

ნოქოლოზ ბაბაოვი

აღნიშნა
ქაღაღა

ნიკოლოზ გაბაონი

აიუნიაანი
ქაღაჭა

რ მ ა ნ ი

<https://www.facebook.com/groups/El.Biblioteka/>

თბილისი 2017

კარი პირველი

იმ ადგილებში იგი გახლდათ ნამდვილი ბატონი, ნამდვილი ფეოდალი. გლეხებს ცემა-ტყეპით უმასპინძლდებოდა, ხოლო მათ ცოლებს, თუ ისინი პირმშენიერნი იყვნენ, იტაცებდა.

კლოდ ტილლიე, „ჩემი ძია ბენჟამენი“

1. პირველი ღამე

საყდარი ღრმა ხეობაში, მალალ გორაკზე იყო ამართული.

წინ მდინარე ჩაუდიოდა.

რაც უფრო მალლა მიდიოდა ადამიანი, მით უფრო ხშირდებოდა ტყე. ჭალის ტყეში, დაბლობზე, თეთრი ვერხვი, ოფი, გრძელყუნა მუხა, იფანი, ნეკერჩხალი, პანტა, მაჟალო და თელა იყო გახშირებული, მთის ფერდობებზე — რცხილა, უხრავი, მუხა, ცაცხვი და წიფელი. საყდარი გარემოს ზემოდან ამაყად დაჰყურებდა, მაგრამ მდინარის ნაპირებიდან და სოფლის მინდვრებიდან სულ არა ჩანდა, თვალში არავის ხვდებოდა. ტყით დაბურული ხეობა ნადირის ბუნაგად იყო გადაქცეული.

საყდარი ბერთუბნიდან ისე შორს იყო, რომ იქამდე მამლის ყივილი ვერ აღწევდა. მის დანგრეულ გალავანში ხალხი მხოლოდ აგვისტოში იკრიბებოდა ხატობაზე. მარიამობას არავინ აკლდებოდა. სხვა დროს კი აქ მონადირე და მწყემსი თუ გაივლიდა ხოლმე.

ბერთუბნის ზვიად ფეოდალებს ღვთისმშობლის პატარა საყდარი სულ არ აგონდებოდათ, წირვა-ლოცვას კი კარის ეკლესიაში და დიდ საგვარეულო ტაძარში იხდიდნენ.

მეჩვიდმეტე საუკუნის დამლევს აგურით ნაგები საყდარი ყიზილბაშობის დროს იყო მიტოვებული და გავერანებული. სამკვეთლოს და სალაროს კედლები დრო-ჟამს მოერღვია და ჩამოექცია კიდეც. რამდენიმე სარკმელიდა იყო გადარჩენილი, ფრესკების უმეტესობა კი — წვიმის წყლით გადარეცხილი. კედლებზე და კამარებში სანყალობლად მოჩანდნენ უტანო, უთავო და უხელფეხო ანგელოსები, წინასწარმეტყველები, მოციქულები, მახარებლები და წმინდანები. ზოგან ხელის მტევანი მოჩანდა თითებზე დახვეული გრძელი თეთრი გრაგნილებით და გადასული ასომთავრული წარწერებით, ზოგან — თვალის გუგები და წარბები, ზოგან — მხოლოდ ფეხის ტერფები ფერად-ფერადი სანდლებით, ზოგან — გულდასმით შემოსილი წვივები და ბრჭყვიალა

დასამაგრებლებით შემკული მუხლისთავეები, ალაგ-ალაგ კი გადასული საღებავების ნაცრისფერი ზოლები ჩანდა.

მეჩვიდმეტე საუკუნის წესისამებრ, ერთი კედელი მთლიანად ფეოდალებს, მათი ნადირობის, ომებისა და ყოველდღიური ყოფა-ცხოვრების სცენებს ჰქონდა დათმობილი. მაგრამ იმდროინდელი მხატვრების ისედაც მშრალი, უსიცოცხლო ფიგურების მხოლოდ რამდენიმე ფრაგმენტი სტოვებდა მთლიანობის შთაბეჭდილებას. თითქმის გადარეცხილი იყო ის ფრესკაც, რომელზედაც, შერჩენილი ნარწერების მიხედვით, საყდრის ქტიტორი ზაალ გერმანოზიშვილი, მისი თანამეცხედრე ნათელა და ძე დავითი იყვნენ გამოსახული, მათი შესამოსელი და თავსაბურავები ოქროთი უნდა ყოფილიყო შესრულებული, მაგრამ ახლა ამის არავითარი კვალი აღარ ჩანდა.

თეთრსა და ნათელ საღებავებს მუქი ფერები ჭარბობდა. მონაცრისფრო-მიხაკისფერი და მოშავო-ლურჯი ტონები საყდრის შინაგან ხედს მოღუშულს ხდიდა, ხუროთმოძღვრის განზრახვის მოუხედავად, მის სივრცეს საოცრად აპატარაებდა და ჩუქურთმასაც და ნახატსაც იმ ელვარებას უკარგავდა, რომელიც მეთერთმეტე-მეთორმეტე საუკუნეების ყველა ფრესკაზე იყო აღბეჭდილი.

1832 წლის გაზაფხულზე, ერთ ავდრიან ღამეს, ამ მიტოვებულ საყდარში ფარული ქორწინების წესი სრულდებოდა.

ჯვარს თხუთმეტი წლის ბიჭი და ცამეტი წლის გოგო იწერდნენ. იოსება და ნათია.

იარალ გერმანოზიშვილის ყმა და მოახლე.

მექორწინეთ განგებ ბნელი და ავდრიანი ღამე ამოერჩიათ, რათა პირველი ღამის სირცხვილს გაჰქცეოდნენ.

მღვდელი, ნეფე-პატარძალი და ორი მეჯვარე ანთებული სანთლებით საკურთხეველს გარშემო უვლიდნენ.

მოშორებით პატარძლის მამა იდგა, ცალ ხელში იმასაც თაფლის სანთელი ეჭირა და დროგამოშვებით სასოებით პირჯვარს იწერდა.

ცანგალაანთ ნათია და ფანდურაანთ იოსება აკვნებშივე იყვნენ დანიშნული და სულ ერთად იზრდებოდნენ, სანამ გოგოს სასახლეში ბატონის ასულის მანანა გერმანოზიშვილის მოახლედ წაიყვანდნენ. ბიჭი დადარდიანდა. გულჩათხრობილი გახდა. თან იმასაც ამჩნევდნენ, რომ ბატონი ნათიას სულ თავს დასტრიალებდა, თვალს არ აშორებდა და „პირველი ღამის უფლების“ აღსასრულებლად თადარიგს იჭერდა.

ყამიანობის დროს დახოცილი მშობლების ბიჭი ყველას ებრალებოდა, განსაკუთრებით -- მანანა გერმანოზიშვილის გამდელ გაიანეს, რომელიც ბიჭს არც მზრუნველობას აკლებდა, არც სიყვარულს, მაგრამ როცა გოგოს მამამ, სოფლის ნალბანდმა და თავკაცმა, ფარული ქორწინების განზრახვა მღვდელს და ორ მეზობელ გლეხს გაანდო, გაიანეს არაფერი უთხრა,

რადგან ამ უქმროდ და უძეოდ გადაგებულ ქალს მზე და მთვარე მანანა გერმანოზიშვილზე ამოსდიოდა და ბატონების ძალღვივით ერთგული იყო.

პატარძალი ნიბლიასავით იყო განაბული.

ნეფე ამაყად და თავმომწონედ იდგა.

პატარა, მაგრამ ნაზი და პირმშვენიერი გოგო თავის ნეფეს მხრებამდე ძლივს სწვდებოდა.

ბიჭი კი ახოვანი იყო და გასაოცრად ლამაზი.

გამხიარულებულ მეჯვარეებს ნეფე-პატარძლის თავებზე მალლა, სულ მალლა აენიათ გრძელტოტიებიანი სოფლური გვირგვინები.

მათ შიშის ნატამალი არ ეტყობოდათ. ისინი მუდამ მხარში ედგნენ ნალბანდს, რომელიც ალოობას და კალოობას რვა სოფლის ხარ-კამეჩს სჭედდა, სოფლიდან სოფელში გადადიოდა და კარს ყველგან პატივისცემით უღებდნენ.

პატარძლის მეჯვარე მენისქვილე იყო. ბრგე და თვალტანადი ახალგაზრდა გლეხი.

ნეფის მეჯვარე — ტანმორჩილი და თვალცუღლუტი ბიჭი, მენახირე.

მღვდელი, შუახნის მამაკაცი, ლონიერიც ჩანდა, ღვთისნიერიც და წარბ-შეუხრელიც. ისეთივე მეტყველი სახე ჰქონდა, როგორც იოანე ნათლისმცემელს, რომლის თავიც საყდრის გადმონგრეული კედლის თავზე ეკიდა და ჩამოვარდნაზე იყო.

საყდარში ბნელოდა.

გარეთ ავდარი ბობოქრობდა, მრისხანედ ხმაურობდა ხევში მდინარე და მექორწინებებს საყდრიდან მშვიდობიანად გასვლის რწმენას უძლიერებდა.

ისინი სხვა რამესაც ვარაუდობდნენ, როცა ავდრიან ღამეში ღვთისმშობლის საყდარში მოდიოდნენ.

გიორგი XII-ის სოჰბათ-იასაული და ნიახურის ბრძოლის მონაწილე იარალ გერმანოზიშვილი, როცა რუსეთის ნინააღმდეგ რამდენიმე აჯანყება მარცხით დამთავრდა, განზე გადგა, სპარსეთში ალექსანდრე ბატონიშვილთან გაქცეული თავისი ვაჟი დავითი უკან დააბრუნა და გავლენიანი თავადების დახმარებით ჰუსართა პოლკში შეიყვანა.

შინ ფეხმოუცვლელად იჯდა, წამებულს თამაშობდა და ყველგან „პეტერ-ბრუხელი იასაულები“ ელანდებოდა. სულ დაჭერაზე ლაპარაკობდა, მაგრამ არავინ იჭერდა. პოლიტიკისაგან მოცლილი თავადი ან წარდს თამაშობდა, ან ტაბლას უჯდა, ან მაჯამებს წერდა, ან წირვაზე გლეხის ღამაზ გოგოებზე თვალი ეჭირა, ან სასახლის მოახლეებს და პირისფარეშებს ელაციცებოდა.

მექორწინეთ სწორედ იმის იმედი ჰქონდათ, რომ იარალ გერმანოზიშვილი ქოშებს აღარ იძრობდა და შინიდან გარეთ ცხვირს აღარ ჰყოფდა.

მღვდელი მაინც ჩქარობდა.

პატარძლის მამასაც ყური საყდრის კარებზე ედო.

გარეთ ავდარი ძლიერდებოდა.

საყდრის სარკმლებში ელვა იკლავებოდა.

ჰქუხდა.

შეშინებული პატარძალი ნუკრივით თრთოდა.

როცა ელეა ერთი წამით საყდარს ანათებდა, უთავო, უტანო და უხელფეხო ანგელოსების და წმინდანების ნაგლეჯებით მოფენილი საყდრის კედლები შემზარავ შთაბეჭდილებას სტოვებდა, განსაკუთრებით — შიშით აკანკალებულ პატარძალზე, რომლის გამხნეებას ნეფე ამაოდ ცდილობდა.

— მოდი, მკერდში ჩაიკარი შენი შეილები! — მოესმა მღვდლის სიტყვები ნალბანდს.

ნალბანდი გატეხილი ნაბიჯით გაემართა ახლად დაქორწინებულებისაკენ, თვალებიდან ორად-ორი კურცხალი ჩამოეწურა, ქალს მოეხვია, გულში ჩაიხუტა და გაბზარული ხმით ძლივს აღმოხდა:

— შვილო, ნათია, შენ დაგენაცვლოს მამილო!

მერმე სიძეს გადაეხვია და გულმხურვალედ გადაკოცნა.

2. გათოკილი მექორწინენი

ყმის ყველაფერი, სულს გარდა, ბატონისაა.

ვახტანგ VI

მექორწინეთა სიხარული დიდხანს არ გაგრძელებულა.

გარეთ თითქოს ცხენის ჭიხვინი გაისმა.

ყველამ ყურები ცქვიტა.

— ქარია! — უდარდელად წამოიძახა ნეფის მეჯვარემ.

— ქარია! მაშ, არადა! — კვერი დაუკრა პატარძლის მეჯვარემ.

— არა, არა, ბატონია! — აჩქარებით წარმოთქვა წინათგრძნობით შემფოთებულმა ნალბანდმა.

გარედან მკაფიოდ მოისმა ადამიანთა არეულ-დარეული ხმები, ბოლოს ჟივილ-ხივილიც.

— ბატონია! — დაადასტურა მღვდელმაც და სახე მოელუმა.

საყდრის რკინის კარს იარაღ გერმანოზიშვილი მუშტებსა და ნიხლებს უშენდა, თან ყვიროდა და იმუქრებოდა.

— არ გაულო კარი! — უთხრა ნალბანდს მენისქვილემ.

— არამც და არამც! — მიაყოლა სიტყვა მენახირემ.

ნალბანდმა მღვდელს შეხედა.

— რა ვქნათ, პავლე მღვდელო?

— რაკი ამ ავდარში თავზე დაგვადგა, — თქვა მღვდელმა, — კუტივით შინ დაგდებულმა ბუხარიც დასთმო და ქოშებიც, ველარსად წავუვალთ.

ნალბანდმა კარის ურდული გამოსწია.

იარაღ გერმანოზიშვილი ღრიალით შევარდა საყდარში. მას თან შინაყმებიც შეჰყვნენ ანთებული მაშხალებით. დაბნელებული საყდარი წითლად

განათდა. ახლა უფრო მკაფიოდ გამოჩნდა ჩამორეცხილი ფრესკები, აქა-იქ გადარჩენილი ანგელოსების, წინასწარმეტყველების, მოციქულების, მახარობლების, წმინდანების და ფეოდალების გამოსახულებანი.

იარალ გერმანოზიშვილმა ავად შეათვალიერა მექორწინენი.

მღვდელს მიადგა და მიახალა:

— პავლე მღვდელი! ბატონის ურჩობა გაიოზ რექტორმა გასწავლა?

იარალ გერმანოზიშვილი მუდამ ირონიით ლაპარაკობდა თელავისა და ანჩისხატის სემინარიებზე, სადაც ღვთისმეტყველებას რუსეთის სემინარიების პროგრამებით ასწავლიდნენ.

მღვდელმა მშვიდად მიუგო.

— მე უფლის ნება შევასრულე, თავადო!

— უფლის? რომელი უფლის? — ვერ გაიგო იარალ გერმანოზიშვილმა, დაიბნა და პირი დაალო.

— ქორწინება ზეცაში ხდება! — უფრო მტკიცე ხმით მოაგონა მღვდელმა.

— ვეუო და! — გაბრაზდა იარალი, — აქაოდა რუსთ ხელმწიფემ ყმობიდან ამოგიყვანა, რუს სალდათს ვახტანგ მეფის სამართალი გაათელინა, ყმები უნდა ამიბუნტო?!

„რა კარგი ვქენი, — გაიფიქრა მღვდელმა, — რომ არც მაგას ვენდე და არც მაგის ვაჟს დავითს“.

მღვდელს ახლაც უბეში ჰქონდა გადამალული ფილადელოფოს კიკნაძის წერილი, რომლის შინაარსს მხოლოდ სანდო აზნაურებს და თავადებს უკითხავდა. იარალი ნეფის მეჯვარეს მიუბრუნდა.

— შენც გამყიდე, ქიტესავ?

ქიტესამ ახალუხის სახელოთი ცხვირი მოიხოცა, მაგრამ თავი მაინც არ ჩაჩინდრა.

— ბიჭო, ფიდო! — მოინდომა გახუმრება იარალმა, — შენ ნახირში არ უნდა იყო, აქ რა გინდა?!

ფიდომ ცუღლუტად გაიღიმა, მაგრამ მარჯვენა ხელით მალლა ანეული გრძელტოტებიანი სოფლური გვირგვინი დაბლა არ დაუშვა.

იარალი ცუდად ანთებული ნაფოტივით ქრებოდა, სიბრაზე თანდათან უნელდებოდა და ჩამოშვებულ ლოყებზე გულუბრყვილო ღიმილი ეფინებოდა. ნეფეს დააცქერდა და ერთხელ კიდევ გაუკვირდა:

— ბიჭო, სოსიკო, შენ უფრო ლამაზი ხარ თუ შენი ცოლი?

პატარძალი შეათვალიერა და ნაკლული კბილებით ბილწურად გაუღიმა.

— შენ რალა ღმერთი გაგინყრა, თევდორე, სოფლის თავკაცსა და ჭკუის დამრიგებელს?! — გულწრფელი საყვედურით მიმართა პატარძლის მამას იარალმა. ნალბანდი მუხლებზე დაეცა, ბატონს შეჰლაღადა:

— ნუ ნაგვახდენ, ბატონო, შენი მუხლების ჭირიმე!

პავლე მღვდელი უფრო მოიღუშა და პირქვედამხობილ ნალბანდს თვალი აარიდა.

მეჯვარეებმაც განზე გაიხედეს.

ფანდურაანთ იოსებმაც თავი ჩაღუნა.

იარალ გერმანოზიშვილი თითებით დიდხანს აწვალებდა გრძელი თეთრი უღვაშის ბოლოს, დიდხანს უყურებდა მის წინ მუხლებზე დაცემულ ნაღბანდს, სიამოვნებას ჰგვრიდა მისი ყმური მორჩილება და მრგვალი, ოდნავ შეშუპებული პირისახე სულ უფრო და უფრო ლმობიერი უხდებოდა, ისევ საყვედურით უთხრა თავის ყმას:

— კარგი კაცი ხარ, თევდორე, მე და ჩემმა ლმერთმა, მაგრამ ის, რაც ბატონისაა, იმას წინ რათ უდგები? ლმერთი გინყენს. არ გაგიგონია, კეისარსა კეისრისაო! ასე არ არის, პავლე მღვდელო?

რაკი იარალ გერმანოზიშვილმა მღვდლის დაგრძელებულ სახეზე ერთდროულად რისხვაც ამოიკითხა და ზიზღიც, კვლავ წაეკიდა სიბრაზის ცეცხლი, წელანდელივით აყვირდა, აღრიალდა და მოურავს გადასძახა:

— პატარძალი გარეთ გაიყვანეთ!

ნეფემ პატარძლისაკენ გაიწია, მაგრამ მკლავებში მყისვე ბატონის შინაყმები ჩააფრინდნენ.

— ეგენი გათოკეთ და აქ დაყარეთ, — გასცა განკარგულება იარალმა, — ამ ავდარსა და ლამეში სად უნდა ვათრიოთ? გათენდება და ყველაფერს დაწვრილებით მოვკითხავთ, პავლე მღვდელსაც სამართლის იმ მუხლს ვაპოვინებთ, სადაც ყმის ყველაფერი, სულს გარდა, ბატონის კერძად არის დადგენილი, — თქვა და საყდრიდან გააბოტა.

შინაყმებმა მექორწინეთ საყდრის რკინის კარები გადაუკეტეს.

იარალ გერმანოზიშვილი ძლივს აბობლდა თავის ცხენზე და მოურავს, რომლის მკლავებზე გულწასული ნათია იყო გადასვენებული, ყველას გასაგონად ხმამაღლა დაუყვირა:

— გეზი ფონისაკენ დაიჭირეთ!

მაშხალებიანი შინაყმები წინ გაიძლოლა და ცხენი ადიდებული მდინარისაკენ დაძრა.

3. დახსნილი გლანდები

— **ჰა, დიდება მონყალესა, ჩემი საქმე არის ესა!**
არსენას ლექსი

გათოკილი მექორწინენი მდუმარენი ეყარნენ საყდრის ცივ ფილაქანზე. ერთხანს მხოლოდ ფანდურაანთ იოსება ბორგავდა, წრიალებდა და თითქოს ბოდავდა კიდევ. მღვდელს შეეცოდა და დაუყვავა:

— მოისვენე, ბიჭო, ყველა ის ლოცვა თქვი, მე რომ გასწავლე, გულზე მოგეშვება.

რაკი სასულიეროსთან ერთად საერო ლიტერატურაც კარგად იცოდა, მაშინვე დასძინა: - ჭირსა შიგან გამაგრება ისე უნდა, ვით ქვითკირსა.

— შაი, შაი, რომ ეგრეა! - ამოიგმინა მენისქვილემ.

— ეგრეა, მაშა! - ალტყინებით აიტაცა უფროსების სიტყვა მენახირემაც და თანაგრძნობით გადახედა ყურებჩამოყრილ ნეფეს.

— არა, ნახეთ, ხალხო, ამ უღვთო ბატონმა არც ლომკაცის ნაშიური დაინდო!

— აღშფოთებით წარმოთქვა მღვდელმა.

გლეხებმა თავები გადააქნ-გადმოაქნიეს. ლომკაც ფანდურაშვილი გერმანოზიანთ ალაამდარი იყო, ერეკლე მეფის ომების მონაწილე, მათ ყველგან ახლდა და ერთგულად ემსახურებოდა.

აქამდე თავჩაქინდრულმა, ღრმა ფიქრებში ნასულმა თუ დარეგტიანებულმა ნალბანდმა მუხლის თავებიდან თავი აიღო და სიძეს გასძახა:

— აბა, ერთი ჩემკენ ზურგით მოჩოჩდი, სოსიკო!

თევდორე ნალბანდმა, რომელსაც ხარ-კამეჩის დასაჭედად ათასჯერ ჰქონდა გაკვანძული და გახსნილი საბლები, ჯერ თითების ნელი და ფროთხილი, ხოლო შემდეგ აჩქარებული მოძრაობით სულ ადვილად გაუხსნა თოკის ბლანდები საგულდაგულოდ გათოკილ ნეფეს. სოსიკომ სიმამრს თოკის ყველა ხლართი ხანჯლით გადაუჭრა და მღვდლისაკენ დაიხარა. სიმამრმა ხელით შეაჩერა.

— არა, ეგენი ეგრე იყვნენ, მაგათ ცოდო-ბრალს ნუ დავიდებთ. — სიძეს მხარზე ხელი დაადო და უთხრა: — იცი, რა უნდა გააკეთო?

— ვიცი! — კბილებში გამოსცრა სიძემ და მყისვე ჰკითხა სიმამრს: — შენა?

— მენა? — თევდორემ თვალიდან ცრემლი მოინმინდა და ძლივს ამოდერდა: — მენა? მენა?.. მე ნათია უნდა დავმარხო, ცრემლი დავაყარო. გვირგვინი პავლე მღვდელმა უკურთხა, ანდერძსაც ეგ აუგებს!

— რას ამბობ, თევდორე! — შესძახა შეძრწუნებულმა ნეფემ.

— ჩემი შვილია, ჩემი გაზრდილი, შერცხვენილი თავს არ იცოცხლებს.

— თავი როგორ უნდა გაიმეტოს ბლარტივით გოგომ... — აუკანკალდა ხმა გულმაგარ მენისქვილეს.

— ნათიას სიკვდილი როგორ იფიქრე, კაცო! — დაიყვირა თავგზადაკარგულმა მენახირემ და ხმაში ცრემლი გაურია.

— რაღას ვიზამთ? — დინჯად წარმოთქვა ნალბანდმა, — ნათიას ველარაფერს ვუშველით, თავლაფდასხმული სოფელში არ გამოჩნდება. მაგრამა... არც ბატონს შევარჩინთ ავკაცობას.

თუ პავლე მღვდელს პატარძლის მამის ნელანდელმა თავის დამცირებამ ზიზლის მსგავსი რაღაც გრძნობა მოჰგვარა, ახლა ანთებული თვლებით ალტაცებით უყურებდა მას. თქმით კი კრინტს არა სძრავდა, რადგან ღვთის მსახურს მკვლელობის ნაქეზება არ შეეძლო.

სიმამრმა სიძე გადმონგრეულ კედელთან მიიყვანა და ერთხელ კიდევ დაარიგა:

— მოსახდენს რომ მოახდენ, ნურც თრიალეთის გზას დაადგები, ნურც დმანურს. ქალაქის გზას დაადექი, იქ ძებნას არ დაგინყებენ.

თოკების გრეხასა და ნალების ჭედვაში განაფული თითები ერთმანეთში მაგრად ჩააჭდო, ხელის გადაჭდობილ გულებზე სიძეს ფეხი შეადგმევირა და თან მხარიც მიაშველა.

როცა ფანდურაანთ იოსება ჩამონგრეული კედლის ხვრელში გადაძრომას ცდილობდა, ზურგით ჩამოშლილ ფრესკას მოედო და კიდევ უფრო ჩამოანგრა.

იოანე ნათლისმცემლის თავი ზრიალით დაენარცხა საყდრის იატაკზე და ჭოჭში გაიშალა.

4. მკვლელი

**მაგრამ განგებამ დაწერა მათი საქმე იმ ფურცელზედ,
რომლისგანაც არა იწმინდება რა უსისხლოდ.
გრიგოლ რჩეულიშვილი, „ანუკა ბატონიშვილი“**

ფანდურაანთ იოსებს გზას ელვა უნათებდა. თითქმის სირბილით ჩარბოდა თავდაღმართში. ამ მიდამოებს კარგად იცნობდა, რადგან აქაურ ტყეში თევდორე ნალბანდთან ერთად ნადირობდა, მდინარეზე კი ბადესა შლიდა.

დაუბრკოლებლივ ჩაირბინა საურმე გზა, რომელიც მარიამობას ჩარდახიანი ურმებით იყო გაჭედილი. ფონს მიადგა, გაღმა გავიდა და სოფლის გზას შეუყვა. სამღებროსთან გაშეშებული გაჩერდა. უცებ მოაგონდა, რომ როცა მექორწინენი სოფლიდან გადიოდნენ, ძველი საბაჟოს ნანგრევებთან ბატონის მოურავი დალანდა, მაგრამ ბედნიერებისაგან თავბრუდახვეულმა ამას ყურადღება არ მიაქცია. ყოყმანობდა, ვერაგზით ვერ იხსენებდა — მოეჩვენა თუ ნამდვილად ის იყო. ჯერ თხუთმეტი წლისაც არ იყო, მაგრამ სხვა გლეხებივით კარგად იცნობდა აკვაცობით განთქმულ მოურავს, რომელიც გერმანოზიშვილის ყმებს ზურგზე ბოლს ადენდა.

ბატონიც, ალბათ, იმან შეაგულიანა.

იარალი დარში გარეთ არ გამოდიოდა, ავდარში რა გამოიყვანდა?!

არც გზას მოერიდა, არც მდინარეს, ჭალას, ტყეს და ღვთისმშობლის საყდრის აღმართებს.

არა, სამღებროსთან ნამდვილად მისმა ლანდმა გაიელვა და ისე სწრაფად გაქრა, რომ ვერავინ იფიქრებდა, ძეხორციელი იყო თუ ჩრდილის უბრალო თამაში ნანგრევების კედელზე.

ასეთი ფიქრები უტრიალებდა თავში ბედდამწვარ ჭაბუკს.

სიბრაზე უარესად შემოენთო. შურისძიების გრძნობა გაუორკეცდა. ფეხს აუჩქარა.

სოფელს ღრმა ძილით ეძინა.

საჩუმეს მხოლოდ ძაღლების ყეფა და გნიასი არღვევდა.

გლებების ქოხმახები და მიწურები რომ გამოჩნდა, ფანდურაანთ იოსებმა ნაბიჯი შეანელა, ყურადღება დაძაბა. არსაიდან არც ჩქამი მოისმოდა, არსად არც ცეცხლი ბუუტავდა.

თევდორე ნალბანდის სახლიდან მკაფიოდ მოესმა დედაკაცის ტირილი.

გაუკვირდა. შეჩერდა.

ნალბანდის სახლში დედაკაცთაგან არავინ ცხოვრობდა. ნათიას დედაც ჟამიანობის დროს იყო გარდაცვლილი. ჯერ ისევ ჭარმაგი ნალბანდი ცოლს არ ირთავდა. დაობლებულ ნათიას, ისევე როგორც იოსებს, გაიანე უვლიდა და პატრონობდა.

ფანდურაანთ იოსები მყისვე მიხვდა, რომ ნალბანდის სახლში მისი ნათლია მოსთქვამდა და ვიშვიშებდა.

გაიანე ცხარე ცრემლსა ღვრიდა და ურვით იძახდა:

— ეს რა მიყავი, ბიჭო, სოსიკო! ყელი რაზე გამომჭერი?! ნათიას ვილა უშველის, მაგრამ შენ რომ რამე დაგემართოს, მე რაღა მეშველება!

ფანდურაანთ იოსებს გული აუჩუყდა.

მოდუნდა.

მაგრამ მას გაიანეს ჭკუის დარიგებანიც გაახსენდა.

მისი ნათლია ხშირად ეუბნებოდა ხოლმე:

— ბიჭო, სოსიკო, გაიანე შემოგვევლოს! უფლისა და ბატონის ნებას წინ არ უნდა დავუდგეთ. ღმერთმა ზოგი ბატონად გააჩინა, ზოგი ყმად. მამაზეციერმა ასე ინება.

ფანდურაანთ იოსებს ახლა პავლე მღვდლის ნათქვამიც აგონდებოდა. ეს ღვთისნიერი კაცი, როცა გერმანოზიანთ დიდი ტაძრის გალავანში გლებებს შორის იჯდა თავის გაცვეთილი ანაფორით, სულ სხვა რამეს ლაპარაკობდა. უფლის სიყვარულს ისიც ქადაგებდა, მაგრამ ბატონის მორჩილებაზე კრინტს არა სძრავდა. პირიქით, სახარებიდან მაშვრალთა განკითხვის და ხელისაპყრობის მაგალითებს ასახელებდა.

იოსებს თვალწინ ისევ ერთბაშად დაბერებული და კიდევ უფრო გათეთრებული თევდორე ნალბანდი დაუდგა.

საჩქაროდ გასცდა სოფლის ქოხმახებსა და მიწურებს და ბატონის სასახლის გზას დაადგა.

სასახლეში ნავალიც იყო და გარშემოც უტრიალებდა, რადგან სულ იმას ცდილობდა, შორიდან ან ახლოდან ნათიასათვის მოეკრა თვალი. ხან სად უხუდებოდა და ხან სად.

სად არ უთვალთვალებდა!

ბატონიანთ წყაროსთან, როცა ახალგაზრდა ქალბატონი ვერხვებთან სეირნობდა, წირვაზე ტაძარში, როცა ბატონის ასული ხატებთან დაროქილი გულმხურვალედ ლოცულობდა, ნათია მას მლოცველებში თვალთ დაეძებდა.

ფანდურაანთ იოსები ბატონის სასახლეშიც ხშირად დადიოდა, ვითომც
გაიანეს სანახავად და მოსაკითხად. მხოლოდ მისმა ნათლიამ იცოდა, რომ ეს
ობოლი, მაგრამ ძალზე ლამაზი ბიჭი მასთან თაფლის კვერისა და ნათელ-მი-
რონობის გამო არ მიდიოდა. თანდათან შიში იპყრობდა, რადგან ნათიას
ბატონი ისეთი თვალით უყურებდა, რომ მისგან იმასვე მოითხოვდა, რასაც
გლეხის სხვა ლამაზი ქალებისაგან თხოულობდა.

თან იმასაც გრძნობდა, რომ არც ქალის მამა და არც მისი საქმრო იმას ვერ
აიტანდნენ, რასაც ზოგიერთები იტანდნენ.

მისი შიშის მიზეზიც სწორედ ეს იყო.

ამიტომ თავის გაზრდილს და ნათლულს წამდაუნუმ ამას ეუბნებოდა:

— ბატონი იმისთვისაა ბატონი, რომ ჩვენისთანებზე იბატონოს, ჩვენ
იმისთვისა ვართ ყმები, რომ ბატონს ვემსახუროთ. ღმერთს ასე გაუჩენია და
ყველა ქრისტიანი ადამიანი ისე უნდა მოიქცეს, როგორც ზეცაში დაუდგენიათ.

ჰავლე მღვდლის ნათქვამს ფანდურაანთ იოსები კარგად იმახსოვრებდა,
ნათლიის ჩამოკრულებს კი ივინყებდა, მხოლოდ ხანდახან ტექტიური გუ-
ლუბრყვილობით წამოსცდებოდა ხოლმე ის, რასაც მას გაიანე ეუბნებოდა.
ნაცადი, ათასნაირ ჭირში გამოვლილი ნალბანდი სწრაფად უღებდა ალლოს
ბატონიანთ გამდელის ნათქვამის აზრსაც და მნიშვნელობასაც. ამან კიდევ
უფრო დააჩქარა ფარული ქორწინების განზრახვა.

როცა ფანდურაანთ იოსები ბატონის სასახლეში გაიანესთან მიდიოდა
ან მისგან ბრუნდებოდა, სასახლის კიბეებზე, ტალანებსა და დერეფნებში
იმდენხანს ტრიალებდა, სანამ მანანა გერმანოზიშვილს და მის მოახლეს არ
წააწყდებოდა ხოლმე. ახალგაზრდა ქალბატონი მას განცვიფრებული ამ-
ტერდებოდა. მისი სილამაზით მოხიბლულს ტუჩები ეპობოდა და თვალე-
ბისლებოდა, რალაცით შემფოთებული სწრაფად პირჯვარს ინერდა და უფრო
გარბოდა, ვიდრე მიდიოდა.

იოსებმა ქურდის სიფრთხილით აიარა სასახლის ჩაბნელებული კიბეები.
დერეფნებში ლანდივით კედელზე აკრულმა იარა და ბატონის სანოლ ოთახს
დაუბრკოლებლივ მიაღწია. კარი ჩაუკეტავი დახვდა. ნელა მიანვა და ჩუმად
გააღო. სანოლ ოთახში, ბუხრის თავზე, თითბრის ძველებურ შანდალში ერ-
თადერთი სანთელი წკაპუნით ინვოდა, ბნელ ოთახში მხოლოდ სანოლი იყო
ნახევრად განათებული. გაშიშვლებული და თმაგანენილი ნათია სანოლთან
იატაკზე უმწეოდ გართხმულიყო, თავი ხის მრგვალ საკარცხულზე დაედო და
გულამოსკვნით სლუკუნებდა. ბატონი სარეცელზე გაშხვართულიყო. როკინა
თავი სასთუმალზე უდარდელად მიედო და ხვრინავდა.

ახალგაზრდა გლეხი ზიზღმა და სიძულვილმა გააკაჟა, წამუსახდილი ცო-
ლის დანახვამ კი უფრო მეტად აღანთო შურის საძიებლად. მის გულს ამ დროს
ისეთი ბაგაბუგი გაჰქონდა, რომ ჩუმი ხმით მტირალმა ნათიამ უნებლიეთ თავი
მალლა აიღო და გაშტერდა. მის წინ მისი უბედური ნეფე ხანჯალამოღებული
იდგა. ბედკრული ქალი სირცხვილმა დასწვა და ქმარს თვალი ვერ გაუსწორა.

იოსები ერთი ნახტომით სარეცელთან გაჩნდა, ბატონს თავზე დაადგა და ჩასძახა:

— ბატონო!

იარალ გერმანოზიშვილმა გვიან გაახილა განითლებული თვალი და განცვიფრებისაგან პირი ღია დარჩა. ნამოინია, მაგრამ იოსებმა დაყვირება და ნამოდგომა არ დააცალა, ორლესული ხანჯალი მკერდში ჩასცა და იქვე გაათავა. მერმე სისხლიანი ხანჯალი სასთუმალზე გულმოდგინედ განმინდა, რათა ცოლისათვის კალთაში ჩაედო, მაგრამ როცა მისკენ მოტრიალდა, დაინახა, რომ მას დანიდული დანა ეჭირა ხელში, იოსები მიხვდა, აიძვრა, თვალებზე ცრემლები მოანვა და ოთახიდან გავარდა.

როცა მკვლელი დერეფანში მირბოდა, ერთ-ერთი ოთახიდან ტანმაღალი გოგო გამოვიდა ანთებული სანთლით ხელში და უცნობის დანახვისთანავე შიშნარევი ყვირილი მორთო:

— ქურდი... ქურდი...

ბატონის ასული იყო, მანანა გერმანოზიშვილი.

იოსები ბნელ კიბეზე კისრისტეხით დაეშვა.

მკვლელი გაიქცა.

თავი ტყეს მისცა.

მდევარი ხელცარიელი დაბრუნდა.

5. ბერების მსახური

ეს იყო ძველი სათნო ჩვეულება, რომელსაც უმეტესად ლამაზი ფეხების მქონე ასულები გულმოდგინე კეთილსინდისიერებით ასრულებენ: მლოცველი ქალები დასაწყისშივე წინდებსა და ფეხსაცმელებს იხდიან და ფეხშიშველნი წმინდა დავითის ეკლესიაში მიეშურებიან.
ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

უშვილო ქალების წყაროსთან მამადავითის მონასტრის ბერები შიმშილით გულმელონებულ ჭაბუკს ნაანყდნენ. მწირი ეგონათ, შორიდან მომავალი მოგზაური, მლოცველი. წყალი აჰკურეს, მოასულიერეს. სათუთად ასწიეს და სენაკში შეიტანეს, როცა უცნობმა ჭაბუკმა შიმშილი და წყურვილი მოიკლა, ბერებმა ვინაობა გამოჰკითხეს. მწირმა კეთილ ბერებს მადლობა გადაუხადა და დასძინა: თქვენთან ღვთისადმი ლტოლვამ მომიყვანა, ძალზე შორი მხრიდან მოვდივარ და ამ ტაძრამდის დიდი გაჭირვებით და ვაი-ვაგლახით ძლივს მოვალნიეო. ბოლოს ბერებს შეეხვეწა, თავიანთ წმინდა ოჯახში მიელოთ და მსახურად დაეყენებინათ. ბერები დათანხმდნენ, რადგან შეებრაღათ და თანაც ძალზე მოეწონათ ჭაბუკის გამხდარი და ფერმიხდილი, მაგრამ ლამაზი და სანდომიანი სახე. მას მოხდენილი ტანი ჰქონდა, საუცხოო ნეერ-ულვაში

და გრძელი, დიდი ხნის მოუკვეციელი თმები. მწირი სახითა და გარეგნობით გერმანელების ქრისტეს ჰგავდა, მჭმუნვარეს, მაგრამ ძალ-ლონით აღსავესეს. ახალგაზრდა მწირი დაუზარებლად ემსახურებოდა მონასტრის ბერებს.

წყაროდან კოკებით წყალს ეზიდებოდა. სენაკებს ჰგვიდა. ტაძარში დამწვარ სანთელს აგროვებდა. ღამისმთევლებს სუფრის გაშლაში შეელოდა და როცა მთაწმინდის შემოღამება დგებოდა, დაღლილი და დაქანცული ტაძრის გალავანთან ჯდებოდა და ქალაქის სუსტი ცეცხლის კრთომას გარინდებული გასცქეროდა.

ფანდურაანთ იოსები დიდხანს, დიდხანს იჯდა ხოლმე გალავანთან, თავჩაქინდრული და გულნალვლიანი. მისი მუდამ დაღონებული, ნატანჯი და გაყვითლებული პირისახე ყველას ყურადღებას იქცევდა. ყველა გაკვირვებული უყურებდა. ჭაბუკს სულ არ უხდებოდა ბერის შავი სამოსი. ლოცვის დროს მოუხერხებლად იჩოქებდა და ამ დროს ზორბა მოჭიდავეს უფრო ჰგავდა, ვიდრე ღვთისმოსავ მწირს, თუმცა იგი ყოველთვის გულმხურვალედ ლოცულობდა ხატების წინ პირქვე დამხობილი და თვალებიდან ღაპალუპით ჩამოსდიოდა ცრემლები. დუდუნით წარმოსთქვამდა პავლე მღვდელთან ნასწავლ ლოცვებს და არაფერი ეშლებოდა. ბერებს მოსწონდათ ლოცვებით გართული, გულჩათხრობილი და მუდამ დაღვრემილი ჭაბუკი, არც ერთ მათგანს ფიქრადაც არ მოსდიოდა, რომ ეს უცნაური მწირი გამოქცეული გლეხი იყო.

ბერების ახალგაზრდა მსახური მამადავითში სალოცავად მოსულთ იჭვნეულად ათვალიერებდა, წარბებს ქვემოდან ფრთხილი მზერით იყურებოდა, ოთხივ კუთხივ თვალი ეჭირა და გარე-გარე დაიარებოდა, თითქოს ხალხში ყოფნა და ჟრიაძული ანუხებდესო. სამაგიეროდ, თითო-ოროლა მლოცველს და ღამისმთეველს, რომელთაც შეთქმული ცხვარი მამადავითში დასაკლავად აჰყავდათ, ხალისით ხვდებოდა და რასაც ეუბნებოდნენ, ყველაფერს უსიტყვოდ აკეთებდა. ეს დამფრთხალი და რალაციტ შეშინებული ჭაბუკი ადამიანებს შორიახლო უტრიალებდა, მათთან კი იშვიათად მიდიოდა.

გულშემოყრილი ყმანვილი ბერებმა იმ ადგილზე იპოვნეს, სადაც გარყვნილი დედაკაცის მიერ შეურაცხყოფილმა მამა დავითმა კვერთხი დაჰკრა და წყარო გააჩინა. აქ დროული და ჯერ ისევ ახალგაზრდა ქალები მოდიოდნენ. წყაროს წყალს ენაფებოდნენ და ღმერთს შვილის წყალობას ევედრებოდნენ. ფანდურაანთ იოსები უფრო ხშირად ამ წყაროსთან იყო. აქ მამაკაცთაგან არავინ ჩანდა, რადგან ქალების რიტუალის დარღვევას ერიდებოდნენ. ბალახებში გაშოტილ მწირს კი ყურადღებას არავინ აქცევდა. ღვთის შვილად თვლიდნენ და ზოგჯერ პურით და ყველით უმასპინძლდებოდნენ.

მაგრამ მწირი მოვალე იყო, დროდადრო იქ, მაღლა, ტაძრის გალავანში კოკით წყალი აეტანა და ეკლესიის მსახურებთან ერთად კენჭები დაერიგებინა გასათხოვარი და უშვილო ქალებისათვის. ძველისძველ ჩვეულებას ქალები იმით ასრულებდნენ, რომ ეკლესიას გარშემო სამჯერ უვლიდნენ და ბედის გამოსაცდელად კენჭებს კედლებზე აკრავდნენ.

ყოველ ხუთშაბათს მამადავითის დაკლაკნილ ბილიკებზე ერთიმეორეს თეთრი ბატებივით მისდევდნენ თავდახრილი, თეთრ ჩადრებში გახვეული და ფეხშიშველი მლოცველი ქალები. ამ დღეს ტაძრის ეზო გასათხოვარი ქალწულებით და უშვილო დედაკაცებით ივსებოდა. სწორედ ხუთშაბათ დღეს ახალგაზრდა მწირი მოფარებულებში დაბორიანებდა ან სენაკში იყო ჩაკეტილი. ბერებს ასე ეგონათ, ის პირმშენიერი, ღონიერი და ნარმოსადეგი ჭაბუკი ქალებს იმიტომ ეძალემა, რომ ცდუნებას არ აჰყვეს და დედაკაცის გამო სული არ წაიწყმიდოსო. მისი ლამაზი პირისახის და ახოვანი გარეგნობის შემყურე ბერებს სხვა არაფერი შეიძლებოდა ეფიქრათ.

ერთ საღამოს ტაძრის გაღვანში მანანა გერმანოზიშვილი გამოჩნდა. მას თან გაიანეც ახლდა. შავებში ჩაცმული გადია და თეთრკაბიანი ყმაწვილი ქალი ტაძარში შევიდნენ, სანთლები დაანთეს, ილოცეს, მერე ტაძარს გარშემო შემოუარეს და ჩრდილოეთ კედლისკენ გაემართნენ. გერმანოზიშვილის ასულმა მორცხვად მიაკრა თეთრი კენჭი კედელს და მეტად გაუხარდა, რომ კენჭი კედელზე მაგრად დამაგრდა და დაბლა არ ჩამოვარდა. ეს წესი გასათხოვარი ქალის რიტუალი იყო ქორწინების დასაჩქარებლად. თავადის ასული ამ წესს ისევე ასრულებდა, როგორც გლეხების, ვაჭრების და ხელოსნების ქალები ასრულებდნენ.

გახარებულ მანანას ბაგეზე ბედნიერების ღიმილი უკრთოდა და სათნო სახეც ოდნავ შეფაკლოდა. აღტაცებული გაიანე მას შეფრფინვით შესცქეროდა და ტუჩების ცმაცუნით ლოცვებს ბუტბუტებდა.

სწორედ ამ დროს ჩვეულებრივზე უფრო დაღონებული ბერების მსახური ქვის პატარა კიბეზე ამოდიოდა. წყლით სავსე კოკა მხარზე ჰქონდა შედგმული. როცა მან გაღვანის ფოლორცზე ფეხი შედგა, უცებ მანანას გამდელს მოჰკრა თვალი და მაშინვე იცნო. ქალბატონი და გამდელი ზურგით იდგნენ. იოსებს ფერი ეცვალა და შეტორტმანდა. ზურგით გაღვანის კედელს მიეყრდნო, რათა უეცრად მუხლმოკვეთილი არ ნაქცეულიყო. როდესაც მანანამ თავი მისკენ წყნარად მოაბრუნა, იგი ტყვიანაკრავით მოსწყდა ფოლორცს და კიბეზე ისე დაეშვა, როგორც იმ საბედისწერო ღამეს ბატონის სასახლის ბნელ კიბეებზე.

როცა გონებადაკარგული იოსები დაბლა ჩარბოდა, მან კინალამ გადაჰყარა კიბის ვინჯო საფეხურებზე მდგარი მლოცველი ქალები. ისინი დროზე გადგნენ განზე და შიშით პირჯვარი გადაიწერეს, თითქოს ავი სული მოელანდათო.

იარალ გერმანოზიშვილის მკვლელი ქვევით თავქუდმოგლეჯილი გარბოდა და ისეთი სახე ჰქონდა, რომ ბილიკებზე გამწკრივებული თეთრჩადრიანი ქალები გაკვირვებით და შიშით გზას უთმობდნენ.

ბერებმა დამტვრეული კოკა იპოვნეს. მსახური კი ცამ ჩაყლაპა.

— უბრალო კოკის გატეხვამ ისეთნაირად იმოქმედა იმ ღვთისნიერ ყრმაზე, რომ იძულებული გახდა, ჩვენგან გაქცეულიყო?! — გაკვირვებით და სინანულით თქვა მონასტრის წინამძღვარმა. — განა თიხის დამტვრევისათვის მას ვინმე გაუწყობოდა?

ბერებმა გვიან გაიგეს, რომ მათი ყოფილი მსახური მთანმინდის შუკაბან-
დებში მონყალებას თხოულობდა და სახლის იაქთალებთან ხელგაშევერილი
იდგა.

6. გლახა

დამავინყდა, რაცა ვიყავ ოდესმე
და ან მხოლოდ დამშთა ესე ჩემს ბედად.
გრიგოლ ორბელიანი, „მუშა ბოქულაძე“

ახოვანი და ბრგე აღნაგობის ქაბუკი გლახა მხოლოდ ზიზლსა და გაოცებას
ინვევდა მთანმინდელეებში.

თითო-ოროლა გულკეთილი ადამიანი თუ ჩაუგდებდა გროშს უფერულ
პინაში, რომელიც მას მუდამ ხელში ეჭირა.

— ეი, ვირგლავ! — უყვიროდნენ გლახას თავმობეზრებული გამვლელეები,
— ნადი, იმუშავე. ხელი გაანძრიე. ნუ მუქთახორობ. გრცხვენოდეს, ბიჭო!
არავინ იბრალებდა.

მამაკაცები დასცინოდნენ. დედაკაცები წყევლიდნენ. გოგოებს მისი
ლამაზი სახე მოსწონდათ, მაგრამ გლახას თავს როგორ გაუყადრებდნენ?
ბანებზე გადმომდგარი შოლტივით გოგოები მას ქოქოლას აყრიდნენ, თან
ცელქი კისკისით იძახდნენ: „ზარმაცობა თუ მკლავს უხუთავს, ქვრივ დე-
დაკაცს მაინც შეუჩნდეს, ეგ ცოცხლად დასამარხი, ეგა!“ გოგოები სიცი-
ლით იხოცებოდნენ და თან ცდილობდნენ, ეს სიტყვები ყურებდაცქვეტილ
დედებს, ბებიებს, მამიდებს, დეიდებს და ძალუებს არ გაეგონათ. დეიდები,
ბებიები, მამიდები, ძალუები, დედამთილები, სიდედრები და რძლები იქვე,
ბანზე, პანიასკამებზე ისხდნენ, ჭორიკანობდნენ, თითისტარებს გაჩქარებით
ატრიალებდნენ, თავებს უკმაყოფილოდ აქნევდნენ და „იჰის“ წამოძახებით
ხელს იქნევდნენ ზორბა გარეგნობის გლახასაკენ, რომელიც იაქთალთან
საცოდავად ატუზული დაღონებული იდგა.

უბნის თავმომწონე ბიჭები ამრეზით ჩაუვლიდნენ ხოლმე ახალგაზრდა და
ჯანლონით სავსე გლახას. ბავშვები ამასხარავებდნენ, ათასგვარ სასაცილო
სახელს ეძახდნენ, აბრაზებდნენ და ძალლებს უსევდნენ. მიუხედავად ასეთი
დამცირებისა, გლახა ამოჩემებულ უბანს არ შორდებოდა. ხალხით გაჭედნილ
ქუჩებს, მოედნებს, ბალებს, ბაზრებს და ქარვასლებს ერიდებოდა. მარტო
ვინრო და ბნელ შუკებსა და ქუჩაბანდებში დაეხეტებოდა, მუდამ რალაციით შე-
შინებული, დამფრთხალი და მშიერი, დაღლილი და ძალლებისაგან დაკბენილი.

იოსები ლამეს ცისქვეშ ათენებდა ან გადმოხურული აივნის ქვეშ ეგდო და
ეძინა. ცივ, ნანვიმარ და თოვლიან ლამეს კი ეზოების თბილ თონეში ატარებ-
და. ძალლ-უმაღურად ცხოვრობდა. მონყალეებით ნაშოვნ ლუკმას ლოღნიდა

და წყალსაც კი თხოულობდა. ბევრჯერ გაუჩერებია კეთილ მეთუღლუხჩეს თავისი ცხენი და მისთვის ჯამში წყალი ჩაუსხამს. მისი საქციელით ყველანი გაკვირვებული იყვნენ. უკვირდათ, რომ საღ-საღამათი ჭაბუკი შიმშილით თავს იკლავდა და ხელის გაშვერას არ თაკილობდა. ვინ იყო? სადაური? არავინ იცოდა, ზოგნი ამბობდნენ, სულელი არისო, მაგრამ მთანმინდელებს მისი შეშლილობა არ სჯეროდათ. „რა ბრძანებაა! უქნარა და ბედოვლათი გახლავით!“ ერთმანეთს კვერს უკრავდნენ დედაბრები და რძლები, როცა საღამ-საღამოობით ბანებზე ადიოდნენ და ვარსკვლავებით მოჭედული ცის ქვეშ საჭორიკანოდ სხდებოდნენ.

იარალის ვაჟი დავითი მას ოსმალეთის გზებზე დაეძებდა და საშინელი, მტანჯველი სიკვდილით ემუქრებოდა. იოსები დავითს გლახის სამოსში ემალებოდა. სავსებით გამოცვლილიყო, მაგრამ მაინც ეშინოდა, ყველგან მდევარი ელანდებოდა და ფრთხილობდა. რადგან ბუნდოვნად მაინც გრძნობდა, რომ მისი გარეგნობა, გლახის ძონძების მიუხედავად, ირგვლივ მხოლოდ ეჭვს აღვიძებდა. გამუდმებულ შიშსა და შიმშილს ჯერ ვერ მოედრიკა მისი მაგარი აგებულება, ჩვიდმეტი წლის ნაგლებარი ჯერ კიდევ არ იყო გადაქცეული ჯანგატიხილ, დასუსტებულ, დავრდომილ მათხოვრად. მის სახეზე მხოლოდ შიში იყო აღბეჭდილი. მას ეშინოდა, ეშინოდა ბატონის ვაჟის შურისძიებისა და თმა ყალყზე დაუდგებოდა, რომ სცოდნოდა — ფანდურაანთ იოსები ზოგჯერ დავით გერმანოზიშვილის სახლის აივანსა და ფანჯრებს ჩაუვლიდა ხოლმე.

ახალგაზრდა ნაგლებარს მათხოვრობის რცხვენოდა. გულს უკლავდა ბრბოს ძახილი: „ვირგლა! ეი, ვირგლა!“ კბილთა ღრჭენით ებრძოდა შემოსეულ ძაღლებს და ისე გარბოდა, უკან კი ქვის სროლა, ღრიანცელი, ყვირილი და ძაღლების ყეფა მისდევდა. რომელიმე სახლის იაქთალთან სულს ძლივს იბრუნებდა, კვნესოდა და ოხრავდა, მაგრამ არავინ იყო მისი გამკითხავი. მტკვერში ამოგანგლული, სახეგათხუპნული, გასისხლიანებული, ტანსაცმელჩამოგლეჯილი და დაფხრენილი, თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდა და ისევ გასაქცევად ემზადებოდა.

დევნილმა და მიუსაფარმა არ იცოდა რა ექნა ან როგორ მოქცეულიყო, სად წასულიყო და ვის მიჰკედლებოდა. არც ის იცოდა, თუ ვინ ან რა იხსნიდა მას ამ ყოფისაგან.

დარეტიანებული დაეთრეოდა ყველაზე ბნელ, ყველაზე ვიწრო და მიმალულ შუკებსა და ქუჩაბანდებში.

მის მრავალგზის მნახველებს ეს უკვირდათ და ხელებს შლიდნენ, რადგან ის მხოლოდ მთანმინდის მეჩხრად დასახლებულ ქუჩებში დალასლასებდა და აქ თხოულობდა მონყალებას. ქვევით კი, ქალაქში, გლახები ხალხმრავალ ადგილებს, ეკლესიებს, დუქან-ბაზრებს ეტანებოდნენ და მონყალებასაც იქ უფრო შოულობდნენ. თან შაბათის მადლის მორწმუნე მედუქნეები გლახას ისე არ გაუშვებდნენ, რომ მის სანთლით განათებულ თეფშზე ხურდა ფული არ დაეყარათ.

ასე იქცეოდა შაბათ დღეს მოგებით ნასიამოვნები ყველა ვაჭარი, მედუქნე და ხელოსანი.

ეს უცნაური გლახა კი შაბათ-კვირასაც არ სცილდებოდა მთანმინდას, სადაც არც დუქანი იყო, არც სახელოსნო.

მალე მან ყველას ისე მოაბეზრა თავი, რომ მონყალებას მისთვის აღარაფერი იმეტებდა.

7. დელგაში

სადაც წვიმს, იქ დარიც გამოვა.
გრიგოლ რჩეულიძეილი, „თამარ ბატონიშვილი“

სექტემბრის მინურული იყო.

ულრუბლო ცა ცხრათვალა მზით იყო გაკაშკაშებული.

მიუხედავად უამრავი ბალებისა, ვენახებისა და ნალკოტებისა, ცხელი, თეთრი ქალაქი მზის აღმურში თეთრად იწვოდა. სექტემბრისათვის უჩვეულო პაპანაქება იდგა. სულის შემხუთავი ბული ზეცაში ოქროს მტვერით იყო გაბნეული. ადამიანს სუნთქვა უჭირდა და ჩრდილს ეძებდა.

შიმშილისაგან მისუსტებული გლახა დიდრონი თუთების ჩრდილში მიგდებულყო ხილის ბალის მაღალ ლობესთან. პირქვე გართბმულს გაბურძგნილი თავი ყვითელ-მწვანე, ნახევრად გამხმარ ბალახში ჩაედო და ჩასძინებოდა. ძილში იშმუშნებოდა, კვნესოდა, ბუტბუტებდა, ხან ვილაცას ულიმოდა და უცინოდა, ხანაც ვილაცას უწყრებოდა, უტევდა და ემუქრებოდა.

მზე შუბის ტარზე შედგა.

შუადღისას ცის დასავლეთ კაბადონზე ღრუბლის პატარა თეთრი ქულა გამოჩნდა, მთის გრეხილზე იგი შეუმჩნევლად ამოცოცდა. თანდათან გადიდდა, გაიზარდა, დამრგვალდა, გაფართოვდა, ნონოლა გახდა, ბოლოს მოკრიალებულ ზეცაში გაიშალა და თოვლის ზვინივით დაინგრა. ცარგვალნი ერთბაშად მოუსვენრად მსრბოლავი ღრუბლებით გაივსო. ჩრდილი სინათლეს სდევნიდა. ერთ მხარეს მზე რომ ჩახჩახებდა, მეორე მხარეს უკვე ბნელოდა. ავჭალის მწვანე ჭალები დაბნელებული იყო, შაიტახტის ტერასიანი ბალები კი ისევ მზეზე ეკიდნენ.

დასავლეთის მხარეს თვალნათლივ გამოისახა წვიმის ფარდები. იქით უკვე წვიმდა. მრუმე ღრუბლები გასქელდნენ და მზის შარავანდედს ყველგან გზები მოუჭრეს. აქამდე მხიარულმა ბუნებამ მოიწყინა და გაინაბა. წვიმის ნინ ქალაქი გაურკვეველად ხმაურობდა და ყრუდ დუდუნებდა. ბებერმა თუთებმა ტოტები სატირლად ჩამოუშვეს. მერცხლებმა სულ დაბლა იწყეს სრიალი. ამღვრეულ ზეცაში რომელიღაც მტაცებელი ფრინველი გაჩქარებით მიფრინავდა. ამოვარდნილმა ბორიომ მთანმინდას თბილი სუნი მოჰბერა.

ალაგ-ალაგ ნიწნკვლა დაინყო. თვალი გარკვევით ამჩნევდა წვიმის მსხვილსა და გრძელ წვეთებს, რომლებიც ერთმანეთისაგან დაშორებით მსუილით ცვიოდნენ გაცხელებულ მინაზე. წვიმის წვეთები მრავლდებოდნენ, ერთდებოდნენ, განიერ ზოლებად ლაგდებოდნენ და ეს მოძრავი ზოლები თვალის დახამხამებაში ყველგან წვიმის ფარდებს ქსოვდნენ. წვიმა უკვე გარქარებით და ჟინიანად მოდიოდა. წყლის ჩხრიალი და ხმაური მატულობდა. უეცრად დაღვრემილი ზეცა ელვამ გააპო. ქვეყანა გაანათა, ქუხილმა დაიგრგვინა, ჰაერი შეირყა, სამგორთან მეხი გავარდა. ერთი წამით ძრწოლის მომგვრელი დუმილი დამკვიდრდა. მერე ცის ოთხივე კაბადონი ბნელში ჩაიღუბა, ცამ დაბლა ჩამოინია და მთელი ქალაქი კოკისპირულ წვიმაში ჩაიძირა.

გლახა თოფნაკრავივით წამოვარდა ზეზე.

საშინელ დელგმაში გამოღვიძებული ერთხანს ერთ ადგილზე გიჟივით დარბოდა. მის თავზე ცა გრგვინავდა. ხეები საზარლად შრიალებდნენ. თუთის ფოთლებში წვიმის წყალმა გამოხეთქა და თაველია გლახა სულერთიანად განუნა. ცივმა წვიმამ გამოაფხიზლა, ჩაბნელებულ ზეცას საყვედურით ახედა და ფართოდ გაღებული თვალებიდან ლოყებზე სიმწრის ცრემლები ჩამოედინა. აქეთ-იქით გაიხედა, მაგრამ ახლომახლო ძეხორციელი არ ჩანდა, არც სახლი იდგა სადმე. ბოლოს კომბალი მოიმარჯვა და ქალაქის მიმართულებით ჯოუტად გააბოტა.

იოსებს წვიმა უმონყალოდ სწუნავდა, შიშველი ფეხები წვიმის წყალსა და ტალახში ეფლობოდა. ყველგან გუბეები და ტბორები ხვდებოდა, გაჭირვებით მიაღაჯებდა და გაჩენის დღეს წყველიდა. წინ კი არავინ და არაფერი ჩანდა. არც ადამიანი, არც სახლი, არც ყორე და კედლის ნაგლეჯი, არც რამე თავშესაფარი. სიბნელე და წყვდიადი სულ უფრო და უფრო მატულობდა. ლამდებოდა. გარემო განუჭვრეტი ხდებოდა. დროგამოშვებით მოკუპრულ ზეცას ელვა ბზარავდა და ჩაბნელებული ქალაქი ალიონივით ნათდებოდა.

წვიმა ძლიერდებოდა.

ადიდებული ნიაღვრები მამადავითის მთიდან ლოდებს ყურისნამლები ზათქით მოაქანებდნენ. ნიაღვრებში მოხვედრილი გლახა ძლივსლა იგნებდა გზას. ირგვლივ არაფრის დანახვა არ შეეძლო. ნიაღვარში მუხლებამდე მდგარი განწირულივით ყვიროდა, მშველელს ეძახდა, მაგრამ მშველელი არსად ჩანდა. მოზვავებული ლოდები მას წარამარა აქცევდნენ, ისევ ფეხზე დგებოდა, თვალების ცეცებით წინ მიდიოდა, მაგრამ ფეხებში მოხვედრილი ლოდი ისევ დაბლა ანარცხებდა. გლახას თანდათან ძალა ელეოდა და სასონარკვეთილს ასე ეგონა, ღმერთი და ადამიანები შეთქმულიყვნენ, რათა იგი ნიაღვრებში ამოეხრჩოთ. მხოლოდ სიცოცხლის წყურვილს და თავის გადარჩენის ნადილს მიჰყავდა იგი თავდაღმართში, რომლის ბოლოს უკვე მოჩანდა ნაგებობათა ბნელი სილუეტები, ზოგი სახლის ფანჯრებში კი ნითლად მბჟუტავი ცეცხლიც კრთოდა. იქმას ადამიანები ეგულებოდა, თვალი იქითკენ ჰქონდა მიჰყრობილი და ცდილობდა, როგორმე ადამიანებთან მიეღწია.

დაღმართის ბოლოს გლახა ქუჩაზე გამოვიდა. ქუჩის ორსავე მხარეს ახლად აშენებული ორსართულიანი სახლები იყო აღმართული. ამ სახლების დაგმანული დარაბებიდან გამოსული მკრთალი სინათლე გლახას, ავად თუ კარგად, გზას უნათებდა.

შუა ქუჩაში, მხარმარჯვნივ, ერთ-ერთი სახლის მეორე სართულზე ოთხი ფანჯარა მკვეთრად იყო განათებული. აქ ოსებმა გარკვევით დაინახა გრძელი და განიერი ხის აივანი, რომლის ქვეშ გაჩერება და სულის მოთქმა შეეძლო. დალოილ-დაქანცული იმ სახლთან ვაინაჩრობით მიფარფატდა, აივნის ქვეშ კედელს მიეყუდა, ღრმად ამოიხვნეშა, გული თან ამოაყოლა, თავი სველ აგურებს მიადო და თვალები დახუჭა.

აივნის ქვეშ ჭოჭი იდგა, მაგრამ წვიმა არ ჩამოდიოდა. გლახა სულს ითქვამდა და თანდათან გონზე მოდიოდა.

მოსულიერებულს შიმშილმა თავი მოაგონა, ორი დღე იყო, რაც პური არ გაეტეხა და პირში ნაწილი არ ჩაედო. ძალღივით შიოდა. შიმშილით სასომიხდილს გული უღონდებოდა და თონიდან ახლამოყრილი ცხელ-ცხელი პურები ელანდებოდა. თანდათან თვლემა და ბურანი ეუფლებოდა, მის გარშემო აღარც წვიმდა, აღარც ბნელოდა. იგი ოქროსფრად მობიბინე პურის ყანაში დააბოტებდა, ხანაც ვენახში ვაზებს ეხვეოდა და ბავშვივით გახარებულს ხელებში დიდრონი ცხელი პურები და ყურძნის გრძელი, მწიფე მტევნები ეჭირა. ამ საამურმა ზმანებამ ისე მოადუნა, რომ თვლემამორეულმა ძირს ზღართანი მოადინა. კვნესით და ბურტყუნით წამოდგა ფეხზე. ხელიდან გავარდნილი კომბალი აიღო და ისევ კედელს მიეყუდა. ქუჩას თვალი გააყოლა, სახლებს თვალიერება დაუნყო, ადამიანებს თვალით ეძებდა, მაგრამ ახლომახლო არც ვინმე ჩანდა, არც ვისმეს კარი იყო გაღებული.

წვიმა თანდათან კლებულობდა. ნიაღვარი, წელან ომახიანად რომ ღრიალებდა, ახლა ხმას უკლებდა და უკვე ნაკადულივით მიჩხრიალებდა. სიარული წელანდელივით ძნელი არ იყო, მაგრამ სად შეეძლო წასვლა მიუსაფარ გლახას? ოსები აივნის ქვეშ თავჩაქინდრული იდგა და ადგილიდან არ იძვროდა.

8. მეჯლისის წიგნი

მეჯლისებზე და მთავარმართებლის სასახლეში გამართულ დღესასწაულებზე სამოსის ისეთი ნაირფეროვნებაა და ისეთი ფუფუნება, რომლის მსგავსი თვით კონსტანტინოპოლსა და პარიზში არსად მინახავს. ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

ანაზღად სახლის სადარბაზოს კარი ჭრიალით გაიღო. იქიდან ვილაც მამაკაცი გამოვიდა და აივნის ქვეშ დაყუდებული უცნობი რომ დაინახა, ხმამაღლა დაუყვირა:

— ვინა ხარ?

გლახას ენა მუცელში ჩაუვარდა, შიშმა აიტანა.

— ვინა ხარ? — გაიმეორა სახლიდან გამოსულმა და მისკენ ნამოვიდა. იოსებმა გაქცევა მოინდომა, მაგრამ ფეხები არ დაემორჩილა.

— არ გეყურება, კაცო? — უფრო აუმაღლა ხმას უცნობმა მამაკაცმა და მაშინვე დასძინა: — იქნებ ქართული არ გესმის? სომეხი ხარ? თათარი თუ რუსი? პასუხი აღარ დააცალა, დაკვირვებით ახედ-დახედა და უთხრა:

— სულერთია, ვინც უნდა იყო. ბრგე ჩანხარ და ნამდვილად გამოდგები. ჩემს ქალბატონს არ უნდა, ქოშები და კაბა წვიმის წყალში დაუსველდეს. ამაღამ კნიაჟნა სარდლის ბალში არის დაპატიჟებული. შენ ჩვენი ლამაზი მხარზე უნდა შეისვა და სასახლეში წაიყვანო. ამისთანა ავდარში სხვას მაინც ვერ ვიპოვნი, ძან იღბლად არ შემხვდი! აბა, მოემზადე!

გლახა დუმდა.

მსახურმა გაკვირვებით აათვალიერა და ჰკითხა:

— კაცო, ყრუ ხარ თუ მუნჯი? წაიყვან-მეთქი კნიაჟნას?

გლახა ხმას არ იღებდა. მისი დუმილი მსახურმა თანხმობად მიიღო, სადარბაზო კარისკენ გაიხედა.

იქ დავით გერმანოზიშვილი იდგა.

იმ დროს თბილისის ქუჩები ვიწრო, მოუკირწყლავი და იკრიბოკროიყო. წვიმის დროს ქუჩებში აულებელი ტალახი, ლაფი და ჭოჭი დგებოდა. ევროპელი მოგზაურები თბილისში სამ რამეს ამჩნევდნენ: ლამაზ ქალებს, აბანოებს და გაუვლელ ტალახიან ქუჩებს. გამვლელები კედელ-კედელ დაიარებოდნენ, ქვიდან ქვაზე ხტებოდნენ, ფეხშიშველა პატარა ბიჭების დახმარებით ლოდებზე გადებული ფიცრებით ქუჩის ერთი მხრიდან მეორე მხარეზე გადადიოდნენ და ისე სველდებოდნენ, როგორც მეთევზეები. ეტლი ქალაქში სპილოსავით იშვიათი იყო. ამიტომ სტუმრები მეჯლისებში ფეხით მიდიოდნენ, ანდა ცხენებზე და მუშის კურტნებზე ისხდნენ, განსაკუთრებით ავდარში, როცა წვიმდა ან თოვდა.

იმ სახლში, რომლის აივანს ფანდურაანთ იოსებმა თავი შეაფარა, დიდი ფაცაფუცი იდგა. თხუთმეტი წლის მანანა გერმანოზიშვილი მეჯლისში წასვლელად ემზადებოდა და ირთვებოდა. ღელავდა, ჟინიანობდა, კაპასობდა. მოახლეს რამდენჯერმე სილა გააწნა და ალელვებულმა, შეცვლილი ხმით დაუყვირა: „კაბას რიგიანად არ მაცმევ და გინდა, მთავარმართებლის მეჯლისში უშნო გამოვჩნდეო“. აცრემლებული მოახლე თავადის ასულს მუხლისჩოქვით გარშემო უვლიდა, ყველაფერს უსიტყვოდ უკეთებდა და უსრულებდა, მაგრამ გაღიზიანებული ქალბატონის დაწყნარებას მაინც ვერ ახერხებდა.

იმ საღამოს მანანა გერმანოზიშვილი მაღალი წრის საზოგადოებაში პირველად უნდა გამოჩენილიყო. მთელი დღის განმავლობაში სარკესთან ტრიალებდა, თავისი მშვენიერი სახის ცქერით ტკებებოდა და ნორჩი, გამოუცდელი გული საამო მღელვარებით ევსებოდა. რამდენიმე საათის შემდეგ იგი ბარონ როზენის სასახლეში უნდა ყოფილიყო.

სალამოხანს უეცრად კოკისპირულმა წვიმამ დაუშვა. მანანა დალონდა. არ უნდოდა წვიმაში დასველებოდა თეთრი ფრანგული ატლასის კაბა და ნატიფად ნაქარგი, პატიოსანი თვლებით შემკული წითელი სპარსული ფეხსაცმელები. აწრიალებული თავადის ასული ხან ფანჯარასთან იდგა, ხან მაღალ ვენეციურ სარკესთან. გარეთ კი განუწყვეტილვ წვიმდა. მანანა ვერც ჯდებოდა, ვერც დგებოდა. ნამდაუნუმ ფანჯრებთან მირბოდა და მოუთმენლად ელოდა წვიმის გადაღებას. ჭექა-ქუხილი აფითრებდა, წარბს უკრავდა, უფრო მოუსვენარს ხდიდა. ყოველ გაელვებაზე შეშინებული აჩერდებოდა ძმას, ვეებერთელა ტახტზე მხარ-თედოზე წამოწოლილ კავალერიის ახოვანსა და ბრგე ოფიცერს, რომელსაც მღელვარების ნიშანწყალი არ ეტყობოდა. იგი დამშვიდებული (ძმის ეს სიმშვიდე აუტანელი იყო მანანასათვის) სწევდა გრძელტარიან ჩიბუხს, რომლის ანთებული თავი ძვირფას ნოხზე იდო. თავადს მუნდირის შესაკრავები გახსნილი ჰქონდა, თოვლივით თეთრი პერანგი მოუჩანდა, მარცხენა ფეხი ირიბულად ჩამოეშვა ტახტიდან და დეზის თვალი იატაკისთვის მაგრად დაებჯინა. „ისეთნაირად წევს, თითქოს საყვარელს ელოდებო“, — ფიქრობდა გაბრაზებული მანანა, თან ცდილობდა, ძალიან არ აღელვებულიყო, რათა მეჯლისში ფერმკრთალი არ გამოჩენილიყო.

წვიმა გადაღებას არ აპირებდა. მანანა მოთმინებას ჰკარგავდა.

სახლის ერთ-ერთ ოთახში, კუთხეში დასვენებული ხატების წინ მანანას გამდელი, შავებში ჩაცმული დედაბერი მუხლმორთხმული ლოცულობდა და ღმერთს წვიმის გადაღებას ევედრებოდა.

საათი წყნარად რეკდა.

მანანამ ათი დათვალა. სახეზე უსასოობა გამოეხატა.

— დრო არი, წავიდეთ. — მოაგონა მას დავითმა.

— ვიცი, მაგრამ ჯერ ისევ წვიმს.

— არა, ეტყობა, წვიმამ გადაიღო. ეხლა შეიძლება ქუჩაში გავიდეთ.

— რას ამბობ, დავით! — შესძახა მანანამ, — იმოდენა ნიაღვრის შემდეგ ჩემი ლამაზი ფეხსაცმელებით როგორ ვიარო? მეჯლისში გალუმპული ხომ არ მივალ?

— მაშ, რა ვქნათ? საათმა ათჯერ დარეკა. გვაგვიანდება.

— ადრე რომ წავსულიყავით, წვიმას გავასწრებდით, — საყვედურით მიმართა მანანამ ძმას, — ნასადილევს დიდხანს გეძინა, შენი გაღვიძება ვერ გავბედე. მაგრამ რა ვიცოდი, თუ იმ მზიან ამინდს ესრეთი ავდარი მოჰყვებოდა.

— მეჯლისში ადრე მისვლა მიღებული არ არის, — ცივად უპასუხა დავითმა. — გამოუცდელიობას ნუ შეიმჩნევ, კნიაუნავ. პატარა აღარა ხარ. დღეიდან ახალი ცხოვრება უნდა დაიწყო. ეჰ, ვინ იცის, ეს ავდარი რას გვინინასწარმეტყველებს?

— ნუ მეუბნები მაგას, დავით! მეც ვიფიქრე ეგა, მაგრამ ძალით დავთრგუნე მაგნაირი ფიქრი. პატარაობიდანვე მეჯავრებოდა წვიმა და ქარიშხალი... მამაჩვენიც ხომ იმ წყეულ, ქარიშხლიან ლამეს მოჰკლეს... მე მეშინია, დავით!

მანანა გაჩუმდა. სახე უფრო მოეღრუბლა. დავითმა მკაცრი ხმით უთხრა:
— შიშს ნუ ახსენებ, კნიაჟნავ, გახსოვდეს, რომ შენ ჩემი დაი ხარ.

მანანას შერცხვა, განითლდა. და-ძმანი ერთხანს მდუმარედ შეჰყურებდნენ ერთმანეთს. ბოლოს, დუმილი ისევ მანანამ დაარღვია, დავითს მიუახლოვდა და მოეხვია.

— სანამ ჩემს გვერდით მეგულები, დავით, არაფრის არ შემეშინდება.

დავითი მოლბა, სინანულით წარმოსთქვა:

— ვნანობ, რომ დილით, ყაზარმაში, ცხენების მოყვანა არ დავავალე დენშჩიკს. დარმა შემეყვანა შეცდომაში. ეხლა კი გვიან არის. ჰო, ჩვენი მსახური ბებერი რომ არ იყოს, ცხენის მაგივრობას გაგინევდა.

— დავით! — აღტაცებით წამოიძახა მანანამ და ხელი ხელს შემოჰკრა. — ეგ რა კარგი აზრი მოგივიდა! ერთი კვირის წინათ ფანჯრიდან დავინახე, როგორ იჯდა კნენა მაჭატა მუშის კურტანზე, „ჭორების ბოლინია“ კურტანზე ისე კობტად იჯდა, თითქოს ცხენის უნაგირზე მჯდარიყოს. ხელში გაშლილი ქოლგაც კი სასაცილოდ ეჭირა. სიცილი წამსკდა, მაგრამ ეხლა მე თვითონ დიდი სიამოვნებით მოვიკალათებდი რომელიმე ლონიერი ქალაქელის მხარზე.

დავითმა ზარი დარეკა.

ოთახში ხნიერი მსახური შემოვიდა და კარებთან მოკრძალებით გაჩერდა. დავითმა მოკლედ აუხსნა, რა უნდა გაეკეთებინა მას. მსახური ხმისამოულებლად გატრიალდა კარებისკენ და თან თავისთვის წაიბუზღუნა: „ამ ნაადრევ ღამეში ვის ვიპოვნო“. დავითმა მუნდირი შეიკრა, ხმალი წელზე ჩამოიკიდა, ქუდი დაიხურა, წამოსასხამი მოისხა და დეზების წკრიალით ფეხდაფეხ მიჰყვა მსახურს, რათა საკუთარი თვალით დარწმუნებულიყო იმ ადამიანის ლონეში, რომელსაც თავისი მხრით თავადის ასული სასახლემდის უნდა მიეყვანა.

მსახური აივნის ქვეშ გლახას შეეფეთა, საყელოში ხელი ჩასჭიდა, დავითისკენ მოიხედა და მოახსენა:

— თავადო! აი, ვინ წაიყვანს კნიაჟნას!

დავით გერმანოზიშვილი მათ მიუახლოვდა. წვიმით განუნული ახოვანი მამაკაცი ცხენივით დაათვალიერა. მისი განიერი მხარბეჭი მოეწონა, თვალში მოუვიდა, თათმანიანი ხელი მხარზე მეგობრულად დაჰკრა და უთხრა:

— ლონიერი ჩანხარ. შენი მხარი კავკასიურ უნაგირს სჯობია. მართალს ვამბობ, არ გეხუმრები. მაგ მხარით კნიაჟნა სასახლემდის უნდა ატარო. ამაში მე თეთრს მოგცემ. — დავითმა გაკვირვებით შეხედა გლახას და ჰკითხა:

— რისთვისა თრთი, ბიჭო! უჰ, საბრალო! წვიმაში ხარ დამბალი განა?! ალბათ გცივა კიდევ. არა უშავს, ჩემი მსახური ძველ ჩოხას გამოგიტანს. ლაზარე! ამ კაცს ჩოხა გამოუტანე და მანანას მოუხმე. მე აქ დავიცდი.

მანანა უკვე მზად იყო. ქართულ კაბაზე თეთრი შალი კობტად წამოესხა. სახეზე გამჭვირვალე პირბადე ჩამოეფარებინა, რათა წვიმის წინწკლები არ შესხმოდა, ხელში ქოლგა აეღო და ცალი ხელითაც გაუთავებლად პირჯვარს იწერდა. მსახურმა ჩოხა მკლავზე გადაიგდო, გზის გასანათებლად

სამსანთლიან შანდალს დაავლო ხელი და თავადის ასულს წინ გაუძღვა. გამდელი თავის ქალბატონს უკან დაედევნა. შეჰხაროდა, შესცივინებდა, ისიც პირფვარს იწერდა და ხელაპყრობით ლოცულობდა.

როცა მსახური ქუჩაში გავიდა, ძლიერმა ქარმა შანდლის სანთლები ჩააქრო, მაგრამ მანანამ გლახის ძონძების დანახვა მოასწრო, აიბრიზა და ზიზლით წამოიძახა:

— ფუჰ! ეგ გლახა ყოფილა!

დავითს არ უნდოდა ხელიდან გაეშვა მხარბეჭიანი ახალგაზრდა გლახა, მანანას მიუბრუნდა და გადაულაპარაკა:

— ჰო, გლახა არის... შენს მოსვლამდის ვარცხვენდი. ხედავ, გაჩუმებულა და სირცხვილით თავი ვერ აუნევი.

მსახური უკანვე შებრუნდა სადარბაზო კარში, კიბის უკანასკნელ საფეხურზე დაიჩოქა და ცდილობდა ხელახლად აენთო სანთლები, მაგრამ ვერაგზით ვერ მოეხერხებინა.

დავითმა მსახურს აღარ მოუცადა, თუმცა სიბნელებში გლახას ძლივს ამჩნევდა, მის მხარზე ფრთხილად აიყვანა მანანა, თან დაეხმარა ბეჭზე კარგად გამაგრებულიყო, გაშლილი ქოლგა მიანოდა და გააფრთხილა, მაგრად ჩაევილო დაქირავებული მზიდავისათვის თმებში ხელი.

მანანამ კისკისით ჩაავლო ხელი გლახის გრძელ, დიდი ხნის მოუკვეციელ თმებს, სადავესავით ჩაბლუჯა, მარჯვენა ხელით კი გაშლილი ქოლგა დაიჭირა. გლახა ნელი ტაატით დაიძრა. თავადის ასულმა გულიანად გადაიკისკისა და მხიარულად შესძახა: „აჩუ!“

თავადი გლახას გვერდში ამოუდგა, დას ხელი მიაშველა და ფხიზლად ეჭირა თავი, რათა სიარულის დროს დაბლა არ ჩამოვარდნილიყო.

ქუჩაში გამოსულმა მსახურმა მათ თვალი გააყოლა და უნებლიეთ წამოიძახა:

— ეჰა, თუ ჩვენი ლამაზი დაბლა ჩამოვარდა და ტალახში გაიშლართა, მაშინ ნახე მეველისი!

ამ სიტყვების გაგონებაზე განრისხებულმა დედაბერმა მას წყევლა-კრულვის ისეთი კორიანტელი დააყარა და ისეთნაირად აიკლო, რომ დაბნეულმა მსახურმა აღარ იცოდა, სად გაქცეულიყო.

9. თავადის ასულის გზიდავი

ეტლი თბილისში იშვიათი იყო.

ქართველი და უცხოელი მოგზაურების ჩანანერებიდან

ყველაფერი თვალის დახამხამებაში მოხდა. იოსები მხოლოდ მაშინ მოვიდა გონზე, როცა მანანა გერმანოზიშვილი უკვე მის მარჯვენა მხარზე იჯდა. ანგარიშმოუცემლად მიდიოდა, რაღაც მოვალეობას ასრულებდა, მაგრამ ვერ

მიმხედარიყო, რატომ და რისთვის. ყველაფერი ისე სწრაფად და მოულოდნელად მოხდა, რომ მას არც რისმე მოსაზრება შეეძლო და არც რაიმე გადაწყვეტილების მიღება. გზაში მას ქალის ნკრიალა კისკისი და განუწყვეტელი „აჩუ“ ესმოდა. მის გვერდით ვიღაც მამაკაცი ბოხი ხმით ლაპარაკობდა. ეს ნაცნობი, სადღაც გაგონილი ხმა გაბრუნებულ იოსებს თანდათან აფხიზლებდა. მისი გონების თვალის და ყური უკვე გარკვევით არჩევდა საგნებსა და ხმებს, ამჩნევდა ქუჩაში აღმართულ სახლებს, იშვიათ გამვლელებს. გრძნობდა, თუ როგორ სცემდა პირისახეში ლამის ცივი ქარი, რომელიც მას ისევე აფხიზლებდა, როგორც ქალის კისკისი და გვერდით მიმავალი მამაკაცის როხროხი. იოსებს თვალებიდან ბინდი გადაეყარა. ყველაფერი ცხადად გამოჩნდა. მის მხარზე ნებივრად მოკალათებული მანანა გერმანოზიშვილი კისკისებდა, ხოლო იქვე, სულ ახლოს, მხარმარცხნივ, დავით გერმანოზიშვილი მოსდევდა დეზების ნკარუნით. „როგორ გადავურჩე ჩემს მდევენელებს, — ფიქრობდა გაოცებული იოსები, — რატომ არავითარ ყურადღებას არ მაქცევს დავითი? რატომ მანანა თავის კისკისს არ შეწყვეტს და კვილით არ ეტყვის თავის ძმას: „მე ჩვენი მამის მკვლელის მხარზე ვზივარო“. ნუთუ ისეთნაირად დაბრმავდნენ, რომ ველარა მცნობენ?!“

იარალ გერმანოზიშვილის მკვლელი ვერც დავითმა იცნო და ვერც მანანამ. ფანდურაანთ იოსები, რომელსაც დავით გერმანოზიშვილის კაცები ოსმალეთის საზღვრებზე და ავაზაკების ბუნაგებში დაეძებდნენ, ან სიბნელემ გადაარჩინა, ანდა ხანგრძლივმა ნანნალმა და შიმშილმა ისე გამოცვალა, რომ იარალის შვილებმა ველარ იცნეს. გერმანოზიშვილებს ამაყი და თაემომწონე ბიჭი ყაჩაღების ბრბოში ან ოსმალეთში ეგულებოდათ. ამ გასაცოდავებულმა და სანყალობელმა გლახამ კი არც ძმას და არც დას არავითარი ეჭვი არ აღუძრა. დავითი მას არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა. მკლავამართული ფხიზლად იყო, რათა თუ უცებ მანანა გადმოქანდებოდა, დროზე შეეშველებინა ხელი.

მანანა კი ხუმრობდა, კისკისებდა, ცელქობდა. ნანვიმარ ლამეში მხიარულ სიტყვებს ჰფანტავდა. ცივი, საკმაოდ ძლიერი ქარი უბერავდა, მაგრამ თავადის ასული უშიშრად იჯდა გლახის მხარზე. ძმას სიცილით ეუბნებოდა: „თავს ისე ვგრძნობ, როგორც ნიუნელი ჰუსარი თავის ქურანზე! დავით, შენ ჭკვიანი ცხენი დამიქირავე!“ დავითი მხედრულად შეკრეჭილ ულვაშებში ილიმებოდა და თანდას აფრთხილებდა, გლახის მხარზე წყნარად მჯდარიყო, რათა ქარს არ დაეძალა და დაბლა არ ჩამოეგდო. მაგრამ მანანა სიცილს ვერ იმაგრებდა, ანცად ირნეოდა. თითქოს ცხენის ტახტაზე ზისო, „აჩუ!“ — დაიძახებდა და სიცილი წასკდებოდა ხოლმე. დავითიც როხროხით აძლევდა ბანს და ვინმე გამვლელს ეს ერთიმეორეზე აწონილი, მოხარხარე ადამიანები რომ დაენახა, გიჟებად ჩათვლიდა.

გამოფხიზლებულ იოსებს მანანას სიცილი გონებას უმღვრევდა. გულში ჩხვლეტდნენ მისი დამცინავი და დამამცირებელი ნამოძახილები და თუმცა იგი შიშითა და შიმშილით იყო დაძაბუნებული, ბატონის ნებიერი ასულის შეურაცხმყოფელმა სიცილმა ერთბაშად გააღვიძა მასში ადამიანური თავმოყვარეობა და მთელი მისი არსება შურისძიების გრძნობამ განმსჭვალა. მას უცებ თვალწინ

დაუდგა ნათიას ნამტირალევი სახე დაწინდული დანით ხელში. თევდორეს მოჭეუნება კი განუწყვეტლივ ყურში ჩასძახოდა: „მოჰკალ! მოჰკალ! რაღას უყურებ? ეგრე რამ გაგადედლა, ბიჭო?“ იოსები შეტორტმანდა. გაჩერდა. მანანა კინალამ გადმოვარდა მისი ბეჭიდან და შეშინებულმა დაბალი ხმით შეჰკვივლა.

დავითი ზიზლით მოუბრუნდა გლახას:

— დაილაღე? მე ღონიერი მეგონე. გამაგრდი. შორს აღარა ვართ.

მანანამ კვლავ სიცილი ასტეხა.

— გადავრჩი! მაგრამ რანაირად დადის? მთვრალი ხომ არ არის, დავით?

— დაღმართი მშვიდობიანად ჩავიარეთ. მთავარი სწორედ ეს იყო, — უპასუხა დას დავითმა და შეეხუმრა. — გოგო ხარ, მსუბუქი და ადვილად გიძლებს. დედაკაცი რომ ყოფილიყავი, ახლა ალბათ ტალახში ეგდებოდი შენი ოქრონაკერი კაბითა.

ფანდურაანთ იოსების გონებაში კვლავ გაიღვიძა შურისძიების ნადილმა. შეუმჩნევლად გაისწორა კომბალი, რომელიც მას მარცხენა ხელით ეჭირა და მიწაზე მიათრევდა. იოსებს ახლა მხოლოდ ერთი განზრახვა ამოძრავებდა. უნდოდა მხრიდან ჩამოეგდო მანანა, ხელი ეკრა დავითისთვის და ორთავენი იქვე ამოეხოცა. მას ხმლით შეიარაღებული მონინაალმდეგე ჰყავდა, მაგრამ ამის არ ეშინოდა. ასე ეგონა, რომ იგი ადვილად გაუსწორდებოდა დავითს, თუ მას მოულოდნელად თავს დაესხმოდა და ხმლის გამოყენების საშუალებას არ მისცემდა. მანანას მხოლოდ ყვირილი შეეძლო, მაგრამ მის ყვირილს ამ ბნელ ღამეში იშვიათად თუ ვინმე გაიგონებდა. იოსები ახლა იმაზელა ფიქრობდა, თუ როგორ წაექცია დავითი, რათა მას ხმლისთვის ხელი არ ეტაცნა და მისთვის არ შემოეგია. მან კარგად იცოდა, რომ მისი მტერი გამოცდილი მხედარი იყო და თუ მარჯვედ არ მოიქცეოდა, არ დაასწრებდა და კომბლით თავს არ გაუხეთქავდა, გერმანოზიშვილების დახოცვის განზრახვა ძვირად დაუჯდებოდა. მაგრამ გვიანლა იყო ყველაფერი. ისინი ბნელი ქუჩიდან ნიკოლოზის ახმაურებულ მოედანზე გამოვიდნენ. იოსები ისევ მოდუნდა. ისევ დაუთრგუნველმა შიშმა შეიპყრო. სასახლის წინ აუარებელი მსახური მიდი-მოდოდა, მალლა აწეული ფარნებით ხელში.

იოსებმა თავისი უცნაური სამსახური შეასრულა. უვნებლად მიიყვანა თავადის ასული სასახლემდის.

მანანა ძმის დახმარებით მსუბუქად ჩამოხტა გლახის მოქანცული მხრიდან სასახლის კიბის განათებულ საფეხურზე.

დავით გერმანოზიშვილმა გლახას არც შეხედა, ხელში ვერცხლის გროში ჩაუდო, დას მკლავი მიაგება და მათ ამაყად გაიარეს ორ წყებად მდგარი მსახურების მოკრძალებით დახრილ თავებს შუა.

კარი მეორე

1. მეჯლისი

სამოსთა და სამკაულთა ბრწყინვალება; სანთელთა კრთომა, სურნელოვანი ნელსაცხებლები; უთვალავი შიშველი მკლავი, მშვენიერი მხრები, თაიგულები, როსინის არიები, სულს რომ ეფონებიან, ჩიჩერის სურათებით — აღტაცებისაგან თაედაეინყებული ვარ.
„უზერის მგ ზავრობა“

კავკასიის გამგებელი და მხედართმთავარი ბარონი როზენი მედიდური იერით ხვდებოდა მეჯლისის სტუმრებს, მხოლოდ რჩეულებს უწვდიდა ხელს და მიმქრალი, ძლივს შესამჩნევი ღიმილით აძლევდა მათ სალამს.

მთავარმართებლის სასახლეში დიდკაცობას მოეყარა თავი. აქ იყვნენ: ქართველი მთავრები და თავადები, სომეხი მელიქები, თათრის ხანები და სულთნები, ჩერქეზი ბეგები, კავკასიაში სიმდიდრისა და სახელის მოსახვეჭად ჩამოსული დიდმოხელენი, გენერლები, ევროპელი კონსულები და მოგზაურები.

სასახლის დიდი დარბაზი უამრავი ჭალით იყო გაჩირალდებული.

ქოროზე სამხედრო მუსიკა უკრავდა.

„კადრილს“ ფიცხი „მაზურკა“ ცვლიდა.

პირმშვენიერი ბანოვნები მკრთალი, მაგრამ ბედნიერი ღიმილით და ტანის კეკლუცირხევით მისდევდნენ კავალრებს და მოხდენილად ტრიალებდნენ. მოცეკვავე ქალ-ვაჟნი ერთმანეთს უღიმოდნენ და მონინებით უკრავდნენ თავს.

ხანში შესული გოროზი მანდილოსნები ლორნეტიდან ათვალწუნებით ან მონონებით ათვალეერებდნენ ქალწულებს და მსაჯულებივით ამბობდნენ:

— La connaissez-Vous? Elle est jolie!¹

ან:

— On peut bien voir la beaute mais non pas l'esprit.²

მეჯლისში მყოფნი ერთმანეთში სიცილით და ხმაურით ირეოდნენ, ერთმანეთს მოურიდებლად აცქერდებოდნენ, სინჯავდნენ, თვალით ზომავდნენ და აფასებდნენ.

ვის არ ნახავდით აქ, ვის არ შეხვდებოდით!

ბაირონივით დაღვრემილი, მბზინავ შავ ფრაკში გამონყობილი შულერი და ყალბი თავადი მარმარილოს სვეტთან გულხელდაკრეფილი იდგა და დიდ

¹ იცნობთ მას? ძალიან ლამაზია (ფრანგ.).

² მშვენიერება კარგად ჩანს, მაგრამ არა გონიერება (ფრანგ.).

მოხელეთა ცოლებს ერთი ნამით გულგრილად უსწორებდა თვალს, მაგრამ მთელი თავისი არსებით მათი ყურადღების მიქცევას ცდილობდა.

დეულისტი, პირტიტველა, ხუჭუჭთმიანი ჭაბუკი ოფიცერი გამომწვევი იერით დადიოდა მეჯლისში, ნამდვილად კი ქალადში ნაგებულ ფულს ნაღვლობდა. მას ერთმა პირლამაზმა გოგომ მდაბალი კნიქსენი გაუკეთა, მაგრამ ოფიცერმა თავი განზე მიაბრუნა — გოგო ღარიბი აზნაურის ქალი იყო და უმზითვო.

მელოტთავიანი და ჭალარათმიანი ბობოლები, პატარანი, როგორც ქონდრისკაცები ან მალლები, როგორც გოლიათები, მსუქნები ან გამხდრები, მაგრამ ყველანი იმპერატორ ნიკოლოზ პირველისა და მესამე განყოფილების შეფის ბენკენდორფის მსგავსნი ვირტუოზი დალაქის წყალობით, ციბრუტით ტრიალებდნენ, ფრანგული თავაზით ეამბორებოდნენ მანდილოსნების გამონვდილ ხელებს და თან ჩრდილოეთის კაფანდარა ქალებს კავკასიელებისაკენ უთითებდნენ: „უყურეთ, რა გაოცებული იყურებიან ეს მთიელი ველურები“.

დაუდგრომელ შაჯი-მურატს, რომელსაც მეჯლისში შამშათბების მოკვლა ჩაანვეთეს ყურში, ხან ზიზლი ეხატებოდა ვაჟკაცურ სახეზე და ხან განცვიფრება, რომელიც გულუბრყვილო აღტაცებით ეცვლებოდა. იგი ახოვანი, არაჩვეულებრივად ტანმსუქანი რუსი მანდილოსნის გვერდით იდგა. ქალი შაჯი-მურატს თვალს ვერ ამორებდა და უხალისოდ უსმენდა მჭლე, პირყვითელა და ახმაზი გარეგნობის სნობს, რომელიც მთიელ ვაჟკაცს „გაუხედნავ ველურს“ უწოდებდა.

საფრანგეთის კონსული ლეტელიე, ბურჟუა, მეფის ქვეშევრდომი, ცუდლუტად იღიმებოდა, ყველას თავაზიანად ესაუბრებოდა, უფრო ხშირად კი ახალგაზრდა ქართველი თავადების მახლობლად ტრიალებდა და მათ რალაცას ჩურჩულით ელაპარაკებოდა.

მალალი და პირხმელი ინგლისელი მოგზაური მალიმალ მონოკლს ისწორებდა და გულდასმით ათვალთვლებდა ბარონ როზენის ყველაზე ახალგაზრდა ადიუტანტს. „ნუთუ ვერ მოვისყიდდი?“ — ფიქრობდა ბრიტანელი.

საერთო მხიარულებაში თითქმის არავითარ მონაწილეობას არ იღებდნენ აჯანყების შემდეგ თბილისში გადმოსახლებული პოლონელი პანები. ისინი სერიოზული და მონყენილი სახით იდგნენ მკვეთრად განათებული კედლის გასწვრივ. მათ შორიახლო ყურდაცქვეტილი დაბორილობდა „სევერნაია პჩელას“ თანამშრომელი, მსხვილი და ნითური მამაკაცი. გუბერნატორი ზავილეისკი და ალექსანდრე ჭავჭავაძე ძველი მეგობრებით შეხვდნენ ერთმანეთს და ისევ საჩქაროდ დაშორდნენ. ალექსანდრე ჭავჭავაძეს უკან „სევერნაია პჩელას“ თანამშრომელი აედევნა.

ქართველი თავადები უგუნებოდ ბრძანდებოდნენ ან ნაძალადევი მხიარულება აღბეჭდოდათ სახეზე. უგერგილოდ უყურებდნენ თავიანთი ვაჟებისა და ასულების მხიარულ გართობას და იმ ადამიანებს ჰგვანდნენ, რომელთაც

მთელი თავიანთი იმედები დაჰკარგოდათ და ახლა ამ იმედების აღორძინებაზე ნუგეშითა და ეჭვით ოცნებობდნენ.

— ჰოი, რა მზაკვრები არიან ეგენი! — ეუბნებოდა ერთი ხნიერი თავადი თავის ახალგაზრდა თანამოსაუბრეს, გვარდიის კაპიტანს, რომელსაც სახეზე ზიზლი აღბეჭდოდა, თვალებში კი სიძულვილი, — უყურე, რამდენი მოლალატიე მოიყვანეს ამაღამ.

ხნიერმა თავადმა ყმანვილს თვალით დაანახვა დარბაზის დიდი კედლის გასწვრივ, სადაფის სავარძლებში უძრავად მსხდარი ხანები, სულთნები და ბეგები. მათი თეთრი ჩალმები, ინით წითლად და მწვანედ შეღებილი წვერები და ფრჩხილები ყველას თვალში ხვდებოდა. რუსეთის ახალი ვასალები დუმილით მარცვლავდნენ ქარვის გრძელ კრიალოსანს, უშნოდ ახამხამებდნენ თვალებს ჭალების თვალისმომჭრელი სინათლის გამო და თავიანთ სავარძლებში გაქვავებულნი, ერთ წერტილს უაზროდ მისჩერებოდნენ.

მოხუცებულ მუსლიმანებს მგრგვინავი მუსიკა აცვიფრებდა, გაოცებით შესცქეროდნენ უცნაურ ცეკვას და შეკავებული წყრომით აბრუნებდნენ განზე თავებს, რათა თვალი მოერიდებინათ მოცეკვავე ქალ-ვაჟებისათვის, ერთიმეორისათვის ხელები რომ ჩაევილოთ, დარბაზის პრიალა იატაკზე გიჟებივით მიჰქროდნენ და მერე ერთიმეორეს ურცხვად ეხუტებოდნენ. ჩალმიან დარბაისლებს არც ის მოსწონდათ, რომ დედაკაცებს შეპუდრული სახეები, თეთრი მკერდი და გაშიშვლებული მხრები აშკარად გამოეჩინათ, თვალები ვნებიანად უბრწყინავდათ და უსირცხვილოდ უწვდიდნენ ხელებს ყველა გამვლელ-გამომვლელს. „ოჰ, ილლაჰ, რა სანახაობაა!“

მაგრამ ისინი ოქროთი იყვნენ მოსყიდულნი ან ხიშტით დამორჩილებულნი.

უნდა აეტანათ, შერიგებოდნენ და შეჩვეოდნენ.

სამაგიეროდ, ახალგაზრდა მუსლიმანები თამამობდნენ. ისინი ამაყად და თავმომწონედ იდგნენ, ლამაზ ქალებს თვალს არ არიდებდნენ და ჩოხებში გამონყობილნი ქედმაღლურად უყურებდნენ ევროპულად ჩაცმულ მამაკაცებს.

მაჰმადიან ყმანვილებში ყველაზე მეტად თვრამეტი წლის ომარ ჰაიდარ-ბეგი გამოირჩეოდა. ტანადი და მკვირცხლი ჭაბუკი, მისი შავი ხუჭუჭა თმით შემკული თავი და ლამაზი, ვაჟკაცური პირისახე სტუმრების საერთო ყურადღებას იქცევდა.

ომარ ჰაიდარ-ბეგს თეთრი, მოკლე ჩოხა ეცვა, მისი წელი ბეჭედში ამოვიდოდა. წელზე ძვირფასი თვლებით მოოჭვილი ოქროს წვრილი ქამარი შემოეჭირა და ზედ ოქროსავე, განთქმული ქოჩაბური ხანჯალი ჩამოეკიდა. უნაგირზე გაზრდილი ჩერქეზის სიარული ცოტათი დაუხვენელი იყო, მაგრამ ეს მის კენარ ტანს არ აუშნოებდა. მას ყმანვილკაცისათვის შეუფერებელი მკაცრი იერი მიელო. ამ სიმკაცრეს კიდევ უფრო აძლიერებდა ხშირი, ერთმანეთზე გადაბმული წარბები, ორბის ცხვირი და შავი ლამაზი თვალების ზვიადი გამომეტყველება. ჭაბუკს განგებ მიელო მხედრის მკაცრი და სასტიკი იერი, მაგრამ ზოგჯერ თავი ავიწყდებოდა და ბიჭივით წითლდებოდა. აგრილებული

მუსიკა, უამრავი ქალების, კანდელობრების და ხომლების ურიცხვი სანთლე-
ბის ლაპლაპი და აუარებელი ლამაზი ქალების სიახლოვე მომაჯადოებლად
მოქმედებდა მასზე და თვალები ველური აღფრთოვანებით უბრწყინდებოდა.
მას ყველანი აღტაცებით უყურებდნენ. განსაკუთრებით, თეთრყირომიზა, ნო-
ლაცხვირიანი და თვალუფუნა რუსი ბანოვანები, რომლებიც თვალის ერთი
გადავლებით ფასსა სდებდნენ ტანკენარ და პირმშვენიერ ქაბუკს.

ომარ ჰაიდარ-ბეგი მორცხვობდა. ქალების აღერსიანი თვალეზი აფრთხო-
და. ბარონ როზენის ამალაში თავისი ჩამომავლობისა და გარეგნობის გამო
ჩარიცხული (მისი მამა, გავლენიანი ჩერქეზი თავადი, ყაზი-მოლას კაცებმა მო-
ჰკლეს) მეჯლისში თავს უხერხულად გრძნობდა. მისთვის აქ ყველაფერი უცხო
და გაუგებარი იყო, გან-განზე დაიარებოდა და ერთ ადგილზე ვერ ჩერდებოდა.

2. წარმატება

**ტურფა ქართველი გოგო, მთლად გაფურჩქვნილი, ლოყვბნითელა მისი
ქვეყნის ქალების მსგავსად, როს მხურვალენი გამოდიან თბილისის
წყაროებიდან.
ტომას მური, „ლალა რუკ“**

დარბაზში დაგვიანებით მოსული დავით გერმანოზიშვილი და მისი და
მანანა შემოვიდნენ.

დავით გერმანოზიშვილი ნაცნობებს თავს უკრავდა და ერთი ნაბიჯით ჩა-
მორჩენილი დას უკან მოჰყვებოდა. მანანას გული ძალზე უცემდა. ლელავდა,
დარცხვენისა და შემკრთალს ნატიფი სახე შეუფაკლდა. დავითს უნდოდა
ნაცნობ თავადებში გარეულიყო, მაგრამ განცვიფრებამ ერთ ადგილზე
გააჩერა. ყველა მანანას უყურებდა. ნყვილ-ნყვილად მოსეირნენი შედგნენ.
მოცეკვავენი უშნოდ აირივნენ და თავები მისკენ მოაბრუნეს. გასათხოვარი
ქალების დედებმა აღელვებით და შურით მოიმარჯვეს ლორნეტები.

- რა ლამაზია!
- რა ტურფაა!
- რა მშვენიერი! —

გაისმოდა აღტაცებული წამოძახილები.

დავით გერმანოზიშვილმა ამაყად ასწია თავი. მისკენ ნელი ნაბიჯით მო-
დიოდა თვითონ მთავარმართებელი. თუმცა ოდნავ დაბნეულ დავითს განზე
არ გაუხედავს, მან გუმანით მაინც გარკვევით დაინახა, თუ როგორ დააბნე-
ლა შურმა ორბელიანების, ამილახვრების, ჭავჭავაძეებისა და ერისთავების
ასულების მწყაზარი სახეები.

— მე ვერ ვმალავ ჩემს აღტაცებას, — წარმოთქვა ბარონმა როზენმა და
მღელვარებისაგან უფრო დამშვენიებული მანანა ცამდე აიყვანა, — თქვენ ჩემი
მეჯლისის მშვენიერი დედოფალი ხართ!

ამ სიტყვების გამო კობტა მათა სავარსამიძე, რომელიც აქამდე საერთო ყურადღებას იქცევდა აღმოსავლური სილამაზით, კინალამ ატირდა და შენუხებული მიესვენა თავისი ნათესავის, ხნიერი კნენას მკერდს. კავალრის ნინ pas de seule-ის მდგომარეობაში მყოფ ეკატერინე ჭავჭავაძეს სახე აელენა და ბაგეებიდან ანცი ღიმილი სწრაფად გაუქრა. ლამაზი თავადის ასულები განზე გადგნენ და პირველობა მანანა გერმანოზიშვილს დაუთმეს. დამფრთხალი გოგო ერთბაშად ვერ მიხვდა თავის გამარჯვებას, მაგრამ ეს მას კიდევ უფრო მშვენიერსა და მიმზიდველს ხდიდა.

— იარალ გერმანოზიშვილისათვის ბოლინია დაუბადებია ორბელიანის ასულს, — ამბობდნენ მანანას სილამაზით მოხიბლული ქართველი მოხუცი თავადები.

— Elle est charmante!¹ — წამოიძახა მისი ყურებით აღტაცებულმა ერთმა მანდილოსანმა, — C'est la plus belle brune que I, on puisse voir².

— რამდენი ლამაზი ქალია ამ მეჯლისზე, — ეუბნებოდა ლეტელიე თავის პოლონელ თანამოსაუბრეს, — მაგრამ ეგ გოგო ლამაზთა შორის ულამაზესი გამოჩნდა. ასეთი ლამაზი შავგვრემანი ქალი მე არსად მინახავს!

მალაღმა და პირხმელმა ინგლისელმა ირონიული ღიმილით გადახედა მანანა გერმანოზიშვილის სილამაზით მოხიბლულ საფრანგეთის კონსულს და აქამდე პირშეკრულმა და მღუმარემ გრძელი მონოლოგი წარმოთქვა:

— კარგი არ არის, როდესაც დიპლომატსა და მხედარს ქალი ხიბლავს და იტაცებს. მგრძნობიარე გული სისუსტის ნიშანია. დედაკაცი ცდუნებათა ნყაროა, — ზიზღით და დაცინვით ამბობდა ნისლოვანი ალბიონის შვილი, — ნაპოლეონი ეგვიპტიდან უვნებლად დაბრუნდა, რადგან იმ ლამეს ადმირალ ნელსონს ლედი ჰამილტონის სარეცელში ძილი მოუნდა. ვნების ერთმა ლამემ, ვატერლოომდე სულ სხვანაირად დანერა ევროპის ისტორია და გეოგრაფია! ჰმ, ეგ ქალი ძალიან ლამაზია, ლამაზია მაგის სამშობლოც, მაგრამ ეს უკანასკნელი, ჩემი აზრით, მხოლოდ იმიტომაა ლამაზი, რომ საუკეთესო ხიდია, რომელზედაც ინგლისური საქონლით დატვირთული ქარავნები გაივლიან!

— და ფრანგების განათლება! — ჩაურთო სიტყვა ლეტელიემ.

— განათლებაში ფრანგები ყოველთვის რევოლუციას გულისხმობენ. — ირონიულად განაგრძო ინგლისელმა მოგზაურმა, — ჩვენ, ინგლისელებს კი, მხოლოდ გზა გვჭირდება, ოლონდ გზის გასწვრივ, მის ორსავე მხარეს, სილარიბე და სიბნელე უნდა სუფევდეს, რათა ლონდონში კარგად და მდიდრულად იცხოვრონ. ნუ აჩქარდებით, ჩემო კეთილო ბატონო, ამ ქვეყანაში მხოლოდ ორი ათასი წლის შემდეგ გახდება გასაგები ფრანგების რევოლუცია.

— სერ, თქვენ მხოლოდ გზაზე მიდიხართ და, ეტყობა, აქეთ-იქით არ იხედებით, — უპასუხა მას ლეტელიემ ნახევრად სერიოზულად, ნახევრად

¹ მშვენიერია (ფრანგ).

² ეს ყველაზე ლამაზი შავგვრემანია, რომლის მსგავსი არ შეიძლება სადმე ვნახო (ფრანგ).

ხუმრობით, — რევოლუცია საქართველოში უკვე მოხდა, როცა ქართველმა ქალმა დეკოლტიანი კაბა ჩაიცვა.

ამ სიტყვებზე ლეტელიემ ეკატერინე ჭავჭავაძისაკენ გაიხედა.

ინგლისელმა მხრები აიჩეჩა და მიმქრალი ღიმილით გაემართა სავარძლებში მსხდომი ჩალმიანი მოხუცებისკენ. იგი ფრთხილად ადგამდა ფეხს, რათა სიარულის დროს ფეხსაცმლის ძირზე გაკრული საიდუმლო ქაღალდები არ დასჭმუჭნოდა. „ენოკეის“ მკვიდრმა მდუმარე და უძრავ ხანებს, სულთნებს და ბეგებს ნამდვილი მუსლიმანური სალაში მისცა, ფართოდ გაშლილი ხელის თითები შუბლთან და გულთან მიიტანა, ვითომ ჩემი თავი და გული თქვენს ფერხთა წინაშე დამიდვიაო და წელშიც მუეძინივით მოიხარა. მაჰმადიანი დარბაისლები სიამოვნებით შეინძრნენ თავიანთ სავარძლებში და ჩალმიანი თავები ოდნავ დახარეს, ინგლისელმა სუფთა არაბულით გაუბა მათ საუბარი.

მანანა გერმანოზიშვილი მორცხვად დაეყრდნო ბარონ როზენის მკლავს. მთავარმართებელმა მეჯლისის დედოფალი გაბადრული სახით გაასვირნა და მთელი დარბაზი შემოატარა. დიდხანს, დიდხანს ვერ ამორებდნენ თვალს მანანა გერმანოზიშვილს მისი სილამაზით მოხიბლული მაყურებლები. თვით დავით გერმანოზიშვილი გაკვირვებული აფახულებდა ნამნამებს, დის არაჩვეულებრივ, ღვთაებრივ სილამაზეს იგი მხოლოდ ახლა აქცევდა ყურადღებას და ისედაც ამპარტავანს, კიდევ უფრო ამაყად და ზვიადად ეჭირა თავი.

— რა ლამაზია!

— რა ტურფაა!

ესმოდა მას ჩურჩულით ნათქვამი ან თავშეკავებული, ალტაცებული ნამოძახილი.

სახელსა და პატივს მონყურებული თავადი გულში გერმანოზიშვილების ასულის გამარჯვებას ზეიმობდა.

3. ომარ ჰაიდარ-ბეგი

დარბაზის შუაგულში მოცეკვავეთა გუნდები ირევიან, გარშემო კი კედლების გასწვრივ ჩამწკრივებულან ამაყი აზიელი სტუმრები, ვერცხლის ქამრებზე მოელვარე ხანჯლებით, თითქოს საომრად გამზადებულანო.

ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

ცეკვა ცეკვას ცვლიდა.

ვეებერთელა მტევენებივით დაკიდებულ ჭალებს ქვეშ განუნყვეტლივ ტრიალებდნენ მოცეკვავე წყვილები.

მეჯლისის სტუმრები ერთობოდნენ, მხიარულობდნენ.

ყველაფერი ეს გამოუცდელი მანანა გერმანოზიშვილის გულს სიამითა და სიხარულით ავსებდა. იგი ყელმოღერებული დაიარებოდა სასახლის დიდ

დარბაზში, მთავარმართებლის მკლავზე მსუბუქად დაყრდნობილი. ყმანვილი კაცები მას შორიდან შეფრფინვით შესტრფოდნენ. მანანა ხედავდა და ამჩნევდა ამას და უზომო სიხარულს განიცდიდა. მეჯლისში პირველად მყოფს და საერთოდ, ქალაქში საცხოვრებლად ახლად გადმოსულს (მამა მას სოფელში ზრდიდა და გუვერნანტკების მაგიერ მდაბიო გამდელი ჰყავდა მიჩენილი) თავი ღირსეულად ეჭირა, ოდნავლა იმჩნევდა მღელვარებას, ყველას და ყველაფერს ხარბად უკვირდებოდა და თავის გამარჯვებაში დარწმუნებული ამპარტავენული მედიდურობით იმსჭვალეზოდა.

მანანა გერმანოზიშვილი თვალთ ცხოვრობდა. იგი აღტაცებული შესცქეროდა ნაირნაირად ჩაცმულ მეჯლისის სტუმრებს, ჩახჩახა ჭალებს, თეთრი მარმარილოს სვეტებს, კედლებსა და სვეტებზე გამწკრივებულ კანდელაბრებს, ძვირფასი ნოხებით მოგებულ მარმარილოს მძიმე კიბეებს, ფოლორცებთან და კედლებთან მდგარ ახმახ ლაქიებს, რომელნიც უძრავად გაშეშებულიყვნენ და მდაბლად დაეხარათ თავი; ცნობისმოყვარეობით უყურებდა მოცეკვავე ქალ-ვაჟებს, მუშტრის თვალთ უთვალთვალეზოდა მოხდენილ ქალწულებს; ათვალთვალეზოდა მედიდურ მანდილოსნებს, გენერლებს, ახალგაზრდა ოფიცრებს, ბატონკაცებს, იხიბლებოდა ბატალურ სცენათა ოქროსჩარჩოებანი სურათებით, იმპერატორის პორტრეტებით, ვრცელი და ბრწყინვალე დარბაზებით, კოპწია ოთახებითა და ბუდუარებით, ლუდოვიკოების ყველა დროის და სტილის ავეჯით, კედლის უშველებელი ვენეციური სარკეებით, მალალი ფანჯრების გრძელი ფარდებით, ოქროს, ვერცხლის, აღმასის, ბროლის, მარმარილოს და ბრინჯაოს კრთომით, ვეება, ფართო და განიერი სარკმლებით, რომელთა იქით წელან დიდი წვიმა მოდიოდა, ახლა კი წყნარი ამინდი იდგა; თვალსა სჭრიდა მანდილოსნებისა და ქალწულების ფერად-ფერადი კაბები და სამკაულები; თავბრუს ჰხვევდა მარგალიტების, იაგუნდების, ლალებისა და ფირუზების ელვარება და გულს საამურად უჩქროლებდა. „აი, სად შეიძლება ბედნიერი ვიყო, აი, სად შეიძლება უზრუნველად და ბედნიერად ვიცხოვრო“, — ამბობდა იგი თავის გულში.

მანანა გერმანოზიშვილი რუს ახალგაზრდა ოფიცრებს უთვალთვალეზოდა. ოცნებით მათ შორის ყველაზე ლამაზსა და მდიდარს ცოლად მიჰყვებოდა, ქმართან ერთად საცხოვრებლად პეტერბურგში მიდიოდა, იქ მისი სჯულიერი მეუღლე გენერალი ხდებოდა, თვითონ კვირაში ერთხელ იმპერატორს და დედოფალს თავს უკრავდა, საკუთარ სახლში კი, ბედნიერი და კმაყოფილი, ფორტეპიანოზე დაკვრით ერთობოდა, რუსულ და ფრანგულ ნიგნებს კითხულობდა (ფორტეპიანოზე დაკვრაც, რუსულში განაფვაც და ფრანგულის შესწავლაც, მისი აზრით, სულ ადვილად შეეძლო პეტერბურგში ცხოვრების დროს), ნევის პროსპექტზე მდიდრული ეტლით დასეირნობდა, ხოლო დროგამოშვებით მეჯლისებს მართავდა, სადაც პეტერბურგის დიდკაცობა და ელჩები ჰყავდა დაპატიჟებული.

თავადის ახალგაზრდა ასულს თავისი მომავალი ცხოვრება ისევე ეხატებოდა, როგორც სინამდვილეში მისი მამიდის, კნეინა მზეხათუნის ცხოვრება წარიმართა.

რუს ოფიცერზე გათხოვილი მზეხათუნი, უყვებოდნენ ნათესავეები მანანას, იარალ გერმანოზიშვილმა გულიდან ამოირეცხა, ხოლო ალექსანდრე ბატონიშვილთან გაქცეული დავით გერმანოზიშვილი მზეხათუნს სიკვდილით დაემუქრა, მაგრამ ბოლოს ორთავე მის მზეს ფიცულობდა.

ოცნებას მანანა გერმანოზიშვილს ისიც უძლიერებდა, რომ განუწყვეტლივ გარს ეხვეოდნენ და თავს დასტრიალებდნენ აღფრთოვანებული ყმანვილკაცები.

ყველგან აჩრდილივით მას თან დასდევდა ომარ ჰაიდარ-ბეგიც.

მისი სილამაზით ყველაზე მეტად ჩერქეზი ჭაბუკი იყო მოხიბლული, როდესაც ჩოჩქოლმა, რომელიც მანანას დარბაზში შემოსვლამ გამოიწვია, ომარ ჰაიდარ-ბეგი მისკენ მოახედა, იგი ერთ ადგილზე გახევდა და ნამწანამები ისე აახამხამა, თითქოს ძლიერი სინათლის შარავანდედმა ერთბაშად თვალი მოსჭრაო. ქრისტიანი გოგოს სილამაზემ მაჰმადიანი ყმანვილის გული მყისვე დაატყვევა და პირველი მღელვარებით ააძგერა.

— რა ლამაზია... რა ლამაზია... — ბუტბუტებდა ომარ ჰაიდარ-ბეგი და გულის ბაგაბუგი ვერ დაეწყნარებინა. მერე მთელი საღამო ფეხდაფეხ დასდევდა ყელმოღერებულ, აღფრთოვანებულ და გასხივოსნებულ მეჯლისის დედოფალს, რომელიც ყველასთვის კეთილღიმილს იმეტებდა და ომარ ჰაიდარ-ბეგს კი ვერ ამჩნევდა. ჩერქეზმა ყმანვილმა არ იცოდა როგორ მოქცეულიყო. ხან ფერმიხდილი სვეტზე იყო მიყუდებული, ხანაც გაბრაზებული და განითლებული შორიდან უბლვეროდა მანანას კავალრებს. მისი მღელვარება ერთმა ხნიერმა ჩერქეზმა შეამჩნია, არ ესიამოვნა მუსლიმანი ჭაბუკის ასეთი სისუსტე, მასთან მივიდა, მხარზე ხელი მოჰკიდა, შეანჯღრია, მის გამოფხიზლებას შეეცადა, მაგრამ ამაოდ. ჭაბუკი გაოგნებული იდგა, უეცრად შემონთებულ სიყვარულს მისთვის გონება წაერთვა.

— ნუ უყურებ, — მკაცრი ხმით უთხრა ომარ ჰაიდარ-ბეგს თანამემამულემ, — ნუ უყურებ იმ ქალს. შენ მაჰმადიანი ხარ, ის კი ქრისტიანია!

ჭაბუკს ზიზლი გამოეხატა სახეზე. ბებერ ჩერქეზს თვალები შეანათა და უბრძანა:

— მომშორდი!

ჩერქეზს შეურაცხყოფამ ხანჯლით დაჩეხილი სახე აუნთო და განრისხებულმა მუქარით თქვა:

— გახსოვდეს, აულებში შენ მოლაღატეს გეძახიან. ეხლა გინდა წინაპრების სარწმუნოება ფეხით გაჰქელო და გიაურის ლამაზ გოგოში გასცვალო? ოჰ, ალლაჰ! სირცხვილი სად არის?!

— მომშორდი! — უფრო მრისხანედ გაიმეორა ომარ ჰაიდარ-ბეგმა და ხელის ტლანქი მოძრაობით ბებერი ჩერქეზი გვერდიდან მოიშორა. შეყვა-

რებული ჭაბუკი მთვრალივით დადიოდა მეჯლისის სტუმრებს შორის და წამდაუნუმ ფეხი ეცვლებოდა, რადგან მისი თავდავიწყებული ტრფიალის საგანს ახლა მთავარმართებლის გარყვნილი ადიუტანტი დაასეირნებდა. „ოჰ! შენც ისე გაგრყვნიან ამ სასახლეში, როგორც მე გამრყვნეს!“ — წამოიძახა გულში ომარ ჰაიდარ-ბეგმა და შეუმჩნეველად ქარქაშიდან ხანჯალი ამოსწია. ვილაცამ ქარქაშიდან ამონეულ ხანჯალზე მიუთითა და მოაგონა, რომ ასეთ საზოგადოებაში ხანჯლის მჭრელი ფეხის გამოჩენა უზრდელობად ჩაეთვლებოდა. დარცხვენილმა ომარ ჰაიდარ-ბეგმა შეკუმშული მუშტი გაშმაგებით დაჰკრა ხანჯლის თავს და მკვეთრი ტკაცუნის გამოალებინა. მისკენ გაკვირვებით მოიხედეს. ომარი განითლდა, დაიბნა და უარესი რამ ჩაიდინა — მეჯლისის სტუმრებს ზურგი შეაქცია, თავი უკან გადაიგდო, ხელისგულები პირთან მიიტანა და ქოროზე შემუსიკეებს ასძახა:

— ჰეი, მე ცეკვა მინდა!

ამ ყვირილზე მოსეირნენი და მოცეკვავე წყვილები ისე შედგნენ, როგორც ფაიფურის ფიგურები ძველებური საათის წინ ჩერდებიან.

ღირიფორი ერთ ადგილზე გაშეშდა.

საკრავების ხმა არეულ-დარეულად მიწყდა.

დარბაზში სამარისებური სიჩუმე ჩამონვა.

ყველა მთავარმართებელს მიაჩერდა.

4. ცეკვა

ქალები მოხიბლული შესცქერიან მშვენიერ ჭაბუკს, მის მსუბუქ მოძრაობას მოწონების ღიმილით აჯილდოებენ, მართლმორწმუნე მუსლიმანები კი პირქუშად უყურებენ — ეს ერთადერთი ცეკვა ამ ჭაბუკს ტახტის ფასად დაუჯდება.
ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

ბარონი როზენი შუბლშეჭმუხვნილი იდგა და დუმდა. ყველანი გაჩუმებული იყვნენ. უხერხული დუმილი დიდხანს გაგრძელდა. ბოლოს მოღუშულმა მთავარმართებელმა მალლა აიხედა და ქოროს მოაჯირიდან გაოცებული და შეშინებული სახით მაცქერალ ღირიფორს თავი დაუქნია.

ევროპული მუსიკის შემდეგ აღმოსავლურმა ჰანგმა უცნაური ბგერა გამოსცა ევროპულ დარბაზში, მაგრამ სულ მალე ნაცნობი, სასიამოვნო და ამაღელვებელი გახდა. კავკასიელები ამოძრავდნენ, გამოცოცხლდნენ, ტურებზე სიამის ღიმილმა გადაურბინათ. ვალს-კადრილის ახალგაზრდობამ მოედანი დასცალა და დამცინავად განზე გადგა.

ახალგაზრდა ჩერქებს მგელივით აენტო თვალები. მხრები შეათამაშა, მკლავები ღონივრად გაშალა, ირიბულად გაიხედა განზე, წრე ჯერ წყნარი ცეკვით შემოხაზა, მერე დარბაზში ისე გაქანდა, თითქოს ხმლებით დაედევნენო. პირმოლუშული მთავარმართებლის წინ ცალ მუხლზე დაეცა, მაგრამ თავი არ მოუდრიკა, სწრაფადვე წამოდგა და ვრცელ დარბაზს ქორივით შემოუქროლა. უცებ განიერი სრიალი დაამოკლა. ეს მაშინ, როცა მუსიკამ მაღლიდან მვლოდიური დაბალი ხმები გადმოაფრქვია. სწორედ ამ დროს ფეხის ცერებზე შემდგარი მოცეკვავე მსუბუქი რხევით გაჰყვა ცახცახა პანგებს. მისი ტანი წყნარად ირწეოდა და როცა მუსიკა ისევ ჭირვეული, ხმიანი, მედგარი და მგრგვინავი გახდა, მოცეკვავეც გახელდა, ერთადგილზე თავბრუდამხვევი სისწრაფით დატრიალდა და დაუოკებელი აღმაფრენით თავდავინწყებული დიდხანს, დიდხანს ტრიალებდა ცერებზე ტრფიალებით შეპყრობილი და ფიცხი მუსიკით აღმოდებული. მერე თითქოს დამშვიდდა, მაღლიანი ღიმილით გაიღიმა, ვილაცას თეალით დაუნყო ძებნა, მიაგნო, იპოვნა, თვალი მიაპყრო, ველარ მოაშორა, ცეკვით მიუახლოვდა, გაჩერდა და თავი მოკრძალებით მოუდრიკა. მანანა გერმანოზიშვილი აღტაცებით უყურებდა ომარ ჰაიდარ-ბეგის ცეკვას. ცეკვაში გამონვევა არ იუცხოვა, გაუხარდა კიდევ. გრძელი მკლავებით კამარა შეკრა და ცქრიალით გასრიალდა. ტანმაღალი გოგო წარწარი, ძლივს შესამჩნევი რხევით მიცურავდა ვრცელ დარბაზში, მას თან აღტაცებული ჭაბუკი მისდევდა, ცეკვით შესტრფოდა, შეჰხაროდა, ხვაშიადს უმხელდა, ცეკვით გადასცემდა თავის გულის ნადებს, თავის სიყვარულს და სიხარულს, მაგრამ მოკრძალებულს და დარცხვენილს სატრფოს კამარის შერღვევა ვერ გაებედა.

უეცრად მანანა მოხდენილად შემოტრიალდა. ჭაბუკი ჩამოიშორა, უკან ჩამოიტოვა და... გაიყოლა (ქართველებმა სიამით გაიღიმეს). ქალი მიჰქროდა და ვაჟს იგი მიუნვდომელი ეგონა.

მოცეკვავენი არ იღლებოდნენ.

მეფლისის სტუმრები ამ უმშვენიერესი სანახაობის ყურებით ტკბებოდნენ, მაგრამ თავიანთ აღტაცებას მხოლოდ ჩურჩულით გამოთქვამდნენ:

- რა წყვილია!
- რა ლამაზები არიან!
- აი, პარისი და ელენე!

ბარონი როზენი ისევ მოლუშული იდგა. ამიტომ ვერავინ ბედავდა ხმამაღლა ეთქვა ის, რასაც ამ მშვენიერი წყვილის ყურებით განიცდიდა.

ომარ ჰაიდარ-ბეგი მზად იყო სატრფოს ფეხებში ჩავარდნოდა და თაყვანი ეცა მისთვის, მაგრამ ამ წამიერმა განზრახვამ ვაჟკაცი სირცხვილით დასწვა. თავს სისუსტე უსაყვედურა, ცბიერად მომლიმარე ქალს ახლა კი გაბედულად მიუახლოვდა და ქართულად მიაძახა: „მიყვარხარ!“ ქალი შეკრთა, გაოცებით მოხედა ძალზე გადაფითრებულ ყმანვილს, წყრომით თვალები დაუდიდრონ-

და, იუკადრისა, უცნაურად და მოულოდნელად გამიჯნურებულ ჭაბუკს დაკოხილი შუბლი უჩვენა, სრიალი შეამოკლა და ცეკვა შეწყვიტა. ომარ ჰაიდარ-ბეგმა გულისტკივილით გააყოლა მას თვალი და მოკლე ჩამოვლის შემდეგ თვითონაც შედგა.

მაყურებლებმა ვერაფერი შეამჩნიეს, მათ მკრთალი, თავდაჭერილი ტაშით შეაქეს ქრისტიანი ასული და მუსლიმანი ჭაბუკი.

მთავარმართებელმა თავისთან მიიხმო ძალზე აღელვებული ომარ ჰაიდარ-ბეგი, ქებაც და კმაყოფილებაც ბრძანებასავით მიახალა:

— ყოჩაღ! მაგრამ ხვალ ერევნისკენ წახვალ, იქ ცხენოსანთა პოლკში დარჩები და ჩემს განკარგულებას მოუცადე.

ძნელი არ იყო იმის მიხვედრა, რომ მთავარმართებელი მას წელანდელი ხეპრული ყვირილისათვის სჯიდა, მაგრამ მანანას უკმეხობით გულნატკენმა ჭაბუკმა უდრტვინველად მიიღო ეს მკაცრი სასჯელი.

ბარონი როზენი ოდნავ დაბნეულ და რალაცნაირად ჩაფიქრებულ მანანას მიუბრუნდა, ლმობიერად გაუღიმა და დაარიგა:

— გახსოვდეთ, სილამაზე ძალა არის. ისარგებლეთ და გამოიყენეთ!

მანანა გერმანოზიშვილს ცათაფრენა შეუდგა.

დავით გერმანოზიშვილიც სიხარულით ძლივს იდგა ფეხზე. მთავარმართებლის ყურადღებით თავბრუდახვეული ბევრს უკვე აღარ კადრულობდა, გავლენიან რუს ოფიცრებში ტრიალებდა და ყველას თვალებში შესცქეროდა. სამაგიეროდ, ქართველ თავადებთან შეხვედრას გაურბოდა, მათ ახლოს არ ეკარებოდა. ესენიც ცივად უყურებდნენ დავით გერმანოზიშვილს, არ ენდობოდნენ და ერიდებოდნენ.

— მოლალატეა და მეორედაც მოლალატე იქნება, — ამბობდნენ „პირველი ლამის განკარგულების“ მომლოდინე შეთქმულნი.

ომარ ჰაიდარ-ბეგის და მანანა გერმანოზიშვილის თვალები ბევრჯერ შეხვდნენ ერთმანეთს. ვაჟი დაღონებული იყო, ქალი — აღენილი. „ღმერთო! — იძახდა გულში მანანა და ამაოდ ცდილობდა აფორიაქებული გრძნობების დაწყნარებას, — ღმერთო! რისთვის მოიყვანე ეს მუსლიმანი ჭაბუკი მთავარმართებლის სასახლეში? მე იგი მომწონს, მაგრამ სარწმუნოება მიკრძალავს, მისი ცოლი გავხდე. მომწონს, მომწონს, და ვგონებ, სიყვარულს უნდა ნიშნავდეს ის, რასაც მე ეხლა განვიცდი“. ამგვარი ფიქრით გართულ მანანას კვლავ გაახსენდა თავისი მოულოდნელი მიჯნურის მუსლიმანობა და ღრმადმორწმუნემ ტურების ნელი ცმაცუნით ჩუმად ლოცვა წარმოთქვა.

შუალამე გადასული იყო.

მეჯლისის სტუმრები ნელ-ნელა იშლებოდნენ.

მანანა და დავით გერმანოზიშვილები მთანმინდის ბნელ აღმართს შეუდგნენ. ძმა ღიღინით მიდიოდა, და ჩუმად მისდევდა და სულ არ აგონდებოდა, რომ ნითელი სპარსული ფეხსაცმელები წვიმის წყალში უსველდებოდა.

5. კნინა გოსტაპაზიშვილი მუშის კურტანზე

იმ ღამეს ბედისწერის თამაში დაუკავშირდა.
ძველი რვეულიდან

იოსები დიდხანს იდგა მთავარმართებლის სასახლის წინ თავჩაქინდრული და გარინდებული.

თითებით ვერცხლის აბაზიანს სრესდა და არ იცოდა, რა ექნა მისთვის. ამ ფულით დამშეული გლახა პურს, ყველს და ღვინოს იყიდდა, მაგრამ ჩანდა, რომ მას ძალიან არ ახარებდა ეს მოულოდნელი გასამრჯელო. ზიზლით დასცქეროდა სამარცხვინო სამსახურში აღებულ თეთრს, თავმოყვარეობის გაღვიძებული გრძნობა სულს უმღვრევდა, გულს სტკენდა, აბაზიანი კი მის მოუსვენარ თითებს ისე სწვავდა, თითქოს ხელში გავარვარებული ნაკვერჩხალი სჭეროდეს.

იოსებს დავით გერმანოზიშვილის მიერ მიცემული ფულის გადაგდება უნდოდა, მაგრამ ყოყმანობდა, ვერ იმეტებდა, ბევრჯერ ზიზლით შემართა ხელი ფულის გადასაგდებად, მაგრამ მწვავე შიმშილმა ხელი ჰაერშივე გაუჩერა და კანკალით უკანვე დააშვებინა.

— ღმერთო! — ამოიკვნესა საპყარმა, — რითვინა მტანჯავ?!

თავგზაბნეულ გლახას სასახლის მცველი ჯარისკაცების გუნდმა ჩექმების ბრაზუნით ჩაუარა, უნტერ-ოფიცერმა გაუჩერებლად მას ხმლის ყუა გვერდში გაუთაქუნა და მრისხანედ დაუყვირა: „ნაეთრიე აქედან“. გლახა მოიბუზა, ლასლასით გაჰყვა სასახლის ბალისბნელ კედელს. ქვითკირის მაღალი კედლის გადაღმა აღმართულ, წყვდიადით მოცულ ხეებს ქარიშხლისაგან დაღეწილი ტოტები და ფოთლები დაბლა ჩამოეყარათ; უცებ გლახამ ფეხი რაღაც მაგარ საგანს ნამოჰკრა, ნაიფორხილა, თავი ველარ შეიმაგრა, სველ ტოტებში ზღართანი მოადინა და ხელიდან აბაზიანი გაუვარდა. და თუ წელან ფულს გადაგდებას უპირებდა, ახლა მისი დაკარგვის ზარი დაეცა, შიმშილი უარესად შემოენთო, სული შეუგუბდა, თვალები დააჭყიტა და ხელების ფათურით და მუხლებზე ფორთხვით დაუნყო ძებნა დაკარგულ ფულს. თანდათან ისეთი სასონარკვეთილება იპყრობდა, რომ გაგიყებას ცოტალა უკლდა. ქმინავდა, ოხრავდა, გაუგებარს ბურტყუნებდა, ტოტებს და ფოთლებს გამწარებული ჰქექდა, მინას ნადირივით ჰსუნავდა, წვიმის წყლის ნაგუბარში ხელებს გაჩქარებით აფათურებდა, მაგრამ ფულს ეშმაკი გადაეფარა. აღარსად ჩანდა.

სასომიხდილი გლახა ფეხზე ველარ ნამოდგა, ნაცემივით დაემხო ტლაპოში, სული ყელში მოებჯინა და ქვითინი აუვარდა.

— ეი, მანდ ვინა ტირის?

აზლუქუნებულ გლახას თავზე უცნობი მამაკაცი წაადგა ანთებული მაშხალით ხელში. ის გზის გამნათებლად მოუძლოდა ორ მუშას, რომელთა

კურტნებზე შუახნის თავადი და ახალგაზრდა კნეინა მოკალათებულიყვნენ. ისინი სასახლეში მიდიოდნენ.

— მთვრალია? — ჰკითხა მსახურს კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილმა.

— მაშ, რა იქნება, ვეჟო? — დაასწრო მსახურს მისმა ქმარმა, თავადმა ანდრეაფარმა. — გახეთქილა და უგონოთა გდია.

— კარგ ხეირს კი დააყრის ამ წვიმა-ქარიშხალში ძილი, — გადაიკისკისა კნეინა გოსტაშაბიშვილმა.

მაშხალიან მსახურს გლახა შეეცოდა, მისი ნამოყენება მოინდომა.

— ადე, გაცივდები.

გლახა ხმას არ იღებდა. მსახურმა მაშხალა დაბლა დაუშვა, დაიხარა, გლახას ფოთლებში ჩარგული სახე აანეევინა, სველი ტოტები მოაშორა.

— ნინ გაგვიძებ, ბიჭო! — დაუყვირა მსახურს კნეინამ, — რას ჩააცივდი, ვილაც ოხერია. სასახლეში გვაგვიანდება. გზა გაგვინათე.

— ქალბატონო, ამ საცოდავს ფული დაჰნევიან. ერთი თეთრი ფოთლებიდან გამოგორდა.

— ეხლა ფულები აუკრიფე! — გაჯავრდა ქალბატონი, — გასნი, თორემ ლამის ქარმა ჩამომადგოს.

მსახურმა ლონიერი მკლავით გლახა ფეხზე ნამოაყენა, ფული ხელში მიაჩეჩა და მალლა ანეული მაშხალით ბატონებს ნინ გაუძღვა.

გონზე მოსულმა გლახამ სასახლისაკენ მიმავლებს მადლიერი თვალი გააყოლა, ფული მაგრად ჩაბლუჯა მუშტში, თითქოს ვინმე წართმევას უპირებსო, და მოედნისაკენ ნაფრატუნდა. გზაზე კიდევ რამდენიმე კურტნიანი მუშა შეხვდა, კურტნებზე მსხდარი კნეინებით. „ამალამ მე მარტო არა ვყოფილვარო“, ფიქრობდა იგი, როდესაც მაშხალიან კაცებს ხვდებოდა. მათი შემყურე ოსები თანდათან წყნარდებოდა და მშვიდდებოდა.

პოლიციის სახლთან ჩვეულებრივ ფარანი ენთო, ახლა კი საშინლად ბნელოდა. მოედანზე არავინ ჩანდა, სოლოლაკის ხევიდან მოვარდნილი ნიაღვარი ხმაურით მიექანებოდა მტკვრისაკენ. ბაზრიდან ჩქამი არ მოისმოდა. მხოლოდ ემიგრანტი ფრანგების და გერმანელების ყავახანებიდან და ორცხობილა პურის დუქნებიდან გამოდიოდა მონითალო სინათლე. ერთ-ერთ ყავახანაში უცხოელებს მოეყარათ თავი, ცეცხლთან ისხდნენ, მასლაათობდნენ, ღვინოს შეექცეოდნენ და ჩიბუხს აბოლებდნენ. მოედანზე მაშხალიანი კაცი გამოჩნდებოდა თუ არა, ყველანი ფანჯრებთან მირბოდნენ, მუშის კურტნებზე მსხდართ უყურებდნენ და სიცილით იხოცებოდნენ.

— რა საუცხოო ეტლები აქვთ! — ამბობდა ერთი.

— კარში ძალლი არ გაიგდება, მაგათ კი მეჯლისი მომინდომეს! — კვერს უკრავდა მეორე.

— მაგათ ჭკუა ვინ მისცა?! — ყვიროდა დიდთავა შვაბი, — ქარში მაშხალები აუნთიათ და ნაპერწკლებსა ჰფანტავენ. მეშინია ჩემს დუქანს ცეცხლი არ გაუჩინონ.

— ხალხო, მაშხალა გამოჩნდა! — დაიძახებდა ხოლმე რომელიმე და ყველანი ფანჯრებთან გროვდებოდნენ სეირის საყურებლად.

იოსები ამ მხიარულ ყავახანასთან მივიდა. პურის ყიდვა უნდოდა, მაგრამ გარსონმა დაუტატანა და იქაურობას მოაშორა.

6. მეიხანა

იცი, მარამა თასს კი მაძლეე მლიმარეს სახით.
გრიგოლ ორბელიანი, „მუხამბაზი“

თავჩალუნული გლახა სომხის ბაზრისაკენ ნაფრატუნდა. აქ, როგორც იყო, გაბედა და ერთ მივარდნილ სამიკიტნოში შიშით და რიდით შევიდა. შევიდა და თან ნანვიმარი ლამის ნესტი და სიგრილე შეიტანა. მეიხანის შეზარხოშებულმა სტუმრებმა გლახას განცვიფრებით მიაპყრეს თვალი, გაკვირვებით ახედ-დახედეს, მერე ერთმანეთს მიაცქერდნენ და თვალებით ჰკითხეს: „ეს აჯამი ვინ შემოვიდაო“. გლახა საცოდავიც ჩანდა და სასაცილოც. ახლადმოსულს გლახის ძონძებზე უხერხულად გადაეცვა ძველი ჩოხა, რომელიც ისე ედგა, როგორც ბოსტნის საფრთხობელას ძველ-ძველი. ჩოხის კალთებიდან და ძონძებიდან ნურნურით ჩამოსდიოდა წვიმის წყალი. ფეხშიშველი სიარულის დროს სველ კვალს ტოვებდა აგურის ნითელ ფილაქანზე; თმა გასჩეჩოდა, სახე ტალახით მოსვროდა და სულერთიანად დამბალი და ამოგანგლული უფრო მოჩვენებასა ჰგავდა, ვიდრე ხორცშესხმულ ადამიანს. ამიტომ იყო, რომ სამიკიტნოს სტუმრები მას თვალს არ აშორებდნენ და გაკვირვებული უყურებდნენ.

კომბლიანმა გლახამ მეიხანაში მყოფთ ფრთხილად თვალი მოავლო, დახლთან ტორტმანით მივიდა, თვალუბდაჭყეტილ მიკიტანს დახლზე ფული დაუდო და მორიდებით უთხრა:

— პური მომეცი... ერთი ჯამი ღვინო... ყველი... ნიორი ან ხახვი...

მიკიტანმა ფული დახლში ჩააგდო, ხურდა დაუბრუნა და როცა გლახას თუნგიდან ღვინოს უსხამდა, თანაგრძნობით ჰკითხა:

— სად განუნულხარ ეგრე?

გლახამ არაფერი უპასუხა. ხურდა ფული დაძონძილი ახალუხის კალთაში გამოჰკრა, ღვინით სავსე ჯამზე მრგვალი თონის პური დადო, ზედ ყველის დიდი ნაჭერი და ხახვის თავები დააწყო, მარცხენა ხელით ჯამი აიღო (მარჯვენათი კომბალი ეჭირა) და სამიკიტნოს ყველაზე ბნელი კუთხისაკენ გაემართა. უზარმაზარ რუმბთან სანყლად მიჯდა და თავი რომ დაიმარტოხელა, გამოცოცხლებული თვალებით თავის ღარიბულ საჭმელს დააცქერდა. მერე პურს სვაფივით ეცა და ისე ხარბად ჩაკბიჩა, რომ სამიკიტნოში მყოფთ, მას ნიაზით რომ უყურებდნენ, სიცილი წასკდათ.

— ნელა ჭამე, — დაუყვირა ერთმა შეზარხოშებულმა მოქალაქემ, — უკან ხომ არავინ მოგდევს?

შემთვრალეებმა გადაიხარხარეს. ვიღაცამ წყრომით გააჩუმა ისინი.

— რას იცინით, ოხრებო! ვინ იცის, რამდენი დღის მშიერია.

გლახას შერცხვა, წამონითლდა, თავი უფრო დაბლა ჩაღუნა და პურს ნელა დაუნყო ლეჭვა; გრძნობდა კი, რომ მეტი მოთმენა აღარ შეეძლო. მას ხელში პური ეჭირა, ნამდვილი პური, ცხვირწინაც ღვინით პირთამდე გავსებული ჯამი ედგა. გლახა ყურადღებას აღარ აქცევდა მისი ყურებით გამხიარულე-ბულ მოქალაქეებს. თავაუღლებლივ გაჩქარებით ღრღნიდა პურს, ჩქარ-ჩქარა კვნიტდა ხახვის თავებს, გაურჩევლად, ფურცლებიანად იღებდა პირში, სულმოუთქმელად ამოძრავებდა ყბებს და მაგარ კბილებს. როცა ცოტათი დანაყრდა, თვალები სიამით დახუჭა, ჯამი ნელ-ნელა ასწია, პირზე მოიყუდა, წყურვილი ველარ მოიკლა, ბოლომდე გამოსცალა და როცა ცარიელი ჯამი ისევ ფილაქანზე დადგა, ის უკვე მთვრალი იყო. სიმთვრალემ გამბედაობა მოუმატა, თავი მალლა აიღო, თვალებქვემოდან გამოიხედა, ფრთხილად მიიხედ-მოიხედა და სამიკიტნო დაკვირვებით მოათვალიერა.

სამიკიტნოს ქერში გვერდჩატეხილი დიდი ფარანი ეკიდა და შიგ სამი ქონის სანთელი ინვოდა. ირგვლივ უფრო ბნელოდა, ვიდრე სინათლე იდგა. ღარიბი და ხელმოკლე ვაჭრები და ხელოსნები რუმბებსა და კასრებს შორის ისხდნენ, ღვინოს ჯამებით სვამდნენ, ზედ მწვანილს, ყველ-პურს აყოლებდნენ და ტკბილად მუსაიფობდნენ. მთვრალი ცოტა ჩანდა. ეტყობა, ავდრის დროს ისინი ამ მეიხანაში თავის შესაქცევად შემოსულიყვნენ.

გლახას დიდხანს აკვირდებოდა ერთი, ორმოცდაათ წელს გადაცილებული, მნითური და თეთრულვაშებიანი მამაკაცი. ბოლოს ველარ მოითმინა, გლახასთან მივიდა, გვერდით მოუჯდა, კეთილი ღიმილით გაუღიმა და უთხრა:

— ბიჭო! არ მომწონს, რომ შენისთანა ჩასპანდი გლახად დაეთრევა, ღმერთს მარჯვენა მოუცია და მოიხმარე.

გლახა განითლდა, უცნობს პირი მოარიდა.

— შეგრცხვა განა? სახელად რა გქვიან?

— გიგლაი, — იცრუა იოსებმა.

— ჰოდა, რა უნდა გითხრა, ჩემო გიგლა. — განაგრძო ხნიერმა მოქალაქემ.

— ყური კარგად დამიგდე, რასაც გეტყვი. ჩემი ხნის კაცს ტყუილიც დაეჯერება, არათუ მართალი. ქურჩა-ქურჩა წანწალი ხელს არ მოგცემს, რათ უნდა გაფუჭდე ტყუილ-უბრალოდ? მე კუკიელი მენვრილმანე ვარ, ფირუზა მქვიან. მოდი, დახლიდარად დამიდექი და ცხოვრებაში კაცს გაგხდი. თუ ჩემი რჩევა ჭკუაში დაგიჯდება, მითხარი.

— მენა...

— ვიცი, — საჩქაროდ მიუგო მენვრილმანემ, მისკენ დაიხარა და ყურში ჩასჩურჩულა, — ვიცი ვინცა ხარ, მაგას რა მიხვედრა უნდა? სხვებისთვის ბედასლი, ზარმაცი ან გიჟი ხარ, ჩემს თვალში კი გამოქცეული ყმა ხარ. რათ

შეგეშინდა? მენდე, ისე მენდე, როგორც შვილი მამას ენდობა. მე თვითონ ყმა ვიყავი, უღვთო ბატონს გამოვექეცი და ეხლა მენწერილმანედა ვარ. ღვთის მადლით არა მიჭირს-რა, ვცხოვრობ და ერთ ლუკმა პურს მეც ვშოულობ. ჩემი ნუ გეშინიან. შვიდ წელიწადს დაგმალავ და მერე ხმას ვერავინ გაგცემს.

— არა, მალვა ვერ მიშველის, — ნაღვლიანად უპასუხა გლახამ, — თუ დამიჭირეს, გამთოკავენ და მომკლავენ.

— რათა? ეგეთი რა დააშავე?

გლახა გაჩუმდა. დუმდა. შიშით და ეჭვით უყურებდა უცნობს და გულში ნანობდა: „ნეტავი ენა მომტეხოდა და ამ კაცთან არაფერი მეთქვაო. ვინ იცის, ვინ არის და რა ხაფანგს მიგებსო“. სიფრთხილეს მიჩვეული იოსები უცნობი კაცის ჭალარამ და ალერსიანმა სიტყვამ აცდუნა, ადამიანთაგან დევნილს ამ კაცზე რატომღაც გული შეუვარდა, რალაცნაირად მიენდო, ნამალევი ოდნავ გამოუჩინა, მაგრამ ამ ცოტამაც დააფრთხო და თავზარი დასცა.

იოსებმა გვიან შეამჩნია, რომ უცნობს ლმობიერი, მაგრამ ცუდლუტი ფირუზი თვალები ჰქონდა.

— მაშ, არ გინდა ჩემს დუქანში იმუშაო? — ხელახლად ჰკითხა კუკიელმა მენწერილმანემ.

— მინდა, როგორ არ მინდა. ძალიანაც მინდა, მომბეზრდა, გლახის გუდის თრევა, კარდაკარ ტანტალი და შიმშილი, მაგრამ ჩემისთანა კაცითვის არ გათენდება...

— ვინც მარჯვე და ყოჩალია, იმისთვის ყოველთვის გათენებულია, — ნამოიძახა მენწერილმანემ და ცბიერად გაიღიმა.

ხელში ღვინით გალიცლიცებული ჯამი აიღო, თავის საცოდავად მოკუნტულ მეინახეს გაუცინა, გუთნისდედა, ყანის მომკელი, ყურძნის დამწურავი, ჭკვიანი და პატიოსანი მამაკაცი, გამრჯე და ნამუსიანი დედაკაცი ადღეგრძელა, ჯამს პირი მოუქცია, თეთრი უღვაშის გრძელი ბოლოები და სუფთად გაპარსული ნიკაპი გამოაჩინა, დაცლილი ჯამი ცალ ხელში შეაგდო, შეათამაშა და გლახას მხიარულად გადასძახა.

— აბა, გიგლა, ალავერდი შენთანა ვარ!

გლახამ უსიტყვოდ გამოსცალა თავისი ჯამი და ისევ იატაკის წითელ ფილაქანს დააშტერდა.

— ამალამ სად უნდა წახვიდე? — ჰკითხა გლახას მენწერილმანემ.

— აბა რა ვიცი, სადმე დავეგდები...

— ატა, ტა! — გაასავსავა ხელები ფირუზამ, — ამისთანა ლამეში თავშესაფარს სად იპოვნი? ჩემთან ნამოდი, კუკიაში, წისქვილებთან ვცხოვრობ.

გლახას უარი უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ფირუზამ სიტყვის თქმა აღარ დააცალა; ფეხზე წამოაყენა, საყელოთი დაითრია გაძალიანებული, ათასნაირად შეარცხვინა, ერთხელ გაუჯავრდა კიდევც, გამოლანძლა და გულმოსულმა ისეთნაირად გაათათხა, რომ სამიკიტნოს გამხიარულებულმა სტუმრებმა ერთი ღრიანცელი და ხარხარი ატეხეს. დამფრთხალი გლახა იძულებული გახდა,

მორჩილად გაჰყოლოდა, რათა მოქეიფეთა ხარხარისა და დაცინვისათვის როგორმე თავი დაეღწია.

მენვრილმანე და გლახა სამიკიტნოდან გავიდნენ.

გარეთ ბნელოდა.

ფირუზას ღვინო მოჰკიდებოდა, მაგრამ არ ბარბაცებდა. ოღროჩოღრო ქუჩაში თამამად მიდიოდა და ხან „მუხამბაზურს“ მღეროდა, ხანაც გაუთავებლად ლაპარაკობდა. ღვინით გონებადამძიმებული და გამომტყერებული ოსები ამ ყბედ კაცს მორჩილად მისდევდა.

7. ოძროს ქისა

ნასიბ ოლსუნ! დაე, აღსრულდეს ბედისწერა!

ა.ბესტუფეე-მარლინსკი, „მოლა-ნური“

ქუჩის მოსახვევში უცებ ხმლების ჩახაჩუხი მოესმათ. სამი ლანდი ერთ თეთრ ლანდს ებრძოდა. ხმლები საბედისწეროდ წკრიალებდნენ და ფოლადის გამონაკრთომი ნაპერწკლები წყვდიადში აქეთ-იქით იფანტებოდნენ. თავდამსხმელები სიბნელეში კარგად არ ჩანდნენ. იმას, ვინც მათგან თავს იცავდა, თეთრი ჩოხა ეცვა და ბნელ ღამეში გარკვევით მოჩანდა მისი ტანის სწრაფი მოძრაობა. მისკენ სამი ხმალი იყო მიმართული. მიუხედავად ამისა, იგი დიდი ოსტატობით იცავდა თავს, გარდიგარდმო ხტოდა და თავის ხმალს დროზე ახვედრებდა ჰაერში შხუილით მოქნეული მტრების ხმლებს. ერთ-ერთ თავდამსხმელს მისთვის ზურგიდან რომ მოეველო, იგი განგმირული დაეცემოდა, მაგრამ თავდამსხმელები წინიდან უტეევდნენ და, ჩანდა, არ უნდოდათ თეთრჩოხიანი ზურგიდან მოვლით, ვერაგულად მოეკლათ.

ბრძოლა ფიცხი და უთანასწორო იყო.

— არიქა! კაცსა კლავენ! — ყვირილი მორთო ფირუზამ და იმწამსვე გამოფხიზლდა, — გიგლავ, იმ უბედურს როგორმე უშველე, თავი კი არ შეაკლა... ჰეი, ასასო, ასასოო...

ყვირილმა მებრძოლნი უფრო გაახელა, ბრძოლა უფრო ცხარე გახდა. თავდამსხმელები გააფთრებით ეკვეთნენ თეთრჩოხიანს, რათა მისთვის საჩქაროდ მოელოთ ბოლო, სანამ ხალხი თავს მოიყრიდა. მაგრამ თეთრჩოხიანი საოცარი მხნეობით იგერიებდა სამი გაავეებული კაცის შემოტევას. მარჯვედ იცდენდა მათს ხმლებს, თავი ვაჟკაცურად ეჭირა, ხმას არ იღებდა და არც მშველელს ეძახდა.

სამთავე უხმოდ იბრძოდა.

შეშინებულმა ფირუზამ გლახა შუა ქუჩაში მიატოვა, თვითონ კი ერთი სახლის იაქთალში შევარდა.

ფირუზას ყვირილით წაქეზებულმა გლახამ თავისი გრძელი კომბალი მოიმარჯვა. ერთ-ერთ თავდამსხმელს მიპარვით დაეძგერა, კომბალი მაჯაში ღონივრად დაჰკრა და ხმალი ხელიდან გააგდებინა. უიარალო გაიქცა. მეორე თავდამსხმელს გლახამ კომბლით თავი გაუხეთქა. მესამე თეთრჩოხიანმა მოკლა.

— ვინა ხარ? — ჰკითხა თავის მშველელს ომარ ჰაიდარ-ბეგმა.

— მდაბიო. — უპასუხა გლახამ.

— ვინც არ უნდა იყო, შენ ჩემი მშველელი ხარ. სიცოცხლე შენი დახმარებით შევინარჩუნე. არც მე დაგრჩები ვალში. აჰა, დაიჭი, შენა გქონდეს ჩემი ოქროთი სავსე ქისა.

გლახამ ქისა ჩამოართვა ომარ ჰაიდარ-ბეგს, რომლისთვისაც ჰამზათ-ბეის მკვლელები მიეგზავნა, რათა რუსების ერთგული ჩერქეზი თავადი თავიდან მოეშორებინა. ომარ ჰაიდარ-ბეგი ჩქარი ნაბიჯით გაშორდა იქაურობას. გლახა გაშტერებული იდგა. ოქროთი გატენილი ქისა მეტად მძიმე იყო ლატაკის ხელში.

— ე რა ჭერხვებივითა ყრიან ეს ღამის ავაზაკები, ესა! — წამოიძახა სამალავიდან გამოსულმა ფირუზამ, როცა გლახას მიუახლოვდა.

— იმ კაცმა ოქროები მაჩუქა. — უთხრა მას გლახამ.

— ოქრო?!

— ჰოდე, ოქროები. — გაიმეორა გლახამ და გაოცებულ მენვრილმანეს, რომელმაც შორიდან ომარ ჰაიდარ-ბეგის სიტყვები ვერ გაიგონა, ქისა გაუნოდა. ფირუზამ ქისა მოწინებით ჩამოართვა. თითებით ოქროები მოსინჯა, ყურთან მიიტანა, შეაჩხარუნა. ოქროს გაკმენდილმა ჩხრიალმა ხარბი კაცივით გაახარა. მას ძუნწივით უთრთოდა ის ხელი, რომლითაც ოქროებით პირთამდე სავსე ქისა ეჭირა.

— ხედავ, გიგლა! — შესძახა აღტაცებულმა მენვრილმანემ და გლახას ყურთან რამდენჯერმე გადაუბრუნა ქისა. — შიგ ოქრო ძლივს იძვრის. სავსეა. გამოტენილია. ეს ქისა უნდოდათ იმ ღამის მძარცველებს? ვერ მოგართვით. ანგარიში შეგეშალათ. ავკაცობამ ცუდად ჩაგიართათ.

ფირუზამ, თითქოს რაღაც მოაგონდაო, შუბლზე ხელი შემოირტყა და წამოიძახა:

— აქ რაღას ვუდგავართ? ნავიდეთ, განსაცდელში არ ჩავცვივდეთ.

მას ახლა უფრო ქისის დაკარგვის ეშინოდა, ვიდრე განსაცდელის.

ქუჩის ბოლოდან ვილაციები მორბოდნენ, სახლების დარაბები ხმაურით იღებოდა, ფანჯრებიდან და აივნებიდან ყაყანი მოისმოდა, ეზოებიდან — შეშინებული ადამიანების ყვირილი. ფირუზამ გლახა სახლის იქთალთან სწრაფად მიიყვანა, მასთან ერთად ვილაცის ბნელი ეზო გადაჭრა, სადღაც რომელიღაც ბალის ღობეზე გადაძვრნენ და სამშვიდობოზე გავიდნენ.

გზაზე მენვრილმანე ტიტინსა და გლახის შეგონებას მოჰყვა:

— ეს ქისა შენია, როგორც გინდა, ისე მოიხმარე. გინდა ეხლავე დამტოვე და შენი გზით წადი, გინდა ჩემს საწვრიმალში შემოდი და გამიამხანაგდი.

გლახამ ქისა უკანვე დაუბრუნა მწყალობელს და ამით აგრძობინა, რომ ადამიანის სიკეთეს ადვილად არ ივიწყებდა, თანაც ოქროზე ისეთი წარმოდგენის არ იყო, როგორც თბილისის ბაზრების განუწყებული გლახები, რომლებიც მათხოვრობასთან ერთად მევახშეობასაც მისდევდნენ. მან არც ოქროს ფასი იცოდა, არც გამოყენება. დევნილსა და დატანჯულ გლეხკაცს ისევ ღამის მეხრეობა და მეგუთნეობა ერჩივნა.

8. კუკია

სოფელი კუკია ქალაქის ფარგლებში მოექცა. გაჩნდა ახალი უბანი.
თბილისის ისტორიიდან

ლაპარაკის დრო არ იყო.

ფირუზამ ფეხს აუჩქარა.

გაგიგლავებული იოსები ძუნძულით უკან დაედევნა.

მტკვრისაკენ მოუხვიეს, ყაბახს გასცდნენ, ნაზარაანთ ლასტის ხიდი გაიარეს და კუკიაში, ნისქვილებისაკენ გაემართნენ.

— ეს კუკიაა, — გადაულაპარაკა ფირუზამ გლახას, — წინათ სოფელი იყო, ეხლა ქალაქშია. საწვრიმალოც და სახლიც აქა მაქვს. ცოლთან ერთად ვცხოვრობ, უშვილო ვარ და ვინძლო ერთმანეთს გამოვადგეთ.

მეწვრილმანის შეშინებული ცოლი მოუთმენლად მოელოდა დაგვიანებულ ქმარს. კოკისპირული ნვიმიტა და ქარბორბალათი დაფეთებულ მარტოხელა დედაკაცს წმინდა გიორგის ხატის წინ თაფლის სანთლები დაენტო და დაჩოქილი ლოცულობდა. კარების ჭრიალზე დედაკაცმა ლოცვა შეწყვიტა, თავი შემოსულებისკენ მოაბრუნა, საშინლად გამხდარ შავ სახეზე ჯავრი გამოეხატა, წინდის ამარა ფეხზე ნელ-ნელა წამოდგა, ღმერთს პირჯვრისწერით მადლობა გადაუხადა ქმრის შინ მშვიდობიანად დაბრუნებისათვის, მაგრამ მას მაინც ლანძღვა და წყევლა-კრულვა დაახვედრა. გაბრაზებული წამოვიდა მისკენ, მის წინ გაანჩხლებული შედგა და დაუყვირა:

— სად ეთრიე აქამდე?

— მალხაზას მეიხანაში, — მშვიდად მიუგო ქმარმა.

— აი, მეხი და დარდუბალა შენს თავსა, აჰა! კაცო, ამისთანა ავდარშიც არ უნდა მოიშალო ლოთობა? რა დროს ღვინის სმა იყო? ღამის არის ცა თავზე ჩამოგვექცეს, ხალხი შიშით ლოცულობს და შენ ღვინის რუმბებს ჩაუჯექი? მაგოდენა თავში, დავიჯერო, ერთი ბენო ჭკუა აღარა გაქვს?

— კარგი, გეყოფა, გაათავე, უეჭველად ვირზე გინდა შემსვა?

— ქა, გაგონილა ესეთი ამბავი?

— მალე მოჩრები ლანძღვას? — სიტყვა ბანზე აუგდო ქმარმა.

ცოლი უარესად გაკაპასდა.

— განა არ ვიცი, რომ მგლის თავზე სახარებას ვკითხულობ?! შენთან საყვედურებით ვერაფერს გავხდები, შე ლოთო, შენა! არა, არა! ეს მეიხანებსა და აშპაზხანებში თრევას არ მოიშლის. ღმერთო, რა ცოდო მქონდა, რომ ამ ღვინის ბოლლონოს ხელში ჩავვარდი? ერთი დღეც არ გამიხარია ამ ლოთბაზარას ხელში, სულ ჩხუბში და დავიდარაბაში ვარ მაგასთან და არ იქნა...

უცებ გაკაპასებულმა დედაკაცმა ყვირილი და ლანძღვა შეწყვიტა. მან თვალი მოჰკრა თავჩალუნულ, ტალახში ამოთხვრილ, ჩამოძენძილ და ჩამოფლეთილ გლახას, რომელიც ტანდაბალ და დამრგვალებულ ფირუზას ზურგს ამოდ ეფარებოდა. განცვიფრებულმა დედაკაცმა თვალები დააჭყიტა და გულწრფელად გაკვირებულმა წამოიძახა:

— ქა, ეს ტურტლიანი ვილაა?

ქმარმა დინჯად უპასუხა:

— ეგ იაკობხანზე უფრო მდიდარია.

დედაკაცმა ტურები აიბზუა, ქმარს გაჯავრებით მიახალა:

— იჰ, დამთვრალხარ და ხუმრობის გუნებაზე დამდგარხარ. აბა, ჩემო კაცო, ჭკუა მოიკრიბე და ეგ მატანტალა კარში გაისტუმრე. ჩემი სახლი ღამის გასათევი არ გახლავთ. თვალი მაგას დაუდგება. საიდანაც მოთრეულა, იქითკენ წაეთრიოს!

მენვრილმანემ ცოლს ხმა არ გასცა, ქურის წინ გაშლილ ქეჩაზე ჩაიმუხლა და ქისიდან ოქროები გადმოყარა. ოქროს ფულები წკრიალით ცვიოდნენ შავ ქეჩაზე და ყვითლად ბზინავდნენ ქურის წითელ ალზე.

მენვრილმანემ იქედნური ღიმილით აჰხედა ცოლს და უთხრა:

— დედაკაცო, ეს ოქროები ამ გლახისაა!

დედაკაცი გამტერებული და გაჩუმებული იდგა. სილატაკით და დუხჭირი ცხოვრებით ნაადრევად დაბერებულს თვალები იმ ოქროებივით უბრწყინავდა. მერე რამდენჯერმე პირჯვარი გადაინერა, პირზე ღიმილი მოადგა და ოქროს საკვირველ პატრონს მორიდებით დაუნყო ყურება.

— ლიზავ, ჩვენს სტუმარს ხელ-პირი დააბანინე, — უთხრა მას ქმარმა. — ხვალ კი ძუძუს თავზე კბილი დაადგმევი.

— ეხლავე, ფირუზჯან! — წამოიძახა ალტაცებულმა დედაკაცმა.

მენვრილმანემ ოქროები გულმოდგინედ გადათვალა. ამასობაში მისმა ცოლმა გლახას ტაშტში ცივი წყლით ხელ-პირი დააბანინა, სველი, დაგლეჯილი ჩოხა-ახალუხი გახადა და ქმრის ძველ-ძულები უფრო გადააცვა, ვიდრე ჩააცვა, რადგან ზორბა და მხარბეჭიან ნაგლეხარს და ნაგლახარს ვერც ქმრის პერანგი მოარგო, ვერც ახალუხი და ვერც ვაჭრის კაბა. თან გახარებული თავს დასტრიალებდა და ალერსიანად ეუბნებოდა:

— პირი ამით შეიმშრალე, აქეთ მობრძანდი, აქ დაბრძანდი.

დედაკაცი წუხდა, რომ სახლში არც არაყი ჰქონდა, არც ყველი, არც პურის ნაჭერი. ფირუზა ცოლს მშიერს ინახავდა. რადგან საწვრილმანოს შემოსავალი არ ჰქონდა.

— ფირუზჯან, არაყი ხომ არ მოგიტანოთ? კიდობანში ძველი პური და ცოტა ხრამულიც დაგერჩა. — ყასიდად თქვა დედაკაცმა და ცარიელი კიდობნისაკენ გატრიალდა.

— ჩვენ არაფერი გვინდა, — გაიცინა ფირუზამ, — წადი, დაიძინე. დილით კი კუსპარა დალაქს დაუძახე. ცოტას ვილაპარაკებთ, მერე ჩვენც დავწვებით.

ახალი ოჩხუბები¹ ქურასთან დასხდნენ, საბანი მუხლზე გადაიფარეს და შეცივებული ფეხები გაჩაღებულ მანგალს მიუშვირეს. ხან ბრძენივით ჩაფიქრებული, ხან ხუმარასავით პირმომცინარე ფირუზა დიდხანს ლაპარაკობდა ვაჭრებსა და ვაჭრობაზე, ოქროს ძალასა და მნიშვნელობაზე.

სახლის დაბალი აივნის ქვეშ ქანდარაზე შესკუპებულმა მამალმა ყვირის მოუხშირა.

¹ ოჩხუბი ქალაქურ ლექსიკაში სხვადასხვა მნიშვნელობით იხმარება. მისი ერთ-ერთი მნიშვნელობა იყო კომპანიონი, ამხანაგი.

კარი მესამე

1. უძილო ღამე

ეს ქალი ამაღამ წყნარად ვერ დაიძინებს.
ონორე დე ბალზაკი, „ფერაგუსი“

ძველებურ ქართულ დარბაზში ძილქუში ჩამონვა. დედაბოძზე ქრაქი საცოდავად ხრჩოლავდა. ფირუზა მალალი ხმით ხვრინავდა განიერმოაჯირუბიან კაკლის ტახტზე. მის გვერდით, კედელთან, მისი ცოლი მოკუნტულიყო. გლახა იატაკზე ქურასთან დაგლეჯილი ნაბდის ქვეშ ეგდო და ქვასავით ეძინა.

მხოლოდ მენვრილმანის ცოლი ფხიზლობდა. ძილგამკრთალი, უსიხარულო წარსულს იგონებდა. თვალწინ ედგა თავისი გაჭირვებული ცხოვრების უღიმღამო დღეები. მწარედ აგონდებოდა ლოთი, მოჩხუბარი და ავსიტყვა ქმრის ხელში გამოვლილი დამცირება და შეურაცხყოფა. ქმრის ლოთობის მიზეზად ცოლი სიღარიბეს თვლიდა. „ჩემი ქმარი ლოთობას მოიშლის და ხასიათებსაც ადვილად გამოიცვლის, რომ ქარვასლაში დუქანი დაიქირავოსო. ჩვენს საწვრილმანოში ხელმოკლე მუშტარი თუ შემოიხედავს. ქარვასლებში კი ქვეყანა დადისო“, — ფიქრობდა მენვრილმანის ძილგამკრთალი ცოლი.

ნამდაუნუმ მდიდარი ლატაკის (ასე უწოდებდა იგი თავისი ქმრის უცნაურ სტუმარს) ოქროები ელანდებოდა, რაღაცნაირად ხვდებოდა, რომ ამ ოქროს ფულეებში მის ქმარსაც ედო წილი. გულში იმედმა გაუფაჩუნა. აღელდა, აწრიალდა. აფორიაქდა, მის თვალებს ძილი აღარ მიეკარა, მთელ ღამეს გულმხურვალედ ლოცულობდა და მალიმალ პირჯვარს იწერდა.

ცოლს ქმარი უყვარდა, მაგრამ მისი ეშინოდა კიდევ, თუმცა ჩხუბში ტოლს არ უდებდა. ყოველდღე ჩხუბობდნენ, თავისი კი მაინც ქმარს გაჰქონდა. გარეთ მუდამ ხუმარა და ოხუნჯი ფირუზა შინ ყოველთვის გაჯავრებული და დაბღვერილი იჯდა, ბუზღუნებდა, ილანძლებოდა და იგინებოდა. „ცხოვრებამ დაჩაგრა და ჯავრს ჩემზე იყრისო, — ამართლებდა ცოლი ქმარს, — ფირუზას სხეები ასმევენ და აჭმევენ, თორემ თვითონ გროშიც არა აქვს შუბლზე მიიკრასო. რა ქნას საწყალმა? არც გლებობაში ჰქონია იღბალი, არც ხელოსნობაში და არც ვაჭრობაში“.

ფირუზაც სოფლიდან გამოქცეული გლეხი იყო. დიდხანს იმალებოდა ქალაქში და უგზო-უკვლოდ დაეხეტებოდა, რათა ბატონი თავზე არ დასდგომოდა. ხანგრძლივი ხეტიალის შემდეგ ერთი მიყრუებული ქურჩის რიგში თერძის დუქანში შევიდა და ოსტატს შეგირდობა შეეხვეწა. ოსტატმა გულ-

დასმით აათვალ-ჩაათვალაიერა და რაკი შეზარხოშებული კარგ გუნებაზე ბრძანდებოდა, უარი არ უთხრა, შეგირდად აიყვანა და ლამის გასათევად დუქნის კუთხე მიუჩინა, პირობის ქალაღდი იქვე დანერეს. ფირუზამ დანერილს სიამოვნებით დაადო გამურული თითი და იმ დღიდან თერძის ხელობის შესნავლას შეუდგა.

ასე გახდა ლამისყანიდან გადმოვარდნილი ღეთისო ლეგაშვილის შეგირდად გრაკლიდან გამოქცეული გიორგა ზანდარაშვილი.

ახალ შეგირდს პირველ წელიწადს დუქანი უნდა დაეგავა და დაესუფთავებინა, მეორე წელიწადს უთო გაეჩაღებინა, მესამე წელიწადს ნემსსა და ძაფს მისცემდნენ, მეოთხე წელიწადს მაკრატელს ჩააბარებდნენ და დუგმების დაკერებას ასწავლიდნენ, მეხუთე წელიწადს ქარგლად იმუშავებდა და ბოლოს, თუ გროშებს მოაგროვებდა, ოსტატი ბაღში წაიყვანდა, ამქრის ხალხს შეჰყრიდა, მღვდელს დაუძახებდა, უსტაბაში ქარგალს ლოყაზე სამჯერ სილას შემოჰკრავდა და ოსტატად დალოცავდა.

ფირუზა-გიორგა გახარებული იყო. ქალაქში შეგირდობდა და ცხოვრობდა. ქუდი თავზე ეხურა, და რადგანაც ბატონის კაცების ეშინოდა, გადანყვიტა დუქნიდან ცხვირი კარში არ გაეყო, შვიდ წელიწადს პატიოსნად ემუშავნა, მერე კი, ვახტანგ სჯულმდებელის კანონების ძალით, თავისუფალი იქნებოდა და, როგორც თვითონ ფიქრობდა, ბატონი ბუზსაც ვერ აუფრენდა ცხვირზე.

ფირუზა მამლის ყივილზე დგებოდა. დუქანს აკრიალებდა, ენით ლოკავდა. ყველაფერი კოხტად ჰქონდა დალაგებული და სუფთად შენახული, დაუზარებლად მუშაობდა და ირჯებოდა. მუდამ უკმეხ, დაღვრემილ, გაუცინარ და სიტყვაძუნწ ოსტატს თვალეებში ძაღლივით შეჰყურებდა და მის ღიმილს და ყურადღებას ისე მოელოდა, როგორც ძაღლი გადაგდებულ ლუკმას.

მისი საჭმელი ხმელი პური, ლობიო და ცივი წყალი იყო. უფულოს მარაქაში არავინ რევდა. ამიტომ თერძის შეგირდი გულისფანცქალით მოელოდა ხოლმე გაზაფხულის დღესასწაულს, როდესაც მათი ამქარი გაშლილი დროშების ფრიალით მიდიოდა ვერის ბაღეებში საღხინოდ, „რიგის პურისათვის“ და „არიფანასათვის“.

ფირუზა წელზე ფეხს იდგამდა, რათა ოსტატის ყურადღება დაემსახურებინა. ოსტატი ათასში ერთხელ ხელს უქებდა, და თუ გუნებაზე იყო, გროშსაც გადაუგდებდა ხოლმე. ასე მისდევდა დღე დღეს, კვირა — კვირას, თვე — თვეს, წელიწადი — წელიწადს, სანამ ფირუზა ოსტატის გოგოს მოჰკრავდა თვალს. იმ დღიდან ფირუზა თავის ქერქში აღარ იყო, თერძის სახლის აივანს თვალს არ ამორებდა და იმ გოგოს გამოჩენას მოუთმენლად უცდიდა.

უძილობით დაღლილ მენწრილმანის ცოლს თავისი და ფირუზას თავგადასავალი ახსენდებოდა და გულამომჯდარს თვალზე ცრემლი ერეოდა.

2. თეთრი ლიზა

ეს ბებერი იყო გამხმარი, როგორც ჩაჩხი, შავი, როგორც მუგუზალი.
ლავერენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

თერძის გოგო იმ დროს თოთხმეტი წლის იყო, ტანმორჩილი და გამხდარი. სახელად ლიზა ერქვა. ისეთნაირი შავი იყო, ისეთნაირად ყარაჩი, რომ ტოლები მეტსახელად თეთრ ლიზას ეძახდნენ. ულამაზო და უსახური ლიზა თავისებურად კეკლუცობდა და იპრანჭებოდა. ქალი ქალობას არ იშლიდა. თვითონ მიჭვრიტინა ეჯავრებოდა, მაგრამ უბნის ლამაზ გოგოებს ათასნაირ ნაკლს ამჩნევდა. მათზე ჭორაობდა და ენამოსწრებული, ვინმე ამოჩემებულს ისეთ სასაცილო სახელს შეარქმევდა ხოლმე, რომ ყველა ცდილობდა, თეთრი ლიზა არ გაეჯავრებინა და მას ყბაში არ ჩაეარდნოდა. სამაგიეროდ, ამ ულამაზო გოგოს მშვენიერი ხმა ჰქონდა. ათასნაირი სიმღერა იცოდა, ხუმრობა, სიცილი და ლაპარაკი უყვარდა, მეზობლებში სიარული, ქალაქის თამაში და გართობა. ყოველ ლხინში მას აკვრევიანებდნენ ხოლმე დაირას. თეთრმა ლიზამ ცეკვაც კარგი იცოდა, სიმღერაც, დაკვრაც და ჭრა-კერვაც.

თეთრი ლიზა თერძის პატარა ქონების და დუქნის ერთადერთი მემკვიდრე იყო. დუქანი იმას დარჩებოდა, ვინც თერძის სიძე გახდებოდა. ფირუზამ სწორედ ამას მიაქცია ყურადღება და გუნებაში თერძის ქალის ცოლად შერთვა გადანყვიტა. ის უკვე მაკრატლით მუშაობდა და ახლა თვითონაც თავში უფაჩუნებდა უთოს გამჩალებელ შეგირდს, რომელიც ყოველ დილით ციხის უბნიდან დუქნის დასაგველად მოდიოდა.

ყოველ ცისმარე დღეს ფირუზა ოსტატის ადგილის დაჭერას და მისი დუქნის დაპატრონებას ოცნებობდა. მოსვენება დაჰკარგა. თავის განზრახვას ყოველნაირად სწონიდა და თადარიგს იჭერდა.

თერძის გოგოს ხან წინ დაუდგებოდა და მდაბლად თავს დაუკრავდა, ხან შორიდან უყურებდა და თვალს არ ამორებდა. და რაკი თეთრმა ლიზამაც შეამჩნია და მიხვდა, რომ ის მასხრული გარეგნობის ბიჭი შორიდან მეთრეპობო, გუნებაში გაეცინა — ალხანას თავის ჩალხანა არ დაეღვევო. გაიპრანჭა, წარბები უარესად დაიშავა, სახეზე ფერ-უმარილი წაიცხო, მაინც ვერ გათეთრდა, მაგრამ გული არ გაიტეხა, მოირთო და მოიკაზმა. ხან აივანზე იდგა, ხან ფანჯრიდან იყურებოდა, ხან კიბის მოაჯირზე იყო გადმოყუდებული, რომ იმ მწითურ ბიჭს დაენახა, თვითონ კი მისთვის ჩუმად ხელი დაექნია.

თეთრ ჩადრში კობტად გახვეული თეთრი ლიზა თავის მამის დუქანს წინ ისე ჩაუვლიდა ხოლმე, რომ სულ წელში იმტვრეოდა და თავისი უშნო სახის ერთადერთ სამკაულს -- შავ თვალებს, თერძის შეგირდს ისეთნაირად უყუყუნებდა, რომ ფირუზა სიცილს ძლივს იმაგრებდა და გაოცებული ფიქრობდა: „ეგ ქალი რომ ლამაზი ყოფილიყო, ნამდვილად ქვეყანას არშიყობით ამოაგდებდო“. ფირუზა და თეთრი ლიზა ერთმანეთს გამოელაპარაკნენ და პირველი

მუსაიფის შემდეგ, სადაც მოახელთებდნენ, იქ ხვდებოდნენ ერთმანეთს და გულის ხვაშიადს უმხელდნენ.

თეთრი ლიზა თავის მიჯნურს უფროთხილდებოდა, მის შენარჩუნებას ცდილობდა, რადგან მიუხედავად იმისა, რომ ბიჭებთან გალაზღანდარებული იყო, როგორც ქალს, ზედ არავინ უყურებდა, გათხოვება კი თეთრ ლიზასაც ისევე სწყუროდა, როგორც ყველა მის ტოლ გოგოს.

თეთრი ლიზას „ბაიათები“ და „მუხამბაზები“ უფრო ეშხიანი და მომხიბლავი გახდა, ხოლო მისი ხმა — ვერცხლის ზარივით წკრიალა და სუფთა. ფირუზა გამარჯვებას ზეიმობდა, ოსტატი უკვე სიმამრად მიაჩნდა და გაყოყლოჩინებული თვით ქარგლებს მედიდურად უყურებდა, რის გამოც ერთმა მათგანმა დრო უხელთა, დუქნის იაქთალთან მიაგდო და „ჭკუა ასწავლა“.

ფირუზა მაჭანკალს დაეძებდა, რათა ოსტატთან მიეგზავნა და ქალის ხელი ეთხოვნა, მაგრამ ბედმა უმუხთლა და თავი ციხეში ამოაყოფინა.

ერთ ღამეს ოჩხუბებმა ძალზე მთვრალი ოსტატი მოიყვანეს. თერძი გაჭირვეულდა და დუქანში მოინდომა ღამის გათენება. დუქანში ღამლამობით ახლაც ფირუზას ეძინა. მან მთვრალი ოსტატი თავის ლოგინში მოასვენა, თვითონ კი გათენებამდე ფხიზლობდა. დილით, გამოღვიძებისთანავე, ოსტატმა ჯიბეები მოიჩხრიკა, ფერმა გადაჰკრა და ყვირილი მორთო: „თეთრით გატენილი ქისა დავკარგეო“. „სად დაკარგეთო?“ — მიამიტად ჰკითხა ფირუზამ. „წუხელ აქ რომ ვწვებოდი, კარგად მახსოვს, ჯიბეში მედო, ახლა კი არსად ჩანსო“. ყვიროდა ოსტატი და თან იჭვნეულად ათვალეირებდა ფირუზას, რომელსაც ფერფური მისდიოდა და გულუბრყვილოდ იძახდა: „წუხელის პირში ენა არ გედგათ, ისეთნაირად იყავით მთვრალი და ალბათ ჯიბეებში ამოგაცალესო“. ოსტატმა პოლიციას დაუძახა და ფირუზა დააჭერინა.

თეთრ ლიზას მეხი დაეცა. ატირდა და აქვითინდა. დღედაღამ ცრემლშეუშრობლად ტიროდა. გამნარებული ქალი ღვიძლ მამას გულქვას და ცილისმნამებელს უნოდებდა. თეთრი ლიზა დარწმუნებული იყო, რომ მისი მიჯნური უდანაშაულოდ იტანჯებოდა მეტეხის ციხეში. მეზობლებში სულ ალაღმართალ ფირუზაზე ლაპარაკობდა, მამას სწყევლიდა, ტიროდა და მოსთქვამდა. მეზობელი გოგოები აშოშმინებდნენ და არიგებდნენ, მაგრამ მის გულს წუგეში არ ეკარებოდა. ყოველდღე ციხის წინ იდგა, რათა რკინისგისოსიან სარკმელში როგორმე ფირუზასთვის მოეკრა თვალი.

თეთრმა ლიზამ იცოდა, რომ გაბოროტებული მამა ადვილად დაამტკიცებდა ფირუზას დანაშაულს. მოსამართლეები დაუჯერებდნენ, ფირუზას ქისის მომპარავად ჩასთვლიდნენ და დიდი ხნით ციხეში გამოამწყვდევენ. ამ შერცხვენის შემდეგ ფირუზა როგორღა გამოჩნდებოდა ხალხში ან თეთრი ლიზა რა პირითღა გაჰყვებოდა მას ცოლად? თერძის ქალმა ბევრი იფიქრა და ბოლოს ერთი ოინი მოიგონა.

მან მეტეხის ციხესთან კლდეზე მდგარი სახლის მრგვალ აივანს დაადგა თვალი. სახლის პატრონთან ავიდა და შეეხვენა: „აგრემც ღმერთი გიშველის,

ფულს მოგცემ და შენმა გახარებამ, ნება მომეცი ყოველ საღამოს აქ მოვიდე და დაირით ხელში ვიმღერო“. „რალა ჩემი აივანი ამოირჩიე, გოგო? — ჰკითხა გაკვირვებულმა სახლის პატრონმა, განა სასიმღეროდ უკეთესი ალაგები არ არის?“ თეთრ ლიზას ტირილი წასკდა და ტირილით უთხრა: „მინდა ჩემი სიმღერით ჩემი საწყალი ტუსალი გავართო“.

ყოველდღე, ქუჩებში და აივნებზე ხმაური და ღრიანცელი მინყდებოდა თუ არა, თეთრი ლიზა დაქირავებულ აივანზე ადიოდა დაირით ხელში და გულის-მომკვლელ ბაიათებს მღეროდა. ქუჩაში გამვლელები ცნობისმოყვარეობით ჩერდებოდნენ და აივანზე გადმომდგარი ქალის სიმღერის მოსასმენად გროვდებოდნენ. ციხის რკინის გისოსზე მომდგარი ტუსალებიც ქალის სიმღერით გულს ირთობდნენ და იოხებდნენ. მათ შორის ფირუზაც იყო. ისიც ჯავრიანი გულით ისმენდა აშულის სიმღერას, რომელშიაც უიღბლო სატრფო ცხარედ მოსთქვამდა თავის უნუგეშო სიყვარულს. ეს ამბავი თერძს მოუტანეს, თერძი საშინლად განრისხდა, შინაურები მილანძღ-მოლანძღა — ქალს თავი ვერ დაუჭირეთო, შინ დაბრუნებულ ქალს სცემა და დაემუქრა: „კარგად ვიცი, ვისთვისაც მღერიხარ და თუ შენსას არ დაიშლი, მოვიცლი, მოგივარდები და იმ აივნიდან თმებით ჩამოგათრევო“. მამა ქალს ოთახის კარს უკეტავდა, მაგრამ მოხერხებული თეთრი ლიზა ფანჯრიდან გადმოდიოდა და ფოსტლების ფრიალით თევზის აღმართისკენ გარბოდა. თერძს გაკვირვებისაგან პირი ღია რჩებოდა: „ეგ ალქაჯი დაკეტილი ოთახიდან როგორ გადმოდისო“. ხელებს ასავსავებდა. ლანძღვა-გინებით თვითონაც ციხისკენ გარბოდა და როცა ის მრგვალაივნიანი სახლის კიბეებზე ხვნიშით ადიოდა, გაფრთხილებული თეთრი ლიზა ავლაბრისკენ გარბოდა.

თეთრმა ლიზამ ყველგან, ახლომახლო ქუჩებში სახელი გაითქვა. ყველას მოსწონდა მისი სევდიანი სიმღერები. გულდამწვარი ქალი მხოლოდ სიყვარულს უმღეროდა. მრგვალი აივნის ქვეშ გამოფენილი შეყვარებულნი სიმღერის თითოეულ სიტყვას ოხვრით ხვდებოდნენ და წამწამები ცრემლით ენამებოდათ. თერძის ქალს კი თავისი დარდი ჰქონდა. ის სიმღერებში ისეთ სიტყვებს აპარებდა, რომლის აზრი მხოლოდ ფირუზას უნდა გაეგო. აშუღურ სიმღერებში მომღერალი ქალი ზოგჯერ ასეთ რამეს გაურევდა ხოლმე: „ჩემს სიმღერას ყური კარგად დაუგდე, საყვარელო! გესმის რასაც გეუბნები? გაიგონე რა გითხარი? ჩემი სიტყვა შენს საშველად არის ნათქვამი. ჩემმა სიმღერამ შენ ციხის კარები უნდა გაგიღოს“. ფირუზა მალე მიხვდა, თუ რისთვის ადიოდა მისი სატრფო მრგვალ აივანზე. მიხვდა და მის ყოველ სიტყვას ბურთივით იჭერდა. ხან ამ სტრიქონში, ხან იმ სტრიქონში, ხან სიმღერის დასაწყისში, ხან შუაში და ხან ბოლოში გადაკრულად დამღერებული სიტყვებიდან მან შემდეგი უსტარი შეადგინა: „საყვარელო! მსაჯულებთან ასე თქვი: იმ ღამეს, როცა ქისა დაიკარგა, მე ქისის პატრონის ქალის ოთახში ვიყავი, იმის ალერსით გართული, მრცხვენთან, რასაც ვამბობ, მაგრამ რა ვქნა? ქურდობას მატრალელებთან და ციხეში დალპობით მემუქრებით-თქო. ქისას როგორ მოვიპარავდი,

როცა ღამე სიყვარულში შემომათენდა-თქო. ამას მეც დაგიმონებ და მაგ ტანჯვისაგან დაგიხსნი“.

სასამართლოში ფირუზამ სწორედ ისე ილაპარაკა, როგორც თეთრმა ლიზამ დაარიგა. თეთრმა ლიზამაც დაუმონმა და სახეზე სირცხვილის აღმური აუვიდა. თერძი სახტად დარჩა. მოსამართლეებმა და სასამართლოში მყოფმა მეზობლებმა ერთმანეთს გადახედეს და სიცილი აუტყდათ. თერძი რაღას იზამდა? სასამართლომ ფირუზა უდანაშაულოდ სცნო და გაამართლა. თავგზადაკარგული თერძი უნმანურად იგინებოდა, ქალი ლანძღვით სახლიდან გააგდო, თავის დუქნიდან კარში აღარ გამოდიოდა და ნუნუნებდა: „საკუთარმა ქალმა საქვეყნოდ შემარცხვინა და ქუდი მომხადაო“.

ფირუზამ და თეთრმა ლიზამ ქალაქგარეთ, წმიდა ბარბარეს ეკლესიაში იქორწინეს, კუკიაზე, წისქვილებთან ოთახი დაიქირავეს და ერთად ცხოვრებას შეუდგნენ.

3. სამნაირი პირჯვრის წერა

**კაცის ენაზედ ვერ ვპოვებ სიტყვასა, რომ გამოვთქო,
როგორ შამიყვარდა ის ოქრო!
ლავრენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“**

ფირუზა ქორვაჭრობით ცხოვრობდა, თერძის ქისას საკუთარი ნაშოვარიც დაუმატა. თაბახი იყიდა, თავზე დაიდგა და კინტოურად ჩაცმული ქუჩაში მწვანილის გასაყიდად გამოვიდა.

დიღ-დიღობით მწვანილს ჰყიდდა, შუადღისას ბაზარში ქორვაჭრობდა, ღამე პატარა კალათაში ხრამულს ალაგებდა, ქუჩა-ქუჩა დადიოდა და მხიარულად გაჰყვიროდა: „ხრამული, აბა, კარგი ხრამული“. თეთრი ლიზა ზამთარში წინდებს ქსოვდა, შეძლებულ მეზობლებს სარეცხს ურეცხავდა, ზაფხულობით პატარა ბოსტანში მწვანილი მოჰყავდა, ქათმებს უვლიდა და კვერცხით ვაჭრობდა. ამით ისიც ორიოდ გროშს შოულობდა, მაგრამ ფულს მხოლოდ ფირუზა იბარებდა, ცოლს გროშს არ უტოვებდა, ხარბსა და ძუნწს ზოგჯერ პურის ყიდვაც „ავინყდებოდა“.

მალე ფირუზამ ვირი იყიდა. გოდრები აჰკიდა და ხილით ვაჭრობა დაიწყო. მხიარულსა და ხუმარას მუშტრები ბლომად ჰყავდა. გაზაფხულიდან შემოდგომამდე გრძელი სასწორით ათასნაირ ხილს სწონიდა, თან მუშტარს აცინებდა. მუდამ პირმომცინარე და ენანყლიანი ფირუზა ყველას უყვარდა. მარტო სახლში თეთრ ლიზასთან იჯდა ცხვირჩამოშვებული; ჩხუბობდა, ბუზლუნებდა, იღრინებოდა ან ნუნუნებდა და დღენიადაგ სიძვირესა და უფულობას უჩიოდა. გათხოვების შემდეგ თეთრმა ლიზამ მხოლოდ რამდენჯერმე დაამლერა, გაჭირვებულმა ცხოვრებამ სიძლერები სულ მთლად დაავინყა. შიმშილით გა-

ბეზრებული ქალი ან ქმარს ეჩხუბებოდა, ან მეზობლებს ლანძღავდა. ფირუზა კი არავის არც ნათლობას, არც ქორწილს და არც ქელესს არ აკლდებოდა. პურს ყველგან მუქთად სჭამდა, ყველგან სუფრის თავში იჯდა, დროსტარება ყველაფერს ერჩივნა და მალე მთელმა უბანმა მეტსახელად „ლხინის პაპა“ დაარქვა. თეთრი ლიზა კი ოთხ კედელს შუა იყო გამომწყვდეული და, წინათ მეზობლებში ტუნტულს ჩვეული, ახლა მარტო ქათმებს ელაპარაკებოდა, რადგან ყველა მეზობელთან ნაჩხუბებული იყო და ყველა მომდურებული ჰყავდა. ფირუზა მისი გულის გასახეთქად სწორედ ასეთ მეზობლებში დადიოდა მოსალხენად და დროს გასატარებლად. გაქნილმა ქორვაჭარმა კარგად იცოდა, რომ თუ ვინმეს არ აამებდა და კვერს არ დაუკრავდა, მუქთად პურს არავინ აჭმევდა.

ერთ დღეს ხარფუხში, აბანოების აღმართზე, ფირუზა სუფ-სარქისის ეკლესიის მნათეს შეხვდა. მნათემ ფირუზა გააჩერა, სალამ-ქალამით მოიკითხა და ბოლოს უთხრა:

— ფირუზ, გინდა, ფული იშოვნო?

— პარუნ გეურქ! — მხიარულად შესძახა ფირუზამ, — მე ჯერ სიფთა არ ამილია, შენ კი უკვე გადაკრულში ხარ? ვაჰ! ეკლესიას ამისთანა ლოთი მნათე უნდა ჰყავდეს?

— ტუტუცო! გაიგონე, რა გითხარი? მე შენ გეუბნევი, გინდა თუ არა ფული აიღო?

ფირუზა მნათეს თვალეში მიაცქერდა და გაუცინა:

— განა ვირს ამისთვის არ დავდევი?

— ჰამე? ვირი რა შუაშია? თუ შენ ფული გინდა, ერთი რამე უნდა ქნა.

— რა უნდა ვქნა? — დაინტერესდა ფირუზა.

— სულ უბრალო რამე. თავზე წყალი უნდა დაისხა, ბლომად ფულს აიღებ.

ფირუზას უკვირდა, რომ მნათეს არც ელიმებოდა, არც ეცინებოდა, არც ხუმრობის გუნებაზე იყო... ასე ეგონა, მთვრალია და მასხრად მიგდებსო. მნათეს ენა გამოუყო და ვირს სახრე გადაჰკრა:

— ნადი, ნადი! გაიარე! ვისთვისაც არ მიგიყიდა, ისევ იმას მიჰყიდე. ალალი იყოს იმაზე!

მნათემ ფირუზას საყელოში ხელი სტაცა, გააჩერა და სხაპასხუპით მიაყარა:

— მოიცა, სად გარბიხარ? აკი გითხარი, მარტო ერთი რამე უნდა ქნა.

— რა უნდა ვქნა? სოვდაგარ ფერშანგოვს შევუვარდე?

— არა, მაგას ვინ ამბობს? შენ მარტო ერთი რამე უნდა ქნა, — მნათემ აქეთ-იქით მიიხედ-მოიხედა და ფირუზას ყურში ჩასჩურჩულა: — ჩვენს ეკლესიაში მოინათლე და ქისას ფულით გაგივსებთ.

ფირუზამ თვალეები დააჭყიტა, ვერაფერი გაიგო.

— რჯული გამოიცვალე, ისე ვაჭარი ვერ გახდები, ვერ გამდიდრდები, — ეუბნებოდა მნათე.

ამ დროს ეკლესიებში წირვა გამოვიდა. ყველგან ზარების რეკვა გაისმა. ფირუზამ ქუდი გაისწორა და იკითხა:

- მაშ, სომხურად რომ პირჯვარი დავინერო, ტერტერები ფულს მომცემენ?
- მოგცემენ, მაშ! მეც მაგას არ გეუბნევი?
- რამდენს მომცემენ, პარუნ გეურქ?
- ხუთ თუმანს. ხუთი თუმანი ცოტა ხომ არ არის?!

ფირუზა ჩაფიქრდა.

- ცოლიც რომ მოვნათლო?

— იმაშიც ხუთ თუმანს მიიღებ, მაშ! — გაუხარდა მნათეს.

ერთი კვირის შემდეგ ფირუზა და თეთრი ლიზა სუფ-სარქისის ეკლესიაში გოინათლნენ. ტერტერებმა მათ გრძელი თეთრი პერანგები ჩააცვეს, ხელში ანთებული სანთლები დააჭერინეს, შუბლზე მირონი სცხეს და თავისებურად დაანერინეს პირჯვარი. რამდენიმე დღის განმავლობაში თეთრი ლიზა ხიზილალთან პურსა სჭამდა. ზედ ღვინოს აყოლებდა, ნასიამოვნები ქმარს უცინოდა. ფირუზას უღვაშებში ელიძებოდა. მალე ცოლი ისევ ხმელ პურზე დასვა და თავისი მონათვლაც დაავინყდა. ღვთისმოსიში თეთრი ლიზა ახლა ქართველების და სომხების ეკლესიებში დადიოდა სალოცავად. ფირუზას კი არც ღმერთი აგონდებოდა და არც იმის ეკლესია.

ცოტა ხნის შემდეგ ფრანგის ქუჩაზე, კათოლიკეთა საყდართან ფირუზას კათოლიკე პატრმა გზა გადაუჭრა და ჰკითხა:

- ქართველი ხარ, ყმანვილო?

— ჰა? — ფირუზას თავის მონათვლა გაახსენდა, მაგრამ არაფერი თქვა და პატრს სწრაფად უპასუხა, — ჰო, ქართველი ვარ.

- რომელ ეკლესიაში დადიხარ?

ფირუზას ფერი ეცვალა. ენა დაება. პატრმა კითხვა გაუმეორა.

- ქართველების... — ცალი ყბით მიუგო ფირუზამ.

- ჩვენს ეკლესიაში რომ იარო, ფულიანი გახდები.

ფირუზამ ახლაც ისე დააჭყიტა თვალები, როგორც სუფ-სარქისის მნათესთან.

— მაშ, ბატონო, თქვენებურად პირჯვარი რომ დავინერო, ამაში ფული მერგება?

- გერგება, ოღონდ ფრანგი უნდა გახდე.

ფირუზამ კეფა მოიფხანა, ჩაფიქრდა.

— იფიქრე და პასუხი აგერ იმ წითელ სახლში მომიტანე, თოკზე ჩაქურჩია ჩამოკიდებული, სამჯერ დაჰკარ და კარს მაშინვე გაგიღებენ.

როდესაც ფირუზამ ცოლს კათოლიკეების ეკლესიაში მონათვლა შესთავაზა, თეთრმა ლიზამ ერთი ალიაქოთი ატეხა:

— შე ღმერთგამწყრალო, შენა! ეხლა გინდა სამ ეკლესიაში მატარო და დავთრები სულ დამიბნო?! თქვენი ჭირიმეთ, სად გაგონილა?! ეს კაცი ღმერთით ვაჭრობს და ღმერთსა ჰყიდის. ქა, პირჯვარს არასოდეს არ ინერს, არ ლოცულობს, ჯერ სანთელიც არ დაუნთია და ორნაირად ვითომც პირჯვრის დანერაში ორგან ფულს იღებს. არა, არა, მე მაგის გამკეთებელი

ალარა ვარ, შენ კი როგორც გინდა, ისე მოიქეცი, ქა, გაგონილა ქრისტიანი კაცი სამნაირ სახელს ატარებდეს? მაშ, მეც ორი ქმარი მყოლია: გიორგა და გეურქა, მესამეც ის მეყოლება, რასაც ფრანგები დაგარქმევენ.

— შენც ხომ ორი სახელი გქვია? — სიცილით ეუბნებოდა ფიროუზა.

— მაშ, მაშ! ლიზა დამინუნეთ და რიფსიმე დამარქვით. მესამე სახელად რაღას მარქმევთ?

— პატრმა ასე თქვა, შენს ცოლს სახელად ლუჩია მოუხდებო.

— ქა, ეგ ლუჩი რაღა არის, ფრანგებს ქრისტიანული სახელი ალარა აქვთ? ფიროუზა ვერც ხვეწნით, ვერც მუქარით ვერაფერს გახდა. ცოლი ვერ დაიყოლია. ვერც ხიზილალისანი პურით მოხიბლა. ცოლმა წინ მყისვე ამასწინანდელი ხანმოკლე გამასპინძლება დაუხვედრა. ამიტომ ფიროუზა იძულებული გახდა მარტო წასულიყო კათოლიკეების ეკლესიაში და იქ მესამედ მონათლულიყო.

ქორვაჭარი ფიროუზა პატრებმა ფილიპე ფორენელმა და ბარლამო განდილიმ პაპა პიო VII-ის სამწყსოში შეიყვანეს, რამდენიმე ოქრო აჩუქეს და კათოლიკურად გადაანერინეს პირფვარი, მაგრამ ფიროუზა არც ქართველების, არც სომხების და არც ფრანგების ეკლესიაში არ დადიოდა. ოღონდ ეს იყო, ქართველებთან ქართულად იწერდა პირფვარს, სომხებთან — სომხურად, ფრანგებთან — ფრანგულად.

ფიროუზას მეზობლები დღიური ქირით და ხელოსნობით მცხოვრები მართლმადიდებელი ქართველები იყვნენ, ვაჭრობით კი უპირატესად სომხები და ფრანგები ვაჭრობდნენ. ისინი ერთმანეთს ქიშპობდნენ, მტრობდნენ, არ ინდობდნენ და თუ სადმე სომხურად ან კათოლიკურად მონათლულ მართლმადიდებელს მოახელებდნენ, რუსეთის ხელისუფლებასთან აბეზლებდნენ. მეჩვიდმეტე საუკუნეში დანყებული ეს ბრძოლა ახლაც გრძელდებოდა.

ფიროუზა არხეინად იყო, რადგან მისი მონათვლის გამო კრინტს არც სომხის ტერტერები სძრავდნენ, არც კათოლიკე პატრები. მან იცოდა, რომ ძალა სომეხი ვაჭრების ხელთ იყო, კათოლიკე პატრებს კი რუსეთის მთავრობა ეჭვის თვალთ უყურებდა, ავიწროებდა და სდევნიდა, ამიტომ ფიროუზა უფრო ხშირად სომეხ ვაჭრებში ტრიალებდა, კათოლიკეებთან კი წყალობის მისაღებად დადიოდა.

4. სანვრილმანო

შენს სახლში ათი წელიწადი არის, არა მიჭამია რა,
ყველისა და პურის მეტი.
გიორგი ერისთავი, „ძუნწი“

ძილგამკრთალ თეთრ ლიზას სხვა ამბებიც გაახსენდა. მისმა ქმარმა ბოლოს პატარა სახლი აიშენა და კიდევ უფრო პატარა სანვრილმანო გახსნა. მაგრამ სანვრილმანოს ცოტა მუშტარი ჰყავდა. ფიროუზა უფრო ქორვაჭრობით ცხო-

ერობდა, ვიდრე სანვრილმანოს შემოსავლით. ცოლს მოგებულს უმაღლავდა და გამდიდრებაზე ოცნებობდა.

თეთრი ლიზა ფიქრით, დარდით, შიმშილით და ლოცვით მოიღალა, ლანდს დაემსგავსა. ისედაც უშნო, კიდევ უფრო დაუშნოვდა. სამაგიეროდ, ფირუზა დამშვენდა, კისერი გაისქელა, საუკეთესო ქუდი დაიხურა, ძვირფასი კაბა ჩაიცვა და წელზე გობაკებიანი ვერცხლის მძიმე ქამარი შემოირტყა, რათა ხალხში გამოჩენილიყო.

სანვრილმანო ფირუზას ცოლის ანაბარად ჰქონდა მიგდებული, თვითონ მთელ დღეს ბაზრებსა და ქარვასლებში ატარებდა, ლამლამობით კი სხვისი სუფრის თავში იჯდა და გათენებამდე ქეიფობდა.

წმინდა შიოს დღეს, როდესაც დიასახლისები განჯინებიდან და თაროებიდან თავგებს წკეპლებით ერეკებოდნენ, მენვრილმანის ცოლი გულხელდაკრეფილი იჯდა და თავისთვის ფიქრობდა: „რა მაბადია მე სანყალს, რომ თავგები შემომეჩვიონო“. ამიტომ წმინდა შიოს ბიჭი არასოდეს ჩერდებოდა პურის გამოსართმევად მის კართან.

წინათ ენაჭარტალა თეთრი ლიზა ახლა ხმაგაკმენდილი ფუსფუსებდა სახლის ეზო-კარმიდამოში და თავის ბედზე მწარედ მოსთქვამდა.

— კაცო, ღმერთი ინამე! მეც მომხედე, შემიბრალე, შიმშილით ლამის სული გამძვრეს, ლამის ხამი კაბა ტანიდან გამეარდეს, გადაფლეთილს აღარ ვიცი, სად დავადო საკერებელი. სამნაირად პირჯვარს განერინებენ და შენ თვითონ ერთხელ მაინც ქრისტიანულად დაინერე პირჯვარი. ჰოვსილა აღარა მაქვს, ფეხზე ველარ ვდგები. შენ რომ ლოთობ, მე ცხელი კერძი მაინც მაჭამე.

ქმარი დინჯად, დანყნარებული ხმით ეუბნებოდა და არიგებდა:

— რა ვქნა, ლიზაჯან? ლარიბი მენვრილმანე ვარ. აბა, მენვრილმანობით ვინ გამდიდრებულა, რომ მე გავმდიდრდე? ჩვენ კიდევ რა გვიჭირს? ხმელ პურს მაინც ვჭამთ, აბა, ერთი უბანში მიიხედ-მოიხედე, რა ქრისტეს ტირილი დგას ლარიბების სახლებში!

ცოლი ქმრის საყვედურს გარეთ არასოდეს ამბობდა. პირიქით, აივანზე გამოსული ან ეზოში მოფუსფუსე მეზობლების გასაგონად ქმარს ხმამაღლა კურკურით ეუბნებოდა:

— ქა, ფირუზჯან! ეს რამდენი თევზი მოგიტანია? სიცხეა და მეშინიან, არ აგვიყროლდეს. ხიზილალას ჯანი გავარდეს, გელაქნურსა და ორაგულს რა უნდა ვუყო?

ფირუზას ეცინებოდა და უნებლიეთ მრგვალ აივანზე დაირით ხელში გადმომდგარი ქალი აგონდებოდა. ცოლი არ უყვარდა, მაგრამ ჭკვიან და გამრჯედედაკაცად თვლიდა და მხოლოდ ამ მხრივ სდებდა მას ფასს, თუმცა ცოლის გარჯა და ფუსფუსი აინუნშიაც არ მოსდიოდა.

თეთრი ლიზა ჩიოდა და ტიროდა, მაგრამ არავინ იყო მისი გამკითხავი. ბოლოს მოთმინების ფიალა აევსო და მობეზრებულმა ქმარს გადანყვეტილ უთხრა:

— კაცო, მაგ გულში ქვა ხომ არ გიდევს? ჰხედავ, დავსნეულდი, სახეზე ადამიანის ფერი აღარ მადევს, დავიქანცე, დავიღალე, მეტი აღარ შემიძლიან. კაცის საქმეს მე მაინც ნუ მაკეთებინებ. ბიჭი დაიჭირე. ხელსაფქვავე იმას დაატრიალებინე, შეშა დააჭრევინე, სახურავზე აყრილი კრამიტი გაასწორე-ბინე, წისქვილშიც ის გაგზავნე, დახლთანაც ის დააყენე. მე კი დამეხსენ და დამასვენე. ჩემი საქმე მარტო ცოცხი და აქანდაზია!

ფირუზამ ცოლს შეხედა. მან მხოლოდ ახლა დაინახა საშინლად გამხდარი, დაღეული, გაძვალტყავებული, უარესად გაშავებული და საფრთხობელად გადაქცეული თეთრი ლიზა. შეფიქრიანდა, კეფა მოიფხანა და ცოლს მოჯამაგირის დაქირავებას შეპირდა. იმ დღიდან ფირუზა გაფაციცებით დაეძებდა ისეთ ბიჭს, რომელიც ცოტას მოითხოვდა და ბევრს იმუშავებდა.

მალხაზას მეიხანაში ფირუზა ახალგაზრდა, ჯან-ლონით სავსე გლახას წააწყდა, ის მას მთანმინდაში ბევრჯერ ჰყავდა ნანახი და ყოველთვის გაკვირვებული უყურებდა. ნუხელ ერთხელ კიდევ მოუვიდა თვალში, ვინაობა გამოჰკითხა, ალერსიანი სიტყვით გაიამხანაგა და თავისთან შინ წამოიყვანა, რათა ის თეთრ ლიზას შეშველებოდა. მაგრამ გზაში ყველაფერი სწრაფად შეიცვალა. გლახამ თავისი ვაჟკაცობით ოქროთი სავსე ქისა მოიპოვა. ამან ფირუზას თავდაპირველი განზრახვა შეაცვლევინა. განუწყვეტლივ ოქროს ფულების მფლობელზე ფიქრობდა და თავში ათასგვარი აზრი და ფიქრი უტრიალებდა.

თეთრ ლიზას კი ასე ეგონა, ეს უცნაური, გლეხურად ჩაცმული მდიდარი ყმანვილი გამოვლილ ტანჯვა-წვალეზას დაავინყებინებდა და ბედნიერ ცხოვრებას აგემებინებდა.

დატანჯული დედაკაცის დაღლილ გულში იმედი ხშიანდებოდა და გულმხურვალედ მლოცველს თვალზე თანდათან რული ეკიდებოდა.

5. მდიდარი გლახა

მე დავტრიალდი ქალაქში, რომ მომეყვანა მოქმედებაში ერთი აზრი, რომელიც ვზარდე ჩემს გონებაში. ლავრენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

თეთრი ლიზა უთენია ადგა.

არა ბნელოდა, მაგრამ ჯერ ისევ მკრთალი, მტრედისფერი სინათლე იდგა.

ცოცხით დარბაზის ტალახიანი ფილაქანი დაგაევა, ნაგავი აქანდაზზე შეაქურჩა, იქაურობა მიაღაგ-მოაღაგა, დაასუფთავა და მოაკრიალა. გარეთ თავის ქნევით გადახედა ავდრისაგან აოხრებულ ბაღჩას. ქარიშხლიან ღამეში ტოტებდალენილი თუთა, ფშატი, უნაბი და ბრონეული გაძარცული მგზავრე-ბივით იდგნენ. დიდი წვიმით დასველებული ფოთლებიდან ჯერ ისევ მარგალიტებივით ცვიოდნენ მსხვილ-მსხვილი წვეთები. თეთრმა ლიზამ ნუნუნით

გოათვალისკარა კარ-მიდამო, ლაფში და გუბეებში დიდრონი ქვეები ჩაყარა, რათა სანვრილმანოს მუშტრებს ფეხი არ დასველებოდათ. მერე სამოვარი დადგა. დარბაზის კარის ზღურბლზე ჩამოჯდა, ნიკაპქვეშ ხელი ამოიღო და ჩაფიქრდა.

— ლიზა! — დაუძახა ქმარმა.

მენვრილმანეს ტანისამოსი ჩაეცვა. ქურასთან სამფეხა სკამზე ჩამომჯდარიყო და მუხლის თავზე ჩიბუხს აწყობდა. დარბაზში მის ძახილზე შემოსულ ცოლს ჩიბუხის ტარით ანიშნა, მასთან მისულიყო, საღათას ძილით მძინარე გლახას ცალი თვალით გადახედა და თქვა:

— ჰა, ძან ქისა არ მოგვიტანა ამან!

დედაკაცს გამხდარ სახეზე კმაყოფილების ღიმილმა გადაურბინა და თავი ოდნავ დაუქნია.

— ჰოდა, უნდა გავუფრთხილდე, ტკბილი სიტყვა გავაგონოთ, — განაგრძო მენვრილმანემ, — შენ თვითონ ნახე მაგის ოქროები. ჩვენი სანვრილმანოსათვის ურიგო არ იქნება. შენ კი ნუხელ რა ღმერთი გაგინყრა? რაზე აუშვი იალქნები? ჯერ მე გამაპატიოსნე, მერე მაგას მოსდექი. ახი არ იქნებოდა, თავის ოქროებით მოეკურცხლა.

— რა ვიცოდი, ფირუზჯან, აბა, რა ვიცოდი, მე თვალდამდგარმა, — ვიშვივით წარმოთქვა თეთრმა ლიზამ.

— ეხლა ხომ იცი, ვინც არის?

— ვიცი, გლახურად აცვია, მაგრამ მდიდარი არის. ფირუზჯან, განა მაგის ვინაობას არ მეტყვი?

— რატომაც არა. ეგ ბიჭი ჩემი ძმისწულია.

— რას ამბობ, ქა! — წამოიძახა თეთრმა ლიზამ და გაკვირვების ნიშნად თითი ტურზე დაიდო.

— ჰო, დაკარგული იყო და ვიპოვნე.

— შენ ძმა რომ არა გყავდა...

— ნადი, უბანშიცა თქვი, რასაც ეხლა ამბობ, — თვალის ბრიალით შეანყვეტინა ცოლს ფირუზამ, — რატომ მიხვედრა არა გაქვს, დედაკაცო? მთელმა უბანმა უნდა იცოდეს, რომ ეგ ჩემი ახლო ნათესავია, სულერთია, ძმისწულია თუ ბიძაშვილი. გაიგე? მე ეგ ნათესავად მერგება, ზანდარაშვილია. ყურები გამოიბერტყე და კარგად დაიხსომე.

— გავიგე, ფირუზჯან, გავიგე. რათა ჯავრობ? გაუგებარი რა არის? — უკმაყოფილოდ წაიდუდუნა თეთრმა ლიზამ და წუნუნს მოჰყვა, — ეჰ, ქმარი თუ ცოლს არ ენდობა, ის რაღა ცოლქმრობა არის?

— მაგით რა გინდა სთქვა?

— ფირუზ, თუ ამ კაცის სადაურობა არ შევიტყვე, ველარ მოვისვენებ. ეგ ან ქურდი მეგონება, ან დიდი ყაჩალი და შიშით გავთავდები.

— თქმით გეტყვოდი, მაგრამ მეშინიან, არსად არაფერი წამოგცდეს.

— მითხარი და ენა მომჭერი.

— რას ამბობ, დედაკაცო? განა თქვენი ამბავი არ ვიცი? ქალი ყბედობისათვის არის გაჩენილი.

— შენ თუ ქალები არ გათათხე, ისე ვერ მოისვენებ, — უსაყვედურა ქმარს თეთრმა ლიზამ და ცნობისმოყვარეობით შეპყრობილმა ერთხელ კიდევ შესთხოვა, — მითხარი და ჩემს სალოცავებს გეფიცები, კრინტს არსად დაეძრავ.

— გეტყვი, რა გაენყობა, — ფირუზამ ცოლს დაკვირვებით შეხედა, მრგვალ აივანზე გადმომდგარი ქალი მოაგონდა, მაგრამ საიდუმლო მაინც გაანდო: — ეგ მდიდარი გლახა გამოქცეული ყმა არის.

— გამოქცეული? — შესძახა თეთრმა ლიზამ და ფერი წაუვიდა, — ხიფათს არ გადავეყაროთ... მაგის ოქროებს რა თავში ვიხლით, თუ...

— არ გითხარი, ნურაფერს მკითხავ-მეთქი! — დაუყვირა შეშინებულ ცოლს გაჯავრებულმა ფირუზამ და მაშინვე ხმას დაუდაბლა, რადგან ნაბადში გახვეული გლახა კენესით გადაბრუნდა, — სუ! რაც შენი საკითხავი არ არის, იქ ცხვირს ნუ ჰყოფ, არაფერიც არ იქნება, თუ წინდახედულად მოვიქცევით. თუ გინდა წმინდა ნიკოლოზში გაიქეცი, ილოცე, ჩვენი ციდან ჩამოვარდნილი შვილობილი ღმერთს შეავედრე. მართლა, გზაზე კუსპარას დალაქხანას ჩაუვლი და ბარემ უთხარი, თავისი იარაღით აქ ამოვიდეს. ჩემი დახლიდარი უნდა მოვაქრისტიანო. ეგრე გაუკრეჭავი და გაუპარსავი ხომ არ ივლის?

— მერე განამარტოვებ არის საჭირო? ეგ რომ გაიღვიძებს, მშიერი უნდა დავსვათ?

— მაგის ხასიათი ჯერ არ ვიცი. არც ის ვიცი, ყაირათიანია თუ მუცელღმერთა. მაგასაც ენახავთ, ჩვენთან იცხოვრებს და გავიგებთ. მშიერი რომ ადგება, ამას კი თქმა არ უნდა, — ფირუზამ ჯიბეში ხელი ჩაიყო, იქიდან წვრილი ფული ამოიღო და თეთრ ლიზას გაუნოდა, — გზაზე არაყი იყიდე, ცოტა ყველი, ცოტა თევზი. ჩაიც შაქრით დავალევინოთ. ერთი ნატეხი შაქარი სანწრილმანოდან გამოიტანე. ეხლა უჯრაში, იცოდე, ოცი ნატეხი შაქარია. ჩვენ კი ჩვენებურად იოლად წავალთ.

თეთრ ლიზას ცათაფრენა შეუდგა. მის სახლში არაყი, ღვინო და თევზი ჯერ არავის ენახა. უშვილო ცოლ-ქმრის ოჯახმა არც სტუმარი იცოდა, არც სტუმრის დახვედრა და გამასპინძლება. ფირუზას მუდამ სხვები ჰპატიუებდნენ, თვითონ კი არასდროს არავის პატიუებდა.

6. ალალი ბიძაშვილი

ხალხის საშუალო კლასი და ღარიბ-ღატაკნი ერთმანეთის გვერდით იმდენად მჭიდროდ ცხოვრობენ, რომ არ შეიძლება არ იცოდნენ ერთმანეთის ურთიერთობანი და მეზობლების ვინაობა, მათი კოვზი და ციცხვი.
ა.ბესტუჟეე-მარლინსკი, „მოლა-ნური“

გლახას დიდხანს ეძინა.

ფირუზას შეებრაღა და არ გააღვიძა.

ეკლესიიდან მობრუნებული თეთრი ლიზა თითო-ოროლა მუშტარს სანწრილმანოში ხვდებოდა.

მეწვრილმანე და დალაქი ქურასთან ისხდნენ და მასლაათობდნენ. ტან-მორჩილი, მაგრამ მკვირცხლი დალაქი სხაპასხუპით უყვებოდა ფირუზას ნუხანდელ ამბებს: ჯერ სეტყვამ და მერე კოკისპირულმა წვიმამ ბევრ სახლში ფანჯრის შუშები ჩაამტვრია, — ამბობდა ენაგაკრეფილი დალაქი, სამგორთან მეხმა კაცი მოკლა, ანჩისხატთან თავგახეთქილი, მძიმედ დაჭრილი და ერთიც მოკლული კაცი ნახეს, ადიდებულ მტკვარს აკვნინანი ძუძუმწოვრები მოჰქონდა, ერთი მათგანი მეჩანგლე ლოპიანამ ჩანგლით ნაპირზე გამოათრია, აკვნიდან ცოცხალი ბავშვი ამოიყვანა და გულში ჩაიხუტაო.

ფირუზა დალაქს ნიაზით უსმენდა, თან „ნტს... ნტს...“ — იძახდა და ამასობაში გლახის თავგადასავალი ისეთნაირად ჩამოქნა, რომ თვითონაც დაიჯერა და სხვებიც ადვილად დააჯერა.

— მაშ, ეგ შენი ალალი ბიძაშვილია? — ეკითხებოდა დალაქი.

— მაშ, მაშ, ჩემი ბიძაშვილია. ბიძაჩემსაც გიორგა ერქვა, მეც იმისი სახელი მქვიან.

— ვაჰ, ეგ კი არ ვიცოდი, ფირუზჯან! მაშ, შენ გიორგა ხარ?

— არ იცი, ტუტუცო, რომ ფირუზას სახელით კაცს არც ერთ ეკლესიაში არ მონათლავენ? ფირუზა ქალაქელებმა დამარქვეს.

— უჰ, გენაცვალე მაგ ფირუზ თვალეში! — ნამოიძახა დალაქმა, რომელსაც ენის ტარტალთან ერთად მლიქვნელობაც ეხერხებოდა.

— დიდი ხანია გასული, მაგრამ კარგად მახსოვს, — განაგრძო მეწვრილმანემ, — როცა ეს ბიჭი — გიგა ზანდარაშვილი მამაჩემმა, კარგი კაცი იყო ცხონებული და მამიჩემის უმცროსმა ძმებმა, ისინიც ძაან კარგები იყვნენ, ერთ მდიდარ სოვდაგარს მიაბარეს სოვდაგრობაში გასანვრთნელად. იმ სოვდაგარსაც, სახელი აღარ მახსოვს, ეგ ძალიან ჰყვარებია. ალერსით ზრდიდა და შვილივით უვლიდა თურმე. ამას ქალაქელი ვაჭრები გვატყობინებდნენ ხოლმე, მაგალითად, ოჰანეზა. შენ არ გეხსომება, ბასრაში მოკვდა, კიდევ ოსეფა, ის სანყალიც სტამბოლში დამარხეს, აგრეთვე ცალთვალა მიკირტიჩა, კარგი ვაჟკაცი იყო, აშტრახანში მოკლეს. ერთი სიტყვით, შინაურებმა ვიცოდით, რომ ჩვენი გიგა ხან სპარსეთში იყო, ხან ოსმალეთში, ხან მისრის ქვეყანაში, ყველგან ქარავნებს დასდევდა და მდიდრდებოდა. მერე მაგის ამბის მთხრობელი აღარავინ გამოჩნდა, ვინ რას გვეტყოდა, როცა მაგის ასავალ-დასავალი სულმთლად დავკარგეთ. დანარჩენი, სწორედ ნუხელ, თვითონ მაგისგან შევიტყვევე. ეჰ, რა მუხთალია ჩვენი წუთისოფელი! მოდი, თითოც დავლიოთ, თორემ ლამის არის ცრემლებმა დამახრჩონ. გაამოს, კუსპარჯან! ერთხელაც, რალა ბევრი გავაგრძელო, სპარსეთიდან ქარავნებით მოდენილან, დღის ბოლოს დასასვენებლად აქლემებიდან ჩამომხტარან, ბური უჭამიათ და დაუძინიათ. ახლოს თურმე ყაჩაღები ყოფილან ჩასაფრებული, თავს დასხმიან, ქარავანი გაუძარცვავთ, მსახურები ამოუხოციათ და ის კეთილი სოვდაგარიც მოუკლავთ. ჩემს ბიძაშვილს არეულობით და ლამის სიბნელით უსარგებლია, აქლემებს ფეხებს შუა გასძრომია, გაქცეულა,

უდაბნოში უკლია და ამით უშველია თავის თავისთვის. სად არ უხეტილია, სად არ ყოფილა, სად არ მისულა, რა ქალაქი არ უნახავს, ვის კარზე არ დაუკაკუნებია, მაგრამ გამკითხავი არსად შეხვედრია. ნაცნობი ვაჭრები თურმე პირს არიდებდნენ და ვითომც ვერა სცნობდნენ, რადგანაც იმათ იმ სოვდაგრის ვალი მართებიათ. რას იზამდა ან რა უნდა ექნა? უფულოდ ვინ სად ცხოვრობს? ქუჩაში მათხოვრობდა და ამით ირჩენდა თურმე თავს. ბოლოს, როგორც იყო, ქალაქამდე მოუღწევია. მაგრამ რა გინდა? არც ნაცნობი, არც ნათესავი, არც ხმის გამცემი არავინ ჰყავდა. მე მეძებდა და ვერ მპოულობდა. გიორგა ზანდარაშვილს შენ არ იცნობ და ქუჩაში გამვლელებს საიდან ეცოდინებოდათ? („შენ ეგა სთქვი, ფირუზჯან და!“ — თავი დაუქნია დალაქმა, რომელიც სულგანაბული უსმენდა მეწვრილმანეს). სადმე ფირუზა რომ ეხსენებინა, მაშინვე მიპოვიდა, მაგრამ რას მოიფიქრებდა? გუშინ მალხაზას მეიხანაში ალაღბედად ნავანყდით ერთმანეთს, გულმა რალაცნაირად გამაგებინა. რალაცნაირად შემომკვნესა, მივედი, გამოველაპარაკე, გამოვკითხე, გამოვემცნაურე და აკი ჩემი ღვიძლი ბიძაშვილი აღმოჩნდა! დანარჩენი, ვინც გუშინ იქ იყო, ყველამ იცის.

— ვაჰ, ფირუზჯან, აზირ რა იღბალზე შესულხარ იმ მეიხანაში! — ხმაჩახლეჩით წამოიძახა დალაქმა და შუათითით თვალებიდან ცრემლი მოინმინდა.

ფირუზამ სახე ფართოდ გაშლილ ბაღდადში ჩამალა და ცოტა ხნის შემდეგ ცრემლებით დასველებული პირისახე დალაქს დაანახვა. თეთრ ქუთუთოებზე მსხვილი ცრემლები ეკიდა და ისეთი სათნო სახე ჰქონდა, რომ გაკვირვებულმა თეთრმა ლიზამ პირჯვარი გადაინერა.

7. გასამრჯელო

საზოგადოების ნახევარი თავის ცხოვრებას
სხვის თვალთვალში ატარებს.
ონორე დე ბალზაკი, „დეიდაშვილი ბეტტი“

ვერც მეწვრილმანემ და ვერც დალაქმა ვერ შეამჩნიეს, როგორ ამოჰყო თავი ნაბდიდან გლახამ.

გაოცებული აქეთ-იქით იხედებოდა და ვერ მიმხვდარიყო, სად იმყოფებოდა.

დიდი ხნის შემდეგ ჭერქვეშ მოხვედრილი გონზე ეერ მოსულიყო, თვალებს იფშვნეტდა და იქ მყოფთ გაკვირვებით აცქერდებოდა. გვიან მოაგონდა წუხანდელი თავგადასავალი და როცა ფირუზა იცნო, შორიდან სანყლად გაუღიმა. სწორედ ამ დროს დალაქმა გრძელთმიან გლახას მოჰკრა თვალი და შეჰყვირა:

— ვაჰ, ეგ ხომ ბერია?!

— შენმა მაკრატელმა და სამართებელმა ისევ სოვდაგრად უნდა აქციოს, — დინჯად მოუგო ფირუზამ.

— ვაჰ, თავზე თმა კი არა, მუხრან-ბატონის ყანა ამოსვლია. ამ ყანის მომკა-
პი, — სიცილით ამბობდა დალაქი, — აბაზიანზე ნაკლებს არ ავიღებ.
ფირუზამ არც თავი დაუქნია, არც არაფერი თქვა. დალაქი გლახას
მიუბრუნდა:

— აბა, ჩასპანდო! ადე, მოემზადე, ისეთნაირად გაგალამაზო, ქუჩაში რომ
გაიარო, გოგოები ბანებიდან და აივნებიდან გადმოცვივდნენ.

დალაქმა ხელში მაკრატელი აათამაშა. გლახას თავზარი დაეცა. მკვირ-
ცხლ დალაქს თავისი უცნაური მუშტრის ზოზინი არ მოეწონა, მასთან მიირ-
ბინა, ნაბადი გადაადრო, წამოსწია, ქვემოდან საჩქაროდ სამფეხა მიაშველა,
ზედ ბავშვივით დასვა და მის გრძელ თმას ხელი ჩასჭიდა. იოსებს ტანში
გააჟრჟოლა.

— ამიხდა, ამიხდა! — დაიყვირა დალაქმა და მისი ნაყვავილარი, შავგვრემანი
სახე მქუხარე ხარხარმა გაანათა, — წუხელ... წუხელ... სიზმარში. ეპისკოპოსს
ვკრეჭდი... ისეთი გრძელი ნაწნავეები ჰქონდა, როგორც ამასა... ხა, ხა, ხა... სად
ეპისკოპოსი და სად გლახა?! ამიხდა, ამიხდა... ღვთის წინაშე სიზმრის ცოტა
მეშინოდა, ეხლა კი ფიქრი არ არის...

ფირუზა თაღლითურად ილიმებოდა. ნიაზით უყურებდა პატარა, ბზრიალა-
სავით მოძრავი დალაქის „იმ საფრთხობელას“ გარშემო სირბილს, მისი
მაკრატლის გარდი-გარდმო სრიალს იმის საცოდავად ჩამოკანტურებულ
თავზე. უყურებდა და ძლივს იმაგრებდა სიცილს. მაგრამ არ უნდოდა დალაქს
აჰყოლოდა და ისედაც დამფრთხალი ნაგლებარი თუ ნაგლახარი უარესად
დაეფრთხო. ამიტომ ჩიბუხის ტარს კბილებით აწვალებდა და თან თავისთვის
ფიქრობდა: „მაგ მწვანე ბიჭის გახედნას დიდი ჯაფა და მოთმინება დასჭირ-
დება, თორემ რასა ჰგავს? ეკლესიაში ხატები დაეკარგება. მაგისტანა ტეტია
დიდი ხანია არსად შემხვედრია“.

ფანდურაანთ იოსები იმ დასჯილ მღვდელსა ჰგავდა, რომელსაც მოედანზე
ძალით კრეჭენ. დალაქი მის გარშემო ციბრუტივით ტრიალებდა, ხარხარებდა
და თან ყვირილით ეუბნებოდა.

— თავი სწორედ დაიჭირე. ეგრე... ნუ ინძრევი... ვაჰ, რა განუხებს? რატომ
ერთ ადგილზე ვერ გაჩერებულხარ? ბიჭო! ეგ ნაწნავეები ხომ არ გენანება?
მეორედ ესე აღარ გაიზარდო თმები, თორემ აბაზს აღარ დავყაბულდები...
ხედავ, როგორ გალამაზებ? აბა, ეხლა ამ სარკეში ჩაიხედე. მოგწონს შენი თავი?
მაიცა, მაიცა, ცოტაც დამაცადე... იცი, რა უნდა გითხრა? ეგ ღვეის ბეჭები და
თვალ-წარბი ჩემი რომ იყოს, მედუქნე შაქროს ლამაზი ცოლი ღამ-ღამობით
ფანჯრიდან თოკს ჩამომიგდებდა, ვითომ თოკს ამოჰყევი და ჩემთან ამოდო.
შენ რას იტყვი, ფირუზჯან?

ფირუზამ მრუში კაცივით გაიცინა, მაგრამ ბრძენივით წარმოთქვა:

— რას იზამ? ლამაზი ცოლის პატრონს ოთხი თვალი და ოთხი ყური უნდა ჰქონდეს. ათადან-ბაბადან ესე ყოფილა.

— მაშ, მაშ... მერე ის ქალი რა ლამაზი რამ არის, — იძახდა ლირფი ლიმი-ლით ღნიოში დალაქი, — იმის დიდრონი თვალები კაკლის მურაბებია... იმის ტურ-კბილი... ალუბალი და მარგალიტი...

— ზოგმა ლამაზმა ქალმა, — ამბობდა საღერღელაშლილი ფირუზა, — ზედადგარზე ქვაბის შედგმა არ იცის, ლოგინში ნახე, რაც არის!

— იფ! გენაცვალე სიტყვაში!

თეთრმა ლიზამ ხელები გაშალა და ორთავეს ქოქოლა დააყარა.

— აი, გაგინყრეთ ქალების მადლი. ქა, ეს ჩათუქესანიც რომ ქალებზე ლაპარაკობს, რატომ ღმერთს არ გაეცინება?!

— მე ვარ ჩათუქესანი, ლიზაჯან? განა პატარა და უშნო რო ვარ, თვალი ლამაზებზე არ მრჩება?

— კარგი, გეყოფა, გაათავე, ეგ ბიჭი არ გადარიოთ, ისედაც თავის ქერქში არ არის.

დალაქმა ფირუზას ახლო ნათესავს მაკრატლით სწრაფად შემოაჭრა წვერი და როცა სამართებელს ქამრის ღვედზე ფხა გაუსინჯა, იოსებს შიშმა სახე მოულრიცა, მაგრამ მისი შეშინებული გამომეტყველება მყისვე საპნის სქელმა ქაფმა დაფარა. მას მხოლოდ დიდრონი, უაზროდ მაცქერალი თვალები და შუბლზე გაბმულად დამსხდარი ოფლის მსხვილი კოკრები მოუჩანდა. დალაქი აჩქარებით ხსნიდა მას ნიღაბს, რომლითაც იგი, მისი გულუბრყვილო აზრით, დავით გერმანოზიშვილის მდევერებს მოხერხებულად ემალებოდა. მის გულს ბაგაბუგი გაჰქონდა, თავს დაღუპულად თვლიდა და იმ საათს წყევლიდა, რა საათსაც ამ ყბედ მენვრილმანეს გადაეყარა.

დალაქმა მას წვერი სუფთად მოპარსა, სარკეში ჩაახედა და ჰკითხა:

— რას იტყვი? ხედავ, როგორ გამოგცვალე?

იოსები დუმდა, ხმას არ იღებდა. ფირუზამ ფულის ქისა გახსნა, იქიდან ორი თითით ორი კაპიკი ამოიღო და დალაქს გაუნოდა. დალაქი შეეყოყმანდა.

— სულ ეს არი, პაპაჯან?

— მეტი რომ მქონდეს, დაგიჭერდი? აილე, ეგეც ხელმწიფის მოჭრილია. ალალი იყოს შენზე.

დალაქმა ხმა აღარ ამოიღო. უსიტყვოდ აკრიფა თავისი იარაღი, ფირუზას და მის ნათესავს თავი უხმოდ დაუკრა და დაძმარებული გავიდა ოთახიდან. მაგრამ ქუჩაში ისევ გამხიარულდა, ჯერ ბაზარში გავარდა, მერე დიდ სასწორთან სალაყბოში ხალხში გაერია და ფირუზა ზანდარაშვილის დაკარგული ნათესავის პოვნის ამბავი ყველას გააგებინა.

8. ტეტია და მენვრილმანე

ქარიშხალმა გადაიარა.

ონორე და ბალზაკი, „ჰერცოგის ცოლი ლანჟე“

ფირუზამ ცნობისმოყვარეობით შეათვალიერა ნუხანდელი გლახა, ახლა სავსებით რომ გამოცვლილიყო. მის წინ ძალზე გამხდარი, ფერმიხდილი, ლოყებჩავარდნილი, მაგრამ საოცრად ლამაზი ახალგაზრდა მამაკაცი იჯდა. ფირუზა თვალებს არ უჯერებდა და როგორც ეს გაკვირვების დროს იცოდა ხოლმე, უნებლიეთ კეფა მოიფხანა.

— კარგად გაგალამაზა, სულერთიანად გამოგცვალა, — თქვა ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ, — კუსპარა ფახიფუხა და ყბედია, თორემ ისე სანყალი და საცოდავი კაცია. არა უშავს, ცხოვრება ჭკუას ასწავლის. ვერა ნახე, რანაირად ჩამოუშვა ცხვირი, გასამრჯელოდ ორი კაპიკი რომ მივაჩენე?

ოთახში გაიარ-გამოიარა და ისევ გიგას მიუბრუნდა:

— ვაჭრობის თავი და თავი ის არის, აბაზიანი ორ კაპიკად იყიდო და ხუთშაურად გაყიდო. ეგრე რათ მიყურებ? ლაპარაკით დაგლალე? კარგი. გვეყოფა, დანარჩენი სხვა დროს იყოს. ლიზას ტახტზე სუფრა გაუშლია. დროა მოვუსხდეთ.

ფირუზამ გიგას ტახტში ხელ-პირი დააბანინა და როცა ლიტრიდან წყალს უსხამდა და თან მის მხარბეჭს ალტაცებით უყურებდა, გუნებაში ფიქრობდა: „აქედანვე ეტყობა, რომ უბნის თვალი იქნება, შენ ეგა თქვი, რამდენ მდიდარსა და მზითვიან ქალს დარჩება მაგაზე თვალი! არა, სანვრილმანო მაგის საქმე არ არის, ეგ ქარვასლის პატრონი უნდა გახდეს, მაგრამ ჩემს წინ არასოდეს გავუშვებ, უსტაბაშად ყველგან და ყოველთვის მე უნდა ვიყო, მარტო მე, მე, ფირუზა ზანდაროვი“.

მენვრილმანემ ფეხებიდან ქოშები გაიძრო, წინდის ამარა ტახტზე ავიდა, მუხლით მოიკეცა, პატარა ლურჯ ჭიქებში არაყი დაასხა, დაილოცა, გადაჰკრა და გიგასაც გადააკვრევინა. მერე პური გაგლიჯა, თევზი კუდით დაითრია და ისე მადიანად შეექცა, რომ დამშეულმა იოსებმა („გიგას“ წარამარა ძახილი მენვრილმანის ოჯახში მას ჯერ არ ესმოდა და ეუცხოებოდა) სირცხვილი დათმო და პურის ჭამაში თავის ჯერ ისევ უცნობ და უცხო მწყალობელს აჰყვა. თან ის უკვირდა და უხაროდა, რომ ოთახში იჯდა, თავზე ჭერი ეხურა და თვალების ცეცებით კი არ იღმურძლებოდა, როგორც წინათ, მათხოვრობის დროს, არამედ ადამიანურად იღებდა და ჭამდა იმას, რაც სუფრაზე ელაგა. ახლა ის მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, თუ რას მოუტანდა ხვალინდელი დღე.

თეთრმა ლიზამ მესამედ ადუღებული სამოვარი შემოიტანა. გიგამ თვალები დააჭყიტა, რადგან წინათ სამოვარი არსად ენახა. ფირუზამ ტეტიას გაოცება შეამჩნია და განუმარტა:

— ეს რუსების ერთი რამ მანქანა არის. შიგ წყალს ასხამენ, ადუღებენ და შარბათივით ცხელ წყალს ისე სვამენ, როგორც ჩვენებური კაცი — ღვინოს.

ტეტიამ ცხელი წყლით პირი გამოიფუფქა, სახე სანწყლად დაეღრიჯა. ფირუზამ არ გაიცინა, ისე უთხრა:

— არა უშავს, შეეჩვევი, — ცოლს გაჯავრებული მიუბრუნდა, დაუყვირა და დაუტატანა: — დედაკაცი, სანვრილმანო უპატრონოდ გაუშვი?

კართან ატუზული თეთრი ლიზა თმადავარცხნილი და სუფთად წვერგაპარსული ყმანვილი კაცის ყურებით სტკბებოდა, მის ლამაზ პირისახეს თვალს ვერ აშორებდა. მან ქმრის გაჯავრებას ყურადღება არ მიაქცია, აღტაცებულმა წამოიძახა:

— ფირუზჯან! ეგ რა კარგი ვაჟკაცი რამ არის, მაგისტანა ჩვენს უბანში სხვა არავინ დადის.

— ვაჟკაცია, მაშ! ისევე ჩემი თაოსნობით არის, რომ ჩვენს სახლში ამისთანა ვაჟკაცი გაჩნდა. შენ ხომ შვილი არ მალირსე! აბანოში რომ არ დავდიოდე, უბანში არ გამეველებოდა.

— უი, დამიდგეს თვალები! — შეჰყვირა თეთრმა ლიზამ და ეს შავი სახის დედაკაცი ჭარხალივით განითლდა, ვერაფერი მოახერხა, ვერაფერი თქვა და დარეტიანებული ოთახიდან ისე გავარდა, თითქოს ფეხის ქუსლებზე ნაკვერჩხლები დააყარესო.

— სანვრიმალოს, სანვრიმალოს მიხედე, ჩვენც მალე გამოვალთ! — მიაყოლა ცოლს ფირუზამ, ჩიბუხის თავი ხითხითით გადმობერტყა ფილანჯანზე და ლუკმებით ლოყებგამოტენილ გიგას დაკვირვებით მიაცქერდა. მის წინ პირწავარდნილი ტეტია იჯდა.

9. სასწორთან

**ვიყავი აბანოში, გავლამაზდი, ისე გამოვიცვალე,
რომ ვერავინ მიცნობდა.
ლავრენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მუჯღლანუაშვილი“**

როდესაც გიგა დანაყრდა და ჩაისაც გემო გაუსინჯა, ფირუზამ იგი დიდი ამბით შეიყვანა თავის სანვრილმანოში, ცოლი მაშინვე დაითხოვა: „სახლს მიხედეო“. დახლიდარს ხელში გირები მისცა და ანონვა ასწავლა. ეს იყო პირველი გაკვეთილი, რომელსაც მენვრილმანე ფირუზა ზანდაროვი იარალ გერმანოზიშვილის ნაყმევს, იოსებ ფანდურაშვილს აძლევდა.

სანვრილმანო პატარა იყო, ღარიბული. დახლის უკან სართულეზად დაწყობილ ყავისფერ უჯრებში შექარი, ბრინჯი, მიხაკ-დარიჩინი და ხმელი ხილი ეყარა. დახლის წინ მარილით, სისირით და ლობიოთი ნახევრად გავსებული ტომრები ეწყო. იქვე ქვამარილის რამდენიმე ნატეხი ეგდო. შავად

შექვარტლულ ქერძი ნივრის თეთრი ასხმულები, ხახვის გრძელი ფორჩები და ნითელი წინაკის ჯაგნები ეკიდა. ქერიდან ეშვებოდა ოთხ გრძელსა და ნერილ, ბუზების ჯდომისაგან გაშავებულ ჯაჭვზე ჩამოკიდებული მოთეთრო ფერის აბაჟურიანი ლამპარი. ეს ლამპარი მხოლოდ ზამთარში ინთებოდა, როცა ადრე ბნელდებოდა და მედუქნეებს ჯერ კიდევ ვაჭრობის ნება ჰქონდათ.

— შენი სარბიელი აქედან უნდა დაიწყოს, — უთხრა თავის გამოუცდელ დახლიდარს ფირუზამ. თვითონ დახლის წინ დაჯდა, იდაყვით დაზგის კიდეს დაეყრდნო. ჩიბუხი გააბოლა და ენა აღარ გააჩერა. განუწყვეტლივ ლაპარაკობდა და თან დახლიდარის შემკრთალი სახის მოძრაობას აკვირდებოდა. სანვრილმანოში მუშტარი იშვიათად შემოდოდა. ამიტომ ფირუზას ლაპარაკს ხელს არავინ უშლიდა.

— შენ წირნახული კაცი ხარ, განსაცდელი გინახავს, — ეუბნებოდა მენვრილმანე პირდაღებულ ტეტიას, — კაცი გაჭირვებაში იწვრთნება, ცხოვრებისათვის მუხლი უმაგრდება. მაგრად დადექ, ნურც ნურავის მოერიდება, ნურც ნურავის შეგეშინდება. თუ შენ მუშტი არ მოუქნიე, იცოდე, სხვები მოგიქნევენ, ოღონდ თავს უნდა გაუფრთხილდე, კაცს თავი ჰქონდეს, თორემ ქუდს რამდენიც უნდა, იმდენს იშოვნის. რაც გითხარი, დაიხსომე, გამოგადგება.

მენვრილმანე ფირუზა დაულალავად ლაპარაკობდა, მაგრამ იმ დღეს დახლთან გატრუნულმა ფანდურაანთიოსებმა ბევრი ვერაფერი გაუგო თავის ჭკუის დამრიგებელს.

სანვრილმანოში რამდენჯერმე თეთრმა ლიზამ შემოიხედა, უნდოდა გიგასთვის აღერსიანი სიტყვა ეთქვა, მაგრამ გამწყრალმა ფირუზამ უკანვე გააგდო: „აქ რას ტრიალებ, სადაც არის ზარბაზანი გავარდება, სადილის თადარიგი დაიჭირო“. სანყალ დედაკაცს წირის ოფლმა დაასხა, რადგან წელიწადი წელიწადს ისე მისდევდა, რომ ცხელი კერძის გემო რა იყო, არ იცოდა და სადილების კეთებაც დიდი ხნის დავინყებული ჰქონდა. სახტად დარჩენილმა ერთბამად ვერ მოისაზრა, როგორ მოქცეულიყო, რა გაეკეთებინა. სიხარულისაგან თვალგაშტერებული თავგზააბნეული დაფარფატებდა და ხან რას აწყდებოდა, ხან რას. მენვრილმანის ცოლი შეუმცდარი გუმანით გრძნობდა, რომ მის ოჯახში რაღაც იცვლებოდა, გამოვლილი ტანჯვა-წვალება წარსულს ბარდებოდა და მისთვისაც ახალი ცხოვრება იწყებოდა.

სალამოთი ფირუზამ გიგა აბანოში წაიყვანა. პირდაპირ აქაფქაფებულ აუზში შეაგდო. გერმანოზიშვილის ნათრევ-ნანამებმა ნაყმევმა გოგირდიანი ცხელი წყლით ძველი, ასკეცად დადებული, დანით ასაფხეკი ჭუჭყი ჩამოირეცხა და აუზიდან ახლად დაბადებულივით ამოვიდა.

კუკიის უბანმა ნელ-ნელა შეაჩვია თვალი მენვრილმანე ფირუზა ზანდა-როვის ნათესავს, ლამაზსა და ბრგე, მაგრამ გულჩახვეულ და მორიდებულ ჯეელს, რომელიც მუდამ თავჩაღუნული დადიოდა და არავის არც უყურებდა, არც ესალმებოდა.

კარი მეოთხე

1. უიუი

„რა კარგი ვაჟკაცი იყო, ზეზეურ ჩამომხმარაო“.
არსენას ლექსი

ფირუზამ ძლივს გამოიყვანა თავისი დახლიდარი სანვრილმანოდან. ჯერ ახლომახლო ქუჩები შემოატარა და უბნის მედუქნეები გააცნო, მერე ბაზარში წაიყვანა.

საყდარი, ბაზარი და აბანო ის ადგილები იყო, სადაც ქალაქელები თავს იყრიდნენ, ერთმანეთს ხვდებოდნენ, ეცნობოდნენ და ახალ ამბებს გებულობდნენ. ბაზარში ხალხის ზიმზიმმა დახლიდარს თვალები აუჭრელა და დააფრთხო. ფირუზა გაუჯავრდა.

— რა გემართება, ბიჭო? როსი გეშინიან? რატო მაგ ტანის მაინც არა გრცხვენიან?

— რა ვქნა, ფირუზჯან? ვერა ხედავ, ქალაქელებთან ერთად ბაზარში რამდენი სოფლეელია?

— სოფლელებს შენთან რა ხელი აქვთ?

— შეშინიან, ჩვენებურ ვინმეს არსად გადავეყარო ან დავით გერმანოზიშვილი არსად გამოჩნდეს.

— ტუტუცო, განა არ იცი, რომ ქართველი თავადები და აზნაურები ბაზარში არ დადიან, თუ გზა არ შეეშალათ?

— აბა, ეგ მე საიდან ვიცი.

— ეხლა ხომ იცი! სოფლელების ფიქრი კი ნუ გაქვს. თუ სოფლეელი ძალიან მურტალი არ არის, არ დაგაბეზლებს. გლეხები გლეხებს უდგანან, რადგან ყველანი ერთ უღელში არიან შებმულნი.

— ეგ მეც ვიცი, განა! მაგით გადავრჩი, თორემა უკვე დაჭერილი ვიყავი.

— ტეტიურად ნუ უქცევ, — ისევ გაჯავრდა ფირუზა, — ქალაქურად ილაპარაკე.

დახლიდარიც ცდილობდა ქალაქურად ელაპარაკა, რადგან ხვდებოდა, რომ ეს უფრო დაიცავდა მას დავით გერმანოზიშვილისა და მისი მდევრებისაგან, ვიდრე ბერის სამოსი და გლახის ძონძები. მაინც წამდაუნუმ ერთსა და იმავეს იმეორებდა:

— რომ მიცნონ, მაშინ რა ვქნა?

— ბიჭო! მაგ ქალაქურ კარტუზს ქვეშ ვინ გიცნობს, მე ძლივს გცნობილობ. დახლიდარი თავისას არ იშლიდა, მენვრილმანეს ეხვეწებოდა:

— სანვრიმალაში მირჩევნია, ფირუზჯან, აქ როგორც გინდა, ისე მიმსახურე.

— ქაჩლის თავზე დალაქობას ვერ ისწავლი, სანვრიმალაში სოვდაგრობას ადე, ნავიდეთ. სანვრიმალაოს ლიზაც მოუვლის.

დახლიდარი ბუზლუნით და ბურტყუნით მისდევდა მენვრილმანეს, მაგრამ ქუჩის მოსახვევებსა და შუკაბანდებში ეკარგებოდა და ისევ სანვრილმანოსკენ გარბოდა. დამფრთხალი და შეშინებული ადამიანებს ერიდებოდა, ხალხს გაურბოდა. ფირუზა ხან უყვავებდა, ხან უჯავრდებოდა, ხანაც მოთმინებიდან გამოსული დასცინოდა და მასხრად იგდებდა:

— ეი, ქედან! ეგრე უშნოდ ნუ იზღაზნები, სახლის იაქთალებს ნუ ეფარები, ნუ გეშინიან, თავზე კრამიტი არ დაგეცემა.

ზამთარმა თოვლი ჩამოჰყარა. ახლა მენვრილმანე და მისი დახლიდარი უფრო ხშირად შინ ისხდნენ და გარეთ იშვიათად გადიოდნენ. ჩაფიქრებულ გიგას ფირუზა ათასგვარ მომხდარსა და გაგონილ ამბებს უყვებოდა მდიდარსა და განთქმულ სოვდაგრებზე, რომელთაც თავიანთი ქონება ავკაცობით შეეძინათ. „თუ ვაჭარი თაღლითი არ არის, სჯობიან მონასტერში ბერად აღიკვეცოს, ვიდრე დახლში ჩადგეს და გაუქლიბავი გირით სწონიდესო“, — სერიოზული სახით ამბობდა ფირუზა.

დახლიდარი გაოცებით და სიტყვის შეუბრუნებლად უსმენდა ავკაცობის მასწავლებელს, რომლის თქმით, ვერაგობით და ორგულობით შეიძლებოდა ლატაკნი გამდიდრებულიყვნენ, ხოლო მდიდარნი გაღატაკებულიყვნენ. უსმენდა და ყურებს არ უჯერებდა: ეს სად მოვხვდი, ვის ხელში ჩავვარდიო.

ახალ წელიწადს თეთრმა ლიზამ გიგას სახელზე „ბედის პური“ გამოაცხო. პურის ცომი კარგად გაფუვდა, არ დავარდა და საუცხოოდ გამოცხვა. გახარებული თეთრი ლიზა ფეხზე აღარ იდგა, გიგას ტიტინით ეუბნებოდა:

— კარგი ნიშანია, შენმა მზემ, ყველაფერი აგისრულდება, რასაც ინატრებ.

— აუსრულდება, თუ მარაქაში გაერევა და სანვრიმალოდან გარეთ ცხვირს გაჰყოფს, — დასძინა ფირუზამ.

გაზაფხულზე მენვრილმანემ დახლიდარს ბაზარში წაყვანა მოუნდომა, დახლიდარი ისევ გაჯიუტდა. ფირუზა გაჯავრდა.

— შენ მე როგორ მიყურებ?! მუქთად პურს ვის აჭმევენ, რომ შენ გაჭამო? უნდა გავისარჯნეთ, ხელი უნდა გავანძრიოთ, ისე ლუკმას ვერ ვიშოვნით.

— ფირუზჯან, სანვრიმალაში ცოტა რამეს მეც ხომ ვაკეთებ? — გაუბედა დახლიდარმა.

— სანვრიმალაო ხელს არ მოგვცემს, ქარეასლებშია ჩვენი ადგილი. რამდენჯერ უნდა გითხრა? ადე, წელში გაიმართე, ჯიჯინისთვის სადა მცალიან?!

ფირუზას სადარდებელი არა ჰქონდა რა. თუ გიგას დაიჭერდნენ, ოქროს ქისა მას დარჩებოდა, თუ გადარჩებოდა, მის ოქროს ფულებს მაინც როგორც სურდა, ისე მოიხმარდა.

2. ბანკროტისა

ფული უნდა იყოს მოძრაობაში. ფულმა ფული უნდა მოიგოს.
ლაერენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

ყოველ ცისმარე დღეს ისინი სანვრილმანოს თეთრ ლიზას აბარებდნენ, თვითონ კი იქითკენ მიდიოდნენ, სადაც ხალხი მრავლად ირეოდა და ზიმზიმი გაჰქონდა.

დუქან-ბაზრებში სიარულით დაღლილნი ნაშუადღევს დასასვენებლად მეიხანაში ან ყავახანაში შედიოდნენ. ყავახანის სპარსულად მოხატულ კედელზე ჩამოკიდებულ ქირმანშალზე გამოცანას კითხულობდნენ, გამოცანის გამომცნობს სხვებთან ერთად ტაშს უკრავდნენ და ყავახანის ნაირ-ნაირი სტუმრების გონების გამწვრთნელ მუსაიფს ყურს უგდებდნენ.

ფირუზას მიაშიტ დახლიდარს ყველაზე მეტად ყარაგოზას თეატრი უყვარდა, სადაც ჭკვიანი ყავაჩი ჩრდილებით მაყურებლებს თეატრალურ მისტიერიებს უჩვენებდა. ჩრდილების თეატრში იგი გონივრულ დიალოგებს გატაცებით უსმენდა, მოსწრებულად ნათქვამს იხსომებდა და ადამიანების ოინბაზობაზე გულიანად იცინოდა.

ვის არ იცნობდა მენვრილმანე ფირუზა. თავის დახლიდარს ის დიდი ამბით უჩვენებდა, აცნობდა და უხასიათებდა: ქარვასლების მფლობელებს, დიდვაჭრებს, მდიდარ და შეძლებულ სოვდაგრებს, გამდიდრებულ მედუქნეებს, სირაჯებს, მიკიტნებს, ამქრების უსტაბაშებს, ჩარჩებს, ქორვაჭრებს, სახელმოხვეჭილ ხელოსნებს, განთქმულ მოკრივეებს, აშულებს, ჯიბგირებს, თაღლითებს, სამიკიტნოების როსკიპებს და ავლაბრის კახპებს.

თბილისის ბაზრები, ქარვასლები, მოედნები, აღმართ-დაღმართები და ხელოსნების გრძელი რიგები ათასნაირი გარეგნობის, ჩაცმულობის და ხელობის ადამიანებით იყო სავსე. ფირუზა ყველას იცნობდა, ყველა ფირუზას სცნობდა. მენვრილმანე საღმის მიცემას ვერ ასწრებდა.

— ლხინის პაპას გაუმარჯოს! — ეძახდნენ მას აქეთ-იქიდან.

— გაგიმარჯოთ.

— ეგ დადა ჯეელი ვინ არის?

— ჩემი ნათესავია, ბიძაშვილი.

— ჰოო! — აგონდებოდათ გიგას მაყურებლებს კუსპარა დალაქის ნაამბობი.

თვითონ ფირუზა თავისი „ალალი ბიძაშვილის“ გამოლაპარაკს ერიდებოდა, ფრთხილობდა და ჭკვიანურად დუმდა, რადგან „სოვდაგრის ნაშეგირდალმა“ არც სომხური იცოდა, არც სპარსული და არც თურქული. ამ ენებზე თითქმის ყველა ქალაქელი ვაჭარი ლაპარაკობდა, განსაკუთრებით კი აღმოსავლეთის ქალაქებში ნავალი სოვდაგრები.

ერთ დღეს ფირუზამ თავის დახლიდარს კობტაობა შეატყო. მის წინ ქალაქურად განკიპული ყმანვილი იდგა. კარტუზიანი ქუდი გვერდზე კობტად ჰქონდა ჩატეხილი, კინტოური წითელ-წინწკლებიანი პერანგის საყულო დარდიმანდულად გადაღელილი, წელზე ღვედის უბრალო ქამარი შემოჭერილი, ლურჯი, მოკლე ხალათის ბოლოები მრავალკეცად გადაფენილი, ხოლო განიერ შარვალზე დაბალყელიანი, გარმონივით დაკეცილი, კარგა მაგრად გაცვეთილი, მაგრამ გულმოდგინედ გაპრიალებული ჩექმები ეცვა, წინათ ჩაცმა-დახურვაში დაუდევარ გიგას ახლა შნო და ლაზათი დასტყობოდა. ფირუზამ სულერთიანად გამოცვლილ დახლიდარს ჩუმად ახედ-დახედა, გაეღიმა. არაფერი თქვა, გაჩუმდა და პირველი გამარჯვებით გახარებულს, მისი განვრთნის ხალისი უფრო მოემატა.

კარგ ვაჭარს წერა-კითხვაც უნდა სცოდნოდა. ფირუზამ ამასაც მიაქცია ყურადღება. დახლიდარს წერა-კითხვის მასწავლებლად დიაკვანი დაუქირავა. გიგას ხელში ძროხის ბეჭი მისცეს ასოების გამოსაყვანად.

— შენთვის განა არ მითქვამს, რომ წინათ მე ხელოსანი ვიყავი? — ტრაბახობდა ფირუზა, — ხელოსანმა წერა-კითხვა უსათუოდ უნდა იცოდეს. ამხანაგობის წიგნის წასაკითხად, ამქარში გასარევად. ვაჭარზე ხომ ნურაფერს იტყვი. უნიგნურ ვაჭარს, იცოდე, ანგარიში დაეკარგება. ყველა ჭკვიანი ვაჭარი ყოველდღე თავის დაეთარში წერს თავნსაც და სარგებელსაც, მოგებასაც და წაგებასაც. სანვრიმალოს დუქნად რომ გადავაკეთებ, მეც დავთარს დავიჭერ.

ფირუზა დახლიდარს მტკვარში ცურვასაც ასწავლიდა. ქალაქელმა ცურვა უნდა იცოდეს, ამბობდა ცხოვრების ავანჩავანს გაცნობილი მენვრილმანე. თუ ვინიცობაა, ნავიდან ან ტივიდან წყალში გადავარდა ან გადააგდეს, ნაპირს მშვიდობით მიაღწიოსო.

ახალგაზრდა და ღონიერი დახლიდარი მას ახლომახლო გორაკებზე კრივის საჩვენებლად დაჰყავდა. ყველა ჯეელს, თუ სულმთლად დავრდომილი არ იყო და ხელ-ფეხი დახუთული არ ჰქონდა, უბნის სახელი უნდა დაეცვა, რადგან უბანი უბანს ებრძოდა და ყველა უბანი თავს თავისი ფალავნით ინონებდა. ამიტომ ფირუზა თავის ბრგე დახლიდარს აქეზებდა, კრივი კარგად ესწავლა: „სახელს დავიგდებთ, უბანში პირველები ვიქნებით, პირველს ყველა თავს უკრავს, მეორეს კი მხოლოდ სხვისი ქუდი და ქოშები უჭირავს ხელშიო“. გიგა მალე კარგი მოკრივე დადგა და კუკიის მთელ უბანს სახელი გაუთქვა. ჭრიანთ ხევიდან ავჭალის ხევამდე მუშტს ისე იქნევდა, დაღლა არ ეტყობოდა. ჩულურეთში, ავლაბარში, ხარფუხში და გარეთუბანში ახლა ყველამ იცოდა მოკრივე გიგა ზანდაროვის სახელი. ფირუზასაც სწორედ ეს უნდოდა, რადგან სადაც გიგას სახელს ახსენებდნენ ხოლმე, იქ ფირუზაზეც ლაპარაკობდნენ.

მენვრილმანემ თავის დახლიდარს მხოლოდ ერთი რამ დაუმალა: თუ ქარველი თავადები და აზნაურები ბაზარში, მართლაც, იშვიათად დადიოდნენ, სამაგიეროდ, კრივს დიდი ხალისით და ინტერესით ესწრებოდნენ.

ფანდურაანთ იოსები თანდათან გაინაფა დახლიდარობაში, ქალაქური ცხოვრების ავანჩავანსაც ალლო აულო.

მენვრილმანე და დახლიდარი ხან სად იყვნენ, ხან სად. ობებსა და „პურის რიგს“, ნაღსა და ყეენობას არ აკლდებოდნენ. ხელოსნების და წვრილი ვაჭრების ძეობებს, ნათლობებს, ქორწილებს, დასაფლავებას და ქელეხებს არ უშვებდნენ. ფირუზასთან ერთად ნაიოსებარი გიგა ქალაქელეებში ტრიალებდა და მათ წეს-ჩვეულებებს, ლაპარაკის კილოს და მიხრა-მოხრას ითვისებდა. ამასობაში ნაგლეხკაცარი თუ ნაგლახარი ისე გამოიცვალა, რომ თავის თავს თვითონ ველარ სცნობდა.

3. გაქალაქელეული ტეტია

ეს შუმარა თეჯნისი არის საიათნოვას ნათქომი,
ბევრი არ იქნება ამისი ცალი.
თეიმურაზ ბატონიშვილი

მას თანდათან გადაავინყდა დავით გერმანოზიშვილიც და მისი მდევარიც. დროც თავისას აკეთებდა. გიგას წვერ-ულვაში გაუსქელდა, გაუმუქდა, დავაუკაცებელი უფრო დამშვენდა და ქალაქელ დარდიმანდად გადაიქცა.

კობტად და სუფთად იცვამდა. მოკლეფეხებიან ფირუზას გამონაცვალ შარვალ-ხალათს თეთრი ლიზა მაკრატელს ხან სად უგდებდა და ხან სად, რათა ბრგე გიგასთვის როგორმე მოერგო.

ერთხელ ბაზარში გაქალაქელეული ტეტია თავის თანასოფლელს პირის-პირ შეეფეთა, მაგრამ ბერთუბნელმა გლეხმა მას არავითარი ყურადღება არ მიაქცია. გახარებული გიგა იმ დღეს იმდენს ხუმრობდა და იცინოდა, რომ გაკვირვებულმა თეთრმა ლიზამ ქმარს ჩუმად სიტყვა გადაუკრა:

— აი, ნახავ, თუ ჩვენმა ტურლუნამ მალე ცოლი არ შეირთოს!
ფირუზამ ცოლს შეუბღვირა.

— მე მაგას იმიტომ კი არ დავდევი, რომ ჩემს დაუკითხავად ცოლი მოიყვანოს, არა, არა! არ გამოვა. არ იქნება! მაგის ცოლმა ჩვენ მზითვები და ქონება უნდა მოგვიტანოს. მზითვის სიაც მე უნდა გამასინჯოს. ესეც იცოდე, თუ მე ზობლებში ვინმეს ქალი მოსწონს, არ აჰყვე და არ მოუწონო, თორემ ორთავეს სახლიდან გაგყრით. კარგად იცი, ასეთ რამეებზე ხუმრობა არ მიყვარს.

— ქა, მაშ, ცას ხომ არ შეაბერდება? ვერა ხედავ, როგორ გაიფურჩქნა?

— ვხედავ და სწორედ ამიტომ გეუბნები. ფასი უნდა დავსდოთ და ფასი უნდა დავიდოთ. გარშემო სულ ღარიბი მეზობლები გვყავს. მაგის ფანდი აქ აღარავინ არის. გასართობად და გულის გადასაყოლებლად კი, ვინც უნდა,

ისა ჰყავდეს. ეგ მაგის საქმეა, მე არ მეკითხება, კაცმა რომ თქვას, ამისთვის შორს წასვლა არ დასჭირდება. არ გინახავს, როგორი თვალებით უყურებს ხაბაზის ცოლი მაიკო?

— რას ამბობ, ქა? ეგ ბიჭი ხიფათს გინდა გადაჰყარო?

— რის ხიფათი, რა ხიფათი. ხაბაზი შინ მარტო დასაძინებლად ბრუნდება. იმას ცოლისთვის სად სცალიან? სამაგიეროდ, იმის ცოლია მოცლილი. იმის მაგივრად, რომ ხელში ნემსი და ძაფი ეჭიროს ან რთავდეს და ქსოვდეს, გიგას ავლა-ჩავლას საათობით უცდის. თუ წვიმს, მაშინ ფანჯრიდან იყურება.

— შენ მარტო მაიკო გცოდნია, — უთხრა მას ცოლმა, — მე უფრო ბევრი ვიცი, დურგლის ქალი ანა, ზეინკლის ძმისწული თამრო, მეთულუხჩის ნაშვილები მარუა, მეკურტნე სოფრომას ქალი ანასტასია, რომელი ერთი მოვთვალო? ყველას თვალი რჩება ჩვენს გიგაზე, მაშ!

ფირუზამ ხელები უკმაყოფილოდ გაშალა:

— მეც მანდა ვარ, დედაკაცო! ღარიბ-ღატაკების გაუთხოვარ ქალებს რა თავში ვიხლით! დღედაღამეს განა იმიტომ ვასწორებ, რომ თავი დურგლებს, ზეინკლებს, მეთულუხჩეებს და მეკურტნეებს გავუყადრო? შენ რას ამბობ? ვის სახელს ეძებ?

— შენ ხომ არ უნდა შეირთო ცოლი, მაგან უნდა შეირთოს, — გაჯავრდა თეთრი ლიზა.

— თერძის ქალო, ყურში შეუშვი, ცხვირზე დაიკერე, უბრალო ხალხში მე აღარ გავერევი, არც მაგას გავრევ.

— ძალიან მაღლა ნუ მიდიხარ, ძალიან მაღლა ნუ იყურები, თორემ ძირს ზღართანს მოადენ. ეგ რა! ნუმრის ერთი იქნება?! ვითომ ჯერ არ მოგსვლია?!

— რას მიჰქარავ, დედაკაცო? — გაბრაზდა ფირუზა.

— უკადრისას ეგ მოსდევს, — თავი გამოიშპრა თეთრმა ლიზამაც, — ნუ გგონია ციხის წინ აივანზე კიდევ ავიდე და შენი გულისთვის ხელში დაირა დავიჭირო. ტყუილია, აღარ გამოვა! შენს ხელში ხმაც ჩამეხლიჩა და სიმღერის ხალისიც დამეკარგა.

ფირუზამ ცოლის დანდობა არ იცოდა, მოუბრუნდა და პირში მიახალა:

— ვიცი, ვიცი, შენ მამა არ დაინდე და მე დამინდობ?

თეთრი ლიზა ისე გახდა, ხმა ვერ ამოიღო, სიტყვა ვერ დასძრა. ფირუზამ უღვაშებში ჩაიციხა, არხეინად ქუდი თავზე დაიხურა, ოთახის კარი გააღო და ღიღინ-ღიღინით თავის გზას გაუდგა. უკვე კარგა შორს იყო, როცა გონზე მოსულმა თეთრმა ლიზამ ყვირილი მორთო:

— ეგ რა მითხრა? ეგ როგორ გამიბედა? ან მე როგორ შევარჩინე? ვერ უყურებთ, მაგ ფეხმოღრეცილს! მაგ რუმბივით გასიებულ ლოთ-ბაზარას! არა. მერაღა ღმერთი გამინყრა? რატო ჩემებურად არ გავთათხე? ქა, ღვიძლი მამა სასამართლოში გამაყიდინა და ახლა აქეთ არ მედავება?

გააშრებული თეთრი ლიზა აივანზე გავარდა, მაგრამ მაშინვე გარემოდა-
ეზოს ლობიდან მეზობლის დედაკაცები იცქირებოდნენ. გიგა ბოსტანში საქ-
მიანობდა. ნაგლეხკაცარს გული ისევ ბოსტნისკენ და ბაღისკენ მიუწევდა.
თეთრმა ლიზამ დედაკაცებს შეუბღვირა და გიგას გადასძახა:

— გიგაჯან, შენმა გახარებამ, კოკით მტკვრიდან წყალი ამოიტანე, წყურ-
ვილით ლამის პირი გამიშრეს. დასწყევლა, დღეს რანაირად ცხელა! ღვინო
წყურვილს ვერ მიკლავს და ისეთნაირად მათრობს, რომ ფირუზა ტყუილუ-
ბრალოდ გავლანძღე. სანყალი სახლიდან გაიქცა.

დედაკაცებმა ერთმანეთს გადახედეს და ჩაიფრუტუნეს.

ერთ დღეს მეწვრილმანე ფირუზამ ხელოსნები მოიყვანა და თავისი პა-
ტარა სანვრილმანო დაანგრევიანა. სანვრილმანოს ადგილზე კი დიდი დუქანი
ნამოჭიმა. დუქნის ფანჯრებში გაქონილი გამჭვირვალე ქალაქის მაგიერ
შუშები ჩაასმევიანა, კარები და დარაბები მღებავებს მწვანედ შეაღებინა.
დახლის თავზე ვიდაცის ნაცოდვილარი სურათი: თეთრ ცხენებზე შემსხდარი
ნითულქუდიანი მხედრები ჩამოკიდა. დუქანში მრავალნაირი საქონელი გაჩნდა
და მუშტრების რიცხვმაც ერთბაშად იმატა.

ფირუზა უკეთესად მოირთო და მოიკაზმა. ცოლიც მორთო და დახლი-
დარიც. ჩაცმა-დახურვას სულ უფრო და უფრო მეტ ყურადღებას აქცევდა,
რათა ზანდაროვები ყველგან გამოჩენილიყვნენ და ზანდაროვებზე ყველგან
ულაპარაკნათ, მაგრამ სასმელ-საჭმელში ფულს ახლაც არ იმეტებდა. თვითონ
ლხინში იჯდა ან მეზობლებს თავზე იმ დროს ადგებოდა, როცა სუფრასთან
სხდებოდნენ. თეთრ ლიზას და გიგას ამიმძილებდა. ზანდაროვების სახლში
ცხელი კერძი იშვიათად კეთდებოდა. ზაფხულობით ნიორსა და ძმარში მო-
თუთქული დანდური, ზამთრობით კერკის შეჭამადი მათი სადილიც იყო და
ვახშამიც. ცარიელ პურს ლოლნიდნენ და ყელში გაჩხირულ ლუკმას მტკვრის
წყალს აყოლებდნენ. გულკეთილ თეთრ ლიზას ბრგე გიგა ეცოდებოდა. კვერ-
ცხებში აღებული ფულით ათასში ერთხელ ხან თევზს უხარშავდა, ხან ცხვრის
ხორცს უხარაკავდა. თვითონ იოლად მიდიოდა. მეზობლების ნამცეცებს ახლოს
არ ეკარებოდა. ამიტომ კურდღლის დაბეწვილ ქათიბში უფრო გამხდარიც
ჩანდა და უფრო შავიც. იხტიბარს მაინც არ იტყებდა. ბატონკაცურად მიმავალ
ფირუზას გასძახებდა ხოლმე:

— ცხვირსახოცი დაგავინყდა, ფირუზჯან, დამაცა. ფლავს დამი მოვხადო.
ეხლავე მოგირბენინებ!

მეზობლების ჯიბრზე დაირაც გაიხსენა. თეთრი ლიზა დაირაზე უკრავდა,
ფირუზა — თავის საყვარელ თარზე. ხან ცოლი მღეროდა, ხან ქმარი, ხან
ორთავენი. ხმაშენყობილად მღეროდნენ ქალაქურ სიმღერებს. გიგა ფანჯა-
რასთან იჯდა, იმასაც უხაროდა, მაგრამ მხოლოდ თავისთვის ღიღინებდა,
რადგან სმენადახშულს სიმღერა არ გამოსდიოდა. ერთი-ორჯერ მოინდომა
მომღერალ ცოლ-ქმარს თვითონაც აჰყოლოდა, მაგრამ იმათ მაშინვე გააჩე-
რეს და გააჩუმეს.

— ბიჭო! სოფელში ოროველა ან ურმული მაინც ვერ ისწავლე? — იცინოდა ფიროზა.

დარცხენილი გიგა ნითლდებოდა, თეთრი ლიზა ეფაფრებოდა და გულს უკეთებდა:

— ქა, ქალაქში მომღერლების და დამკვრელების მეტი ვინ არის? მაგას სიმღერა რათ უნდა!

კუკიელი მედუქნის სახლის გაღებული ფანჯრებიდან ყოველ საღამოს სიმღერის ხმა გამოდიოდა.

— ზანდაროვებს სტუმრები ჰყავთ! — ამბობდნენ გამვლელ-გამომვლელელები.

— ბულბული ვარ, ვარდზედ ფარა ალალი, — გატაცებით მღეროდა ფიროზა.

— ბიბინ ჩიქარდ ურიზადა ჯალალი,¹ — განაგრძობდა თავისი კრიალა ხმით თეთრი ლიზა.

— იუთურმიშამ ჯავაჰირი ჰალალი,² — თარის სიმების ძლიერი ყლარუნით ართმევდა სიტყვას ცოლს ფიროზა.

— მადა ჩუპეს ბადეშხანენ დუსარან!³ — ამთავრებდა თეთრი ლიზა.

მთელს უბანს ეფინებოდა საიათნოვას ქართული, სომხური, აზერბაიჯანული და სპარსული სტრიქონები, რომლებიც ერთმანეთს მოხდენილად ენაცვლებოდნენ.

ცოლ-ქმარი უფრო ხშირად საიათნოვას იმ აზერბაიჯანულ ბეითს მღეროდა, რომელშიაც სიტყვების თამაშის მეტი სხვა არაფერი იყო, მაგრამ შუმარა თეჯნისის ხმაზე ისეთნაირად ამღერებდნენ და ისეთ ცეცხლს უკიდებდნენ, რომ ყველა ლხინისა და ქეიფის გუნებაზე დგებოდა:

ბუ ნაზანი, ბუ სალიდურ
ბუ დურ დურ,
ბუ ჰაკიკდურ, ბუ გიოჰარი
ბუ იაზარ,
ბუ ინჯიდურ, ბუ მარჯანდურ
ბუ დურ დურ,
ბუ ჰაკიკდურ, ბუ გიოჰარი
ბუ იაზარ.⁴

— ზანდაროვებს ქეიფი აქვთ! — ამბობდნენ გამვლელ-გამომვლელელები.

შუალამისას ზანდარანთ ციციქნა სახლს ძილქუში ეუფლებოდა. სოროში მშვიერი თავი ფხაკუნობდა.

¹ ვაპრა არი, რანაირი ჯალალი (სპარს.).

² გადავყლაპე მარგალიტი ჰალალი (აზერბ.).

³ გადავადდე ბადეშხანი მადანი (სომხ.).

⁴ ეს ლამაზია, ეს სალია, ეს უბრალოა, ეს აყიყია, ეს მარგალიტია, ეს კი — ოქრო, ეს მარჯანი, ეს ბროლი, ეს მარგალიტი ან ოქრო (თარგმანი გ. შაყულაშვილისა).

4. აღმოსავლური სატირიკონი

აივნიანმა ქალაქმა ძილს მისცა თავი.
ი. პოლონსკი, „ძველი საზანდარი“

ზოგჯერ ზანდაროვების სახლიდან ჩამიჩუმი არ ისმოდა. ანთებული ლამპის გარშემო შემომსხდარნი ყურადღებად იყვნენ გადაქცეულნი. გიგას წინ „შვიდვეზირიანის“ ხელნაწერი წიგნი ჰქონდა გადაშლილი და თავის კანტურით ათასნაირ ამბავს, ათასნაირ თავგადასავალს კითხულობდა. ფირუზა და თეთრი ლიზა სულგანაბული უსმენდნენ, ცოლს ქალების ოინები და მზაკვრობა აკვირვებდა, ქმარი ჭკვიანი კაცების ხერხსა და ღონეს უკვირდებოდა. შიგადაშიგ აღტაცებით ჩაურთავდა ხოლმე სიტყვას:

— კარგად მოქცეულა. კაციც ეგა ყოფილა! ოი, მაგის დედა და მამა ვაცხონე! იფ, რა კარგად გააცურა მეფის ნაზირ-ვეზირები!

ან:

— მა რა ეგონა? მაშ არადა, შერჩებოდა! მაგისთანა ამხანაგად რათ უნდოდა? ამხანაგი რომ კარგი ყოფილიყო, ღმერთსაც ეყოლებოდა!

თეთრი ლიზა ნამდაუნუმ პირჯვარს იწერდა, როცა იმ ქვრივი ქალის ამბავი აგონდებოდა, რომელიც გარდაცვლილი ქმრის საფლავზე ჯერ მწუხარებისაგან თავს იკლავდა, მერმე კი ჩამოხრჩობილი კაცის ყარაულს ღამე თავისთან გაათევინა და სახრჩობელიდან მოპარული ბოროტმოქმედის მაგიერ საყვარელს ქმრის საფლავიდან ამოთხრა და იმავე სახრჩობელაზე ჩამოკიდება შესთავაზა, რათა იგი სასჯელისაგან ეხსნა. თეთრი ლიზა ტუჩზე თითს იდებდა, გადაფითრებული გაიძახოდა:

— იმ ჯანდამწვარმა ქმარი ეგრე როგორ გაიმეტა?

ფირუზა იცინოდა.

— რასაც ქალი გააკეთებს, იმას კაცი როგორ შეძლებს? ვერა ნახე, იმ ქვრივმა ქალმა რა გააკეთა! მოდი ეხლა და ქალს ენდე!

თეთრი ლიზა ხმას ვერ იღებდა, რადგან იმას ლაპარაკობდა, რაც იმ ხელნაწერ წიგნში ეწერა.

რა თქმა უნდა, არც მას, არც ფირუზას და არც გიგას არ შეიძლებოდა სცოდნოდათ, რომ ეს ჟრუანტელით მოსმენილი ამბავი რომაულ „სატირიკონშიც“ ისევე იყო აღწერილი, როგორც აღმოსავლურ „შვიდვეზირიანში“.

თეთრ ლიზას „შვიდვეზირიანი“ ეჯავრებოდა, სამაგიეროდ, „ყარამანიანი“ უყვარდა. ზანდაროვების წიგნის თაროზე „ყარამანიანის“ უზარმაზარი ხელნაწერიც იდო. ქალაქელებს მოსწონდათ დევ-გმირების ფათერაკიანი თავგადასავალი. ქალს ისე არავინ არ გაათხოვებდა, რომ მზითევში „ყარამანიანი“ არ გაეტანებინა: ფირუზას კი ბაზარში ჰქონდა

ნაყიდი. გაძუნებულ მედუქნეს ხელიდან გროშს ვერაინ გააგდებინებდა, მაგრამ საინტერესო ნიგნისთვის ფული არ ენანებოდა. აშუღური სიმღერების თითო რვეულში თითო შაურს აძლევდა. უზალთუნებით იყო ნაყიდი „ქოროლლიანი“, „ყარაბოლლიანი“, „ქალვაჟიანი“, „ვარშაყიანი“, „შუშანიკიანი“, „მირიანიანი“, „ალლუზიანი“, „ბარამიანი“, „ბეჟანიანი“, „დავრიშიანი“... ამ ნიგნებს ფირუზა თვალისჩინივით უფრთხილდებოდა. ხან თვითონ კითხულობდა ხმამაღლა, ხან გიგას აკითხებდა. ერთად ისხდნენ და „ყარამანიანის“ ფურცლების შრიალში ხან აღტაცება ეხატებოდათ სახეზე, ხან გაოცება, ხან გაფაციცებული ნიაზი და ყურადღება. გიგა აღელვებული კითხულობდა:

„ჰეი, ყარამან, — შესძახა მდევემა, — სიკვდილისათვის რომ აქ არ მოსულიყავი, ნუთუ შენს ქვეყანაში სიკვდილი აღარ იყო? ყარამანმა მარჯვენა ხელი მარცხენას გვერდს შემოავლო, მარცხენა — მარჯვენას და ისეთი საზარელი ხმით შესძახა, რომ მსმენელნი უსულოდ იქმნენ, ცხენი, მარტორქანი და სპილონი დაფრთხნენ, დანყვიტეს საბამნი და მინდორს გარბოდნენ, ლაშქარნი ისე შეშინდნენ და შეიშალნენ, რომ მეორედ მოსვლა ეგონათ...“

თეთრ ლიზას მეტისმეტი მღელვარებისაგან ტურზე დორბლი მოსდიოდა. როცა გიგა თავისი ბოხი ხმით ამაყად დაიძახებდა ხოლმე: „სეილან ჯადო და ქელან ჯადო ვეშაპებზე შესხდნენ და გველები მათრახებად დაიჭირეს“, განსაცვიფრებელი და მოულოდნელი ამბებით გაოგნებული დედაკაცი ამქვეყნად აღარ იყო.

ფირუზა იცინოდა. თან იჭვნეულად გაიძახოდა:

— ეგ არის რაღა, დავიჯერე! გაგონილა? შეიძლება? კარგი ერთი და!

ცოლი ქმარს ახლაც პირში სწვდებოდა. ბრაზმორეული ეუბნებოდა:

— ქა, რაც ნიგნში წერია, ისიც აღარა გჯერა? არ იცი, რომ ჯადოს ყველაფერი შეუძლიან! სანთლის ცულით რკინის კუნძის დაჩეხვა, თუ ზედ ქალის თმას დაახვევენ, ანდა ალვის ხეზე წყლით გავსებული თასის ცვარის დაუქცევლად ატანა, თუ შიგ ბეჭედს ჩააგდებენ.

ეს მაგალითები თეთრ ლიზას „ყარაბოლლიანიდან“ მოჰქონდა. ფირუზას კი „ყარამანიანის“ და „ყარაბოლლიანის“ მაგალითები ჭკუის საზრდოდ არ მიაჩნდა და უფრო ხშირად გიგას „შვიდვეზირიანს“ აკითხებდა. „შვიდვეზირიანში“ ხორცშესხმული ადამიანები მოქმედებდნენ და ყოველდღიურ ცხოვრებაში იმას აკეთებდნენ, რაც, მისი აზრით, ყველა ადამიანს უნდა ეკეთებინა, რათა სხვას არ დაეჩაგრა და ნიხლებს ქვეშ არ მოექცია.

ზამთრის გრძელ ღამეებში, როცა გარეთ ბარდნიდა და მტკვარი იყინებოდა, ზანდაროვები გვიანობამდე ისხდნენ და მანამდე უგდებდნენ ყურს ადამიანთა საოცარი თავგადასავლის თხრობას, სანამ თვალებზე რული მოეკიდებოდათ და მთქნარება აუტყდებოდათ.

5. ბაზარი

პატარა და უნესრიგო, ესაა ის ადგილი, სადაც მუდამ თავმოყრილია მრავალრიცხოვანი და ქრელი ბრბო, სადაც არასოდეს არ წყდება ხმაური, ყრიაშული და სადაც რასების ისეთი აღრევაა, რომლის მსგავსის წარმოდგენას არ იძლევა არც ალჟირი, არც კაირო, თავადი გაგარინი

ფირუზა თავის დახლიდართან ერთად დუქანში ტრიალებდა, კვირა დღეს კი ბაზარს არ აცდენდა, არც ქარვასლებს ტოვებდა უნახავად და მოუკითხავად. დუქანს თეთრ ლიზას უტოვებდა და დახლიდართან ერთად მტკვრის გაღმა გარბოდა.

ეგზარხოსის მოედანზე, სალაცხოსთან, ისინი დარბაისელი და ქკუადამ-ჯდარი მოქალაქეების ბაასს ისმენდნენ. იქვე გებულობდნენ ახალ ამბებს. მთავარი მაინც ვაჭრობის ყურება იყო. თათრის მოედანზე ყაფანს გარშემო უტრიალებდნენ. ხან შეითანბაზარში იყვნენ დარჭობილი, ხან დახურულ ბაზაზხანაში, ხანაც შუაბაზარში. დიდი და პატარა სირაჩხანის აღმართებზე ქარავნებს უხვდებოდნენ, რათა დროზე გაეგოთ მექარავნეებს, საიდან რა საქონელი მოჰქონდათ მოედანზე, პოლიციის შენობის მახლობლად, იმ ფარანთან ჩერდებოდნენ, რომლის ქვეშ სოვდაგრები იკრიბებოდნენ და სავაჭრო გარიგებებს ახდენდნენ.

ბაზარში გიგა ქორვაჭრების და ჩარჩების ოინებს უყურებდა. ისინი სოფლელებს ქალაქის მისასვლელებთან ხვდებოდნენ, მოტანილს ჩალის ფასად სტაცებდნენ, თვითონ კი შუა ბაზარში ორმაგად და სამმაგად ჰყიდდნენ, ყველაფერს აძვირებდნენ და ცეცხლს უკიდებდნენ. სოფლელებს არც თაღლითები აძლევდნენ გზას. გულუბრყვილო გლეხებს ყველგან ფულის მახეს უგებდნენ. ქალაქის „ოთხი საღდათით“ ლატაკ ქისას უცარიელებდნენ, მერე ყველანი ერთად მოტყუებულ და გამასხარავებულ ტეტიას ყურისწამლები ხარხარით დასცინოდნენ და ისეთნაირად აფრთხობდნენ, რომ სასაცილოდ აგდებულმა გლეხმა არ იცოდა, საით მოეკურცხლა, საით გაქცეულიყო.

გუშინდელ ნაგლეხკაცარს გლეხები ებრალებოდა, შველით კი ვერა შველოდა. ჩარჩი და თაღლითი მოტყუებაში მარდი იყო, მაგრამ ბებუთის ხმარება უფრო ემარჯვებოდა. გიგა გულისძგერით უყურებდა, თუ როგორ აჭრიდა ჯიბეს ცხვირანულ მოხელეს ხელმარდი ჯიბგირი. „ესენი პატარა ქურდები არიან, დიდი ქურდები კი ქარვასლებში სხედან“, — ეუბნებოდა თავის განცვიფრებულ დახლიდარს ცბიერად მომლიმარე ფირუზა, რომელიც მას განგებ სწორედ ამგვარ სცენაზე წააყენებდა ხოლმე. ისინი ბაზარში მაშინ გამოდიოდნენ, როცა მოედანზე ბაირალს მალლა სწევდნენ და ვაჭრობა ჩაღებოდა.

ბაზარში ამ დროს სიარული ძნელი იყო, რადგან აუარებელი მყიდველი და გამყიდველი მიდი-მოდიოდა, ყველგან ადამიანთა თავების მორევი ჩნდე-

ბოდა; ყვინებივით გამურული მენახშირეები ერთ ადგილზე თითქოს განგებ აჩერებდნენ ნახშირის ტომრებით დატვირთულ თავიანთ სახედრებს და გზებს ისეთნაირად კრავდნენ, რომ ყველა მათ უყვიროდა, ლანძლავდა და აგინებდა. სახედრებს შორის „გროშუა ბიჭები“ დარბოდნენ, ერთმანეთს ერხუბებოდნენ და ყვირილით ერთმანეთს მუშტრებს სტაცებდნენ, რათა ნახშირის ტომრები თვითონ მოეგდოთ მხრებზე და მუშტრის სახლებში მიერბენინებინათ. ბაზრის ქვითკირის მაღალ კედლებთან აქლემები იდგნენ და დროგამოშვებით კისრებზე ჩამოკიდებულ ზარებს ანკარუნებდნენ. განუწყვეტლივ გაისმოდა მეაქლემების, მენახშირეების, მეურმეების, მედროგეების, მემანვნეების, „გროშუა ბიჭების“ და ფეხზე მოვაჭრეების ყვირილი, ღრიანცელი და გნასი. ყურთასმენა აღარ იყო. ფარდულებთან, დახლებთან, დუქნებთან ყურისნამღები ყაყანი და ჟრიაშული იდგა. ტანდაბალი ფირუზა ბრბოში ლობემძვრალასავით დაძვრებოდა. ხალხის ჭეჭყვაში ხან იკარგებოდა, ხან ისევ ზემოთ ექცეოდა, აქეთ-იქით ეხეთქებოდა, მაგრამ მაინც წინ მიდიოდა და თან ვეება გიგასაც მიათრევდა.

ფინიას სპილო დაჰყავდა.

სპილო ახლა, არა უშავდა რა, ნელგამართული დადიოდა, აღარც გლეხურად დაიზღაზნებოდა. აღარც ტეტიურად უქცევდა, ოლონდ მეტისშეტად გულკეთილი იყო. ფირუზა ჯავრობდა:

— გაიგე, ბიჭო! დოყლაპიობა ხელს არ მოგცემს!

ნაოსებარი პირდაღებული შესცქეროდა, ფირუზა წინ ულაგებდა ადამიანთა ურთიერთობისა და ვნებათაღელვის მაგალითებს. ბაზრის მილეთის ხალხზე უთითებდა და ეუბნებოდა:

— აქ სარფას ყველა სხვის ხარჯზე ეძებს!

მოშიებულნი ჯვარის მამის ლავაშებში ცივად მოხარშულ, ნიორწყალში გაელებულ ხორცს ახვევდნენ და მადიანად ილუკებოდნენ. ამ დროს უფრო ეშლებოდა ლაპარაკის საღერლელი კუკიელ მედუქნეს. დახლიდარს უმტკიცებდა:

— ნამუსის ქუდი მოსაჩვენარად სჭირდებათ, თორემ საქმე საქმეზე რომ მიდგეს, კაცი კაცს არ დაინდობს. ასე არის, ასე ყოფილა და ჩვენ რომ აქედან ნავალთ და სხვები მოვლენ, მაშინაც ასე იქნება. ამბობენ, პირიანი და გულმართალი კაცები საიქიოს ანგელოზებთან ერთად სხედანო. არ ვიცი, ვერაფერს გეტყვი, ჯერ იქიდან ბარათი არავის მოუტანია.

ნათქვამსა და ნალაპარაკევს ყოველთვის ერთი და იმავე სიტყვებით ამთავრებდა:

— ოთხივ კუთხივ თვალი და ყური დაიჭირე, თუ გინდა ფეხქვეშ არ მოგიგდონ და ზედ არ შეგადგნენ.

დახლიდარს ოთხივ კუთხივ თვალიც ეჭირა და ყურიც. ოლონდ გულწრფელად გაკვირვებული თვალებს აფახულებდა. ფირუზა მას იმის სანინააღმდეგოს ეუბნებოდა და უმტკიცებდა, რასაც ადამიანები ყოველდღიურ ურთიერთობაში ამბობდნენ და ამტკიცებდნენ. თვითონ ფირუზასაც სამს ან

ოთხს კაცში პირზე ის ეკერა, რაც ყველა პატიოსან მოქალაქეს: ერთმანეთის დანდობა და სიყვარული.

ფირუზა დროს ტყუილად არ კარგავდა და ქორვაჭრობდა. ყველაფერზე ხარბი თვალი ეჭირა. მუქთად ნაშოვნი ან იაფად ნაყიდი უზომოდ ახარებდა. თუ სადმე გახვრეტოდა, ტალახიან გროშს იპოვნიდა, ისე მონინებით დაიხრებოდა და აიღებდა ხოლმე, ისეთი სიამოვნებით დაჰყურებდა და ისეთნაირად გახარებული იდებდა ჯიბეში, რომ მის შემყურე თავმოყვარე დახლიდარს სირცხვილით პირი უნითლდებოდა.

6. ქარვასლები

დილიდან საღამომდე არის ერთი გნიასი და ვაჭრობა, ენათა უჩვეულო სიჭრელე, სახეთა და სამოსელთა ნაირფეროვნება, რომლის მსგავსს გერმანიის ქალაქებში დიდი ბაზრობის დროსაც ვერსად ნახავთ. ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

ფირუზა და მისი დახლიდარი უფრო ხშირად ქარვასლებში ატარებდნენ დროს.

თბილისი იმთავითვე თავისი ქარვასლებით იყო განთქმული. ყველაზე კეთილმოწყობილ ქარვასლად არწრუნის ქარვასლა ითვლებოდა, იარალის რიგში, სიონის ტაძრის მახლობლად. ამ ქარვასლას საუცხოო შადრევანი ჰქონდა. სწორედ აქ, 1837 წელს, ჩირაღდნებით და შილინგებით გაჩირაღდებული ქარვასლის აღმოსავლურად მორთულ დარბაზებში, თბილისის სოვდაგრობამ ნიკოლოზ I-ს საარაკო ვახშამი გაუმართა. არწრუნის ქარვასლის პირდაპირ ბატონიშვილების ძველის-ძველი ქარვასლა მდებარეობდა, სადაც თავრიზიდან, გილანიდან, არდებილიდან და რეშტიდან ირანული და შუააზიური საქონელი მოჰქონდათ. სარქისოვის ქარვასლაში, რიყეზე, ნუხიდან და ყარაბაღიდან მოტანილი აზიური ტანსაცმელით ვაჭრობდნენ. ასევე ცნობილი იყო სედი-ნოვების ქარვასლა ბნელ რიგებში, ბებუთოვების და სარაჯევის ქარვასლები სომხის ბაზარში. ყორმახზამ მელიქოვის ქარვასლას ღარიბების ქარვასლას ეძახდნენ, რადგან ის ღარიბულად იყო მოწყობილი და შიგ მხოლოდ ღარიბი მედუქნეები ვაჭრობდნენ. უფრო გვიან გაჩნდნენ შიოვეის ქარვასლა აბანოს ხიდთან, მირიმანოვის — თათრის მოედანზე, შემდეგ იაკობ ზუბალოვის და პარსელ ტერმოსესოვის ქარვასლები და ვანქის ქარვასლა ვანქის ტაძრის შორიახლო. ამ ქარვასლებში ვაჭრობა დულდა და გადმოდულდა.

ქარვასლების ქვემო და ზემო სართულების დუქნებთან, გადმოხურულ ბნელ გალერეებში და ურიცხვ კიბეებზე აუარებელი ხალხი ირეოდა. ყველგან ალებ-მიცემობის ფუსფუსი და გნიასი იდგა. დუქნების წინ პატარა ბიჭები მუშტრებს კალთებს აგლეჯდნენ და თავ-თავისი საქონლის ქებას

გაპკიოდნენ. ყველგან ნაირ-ნაირად ჩაცმული ხალხი მოჩანდა. ქარვასლებში ყოველ ცისმარე დღეს მოდიოდნენ სხვადასხვა ქვეყნის და ხალხის ვაჭრები ცხენების, ჯორების და აქლემების ქარავნებით. დარიალის გზაზე ცხენიანი ჩალვადრები იყვნენ გაბმულნი, აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ძველ გზებზე აქლემების ქარავნები მოდიოდნენ: ფრანგები, გერმანელები, ინგლისელები, რუსები, სომხები, ებრაელები, თურქები, სპარსელები, მთიელ-დაღესტნელები, ბუხარელები, ჩინელები, ავღანელები და ინდოელებიც, რომლებსაც შორეული ინდოეთიდან აქლემებით ინდური საქონელი მოჰქონდათ, ბაქოში საღვთო ცეცხლებს თაყვანს სცემდნენ და მერე ქალაქ თბილისისკენ მოისწრაფოდნენ.

ქალაქში ყოველ განთიადზე ზარების რეკვით შემოდიოდნენ აქლემების ქარავნები აზიელი ვაჭრებისა, ხოლო ქართლელი მეურმეები ყოველდღე საძნე ურმებით ეზიდებოდნენ რედუტ-კალეში კონსტანტინეპოლიდან, ლონდონიდან, მარსელიდან და ჰამბურგიდან ხომალდებით მოტანილ ევროპულ საქონელს. დარიალის გზაზეც მილი მილზე იყო გაბმული ჩალვადრების ცხენებისა და რუსული პოვოსკებისა. მათ უმთავრესად რუსეთის ფაბრიკებში დამზადებული ტილო და ფართლეული მოჰქონდათ. სოვდაგრები ქარვასლებში გაფაციცებით ვაჭრობდნენ. გამდიდრებულნი სოლოლაკის ბალებს უწყალოდ სჩებდნენ და იტალიური სტილის მრავალსართულიან სახლებს აშენებდნენ.

ამ ქარვასლებში უნდა განვრთნილიყო გერმანოზიმვილების გამოქცეული ყმა.

— ყველაფერს დააკვირდი, ყველაფერი დაიხსომე, ვაჭრობაში ხელი გამართე, თორემ ბოლოს სხვები ქარვასლის კიბიდან გადაგაგდებენ და დაგაგორებენ! — მოაგონებდა ხოლმე სმენად და ყურებად გადაქცეულ დახლიდარს ფირუზა.

მართლაც, სოვდაგრის ბაასი დაუნერელი სავაჭრო ნიგნი და ბულალტერიის ლექცია იყო, ქარვასლა კი ნამდვილი კომერციული სასწავლებელი.

ფირუზა თავის დახლიდარს ხელოსნების და ნვრილი ვაჭრების დუქნებშიც დაატარებდა. ერთი ხელობის ხელოსანს, რომელიც ერთდროულად ნვრილი ვაჭარიც იყო, ცალკე რიგი ეკავა. რიგების მიხედვით იყვნენ ცალ-ცალკე ქუჩებში ჩამწკრივებული: ოქრომჭედლების, მექოშეების, მკერვალების, თერძების, ჭონების, ბაყლების, მეთევზეების, ხარაზების, ყაზაზების, ბაზაზების, სარაჯების, ყაჯრდუზების, მექუდეების, ყასბების, ხაზაზების, მეჩონგურების, დაბალების, მღებავების, მხატვრების, მეჭურჭლეების, მჭედლების, მექვაბების, ჩილინდრების, მკალავეების, მეთოფების და ხმლის მკეთებლების დუქან-სახელოსნოები. ყველა ხელობის ხელოსანს თავისი ამქარი ჰქონდა, საკუთარი უსტაბაშებით, იქითბაშებით და ბაირალებით. ბაირალებზე თითოეული ხელობის მფარველი ფირი ანუ ნმინდანი იყო გამოხატული.

დუქან-ბაზრებსა და ქარვასლებში სიარული, ფირუზას სიტყვით, თვალს უხელდა „ბერყენა ჯეელს“, რომელიც სოფლელი უკვე აღარ იყო, მაგრამ ჯერ მთლად არც ქალაქელად იყო გამხდარი.

„ბერყენაც“ გაგონილს და დანახულს ისე იხსომებდა, როგორც შეეძლო. ბევრი რამ მაინც არ ესმოდა, არ გაეგებოდა, ბევრი რამეც აკვირვებდა და თვალს უცვიფრებდა, მთავარს კი უკვე მიხვედრილი იყო: თუ წინათ ფულის მნიშვნელობას იგი ბუნდოვნად ხვდებოდა, ახლა ფულის ძალა და ყოველის-შემძლეობა მისთვის სავსებით ცხადი იყო. ბაზრისა და ქარვასლების ადამიანები ფულზე ლოცულობდნენ, ფული კერპად გაეხადათ, ფულს ელტვოდნენ, ფულისკენ მიისწრაფოდნენ, ფულის გამო ერთმანეთს მტრობდნენ, ფული თესდა შულლსა და შურს, მტრობასა და სიძულვილს, ბოროტებასა და დანაშაულს, განსაცდელსა და უბედურებას, მაგრამ არავინ არაფრის წინაშე არ იხევდა, რათა ფული მოეხვეჭა და ხელთ ეგდო. გამოუცდელმა დახლიდარმა ისიც შეამჩნია, რომ სუსტს ყოველთვის ძლიერი სძლევდა, ღარიბს — მდიდარი, მოკრძალებულს უსირცხვილო სჯობნიდა, მორიდებულს — თავხედი, გულწრფელს — მატყუარა, პატიოსანს — თაღლითი, პირიანს — ფიცის გამტეხი, პირლიას — მარჯვე და მოხერხებული, პურადსა და შემბრალეს — ხარბი და გაუმაძღარი. ქალაქში გადმოვარდნილი ნაგლებარისთვის ეს ისეთი მოულოდნელი აღმოჩენა იყო, რამაც მთელი მისი ტექტიური სულისკვეთება მძაფრად შეარყია, შეაშფოთა, განაცვიფრა და ღრმად ჩააფიქრა.

ნაგლებკაცარის წარმოდგენა ცხოვრებაზე ვერ ეგუებოდა და ურიგდებოდა იმას, რაც ქარვასლების პირქუშ თალებს ქვეშ ხდებოდა. სამაგიეროდ, რაღაც ნაცნობს და მშობლიურს ღარიბი მეზობლების ქოხებში პოულობდა. ღარიბები პატიოსნად შრომობდნენ და ცხოვრობდნენ. სულ პატარა სიხარულს და ბედნიერებას ერთმანეთს უზიარებდნენ, ნაქცეულის ფეხზე წამოყენებას ცდილობდნენ და რითაც შეეძლოთ და როგორც შეეძლოთ, ხელს უმართავდნენ. ბუნებით კეთილსა და გაურყვნელ გიგას გული უფრო ღარიბებისკენ მიუწევდა, მაგრამ წინ ყოველთვის ფრთხილი და ყურებდაცქვეტილი ფირუზა უდგებოდა, ღარიბი მეზობლებისაკენ გზას უკრავდა და მხოლოდ ქარვასლებში დაატარებდა.

დროსაც თავისი გაჰქონდა. მისი დახლიდარი ახლა მორცხვად და გაუბედავად აღარ იდგა სასწორთან, თუმცა მუშტრის წონაში მოტყუებას მაინც ვერ ბედავდა, ვერც ფირუზასავით პირზე ღიმილით, ქათინაურებით და თავაზიანი სიტყვა-პასუხით ახერხებდა წონის მოსაკლებად სასწორის თეფშებზე გირების დარახუნებას, არც ჩურგენზე ეჭირა თვალი. მუშტრებსაც პირმომცინარე და ენაწყლიანი ფირუზა მოსწონდათ, შუბლშეკრულ დახლიდარს კი „უცხვირ-პიროს“ ეძახდნენ. ყველაზე უკმაყოფილო მაინც ქალები იყვნენ, რომელთაც ლამაზ დახლიდარს ვერასგზით პირჯვარი ვერ დაანერინეს და თავიანთკენ ვერ მოახედეს.

ფირუზა ბუზლუნებდა და იღრინებოდა. არ მოსწონდა, რომ მისი დახლიდარი გულკეთილი და ხათრიანი იყო.

გიგას დაჩაგრული ებრალებოდა, ღარიბი და გაჭირვებული ეცოდებოდა, თუ საქმე მოითხოვდა, მეზობლისთვის ცეცხლში შევარდებოდა, ამხანაგისთვის წყალში გადავარდებოდა, არასდროს მეგობრისათვის მიცემულ სიტყვას

არ გატეხდა და პირობას არ გადაუხვევდა. გლახებს კი ისე არ გაუშვებდა, რომ მონყალეა არ მიეცა.

— მე რომ აქ არ ვიჯდე, დახლში ხურდა ფული არ დამრჩებაო! — ბურტყუნებდა ფირუზა.

მაგრამ კვირაძალზე ისიც გროშს აგდებდა იმ თეფშზე, რომლის კიდებზეც თაფლის სანთლები ლაპლაპებდნენ. ამ დღეს გლახებისათვის მონყალეების მიცემა მედუქნეების წესად ითვლებოდა. ამის გამო ფირუზა ხმას არ იღებდა. სამაგიეროდ, უფრო ხშირად თვითონ იდგა დახლში და ხურდა ფულსაც უფრო თხილდებოდა. დახლიდარი ზოგჯერ ღრმად ჩაფიქრდებოდა ხოლმე, თვალს ერთ წერტილს უშტერებდა და დიდხანს რალაცაზე თუ ვილაცაზე ფიქრობდა. არავინ იცოდა მისი მჭმუნვარე ფიქრების მიზეზი.

ფირუზას კი ბატონკაცურად ეჭირა თავი. მასხრული გარეგნობის მოუხედავად, დარბაისლური მიხრა-მოხრით დადიოდა. ნაბიჯებს ნელა ადგამდა, თუმცა ჩვეულებრივ მოძრავსა და სწრაფად მოსიარულეს, დინჯი ტაატიტ სიარული უჭირდა. უბნის ლოთები და უსაქმურები მასთან ლაზლანდარობას ველარ ბედავდნენ, აღარც თვითონ აძლევდა მათ ამის საბაბს. მოუხედავად ამისა, ფირუზას ძველებური მაინც ბევრი რამ შერჩა. ქუჩაში მოხდენილ ქალს ისე არ გაატარებდა, რომ თვალი არ შეეველო, პატარა ბიჭებს მსუნაგი თვალებით ათვალიერებდა და ამ დროს ქვედა ტუჩი ოდნავ უკანკალებდა. თუ გაჭირვებულ კაცს ხელში კოჭის ძაფს ან სხვა რამეს დაუნახავდა, გაჩერდებოდა და ერთ საათს ევაჭრებოდა, რათა შემდეგ თავის დუქანში ძვირად გაეყიდა.

7. ნათიას გახსენება

ყველაფერი, რაც იყო, აღარ არის, რაც იქნება, ჯერ არ დამდგარა.
აღფრედ დე მიუსსე, „საუკუნის პირმშოს აღსარება“

დუქნის საქმე წინ მიდიოდა. დაკვირვებული და მუდამ თვალღია ფირუზა სწრაფად გებულობდა, ვის როდის რა სჭირდებოდა. რაც კი უბანს უნდოდა, მის დუქანში ყველაფერი იყო. დუქნის თაროები ნარჩევი და ნაირ-ნაირი საქონლის ქვეშ იზნიქებოდა. ძალიან ძვირად არაფერს ჰყიდდა, რათა მუშტრები მიეზიდა, ნაგებით კი არაფერს აგებდა. ამიტომ მუშტარიც მადლიერი ჰყავდა და თვითონაც სუქდებოდა, ქონს იკიდებდა, მოგებულთ მდიდრდებოდა და ფულთან ერთად სახელსაც იკეთებდა.

ფირუზას დუქანი ახლა დიდ მეტოქეობას უწევდა უბნის ყველაზე შეძლებულ მედუქნე შაქროს, რომელიც ლამაზი ცოლის ნყალობით თავის ქუჩაზე აღარ იყო და რაც დრო გადიოდა, სულ უფრო და უფრო ენენებოდა ოჯახისა და დუქნის საქმე. თებერვლის ერთ საღამოს, როცა გარეთ თოვდა და ბარდნიდა, მედუქნე შაქრო გაფითრებული შევარდა ფირუზას დუქანში და შეცხადებულივით

დაემხო დახლზე. — რა დაგემართა, კაცო? — ყალბი შეშფოთებით ჰკითხა ფირუზამ და დიდმნიშვნელოვნად გადახედა თავის დახლიდარს.

შაქრომ მძიმედ აიღო თავი, ჩახლეჩილი ხმით ძლივს ამოთქვა:

— მევალე თავზე დამადგა და თან პრისტავიც მოიყვანა... დუქნის ასანერად... სულ ოცდაათი თუმანი მმართველს... ეს ფული დეზად ვერსად ვიშოვნე... ფირუზჯან, იქნებ შენ როგორმე გამიმართო ხელი, შენს იქით გზა აღარა მაქვს.

ფირუზა ჩაფიქრდა. თავგზადაკარგულმა მედუქნემ მას მოლოდინით და მუდარით აღსავსე თვალები მიაპყრო.

— ნადი შენს დუქანში, — უთხრა მას ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ ფირუზამ, — ნადი, მეც მალე მოვალ, ფულს იქ ჩაგაბარებ.

შაქრომ მადლობის მაგვარი რაღაც ჩაიბურტყუნა და დუქნიდან ქუდმოგლეჯილი გავარდა. ფირუზამ დამცინავი თვალები თან გააყოლა, სიამოვნებით წარმოთქვა:

— ჩემი სიტყვა ახდა. მაგას ლამაზი ცოლი ჭკუის ასავალ-დასავალს ისე დაუბნევს, რომ ვალის ორმოში ამოჰყოფს თავს. ველარ ამოვა! — შესძახა ხმამაღლა ფირუზამ და იქედნურად გაიღიმა, — თავზე სულთამხუთავივით დავადგები, საძრაობას არ მივცემ, ყელში თოკს წაფუჭერ. ვედარაფერი ვერ უშველის. გაკოტრდება და მაგის დუქანი ჩვენ დაგვრჩება. გიგა, შენ ახლა ქალაქი დაამზადე:

„ჩყ... ნელსა თებერვლის ოცსა დღესა მე მედუქნე შაქრო ელიზბარის ძე ქალაქიშვილმა ვისესხე ოცდაათი თუმანი მედუქნე გიორგა (ფირუზა) იასონის ძე ზანდარაშვილისაგან და მოვალე ვარ გადაუხადო თავნი თავის სარგებლით ამაწლის მარიაშობის ოცსა დღესა“. მოიცა, ერთი სარგებელზე დავფიქრდე, ღარიბებზე ნაკლებს ხომ არ გამოვართმევ? ეხლა დანერე, რასაც გეტყვი. დანერე? აქ მომეცი. ჩემი ფულები დღეიდან სხვის დუქნებშიც იმუშავენ. მამ ჭკვიანი არა ვარ?

გიგამ მორჩილად გაუღიმა და ფაქიზად დაკეცილი თამასუქის ქალაქი გაუნოდა.

ფირუზამ დუქნის ორივე კარი ჩაკეტა. დახლიდარს ლამპარის პატრუქი ჩაანევირა და როცა საკმაოდ დაბნელდა, მისი დახმარებით მარილის მძიმე ტომრები განზე გადაათრია, ჩაიმუხლა, დანის წვერი ფილაქნის ხაზებს გაუგდო, სამი ფილაქანი ამოაძრო, ხელი შიგ ჩაჰყო და მინაში ჩადგმული ქილიდან მუჭით ვერცხლის და ოქროს ფულები ჩხრიალით ამოიღო. ფირუზას დახლიდარის არ ეშინოდა, რადგან მან ჯერ კიდევ კარგად არ იცოდა ვერცხლის და ოქროს ნამდვილი ფასი. სამაგიეროდ, თავის მონახვეჭს და მონაგებს თეთრ ღიზას უმაღლავდა. მას ხშირად აგონდებოდა სასამართლოში სახტად დარჩენილი თერძი და საქმეს ისე იჭერდა, რათა მუდამ სხვები მოეტყუებინა, თვითონ კი არასდროს მოტყუებული არ დარჩენილიყო.

გადათვლილი ფული მან ტყავის ქისაში ჩაალაგა, ფილაქნები თავ-თავის ადგილზე ჩააგდო, ზედ ისევ მარილის ტომრები მიალაგ-მოალაგა, კარი გაალო და დუქნიდან გავიდა, დახლიდარმა თვალი გააყოლა, უსიამოვნოდ შეიშმუშნა და თითქმის შიშით წარმოთქვა:

— ეგ კაცი არავის ინდობს და თუ დასჭირდა, არც მე დამინდობს. მაგრამ მაგას სადღა გავექცევით? ისევ ის სჯობს, სულ თვალ-ნარბში ვუყურო და რასაც მეტყვის, უსიტყვოდ შევუსრულო.

ლამპრის პატრუქი აღარ ამოსნია, დახლთან ჩამოჯდა, იდაყვებით დაზგას დაეყრდნო, მარცხენა ხელისგული ყბის ქვეშ ამოიღო და, როგორც ეს მარტოდმყოფობის დროს იცოდა, თვალი ერთ წერტილს გაუშტერა. ლამპრის პატრუქი დვინებით ქრებოდა, დუქანში სულ უფრო და უფრო ბნელდებოდა. ბნელში დარჩენილ დახლიდარს ფირუზაც დაავინყდა, თეთრი ლიზაც, დუქანიც, ბაზარიც, ქარვასლაც და ქალაქიც.

ფიქრი ფიქრს აედევნა. განცდილი — განცდილს.

მას ჯერ კიდევ შეეძლო მეხსიერებაში ბერთუბნის აღდგენა, სოფლელეზის გახსენება, მაგრამ იმასაც კარგად გრძნობდა, რომ წარსული თანდათან დავიწყებას ეძლეოდა.

სოსიკოს გიგა ავინყებინებდა.

თავის სოფლელებს არსად არ ხვდებოდა. არც ქუჩაში, არც ბაზარში. თუ ვინმეს სადმე დალანდავდა, კისრისტეხით გარბოდა, სახლის იაქთალებს ეფარებოდა, იმალებოდა.

მხოლოდ ერთხელ შორიდან პავლე მღვდელს მოჰკრა თვალი. ავლაბარში, ყაზარმებთან, ტუსალებს შორის იდგა, ხელებზე და ფეხებზე ბორკილები ედო, თავზე ტუსალის მრგვალი ქუდი ეხურა, ტანთ ტუსალისავე გრძელი რუხი ფარაჯა ეცვა. მალალი და მხარბეჭიანი, მალლა ანუელი თავით ამაყად მიაბიჯებდა. ტუსალებს უმთავრესად თავადნი და აზნაურნი აცილებდნენ. „თბილი ციმბირიდან“ ისინი „ცივ ციმბირში“ ისტუმრებდნენ თავიანთ ნათესაებს, მამებს, შვილებს, ძმებს, ქმრებს, საქმროებს. ბორკილების ჩხარა-ჩხურს და თოფიანი ჯარისკაცების გადაძახება-გადმოძახებას შიგადაშიგ ქალების ყრუ ქვითინი ერთვოდა. გიგა თვალებს არ აშორებდა პავლე მღვდელს. ტუსალთა ეტაპს იქამდე სდია, სანამ ისინი ტრიალ მინდორზე არ გავიდნენ და გზის მტვერში არ გაეხვივნენ.

ამის გახსენებამ ერთხელ კიდევ ააფორიაქა. თვალწინ ნათლად დაუდგა თავისი სოფელი.

ქორწინების ღამე.

ნათია.

დახლზე დაემხო, თავი მკლავებში ჩარგო და ქვითინი აუვარდა.

— რა გატირებს, ბიჭო? — დაუყვირა დუქანში დაბრუნებულმა ფირუზამ.

— ნათია მომაგონდა.

— ვინა?!

დახლიდარმა ხმა არ გასცა, განზე გაიხედა.

მედუქნეს ნაგლეხკაცარის თავგადასავალი მოაგონდა და შუბლი უკმაყოფილოდ შეჭმუნა. დუქნიდან სახლის აივანზე გავიდა და სამოვართან მოფუსფუსე თეთრ ლიზას რალაცაზე ნაეჩხუბა.

ნაიოსებარმა თვალებიდან ცრემლები მოინმინდა.

კარი მეხუთე

1. გაშინაურებული უთვისტომო

ამან თავის მხიარულის გულით და ყბედობით მცირედ
შემიმსუბუქა ნალკელი.

გრიგოლ რჩეულიშვილი, „თამარ ბატონიშვილი“

ფანდურაანთ იოსები თანდათან გაუშინაურდა ფირუზას და თეთრ ლიზას. აღარ უკვირდა დახლში ჯდომა, აღარც ახლად შერქმეული სახელი „გიგა“ ეხამუშებოდა. ვინმეს მისთვის იოსები რომ დაეძახა, თავს მძიმედ მოაბრუნებდა და გაკვირვებით მოიხედავდა. გიგას დაძახებაზე კი პირზე ღიმილი ეკერა და სალამს არავის უგვიანებდა.

ახალ სახელს იგი ისევე მიეჩვია, როგორც თავის ქალაქურ ქუდს, ტანსაცმელს, თვითონ ქალაქელებს, ქალაქური ცხოვრების წესებს და ზნე-ჩვეულებებს. გასაოცარი აქ არაფერი იყო. უთვისტომოს აღარც საკუთარი წარსული გააჩნდა, აღარც სახელი, აღარც გვარი, აღარც ძველი სოფლური ცხოვრება, ხელოსნებსა და ვაჭრებში მოხვედრილი სულერთიანად გამოცვლილიყო და გარდაქმნილიყო. ძველი თანდათან დავიწყებას ეძლეოდა, ახალი გარემო და ცხოვრება კი მისთვის სულ უფრო და უფრო ჩვეულებრივი და მახლობელი ხდებოდა.

გიგა რატომღაც თეთრ ლიზას უფრო მიეჩვია, ვიდრე ფირუზას, ფირუზასი მას არა მარტო ერიდებოდა, ეშინოდა კიდევც.

გულკეთილ დახლიდარს თავისებურად უყვარდა მუდამ მოფუსფუსე და მშრომელი თეთრი ლიზა. დაუზარებელ დედაკაცს დუქანი ყოველთვის დაგვილ-დასუფთავებული ჰქონდა, ჯამ-ჭურჭელი დარეცხილი, დარბაზი, სახლის აივანი და პატარა ეზო მოკრიალებული, ბოსტანი და ბაღი, სადაც რამდენიმე ხე იდგა, კარგად მოვლილი. უსაქმოდ არასდროს იყო. რეცხავდა, ხეხავდა, აკრიალებდა, აკერებდა, ქსოვდა. მთელი დღის განმავლობაში ცოცხსა და აქანდაზს ხელიდან არ უშვებდა.

ფირუზა კი ბოლთის ცემით ყბედობდა, ხელები ზურგზე ეწყო და ბატონკაცურად იყურებოდა. ხან ქალაქურ სიმღერას ღიღინებდა, ხან ილანძლებოდა, იღრინებოდა და ყველაფერს იწუნებდა. ზოგჯერ გაჩუმებული დადიოდა, ამთქნარებდა და როცა სხვები მუშაობდნენ, თვითონ ტახტზე ეგდო და ეძინა, თუ კარგ გუნებაზე იყო, უღვაშებში იღიმებოდა, ჩიბუხს აბოლებდა და გაუთავებლად ლაპარაკობდა. გაკეთებით თვითონ არაფერს აკეთებდა, სამაგიეროდ, მბრძანებლობა უყვარდა და სახლის პატარა აივანზე მოურავივით იყო გადმომდგარი.

დუქანში და ეზოში მხოლოდ თეთრი ლიზა და გიგა საქმობდნენ, მაგრამ გაკეთებულს ფირუზა ორთავეს უწუნებდა. განსაკუთრებით თეთრ ლიზას არ ინდობდა, სიტყვას არ შეარჩენდა ხოლმე, ყოველთვის იმას ამტყუნებდა, ლანძღავდა, აყვედრიდა და ეკლესიაში დასანთები სანთლისათვის გროშს რის ვაი-ვაგლახით იმეტებდა.

არც თეთრი ლიზა რჩებოდა ვალში. ისეთი წყევლა და ლანძღვა იცოდა, თავის გარშემო სულ ბურიანგელს აყენებდა.

ცოლ-ქმარი ან ჩხუბობდა, ან ერთად მღეროდა. მათი ყურება გიგას პირველად აცვიფრებდა, მერე კი ამასაც მიეჩვია. ნაჩხუბებულ ცოლ-ქმარს შორიანხლო აღარ უტრიალებდა, თავისი საქმის კეთებას თავაულებლივ განაგრძობდა, გულში კი ყოველთვის თეთრ ლიზას უჭერდა მხარს.

როცა სალამოობით ცოლ-ქმარი თავიანთ სიმღერებს მღეროდნენ, გიგასაც უხაროდა, რადგან ჩხუბი და უსიამოვნება არ უყვარდა.

2. კუკიელი ფატმანი

მუხთალს ამ სოფელს გსურს
ვისაცა იყო ბედნიერ,
სიყვარულითა და ღვინით
ჩემებრ დაითვერ!

გრიგოლ ორბელიანი, „მირზაჯანას ეპიტაფია“

ღრმადმორწმუნე თეთრი ლიზა ყოველ დილით ეკლესიაში წირვა-ლოცვას არ აკლდებოდა. სწორედ ამ დროს ფირუზა ყოველთვის შინ იყო. ბოსელში, სადაც წინათ ვირი ჰყავდა დაბმული, მას ხან ეშხიანი დედაკაცი შეჰყავდა, ხან სრულიად ნორჩი, ახლად ტანაყრილი გოგო. ბოსლიდან გიგას ხშირად ესმოდა დედაკაცების ვნებიანი ხითხითი, გოგოების თავანყვეტილი კისკისი, თვითონ კი სარცხვილით ინვოდა და დახლის ყველაზე ბნელ კუთხეში ჯდებოდა, რათა ეზოში გამოჩენილი დედაკაცი ან გოგო არ დაენახა.

ერთხელ იმ ბოსლიდან თვალტანადი ქალი გამოვიდა. გიგამ ის დუქნის პატარა ფანჯრიდან შეამჩნია და თვალი ველარ მოაშორა: როცა ფირუზა ბოსლის კართან თავის სამფეხა სკამზე ჩამოჯდა და ქალი ეზოს ჭიშკრისაკენ გაემართა, გიგამ დუქანი მიატოვა და სახლის აივანზე გამოვიდა.

— მაკა! — მიაძახა მიმავალ ქალს ფირუზამ, — ფრთხილად იყავი, ფეხი ტლაპოში არ ჩაგივარდეს, თორემ ბაზაზი რევაზა ფაქიზი კაცია, ტურტლიანს არ მიგიღებს.

ქალმა მისკენ სახე მოაბრუნა, გაუცინა და შემოსძახა: — არა, ფირუზ! მე ეხლა ბაზაზთან არ მივდივარ, ავათ არის და იმ თვალდამდგარს წამოდგომის თავი აღარა აქვს. ჩემი თილისმები იმასთან აღარა ჭრის. მე ეხლა მენახშირე

იაგორასთან მივდივარ. აი, იმასთან, ავადმყოფი ცოლი და ბევრი ვირი რომა ჰყავს.

— ერიჰა! — გულიანად გადაიხარხარა ფირუზამ, — იმ გამურულ ვირ-გლასთან? ის ხომ შვიდი კამეჩისოდენაა! ბარაქალა, ქალო, ბარაქალა! მაგრამ ქალაქში ვილა დაგრჩა?

— მთავარმართებელი, ფირუზჯან, მთავარმართებელი! — სიცილით ნამოიძახა მაკამ.

— ეგ კი შენგან ძალიან შორსაა! — შეაგება გაღნიშებული სიცილი ფირუზამ.

— ვითომ რატომ? მთავარმართებელი ჩემგან არც ისე შორსაა, როგორც შენა გგონია. ამას წინათ მირზაჯანამ დამიბარა კნიაზების ქეიფში (შაქრო კახეთში იყო ნათესავებთან). მთელი ღამე იმათთან გავატარე. მთავარმართებლის ადიუტანტი გვერდიდან არ მიშორებდა. მეც ქორთა უღვაში სულ დავუნინკნე. ისე გავხადე, ხან ტიროდა, ხან იცინოდა. მირზაჯანას კოცნით სულ ლოყები დააგლიჯა, ეს მზეთუნახავი სად იპოვე, საიდან მოიყვანეო.

— ეგ არის, დაგიჯერე!

— თუ არა გჯერა, მირზაჯანას ჰკითხე.

მირზაჯანას ფირუზა ერიდებოდა, მისი ეშინოდა. არც ის ეჭაშნიკებოდა, რომ „ლხინის პაპას“ მტკვრის გაღმა მადათაშვილს ეძახდნენ, მტკვრის გამოღმა ზანდარაშვილს.

— დათაც იქ იყო, — სცადა ფირუზას დაინტერესება მაკამ.

— დათა?

— ყორღანაშვილი.

ფირუზას თვალები გაუბრწყინდა, შედარების საბაბი მიეცა.

— აი, ლაზათიანი მოქეიფე, დარდიმანდი ვინ არის. კაცსაც რა უშავს!

— რას ამბობ, ფირუზ?! — გაუკვირდა მაკას, — ქეიფსა და ეშყში მირზაჯანას ტოლს ვინ დაუდებს?

ფირუზამ ისევ წარბი შეკრა.

— მირზაჯანა შედიდურია, ამპარტავანი. ყველამ იცის, რომ მთავარმართებლის კაცია. კნიაზებში ტყუილუბრალოდ არა ტრიალებს, შენისთანა ქალები სწორედ იმათთვისა სჭირდება. რას იზამ? საცა დაგისტვენს, იქუნდა დაერჭო. მაგრამ არ დაგავინყდეს, შენი მასწავლებელი ვინ იყო.

— მახსოვს, ფირუზ, მახსოვს. მაგას როგორ დავივინყებ? ღარიბი დედ-მამის შვილი, ჭუჭყიანი და ტალახიანი, შენ შაქარყინულით მომატყუე. როგორ არ მახსოვს? თეთრმა ლიზამ ზურგი ბევრჯერ ჯოხით ამიჭრელა, მაგრამ მაინც შენთან მოვრბივარ.

ფირუზას მაკას ნათქვამი იამა, გაიბადრა. მერე ისევ სერიოზული სახე მიიღო და სერიოზულად უთხრა ქალს:

— მაშინ ცამეტი წლისა იყავი. თოთხმეტისას უკვე ქმარი გყავდა. ეხლა კი ოცდაათი წლის ქალი ხარ. დრო არის, ნელ-ნელა იალქნები დაუშვა.

— მეც იმიტომ ვჩქარობ, თორემ ვინ იცის, ხვალ რა დღე დამიდგება? შენ კაცი ხარ, არც ხანი გიშლის ხელს და არც მოღრვცილი ფეხების გრცხვენია. მე კი პატარა ნაოჭზეც ვკანკალებ. ქალები მალე ვბერდებით. სიბერის მეტი ქვეყანაზე არაფრის არ მეშინიან.

— ეგ ეგრეა, მაგრამ ძალიან თამამობ, ძალიან დარდიმანდობ. თუ ფრთხილად არ მოიქცევი, ან ქმრის წერა გახდები, ან საყვარლის.

— ჩემი ქმარი შაქრუა ხასიათით ოქრუა! — ლექსივით დაამღერა მაკამ და უდარდელად გაიცინა, — მცემს, მაგრამ ისიც ვიცი, რომ იმისთანათ არავის ვუყვარვარ. სასიკვდილოდ არ გამიმეტებს. ორი ქმარი გამექცა, ბებერიც და ჯეელიც, ეგ კი არა მშორდება, უჩემოდ გაძლება არ შეუძლიან, — მაკამაც სერიოზული სახე მიიღო და სერიოზულად განაგრძო, — საყვარლის ხელით სიკვდილს კი ჩემისთანა ქალისთვის სხვა არაფერი სჯობს. ბებუთების ტრიალშიც ბევრჯერ მოვხვედრილვარ, მაგრამ შიში რა არის, ჯერაც არ ვიცი.

— შენი შვილი სად არის? — ჰკითხა უცებ ფირუზამ მაკას.

— არ ვიცი, სად არის, ვისთან არის, რას აკეთებს, როგორ არის. ამას წინათ ორთაჭალის ბაღში მოვკარი თვალი, თავის ტოლებში ქეიფობდა. მომენონა. თვალტანადია, კოხტა, ლამაზი, ეგ ჯეელი ქმრისგანა მყავს, მამასავით თამამია, იმისი მიხრა-მოხრა აქვს, თვალ-წარბი კი ჩემი გამოჰყვა. შორიდან ვუყურებდი, რადგან იმის ამხანაგებში ბევრი ჩემი აშოლლანიც იყო.

— ჰო, კარგი ბიჭია, — თქვა ფირუზამ, — აფსუსია მაგის გაფუჭება. ჯიბ-გირებში და ქურდებში ყოფნა ხეირს არ მისცემს.

— რა ვქნა, ფირუზ, ვეჯავრები და ჩემი დანახვა არ უნდა. ქა! — წამოიძახა სიცილით მაკამ, — ამ ლაპარაკში მენახშირე იაგორასთან წასვლა არ გადა-მაინწყდა?

ფირუზას თავი დაუკრა, თეთრი ქალაღიას კალთა მკლავზე გადაიგდო, გატრიალდა და წავიდა.

3. საბაზის ცოლი

იგი არასოდეს არ იცინოდა (მას კარგი კბილები არა ჰქონდა), მაგრამ უსაზღვრო სინაზისა და სიტკბოების ღიმილი დასთამაშებდა მშვენიერ ბაგეებზე, ლოყების წასვრეტებსა და სანდომიან ნიკაპზე.

უ. თეკერეი, „ჰენდენისის ისტორია“

გიგა აივანზე ველარ გაჩერდა, პატარა კიბე ჩაირბინა და ეზოდან ქუჩაში, სახლების გასწვრივ მიმავალ ქალს თვალი გააყოლა. დიდხანს უყურებდა ხან მას, ხან მზით განათებულ კედლებზე სწრაფად მოძრავ მის აჩრდილს. ქუჩა-ბანდის ბოლოში ქალი თვალს მიეფარა, მაგრამ გიგა ისევ იქითკენ იყურებოდა,

გარინდებული და სახელეწილი იდგა. ფირუზამ ცალი ყბით ახედ-დახედა, კარგა ხანს უყურა, გაეცინა და ბოლოს ჰკითხა:

— შენ სპარსული იცი?

გიგამ გაკვირვებით მოიხედა მისკენ.

— მე სპარსულიც ვიცი, სომხურიც და თათრულიც. რუსულსაც, არა უშავს, ლაზთიანად ვამტკრევ. ჰოდა, სპარსულად ნათქვამია: როცა ახალგაზრდა კაცს მარტოკა სძინავს, დედამინა ცას შესტიროსო. ბიჭო! რას უყურებ? მიიხედ-მოიხედე, თვალი გაახილე, ვერა ხედავ, რაც შენ დახლთან და სასწორთან დაგაყენე, ჯერ ჩემი ძველი საწვრიმალე, მერე ჩემი დუქანი, ქალებით გაივსო. ზოგს ვითომ წინაკა სჭირდება, ზოგს — დარიჩინი, ზოგსაც — მარილი. ისიც მართალია, რომ ქალები გლანძღავენ, გთათბავენ, დაგცინიან და ყველაფერს გინუნებენ, მაგრამ ფიქრი ნუ გაქვს, ეგ ქალების ალერსია, აბა, შენ უარს ვინ გეტყვის?!

გიგას შერცხვა, განითლდა.

— არ მიყვარს, როცა კაცი ყაყაჩოსავით წითლდება, — გაჯავრდა ფირუზა და თავი უკმაყოფილოდ გაიქნ-გამოიქნია, — ეგ ქალებს უხდებათ. ჰო, რას ვამბობდი? უბანში ბევრ ქალს მოსწონხარ. მაგ ქალს კი ნუ უყურებ, შენი ფანდი არ არის, მაგას თავისი ამქარი ჰყავს. შენ პირღია ქმრების ცოლებს მიხედე. ჩვენს უბანში ცოტა ვინმე გამდიდრდა, ცოტა ვინმე გაკოტრდა? ესეც იცოდე, როცა ქალს ყელში ქონი აწვება, თვალი ყოველთვის გარეთკენ უჭირავს.

ფირუზა გაჩუმდა.

სახლის აივანზე ახალგაზრდა ქალი გამოჩნდა და გიგას შორიდან დაუძახა:

— გიგაჯან! დუქნის კარი რომ ღია დაგრჩენია, რასა ფიქრობ? რამდენი ხანია დუქანში ვტრიალებ, შენ კი არსადა ჩანხარ.

ფირუზას ჩაეცინა, გიგას ხმადაბლა უთხრა:

— ეგ ხაბაზის ცოლი მაიკოა, ვერ უყურებ, გარეთ ფოსტლების ამარად გამოსულა. იფ, რა ფაშფაშა დედაკაცია! არა, ეგ ტყუილუბრალოდ არ არის მოსული.

აივნიდან ისევ მოისმა ხაბაზის ცოლის ძახილი:

— გიგაჯან, როდემდის უნდა მალოდინო, მეჩქარება და მოცდის თავი არა მაქვს.

ფირუზამ ისევ გაიცინა, მაგრამ გიგას ყასიდად დაუყვირა:

— ბიჭო, მუშტარს მიჰხედე, აქ რას დარჭობილხარ ლობიოს სარივითა!

გიგამ დუქნისკენ გააღაჯა. ქალი მას აივანზე უცდიდა ცულლუტი ღიმილით. დახლიდარმა გვერდზე ჩაუარა, ზედ არ შეხედა და დუქანში შევიდა, ქალიც თან შეჰყვა.

— გიგაჯან, — უთხრა მას ალერსით ხაბაზის ცოლმა, — მაგ ასხმულიდან ერთი წითელი წინაკა მომიგლიჯე. უჰ, რა ცხელა დღესა, მთელი ქალაქი სიცხისაგან იწვის.

გიგამ ქერში ჩამოკიდებულ ასხმულას წინაკა მოაგლიჯა, სასწორის თეფშზე დადო და თავი ჩალუნა. ქალი სულ ახლოს მივიდა სასწორთან, ბაგეზე

ისევ წელანდელი ცულლუტი ღიმილი დასთამაშებდა, ფერადი ჩითის კაბა ოფლის ლაქებით დასველებოდა, მკერდი განგებ გადაელელა და თეთრი, დიდრონი ძუძუების ჩალრმავეებული ნაკეცი მოუჩანდა. ქალის ცხელი სუნთქვა, ოფლისა და ნივრის სუნი გიგას შიგ ცხვირში სცემდა, მაგრამ თავს მაღლა არ იღებდა, სასწორის თეფშს დასცქეროდა და მოთმინებით უცდიდა, როდის აიღებდა ქალი თეფშიდან წინაკას. ქალმა მარცხენა მკლავი სასწორის თეფშისკენ წაიღო, თეთრი, ფაფუკი ხელი ზედ დადო, დიდხანს გააჩერა, ტურები გაეპო და კბილების თეთრ მწკრივში ორი, ძლივს შესამჩნევი ღრჯოლი გამოუჩნდა. მისი პატარა მოძრავი ცხვირის გარშემო იშვიათი ჭორფლები მოუსვენრად ამოძრავდნენ, ფართოდ გაღებული თაფლისფერი თვალები დაებინდა და მოლოდინად გადაექცა. ასე დიდხანს, დიდხანს გაგრძელდა, ბოლოს, ქალს ბაგედან ღიმილი გაუქრა, წარბი შეიკრა, გულმოსულმა წინაკას ხელი დასტაცა, წერილი კაპიკიანი სასწორის თეფშზე რახუნით დააგდო, საკინძე გაჯავრებით შეიკრა, კარებისკენ გატრიალდა და დაცინვით შემოსძახა:

— აი, არა ქენ დაღლარ! შენც ვითომ ფირუზას ნათესავი ხარ, რალა! — გადაიკისკისა და დუქნიდან გაიქცა.

დუქანში ფირუზამ შემოჰყო ცხვირი, ტურებზე ლირფი ღიმილი უთამაშებდა, გაღებული კარიდან ქუჩაში გაჩქარებით მიმავალ ხაბაზის ცოლს უყურებდა, ტანის ახოვნობას უქებდა და აღტაცებით ამბობდა:

— იფ, იფ, რა კარგაა ამოღტილი, რა ფუნჩულა, რა ფაშფაშაა. მთელი ქუჩა უჭირავს, მაგრამ ხედავ, რა კონტად დამარდად მიგოგმანობს. ეტყობა, გაბრაზებულია, მიზეზიცა აქვს. არა უშავს, დაბრუნდება, აუცილებლად დაბრუნდება.

ფირუზამ დუქნის ზღურბლთან დაგდებული წინაკა აიღო, სათუთად ხელი გადაუსვა, მტკერი მოაშორა, დახლზე დადო და ისევ დახლიდარს მიუბრუნდა:

— ბეც აქ დაუტოვებია. მეტი რალა გინდა?

მაიკო თეთრ ღიზას დაუმეგობრდა, ხან ზედადგარზე ქვაბს უდგამდა, წყალს უცხელებდა და სარეცხს ნურავდა, ხან მატყლის რეცხვაში, გაშლაში, გაშრობაში, დაპენტვასა და გაჩერვაში შველოდა, ხანაც საბნებს ულიანდაგებდა. თან მუდამ თბილი პურები და ნაზუქები მოჰქონდა. თეთრი ღიზა და ფირუზა ერთმანეთს თვალს უკრავდნენ და ჩუმ-ჩუმად იცინოდნენ. გიგა ხაბაზის ცოლის ოინებს და ხრიკებს ამჩნევდა, მაგრამ მისგან თავი შორს ეჭირა, თვალში არ მოსდიოდა, ერიდებოდა და გაურბოდა. სამაგიეროდ, მაკას დანახვაზე ფითრდებოდა და ნითლდებოდა. მაიკომ ეს მალე შეამჩნია და იმ დღიდან ფირუზას დუქნიდან და სახლიდან ფეხი აღარ მოიცვალა. როცა მედუქნის ცოლი ეკლესიაში წირვის მოსასმენად მიდიოდა, ხაბაზის ცოლი სახლის აივანზე იჯდა და თეთრ ღიზას ზაფხულში ზამთრის წინდებს უქსოვდა. ფირუზა ჯავრობდა, ბუზლუნებდა, რადგან ხაბაზის ცოლის გამო ქალები ერიდებოდნენ. ფირუზას ბუზლუნი და ბურტყუნი მაიკოს აინუნში არ მოსდიოდა. მას სულ სხვა სადარდებელი ჰქონდა. გიგა ზედ არ უყურებდა და არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო, როგორ მოენონებინა მისთვის თავი.

ხან სიცხის მომიზეზებით ფლოსტებს იხდიდა და ფეხშიშველი დადიოდა დუქნის გრილ ფილაქანზე, ხან კაბის ბოლოებს მუხლის თავამდე იწვედა და ჩამოშვება ავინყდებოდა, ხან მსუქან თეთრ მკლავებს აჩენდა, ხან საკინძე შეუკრავი რჩებოდა და მკერდგადაღელილი იჯდა. ქალს არაფრისა რცხვენოდა, მაგრამ ფირუზას დახლიდარს მაინც ვერაფერს უხერხებდა. დახლთან თავისთვის მჯდარი გიგა ან თვლემდა, ან ქერს შესცქეროდა და ბუზების გადაფრენა-გადმოფრენის ყურებით ერთობოდა. გულმოსულმა ფირუზამ ხაბაზის ცოლს სამაგიერო იმით გადაუხადა, რომ დუქანი თეთრ ლიზას ჩააბარა, თვითონ კი დახლიდართან ერთად ბაზრებსა და ქარვასლებში სიარულს მოუხშირა.

ასე მისდევდა დღე დღეს, კვირა — კვირას.

მაიკოს ლოდინით გული უღონდებოდა. გიგა კი არსად ჩანდა, და როცა ხელთ თეთრი ლიზა შერჩა და გიგას დანახვაც კი სანატრელი გაუხდა, მოთმინების ფიალა აევსო, ველარ მოითმინა, სრულიად უმიზეზოდ ჯავრი თეთრ ლიზაზე ამოიყარა, გამოლანძღა, ცოლ-ქმარს მუქთახორები და მატყუარები უწოდა, გიგა ცვედანად მონათლა, დუქნის კარი გაიჯახუნა და იმ დღიდან ზანდაროვების სახლიდან ფეხი ამოიკვეთა.

ზანდაროვებმა გვიან გაიგეს, რომ ხაბაზის ლამაზი ცოლი ახლა მტკვრის ნაპირზე წისქვილის ნავის ცხვირზე იჯდა და ბრგე მენისქვილეს დახეულ პერანგს უკერებდა.

— მაიკო დასაუნნი ქალი არ არის, არ დაიკარგება, — ამბობდა ფირუზა, — რა ვუყოთ, რომ იმის მენისქვილე ფქვილშია ამოგანგლული, სამაგიეროდ, ჩვენს დახლიდარს ზეთი ჩამოსდის სახეზე.

— ქა! — წამოექომაგა გიგას თეთრი ლიზა, — მაშ, ყველა შენსავით მასხარა უნდა იყოს? ვერ უყურებ, ჩვენმა გიგამაც გამოიდარა. ბოლო დროს სულ ილიმება და პირი უცინის.

მართლაც, გიგა ოცნებაში ვილაცას უღიმოდა, ვილაცას უცინოდა, ლილინებდა და მხიარულ გუნებაზე იყო.

მაკა ისევ გამოჩნდა ზანდაროვების ეზოში.

4. ნირჟეცვილილი ფირუზა

აშკის ენა მას ახარებს, მას ასულდგმარებს, ხოლო სიყვარულს გული მისი ვერ მიიკარებს!

ნიკოლოზ ბარათაშვილი, „ჩემთ მეგობართ“

გიგამ თავს ძალა დაატანა, გაბედა და მაკას ქუჩაბანდის ბოლოს გზა გადაუჭრა. ქალმა ნიაზით მოხედა, ურცხვად გაულიმა, მხარი გამომწვევად შეათამაშა და გზა კეკლუცი რხევით განაგრძო, უკან აღარ მოიხედა, მაგრამ

შეყვარებული ყმანვილი შორიახლო აიდევენა და თავის სახლის კარამდე მი-
იყვანა. ისევ მოიხედა, ისევ ურცხვად გაულიმა, სახლში შევიდა, ცოტა ხნის
შემდეგ ფანჯარას მოადგა, თავი გადმოჰყო, გიგას სიცილით დაუქნია ხელი
და გადმოსძახა:

— როცა ამ ფანჯარაში თეთრი, წითელწინ კლებიანი ხელსახოცი ეკიდება,
კარებზე დააკაკუნე და მაშინვე გაგიღებენ.

გიგამ არ იცოდა, ფეხით მივიდა დუქანში თუ მიფრინდა.

შინ ლაპარაკს არავის აცდიდა, ენად გაიკრიფა, თან ვიღაცას უღიმოდა,
ფირუზას ყურს აღარ უგდებდა და სულ თვითონ ლაპარაკობდა. ფირუზამ
თვალი ცნობისმოყვარეობით შეავლო:

— გიყვარს ვინმე, ბიჭო?

— როგორ მიხვდი, ფირუზჯან?

— რა მიხვედრა უნდა? ეგრე გატუტუტებული წინათ როდის იყავ?

გიგამ გაიცინა.

— ვინ არის?

— მაკა!

ფირუზამ წარბი შეიკრა, არ ესიამოვნა, ფათერაკის შეეშინდა და დახლი-
დარი გააფრთხილა:

— ერთხელაც გითხარი, ეგ ქალი შენი ფანდი არ არის, მაგის აშოლლანებთან
შენ ვერ მოხვალ. თავი გაანებე.

— არ შემიძლიან, — შეუპოვრად დაუბრუნა სიტყვა მაკას ახალმა საყვა-
რელმა.

ფირუზამ კეფა მოიფხანა. დახლიდარი პირველად უბრუნებდა მას სიტყვას.
არ მოელოდა, არც ეჭაშნიკა. ცხვირი ჩამოუშვა, ჩაფიქრდა. ჩხუბის გუნებაზე
დადგა, მაგრამ თავი შეიკავა. არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო: სიტყვის შე-
ბრუნების გამო გამოდავებოდა თავის დახლიდარს თუ მაკას გამო დაეტუქსა.
ფიქრობდა და ანგარიშობდა.

ფირუზა კარგად იცნობდა მაკას, მის ქმარს, მის საყვარლებს და აშოლლა-
ნებს. მაკა არა მარტო თავისი ავხორცობით იყო განთქმული, არამედ მზაკ-
ვრობითა და დაუნდობლობითაც იყო ცნობილი. თუ ვინმე მობეზრდებოდა ან
ვინმეს ჩამოშორებას მოინდომებდა, არაფრად უღირდა მისი განირვა, ყველას
თვალს უხვევდა, ყველას ატყუებდა, საყვარლების ქიშპით ერთობოდა და
ამით ამაყობდა კიდევ. ასეთ დროს ყველაზე საშიშარი მოტყუებული ქმარი
ან მიტოვებული საყვარელი იყო.

დახლიდარს კი ადვილად ვერ გაიმეტებდა.

მას ფირუზა არც ჯამაგირს უხდიდა, არც მოგებაში უდებდა წილს. ოქროს
ქისაზე არც თვითონ ძრავდა კრინტს, არც დახლიდარი იღებდა ხმას. არც მისი
ჩაცმა-დახურვა უჯდებოდა ძალიან ძვირად, რადგან ის გამონაცვალი ტანისა-
მოსითაც იოლად მიდიოდა. ამას გარდა, გიგა გაცილებით იმაზე მეტს აკეთებდა,
ვიდრე მასზე ფირუზა ხარჯავდა. ასეთ დახლიდარს ადვილად ვერ იშოვნოდა.

ამიტომ უნდა მოეწყო მისთვის და გაფრთხილებოდა. მის დახლიდარსაც ის არ უნდა დამართნოდა, რაც მაკას ბევრ საყვარელს უკვე გადახდებოდა.

მთელი ღამე ფირუზა მაკაზე ელაპარაკებოდა გიგას, მაგალითი ულეველი ჰქონდა და გატრუნულ დახლიდარს წინ ულაგებდა, ხან მტკვარში გადაგდებულ და დამხრჩვალ ქორია ყასაბი გაიხსენა, ხან უგზო-უკვლოდ დაკარგული მოკრივე მუშტია, ხან წისქვილებთან მოკლული და დილით ნაპოვნი ბაყალი ელიზბარა, ხან წმინდა ნიკოლოზის მღვდლის უმცროსი ბიჭი, ჭორფლიანი ქუცნა, რომელიც მედუქნე შაქროს დანით მძიმედ დაეჭრა, ხან ვინა და ხან ვინ.

გიგა გასუსული უსმენდა. მაკას საყვარლების ხსენებაზე შუბლი ეჭმუხნებოდა, უსიამოვნოდ იშმუშნებოდა, სწყინდა და ბუნებით გაურყვნელი სატრფოს ბინიერებას ვერ ურიგდებოდა; ბოლოს უხმოდ წამოდგა და თავის ლოგინზე უფრო მიეგდო, ვიდრე დანვა.

ფირუზამ ხელები მოიფშვნიტა, ულვაშებში კმაყოფილებით ჩაიკინა: — მაკას გულიდან ამოირეცხავს. თავმომწონეა, თავმოყვარე, ნაყარნუყარს ეგ არ მიეტანება. სანახევროდ სოფლელია. ქალაქური ამბების ჯერ არაფერი გაეგება... კაცმა რომ თქვას, მეც, ვინ იცის, როდის დამენევა, ჯერ შორი გზა აქვს გასავლელი.

რამდენიმე დღის შემდეგ ბოსელში მაკამ ფირუზას ცხვირწინ თეთრი, წითელწინ კლებიანი ხელსახოცი აუფრიალა და სიცილით უთხრა:

— ეს შენი დახლიდარის ნიშანია, ფირუზ, არ მეგონა, თუ შენისთანა ქალიდევნისას ამისთანა გამოუცდელი ნათესავი ეყოლებოდა. არა, ეგ ზანდაროვი არ არის! — ყურში რალაც ჩასჩურჩულა და ხმამაღლა გადაიხითხითა იმის მოლოდინში, რომ ფირუზაც აპყვებოდა, მაგრამ ფირუზა დაბლვერილი იჯდა. მაკამ გაკვირვებით ახედ-დახედა, ფირუზას მაკასთან შორიდან მოვლა არ უყვარდა და უფრო უბრძანა, ვიდრე უთხრა:

— სახლიდან გამოაგდე, პირტიტველა ლანირაკთან საქმის დაჭერა არ გიხდება.

მაკამ მყისვე დაუბრუნა:

— არც შენ გიხდება შაქარ-ყინულით და აღჯანაბადით პირმოთხუშნულ გომბიოებთან კოტრიალი, მერე საყვედური როდის გითხარი? მე რა, შენზე ნაკლები ვარ?

ფირუზამ სიტყვა ბანზე აუგდო და მოკლედ მოუჭრა:

— თუ შენსას არ დაიშლი, შაქროს თავზე დაგაყენებ.

— ეგ არის, შემაშინე! სანამ მინდა, ხელიდან არ გაუშვებ.

— კარგად იცი, მაკა, რომ ამისთანებში ხუმრობა არ მიყვარს.

— არც მე ვხუმრობ, ფირუზ. თუ წინ დამიდგები, არ დაგინდობ.

ფირუზამ წარბი არ შეიხარა, მაკას დამცინავად გადახედა, ირონიულად ჰკითხა:

— მაინც რას მიზამ?

— არ დაგავინყდეს, ფირუზ, რომ მე მირზაჯანა მფარველობს, ქალაქში შარს ვინ ეძებს, რომ მე დამჭირდეს იმის ძებნა? ვაჭარ ხალხში განა ცოტა

საბაბია და მიზეზი კაცის გასაფუჭებლად? — ეუბნებოდა მაკა ფირუზას, თან გრძელი ყელსაბამის თეთრ მძივებს ეთამაშებოდა და პირი უცინოდა, — თუ მოვიდომე, ყველას დაგაჭერინებთ, შენცა, თეთრ ლიზასაც და თქვენს პირტიტველა გიგასაც. ქა! — ნამოიძახა ალტაცებით მაკამ, — ეს რა კარგი სახელი მოვიგონე. დღეიდან ამ თეთრ, წითელწინ კლებიან ხელსახოცს პირტიტველა გიგას დაუძახებ!

ფირუზა ისე გახდა, რომ ცხრანაირად ფერმა გადაჰკრა და კანკალი აუვარდა. მთავარმართებელთან დაახლოებული მირზაჯანასი არა მარტო თავადებს და აზნაურებს, არამედ ვაჭრებსა და ხელოსნებსაც ეშინოდათ. ნირნამხდარი ფირუზა თავის სამფეხა სკამზე ისე იჯდა, თითქოს ზედ ვინმემ ლურსმნით დააკრაო. მაკამ გაუცინა:

— აბა, ფირუზ, ეხლა ჩემი ფეხსაცმელები ჩამაცვი! ნამოდგომა მეზარება.

ხმელ თივაზე გადანოლილმა მაკამ ფირუზას ორივე ფეხი გაუშვირა. ფირუზა ზღაზვნით ადგა, ცოტა ხანს იყოყმანა, მერე სწრაფად დაიჩოქა მაკას წინ, ჯერ ერთი ფეხსაცმელი ჩააცვა ფეხზე, მერე — მეორე და ისე კობტად და ლამაზად შეუკრა ყაითნები, რომ მაკას სიცილი წასკდა:

— ყაითნების შეკვრაზე გეტყობა, ფირუზ, რომ ეგ ხელობა დიდი ხნის წინათ გაქვს ნასწავლი.

ფირუზამ მორჩილად გაუღიმა, მიელაქუცა, გათამამდა, მუხლისთავებზე ხელები გადაუსვა, მაგრამ მაკამ უკმაყოფილო მოძრაობით მოიშორა, გაჯავრებული ნამოდგა ფეხზე და თავის ძველ საყვარელს შეუტია:

— გვეყოფა, რაც ვიმასხრეთ, ეხლა შენთვის აღარ მცალიან!

ფირუზა მოიკუნტა. მაკას ზიზლი გამოეხატა სახეზე. ამ მეტისმეტად გარყვნილ ქალს ერთი ღირსება ჰქონდა, — მხდალი და მშიშარა მამაკაცები არ უყვარდა. ფირუზამ ძლივს გაუბედა:

— კიდევ როდის მოხვალ, მაკა?

მაკამ დამცინავად შეავლო თვალი, აგდებულად გადმოუგდო ზიზლნარევი სიტყვა:

— რაკისაზე მური ჩამოგისვი, აქ აღარ მომესვლება, — გატრიალდა და ნაჟიდა. ფირუზა მიხვდა, რომ ველარც ხვენწა უშველიდა, ველარც დადევნება.

5. ტრფიალი

ვინცა გნახოს, კვლავცა გნახოს, არ იკმაროს, კიდევ გნახოს.
გრიგოლ ორბელიანი

როცა თეთრი ღიზა ეკლესიიდან დაბრუნდა, ხოლო გიგა — ქარვასლიდან, მათ ფირუზა ველარ იცნეს. მედუქნე ერთბაშად დაბერებულიყო, ჩიბუხიანი ხელი უკანკალებდა, გრძელი თეთრი უღვაშების ბოლოები უცახცახებდა,

სახეზე ფერი არ ედო და დამფრთხალი, შეშლილივით იყურებოდა. შეშფოთებული თეთრი ლიზა ქმარს მივარდა, შეანჯღრია, ვიშვიშით დაეკითხა:

— ფირუზჯან, ეგ რა მოგსვლია? ეგ რანაირად გამხდარხარ?

ფირუზამ თავი დაისაწყლა, ხელები უმწეოდ გაშალა და ძლივს ამოიღულულა:

— დალაქს დაუძახეთ... წურბლები დამაყაროს... გაზაფხული დადგა და ეს დროზე უნდა მომგონებოდა...

გიგა კუსპარა დალაქთან გაიქცა. თეთრი ლიზა წალოს ეცა და ლოგინი გადმოიღო. გასავათებულ ფირუზას კისერზე წურბლები დააყარეს და მობრუნეს, მაგრამ ვერც ფეხზე წამოაყენეს, ვერც გუნება გამოუკეთეს, ლოგინს ლესავდა და ადგომა აღარ ახსენდებოდა.

კვირის ბოლოს ფეხზე დადგა, მაგრამ ცხვირს მაინც მინაზე დაათრევდა, რალაცნაირად გულნაღვლიანს და დაზაფრულს თეთრი ლიზა უკან დასდევდა და წამდაუნუმ კატისნამალას წვეთებს უსხამდა სათითისოდენა ჭიქაში.

ფირუზას მაკას დაკარგვა ენანებოდა, ცამეტი წლის ჭუჭყიანი და პირმოთხუპნილი გოგოს გახსენებაზე თავის ახალგაზრდობაც აგონდებოდა, მაგრამ უფრო მეტად თავისი დახლიდარის ბედი ანუხებდა.

თუ გაბოროტებული მაკა მოინდომებდა, ნაყმევ-ნაგლეხარ გიგას მირზაჯანას დააჭერინებდა, პოლიცია გამოძიებას შეუდგებოდა და მასაც, როგორც გამოქცეული გლეხის მფარველს, ზედ მიაყოლებდა. წარამარა აგონდებოდა მაკას მიერ იჭენეულად ნათქვამი: „არა, ეგ ზანდაროვი არ არის“ და ძილს უფრთხობდა.

ფირუზამ ჩათრევას ჩაყოლა ამჯობინა, რათა მაკა არ გაელიზიანებინა. მაკას ახალ გატაცებას წინ აღარ დაუდგა, თუმცა საშიშროება გიგას ამ მხრივაც ემუქრებოდა.

ფირუზა მაინც ფრთხილობდა და იმის თადარიგს იჭერდა, რათა გამოუცდელი დახლიდარი ხიფათს არ გადაჰყროდა. გიგას ფეხდაფეხ ისე დასდევდა, რომ იმას არაფერი შეემჩნია. როცა თავზე ქუდჩაკეცილი, ყელზე მერდინგადაგდებული გიგა მაკასთან მიდიოდა, ფირუზა დუქანს ცოლს აბარებდა, თვითონ კი შაქროს დუქნისკენ გარბოდა, რათა ის ლაპარაკით გაერთო და შინ წასვლა არ მოჰგონებოდა.

მაკა ერთგულ მოახლეს ყარაულად აყენებდა. საყვარელს ყელზე ეხვეოდა, უსურვაზივით ეტმასნებოდა, გულისთქმას ცხელი კოცნით უღვიძებდა. ათასი კაცის ხელში გამოვლილმა და ათასნაირად ნაცადმა და გამოცდილმა ქალმა კარგად იცოდა, როგორ მოეხიბლა და მოეჯადოებინა ახალგაზრდა და სრულიად გამოუცდელი საყვარელი. არშიყნი ტახტზე სხდებოდნენ სალალობოდ და საალერსოდ. მაკა ისე მარდად და ისეთი ვნებიანი მიმზიდველობით იხსნიდა საკინძის დუგმებს და კაბის ღილებს, რომ მის საყვარელს ზედ ანთებული თვალი რჩებოდა. დაროცა თეთრგვრემანი, მაყვლისფერთვალეზა, თმაგიშერა, ტანნაკეთიანი და გრძელფეხა მაკა მის წინ შიშველდებოდა, თავბრუდახვეულ გიგას ამქვეყნად ყველანი და ყველაფერი ავინყდებოდა. შემდეგ შმაგური ალერსით და მტლამტლუშით მოქანცულნი ერთმანეთს მცხრალი და

დადლილი ლიბილით შესცქეროდნენ. ვაჟი სატრფოს გრძელ ნაწნავს ეთამაშებოდა, ხელზე იხვევდა და ზილფებზე დასხმული ვარდისწყალი ოდნავ თავს უბრუნებდა, ქალი მთქნარებით ეკითხებოდა:

— მართლა დადიოდი მაშრიყის ქვეყნებში? მაშ, ეგეთი ფერმიხდილი სახე რათა გაქვს? შენი გარეგნობაც სოვდაგრისა არ არის. მაგნაირი სუფთა პირისა ხე მალრიბულად ჩაცმულ კნიაზებსა აქვთ.

მაკას მირზაჯანას ქეიფების სტუმრები აგონდებოდა და უნებლიეთ უდარებდა მათ მედუქნის საოცრად ლამაზ დახლიდარს. თავდავინყებული გიგა თავის თავგადასავალს მაკას ისე უყვებოდა, როგორც ეს მას თავის დროზე ფირუზამ დაასწავლა. მაკა მაინც ეჭვიანად აქნევდა თავს:

— ესეც არ იყოს, სად შენა და სად ფირუზა?! აბა, ორთავენი ზანდაროვები როგორ იქნებით?

მაკას ჩამოკრულებით ნათქვამი გიგას უკვირდა, მაგრამ ყურადღებას არ აქცევდა. არც დაფიქრების დრო ჰქონდა.

მაკა ისეთი ცხარე კოცნით ისტუმრებდა ახალგაზრდა საყვარელს, რომ მისი გემო ვაჟს ფირუზას დუქნამდე მიჰყვებოდა, სულსწრაფი მოუთმენლად თვლიდა საათებს, რათა სატრფოს სახლთან ხელახლა მისულიყო, მის ფანჯარაში თეთრი, წითელწინკლებიანი ხელსახოცი დაენახა და მასთან სააღერსოდ ასულიყო.

ერთხელ მაკამ თავის საყვარელს მოულოდნელად ჰკითხა:

— რას იზამ, ჩემმა ქმარმა რომ მოგვასწროს?

— რა უნდა ვქნა? — მიამიტად უპასუხა საყვარელმა.

— მალალი მყევხარ და სხვებსავით თახჩაში ვერ დაგმალავ.

გიგამ იუკადრისა და ჩექმის ყელში ჩადებულ ბებუთს გადახედა. მაკამ გულგრილად უთხრა:

— მაგისთანებით ვერ გამაკვირვებ, შენ ის მითხარი, ჩემთვის რატომ არაფერი მოგაქვს? რატომ არაფერს ყიდულობ?

გიგა დაიბნა, სატრფოს თხოვნის დაკმაყოფილება არ შეეძლო, რადგან ჯიბეში არასდროს გახვრეტილი გროშიც არ ედო.

6. ჩხუბი

ოჰ, სიმდიდრევ, სიმდიდრევ! შენ დაგდევს უკან ყოველი ქვეყნიერი ბედნიერება! შენ გიჭირავს ხელში სიყვარულიცა და სიმძულვარეცა.
გრიგოლ რჩეულიშვილი, „შემლილი“

შინ უგუნებოდ დაბრუნდა.

დიდხანს უტრიალებდა აივანზე მჯდარ ფირუზას, რომელსაც იდაყვები დასტანდაზზე დაეყრდნო, ჩიბუხს აბოლებდა და ბოსტანში მომუშავე თეთრ ლიზას უყურებდა.

გიგა გვერდით ამოუდგა, თავი მოიქექა, ცხვირზე ხელი წაივლო, დაახველა, ხმაში ხრინნი გაუჩნდა და როგორც იქნა, ამოთქვა:

— ფირუზჯან, თუ ძალიან არ გენყინება, იმ ოქროს ქისიდან ერთი ოქრო მომეცი.

ფირუზა სკამზე ისეთნაირად შეტოკდა, თითქოს მოულოდნელად ვინმემ თავში კეტი დაჰკრაო. პირი დაალო, გაუკვირდა, მაგრამ მალე მიხვდა, თუ საიდან უტევედა მას მაკა. გაბრაზდა და დახლიდარს დაუყვირა:

— რის ქისა, რა ქისა? დალოცვილო, ის ოქროს ქისა, განა, რამდენ ხანს უნდა გვეყოფნოდა? აბა, ერთი კარგად იანგარიშე, რამდენი ხანია გასული, რაც ჩვენთანა ცხოვრობ? აბა, ერთი კარგად დაფიქრდი და გასინჯე! ან ჩაცმას არ უნდა ფული, ან დახურვას, ან ჭამას, ან სმას, ან აბანოს, ან დალაქს, ან ფოსტას, ან მოხელეს, ან მალსა და მახტას! რომელი ერთი მოვთვალო! დაუღეველი რა არის, რომ შენი ქისა არ დაცარიელებულიყო? განა რამდენი ფული იყო იმ ოქროს ქისაში?

გიგამ ეს ახლაც არ იცოდა, ამიტომ ფირუზას ვერც ვერაფერს ეტყოდა.

ქმრის ყვირილზე თეთრმა ლიზამ ყურები ცქვიტა, ბარი ხელიდან გააგდო, აივანთან ახლოს მივიდა და ფირუზას დახლიდართან ჩხუბით ლაპარაკს ყური დაუგდო.

ფირუზამ სწრაფად შეწყვიტა ოქროს ქისაზე ლაპარაკი, დარცხვენილ დახლიდარს გამომცდელი თვალებით დააცქერდა და ჩაეკითხა:

— მაინც რათ გინდა ოქროს ფული?

— ქალაღია მინდა ვიყიდო... — სვენებ-სვენებით წარმოთქვა ყაყაროსავით განითლებულმა დახლიდარმა.

ფირუზა შეხტა და შემოტრიალდა.

— ქალაღია?! მერე დედაკაცი ხომ არა ხარ, რომ ქალაღია მხრებზე მოისხა ან მკლავზე გადაიგდო? ლიზავ, გესმის რას ლაპარაკობს ჩვენი პატიოსანი შვილობილი? — იღრინებოდა და იკბინებოდა ფირუზა, — შენ პირდაპირ მითხარი, გუნებაში რაცა გაქვს, რა შორიდან უვლი? მაშ, შენ შენსას აღარ იშლი, რალა! ბოზკურობაში გინდა ფული ხარჯო და მედუქნე შაქროსავით გამაკოტრო?

— მაშ, მაშ! — კვერს უკრავდა ქმარს თეთრი ლიზა, რომელსაც უკვე გაგებულნი ჰქონდა მაკასთან გიგას ურთიერთობის ამბავი და ქმარზე უარესად იყო შენუხებული, — ჩვენს უბანში შაქროზე შეძლებული მედუქნე სხვა ვინ იყო? მაგრამ, დაიხსომეთ ჩემი სიტყვა, გროში არ ექნება, რომ შუბლზე მიიკრას.

— შენ ეგა თქვი და! — თავს უქნევდა ფირუზა ცოლს, — მაგრამ რათ გინდა; ამას ეგ, ეტყობა, მაგალითად არ გამოადგება, მერე რისი იმედი აქვს? ჩემი დუქნის? არა, არა! ჯერ ისე არ გავგოყებულვარ, რომ ქალაღიას სასყიდლად ხელი ჩემს დახლში ჩაგაყოფინო, როცა საკუთარი დუქანი გექნება, მაშინ ვინ დაგიშლის, ბაზაზები ჩამოიარე და რომელი ქალაღიაც არ მოგწონება, შენც ის იყიდე.

— მაშ, მაშ! მაშინ დამშლელი ვინ ეყოლება? — თუთიყუშით იმეორებდა ფირუზას სიტყვებს თეთრი ლიზა.

— ჰოდა, ჩემი უკანასკნელი სიტყვა ეს არის, — განაგრძო ცოტათი დაწყნარებული მედექენემ, — მე და ლიზას ამ საქმეზე ხელი დაგვიბანია, შენ კი, როგორც გინდა, ისე მოიქეცი.

ფირუზამ ქურაბანდისკენ გაიხედა, ორივე ხელი ფართოდ გაშალა, შუბლი კინალამ დასტანდახს დაკრა და ასეთნაირად თავის დაკვრას დამცინავად ზედ დააყოლა:

— საიდანაც არ მოსულხარ, გზაც იქით დამილოცია!

დახლიდარმა არც ქურაბანდისკენ გაიხედა, არც გუდა-ნაბადი აიკრა, სიტყვა აღარ დასძრა, ოთახში შევიდა, ფანჯარასთან ჩამოჯდა და შორიდან თვალი იმ აღმართს გაუსწორა, საიდანაც მედექენე შაქროს სახლისაკენ მიმავალი ქურა იწყებოდა.

7. შეხვედრა ღვინით გერმანოზიშვილთან

მარჯვნივ საბილიარდო სახლია, იქ რუსი ოფიცრები
თამაშობენ და ხმაურობენ.
ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

დაღონებული და უფრო მეტად გაპირყვიითლებული გიგა გაოგნებული დადოდა, მაკას დავინყება არ შეეძლო, ხელცარიელი კი საყვარელთან მისვლას ვერ ბედავდა, ტყუილად ეკიდა მედექენე შაქროს სახლის ფანჯარაზე თეთრი, ნითელნინკლებიანი ხელსახოცი.

გულის გადაყოლებას გიგა თავის ახალგაზრდა მეგობრებში ცდილობდა, მაგრამ ვერ ახერხებდა, მაკა განუწყვეტლივ თვალნინ ედგა, თავისთან ეძახდა, ამას ზედ ისეთი რამ დაერთო, რამაც ისედაც აფორიაქებული ყმანვილი კაცი კიდევ უფრო ააფორიაქა.

რიყეში ერთ გადმოკარგულ გერმანელს ყავახანა და საბილიარდო ჰქონდა გამართული, იქ მისვლა-მოსვლა არასდროს ნყდებოდა, ყავახანა მუდამ ოფიცრებით იყო სავსე. მათი ცხენები ყავახანის წინ ჯარისკაცებს აღვირებით ეჭირათ და საათობით უცდიდნენ თავიანთ უფროსებს, რომელნიც ფულს ჭირვეულ კარტს და ბილიარდის ბურთს სწირავდნენ.

იმ დღეს გიგა თავის ამხანაგებთან ერთად აბანოში დროს გასატარებლად მიდიოდა, შუა ქურაში ხელიხელგადახვეულნი სიმღერით მოდიოდნენ და თან, რათქმა უნდა, თვალი აივნებზე რჩებოდათ, მზიან ამინდში აივნებსა და სახლის ბანებზე გამოფენილ რძალ-გოგოს შეჰხაროდნენ და მტრედებს უფრენდნენ. გერმანელების ყავახანას რომ მოუახლოვდნენ, გიგა მეხდაკრულივით ერთ ადგილზე გახედა და ფერი ეცვალა, ყავახანიდან გაბოროტებული სახით

დავით გერმანოზიშვილი გამოვიდა, ნაბატონარი და ნაყმევი ერთი ნამით ერთმანეთის პირისპირ აღმოჩნდნენ.

ფანდურაანთ იოსებს თუ ზანდარაანთ გიგას, მან უკვე აღარ იცოდა, ვინ იყო და რა იყო, ძველი შიში ახალი ძალით შემოენთო და ამხანაგების მხრებიდან მკლავები ცივად ჩამოიღო, სხვებიც გაჩერდნენ. დავით გერმანოზიშვილს ფეხ-დაფეხ მოჰყვებოდა გადაფითრებული რუსი ოფიცერი, რომელსაც მარცხენა ლოყაზე გარტყმული სილის კვალი ემჩნეოდა. მათ თან კიდევ ორი ოფიცერი მოსდევდა, ყველანი საჩქაროდ ცხენებზე შესხდნენ, ქუჩაში გააჭენეს და მალე თვალს მიეფარნენ.

ყველაფერი ერთ ნამში მოხდა.

— რა მოხდა? — დამტვრეული რუსულით ჰკითხა ვილა ცამრუს ჯარისკაცს.

— დიდი არაფერი, — თქვა ჯარისკაცმა, — კარტის თამაშის დროს ოფიცრები შელაპარაკდნენ და ჩხუბი მოუვიდათ. იმან, ვისაც სილა გაარტყეს, დუელში უნდა ჩამოიბანოს თავისი სირცხვილი.

— მაშ ისინი ერთმანეთის დასახოცად წავიდნენ?

— ჰო. იქიდან მარტო ერთი დაბრუნდება, — გულგრილად უპასუხა ცნობისმოყვარე მოქალაქეს ჯარისკაცმა.

გიგა დაფიქრებული იჯდა ანთებული მაშხალის ქვეშ. უგუნებოდ იყო, დაღვრემილი და მოწყენილი, არც ქეიფში ერეოდა, არც სიცილ-ხარხარში, არც მეზურნეთა დასტის სიმღერებს უგდებდა ყურს. სუფრის მეინახეებმა მისი გამხიარულება სცადეს, მაგრამ სევდის მიზეზი რომ ვერ გაუგეს, ყიჟინა დასცეს: „შეყვარებული ხარო. გვითხარი, ვინ არის, სადა ცხოვრობს, ვისი ქალია, რომ მივუცვივდეთ და შენი დამდაგველი მოვიტაცოთ“. შუბლდარდილული გიგა გონების თვალთ ხედავდა ორ ოფიცერს, რომლებიც ერთმანეთს დამბაჩებს უმიზნებდნენ. ამ ორიდან სასიკვდილოდ განწირული მხოლოდ დავით გერმანოზიშვილი ეცემოდა. გიგამ აბანოში ვერ გაძლო. დიდხანს დაეხეტებოდა გერმანელის ყავახანის წინ, მან მხოლოდ მეორე დღეს გაიგო, რომ თავად გერმანოზიშვილს მოწინააღმდეგე მძიმედ დაეჭრა, თვითონ კი უვნებლად გადარჩენილიყო. გიგას საშინლად ეწყინა. ისევ ფრთხილად უნდა მოქცეულიყო, საეჭვო ადგილებისათვის შორიდან მოევლო და იქ არ გამოჩენილიყო, სადაც თავადები და ოფიცრები იყრიდნენ თავს. უკვე დიდი ხანი იყო, რაც თბილისში ცხოვრობდა, მაგრამ მარმარილოს ნყაროზე ჯერ წყალი არ დაელია.

ფირუზას მალე თვალში მოხვდა მისი დაფეთებული, მოუსვენრად მაცქერალი სახე, რომელზეც სასონარკვეთილი შიში და ძრწოლა აღბეჭდილიყო. მედუქნემ ეს თავისებურად ახსნა, იქედნურად გაელიმა და დახლიდარს ნიშნისმოგებით ჰკითხა:

— რაო, დახლიდარო, შაქრო დაგაყენეს თავზე?

დახლიდარმა უარის ნიშნად თავი გაიქნია.

— მაშ, რა მოხდა? რა დაგემართა? რამ დაგაფრთხო?

გიგამ სივრცეს უფრო უთხრა, ვიდრე ფირუზას:

— დავით გერმანოზიშვილს შევხვდი.

ფირუზას პირკატა ეცა. არ მოელოდა, თვითონაც დაფრთხა, დახლიდარს ყველაფერი დანვრილებით გამოჰკითხა, საქმის ვითარება ყოველმხრივ ანონ-დანონა და გამოსავალს ძებნა დაუწყო, რათა დახლიდარიც გადაერჩინა და თვითონაც გადარჩენილიყო.

ლაპარაკი არ უნდოდა: თუ დავით გერმანოზიშვილი გიგას მიაგნებდა, არც მას ჩაუვლიდა უბრალოდ გამოქცეული ყმის სოვდაგრის ნაშეგირდალად გასაღება. ყველაფერი ოხრად დარჩებოდა, ნაშოვნიც და ნაქურდალიც, სახლიცა და დუქანიც.

სწორედ ამიტომ ფირუზა მთანმინდის ქუჩებში ხეტიალს შეუდგა. მან კარგად იცოდა, სად იყო გერმანოზიშვილის სახლი, რადგან როდესაც თავზე თაბახდადგმული ხილითა და ხრამულით ვაჭრობდა, ამ სახლშიც ჰყავდა მუშტრები.

ნანახი ჰყავდა დავით გერმანოზიშვილიც, მისი და მანანაც და მათი ხნიერი გამდელიც. ფირუზას სწორედ ამ დედაკაცთან შეხვედრა და გამოლაპარაკება უნდოდა, ოღონდ იმას ფიქრობდა, ჯერ ისევ ცოცხალი იყო თუ არა მუდამ შავებში ჩაცმული და ფეხშიშველი დედაბერი.

ბედმა მალე გაუღიმა.

ერთ საღამოხანზე გერმანოზიშვილების სახლის აივნიდან ნაცნობმა დედაკაცმა გადმოსძახა:

— გამარჯობა, ფირუზ.

— გაგიმარჯოს, გაიანე, — თავაზიანი საღმით ახედა აივანზე გადმომდგარ დედაბერს ფირუზამ, ქუდი მოუხადა და თავი მდაბლად დაუკრა.

— კაცო, სად დაიკარგე, რა ინა დაიდე ფეხზე და ჩვენს უბანში აღარ გამოჩნდი? ან შენი თაბახი სად არის, ან შენი ვირი?

— აღარც თაბახი მაქვს, აღარც ვირი მყავს. ჯერ ვმეწვრილმანეობდი, ეხლა მეღუქნეობით ვირჩენ თავს.

— ყოჩაღ! დაგტყობია კიდეც. მთვარესავით გაბადრულხარ, გეტყობა, არც ზუთხი გაკლია, არც ხიზილალა, — დედაბერმა უკბილო პირი გამოაჩინა და ფირუზას გაუცინა...

ნასიამოვნებმა ფირუზამ თავი ისევ მდაბლად დაუკრა.

— ისე კი ყველას გვაგონდები, — განაგრძო გერმანოზიშვილების გამდეღმა, — განსაკუთრებით კნიაზ დავითს! ეხლაც იგონებს ხოლმე შენი ქორფა ბოლოკების კონებს და გემრიელ ხრამულს.

ფირუზამ დრო უხელთა, დედაბერს ასძახა:

— კნიაზი დავითი როგორ ბრძანდება?

დედაბერს ჩრდილმა გადაურბინა სახეზე, დაღონდა, ფირუზას თავის კანტურით და ნუნუნით ჩამოსძახა:

— რალა როგორ ბრძანდება! კინალამ ჩხუბში რუსის აფიცერი შემოაკვდა, არ აპატიეს და ისევ დალისტანში გაგზავნეს იქაურ ჯარებში საომრად.

ფირუზას ისე გაუხარდა, რომ უნდოდა თავდაღმართში კისრისტეხით დაშვებულიყო, კუკიაზე გავარდნილიყო და ეს ამბავი თავის დახლიდარისათვის ეხარებინა, მაგრამ თავი შეიკავა და დედაბერს ყასიდად ჰკითხა:

— შენ როგორღა ხარ, გაიანე? რასა იქ, როგორა ცხოვრობ?

— როგორ უნდა ვიყო? ფეხები მტკივა და ბაზარში ვერ ჩავდივარ. მსახურად კი ისეთი ზარმაცი და ცუდლუტი იმერლის ბიჭი გვყავს, დილით ნასული ბაზრიდან სალამოს ძლივს ბრუნდება. მე და ჩემი პატარა ქალბატონი სანახევროდ მშვივრები ვართ. მალე სოფელში წავალთ, იქ დავრჩებით, სანამ კნიაზი დავითი დაბრუნდება, მოგვხედავს და გვიპატრონებს.

ფირუზამ გასაგები გაიგო, დედაბერს ისევ თავი დაუკრა, თავდაღმართს ჯერ ტაატით დაადგა, მერე თანდათან ნაბიჯს მოუჩქარა, ბოლოს მოკურცხლა და ეს ხანდაზმული მამაკაცი თითქმის სირბილ-სირბილით მივიდა კუკიამდე. დუქანში შევარდა და გიგას ახარა:

— სამახარობლო და მალარიჩი შენზეა! საქმე სწორედ ისეა, როგორც შენ გაგიხარდება — დახლს მიუჯდა და გიგას ყველაფერი უამბო. გახარებული გიგა ფირუზას გადაეხვია და „შენი ჭირიმეს, შენ შემოგველეს და შენ გენაცვალეს“ ძახილით უკოცნიდა ლოყებს, კისერს, დიდი თავის მოტვლეპილ ადგილებს, ყურებს, გადღრენილ ცხვირს, თვალებს და არ იცოდა კიდევ რა ექნა, როგორ და რანაირად გადაეხადა მისთვის მადლობა. გულაჩუყებულმა ფირუზამ ხელი აუქნია:

— მოიცა, მოიცა-მეთქი, შენ მე მაკა ხომ არა გგონივარ?!

გაიცინა და დახლიდარიც გააცინა.

8. გაფრთხილება

დავინახე, რომ უფსკრულის ზედ კინწირაზე ვიდექი და ერთ წამს კიდევ რო დავრჩენილიყავ ამ კინწირაზედ, ნიავი გარყვნილებისა გადამაგდებდა უფსკრულში.

ლავერენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

თითქმის ერთდროულად გიგამ სხვა სიხარულიც განიცადა. ქუჩაბანდის ბოლოს მაკა მას წინ დახვდა და თავისთან წაიყვანა. ფირუზას ეს არ გამოეპარა. დახლიდარს გადაჭრით მოსთხოვა:

— მაკას თავი გაანებე, რამდენჯერ უნდა გითხრა? შენი ფანდი არ არის.

გიგამ ქვა შეაგდო და თავი შეუშვირა:

— მიყვარს, ფირუზჯან!

— დაივინყე. ერთიც ვნახოთ, იმის ქმარს ვინმემ ყურში სიტყვა ჩაუგდო, მაშინ რასა შვრები?

— მაგისთანების არცა მშინებია, არც მეშინიან! — ამაყად უპასუხა გიგამ. ფირუზამ გაკვირვებით ახედა:

— მაშ, დავით გერმანოზიშვილის რათ გეშინიან?

— გერმანოზიშვილის... გერმანოზიშვილის... — აიბნა გიგა და პირი გაუყვითლდა, — ის ჩემი ბატონია, მე იმისი ყმა ვარ, რასაც უნდა, იმას მიზამს. ძალა და სამართალი იმის ხელშია. მარტო რომ შემხვდეს, ნარბს არ შევუხრი, მაგრამ რომ დამიჭიროს, გაჩენის დღეს მანყევლინებს. შაქროსთანა ვერ შემაშინებს, ჩემი ფანდია.

ფირუზა ჩაფიქრდა. მან მაკასაგან იცოდა, რომ გიგასთვის ის პირველი დედაკაცი იყო. ამიტომ გიგა არაფრის წინაშე არ დაიხევდა, რათა საყვარელი ქალი შეენარჩუნებინა და მეტოქეები ჩამოეცილებინა. სამაგიეროდ, მაკა არ დათმობდა თავის საყვარლებს და არც ისინი დათმობდნენ მაკას. ხიფათიც ამის გამო იხლართებოდა. გიგასთვის ქმარზე უფრო საშიშარი მაკას საყვარლები იყვნენ. ფირუზას სწორედ ეს ანუხებდა და აფიქრებდა. დახლიდარს ქკუას არიგებდა, მაგრამ ვერაფერს ხდებოდა. გიგა ერთსა და იმავეს გაიძახოდა:

— მიყვარს, ვერ დავთმობ!

ფირუზა თეთრ ლიზასაც იშველიებდა ხოლმე, როცა გიგას მაკას ამბებს უყვებოდა.

— თუ ჩემი არა გჯერა, ლიზას ჰკითხე, რამდენი კაცი დალუპულა მაკას წყალობით, რამდენი გაფუჭებულა, რამდენი გაღარიბებულა და ცოლ-შვილი ულუკმაპუროდ დაუგდია. არ მითქვია? ეგ კაცს გვერდში ისე არ დაიყენებს, თუ ხელში არაფერი დაუნახა. ბრჭყვიალა რამისთვის სადაც გინდა, იქ გაგორდება, ბაჯალლო ოქროსთვის კი — ნულარ იკითხავ! უბნის ქალებს შელოცვილი ავგაროზები თათრის მოლებთან დააქვთ, რომ იმათ ქმრებს მაკამ თვალი არა ჰკრას. რატომ არ მაფასებ, დედაკაცო? ხატს, მე და ჩემმა ღმერთმა, ცხრა სანთელი უნდა დაუნთო, რომ თათრის უბანში არ დაგარბენინებ!

თეთრმა ლიზამ პირიდან აღჯანაბადის კურკა გამოიღო, რათა მისი სიტყვები ქმარს კარგად გაეგონა:

— მოიმწვანილე და ეხლა მაგას მეუბნევი? ავგაროზები მე სხვებისთვის მჭირდება!

ფირუზას გაცინება უნდოდა, მაგრამ არ გაეცინა, პირიქით, ცოლს შეუტია:

— ჩემს გათათხვას ისევ ის გირჩევნია, შვილობილს უშველო! ის დროა, მაგის გულისთვის თათრის უბანში გარბოდე!

— მაშ, მაშ, — ვიშვიშით ნარმოთქვა თეთრმა ლიზამ, რომელიც ხელისგულზე აღჯანაბადს ილაგებდა, ორი თითით კენკავდა და პირს იტკბარუნებდა, — მაგისმა სიცოცხლემ, ღამე დარდით არა მძინავს.

თეთრ ლიზას ერთი ავგაროზი თათრის მოლასთან ქმრის სახელზე ჰქონდა ნაღებული, მეორე — გიგას სახელზე. ამიტომ დამშვიდებული იყო და აღჯანაბადის ჭამით იყო გართული. ქმრის ლაპარაკს მხოლოდ ცალი ყურით უგდებდა.

მაგრამ გიგას სიყვარული და მაკას გატაცება უფრო ძლიერი იყო, ვიდრე ფირუზას დარიგებანი და თეთრი ლიზას თათრის უბანში მოლასთან სირბილი.

ერთხელ ხიდის ყურეში მეტივე ასლამაზამ ფირუზა გააჩერა, ხელი მოჰკიდა, განზე გაიყვანა და უთხრა:

— შენი დახლიდარი კარგი ყმანვილი ჩანს, ცუდს ვერაფერს ვიტყვი, მაგრამ მაკასთან რა უნდა? საცოლე ბიჭია, მაკას ფანდი არ არის. ან შენ რათ გინდა, ან იმას რათ უნდა უბრალოდ გაფუჭდეს? მაკას ჩემისთანა თავზე ხელალებულები ეტანებიან ან ფულიანი ბაზაზები და ბაყლები, რომელთაც დაბერებული ან ავადმყოფი ცოლები ჰყავთ, ესენი საშიშნი არ არიან. არც მე ვახლებ ხელს, კინტოებს და პაჟარნი დარდიმანდებს კი მოერიდოს და თავი შორს დაიჭიროს.

ფირუზამ გაიოცა, გაიკვირვა:

— რას ამბობ, კაცო, ჩემს დახლიდარს მაკასთან რა უნდა?

ასლამაზას გული მოუვიდა:

— კარგი ერთი, პაპაჯან, ყველა შენ გინდა გააცურო? როგორ გგონია, სხვებს ჭკუა არა გვაქვს? სწორედ გუშინ მითხრა მაკამ, რომ ეგ ამბავი შენც კარგად იცი. ჰო, ამასაც გეტყვი, შენი ლამაზი დახლიდარი გუშინ მაკამ სახლიდან გამოაგდო. მაგისთანა უფულო ჩასპანდები მაკას ერთი-ორჯერ სჭირდება, მალე ბეზრდება და ხიფათიც სწორედ ამ დროს იწყება.

ფირუზამ ეს ყველაზე კარგად იცოდა, ნუნუნს მოჰყვა:

— ბევრჯერ დავუშალე, მაგრამ არ დამიჯერა. ეგ ისეთ მალალ ჯორზეა შემჯდარი, რომ ადვილად დაბლა ფეხს ვერ დაადგმევინებ.

მეტივე ასლამაზამ გაიცინა:

— აკი წელან ამბობდი, არაფერი ვიციო?

— დალოცვილო, მაშ ბაირალს ხომ არ გამოვაკრავ და ხალხს არ შეეყრი? ეგ მარტო ჩემი დახლიდარი კი არ არის, ნათესავიც არის.

— ჰო, მართლა, — მოაგონდა ასლამაზას, — გუშინ მაკა იმასაც ამბობდა, ერთი მირზაჯანას უნდა გამოვაკითხინო, ეგ აყლაყუდა დახლიდარი ფირუზას სანვრიმალლოში როგორ მოხვდაო? პაპაჯან, მაკა შენ რაღათ გემტერება?

— ჭკვიანი კაცი ხარ და არ უნდა მეკითხებოდე. განა ჩემი დახლიდარისათვის რომ არ დამეშალა, მაკა გადამეკიდებოდა?

— ჰო, ეგეც მართალია, — თქვა მეტივე ასლამაზამ, ფირუზას თავი დაუკრა და მტკვრისაკენ გაუხვია.

ფირუზა კი ისევ დიდხანს იდგა ხიდის ყურესთან დაფიქრებული და დაძმარებული. საქმე სახუმარო აღარ იყო. მირზაჯანას ჩარევა ზანდაროვების ოჯახურ საქმეებში დავით გერმანოზიშვილსაც გამოაჩენდა, მაგრამ დახლიდარზე გაჯავრებულმა და გულმოსულმა ფირუზამ ერთი შეცდომა დაუშვა. მან მეტივე ასლამაზას ნაამბობიდან სწორედ საამისოდ ნათქვამი გამოტოვა. სამაგიეროდ, მაკას სახლიდან გიგას გამოგდების ამბავი დაიხვია ხელზე, რათა ამაყი და თავმოყვარე დახლიდარისათვის გული მოეკლა და თავზე ცივი წყალი გადაესხა. გიგა ისეთნაირად გაბრაზდა და ქალაქურად ისე უნმანურად შეიგინა, რომ თეთრი ლიზა სახტად დარჩა და ნამონითლდა კიდევ. ფირუზა კი სიხარულისაგან კინალამ ფეხზე წამოხ-

ტა. მის წინ სწორედ ისეთი დახლიდარი იდგა, როგორც მას დიდი ხანია უნდოდა ყოფილიყო. სადღა იყო დარცხვენილი, დამფრთხალი და შეშინებული ტეტია? ამ კაცს, ეს ფირუზამ ახლა კარგად იცოდა, საითაც სურდა, იქით წაიყვანდა. მისი ხელიდან გაშვება აღარ შეიძლებოდა, მას პატრონობა და გაფრთხილება სჭირდებოდა. მით უფრო მეტი მონდომებით შეუტია გაჯოუტებულ გიგას, არ ურიდებოდა და წამდაუნუმ ეუბნებოდა:

— გეყოფა, ხელი აიღე, ნუთუ არ გეყოფა, რაც ზანდაროვებს სირცხვილი გეჭამე? დავიჯერო, ქვეყნის დაღდაღანი არ მოგებზრდა?

— აკი გითხარი, ვერ დავთმობ-მეთქი, — ჯიუტად იმეორებდა შეყვარებული დახლიდარი.

— თავი გაანებე, თორემ სახელი გაგიტყდება, — უმტკიცებდა მოთმინებიდან გამოსული ფირუზა, — სოვდაგრები დაგინუნებენ, პატიოსანი ოჯახიდან ქალს ცოლად არავინ მოგცემს.

გიგა თავისას არ იშლიდა. მასზე არც ფირუზას სიტყვა ჭრიდა, არც მუქარა მოქმედებდა.

ძუნწი და ფულს დახარბებული მედუქნე როგორმე რომ ესიამოვნებინა, გიგამ ერთ დღეს ყომარში მოგებული ფული მოუტანა. ფირუზა ისეთნაირად აენტო, ისეთნაირად აყვირდა და ისეთნაირად გაუნითლდა სახე, რომ თეთრ ლიზას შეეშინდა, მის ქმარს წვეთი არ დასცემოდა. ფირუზამ გიგას ფული თავზე გადააყარა, ზედაც არ დახედა, ყვიროდა და ილანძლებოდა:

— არა, ამ გლეხუჭას ვერ უყურებთ! ხედავთ, რანაირად დაატრიალა საქმე ამ ტეტიაში! მაშ, სოვდაგრობას ყომარბაზობა გირჩევნია? კინტო გინდა გახდე, თაბახი გინდა დაიდგა თავზე? ავარების ამქარში გინდა მოხვდე? მე და ჩემი საწყალი ცოლი იმისთვის ვიდგამთ წელეებზე ფეხს, რომ ჩვენს მონაგარზე ლოთები და გარყვნილები აპარპაშო? აი, რა იცის კახპებში თრევამ. დაიკარგე აქედან, თვალით აღარ დამენახო, კინტოებთან და ავარებთან საქმე არა მაქვს. ეგ ფულები მაკას ნაულე, ზიზილპიპილებისთვის დასჭირდება. რაღას უდგახარ? გატრიალდი და ჩემი სახლიდან გაეთრიე. ბევრი ვითმინე, მაგრამ მეტს აღარ მოვითმენ.

ყვირილმა ფირუზა კინალამ დაახრჩო. შეშინებულმა თეთრმა ლიზამ ქმარს ცივი წყალი მოურბენინა.

ორი კვირის განმავლობაში მედუქნე და დახლიდარი ერთმანეთს ხმას არა სცემდნენ, ცხვირს უწევდნენ.

თეთრი ლიზა მუხლებს ითქვეფავდა და ვიშვიშებდა:

— ქა, მაშ თილისმები არა აქვს იმ კახპების უსტაბაშს? ხედავ, რანაირად გამოიბა კაბის ბოლოზე ჩვენი გიგა! რამე ხომ არ აჭამა იმ ჯანდამწვარმა.

ამ დროს ფირუზა გაბრაზებული ხმით ერთსა და იმავეს ამბობდა:

— მაკას დავინყება ადვილი არ არის! — ამბობდა და თვალწინ უდგებოდა შუშპარა და დაუდეგარი, მაგრამ თან თავნება და ბოროტი მაკა.

9. განაკიცხული დედა

ჯერ მღვდელი მოვა, მერმე ჯალათი.
ვიქტორ ჰიუგო, „უკანასკნელი დღე სიკვდილმისჯილისა“

იმ დღეს მახათას მთაზე ახალგაზრდა ქურდი უნდა ჩამოეხრჩოთ. მთელ ქალაქს იქ მოეყარა თავი. ახლომახლო სოფლებიდანაც ბევრი იყო მოსული სეირის საყურებლად. ტევა აღარსად იყო. ყველა სახრჩობელისაკენ მიიწევა. ყველას უნდოდა ახლოდან დაენახა ქურდების განთქმული მეთაური და კაცისმკვლელი.

ფირუზა და გიგა დილაადრიან ასულიყვნენ მახათას მთაზე და სახრჩობელის წინ დამდგარიყვნენ. მედუქნეც და დახლიდარიც თანაგრძნობით და სიბრალულით ათვალთქმებდა თექვსმეტი წლის ყმანვილს, ქურდს და მკვლელს, რომლის შავი ხუჭუჭი თმა და დახატული პირისახე ერთი წამით ყველას ავინყებინებდა, რომ მათ წინ სიკვდილით დასასჯელი იდგა. ტანადაც მშვენიერს ნაბლისფერი მოკლე ჩოხა დარდიმანდულად ეცვა და ისედაც კოხტას კიდევ უფრო აკოხტავებდა. დოშლულიანი ატლასის ახალუხის ლილები გაეხსნა, ქალსავით თეთრი ყელი გამოეჩინა და ისე ამაყად და გაბედულად იდგა, გეგონებოდათ, ქეიფში მეინახებეს შორის იმყოფებო. მის გვერდით წითელხალათიანი ბრგე ჯალათი თოკს სანთლავდა და თავის საქმით იყო გართული. სიკვდილით დასასჯელი ხან თავის ჯალათს უყურებდა, ხან მოგუგუნე ბრბოს. დედაკაცებს ყრმა ებრალებოდათ და ტიროდნენ: „ვაი, შენს დედასო!“ როცა განაჩენი ნაიკითხეს, შემოსილმა მღვდელმა წესის ასრულება მოათავა, ჯარისკაცებმა დოლები ააბრახუნეს და ჯალათმა ხელი ნაატანა, სიკვდილით დასასჯელი ნაბარბაცდა და გადაფითრებულმა ძლივს ამოთქვა:

— დედაჩემი მაჩვენეთ, მინდა დედაჩემი ვნახო.

უკანასკნელი თხოვნა შეუსრულეს.

როდესაც გზის პირზე ის დროშკა გამოჩნდა, რომლითაც სიკვდილით დასასჯელის დედა მოჰყავდათ, ხალხი ერთ არსებასავით შეინძრა, ამოძრავდა და გრიალით დაიძახა:

— მოჰყავთ... მოჰყავთ.

დროშკიდან ნირშეცვლილი მაკა გადმოვიდა.

— დედიჯან! — შორიდანვე შემოჰბლავლა ჩამოსახრჩობმა შეილმა. — დედი!

ერთი გრძნობით შეკრულ ბრბოს ელდასავით დაურბინა ამ განწირულმა ძახილმა, სული შეურყია და აუფორიაქა.

— დედი! — უთხრა სახრჩობელასთან მისულ მაკას უბედურმა შეილმა, — ძუძუ ამოიღე, მინდა უკანასკნელად ვაკოცო.

მაკამ პირველად თავის სიცოცხლეში ძლივს მოახერხა საკინძის ლილეების გახსნა. ხელები უკან კალებდა, თითები ებლანდებოდა, წვალობდა. ბოლოს მორთოლვარე ხელით ათასი კაცის ხელში ნასრესი ძუძუ ამოიღო, ძუძუს თავი შეიღოს პირში ჩაუდო და მის ხუჭუჭებს უცრემლო თვალებით დააცქერდა. შეიღმა კოცნის მაგიერ დედის ძუძუს თავს ისე მაგრად მოუჭირა კბილები, რომ ტკივილისაგან გამწარებულმა დედაკაცმა შემზარავი კივილი მორთო. იგი ღონიერმა ჯალათმა ძლივს გამოგლიჯა ხელიდან დამნაშავეს, რომლისთვისაც მტანჯველ აზრს თუ ფიქრს სახე დანადარტყმულივით დაეგრიხა. მაკა გულნასული დაეცა სიკვდილმისჯილი შვილის ფერხთით.

— ეს რა ჩაიდინე? — ჰკითხა ბოროტმოქმედს პროკურორმა.

— ეს დედაკაცი დედა კი არა, გველი იყო! — უპასუხა ქურდების მეთაურმა,

— მაგის ძუძუებმა რძის მაგივრად შხამი მანოვნინეს. აი, ვინ გამხადა ქურდი! ჯალათმა კიბე და მარყუჟი მოამზადა.

როცა გულნასული მაკა მობრუნდა, მისი შვილი უკვე სახრჩობელის თოკზე ეკიდა.

ყველა ბოროტ დედას წყევლიდა.

გარინდებული ბრბო ჯერ მხოლოდ მდუმარე სიძულვილით უყურებდა ლამაზსა და აშოლტილ დედაკაცს, რომელიც საკუთარი შვილის უბედურების მიზეზი გამხდარიყო. მისი შვილი სახრჩობელის ტომარაში წვალებით იხრჩობოდა, ის კი ქირმაშალში გახვეული იდგა. გამტკნარებული, პირმოკუმული, თვალებდაბურული, ცრემლდამშრალი. ირგვლივ იგი მხოლოდ ზიზლსა და სიძულვილს ამჩნევდა. სურდა იქაურობას საჩქაროდ გასცლოდა. მოუსვენარი თვალებით ბრბოში გამცილებელს დაეძებდა. უცებ მან თავის საყვარელს მოჰკრა თვალი, გაუხარდა, თავის ოდნავი დაქნევით ანიშნა, „ჩემთან მოდიო“, მაგრამ შეძრწუნებულმა გიგამ მყისვე პირი მოარიდა, სახე განზე ზიზლით მიაბრუნა. მაკამ შუბლი შეჭმუხნა და ტუჩი მოიკვნიტა.

ბრბოში ჯერ ყრუ დუდუნი გაისმა, მერე ალელდა, ახმაურდა, აზვავდა; აღშფოთებულ ბრბოს რისხვა და წყრომა შურისძიების აზრს უნერგავდა. ჰაერში პირველმა ქვამ გაიზუზუნა. ქვა შიგ სახეში მოხვდა მაკას, გაამწარა და თავი დააღუნინა, პირველ ქვას მეორე მოჰყვა, მეორეს — მესამე, მესამეს — მეოთხე. მაკამ სახეზე ხელები აიფარა, ტკივილი აღარ ახსოვდა და შიშით ფიქრობდა: „არ დავმახინჯდეო“. ხალხი გრიალით დასწვდა ქვებს, მაკას ჩასაქოლად მიესია, მაგრამ ოფიცრებმა დროზე გასცეს ბრძანება, ზარდაცემულ დედაკაცს ჯარისკაცები შემოერთყენენ და თოფების ჩახმახები ააჩხარუნეს.

ბრბომ უკან დაიხია, მაგრამ ქვა ხელიდან არავის გაუგდია.

მაკა ჯარისკაცებმა სახლამდის მიაცილეს. ქმარმა ის ხმისამოუღებლად მიიღო, რადგან ცოლი გაგიჟებით უყვარდა.

ამ ამბის შემდეგ ფირუზას დახლიდარი დაფიქრებული დადიოდა. თავისი სიყვარულის რცხვენოდა. ამხანაგები ცივ სალამს აძლევდნენ, თითქოს მის

მეგობრობას თაკილობენო. ფირუზა არაფერს ამბობდა. დუმდა. გულში კი უხაროდა: „რა სათქმელია! მაკასთან როგორღა მივა? ქუდს მოხდიან. ვირზე შესვამენ!“

გიგამ სატრფოს სახლიდან ფეხი სამუდამოდ ამოიკვეთა, მაგრამ მას მაინც დიდხანს აწვალებდა და ტანჯავდა სიყვარულის და სიძულვილის ამაღელვებელი გრძნობა.

კარი მეექვსე

1. სოვდაგარ ფერშანგოვის ასული

უკყარაულობ ერთის ვისმეს კარებსა, ერთს მოაჯირს, ორ პატარა
ფანჯარას; ეგებ ჩემი მზე იქიდან აღმოჩნდეს!
გრიგოლ ორბელიანი, „დიმიტრი ონიკაშვილის დარდები“

გიგა ზანდაროვი სოვდაგარ ფერშანგოვის დედისერთა ასულს პირველად ვანქის ტაძრის მახლობლად შეხვდა. ცუგრუმელა და ეშხიანმა გოგომ რატომღაც ნათია მოაგონა. გული გაუნათდა, რალაცნაირად აუძგერდა და იმას, ვინც მას თავის პირველ სიყვარულს აგონებდა, თვალი აღარ მოაშორა. გოგოს ფეხდაფეხ მიჰყვა, უკან აედევნა.

სოვდაგარის ქალი მშობლებთან ერთად ვანქიდან ბრუნდებოდა, კვირა დღეს წირვის მოსასმენად გამოსული ქუჩაში გამვლელ-გამომვლელს ხარბი მზერით ათვალიერებდა. მზიანი ამინდი და სადღესასწაულოდ ჩაცმული მლოცველები ამხიარულებდა. კვირიდან კვირამდე სახლში ჩაკეტილს გალიიდან გამოშვებული ჩიტვივით უხაროდა. თეთრი ჩადრით შნოიანად მოჩრდილული კოხტად მიგოგმანობდა. უკან დარბაისელი დედ-მამა მოჰყვებოდა: ლიპიანი მელქო და ფაშფაშა ანუშა.

ახალგაზრდა ზანდაროვი ფერშანგოვის ქალს პირისპირ შეეფეთა. მათი თვალები ერთი ნამით შეხვდნენ ერთმანეთს. გოგოს ჯერ ანცი ღიმილი მოადგა ანუელ ბაგეზე, მერე წარბი შეიკრა და მოხიბლულ გიგას გვერდში ჩადრის შარიშურით ჩაუარა. გაბლენძილმა და პირმოღუშულმა ფერშანგოვმა თავი ოდნავ დაუკრა მედუქნე ფირუზა ზანდაროვის ახალგაზრდა ნათესავს. ამან კი მოკრძალებული სალამი მისცა სოვდაგარს და მის მეუღლეს.

იმევე სალამოს იმ გოგოზე შეყვარებული გიგა ანჩისხატის ქუჩაზე, ფერშანგოვის სახლის პირდაპირ, ბნელი ხეების ქვეშ დადგა და თვალი სახლის გაღებულ ფანჯრებს მიაპყრო: „იქნებ იმ კეკლუცმა ფანჯრიდან გადმოიხედოს და ერთხელ კიდევ დავინახო“. სახლის ერთ-ერთ ოთახში ვილაც ჭიანურს უკრავდა და მხიარულ სიმღერას მღეროდა: „ის გოგო მღერის... ის გოგო მღერის...“ — არწმუნებდა თავის თავს გიგა და მისი ხმაც ისევე მომხიბვლელი უჩვენებოდა, როგორც მთელი მისი ცქრიალა აღნაგობა.

ის პატარა გოგო უყვარდა და ღამეებს იმის სახლის ფანჯრებთან ათენებდა. თავისი გულის საიდუმლო ხანგრძლივი ყოყმანის შემდეგ მან ფირუზას გაუმხილა.

— ვინ არის, ვისი ქალია? — ნიაზით ჰკითხა ფირუზამ და დახლიდარს სახეში მიაცქერდა.

- ფერშანგოვის გოგოა.
- შუშანიკა?! — წამოიძახა ფირუზამ.
- იმ ქალს შუშანიკა ჰქვია, ფირუზჯან?

იმ დღიდან ეს სახელი გიგამ საგულეზე დაიკერა და ალერსი და მუსაიფი გაუბა.

— მელქუა ფერშანგოვს დედისერთა ქალი ჰყავს. იმის ცოლმა ჩემი ცოლივით ბევრი ბალახბულახი დალია, მაგრამ ერთი ქალი ძლივს გაუჩნდა. ყოჩაღ, ბიჭო, ყოჩაღ! — ეუბნებოდა გახარებული ფირუზა დახლიდარს და თან სოვდაგრის ქალს აქებდა — ასლი საშენოა! მერე რა გოგოა! კოხტა, ლამაზი, ახატულ-დახატული. იმის მზითვებს ასი ბიჭი უნდა. ქრთამს ნულარ იკითხავ!

— იმისი მზითვი იმისი ლამაზი პირისახეა. მე სხვა არაფერი მინდა, — მყისვე დაუბრუნა დახლიდარმა.

— ტუტუცო! — გაბრაზდა ფირუზა, — მიაშიტი რათა ხარ? ეგრე გულდამდობილი და გაუხედნავი როდემდის უნდა იყო? ფიე! ესეც მეორე მაგალითი! გაგონილა, მეორედაც კაცი ყურებამდე იყოს შეყვარებული? კაცად როდის უნდა იქცე? — თავის ნათქვამის თვითონვე შეეშინდა, მოლბა და დახლიდარს დაყვავებით უთხრა, — ყური დამიგდე და რასაც არ გეტყვი, გულისფიცარზე დაინერე. ის ქალი რომ ცოლად შეირთო, ფერშანგოვის მთელი ქონება, დუქნები და მალაზიები ჩვენ დაგვრჩება. მაშინ ზანდაროვებს წინ ვინ დაუდგება? შენ შენი გულის მურაზზე იფიქრე, მე კი იმის მზითვების საქმე მომანდე. არხეინად იყავი. ხვალვე ისეთი გაქექილი მაჭანკალი ვაფრინო ფერშანგოვებთან, რომ თავისი ენითა და მატრაბაზობით სოვდაგრის ქალი კვირის თავზე გვერდით დაგიყენოს. მაშ! სამშაბათს ლიზა აბანოში გავგზავნოთ და ის გოგო გავსინჯოთ. მზითვიანი ქალი კარგია, მაგრამ ჩვენს სახლში წამუსიანი და სალ-სალამათი რძალი უნდა შემოვიდეს.

ზანდაროვებმა გიგას ძველ-ძველები გახადეს და საუკეთესო თერძთან ახალი ტანისამოსი შეაკერინეს.

ფარეზად გამოანყვეს, განიერი ბურნუთისფერი შარვალი ჩააცვეს თავისი ხონჯრითა და ჩურჩუბალებით, გრძელი, მხრებში ოდნავ დავინროებული შავი ჩოხა ვერცხლის ქამარში ჩაკეცილი ცალი კალთით და საგულდაგულოდ შეკერილი ნალები ყელზე მიკრული სოსნისფერი ტყავით. კარტუზიანი ქუდის მაგიერ ბოხოხი დაახურეს, ნვერი მოაშვებინეს და ზედ ნვეტზე კუსპარა დალაქს მაკრატელი ოსტატურად დაარტყმევინეს, რათა მას მეტი სიდარბაისლე დასტყობოდა.

გიგას გამოსაჩენად გაძუნებულ მედუქნეს ახლა ფული არ ენანებოდა და საჭიროზე მეტს იმეტებდა დახლიდარის „თავის მოსანონებლად და ხალხის ყბაში ჩასავარდნელად“. თერძის ქალიც ისეთნაირად გამოიპრანჭა, რომ მის დანახვაზე ფერშანგოვებს ტუჩები არ აებზუებინათ.

მორთულ-მოკაზმული გიგა მწუხრის დადგომისთანავე ფერშანგოვის სახლისკენ გარბოდა და უსაზღვროდ ბედნიერი იყო, როცა ფანჯარაში შუშა-

ნიკას ნახულობდა. თან ცდილობდა, გოგოს არ შეემჩნია, ხეებს ეფარებოდა და გამვლელებსაც ერიდებოდა. შეყვარებულ ყმანვილს ასე ეგონა, არასოდეს არც ერთი ქალი ასე მძაფრად არ მყვარებიაო.

ფირუზამ დიდხანს ითათბირა თეთრ ლიზასთან და ცოლს აბანოში ხშირ-ხშირად სიარული დაავალა, რათა სანამ ფერშანგოვებს მაჭანკალს მოუგზავნიდნენ, შუშანიკა მუშტრის თვალით დაეთვალიერებინა.

2. აბანო

მათი თავმოყრის ერთადერთი საერთო ადგილი აბანოა.
ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

თბილელი მანდილოსნები აბანოში ისე მიისწრაფოდნენ, როგორც ევროპელი ქალები კონცერტზე ან ოპერაში.

სამშაბათი ქალების დღე იყო. ამ დღეს ციხის აბანოს მიდამოები თეთრჩადრიანი დედაკაცებით თეთრდებოდა. აუზებთან ან ამოღრმავებულ კლდესთან ფეხმოკეცილნი ისხდნენ: დედები და ასულები, დედამთილები და სიდედრები, დები და რძლები, მულები და მაზლისცოლები, დეიდები და მამიდები, ნათლიდედები და ნათლულები, მსხვილფეხობა და ნვრილფეხობა. აბანოში ყველანი თავიანთი ქულფათებით მოდიოდნენ, პანანინა ბიჭები და გოგონები ერთმანეთში იყვნენ არეულნი. აბანოს სპარსული სტილის თალები ზანზარებდნენ ქალების ლაპარაკით, ყაყანით, ყვირილით, სიცილით, კისკისით, სიმღერით და ჩხუბით. ზოგი ჩიბუხს ნევდა და ზოგი ბურნუთს. ზოგნიც ქარვის ან გიშრის კრიალოსნებს მარცვლავდნენ. მასლაათობდნენ. ქალაღდს და ლოტოს თამაშობდნენ. დაქიმითებულივით ჭამდნენ ხმელ ხილს: ნუშს, ნულს, შაქარყინულს, ქიშმიშს, ფუსტულს, ჩირს, ნიამფურს, ბატიბუტს, ალჯანაბადს და ქალზბადამს. ქმრები, ვაჟები, მაზლები, მძახლები, ქვისლები, ცოლისძმები და სიძეები გარედან თარფს თარფზე უგზავნიდნენ თავიანთი ოჯახების მანდილოსნებს „გული გაიხარეთო“. თუ ტიტლიკანა და დასაპნილ ქალებში ბევრი ჭინკას ჰგავდა (პუშკინი და დიუმა მართალს ამბობდნენ), ბევრიც თავისი სილამაზით ლომს ფერხთით დაინვენდა.

თეთრი ლიზა ყოველ სამშაბათს მიდიოდა ციხის აბანოში და მოუთმენლად მოელოდა ფერშანგოვის ცოლ-შვილის გამოჩენას.

— ქა, რა ფეხზე ინა დაიდეს! რატომ საბანაოდ არ მოვლენ? — ბუტბუტებდა თავისთვის თეთრი ლიზა და ლოდინით გული ელეოდა.

ფერშანგოვის ცოლი ანუშა ქალების საზოგადოებას ერიდებოდა. გულმშიშარა, ხალხში ყოფნას ვერ იტანდა. გული უფრიალებდა და ფერი მისდი-მოსდიოდა. არც ის სიამოვნებდა, როცა მობანავე დედაკაცები ერთმანეთს ყურში რალაცას ჩასჩურჩულებდნენ და მისკენ ტუჩის ანევიით იყურებოდნენ. ანუშას

რცხვენოდა, რომ ერთადერთი შვილის და ისიც ქალის დედა იყო, მაგრამ აბანოში ნაუსვლელობაც არ იქნებოდა.

აბანოში წასასვლელად ფერშანგოვის სახლობაც ისე აიყრებოდა ხოლმე, როგორც ყველა მოქალაქის ოჯახი. ბოხჩებით და კალათებით, ჩაიდნით და სამოვრით, ჭიქებით და ფინჯნებით, თეფშებით და ლამბაქებით, შემწვარით და მოხარშულით, ნაზუქით და ნუგბარით.

როცა ფერშანგოვის ცოლ-შვილი აბანოში გამოჩნდა, ნახევრად ტანგახდილი თეთრი ლიზა აუზის კიდეზე იჯდა, ხელში კრიალოსანს ათამაშებდა და თავის კანტურით თვლემდა. ჩურჩულმა და ჩორქოლმა, რომელიც დედიშობილა ქალებში სოვდაგარ ფერშანგოვის ოჯახის გამოჩენამ გამოიწვია, თეთრ ლიზას თავი მაღლა ააღებინა, მაგრამ მათი გამოჩენით გამოწვეული სიხარული არაფრით შეიმჩნია, მთქნარებას მოუხშირა, ცალი თვალთ კი მოჩიტული გოგო სწრაფად შეათვალიერა. მოეწონა და გაინაბა.

მოახლემ ტანისამოსის გახდა დაუნყო თავის ახალგაზრდა ქალბატონს. თმა ჩამოუშალა და როცა კაბის ქობა ყრუ შრიალით დაეცა ქალწულის ფერხთით, ყველამ მის შიშველ სხეულს მიაპყრო თვალი. გოგოს სირცხვილის აღმური აუვიდა სახეზე. დარცხვენა და კდებმა უხდებოდა და ხალხში მიუჩვეველი, ცოტათი თრთოდა კიდეც.

თეთრმა ლიზამ ცხენის დაღალის ხარბი თვალი დაადგა გაშიშვლებულ ქალწულს. გამხდარი არ იყო, მაგრამ ფერმკრთალი გამოიყურებოდა. შეიძლება იმიტომ, რომ სახლში ჩაკეტილს ჰაერი და მზე ენატრებოდა. ახლა კი სახე შეფაკლოდა, თვალგამტერებული იდგა და შავი დაღალები მხრებზე და ზურგზე უნესრიგოდ ჩამოჰყროდა.

შუმანიკი მისმა ტოლმა გოგოებმა სიცილ-ხარხარით ჩაითრიეს აუზში. მორცხვი გოგო ცელქმა დობილებმა ცუღლუტი სიტყვით გააცინეს. ამ გაცინების დროს თეთრმა ლიზამ მისი თეთრი და სწორი კბილები დაათვალიერა. მერე ზოზინით ადგა თავის ადგილიდან, ფეხაკრეფით მივიდა გოგოების აუზთან, მთქნარებით მიტრიალ-მოტრიალდა და უეცრად მათ აუზში ჩაუხტა. გოგოები წივილ-კივილით გახტნენ განზე. შავი, დაღრეჯილი დედაკაცის მეზობლობა იუკადრისეს. შუმანიკა ღარქვეშ იდგა, თვალები დაეხუჭა და მაღლა აწეული სახე ნელთბილი წყლისთვის მიეშვირა. გოგოების ყვირილზე დიდრონი თვალები განცვიფრებით გაახილა, ტკბილად მოცინარე დედაკაცს გაუღიმა, მოკრძალებით განზე გადგა და ღარი დაუთმო. მაგრამ თეთრი ლიზა კიდევ უფრო ახლოს მივიდა მასთან, ზედ მჭიდროდ მიეკრა, ალერსით სახელი ჰკითხა. როცა გოგომ თავისი სახელი უთხრა, თეთრმა ლიზამ ძალზე ახლოს მიიტანა პირი მის პირთან და ცხვირის ნესტოებით მისი ნასუნთქი შეისუნთქა: „ამ ტურფას პირში ავი სუნი არა ჰქონდესო“. მერე გაეხუმრა, ამოზნექილი მკერდის მკვრივ ძუძუებზე სიცილით თითები მოუცაცუნა, იღლიებქვეშ ხელი შეაპარა და მის მოქნილ კისერსაც შეავლო ხელი. გოგო გაოცებული უყურებდა უცნობ დედაკაცს. უკვირდა და ვერ მიმხვდარიყო,

რა უნდოდა მისგან ამ საოცრად შავ და უსახურ ხნიერ ქალს, რომელსაც შეიდიშის გახდა დავინყებოდა და ისე იდგა აუზში. თეთრმა ლიზამ მას ყველაფერი ხუმრობაში ჩაუტარა, ტკბილი და ალერსიანი სიტყვებით გაიშინაურა და მუსაიფი გაუბა.

აუზიდან ერთად ამოვიდნენ. თეთრი ლიზა თავის ტანსაცმელს ეცა, კაბის ჯიბიდან ქიშმიშ-ლაბლაბო ამოიღო და გოგოს გაუნოდა. შუშანიკმა ესეც რუცხოვა, მაგრამ უარი არ უთხრა, მორცხვად მადლობა გადაუხადა. თეთრმა ლიზამ ალერსიანად დაუბრუნა:

— მადლობა რა საჭიროა?! მიირთვი, ღმერთმა შეგარგოს!

თეთრ ლიზას ეს იმის გამოსაკვლევად სჭირდებოდა, თუ როგორი მჭამელი იყო ფერშანგოვის ქალი.

შუშანიკას მოახლე თვალს არ ამორებდა თეთრ ლიზას. მისახვედრს მაშინვე მიხვდა. როცა ახალგაზრდა ქალბატონმა მას თავისი გრძელი თმა დასავარცხნად დაანება და თვითონ სიამოვნებით ჩაიხედა ვერცხლის მიჭვრიტინაში, მოახლემ ყურში ჩასჩურჩულა:

— შუშანიკ, მალე მაჭანკალი მოვა მამაშენთან.

— ვისგან, ვარდისმონა? — ნიაზით ჰკითხა ქალბატონმა და ბაგეზე ცბიერმა ღიმილმა გადაურბინა.

— აი, იმ შავი დედაკაცისაგან, — სიცილით უპასუხა ვარდისმონამ და მათკენ მაცქერალი თეთრი ლიზა დაანახა. გოგო მყისვე მიხვდა ყველაფერს, წარბი უკმაყოფილოდ შეიკრა და იმ დაღრეჯილ დედაკაცს ბავშვურად გულმოსულმა შეუბღვირა. თეთრმა ლიზამ აინუნში არ ჩააგდო ეს გაბუტული გამოხედვა. ისევ თავისი აუზის კიდეზე ჩამოჯდა. პირში ხან ქიშმიშს იყრიდა, ხან ლაბლაბოს. სოვდაგრის ქალს აღტაცებით უყურებდა და შორიდან უცინოდა.

შუშანიკამ მას პირი აღარ უჩვენა. მაგრამ აღარც თეთრ ლიზას ჰქონდა რამე გამოსარკვევი. იმავე საღამოს გიგას ახარა: „შენი შუშანიკას ტანიდან მზე და მთვარე ერთად ამოდისო“.

მეორე დღეს მაჭანკალმა სოვდაგარ ფერშანგოვის კარზე დააკაკუნა. დინჯმა და სიტყვაძუნნმა სოვდაგარმა მაჭანკლის გაუთავებელი ყბედობა ბოლომდე მოთმინებით მოისმინა და ერთი საათის შემდეგ ძლივს გაიგო, რომ მას ქალის ხელსა სთხოვდა: „ლამაზი ყმანვილი, კუკიელი მედუქნის ფირუზა ზანდაროვის ნათესავი, ჯერ თვითონაც მედუქნე, მაგრამ ქარვასლებში კარგად ცნობილი გიგა ზანდაროვი“. სოვდაგარმა მაჭანკალს არც „ჰო“ უთხრა, არც „არა“. ფიქრისთვის დრო მოითხოვა. გახარებული მაჭანკალი ქალაღაიას ფრიალით მიფრინდა ზანდაროვებთან და ლოდინით გულგადალეულებს მაჭანკლურად ჩაუბუღებულა: „პირველად დიდად გაიოცა და დიდ უარზეც დადგა, ღარიბიაო. სამი საათი ველაპარაკე, მაგრამ ვერაფერს გავხდი, პირჯვარი ვერ დავანერინე. აქაოდა, სად მე და სად ისინიო, მე მდიდარი სოვდაგარი ვარ, ის კი მედუქნის დახლში დგასო. მისი თანხმობის ძებნაში, თქვენმა

მზემ, ფოსტლები დამვარდება. მაგრამ არა უშავს, ბოლო კეთილი აქვს. ჩვენი ლამაზი და იმათი კეკლუცი, ჩემი გამოისობით მალე გვირგვინებს დაიდგამენ თავზე. თუ ეს ასე არ მოხდეს, მაშინ მოდით და პირში ჩამაფურთხეთ. ფუჰ! ფუჰ! ფუჰ! ფუჰ!”

გიგა მას ახალ ქოშებს შეჰპირდა, ფირუზა — თავშალს, თეთრი ლიზა კი — „შავ ქვას და ნაცარ-ცხელს“, სანამ საქმეს საქმეზე არ მიიყვანდა.

3. ნიშნობა

**შენი ათი თუმანი და ისიც ოცდაათი, შეადგენს ორმოცსა.
მაშინ, ჩემო ბედის ვარსკვლავო, ჩვენ შევძლებთ ჯვარის წერასა
და შემდეგ ვაჭრობასაცა.**

გრიგოლ რჩეულიშვილი, „ანუკა ბატონიშვილი“

მაჭანკალი ხან ფერშანგოვთან იჯდა, ხან ზანდაროვებთან, მაგრამ სოვ-დაგარი არა ჩქარობდა.

ფერისცვალობის დღეს მოსული მაჭანკლის ამბავი ცოლს მან მხოლოდ ნყალკურთხობის დღეს შეატყობინა. ანუშა დაიბნა. არ იცოდა, რა ეთქვა. ქალის გათხოვება ჯერ არ უნდოდა. შუშანიკა მხოლოდ მეთექვსმეტე წელიწადში იყო გადამდგარი. ამას გარდა, მას არც სასიძოს ქართველობა მოსწონდა, სომხის მღვდლების ეშინოდა და ერიდებოდა. ქმარს გაუბედა და უთხრა: „შუშანიკამ რომ ქართველების ეკლესიაში ჯვარი დაინეროს, ტერტერებს მოვიმდურებთო“. „მეტი მიზეზი არა გაქვს?“ — ჰკითხა ქმარმა ისეთი კილოთი, რომ ცოლი მყისვე მიხვდა, რომ ოჯახის უფროსი სასიძოს არა სწუნობდა და ქალის გათხოვებაც უკვე გადაწყვეტილი ჰქონდა.

ფრთხილ, წინდახედულ და ანგარიშიან სოვდაგარს თვალში მოსდიოდა ახალგაზრდა ზანდაროვი. ქარვასლებში სოვდაგარები მას მუდამ აქებდნენ და დარწმუნებით ამბობდნენ: „კოჭებში ეტყობა, რაც არის. ეხლა უბრალო მედუქნეა და ბოლოს ნახამთ, მილიონებს დაუნყებს ლაპარაკსო“. ასეთ ხმებს ფირუზა ზანდაროვის დახლიდარზე თვითონ ფირუზა და მისი ის დამქაშები ავრცელებდნენ, რომელთაც იგი ბაზრის დახლზე თითო არაყს ალევინებდა ხოლმე. კუკიელ მედუქნეს ასეთები ბლომად ჰყავდა: ლოთი ივანე, წუნია გეო, მეტიჩარა საქულა, მშიშარა სოსანა, ფეხზემოვაჭრე ოსკანა, ცოლგაყრილი აბრამა, ბეცი ალავერდა, ცალფეხა იასონა, უკბილო ნყალობა... ამ იოყსულებს, ტრაბახობდა ფირუზა გიგასთან, რასაც ეტყვი, იმას ილაპარაკებნო.

სოვდაგარ ფერშანგოვს მხოლოდ ის არ მოსწონდა, რომ ახალგაზრდა ზანდაროვი გულკეთილი და ხელგაშლილი ჩანდა. დარდიმანდობდა, ქეიფობდა, კრივი და გართობა უყვარდა. „ესეც არაფერი, რას იზამ? სალთია, გულის

ბუხარი მარტო თავისთვის აუნთია, — ნონიდა და ზომავდა ღრმად ჩაფიქრებული სოვდაგარი, — ბოლოს მოიტეხინებს, ოჯახი დაადინჯებს, ცოლ-შვილი ბორკილად გაუხდება. კრივისა და ართურმასთვის სადლა ეცლება?“ სოვდაგარს ისიც გაახსენდა, რომ ახალგაზრდა ზანდაროვის ნათესავი ფირუზა გასომხებული ვაჭარი იყო, თუმცა, ესეც კარგად იცოდა მან, რომ ის არც ქართველების და არც სომხების ეკლესიაში არ დადიოდა. „ესეც ანგარიშში უნდა ჩავაგდოთ, — აღნიშნავდა თავისთვის სოვდაგარი, — შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ შუშანიკამ გრიგოლ ზანდაროვზე სომხების ეკლესიაში დაინეროს ჯვარი. ჩემი ცოლი ანუშამ მართალია, ტერტერები ტყუილად რატომ უნდა მოვიმდუროთ“. ქარვასლებში ყველას გიგა ზანდაროვის ამბავს ეკითხებოდა, თავის განზრახულს კი არავის უმხელდა.

დიდხანს ფიქრობდა, დიდხანს ნონიდა და ანგარიშობდა. ხან ყოყმანი ეტყობოდა, ხან — მტკიცე გადაწყვეტილება. შუშანიკას თექვსმეტი წელი ისე შეუსრულდა, რომ ვერც მაჭანკალმა და ვერც ფირუზამ ფერშანგოვს ვერაგზით „ჰო“ ვერ ათქმევინეს. ბოლოს, როგორც იქნა გადაწყვიტა და ზანდაროვები ქარვასლაში, თავის მთავარ მაღაზიაში დაიბარა. დიდი ვაჭრობის შემდეგ ძლივს მორიგდნენ და ქრთამზე შეთანხმდნენ. მზითვის გრძელი სია ჩამონერეს. სოვდაგარი მელქო ფერშანგოვი თავის ქალს შუშანიკას ოქრო-ვერცხლს, თვალ-მარგალიტს, მდიდრულ ავეჯს, ნოხებს... და აქანდა ზსაც და მაშასაც კი ატანდა მზითვებში.

ქალს არავინ არაფერი ჰკითხა.

ჩვეულების მიხედვით, ნიშნობის ბეჭდები ქალ-ვაჟის დაუსწრებლად გაცვალეს.

გულნალელიანმა ანუშამ თავის ქალს ერთი კვირით ადრე შეატყობინა, რომ მას ლამაზსა და მდიდარ კაცზე ათხოვებდნენ. შუშანიკა შეკრთა, ათრთოლდა, დედას შეშინებული თვალები მიაპყრო.

— დედი, ვიცი მატყუებ! დედი! მეხუმრები, არა?

ანუშამ ამოიოხრა, კაკლის პანია ყავისფერი კოლოფი გააღო, იქიდან ოქროს ბეჭედი ამოიღო და ქალს თითზე გაუკეთა. შუშანიკმა ტირილი მორთო. დედამ ჯერ სევდიანად გაიღიმა, მერე თვითონაც ლაპალუპით ჩამოსცვივდა ცრემლები თვალებიდან. შუშანიკმა საყვარელ დედას ხელები ყელზე შემოხვია, ცრემლებით დანამული ლოყები დაუკოცნა და სლუკუნით უთხრა:

— დედი, მე გათხოვება არ მინდა.

— შენი ნება არ არის, შვილო! — თანაგრძნობითა და სიბრაღულით უპასუხა დედამ, რომელსაც დაუქალბელი შვილი გასათხოვრად არ ემეტებოდა, გული ეთანაღრებოდა, მაგრამ ისიც კარგად იცოდა, რომ ადათსა და ჩვეულებას წინ ვერ დაუდგებოდა.

— ბედს ვერსად გავექცევით, შვილო. ბედის წიგნი ზეცაში ინერება, ქორწინებასაც ღმერთი ახდენს, — თქვა და ოთახიდან გავიდა.

4. სიყვარულის ცხრაკლიტული

მაგრამ სად ენახო შენი ღიმილი, სიხარულითა გამოჩენილი?
ნიკოლოზ ბარათაშვილი, „ჩონგურს“

მარტო დარჩენილმა შუშანიკმა გულამომჯდარი ტირილი მორთო. ბალიშებში ჩამხობილი იმ ბავშვივით ტიროდა, რომლისთვისაც ცელქ დობილებს სათამაშო გაეტეხათ. ზღუქუნებდა, ცრემლებით ასველებდა ბალიშებს, სხეული ნაცივებსავით უთრთოდა, გაბუტულივით გულუბრყვილო სიტყვებს იძახდა და ვილაცას თავს აბრალებდა. ტიროდა და ტიროდა. ტირილმა მოქანცა. თავი ძლივს ასწია სასთუმლიდან. ხმიანი ტირილი შეწყვიტა, ასლუკუნდა, მერე გაჩუმდა, გაინაბა, თვალი გაუშტერდა და ჩაფიქრდა.

მას სხვა უყვარდა.

სიყვარულს ცხრაკლიტულში გზა ეპოვნა და სოვდაგრის გოგოსთვის მიეგნო.

შუშანიკისათვის სიყვარული, ისევე როგორც ყველა მისი ასაკის გოგოსთვის, საოცნებო, სასურველი, სიხარულისა და სევდის მომგვრელი რალაც გაუგებარი, მაგრამ, ამავე დროს, ამაღელვებელი გრძნობა იყო — წმინდა და შეუბღალავი, თავანკარა და აუმღვრეველი. ამ გრძნობას მას ერთგული მოახლე, გულღია, მუდამ მხიარული, ხუმარა და გულკეთილი ვარდისმონა უნერგავდა თავისი ჭიანურით და ზარივით ნკრიალა სიმღერებით.

ვარდისმონას მშვენიერი ხმა ჰქონდა (გიგას ქუჩაში მისი დაკვრა და სიმღერა ესმოდა). გატაცებით მღეროდა ბესიკის, საიათნოვას და სტეფანე მკერვალის ლექსებს რასტის, შიქასტას, თასლიბის, საჰარის, სიგაზაბულის და მუხამბაზის ხმაზე.

მუთაქებში მოკეცილი შუშანიკი სულგანაბული უგდებდა ყურს, ოცნებობდა და სივრცეში ვილაცას უღიმოდა. იქვე, სპარსულ მრგვალ სკამზე, ვარდისმონა იჯდა ჭიანურით ხელში, ახალგაზრდა ქალბატონს სიმღერებით ართობდა და შეყვარებული ქალ-ვაჟების ამბებს უყვებოდა. მოხიბლული და მოჯადოებული შუშანიკი გულის ძგერით ისმენდა ვისისა და რამინის, ლეილასი და მეჯნუნის, ტარიელისა და ნესტანის საკვირველი სიყვარულის ამბებს და საოცარ თავგადასავლებს. ხელში მოუშორებლად ეჭირა მიჭვრიტინა, თავის სახეს, თვალ-წარბს, დალალებს და სამკაულებს ეალერსებოდა, საყურეს ეთამაშებოდა და კეკლუცობდა. ხანგამოშვებით ვარდისმონა და იმის სიმღერა აგონდებოდა, გამოფხიზლებულს პირს ღიმილი მოსდიოდა და მოახლეს უცინოდა, მაგრამ მალე ისევ ოცნებას ეძლეოდა და მოუთმენლად ელოდა მის გამოჩენას, ვინც მისი მიჯნური უნდა გამხდარიყო.

შუმანიკს ცხოვრების არაფერი გაეგებოდა. უპაეროდ და უმზეოდ იყო გაზრდილი. ოთხ კედელს შუა გამომწყვედელი ადამიანებს მხოლოდ სიმღერებიდან და იმ ზღაპრებიდან იცნობდა, რომელთა მიხედვით, უფლისწული გლეხის ქალს ირთავდა ცოლად, მდიდარი ვაჭრის შვილი — დედინაცვლის ხელში დატანჯულ ობოლს, ხოლო მოხერხებული მელორე ან ბატების მდევნელი ჭკუით მეფის კარისკაცებს სჯობნიდა და საცოლეს მეფის ასულებში ან სეფე-ქალებში პოულობდა.

ასეთნაირ ზღაპრებს უყვებოდა ხოლმე თავის ქალბატონს ვარდისმონა, როცა ლამლამობით მის სარეცელთან იყო ჩაცუცქული და მოყოლილ ზღაპარს ძილისპირულით ამთავრებდა.

სიმღერა სიმღერას ცვლიდა, ზღაპარი — ზღაპარს, არაკი — არაკს.

სოვდაგრის გამოუცდელი ქალი თანდათან ისე ეხვეოდა საოცნებო ბურანში, როგორც გაუფრთხილებელი დანინდაუხედავი მწერი დედაზარდლის ქსელში ეხვევა. ვარდისმონამ ახალგაზრდა ქალბატონს წუმი შენახვინა. ქალაღდსაც უშლიდა და თავისებურად მარჩიელობდა. სუფ-სარქისის ღამეს კი თვითონაც წუმი შენახა და ქალბატონსაც შენახვინა (სათითით მარილი ჭამეს და ისე დაიძინეს). მეორე დღეს, დილით, ახალგამოღვიძებულ ქალბატონს ვარდისმონამ ნიაზით ჰკითხა:

— შუმანიკ! წუხელის რა ნახე სიზმარში?

შუმანიკმა ეშმაკურად გაიღიმა, მოახლის დაინტერესება მოინდომა.

— იცი, რა ვნახე?

— რა ნახე? მითხარი და გამახარე, ჩემო მზეთუნახავო!

— წუხელ სიზმარში, — დაიწყო შუმანიკმა, — ერთი მაღალი, ღამაზი, ოქროსქოჩრიანი ყმანვილი ვნახე, ოქროს ჭურჭლიდან წყალი დამალევიდა და წყურვილი მომიკლა.

— შენ გენაცვალოს ვარდისმონა! — შესძახა გახარებულმა მოახლემ, — ბედნიერი სიზმარი გინახია. ოქროს ჭურჭელი სიმდიდრესა ნიშნავს.

— მართლა, ვარდისმონა? ვერცხლისა რომ მოეჭანა?

— შეძლებული ქმარი გეყოლებოდა.

— ხის რომ მოეჭანა? — თქვა შუმანიკმა და მოახლეს გამომცდელი თვალებით დააცქერდა.

— უნინ დღეც გამქრობია! უბედური და ღარიბი იქნებოდი.

— სიზმარში მე ხის ჭურჭლიდან დამალევიდა წყალი.

— ნუ მცდი, გენაცვალე, ტყუილად გულს რათ მიკლავ?! — საყვედურით მიმართა შეშინებულმა მოახლემ დაფიქრებულ ქალბატონს და ნათქვამი არ დაუჯერა. „მდიდარი სოვდაგრის ქალთან საბედო უეჭველად ოქროს ან ვერცხლის ჭურჭლით მოვიდოდაო. აბა, რა სათქმელია, რაც ეხლა შუმანიკმა თქვაო“. გადაიკისკისა. ქალბატონს ალერსით დაუნნა თმები და თავისი ტყბილი და მხიარული სიზმრები უამბო.

5. დობილები

„რა არის შენი ბედნიერება, ჩემო კობტა გოგონავ?“ „ჩემი სახეა ჩემი ბედნიერება, ბატონო“, — თქვა მან. „მაშ თუ ეგრეა, ცოლად შევირთაე, ჩემო კობტა გოგონა“. „თქვენ ეინა გკითხავთ, ბატონო,“ — უპასუხა მან.
ინგლისელი ანონიმი

მაისში, ამაღლებამდე რამდენიმე დღით ადრე, ვარდისმონამ თავისი ახალგაზრდა ქალბატონი მშობლების დაუკითხავად მეზობლებთან გადაიყვანა. იმ დღეს გასათხოვარ გოგონებს ვიჭაკის წყლით თავიანთი მომავალი ბედი უნდა გამოეცნოთ.

შუშანიკს ამ მხიარულ გოგონებში ყოფნა უხაროდა. მათს სიცილ-კისკისს, ცულლუტურ სიტყვა-პასუხს, ერთმანეთის მოსწრებულად გაკილვას და დაცინვას თვითონაც ჰყვებოდა და ცელქობდა.

ღარიბების შუბლგახსნილ ქოხში მდიდარი სოვდაგრის ქალი ტყეში გაშვებული ჩიტოვით დანავარდობდა. ხან ერთ გოგოს უცინოდა, ხან მეორეს.

პანანინა ოთახი ათასნაირი მინდვრის ყვავილებით, ბალახებით და ბუჩქნარის ტოტებით იყო გავსებული. უნესრიგოდ ეყარა დიდფურცელა, ნვრილფურცელა, გრძელფოთლიანი და დაკბილულფოთლიანი ყვავილები, ბალახის ღეროები და ტოტები. თავდალუნული გოგონები გაფაცვიცებით არჩევდნენ ყველაზე პირცქვიტა, ყველაზე კოპნია, ყველაზე ფერად, ყველაზე მხიარულ ყვავილსა და ბალახს, რათა გრძელ-გრძელი ყვავილწუნულები და ლამაზ-ლამაზი გვირგვინები დაეწნათ.

შუშანიკიც სხვებთან ერთად თავის ყვავილწუნულს ვაინაჩრობით აკეთებდა, თან იხტიბარს არ იტეხდა და ილიმებოდა. უცებ მან ოსურნელა სველი ხელით გასრისა, მყისვე თითები გაუსივდა და გაუნითლდა. ვარდისმონამ თვალი შეასწრო ოსურნელასაც და ქალბატონის დაღრეჯილ სახესაც. სიცილით უთხრა:

— ოსურნელა მოგხვდა, შუშანიკ? ეგ უფრო ენერში იზრდება, აქ საიდან გაჩნდა? ხედავ, რა კარგი წითელი თეთრნარევი, მტევანივით მოგრძო და ბრტყლად დაკბილული ყვავილი აქვს?

შუშანიკი თავის დასიებულ და განითლებულ თითებს გულზიზლიანად დასცქეროდა, ყვავილწუნულს ხელს აღარ ჰკიდებდა. ვარდისმონა გაუჯავრდა.

— გოგო, ეგრე რამ შეგაშინა? ისე გააკეთე, როგორც სხვები აკეთებენ. ოსურნელასთანა ბალახი კი გადააგდე, რათ გინდა? ქა, ურო, უბრალო და კარგი ბალახი ერთმანეთისაგან ვერ უნდა გაარჩიო?

გოგონებმა ერთად გადაიკისკისეს. შუშანიკს შერცხვა, განითლდა, ნამნამზე ცრემლი აუბრჭყვიალდა. ვარდისმონა თავის პატარა ქალბატონს მოეხვია და გადაკოცნა.

— გეხუმრები, შუშანიკჯანი აბა, შენ ეს საიდან გეცოდინება, მარტო საყდრისა და აბანოს გზაზე დადიხარ!

მართლაც, ყვავილ-ბალახებიდან და ხეებიდან შუშანიკს მარტო ეზოს ურ-
ჩხა ბალახი, ვარდი, იასამანი, ნარგიზი, ფშატი, უნაბი და თუთა ჰქონდა ნანახი.

— ყველა ბალახს, ყველა ყვავილს, — ეუბნებოდა ვარდისმონა თავის ქალ-
ბატონს, — თავ-თავისი სახელი აქვს. ზოგი ადრე გაზაფხულზე მოდის, ზოგი
შემოდგომაზე, ზოგიც ზამთარ-ზაფხულ ყვავილობს. ეს ყველა ქალაქელმა
გოგომ კარგად იცის, რადგან ხან შინდის საკრეფად დადიან ტყეში, ხან პანტის
დასაბერტყად. მაშ, მაშ! პუმპულა ბურბურაში არ აერევათ!

— პუმპულა რა არის, ვარდისმონავ, ბურბურა რასა ჰქვიან? — მიამიტად
იკითხა შუშანიკმა.

გოგონებმა ისევ გულიანად გადაიკისკისეს. ვარდისმონამაც ჯერ თავისი
მსხვილი კბილები გამოაჩინა, მერე შუშანიკს მიესიყვარულა:

— აბა, როგორ გითხრა? რომელი ერთი ჩამოვთვალო? აი, მაგალითად, ზოგ
ბალახს დანისკუდა ჰქვიან, ზოგსაც ბარისპირა და გობისცხვირა!

— გობისცხვირა?! იხ, რა სასაცილოა! ნეტავი რომელი ბალახია ეგრე
სასაცილო?!
— ეგ რა არის! მაგაზე სასაცილო სახელები ჰქვიან ბალახებს და ყვავი-
ლებს. გოგოებო, მომაგონეთ, თორემ ამის ხასიათი რომ ვიცი, აღარ მომეშვება.

— ვირისგვერდა! — დაიძახა სულ უფროსმა გოგომ და ხერხივით დაყო-
ფილი კბილები ისე დაკრიჭა, პირი გახევაზე გაუხდა.

— იჰ, შენ მომიკვდი, შენა! — სიცილით გასძახა ვარდისმონამ, — ეგ საიდან
მოგაგონდა? განა არა, ფოთოლი შენსავით და კბილული აქვს. ვირისგვერდას,
შუშანიკ, ლურჯი ყვავილი აქვს, ლურჯი ფერადის საღებავად იხმარება.

— კიდევ რა სახელები იცი, ვარდისმონავ?
— კიდევ? დათვისაგებელა, დევსურა, ვაცისნვერა, თიკნისყურა. ეს მხალია,
საჭმელი, როცა მოიხარშება, უფრო გამწვანდება.

— კიდევ, კიდევ.
— კიდევ, ქათმისქოჩორა, ღორისქადა, ბუმბულია, ყვითელი ყვავილი
აქვს, ბოლოს ბუმბულსავით გახდება. ყვავისკუდა, გრძლად იზრდება, ერთი
ღერო აქვს ბუსუსიანი; ჩიტისფეხაც ერთ ტოტზე იზრდება, თავთავს ფოჩი-
ვით იკეთებს, ჩიტის ფეხსავით დაყოფილს: ცხენისოფლა მაღალი ბალახია,
ფოთოლი ტირიფისას უგავს, ყვითელი ყვავილები აქვს; ცანცარაც ნახევარ
ადლზე იზრდება, ეს თავსაშვეპელა ბალახი ნვრილი და გრძელფოთლიანია.

— კიდევ რა სასაცილო სახელი იცი, ვარდისმონავ?
— კიდევ?.. ცხვირსატეხელა.

შუშანიკი სიცილისაგან ჩაბჟირდა.
— კიდევ... კიდევ...
— თავცეცხლა.
— ხა, ხა, ხა, ხა!

— ეგ ვირების საყვარელი ბალახია! — დაიძახა ვარდისმონასავით აყლაყუ-
და, მაგრამ კოკროჭინა და კევილეჭია გოგომ.

— კიდე... კიდე...

— პაპისყვერა! — ნამოძახა ლაშებიანმა, ფანჯრის რაფაზე ჩამომჯდარმა გოგომ და ბილწურად გაიღიმა. სხვებმა მორცხვად დახარეს თავი და გაილურსნენ. ვარდისმონამ ჯერ ნარბი შეჰკრა, მერე მთელ სახეზე სათნო ლიმილი გადაეფინა, შუშანიკს მიესიყვარულა და განაგრძო:

— მე უფრო, შუშანიკჯან, ზამთრის ბოლოს და გაზაფხულის ყვავილები მიყვარს, ბურქისძირებსა და ტყისპირებზე ლამაზად რომ ყელყელაობენ, მწვანეყვავილებიანი ხარისპარია, ლალისფერი ყოჩივარდა, შენსავით მორცხვი ცისტვალა, ამ ლაშებიან ფეფელასავით ურცხვი და ღნიოში, მაგრამ ამაზე კობტა ცხენისკბილა, ენძელები, ლურჯთვალა იები, ჩიტისთავა, კესანე, ფერისულა, ბოლა და სხვა ნაირ-ნაირი ყვავილი და ბალახი. ნუთუ ამათი სახელები არც დედას უთქვამს, არც მამას?

— მაგან თუ ბალახის სახელები არ იცის, არც ფხალეული ეცოდინება?! — თქვა ერთმა მოლეულმა, ძალზე გამხდარმა, თვალებმაცაცა და სახეჭორფლიანმა გოგომ.

— საიდან ეცოდინება, — შეუტია მას გაჯავრებით ვარდისმონამ, — შვილოსან, მთელი ქალაქის მტვერი კაბის ბოლოთი გაქვს მოხვეტილი და ამას ედრები?

— შენ გული რაზე მოგდის? შენ ვინ გეკითხება? — გაჯავრებითვე შემოუტია ჭორფლიანმა გოგომ, — მაგას, ნიძლავსა ვდებ, ქვაბის ზედადგარზე შედგმა არ ეცოდინება, ფხალეულის მოდულებას ნულარ იტყვი!

— ჩხუბისთავო, აქაც აღარ ჩერდები? — გაუნყრა ყველაზე უფროსი გოგო ჭორფლიანს და თან უკვე გაცხარებული ვარდისმონას დამოშმინება მოინდომა, — ვარდისმონავ, შენ რალა მოგივიდა, რა სულ მურნა ბალახს და თოვლში ამოსულ ყვავილებს უსახელებ სოვდაგრის ქალს, ფხალეული ვერ დაუსახელე, რომ სახლში ნახოს და დაიხსომოს?

— შენც ლაპარაკობ, რალა! — ხელები გაშალა ვარდისმონამ, — დიდმარხვაში რამდენჯერ მომიხარშია კორდისენა, მაგრამ აბა ჰკითხეთ, როგორია ან რანაირი ფოთოლი აქვს. მაგას ზედადგართან ვინ მიუშვებს, ან მწვანილს ვინ გაარეცხინებს, სოვდაგრის აზიზ-მაზიზი ქალია! ნაცარქათამა მაგან რა იცის!

— მამ, არც შავკაკალა ეცოდინება? — ჩაერივნენ ლაპარაკში სხვა გოგობიც.

— არც ომბალო, — თქვა მალალ-მალალმა და პირხმელა გოგომ.

— არც თავყვითელა, — დასძინა მსუქანმა და ლოყებნითელა გოგომ.

— შავკაკალა რალაა? — მიამიტად იკითხა შუშანიკმა. გოგოებმა ერთმანეთს გადახედეს და ჩაიფრუტუნეს.

— შავკაკალაც ბალახია, — განუმარტა ვარდისმონამ თავის გულუბრყვილო ქალბატონს, — პურში აურევენ, რომ კარგი სუნი მისცეს...

— პური რისგანლა კეთდება? — აღარ დააცალა ლაპარაკი ვარდისმონას ყველაზე უმრწემესმა და ყველაზე ცქრიალა გოგომ, თან ყელიც მოიყარყარა და ჭრელი, ხშირწანამებიანი თვალებიც ეშმაკურად ააციმციმა.

ვარდისმონამ ახლა კი ველარ მოითმინა, მას თავში მაგრად ჩაუფარუნა და თან დაუტატანა:

— შენი მასხარად ასაგდები, ვინ არის? თორემ შენ რა, ეგ არის, სამყურას
ოთხყურასაგან გაარჩევ.

ტანდაბალმა გოგომ აყლაყუდა ვარდისმონას სერიოზული სახით ახედა
და სერიოზულად უთხრა:

— ოთხყურა ჯავარა ბალახივითაა, ღეროზე ოთხი ფოთოლი აქვს, ყვა-
ვილი მოგრძო, მომტევენო და მონითანო. სამყურაზეც, თუ გინდა, ეხლავე
თამასუქს გამოგიჩინო! — გაბრაზდა უცებ უმრწემესი გოგო და ვარდისმონას
ხმა აღარ ამოაღებინა, ზედიზედ მიაყარა, — შენ ვინ მოგცა ნება, რომ თავში
ჩამარტყა? ობოლი ხომ არა გგონივარ, შე ბოსტნის საფრთხობელა, შენა! თავი
რომ ლამის ცასა ჰკრა, ეგ გათამამებს, განა არ იცი, რომ თავში ჭკუა ცუნდა
გეყაროს! ერთი ამას უყურეთ, რანაირად ითხლიშება, თავის ჭკუაში რანაი-
რად დამცქერის. აი, მეხი კი დაგაყარე! შენ ისევ ის გირჩევნია, შენს პირზე
რძეშეუშრობელ ქალბატონს მოუარო. შენ ცოტა ჭკუით მოიქეცი, თორემ თუ
მაგ შენს ბუნუნებს ვეცი, ხელიდან ვერავინ გამაშვებინებს!

— ერთი ამ სასიკვდილეს უყურეთ?! — გაკაპასდა ვარდისმონაც, — ჯერ
მინას არ ასცილებია და თვალებში უკვე ასი ეშმაკი უზის!

— სასიკვდილეს და დასამინებელიც შენა ხარ. შე ვირაქლემა, შენა!

— ქა, შენ მაგას ვის უბედავ?! — გაიწია ვარდისმონამ ნორჩი გოგოსკენ.

— ხომ არ გინდა, ეგ დაბებ კილი ქალაღია შემოგახიო?

გაიწია მისკენ ნორჩმა გოგომაც. ყველაზე უფროსი გოგო უმრწემეს გოგო-
სა და ვარდისმონას შუა ჩავარდა, ერთმანეთს ძლივს დააშორა და დააშოშმინა.
მერე გოგონებს მიუბრუნდა:

— ეხლა ის დროა, ვიჭაკის წყლის მომტანი დავასახელოთ.

გოგოებმა დიდი ამბით ამოირჩიეს თავიანთ შორის ვიჭაკის წყლის შემ-
გროვებელი. მას შვიდ სხვადასხვა წყაროზე უნდა ჩაესხა წყალი საგანგებო
ჭურჭელში და უკან ისე უნდა მოეტანა, რომ წვეთი არ დაექცია.

6. ვიჭაკური სიმღერები¹

ორი კვირის მთვარეო,
ნათელ ბრწყინვალე არეო,
ანგელოზ მიწყვი ფარეო,
სიცოცხლეს შენგან მოველი,
უკვდავება ხარ ცხოველი!

დიმიტრი თუმანიშვილი, „ახალ აღნაგო სულო“

ოთახში დარჩენილმა გოგონებმა სიცილ-ხარხარი შესწყვიტეს. გაჩუმდნენ.
ყველამ პირზე კლიტე დაიდო. წყლის შემგროვებელი გოგოს დაბრუნებამდე

¹ ვიჭაკური სიმღერები ორგანულად იყო დაკავშირებული თბილისურ ფოლკლორ-
თან. აღწერილია გაზ. „კავკაზში“ XIX ს-ის 40-იანი წლების დასასრულს.

ხმა არავის არ უნდა ამოელო. თუ ვინმეს სიტყვა წამოცდებოდა ან გაიცინებდა, ვიჭაკის წყალი თავის ძალას დაკარგავდა და არჩეულ გოგოს ხელახლად მოუხდებოდა წყაროების დავლა.

ცოდო იყო! შვიდი წყარო ერთ ადგილზე ხომ არ გადმოსჩუხჩუხებდა!

საამო სანახაენი იყვნენ ეს ნორჩი, ახლად ტანაყრილი, თოთხმეტ-თხუთმეტი წლის გოგონები, თავდახრილნი და მდუმარენი, ჭრელ-ჭრული უბრალო ჩითის კაბებით ერთმანეთის გვერდით რომ ისხდნენ და გაფაციცებით არჩევდნენ და წნავდნენ ყვავილ-ბალახებს.

შუშანიკი ცქმუტავდა და დუმოილს ველარ ითმენდა, რადგან ტიტინი და სიცილი სწყუროდა. ვარდისმონა მას თვალს ანიშნებდა, ენისთვის კბილი დაეჭირა და არ გაეცინა.

კარი გაიღო. ოთახში წყაროებზე წასული გოგო შემოვიდა წყლით გავსებული ჭურჭლით ხელში. მას თან ბრმა დედაკაცი შემოჰყვა. დედაკაცი პატარა, ექვსიოდე წლის გოგონას მოჰყავდა და გზას უკვლევდა.

გოგოები ვიჭაკის წყლის პირგანიერ დოქს შემოეხვივნენ და ყვავილწნულეებით და გვირგვინებით მორთეს. მერე წყალში ყველამ თავისი ნიშანი ჩააგდო: ბეჭედი, საყურე, გულქანდი, მძივი, შუბლის ქინძისთავი, სამაჯური და სხვადასხვანაირი უბრალო სამკაული, ვისაც რა გააჩნდა და რისი პატრონიც იყო.

ბრმა დედაკაცმა ჭიანურზე დაამღერა:

*წყალი მოდის, მოჩუხჩუხებს,
ტალღას მოაქვს ორი ვაშლი,
გულის სატრფო ამომიღებს,
გამომარჩევს ყველა ქალში.*

მომღერალი დედაკაცი გაჩუმდა. დარიგებულმა გოგონამ დოქში ხელი ჩაჰყო და იქიდან მავთულივით წვრილი სამაჯური ამოიღო. სამაჯურის პატრონი გოგო განითლდა. დობილებმა სიცილი დააყარეს: „ამ არდასარჩენს ბაზაზის შეგირდი მიხაკო მისცემს ვაშლსა, აბა სხვა ვინ იქნება?!“

მომღერალმა განაგრძო:

*ბაღჩაშია ვარდი ჰყვავის,
ქვეშ ბალახი იზრდებაო,
გოგოვ, თვალი რაზე გრჩება?
კობტა ვაჟი გჭირდებაო?!*

გოგონამ ბეჭედი ამოიღო. ბეჭდის პატრონს ლოყები აუწითლდა და დარცხვენილმა თავი ჩაღუნა. „აი, არა ქენ! — ატეხეს სიცილი გოგონებმა, — ხედავთ, თავს როგორ იკატუნებს? თვალები ისეთნაირად უციმციმებს, რომ, დაიხსომეთ, გაისად ქურქჩ იასონას ბიჭს აგორავებს კალთაში“. გო-

გოგები დიდხანს იცინოდნენ, ხუმრობდნენ და აურიამულეებულნი გაჩუმებას არ აპირებდნენ.
მომღერალმა თავისი თავი მოაგონა:

ქერის პური გამოვაცხე,
მომეჩვენა ხორბლისათა,
ახ, სადა ხარ, სატრფოვ, სადა,
რომელ მხარეს, რომლისათა?
დაბრუნდება, გაიხარებ,
მოეხვევი, ყელზე კოცნით,
შაქრის სიტყვას მოგახსენებს,
პირს აგივსებს ცხარე კოცნით!

გოგონამ ვიჭაკის წყლის ჭურჭლიდან ქარვის მძივი ამოიღო. მძივის პატრონმა ტირილი დაიწყო. მისი მიჯნური ქართულ მილიციაში ჩანერილიყო და მთიელებს ებრძოდა. დობილები მისცვივდნენ: „რა გატირებს? ღმერთს ნუ სკოდავ, კარგი სიმღერა ამოგივიდა. მოგივა და პირს დაგიკოცნისო“.
მომღერალმა ახალი სიმღერა წამოიწყო:

მთის ბილიკებს ამოვყევი,
საყდარი დგას მწვანეებში,
გვირგვინი აქ დამილოცეს,
ქვევით დავყავ წვალეებაში.
თვალზე მადგას მწარე ცრემლი,
დედი! შუბლზე მანერია!
მაგ ტირილით რას მიშველი,
ბედის ნიგნში ეს წერია!

მომღერალი დედაკაცი გაჩუმდა. უსინათლო ნითელი თვალებიდან ცრემლის კურცხალი ჩამოეწურა. იმ გოგოებმა, რომელთა ნიშნები ჯერ ისევ დოქში ელაგა, ერთმანეთს შიშით გადახედეს. გოგონამ ხელი წყალში ჩაჰყო. გოგოები ფერნასული ისხდნენ და მღელვარებით მოელოდნენ წყლიდან ნიშნის ამოღებას. გოგონამ შუშანიკის გულქანდი ამოიღო. შუშანიკი გაფითრდა, თვალზე ცრემლი მოერია. შენუხებულნი ვარდისმონა სიყვარულით მოეხვია მას და თვითონაც დადარდიანდა. ცრუმორწმუნე გოგოებმა თანაგრძნობით დაუწყეს ყურება სოვდაგრის განებივრებულ ქალს, რომელსაც ვიჭაკურმა სიმღერამ უბედურება უწინასწარმეტყველა. ვარდისმონა ამაოდ ამშვიდებდა დანაღვლიანებულ ქალბატონს.

მომღერალმა დედაკაცმა თავშლის ბოლოთი ცრემლი მოიწმინდა და კილო გამოცვალა:

დავწან, დავრთვევი ყვავილი,
თავზე გვირგვინი დავიდგი,
ოქრო და ვერცხლი მაჩუქეს,
სრა-სასახლენი დავიდგი.

ამ სიმღერას შუბლის ქინძისთავი ამოჰყვა. მისმა მფლობელმა სიამით გაიღიმა. გოგოებს დობილის ბედი არ შეშურდათ, მივარდნენ, გადაეხვივნენ, ალალი გულით გადაჰკოცნეს, მაგრამ ხუმრობით მაინც გაჰკენლეს: „ვერ უყურებთ, ამ ფშატიაკურთხეს როგორ ყველაფერში ბედი აქვსო“.

ბრმა დედაკაცმა კვლავ დაამღერა:

ყვავილებს ვკრეფ კალთას ვივსებ,
რაში ვაქნევ ან რათ მინდა?
ჩემსა მიჯნურს ქორწილი აქვს,
პატარძლისთვის ხომ არ მინდა?

სიმღერას წითელი ლალის საყურე ამოჰყვა. ეს საყურე თოთხმეტი წლის ცქრიალა გოგოს ეკუთვნოდა, მას შიშით თვალები დაუდიდრონდა, წამწამებზე ცრემლები დაეკიდა და ისეთი საბრალო პირისახე გაუხდა, რომ მისი შემყურე გოგოები ატირდნენ და ის პატარა გოგო, რომლისთვისაც მიჯნურს უნდა ელაღატნა, სათითაოდ გულში ჩაიხუტეს და ცრემლიანი თვალები დაუკოცნეს. ყველაზე უფრო მეტად მას გულაჩუყებული ვარდისმონა ეხვეოდა, სულ თვალ-წარბს უკოცნიდა და წელანდელ თავის ავსიტყვაობას გულწრფელად ნანობდა.

სოვდაგრის ქალს იქ გულმა ველარ გაუძლო. შინ დაღონებული დაბრუნდა. შუშანიკს დრომ დაავინყა ვიჭაკური სიმღერა.

7. მიჯნურის უსტარი

**კარგა ხანს იჯდა იდაყვზე თავჩამოკიდებული, ფიქრებში გატაცებული.
ლავრენტი არდაზიანი, „მორჩილი“**

შუშანიკს თავისი მამის მალაზიის ნოქარი უყვარდა.

ისინი მოულოდნელად შეხვდნენ ერთმანეთს. ის დღე სამუდამოდ დაამახსოვრდა შუშანიკს.

ერთხელ სოვდაგარმა თავისი ნოქარი თავისიანებთან გაგზავნა ანჩისხატის ქუჩაზე იმ დავთრისათვის, რომელიც მას შემთხვევით მაგიდაზე დარჩენოდა. ფილიპეს სადარბაზო კარები ვარდისმონამ გაუღო, მალლა აიყვანა და იმ ოთახში შეიყვანა, სადაც დავთარი იდო. ოთახში სამნი ისხდნენ: სოვდაგრის

დედა, გამხდარ-გამხდარი ხნიერი დედაკაცი, ანუშა და შუშანიკი. სამთავენი ქარგვით იყენენ გართულნი.

ფილიპე ყველას იმერული თავაზიანობით მიესალმა, ფერშანგოვის ქალი კი ერთი ნაშით ქურდულად შეათვალიერა. შუშანიკმაც წარბებს ქვემოდან ცნობისმოყვარეობით გამოხედა. ფილიპე ლამაზი, მოხდენილი გარეგნობის ქერა ყმანვილი იყო. ეს სავსებით საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ სოვდაგრის ქალს იგი თავდავინყებით შეჰყვარებოდა.

ანუშამ ნოქარს დავთარი გადასცა. როცა ის ნავიდა, ვარდისმონას გაუნყრა: — გოგო, ის უცხო კაცი ოთახში რომ არ შემოგეყვანა, არ იქნებოდა? — მატაოცი¹, მატაოცი, — ნაიდუდუნა დედამთილმა.

შუშანიკი კი გულში ლოცავდა მოახლეს.

სოვდაგრის ქალმა იმ ლამაზი ნოქრის სახე დაიმახსოვრა. იმაზე ფიქრი დაიწყო. იმ ვაჟის სიყვარული გულში ჩაუვარდა და აფორიაქდა. იდუმალ ოხვრა-გოდებას სწორედ ისე მოჰყვა, როგორც ეს ვარდისმონას სიმღერებსა და ზღაპრებში სიყვარულის აღში დადაგულ კაცებს და ქალებს ემართებოდათ.

ვარდისმონა მალე მიხვდა, რა გრძნობაც ტანჯავდა მის ახალგაზრდა ქალბატონს. ჩააცვივდა და როცა გამოსტეხა, სახტად დარჩა. მოახლე ყურებს არ უჯერებდა. მას ამბად თუ გაეგონა მდიდარი ქალის მიერ ლატაკის შეყვარება და ქმრად შერთვა. შენუხდა, დაიბნა, ქალბატონს არჩევანი არ მოუწონა, დაარიგა და იმ ყმანვილის გულიდან ამორეცხვა ურჩია, შუშანიკმა ტირილი მორთო: „ოჰ, ჩემო საყვარელო ვარდისმონავ, მე მხოლოდ შენი იმედი მქონდა და შენცა მლალატობ, მაშ რაც შენს სიმღერებში მოვისმინე, ყველაფერი ტყუილი იყო? მაშ სიყვარული არ ყოფილა ქვეყანაზე?“

დიდხანს იტირა და მოახლეც აატირა.

მოახლე ქალბატონზე ექვსი წლით უფროსი იყო, ოცდაორი წლის შინაბერა. სიყვარული თვითონაც გამოცდილი ჰქონდა დასხვების სიყვარულის მომსწრე და მნახველიც ბევრჯერ ყოფილა. კნეინებისა და დიდვაჭრების მოახლედ ნამყოფს, ზოგი რამ საკუთარი თვალთ ენახა, ზოგიც გაგონილი და მოსმენილი ჰქონდა, ზოგსაც თვითონ ეხმარებოდა და შველოდა, თავისი მოხერხებით და გამჭრიახობით ხელს უწყობდა. ძველი რომანების და ნოველების ძიძებივით ახერხებდა შეყვარებულთა შეხვედრას და დაახლოებას, მაგრამ პირზე კლიტის დადებაც იცოდა. ბუნებით გულკეთილს სხვისი ბედნიერება, სიხარული და სიყვარული ახარებდა. ერთგულება და თავდადება მისგან ისევე განუყრელი იყო, როგორც სიცილი და სიმღერა. შუშანიკი მას საკუთარ თავზე მეტად უყვარდა. ამიტომ, თუ საქმე მოითხოვდა, მზად იყო, მისთვის თუნდ ცეცხლში შევარდნილიყო.

ვარდისმონას ძილი გაუკრთა. ფიქრობდა და ვერაფერი მოესაზრებინა. ჭიანჭური ჭირივით შესძულდა, რადგან ქალბატონის უცნაური გატაცების მიზეზად თავის სიმღერებს თვლიდა.

¹ მომეტიჩრო, მეტიჩარა.

შუმანიკს კი თანდათან ზაფრანისფერი ედებოდა, დარდობდა, საჭმელს პირს აღარ აკარებდა, გახდა, გაყვითლდა, მოსთქვამდა და ტიროდა.

რაკი უარით და დარიგებით ვერაფერს გახდა, ვარდისმონამ ჩათრევას ჩაყოლა ამჯობინა. სერიოზულად შეფიქრიალებული ქალბატონის ნებას აპყვა.

როდესაც მან ფილიპეს პირველი ბარათი მიუტანა, ნოქარი გაოცდა, არ მოელოდა. პირველად ისიც კი იფიქრა, მასხარად მიგდებენო, მაგრამ ახალმა ბარათმა ეჭვები გაუქარნყლა, გაამხნევა და ფრთები შეასხა. სატრფოსაგან ბარათი ბარათზე მოდიოდა. ნოქარი სიხარულისაგან ფეხზე აღარ იდგა.

მარტოხელა, უსახლკარო, ქალაქში იმერეთიდან გადმოხვენილი ნაყმევი და ახლანდელი ნოქარი სიმდიდრით განთქმულ სოვდაგარ ფერშანგოვის ქალს უყვარდა. სიყვარული, რომელიც ქალის კარჩაკეტილობით, გამოუცდელობით და სატრფიალო სიმღერებით იყო გამონვეული, სულ უფრო და უფრო ძლიერდებოდა. ამას გოგოს ცრემლებით დანამული ბარათები ადასტურებდნენ. თვითონ ფილიპეს სულ სხვა რამ აინტერესებდა. ის სოვდაგარის ქონებაზე უფრო მეტს ფიქრობდა, ვიდრე მის ქალზე, რომელსაც გულში დასცინოდა და სულელს უწოდებდა. მათ მხოლოდ ერთხელ ნახეს ერთმანეთი, სამაგიეროდ, ხშირ-ხშირად ცვლიდნენ ბარათებს ვარდისმონას დახმარებით და შემწეობით.

ამ ბარათებში ისინი ერთმანეთს სამუდამო სიყვარულს ეფიცებოდნენ, თან საშინელ წყევლას უთვლიდნენ იმას, ვინც ამ სიყვარულს ბოლოს მოუღებდა. შუმანიკი ფილიპეს უმტკიცებდა, რომ მის გარდა სხვა კაცს ცოლად არავითარ შემთხვევაში არ გააპყვებოდა. ამაში ვარდისმონაც არწმუნებდა ნოქარს და თავის მხრივ ეუბნებოდა: „რაკი ქალბატონი გამიგიჟე, ხათრიჯამი ბრძანდებოდე, შენთან გაჭირვების და ნაკლებობის ატანა ურჩევნია, სხვასთან ფუფუნებით ცხოვრებასო“. ფილიპესაც სჯეროდა. ამას ყოველი ახალი ბარათი ამტკიცებდა. ოღონდ თავისი წარმატება თვითონვე უკვირდა და თავბრუ ეხვეოდა. კმაყოფილებით იგრეხდა კოკორა უღვაშებს და ცხვირანული დაბრძანდებოდა.

მაგრამ სოვდაგარის გოგოს უცნობი კაცის ბეჭედი ეკეთა თითზე.

სწორედ იმ დღეს, რა დღესაც შუმანიკს დედამ თითზე ნიშნობის ბეჭედი გაუკეთა, ვარდისმონა ფილიპესთან იყო გაგზავნილი მოკითხვისა და სიყვარულის ბარათით. შინ ფილიპეს პასუხით დაბრუნდა. შუმანიკმა ხმის კანკალით ნაიკითხა მონერილი ბარათი, ზედ ცრემლები დაანვიძა და დააღბო. მოახლე გაოცებული უყურებდა ატირებულ ქალბატონს.

— შენ შემოგველოს ვარდისმონა! — ნამოიძახა მან გრძნობით, — რა იყო? რა დაგემართა? მაგ წიგნში ისეთი რა ჩასწერა იმ.. არა, წელანვე შეგატყე, ნამტირალევი სახე გქონდა. დიდება ხომ არ წაგეჩხუბა? ვინმემ ხომ არ განყენინა?

— ის სიყვარულს მეფიცება... მე კი... მე კი... — სლუკუნებდა შუშანიკი და ცრემლებთან ერთად სიტყვებსაც ყლაპავდა, — ხედავ, თითზე სხვისი ბეჭედი მიკეთია.

— უი ჩემს თვალებს!

— დარდით აღარ ვიცი, რა ვქნა!

— როდის დაგნიშნეს გოგო? ვისზე დაგნიშნეს? რა კაცია, ვინ არის? ახალგაზრდა არის თუ ბებური? — ზედიზედ მიაყარა კითხვები ვარდისმონამ შუშანიკს.

— აბა, რა ვიცი, ვინ არის? არც სახელი მიკითხია და არც გვარი. ვინც უნდა, ის იყოს. მე რაში მეკითხება? მე ჩემი ფილიპე მიყვარს და მეყვარება! ოჰ, ვარდისმონავ! მიშველე, გევედრები, ამ ჭირიდან დამიხსენი და სამუდამოდ შენი მონა გავხდები.

— მე რა შემიძლიან? რომ არ ვიცი, რა წყალში ჩავვარდე? მე რით უნდა გიშველო?

შუშანიკი უარესად ატირდა.

— ნუ, ნუ, შენ შემოგველე! — ამშვიდებდა და უყვავებდა ქალბატონს მოახლე და თვითონაც იმდულრებოდა, — ნუ ტირიხარ, გენაცვალე! შენ ოლონდ მიბრძანე და, თუ გინდა, ადიდებულ წყალში გადავვარდები.

— ვარდისმონავ! ჩემო საყვარელო, ჩემო კარგო ვარდისმონავ! მე ეხლა წერილს დავწერ და შენ ფილიპეს წაუღე.

— ეხლავე? ამ წუთში?

— ჰო, ჰო. მეტს ნულარ დავაგვიანებთ.

— ხვალისთვის რომ გადავდოთ, რა მოხდება? განა ეხლა იქიდან არ მოვდივარ? არ იცი, რომ დედაკაცის წარამარა ქუჩაში სიარული არ შეიძლება? მეზობლები ეჭვს აიღებენ. ფრთხილად უნდა ვიყოთ.

— ჰო, ვარდისმონავ! ოლონდ ეს თხოვნა შემისრულე და... რა ვიცი... მაგ შენს სიკეთეს, სანამ პირში სული მიდგას, არასოდეს არ დავივიწყებ! თუ ეხლავე არ შევატყობინეთ ფილიპეს ჩვენი უბედურების ამბავი, მერე გვიანლა იქნება.

— ჰმ, რა გაენყობა! ალაც რომ შემხვდეს ქუჩაში, წიგნს მაინც მივუტან ფილიპეს. სანყალს ფერი კი ეცვლება, მაგრამ რაკი დაგნიშნეს...

— გაჩუმდი! — დაუყვირა შეშინებულმა ქალბატონმა მოახლეს და სიტყვა აღარ დაამთავრებინა, — ფიცს არც მე გავტყებ და არც ფილიპე. ამ ბეჭედს რა ჭკუა აქვს? ეხლავე მოვიხსნი, აქ ეგდოს, რა მენალვლება?!

შუშანიკი წერილის წერას შეუდგა. აღელვებული საჭირო სიტყვებს ვერ პოულობდა, წვალობდა, ქალაღდს ქალაღდზე ხევდა, ხელში ბატის ფრთის ყალბი უთრთოდა და ცრემლებს ვერ იმაგრებდა. დიდი ხნის შემდეგ, როცა დამთავრებულ წერილზე ქვიშის დაპნევა მოათავა, შუათითი ანაზდად სამელნეს მოხვდა და ზედ ანწლის მელანი გადააქცია.

— შენ მოგიკვდეს ვარდისმონა! — შეჰყვირა მოახლემ, — გულს რათი ბოროტებ? რათი ბოროტებ? დამშვიდებით დაწერე, გენაცვალე! ნულარ ტირიხარ, იქნება რამე მოვახერხოთ? ჯა, ცოტაჯერ მომხდარა ესეთი ამბავი, მაგრამ წინასწარ გული არავის გაუხეთქია.

შუშანიკმა ძლივს მოახერხა წერილის დაწერა, მოახლეს გადასცა და უთხრა:

— აჰა, დაიჭი! ფრთები შეისხი და გაფრინდი. ჩემს საყვარელს მიუტანე და ჩქარა პასუხი მომიტანე.

სოვდაგრის ქალი ყველაფერს, რაც კი ახალგაზრდა და ლამაზი ნოქრის სიყვარულთან იყო დაკავშირებული, დაუფიქრებლად და ანგარიშმიუცემლად აკეთებდა.

ვარდისმონამ თავისი ქალბატონის წერილი ნოქარს გადასცა, ნალვლიანად შეხედა და ქალაღიას ბოლო ცრემლის მოსაწმენდად მოამზადა, რადგან აქაც ოხვრასა და გოდებას მოელოდა, მაგრამ სახტად დარჩა. წყენის მაგიერ ფილიპეს სახეზე რაღაც მტკიცე გადანყვეტილება გამოეხატა. შუშანიკის წერილს დიდხანს ატრიალებდა ხელში. დაფიქრებული იდგა. მერე სატრფოს მოახლე მოფარებულში დამალა, თვითონ საათის დრო გაიგო და პასუხის წერას შეუდგა. ნოქარი სოვდაგრის ქალს წერდა: „შუშანიკ, ჩემო ქალბატონო! ვინ დაგვატეხა თავზე ამისთანა უბედურება? ვინ ჩადგა ჩვენს ცოდვაში? ვისზე დაგნიშნეს? ნითელქარებიან ბეხრეკზე, ხომ? ვაი, შენი და ჩემი ბრალი, შუშანიკ! მეკითხები, რა გზას დავადგეთო! არ იცი, მამაშენის ხასიათები? არავითარ შემთხვევაში თავისი ქალის ბედნიერებას არ ინდომებს, სიკეთეს არ გვიზამს. ანი ამას გევედრები მუხლებდაჩოქილი, ჩემო სამოთხის მტრედო და ჩემო სიცოცხლევ! გეიქეცი სახლიდან, მომატაცებზე შენი თავი. ნუ შეგეშინდება. დედაშენი ანუშა, კარგად იცი, უშენობას ვერ ეიტანს, თავს მეიკლავს, ტირილით ყველას თავს მოაბეზრებს. მამაშენსაც მეტი რა გზა ექნება? ბოლოს შეგვირიგებენ და გვირგვინს დაგვილოცავენ. ანი ამას გეხვეწები: საღამოს ჩაის რომ სვამთ ხოლმე და თქვენი კედლის საათიდან გუგული რომ გამოხტება, ადექი და ჩუმად სახლიდან გამოდი. ქუჩის მოსახვევში მე ვიდგები და იმწამსვე საყდარში გევიქცევით. გუგული რვაჯერ რომ დეიძახებს, მაშინ გამოდი. შენი მონა და ბოლომდის ერთგული ფილიპე“.

ფილიპემ წერილი დაკეცა, სახლის იაქთალთან დამალულ ვარდისმონას გამოუტანა და თან დაარიგა, არამც და არამც წერილი არავისთვის ცოცხალი თავით არ დაენებებინა.

— ვიცი, ვიცი, ფილიპეჯან, მამალს კუდი სად დავუმალო! — ეშმაკური თვალის ჩაკვრით და სიცილით უთხრა ვარდისმონამ ნოქარს, ქალაღაია თავზე მოიხურა, ფილიპეს ერთხელ კიდევ შესცინა, თავის დაკვრით გამოემშვიდობა და ჩქარი სიარულით გაიარა პატარა ბნელი ქუჩაბანდი.

ფილიპემ წყალჩამდგარი თვალი გააყოლა და ჩაიციინა:

— ქე სჯობიან მის ქალბატონს.

ფერშანგოვს დაეთხოვა და წმინდა ბარბარეს მღვდელთან გაიქცა.

8. პასუხი

— არა, არა! რად მინდა ბრილიანტები! — სთქვა კეკემ, — ეს კოცნა, ეს დაუბოლოებელი კოცნა — ესენი არიან უძვირფასესნი ბრილიანტნი, რომლითაც კი ქალი შვენდების გრიგოლ რჩეულიშვილი, „შეშლილი“

ფერდაკარგული შუშანიკი კარებშივე მიეგება მოახლეს, რომელსაც სირბილის გამო ოფლის ხვითქი ჩამოსდიოდა შუბლზე.

— ნახე ფილიპე? — დაუყოვნებლივ მიაძახა ქალბატონმა.

— ვნახე, მაშ რას ვიზამდი; მთელ ქალაქს გადავაბრუნებდი და იმას მაინც ვიპოვიდი. აი, შენი წიგნის პასუხი.

შუშანიკმა ძლივძლივობით ნაიკითხა წერილი, უარესად აღელდა და სახეზე შიში გამოესახა.

— რასა გწერს? — ნიაზით ჰკითხა ვარდისმონამ.

— მწერს, სახლიდან გაიქეციო...

— ეგ რა თქვი, შუშანიკჯან! ეგ როგორ იქნება! დედ-მამის სახლი რომ დასტოვო, ვისთან უნდა ნახვიდე? ფილიპეს რა აქვავია, რომ შენ შეგინახოს? შენ ის როგორ მოგივლის, თუ მამამ მხარი არ მოგცა? იმას ისევ ის ურჩევნია, აღას მაჭანკალი გამოუგზავნოს, მაგრამ...

მოახლე გაჩუმდა, ქალბატონს სიბრაღულით შეხედა.

— ალა არასდროს ყაბულს არ იტყვის, თანაც უკვე დანიშნული ხარ.

— მაშ, რა ვქნა? როგორ ამოვიდე ამ ცეცხლიდან?

— შე სანყალო, იმის სიყვარული გულიდან უნდა ამოიღო. სხვა გზა არა გაქვს. აზიზად გაზრდილი ხარ, ყაირათსა და გაჭირვებას ვერ აიტან.

იმედნართმეული შუშანიკი ღრმად ჩაფიქრდა. დიდხანს ფიქრობდა თვალგამტერებულს. მერე ვარდისმონას ყელზე მოეხვია, თვალები დაუკოცნა და ჰკითხა:

— მითხარი, ჩემო საყვარელო ვარდისმონავ, გიყვარვარ?

— ქა, რა საკითხავია? მაშ არ მიყვარხარ?

— აბა დაიფიცე!

— ქა, რა ფიცი გინდა? განა სულ შენი ბედნიერების ნატვრაში არა ვარ? ოღონდ შენა მყვანდე კარგად, მე თუნდ სულაც ნუ ვყოფილვარ!

— მაშ, თუ ეგრეა, ერთი თხოვნა უნდა ამისრულო.

— ორი იყოს, მითხარი.

— ამაღამ მე სახლიდან უნდა გავიქეცე.

— უიმე!

— თუ მართლა ჩემი სიყვარული გაქვს, ხელი შემინყე.

— რა ვქნა, შუშანიკჯან! მიყვარხარ, ძალიან მიყვარხარ, მაგრამ ამ საქმეში ხელს ვერ შეგინყოფ, ჩემი ხელით ვერ დაგლუპავ. შენ რომ უბედური გნახო, იმ დღესვე თავს მოვიკლავ.

— მაშ, ჩემი სიკვდილი გინდა?

— უნინ დღეც გამქრობია!

— მაშ, იცოდე. თუ სხვა კაცს შემრთეს, თავს ჩამოვიხრჩობ ან წყალში გადავვარდები.

— ფუჰ! ფუჰ! ფუჰ! ეშმაკს მიაფურთხე. ეგ როგორ ამოსთქვი?

— ვარდისმონავ, მიშველე! — მუდართ შეჰლალადა შუშანიკმა, დაუჩოქა და მუხლებზე მოეხვია.

— ადექი, ადექი, აბა, მაგას რას სჩადიხარ? — ამბობდა დაბნეული მოახლე და ქალბატონის ნამოყენებას ცდილობდა, — რა ვქნა? რა ვიღონო? რა თავში ქვა ვიხალო? ახ, ნეტავი ფილიპე არასოდეს გენახა. ნეტავი იმ დღეს ფეხი მოსტეხოდა და ჩვენს სახლში არ შემოსულიყო.

— ფილიპეც რომ არ ყოფილიყო, იმ ნითელქარებიან ბებერს მაინც არ გავყვებოდი.

ვარდისმონამ თვალები დააჭყიტა.

— ქა, ეს რა ცოდვის კითხვაა! მაგისტანა ანგელოზი ბებერს როგორ უნდა მიგცენ? ვთქოთ, მამაშენს თვალები დაუბრმავდა, დედაშენი რატომ არაფერს ამბობს? რას გაჩუმებულა? ქა, ეს ტურფა გოგო ბებრის საჯიჯგნად უნდა გახდეს?

ვარდისმონა აღშფოთებული ლაპარაკობდა, ინყევლებოდა და ფერშანგოვების სახლში ყველას ქოქოლას აყრიდა.

— ყური დამიგდე, ჩემო კარგო და ერთგულო ვარდისმონავ, — ეუბნებოდა ქალბატონი, — ამალამ უეჭველად უნდა გავიქცე. ნუ გეშინია, არ დავილუპები. ჩემი დედ-მამა უჩემობას ვერ აიტანს, შემირიგებენ, მაპატიებენ. შენს სიკეთეს კი არასოდეს არ დავივინყებ, გვერდიდან აღარ მოგიშორებ, შენს მოახლედ გავხდები, შენ კი ჩემს ქალბატონად დაგსვამ. სულ მუდამ შენს ალერსში და ტრფიალში ვიქნები, ოღონდ რასაცა გთხოვ, ის შემისრულე. სუ! უარს ნუ მეუბნევი. სალამოთი ჩაის დასალევად რომ დავსხდებით და ჩვენი დიდი საათიდან გუგული გამოხტება, მე ავდგები და ოთახიდან ჩუმად გავალ. შენ ეცადე ჩემმა დედ-მამამ არაფერი შეამჩნიოს. შენებურად იყბედე. ალიაქოთი რომ ატყდება, იცოდე, არაფერი ნამოგცდეს.

— რას ამბობ, ხომ თოკზე ჩამომკიდეს!

— ამისრულებ, რაც გითხარი?

— ძნელი საქმე არის, აშკარად გეუბნევი, მაგრამ... რაკი შენ თავს არ უფრთხილდები, მე რალა მეთქმის? მხოლოდ ამას გირჩევ, შენზე უფროსი ვარ, ცხოვრებას უკეთესად ვიცნობ, ბოხჩა შეკარი და შიგ ოქრო-ვერცხლი ჩაყარე. თუ ვინიცობაა...

— არა, არა! — ზიზლით შეანყვეტინა შუშანიკმა და ლოყები შეუფაკლდა, — ეს ქურდობა არის!

— მამაშენი დიდი სოვდაგარია, — ცივი ხმით დაუბრუნა ვარდისმონამ და შუბლი მოელრუბლა.

— მერე რა არის, რომ დიდი სოვდაგარია?

— დიდი სოვდაგარი დიდი ქურდიც არის! — ვარდისმონას მღელვარები-საგან ხმა ჩაეხლიჩა, გაფითრდა და სვენებ-სვენებით განაგრძო, — მამაჩემიც სოვდაგარი ყოფილა, მაგრამ იმის ამხანაგს იმისთვის ღვინოში სანამლავი ჩაუყრია და მოუნამლია. წლის თავზე დედაჩემი დარდმა ინაცვალა. მე ღვთის ამარად დავრჩი. ნათესავეები ძალღუმადურად მზრდიდნენ. ცოტა რომ წამოვიზარდე, ხან ვისთან ვეგდე მოახლედ, ხან ვისთან... მერე მამაშენმა მნახა, შენს მოსავლელად მომიყვანა თქვენს სახლში... მამაჩემს თურმე იცნობდა, ჯერ იმის მექარავენედ ყოფილა, შემდეგ ამხანაგად...

შუშანიკი განცვიფრებული უყურებდა ვარდისმონას. მას თავის მოახლის მუდამ მხიარული, ცხენისთავივით დაგრძელებული სახის ნაღვლიანი გამომეტყველება უფრო აოცებდა, ვიდრე მისი უწინდელი ცხოვრების და თავგადასავლის მოსმენა. პირველად ხედავდა იგი ვარდისმონას დანაღვლიანებულ სახეს, მოღრუბლულ შუბლს, თვალს არ უჯერებდა და თავის თავს გაკვირვებული ეკითხებოდა: „ნუთუ ეს ჩემი ღრეჭია მოახლე არისო“. ვარდისმონამ სევდიანად დაწყებული თავისი ამბავი სევდიანად დაასრულა:

— ასე დამაობლეს, თორემ მეც ქალბატონად გავიზრდებოდი. ჩემი ნათლობის სახელი ეკატერინეა.

ვარდისმონა ფანჯრისკენ შეტრიალდა, რაფას დაეყრდნო და ქუჩაში გადაიხედა, რათა ქალბატონს მისი ცრემლები არ დაენახა. იქ, ქუჩაში, ტანაზიდულ თელებს ვილაც ახოვანმა და ლამაზმა კაცმა ჩაუარა და მორიდებით ამოხედა სოვდაგარის სახლის ფანჯრებს. „ახალგაზრდა ზანდაროვია. მაგისტანა ერთიც არ დადის მტკვრის გაღმა-გამოღმა“, — თავისთვის თქვა ვარდისმონამ, როცა ის შნოიანი ყმანვილი ერთ-ერთ ხეს მოეფარა. ფერშანგოვების მოახლე წარმოდგენითაც ვერ წარმოიდგენდა, რომ ახალგაზრდა ზანდაროვს მისი ქალბატონის ბეჭედი ეკეთა თითზე.

უცებ მას რაღაც მოაგონდა, შეცბუნდა, მოტრიალდა, სახიდან ღრუბელი გადაიყარა, მწარე სიცილით გაიცინა და სიტყვა ბანზე ააგდო.

— მაშ, გუგული რომ საათიდან გამოხტება, შენ სახლიდან უნდა ნახვიდე? გოგომ თავი დაუქნია.

9. გუგული კედლის საათში

ნახე, რომელი საათია? ჩვენ ჩქარა მოგვიხდება ეკლესიაში წასვლა.

გრიგოლ რჩეულიშვილი, „შეშლილი“

ფერშანგოვის სახლობა ჩაის დასალევად საღამოს რვა საათზე სხდებოდა. იმ საღამოსაც ჩვეულებრივ შემოუსხდნენ მრგვალ მაგიდას. მაგიდაზე ვერცხლის კოხტა სამოვარი თუხთუხებდა. სამოვართან ანუშა იჯდა და ოჯახის

ნევრებს ფინჯნებში ჩაის წყალს უსხამდა. გაბლენძილი ფერმანგოვი ჩუმად იჯდა, ხმას არ იღებდა, არავის არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა და შუბლმოღუშული შეექცეოდა თხლად დაჭრილ პურსა და ყველს. დროგამოშვებით ორივე ხელით ჩაის განიერ ლამბაქს იღებდა, პირთან მიჰქონდა, სქელი ტუჩებით უბერავდა და ნელ-ნელა ხვრეპდა დაშაქრულ ჩაის. მისი დედა შაქრის ნატეხს კვებდა და ყლუპ-ყლუპით სვამდა ჩაის მწვანედ გალიცლიცებული ფინჯნიდან. ანუშა ცხელი წყლით გავსებულ ფინჯანს ხან ქმარს სთავაზობდა, ხან დედამთილს.

დარცხვენილი შუშანიკი არავის არ უყურებდა.

ვარდისმონა ფეხზე იდგა და იმას უცდიდა, თუ რითი დაასაქმებდნენ ბატონი ან ქალბატონი. თან თვალეზღაფეტილი შესცქეროდა კედლის საათს და იქიდან გუგულის გამობტომას ყოველ წამს მოელოდა, რადგან საათის ცნობა არ იცოდა.

რვას ერთი ჩარექილა უკლდა. შუშანიკს საათის ისრების ნელი, წყნარი და შეუმჩნეველი მოძრაობა გულს უწყალებდა. მოლოდინი კიდევ უფრო აღელვებდა ისედაც აღელვებულ გოგოს. მისი მოუსვენარი მდგომარეობა სულ უფრო და უფრო ცხადი ხდებოდა. ვარდისმონაც ჭირის ოფლში იწურებოდა. შუშანიკი ცახცახით მოელოდა ნიშანს, რომელიც მისთვის საათიდან გამომხტარ გუგულს უნდა მიეცა.

სრულ რვა საათზე კედლის საათის პანია კარი გაიღო, იქიდან გუგული გამობტა და მხიარულად დასძახა „კუ... კუ... კუ... კუ... კუ... კუ... კუ... კუ...“

შუშანიკი ტორტმანით წამოდგა. უკანასკნელად გადახედა თავისიანებს და ფარფატით გაემართა კარებისკენ. ვარდისმონამ მთვრალივით მოფარფატე შუშანიკი რომ დაინახა, მყისვე ფერმანგოვს მიუბრუნდა და ხმამაღლა დაუყვირა:

— ალაჯან! იცი, რა დიდი ჩხუბი მოხდა დღეს კუკის უბანში? შენ ქარვასლაში იყავი და ვერ გაიგებდი.

— რაო? რა მოხდა? — იკითხა ნიაზით სოვდაგარმა, ორივე ხელით ტუჩებთან მიტანილი უშველებელი ლამბაქი უკანვე ჩამოიღო, მაგიდაზე დადგა და მოახლეს ცნობისმოყვარეობით მიაჩერდა. რძალ-დედამთილმა ერთმანეთს წარბის აწევით გადახედეს. ისინი მიხვედრილი იყვნენ, რასაც იტყოდა მათი ენაჭარტალა მოახლუ.

— ისეთი ცუდი რამე მოხდა, ისეთი ამბავი დატრიალდა, — ამბობდა თავის ქნევით ვარდისმონა, — ისეთი ღვთის რისხვა, ისეთი...

— ვახ, ეგეთი რა მოხდა? ისეთი, ასეთი. აღარ იტყვი?

— ალაჯან, ამ ამბავზე ყველას დალდალანი გააქვს და ჯერ შენ არ იცი? მაშ ქარვასლაში შენთვის არაფერი უთქვიათ?

— რომ ეთქვათ, განა შენისთანა ტუტუცს ვკითხავდი?

— წელანაც გეტყოდი, ალაჯან, მაგრამ ამის თქმას შუშანიკთან როგორ გავბედავდი?

— მაშ, შენც ეხლა მითხარი.

- გეტყვი, ალაჯან, რატომაც არ გეტყვი? ალაჯან, შენ შაქროს არ იცნობ?
- რომელი შაქრუა?
- აი ისა, ჩუღურეთის აღმართზე რომ ცხოვრობს.
- არ ვიცი.
- როგორ არა, ალაჯანი აი ისა, ერთხელ ქარვასლაში თავი რომ დაგიკრა.
- არ მახსოვს.
- როგორ არა, ალაჯანი! ქუდი მოგიხადა და გამარჯობაც გითხრა.
- არ ვიცი.
- მაშ, არ იცი, ალაჯან, ვინ არის?
- მითხარი და მეცოდინება.
- ტოჩი, ტოჩი როგორ აგინერო? აი ისა, ბოზბარიქა ცოლი რომა ჰყავს.
- ვაჰ, მაკას ქმარს ამბობ?
- ჰო, ჰო, — თავის ქნევით და თითის ჩაკვრით მიეშველა მოახლე.
- ეგრე იტყოდი, რალა! იმას შაქრუას არ ეძახიან, იმას მაკას ქმარს ეძახიან.
- ჰოდა, ალაჯან, რაკი იმის ცოლიცა გცნობია, ეხლავე სუყველაფერს გაგაგებინებ. იმის ცოლი, შენც კარგად გეცოდინება, ქმრის ცხვირწინ საყვარლებს იჩენს, მაგრამ ვინ რას ეტყვის? თავის ამოღწეებით და იანგნებით ყველანი შიშში ჰყავს. ჰოდა, იმას ვამბობდი. რას ვამბობდი, ალაჯან?
- იმას ამბობდი, მე ძალიან დიდი ტუტუცი ვარო.
- მე, ალაჯან?
- ჰო, შენა.
- ეგ მე არ მითქვამს.
- ქა, ეს მატაოცი აღარ გაჩუმდება?! — წამოიძახა გამწყრალმა დედამთილმა.
- მაშ არ გითხრა ის ამბავი, ალაჯან?
- მითხარი, იმე ამეს კი ნულარ შერები.
- ჰოდა, იმას ვამბობდი. მედუქნე შაქრუა ნათლულში წასულა, მექარავენებს აქლემებით ნავთი მოუტანიათ და დუქნისათვის უნდა ეყიდა თურმე. იქიდან რომ დაბრუნებულა, გზაზე ვილაცას უთქვია: „შენს ცოლს სახლში საყვარელი ჰყავსო“. შაქრო ცეცხლივით ანთებულა, შინისკენ გაქცეულა, ბე-ბუთი უძვრია, ოთახში შევარდნილა და ცოლისთვის საყვარელთან მიუსწრია. კურო საცვლების ამარა აკოშკიდან გადამხტარა და გაქცეულა. შაქროს ცოლზე უყრია ჯავრი, ბებუთით მისი სახე დაუჩეხია და დაუყვირია: „კახპავ, ნადი, ეხლაც იბოზეო!“ მაშ! ესეთი ამბავი მომხდარა. გასისხლიანებული მაკა ტახტზე რომ ეგდო, იმის საცვლებიან კუროს თურმე მთელი უბანი, დიდი და პატარა უკან ყვირილით მისდევდა და არცხვენდა.
- გაირყვნა, გაირყვნა ქვეყანა, — ანუნუნდა დედამთილი.
- ჰმ, ეგ ამბავი ხომ მეც ვიცოდი, — თქვა ფერშანგოვმა.
- იცოდი, ალაჯან? აკი გითხარი, მთელ ქალაქს ეგლა აქვს სალაპარაკოდ. ის კი არა, იმ კახპასთან ლამაზი ყმანვილი ზანდაროვიც დადენილა...

— მიჰქარავ! — დაულრიალა ფერშანგოვმა მოახლეს. ანუშას „ვუი“ დასცდა და გადაფითრდა, დედამთილმა ნიშნის მოგებით ჩაიღიმა, ვითომ „სახელოვანი სიძე გიმოვნიათო“. პანანინა თუნუქის კოლოფიდან ბურნუთი ისეთნაირად მოსნია, რომ გაუთავებელი ცხვირისცემინება აუტყდა. ცრუმორწმუნე ანუშამ პირფეარი დაინერა. ფერშანგოვმა დედას შეუბღვირა, თვალების ბრიალით ისევ მოახლეს მიუბრუნდა, დაემუქრა და გააფრთხილა:

— მეორედ ეგ სიტყვა აღარსად ნამოგცდეს. ჩემ სიძეს ცილი არ დასნამო, თუ არ გინდა, ენით ჩანგალზე ჩამოგკიდო!

— სიძე? — გაკვირვებით იკითხა ვარდისმონამ და მაგიდასთან მსხდართ განცვიფრებით თვალი მოაქლო, — ქა, ზანდაროვი ვისი სიძეა?

— განა დღეს შუშანიკის ხელზე ბეჭედი არა ნახე? — ძლივს გაბედა სიტყვის თქმა ანუშამ.

ვარდისმონას ფერი ეცვალა. გაშრა. დიდხანს გონება ვერ მოიკრიბა. როცა თვალებიდან ბინდი გადაეყარა, მიხვდა, და გაიგო, კინალამ თავში ხელები წაიშინა. „ჰმ, სადაური ბებერია ზანდაროვი! — ბუტბუტებდა თავისთვის, — უბნის თვალია! ლამაზი და სარისტიანი ყმანვილია! მოტყუედი, შუშანიკ, შენ შემოგველოს ვარდისმონა, ბედი კარზე მოგადგა და ხელი ჰკარი, შესცდი და თავი დაილუპე, მეც შემაცდინე და დამლუპე“. მოახლეს სინანულით გული ეკუმშებოდა, როცა ერთმანეთს ადარებდა ცულლუტ ფილიპეს და ჩასპანდ გიგა ზანდაროვს.

სასიძოს ნამდვილი ვინაობა ადრე რომ სცოდნოდა, ყველაფერს ფიცულობდა ვარდისმონა, განზრახულს შუშანიკსაც დააშლევიანებდა და თვითონაც არავითარ შემთხვევაში ხელს არ შეუნყობდა.

გვიანდა იყო ურვაც და თავში ცემაც.

შუშანიკს და ფილიპეს ვერავინ დაენეოდა, ვერც ვინმე მიაგნებდა სადმე.

10. აზორიაქეზული ოჯახი

შეუძლებელია აინეროს იმ კაცის მწუხარება და ტანჯვა: მთელი ღამე კვნესით, ოხვრით გაათენა. ათი წლის სიცოცხლე მოაკლდა იმ ერთ ღამეს. ლავრენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

ვარდისმონა უხალისოდ შეუდგა ჩაის ჭურჭლის ალაგებას. ვერ ისვენებდა. გული ვერ დაემოშმინებინა. საყვედურებით იკლებდა თავის თავს. თვალზე ცრემლი ადგებოდა და ნაღვლიანად ფიქრობდა: „ნეტავი მაცოდინა, რა ყოფაშია ჩემი აზიზი და ნებიერი შუშანიკიო“.

ანუშა ქალის დასახედად შევიდა მის ოთახში. ქალი იქ არ დახვდა. დერეფანში გამოვიდა და ძახილი დაუნყო: „შუშანიკ! შუშანიკ!“

ვარდისმონას ხან ახლოდან, ხან შორიდან ესმოდა მისი ძახილი, გული უკვდებოდა და ცრემლები ახრჩობდა. თავჩაქინდრული შიშით და ძრწოლით

უცდიდა ალიაქოთს, რომელიც მალე ამ მუდამ წყნარსა და მდუმარე სახლში უნდა ამოვარდნილიყო.

ანუშამ ქალი რომ ვერსად იპოვნა, სასადილო ოთახში გულგახეთქილი შევარდა.

– მელქო, შუშანიკი არსადა ჩანს!

მაშად არის? – გულგრილად გადმოუგდო ქმარმა. ფერშანგოვი სკამზე

შემდგარიყო, ქერზე ოთხი ჯაჭვით ჩამოკიდებული ლამპრის პატრუქი ბოლომდე ჩაენია, ლოყები გაებერა და სულის ერთი შეხერვით აპირებდა მის სრულ ჩაქრობას. ცოლის ტირილი რომ მოესმა, პატრუქი ისევ ამოსწია. ოთახი განათდა.

– მელქოჯან, ჩვენი შუშანიკი დაკარგულა.

– ვაჰ, რა გატირებს, დედაკაცო? ალიაქოთს რაზე შვრები? მოიხედ-მოიხედე, სახლის გარეთ სად იქნება?

– გული ცუდს მეუბნევა, მელქოჯან, — ვიშვიშებდა ანუშა.

მაღალ-მაღალი და ხმელ-ხმელი, შავებში ჩაცმული დედამთილი რძლის უკან იდგა, ხელში კრიალოსანს ათამაშებდა, შეშინებულ რძალს ანეული ტუჩით დამცინავად უყურებდა და თან შვილს თვალებით ეუბნებოდა: „დასწყევლოს ღმერთმა, ეგ შენი ცოლი რას არ მოიგონებს, აბა, შენ თითონა თქვი, ამ შუალამისას შუშანიკი სად წავიდოდა?“ ჩიტივით პატარა თვალები ძილისთვის ებლიტებოდა, მაგრამ კრიალოსანში მარცვალს მარცვალზე აგდებდა, რათა რული არ მოჰკიდებოდა და სეირისთვის ეცქირნა.

ფერშანგოვი ქალის ოთახში შევიდა. მერე ყველგან შეიხედა. ოთახები, დერეფნები, ტალანები, აივნები და კიბეები მოიარა, სახლის პარმალზე გავიდა, ეზოს კუნჭულებიც გულდასმით მიათვალა-მოათვალა, თან უკვე შეფიქრიანებული ყვიროდა: „შუშანიკ, გოგო, შუშანიკ!“ ხმას არავინ სცემდა. სოვდაგარს თანდათან შიში იპყრობდა, შენუხებული ფიქრობდა: „სად არის? სად წავიდოდაო?“ შუშანიკს ქალაქში ნაცნობი არავინ ჰყავდა, თუნდაც ჰყოლოდა, მშობლების დაუკითხავად ღამე კი არა, დღისითაც გარეთ არსად ფეხს არ გადადგამდა. ფერშანგოვს შორეულ ნათესაებთან მისვლა-მოსვლა არა ჰქონდა, ნაჩხუბებულნი უმძრახად იყვნენ. გოგოს არც მეზობლებში უშვებდნენ, ლატაკებმა არ გარყვნანო. მიუხედავად ამისა, მოახლე მეზობლებში აფრინეს. მედიდურმა ფერშანგოვმაც იკადრა და თითო-ოროლა ნათესავს ჩამოუარა.

სოვდაგარიც და მოახლეს შინ ხელცარიელი მობრუნდნენ.

შუშანიკი ცამ ჩაყლაპა.

ანუშას გული შეულონდა. შემფოთებული დედამთილი რძალს მივარდა, წყალი ასხურა, ყურები დაუსრისა და ერთი-ორჯერ ლოყებზე სილაც შემოჰკრა. მოახლეს ხელში ცივი წყლით სავსე ბადია ეჭირა და ტიროდა. სოვდაგარი გამტკნარებული იდგა.

დედამთილი ვერაფერს გახდა, ანუშა ვერაგზით ვერ მოაბრუნა. ფერშანგოვს დაკარგული ქალი გადაავინყდა, დამფრთხალმა მოახლე დალაქის

დასაძახებლად გააქცია. დედამთილი მაინც თავისას ცდილობდა. ნახშირი და შავტარიანი დანა მოამზადა და შეშინებულის ლოცვა „გულო, დადექ საგულესა“ ჩაუბუტბუტა გულნასულ რძალს, რომელსაც სხვა დროს ავ სიტყვას არ აკლებდა.

დალაქი წურბლების ქილით მოვიდა. ანუშას კისერზე წურბლები დაასხა. სისხლი გამოაშვებინა. თვალები აახელინა. ენა ამოადგმევინა. ანუშა მთელი ღამის განმავლობაში შფოთავდა და სარეცლის ირგვლივ შემოხვეულ მახლობლებს ევედრებოდა: „ჩემი შუშანიკი მაჩვენეთ... სად დამალეთ... რატომ არ მაჩვენებთ... ერთხელ კიდევ დამანახეთ... ნუ მტანჯავთ, აგრემც ყველას ღმერთი გიშველით“.

ფერშანგოვებმა ღამე თეთრად გაათენეს.

მეორე დღეს მელქო ფერშანგოვმა პოლიციას შეატყობინა თავისი ქალის უგზო-უკვლოდ დაკარგვის ამბავი. პოლიციაში მდიდარ სოვდაგარს დიდი თანხა მოსთხოვეს, რათა დაკარგული ქალი სხვადასხვა ადგილებში ყველანაირი საშუალებით ეძებნათ. სოვდაგარმა ქისა მაშინვე არ გახსნა და მზის ჩასვლამდე მოცდა ამჯობინა.

სანამ სოვდაგარი პოლიციაში იჯდა და მზის ჩასვლას უცდიდა, მის სახლში უცნობმა კაცმა წერილი მიიტანა. არც დედამთილმა, არც რძალმა და არც მოახლემ კითხვა არ იცოდა. ატირებული ქალები წერილს დასცქეროდნენ, კოცნიდნენ და მოუთმენლად მოელოდნენ მელქოს დაბრუნებას.

— ამ წიგნმა იცის, სად არის ჩემი შუშანიკი! — ტირილით იძახდა გამწარებული დედა.

— იცის, იცის! — ბანს აძლევდა მოახლე და ცერისოდენა ცრემლებს აფრქვევდა.

— რატომ ანა-ბანა არ ვიცი მე თვალდამდგარმა?! — ურვით ამბობდა დედამთილი და მუხლებს ითქვეფავდა.

რამდენიმე საათის შემდეგ ერთბაშად დაბერებული, წელში მოხრილი და ძალზე დაღვრემილი ფერშანგოვი შინ დაბრუნდა. მას კარებშივე მიაგებეს წერილი. ფერშანგოვმა მყისვე იცნო ქალის ხელი და თვალები აუნყლიანდა. მერე საშინლად გაოცებულმა, გაშტერებულმა და თავზარდაცემულმა ძლივს ჩაიკითხა მონერილი ბარათი: „ჩემო საყვარელო დედ-მამავ! პირველად თქვენგან მოვითხოვ პატიებასა და შეწყალებას. ნუხელ წმინდა ბარბარეს ეკლესიაში ჯვარი დავინერე ნოქარს ფილიპეზე და ეხლა იმისი გვირგვინის ცოლი ვარ. ეს საქმე სიყვარულმა ჩამადენინა. ბედნიერი ვარ და იმედი მაქვს თქვენი გულკეთილობისა, რომ არ დამკარგავთ. თქვენი ბოლომდის მოსიყვარულე შვილი შუშანიკა მამრადე“. ფერშანგოვს წერილი ხელიდან გაუვარდა. ანუშამ ცივად შეჰკივლა. დედამთილმა „ვუის“ დაძახებით მრავალგზის შემოიკრა ტუჩებზე მარჯვენა ხელის ორი თითი. შეცბუნებული ვარდისმონა თვალს ვერავის უსწორებდა...

— გაიგონეთ, ხალხო?! — წარმოთქვა ხანგრძლივი დუმილის შემდეგ ფერშანგოვმა.

ხმა არავინ ამოიღო.

ფერშანგოვი თავჩამოვარდნილი იდგა. სახეზე ისეთი ფერი ედო, რომ მოახლეს ეშინოდა: „საცაა ეს კაცი ჩვენს ფერხთით გაგორდებაო!“
ქალები თანდათან გონზე მოდიოდნენ.

— თავი მოგვეჭრა, — დაიკვნესა ანუშამ, — ზანდაროვებს რალა პირით შეეხედოთ?

— ფიე! დანიშნული ქალი სახლიდან გაგვექცა. ქა, ეს რა სირცხვილი ვჭამეთ?! — დამცინავ-გამკილავად წარმოთქვა ფერშანგოვის დედა და გესლის დასანთხევად მოემზადა.

ამ ზარში და ზახილში ვარდისმონამ ფრთხილად სიტყვა ჩააგდო.

— ალავ!

ფერშანგოვი მოახლეს უაზროდ მიაშტერდა.

— ალავ! — განაგრძო ვარდისმონამ ბოროტკით და მორიდებით, — შუშანიკს ხომ იმ იმერლის ხელში არ დავტოვებთ? პატრონობა უნდა.

— მე ქალი აღარა მყავს, — გამყინავი ხმით გამოაცხადა ფერშანგოვმა.

— შიმშილით მოკვდება.

სოვდაგარმა, თითქოს ამ სიტყვებს უცდიდაო, უცებ თავი აიწყვიტა და აყვირდა:

— ეგ რა ჩემი საქმეა? რა ჩემი სადარდებელია? არა, მე დამეკითხა, სახლიდან რომ გაიქცა? ჰა? თავი რათ მამჭრა, ეგრე ფინთათ რათა ქნა? მაკა არის? — ყვიროდა ჩახლერილი ხმით სოვდაგარი. მისი ყვირილი ყველას უცნაურად ეჩვენებოდა, რადგან ეს იყო პირველი აღშფოთებულ ყვირილი საერთოდ მშვიდი, პირშეკრული და გულჩათხრობილი ადამიანისა, რომელიც მდუმარედ და აუღელვებლად უღებდა ბოლოს თავის მეტოქეებს ქარვასლებში. — მოკვდეს! მოკვდეს! რალათ უნდა თავი ცოცხალი? ინვნიოს შიმშილი, მაშინ მოვაგონდები, მაშინ დამაფასებს...

— მელქო... — სუსტი ხმით დაუძახა გაბოროტებულ ქმარს ანუშამ.

— ჰამე?

— მაშ ჩემი ნანინატრად გაზრდილი შუშანიკი იმ მგლის ხელში უნდა დავტოვოთ?

— მაშ, რა ვქნა, ნავიდე და დავუჩოქო? გესმის თუ არა, რასაც მთხოვ, დედაკაცო? არა, მე ვუთხარი, გაიქეცი-მეთქი? მე ჩავაგდე იმის ხელში? — ისევ აყვირდა სოვდაგარი, — მთელ ქალაქში ქუდი მომხადა, უღვაში გადამინია და შიგ ჩამაფურთხა! მაშ!

სოვდაგარს ისედაც პირქუში სახე განცდილმა შეურაცხყოფამ და დამცირებამ კიდევ უფრო დაუბნელა, ჩამქრალი, ბურნუთისფერი თვალები რისხვის ცეცხლმა გაუნათა, მერე თავზე ორივე ხელი წაივლო, ოთახში მოუსვენრად გაიარ-გამოიარა, თავს აქნევდა, ხელებს შლიდა და ხან გაკვირვებით და ხან გაჯავრებით მოსთქვამდა და იძახდა:

— ვაჰ! ვაჰ! ვაჰ! ეს რა მოხდა? ეს რა თავს ლაფი დამესხა? ჩემი ქალი ანგელოზი მეგონა; ვამბობდი, თუ ბუზს ვერ ააფრენს-მეთქი და საყდარში

ფოსტლების ამარა არ გაიქცა?! მერე ვისზე დაინერა ჯვარი? იმ ბემურვით იმერელზე. ვიცი, ვიცი, რა აზრიც უდევს იმას თავში! იმ ემმაკს უნდა ჩემი ქონება თავისი ქნას? უნდა მე, განთქმულმა და პატივცემულმა მოქალაქემ და სოვდაგარმა მელქუა ტიგრანიჩ ფერშანგოვმა ის ლანირაკი სიძეთა ვქნა? მე შენ ძაღლს არ მოგცემდი, არათუ ქალსა!

მელქო გაჩუმდა. ბაღდადი გაშალა. პირისახიდან ოფლი მოინმინდა. თავისიანებს მუქარით გადახედა და გააფრთხილა:

— დღეის იქით იმ უნამუსო ქალის სახელი არავინ ახსენოს.

ანუშამ მუხლები დაიჩეჩქვა. მაგრამ ვერც ხმა ამოიღო, ვერც ხმიანი ტირილი გაბედა. ქმრის მოშიშარს თვალებიდან უსიტყვოდ ჩამოსდიოდა ცრემლები. ამოდ უყურებდა დედამთილს და ამოდ მოელოდა მისგან თანაგრძნობას. შვილიშვილის შებრალებას და მის საშველად ხელის განვდენას.

დედაბერი პირმოკუმული იჯდა მაღალ იტალიურ სავარძელში, პატარა თავი სავარძლის ზურგისთვის მიეყრდნო და მტაცებელი ფრინველივით იყურებოდა. შავი მოსახვევი კიდეც უფრო პატარას ხდიდა მის დამჭკნარ სახეს; ჩიტის თვალები ნახევრად დაეხუჭა, მარჯვენა მკლავის ძარღვებით დაჭმუჭნული ხმელი ხელი სავარძლის საყრდენის ჩუქურთმიან თავზე დაედო, ხოლო ერთ ადგილზე გაქვავებულ მის მარცხენა ხელში გრძელი კრიალოსანი უძრავად ეკიდა. გესლიანი ფიქრებით დაბნელებული დედაბერი ავად იმზირებოდა. რძალს მისი სიჩუმე უკვირდა, მაგრამ გალურსული ვარდისმონა მიხვდა, რომ შუშანიკის დიდუდას შვილიშვილი უკვე გამოეტირებინა, უკანასკნელი ცრემლი შეემშრალეზინა და ახლა მის გასაკიცხად ემზადებოდა.

— მელქო, — უთხრა მან შვილს, — შენ იცი, რომ მე და შენი ცოლი ბევრჯერ ნაკვიდებივართ...

— რა დროს ეგ არის? — საყვედურით შეანყვეტინა შვილმა.

— მათქმევინე. ბევრჯერ გვიჩხუბნია, მაგრამ ერთმანეთისათვის არ გვიმტრია. კარგად ვიცი და დარწმუნებულიცა ვარ, შენი ცოლი პატიოსანი დედაკაცია და უნამუსოს არ გაზრდიდა. მაგრამ შენი სახლის ქალები ყველანი დამნაშავენი ვართ, რომ ცილისტკაველა გოგოს ვერ მოვუარეთ.

— მართალია, — დაეთანხმა შვილი და უფრო ჩაფიქრდა.

— შუშანიკი სახლიდან არ გადიოდა.

— ეგეც მართალია.

— მარტო საყდარში და აბანოში დაგვყავდა, — განაგრძო დედაბერმა, — მეზობლებში გადასვლა ჩვენს დაუკითხავად როგორ შეეძლო! ის იმერელი ნოქარი კი ერთხელის მეტად არ მოსულა ამ სახლში. მაშ, სადღა ნახულობდნენ ერთმანეთს? ვინ გააქსუა შენი ქალი? ვინ შეაცდინა? ვინ გამოგვჭრა ყელი?

დინჯად მოლაპარაკე დედამთილმა თავის ჩიტის თვალები ვარდისმონაზე გადაიტანა.

ფერშანგოვმა ჯერ ვერაფერი გაიგო, მერე, როცა დედის ნათქვამის აზრს მიხვდა, პირი სულელურად დაალო და უარესად გაშტერდა. უეცრად რისხვამ

სახე მოუღრიცა. მოახლეს მუქარით მიუბრუნდა. შეშინებულ ვარდისმონას ნელ-ნელა უახლოვდებოდა. გადაფითრებული მოახლე უკან იხევდა, კარე-ბისკენ მიინევდა, თავს ისანყლებდა, ჩქარ-ჩქარა პირჯვარს იწერდა, ამისმა მადლმა ამ საქმის არაფერი ვიცო, მე არაფერში ვურევივარო, „ჭირო ალალ-მართალოს“ ჩურჩულებდა და მუხლი ეკვეთებოდა.

— შენ იყავი იმათი მაჭანკალი? — მიახალა ფერშანგოვმა.

— არა, ალაჯან... განა მე... — ალულლულდა ვარდისმონა.

— სადა ხვდებოდა შუშანიკა თავის საყვარელს? სად მისცა პირობა?

— არ ვიცი, ალაჯან... ღმერთმანი, არაფერი არ ვიცი...

— მაშ, ის ბემურვათი სული წმინდა ხომ არ იყო, რომ აკომკიდან ეარნა ჩემ ქალთან? ჰა, მე გინდა მომატყუო? ტყუილად რად ფიცულობ, სახეზედ განერია, რომ იმათი წიგნები შენ დაგქონდა.

— წვინტილიანო გომბიოვ! — დაუყვირა მოახლეს მელქოს დედამ, — პურ-მარილის გამტეხო! პირშავო, უნამუსოვ! ჰმ, რა ნამუსი უნდა მოჰკითხო მაგის მამის შვილსა.

ამ სიტყვებმა ვარდისმონა ერთბაშად გამოაფხიზლა. შიშის ნასახიც აღარ შერჩა. თვალები აენტო, სახე აელანდა. ფერშანგოვს გაბედულად შეხედა, თვალი გაუსწორა და პირში მიახალა:

— მე ვიცი, ვინც არის უნამუსო! განა შენ მამაჩემს ღვინოში სანამლავი არ ჩაუყარე? ქურდო!

სოვდაგარი ისეთნაირად შეტოკდა, თითქოს სახეში ტყვია მოხვდაო. თეთრი ქალღმერთი დაედო. მერე სიბრაზემ სახე ჭარხალივით გაუნითლა. ძალა მოიკრიბა, ვენეციური მაღალი სარკის მაგიდიდან მძიმე ერთსანთლიანი შანდალი აიღო, მოახლეს მოუქნია. ანუშამ ცივი ხმით შეჰკივლა: „მოჰკლავო“. დედაბერი ოდნავ შეინძრა მაღალ იტალიურ სავარძელში და რძალს ზიზლით გადახედა.

ვარდისმონა უშიშრად უყურებდა მისი მხილებით დამფრთხალ და დარეტიანებულ სოვდაგარს. თვალს არ აშორებდა მისი ბნელი სახის ნაკვეთების მტკივნეულ მოძრაობას. ფერშანგოვმა მის ჩაცმებულ მზერას ვერ გაუძლო, შემართული ხელი უკანვე ნელ-ნელა დაუშვა, შანდალი ხელიდან გაუვარდა და მის ფეხებთან, ხალიჩაზე ყრუდ დაეცა. გაგუდული ხმით ამოიხრიალა:

— რამდენ ოქროსაც მთხოვ, იმდენს მოგცემ... ოღონდ თვალიდან დამეკარგე...

ვარდისმონამ სიძულვილით შეხედა მას. მის წინ მისი მამის მკვლეელი იდგა. ნათესავების მიერ ბავშვობაში მისთვის ჩაგონებული ეჭვი გამართლდა. ახლა მან დანამდვილებით იცოდა ის, რაზედაც წინათ ეჭვით ფიქრობდა. მას ქრთამს აძლევდნენ, რათა მისი ღუმელი ეყიდათ. ამ მოულოდნელმა მხილებამ ვარდისმონას ძალ-ღონე წაართვა, მამის მკვლელის ყურებას ველარ გაუძლო, ოთახიდან ქვითინით გავარდა ტალანში. კედელს მიეყუდა, მუხლთ მოეკვეთა,

კედელზე ხელებშიყრდნობილი ჩამოცურდა და იატაკზე დაემხო, ტიროდა, მაგრამ მისი გამკითხავი არავინ იყო.

ცოტახნის შემდეგ ოთახიდან ფერშანგოვის დედა გამოვიდა, ვარდისმონას გვერდით პატარა ბოხჩა დაუდო და უთხრა:

— ნადი, ნაეთრიე! თავისუფალი ბრძანდები! ის ტყუილი კი არსად წამოგცდეს, დაგცინებენ და გიჟად ჩაგთვლიან.

შავებში ჩაცმული დედაბერი კიბის ფოლორცზე იქამდე იდგა, სანამ ვარდისმონა ქურაში გავიდოდა.

11. ჩაბლილი ნიჟნობა

მე შენ მიყვარდი, ჯერაც ეს ალი, ეგონებ, ჩემს გულში არ არს გამქრალი.
გრიგოლ რჩეულიშვილი, „ყვედრება“

დილით ფერშანგოვი ზანდაროვებს ეწვია.

მათ უკვე გაეგოთ თავიანთი სარძლოს სახლიდან გაქცევის და დაქორწინების ამბავი, მაგრამ თავი ისე ეჭირათ, თითქოს არაფერი იცოდნენ.

ფირუზამ და თეთრმა ლიზამ მელქოს დედა, ანუშა და საყვარელი სარძლო შუშანიკი დიდი ამბით მოიკითხეს და პატივისცემით მიართვეს სკამი დაბნეულ სოვდაგარს. ფერშანგოვი მონყვეტილი დაეშვა შემოთავაზებულ სკამზე, ვერცხლის ქამრიდან ბაღდადი წვალეებით ამოაძრო, მშრალი თვალეები მოინმინდა, თავი საბრალოდ ჩაჰკიდა და სვენებ-სვენებით ამოთქვა:

— ჩემი ქალი... შუშანიკი... გუშინწინ ღამეს... სახლიდან გაქცეულა...

— რას ამბობ? — ერთად შესძახეს ფირუზამ და თეთრმა ლიზამ.

ახალგაზრდა ზანდაროვს დანა პირს არ უხსნიდა. დაღვრემილი იჯდა კედლის საათის ქვეშ.

როდესაც ცოლ-ქმარი ფართოდ დაღებულნი პირით და ყალბი გაოცებით შესცქეროდნენ უძილობით და ჯავრით გალურჯებულ სოვდაგარს, ჩაფიქრებულ გიგას თავს ზემოთ გუგულმა მხიარულად დასძახა გაუთავებელი „კუ... კუ...“

ფერშანგოვმა საათს შეხედა.

— გუშინწინ საღამოს რვა საათზე გასულა სახლიდან.

— მერე სად გაიქცა! — ჰკითხა ფირუზამ.

— ჰმ, წმინდა ბარბარეს საყდარში. ჩემს ნოქარს ფილიპეს ცოლად გაჰყოლია.

— გვეხუმრები განა, მძახალო?! რათ გვატყუებ? ლილახანაში გამოიარე?

— წარბის მხიარული აწვეით ჰკითხა თეთრმა ლიზამ და შესცინა.

ფერშანგოვმა გაკვირვებით მოხედა იჭვნეულად მომცინარე დედაკაცს, საყვედურით უთხრა:

— ამისთანა რამეებით ხუმრობას არა შერებთან!

ზანდაროვებმა დაიჯერეს. ითაკილეს. ცხვირები ჩამოუშვეს.

ლაპარაკი ისევ ფერშანგოვმა დაიწყო:

— ეჰ, რაც მოხდა, მოხდა. რალას ვიზამთ? ალბათ იქ, მაღლა, ბედის ნიგნში ასე ჩაუნერიათ, რომა სოვდაგარ ფერშანგოვის ქალი უნდა სახლიდან გაიქცესო. შაბაშ! გათავდა. ჩემი თვალები იმას აღარ ნახავენ.

ფირუზა გაბრაზდა, ჩხუბის გუნებაზე დადგა.

— სად გაგონილა, ადამიანო! — ყვიროდა განინმატებული მედუქნე, — ვინა სთქვა? ფიე! დანიშნული ქალი სახლიდან გაიქცეს?!

— მაშ! მაშ! — კვერს უკრავდა ქმარს თეთრი ლიზა.

ფერშანგოვი შიშით შეჰყურებდა ზანდაროვების უკმაყოფილო, გაბოროტებულ, გაჯავრებულ სახეებს.

დაღვრემილი გიგა ლაპარაკში არ ერეოდა.

ფირუზას სოვდაგარი არ ეცოდებოდა, არ ინდობდა.

— ჯერ ხელზე დაგვიხვიე და მთელი წელიწადი გვალოდინე, ეხლა ამ ამბით მოდიხარ? თითოთ საჩვენებელი და სასაცილო რათ გაგვხადე?

— მაშ! მაშ! — ცხარობდა თეთრი ლიზაც, — შენმა ქალმა სახეზე მური ჩამოგვისვა, შეგვარცხვინა! საკოცნელი პირი საფურთხებლად გაგვიხადა! ქა, თავი სადღა გავყოთ?

ფერშანგოვი გულწრფელად წუხდა, არ იცოდა, რა ეთქვა გაჯავრებული ზანდაროვებისათვის, რითი გაემართლებინა თავი. მათი გულისწყრომაც კარგად ესმოდა, მაგრამ თვითონაც ხომ შერცხვენილი და ქუდმოხდილი იყო? სოვდაგარს გული ბოლმით ევსებოდა, ბრაზი ახრჩობდა.

გაკაპასებული თეთრი ლიზა კი ცეცხლზე ნავთს უსხამდა.

— ბეჭდის დაბრუნებისთანა სირცხვილი სხვა რალა უნდა იყოს? — კითხულობდა თერძის ქალი, — ვითომ გიგა რა მასხარად ასაგდები იყო? ქა, იმ ტურტლიან ნოქარს აღარა სჯობდა?

ფირუზამ მოკლედ მოსჭრა:

— გავათაოთ. ვიშვიში და ლაპარაკი რას გვიშველის? მელქოჯან, ქრთამი ჩვენ დაგვრჩება, შენ კი ღმერთმა ხელი მოგიმართოს. მშვიდობით ბრძანდებოდე!

ახალგაზრდა ზანდაროვმა თითიდან ბეჭედი წაიძრო. ამის დანახვაზე ფერშანგოვს თავიც დაავინყდა და ქრთამიც. ბაღდადიანი ხელით ლოყები გაისილაქა და ურვას მოჰყვა:

— ვაიმე, ვაიმე! რა სიძე დავკარგე და ჩემი ქალი ვის ჩაუვარდა ხელში...

ხმა არავინ გასცა. ზანდაროვები მგლოვიარეებივით ჩუმად ისხდნენ — გაბუტულნი და უკმაყოფილონი. ფერშანგოვი ამაოდ უცდიდა მათს თანაგრძნობას, წუგეშის სიტყვას.

გიგა ხელში ნიშნობის ბეჭედს ატრიალებდა, ხმას არ იღებდა, მაგრამ ეტყობოდა იტანჯებოდა, სატრფოს დაკარგვას ნალელობდა.

ფერშანგოვი წამოდგა, გიგას ბეჭედი გამოართვა, ჯიბეში ჩაიღო, ყველას თავი დაუკრა და კარებისაკენ გაემართა.

არავინ არ გააცვილა.

სოვდაგრის წასვლისთანავე თეთრი ლიზა ნუნუნს მოჰყვა:

— ქა, ეს რა დროება დაგვიდგა! დედ-მამის შიშით წინათ გოგო ბალკონზე როგორ გამოვიდოდა? ეხლა არის! ფოსტლებით გარბიან საყდარში, ოღონდ ვინმემ ხელი დაუქნოს.

ფირუზას გაეცინა.

ცოლმა ქმარს ჯერ გაკვირვებით შეხედა, მერე, როცა მისი სიცილის მიზეზს მიხვდა, შეცბუნდა, წამოწითლდა. ორთავეს ერთად გაახსენდა სასამართლოში სახტად დარჩენილი თერძი, თეთრმა ლიზამ თავი ველარ შეიკავა „ფხუკუო“ დაიძახა და სიცილი წასკდა. ფირუზამ გულიანად გადაიხარხარა.

გიგამ უარესად ჩაქინდრა თავი.

კარი მეშვიდე

1. შარიგაბული დოსტაგი

რალაც საიდუმლო აზრმა განიზიანა ანას ფიქრების სიბნელეში და
რალაც სხივმა იმედისამ განიელვა იმის გულში.
გრიგოლ რჩეულიშვილი, „შეშლილი“

გამდიდრებული ფირუზა ზანდაროვი მდაბიო მეზობლებს აღარ კადრულობდა. გაყოყოჩდა, გამედიდურდა, გადიდკაცდა. გასქელებული კისერი ისე დაჰქონდა, თითქოს ქუდი ამძიმებსო. დიდვაჭრის ყურთმაჯებიანი კაბა ჩაიცვა, ყოშებიანი ახალუხი. უკეთესად მოირთო და მოიკაზმა.

გადარბაისლებულ კინტოს თავმომწონედ და ღირსეულად ეჭირა თავი. დარბაისლურად ოხუნჯობდა, მხოლოდ დარბაისლურ სუფრასთან იჯდა, დარბაისელ ადამიანებს ხვდებოდა და ელაპარაკებოდა. ქვემოურებს თავს ძლივს უკრავდა, ზემოურებთან ისევ ლაქუცობდა.

თავისი საყვარელი თარი სამუდამოდ დაკიდა კედელზე. არც თვითონ მღეროდა, აღარც თეთრ ლიზას ამღერებდა.

ერთი სიტყვით, „ლხინის პაპამ“ ხასიათები გამოიცვალა, დადინჯდა და დადარბაისლდა. წინათ თუ სხვებს აცინებდა, ახლა სხვები ცდილობდნენ მის გაცინებას.

გამოუსწორებელმა ქვანვიამ მარტო ძუნწობა შეინარჩუნა. შურიტაც ძველებურად იხერხებოდა და სწყინდა, რომ მედუქნე იყო და არა სოვდაგარი.

ველარც თეთრ ლიზას იცნობდით. ჩაცმა-დახურვას თერძის ქალმაც გაუგო გემო. თუ წინათ მუდამ ფეხშიშველი ჩუსტებს ეკლესიაში და ბაზარში სიარულისთვის ზოგავდა, ახლა სახლშიც მორთულ-მოკაზმული იჯდა. გარეთ თავდახურული, ჩიხტი-კოპით დადიოდა, როგორც ეს მდიდარი მედუქნის ცოლს ეკადრებოდა. ქუჩაში სეირნობა უყვარდა. არაჩვეულებრივად სიამოვნებდა, როცა ძველი ნაცნობები მოკრძალებით ჩერდებოდნენ და მონინებით უკრავდნენ თავს. დიდსა და პატარას თვითონაც სალამს აძლევდა. ამიტომ შინ დაბრუნებულს კისრის ძარღვები სტკიოდა ხოლმე.

სამაგიეროდ, გიგა დადარდიანდა, ისევ გულჩათხრობილი გახდა. ამხანაგებსა და დოსტებს ერიდებოდა. განმარტოვდა. შუშანიკის დაკარგვას დარდობდა. ეზოს ან ბაღის კუნჭულში მიმჯდარი მწარე ფიქრებს გონებიდან ვერ იშორებდა. თავს ამქვეყნად ყველაზე უბედურ ადამიანად თვლიდა. ჯერ ნათია აგონდებოდა, მერე მაკა, დაბოლოს, შუშანიკი.

სიყვარულში სამჯერ დამარცხებულს სამივე დაკარგული ქალი ერთად უდგებოდა თვალწინ. თავის უიღბლობას, მართალია, არავის არ შესჩიოდა, მაგრამ გამოვლელი და განცდილი სახეზე ენერა და ნაადრევად შეთეთრებულ საფეთქლებზეც ეტყობოდა.

ავი ფიქრები მოსვენებას არ აძლევდნენ, ძილს უფრთხობდნენ, მთელი ღამე ჩაბნელებულ ჭერს შესცქეროდა. თვალს ვერ ხუჭავდა და მხოლოდ განთიადზე ერეოდა თვლემ უძილობით დაღლილსა და დაქანცულს.

გულმაინყი გახდა. დახლში ხშირად გარინდებული იდგა. ქუჩაში ნაცნობებისათვის სალმის მიცემა ავიწყდებოდა.

ერთხელ მაიკომ გზა გადაუჭრა, გაულიმა და შემოსცინა, მაგრამ გიგამ ვერ შეამჩნია. თუმცა რომ შეემჩნია კიდევ, მაინც ცივად აუვლიდა გვერდს, პირს მოარიდებდა. შუშანიკი ისევ უყვარდა და ამიტომ ხაბაზის ცოლს ყურადღებას ვერ მიაქცევდა.

მის საერთო განწყობილებაზე მისი თავმოყვარე ხასიათიც ახდენდა გავლენას. ამხანაგების, თავისი ტოლებისარცხვენოდა, რადგან შეურაცხყოფილს და დამცირებულს ასე ეგონა, ყველა დასცინოდა და მასხრად იგდებდა. გარე-გარე დაიარებოდა და ყველას თავს არიდებდა.

გულდამძიმებული დუქანს აღარ შორდებოდა.

ფირუზა ისევ აბუზლუნდა, თავისებურად ილანძლებოდა:

— ლაყეა, დონდლოა! ქალისათვის ეგრე თავს ვინ იკლავს?!

— ეი, მუდრეგო! კარგი, გეყოფა! — პირში სწვდებოდა ქმარს ცოლი, — ჰერი ბიჭობა შენიც მეყოფა!

ფირუზას შინ საჩხუბრად არ ეცალა. მედუქნე შაქროს გამო პოლიციაში და სასამართლოში დარბოდა. ცოლის დაჭრის გამო დაპატიმრებულ შაქროს მევალებმა უფრო დაუმძიმეს მდგომარეობა. სასამართლოში მიცვივდნენ და თავიანთი ვექსილები წარადგინეს. ყველაზე მეტს ფირუზა ყვიროდა, ვექსილებს ჰაერში აფრიალებდა და სასამართლოში ვალისა და სარგებლის განაღდებას მოითხოვდა; თან იმათგან, ვისაც შაქროს დახსნის იმედი აღარა ჰქონდათ, ვექსილებს ჩალის ფასად ყიდულობდა.

დახლში გიგას მაგიერ ფირუზა უფრო ხშირად თეთრ ლიზას აყენებდა. უფროსი ზანდაროვი დარდისაგან ჩამომხმარ დახლიდარს აღარ ენდობოდა. შეფიქრიანებული თეთრი ლიზა ყოველ საღამოს ციხის აბანოში დადიოდა, რათა მობანავე გოგოებში სალთი გიგასათვის მდიდარი და მზითვიანი ქალი ამოერჩია.

აბანოს კართან ერთ სამშაბათ დღეს როგორღაც მაიკო შეეფეთა. პირის მორიდება უნდოდა, მაგრამ ვერ მოახერხა. ერთმანეთი დიდი ამბით მოიკითხეს და ერთმანეთს პირზე ისეთი სიყვარულით აკოცეს, თითქოს ჩხუბი არასდროს არ მოსვლოდეთ.

— როგორა ხარ, ლიზაჯან? რამდენი ხანია, არ მინახიხარ! — მოუქონა თავი მაიკომ.

— შენ როგორღა ხარ, მაიკოჯან? რა არის, რომ აღარსად გამოჩნდი? — იმავე კილოთი მიუგურგურა თეთრმა ლიზამ.

— ჯა, ჩვენ გიგას რა დაემართა? ამას წინათ შორიდან დავინახე და ველარ ვიცანი, — ეკითხებოდა შენუხებული სახით თავის ძველ დოსტს მაიკო, — შენმა მზემ, იმის ყურებით თვალები მეტკინა.

თეთრი ლიზა ჩუმად იყო.

სათქმელი ისევ მაიკომ თქვა:

— მაშ არადა, მაკა ხეირს დააყრიდა, აშოლლანებს და უბნის ლოთბაზრებს რაზე აჰყვა? მაკა რა მაგის საქმე იყო? არც სოვდაგრის ქალი გამოადგებოდა. ჯა, დედამინაზე ძლივსა ჩანს. გიგას საბანში დაეკარგებოდა.

თეთრი ლიზა ხმას არ იღებდა. ჭკვიანი დედაკაცი თავისი ოჯახის საქმეებში ცხვირს არავის აყოფინებდა.

ისევ მაიკომ განაგრძო:

— სწორედ რომ საკვირველია, გარყვნილ დედაკაცებზე და გაფუჭებულ გოგოებზე თვალი რჩება, პატიოსან დედაკაცებს კი გვწუნობს. შენ არ გენწყინოს, ლიზაჯან, გიგაზე ერთი მხრით ახიცი არის, რაც დაემართა.

თეთრმა ლიზამ ცნობისმოყვარეობით შეათვალიერა ფუნჩულა მაიკო. შავი სახე რაღაც ცუდლუტურმა აზრმა გაუნათა. ნართაულად უთხრა.

— ჯა, მაკა და შუშანიკა ვილას ახსოვს! შენ ეს მითხარი, როგორა ხარ, რასა იქ? რატომ ჩვენთან არ გადმობხვალ? მართალია, მე და ფირუზა შუადღემდე შინ არა ვართ, მაგრამ სადილად ყველანი დაგხვდებით.

მაიკო გადაკრულად ნათქვამს მყისვე მიუხვდა, თაფლისფერი თვალები გაუბრწყინდა. მაგრამ თეთრმა ლიზამ მეტი არაფერი თქვა. ვალის დადება არ უყვარდა. მაიკოს თავი დაუკრა და თავის გზაზე გატრიალდა.

2. მაიკო

კატინა ქართველი ქალია, თეთრი და მწყაზარი.
ბაირონი, „დონ-ჟუანი“

მეორე დღეს, დილით მაიკომ ფირუზას დუქანში შეიხედა. თეთრი ლიზა ეკლესიაში იყო, ფირუზა — ქარვასლაში. გიგა დახლთან იდგა. გვერდულად გადანოლილი მარჯვენა მკლავის იდაყვით დახლს დაყრდნობოდა, დანით ჩხირს თლიდა და ამით ერთობოდა. მაიკოს დანახვაზე უსიამოვნოდ შეიმბუშნა, შეუბღვირა კიდეც, მაგრამ მისი ბღვერა ქალმა აინუნში არ ჩააგდო.

ხაბაზის ცოლი ქორივით დატრიალდა დუქანში. ჯერ ერთ კარს გაუგდო ურდული, მერე — მეორეს. დუქნის ერთადერთი დარაბაც დახურა. მოტრიალ-

და და გიგას ყელზე ჩამოეკიდა. ყველაფერი თვალისდახამხამებაში მოხდა. გიგამ გონზე მოსვლა ვერ მოასწრო. ქალის თხელი კაბის შეხებამ ნამარხულევს ურუნტელად დაუარა ტანში, მისმა ცხელმა სუნთქვამ დაბნიდა და თავი დაახრეინა, ფართოდ გაღებულმა თავლისფერმა თვალებმა დაატყვევა და მოაჯადოვა; ქალის გაპობილი ბაგეები, მის ტუჩებს გაფაციცებით რომ ეძებნენ და წყურვილის მოსაკლავად ეძახდნენ, ანდამატივით იზიდავდნენ თავისკენ. ქალი ნელ-ნელა ეშვებოდა მარილის ტომრებზე და ვაჟსაც თან ითრევდა. დუქნის დაკეტილ კართან მუშტრები ყაყანებდნენ.

როცა მაიკო კაბას ისწორებდა და იბერტყავდა, გიგა მიხვდა, რომ ამიერიდან მისთვის ყველა ქალი სულერთი იყო. უყურებდა თავისი მოულოდნელი გამარჯვებით ოდნავ დაბნეულ მაიკოს და უნებურად მაკას ადარებდა. მამაკაცებთან ალერსში დაუდევარი მაკა თავის თილისმებს თანდათან აჩენდა, მამაკაცს შემპარავად ალიზიანებდა, უკანასკნელ გამოსათხოვარ კოცნას ბესავით ტოვებდა, იცოდა, რომ ეს ოდნავ დაუდევარი ამბორი მის საყვარელს ყველგან თან გაჰყვებოდა და უკან მოაბრუნებდა. მაიკო კი ყველაფერს ერთბაშად წინ ალაგებდა, მამაკაცსაც ყველაფერს სწრაფად ავინყებინებდა. ხაბაზის ცოლს ერთი უპირატესობა ჰქონდა — საყვარელს მთელი თავისი არსებით თავდავინყებით ეძლეოდა, მაკა კი სიყვარულშიც ტყუოდა და თაღლითობდა, სამაგიეროდ, საყვარელს ისეთნაირად ეტმასნებოდა, რომ ამის გახსენება გიგას ახლაც თავბრუს ჰხვევდა.

ფირუზას დახლიდარს იმანაც გაუფუჭა გუნება, რომ მხოლოდ ახლა ეცა ცხვირში ნივრისა და ხახვის სუნი, რომელიც მაიკოს ყოველთვის ასდიოდა, რადგან მთელი დღე ბრგე საყვარლის წისქვილში იჯდა, სადილის გაკეთება ავინყდებოდა და თათარიახნად ნაყრდებოდა.

გიგა გულგრილად დადგა დახლთან. უკმაყოფილო გამომეტყველებით ქალს დუქნიდან წასვლას აჩქარებდა.

მაიკომ გაკვირვებით აიჩეჩა მხრები. გიგას ხმა არ გასცა. კარის ურდული გაბრაზებით გამოსნია, აივანზე გავიდა, ნაცნობი ეზო გადასჭრა და ლობესთან გაუჩინარდა.

ამასობაში ფირუზამ სასამართლოში დაწყებული საქმე მოიგო. შაქროს დუქანი თვითონ იგდო ხელთ. მისი საჯაროდ ჩაქურით გაყიდული სახლის პატრონიც ის შეიქნა. გაძლიანებული მაკა პოლიციას სახლიდან გამოაგდებინა. შაქრო ციხეში იჯდა. დამახინჯებული ქალი არც მირზაჯანას სჭირდებოდა. მაკას არავინ მიეშველა, არავინ დაეხმარა. ყველას მიერ განკიცხული ხარფუხში დასახლდა საცხოვრებლად. სახედაჩეხილს და დამახინჯებულს მამაკაცები არ ეკარებოდნენ. მაკა იძულებული გახდა ხელში ნემსი და ძაფი აეღო. ღარიბ ქალებთან ერთად ჯარისკაცების საცვლებს კერავდა და ამით ირჩენდა თავს.

უბანმა შვებით ამოისუნთქა.

3. დამუწეხებული ხაბაზი

განძის დამგროვებელი ზიზლით უცქერის წუთისოფლის წარმავალ
ლხენას, რათა მარადიული განძი მოიხვეჭოს, რომელსაც არც ჩრჩილი
სჭამს და არც ჟანგი და რომელიც სავსებით ზეციურია და ამავე დროს
სავსებით ამქვეყნიური.

კარლ მარქსი, „პოლიტიკონომიის კრიტიკისათვის“

უცნაური კაცი იყო მაიკოს ქმარი ბართლომე კურტანიძე. დინჯი, ჩუმი,
მოუკარებელი. შრომა და გარჯა უყვარდა. ეს კუნძივით მაგარი, ჩაფსკენილი,
არაჩვეულებრივად ჯანმრთელი შუახნის მამაკაცი მთელი დღის განმავლო-
ბაში დაუზარებლად ფუსფუსებდა, მუშაობდა, აკაკუნებდა, აკეთებდა. ყვე-
ლანაირი ხელობა იცოდა: კალატოზობა, დურგლობა, ხუროობა, ზეინკლობა.

ორსართულიანი სახლი საკუთარი ხელით ჰქონდა აშენებული. ან მუ-
შაობდა, ან ეძინა. სხვა გასართობი მან არ იცოდა. ღვინოს და არაყს ახლოს
არ ეკარებოდა. თუთუნი ჭირივით ეჯავრებოდა. მუდამ საქმით გართულს
ნიჩბისოდენა წვერზე ხელის გადასმა ავიწყდებოდა. მთელი დღე გაჩუმებული
იყო, ერთ სიტყვას არ იტყოდა, მაგრამ მის ფხიზელ თვალს არაფერი გამოე-
პარებოდა. ოში პურისმცხოვლები მთელი დღე ფეხზე დგომით დახოცილი
ჰყავდა. თვითონაც სულ ცხელ თონეში იყო ჩაკიდებული. თონის გარშემო
ფეხშიშველა ტრიალში ჯირკვებივით გაჩაჩხულ და გირებივით დამძიმებულ
ფეხებს ძლივს დაათრევდა, თავს მალლა არ იღებდა, მიწას ჩასცქეროდა და
დამუნჯებული დადიოდა. მუშახელს გროშის ფასად ქირაობდა, სამაგიეროდ,
იმდენს ამუშავებდა, რომ დალლილ-დაქანცული მუშები ფეხზე ველარ დგე-
ბოდნენ.

მოგებულსა და მოპოვებულს თანდათან აჩენდა.

ონელ-ნელა გააფართოვა. რამდენიმე წლის შემდეგ მტკვრის გაყოლებით
პურის ბელლები ჩაამწკრივა. ხორბალს იაფად ყიდულობდა და ძვირად ჰყი-
დდა. ჯარისკაცების ყაზარმებს ფქვილით ამარაგებდა, ხოლო მათ ცხენებს
— ქერით და თივით.

ფულს იგებდა და მდიდრდებოდა.

ყოველთვის გაულიმარი, მხოლოდ მოუსავლიან და შიმშილიან წლებში იყო
კარგ გუნებაზე. ამ დროსაც ტუჩის ბოლოებში შეუმჩნეველი ღიმილი ენასკ-
ვებოდა. ეს იყო და ეს. გაცინებით კი არასოდეს არ იცინოდა. ფულის შოვნა
ახარებდა, მაგრამ არ იმჩნევდა. მალე მდიდარი ალაფის სახელი გაუვარდა.
მტკვარზე რამდენიმე წისქვილი შეისყიდა. ახლა თავის ხორბალს თვითონ
ფქვავდა, თვითონ აცხობდა და თვითონ ჰყიდდა. ფული ავლაბრის ყაზარმე-
ბიდანაც შემოსდიოდა, წისქვილებიდანაც და ოებიდანაც.

მოუხედავად ამისა, მაინც ხელმოჭერილი იყო. ცოლ-შვილი უფრო ხში-
რად ხმელა პურზე ჰყავდა დასმული. თავადაც დაგლეჯილი დადიოდა და

თავისიანებსაც დაკერებულ, დაბლანდულ და დაბებკილ ძველ-ძველებში დაატარებდა, მის ერთადერთ მოახლესაც ისეთი ძონძები ეცვა, წინ მარტი უჩანდა, უკან — აპრილი.

მხოლოდ მაიკო მოითხოვდა კობტად ჩაცმა-დახურვას. ნიორსა და ხახვზეც ხელი აიღო და ნუგბარს მიეტანა, რათა მის პირისახეს რძისა და ღვინის ფერი მომატებოდა და საყვარელს ლამაზი სჩვენებოდა.

მაიკოს არც დედამთილი ჰყავდა, არც მუღი, არც მაზლისცოლი, არც სხვა ვინმე ქმრის ნათესავი. არც ქმარი უშლიდა ხელს. მთელი დღე შინ რომ არ შესულიყო, არავინ მოიკითხავდა. ბავშვებს ოსი ძიძა უვლიდა. ძუძუს მათ ორ წლამდე ანოვებდა. ის დილაობით კლდის უბნიდან მოჰყავდათ და სალამოს უკან ისტუმრებდნენ.

სახლს კურტანიძეებს ახალგაზრდა მოახლე, თეძოამოვარდნილი თვალ-მშვენიერისა ულაგებდა. ბაზარშიც ის დადიოდა და იშვიათად სადილსაც ის უკეთებდა. მაიკო მხოლოდ გვიან სალამოს ბრუნდებოდა გიგას დუქნიდან.

ქალბატონად გამხდარმა მაიკომ ქმარს წისქვილიდან ბრგე მენისქვილე გააგდებინა და წისქვილებისაკენ მიმავალი გზა სამუდამოდ დაივიწყა, სამაგიეროდ, გიგას აღარ შორდებოდა. შუათანა ბიჭი მაიკომ ფირუზას დიდის ამბით მოანათვლინა. ნათელმირონობამ ახალგაზრდა ზანდაროვს ბართლომე კურტანიძის სახლის კარი გაუღო. ახლა გიგა თავისუფლად დადიოდა თავის საყვარელთან. გიგას მაიკო არც უყვარდა, არც ეჯავრებოდა, მაგრამ უიმიოდ მაინც ვერა ძლებდა. ზოგჯერ ჩხუბობდნენ კიდევც.

გიგას მაიკოს უფროსი ბიჭი ათვალწუნებული ჰყავდა. შუათანას ცნობის-მოყვარეობით უყურებდა, მაგრამ არც ის უყვარდა. უმცროსს კი ხანდახან თავზე ხელს გადაუსვამდა ხოლმე და თუ კარგ გუნებაზე იყო, ეთამაშებოდა კიდევც. შუათანა ბიჭი ქერა იყო, ფირუზთვალეა, ცქვიტი, მოძრავი, მხიარული. ეს პირმხიარული ქერა ბიჭი ამღვრეულ გიგას რატომღაც ფირუზას აგონებდა ხოლმე. მისი დანახვა და გიგას გუნების გაფუჭება ერთი იყო. ერთხელ ველარ მოითმინა და მაიკოს პირდაპირ უთხრა:

— მაიკოჯან, შენი შუათანა ბიჭი ძალიანა ჰგავს ფირუზას. ჰა, ბიძამვილად ხომ არ მერგება?

მაიკო ჯერ გაშრა, პირი დაალო, მერე გაცეცხლდა, გიგას მიადგა და დედის ხსენი არ შეარჩინა.

— ეგ პირიდან როგორ ამოგივიდა? ეგ როგორა სთქვი? შენ მე მაკა ხომ არა გგონივარ ან სოვდაგრის ყვიციანი გომბიო? გემივით ქალს ისეთი რა მჭირდა, რომ ფეხმოლრეცილ ფირუზასთან საქმე დამეჭირა? ჩემი პირდაუბანელი და ფქვილში ამოგანგლული მენისქვილე მირჩევნია მუდამ პირგაპარსულ და გაქათქათებულ ფირუზას. განა არ იცი, ვინც დასამალავ ადგილებს მალ-მალე ატიტვლებს, ზედ წყალი უნდა დაისხას, რომ გარყვნილებით არ აყროლდეს. რატომ ღმერთი არ გაიციინებს, რომ მაკას ნაშეგირდალი აქეთ მედავება! ყველა ზანდაროვი ერთ ქვაბში ხართ ჩასაგდები და ერთად გასაწყვეტი. ვითომ ვინა

ბრძანდებით? ზემოდან რაზე გვიყურებთ და დაგვცქერით? რაო? ფირუზას დაავინყდა რანაირად დარბოდა სხვის ნასუფრალზე ან თეთრმა ლიზამ დიდი ხანია ფეხი ტალახიდან ამოიღო, ან შენ თვითონ დიდი ხანია, რაც ცხვირი მოიხოცე? კარგად ვიცი, ვინცა ხარ და რაცა ხარ. ისიც ვიცი, რისთვის გჭირდება. შენთვის სულერთია, გინდ ჩემთან გივლია, გინდ მიკიტნების კახპასთან. მე მეხვევი და ტიტლიკანა მაკა გაგონდება, მე მპროშტავ და სოვდაგრის კომპივით გაყვითლებული გოგო გელანდება, მაგას რა შეტყობა უნდა? გინდ ბართლომე მნოლია გვერდით და გინდ შენისთანა ვირგლა...

დაბნეული გიგა თავს იმართლებდა, ბუტბუტით ამბობდა:

— აბა, რა ვიცი, მაიკოჯან... მაშ ეგ ქერა ბიჭი თავისი ფირუზი თვალებით ვისა ჰგავს?

მაიკო უარესად გაანჩხლდა. გიგას ისეთნაირი სიტყვებით ლანძლავდა, ბაზრის დედაკაცებს შემურდებოდათ.

— შენ რომ კარგი და პატიოსანი კაცი იყო, მაგას იტყოდი? არა, არა, პატიოსანი ქალები შენი საქმე არ არის, შენთვის მაკასთანა ქალებია ზედგამოჭრილი. შენი ფანდი სოვდაგრის კურკის ოდენა გოგოა. იფ! იმათი მამა ვაცხონე შენი გაპატიოსნებისათვის. სირცხვილით ქალაქში როგორ დადიხარ? საყვარელ-მაც დაგიყენა თვალები და საცოლემაც. მეც ეგრე უნდა მოგექცე, რომ ავი და კარგი გაარჩიო...

თავმოყვარე გიგამ შუბლი უკმაყოფილოდ შეიჭმუნა. დაძველებული, მაგრამ ჯერაც მოუშუშებელი დარდის გახსენება გუნებას უფუჭებდა. რცხვენოდა და ნითლდებოდა. შეურაცხყოფილმა გააღმასებულ საყვარელს ზურგი შეაქცია და კურტანიძეების სახლიდან გაიქცა.

მაიკო ისევ გაანჩხლებული იყო, ამიტომ გიგას ვერ დაუძახა, ვერც დაედევნა. გვიან დანყნარდა და სიბრაზემ რომ გაუარა, ტირილი ნასკდა.

გიგა თავდავინყებით უყვარდა.

მოსთქვამდა და იცრემლებოდა, მაგრამ დიდი ხნით არც დარდი იცოდა, არც ჯავრი და მნუხარება. მალე გამოიდარა. გასართობად მეზობლებში გადავიდა. დედაკაცებს შორის ჩაჯდა, ჭორაობდა, ხუმრობდა, იცინოდა და თავისი ჭახჭახა სიცილით ყველას აცინებდა. დაბინდებისას გულმა ველარ მოუთმინა და ისევ გიგას დუქანს მიაშურა.

გიგა ცხვირჩამოშვებული დახვდა დახლთან. მაიკომ მას შორიდან გაუცინა, გვერდით ამოუდგა, მიეკრა და მიეტმასნა. ქალმა იცოდა, რომ ვაჟს არ უყვარდა, მაგრამ რაკი სალთი იყო და სხვა ქალი არა ჰყავდა, ადვილად ურიგდებოდა იმას, ვინც მისთვის ერთადერთი დედაკაცი იყო.

მაიკომ ჯერ საყვედურით უთხრა:

— რა ვქნა, გამლანძლე და ცილი დამნამე და ეხლა შენ თვითონ იბუტები? — მერე ხმაში სითბო გაუჩნდა და თითქმის ალერსით განაგრძო, — საკვირველი კაცი ხარ, გიგაჯან. შენ რა, ჩემს თაფლისფერ თვალებს და მოქერო თმას ვერ ამჩნევ? არ იცი, რომ დედაჩემი ოსის ქალი იყო? ჩემზე უფრო ქერა

იყო საწყალი. შენ თვითონ კარგად იცი, მე ხომ ვიცი, და ვიცი, შუათანაც და პატარაც შენები არიან. დიდზე არაფერს ვამბობ, — მაიკოს ბრგე მენისქვილის გახსენება არ უყვარდა, — ეგეც შენი ბრალია, რაც მოხდა. დამინუნე და რა უნდა მექნა? ბართლომეს შემყურეს სხვა რა გზა მქონდა? არც ვაგონდები, არც მეკარება, ღვთის წინაშე არც მე ვუფრთხობ ძილსა. ხო, იმას ვამბობდი. პატარა შენი ასლია, შუათანა დედაჩემს და იმის ნათესავეებს დაემსგავსა. გასაკვირი აქ რა არის? ფირუზაც შენი ნათესავია, ორთავენი ზანდაროვები ხართ, მაგრამ ერთმანეთს არაფრით არა ჰგავხართ. შენ ცოტათი მოგრძო სახე გაქვს, სურათოვანი ცხვირი, დახატული თვალ-წარბი, მშვენიერი ტუჩ-კბილი, შენი ქოჩორი კნიაზებს შეშურდებათ, შენს ახოვან ტანს ყველა სიამოვნებით უცქერის. ფირუზას კი მთვარესავით მრგვალი სახე აქვს, მოთეთრო-მონითალო თმა ღარიბი კაცის ყანასავით დასეტყვილი, თავზე აქა-იქ გადაგლეჯილი, გადღრენილი ცხვირი და მართლა რომ მხიარული ფირუზი თვალები. შენსავით დაკობილი კი არ იყურება! ხანდახან ისეთნაირად იცქირები, რომ ადამიანს გულს გაუხეთქავ. მერე იმის ახოვნებას არ იკითხავ?! რომ მოვინდომო, ჯიბეში ჩავისვამ. შენთან ის როგორ მოვა! ჩვენს უბანში ისეთი სახლი სად არის, რომ შენ ან ფანჯრიდან გადაგაძვრინოთ, ან თახჩაში დაგმალოთ? მაშ, შენც ზანდაროვი არა ყოფილხარ?

გიგამ ენაზე იკბინა.

მაკას ეჭვები მოაგონდა და გაფრთხილდა.

4. თვალმშვენიერისა

ერთხანს, როცა სვეტონთან ერთად მარტონი ვისხედით და ადამიანური სისუსტის გამო სიყვარულს უნდა დავნაფებოდით, სწორედ ამ დროს გაიღო კარადა, რომელიც ჩემ საუბედუროდ იმ ოთახში იდგა, იქიდან ქალი გამოვიდა და მოგვაძახა: — გამარჯობათ, ჩემო მეგობრებო.

მ. ჩულკოვი, „მოხერხებული მზარეული ქალი“

ზანდაროვების ქვემო დუქანში თეთრი ლიზა ვაჭრობდა, ზემო დუქანში — გიგა. ფირუზა კი ქარვასლაში იყო დარჭობილი.

დამეგობრებული თეთრი ლიზა და მაიკო კურტანიძე ერთად დადიოდნენ ეკლესიაში. წირვის შემდეგ ფირუზას დუქანამდის ერთად მოდიოდნენ მასლაათით, აქ ერთმანეთს თავის დაკვრით ემშვიდობებოდნენ. თეთრი ლიზა ქმრის დუქანში შედიოდა, მაიკო კი თავის სახლისკენ მიმავალ აღმართს მიჰყვებოდა, რათა საჩქაროდ ტანსაცმელი გამოეცვალა და გიგას დუქანში გადასულიყო.

იმ დღეს კუსპარა დალაქმა ფირუზას წურბლები დააყარა. ხანში შესულ მოქალაქეებს წესად ჰქონდათ ყოველ გაზაფხულზე კოტოშის მოკიდება. თეთრმა ლიზამ თავშეხვეული ქმარი ლოგინში ჩაანვინა. თვითონ კი დუ-

ქანს მიხედა და წირვაც გამოტოვა, არც მაიკო წავიდა წმინდა ნიკოლოზში წირვის მოსასმენად. ეკლესიაში მარტო წასვლა დაეზარა. ცოტა ხანს თეთრ ლიზასთან ლაპარაკით გაერთო, მაგრამ მუშტარი მატულობდა და მისმა დოსტმა მისთვის ველარ მოიცვალა. მაიკომ მოიწყინა, მთქნარება აუტყდა, მობეზრდა, წამოდგა, ფირუზას დუქნიდან გამოვიდა და თავის აღმართს შეუდგა.

შინ ჩვეულებრივზე ადრე მივიდა. თავისი ოთახის კარი შეაღო და ზღურბლზე გაქცევებული შედგა. მის დიდ კაკლის ტახტზე გიგა და თვალმშვენიერისა ერთად გორაობდნენ. გატიტვლებულ საყვარელს და მოახლეს გაშტერებული უყურებდა და ხმის ამოლებას ვერ ახერხებდა. მერე, რაც ენაზე მოადგა, ყველაფერი თქვა, გაკაპასებული ილანძლებოდა და იფურთხებოდა:

— იფ, იფ, იფ! რა სანახავეები ხართ, თქვენს ყურებას არაფერი სჯობიან. აბანოა თუ პატიოსანი ცოლ-ქმრის სახლი?! ვერ უყურებთ ამ მაკას შეგირდს რა ყოფაშია?! იფ! იფ! იფ! ბართლომე კურტანიძის სახლი საბოზკუროდ გაუხდიათ. სირცხვილი რა უყავით? ნამუსი სად დაჰკარგეთ? არა, შენისთანა ჩასპანდს ამ თეძოამოვარდნილ გომბიოსთან კოტრიალი ეკადრება? ავი და კარგი არ უნდა გაარჩიო? აი, მეხი კი დაგაყარეთ ორთავეს, აჰა! — კუთხეში კედელზე გაკრულ, სირცხვილით გათავებულ და აზლუქუნებულ თვალმშვენიერისას მიუბრუნდა და ახლა იმას შეუტია, — აიფარე, აიფარე, ეგ კურკა ძუძუები არავინ მოგტაცოს! თავმომწონე არავინ შემოგხედავს, ისევ ზანდაროვები თუ გეყოლებოდა მუშტრად, ნამეტნავად ფეხებმოღრეცილი ფირუზა. თუ იმანაც დაგინუნა, იმისი პატიოსანი ნათესავი ხომ აქ არის და აქ არის, ნუ გეშინიან, ტყუილად ნუ იწირპლები, არსად გაგექცევა. ახი არ იქნება, მთელი უბანი ზედ დაგაყენოთ და ვირებზე შეგსვათ?

დარცხვენილ-დაბნეული გიგა თავრალუნული იჯდა. ამასობაში თვალმშვენიერისამ კაბის გადაცმა მოასწრო, თეძო აითრია და ოთახიდან გაეარდა.

მაიკო ისევ გიგას მიუბრუნდა:

— ჩემი ხომ არა გრცხვენიან, გიგაჯან? ნუ მოგერიდება, ჩაიცვი, მე ფანჯრისკენ მივტრიალდები.

როგორ ჩაიცვა ტანსაცმელი, გიგა შემდეგ ვერასგზით ვერ იგონებდა.

მაიკო ტახტზე ჩამოჯდა, საყვარელი აგდებულად შეათვალიერა და დაცინვით გადაუგდო სიტყვა:

— სად მიგეჩქარება, გიგაჯან? ცოტა დამაცადე, მაკასთან ხარფუხში წერილს გაგატან. კარგი შეგირდი გაუზრდიხარ, ბარაქალა მინდა შევეუთვალო.

მეტისმეტად ამაყი გიგა შეურაცხყოფას და დამცირებას ვერ იტანდა. დამცინავად მომლიმარე ალაფის ცოლს მან ისეთნაირად გადმოხედა, რომ მაიკოს გულმა რეჩხი უყო. საყვარლის უსიტყვო გამოხედვაში ერთად ამოიკითხა ზიზლიც და სიძულვილიც. თან ამ გამოხედვამ მას უწინდელი გიგა მოაგონა, როცა უიმედოდ შეყვარებული ფირუზას დუქანში დარბოდა და თეთრ ლიზას ნაზუქებს უზიდავდა.

სერიოზულად შეშფოთებულ ქალს საყვარლის დაკარგვის შიში შემოენთო, უნებლიეთ მისკენ გაინია, მაგრამ გატიტვლებული ახალგაზრდა მედუქნე და თვალმშვენიერისა რომ გაახსენდა, გაჩერდა და პირიც წელანდელივით გაუმეხდა.

გიგა ზანდაროვმა უკან აღარ მოიხედა. გატრიალდა და გაიქცა. დერეფანი საჩქაროდ გაიარა, კიბე, რომლის ქვეშ თვალმშვენიერისა სლუკუნებდა, ბრაგა-ბრუვით ჩაირბინა. ეზო სირბილით გადაჭრა. მაღალი, ბართლომე კურტანიძის მიერ ნაკეთები ჭიშკარი ჭრიალით გაალო და ქუჩაში იმ აზრით გავიდა, რომ ამ სახლში ფეხი არასოდეს დაედგა.

მარტო დარჩენილმა მაიკომ თვალეზე ხელები აიფარა და დიდხანს იყო ასე გარინდებული. თანდათან ცრემლიც უშრებოდა და გულისტკივილიც უწყნარდებოდა. ოდნავ გონზე მოსული იმასლა ფიქრობდა, თუ როგორ დაებრუნებინა უკან გიგა ზანდაროვი. უიმისოდ გაძლება მას აღარ შეეძლო.

თვალმშვენიერისა სახლიდან გააგდო. მოახლედ კი ერთი ისეთი მიხრწნილი დედაბერი აიყვანა, რომ ხელიდან ცოცხიც უვარდებოდა და აქანდაზიც.

ტანლერნამისას (ასე ეძახდა ახალ მოახლეს ქალბატონი) მხოლოდ ბართლომე უბღვერდა.

5. მარცხი

— ერთის ყვაულით გაზაფხული არ იცნობა. საზოგადოდ სხვა არის და თვითეულად სხვა.

გრიგოლ რჩეულიშვილი, „ქვრივის ლიმონები“

გიგა ზანდაროვმა კურტანიძეების სახლისაკენ მიმავალი გზა დაივიწყა. მაიკო აღარ აგონდებოდა. სამაგიეროდ, არც ჩაუვლელ და არც აუვლელ ლამაზმანს ისე არ გაუშვებდა, რომ თვალი არ გაეყოლებინა. სულ აქეთ-იქით იხედებოდა. თავს იწონებდა და ფასს იღებდა. თვალეების ცეცებაში დუქანიც ავიწყდებოდა და ვაჭრობაც. ქალებს ახლა თამამად ათვალთვლიერებდა, სწორედ ისე, როგორც ეს ფირუზამ იცოდა ხოლმე.

ქალების გამოხედვაც შეუმჩნეველი არა რჩებოდა.

ბაყლის ცოლმა დინჯად შეათვალთვალა, ბაზაზის ცოლმა აივნიდან აღტაცებით გადმობედა და ქუჩაში მიმავალს დიდხანს თვალი გააყოლა. ერთი ლოთი მოხელის კაფანდარა ცოლმა შუა ქუჩაში ისე მოურიდებლად, ისე ურცხვად ჩაუკრა თვალი, რომ ჯერ ისევ მორცხვი გიგა ყაყაჩოსავით განითლდა. დიდვაჭრების ჩასუქებული ცოლები დაგმანული ფანჯრებიდან იჭყიტებოდნენ და მას შორიდან უცქეროდნენ. ევროპული ყავახანების მოსამსახურე ქალები ხომ გზას აღარ აძლევდნენ. მდიდარი ოჯახების მოახლენიც მოჩრდილული

ჩადრებიდან უთვალთვალელებდნენ და მის გავლა-გამოვლას გულისფანცქალით უცდიდნენ.

ვარდისახარმა შემოსცინა, ზამბახისუღმა მოარცხეად გაუღიმა, მონავარდისამ ზურგს უკან რალაც ალერსიანი სიტყვა მიაძახა, მზისახარ გაეხუმრა, მთვარისახარ კი მის დანახვაზე ხან ყვითლდებოდა, ხან წითლდებოდა. გათამამებული გიგა ზოგიერთ მათგანს ხან თაბორის ფერდობებზე იტყუებდა, ხან ოხრა-ხევის ჩანჩქერთან და ხანაც შაიტახტის ხევხუვებში ეფიცებოდა სიყვარულს.

მან ლარიბი მეზობლების ლამაზ გოგოებსაც დაადგა თვალი, მაგრამ როცა იმაზე მეტი მოინდომა, რის დათმობასაც პატიოსანი გოგოები მხოლოდ ქორწინების ღამეს აპირებდნენ, პირში ჩალაგამოვლებული დარჩა. ანასტასიამ შეუბღვირა, თამრომ ზიზლით ზურგი შეაქცია, ანომ ისეთნაირად გამოლანძღა და გამოთათხა, როგორც ეს ქალაქელ ქალს ეხერხებოდა. მეთუღლუხჩის ქალმა მარუამ უარესი დამართა. როცა ის გიგამ სახლის ბნელ იაქთალთან მიაგდო და საკინძე ჩამოუნყვიტა, ერთი ისეთი გაუშალა, რომ ჩვენს არშიყს ფირუზას ღუქნამდე ყბა ხელით ეჭირა. ახალგაზრდა მედუქნე დარწმუნდა, რომ ლარიბ და ხელმოკლე ადამიანებს პატიოსნებასა და ცხოვრებაზე საკუთარი წარმოდგენა ჰქონდათ და რომ თვითონ ის ლარიბ ხალხს აღარ ეკუთვნოდა, მისგან მოკვეთილი იყო. ცხოვრებით კი ისე უნდა ეცხოვრა, როგორც სოვდაგრები და მდიდარი მედუქნეები ცხოვრობდნენ.

ერთ დღეს დაკეტილი დუქნის წინ გიგას ფირუზა დაუხვდა. შორიდანვე დაუბღვირა, თავის ქნევას და საყვედურებს მოჰყვა:

— კარგი დახლი დაგვიდგება, თუ დუქანს დილიდან სალამომდე კლიტე დაადე. სადა ხარ? სად დაეთრევი? რას აკეთებ?

— საქონელს ქარვასლებიდან მოტანა უნდა, ისე როგორ ვივაჭრებ, ფირუზჯან! — იცრუა გიგამ.

ეს მისი პირველი ტყუილი იყო. მაგრამ არც შერცხვა, არც განითლდა.

— მეც მაგისტვისა ვარ მოსული, — უთხრა ფირუზამ, — საქონელს ყიდვა და მოტანა უნდა. სხვანაირად დუქანი ვერ იხიერებს. საქონელს კი უფულოდ ჯერ არსად ჰყიდიან. ეგეთი არც დუქანი, არც ბაზარი, არც ქარვასლა მე არ ვიცი. შენ თუ იცი, წამიყვანე, მაჩვენე, მაღლობას გეტყვი, — გიგას თვალეებში შეხედა და იქედნური გაღიმებით დასძინა, — რამდენი ხანია ანგარიში არ ჩაგიბარებია. რატომ არ მეტყვი, რა მოიგე, რა წააგე? იქნებ იმ ქარვასლიდან მუქთად მოგაქვს საქონელი?

გიგას მოაგონდა, რომ ქარვასლიდან საქონლის მოსატანად ფირუზასთვის უნდა გამოერთმია ფული. უხერხულად შეიშმუშნა. ფირუზამ მის შეცბუნებას არავითარი ყურადღება არ მიაქცია. მალლა, ზეცაში აიხედა, ხელისგულით მზე მოიჩრდილა.

— ამ მზისგულზე რათ მაჩერებ, გინდა დამსიცხოს? — ისევ მქირდავად გაიღიმა და განაგრძო — ზოგისთვის ისევ დილაა, გამრჯე ხალხისთვის კი დიდი ხანია შუადღეა! დუქანში შევიდეთ, დახლთან დავსხდეთ.

დახლთან ფირუზამ თავი დაისაწყლა, ანუნუნდა. სოვდაგრებმა სხვადასხვა ქვეყნიდან მოტანილი საქონელი დააძვირესო, მედუქნეები იძულებული არიან ძვირად ნაყიდი იაფად გაყიდონ, რომ მუშტრები არ დაეფანტოთო; სახლის მდგმურები ქირის გადახდას აგვიანებენო; უბანში რამდენიმე ახალი დუქანი გაჩნდა და დახლში შემოსავალმა იკლო, მე თვითონ გამიჭირდა და აბა სხვას როგორღა დავეხმარებიო. ამიტომ ამიერიდან გიგა ფირუზასაგან ერთ გროშ-საც ველარ მიიღებს, ზემო დუქანს თვითონ უნდა გაუძღვეს და მოუაროს, ნავაჭრი დაზოგოს, საკუთარი თანხა გაიჩინოს და ამ თანხით ქარვასლებში იაროს. ფირუზას კი ისედაც ბევრი საქმე აქვს. ნელ-ნელა ბერდება. თავსაც კარგად ვერ გრძნობს. ხან ფეხს იტკივებს, ხან ფერდს. თვალებიდანაც კარგად ველარ იხედება. ზოგჯერ თავიც უმძიმდება. კუსპარა დალაქი გაამდიდრა ნურბელების მოკიდებით, შელავათი კი ჯერ არსადა ჩანს.

გიგა დაბნეული შესცქეროდა მაისის ვარდივით გაფურჩქენილ, ლოყებღა-ჟღაჟა, თეთრ-ნითლად გაღვივებულ და კმაყოფილი ცხოვრებით გასისინებულ ფირუზას. სიტყვის შებრუნებას ვერ უბედავდა და გაჩუმებული იდგა.

ფირუზამ უარესად დაისაწყლა თავი, ამოიოხრა, გიგას თავი დაუკრა და თავის გზას გაუდგა.

გიგა მარტო დარჩა. დუქნის მოვლა გაუჭირდა. საქონლის საყიდლად ხან ფული აკლდებოდა, ხან ფული სულ არ ჰქონდა.

ფირუზა ზემო დუქანში აღარ ადიოდა. ერთმანეთს შინ ან ქარვასლაში ხვდებოდნენ. ფირუზა არასდროს ეკითხებოდა, როგორ იყო, რას აკეთებდა, რითი ვაჭრობდა. დარბაისლურად ოხუნჯობდა ან დიდკაცურად მძიმედ ლაპარაკობდა.

დამფრთხალ გიგას ნამდაუნუმ მედუქნე შაქრო ელანდებოდა. გაკოტრების ეშინოდა და თავის დუქნის დახლში ჩამძვრალი გარშემო შიშით იცქირებოდა. მისი დუქანი სულ უფრო და უფრო ღარიბდებოდა. მუშტარიც ეფანტებოდა, რადგან გაქესატებულს ყველანაირი საქონლის ყიდვა აღარ შეეძლო.

ამას გარდა, ჯერ ისევ შაქროს დროს მიშვებულ დუქანს შეკეთება სჭირდებოდა. დუქნის სახურავზე კრამიტი დამტვრეული და აყრილი იყო. ნვიმის დროს ქერიდან წყალი ჩამოდიოდა. დუქნის საშიშრად გადაწოლილ ერთ კედელს გიგას ამხანაგებმა ბოძები შეუყენეს, მაგრამ სადაც იყო, გაბზარული კედელი მოირღვეოდა და დუქნის ეს მხარე მთლიანად ჩამოიქცეოდა. კედლის გასამაგრებლად აგური, კირი და გაჯი იყო საჭირო, მაგრამ უფულოდ დუქნის შესაკეთებელ მასალას გიგა ვერსაიდან ვერ მოიტანდა.

ფირუზა ყურებს არ იბერტყავდა.

გიგას ჯეულ დოსტებს კი იმდენი არა ჰქონდათ, რომ გაჭირვებაში ჩავარდნილი ამხანაგისათვის ხელი გაემართათ.

ძლივს გამოდარებული გიგა ისევ გულჩათხრობილი გახდა. მარტოდმარტო დარჩენილს და ჯიბეცარიელს თავი ლამის კედლისთვის ეხალებინა.

ამ მდგომარეობაში დახვდა თავის საყვარელ მაიკოს.

გიგას შესახებ მან ყველაფერი იცოდა, მაგრამ განგებ თავს არიდებდა. მასთან ხელახლა შესახვედრად მარჯვე დროს უცდიდა. მაიკო გიგას დუქანში მხოლოდ მაშინ გამოჩნდა, როცა, მისი აზრით, ნვერგაუპარსავი მედუქნე ან ხიდიდან მტკვარში უნდა გადავარდნილიყო, ან თავი ჩამოეხრჩო, ან სადმე საბუდამოდ გადაკარგულიყო. გამოჩნდა და თავი ისე დაიჭირა, თითქოს გიგას სანახავად კი არ იყო მოსული, არამედ წინა კის და დარიჩინის საყიდლად. დუქნის კარებიდანვე მიაძახა:

— ქა, ეგრე რამ დაგიღრიჯა სახე, გიგაჯან? ჩემი დანახვა დაეიჯერო, ეგრე გენყინა!

გიგა კინალამ წამოხტა. არ ეგონა, თუ მაიკოს დანახვა ასე გაუხარდებოდა. მხოლოდ ახლა მიხვდა, რომ ფირუზას და თეთრი ლიზას შემდეგ მისთვის ყველაზე მახლობელი ადამიანი მაიკო იყო. თანაც ფირუზა მას აღარ სწყალობდა, თეთრი ლიზა კი ქმრის შიშით ხმას არ იღებდა. ერთხელ როგორღაც ქმარს თავიანთი გულკეთილი გიგა შეაცოდა, მაგრამ ფირუზამ შეუტია და ენა მუცელში ჩააგდებინა:

— უჩვენოთ როგორ ვერ უნდა გაძლოს! — ჯავრობდა ფირუზა, — ჩვენ ხომ ამ ქვეყანას არ შევაბერდებით. მაშინ რაღა უნდა ქნას? დედაკაცო, ჭკუა მოიკრიბე, დაფიქრდი. მაგას ჩემი მტრობა ერჩივნოს შენს მოყვრობას. ხელი გაანძრიოს, მიიხედ-მოიხედოს, ანგარიში ისწავლოს, ფულის ყადრი გაიგოს.

თეთრი ლიზა ქმარს ეთანხმებოდა და ამართლებდა. გიგას კი ეგონა, რომ მისი ძველი ქომაგი ახლა ათვალწუნებით უყურებდა.

6. შეპონება

ვაჭარმა თუ არ მოიგო, ცოდვია.

იფიქრეთ თქვენ თავზედა. თუ არას მოიგებთ, როგორღა ივაჭრებთ, როგორღა იცხოვრებთ?!

ლავრენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

დამარტოხელებული და გაჭირვებული გიგა მაიკოს ისე მოეჭიდა, როგორც წყალნალეული ხავსს ეჭიდებოდა. გული გადაუშალა და ყველაფერი დანვრით უამბო. მაიკომაც ყურადღებით მოუსმინა, მერე მორიდებით უთხრა:

— არ გენყინოს, გიგაჯან, მაგრამ პირდაპირ უნდა გითხრა, ვაჭრის ქუდი გახურავს, მაგრამ ვაჭარი არა ხარ.

გიგამ გაკვირვებით შეხედა.

— პატიოსანი ხარ, გულკეთილი, შემბრაღე. ეს ვაჭრის თილისმები არ არის, ესენი არცერთ ბაზარზე არ იყიდება, — ეუბნებოდა მაიკო გიგას და თან ცდილობდა ისეთი არაფერი წამოსცდენოდა, რომ გაებრაზებინა და ისევ ხელიდან დასხლტომოდა, — მიყვარხარ და ამიტომ ჩემსავით სხვა არავინ გიცნობს. არ

გამიჯავრდე, გიგაჯან, მაგრამ მე არა მჯერა და ვერც დავიჯერებ, რომ შენ ნინათ სოვდაგრების ქარავენებს დასდევდი. სოვდაგრები ისე არ იქცევიან, როგორც შენ იქცევი. გინდა ვაჭრები დაგანახო? შორს წასვლა რად გვინდა! ფეხებმოღრეცილი ფირუზა აქ არ არის? ან თუ გინდ ბართლომე კურტანიძე ავიღოთ. ყველას პატიოსანი და ზრდილობიანი კაცი ჰგონია, მაგრამ თუ დასჭირდა, ვისაც გინდა ყელს გამოსჭრის. ორთავენი ჩემს თვალწინ გამდიდრდნენ. ვილას ახსოვს მენვრილმანე ფირუზა ან ხაბაზი ბართლომე კურტანიძე. ერთი — მდიდარი მედუქნეა, მეორე — მდიდარი ალაფი. აი, ვინ არიან ვაჭრები! შენ კი სულ სხვა ხარ. ფულის ყადრი არ იცი, არ გაგეგება. ანგარიშით არა ცხოვრობ. შენ გგონია, თუ უბნის მოახლე გოგოებს თავშალი ან საკაბე არ უყიდე, ისე არ გაკოცნიებენ? — ვერ მოითმინა ფრთხილად მოლაპარაკე მაიკომ და გიგას მაინც უჩხვლიტა, — ამისათვის ფირუზას იაფი, თაგვების დასაყრელი შაქარყინული ჰქონდა. შენი თავშლებით კი გაფუჭებული გოგოები კუკიაზეც დადიან, კლდის უბანშიც და ციხის უბანშიც. ეგ რა არის, ეგ ვთქვათ, კიდევ არაფერი. მაკას შეგირდისაგან გასაკვირველი არ არის, — ისევ უჩხვლიტა მაიკომ, — ამას წინათ დაგინახე, მათხოვარს იმდენი ფული ჩაუყარე კალთაში, კინალამ თვალეები ამიჭრელდა. ის მათხოვარი კი შენზე ღონიერია, თუ დასჭირდა, მუშტით კამეჩს ნააქცევს. აი, ვაჭარი ვინ არის! შენ კი ყველასთან ხათრიანი ხარ. ქალს სადაც უნდა, ლოგინს იქ გაგაშლევინებს, თუნდაც თეძო ამოვარდნილი ჰქონდეს, — ისევ უჩხვლიტა მაიკომ, რომ ერთი ბენოც არ გაიცინა, არც გაიღიმა, — ღარიბი გეცოდება, მოტყუებულ გლეხს ესარჩლები და იმის გულისთვის ბაზარში ჩხუბს მართავ, ყველასთან გულკეთილობა. უბანში ყველას უყვარხარ, რაც მართალია, მართალია, ამაზე ვინ რას იტყვის? მაგრამ სარგებლობა სად არის? კარგი ბიჭის სახელი რათ გინდა, თუ სახრავიც არ გაიჩინე? ღარიბების სიყვარული, ერთი მითხარი, სად ან რაში დაგჭირდება? შენ მდიდრებს უყურე. ისე მოიქეცი, როგორც ისინი იქცევიან. სახელი უკვე გაქვს, ვინ წაგართმევს, ღმერთმა მშვიდობაში მოგახმაროს, მაგრამ სახრავიც გჭირდება. ცხოვრების მთავარი ნიშანი სწორედ ეს არის, გიგაჯან!

გიგა გაკვირვებული უსმენდა მაიკოს, თუმც მის ნათქვამ-ნალაპარაკეებში ბევრი რამ იყო მისთვის ნაცნობი და გასაგები. დალაგებით მოლაპარაკე ქალი ახალს თითქმის არაფერს ეუბნებოდა. მხოლოდ ის უკვირდა, რომ მაიკოსაგან იმასვე ისმენდა, რაც დიდი ხნის წინათ ფირუზასაგან ჰქონდა გაგონილი. არც ის მოსვლია ოდესმე თავში ფიქრად, რომ ბართლომე კურტანიძის ცოლი და მისი საყვარელი ჭკვიანი დედაკაცი იყო.

— მე პატიოსნება და გულკეთილობა ხელს არ მიშლის, მაიკოჯან, მე უფულობა მიშლის ხელს, — მორიდებით უთხრა გიგამ, რადგან მის მიმართ თანდათან პატივისცემით იმსჭვალებოდა.

— მითხარი, გიგაჯან, პატიოსნებით და გულკეთილობით ფულს სად შოულობენ? მაგისტანა დუქანი რომელ ქუჩაზეა? ეგეთი ბაზარი რომელ ქალაქშია? ან ეგეთი ქარვასლა რომელ ქვეყანაშია? რაღას ვუცდით, წავიდეთ, იმ დუქნიდან, ბაზრიდან და ქარვასლიდან რაც გვინდა, ის მოვიტანოთ.

მაიკოს ამგვარი ლაპარაკი გიგასათვის იმდენად ნაცნობი იყო, რომ უნებურად ფირუზა აგონდებოდა. სულ უფრო და უფრო გაკვირვებით უყურებდა გამოცდილ, ცხოვრების ჯარდაგში გამოვლილ და ქუადამჯდარ ალაფის ცოლს. თან სწყინდა და თაკილობდა, რომ მაიკოც მიაშიტ და გულუბრყვილო ადამიანად თვლიდა.

— კარგი, კარგი. ეგრეც ნუ გამატრიზავებ! — გაჯავრდა გიგა, — ისიც მეყოფა, რაც მაგისტანებისათვის ფირუზასაგან მხვდება. უთქვენოდაც მოვირგებ ისეთ ქუდს, როგორ ქვეყანაშიც ვცხოვრობ. შენ ეს მითხარი, დუქნისათვის საჭირო ფული სად ვიშოვნო?

— ჰო, ეგ სულ სხვა საქმეა. მაშ, ფულზე ვილაპარაკოთ, — ფრთხილად შეუბრუნა კილო მაიკომ, რომელსაც გიგას მარტის ამინდით ცვალებადი ხასიათი ხელისგულზე შქონდა გადაშლილი და წინასწარ თადარიგს იჭერდა, რათა მისთვის არაფერი ეწყენინებინა, მის თავმოყვარეობას არ შეხებოდა. ამიტომ მის ნათქვამს ხელი ჩასჭიდა და სწრაფად მოსჭრა:

— ფულს ადვილად მოევლება. შენ ოღონდ ვაჭრის ქუდი გაისწორე. ჩემი ქმრის სალარო ჩემს ხელთაა. ერთი პირობა კი არამც და არამც არ უნდა დავარღვიოთ: რასაც მოგცემ, უკანვე უნდა დამიბრუნო.

— მაგას რალა თქმა უნდა, მაგრამ თუ ვაჭრის ქუდი კარგად დავიხურე, მაშინ რალას იზამ? — გაიცინა გიგამ.

— მაგაზე არხეინად იყავი, — გაუცინა მაიკოც, — აი, ნახავ, აქეთ შემეხვევენები. გიგამ ვერაფერი გაიგო. მაიკომ საჩქაროდ მიახვედრა:

— შენ არ შეგიმჩნევია, გიგაჯან, რომ ჩვენი ჩხუბის შემდეგ შენი დუქნის საქმე უკან წავიდა? რაც მე აქ აღარა ვტრიალებ, ხედავ, დუქანი როგორ გაღარიბდა?

ასეთმა ფიქრმა წინათ გიგასაც გაუელვა თავში, მაგრამ მაშინ ამას თითქმის არავითარი ყურადღება არ მიაქცია. ახლა კი მისთვის სავსებით ცხადი ხდებოდა, რომ მაიკო მის დუქანში დახლიდარობით კარგ საქმეს უკეთებდა, რადგან დაუზარებლად შველოდა და ეხმარებოდა. ახალგაზრდა, გამოუცდილი მედუქნე მხოლოდ ახლა ხვდებოდა და რწმუნდებოდა, თუ რას ნიშნავდა მის ცხოვრებაში მაიკო, რომელიც მას არც უყვარდა, არც ეჯავრებოდა.

7. სიყვარულის დასაწყისი

უცრად მათში დავინახე თეთრკაბიანი და მეყვსეულად მან მიიღო ჩემნი ცნობანი.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი, „ღამე ყაბახზედ“

იმ დღეს გიგა ზანდაროვმა და მაიკო კურტანიძემ ერთმანეთს პირველად მიაგნეს და იპოვნეს. ბედნიერი მაიკო ნებივრად იწვა მარილის ცარიელ ტომრებზე, ალერსით დაღლილი საყვარლის შუბლზე ჩამოვარდნილი ქოჩრის კულულის თამაშით ერთობოდა. ბოლოს გაიცინა და თქვა:

— მიმციას მომციაც უნდა. ეს ძველებმაც კარგად იცოდნენ, ახლანდელ-
ლებმაც კარგად იციან, ვინც ჩვენ შემდეგ მოვა, იმათაც კარგად ეცოდინებათ.
გიგამ ცნობისმოყვარეობით ჰკითხა:

— შენი მიმცია ჩემი ჭკუის დარიგებაა, ჩემი მომცია რალა არის?

შენ კაცი ხარ, გიგაჯან, ამიტომ შენი მომცია უფრო ძვირად ელირება.

— მაინც რამდენად ფასდება?

— არა, რაც მე მინდა, ის ფულით არ დაფასდება.

გიგამ ვერაფერი გაიგო. არც მაიკომ განუმარტა მაშინვე. სათქმელი თუ
სათხოვარი ნელ-ნელა შეაპარა.

— მარტო ერთი სიტყვაა საჭირო.

— ეგ რა სიტყვაა, — დაინტერესდა ახალგაზრდა მეღუქნე.

— გეტყვი, მაგრამ შენც კარგად დაფიქრდი, პასუხი გულდაგულ
ასწონ-დასწონე.

გიგამ მხრები აიჩეჩა. მაიკომ სერიოზული სახე მიიღო, საყვარელს უფრო
შეევედრა, ვიდრე თხოვა:

— სიტყვა მომეც, რომ სანამ მდიდარი სოვდაგარი არ გახდები, ცოლს არ
შეირთავ.

გიგა დაფიქრდა. პასუხი დააგვიანა. ბოლოს გადაჭრით უთხრა:

— მაგის ასრულება, მაიკოჯან, ჩემთვის ძნელი არ არის, მაგრამ ფირუზა
და თეთრი ლიზა არ იზამენ. ისინი ჩემთვის მდიდარ სარძლოს ეძებენ. მომდუ-
რებით კი იმათ ვერ მოვიმდურებ, წელანაც გითხარი, ისედაც კარგი თვალთ
არ მიყურებენ.

— მარტო ეგ არის მიზეზი? — ჰკითხა მაიკომ.

გიგამ თავი დაუქნია.

— ეგ იმისთანა რამ არის, რომ პირობა არ მომცე?

— შენ ფირუზა და თეთრი ლიზა არა გცნობია, იმათ სხვანაირად ვერ
შევირიგებ. ნათესავები არიან. მაგათ გარდა ქვეყანაზე სხვა არავინა მყავს.

— ვიცი, ვიცი, — შეაწყვეტინა მაიკომ, — მაგრამ მაგასაც ადვილად
მოევლება. შენ ფირუზას ოღონდ ბლომად ფული დაანახვე, როცა გინდა
ფეხებში ჩაგივარდება. თეთრი ლიზა კი მე მომანდე. აბანოში ერთად დავდი-
ვართ. საცოლეებს რამდენიც გინდა, იმდენს აგირჩევ, ცოლად კი არც ერთს
არ შეგრთავ.

გიგა არასოდეს იფიქრებდა, რომ მაიკო ჭკუით თეთრ ლიზას აჯობებდა.
ამიტომ დაუდევრად და დაუფიქრებლად მისცა საყვარელს პირობა. მაიკომ
გიგა სამჯერ დააფიცა და სამჯერ ათქმევინა, რომ სანამ მდიდარი სოვდაგარი
არ გახდებოდა, ცოლს არ შეირთავდა.

ფიცზე უფრო მტკიცედ მაიკოს ის ეჩვენებოდა, რომ სხვა დროს მისი გულ-
გრილი, ხშირად შუბლგაუხსნელი საყვარელი ახლა შეფრფინვით შესცქეროდა,
გაბრწყინებული თვალებით და გაცივებული პირით ეხვეოდა, ეალერსებოდა,
თავს ევლებოდა, ხან კისერს უკოცნიდა, ხან ზილფებს, ხან საულვაშეს, ხან

ყურის ბიბილოებს, ხან მის გრძელ საყურეებს ეთამაშებოდა, ხანაც ხუმრობით ყელზე ფარღალის მძივებს უთვლიდა. მაიკოს ერთი ნამით შუბლი მოელრუბლა. გიგამ შეატყო, ნიაზით ჰკითხა:

— რა დაგემართა, მაიკოჯან?

— არაფერი, გიგაჯან, ეგრე ვიცი ხოლმე ქალებმა. არა უშავს, გადამიარა. გიგამ იმნამსვე მუცელზე გახედა. მაიკომ გაიცინა, ხელები გაასავსავა:

— არა, არა, რა დროს ეგენია, ბიჭები დასაზრდელი მყავს.

— აბა, რა ვიცი, — გაიცინა გიგამაც, — ლამის ყოველ წელს თითო ბიჭი გამოაგორო!

— შენ მაგის დარდი ნუ გაქვს. ყაისნალი და იმის ჯანი!

— მაშ, რა მოგივიდა, მაიკოჯან?

მაიკომ სინანულით უთხრა:

— ჩემთვის ვიფიქრე, გიგაჯან, შენ რომ ყოველთვის ეგეთი მყოლოდი, მე რა მიჭირდა! მაკა წინ როგორ დამიდგებოდა.

გიგას პატარა ბიჭვით გაელიმა. მაიკომ ველარ მოითმინა და ისე აკოცა, როგორც დიდი ქალი პატარა ბიჭს ჰკოცნის ხოლმე.

როცა ისინი მარილის, სისირის და ლობიოს ცარიელი ტომრებიდან ნამოდგნენ, გიგა მაიკოს ლამის კაბის გასნორებასა და დაბერტყვაში დაეხმარა. მაიკომ კინალამ ჩაიფრუტუნა. დროზე შეიმაგრა თავი. გამოცდილებით იცოდა, გიგას უგუნებობას ბევრი არაფერი სჭირდებოდა. დიდხანს, დიდხანს იხვევდა მარცხენა მკლავზე გრძელ ქალაღაის.

საოცრად ლამაზი მამაკაცის ყურებით ტკებებოდა. ახლა ის მისი იყო. მას ეკუთვნოდა. მის თაფლისფერ თვალებში კვლავ იელვა სიყვარულისა და ვნების აღმა. ფეხის წვერებზე შედგა და ერთხელ კიდევ მისწვდა საკოცნელად პირდაღებულ გიგას. თვითონ მას მკლავების გაშლა აღარ აცალა.

გაიქცა და თან ნაილო თავისი გამოუცნობი ღიმილი.

8. მსგავსება

ქალისათვის საყვარელი მამაკაცის სახის მოძრაობა ისევე ნაცნობია, როგორც მეზღვაურისათვის გაშლილი ზღვა.

ონორე დე ბალზაკი, „კურტიზან ქალთა აღზევება და დაცემა“

მაიკო გიგას დუქანში დატრიალდა. ჩამოფხავებულ დუქანს მალე დაეტყო მისი დაბრუნება. თაროებზე ისევე გაჩნდა ნაირ-ნაირი საქონელი. მუშტრებიც კვლავინდებურად მომრავლდნენ. მაიკო ამის გამო არაფერს ამბობდა. სამაგიეროდ, გაკვირვებული გიგა შუბლს თითოთ ისრესდა და თავს უტყდებოდა, რომ მაიკო კურტიანიძე მიხვედრილობით, გამჭრიახობით და მოხერხებით არაფრით ჩამოუვარდებოდა ყველაზე მოხერხებულ ფირუზა ზანდაროვს.

ერთ მშვენიერ დღეს მაიკომ თავისი ქმარი ბართლომე კურტანიძე მოიყვანა. დუქნის გადანოლილი კედელი დაანგრევინა. აგურები მოაზიდინა და ხელახლა ააშენებინა. სხვა კედლებშიც, სადაც კი შესაძლებელი იყო, ალიზი აგურით შეაცვლევინა.

მუშაობაში ქმარს ცოლი შველოდა. მაიკო ფეხშიშველა მუშაობდა. მკლავებ-დაკაპინებულს კაბის ბოლოები მუხლების თავამდე ჰქონდა ანეული, აკეცილი კალთები ქინძისთავებით დამაგრებული. გიგა მის თეთრ მუხლებს უყურებდა და უკვირდა, რომ ტანად, ძვალმსხვილ, უფრო სქელ, ვიდრე გამზდარ ქალს კობტა ფეხები და ნვრილი ფეხის კოჭები ჰქონდა, მაიკო კირს წყალში ურევდა, გაჯს სამნაირ საცერში ცრიდა და თაბახით დაბალ ხარაჩოზე მდგარ ქმარს აწვდიდა. პირისახიდან ოფლს თავშლის ბოლოთი მალიმალ ინმენდდა, მაგრამ დალლა არ ეტყობოდა. ბართლომესაც წურწურით ჩამოსდიოდა ოფლი, რადგან მზიანი, ცხელი დღე იდგა. გიგა იმათ შორიდან უყურებდა და სიამოვნებდა, რომ მისთვის სხვები მუშაობდნენ.

მუშაობა ცოლ-ქმარმა საღამოთი დაამთავრა. ბართლომე კურტანიძემ წინ-საფარი მოიხსნა. კალატოზის, დურგლისა და მლესავის იარაღები აკრიფა და ტყავის თოფრაკში ჩაალაგა. ცოლმა ლიტრიდან წყალი დაუსხა და ხელ-პირი დააბანინა. სველი პირი ბართლომემ ბაღდადით შეიმშრალა, ცალი თვალით გიგა ზანდაროვს გახედა. თავი ოდნავ დაუკრა, გატრიალდა და წავიდა.

გიგამ გაკვირვებით გააყოლა თვალი, ვერ მოითმინა და მაიკოს ჰკითხა:

— ნუთუ მაგ კაცმა არაფერი იცის?

— რაც მაგ კაცსა და მე მეხება, შენ იქ ცხვირს ნუ ჰყოფ, — უკმეხად უპასუხა საყვარელს მაიკომ, — ცოდნით კი ბართლომე კურტანიძემ ყველაფერი იცის. ოღონდ როცა სჭირდება, ყრუც არის და მუნჯიც.

— რათ გენყინა, მაიკოჯან? მე შენ შვილებზე გკითხე, მაგან იცის თუ არა, რომ შენი შვილები...

— ჩემი, შენი და სხვისი შვილების ნათლობის ქალაღდები ბართლომე კურტანიძეს აბარია. ყველანი კურტანიძეები არიან. სხვა საბუთებს ეგ არ თხოულობს. რასაც ყურში ჩასძახიან, ის ბართლომეს არ ესმის.

— ბარაქალა, მაგარი კაცი ყოფილა.

— არცა სტყუიხარ. მაგარი კაცია. ვაჭრის ქუდი თავიდან არ გადმოუვარდება, მაგრად ჰხურავს, — გაბრაზებით დაუბრუნა მაიკომ, რადგან საყვარელს აგდებულ კილო შეამჩნია, — არა, შენ ეგრე რათ იხერხები? მადლობის მაგიერია?!

გიგა შეიმშუმნა, ვერაფერი თქვა. მაიკოს კი ბრაზი უფრო შემოენთო. ყველგან და ყველასთან ის ერთნაირად ეფაფრებოდა ქმარს, შვილებს და საყვარელს. ამიტომ გიგას ჩამოკრულად ნათქვამი არ შეარჩინა და არ დაინდო, დამცინავად აათვალთქვა, საჩხუბრად მოემზადა.

— ჩემ ქმარს რაზე დასცინი? იქნებ გიკვირს, რომ აქ მოვიყვანე და შენი დანგრეული დუქანი გავაკეთებინე? ეს ჩემი თილისმაა და ამას ვერაფერ

ნამართმევს, ვერც ქმარი, ვერც საყვარელი, ვერც დოზანა და ვერც დარ-
დუბალა. შენ ჩემ ქმარს თავი გაანებე, თორემ თუ გამოვიძარცვო, მაგ ლამაზ
თვალებს და გათხრევიანებ და ნატისუსალზე დაგსვამ. ჩემი ქმარი რა მასხარად
ასაგდებია? ახალგაზრდა ხარ და უკვე ჰგეხარ ბართლომე კურტანიძეს, ცო-
ტაც მოვიცადოთ და სულ მთლად დაემსგავსები. პირნავარდნილი ბართლომე
გახდები.

გიგა გაოცდა. პირი დაალო. ერთბაშად დაძონძილი ბართლომე კურტანი-
ძე რომ წარმოიდგინა, აილანდა, იუკადრისა. დაბლვერილმა კბილებს შორის
გამოსცრა:

— ეგ საიდან მოიტანე?

მაიკოს თაფლისფერ თვალებში ისევ გაურკვეველი ღიმილი აუციმციმდა,
მაგრამ გამომწვევი გამოხედვა დროზე ალაგმა. დალლილი იყო, გიგასთან
ჩხუბის თავი არა ჰქონდა. ორი თითით საყვარლის ნიკაპს სათუთად მოჰკიდა
ხელი, იმის ტუჩებს საკოცნელად მისწვდა. შეურაცხყოფილი გიგა არ მოეშვა:

— მაინც რითი ვგევარ ბართლომე კურტანიძეს?

მაიკომ გაიცინა.

— არც გარეგნობით, არც ხასიათით არა ჰგეხარ. ღმერთმა ნუ ქნას, იმასა-
ვით ძილი შეგიყვარდეს და კედლისაკენ გადაბრუნებას დაეჩვიო. მაშინ ხიდთან
უნდა მივიდე და წყალში გადავვარდე.

წელანდელი ნათქვამის ხუმრობაში ჩატარება მაიკოს არ გამოუვიდა. გიგა
არ ეშვებოდა. თავის კითხვას ჯიუტად იმეორებდა. მაიკო გაბრაზებას ნანობ-
და, თვალი გასაქცევად ეჭირა.

— კარგი, გეყოფა, თავი დამანებე. დალლილი ვარ, შენი თავი არა მაქვს. რა
ვენა, ეგრე რათ ამიხირდი?

— სანამ არ მეტყვი, აქედან ფეხს არ მოგაცვლევიანებ.

— ნეტავი ენა მომტეხოდა და მე ეგ არ მეთქვა. რითი ჰგეხარ ბართლომე
კურტანიძეს, ეს გინდა გაიგო? სულ უბრალო რამ არის. რაკი გამიცანი, ველარ
დამთმობ, სანამ ჩემზე უკეთესს არ აღმოაჩენ. ეს არის და ეს. ამის მეტს აღარ
გეტყვი, ჩემი ქმრის აშენებულ კედელზე თოკითაც რომ დამკიდო.

გიგამ ვერაფერი გაიგო, ვერაფერი მოისაზრა. არც იყო გასაკვირი, ვაჭრის
ქუდი თავზე ჯერ კარგად არ ეხურა. ცხვირი ჩამოუშვა, გაიბუტა. განზე გადგა.

მაიკომ ყურადღება არ მიაქცია. დამშვიდებული იყო. ლაპარაკი არ უნ-
დოდა: ახლა იგი გიგა ზანდაროვისათვის ისევე აუცილებელი იყო, როგორც
ბართლომე კურტანიძისათვის.

თავის გზას არხეინად გაუდგა.

გაბრაზებული გიგა თავის დუქანს გარშემო უვლიდა, მაიკოს თეთრი მუ-
ხლები ელანდებოდა, მის გაშვებას ნანობდა.

იმ ღამეს ძილი არ გაეკარა.

გათენებას მოუთმენლად მოელოდა, რათა დილით თავის საყვარელს ისევ
შეხვედროდა.

9. სალთი კაცის დიასახლისი

ცუდ არს: გეტრფი და გეტრფი, თუ გულიც არ მომყოლობს.
ალექსანდრე ჭავჭავაძე, „მე შენ არ გეტყვი“

რაც დრო გადიოდა, მით უფრო მატულობდა საქონელი გიგას დუქანში. მოგებაც შესაბამისად იზრდებოდა. დახლის უფრები ფულით ივსებოდა. მაიკო დაუზარებლად დახლიდარობდა. მოსწრებული სიტყვა-პასუხით და მხიარული სალამ-ქალამით ახალგაზრდა მედუქნეს მუშტარს უმრავლებდა. ზოგიერთს მასზე თვალიც ეჭირა კიდევც, რადგან მაიკოს თვალის აციმციმებაც უყვარდა და არშიყობაც.

ხელახლად ყურებამდე შეყვარებული გიგა ვინმე ჩასპანდთან მის ხანგრძლივ და გაბმულ საუბარს ვერ იტანდა, ბუზლუნებდა, ცხვირჩამოშვებული დადიოდა, ჩხუბის გუნებაზე დგებოდა. ხან მაიკოს დოინჯით დგომა აღიზიანებდა, ხან იმის გამო უბრაზდებოდა, რომ მრეცხავი დედაკაცივით კაბის ბოლოებს დაუდევრად მაღლა ინევდა და ერთი ნამით თავის ლამაზ წვივებს აჩენდა. ხან იმას უსაყვედურებდა, რომ დახლზე დაყრდნობილი, მამაკაცებს გაუთავებლად ელაპარაკებოდა. ერთი სიტყვით, მამაკაცებთან საყვარლის კეკლუცობა ცუდ გუნებაზე აყენებდა. წინათ ბრგე მენისქვილე არასდროს არ აგონდებოდა, ახლა წარამარა საყვედურით ახსენებდა მის სახელს მაიკოსთან ჩხუბის დროს. ალაფის ცოლს მისი ეჭვიანობა სიამოვნებას ჰგვრიდა, რადგან ნამდვილი სიყვარულის გამოხატულება სწორედ ეს იყო, მაგრამ განგებ გაჯავრებული ეუბნებოდა:

— არ ვიცი, მაგას ცხვირში რათ მიბოლობ? მე რას მაბრალებ, შენ თავს დააბრალებ. როცა შენ მაკასთან დარბოდი, მე წუმს ხომ არ შევინახავდი? მაშ, მარტო ბართლომეს დავაჯიჯგინებდი თავსა?

გიგა არ უთმობდა, ახალ შარს სდებდა:

— ახალგაზრდა კაცები ჩემს დუქანში რათ მორბიან? ან შენ ყველას რათ უკრავ თავსა, პირში რათ უტინი? სამი შვილის დედა ხარ და კაცებთან მაგნაირად ლაციცი არ გიხდება.

მაიკოს გუნებაში ეცინებოდა, მაგრამ საყვარელს სერიოზულად ეუბნებოდა:

— რომ არ ვიცი, რა გინდა? ახალგაზრდა კაცები დავითხოვო დუქნიდან? ბებრების და დედაბრების სიარულით რა დახლი დაგვიდგება?

გიგა მაინც არ ეშვებოდა, თავისას გაიძახოდა:

— კაცებს ცხვირი ცხვირზე რომ არ მიადო და ისე არ ელაპარაკო, დავიჯერო, არ იქნება!

მაიკო უფრო აღიზიანებდა, უფრო აბრაზებდა:

— რა ჩემი ბრალია, რომ ყველას ჩემზე რჩება თვალი? ყველა შენსავით ხომ არ დაბრმავდება. იქნებ კიდევ დაბრმავდე. მაშ, თადარიგი არ დავიჭირო!

მაიკოს ტრახანი არ სჭირდებოდა, მართლაც ამბობდა. რაც მაკა კუკიის უბანში აღარ ცხოვრობდა, მაიკოს მაზანდა გაიზარდა. თუმცა მისი წარმატების მიზეზი მარტო ეს არ იყო: დაქალდა და დამშვენდა. ჩაცმა-დახურვას და მიხრა-მოხრას მეტი ყურადღება მიაქცია. იმასავით კოპნიად ქალაქის მკლავზე ვერავინ გადაიგდებდა, ვერც მასავით კეკლუცად გაივლიდა ქუჩაში. კელესიაში და აბანოში ყველა მას უყურებდა. ქალები შურით იხერხებოდნენ, მამაკაცები თვალს დიდხანს აყოლებდნენ. გიგაც მას სხვა ქალებისაგან არჩედა და ასხვავებდა, მასთან შედარებით არაფრად მიაჩნდა ნიბლიასავით განაბული ნათია, სანდომიანი და კოხტა, მაგრამ მოლუელი და პირყვითელი შუმანიკი, ლამაზი და ლოყებხალიანი, მაგრამ პირხმელი მაკა თავისი ჩალურჯებული თვალის უპეებით და გაცრეცილი საფეთქლებით. პირმწყაზარ, ქერთიანი თაფლისფერთვალემა მაიკოს ნატიფ აღნაგობას რალაცნაირი შუქი ეფინებოდა, ქათქათებდა და ბრწყინავდა. მისი ახლანდელი დედოფლური გარეგნობა გიგას უნებლიედ აგონებდა ნინანდელ, ახლად შეღერებულ მაიკოს, რომელიც ხან ყვითელი და ხანაც წითელი ფოსტლებით მორბოდა ფირუზას დუქანში, ხელში ნაზუქები ეჭირა და გიგას გაფაციცებით (მხოლოდ ახლა ახსენებოდა ეს მას) დაეძებდა. მას შემდეგ მაიკომ ტანი აიყარა, ხორცი ჩამოჰყარა, გახდა და ისეთნაირად ჩამოინაკვთა, რომ არც ერთ მამაკაცს მისთვის გულგრილად ყურება არ შეეძლო. გიგა მხოლოდ თავისი საყვარლის გარეგნობით არ იყო მოხიბლული და აღტაცებული, მაიკოს ყველაფერში ამჩნევდა, რომ მას იგი გულწრფელად, გატაცებით, თავდავინყებით უყვარდა. მხოლოდ ამით ჰგავდა მაიკო ნათიას, რომელიც გიგას ისევე ჰყავდა დავინყებული, როგორც ფანდურაანთ იოსების სახელი.

მაიკოს სიყვარული მას უფრო თამამს, ამაყსა და თავმომნონეს ხდიდა. ძალასა და მხნეობას მატებდა. მიუსაფრობისა და მარტოობის გრძნობას (უნინ განუშორებლად ადევნებული ყველგან თან რომ დასდევდა) ავინყებინებდა, სიცოცხლის წყურვილს უღვივებდა და ცხოვრებაში გზის გაგნების რწმენას უმტკიცებდა. ამიტომ უყვარდა გიგა ზანდაროვს მაიკო კურტანიძე.

გიგასთან ჩხუბი მაიკოს დიდხანს არ შეეძლო. გამოდარებული და გამხიარულებული ელაციცებოდა, პირს უკოცნიდა და სიყვარულით ეუბნებოდა:

— იფ! იფ! რა ლამაზი რამა მყეხარ, გიგაჯან. ნეტავი შემეძლოს არც ქუჩაში გაგიშვა, არც ბაზარში, არც ქარვასლაში.

მაიკოს ჭახჭახა სიცილი (როცა თავისი ღრჯოლები ავინყდებოდა) გადამდები იყო. გიგაც უცინოდა და ეხუმრებოდა. მხოლოდ მაიკომ გაახსნევინა მას მუდამ დაკოხილი შუბლი და ისეთნაირად გამოცვალა, რომ ფირუზას ყოფილ დახლიდარში ვერავინ ვერ აღმოაჩენდა თავჩალუნულ, დაღვრემილ, მორიდებულ და რალაციით დამფრთხალ და შეშინებულ ყმანვილ კაცს.

გახურებულ ვაჭრობაში ჩათრეული ახალგაზრდა მედუქნე მაიკოს თავს ევლებოდა. მის დარიგებას ყურადღებით ისმენდა, მის სიტყვას ანგარიშს უწევდა. უღვაშებში ჩუმ-ჩუმად ეცინებოდა, როდესაც უაღრესად თავაზიანი

მაიკო მუშტარს მარჯვედ ატყუებდა და თან პარკს ისე ფაქიზად უკრავდა პირს, რომ მოხიბლულ მყიდველს მის მშვენიერ ხელებზე რჩებოდა თვალი. ამ დროს მას რატომღაც ფიროუზა აგონდებოდა. მისი საზრიანობა აოცებდა და მხოლოდ ახლა ხვდებოდა, თუ რატომ უფრთხილდებოდა თავის ცოლს ბართლომე კურტანიძე.

10. ვაჭრის ქუდი

ქალი ისევე აწარმოებს საყვარელი მამაკაცის დაკითხვას, როგორც მსაჯული დამნაშავესას.

ონორე დე ბალზაკი, „კურტიზან ქალთა აღზევება და დაცემა“

დუქნისათვის მაიკო გიგას იმდენ ფულს აძლევდა სესხად, რამდენიც მას სჭირდებოდა. სარგებელს არასოდეს არ იღებდა, არც მოგებაში იღებდა წილს, სამაგიეროდ, თავნს ერთ გროშსაც არ დააკლებდა. გიგამ ერთხელ დახლზე მას სესხის საკმაოდ მოზრდილი თანხა გადაუთვალა, ხურდა ფული კი დაუდევრად ხელით სასწორისკენ მისწია. მაიკომ ხურდა ფული მუჭით მოხვეტა, დახლიდან კალთაში ჩაიყარა, თითო-თითოდ ჩააგდო გახსნილ ქისაში, პირი თასმით წაუკრა და ქისა უბეში ჩაიგდო. მერე საყვარელს მიუბრუნდა:

— შენ რა, ჩემი მოტყუება გინდა? მე შენ როდის გითხარი, მოტყუება ჩემზე ისწავლე-მეთქი! თუ შნო გაქვს, შენ სხვები მოატყუე, — ისეთნაირად მოილუშა, რომ გაოცებული გიგა ვერც მის საერთოდ მზიარული სახის გამომეტყველებას ცნობდა, ვერც მის თაფლისფერ თვალებს, რომელთაც ახლა ბრინჯაოსფერი გადაჰკრავდა. ფიროუზასაც სწორედ ასეთი მოლუმული სახე ჰქონდა, როცა ატყუებდნენ ან ტყუვდებოდა.

— მაიკოჯან, შენ რომ გიყურებდი, პირწავარდნილი ფიროუზა მეგონე! — სიცილით უთხრა გიგამ, როცა მაიკოს თვალები ისევ მოესარკა და ტუჩებზე პირველმა ღიმილმა გადაურბინა.

— მე თუ, შენი თქმით, ცოტათი ბართლომე კურტანიძეს ვგვევარ, — გამოაჯავრა გიგამ, — შენც ცოტათი ფიროუზა ზანდაროვს ჰგვებარ. ის კი არ ვიცი, ეგ კაცი რათ გეჯავრება?

მაიკომ ისევ წარბი შეიკრა, საყვარელს უხალისოდ დაუბრუნა:

— არც შემცდარხარ, რომ ეგ ჩემთვის შეგიტყვია. ოღონდ მაგას თავისი მიზეზები აქვს. მაგ კაცის დანახვაზე ქორივითა ვტრიალებ, მეშინიან, არსაიდან მოგვიდგეს, არ გვიმტროს. არ გახსოვს შენი მაკას ქმარი? — დრო უხელთა თუ არა, ისევ უჩხელიტა მაიკომ გიგას, — მედუქნე შაქრო რანაირად გააბა მახეში? ის მედუქნე არც პირველია და არც უკანასკნელი.

ამ განმარტების შემდეგ ახალგაზრდა მედუქნე დაფიქრებული დადიოდა. ერთხელ, როცა მაიკო ძალიან კარგ გუნებაზე იყო, გიგამ ფრთხილად ფულის სიყვარული უსაყვედურა. გიგა მაიკოსთვის გადაშლილი ნიგნი იყო, ამიტომ პასუხი არ დაუგვიანა.

— შენ არ გამოგიცდია, ღმერთმა ნურც გამოგაცდევინოს, რა მწარეა დამდლებული პურის ჭამა. ობლობითა ვარ გაზრდილი და ეს მე კარგად ვიცი. ადამიანი სულ იმას უნდა ცდილობდეს, სხვისი ხელის შემყურე არ იყოს, სხვას ხელი სამონყალოდ არ გაუშვიროს, სხვას თვალეში არ უყუროს. საკუთარ პურს რომ გასტეხ, სამჯერ პირჯვარი გადაიწერე, ღმერთს მადლი შესწირე. პოდა, როცა ფულის პატრონი ხარ, გულიც საგულესაა, ღონიერიცა ხარ, სხვებს ისე ათამაშებ, როგორც ჩვენი მასხარები სუფსარქისობას გაბმულ თოკზე თამაშობენ.

გიგა, როგორც ყოველთვის, ყურადღებით უსმენდა.

მაიკომ განაგრძო:

— მამა ადრე გარდამეცვალა. დედა რომ მომიკვდა, სულ პატარა ვიყავი. სამადლოდ ვიზრდებოდი. ბოლოს ნათესავეებმა გადმოკარგულ ბართლომე კურტანიძეს ჰაიჰარად მიმაჩიქეს. ობოლ-ობერი თავიდან მომიშორეს. იმათი ფიქრითაც და ჩემი ფიქრითაც, ეს სიკეთე იყო. უპატრონოს და უმზითვოს სხვა ვინ შემირთავდა? რომ არ გავთხოვილიყავი, ეხლა ვარდისახარ ან თვალმშვენიერისა მერქმეოდა, მაგრამ, გიგაჯან, ზოგიერთივით თეძო ამოვარდნილი არ მექნებოდა, — ისევ უჩხვლიტა გიგას მაიკომ, მაგრამ არ გაიცინა, ისევ სევდიანად განაგრძო, — შენ გგონია დაყრუებულ და დამუნჯებულ ქმართან ცხოვრება ადვილი არის? ჩემისთანა ქალს ქმრად ბართლომე კურტანიძე უნდა მყოლოდა? ამიტომაც არის, რომ არც მამაჩემის და არც დედაჩემის ნათესავეებს სახლში ფეხს არ ვადგმევინებ.

დაფიქრდა და მაშინვე დასძინა:

— ბართლომე კურტანიძე ოჯახში ცუდი კაცი არ არის, მაგრამ გარეთ ნამდვილი მგელიგლეჯია. რა ქნას სანყალმა? გამოქცეული გლეხია, მგლების მეტი ცხოვრებაში სხვა არავინ უნახია. ცხოვრებაში მარტო ერთი კანონი აქვს: თუ თვითონ არ დაჩაგრა, სხვები დაჩაგრავენ.

გიგამხოლოდ ახლა გებულობდა, რომ ბართლომე კურტანიძე იმერეთიდან გამოქცეული გლეხი იყო. მაიკოს ქმრის წარსული ცხოვრება და თავგადასავალი ისეთივე იყო, როგორც საკუთარი წარსული და თავგადასავალი.

თავისი ლაპარაკი გიგასთან მაიკომ, როგორც ყოველთვის იცოდა ხოლმე, მხიარული სიცილით დაასრულა:

— ფრთხილად იყავი, გიგაჯან, თავიდან ვაჭრის ქუდი არ გადმოგივარდეს!

ფირუზა დიდი ხნის შემდეგ ავიდა ზემო დუქანში. მაიკომ ის შორიდან დაინახა და შორიდანვე დიდის ამბით მოიკითხა:

— რისგან არის, ფირუზჯან! მობრძანდი, გიგა დუქანშია. თეთრი ლიზა როგორ არის?

დილით მაიკოს თეთრ ლიზასთან ერთად მოესმინა წირვა ეკლესიაში. მაგრამ მისი მოკითხვა მაინც თავის მოვალეობად ჩათვალა. სიტყვის მასალის ფასი კარგად იცოდა.

ფირუზამ ყველაფერი გულდასმით დაათვალიერა. არაფერი თქვა. კმაყოფილება და სიამოვნება არ შეიმჩნია. მხოლოდ მისი ცუდლუტურად მომლიმარე ფირუზი თვალები ამჟღავნებდნენ ხარბი კაცის სიხარულს. ცოტა ხანს იმასლა-ათა. ბაზრისა და ქარვასლების ამბებს ძუნწად მოჰყვა. მაიკოს თეთრი ლიზას დანაბარები გადასცა, სადილადაც დაჰატიუა. გიგას ამხანაგების მოკითხვა უთხრა. ნამოდგა, ორთავეს თავი დაუკრა, გატრიალდა და თავის დუქნისაკენ თავდაღმართში დაეშვა.

გიგამ მხრები აიჩეჩა.

— მაიკოჯან, შენ არ შეამჩნიე, რომ ფირუზა ბოლო ხანებში ცოტას ლაპარაკობს? წინათ კი ლაპარაკს არავის აცლიდა.

მაიკომ გაიცინა. გიგას განუმარტა:

— ქორვაჭრის ხასიათი ხელს აღარ მისცემს. ქორვაჭრები ყაყანით და აურზაურით იკლებენ ბაზარს. დარბაისელი ვაჭრები დინჯები არიან, ყველაფერს ჭკუით ზომავენ. ცოტას ლაპარაკობენ და ბევრს ისმენენ. ბართლომე კურტანიძეც ამიტომ დაყრუვდა და დამუნჯდა. ახალგაზრდობაში კი მაგის იმერულით ყველას გული ჰქონია განყალბებული. მართლა, გიგაჯან, შენ იცი, რომ წინათ ბართლომე კურტანიძე ქარქვეტით ვაჭრობდა? კინტოსავით თურმე თაბახი ედგა თავზე.

გიგას თეთრი ლიზას ნაამბობი მოაგონდა.

— ფირუზასაც მაგით დაუნყია, ეხლა კი ყველგან თავს უკრავენ.

— ვიცი, ვიცი, მეც გამიგონია. სანყალი დედაჩემის ნათქვამია. ორთავენი შორს წავიდნენ, ფირუზაცა და ბართლომეც. ვაჭრის ქუდის ტარებაც სწორედ ეს არის! მაგრამ ჯერ სადა ხარ! ვინ იცის, კიდევ რა საქმეებს დაატრიალებენ. ფეხებიდან მოცვეთილი ფირუზა კიდევ ბევრ ვინმეს გააბამს ბადეში. სანყალი მაქრო, შენი მაკას ქმარი, — ერთხელ კიდევ უჩხვლიტა საყვარელს მაიკომ, — ბუზი იყო, ეხლა ეგ ხარაბუზებზე ინადირებს. ქარვასლებში ტყუილად კი არ დაეთრევა, ტყუილად კი არ უტრიალებს მდიდარ სოვდაგრებს. ეჰ, რაც მართალია, მართალია! შენმა ციდისოდენა საცოლემ კარგი საქმე ჩაგიშალათ.

ყურადღებად გადაქცეული გიგა სულგანაბული უსმენდა.

თვალმზიანი მაიკო თავისი ორი გრძელი თითით ზარის საყურეს ეთამაშებოდა და პირზე სიცილი ეფინებოდა.

კარი მერვე

1. ოჩხუბი

დაგინერეთ ამხანაგობისა და პირობის წიგნი. ხათრიჯამი
ბრძანდებოდეთ.
თბილისური დოკუმენტებიდან

ქარვასლებში ფირუზას დღენიადაგ გიგას ქება ესმოდა. ვაჭრობის საზრია-
ნობას და მაროფათს უქებდნენ. ფირუზა ხმას არ იღებდა. თავისთვის გუნებაში
ელმებოდა, რადგან კარგად იცოდა, რომ ამ ახალგაზრდა მედუქნის უკან
მაიკო კურტანიძე იდგა. თვითონ აღარსად აქებდა თავის ყოფილ დახლიდარს,
სხვების ქებას უფრო მეტ ფასს დებდა.

საქმე ისეთნაირად შეტრიალდა, რომ თავის იოყსულებს ფირუზა ბაზრის
დახლზე არაყს აღარ უდგამდა. სამაგიეროდ, ქარვასლებში, ვინც საამისოდ
გამოსადეგი იყო, იმისთვის არც ახალი ბაღდადი და არც ბუხრის ქუდი არ
ენანებოდა.

მელქო ფერშანგოვი გიგა ზანდაროვს ისე არ დაინახავდა, რომ მძიმედ
არ ამოეოხრა. თვალში მოსდიოდა თვალტანადი, მხარბეჭიანი, ლაზათიანი,
შნოიანად ჩაცმული და ვაჭრობაში უკვე კარგად განაფული ყოფილი სასიძო.
მაგრამ რაღას იზამდა? თავისი გზით დაფიქრებული მიდიოდა და უკვირდა,
რომ სულ აღარ აგონდებოდა სახლიდან გაქცეული ქალი.

იმ დღეს გადაუღებლად წვიმდა, წვიმით თავმოებზრებული სოვდაგრები
ქარვასლის სართულებზე დაბორიალობდნენ და თავშესაქცევად ერთმანეთში
მასლაათობდნენ.

ერთ-ერთი მალაზიის წინ მელქო ფერშანგოვმა ფირუზა ზანდაროვი გაა-
ჩერა. ჯერ თეთრი ლიზა მოიკითხა, მერე იმ თვისა და ამ თვისა თქვა, წვიმიან
ამინდზეც რაღაც წაიდუდუნა და ბოლოს სათქმელი უთხრა:

— ვბერდები, ფირუზჯან. ავადმყოფობამაც ხელი დამრია. სადღა შემიძლია
მაშრიყის ქალაქებში სიარული. ახალგაზრდა, გამოცდილი მექარავნე მჭირ-
დება. თქვენ გიგაზე გამიგონია, რომ წინათ სოვდაგრის ქარავნებს დასდევდა
თურმე, მაშრიყის ქალაქები და ქვეყნები მოუვლია. იმაზე კარგს მე სად ვი-
შოვნი? მოელაპარაკე, თუ ჭკუაში დაუჯდება, ძველ ხელობას მოჰკიდოს ხელი.

ფირუზა ყურადღებით უსმენდა სოვდაგარს. მის ნათქვამში ერთ სიტყვასაც
არ კარგავდა, თან თვალები უბრწყინავდა.

სოვდაგარი პასუხს უცდიდა. ფირუზამ უარის ნიშნად თავი გაიქნია. სოვ-
დაგარს გაუკვირდა.

— მე გიგა ზანდაროვისთვის სიკეთე მინდა, შენ ფინთი რამე არ იფიქრო.

ფირუზამ ლაქუციით შეანყვეტინა სიტყვა.

— ეგ რა საკადრებელია, მელქოჯან. შენი გულკეთილობის ამბავი მთელმა ქალაქმა იცის, მაგრამ! მაგარი სწორედ ის არის, რომ გრიგოლ ზანდაროვმა (ფირუზამ პირველად უწოდა მედუქნეს სოვდაგარის შესაფერისი სახელი) ქარაუნის უფროსის შეგირდობა დიდი ხანია დაამთავრა. ახალგაზრდაა, მაგრამ შეძლებული მედუქნეა.

— დიდ ჯამაგირს დავუნიშნავ.

— შემოსავალი კარგი გვაქვს, შენ იმდენი რა უნდა მისცე?!

ფერშანგოვი მიხვდა, რომ ფირუზა ვაჭრობას იწყებდა.

— მამ თქვენი პირობა რა არის?

— ოჩხუბობა, — ფრთხილად ჩააგდო სიტყვა საუბარში ფირუზამ და თან დაკვირვებით შეხედა სოვდაგარს, რათა მისი სახის მოძრაობა არ გამოჰპარვოდა.

სოვდაგარს გაკვირვების ნატამალიც არ დაეცყო სახეზე. ლოყაზე ხელი მოიხსვა, ცალი უღვაშის ბოლო ორი თითით დაიჭირა, ჩაფიქრდა და თანამოსაუბრეს დააშტერდა. გაკვირვება დიდი ხნის შემდეგ გამოესახა სახეზე, ნანყენმა მედუქნეს ქედმაღლურად გადმოუგო სიტყვა:

— ვაჰ, მდიდარი სოვდაგარის ოჩხუბად მედუქნეები?! სად გაგონილა!

ფირუზამ დაუყოვნებლივ მიაგება პასუხი:

— განა უნინ შენ თვითონ მედუქნე არ იყავი, მელქოჯან!

— ვიყავი, როგორ არ ვიყავი, უარს ვინ ამბობს. მაგრამ იცი, რამდენი ფული დავაგროვე, სანამ აქლემის ზურგზე დავჯდებოდი? ეგრე მალლა ასვლა ჯერ თქვენთვის ადრეა. მართალია, მონათლული სომეხი ხარ, მაგრამ წინათ ხომ ქართველი იყავი. ქართველი და სოვდაგარი? ფიე, მე არსად გამიგონია.

ფირუზამ მოაგონა.

— განა ჯულაბაანთ და ფორაქაანთ დავთარი არ ეჭირათ, არ სოვდაგრობდნენ? ან ზუბალაშვილი და სარაჯიშვილი რათ გავინყდება, მელქოჯან, განა ისინი მდიდარი ვაჭრები არ არიან? განა ვაჭრობით არ გამდიდრდნენ სააკაშვილი, ხარაზიშვილი, ქართველიშვილი, ნიკოლაძე? ან ჩვენი იმერელი ბართლომე კურტანიძე ავიღოთ. მდიდარი ალაფია, დაფასებული კაცია. ხელმწიფისაგან მედალიც მოუვიდა. ჯარისკაცებს პურს ის აჭმევს, იმათ ცხენებსაც იმის ქერს აჭმევს, ყაზარმებსაც ის ინახავს. იმისთანათ ქალაქში ფულს ეხლა არავინ შოულობს. კიდეც გითხრა? ქალაქში და ქარვასლაში ყველას ვიცნობ.

იმერლის ხსენებაზე მელქო ფერშანგოვმა ერთი წამით შუბლი შეჭმუხნა. მერე ისევ ფირუზას მიაშტერდა. მედუქნე რალაცის თქმას კიდეც აპირებდა. სოვდაგარსაც სწორედ ეს აინტერესებდა.

ფირუზამ ყურთმაჯა გაისწორა. ახლა მან აიღო საუბრის სადავე ხელში:

— დროება იცვლება, მელქოჯან, ეხლა სულ სხვა დრო არის. გიგას მაშრიყში ვერ გავგზავნი. თავს რათ აქნევ? მათქმევინე. ჯერ ხომ არაფერი მითქვია. ჰო, იმას ვამბობდი. უბრალო ანგარიშია. ქალაქში ყველაზე მეტად ეხლა მალრიბული საქონელი სალდება. ოსეფა ყორღანაშვილი, შენც კარგად იცი და

მეც კარგად მახსოვს, აყროლებული პირით დადიოდა, მაგრამ ის სულძალდი მეფის ცოლს ჰყვარობდა. ეხლა კი ყველანი პირებს იხეხავენ, პენენიკობენ, ფრანცუზობენ. ვერ უყურებ, ქალაქში რამდენი ჩინოვნიკია, რამდენი ნასნავლი ხალხია, რამდენი ბობოლა, სუდია და პოლიციელი? ისინი და იმათი ცოლ-შვილი, ჩემსავით და შენსავით ან ჩვენი ცოლებივით და ქალებივით ხომ არ ჩაიცვამენ? იმათ მალრიბული თავსაცმელი, ტანსაცმელი და ფეხსაცმელი სჭირდებათ, მალრიბული ავეჯი და სამკაულები. რალა შორს მივდივართ, განა შენ თვითონ სახლში მალრიბული სარკეები და სკამები არ გიდგას? ან ეს ჩემი დიდი ვერცხლის საათი მალრიბული არ არის? თუ გაგ ზავნაა, გიგა მალრიბის ჭკვენებში უნდა გავგ ზავნოთ. მაშინ ნახე, მეცა და ჩემს ნათესავსაც რა მოგება გვექნება. ეხლაც იტყვი, რომ ჩვენი მალლა ასვლა ადრეა?

ყურადღებად გადაქცეული სოვდაგარი ფირუზას ნიაზით უსმენდა, მაგრამ თვითონ არაფერი უთხრა. ფანჯრებისკენ გაიხედა.

— კაცო, ეს რანაირად წვიმს. ლამის ქარვასლის კედლები ჩამორეცხოს! კარგად იყავი, ფირუზჯან.

— მშვიდობით ბრძანდებოდე, მელქოჯან.

ფირუზას ხელში შერჩა გულისჯიბის ვერცხლის დიდი საათი. მიმავალ ფერშანგოვს ცოტა დაბნეული უყურებდა. ვერ მიმხვდარიყო, თანამოსაუბრე სოვდაგარს რა მოელანდა, რაზე შეწყვიტა მასთან ლაპარაკი. გაღებულ საათს დახედა, ხუფი ბრაზიანი ტკაცუნით დახურა და საათი ისევ გულისჯიბეში ჩაიღო. ქარვასლის კიბეებს ხელის თითების გაკვირვებული გაშლა-გამოშლით დაჰყვა. უცებ შუა კიბეზე ისე შედგა, თითქოს რალაც მოაგონდაო. ხელი შუბლზე შემოირტყა, ფირუზი თვალეზი გაუბრწყინდა, თავის თავს სხაპასხუპით მიაყარა:

— დაბრუნდება, უეჭველად დაბრუნდება. ამას რათ უნდა ლაპარაკი. მექარავნე განგებ მოიგონა. ნამდვილად ოჩხუბობა უნდა. აი, შე ბემურვათო, შე ღვთისპირიდან გადავარდნილო, პატიოსანი სოვდაგრების ამომგდებო, სიძუნნით და სიხარბით გამდიდრებულო. არა, მეც როგორ გავშტერდი! დაბერდი, ფირუზჯან? სოვდაგრული ლაპარაკი დაგავინყდა? არა, მაინც რანაირად ამხედ-დამხედა, რანაირად დამიტატანა, რანაირად შორს დაიჭირა! რას ვიფიქრებდი! — გახარებული ფირუზა ქარვასლის კიბეზე თვალით ეძებდა ფერშანგოვს და ვერ პოულობდა, — შორიდან გინდა მომიარო? ვერ მოგართვი! გეტყობა, ფირუზა ზანდაროვს ჯერ კარგად არ იცნობ.

ქარვასლის სპარსულ ალაყაფთან, გადმოხურულ ფოლორცზე, გაშლილი ქოლგის ქვეშ სოვდაგარი მელქო ფერშანგოვი წვიმის გადაღებას უცდიდა და თავისთვის ფიქრობდა:

— არა, რა კარგად, რა დალაგებით, რა ჭკვიანურად ლაპარაკობდა. ოჩხუბად სწორედ რომ სანატრელი კაცია. მაგრამ მე თვითონ რა ღმერთი გამინყრა? რატომ მე თვითონ ვერ მივხვდი? ეხლა სიმდიდრე, მართლაც, მალრიბიდან მოდის. მალრიბული საქონელი მატულობს, მაშრიყული კლებულობს. ამას რა

მიხვედრა უნდა? გამოშტერდი, მელქოჯან, ნამდვილად გამოშტერდი. ქალის სახლიდან გაქცევამ ჭკუა დაგიფანტა, გზა-კვალი აგირია, გულში კი ამბობ, აღარ ვდარდობო. აი, თუ არა დარდობ! განთქმულ სოვდაგარს მედუქნეებმა გაჯობეს. წინათ კი შენ ყოველთვის კარგად იცოდი, როდის საიდან რა ქარი უბერავდა. ხან ამტრახანს უყურებდი, ხან ისფაჰანს, ხან სტამბოლს. ეხლა ვენეტიკისკენაც გაიხედე. რა მოხდება? შენს წინაპრებს იქით წინათაც ხომ უვლიათ! რა იქნება, შენც გაბედო? ფირუზა მართალს ამბობს, დროებაც ეხლა სულ სხვა არის. თეირანიც და სტამბოლიც მოსკოვსა და ანგლიას თავს უკრავენ, ძალა აღარა აქვთ, ფრანციაც ხელებს იქნევს, მაშრიყში მეც შუაში ჩამსვითო, თორემ საქონელი დამილპებაო. განა სოვდაგრები, როცა სადილად სხედან, სულ ამაზე არ ლაპარაკობენ? განა ეს გუშინდელი ამბავია? ამ ქალაქში ჩემს თვალწინ რამდენმა ფრანცუზმა გაიარა, რამდენი საქონელი გაატარეს და წაიღეს სპარსეთისკენ. შენ სად იყავი, მელქოჯან, გეძინა თურა იყო? მარტო გილანურ მარგალიტზე და ქირმანშალზე რათ გეჭირა თვალი? რატომ მაშრიყს არ ეშვებოდი? არა, ფირუზა ზანდაროვი ნამდვილად ჭკვიანი კაცია. წინათაც ვამბობდი, ახლაც ვამბობ. ეხლა ამ საქმეს დიდი ჩიჩინი აღარ უნდა. ხელი ხელზე უნდა დავკრათ.

წვიმის გადაღება დაფიქრებულმა სოვდაგარმა ვერ შეამჩნია, ისევ გაშლილი ქოლგის ქვეშ იდგა ქარვასლის სპარსული ალაყაფის გადმოხურულ ფოლორცზე.

შინ სადილზეც, მათლაფაში, გაშტერებული იყურებოდა, კოვზი ხელში უჩერდებოდა და ზანდაროვებზე ფიქრობდა. მთელი საღამო თავის დიდ ფრანგულ სავარძელში გაუნძრევლად იჯდა და ფირუზას ნათქვამს სწონდა, ანგარიშობდა.

ღამე ფიქრებში შემოათენდა.

გამტკნარებულ ანუშას ასე ეგონა, მისი ჩაფიქრებული ქმარი სახლიდან გაქცეულ ქალს იგონებდა და დარდობდა.

2. ბარიბეა

მაშინ ხელი-ხელს დაჰკრეს და გაშორდნენ.
ლავერენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

მეორე დღეს მელქო ფერშანგოვი და ფირუზა ზანდაროვი ქარვასლაში ერთმანეთის გვერდით ისხდნენ, სხვა სოვდაგრების ლაპარაკს ყურს უგდებდნენ, თვითონ ხმას არ იღებდნენ, ერთმანეთს არ ელაპარაკებოდნენ, მაგრამ ორივე ერთსა და იმავე საქმეზე ფიქრობდა.

შუადღისას ერთმანეთს თავი დაუკრეს.

— კარგად იყავი, ფირუზჯან.

— გმუილობით ბრძანდებოდე, მელქოჯან.

ერთი კვირის შემდეგ მელქო ფერშანგოვი ისევ შეხვდა ფიროუზა ზანდაროვის ცოტა გამხდარი ჩანდა. ფიქრით და ანგარიშით თავი პქონდა დამძიმებული, პირქუში სახე კიდევ უფრო მეტად დაღვრემილი.

ფიროუზა განზე გაიყვანა და უთხრა:

— მოვილაპარაკოთ, ფიროუზჯან.

ფიროუზამ გამარჯვება არ შეიმჩნია. სერიოზული სახე მიიღო. თვითონაც მოკლედ მოსჭრა:

— ამ ქარვასლის თალებს ქვეშ რა უნდა გადავწყვიტოთ, მელქოჯან. ლაპარაკით დავილაღეთ. ეხლა საბუთებით უნდა ვილაპარაკოთ. სალამოთი ჩვენსას მობრძანდი. ჩემი ანგარიშის ნუსხები და დავთრები ვნახოთ. იქ გავიგოთ, ოჩხუბად გამოვდგები თუ არა. გიგაც შინ იქნება.

ფერშანგოვი უყოყმანოდ დაეთანხმა, წინადადება მოეწონა.

სალამო ხანზე ზანდაროვებს ეწვია. თეთრი ლიზა პატივისცემით მიესალმა. ძვირ სტუმარს მიელაქუცა, ფიანდაზად გაეშალა. ფერშანგოვს ესიამოვნა, ყურთმაჯა თავმომწონედ გაისწორა.

გიგა ზანდაროვი ისევ იმ კუთხეში იჯდა, იმ დღეს თავჩაქინდრული ხელში ბეჭედს რომ ატრიალებდა და პირისახე ჩამოსტიროდა.

სრულიად გამოცვლილიყო. უფრო გალამაზებული და დამშვენებული გამოიყურებოდა. სადღა იყო მისი დაღონებული, ჩაფიქრებული და უძილობით გამხდარი სახე. მელქოს დარდით გათავებული თავის ცოლი გაახსენდა. ამოიოხრა. ზანდაროვებმა შეამჩნიეს, მაგრამ არაფერი თქვეს. ახლა არც ფერშანგოვს სჭირდებოდა ნუგეში.

მაგიდაზე დალაგებულ თეფშებზე ხმელი ხილი იყო დაყრილი. დოქით შარბათი იდგა. ბოთლებით — წითელი ღვინო. მწვანილებს შორის პატარა პურები ეყარა. იქვე ელაგა ჯამები წვნიანით, ნიორწყალში მოხარშული დედალი, შემწვარი ცხვრის ხორცი, ფიჩხული და ხრამული.

მამაკაცები მაგიდას შემოუსხდნენ.

თეთრი ლიზა ფეხაკრეფით ოთახიდან გავიდა. ვაჭრები საქმიანი ლაპარაკისა და ანგარიშის დროს ქალებს არ ისწრებდნენ.

ღვინო მოსინჯეს. ერთმანეთი დალოცეს, საქმელი განიქნეს და ოჩხუბობის საქმეზე ლაპარაკი დაიწყეს.

ფერშანგოვმა ქალაღი და სანერ-კალამი მოითხოვა. ფიროუზას და გიგას ყურებზე სათვალისადან გადმოხედა:

— ყველაფერი ქალაღზე უნდა ვქნათ.

— ყურბანოღლუმ, მელქოჯან! ყველაფერი ქალაღზე ჩამოვწეროთ.

— ნაღდი ფული რამდენი გექნებათ? — იკითხა ფერშანგოვმა.

ფიროუზამ პასუხი არ დაუგვიანა:

— შენზე ლარიბი ვარ, მაგრამ სოვდაგარ სარდაროვზე მდიდარი.

ფიროუზამ გიგას გადახედა, ანგარიშის ნუსხები და დავთრები მოატანიდა.

დიდხანს ილაპარაკეს. გაცხარდნენ და დაწყნარდნენ. გაფიცდნენ და დამშვიდდნენ. შუბლის კოპები შეკრეს და ისევ გახსნეს. ბევრი ქათინაური თქვეს და ლაპარაკში მწარეც გაურიეს. იბუზღუნეს და ილაქუცეს. პირობის ქალღმერთი მხოლოდ რამდენიმე საათის შემდეგ დაწერეს. მაგრამ ისევ ალაპარაკდნენ და აყაყანდნენ. ბოლოს, როგორც იყო, პირჯვარი გადაიწერეს, ქალღმერთს თავიანთი სახელი და გვარი მოაწერეს და მონმეების ხელის ჩასართველად ადგილები დატოვეს. მეორე დღეს ეკლესიაში მღვდელს ოჩხუბობის პირობის და „ამხანაგობის წიგნის“ გარიგებას წააკითხებდნენ და ხელის ჩართვას სთხოვდნენ, შემდეგ ქარვასლაში განთქმულ სოვდაგრებს დაუვლიდნენ და ისინიც ხელს ჩაურთავდნენ.

ამით დასრულდებოდა ფერშანგოვის და ზანდაროვების გარიგება.

ვახშამს კმაყოფილი მოუბრუნდნენ. ბლომად დალიეს. ყბები აღარ გააჩერეს. სულმოუთქმელად გამოძლნენ. ხმელ ხილს კბილი გაჭკრეს და ისევ მასლაათს შეუდგნენ. იხუმრეს და ბევრი იცინეს.

კაცებს არც თეთრი ლიზა ჩამორჩა. ლაზათიანად გამოიძენდა და გამოიბრუჟა. ენად გაიკრიფა. მოსწრებულად ხუმრობდა და კაცებს აცინებდა. დადინჯებული ფირუზა თავშეკავებულად ხითხითებდა. გიგა გულიანად იცინოდა. ფერშანგოვს სიცილი არ გამოსდიოდა და ცხენივით ხვიხვიხებდა.

ყველანი ერთად თეთრ ლიზას აქეზებდნენ და მის ყოველ პილპილიან სიტყვას „აჯან! აჯან“ აყოლებდნენ.

ღვინომოკიდებულ დედაკაცს ერთი-ორჯერ ბილნი სიტყვაც წამოსცდა და საერთო ხარხარი გამოიწვია.

მელქო პირდაღებული შესცქეროდა.

— დედამთილობის მეშინიან, — ამბობდა წითელი ღვინით ნიკაპ-დანინ კლული თეთრი ლიზა, — აი, ნახეთ, თუ რძალმა მეც ვირზე არ შემსვას!

— მოგიხდება, თერძის ქალო! — მიაძახა გაბადრულმა ფირუზამ.

თეთრმა ლიზამ ფერშანგოვს გაცვეთილი კბილები გაუკრიჭა.

— არ იცი, ავლაბარში რა მოხდა, მელქოჯან?

— არ ვიცი, ლიზაჯან! — ალერსიანადვე დაუბრუნა მელქომ.

— ერთ რძალს თურმე შიგ შუა ოთახში დიდი მუგუზალი დაუდვია. ქმარს გაჭკვირვებია, უკითხნია: „ეგ რა არისო? ეგ რათ გინდაო?“ „არ მოგნონს, მიტოჯან?“ — უთქვია იმის ცოლს. „დედაკაცო, ეგ მუგუზალი შუა ოთახში ვის მოეწონებაო?“ „ჰოდა, მაშინვე უპასუხნია ახლანდელ რძალს, მეც დედაშენი ეგრე არ მომწონსო, ეგეც მუგუზალივით არის ჩვენს სახლშიო, როცა დედაშენს გააგდებ, მეც მუგუზალს გადავაგდებო“. მაშ! ეგრე კი ყოფილა!

— შენ მოკვდი, ლიზაჯან, აჰა, შენ მოკვდი! — როხროხებდა ფერშანგოვი.

თეთრმა ლიზამ უარესები მიაყოლა, ყველანი სიცილით დახოცა. ბოლოს მთქნარება აუტყდა. პირჯვრის გადაწერა გადაავინყდა, თავის საყვარელ აღჯანაბადისაკენ წაუვიდა ხელი, პირი გაივსო და თვალები ჩაბლიტა.

ოჩხუბები სუფრიდან ნაშუალამევს წამოიშალნენ.

3. დადარდინა ნებული მაიკო

ამ კითხვას მარკიზა ისე უტრიალებდა გარშემო, როგორც ბედუინი მდიდარ ქარავანს უტრიალებს.
ონორე დე ბალზაკი, „პრინცესა კადინიანის საიდუმლოებანი“

ფირუზა ზანდაროვმა კარგა დიდ მანძილზე გააცილა გაბლენძილი, კმაყოფილებით და ღვინით ცოტათი ატორტმანებული, მაგრამ მაინც მედიდურად ნინ მიმავალი ფერშანგოვი. ერთი ნაბიჯით ჩამორჩენილი ფირუზა გვერდში მონინებით მისდევდა, ერთგან ხელიც მიაშველა, რათა ნაფორხილებული სოვდაგარი ტლაპოში არ დაცემულიყო.

გზადმიმავალნი ვაჭრობასა და სოვდაგრობაზე ლაპარაკობდნენ.

ფირუზამ თავისი ოჩხუბი სახლამდე მშვიდობიანად მიაცილა და უკან გამობრუნდა. სახლის კარი ღიღინით და ხელების ფშვნეცით შეაღო.

— ყეყეჩი ყოფილა, — ამბობდა ფირუზა ფერშანგოვზე, — ყეყეჩია, მაშ რა არის? სოვდაგარს ოჩხუბად მედუქნე რათ უნდა? საქმეს თავი და ბოლო არ უნდა გაუსინჯო?

გიგაგაკვირვებით მიაჩერდა. ფირუზამ შუა ოთახში ბუქნასავით შემოუარა და გახარებულმა დაიძახა:

— ქალის გაქცევა დასტყობია, ჩვენც ეს გვინდა! თქვენ რა, მდიდარი სოვდაგრის ქონებას ეხუმრებით?!

ამ დროს კედლის საათიდან გუგული გამოხტა და მხიარულად შემოსძახა თავისი „კუ... კუ...“

— ხედავთ, გუგულმაც დაგვიმონმა. — აღტაცებით ნამოიძახა ფირუზამ და ტაში შემოჰკრა.

ღიღით თეთრი ლიზა წმინდა ნიკოლოზის ეკლესიაში გაიქცა სანთლის დასანთებად.

გიგამ სოვდაგარ ფერშანგოვთან ოჩხუბობის ამბავი მაიკო კურტანიძეს შეატყობინა. მაიკომ ჯერ მქირდავად გაიღიმა, მერე მოიღრუბლა, დალონდა. მისთვის მიცემული პირობა გაახსენდა, თავისთვის ნაღვლიანად ჩაილაპარაკა:

— ბერყენა სოვდაგარი ხდება! — ამ უსიამოვნო ფიქრს შიშნარევი წინათგრძნობა დაადევნა, — ან ფირუზა ზანდაროვს დაემგვანება, ან ბართლომე კურტანიძეს. უიმე, უნინ დღეც გამქრობია!

თითზე კბენა გვიანლა იყო. ეს გულმართალი და მიამიტი ყმანვილი თვითონაც ჰყავდა დაყენებული ფირუზა ზანდაროვის და ბართლომე კურტანიძის გზაზე. თუმცა მისთვის თავზე ვაჭრის ქუდი რომ არ გაემაგრებინა (ესეც კარგად იცოდა გარეგნულად შატაბუტა მაიკომ), მას ქალაქში არ ედგომებოდა, დაიკარგებოდა და დაეკარგებოდა.

თავისი აბრიალებული სიყვარულის ასეთი დასასრულის არც ატანის, არც გაძლების თავი არა ჰქონდა. ახლა სხვა მხრიდან უვლიდა საფრთხე მის თავდავინყებულ სიყვარულს.

ცხოვრების ჭირ-ვარამში გამოვლილი მაიკო კურტანიძე სულ მუდამ თადარიგს იჭერდა და ახლაც თადარიგის დაჭერას შეუდგა.

4. მტკვრის გაღმა-გამოღმა

რამდენჯერ ეს მტკვარი ამ ადგილას, სადაც ეხლა ჩვენ ვლხინობთ, იყო მონამე იმათი სიყვარულისა. დანიელ ჭონქაძე, „სურამის ციხე“

ცოტა ხნის შემდეგ ფირუზამ ზემო დუქანი გაყიდა, რადგან მედუქნეობა აღარ ჭირდებოდა. მტკვრის გაღმა გასვლას აპირებდა. დროებით ქვემო დუქანი დაიტოვა. ისიც იმიტომ, რომ თეთრი ლიზა უსაქმოდ არ ყოფილიყო. სიმდიდრისა და შემოსავლის მიუხედავად, ფირუზას კანონად ჰქონდა დადებული: მუქთად პური არავისთვის ეჭმია.

ახლა ფირუზა და გიგა ზანდაროვები მტკვრის გაღმა ქარვასლაში საქმობდნენ, თეთრი ლიზა მტკვრის გამოღმა, ძველ დუქანში ვაჭრობდა.

მაიკო დანალვლიანდა. თავის საყვარელს იშვიათად ხვდებოდა.

გიგა მთელ დღეს ქარვასლაში ატარებდა. სალამოობით კი ბართლომე კურტანიძე ყოველთვის შინ იჯდა. პაემანი შეუძლებელი იყო.

ათასში ერთხელ, ისიც კვირაძალზე, გიგა მაინც ახერხებდა კურტანიძეებთან ასვლას.

ლამპით განათებულ დიდ მაგიდასთან მხოლოდ ორნი ისხდნენ და ლაპარაკობდნენ. ბართლომე ლაპარაკში არ ერეოდა. დაძინებამდე ბავშვებისათვის სათამაშოებს აკეთებდა. მაიკოს ბიჭებს — ალმასხანას, სპირიდონას და ალფეზას ძილი ეკიდებოდათ, თავებჩამოკანტურებულნი საცოდავად მიმსხდარიყვნენ კუთხეში და თვლემდნენ.

დედას შვილები არ აგონდებოდა.

ჩაის დალევის შემდეგ გიგას მაიკო ფირუზას დუქნამდის აცილებდა. გზად ბნელი ხეების ქვეშ ჩერდებოდნენ, სახლების იაქთალებს ეფარებოდნენ, სადაც მოახელთებდნენ, იქ კოცნაობდნენ. მაიკოს კარიც ავინყდებოდა და სახლიც. ზოგჯერ სიცილით ამბობდა:

— ქა, პატარა გოგოდ და ბიჭად გადავიქეცით. ასეთი აცუნდრუკება აღარც შენ გიხდება, აღარც მე. არ გვინდა დავიჯეროთ, რომ უკვე ვბერდებით.

„დაბერებულ“ მაიკოს ოცდასამი წელი უსრულდებოდა, ხოლო გიგას — ოცდაოთხი წელი.

კარი მეცხრე

1. ფილიპე მამრაცის ოჯახი

გაჭირვება გვიახლოვდება.
ონორე დე ბალზაკი, „ფაკინო კანე“

სოვდაგრობაში გიგა ზანდაროვმა ისეთი ფხა გამოიჩინა და ქარვასლაში ისეთნაირად დატრიალდა, რომ მის შემყურე ფერშანგოვს გული ბოლმით ევსებოდა. იმ საათს წყევლიდა, რა საათსაც მან იმერელი ფილიპე მამრაცე თავის მაღაზიაში ნოქრად აიყვანა. „ის ცულლუტი იმერელი რომ არ გამოჩენილიყო, წინ რა დაუდგებოდა, ჩემი ქალი გრიგოლ ზანდაროვის ცოლი გახდებოდა, შუშანიკიც ბედნიერი იქნებოდა, ჩემი ცოლიც და მეც ბედნიერი ვიქნებოდით“, — ფიქრობდა გულგაბოროტებული სოვდაგარი.

ფილიპეს ფერშანგოვი ყველგან სდევნიდა, არ ახარებდა. სადაც ფილიპემ სავაჭრო ფარდული გახსნა, იქ ფერშანგოვმა გამართული დუქანი წამოჭიმა. საქონელს ჩალის ფასად ჰყიდდა და უარყოფილ სიძეს ადვილად აკოტრებდა.

ფილიპემ თავზე თაბახი შეიდგა, ქარქვეტით ვაჭრობა დაიწყო. ხალისიანი და მხიარული, იმედს არ კარგავდა. ფულის მოგებისა სჯეროდა, გამდიდრებაზე ოცნებობდა.

სოვდაგარ ფერშანგოვის სახლს წინ გაუვლიდა ხოლმე და გაბმული ხმით ყვიროდა:

ქარქვეტა, ქარქვეტა, თქვენი გვარის განყვეტა.

სახლს გასცდებოდა თუ არა, ახლა კინტოსავით დაიძახებდა:

ქარქვეტა, ქარქვეტა,

აბა, კარგი ქარქვეტა.

ვინც სოვდაგარისა და იმის ნოქრის ამბავი იცოდა, ერთობოდა და იცინოდა. გაკინტოებული იმერლის მოსწრებული სიტყვა მოსწონდათ. ჭკვიანი, გამოცდილი და წინდახედული სომეხი ვაჭრები თავის ქნევით აღნიშნავდნენ:

— ეგ სიმღერა ცუდი ადამიანების გამოგონილია. ქართველები და სომეხები ყოველთვის ტკბილად ვცხოვრობდით. ეხლა კი ნელ-ნელა წარბს ვუნწევთ ერთმანეთს. მაშ როგორ გინდათ, ქალაქში გამოქცეულმა ქართველებმა ან ვაჭრობას უნდა მოჰკიდონ ხელი, ან ხელობას, ნამეტნავად იმერლებმა. მეტოქეობა საქმეს აგვირევს.

გაბრაზებულმა ფერშანგოვმა ფილიპეს დაქირავებული ავარები დაადევნა, ავარებმა გულდანდობილი იმერელი სახლის იაქთალთან მიიმწყვდიეს, მაგრად მიბეგვეს და დაემუქრნენ:

— თუ მაგ სიმღერას არ მოიშლი, იცოდე, თაბახს თავზე დაგამტვრევთ.

თაბახი თავდაღმართში დაუგორეს, ქარქვეტა ფეხებით დაუსრისეს. მასხა-
რად აიგდეს, დასცინეს, დიდხანს ატრიალეს, აბუქნავეს, ბოლოს პანლური
ამოჰკრეს, წინ გაიგდეს და იქამდე სდიეს, სანამ ცემით დალურჯებული ფი-
ლიპე მოისაზრებდა და უკანმოუხედავად მოჰკურცხლავდა.

ფილიპემ ვაჭრობაში წელი ველარ აითრია. გული გაუტყდა. ყურები ჩამო-
ჰყარა. ჯავრისაგან ლოთობა დაიწყო. ცოლს აყვედრიდა, ზოგჯერ სცემდა
კიდევ. მის მშობლებს უნმანურად ლანძლავდა და კინტოსავით იგინებოდა.
გალოთებული და გაავეებული ფილიპე სოვდაგარ ფერშანგოვის ჯავრს უდა-
ნაშაულო ცოლ-შვილზე იყრიდა.

ოდესღაც ლამაზი და ეშხიანი შუშანიკი გაჭირვებამ და დარდმა მოიღწო.
გახდა, ლოყები ჩაუცვივდა. ისედაც პატარა, კიდევ უფრო დაპატარავდა.
ასეთი შთაბეჭდილება რჩებოდათ მის ნაცნობებს, როცა მდიდარი სოვდაგრის
მობუზულ და წელში განყვეტილ ქალს უყურებდნენ. მის ოჯახში შიმშილი აბე-
ზარი სტუმარივით ჩასახლდა და იქიდან ფეხი აღარ მოიცივალა. ცხოვრებაზე
გულალრენილი ფილიპე ან ლოთობდა, ან ტახტზე ეგდო და ეძინა. ხანდახან
თითო ლუკმას მიუგდებდა ხოლმე ცოლსა და შვილებს, შიმშილით რომ არ
დახოცილიყვნენ.

შიმშილით, სიცივით და სიტყვლით დატანჯულ შუშანიკს ორი წლის ბი-
ჭუნა კალთას აგლეჯდა, ტიროდა და პურს სთხოვდა. აკვანში ძუძუმწოვარა
გოგო იჭაჭებოდა, მაგრამ გაძეძავებულ დედას მისი გაჩერება არ შეეძლო,
მშიერს რძე დამშრალი ჰქონდა.

შუშანიკი თავისი მამის იქითბაშის ბურნუთოვის სახლის ბნელ სარდაფში
ცხოვრობდა. სანყალ ქალს მზის სინათლე ენატრებოდა. ნესტის სუნი პირ-
ველად გულს ურევდა, მერე ამასაც მიეჩვია, თითქოს შიმშილსაც იტანდა,
რადგან მხოლოდ შვილებზე ფიქრობდა და როგორც შეეძლო, თავის ქორფებს
ისე უვლიდა. ცხოვრება უფრო უღმობელი აღმოჩნდა, ვიდრე დასაწყისში
ფიქრობდა. რაც დრო გადიოდა, მით უფრო აუტანელი ხდებოდა მისი მდ-
გომარეობა. ფილიპე ხშირად მთელი დღეებით იკარგებოდა და შუშანიკის
გამკითხავი არავინ იყო. მშიერსა და დაღლილ-დაქანცულს აკვნის დარწვევის
თავიც აღარა ჰქონდა. აკვნის გაშტერებული რწევა და ღინჭილების სუსტი
ჩხაკუნი უძუძოდ გაშვებულ ქორფას ძილს არ ჰგვრიდა, პირიქით, უარესად
ჭირვეულობდა. ზოგჯერ ცრემლმუშრობელ ქალს აკვნის დარწვევაც ავინყდე-
ბოდა. ბავშვების ტირილი აღარ ესმოდა. გაოგნებული უაზროდ იყურებოდა.
გამოფხიზლებულს კი მთვრალი ქმრის გამოჩენა თავზარსა სცემდა.

შინ გვიან დაბრუნებული, ღვინით გაღებელი ფილიპე ცოლს მუშტებს
გამეტებით ურტყამდა, გაბოროტებული არც ორი წლის ბიჭუნას ინდობდა,
თავზე, ლოყებზე სილას უღანუნებდა და აღრიალებდა. ხმაურზე აკვანში
გამოღვიძებული გოგო თავის ყურისნამლებ ტირილს ძმის ტირილს უერთებ-
და. ცემისაგან სახედალილავებული შუშანიკი ქმარს ხელებში უვარდებოდა,
რათა შვილებს გადაფარებოდა და ლოთის მუშტები მხოლოდ მას მოხვედრო-

და. ცხოვრების ფსკერზე დაშვებულ, უპატრონო და უნათესავო ფილიპეს არაფრად არ მიაჩნდა ასევე მიუსაფარი და უპატრონო ქალის ცემა-ტყეპა. დიდხანს ბორგავდა და ბობოქრობდა. მერე ტახტზე გაუხდელად ეგდო და ხვრინავდა. აკვანზე გადაფაფრებული შუშანიკი სულს ძლივს იბრუნებდა და იმ ნამს წყევლიდა, რა ნამსაც მათი კედლის საათიდან გუგული გამოხტა და მას საბედისწერო ნიშანი მისცა.

ასე ცხოვრობდა მდიდარი სოვდაგრის ქალი, რომელსაც წინათ მშობლები ციე ნიავს არ აკარებდნენ.

ერთ დღეს ფილიპე სულ არ გამოჩნდა. იმ დღეს შუშანიკი შვილებთან ერთად შიმშილობდა. გათენდა. დილას შუადღე მოჰყვა. შუადღეს — საღამო. დაღამდა. შუალამემაც მოატანა, მაგრამ ფილიპე არსად ჩანდა. ასე გაიარა ორმა თუ სამმა დღემ. მალე კვირაც მიიწურა. შუშანიკი შეფიქრიანდა. შეშინდა: „ვინმე მოჰკლავდა მთვრალების ჩხუბში ან პოლიცია დაიჭერდაო“. ის ღამე ძლივს გაათენა. უთენია ადგა. მხრებზე დაგლეჯილი შალი მოისხა. ბავშვები მეზობლის პატარა გოგოს დაუტოვა, თვითონ დაკარგული ქმრის საძებნელად წავიდა. აშპაზხანებსა და სამიკიტნოებში დადიოდა ლოთებს შორის და ყველას ქმრის ამბავს ეკითხებოდა. არავინ არაფერი იცოდა. პოლიციაშიც ვერაფერი უთხრეს. ფილიპე ცამ ჩაყლაპა. არც არასოდეს გამოჩენილა.

გამოუცდელი და მარტოხელა შუშანიკი დაიბნა. ძრწოლამ შეიპყრო. არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო, რა გზას დადგომოდა, რით ერჩინა თავისი ქულფათები. თავის მოკვლასაც და წყალში გადავარდნასაც ფიქრობდა, მაგრამ შვილები ეცოდებოდა. საბრალო ქალს ღარიბი მეზობლები, ბურნუთოვის სახლის მდგმურები, პირველ ხანებში თითო ლუკმას აწვდიდნენ, მაგრამ მალე მობეზრდათ. თვითონაც წელეებზე ფეხს იდგამდნენ და გაჭირვებით ცხოვრობდნენ. შუშანიკი მიხვდა, რომ ნაწყალობევი ნამცეცხვებზე ხელი უნდა აეღო და საკუთარი შრომით ეცხოვრა.

2. ვარდისმონას გამოჩენა

არაფერი ისე საშინელი არ არის, როგორც სინამდვილე.
ონორე დე ბალზაკი, „ონორინა“

სოვდაგრის ქალმა მრეცხაობა დაიწყო.

სარდაფის ქვის იატაკზე ცეცხლი ენთო, ზედ დიდი ქვაბი იდგა. ცეცხლის ბოლისა და ქვაბიდან ამოდენილი სქელი, ცხელი ორთქლის გამო მთელ სარდაფში განუჭვრეტი, მონითალო ნისლი იყო მოდებული. ადამიანს სუნთქვა უჭირდა. შავად შებოლილი, გამურული კედლები საზარლად იყურებოდნენ. ყველგან, სარდაფის ყოველ კუთხეში, შემადრწუნებელი სიღარიბე და უილაჯობა იყო დასადგურებული.

პირგამურული, ფეხშიშველა ბიჭუნა, რომელსაც თავზე დიდი კაცის და ფხრენილი ქუდი ეხურა, დის აკვანს არწევდა და თავის დიდრონი, ნალვლიანი თვალებით უყურებდა სახეაჭარხლებულ დედას, რომელიც სუსტი, გამხდარი ხელებით სარეცხის გობში კენესით წურავდა მდიდრების თეთრეულს. გარეცხილი პერანგები და ქვედა საცვლები შუშანიკს დიდი კალათით ეზოში მიჰქონდა და გარდი-გარდმოდ გაბმულ თოკებზე გასაშრობად ფენდა. პატარა ბიჭი თავისი პანანინა ხელებით ეპოტინებოდა კალათას, მაგრამ დედას უფრო ხელს უშლიდა, ვიდრე შველოდა. მერე ისევ სარდაფში, როცა ცეცხლი უკვე ჩამქრალი იყო, უთოს ფიცარზე მოხრილი, სიცხისაგან ოფლში განურული შუშანიკი წელმონყვეტილი აუთოებდა გამშრალ საცვლებს. პირმოკუმული, ჯანგატეხილი და გულჯავრიანი ქალი გრძნობდა, რომ მეტს ველარ აიტანდა და უდანაშაულო შვილები ღვთის ანაბარად დარჩებოდა.

კეთილმა ადამიანებმა შუშანიკის გაჭირვებული ცხოვრების ამბავი მელქო ფერშანგოვს შეატყობინეს. სოვდაგარი შეყოყმანდა. ლაპარაკში ფირუზა ზანდაროვი ჩაერია, ოჩხუბს ურჩია:

— ნუ აჩქარდები, დამიჯერე. ცოტაც ინვნიოს, მოუხდება, ჭკუას ისწავლის. მერე სახლში მოიყვანე. მაშ, რას იზამ? შენი ქალია, ღვიძლი შვილი, ცის ქვეშ ხომ არ გაუშვებ!

სოვდაგარი თავის მრჩეველს დაეთანხმა, რადგან მის სიტყვას აფასებდა და ჭკვიან კაცადაც თვლიდა.

ფერშანგოვის ნაცნობი ვაჭრები თავის ქნევით უყურებდნენ გაცრეცილ და გაძვალტყავებულ შუშანიკს, რომელსაც ქუჩაში მხარზე შედგმული სარეცხის ვეებერთელა კალათა მიჰქონდა.

გუნებაში კი ფიქრობდნენ, რომ ისინიც ისე მოიქცეოდნენ, როგორც მელქო ფერშანგოვი სახლიდან გაქცეულ ქალს მოექცა.

როცა ერთხელ შუშანიკი ხვნეშით, ოხვრით და ხველებით ადიოდა ერთი თავადის ბრწყინვალე კიბეზე, წინ მოულოდნელად ვარდისმონა შეეფეთა. ვარდისმონამ თვალს არ დაუჯერა, პირველად ასე ეგონა, ვტყუვდებო, მაგრამ ჩამომხმარ და ჩამოძონძილ ქალში საშინლად გამოცვლილი თავისი ქალბატონი რომ აღმოაჩინა, თავში ხელები წაიშინა, ლოყა ჩამოიკანრა. მიეშველა. მისი პატარა, სუსტი მხრიდან სარეცხის მძიმე კალათა გადმოიღო. გადაეხვია და გადაკოცნა. ძველმა მეგობრებმა ერთმანეთს შესტირეს და იქვე, კიბის საფეხურზე ტირილით ჩამოსხდნენ. თავზე კნეინა წამოადგათ.

— ეს რა ამბავია? ეს რა ტირილია? — გაცოცხლებული კითხულობდა ვარდისმონას ახალი ქალბატონი.

მოახლემ კნეინას დანვრილებით უამბო შუშანიკის თავგადასავალი. ამ ამბის მოსმენით განცვიფრებულ კნეინას სხვებთან გულმოდგინედ დამალული სიმართლე წამოსცდა:

— აბა, რას წარმოვიდგენდი, თუ ჩემი მრეცხავი იმ მდიდარი სოვდაგრის ქალი იყო, რომლის ვალებიდან ჩემი ოჯახი ვერ ამოვიდა და, ალბათ, ვერც

პერასოდეს ამოვა. მეცა და ჩემი ქმარ-შვილიც იმის ხელთა ვართ. ჩემო კარგო, მამაშენი ძალზე მდიდარი ვაჭარია, ნადი, ფეხებში ჩაუვარდი, პატრება თხოვე.

— ნადი, გენაცვალე, ჩემი ქალბატონი მართალს გეუბნება. შენთვის სიკეთე უნდა, — დაყვავებით და ალერსით ეუბნებოდა ვარდისმონაც, — ნადი, მამაშენს თავი შეაცოდე, შენი შვილებიც დაანახვე. მამა არის, მოგხედავს და შეგივრდომებს. დედაშენიც, ამას რალა ლაპარაკი უნდა, განამეკი კარგად არ ვიცნობ ანუშას! ხელს დაგდებს და მოგივლის. შენ უფრო დედის იმედი უნდა გქონდეს. იპ, დედის გული სულ სხვაა!

შუშანიკმა უარის ნიშნად თავი გაიქნია. მამასთან შეხვედრის ეშინოდა. ნასასვლელად მოემზადა. ვარდისმონამ თავისი ყოფილი ქალბატონი მარტო აღარ გაუშვა, ბურნუთოვის სახლამდის მიაცილა. კნენამაც ნება დართო.

გზაში შუშანიკს გაოცებით უყურებდა და ნამდაუნუმ ვიშვიშით იძახდა: „შენ მოგიკვდეს ვარდისმონა! გოგო, ეგრე რამ გამოგცვალა?“ ოდესღაც კობტა და კეკლუცი შუშანიკი ამ სიტყვებზე სანყლად იღიმებოდა.

3. სარდაფი

— ეტყობა ძალიან ღარიბი იყო, რაკი სარდაფის კუთხეში ცხოვრობდა.
თ. დოსტოევსკი, „დამცირებულნი და შეურაცხყოფილნი“

როცა ვარდისმონა ბნელი და დანგრეული კიბით ბურნუთოვის სახლის იმ სარდაფში აღმოჩნდა, სადაც შუშანიკი თავისი შვილებით ცხოვრობდა, კინალამ შეჰკივლა; ისევ ხელები გაშალა და ლოყები ჩამოიკანრა. გული ამოუჯდა და ისე აქვითინდა, თითქოს სარდაფში მიცვალებული ყოფილიყო დასვენებული. ტირილით დაოსებული უყურებდა შუშანიკის გამხდარ, ნაშიმშილებ, გაყვითლებულ შვილებს და უარესად იმდულრებოდა. მერე ხან პანანინა ქრისტინეს კოცნიდა, ხან პატარა კოსტას — რომელსაც სალოკი თითი პირში ჩაედო და ცნობისმოყვარეობით შეჰყურებდა უცხო დედაკაცს. ტირილი რომ მოათავა და ცრემლები ფართოდ გაშლილი ქალაღაიას ბოლოთი მოინმინდა, ვარდისმონა შუშანიკს მიუბრუნდა. მხოლოდ ახლა შეამჩნია, რომ მისი ყოფილი ქალბატონი გაუფცქვნიელ მთელ-მთელ კარტოფილს ხარშავდა ზედადგარზე მოდგმულ პატარა ქვაბში. ისევ ვიშვიშსა და ურვას მოჰყვა, მაგრამ თანდათან ხმაში სიმტკიცე დაეტყო.

— ნახეთ, რანაირად გვატრიალებს ნუთისოფელი, ნახეთ, სოვდაგრის ქალები რა დღეში ვართ ჩავარდნილი! მაგრამ არა უშავს, ღმერთი მოწყალეა. დღეიდან, რაცა მაქვს ან რასაც ვიშოვნე, თქვენთან მოვიტან. პური და ყველი ყოველთვის გექნებათ, ხანდახან ცხელ კერძსაც მოვახერხებთ. მაგრამ, შუშანიკ, ყური დამიგდე, გოგო! მაშინდელივით არ მოვტყუვდეთ. მამაშენს პატრება

თხოვე. ჩემი ქალბატონი, კნენა, მართალს გეუბნებოდა. ჭკვიანი დედაკაცია, გულკეთილი, ცხოვრებაში ჩახედული.

შუშანიკმა თავი გაიქნია.

— ვერ წავალ, ვარდისმონავ, რა პირით უნდა შევხედო მამაჩემს?

— რაც მოხდა, იმას რაღა ეშველება! ეხლა ხვალინდელ დღეზე უნდა ვიფიქროთ. შენს პატარა შვილებს პატრონობა უნდა.

ვარდისმონა დიდხანს ელაპარაკებოდა და არიგებდა შუშანიკს, მაგრამ მისი თანხმობა მაინც ვერასგზით ვერ მიიღო.

მეორე დღეს, როცა ვარდისმონამ კნენას სახლი მიუღწია-მოუღწია, ყველაფერი დაურეცხა და დაუსუფთავა, ისევ ბურნუთოვის სახლისკენ შუშანიკთან გაიქცა. თან პატარა კალათით სურსათ-სანოვაგე, თავადის ოჯახის ნასუფრალი წაუღო. გზად დუქანშიც შეიარა და ბავშვებს ტკბილეული უყიდა.

— არ ვიცი, მეჩვენება თუ რა არი, მაგრამ დღეს უკეთესად გამოიყურები, შუშანიკჯანი — მისვლისთანავე ატიტინდა ვარდისმონა, როცა თავისი ყოფილი ქალბატონი დაკვირვებით და გულდასმით შეათვალიერა.

— არც არის გასაკვირი, — მიუგო შუშანიკმა, — რაკი ჩემს ღრეჭია ვარდისმონას მოვაგონდი, აღარაფერი მიჭირს, აღარ დავიკარგები.

ვარდისმონამ მსხვილი თეთრი კბილები გამოაჩინა, გაიღრიჭა.

— იჰ, ნეტავი შენა, ვარდისმონას ქათინაურები რათ სჭირდება!

შუშანიკს გადაეხვია, სიყვარულით უთხრა:

— მოგონებით როგორ არ მაგონდებოდით, მაგრამ რას ვიფიქრებდი? ქალაქში არ მეგულეობდით. ვიცოდი, რომ მელქო აქ არ დაგაყენებდათ. იმ ცუდლუტმა ფილიპემ მართო ვაჭრობა იცოდა, სხვა რა ხელობა ჰქონდა? მეც ვიფიქრე, იქ წავლენ, სადაც ფერმანგოვის კაცები წინ არ დახვდებათ-მეთქი.

შუშანიკი დაფიქრებული უსმენდა.

— რათ დაფიქრდი, გენაცვალე?

— ეგრეც მოხდა, როგორც შენ გიფიქრია. ოღონდ სხვაგან არ წავსულვართ. ნეტავი მართლა სადმე წავსულიყავით. ფილიპე სულ იმას ამბობდა, ყველა აქ მორბის, აქედან სად უნდა წავიდეთო? საიდან არ მოგვიდგა მამაჩემი, რა არ გვიყო, რანაირად არ გვიმტრო. ვინ იტყვის? ვინ მოთვლის? იქნებ ფილიპე მართლა ცუდლუტი იყო, მაგრამ ფუქსავატი არ ყოფილა. ცხოვრება უნდოდა, ირჯებოდა კიდევ პირველად, არა უშავდა, როგორც შეგვეძლო, ისე ვცხოვრობდით. ორიოდ გრომს ფილიპეც შოულობდა. ალბათ, მალე ფეხზეც დავდგებოდით, მამაჩემმა ცხოვრების საშუალება არ მოგვცა. მეც გამაუბედურა, ფილიპეც და ჩემი შვილებიც, — შუშანიკმა თვალზე მომდგარი ცრემლი თავშლის ბოლოთი ისე მოიწმინდა, როგორც ამას მოახლე ქალები აკეთებდნენ, — არავინ იცის, სად არის, სად გადაიკარგა ის ჩემი და ჩემი შვილების უბედურების მიზეზი.

ვარდისმონა თავის ქნევით უსმენდა, თან ორივე ხელით ქალაღიას გაშლილი ბოლო ეჭირა ცრემლების დასაგუბებლად, მაგრამ აღარ ატირდა, პირიქით, მხიარულად წამოიძახა:

— ქა, დიდების ლაპარაკი ამათ რაში აინტერესებთ! თქვენ შემოგველოთ ვარდისმონა, მოდი ერთხელ კიდევ დაგიკოცნოთ ეგ ლამაზი პირები. ბავშვებს კანფეტები დაურიგა, თან ალერსით უბნებოდა:

— მიირთვით, ისიამოვნეთ, გაიხარეთ. იქნებ არც იცით, რომ ამ ნუგბარს კანფეტი ჰქვია, მდიდარი სოვდაგრის შვილიშვილებო?! იჰ, სოვდაგრები ჭირსაც ნაუღია. ბებერი ქალის რატრატს რა ყურს უგდებთ! პირი ჩაიტკბარუნეთ, ღმერთმა შეგარგოთ, ჩემო მტრედებო, ჩემო გვრიტებო, ჩემო კუდრაჭებო.

კოსტას და ქრისტინეს კანფეტი, მართლაც, არასოდეს ენახათ. გემო რომ გაუსინჯეს, ვარდისმონას შესცინეს, გაუშინაურდნენ. პატარა კოსტა კალთებს აგლეჯდა, პანანინა ქრისტინე ლამის დედის მკლავიდან გადმოვარდნილიყო. ვარდისმონას თავისი პანანინა ხელებით ეპოტინებოდა და მისკენ მიიწევდა. იაფფასიანი კანფეტის საღებავით ტუჩები და ლოყები ოროვეს ნითლად და მწვანედ ჰქონდათ მოთხუპნული. ვარდისმონა სიცილით კვებოდა.

სარდაფის კიბის თავზე ვიღაც გაპრანჭული დედაკაცი გამოჩნდა სარეცხის კალათით ხელში. ვარდისმონამ დაბლა ჩამოსვლა არ დააცალა, ქვემოდან ასძახა:

— მრეცხავი ბურნუთოვის სახლში აღარა ცხოვრობს, გატრიალდი, ჯანუმი, შენი სარეცხის კალათა უკან წაიღე.

ქალი გაშტერებული უყურებდა.

— ხომ არ გაგიყებულხარ, დედაკაცო? მრეცხავი შენს გვერდით არა დგას თავისი პატარა გოგოთი? რას მაბრმავებ, რომ არ ვიცი?

— რა ვქნა, გეუბნები და არა გჯერა. ვისაც შენ ეძებ, ის სოვდაგარ ფერმაგოვის სახლში გადავიდა. მე კი არ გაბრმავებ, შენ გეშლება, დედიჯან!

ქალი გაბრაზდა.

— ქა, დედაშენი ვინ არის, მე თვითონ შვილად გერგები.

— მაშ, თუ დედაჩემობა არ გინდა, დეიდაჩემი იყავი, ჯანი გავარდნია. თუ ესეც არ განყოფს, მამიდაჩემი, თუ ამასაც დამინუნებ, თავში ქვა გიხლია, ძაღუაჩემი იყავი. იმასაც შენსავით ფერ-უმარილი ჰქონდა ლოყებზე ნაცხებული და თავი ახალგაზრდად მოჰქონდა.

შუშანიკი ჩუმ-ჩუმად იცინოდა. სარეცხით მოსული ქალი გაცეცხლდა, გაკაპასდა.

— ქა, ვის დასცინით, თქვენი მასხარად ასაგდები ვინ არის? დასაცინი საკუთარი თავი გაქვთ! არა, მუშტარს ასეთნაირად უნდა დახვედრა? ამის იქით ჩემი ფეხი აქ აღარ იქნება. აღარც მეზობლის ქალები მოვლენ სარეცხით. შიმშილით სული ამოგძვრებათ, ისედაც ნატისუსალი აგდით. აი, მაშინ კი დაგიდგებათ თვალები!

— ბებიჩემიც სწორედ ეგრე იწყევლებოდა. აკი ამტკიცებდი, ახალგაზრდა ვარო, ვითომ შვილადაც მერგებოდი. გეგონა, ფერ-უმარილი გიშველიდა! დალალებს დამიხედეთ. თქვენი ჭირიმეთ, მაგისტანა დალალები ყველა დალაქთან იყიდება. ვერც ეგ გიშველის. შენი ბებოობა წყევლამ გამოაჩინა.

ქალმა კალათას ხელი დასტაცა და სარდაფიდან გველნაკბენივით გაეარა და ვარდისმონამ გადაიხარხარა. შუშანიკმაც თავი ვერ შეიმაგრა და სიცილი აუტყდა. კოსტაც, თუმცა დედაკაცების ჩხუბის არაფერი ესმოდა, დედას აპყვა, ქრისტიანესაც სახე უცინოდა, პირს სულელურად ალებდა და ხელებს აქეთ-იქით აქნევდა.

შუშანიკმა თითქმის შურით ნამოიძახა:

— ნეტავი შენა, ვარდისმონავ, რომ დარდი არ იცი!

— გოგო, დარდის მეტი რა მინახავს ცხოვრებაში? ქალობა და კაცობა სწორედ ის არის, რომ დარდმა შენ კი არ გაჯობოს, დარდს შენ აჯობო.

— ეგ რა კარგა სთქვი, ვარდისმონავ! სად ისწავლე? ვინ გასწავლა? — ეკითხებოდა ამ სიტყვებით გამხნეებული შუშანიკი თავის ყოფილ მოახლეს. ვარდისმონამ პასუხი მცირე ხანს დაუგვიანა, სანამ შუბლზე ერთი ნამით გამორჩენილი ნაოჭი გაუქრებოდა. სიცილნარევი ამოიხვრით უპასუხა:

— ჩემმა უბედურმა ცხოვრებამ! — ორივენი გაჩუმდნენ.

— ეგ ქალი, — დაარღვია ღუმილი შუშანიკმა, — შეძლებული მედუქნის ცოლია. მაგისტანა კოპნიად ჩვენს ქუჩაზე ქალი არ დადის.

— ვინც უნდა, ის იყოს. მე რა მესაქმება. ბართლომე კურტანიძის ცოლი ხომ არ არის!

მაიკო კურტანიძის ვინაობა შუშანიკმა არ იცოდა, არც აინტერესებდა. თავის ყოფილ მოახლეს მორიდებით საყვედური ძლივს გაუბედა:

— ნუ ჯავრობ, ვარდისმონავ, გასაჯავრებელი მე მაქვს. არ გენყინოს, მაგრამ მუშტარი დამიფრთხე. მე მხოლოდ მრეცხაობით შემიძლია ცხოვრება.

— არ მოგბეზრდა, რომ სულ ერთსა და იმავეს იძახი? — ისევ შეუტია მოურიდებლად ვარდისმონამ, — გაიგე, გოგო, დედ-მამასთან უნდა გადახვიდე, შენი პატარა შვილებით სოვდაგარ ფერშანგოვის სახლში უნდა იცხოვრო.

შუშანიკმა ხელები უმწეოდ გაასავსავა.

— მე მისაყვედურებ და შენ თვითონ სულ ერთსა და იმავეს ჩამიძახი, ვარდისმონავ! მამაჩემზე ლაპარაკით ერთმანეთს გული გავუნყალეთ. რამდენჯერ გითხარი, მამიჩემის სახლში მიმსვლელი აღარ ვარ-მეთქი?

ვარდისმონამ სიტყვა ბანზე აუგდო:

— გული თუ ვინმეს გაუნყალდა, ისევ ამ პატარა გვრიტებს. შუადღე გადასულა, პური მოშივდებოდათ. სადილად უნდა დავსხდეთ, ჯანუმ!

ვარდისმონა დაფაცურდა. კალათიდან საჭმელები ამოალაგა. დანჯღრეულ ტახტზე დიდი, ძველი ბალდადი გადაფინა, ზედ კნეინას სუფრიდან გადარჩენილი ქათმის და ძროხის ხორცის ნაჭრები დაალაგა. თონის პური გადაამტვრ-გადმოამტვრია და ბალდადზე მიყარ-მოყარა. ბოთლიდან ქრისტიანეს თიხის ჯამში ადუღებული რძე ჩაუსხა, შიგ პური ჩაუფშვნა, თავის ხელით დაალევინა, რძეში ჩაფშვნილ პურის პატარ-პატარა ლუკმებს პირში თითებით უდებდა, თან ესიყვარულებოდა და ტიტინით პანანას ვითომ მადას უღვიძებდა, მაგრამ დამშეულ ბავშვს ნაქეზება არ სჭირდებოდა. კოსტა უკვე

ტახტზე იჯდა და მადიანად ილუქმებოდა. სულ ბოლოს დიდებიც მიუსხდნენ ლარიბულ სუფრას.

ვარდისმონამ მეორე ბოთლიდან პატარა ჭიქებში წითელი ღვინო დაასხა. ერთი ჭიქა შუშანიკს მისცა, მეორე თვითონ დაიჭირა ხელში, თავისი ალერსიანი ხმით წარმოთქვა:

— ჩვენი ხალხი პურმა და ღვინომ შეინახა. დალიე, შუშანიკჯან, მოგიხდება, ფერზე მოხვალ, — პირჯვარი გადაინერა და ჭამას შეუდგა. საჭმელს ისეთნაირად გაუსვა თავისი მსხვილი, თეთრი კბილები, ისეთნაირად იღმურძლებოდა, რომ ყოველთვის ცოტას მჭამელი შუშანიკი, მამის სახლში საცოდავად რომ იკიკნებოდა ხოლმე, მას დამშეული გლეხის დედაკაცივით აჰყვა და რაც კი ხელში მოხვდა, ყველაფერი გადაზურთა.

4. ბურნუთოვის სახლის მდგმურები

მაშ, ვარენკა, სხვათა შორის, ისიც უნდა გითხრათ, რომ უსაძაგლესი დედაკაცია ჩვენი სახლის პატრონი, ამასთან, ნამდვილი ალქაჯია!
თ. დოსტოევსკი, „საწყალი ადამიანები“

ნასადილევს ვარდისმონა ისევ შუშანიკს მიუბრუნდა:

— თავიც რომ მომჭრა, მაინც უნდა გითხრა, ამ საქმეზე ხელს არ ავიღებ, შუშანიკ. შენს გაუბედურებაში მეცა მაქვს ბრალი. სანამ კარგად არა გნახავთ შენცა და შენ შვილებსაც, ველარ მოვისვენებ. თქვენს გაჭირვებას რომ ვუყურებ, თქვენმა სიცოცხლემ, ლამის თავი ქვას ვახალო.

შუშანიკი ერთხანს დაფიქრებული იჯდა. მერე ვარდისმონას შეხედა, სევდიანად გაულიმა და უთხრა:

— შენ გაგიკვირდება, ვარდისმონავ, მაგრამ ზოგჯერ არცა ვნანობ, რაც მოხდა. გაჭირვებამ ცხოვრება და ადამიანები ახლოს გამაცნო. სწორედ გაჭირვებამ მაჩვენა ნამდვილი ცხოვრებაც და ადამიანების ნამდვილი მოქმედებაც. ბევრი რამ ვნახე, ბევრიც მე თვითონ გამოვცადე. რაც წინათ, მდიდარი სოვდაგრის სახლში არ ვიცოდი, ეხლა ვიცი. ჩემო საყვარელო ვარდისმონავ, შენ არ დაიჯერებ, მაგრამ სიმართლეს გეუბნები, შენთან დასამალი რა მაქვს? არ ვიცოდი, რომ ქვეყანაზე ლატაკნიც, გაჭირვებულნიც, მშიერნიც, მწყურვალნიც, შიშველ-ტიტველნიც და უსახლკარონიც იყვნენ. ან საიდან მეცოდინებოდა? მეგონა, რომ ყველანი ჩემსავით ცხოვრობდნენ. ისიც გავიგე, რომ ქვეყანაზე დავრდომილნიც, ხეიბრებიც და ავადმყოფნიც ყოფილან. ესეც საიდან მეცოდინებოდა? ჩვენს სახლში ავად არავინ არასდროს არ გამხდარა. სწულის ოხვრა, კვნესა, ტკივილები საგან ტანჯვა, ოფლში ცურაობა, ნუხილი და გოდება არ მენახა და ყველაფერი ვნახე. ისეთებიც შემხვედრია, რომელთაც წყლის მიმწოდებელიც არა ჰყავდათ ავადმყოფობის დროს. ზოგსაც შიმშილი უფრო ადრე უღებდა ბოლოს, ვიდრე

სწეულება. ბურნუთოვის სახლის რომელ სართულზეც, რომელ ოთახშიც ვინდა, იქ ნახავ, რაც მე ცხოვრებაში ვნახე. ჩვენ ზევით, პანანკინტელა და ჭუჭუტან ოთახებში მხოლოდ ღარიბნი და ლატაკნი ცხოვრობენ; ხელოსნები, რომელთაც დუქნის იჯარის ფული არა აქვთ და, ქალაქში ახლად მოსულნი, ამქარში ვერ მოხვედრილან. ახალგაზრდა, უცოლშვილო ქარგლები, რომლებიც უფულოობის გამო ვერც ოსტატებად გამხდარან და ვერც ცოლები შეურთავეთ; მოხუცებული მშობლები, რომელთაც ხელზე მოსამსახურე ბიჭებად და გოგოებად გამხდარი შვილები ძლივს ინახავენ; დღიური მუშები, მხერხავეები, მეკურტნეები, ქურდები და ჯიბგირობი. ეხლა ვიცი, რომ ქურდობა და ჯიბგირობა მარტო გარყვნილება არ არის, გაჭირვება უფრო დიდი მიზეზია, ვიდრე ბუნებითი გარყვნილება. ჩემი მეზობელი ქურდი და ჯიბგირი ისეთ სალამს მოგცემს, გაგიკვირდება. სულაც არა მწყინს, როცა ჩემს კოსტას ქუჩის პირზე ეთამაშებიან და მშიერს პურს აჭმევენ. თავს რათ აქნევ? კოსტა ჯერ ოთხი წლისაც არ არის, მოსარიდებელი რა მაქვს? როცა გაიზრდება, სახლიდან ფეხს არ გადავადგმევინებ. ჰო, იმას ვამბობდი — მამაჩემის სახლში ქუჩის ქალი არ ვიცოდი, რა იყო და ვინ იყო. ვინ ახსენებდა? ცხოვრებამ ეგეც გამაგებინა. ჩემს გვერდით ერთი ახალგაზრდა ქალი ცხოვრობს, მარგალიტა. ძალზე გულკეთილია. მე რომ სიცხიანი ავადმყოფი ვიყავი, თავზე მადგა და მივლიდა. ჰოდა, სანყალი მარგალიტა მეძავობით თავსაც ინახავს და მოხუცებულ დედასაც. ეხლა ისეთი აღარ არის, როგორც წინათ ყოფილა, ავადმყოფობს, ჩემზე უარესად ახველებს და კინტოების სათრეველად არის გამხდარი. ღარიბი ადამიანი, ვარდისმონავ, თუ ცხოვრებაში ფეხი მაგრად არ უდგას, სულ შიშში არის, სულ აქეთ-იქით იყურება, არ იცის, ჭირი როდის საიდან გამოუვარდება. სხვების მაგალითებიც ვიცი და ჩემს თავზეც გამოვცადე. ფილიპემ რომ ლოთობა დაიწყო და ძალიან გაგვიჭირდა, ერთი თათრის დედაკაცი, ქართულად შენსავით და ჩემსავით ლაპარაკობს, მერიამ ბეგუმი ჰქვია, მოვიდა, რა არა სთქვა, საიდან რა არ დაიწყო, რა არ მითხრა, და ბოლოს, პირდაპირ გამიმხილა: „ეგ ეშხიანი, ლამაზი პირისახე ლოთი ქმრის ხელში რად უნდა გაიფუჭო? ამბობენ, ქმარი შიმშილით გკლავს, აფსუს, ტურფავ! კარგი ყმანვილი ქალი ხარ, წამომყევი, ზრდილობიან და ფულიან კაცებს შეგახვედრებ, მავან-მავანი სახლის ოთახში ისე შეგიყვანო და გამოგიყვანო, ვერც ქმარმა დაგინახოს და ვერც მე ზობელმა. სხვადასხვა ხალხისთვის სხვადასხვა სახლებში მაქვს ოთახებიო“. ისე გავხდი, ხმა ველარ ამოვიღე. გონს რომ მოვედი, შევუბღვირე, მაგრადაც გამოვლანძლე. მაგრამ მაინც არ მომეშვა. მაგისტანა დედაკაცებს ხომ არაფრისა რცხვენიათ? ლაფიც რომ დაასხა თავზე, წარბსაც არ შეიხრიან. მიზეზი არ ელეოდა. ხან რა საბაბით მოდიოდა, ხან რა მიზეზით. სულ თავზე დამტრიალებდა და არ მშორდებოდა. ერთხელ მარგალიტამაც დაიფრინა, მაგრამ იმას რომ გაიგულებდა, ისევ ჩემთან მორბოდა, ისევ იმნაირის დაშაქრულის ენით მელაპარაკებოდა. თავი მხოლოდ მაშინ დამანება, როცა ფილიპეს ლოთობამ, ცემა-ტყეპამ, შიმშილმა და გაჭირვებამ სახის ფერი დამაკარგვინა, დამაბერა

და დამატკნო. ამან მიშველა, თორემ ფილიპე რომ დაიკარგა და ორ შვილთან ერთად სულ მარტო დავრჩი, ვინ იცის, მეც მარგალიტასავით გავმხდარიყავი, იმასთან ერთად ქურა-ქურა მევლო, ჯერ აფიცრებსა და მოქეიფე ახალგაზრდა ვაჭრებში, მერე კინტოებთან. რათ მიყურებ, ვარდისმონავ, ეგრე შეშინებულნი? ვისაც მოხუცებული და დაერდომილი დედ-მამა და პატარა შვილები ჰყავთ შესანახი, თავის მოკვლაზე არა ფიქრობენ. თვითონ ცხოვრება გაკეთებინებს იმას, რაც გეზიზღება და გულს გირევს. ეხლა ის აღარა ვარ და არც არასოდეს ვიქნები, შენ რომ ჭიანურით და სიმღერების დაკვრით ართობდი. ადამიანების საქციელმა და დუხჭირმა ცხოვრებამ თვალები ამიხილა. ისიც ვიცი, რომ ქვეყანაზე სამართალს მდიდრები ანესებენ, მაგრამ ლარიბებს ამით რა შელავათი აქვთ? ბურნუთოვს სახლის მდგმურები იმდენ ქირას ვაძლევთ, რომ ლუკმაპურისთვის თითქმის აღარაფერი გვრჩება. ის კი სულ ერთსა და იმავეს გაიძახის: „ცოტას მაძლევთ, მოუმატეთ და მოიტათო“. მამიჩემის იქითბაში ყოფილა, ამბობენ, იმის მალაზიებშიც ბლომად ფულს იგებსო, მაგრამ მე პატივისცემით არ მექცევა, პირიქით, სახლის ქირას ერთ დღესაც არ გადამიცდენს. სიმსუქნისაგან ბურთივით არის დამრგვალებული, უშვილოა, ცოლიც თავისავით ხარბი და მსუნაგი ჰყავს, იმდენს სჭამს, რომ ტანს ველარ დაათრევს, ეზოში და ქურაში ჩამოსვლა უჭირს, მდგმურებს აივნიდან ერხუბება, გადაცდენილ ქირას თხოულობს, პოლიციით იმუქრება. ოჰ, ვარდისმონავ, რომ იცოდე, როგორ შემჯავრდნენ მდიდრები! ვინ იცის, მამაჩემიც ბურნუთოვივით ექცევა სანყალ ხალხს! მდიდარი სოვდაგრის სახლში ცხოვრებაზე იმდენი ვიცოდი, რამდენიც ჩემმა საცოდავმა დედაჩემმა იცის. როცა შენს ჭიანურსა და სიმღერებს ყურს ვუგდებდი, ასე მეგონა, ადამიანებს მხოლოდ ერთმანეთი უყვართ და არა სძულთ-მეთქი. სულ სხვა ვნახე, სულ სხვა რამ განვიცადე.

ვარდისმონა ყურს უგდებდა შუშანიკს და საკუთარი თავგადასავალი აგონდებოდა. არ უკვირდა, რო? წინათ გამოუცდელი და გულუბრყვილო სოვდაგრის გოგო ეხლა ცხოვრების ჭირ-ვარამში გამოვლილი დედაკაცივით ლაპარაკობდა. ის მიამიტი, ზოგჯერ ცელქი და მხიარული გოგო, გაზრდილიყო, დაქალბუღიყო და თითქოს ნაადრევად დაბერებულიყო კიდევ. თმებში თეთრი ძაფები შეამჩნია, თვალებთან ნაოჭის ხაზები, გული მოუკვდა და ვიშვიშით წარმოთქვა:

— შენ მოგიკვდეს ვარდისმონა! ეგ რა დღეში ჩავარდნილხარ? ეგ რა დღეები გამოგივლია, გოგო?

— ჰო, ჩემო საყვარელო ვარდისმონავ, — გაულიმა შუბლდარდილულმა შუშანიკმა, — ბევრი მწარე ვნახე, ბევრი გაჭირვება გამოვცადე, მაგრამ გული არ გამქვავებია, პირიქით, ადამიანი უფრო მეტად შემიყვარდა. დანიხლულის და დაჩაგრულის ღირსება ის არის, რომ სიბრალეიც ემატება და ნუგეშისცემაც უფრო მეტად ეხერხება, ვიდრე მდიდარსა და ნებიერს! ღმერთმანი, ფული რომ მქონდეს, ლარიბებს და გაჭირვებულებს დავურიგებდი.

გულაჩუყებული ვარდისმონა შუშანიკს გადაეხვია, თვალები დაუკოცნა. იქ ველარ გაძლო, ქვითინი ყელში ებჯინებოდა და არ უნდოდა ბავშვებთან ხელახლა ატირებულყო. სარდაფის კიბის საფეხურები აირბინა, კარს ხელი ჰკრა და გარეთ გავარდა. ქუჩაში გასულს ტირილი წასკდა. კედელს მიეყუდა, მაგრამ გული ველარ მოიბრუნა. გამწარებული ტირილით თავს იკლავდა. ერთი-ორი დედაკაცი მის ახლოს გაჩერდა, სხვებიც მიუახლოვდნენ. დედაკაციები მის გარშემო გროვდებოდნენ და ტირილის მიზეზს ეკითხებოდნენ. აზლუქუნებულმა ვარდისმონამ ირგვლივ შემოხვეული დედაკაციების წრე გაარღვია და ქუჩას სწრაფი ნაბიჯით გაჰყვა. თითქმის მირბოდა. იქიდან პირდაპირ ეკლესიაში გაიქცა, ხატების წინ დაიჩოქა და წმინდანებს შეჰლაღადა:

— დედაო ღვთისაო, იესო ქრისტეც მაცხოვარო, ღმერთო ძლიერო, მუხლმოდრეკილი გვედრებით, ნუ გადაახდევინებთ სოვდაგარ მელქო ფერშანგოვის ცოდვას მის უდანაშაულო ქალს და იმის პატარა შვილებს, კოსტას და ქრისტინეს, გვედრებით და აღთქმასა ვსდებ, ფეხშიშველამ ვიარო ქალაქელების ყველა სალოცავში, ყველა ობაში.

ხატების წინ დაჩოქილი ვარდისმონა დიდხანს ლოცულობდა. მუხლის ჩოქვით უვლიდა ყველა წმინდანს და ყველას სანთელს უნთებდა. ხელებაპყრობილი შუშანიკს და იმის შვილებს ღმერთს ავედრებდა, რადგან სჯეროდა, რომ ყოველისმხილველი ღმერთი მისი მამის მკვლელს და მის ოჯახს სამაგიეროს უხდოდა.

5. რჩევა და გადაწყვეტილება

რალა გითხრა, ნუთუ ეხლაც ვერ მიხვდი, რა ძნელია შოვნა ლუკმა-პურისა?
გრიგოლ ორბელიანი, „მუშა ბოქულაძე“

ვარდისმონა ყოველდღე მირბოდა შუშანიკთან. ბურნუთოვის სახლის სარდაფში ჩარბოდა და ყოფილ ქალბატონს ერთსა და იმავეს ეუბნებოდა, „მამაშენთან წადი, შვილებიც თან წაიყვანე, პატიება სთხოვეო“. შუშანიკი აღარაფერს ეუბნებოდა, უარის ნიშნად მხოლოდ თავს აქნევდა და მობეზრებული, ხელებს უკმაყოფილოდ შლიდა.

ვარდისმონა გაჯავრდა. რაკი დაყვავებით და ტკბილი სიტყვებით ვერაფერს გახდა, თავის ყოფილ ქალბატონს სულ აღარ მოერიდა და გაბრაზებით დაუტაცანა:

— თუ შენი თავი არ გეცოდება, ეს ანგელოზები მაინც შეიბრალებ! მამიშენის ქონება მასხარა ფირუზას და იმის კოპნია ნათესაეს რათ უნდა დარჩეს?

ამ ადამიანებს შუშანიკი არ იცნობდა, საერთოდ არ იცოდა, რა ხდებოდა მშობლების სახლში, რას აკეთებდნენ და როგორ ცხოვრობდნენ მისი მახლო-

ბლები. მხოლოდ დედის ამბის გაგება სწყუროდა. დედის ნახვა ენატრებოდა. ერთხელ როგორღაც წამოსცდა:

— ოჰ, ნეტავი დედაჩემი ერთხელ კიდევ მაჩვენა, ერთხელ კიდევ მოვეხვიო და პირისახე დაუუკოცნო. მერე თუნდ მოვკვდე, არ ვინალვლებ.

ვარდისმონა მყისვე მიხვდა, თუ საიდან შეეძლო მოევლო სოვდაგრის გაჯოტებული ქალისთვის და უარი გადაეთქმევინებინა. მან ფერშანგოვების მეზობლებიდან ანუშას ლოგინად ჩავარდნის ამბავი იცოდა, მაგრამ შუშანიკს უმაღლავდა, არ უმხელდა, რათა დარდით და მძიმე შრომით ჩამომდნარი და გასავათებული ქალი კიდევ უფრო მეტად არ შენუხებულიყო. ახლაც ფრთხილად შორიდან მოუარა.

— დედის სანახავად მაინც წადი, როცა მამაშენი ქარვასლაში იქნება.

— არა, არა! მამაჩემი გაიგებს და ჯავრს დედაჩემზე იყრის.

ვარდისმონა აღარ მოეშვა.

— ეგრე როგორ იქნება? წადი, წადი. იქნება დედაშენი გკითხულობს. იქნება შენი ნახვა იმასაც ენატრება, იქნება ავით არის და შენი და შენი შვილების ნახვით მომჯობინდეს.

შუშანიკმა დაკვირვებით შეხედა თვალებში ვარდისმონას, შემფოთდა, აღელდა, მუდარით შესთხოვა ერთგულ მეგობარს:

— რამეს ხომ არ მიმაღავ, ვარდისმონავ? დედაჩემი როგორ არის? ავად ხომ არ არის?

— იმის ავადმყოფობა მე არ გამიგია, — დაამშვიდა აღელვებული შუშანიკი ვარდისმონამ, — მაგრამ დედაშენი, შენც კარგად იცი, უშენობას ვერ აიტანდა, ჯავრი და დარდი დარევდა ხელს. უნდა მიხვიდე, გენაცვალე, თავი უნდა დაანახვო, გული უნდა გაუმთელო, ანუგეშო. ქა, შენს მეტი ვინა ჰყავს სანყალ ანუშას!

— ხვალვე წავალ, ერთ დღესაც აღარ გადავაცდენ. მამაჩემმა თმებითაც რომ დამითრიოს, მაინც წავალ, — მტკიცე გადანყვეტილებით წარმოთქვა შუშანიკმა.

ვარდისმონას სიამოვნების ღიმილმა გადაურბინა კეთილ სახეზე, თქმით კი არაფერი თქვა, ახლა მის სიტყვაზე ძლიერი სოვდაგრის ქალის მტკიცე გადანყვეტილება იყო.

მეორე დღეს ვარდისმონა დილიდანვე დაეთხოვა კნეინას, რათა შუშანიკი და მისი შვილები ფერშანგოვებთან წასასვლელად მოემზადებინა. ჯერ სარდაფის კიბის საფეხურებზე არ იყო ჩასული, შორიდანვე დაიძახა:

— არ დაგავინყდეს, შუშიკჯან, მამაშენს ფეხებში ჩაუვარდი, პატიება სთხოვე.

შუშანიკი მისკენ ისე მოტრიალდა, თითქოს სახეში რალაც მაგარი რამ დაჰკრესო. სულშეგუბებულს ხმა ჩაეხლიჩა, ძლივძლივობით ამოთქვა:

— არასოდეს... არასოდეს... ფერშანგოვს და ბურნუთოვს პატიებას არავთხოვ, არც თავს შევაბრალე. რისთვის უნდა ვთხოვო პატიება? იმისა-

თვის, რომ მეცა და ჩემი საცოდავი ქმარ-შვილი უბედური გაგვხადა? — ჩახლეჩილი ხმა თანდათან უსწორდებოდა და გულისწყრომით განათებულ თვალებში ზიზღი ემატებოდა, — არა. არა! მე მაგის გამკეთებული არა ვარ. ან იქნებ გგონია ფერშანგოვებმა და ბურნუთოვებმა ადამიანის სიბრალული იცოდნენ?

ვარდისმონა უხერხულად გაჩუმდა. მის წინ ისევ გაკერპებული შუშანიკი იდგა. თან ამ დასუსტებული და დასნეულებული ქალის ხმაში ფოლადის ისეთი სიმტკიცე აღმოაჩინა, რომ შეეშინდა, ხელახლად უარზე არ დამდგარიყო.

კოსტას და ქრისტინეს მივარდა. ერთს კაბის ძონძები აუკრიფა, მეორეს ქუდი გაუსწორა. ამასობაში შუშანიკიც დაწყნარდა და დამშვიდდა. ცალ ხელში ქრისტინე აიყვანა, მეორე ხელი კოსტას ჩასჭიდა და მამის სახლის კენ გაემართა. ვარდისმონა მათ შორიახლოდან აედევნა. შუშანიკზე უფრო მეტად ის ლელავდა.

შუშანიკიც აღელვებული იყო, მაგრამ როგორც უძილობით ღამენათევი ვარდისმონა მოელოდა, არც კანკალებდა და არც ფერიფური მისდიოდა. მას იგი ახლაც ისევე საშინლად გაოცებული უყურებდა, როგორც წელან, როცა გაკერპებული სოვდაგრის ქალი უცებ მის წინ აელვარებული, გამგმირავი თვალებით აღიმართა. ახლანდელ შუშანიკს ძველი შუშანიკის ნიშანწყალიც არ ეცხო.

თამამად მიდიოდა იქ, სადაც თვითონაც არ იცოდა, როგორ დახვდებოდნენ და როგორ მიიღებდნენ. მხოლოდ მაშინ, როცა ფართო მოედანს გასცდა, ნაცნობ ქუჩაზე შეუხვია და შორიდან ნაცნობი დიდი სახლი დაინახა, ნებისყოფამ უმტყუნა, ანაზდად ძალა გამოეცალა, მეტისმეტად აღელდა, ცახცახმა აიტანა, გაჩერდა და რომ არ წაქცეულიყო, იქვე მდგარ თელის ხეს მიეყუდა. თავისი მშობლების დიდ სახლს თვალცრემლიანი უყურებდა და იქ ტკბილად და უდარდელად გატარებული დღეები აგონდებოდა. მერე ძალ-ლონე მოიკრიბა, ქუჩა გადაჭრა, ფერშანგოვის სახლის სადარბაზო კართან მივიდა და ზარის ტარს ჩამოსწია.

6. მამასთან შეხვედრა

— ოჰ, მოიღეთ მონყალება, მამაჩემო... ნუ მეპყრობით ეგრე... მე უკვე ისედაც უბედური ვარ!
ეუენ სიუ, „პარიზის საიდუმლოებანი“

კარი მსახურმა გაუღო. გაკვირვებით შეხედა ღარიბულად ჩაცმულ ქალს და იმის ბავშვებს, რომელთაც ათასნაირად დაკერებული ტანსაცმელი ეცვათ.

— მე დედაჩემი მინდა ვნახო, — უთხრა მსახურს შუშანიკმა.

მსახური მიხვდა. სოვდაგრის ქალის თავგადასავალი ქალაქში ყველამ იცოდა. შეყოყმანდა. არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო, ფიქრობდა და ცხვირს იფხანდა. ბოლოს, თავისი ბატონის ქალი შვილებიანად სადარბაზო კარში შეი-

ყვანა და უთხრა: „აქ მოიცადეო“. მსახური ფრთხილობდა, რადგან სახლიდან გაქცეულ ქალს მშობლები ახლოს არ იკარებდნენ.

სარდაფში დაბადებულ და აღზრდილ კოსტას თვალი მოსჭრა მდიდრული სახლის ბრწყინვალე, ძვირფასი ნოხით მოგებულმა კიბემ. მის დედას კი იქ გატარებული უზრუნველი ცხოვრება თვალწინ დაუყენა. ამ კიბიდან გზა მხოლოდ ეკლესიისკენ და აბანოსკენ მიდიოდა. მოუხედავად ამისა, სოვდაგრის ნებიერად გაზრდილი ქალი თავს მაინც ბედნიერად გრძნობდა. ფანჯარაში ჯდომა, ქუჩაში გასვლა, გავლა-გამოვლა და ადამიანების თვალიერება უყვარდა.

მერე ყველაფერი შეიცვალა.

ამავე კიბემ იმ საბედისწერო ლამეს ცხოვრების ფართო შარაგზაზე გაიყვანა.

შუშანიკი ხუთი წლის წინათ გავიდა ამ კარებიდან და ახლა ისევ აქ იდგა, უკვე გამოცდილი და ცხოვრებას ზიარებული, უღმობლად დასჯილი, ნაკემ-ნაგვემი, შეურაცხყოფილი და დამცირებული.

კიბის ფოლორცზე მელქო ფერშანგოვი გამოჩნდა თავისი პირქუში, ნაოჭებით გაესებული სახით. საშინლად გამხდარი, გამოცვლილი და დაბერებული ქალი რომ დაინახა, შეტორტმანდა, გაოცება და სიბრალული ერთდროულად გამოეხატა სახეზე. შეძრწუნდა. ცალი ფეხი ძლივს ჩამოდგა ფოლორციდან კიბის საფეხურზე, თან ერთი ხელით კედელს მოეჭიდა. კიბის საფეხურებზე ნელ-ნელა, მძიმე-მძიმედ ჩამოდიოდა, პირზე „შვილო შუშანიკ“ ეკერა და პირიდან არ ამოსდიოდა, ხელებს მოსახვევად შლიდა და ისევ დაბლა უვარდებოდა. დამრუშებული სახე სულ უფრო და უფრო ურბილდებოდა, ლმობიერი უხდებოდა, თვალზე ცრემლი ეკიდებოდა. საშინლად აღელვებულს ქვედა ყბა ჩამოვარდნაზე ჰქონდა და თავს მთვრალივით ატრიალებდა. შუშანიკიც აღელვებული უყურებდა მას და რწმუნდებოდა, რომ სადაც იყო, ერთმანეთს გადაეხვეოდნენ და ერთად აქვითინდებოდნენ. ყველაფერი პატარა კოსტამ გააფუჭა. ქერა და ლურჯთვალემა ბიჭუნამ ფერშანგოს თავისი ნოქარი ფილიპე მოაგონა. ფილიპე თითქოს დაპატარავებულიყო და ცუდლლუტი, მხიარული ლურჯი თვალებით მოტყუებულ სოვდაგარს დასცინოდა. ფერშანგოს სახე ისევ პირქუში გაუხდა, დაუბნელდა, მის შავად ჩაღრმავებულ თვალეში რისხვამ გაიელვა, ქალს გაბოროტებული დაადგა თავზე და დაუყვირა:

— აქ რა გინდა? რისთვის მოსულხარ? დედ-მამის შემარცხვენელს აქ რა საქმე გაქვს? ნადი, ნადი შენს საყვარელთან. მეორედ ჩემმა თვალებმა აქ აღარ გნახონ.

მსახურს განრისხებული მიუბრუნდა და გააფრთხილა:

— ეგენი ქუჩაში გაჰყარე და თუ კიდევ შემოგიშვია, ჩემთან გექნება საქმე, — ქალს ზურგი შეაქცია, კიბეს ხვნეშით აჰყვა, წინა ოთახებში ლანძღვა-გინებით შევიდა.

ლოგინად ჩავარდნილმა ანუშამ სუსტი ხმით იკითხა:

— რა მოხდა? მელქუა რათა ჯავრობს?

დაუზოგველმა დედამთილმა იმნამსვე მიახალა:

— შენი პატიოსანი ქალი მობრძანდა თავისი იანგნებით და მელქუამ ყველანი კარში გაჰყარა.

შუმანიკის ხსენებაზე ავადმყოფს ჩაცვივნილი თვალები გამოუცოცხლდა, სასთუმლიდან წამონევას შეეცადა, ხვეწნით იძახდა:

— ჩემი შუმანიკი აქ იყო... მომიყვანეთ... მაჩვენეთ... შუმანიკ... შუმანიკ...

მის დასამშვიდებლად დედამთილმა ქილაში ხელი ჩაჰყო და იქიდან წურბელა ამოიყვანა.

7. ყოფილი საქმრო

**„როდესაც გადავხტი დროშკიდან, მე შემომესმა შემდგომი სიტყვები: რა ახალგაზრდაა, რა ჭკვიანია, სახეზე ეტყობა, რაც არის!“
ლავერენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“**

შუმანიკი დიდხანს გახევებული იდგა თვალებზე შემშრალი ცრემლებით. უცხო მამაკაცის ყვირილით შეშინებული ქრისტინე იჭაჭებოდა. დამფრთხალი კოსტა დედის კალთას ებლაუჭებოდა და ზედ ეკვროდა. ამ საცოდაობის ყურებით მსახურს გული ეწვოდა. ერთ ადგილზე უხერხულად გაჩერებული ხან თავს იფხანდა, ხან ცხვირს. მერე, როგორც იყო მოახერხა, ქალს კარი გაუღო და ხელით ანიშნა, გარეთ გადიო.

ამ დროს ვილაც ახალგაზრდა კაცმა კიბე სწრაფად ჩამოირბინა და შუმანიკს ალერსიანად მიმართა:

— დამშვიდდი, შუმანიკ, მამაშენი ალელვებულია და იმიტომ გაგიჯავრდა. ნუ გეშინიან, მე დაგეხმარები. მართალია, დამინუნე, გულიც მატკინე, მაგრამ ეხლა ამას ნულარ მოვიგონებთ.

შუმანიკი მიხვდა, შერცხვა, წამოწითლდა, თავი დახარა.

მის წინ წითელქარებიანი ბებრის მაგიერ მოხდენილი ყმანვილი კაცი იდგა. დიდვაჭრის კაბაში გამოწყობილს, ყურთმაჯები მხრებზე მოხდენილად გადაეგდო და ისევე ახოვანი და ლამაზი იყო, როგორც მისი ქალწულობის სიზმრების ის ვაჟი, რომელიც მას, მარილიანი კვერებით დაპურებულს, ძილში ეცხადებოდა ხოლმე.

დაბნეული თვალებს არ უჯერებდა, რალაცნაირი სინანული იპყრობდა და თავისთვის ფიქრობდა: „ვარდისმონა მართალი იყო, მამაჩემს ფეხებში უნდა ჩავვარდნოდი და პატიება მეთხოვა. აი, თურმე როგორ საოცრად ლამაზ ყმანვილს მრთავდნენ ქმრად ჩემი მშობლები, იმათ ჩემთვის კარგი სდომებიათ, მე კი ეს არ ვიცოდი“.

გრიგოლ ზანდაროვი სიბრალულით უყურებდა სოვდაგრის ქალის განანამებ სახეს. თან გულის სიღრმეში ეღიმებოდა, რომ ამ ნაადრევად დაბერებული, გამხ-

დარიდა გაყვითლებული ქალის ოთახის ფანჯრებს უნინ გულისძგერით შესცქეროდა და ხეზე მიყუდებულს, იმ ფანჯრების ცქერაში ღამე თავზე ათენდებოდა.

ზანდაროვმა შუშანიკს ასიგნაციები გაუწოდა.

— ჯერჯერობით ეს იკმარე. ზარაფთან დაახურდავებ. ჩემი იმედი გქონდეს.

შუშანიკმა მადლობით შეხედა თავის ყოფილ საქმროს, მაგრამ უარის ნიშნად თავი გაიქნია.

— გმადლობთ, ბატონო. მე თქვენი ვინაობა გავიგე, მაგრამ არც თქვენი სახელი ვიცი, არც გვარი. ნუ გენწყინებათ. ღარიბად ვცხოვრობ, მაგრამ მონყალებას არა ვთხოვლობ.

ფირუზა ზანდაროვის ნადახლიდარმა და მელქო ფერშანგოვის ახლანდელმა ოჩხუბმა გაკვირვებით შეათვალიერა მდიდარი სოვდაგრის ქალი, რომელსაც არც მამის სიძუნწე გამოჰყოლოდა და არც სიხარბე.

ვარდისმონა შორიდან მიეგება შუშანიკს, შორიდანვე მიაძახა:

— რა ქენი, შუშანიკ?

— გამლანძლა, გამომავდო.

ვარდისმონა აპილპილდა, აენტო, ცეცხლი წაეკიდა.

— მაშ არ შეგიბრალა? არც ეს პატარები შეიცოდა? ქა, თათარი ხომ არ არის? — აღშფოთებით შლიდა ხელებს ვარდისმონა და თან ფერშანგოვს წყევლიდა, — მიწამ უყოს პირი და თან ჩაიტანოს ამისთანა მამა, აჰანდე! ჯიგარი ეგრე რამ გაურეცხა? ქა, ცხრა უცხოს შეიბრალებენ, გაიკითხავენ და ცრემლს შეუშრობენ, იმან საკუთარი სიყრმის შვილი არ უნდა შეიბრალოს? სათათრეთში ვართ? აღამაჰმადხანობაა?

— სხვამ შემიბრალა, იმან კი...

— ვინ სხვამ?

შუშანიკს სახე აუნითლდა.

— იმ კაცმა ფული მადლია, მაგრამ მე უარი ვუთხარი.

— ვინ კაცმა, გოგო, აღარ იტყვი!

შუშანიკმა თავის ყოფილ მოახლეს თვალი თვალში გაუყარა და საყვედურის კილოთი უთხრა:

— აკი ის კაცი ნითელქარებიანი ბებერი იყო?!

— შენ გრიგოლ ზანდაროვი ნახე? — ჰკითხა შეცბუნებულმა ვარდისმონამ და მიხვდა, რომ მისი ყოფილი ქალბატონი მხოლოდ ახლა გებულობდა სიმართლეს. სინდისის ქენჯნამ ერთბაშად გაიღვიძა მასში, აწრიალდა, სიტყვა ველარ დასძრა.

— ოჰ, ვარდისმონავ! — წამოიძახა შუშანიკმა, — ნეტავი იმ საღამოს ჩვენი სახლის კედლის საათიდან გუგული არ გამოსულიყო.

— ქა, იქნება მოგენონა?

შუშანიკი გაჩუმებული იდგა, სევდიანად იღიმებოდა. ვარდისმონამ სიცილი ველარ შეიმავრა, შუშანიკს გადაეხვია, გრძნობით გადაკოცნა, მსხვილი თეთრი კბილები გამოაჩინა და სიცილით უთხრა:

— აბა, მე რა ვიცოდი, თორემ იმ გუგუუს, სანამ დაღამდებოდა, საათიდან გამოვიყვანდი!

სიცილი სწრაფად შეწყვიტა, ისევ სერიოზული სახე მიიღო, შუშანიკს ნიაზით ჰკითხა:

— ეხლა რა უნდა ვქნათ, შუშანიკ?

— შენც კარგად იცი, ვარდისმონავ, მე მარტო ერთი ხელობა მაქვს.

— ისევ მრეცხავად უნდა დადგე?

— ჰო. შენც მეტს აღარ შეგანუხებ, კნეინა არ გაგინყრეს, ძალიან ხშირად მორბიხარ ჩემთან. რომ დაგითხოვოს, ვინ შეგინახავს?

ვარდისმონამ შეუბღვირა, გაუნყრა:

— შენ ჩემი დარდი ნუ გაქვს, იცოდე, რომ გვერდიდან აღარ მოგშორდები. შუშანიკმა ისევ სარეცხის გობში ჩაჰყო ხელი.

სხვა გამოსავალი არ იყო.

ვარდისმონაც დარწმუნდა, რომ მხოლოდ კნეინას სახლიდან მოტანილი ნასუფრალით ვერ შეინახავდა შუშანიკს და იმის შვილებს. ფული საჭირო იყო ქირის გადასახდელადაც, ნავთის საყიდლადაც, ნემსისთვისაც, ძაფისთვისაც და შემისთვისაც. უამისოდ ვერც სარდაფში იცხოვრებდნენ, ვერც ლამპარს აინთებდნენ, ვერც დახეულ ტანსაცმელს დაიკერებდნენ, ვერც ზამთარში გათბებოდნენ.

ერთგული და თავდადებული ვარდისმონა შუშანიკს ხშირად გვერდში ედგა, სარეცხის დარეცხვაში შველოდა. გარეცხილი თეთრეული იმას გაჰქონდა ეზოში და თოკზე გასაშრობად ფენდა, ცხელი უთოც უფრო ხშირად იმას ეჭირა ხელში.

სარდაფის კიბის ფოლორცზე ისევ გამოჩნდა შეძლებული მედუქნის კოპწია ცოლი. ვარდისმონას ნიშნისმოგებით გადმოსძახა:

— ძალოჯან! მრეცხავი ფერმანგოვის სახლიდან ისევ ბურნუთოვის სახლში გადმოვიდა? გადმოსულან მაშ, გადმოსულან! თანაც ერთის მაგიერ ორი დედაკაცი დამდგარა მრეცხავად.

— შვილო! — სერიოზული სახით უთხრა მას ვარდისმონამ, — ბებერი დედაკაცების დაცინვა გაუზრდელმა ქალებმა იციან, — თქვა და ცალი თვალით გადახედა ტახტზე მჯდარ ქრისტინეს, რომელსაც ხელში ნაჭრებისაგან გაკეთებული დედოფალა ეჭირა და ისევ სერიოზული სახით განაგრძო, — ადექი, ქრისტინეჯან, შენი ტოლი მოვიდა. მიდი, გენაცვალე, ამ პატარა გოგოს ეთამაშე. მედუქნის კოპწია ცოლმა წარბები ასწია.

ვარდისმონამ ვიღაც ვაჭრის ცოლის განიერი შეიდიში, წყალში ახლად ამოვლებულს დასანურად რომ ახვევდა, ჰაერში ღონივრად გაიქნია. იალქანივით გაშალა, მარდად დაბერტყა და ნუნკლები მედუქნის ცოლს შიგ სახეში შეასხურა და განუნა.

შუშანიკმა თავი სარეცხის გობზე დახარა, რათა მისი სიცილი კოპწია ქალს არ დაენახა.

8. სინდისის ქანჯრა

გაჩუმდი, გაჩუმდი, საბრალო გონებავ.
ა.ბესტუჟეე-მარლინსკი, „ის მოკლულ იქნა“

ქალთან შეხვედრის შემდეგ ფერშანგოვი ერთ ადგილზე ველარ ჩერდებოდა. ხან გარინდებული იჯდა, ხან მოუსვენრად ბოლთას სცემდა.

ფირუზა ზანდაროვი მას შეწუხებული და დაღონებული სახით შესცქეროდა.

სოვდაგარი ამას ვერ ამჩნევდა. ფიქრებით იყო გართული. ცალკე ცოლის ჯავრი ჰკლავდა, ცალკე — ქალის.

ფირუზამ ოჩხუბს დრო უხელთა, წინ დაუდგა და საყვედურით უთხრა:

— ეგ რა გიქნია, მელქოჯან? ეგ როგორ მოგივიდა? ქარვასლაში გრიგოლმა მითხრა. გავიგე თუ არა, შენთან გამოვიქეცი.

სოვდაგარი მას უაზრო თვალებით მისჩერებოდა. თანდათან გონზე მოდიოდა. ფიქრებისაგან გამორკვეული ოჩხუბის ქიმუნჯების აზრს ნელ-ნელა ხედებოდა.

ფირუზა ზანდაროვი უკმაყოფილოდ თავს აქნევდა, მოურიდებლად კიცხავდა და არცხვენდა:

— კაცო, ეგ როგორ იქნება? ვინა სთქვა? სად გაგონილა? ჭკვიანი კაცი ხარ და მაგნაირი საქციელი არ გეკადრება. განა სიყრმის შვილს ეგრე მოექცევიან? ცალკე ქალს მეხი დაატეხე თავზე, ცალკე ცოლს გული გაუხეთქე, ერიჰა! ეგ როგორ შეიძლება! ავია თუ კარგია, შენი შვილია, შენი სისხლი და ხორცია, ისევ შენ უნდა გაუწიო ქომაგობა. ხალხს ლაპარაკის საბაბს რათ აძლევ? იტყვიან, მდიდარია, მაგრამ შვილსა და შვილიშვილებს შიმშილით ჰკლავსო! დიდძალი ქონების პატრონია, მაგრამ ქალი თავისი შვილებით ბურნუთოვის სახლში უპატრონოდ უგდიაო. ხალხის ყბაში რათ ვარდები? თითით საჩვენებელი რაზე ხდები?

ფირუზას სახეზე პატიოსანი კაცის აღშფოთება ეხატებოდა და ოჩხუბს ისეთი საყვედურით უყურებდა, რომ ფერშანგოვმა მის გამკიცხველ ყურებას ვერ გაუძლო, თვალი მოარიდა, შერცხვა, თავი დალუნა. ოთახში ისევ მოუსვენრად გაიარ-გამოიარა. ბაღდადი გაშალა, შუბლიდან ოფლი მოინმინდა, თავის მართლებას მოჰყვა:

— ქვეყანამ იცის, რომ ჩემი ბრალი არ არის... დამნაშავე არა ვარ...

— მერე ვინ ოხერი გეუბნება, დამნაშავე ხარო? განა მე არ ვიცი? — კილო ფრთხილად შეაბრუნა ფირუზამ, — მაგრამ, შე კაი კაცო და კაი კაცის შვილო, ქვა ააგდე და თავი შეუშვირე! ნულარა ჯიუტობ. ეშმაკს მიაფურთხე. დრო არის, შუმანიკას მიხედო, დაუყვავო, ხელი გაუმართო. მამა ხარ, მამა!

იმ სანყალს ისიც ეყოფა, რომ უსინდისო ქმარმა მიატოვა და ჯანდაბაში გადაიკარგა.

ფერშანგოვმა ქუდი დაიხურა. წასასვლელად მოემზადა.

შეშფოთებულმა ფირუზამ იმნამსვე მიაძახა:

— სად მიდიხარ, კაცო?!

— ბურნუთოვთან. იმან იცის, სადაც ცხოვრობს შუშანიკა, ნავალ და დედას მოვუყვან.

— კაცო, რას ლაპარაკობ? შენ შენს ქკუაზე ხარ თუ არა? ეხლა იქ მიდი და იქ გაუხეთქე გული. გრიგოლმა სახლამდე მიაცილა, — იცრუა ფირუზამ, — ექიმი თავზე დააყენა. არ დააცლი მოსულიერდეს? აბა, ოჩხუბო. დაფიქრდი, თუ მართალი არა ვარ.

ფერშანგოვმა ისევ მოიხადა ქუდი. თავის დიდ სავარძელში ჩაჯდა, ამოიოხრა, თავი ჩაქინდრა.

ფირუზა ზანდაროვი მას თვალს არ აშორებდა. ნირშეცვლილი, ჯან-გატეხილი, დაბერებული სოვდაგრის ყურება ახარებდა. გულმოდგინედ დაკეცილ ტუჩებზე სიამოვნების ღიმილი შეუმჩნევლად უკრთოდა, სახე კი ისევ დაღონებული ჰქონდა, ბაღდადიც ხელში ეჭირა ერთადერთი ცრემლის მოსანმენდად. უყურებდა და გრძნობდა, რომ მისი აღარ ეშინოდა. ოჩხუბობის საქმეში პირველი ის ხდებოდა, რადგან ამ დარდით და მწუხარებით გათავებულ კაცს, რასაც მოისურვებდა, იმას გააკეთებინებდა.

ერთხანს სავარძელში გაპაპაჯვარებული იჯდა და თავჩაქინდრული სოვდაგრის ყურებით ტკბებოდა. მერე ოჩხუბს გასეირნება შესთავაზა.

— სადმე გავიაროთ, მელქოჯან, გავერთოთ. გულიდან ჯავრი გადავიყაროთ. ეგრეც არ შეიძლება, შე კაი კაცო! ჯავრსა და დარდს გაძლება უნდა. ავადმყოფი ცოლი მოსავლელი გყავს, მოხუცებული დედა შესანახი, უმწეო შვილი და პატარა შვილიშვილები საპატრონებელი.

არასოდეს არც ერთი ადამიანისათვის ფერშანგოვს ისეთი მაღლიერი თვალებით არ შეუხედავს, როგორც მან მისი მდგომარეობით დაღონებულ და შენუხებულ ფირუზა ზანდაროვს შეხედა. მისმა თანაგრძნობამ, ნუგეშის სიტყვამ გული მოუფხანა, მალამოსავით მოედო მის აწეწილ ფიქრებს და გულისტკივილი გაუყურა.

ფირუზამ სოვდაგარს ხელი სათუთად მოკიდა, როგორც ოჩხუბსა და მეგობარს შეეფერებოდა, გარეთ სუფთა ჰაერზე გაიყვანა. ქურას ნელ-ნელა გაჰყვინენ. ფირუზა განუწყვეტლივ ლაპარაკობდა, მაგრამ გულჯავრიან ფერშანგოვს არაფერი ესმოდა. ვერც იმას ამჩნევდა, რომ ფირუზა ზანდაროვი ერთი ნაბიჯით მის წინ მოდიოდა, თვითონ კი მორჩილად უკან მისდევდა.

ფერშანგოვი მხოლოდ ცოლსა და ქალზე ფიქრობდა. აღარც ქარვასლა ახსოვდა, აღარც სოვდაგრობა, აღარც ოჩხუბი და ოჩხუბობის საქმე.

9. სნეულის სარეცელთან

— არა, არა... სისულელეა... არაფერია! ეს უბრალო თავბრუდახვევაა, ეს გულისწასვლა როდია. სადაური გულისწასვლაა!
თ. დოსტოევსკი, „დანაშაული და სასჯელი“

ოდესღაც ფაშფაშა ანუშასაგან ადამიანის ლანდილა იყო დარჩენილი. დღე და ღამ ქალს მისტიროდა. იმის ნახვა ენატრებოდა, მისთვის ვიშვიმბდა და მოთქვამდა, მაგრამ მის ხვეწნასა და მუდარას ყურს არავინ უგდებდა.

ფერშანგოვის ოჯახში მხოლოდ სოვდაგრის დედა უყურებდა უდარდელად ყველაფერს, რაც კი მის გარშემო ხდებოდა, მაღალ იტალიურ სავარძელში იჯდა, კრიალოსანს არხეინად მარცვლავდა და რძალს ერთხელ კარგ სიტყვას არ აღირსებდა. რძლისთვის თავს მხოლოდ იმით იწუხებდა, რომ მის სარეცელზე მარჩიელების ავგაროზებს კიდებდა და ავადმყოფს ექიმბაშების ბალახბულახს ასმევდა. ავადმყოფის სანახავად მოსულ დედაკაცებთან მას-ლაათი უყვარდა. იტალიური სავარძელი რძლის სასთუმალთან დაადგმევინა და თუ მომსვლელთაგან არავინ გამოჩნდებოდა, საათობით ისევე მდუმარე და გაშეშებული იყო, როგორც მის დამჭკნარ ხელზე ჩამოკიდებული გრძელი კრიალოსანი.

თეთრი ლიზა თითქმის ყოველდღე ფერშანგოვების სახლში იჯდა. ან ნულ-ლს კვნიტდა, ან გაუთავებლად ლაპარაკობდა.

— რა ბრძანებაა! — წარბის ანევით ამბობდა ხოლმე, — უნინ გასათხოვა-რი ქალი ქუჩაში უბრალოდ როგორ გავიდოდა? ეხლა არის! გოგოები ბიჭებს კბილებს ათლევინებენ. გენაცვათ, აღარაფრის აღარ რცხვენიათ.

— მაშ! მაშ! — კვერს უკრავდნენ დედაკაცები.

— ძველს დროში ქალები კი არა, კაცებიც პატიოსნები ყოფილან, — განა-გრძო თეთრმა ლიზამ, — მამაჩემმა თურმე მეცხრე კაკალზე გამაკეთა.

დედაკაცებმა თეთრ ლიზას გაკვირვებით შეხედეს, მაგრამ მას სერიოზული სახე ჰქონდა, არც ილიმებოდა, არც იცინოდა.

— როგორ თუ მეცხრეზე? — ცნობისმოყვარეობით ჰკითხა დედაბერმა და განცვიფრებულმა კრიალოსნის მარცვლა შეწყვიტა.

თეთრმა ლიზამ პირში ნულლი ჩაიდო, ლეჭვა დაუნყო, მოუთმენლად მა-ცქერალ დედაკაცებს თვალი მოაელო, თითით დამდნარი ნულლი კბილებში გაისწორა და პირის ცმაცუნით შეუდგა გამოუცდელი თერძის ამბის მოყოლას.

— მამაჩემი რომ უსტაბაშს ოსტატად დაულოცნია, მაშინვე ცოლი შეუ-რთავს. ქორნილის მეორე დღეს ბებიაჩემმა, ლმერთმა გაანათლოს სულით, კარგად მახსოვს, ღვთისნიერი და კეთილი დედაკაცი იყო, დედაჩემს თურმე მოფერებით ჰკითხა: „შვილო, ნუხელ როგორ ისიამოვნეო?“ „მეზურნეები კარგად უკრავდნენო“, — უპასუხნია სანყალ დედაჩემს. „არა, შვილო. მე მაგას არ გეკითხები, შენი ნეფის ოთახში რომ იყავი, იქ რა ამბავი იყოო?“

„რა უნდა ყოფილიყო, დედიჯან, — უკითხნია პატარძალს, — მაშინვე ლამპა ჩავაქრეთ და დავიძინეთო, შეიდიში გაუხდელი დამრჩა, ცხელოდა და ცოტა ამან შემანუხაო“, — მიამიტად თურმე უთქვია პატარძალს. „უი, დამიდგეს თვალები! მაშ, ქმარმა არ გაკოცა“. „არა, დედილო, ორთავეს არხეინად გვეძინაო“. „არა სცოდნიაო“, თავში ხელის შემოკვრით წამოუძახია სიდედრს, მაშინვე სიძესთან გაქცეულა და დაურიგებია: „შვილო, ბალიშის ქვეშ კაკლებს დაგილაგებ, შენს ცოლს ჩაუნეჭი და რამდენჯერაც ბალიშ ქვემოდან კაკალი გამოიღო, იმდენჯერ...“ „გოგო, მათიკო, — დაუტატანა თეთრმა ლიზამ ბავშვიან ქალს, რომელსაც სიცილი ახრჩობდა და თეთრ ლიზას შიგ პირში შესცქეროდა, — ეგ რანაირად ხითხითებ? თითქოს ყელში თევზის ფხები გქონდეს გაჩრილი. ადექი, შვილო, დედაკაცებში რას ჩამჯდარხარ? გარეთ გადი და მაგ ქორფას ძუძუ მოანოვე. იჰ, რანაირად ცხელა დღესა!“

მათიკო ადგილიდან არ დაიძრა, თუმცა დედაბერმა შეუბღვირა და თვალებიც გადაუბრიალა.

— მერე, ლიზაჯან, მერე? — არ აცლიდნენ ერთმანეთს სახედანითლებული დედაკაცები და თეთრ ლიზას ამბის დამთავრებას ეხვეწებოდნენ.

თეთრმა ლიზამ კარგა ხანს ალოდინა ისინი. თითები პირში ჰქონდა ჩაყოფილი და ღრძილებიდან ზედ გაგლესილ ნულლის ნაშთებს იშორებდა. თექვსმეტი წლის მათიკო მას ბაგეგაპობილი შესცქეროდა, პირზე წყალი ადგებოდა, თვალებზე ვნების ბინდი ეკროდა, ქორფა ბიჭი დავინყნოდა და აქოთქოთებულს ხან სწორად ეჭირა, ხან თავდაყირად. ქორფამ ტირილი მორთო. ავადმყოფმა დაიკვნესა. არავინ ყურადღება არ მიაქცია.

თეთრი ლიზა გაჩუმდა. ახალი ნულლი თითით გაასუფთავა, პირში ჩაიღო, მათიკოს გაუცინა.

— ქა, ეგეც იტყვის რალა! — ტუჩების აბზუებით თქვა ბაყლის ცოლმა, — ბალიშიდან კაკლის გამოღება რომ შველოდეს, ჩემი უხასიათო მაზლის ცოლი დღესაც უშვილოდ კი არ ივლიდა.

თეთრმა ლიზამ და მათიკომ ერთად გაიცინეს.

— რათა ჯავრობ, ეფემია? — ალერსიანი სახით მიუბრუნდა ბაყლის ცოლს თეთრი ლიზა, — თუ შენ ვერა ხვდები, მათიკოს ჰკითხე, ის გეტყვის. აი, კიდეც მაგალითი, ქალებო! რასაც ოცი წლის გათხოვილი ქალი ვერა ხვდება, იმას ერთი წლის გათხოვილი ქალი მიხვდა. ეხლაც არა გჯერათ, რომ ეხლანდელმა გოგოებმა ყველაფერი იციან? ქა, ასეთნაირად გაქსუებული გოგოები უწინდელ დროებაში ვისმეს გახსოვთ?

— გვითხარი, ლიზაჯან, ლოდინით გული ნუ გაგვიწყალე, — იხვეწებოდნენ დედაკაცები.

— ქა, აღარ იტყვი, შენ რალა დაგემართა? — ბრძანების კილოთი თქვა ყურადღებად გადაქცეულმა დედაბერმა, რომელსაც მოთმინება აღარ ჰყოფნიდა და ამბის დასასრულის მოლოდინში კრიალოსანი ორივე ხელით ეჭირა.

ცხოვრებულმა ბებიაჩემმა, — სწრაფად მოაბა ბოლო დანყებულ ამბავს თეთრმა ლიზამ, — თავის სიძეს თურმე ასე უთხრა: „გაინძერი და ბალიშიდან კაკალი გამოიღე, გაინძერი და ისევ ბალიშის ქვეშ ხელი შეჰყავიო. ნუ გეშინიან, არც ხელი გეტკინება, არც თავიო“. გოგო, მათიკო, ეგრე რომ ხითხითებ, ბიჭი მკლავიდან არ გადმოგივარდეს! ადექი, შვილო, ფანჯარასთან მიდი, ხედავ, რამდენი მტრედები დაფრინავენ ზეცაში, მიდი, გული გადააყოლე.

მათიკო არც ახლა დაიძრა ადგილიდან, დედაბერმა მას ისევ შეუბღვირა და საჩხუბრადაც მოემზადა. თეთრ ლიზას არ უნდოდა მისი გაჯავრება, დედაკაცებს წარბების ანევით გადახედა და ამბავი მოკლედ დაასრულა:

— მეტი რალა გავაგრძელო, ქალებო, მეცხრე კაკალზე მოსახდენი თურმე მოხდა.

დედაკაცებმა ერთხმად გადაიხარხარეს.

დედაბერი თავის მაღალ იტალიურ სავარძელში ისეთნაირად შეინძრა და ხელები ისე გაშალა, რომ კრიალოსანი გაუნყდა. დაბნეული მძივები მათიკომ აუკრიფა.

ავადმყოფმა ამოიოხრა. საერთო სიცილ-ხარხარში მისი ოხვრა ვერავინ გაიგონა.

თეთრმა ლიზამ ხელსახოცით პირი მოიწმინდა, თვითონაც გაიცინა და მხარულად დაუმატა:

— მაშ, მამაჩემი რომ გამოცდილი ყოფილიყო, ხომ ესეთი დაღრეჯილიც არ გამოვიდოდი!

ამ სიტყვებზე დედაკაცებს ისეთი ხარხარი აუტყდათ, რომ ავადმყოფის ოთახში ყურთასმენა აღარ იყო. მათს ხარხარს, ღრიანცელს და ხორხოცს თითქოს ყველაფერი ბანს აძლევდა და თვით ფარდებჩამოფარებული ფანჯრების მინებიც ზრიალებდნენ.

მოხარხარე დედაკაცებს შორის მოხვედრილი მათიკოს ქორფა ბიჭი ჩაბჟირდა. დედამ ის ჩქარ-ჩქარა გადააბრუნ-გადმოაბრუნა, ლოყებზე სილა შემოარტყა, მოაბრუნა, და ისევ თეთრ ლიზას მიაცქერდა, სასაცილოს კიდევ რამეს იტყვისო.

ავადმყოფმა დაიკვნესა, ამოილულლულა:

— მათიკო... შენს გახარებას... ერთი წყალი დამალევინე...

მათიკომ ავადმყოფს ტოლჩით წყალი მიუბრუნა, თავის ხელით დაალევიანა.

დედამთილმა რძალს აღმაცერად გადახედა და თავის ქნევით წარმოთქვა:

— თეთრი ლიზა მართალს ამბობს, თქვენზე დიდი ვარ და კარგად მახსოვს, წინათ კაცებიც და ქალებიც პატიოსნები იყვნენ. ეხლა რაცა ხდება, უწინ როგორ მოხდებოდა. რალა შორს წავიდე! ჩემი შვილიშვილი ფლოსტების ამარა არ გაიქცა საყდარში! განა ის სახლში შემოსამვებია!

— იჰ, რა ბრძანებაა!

ისეთნაირად უკრავდა კვერს თეთრი ლიზა, რომ გამტკნარებული ანუშა უკანასკნელ იმედს კარგავდა.

კარი მეათე

1. გველის ღობე

ყური ვუგდე, იდუმალ, მივხვდი იმის აზრსა, შევადგინე პლანი
იმის დასაცემად.
ლავრენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

ქარვასლაში ფირუზა ზანდაროვი მელქო ფერშანგოვს სულ ერთსა და
იმავეს ეუბნებოდა:

— კაცო, ეს რა ცოდვის კითხვაა! გუშინნინ შუშანიკა შემხვდა ქუჩაში. სა-
რეცხის მძიმე კალათას ძლივს მიათრევდა. გული დამემდულრა. შენი რომ არ
შემშინებოდა, მივეშველებოდი. ამ დილით კიდევ ბურნუთოვმა მითხრა, ვილაც
კნენას შენი ქალის დაუთოებული პერანგი დაუნუნებია და ისეთი ალიყური
უჭმევია იმ უღმერთოს, რომ საწყალი ქალი თურმე ეხლაც ყბაახვეული დადის.
ეს კიდევ რა არის! ხშირად თურმე მშიერ-მწყურვალის იძინებს თავის პატარა
შვილებთან ერთად. ვინც იმათი ამბავი იცის, ასე ამბობენ, ჩალით გატენილ
ტომრებზე წვანან და ლამლამობით ჭრაქიც არ უნთიათო. კაცო, ღმერთს შე-
ხედე, პირჯვარი დაინერე, ეშმაკს მიაფურთხე!

როცა ამგვარი ამბებით შეძრწუნებული ფერშანგოვი თავის ქუდს ხელს
ჰკიდებდა და ქალთან ნასასვლელად თავზე იხურავდა, დამფრთხალი ფირუზა
მას კალთებში აფრინდებოდა და ლაპარაკის კილოს ცვლიდა:

— მოიცა, კაცო, სად გარბიხარ? რომ არ გესმის, რას რისთვის გეუბნები?
აჩქარება საქმეს ვერ უშველის. ცოტაც მოიცადე. ცოტა კიდევ გამოსცადოს
და, დამიჯერე, დედ-მამას სალოცავად გაიხდის. რა გეჩქარება? ახალგაზრ-
და ქალია, იმის გათხოვებასაც მოესწრები. მდიდარი კაცი ხარ, უარს ვინ
გეტყვის?

დაბნეული სოვდაგარი თვალებს გაკვირვებით ახამხამებდა, ფირუზას
გაოცებით ეკითხებოდა:

— მაშ, ასეთ ამბებს რათ მიყვები? მაშ, იმის თავს რათ მამბრალე?

ფირუზაც გაოცებით შლიდა ხელებს, აფორიაქებულ სოვდაგარს მოხერ-
ხებულად უბნევდა გზა-კვალს.

— ღმერთმანი, არ ვიცი, როგორ გითხრა, როგორ გაგაგებინო? შენ გადანყ-
ვეტილება მიიღე, საქმის დაბოლოება კი დროს მიანდე. ჩემი სიტყვის აზრიც და
რჩევაც მუდამ ეს იყო.

ფირუზას რჩევა-დარიგება დარდით და ჯავრით დაბნედილ ფერშანგოვს
ჭკუაში უჯდებოდა. ყოველთვის ყველაფერში ეთანხმებოდა. ეჭვი არაფერში

მესდიოდა, რადგან ოჩხუბობის პირობის ნიგნში ყველაფერი წინასწარ ჰქონდა გათვალისწინებული. გამოცდილმა სოვდაგარმა იცოდა, რომ ზანდაროვები მას იქიდან ვერ მოუვლიდნენ, საიდანაც თვითონ უვლიდა ხოლმე თავის მეტოქეებს. ამ მხრივ ფერშანგოვი დამშვიდებული იყო. მას მხოლოდ ცოლის და ქალის ბედი ანუხებდა.

ქარვასლაში, ფერშანგოვის მთავარი მალაზიის უკანა ოთახში, ზანდაროვები ხშირად ჩურჩულით ლაპარაკობდნენ.

— ეითომ უკვე დარდობს? — ჰკითხა ერთხელ უფროს ზანდაროვს უმცროსმა.

— დარდობს რომელია, კაცი აღარ არის, გათავებულია. მუშტის ოდენა გახდა!

— ჰო, სულ ერთიანად გამოიცივალა, საწყალი.

ფირუზამ გრიგოლს შეუბღვირა, დატუქსა:

— გეცოდება? გამოუცდებლობას ნუ იმჩნევ, ეგ სოვდაგრობის ნიშანი არ არის. მაგალითები რამდენიც გინდა, იმდენი ვიცი. ჯერ შენ დაბადებული სად იყავი, მე რომ ქარვასლებში დავდიოდი?!

ფირუზას დატუქსვას გრიგოლი თვინიერად იტანდა, არც ახლა შეიმჩნია წყენა, სიტყვა ისევ ფერშანგოვზე ჩამოაგდო:

— თუ ქალს მართლა დარდობს, მაშ, მალე სახლშიც მიიყვანს.

— მე რომ კრიჭაში არ ვუდგე, ეგ აქამდიც მოხდებოდა. მაგრამ ვერა, ვერ ელირება იმის ნახვას. მაგას ეხლა ელდა უნდა, ელდა! ერთმა ფარატინა ქალადმა მავანი ქეთხუდა აქლემების ქვეშ გააგორა. ჰმ, ელდა!

უკანასკნელი სიტყვა ფირუზამ თითქმის ხმამაღლა წამოიძახა. გრიგოლმა შეშფოთებით გაიხედა კარებისკენ, ეშინოდა, რომ ბედის თამაშით განებივრებულ და გათამამებულ ფირუზას ზედმეტი რისკი არ გაეწია. ეშინოდა, რადგან ქარვასლის დატოვება და ისევ დუქანში დაბრუნება არ უნდოდა. თანდათან უძლიერდებოდა ფულის სიყვარული, გამდიდრების წყურვილი და სახელის მოხვეჭის სურვილი. მაგრამ სიფრთხილეს ფირუზას ვერავინ ასწავლიდა. სადაც ხიფათს დაყნოსავდა ხოლმე, იქ გაცლას ვერავინ მოასწრებდა. მთვარესავით პირგაბადრული, სახეჟინჟლლიანი, ფირუზთვალემა, პირმომცინარე და სალმიანი ფირუზა ქარვასლებში უფრო კეთილ ადამიანად მიაჩნდათ, ვიდრე მუდამ პირქუში, გულჩათხრობილი და უკმეხი ფერშანგოვი. მრავლის მნახველნი ახლა მხოლოდ იმას უცდიდნენ, თუ როდის წააქცევდა კრიჟანგი, ხარბი და გაუმაძღარი სოვდაგარი მიამიტად მოტყუებულ კუკიელ მედუქნეს და ზედ მის ახალგაზრდა და ლამაზ ნათესავსაც მიაყოლებდა.

ოთახში ფერშანგოვი შემოვიდა. ზანდაროვები გაჩუმდნენ. ანგარიშის ნუსხებზე თავები დალუნეს. სოვდაგარი მათ თავის დაკვრით მიესალმა. თავის მაგიდასთან მივიდა. დავთარი გადაშალა, მაგრამ რალაცაზე დაფიქრებულს

დავთრის ყდა ხელში შერჩა. დიდხანს გაუნძრევლად იდგა, მერე ბოლთის ცემას მოჰყვა. ოჩხუბებს თავის დაკვრით გამოემშვიდობა და ოთახიდან გავიდა. უმცროსმა ზანდაროვმა თვალი გააყოლა, მხრები გაკვირვებით ასწია და თქვა:

— მაზანდის და ანგარიშის ნუსხები ავინყდება. სადაც არის, ეაჭრის ქუდი თავიდან გადმოუვარდება!

უფროსი ზანდაროვი აღტაცებით მიაცქერდა თავის შეგირდს, ფირუზი თვალეები გაუბრწყინდა, ნიაზით ჰკითხა:

— შენ ეგ სიტყვა ვინ გასწავლა?

— ბაზარში ვისწავლე, სხვაგან სად უნდა მესწავლა?

გრიგოლმა მაიკო კურტანიძე არ დაასახელა. ფირუზას კურტანიძეები არ უყვარდა, მაიკოს კი არ ენდობოდა. ფირუზამ გაიციინა:

— აი, ეხლა კი ქალაქურად უქცევ, ყოჩაღ, ბიჭო! მე მიმადლოდე, კაცად მე გაგხადე!

გრიგოლმა არაფერი უპასუხა. ნიხრის, მაზანდისა და ანგარიშის ნუსხებს მიუბრუნდა.

აღარც ფირუზას ეცალა მისთვის, გუნებაში შეშფოთებული ფიქრობდა: „ნეტავი ჩემი ოჩხუბი სად წავიდა? სეირნობა იმას არ უყვარს, ქარვასლას არ შორდება, თუ დავთრები არ გასინჯა, ისე ფეხს არ მოიცვლის. მაშ, სად გაქანდა? სად წავიდა?“ ფირუზამ კეფა მოიფხანა. მერე ქუდი დაიხურა და თვითონაც ოთახიდან გავიდა.

გრიგოლმა მას თვალი გააყოლა, დავთრის ფურცლებზე ხელები დააწყო და ჩაფიქრდა.

2. გველის ღოგა

(გაგრძელება)

— სანთელი აინთეთ, დამენახვენით, გამაძლეთ თქვენი ყურებით, გამიგრილეთ დამწვარი გული! რაღას აგვიანებთ! სანთელი, ჩქარა სანთელი აანთეთ!

ლავერენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

ქუჩაში გასული ფირუზა ფერშანგოვს დაედევნა. ისე მისდევდა, რომ არც ახლოს მისულიყო მასთან და არც თვალიდან დაეკარგა.

ბოლო ხანებში ფერშანგოვი ბურნუთოვის სახლს შორიდან უტრიალებდა, შორიდან უვლიდა. ფირუზას ეჭვი გამართლდა. თავს საზრიანობას უქებდა, ქარვასლიდან დროზე გამოსვლას უნონებდა. სოვდაგარმა ბურნუთოვის სახლისკენ მიმავალი ქუჩისკენ გაუხვია, აშკარა იყო, ფერშანგოვი ბურნუთოვის სახლისკენ მიდიოდა.

ფირუზას უნდოდა ქუჩა გადაერბინა, ოჩხუბისთვის წინიდან მოეკლო, მაგრამ გვიანლა იყო. სოვდაგრისკენ მისი საკუთარი ქალი მოდიოდა. უფროს ზანდაროვს კინალამ გული გადაუტრიალდა, როცა ქუჩაში მომავალი შუშანიკი დაინახა.

ახლა მხოლოდ ერთი გამოსავალი რჩებოდა: თუ მამა-შვილი ერთმანეთს გამოელაპარაკებოდნენ, ფირუზა დაუყოვნებლივ მათთან გაჩნდებოდა, ლაპარაკში ჩაერეოდა და ნათესაური გრძნობის მოზღვავებას ხელს შეუშლიდა. შუშანიკს მამასთან შეარცხვენდა, უსაყვედურებდა, ლაპარაკს არც ერთს არ დააცლიდა და იმდენს იზამდა, რომ მოტყუებულ სოვდაგარს მოუნელებელი შეურაცხყოფა და დამცირება გახსენებოდა. მაგრამ მანამდე მამა-შვილს ერთმანეთთან ლაპარაკი არ უნდა მოესწროთ. თავი და თავი ეს იყო. თუ ისინი ერთმანეთს უსიტყვოდ გადაეხვეოდნენ და შერიგდებოდნენ, ასეც ვარაუდობდა ფირუზა, თვითონაც ოჩხუბს გადაეხვეოდა და ქალთან შერიგებას მიულოცავდა. უფროსი ზანდაროვი იმითაც იყო განთქმული, რომ მასავით არავის შეეძლო ბალდადის გაშლა და ცრემლების დაღვრა. ახლაც ყოველი შემთხვევისათვის ბალდადი ხელში ეჭირა. თუ საქმე მის სანინააღმდეგოდ შეტრიალდებოდა, დაუყოვნებლივ ღვინის მოსატანად გაიქცეოდა და შინ დაბრუნებული სოვდაგრის ქალის სადღეგრძელოს დაღვედა; მარცხს დროებით შეურიგდებოდა, ფერმანგოვის უკან ისევ ერთი ნაბიჯით ჩამორჩენილი ივლიდა, სანამ მარჯვე დრო დაუდგებოდა და ოჩხუბს ახალ მახეს დაუგებდა.

უფროსმა ზანდაროვმა ვითარება ყოველმხრივ ანონ-დანონა. სახლის მოფარებული კუთხიდან შუა ქუჩაში გავიდა.

მაგრამ მამა-შვილის შეხვედრა სულ სხვანაირად მოხდა, ვიდრე ფირუზა ფიქრობდა ან ვარაუდობდა.

სოვდაგარი შვილისკენ გაუბედავი ნაბიჯით მიდიოდა. სახეზე ხან ყოყმანი ეხატებოდა, ხან მტკიცე გადანყვეტილება. ენაზე ისევ „შვილო შუშანიკ“ ადგებოდა და პირიდან არ ამოსდიოდა. ხელებს ისევ მოსახვევად შლიდა და უკანვე უვარდებოდა. მამა-შვილმა ერთმანეთს უცხოსავით ჩაუარეს, ერთმანეთს პირი მოარიდეს, ხმა არ გასცეს, სოვდაგარმა გზა განაგრძო. არც გაჩერდა, არც უკან მოიხედა. მხოლოდ შუშანიკი მოტრიალდა, მხრიდან კალათა ჩამოიღო და ფეხებთან დადგა. დიდხანს უყურა წინ მიმავალ მამას, რომელსაც თავი მხრებში ჩაეძვრინა და ფეხებს ძლივს მიათრევდა. ასე დაბერებული მამა მას არ ახსოვდა. თავი გადაიქნია. მოსახვევის ბოლოთი თვალზე მომდგარი ცრემლი შეიმშრალა. კალათა ისევ მხარზე შეიდგა და გზა განაგრძო.

გაკვირვებულ ფირუზას ბალდადი ხელიდან გაუვარდა. გვიან მოაგონდა მისი ალება. ერთ ადგილზე გაშტერებული იდგა. ისეთნაირად იყო დაღლილი, რომ სიხარულს თითქმის არ განიცდიდა. ამიტომ არც დაუღიღინებია, არც დაუმღერებია, როგორც ეს დიდი საქმის მოგების დროს იცოდა ხოლმე. შუბლიდან ოფლი ბალდადით მოიწმინდა, გატრიალდა და ქარვასლისკენ გასწია.

3. გველის ღობე (გაგრძელება)

შეჩერდით, ბატონო, ღვთის გულისათვის! თქვენ მე დამლუპავთ!
ალექსანდრე დიუმა, „შენრი III და მისი კარი“

ქუჩის მოსახვევებში ფერშანგოვი ჯერ შეტოკდა, მერე ნაბარბაცდა. გული ხელით დაიჭირა, თვალებზე ბინდი გადაეკრა, ცხვირით ჰაერს დაუნყო ძებნა, სუნთქვა გაუჭირდა. გამვლელებს სანყლად შეხედა, თვალებით დახმარებას და შველას თხოულობდა, მაგრამ მდიდარ სოვდაგარს მოკრძალებით ყველა გვერდს უვლიდა, შორიდან აძლევდა სალამს. ახლო ნაცნობი ქუჩაში არავინ ჩანდა. ერთ ადგილზე გაჩერებულმა სოვდაგარმა, როგორც იყო, გული მოიბრუნა. ქუჩის პირზე სახლების კედლებს ლასლასით გაჰყვა, შინ ძლივს მიფარფატდა. სადარბაზო კართან ჩამოკიდებული ზარის ტარი გაჭირვებით ჩამოსწია. კიბეზე მხარში შემჯდარმა მსახურმა აიყვანა. მშიერი იყო, მაგრამ შინ მისულმა პურს პირი არ დააკარა. ჯერ შეამცივნა, მერე ცხელმა ოფლმა დაასხა. შეშინებულმა მსახურს ტანსაცმელი გაახდევინა და ლოგინში ჩაწვა. ყველას გაუკვირდა, რადგან სამოც წელს მიღწეული მელქო ფერშანგოვის ავადმყოფობა ჯერ არავის გაეგონა.

ახლა ერთ ოთახში ავადმყოფი ცოლი იწვა, მეორე ოთახში — ავადმყოფი ქმარი. დედაბერმა შვილსაც ექიმბაშები და მარჩიელები მიუსია ავგაროზებით და ბალახბულახებით. სოვდაგარი თავის ტკივილს უჩიოდა, მისმა დედამ ეს შაკიკს დააბრალა, შუბლზე დედაბრული ხელით დაბლაჯნილი და გამოლოცვილი ქალაღი დააკრა და ხილაბანდი მაგრად შეუკრა. უარესად გაავებული დედაბერი წამდაუნუნო რძალს სწყევლიდა, შვილის ავადმყოფობას მას აბრალებდა.

თეთრი ლიზა ყოველ სიტყვაზე დედაბერს თავს უქნევდა. ცეცხლზე ნავთს ასხამდა.

ფირუზა ზანდაროვიც ყოველდღე ფერშანგოვების სახლში იჯდა. მთელ დღეს ავადმყოფი ოჩხუბის გვერდით ატარებდა, სარეცელთან უჯდა და განუწყვეტილად ლაპარაკობდა. მხოლოდ მაშინ ჩუმდებოდა, როცა ოთახში ვინმე შემოდებოდა.

ავადმყოფის თავთან, შავი ხის პატარა მრგვალ მაგიდაზე სამელნე იდგა, სამელნის გვერდით სანერ-კალამი და სუფთა ქალაღების დასტა იდო.

უფროსი ზანდაროვი ლაპარაკის დროს ხელს ხშირად იშვერდა ხოლმე ამ მაგიდის კენ, თან ათასნაირ მაგალითს იმონებდა და ფერშანგოვს ერთსა და იმავეს ეუბნებოდა:

— ავად ვინ არ გამხდარა და მორჩენილა, მელქოჯან, მაგრამ თადარიგი უნდა დაიჭირო. არავინ იცის, ცხოვრებაში ვის რა მოეღის, ამ წუთისოფელს ვინ შეაბერდა, რომ ჩვენ შევაბერდეთ? სიკვდილ-სიცოცხლეა, დღესა ვართ,

ხვალ აღარ ვიქნებით. არ გაგიგონია, დღეს დიადემაში, ხვალ სუდარაშიო. ავადმყოფობა, ამას რალა თქმა უნდა, მალე გაგივლის, მაგრამ ჩემსავით ხნიერი კაცი ხარ, ანდერძი უნდა დანერო. მე ხომ ფეხზე დავდივარ, მაგრამ ანდერძი უკვე დანერილი და დაბეჭდილი მაქვს. არც თეთრი ლიზა დამვიწყებია და არც ჩემი კარგი ნათესავი გრიგოლ ზანდაროვი. შენც ისე მოიქეცი, როგორც მე გორჩიე, ნოტარიუსსაც ისე დაანერინე. აბა ერთი მითხარი, მელქოჯან, ჩემი სიტყვა შენთან რაში გამტყუნებულა? ამდენი მოგება, არ ვიცი, წინათ გქონდა თუ არა, მაგრამ ეხლა ქარვასლაში ჩვენისთანა ფულს არავინ არ იგებს. დავთარი აქ არ არის? ანგარიში აქ არ არის?

ფერშანგოვი თავს უქნევდა თავის ოჩხუბს. უფროსი ზანდაროვი მართალს ამბობდა. მოგებით სოვდაგარი კმაყოფილი და გახარებული იყო. სოვდაგრობაში ფირუზას ლალატი ფიქრადაც არ მოსდიოდა. აქ მას, მისი აზრით, ყველა გზა შეკრული ჰქონდა. ამიტომ ოჩხუბს ყურადღებით უსმენდა, ოღონდ ფიქრისთვის დროს თხოულობდა. თან შიშით იხედებოდა შავი ხის პატარა, მრგვალი მაგიდისკენ. ანდერძის დანერა არ უნდოდა, სიკვდილის ეშინოდა.

ქარვასლაში დაბრუნებულ ფირუზას უმცროსი ზანდაროვი ერთსა და იმავეს ეკითხებოდა:

— როგორ არის საქმე, ფირუზჯან?

— ლოგინი მაგრათ გავალესინეთ. ჯერ ეს არის. დანარჩენი მერე იყოს. ყოყმანობს, მაგრამ სად წაგვივა?

დიდ ხუთშაბათს ფერშანგოვმა ნოტარიუსი თავისთან დაიბარა. მისი კარნახით ნოტარიუსმა სუფთა ქალაღდების დასტა შეავსო.

დანერილი ანდერძი ფერშანგოვმა ჯერ მას მარცვალ-მარცვალ ნააკითხა, მერე თვითონაც სათვალეები გაიკეთა, დანერილი ყურადღებით ჩაიკითხა. ანდერძის ქალაღდები ხელში დიდხანს ატრიალა და ბოლოს ბალიშს ქვეშ ამოღო. ფირუზა კინალამ შეხტა, როცა ფერშანგოვმა ნოტარიუსი დაითხოვა და ფიქრისთვის დრო მოითხოვა.

იმ დღიდან ფერშანგოვი, როცა კი მარტო რჩებოდა, ანდერძს გულდასმით კითხულობდა. ფირუზა ხმას აღარ იღებდა. ეშინოდა ზედმეტ ლაპარაკში რამე არ წამოსცდენოდა და სოვდაგარისთვის ეჭვი არ აეღებინებინა.

ორი კვირის შემდეგ თვითონ ფერშანგოვმა გაიხსენა ნოტარიუსი. გაცებულმა და ცოტა დაბნეულმა ფირუზამ იმწამსვე მსახური აფრინა მის მოსაყვანად.

დილით დაბარებული ნოტარიუსი მხოლოდ საღამოთი გაისტუმრეს. ფერშანგოვმა ახლაც ხანგრძლივი ფიქრისა და ყოყმანის შემდეგ მოაწერა ანდერძს ხელი.

გახარებული ფირუზა ქარვასლაში გრიგოლ ზანდაროვთან გაიქცა.

— ვის უმტკიცებს? — ჰკითხა გრიგოლმა.

— ვისთვის უნდა დაემტკიცებინა? ცოლს და ქალს დაუმტკიცა. დედასაც წილი დაუდო მემკვიდრეობაში.

— ჯობდა, დედისთვის დაემტკიცებინა, — თქვა დაფიქრებულმა გრიგოლმა.

— ფერშანგოვის დედას ვერსაიდან ვერ მივუდგებით, ორმოცი ნელინაღია სოვდაგარის დედაა. მაგის ფიქრს შენ ვერ დამასწრებდი, ეგ რომ ჩვენთვის სასარგებლო ყოფილიყო. ფერშანგოვის ცოლი ქმრის საქმეში არ ერევა, ქალი ხომ სულ გამოუცდელია. მაგათ უკეთ მივუდგებით, ადვილად დავიყოლიებთ.

— შვილიშვილები?

— მაგის გადანყვეტა ფერშანგოვმა ქალს მიანდო, ოლონდ ერთი პირობით, ნოქრად ნამყოფი ფილიპე ახლოს არ უნდა გაიკაროს.

ზანდაროვებმა ერთად გაიცინეს.

— აპეკუნად შენ დაგნიშნა! — მოულოდნელად ჩაურთო ლაპარაკში ფირუზამ, რათა მის შეგირდს თუ ნაშეგირდალს მისი მთავარი გამარჯვება კარგად შეეფასებინა.

— ვინ ურჩია?

— ბართლომე კურტანიძემ და იმის ღრჯოლებიანმა ცოლმა მაიკომ. რას კითხულობ? განა ამისთვის არ დაერბოდი ყოველდღე ფერშანგოვთან?!

გრიგოლმა შუბლი შეჭმუხნა, მაიკოს გალანძღვა ითაკილა. ფირუზამ შეამჩნია, მაგრამ ყურადღება არ მიაქცია. ხელები სიამოვნებით მოიფშვნიტა, კმაყოფილებით წარმოთქვა:

— ეხლა კი სოვდაგარი ფერშანგოვი ვერსად გაგვექცევა, მალე სატირლად გავაშლევინებ ბაღდადს!

4. ელდა

და კვლადაცა მკითხავთ თქვენ, თუ რაისთვის არს კაცი უუნყოფისი ყოველთა იძვრისთაგან, პირსაზედა ამა ქვეყნისასა, ამად რომელ იგი არს ყოვლად უსამართლო.

ალექსანდრე ჭავჭავაძე, „ახლოით გაჩხრეკილი კაცი“

მელქო ფერშანგოვი მხოლოდ რამდენიმე თვის შემდეგ წამოდგა ფეხზე. ქარვასლაში ზანდაროვები მას დიდი ამბით მიეგებნენ. სოვდაგარი მძიმედ, დიდვაჭრულად მიესალმა თავის ოჩხუბებს. მთელი დღე გაუნძრევლად იჯდა ანგარიშის ნუსხებთან და დავთრებთან. თითქოს ზედ დაჰკირკიტებდა, მაგრამ პირველივე ფურცელი ხელში ჰქონდა გაშეშებული. დაღვრემილი, თვალებ-ჩამქრალი და გაფითრებული გაქვავებულივით იჯდა. ფირუზამ რამდენჯერმე რალაც ჰკითხა, მაგრამ სოვდაგარმა ვერ გაიგონა. ფიქრებით იყო გართული. გრიგოლ ზანდაროვი თვალს არ აშორებდა მთავარი ოჩხუბის პირქუშ, ნაოჭებით გავსებულ, განაცრისფერებულ სახეს და თანდათან სიბრალული იპყრობდა. უნდოდა მასთან მისულიყო, მხარზე ხელი მეგობრულად მოეკიდა,

გამოუფიქრებელია, თანაგრძნობის სიტყვა ეთქვა, მაგრამ ფირუზასი ეპინოდა. თან ისიც კარგად იცოდა, რომ მას ველარაფერს უშველიდა და ეს ოდესღაც ძლიერი და მეტოქეებისათვის საშიში სოვდაგარი ფირუზა ზანდაროვს ველარსად გაექცეოდა.

ფირუზამ ქუდი დაიხურა. გარეთ გავიდა. გრიგოლმა მას შემფოთებით გააყოლა თვალი. რალაც ავის მოლოდინში ბატის ფრთა უკვე დანერილ სიტყვაზე გაუჩერდა, სტრიქონი ველარ გააგრძელა.

ცოტა ხნის შემდეგ ფირუზა ბლავილით შემოვარდა ოთახში. თავში ხელებს იცემდა და ბლავდა.

— ვუი... ვუი... ვუი...

ფერშანგოვი დაფეთებული ნამოვარდა, ხმა ძლივს ამოიღო.

— რა იყო? რა მოხდა?

ფირუზა ჯიქურად მიადგა ენაჩავარდნილ ოჩხებს და ულმობლად მიახალა:

— შე უბედურო! ეს არის, დამხრჩვალ შუშანიკა მეჩანგლეებმა მტკვრიდან გამოათრიეს. ვუი! ვუი! ვუი!

სოვდაგარმა ჯერ მარჯვენა ხელი გაიქნია ჰაერში, მერე მარცხენა ხელი გულისკენ წაიღო, სახე მოელრიცა, ყბა ჩამოუვარდა, თვალები უცნაურად გადაატრიალა და ოჩხებების ფერხთით გაგორდა.

5. მეურვე

სიცოცხლე არის ბრძოლა შუქისა და წყვიადის, მდაბლისა და დიადის, მშვენიერებისა და უხამსის. უგონიერესი ისაა, ვინც ამ ცხოვრების რიოშიდან ყველაზე მეტ მშვენიერებას გამოიტანს.
ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

როცა ანუშამ ქმრის სიკვდილი გაიგო, მწარედ ამოიგმინა და სინანულივით დასცდა გადაყვითლებული ბაგეებიდან:

— ბედნიერია მელქო, შუშანიკი ერთხელ მაინც ნახა...

შავებში ჩაცმული და მწუხარებისაგან უფრო მეტად გაშავებული დედამთლი რძალს რისხვით დაადგა თავზე და ყორანივით დასჩხავლა.

— ქმარი ამოიჭამე და ეხლა მაგას ამბობ? რალა გიჭირს, რაც გინდოდა, მოახდინე. იმდენი ქენი, კრუსუნით და ოხვრით ჩემს მელქოს გული გაუხეთქე. ჯა, აკი ავათ ბრძანდებოდი!

ექიმმა დედაკაცებს თვალის ანიშნა, გაავებული დედაბერი ოთახიდან გაეყვანათ. დედაბერმა თავი მალლა ასწია. ექიმს ზიზლით გადახედა და ავადმყოფი რძლის ოთახიდან ფოსტლების ფრიალით გაძუგძუგდა. თეთრი ლიზა ტუნბულით უკან გაჰყვა.

გრიგოლ ზანდაროვმა ბურნუთოვის სახლიდან, ფირუზას დავალებით, შუშანიკი მოიყვანა. ქალი მამის კუბოსთან მუხლებზე დაემხო და გულსაკლავად ატირდა. განრისხებული დედაბერი ხალხს არ მოერიდა, ყვირილით ლანძღვასა და წყევლას მოჰყვა:

— მამა ინაცვალე და ეხლა ტირიხარ?! თვალებს ვის უბრმავებ? შენ აქ ვინ მოგიყვანა? რატომ სირცხვილით არ მოკვდი, როცა უბედური მამაშენის სახლში შემოხვედი. ღმერთმა არ გაგახაროს არც შენ, არც შენი შვილები. ისე დაიტანჯე, როგორც მე ვიტანჯები!

შუშანიკმა თვალებზე ხელები აიფარა. ყრუდ აქვითინდა. დედაკაცები მის დაშოშმინებას ცდილობდნენ, მხოლოდ თეთრი ლიზა უქნევდა თავს ფერშანგოვის გაანჩხლებულ დედას, გვერდით ედგა და მის საამებლად ნუნუნებდა.

გაჯავრებულმა ფირუზამ ის განზე გაიყვანა, ხმადაბლა შეუტია, რომ სხვას არავის გაეგონა:

— გაგიჟდი, დედაკაცო! ვის აჰყოლიხარ, ვის ეგები ფეხქვეშ? მელქო ფერშანგოვის სიმდიდრის პატრონი შუშანიკია.

თეთრ ლიზას მეორედ თქმა არ სჭირდებოდა. იმნამსვე დედაკაცებში გაერია და გაკვირვებით ხელები გამალა:

— ქა, ეს რა ბურიანგელი დააყენა! ცალკე რძალს უხეთქავს გულს, ცალკე შვილიშვილს. ისეთი რა მოხდა, რაც ჯერ არ მომხდარიყოს? რაც შესცოდა, ღმერთმა ის ასკეცად გადაახდევინა. სანყალი ქალი მამის დასატირებლად მოვიდა. ქა, ქალზე უკეთ მამას ვინ დაიტირებს?! რა ვუყოთ, რომ უმძრახად იყვნენ.

პანაშვიდებზე თეთრი ლიზა შუშანიკს გვერდით ეჯდა, ფერშანგოვის გასვენების დროსაც იმის ხელი თავის ხელში ეჭირა, სასაფლაოზეც, როცა კუბოს სამარეში უშვებდნენ, მის გვერდით იცრემლებოდა და სასაფლაოდანაც დამნუხრებული ქალი სახლამდე მან მიაცილა.

დედაბერს ახლად დამარხული შვილი დაავინყდა და გაბრაზებული შორიდან თეთრ ლიზას უბღვეროდა.

შუშანიკს უკან ვარდისმონა მოსდევდა.

დედაკაცებს ფირუზა და გრიგოლ ზანდაროვები სოვდაგრებთან ერთად მასლაათით მოსდევდნენ.

— შუშანიკს პატივისცემით უნდა მოექცე, — არიგებდა ფირუზა გრიგოლს, — ეცადე, თავი შეაყვარო, საქმეში გამოგვადგება. ვარდისმონასაც გაუშინაურდი. ქალბატონი, როგორც თეთრმა ლიზამ მითხრა, ძალიან ჰყვარებია, იმის გულისთვის, თუ დასჭირდა, ცეცხლში შევარდება, წყალში გადავარდება.

გრიგოლ ზანდაროვმა წარბი უკმაყოფილოდ ასწია.

— ფირუზჯან, ჩემს თავს ისე არ დავახურდავებ, რომ მოახლეებს საარშიყოდ თავი გავუყადრო.

• ფირუზას გაეცინა.

— არ მოგწონს, თორემ არც მაგ მოახლეზე იტყოდი უარს. ყური დამიგდე, მე შენ სულ სხვა რამეს გეუბნევი. მსახურების და მოახლეების დახმარებით

ბევრი საქმე გაკეთებულა. რასაც შენ ვარდისმონას ეტყვი, ის მაშინვე ქალბატონს მოურბენინებს. ხელს რა გიშლის, რომ ვარდისმონასთან შუშანიკი აქო? გრიგოლი გადაკრულად ნათქვამი სიტყვის აზრს მიხვდა და სახეზე ისეთ-ნაირად გადაეფინა იქედნური ღიმილი, როგორც ეს ფირუზა ზანდაროვს ვინმეს მოტყუების დროს ემართებოდა ხოლმე.

6. ახალი მწუხარება

მარამა ბედი უკვე წილსა ჰყრის და ჰსწერს სახელთა თვისთა მსხვერპლთასა!
გრიგოლ ორბელიანი

შუშანიკი ავადმყოფ დედას თავს ევლებოდა. დღე და ღამეს მის სარეცელთან ასწორებდა. თან თავს აყვედრიდა, მე მოვუსწრაფე სიცოცხლე მამაჩემსაც და დედაჩემსაც, ეს პატიოსანი და გულკეთილი დედაკაცი, ამ მდგომარეობამდე მივიყვანეო.

შვილის დაბრუნებამ და ალერსმა ანუშას გული გაუხარა, მაგრამ ფეხზე ვერ დააყენა. ქმრის უეცარმა სიკვდილმა უარესად გახადა. მისი დღეები დათვლილი იყო. ექიმებმა ხელი დაიბანეს. მისი მორჩენის იმედი აღარა ჰქონდათ. ანუშა უსაყვედუროდ ეთხოვებოდა ამ წუთისოფელს. სანამ პირში სული ედგა, თავისიანებს ლოცავდა: ქალს, დედამთილს, შვილიშვილებს, ვარდისმონას...

იგი ჩუმად მიიცვალა. არავინ შეუწუხებია. წყნარად ამოიოხრა. თვალებიდან ორად ორი ცრემლი ჩამოეწურა დამჭკნარ ლოყებზე და სახეზე ნათელი რომ დაადგა, შუშანიკი მქუხარე ქვითინით დაემხო გაციებული დედის გვამს. დედამთილმა მიცვალებულ რძალს თვალები დაუხუჭა. თავის განუყრელ კრიალოსანში გლოვის ლოცვები გადათვალა და ბუტბუტით წარმოთქვა:

— შუშანიკ, ეხლა ჩვენ მარტო დავრჩით, ჩხუბის დრო აღარ არის!

შუშანიკმა მშობლების სახლში დაბრუნების შემდეგ პირველად შეხედა მადლიერი თვალებით თავის დიდედას. მის უკან ვარდისმონა ცხარე ცრემლებით ტიროდა. დედაბერმა კრიალოსნის მძივებს ააყოლა ტუჩების ცმაცუნით წარმოთქმული ლოცვები.

ოთახში თეთრჩადრიანი დედაკაცები შემოდიოდნენ სამძიმრის სათქმელად, პირფვარს იწერდნენ, ზოგიერთნი კი ისე იჩოქებდნენ, როგორც ეკლესიაში.

მალე თეთრი ღიზაც მოვარდა ტირილით და თავში ცემით.

ზანდაროვებმა ქარვასლაში გაიგეს ანუშას გარდაცვალების ამბავი. ფირუზამ ქუდი სიამოვნებით გაისწორა, კმაყოფილებით წარმოთქვა:

— ცოლი ქმარს გამოუდგა. ბებრუხუნაც მალე დაედევნება. შუშანიკა ჩვენს ხელშია, ოღონდ ისე უნდა გავუფრთხილდეთ, ჩვენს მზეს ლოცულობდეს. სხვანაირად ფერშანგოვის ქონებას ვერ დავეპატრონებით.

გრიგოლმა არაფერი უპასუხა. თავი განზე მიაბრუნა, რათა ფლოიდურად მომლიმარე ფიროუზა არ დაენახა. ფიროუზამ ეს შეამჩნია, მაგრამ არ ენწყინა, გაიცინა და გრიგოლს ერთხელ კიდევ მოაგონა:

— ის, რაც ჩვენ მოვახდინეთ, ქარვასლაში ყოველდღე ხდება. რა ნაუვაგეთ? მე ფერშანგოვის ადგილი დავიჭირე ქარვასლაში, შენ ჩემი ადგილი დავიჭირე. მეტი ოჩხუბი არ გვინდა, არ გვჭირდება.

ქუდი დაიხურა, გრიგოლს მიუბრუნდა.

— ნავიდეთ. შუშანიკს მივუსამძიმროთ.

გზაზე დაღვრემილ გრიგოლს ცალი თვალით ახედა, ხელი ჩაიქნია, უკმაყოფილოდ გადაულაპარაკა:

— თუ შუშანიკი გეცოდება, დამცველად დაუდექი, ტყუილად ხომ არა ხარ მაგის აპეკუნი? — ლაპარაკის საღერღელი აეშალა და მის შეგონებას შეუდგა, — როცა დაობლებული ქალი დიდი სიმდიდრის პატრონი ხდება, ნათესავიც მტრად უხდება და ეკლესიაც. ეხლა მელქო ფერშანგოვის შორეული ნათესავებიც გამოჩნდებიან, ქონებაში წილის დადებას ეცდებიან, მაგრამ მაგათ ფერშანგოვის დედა დახვდება, თუ, რა თქმა უნდა, მალე თავის შვილს და რძალს არ გამოუდგა. კარგად ვიცნობ მაგ დედაკაცს. კერპი და თავნებაა. უფრო საშიშარი ეკლესია არის. მღვდელმთავრებს, მღვდლებს და ბერ-მონაზვნებს თვალი იმ ოჯახებზე უჭირავთ, სადაც მამაკაცები არ არიან. ქვრივ-ობლებს, მათი აზრით, დიდძალი სიმდიდრის გაფრთხილება და მოვლა არ შეუძლიათ. ფული სოვდაგრებზე მეტად უყვართ. გასაკვირი აქ რა არის? განა ეკლესია-მონასტრებს ქარვასლები, ბაზრები, დუქნები, წისქვილები და მამულები არა აქვთ? ვახშის დადებასა და მომატებაში მონასტრის ბერებს ვინ აჯობებს? სულ იმას ცდილობენ, ქონებას ქონება მიუმატონ. ჯერ შენიშვნებით დაიწყებენ, მერე, ვისაც შეუჩნდებიან, ქონების წილის დამტკიცებასაც მოსთხოვენ. სახეზე გატყობ, ხანდახან მე მამტყუნებ. შენ იმათ მიხედე, ვინც ღმერთის სახელით ვაჭრობს. მე ხომ ანაფორა არ მაცვია, დიდვაჭრის კაბით დავდივარ. ამით არც არაფერს ვამტკიცებ, არც თავს ვიმართლებ. შენ თვითონ ნახავ, როგორ გაავსებენ ფერშანგოვის სახლს ტერტერები და ბერ-მონაზვნები. აქ უკვე ჩვენს მარიფათზეა დამოკიდებული, რომ საწყალი შუშანიკი მღვდლებს და ბერებს არ გავაძარცვინოთ. ესეც იცოდე, როცა ადამიანს ცხოვრება უმძიმდება, ღმერთიც მაშინ აგონდება. ეს ეკლესიის მსახურებმაც კარგად იციან.

უმცროს ზანდაროვს ღვთისმოშიშობა სოფლიდან ჰქონდა გამოყოლილი. დროგამოშვებით ეკლესიაში დადიოდა, სანთლებს ანთებდა და ლოცულობდა. მაიკო კურტანიძის გვერდით იჩოქებდა ხატების წინ. ოღონდ კარგად არ იცოდა, მაიკო კურტანიძის გამო უხაროდა ეკლესიაში სიარული, თუ იქ ღმერთისათვის საკუთარი თავის შესავედრებლად დადიოდა. ერთი რამ კი მოთხოვნნილებად ჰქონდა გადაქცეული — ისე არ ადგებოდა და დაწვებოდა, რომ პირჯვარი არ გადაენერა.

ფირუზას ეცინებოდა, რადგან თვითონ, იმის მიხედვით, თუ როდის ან ვისთან იყო საჭირო, პირჯვარს სამნაირად იწერდა.

— ეკლესიაში თეთრი ლიზაც და ღრჯოლებიანი მაიკოც დარბის, — განგრძობ ფირუზამ, — მაგრამ შენ თვითონ იცი, დახლში როგორები არიან! ყველაზე საშიში ის არის, თუ შუშანიკი ძალიან სანყალი გამოდგა.

გრიგოლ ზანდაროვს მოაგონდა, როგორ უთხრა მონყალებაზე უარი შუშანიკმა, როცა მას, მამის სახლიდან გაქცეულს და უპატრონოს, ასიგნაციები შეაძლია. ისიც გაახსენდა, თუ როგორ მოთოკა მან თავისი მტკიცე ხასიათით გაავეებული და გაანჩხლებული დიდება, რათა ავადმყოფი დედა მისი ჩხუბისა და წყევლისგან დაეცვა. გრიგოლმა ნაფიქრალი ფირუზას გაანდო. ფირუზა ჩაფიქრდა.

— ჰო, ეგ მეც შევამჩნიე. ჭკვიანი ქალი ჩანს, დაკვირვებული, ჭირგამოვლილი. თუ მაგისტანა ქალს თავს შევაყვარებთ, ჩვენს ნუსხებსა და ანგარიშებს ხელს ველარავინ შეუშლის.

როცა ზანდაროვები ფერშანგოვის სახლს მიუახლოვდნენ, ფირუზამ ბაღდადი გაშალა, შუბლზე ხელი შემოირტყა, ზლუქუნ-ზლუქუნით შევიდა იმ სახლში, სადაც შვიდის თავზე მეორე მიცვალებული იყო დასვენებული.

კიბის საფეხურებზე, ტალანებში და დერეფნებში მიცვალებულის პატივსაცემად მოსული ხალხი ირეოდა. ყველამ გზა დაუთმო მელქო ფერშანგოვის ოჩხუბებს. ფირუზას თვალებიდან მტკვარი ჩამოსდმოდა, თავის წითურ, ცრემლებით დასველებულ ლაყლაყა სახეს ხან უკვე დამბალ ბაღდადში მალავდა, ხან აქეთ-იქით იცქირებოდა და მხოლოდ ღირსეულებს უკრავდა თავს, იმათ, ვისიც ჯერ კიდევ ეშინოდა ან მათგან სარგებლობას მოელოდა. უკან დაღვრემილი და თავჩალუნული გრიგოლი მისდევდა.

იმ ოთახში, სადაც მიცვალებული ესვენა, ტევა აღარ იყო. ცხელოდა. მიცვალებულის თავით და ფერხთით აუარებელი თაფლის სანთელი ენთო. სიცხის გამო ყველა ფანჯარა გაღებული იყო. ორ კელაპტარს შუა დიაკვანი მაღალ საკურთხეველზე გადაშლილ სახარებას გალობით კითხულობდა. ოთახში მხოლოდ დედაკაცები და ტერტიერები იყვნენ. განუწყვეტილად გაისმოდა ლოცვების დუდუნი და ზუზუნი, აბრიალებული სანთლების ტკაცა-ტკუცი. ტერტიერების დანახვაზე გრიგოლს ფირუზას ნათქვამი სიტყვები მოაგონდა, თავი ასწია და იმას შეხედა, ვინც ოდესღაც გატაცებით უყვარდა.

შუშანიკს დედის სიკვდილის სარეცელთან დაეჩოქა. ცრემლდამშრალს და ტირილით გაბრუებულს დაღლილი თავი სარეცლის კიდებზე დაედო. მის უკან ასასივით იდგა პირმოკუმული დედაბერი.

გრიგოლ ზანდაროვი თეთრი ლიზას გვერდით დადგა. იმან, რათა გრიგოლს გამოლაპარაკებოდა, ამოიოხრა და ჩუმად უთხრა:

— მაგ საცოდავს მთელი დღეა პირში ნაწილი არ ჩაუდვია, არც წყალი დაუღვია. მე და ვარდისმონამ ვერაფერი გავანყვეთ, ფეხზე ვერ ნამოვაყენეთ.

გრიგოლმა თვითონაც ვერ გაიგო, როგორ მოხდა, შუშანიკს მიუახლოვდა, მის ყურთან დაიხარა და მორიდებით ჩასჩურჩულა: „ჩემო დაო, ცოტა ხანს დაისვენე, ძალ-ღონე მოიკრიბე“. დედაბერი ოდნავ შეინძრა, ხელში კრიალოსანი შეუთამაშდა. შუშანიკი მორჩილად ნამოდგა, გრიგოლს გაჰყვა. მათ უკან დედაკაცებმა ერთმანეთს გადაუჩურჩულეს:

— აი, ნახავთ, ჯეელი ზანდაროვი შუშანიკას ცოლად შეირთავს. აკი ერთხელ დანიშნულებიც იყვნენ! ეხლა რაღა შეუშლით ხელს? გრიგოლ ზანდაროვი ლამაზი კაცია, შუშანიკი კი კატების ნათრევს დამსგავსებული, მაგრამ ფერშანგოვის ქონებაზე უარს არ იტყვის.

დედაკაცების ნათქვამს ყველამ ხელი ჩასჭიდა. ჭორი ჯერ ფერშანგოვის სახლის ოთახებში, ტალანებსა და დერეფნებში, აივანზე და პარმალზე დაიჩხა, მერე ეზოში გავიდა, ეზოდან ქუჩაში, ქუჩიდან უბანს მოეფინა, დაბოლოს, მთელ ქალაქს მოედო.

როცა შუშანიკი მიცვალებულის ოთახში დაბრუნდა და ცხედრის სარეცელთან დაიჩოქა, დედაბერმაც მის გვერდით მოიყარა მუხლი, თავისი პატარა თავი შვილიშვილის თავთან ახლოს მიიტანა და ჩურჩულით ჰკითხა:

— გრიგოლმა რა გითხრა?

— მანუგემა, წყალი დამალევინა.

— კეთილი და ზრდილობიანი ყმანვილია. ფირუზაც კარგი კაცია, თავაზიანი, სალმიანი. ეგენი აფსუსები არიან თეთრი ლიზას ხელში. „ოჰ, რა ცუდი ენა აქვს დიდედაჩემს“, — წყენით წამოიძახა თავის გულში შუშანიკმა, რადგან მყისვე გაახსენდა მისდამი ყოველთვის ყურადღებიანი თეთრი ლიზა.

ამ დროს თეთრი ლიზა ერთი ფიქრით იყო გართული. დედაკაცების ჩურჩულით ნათქვამმა მის ყურამდეც მიაღწია, გაოცდა და დაიბნა. არ იცოდა, რა ეპასუხა ჭორიკანა დედაკაცებისათვის. ჩვეულებრივ ენაჭარტალა ქალის დემილმა ჭორიც და ეჭვიც კიდევ უფრო გააძლიერა. თეთრმა ლიზამ ქმარს დაუწყო ძებნა. ფირუზა ზანდაროვი სოვდაგრებთან ერთად აივანზე იდგა. ცოლ-ქმარმა აივნის კუთხეში გააბეს ჩურჩულით ლაპარაკი.

— სულ არ მიკვირს, რომ მაგას ლაპარაკობენ, — ეუბნებოდა ფირუზა თეთრ ლიზას, — მაგრამ ბურნუთოვის სახლის მდგმური ზანდაროვებს რძლად აღარ ეკადრება!

ქუჩაში გამოფენილ ხალხში ფირუზამ აივნიდან ცოლს მარგალიტა დაანახვა.

— იმ ქალს ხედავ, ლიზაჯან?

— ქა, როგორ არა ვხედავ, კინტოები დაათრევენ, ეგ ყველამ იცის.

— ბურნუთოვმა მითხრა, რომ შუშანიკა მაგ ქალის დოსტი ყოფილა.

თეთრმა ლიზამ წარბებიც ასწია და ტუჩებიც აიბზუა. ქმარმა გააფრთხილა:

— დედაკაცო, არამც და არამც, რაც გითხარი, ხალხში არ წამოგცდეს, ფერშანგოვის დედასაც და ქალსაც პატივისცემით უნდა მოვექცეთ.

თეთრმა ლიზამ ჯერ დედაკაცებში დარხეული ჭორი გააქარწყლა, მერე დედაბერს შეურიგდა. დედაბერი გაკვირვებისაგან ისე გახდა, რომ ხელიდან

კრიალოსანი გაუვარდა. თეთრი ლიზა არ დაიბნა, კრიალოსანს დასწვდა და დედაბერს მოწინებით მიანოდა.

ფირუზამ ეს ფანჯრიდან დაინახა და მყისვე კედლისკენ მიტრიალდა, რათა მისი გაცინებული სახე არც ჭირისუფლებს შეემჩნიათ და არც სამძიმრისთვის მოსულთ. აივნის რიკულს გაჰყვა და სოვდაგრებს შორის ჩადგა.

მარგალიტა ისევ ქუჩაში იდგა, იმოდენა ხალხში, ალბათ, ისე არავინ არ განიცდიდა შუშანიკის მწუხარებას, როგორც მისი მოახლე ვარდისმონა და ქუჩაში მდგარი როსკიპი ქალი, რომელსაც ფერშანგოვის სახლში არავინ შეუშვებდა და ვერც თვითონ გაბედავდა შესვლას.

7. მარგალიტას მწარველი

**მან ყვითელი ბილეთი იმის გამო მიიღო, რომ ჩემივე შვილები შიმშილით
მელუპებოდნენ, ჩვენთვის გასწირა თავი!
თ. დოსტოევსკი, „დანაშაული და სასჯელი“**

ტყვიისფერი ღრუბლები დაბლა ჩამონოლილიყო. გაავდრებას აპირებდა. სუსხიანი ქარი უბერავდა. ხოჯევანქის სასაფლაოზე ხეები წელში ილუნებოდნენ. აბუზული ადამიანები მატურებს ეფარებოდნენ. ტერტერა სანყალობლად ღაღადებდა, თან დროგამოშვებით მოქუფრულ ზეცას ავლებდა თვალს.

ყველაზე თვალსაჩინო ადგილას ფირუზა ზანდაროვი იდგა გაშლილი ბალდადით ხელში. თვალებიდან გაზაფხულის მტკვარივით შეუჩერებლივ სდიოდა ცრემლი; ისეთნაირად ზღუქუნებდა, რომ ყველას უნებურად ცრემლი ადგებოდა თვალზე.

გიგა შორიახლო ტორტმანებდა. სახეზე მინისფერი ედო და თავს მაღლა არ იღებდა.

თეთრ ლიზას ფერშანგოვის დედის მკლავი ეჭირა და ხელს არ უშვებდა, რათა მისი ადგილი სხვა დედაკაცს არ დაეჭირა.

გამტკნარებულ შუშანიკს ცრემლი გაშრობოდა. სასომიხდილი დაჰყურებდა დედის ცხედარს. უკანასკნელად გაისმა მისი ჩახლეჩილი კივილი და გულისმომკვლელი ძახილი: „მაირიკ! მაირიკ!“

ჭირისუფლები დედაკაცებმა განზე გაიყვანეს და ერთი საფლავის გრძელ ქვაზე დასვეს.

კუბოს ფიცრებზე ბელტების რახარუხი ატყდა. შუშანიკმა თავი ხელსახოცში ჩარგო და მწარედ აქვითინდა.

უცებ ყრუ სიცილი გაისმა. მატურებს შორის დაფეთებული მარგალიტა დარბოდა. უკან კინტოები მოსდევდნენ. ისინი ჯერ ხმადაბლა ცდილობდნენ მის განზე გატყუებას, მერე ყიჟინა დასცეს, ნადირივით დამფრთხალმა მეძავემა

არ იცოდა, როგორ ეშველა თავისთვის; სასაფლაოზე მოსულ პატიოსან ხალხს ვერ ეკარებოდა, გასაქცევი გზა კი შეკრული ჰქონდა.

სოვდაგრები ავხორცული ღიმილით უყურებდნენ სეირს. დედაკაცები ქოქოლას აყრიდნენ მარგალიტას.

— რას იპრანჭები, ლამაზო?

— იქით გაუხვიე და მორჩა.

ერთმა ახმახმა კინტომ მარგალიტას თავიდან ქუდი გადაუგდო, ნელზე ხელი შემოხვია და ისე დაითრია, როგორც ყასაბი დასაკლავ ცხვარს ითრევს ხოლმე.

სოვდაგრებმა ხარხარი ატეხეს. სოვდაგრის ცოლებმა განითლებული სახეები განზე მიაბრუნეს.

შუშანიკმა დაიკვნესა და ნამოდგომა დააპირა. დედაკაცებმა ხელი სტაცეს.

ფერშანგოვის დედამ ავად ჩაილიმა და აბზუებული ტურებით თეთრ ლიზას გადმოხედა. ამანაც მისი გულის მოსაგებად თავი გადაიქნ-გადმოიქნია.

ანაზდად სოვდაგრებს „ვაჰ“ აღმოხდათ. გიგა ზანდაროვი ერთი ნახტომით ახმახი კინტოს წინ გაჩნდა, მკლავი ღონივრად გაიქნია და მაგარი სილა გაუშალა. მარგალიტა ხელიდან გააგდებინა. ახმახმა კინტომ ბრგე ვაუკაცს მტრულად ახედ-დახედა, მაგრამ ხელი ვერ გაანძრია. ერთმა ყვიციანმა კინტომ გიგას წინ შემოურბინა, განვრილებული ხმით მიაძახა:

— დლე შენია, ლამე — ჩვენი, ჩასპანდო, არ გინდა, ქალაქის ქუჩებში გაიარო?

გიგას კინალამ გაეცინა, ხელი მაღლა ამართა. ყვიაიანმა კინტომ ელამი თვალი შიშით შეანათა, გაიძურნა და მატურებს შორის დაფანტულ კინტოებს თვითონაც უკან დაედევნა.

შუშანიკმა თავის ყოფილ საქმროს მაღლობის ისეთი თვალეებით გადმოხედა, რომ გიგას რალაცნაირად გაახსენდა თავისი უკვე დავინყებული სიყვარული.

— ჯერ ისევ გაუხედნავია, — ჩაიბზულუნა ფირუზამ. სოვდაგრების გასაგონად კი ხმამაღლა თქვა: — არ ვიცი, სხვის საქმეში ცხვირს რათა ჰყოფს?!

— ახალგაზრდაა, ფირუზჯან, ჯეელი სისხლი უდუღს, — თანაგრძნობით უთხრეს სოვდაგრებმა, — დადინჯდება და ხელს უბრალოდ არ გაისვრის.

ხელად გაიმართა სოვდაგრული სჯა-ბაასი და ამის შესაფერისი შენიშვნები.

— მაგან არ იცის, რომ სხვისი მაცხოვნებელი, უცხოვნებელი კვდება! — თქვა ერთმა.

მეორემ ნყალობასავით გაიმეტა:

— მიიკითხ-მოიკითხავს და გაიგებს! ნათქვამია, კითხვის-კითხვით კაცი თეირანს ნავაო.

მესამემ გაიკვირვა:

— მაგას რა გზის გაგნება უნდა, გაგნებული აქვს და ეგ არის!

მეოთხემ დაუდასტურა:

— ქარვასლაში მაგასავით ვინ ირჯება!

სხვები თავიანთი აზრიდან ფეხს არ იცვლიდნენ, ყაყანით ერთსა და იმავეს გაიძახოდნენ:

— სოვდაგარმა ასეთ საქმეში უბრალოდ ხელი არ უნდა გაისვაროს!

წვიმამ წინნკლა დაინყო. ტერტერამ ქოლგა მოიშარჯვა და თავდაღმართსკენ გაქანდა. სხვებიც სირბილ-სირბილით დაეშვნენ თავდაღმართში.

ფერშანგოვის დედას სიარული უჭირდა. თეთრ ლიზას ისევ მისი მკლავი ეჭირა, მაგრამ წელანდელი მონინებით აღარ ექცეოდა, ჩქარობდა და აჩქარებდა, ახალი თავშლის დასველება ენანებოდა.

მუხრან-ბატონის ხიდის ნანგრევთან გაღმა ნაეტიკებით გავიდნენ და ანჩისხატის უბნისკენ გაუხვიეს. თეთრმა ლიზამ უკან მოიხედა. ფირუზა სოვდაგრებთან ერთად მოდიოდა. გიგა არა ჩანდა. გაუკვირდა, თან ენყინა კიდევ. ნათლობებში, ქორწილებში და ქელეხებში თვალტანადი გიგას გამოჩენა ბავშვივით ახარებდა. ახალგაზრდა ლამაზ მამაკაცს ყველანი შეფრთხინვით უყურებდნენ. დარდიმანდები თავს ევლებოდნენ და მის დოსტობას ჩემულობდნენ. დედაკაცები ნერწყვს ყლაპავდნენ. გოგოები ყაყაროსავით წითლდებოდნენ. გაბრწყინებული თეთრი ლიზა თავმომწონედ იჯდა, თავის ყალბ დალალებს ისწორებდა და თავგის სოროსავით დაღებულ პირზე კმაყოფილი ღიმილი უციმციმებდა.

თეთრი ლიზა თან ფერშანგოვის დედას მიათრევდა, თან უკან იხედებოდა, თან ზეცას შესცქეროდა და წვიმის იშვიათ წინნკლებს თავს არიდებდა.

— ქა, რა დაგემართა? — გაბრაზდა ფერშანგოვის დედა, — რისა გეშინია? ვითომ ჯერ წვიმაში არ გივლია?

— მე ჩემი დარდი არა მაქვს, მაირიკჯან! — არ დააყოვნა პასუხი თეთრმა ლიზამ, — მეშინიან ფეხი არ დაგისველდეს.

— არხეინად იყავი, — გულგრილად დაუბრუნა დედაბერმა, — მეც შენსავით ბევრი ტალახი ვზილე! ჩემი რძალი ანუშასავით ჩემს დედ-მამას აზიზად და ნებივრად არ გავუზრდივარ.

თეთრი ლიზა შეკრთა. ახალდამარხულ რძალს დედამთილი არც ახლა აკლებდა ავ სიტყვას.

— „მინამ გიყოს პირი, აჰანდე!“ — გულში დაწყევლა თეთრმა ლიზამ, — „ეგრერამ გაგიქვავა გული? სანყალმა ანუშამ ისეთირა დაგიშავა, რომ აღარც მკვდარს უსვენებ?“ — ისევ მონინება გამოეხატა სახეზე, — აქეთ გადაუხვიოთ, მაირიკჯან, აქეთ ჯერ მინა არ დასველებულა.

წვიმამ სწორედ მაშინ დაუშინა, როცა ჭირისუფლები და ქელეხის სტუმრები ფერშანგოვის სახლის დიდ ეზოში შელაგდნენ. შუა ეზოში გაჩაღებულ ცეცხლზე შილაფლავის უზარმაზარი ქვაბი იდგა, ოხშივარი ასდიოდა და ბრინჯში ჩახარშული მსუქანი ცხვრის სუნს აფრქვევდა. დამშეულ სტუმრებს უარესად მოშივდათ. გრძელი აივნის ქვეშ ჩამწკრივებულმა ბიჭებმა ხელები

გადააბანინეს, მათს მხრებზე გადაგდებულ ფესტემალეებზე შეინძინდეს, კიბე ააჭრიან, ოთახებში შევიდნენ, გაშლილ სუფრას დინჯად შემოუსხდნენ, ამოიოხრეს, მაგრამ ცალი თვალით სუფრას ხარბად დააცქერდნენ და ჯერ მხოლოდ თითო ყლუპი ღვინო მოსვეს. სანამ ტერტერას სუფრის თავში დასვამდნენ, ზოგმა კიდევ გაჰკრა ხელი შავ ხიზილალას, ნაცრისფერ ხრამულს და ყვითლად დამდნარ ზურგიელს.

თეთრი ლიზა კაცების ოთახისკენ გაიქცა.

ფირუზას ყურში ჩასჩურჩულა:

— ქა, გიგა სადღა არის?

ფირუზამ ცოლს შეუბღვირა. თვითონაც უკმაყოფილო იყო და გაბრაზებული. ეს მის ჩურჩულითვე ნათქვამში მკაფიოდ გაისმა.

— არ იცი, ვისთან ეგდება?

— ქა, ამ დროს ვისთან უნდა იყოს?

— ხელმწიფის ცოლთან! — გააჯავრა ფირუზამ, — არ იცი, ვისთან დაეთრევა?

— ქა, რაღა მაკა და რაღა მაიკო! — წამოსცდა შეშფოთებულ თეთრ ლიზას, — მეორედ ეგრე რამ გადარია?

ფირუზამ ცოლს თვალეები დაუბრიალა.

— დედაკაცო, ეგ არსად წამოგცდეს. უარესად თავი არ შევირცხვინოთ.

— მაგდენი მეც ვიცი, ფირუზჯან, შენ ეს მითხარი, დედაკაცებს რა ვუთხრა? ფირუზა მოლბა. ცოლს ცბიერად გაუღიმა, თან შეეშინდა, თეთრ ლიზას არაფერი წამოსცდენოდა. სწრაფად გადაულაპარაკა:

— მოვა, დარდი ნუ გაქვს.

— შენ ეგ საიდან იცი? გითხრა რამე?

— დახლიდარი აღარ არის, სოვდაგარია. ჭკუა გაუჭრის, — თქვა და ცოლს ზურგი შეაქცია.

თეთრი ლიზა ფეხის წვერებზე შეტრიალდა და ქალების ოთახისაკენ გატუსტუსდა.

8. მერიამ-ბეგუმის სახლის სტუმრები

ნაყიდი სიყვარულის ცდუნებანი უფრო მიმზიდველია, ვიდრე სინამდვილე.
ონორე დე ბალზაკი, „დეიდაშვილი ბეტტი“

სოვდაგრებთან ლაპარაკით გართულ ფირუზას გიგა შეუმჩნევლად გაუსხლტა. ვანქს წინ რომ ჩაუარეს, ახალგაზრდა ზანდაროვმა ორბელიანების უბნისკენ გაუხვია. დაფიქრებული მიდიოდა. ბოლო ხანებში სულ რაღაც ანუხებდა, ტანჯავდა და აწვალებდა.

ფერმანგოვების ოჯახში დატრიალებული უბედურების მონანილე და მონმე ზარდაცემულივით იყო. სინდისი ქენჯნიდა. ფირუზა ზანდაროვთან შეხვედრის დღეს წყევლიდა. შუშანიკს თვალს ველარ უსწორებდა. მისი გოდება გულს უკლავდა და სულს უმღვრევდა. ცდილობდა მისგან შორს ყოფილიყო, რათა მისი ხმამალალი ურვა და სასომიხდილი ძახილი „მაირიკ! მაირიკ!“ არ გაეგონა.

თავდავინწყებას იგი მხოლოდ მაიკო კურტანიძესთან პოულობდა.

ახლაც მისკენ მიილტვოდა, რათა მის აფორიაქებულ სულზე მაჯლაჯუნასავით დაწოლილი ნალველი თუ ბოლმა გულიდან როგორმე გადაეყარა.

ჩქარი ნაბიჯით მიდიოდა. ეშინოდა, ფირუზა არ დასწეოდა და უკან არ დაებრუნებინა. ყაბახი გადაჭრა, იესე მეფის საფლავს გასცდა და მტკვრის ნაპირზე ორსართულიან სახლს მიადგა. სახლი კლდის ქიმზე იყო ამართული. მისი აივანი და ფანჯრები მტკვარს გადასცქეროდა. ნინა მხარეს ნუშის ტევრი ეკრა, რომელიც გარეთუბნის მთელ სიგრძეზე იყო გადაჭიმული, შემალღებულ ბექობს მიჰყვებოდა და ზევით, მარმარილოს წყაროსთან მთავრდებოდა. უკანა მხარეს გულღია სახლი მალალი აკაციებით იყო დაბურული. ახლომახლო სხვა სახლი არ მოჩანდა, არც ვინმე ჭაჭანებდა სადმე. ამ სახლში სახეზე პირბადეაფარებული ქალები მოდიოდნენ, მარტო ან მამაკაცების თანხლებით. მამაკაცებსაც საყელოები ყურებამდე ჰქონდათ ანეული, ხოლო ქუდეები — თვალეზამდე ჩამოფხატული.

ქალაქგარეთ, განმარტოებით მდგარი სახლი მერიამ-ბეგუმს ეკუთვნოდა. მისი ვინაობა და ეროვნება არავინ იცოდა. მუსლიმანად ითვლებოდა, მაგრამ მეჩეთში არასოდეს დადიოდა. სომხურად, თურქულად, სპარსულად და არაბულად თავისუფლად ლაპარაკობდა. ქართულიც მშვენივრად იცოდა, ოღონდ ცოტა ენას უკიდებდა. რუსულად ბორძიკობდა, მაგრამ ნათქვამს კარგად იგებდა და თვითონაც კარგად აგებინებდა (მის მუშტრებს შორის, თავზე ხელაღებულ ოფიცრებს გარდა, მალალი წრის მოხელენიც იყვნენ და თანდათან იწაფებოდა). მერიამ-ბეგუმი ყველას იცნობდა, ყველასთან გაშინაურებული იყო და ყველგან დაძვრებოდა, რათა ლამაზი ქალი და გოგო არსად გამორჩენოდა.

სტამბოლში, თეირანში, ისპაჰანში, შუშაში და ასტრახანში ნაცხოვრებ ქალს ბარონ როზენის დროს დროგამოშვებით დილეგში სვამდნენ და სულთნისა და შამილის მსტოვრობას აბრალებდნენ. ბოლოს მირზაჯანას ჩააბარეს და ქართველ არისტოკრატებში დაატრიალეს. თავდაპირველად მას აბანოების უბანში ერთ მიყრუებულ სახლთან ენთო ნითელი ფარანი, შემდეგ გარეთუბნისკენ განეულ არისტოკრატებს თან გაჰყვა. ჯერ ისევ გაუკაფავ ნუშის ტევრში სახლი აიშენა. არავინ იცოდა, რითი და როგორ. თამამი იყო, ურცხვი და მოურიდებელი, შემპარავი და ცბიერი, ხარბი და გაუმაძლარი. მთელ ქალაქში ფოსტის ცხენივით დარბოდა და ქორფა გოგოებს პოულობდა იმათთვის, ვისაც არმიყობა ეზარებოდა, ანდა სიყვარულს ფულით ყიდულობდა.

მაიკო კურტანიძე და გიგა ზანდაროვი შემთხვევით მოხვდნენ მერიამ-ბე-
გუმის სახლში.

ბართლომე კურტანიძე ხარაჩოდან ჩამოვარდნილიყო და ფეხი ეღრძო.
თავზე ბაჯიაშვილი ადგა და მკურნალობდა. გიგა მაიკოს ხშირ-ხშირად
ნახულობდა, მაგრამ ერთმანეთს ვერ ეკარებოდნენ, საალერსო ადგილს ვერ
პოულობდნენ. გიგა აღმოდებული თვალებით სჭამდა მაიკოს, გულში კი
ბართლომე კურტანიძის დაუდევრობას აგინებდა.

არც ბართლომე იყო მოსვენებული. ბაჯიაშვილი ფეხზე შემოჭერილ არ-
ტამანს არ უხსნიდა, მოთმინებას ურჩევდა. ბართლომე ბუზლუნებდა, ჯიბის
დანით ჩხირებს თლიდა და ამით ირთობდა თავს. მაიკოს სულ ცოცხი ეჭირა
ხელში, ნათალს ჰგვიდა და ერთ კუთხეში აქუჩებდა, რათა შემდეგ აქანდაზით
გადაეყარა.

საყვარლის ყურება მაიკო კურტანიძეს აცინებდა და აფითრებდა კიდევ.
კარებს უკან და მოფარებულებში კოცნა ახალგაზრდა ქალსა და კაცს ნყურ-
ვილს ვერ უკლავდა. მაიკოს მხურვალე ტანი გიგას თავბრუს ხვევდა, იმის
ძუძუების მიკარება თვალს უბნელებდა.

გახდა. გაფერმკრთალდა.

მაიკოს გიგაც ეცოდებოდა და საკუთარი თავიც, მაგრამ არ იცოდა, რა
გზას დასდგომოდა.

გარეთ გადაუღებლად წვიმდა. ქალაქგარეთ ვერსად წავიდოდნენ. არც
ზანდაროვების სახლში მიესვლებოდათ. გამდიდრებული და გადიდკაცებუ-
ლი ფირუზა ხალხის დალდალანს ერიდებოდა. თეთრი ლიზა სოვდაგრების
ოჯახებში სარძლოს დაეძებდა თავისი მიაშიტი მაზლიშვილისათვის.

ლოდინით მობეზრებულმა გიგამ საყვარელს ძალღისუბნელი ზაქარას
ოთახი შესთავაზა. მაიკომ შორს დაიჭირა. იმ ოთახში, დედამთილთან ერ-
თად, ცხრა ძმას და ცხრა რძალს ერთ ტახტზე ეძინა. უარის სათქმელად სხვა
რამეც მოიმიზეზა. მდიდარი ალაფის ცოლს ღარიბთა ქოხებში გამოჩენა არ
ეკადრებოდა. თან ისიც გაიხსენა, რომ ღარიბები თავიანთი სახლის ზღურ-
ბლზე მრუშობას ფეხს არ ადგმევიანებდნენ. ძალღისუბნელი ზაქარას მსგავსი
აშოლლანი ღარიბთა შორის თითო-ოროლა იყო, უმრავლესობა კი პატიოსანი
ლუკმისათვის დებდა თავს და ცოლ-შვილში პატიოსნად ცხოვრობდა.

ეს გიგამაც კარგად იცოდა. თუმცა ლატაკი ქალის სილა ახლა მხოლოდ
ბუნდოვნად აგონდებოდა. თავი ჩაჰკიდა. გაოგნებულს ფირუზა გაუნყრა,
ლანძღვითა და გინებით აიკლო. ქარვასლაში მაგრად დააბა.

ახლა მაიკო კურტანიძე აანრიალა გიგას უნახაობამ. მუდამ კრიალა სი-
ცილი ტუჩებზე გაეყინა. გაბრაზებული ქმარს წაეჩხუბა, ფეხზე წამოდგომას
აჩქარებდა. ბაჯიაშვილი უარის ნიშნად თავს აქნევდა. დანის წვერით სიპ ქვაზე
თავის მალამოს ლესავდა, თან ულვაშებში მაცდურად ილიმებოდა.

ბართლომემ მაინც წამოინია, მაგრამ ტკივილმა სახე დაუღრიჯა, ბალი-
შებზე უკანვე გულალმა გადავარდა. მკურნალს მუდარით შეხედა, ტკივილის

გაყურება სთხოვა. ბაჯიაშვილმა მხრები აიჩეჩა. ბართლომეს ისევ მოთმინება ურჩია... იარალ-ნამლები ბოხჩაში გამოჰკრა, ცოლ-ქმარს თავი დაუკრა და არხეინად წავიდა.

მაიკომ ველარ მოითმინა. ერთხელ, სალამო ხანზე, ქარვასლიდან გამოპარული გიგა აივნის ბოლოში გაიყვანა, წამონითლებულმა წაუჩურჩულა:— ერთი სახლი ვიცი, გიგაჯან, იქა ვნახოთ ერთმანეთი.

წამარხულევი გიგა დაუფიქრებლად დაეთანხმა.

მაიკო კურტანიძე ჩადრში ისეთნაირად გაეხვია, რომ მხოლოდ ცალი თვალი და ორი ფეხსაცმელი გამოუჩნდა, ახალგაზრდა ზანდაროვი მას შორიახლოდან აედევნა.

ორივენი მერიამ-ბეგუმის სახლს მიადგნენ.

9. ეჭვიანობა

ეჭვს ქვეშ დააყენეთ, თუ გნებავთ, თქვენი სიყვარულის საგანი, ქალი ან ძაღლი. მაგრამ ნურასოდეს ეჭვს ქვეშ ნუ დააყენებთ თვითონ სიყვარულს.

ალფრედ დე მიუსე, „საუკუნის პირმშოს აღსარება“

როცა გიგა ზანდაროვი მერიამ-ბეგუმის სახლში კარგად მიიხედ-მოიხედა და ცოტათი გონზე მოვიდა, ძველი ეჭვი განუახლდა, აბრიალებული ცეცხლივით შემოენთო და დასდაგა. საყვარელს ცერად დაუნყო ყურება. მაიკო კურტანიძემ უგუნებობა შეატყო. რალაცნაირად აწრიალებული საყვარლის მიკიბულ-მოკიბული სიტყვებიდან იგი ზოგ რამეს გებულობდა, ზოგსაც გუმანით ხვდებოდა.

ფერშანგოვის ოჯახის უეცარმა დამხობამ მისთვის ყველაფერი გასაგები გახდა. ახალგაზრდა ზანდაროვის უგუნებობა მან ფერშანგოვების ოჯახში დატრიალებულ უბედურებას მიაწერა.

მაიკო კურტანიძეს ელიმებოდა, როცა გიგა ზანდაროვის ფერშანგოვის ქალის მეურვედ გახდომის ამბავი აგონდებოდა. აქაც ფირუზას ნახელავს ამჩნევდა. მაგრამ იმასაც ხვდებოდა, რომ ცბიერი მელიას ახალგაზრდა ნათესავი (მას გაგიჟებით რომ უყვარდა) ამდენ ვერაგობასა და ბოროტებას ვერ გაუძლებდა, ვერ აიტანდა. ტანჯვას ამჩნევდა, მაგრამ ვერ უმსუბუქებდა.

საყვარელთან სოვდაგრული ლაპარაკი არ უნდოდა. ისიც ზანდაროვი იყო. ფირუზასავით ისიც ბართლომე კურტანიძის მეტოქედ ითვლებოდა. ამიტომ კურტანიძეების ანგარიშის და ნუსხების დავთარი მას იმისთვისაც დახურული ჰქონდა, ვისთვისაც თვით სიცოცხლესაც არ დაიშურებდა. სამაგიეროდ, საყვარელს იდუმალ ჭმუნვას ვნებიანი ალერსით უქარვებდა. ამიტომ მორბოდა მასთან გიგა ზანდაროვი, ამიტომ მოილტვოდა მისკენ.

ქალი თავისი მიხვედრილობით ამაყოფდა, თავისი ბასრი ჭკუის სჯეროდა. ქალურ ალლოში გულდაჯერებული ვერც საყვარლის გვერდულად ყურე-ბას ამჩნევდა და ვერც იმას, თუ როგორ უბღვერდა იგი მერიამ-ბეგუმს. ამ გარყვნილი დედაკაცის მთელი გარეგნობა და მუდამ პირზე აკერებული ბილწი ღიმილი რეტს ასხამდა ახალგაზრდა კაცს, გუნებას უმღვრევდა. ეჭვს ისეთნაირად უძლიერებდა, რომ მზად იყო სატრფოს ყელში სცემოდა და აქვე მისთვის ყველაფერი ეთქმევინებინა.

ექვნიანობის გრძნობა გიგას ფირუზასთან ერთად ჩადენილი ავკაცობის შეგრძნებამ გაუნელა. თავიც დაავინყა და მაიკოც. ზარდაცემული დაიარებოდა. მომხდარ ცოდვას თუ დანაშაულს გაურბოდა, ემალებოდა.

ახლაც ამიტომ მირბოდა მაიკოსთან, რათა ყველაზე მახლობელ ადამიანთან თავდავინყებას მისცემოდა, სულ უბრალო რამეებზე ელაპარაკა, ოღონდ იმაზე არ ეფიქრა, რაც ტანჯავდა და აწვალებდა.

როცა გიგამ დაქირავებული ოთახის კარი შეაღო, უსიამოვნოდ შეიმშუშნა... ტახტზე მაიკო და მერიამ-ბეგუმი ერთად ისხდნენ და კისკისებდნენ. მერიამ-ბეგუმი მაშინვე ფეხზე წამოდგა, გიგას თავი დაუკრა და ოთახიდან გავიდა.

მაიკომ საყვარელი შორიდან ყურადღებით შეათვალიერა.

— დამარხეთ? — ჰკითხა მან და თან თავის სიტყვას ირონიული პილპილი დააყარა.

გიგამ ხმა არ გასცა. ცხვირჩამოშვებული იდგა.

— ქა, რამ დაგამუნჯა? — შესძახა მაიკომ, — ბართლომე კურტანიძისაგან ხომ არ გადაგედო?

გიგამ არც ახლა გასცა ხმა. გაღებული ფანჯრისკენ მიტრიალდა. გადაეყუდა. მტკვარს გადახედა. მტკვარიც მასავით პირმოქუშული იყო, მღვრიე ზვირთებს მდორედ მოაგორებდა.

მაიკო მყისვე გვერდით ამოუდგა, მიეტმასნა, თავი მხარზე ნაზად დაადო. ამ ფანჯრიდან ერთად ყურება უყვარდათ. კუკიის უბნისკენ იყურებოდნენ. ორთავე ერთსა და იმავეს ფიქრობდა. იქ, იმ უბანში, წყლის წისქვილების ზემოთ, იღებდა სათავეს მათი სიყვარული. პირზე მიამიტი ღიმილი უკრთოდათ და ერთმანეთს უსიტყვოდ ელამუნებოდნენ.

მაიკომ ფრთხილად შეავლო თვალი საყვარელს.

— ქა, რამ გაგაჯავრა, გიგაჯან?

გიგა მისკენ ჯიქურად მოტრიალდა, თვალი თვალში გაუყარა, მოულოდნელად პირში მიახალა:

— მერიამ-ბეგუმს შენ საიდან იცნობ?

მაიკო გაშრა. არ მოელოდა. ნაფიქრი და ნააზრევი ხუხულასავით დაეწვრა. საყვარლის უგუნებობის მიზეზს მყისვე მიხვდა. თვითონვე დასცინა თავის ქალურ ალლოსაც და გუმანსაც, „ფი! — ნამოიძახა გუნებაში ოდნავ შეშფოთებულმა მაიკომ, — ფირუზა ზანდაროვის გაზრდილის გულჩვილობა რა ტყუილად დავიჯერე!“

გიგა მას სუსხიანი სახით უყურებდა. მაიკომ ირიბულად გახედა. ეჭვიანობით დატანჯულ მის სახეს თვალი ჰკიდა. სიამოვნებისა და სიხარულის გრძნობამ ერთიანად აიტაცა, ტანში ჟრუანტიელად დაუარა. გიგა ზანდაროვს უყვარდა, ნამდვილად უყვარდა, უყვარდა, რადგან ეჭვიანობით იტანჯებოდა. ერთხელ კიდეც დარწმუნდა მაიკო, ერთხელ კიდეც გაიხარა.

ამ დროს რალაცნაირად მხიარულდებოდა. გიგასთან გათამაშება მოუნდა, მისი გაჯავრება. პირზე გაკვირვება აისახა.

— საიდან იცნობ-მეთქი? — მტკიცე ხმით გაუჟეორა გიგამ.

მაიკო უარესად გაოცდა.

— არ ვიცი, ჩემგან რა გინდა, რას მეკითხები?

— მერიამ-ბეგუმს სად შეხვდი? როდის შეხვდი?

— ქა, ეხლა ნათლობის ქალაღდი მომთხოვე, შენ უკან რათ იხედები? წინ იყურე. თუ აქ დამიჭერ, — გააღიზიანა მაიკომ, — ყოჩაღ კაცს დაგიძახებ.

ამ აგდებულად ნათქვამმა სიტყვებმა გიგას ეჭვს უფრო ძლიერი ცეცხლი წაუკიდა. სახე დაელრიჯა. ლამაზი და მოხდენილი მამაკაცი უცნაურად დაუშნოვდა. ძლივს ამოთქვა:

— მითხარი-მეთქი...

— რა უნდა გითხრა, გიგაჯან? — მიესიყვარულა მაიკო. თან გულში გაიფიქრა: „იჰ, რა ტუტუცები არიან კაცები!“ მაგრამ ალელვებულ გიგას რომ შეხედა, შეშინდა, თავისთავად წამოცდა:

— დიდი ხნის წინათ შეხვდი.

— როდის? სად? რათა?

— ერთ კაცს ვუნდოდი. მერიამ-ბეგუმმა მიპოვნა და იმ კაცთან მიმიყვანა. ზანდაროვი გაფითრდა.

— ვის უნდოდი? რომელ კაცს?

მაიკო წამოწითლდა.

— თავი დამანებე, არაფერსაც არ გეტყვი.

ზანდაროვმა ჯერ ზიზლით გადახედა მას, მერე ფანჯრის რაფაზე მიგდებულ ქუდს მისწვდა, გაქცევა დააპირა. მაიკოს შიშმა სახე აულანდა, საყვარელს ყელზე ჩამოეკიდა, დაბნეულად ჰკითხა:

— სად გარბიხარ, გიგაჯან?

— მითხარი და დავრჩები.

— მრცხვენნიან და რა ვქნა?

— მითხარი, მითხარი, რომელ კაცს უნდოდი.

— მირზაჯანას.

ზანდაროვს მიწისფერი დაედო სახეზე. საყვარელი ხელის კვრით მოიშორა, თავზე ქუდი დაიხურა და ზურგი ზიზლით შეაქცია. კარებისკენ გაემართა. რადგან ყველა ეჭვი დაიჯერა და მაიკოს სიყვარულსაც ჯვარი დაუსვა. მაიკო მისი ჩოხის კალთას მოეჭიდა, მუდარით შესძახა:

— მოიცა, გიგაჯან, მოიცა. ჯერ ხომ ყველაფერი არ მითქვია?

— კიდევ რა გაქვს სათქმელი? ამაზე მეტი რაღა უნდა მითხრა? — თავის მოუბრუნებლად გადმოუგდო გიგამ. მის ხმაში ისეთი ზიზლი გაისმა, რომ მაიკოს კანკალი აუვარდა.

— გეტყვი, გიგაჯან, გეტყვი.
გიგა მოუბრუნდა. თვალებში ჩახედა.
— მითხარი.

— ჯერ ქუდი ფანჯარაზე დადე. ყველაფერს გეტყვი.
გიგამ ქუდი ფანჯრის რაფაზე მიაგდო, გულხელი დაიკრიფა, მაიკო კურტანიძის აღსარების მოსასმენად მოემზადა.

— ჯანი გავარდეს, გეტყვი! — წამოიძახა დაწყნარებულმა მაიკომ, რადგან გიგას ქუდი ისევ ფანჯრის რაფაზე დაინახა, — მოდი, ტახტზე ჩამოვსხდეთ, გრძელი ამბავი მაქვს სათქმელი.

10. ხელმწიფის ხარჭის ამბავი

იგი ლამაზი იყო, მაგრამ მის სილამაზეს სიცივის ელფერი გადაჰკრავდა; არც ერთი სახე ადამიანის ხასიათს ისე სასტიკად ვერ გამოამჟღავნებდა, როგორადაც მისი სახე ამჟღავნებდა.
ა. გერცენი, „განცდილი და ნააზრევი“

გიგა შორიდან მოუჯდა მაიკოს, ახლოს მიკარება არ უნდოდა. მაიკომ ეს შეამჩნია, მაგრამ ყურადღება არ მიაქცია. მლელვარების ნატამალი აღარ ეტყობოდა, დაწყნარებული იყო და დამშვიდებული.

— სოვდაგრებმა ხელმწიფეს ქარვასლაში დიდი სადილი რომ გაუმართეს, ხომ გახსოვს?

ზანდაროვს გაუკვირდა.
— მახსოვს. ეგ რა შუაშია?
— სწორედ ეგ არის შუაში, გიგაჯან.
ზანდაროვმა წარბი ასწია.

— ხელმწიფეს, გიგაჯან, ლამაზი ქალები თურმე ძალიან ჰყვარებია, — დაიწყო მაიკო კურტანიძემ, — იმისათვის რომ ესამოვნებინათ, ქალაქში ლამაზ ქალებს ძებნა დაუწყეს. ამათი პოვნა მირზაჯანამ მერია-ბეგუმს დაავალა. სამი კნენა შეარჩიეს და ერთი მდაბიო ქალი. მეოთხე სწორედ მე ვიყავი. აი, როდის შევხვდი მერია-ბეგუმს, გიგაჯან!

ზანდაროვმა არ დაიჯერა.
— ფიე! პატიოსან ქალებს, ისიც კნენებს, მაგას ვინ აკადრებდა?
მაიკო კურტანიძე ისევ განითლდა, მაგრამ პასუხი არ დააყოვნა:

— პატიოსან ქალებს მაინცადაშაინც არც ეძებდნენ. ხელმწიფეს ცოლს ხომ არა რთავდნენ? იმის გულის ბუხრისათვის უნდოდათ. პატიოსანი ქალი,

გიგაჯან, გაუხედნავ ცხენსა ჰგავს, გაუხედნავ ცხენზე ჯერ მეჯინიბეს სვამენ, მერე კი ვაუბატონებიც სხდებიან და მოსნონთ კიდეც. განა მაკა შენც ამიტომ არ მოგნონდა?! (ძველებურად უჩხვლიტა მაიკომ, მაგრამ არ გაიცინა, სერიოზული სახით განაგრძო), — ჰოდა, ოთხივენი მირზაჯანასთან მიგვიყვანეს.

— მერე, მერე, — დაინტერესდა ზანდაროვი.

— დიდხანს გვათვალიერა. ისე გვსინჯავდა, როგორც დალალები ცხენებსა სინჯავენ. რის დალალი, რა დალალი. შენც იცი, მირზაჯანა რითი სდებდა ქალს ფასსა. გვიყურა და გვათვალიერა.

— მერე, მერე.

ზანდაროვი ახლოს მიუჩოჩდა მაიკოს. სახეზე ცნობისმოყვარეობაც ჰქონდა გამოხატული და რალაც ამაღელვებელი ამბის მოლოდინიც.

— მერე მე თითი დამადო. მე ამომირჩია.

ზანდაროვი აღელდა. აილენა.

— ჯა, — გულწრფელი გაკვირვებით ნამოიძახა მაიკომ, — იმ მეწისქვილეზე არა ეჭვიანობდი და ხელმწიფეზე ეჭვიანობ?!
ხელმწიფის ხსენებაზე ზანდაროვს რიდიც გამოეხატა სახეზე და ქვეშევრდომული აღტაცებაც. მაიკოს დააშტერდა. მის გვერდით ლამაზი ქალი იჯდა, პირმწყაზარი და თაფლისფერთვალეა. ზანდაროვი გაიბადრა. თავი ამაყად მოიღერა. ახლა გულით უნდოდა თავის თავში ხელმწიფის ხარჭის საყვარელი აღმოეჩინა.

— მერე, მაიკო, მერე?

— მერე? დამინუნეს, გიგაჯან.

— როგორ თუ დაგინუნეს? — ეწყინა ზანდაროვს.

მაიკო კურტანიძემ გულიანად გადაიკისკისა. თავისი ელვარე თეთრი კბილები გააკრიალა და ორი ღრჯოლი გამოაჩინა.

— აკი გითხარი, ცხენებივით გვსინჯავდნენ-მეთქი. პირები დაგვალებინეს, ჩემს ორ ღრჯოლს მოჰკრეს თვალი, ერთმანეთს სინანულით გადახედეს და დამინუნეს. ეხლა ხომ გაიგე, საიდან ვიცნობ მერიამ-ბეგუმს?

— გავიგე, — იმედგაცრუებულის იერით ნარმოთქვა ზანდაროვმა.

მაიკო ისევ გამხიარულდა. ტახტზე გაგორდა და ცელქურად ნამოიძახა: „ვაჰმე, ჩემო კარალელო ჩალაო!“

ზანდაროვმა გაკვირვებით შეხედა.

— ეგ რალაზე სთქვი?

— შენი ძველი დუქნის ტომრები მომაგონდა, გიგაჯან. ამ რბილ ლოგინს, თავი არ მომიკვდება, იმ დუქნის მარილის ტომრები მირჩევნია. რა ბედნიერი დღე იყო, გიგაჯან!

გიგამ ფართოდ გახელილი თაფლისფერი თვალელები დაუკოცნა, მერე ნიაზით ჰკითხა:

— ეგ სიტყვები ვისი ნათქვამია, მაიკო?

— ეგ ყველა ქალაქელმა იცის, გიგაჯან. შაჰ-აბაზს თურმე ერთი კარალეთელი გოგო მიჰგვარეს. აბრეშუმებში და ბუმბულებში ჩაანვინეს. იმან კი ტირილი

მორთო და გულამოსკენით ამოიგმინა: „ვაჰმე, ჩემო კარალელო ჩალაო!“ ეგ ფეხებიდან მოცვეთილ ფიროზას შენთვის არ უამბნია?

— არა, არ უამბნია.

— მაშ, გიგაჯან! ასე კი ყოფილა. კარალეთელი გლეხის გომბიო შახის ხარჭად გახდა. ქვეყანაზე რა არა ხდება!

ზანდაროვი ისევ დაინტერესდა.

— მერე, შახს მოსწონდა ის გომბიო?

— მოსწონდაო? გოგო თურმე ჯერ კრთებოდა და რცხვენოდა, თან შიშით კანკალებდა. ხელმწიფის ლოგინში ყოფნა ხუმრობა ხომ არ არის! მერე ისეთ-ნაირად ჩაუგორდა, რომ სულ „პაყალუსტა“ აძახებინა.

— შახი სპარსულად ლაპარაკობს, მაიკო, — სერიოზულად გაუსწორა ზანდაროვმა.

— ჰო, ეგ კი არ ვიცი, მაგას როგორ იტყოდა.

— ბეფერმაიდ, ბეფერმაიდ, — გაიხსენა ქარვასლაში ნასწავლი სპარსული ახალგაზრდა სოვდაგარმა.

— მართლა? ალბათ ეგრე იტყოდა.

— მერე, მერე, მაიკო? — აღარ მოეშვა ამ ამბით დაინტერესებული გიგა.

— მეტი რაღა უნდა იყოს, გიგაჯან? ხელმწიფის ლოგინშიც ისა ხდება, რაც მდაბიო კაცის ლოგინში, როცა გვერდით ცოლი უნევს ან საყვარელი. ჰო, მართლა, გამახსენდა. ის კარალეთელი გომბიო ხელმწიფეს ისეთნაირად გაუთამამდა, რომ ჯერ ერთი უღვაში აუგრიხა, მერე — მეორე. ხელმწიფეს გულკეთილად გაეცინა. თავის ერთი ღამის ხარჭას მამაშვილურად მოეფერა. ჰკითხა, შენი ქმარი რას აკეთებსო? რა ხელობის კაციაო?

ზანდაროვს გაუკვირდა.

— რას ამბობ, მაიკო, შახს ქმრიან ქალს ვინ ჩაუნვენდა ლოგინში?

მაიკო შეკრთა, წამოწითლდა, მაგრამ არ დაიბნა.

— დამეინყებია, გიგაჯან, მოიცა როგორ იყო? ჰო, მომაგონდა, შახმა იმ გომბიოს მამის ვინაობა ჰკითხა.

— ჰოო. ეგ სულ სხვასაქმეა, — სერიოზული სახით დაუდასტურა ზანდაროვმა.

მაიკო კურტანიძეს გაურკვეველი ღიმილი შეუთამამდა ბაგეზე.

— მაგით დამთავრდა ეგ ამბავი? — ჰკითხა წელანდელივით დაინტერესებული ზანდაროვმა.

— კიდევ რა დამრჩა სათქმელი? ჰო, შახმა იმ გომბიოს მამას ხალათი გაუგზავნა. კარალეთელი გოგოს ამბავიც ამით მორჩა და გათავდა. ქატო იქა, ფქვილი აქა, ჭირი იქა, ლხინი აქა.

უცებ ზანდაროვს იმედი მოეცა, ბართლომე კურტანიძის მედალი გაახსენდა. ფეხზე წამოვარდა და აღტაცებით დაიძახა:

— ის კარალეთელი გოგო შენ იყავი, მაიკო? ხელმწიფესთან სულ ახლოს იყავი, განა! სულ ახლოს. ღმერთო დიდებულო! რა ბედნიერი ქალი ყოფილხარ, მაიკო! რა ბედნიერი!

ახალგაზრდა ზანდაროვი ალაფის ცოლი ანაზდად სეფე-ქალის ელვარე-ბით შემოსა და კინალამ ფეხებში ჩაუვარდა. სწორედ ისე, როგორც იმ დღეს ფორუზა ზანდაროვი ქარვასლაში ხელმწიფეს ფეხქვეშ უვარდებოდა. მაიკო კურტანიძეს ჯერ მისი ალტაცება და სიხარული გაუკვირდა, მერე, როცა ამის მიზეზს მიხვდა, თავისი ნალაპარაკების თვითონვე შეეშინდა, ბაგიდან გაურკვეველი ღიმილი დაუყოვნებლივ ალაგმა. საყვარელს ცივი წყალი გადაასხა.

— რას ამბობ, გიგა, გაგიჟდი?

— ოღონდ მითხარი, გეფიცები, არსად არ ვიტყვი, არსად არ გაგთქვამ.

მაიკომ წყნარად მიუგო.

— ეგ რომ ეგრე მომხდარიყო, გიგაჯან, მე ცოცხალს ვინ გამიშვებდა? მტკვარში გადამაგდებდნენ. ჩემმა ორმა ღრჯოლმა გადამარჩინა, თორემ შენ ეხლა საყვარლის გვერდით არ იჯდებოდი.

ზანდაროვს ისევ ჩამოსცვივდა ხელები. მის თვალში მაიკო კურტანიძემ კვლავ დაკარგა სეფე-ქალის ელვარება. მის წინ ისევ ალაფის ცოლი იჯდა და სოვდაგრის საყვარელი, ქალაქელი მდაბიო ქალი, რომელიც მას მაინც მიმზიდველად და მომხიბვლელად ეჩვენებოდა.

მაიკოს მიკიბულ-მოკიბული ლაპარაკი მოსწყინდა. თაფლისფერი თვალები ვნების შუქმა გაუნათა. საყვარელს მსუნაგი ტურები გაუნოდა.

გიგა ზანდაროვი ისევ რალაცნაირად გაშტერდა. კვლავ მკაფიოდ მოესმა: „მაირიკ! მაირიკ!“ ზეზე ნამოიჭრა, თავში ხელები შემოიკრა.

— კაცო, ეს რა დამემართა? როგორ მომივიდა? რას იტყვიან ფერშანგო-ვები? მეზობლები ან ნაცნობები?

მაიკო კურტანიძემ ვერაფერი გაიგო. ტახტზე ნამოჯდა, გაკვირვებით ჰკითხა:

— რა დაგემართა, გიგაჯან?

— შუშანიკის აპეკუნი მე ვარ. იმის დედის ქელეხშიც მე უნდა გამომეჩინა თაოსნობა. გულისტკივილს რათ ავყევი? ხალხს ყბაში რათ ჩაუვარდი?

მისი ნათქვამი მაიკო კურტანიძემაც შეიცხადა, კვერი დაუკრა. ზანდაროვი ქუდს დასტაცა ხელი, ოთახიდან გაეარდა და ანჩისხატის უბნისკენ მოჰკურცხლა.

11. ხალასი ზანდაროვი

მშვიდობით, ხოდაბუნო, მშვენიერო და კარგო. ამას იქით ველარ გნახავ, ასე უნდა დაგკარგო.

ალექსანდრე ჭავჭავაძე, „გუთნის დედა“

მექელეხენი ჯერ ისევ სუფრასთან ისხდნენ. შეზარხოშებულნი და გალალე-ბულნი ერთმანეთს ლაპარაკს არ აცლიდნენ, თან გაჩქარებით თქვლეფდნენ ყველაფერს, რაც კი სუფრაზე მოჰქონდათ.

ახალგაზრდა ზანდაროვი სუფრასთან არ დაჯდა. სტუმრებს გარშემო უტრიალებდა. ღვინისა და საჭმელების მომტანთ ყველაზე საპატიო სტუმრებისკენ გზას უკვლევდა, მასპინძლობდა და ვისაც სტუმართა შორის დიდი წონა ჰქონდა, იმათ მოწინებთ უკრავდა თავს. ფირუზამ სიამოვნებით ჩაილიმა. მანდილოსნების ოთახის ფართოდ გაღებული კარიდან თეთრი ლიზაც კისრის გრეხით იჭყიტებოდა და ბაგეზე სიამის ღიმილი გადასდიოდა.

ჯარისკაცით გაჭიმული უმცროსი ზანდაროვი ტოლუმბაშის სიტყვებს ყურადღებით უსმენდა. გვერდით თეფშებით ხელში ვარდისმონამ გაუარა, ცრემლნარევი ღიმილით გაუღიმა შუშანიკის ყოფილ საქმროს.

— შუშანიკი როგორ არის? — ჰკითხა გრიგოლმა.

— თავის ოთახშია, უფალო გრიგოლ, თქვენი ძალიან, ძალიან მადლობელია.

— რისთვის? — მოუხედავად ჰკითხა ახალგაზრდა ზანდაროვმა და თან ერთ განთქმულ სოვდაგარს, რომელიც მისკენ იცქირებოდა და მეზობელ სოვდაგარს მისკენ ანიშნებდა, მდაბლად თავი დაუკრა.

— მარგალიტასათვის.

— ჰო, — თქვა გულგრილად გრიგოლ ზანდაროვმა და სახეზე უკმაყოფილების ჩრდილმა გადაურბინა.

როცა ხორაგით გავსებული ხონჩით ვარდისმონამ ისევე გვერდში ჩაუარა, გრიგოლმა ჩუმად გადაულაპარაკა:

— თუთის ქვეშ ვინა სხედან, ვის გაუშალეს სუფრა?

— ბურნუთოვის სახლის მდგმურებს, — რალაცნაირი სიამაყით უპასუხა მოახლემ.

გრიგოლს არ ეჭაშნიკა. ნარბი უკმაყოფილოდ შეათამაშა.

თავისი საქციელით შუშანიკ მამრადე ფირუზასაც აკვირვებდა და გრიგოლსაც.

მელქო ფერმანგოვის გარდაცვალებიდან ჯერ შვიდი არ იყო შესრულებული, როცა ძაძით შემოსილი მისი ქალი ბურნუთოვის სახლის მდგმურებში გამოჩნდა. ლატაკებს ხელი გაუმართა, ხოლო სნეულნი ანუგეშა.

ზანდაროვებს არც ის მოეწონათ, რომ გარდაცვლილი მამის ყველა ქალღი, თამასუქი, ბარათი და ამხანაგობის პირობის წიგნი მან ყურადღებით ნაიკითხა და სრულიად მოულოდნელად მეურვისაგან თანხების თავისუფალი განკარგვის უფლება მოითხოვა. ზანდაროვებმა ვერაფერი აწამეს, შუშანიკ მამრადის ეს მოთხოვნა თითქმის უყოყმანოდ დააკმაყოფილეს და გაფრთხილდნენ.

სოვდაგარის ქალი მაგარი კაკალი აღმოჩნდა.

ჯოუტიც ჩანდა და კერპიც, მაგრამ მას არც წინდახედულობა და სიფრთხილე აკლდა.

უფროსი ზანდაროვი კეფას იფხანდა და თადარიგს იჭერდა. უმცროს ზანდაროვს ამასვე ურჩევდა. ახლა მთავარი ის იყო, რომ შუშანიკ მამრადეს არავითარი ეჭვი არ აღძროდა. ამიტომ დავთრებიც და ნუსხებიც მათ ისე ჰქონ-

დათ შედგენილი, რომ წყალი არ გაუვიდოდა. ამით ისინი არაფერს აგებდნენ, რადგან ქარვასლების მალაზიებიდან და დუქნებიდან აუარებელი შემოსავალი შემოსდიოდათ. მოგებაში წილს ყოფილი ოჩხუბის მემკვიდრეს დაუკლებლად უდებდნენ, მაგრამ იმ აზრს ვერაგზით ვერ ურიგდებოდნენ, რომ მას გული ღარიბ-ღატაკებისაკენ მოუნევედა და იმათ მფარველობას ჩემულობდა.

გრიგოლ ზანდაროვი ერთხელაც არ გასულა ეზოში, მხოლოდ მდიდარ და გავლენიან სოვდაგრებს დასტრიალებდა თავზე.

სტუმრებს თანდათან ღვინო ეკიდებოდათ. თვრებოდნენ. ყაყანებდნენ. სოვდაგრულად ირჯებოდნენ. სოვდაგრული ჩაბურზანა გააბეს. აღარც სიცილს ერიდებოდნენ, აღარც ხარხარს. ფირუზა ზანდაროვი დიდ სუფრაზე კარგად არა ჩანდა, მაგრამ მისი ხმა ყველგან გაისმოდა. წელან ცრემლებით დასველებული ბაღდადი ახლა ყელზე დარდიმანდულად შემოეხვია. ხელებს იქნევდა, თვალებს ახამხამებდა და ყვიროდა:

— კაცო, შენ რას ამბობ? მუშტიას კრივში ვინ აჯობებდა? იმისი მკლავის მოქნევა ერთ რამედ ღირდა! კარგი ერთი და! მაგას გალაჯული იაგორა წინ როგორ დაუდგებოდა?

საერთო ურიაშულში მკვდარი აღარავის ახსოვდა.

გიგა ზანდაროვს გული ისევ დაუმიძიმდა. მაგრამ უკანასკნელად გაფაჩუნებულ სინდისის ქენჯნას ხელი სწრაფად აუქნია, დაუყოვნებლივ ალაგმა, რათა კვლავ მტანჯველი ფიქრები არ აშლოდა.

ახლა იგი ნამდვილი ზანდაროვი იყო, სწორედ ისეთი, როგორიც ფირუზას უნდოდა, რომ ყოფილიყო.

ყველაზე მეტად ახალგაზრდა ზანდაროვზე მაიკო კურტანიძე ფიქრობდა, ამიტომ ის ყველაზე უფრო სწრაფად ამჩნევდა მისი გულის ყოველგვარ მოძრაობას, გუნება-განწყობილებას, მის ყველანაირ ფერისცვალებას; ამჩნევდა, გრძნობდა, განიცდიდა და უკვე გული ეკუმშებოდა კიდევ. გიგას სიყვარულის გარეშე არსებობა მას არ შეეძლო. ამიტომ შიშითა და ძრწოლით ფიქრობდა ამ სიყვარულის მომავალზე. მერიამ-ბეგუმის სახლის განაპირა ოთახში ტახტზე ისევ თმაჩამოშლილი, პერანგაუკრეფავი იჯდა და ნანვიმარ სივრცეს, სულ უფრო და უფრო ბინდებუნდში რომ იკარგებოდა, თვალგამტერებული გასცქეროდა.

ოთახში მერიამ-ბეგუმმა შემოყო თავი, მაიკოს შორიდანვე შემოსცინა, გვერდით მოუჯდა, ჩურჩულით ჰკითხა:

— ნავიდა?

— ნავიდა, — უხალისოდ გაეპასუხა მაიკო.

მერიამ-ბეგუმმა მას ჯერ რალაც მოუკიბ-მოუკიბა. მერე სულ ახლოს მიჩოჩდა მასთან, ცხვირი ცხვირზე მიადო, ბილწურად გაულიმა და უცებ ისეთი რამ ჩასჩურჩულა ყურში, რომ მაიკო კურტანიძეს სახე აენტო. ფეხზე ნამოიჭრა. მოკატუნებული მერიამ-ბეგუმი თვალებით განგმირა, პირში ზიზლით მიახალა:

— ჩვენ აქ აღარ მოვალთ, ჯანუმი!

— რათა, მაიკოჯან, რა გენყინა?

- აქაურობა ძალიან აყროლებულია, ჯანუმ, ფაქიზი ცხვირი მაქვს.

რის ოთახი დედოფალივით გადაჭრა და მერიამ-ბეგუმს კარი მიუჯახუნა. ახალგაზრდა ზანდაროვმა ვერასგზით ვერ გაიგო თავისი სატრფოს განწყვეტილების მიზეზი.

არ იცოდა, ამის მიზეზი მისი გაუთავებელი ბუზლუნი იყო თუ მერიამ-ბეგუმის სახლის გზას მაიკო იმის გამო ივინყებდა, რომ ბაჯიაშვილმა ბართლომე კურტანიძეს ფეხზე არტაშანი ახსნა.

კარი მეთერთმეტე

1. მტკვრის ბაღმა

ჩვენს ხალხს ფრანგული ჩითეული უფრო მოსწონს, ვიდრე ფერადი აბრეშუმის ქსოვილები.

მირზა ფათალი ახუნდოვი, „ძუნწის თავგადასავალი“

თბილისის ქარვასლებში ზანდაროვებმა სახელიც დაიგდეს და სახრავიც გაიჩინეს.

ახლად გასოვდაგრებულნი ტოლს არავის უდებდნენ.

გარდაცვლილი ოჩხუბის მალაზიებსა და დუქნებს ახლა ისინი განაგებდნენ. სუქდებოდნენ და კისერზე ქონს იკიდებდნენ.

ფირუზა წინ წასულებს ქუსლში უყურებდა, კვალდაკვალ მისდევდა, დანევას და გასწრებას ცდილობდა. სადაც პირველობას აღწევდა, იქიდან ფეხს აღარ იცვლიდა. გარშემო ქედმაღლურად იყურებოდა, მაგრამ რაკი ზემოდან ვერავის დააცქერდებოდა, თავისი უპირატესობის გამოხატულებას მდიდრულ თავსაბურავსა და ტანსაცმელში პოულობდა, საუკეთესო თერძთან შეკერილ ყოშებიან ახალუხში და დიდვაჭრის ყურთმაჯებიან კაბაში. გაამპარტავებული არც თავის ახალგაზრდა ნათესავს უშვებდა წინ. ყოვლის მნახველი და გამოცდილი სიფრთხილის თადარიგს მაინც იჭერდა.

საათობით უჯდა გრიგოლის მიერ შედგენილ ნუსხებს ან მისი ხელით შევსებულ დავთრებს, თან ამას ისეთი გულმოდგინებით აკეთებდა, რომ მის ახალგაზრდა ოჩხუბს ეს კარგად შეემჩნია.

საქმეში ბეჯითი და დაუზარებელი გრიგოლი ფირუზას მოსწონდა, მაგრამ არ ანებივრებდა.

ახალგაზრდა ზანდაროვი მთელ დღეს ქარვასლებსა და ბაზრებში ატარებდა. ერევნის მოედანზე სოვდაგრების ფარმის ქვეშ ჩერდებოდა და სოვდაგრულ გარიგებებში მონაწილეობდა. ანგარიშში არასოდეს არ სცდებოდა. ყველაფერს სუფთა და მსხვილი ხელით ნუსხავდა, საქონელს თვალის ერთი გადავლებით ახარისხებდა, ნიხრი ზეპირად იცოდა, მაზანდის აწევ-დანევას სწრაფად იგებდა, მალაზიებსა და დუქნებში მრავალრიცხოვანი ნოქრების მუშაობას თვალყურს ადევნებდა. ფირუზას ენაზე მაინც „შე ასეთო, შე ისეთო“ ეკერა. როცა სხვები მხრებს გაკვირვებით იჩეჩდნენ, მქირდავად მომლიმარე დიდვაჭარს ყველასათვის ერთი ანდაზა ჰქონდა მზად: „შვილი მტრულად გაზარდე, მოყვრულად გამოგადგებაო“.

გრიგოლი ყველაფერს თვინიერად ითმენდა და იტანდა. უფროსი ზანდაროვის სიტყვას არასოდეს დაბლა არ უშვებდა, ყველა მის ნათქვამს ან დავალებას უსიტყვოდ და მორჩილად ასრულებდა.

ფირუზა კმაყოფილი იყო.

ვაჭრობის საქმე კარგად მიდიოდა.

კუკიიდან ისინი მტკვრის გაღმა გავიდნენ და ფერშანგოვის დიდ სახლში ჩასახლდნენ.

ფირუზას გულის ნადილი აუსრულდა.

მტკვრის გამოღმა (ამერიკულ ხიდთან და რიყეში) მხოლოდ რამდენიმე ახლად დაარსებული ქარვასლა იყო (იაკობ ზუბალაშვილის, ბარსეგ ტერ-მოსესოვის, სარქისოვის). მტკვრის გაღმა მხარე კი ქარვასლებით და ბაზრებით იყო მოფენილი. აქ ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებში არსებობდა აღმოსავლური ტიპის განთქმული ბაზრები: ჩარსუ და რასთბაზარი. ახლა კი ყველას თვალწინ ახალი, ბურჟუაზიული ბაზარი იქმნებოდა, ხოლო სოლოლაკსა და გარეთუბანში ევროპული ქალაქი შენდებოდა.

კომერციული ალლო ფირუზა ზანდაროვს არაჩვეულებრივად ჰქონდა გამახვილებული. სულ იმას უკვირდებოდა, თუ ვინ რითი მდიდრდებოდა. 20-იან წლებში, როცა თავისუფალი ტრანზიტის და შეღავათიანი ტარიფი ჯერ კიდევ მოქმედებდა, ბევრი, მანამდე ჯიბეოხერი ვაჭარი გამდიდრდა და დიდვაჭრად იქცა. სიმდიდრის წყაროებს ევროპული საქონლით ვაჭრობა ჰქმნიდა. შავ ზღვაზე, რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში თურქეთის ტბად რომ იყო გადაქცეული, ახლა განუწყვეტლივ, ნაკადად მოედინებოდა ნაირ-ნაირი საქონელი ლონდონიდან, პარიზიდან, ჰამბურგიდან, ლაიპციგიდან და ბრიუსელიდან. თბილისთან ამ ქალაქებს ოდესა და რედუთკალე აკავშირებდა. ხოლო თბილისიდან გზა თავრიზისაკენ მიემართებოდა. არავინ ერიდებოდა ზღვაზე და ხმელეთზე მოგზაურობის სიძნელეებს. გემით მოტანილ საქონელს ნავებზე ტვირთავდნენ, ცივის არხით მდინარე რიონამდე მიაცურებდნენ, შემდეგ კი გზას ორპირამდე აგრძელებდნენ. აქ იწყებოდა სახმელეთო გზა. საქონლით დატვირთული ურმები და აქლემები თბილისისკენ მიეშურებოდნენ. ათასნაირი დაბრკოლების მიუხედავად, ეს გზა ინტენსიურად მოქმედებდა. ამ გზამ (განსაკუთრებით 50-იან წლებში) ხელახლა გააშლევინა მხრები ქუთაისსა და გორს.

20-იან წლებში ევროპული საქონელი თბილისში ჯერ თვითონ ევროპელებს შემოჰქონდათ. ევროპიდან იყვნენ მოსული მარი, მოგენი, პერი და სხვა კომერსანტები. მალე მათ თბილისელმა ვაჭრებმა მიჰბაძეს. კონსტანტინე სარაჯიშვილი პირველი იყო, რომელიც სავაჭრო მიზნით დასავლეთ ევროპაში გაემგზავრა. მას სხვა თბილისელი ვაჭრებიც მიჰყვნენ. ევროპული საქონლის ვაჭრობით გამდიდრდნენ სარაჯიშვილები და ზუბალაშვილები.

ვითარება ამ მხრივ საგრძნობლად შეიცვალა თავისუფალი ტრანზიტისა და შეღავათიანი ტარიფის გაუქმების შემდეგ. 1831 წელს შემოღებული მფარველობითი ტარიფი მიზნად ისახავდა რუსი ფაბრიკანტებისა და ვაჭრების ინტერესების დაცვას. მაგრამ რუსული ბამბის მდარე ქსოვილებს

იმ დროს არ შეიძლებოდა ეფექტური კონკურენცია გაენია დასავლეთ-ევროპული ბაზრის ქსოვილებისათვის, განსაკუთრებით კი ფუფუნების საგნებისათვის. ასტრახანის ტარიფს უნდა უზრუნველყო იმპერიაში ოქრო-ვერცხლის დაგროვებაც. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ტარიფი ევროპულ საქონელს აძვირებდა, მასზე მოთხოვნილება სულ უფრო და უფრო მატულობდა. არისტოკრატები და გამდიდრებული მოქალაქენი მოითხოვდნენ თვით ევროპულ ღვინოებს. დიდი რაოდენობით სალდებოდა შამპანური, მადერა, ბორდო. თბილისში თავს იყრიდა ის საქონელი, რომელიც შემდეგ ჩრდილოეთ ირანის ქალაქებში იყიდებოდა. ამ თვალსაზრისით, თბილისი კავკასიისა და ჩრდილოეთ ირანის ეკონომიკური ცენტრის როლს ასრულებდა.

მაგრამ მფარველობითმა ტარიფმა იმის სრულიად საწინააღმდეგო შედეგი გამოიღო, რასაც მეფის მთავრობა ფიქრობდა და ვარაუდობდა. სატრანზიტო გზამ შორს, სამხრეთში გადაინაცვლა. ფართოდ გავრცელდა კონტრაბანდა და მისი თანმხლები ეპიდემიები.

თბილისელი და ქუთაისელი ვაჭრები ესწრებოდნენ „მაკარიევის იარმარკას“ ნიუნი-ნოვგოროდში, მაგრამ უფრო მომგებიანად ევროპული ფუფუნების საგნებით ვაჭრობა მიაჩნდათ. ამიტომ მეტ მნიშვნელობას ტრაპიზონ-ერზერუმ-თავრიზის გზას ანიჭებდნენ. ისინი კვლავ გამოჩნდნენ ლონდონში, პარიზში, ჰამბურგში, ლაიპციგსა და ბრიუსელში. მფარველობითი ტარიფი მათ არავითარ დაბრკოლებას არ უქმნიდა, რადგან დასავლური საქონელი ჯერ ოსმალეთში შეჰქონდათ, ოსმალეთიდან — ირანში, ხოლო ირანიდან — ამიერკავკასიის ქალაქებში. თბილისელი ვაჭრები მოხერხებულად იყენებდნენ ტრაპიზონ-ერზერუმ-თავრიზის გზას. რუსეთის მთავრობას განსაკუთრებით აღიზიანებდა ის, რომ ამ გზით მარჯვედ სარგებლობდა ინგლისი და ტრაპიზონის ინგლისის საკონსულო კონტროლს უწევდა მას. მაგრამ რუსეთს არ შეეძლო არც კონტრაბანდის აღკვეთა, არც თბილისელი ვაჭრების მონაწილეობის აკრძალვა იმ გზაზე, რომლის მნიშვნელობა განსაკუთრებით იზრდებოდა ხოლმე იმ დროს, როცა საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი სატრანზიტო გზები ყრუვდებოდა და აქ ინტენსიური ვაჭრობა ფერხდებოდა. სამხრეთის სატრანზიტო გზა არავითარ გავლენას არ ახდენდა ევროპული საქონლის ფართოდ გავრცელებაზე. პირიქით, სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა დასავლეთ ევროპიდან შემოზიდული საქონლის რაოდენობა. ტრაპიზონ-ერზერუმის გზით თავრიზში შეტანილი საქონელი 5% ბაჟის გადახდით თავისუფლად შეჰქონდათ ამიერკავკასიის ქალაქებსა და თბილისში. თბილისელი ვაჭრები ახლაც ისე მდიდრდებოდნენ ევროპული საქონლის ვაჭრობით, როგორც 20-იან წლებში.

ერთ მშვენიერ დღეს ფირუზა ზანდაროვმა შუბლზე დადებული თითი ჩამოიღო და გრიგოლის ევროპის ქვეყნებში გაგზავნა გადანყვიტა.

2. მოგზაურობა

ენრიკე, პირიქით, ბევრს მოგზაურობდა: ნამყოფი იყო უცხოეთის დედაქალაქებსა და მრავალ განთქმულ ბაზარზე. რამონ დე მეზენერო რომანოს, „ქისა“

საზღვარგარეთ გასამგზავრებლად საჭირო ქალაქების მიღება ფირუზამ ქრთამით დააჩქარა.

გრიგოლ ზანდაროვს ჯერ რუსეთი უნდა ენახა, ნიჟნი-ნოვგოროდის ბაზრობას დასწრებოდა, შემდეგ კი მალრიბის ქვეყნებისაკენ წასულიყო.

ერთ მშვენიერ დღეს ზანდაროვებმა მღვდელს დაუძახეს (მართლმადიდებელს, რადგან გრიგოლი მართლმადიდებელთა ეკლესიაში იყო მონათლული და წმინდა ნიკოლოზის საყდრის მრევლში ითვლებოდა), პარაკლისი გადაახდეინეს და რუსეთში მიმავალ ახალგაზრდა სოვდაგარს გზა დაულოცეს.

თეთრმა ლიზამ მას ყელზე ავგაროზი შეაბა, ავგაროზს იგი ფათერაკისაგან და ავი თვალისაგან უნდა დაეცვა.

ახალგაზრდა ზანდაროვს დიდის ამბით აცილებდნენ: ფირუზა, თეთრი ლიზა, მაიკო კურტანიძე, ფერშანგოვის დედა, შუშანიკი თავისი პატარა შვილებით, ვარდისმონა, ორიოდე ცნობისმოყვარე დედაკაცი მეზობლებიდან და რამდენიმე თბილელი სოვდაგარი. გრიგოლს მხლებლად, მცველად და მსახურად თან მიჰყავდა გოლიათური აღნაგობის ძალღისუბნელი ზაქარა, რომელსაც ბებრუხანა დედა ბებრული ცრემლებით და ჩიფჩიფით აცილებდა „ყინულეთში“.

ფირუზას აზრით, მოჩხუბარი და თავზე ხელაღებული ზაქარა გრიგოლს კარგად გამოადგებოდა იმ გზებზე, რომლებზეც, თბილელი ვაჭრების სიტყვით, ყაჩაღთა ბრბოები დათარეშობდნენ და მგზავრებს გასაძარცვავად თავს ესხმოდნენ.

საფოსტო ეტლი მარმარილოს წყაროსთან იდგა. ეტლის საფეხურზე შემდგარი ფირუზა გრიგოლს ერთხელ კიდევ ეუბნებოდა:

— ღვინის სმას მოერიდე, ქალებს ნუ აჰყვები, კარტს ნუ ითამაშებ, არავინ მოგატყუოს. ჰა, ქისებს თვალი არ მოაშორო!

თავმოყვარე გრიგოლი უხალისოდ აძლევდა პასუხს.

— ჯერ არაფერი დამიკარგია, ხამი არა ვარ.

— ჯორზე ნუ ჯდები, ბიჭო! — იძახდა ფირუზა, რომელსაც გრიგოლის უკმაყოფილება შეუმჩნეველი არა რჩებოდა, — ცხრა მთას იქით მიდიხარ! ვინ იცის, იქითრა ქვეყნებია, ვინ არიან, რა ხალხია? ვინმემ რომ მითხრას, მალრიბში კაცებს თავები მუცლებს ქვეშ აბიათო, უნდა დავიჯერო. ოთხივ კუთხივ თვალი დაიჭირე! ეცადე, კუტრი არ ჩამოხვიდე.

— ვეცდები, ფირუზ, ვეცდები.

გრიგოლს არც თეთრი ლიზა ასვენებდა:

— გიგაჯანი! თავს გაუფრთხილდი, — ამბობდა ის სიყვარულით, — ავად არ გამიხდეს ყინულებში. ქალებო! იქით თურმე ისეთნაირად ცივა, ადამიანები ზამთარ-ზაფხულ ტყავებში დადიან, მაშ! მკათათვეში თოვლი მოდის!

ამის გამგონე ზაქარას გადაბერებული დედა ნამდაუნუმ ჩიფჩიფებდა:

— უიმე და ვაგლახი... უიმე და ვაგლახი...

ფირუზას და თეთრ ლიზას უკან მაიკო იდგა პატარა ბოლჩით ხელში. „ნიძლავსა ვდებ, თუ შიგ ასიგნაციების დასტა არ არის“, ფიქრობდა ფირუზა. ასე ეგონა, გრიგოლ ზანდაროვსაც. მაიკოს გვერდით შუშანიკს ხელში ოთხკეცად შეკრული ბაღდადი ეჭირა. „სომხების საყვარელი ხილია“, ნაიბურტყუნა ფირუზამ.

მაიკომ და შუშანიკმა ძლივს გადასცეს თავიანთი ნობათები გრიგოლს, რომელსაც ყელზე თეთრი ლიზა ეხვეოდა და არავის ახლოს არ უშვებდა. გაბრაზებულმა მაიკომ თავის დოსტს ისეთი მუჯღუგუნი გაჰკრა, კინალამ ეტლიდან გადმოაგდო. გრიგოლს სწრაფად აკოცა ტუჩებში და ეტლის საფეხურიდან საჩქაროდ ჩამოხტა. შუშანიკი მორცხვად გამოემშვიდობა თავის მეურვეს.

პატარა ქრისტინემ ეტლში მჯდარ გრიგოლს შესცინა და მხიარულად შესძახა:

— მსვიდობით, ძია გიგა, მსვიდობით!

გრიგოლ ზანდაროვი ეტლიდან გადმოხტა, ქრისტინე ხელში აიტაცა, გულში ჩაიხუტა და გადაკოცნა. კოსტასაც თავზე ხელი გადაუსვა, სიყვარულით მიეაღერსა.

— ქა, ეგრე რომ ბავშვები უყვარს, — აჩიფჩიფდა ზაქარას დედა, — რატომ ცოლს არ შეირთავს?

შუშანიკი ნამონითლდა. მაიკომ კოპები შეკრა. ვარდისმონა მოიღუშა, რადგან ჯერ კიდევ იმედს არა კარგავდა, რომ გიგა ზანდაროვი შუშანიკა ფერმანგოს ცოლად შეირთავდა.

— მაშ, ქა! — ამბობდა ზაქარას დედა, — საფეთქლებთან უკვე თეთრი ასფეთქებია!

ეს იარაღ გერმანოზიშვილის ნატყვიარი იყო.

გრიგოლი ისევ ეტლში ავიდა. ზაქარა მეეტლის გვერდით კოფოზე მოთავსდა.

— გარეკე! — უბრძანა მეეტლეს ფირუზამ.

— ხაბარდა! — დაიყვირა ფეხზე ნამომდგარმა მეეტლემ, პირჯვარი გადაიწერა და ცხენებს დაუსისტიკინა.

გრიგოლმა შვებით ამოისუნთქა.

როცა ეტლი დაიძრა და ქვაფენილზე გაგრიალდა, თეთრმა ლიზამ ისეთნაირად შეჰბლავლა და ეტლისკენ ისე გაექანა, რომ ორმა დედაკაცმა ძლივს დაიჭირა.

— გამიშვით, ხალხო, ერთხელ კიდევ დამანახეთ მაგის ლამაზი პირსახე, — ბლაოდა თეთრი ლიზა, — ერთხელ კიდევ მაჩვენეთ ეგ ჩემი გულის მურაზი თქვენ რა იცით, ხალხო, საიდანღაც გადმოკარგული შვილივით გავზარდე. ისეთი ტურტლიანი იყო, მტკვარი ვერ გარეცხავდა, რომ გენახათ, გაგიკვირდებოდათ...

მაიკო კურტანიძემ წყნარად მოაბრუნა თავი მისკენ. თაფლისფერ თვალებში გაურკვეველი ღიმილი აუთამაშდა.

ახლა ფირუზამ მოჰკიდა ხელი ცოლს და მკლავზე ისე მაგრად უჩქმიტა, რომ თეთრი ლიზა მყისვე მიხვდა თავის შეცდომას და ერთბაშად გამოფხიზლდა. დაუყოვნებლივ კილო გამოსცვალა.

— მაში მაში მთელი სპარსეთის მტვერი ზედ ედო! კარი რომ შემოალო, ფირუზამ თავისი ღვიძლი ბიძაშვილი ჯერ ვერ იცნო, მერე დიდი ხნის უნახავები ერთმანეთს ისე გადაეხვივნენ, მაგათ გაყრას როგორ ვიფიქრებდი! ვიჯექი და მეც ჩემთვის ვიმდულრებოდი.

ფირუზა ნელ-ნელა უშვებდა თეთრი ლიზას მკლავს თავის ხელიდან და თან ფიქრობდა: „ქალმა არაფერი არ უნდა იცოდეს, რადგან ან სიყვარული ათქმევინებს, ან სიძულვილი“. ცოლი ისევ დედაკაცებს მიუგდო და ქუდი გაისწორა. გამცილებლები ქალაქისაკენ გატრიალდნენ.

შუშანიკმა ამ დროს უნებლიეთ მოიხედა და გაუკვირდა, რომ მაიკო კურტანიძე ისევ იმ ადგილზე დაუხვდა, საიდანაც ნელან ეტლი დაიძრა.

მაიკო ერთ ადგილზე გაუნძრევლად იდგა და მტვერავარდნილ გზისკენ იყურებოდა. შუშანიკმა ვარდისმონას აღტაცებით უთხრა:

— რა მშვენიერი ქალია! სუფრაზე რომ ვისხედით, სულ მაგას ვუყურებდი. მერე რა მშვენიერი სიცილი აქვს!

ვარდისმონამ ხმა არ ამოიღო.

ეტლი მოსკოვის ზასტავას გასცდა თუ არა, გრიგოლმა მაიკოს ბოლჩა გახსნა. და როცა შიგ ნაზუქები და ტკბილი პურის პატარა კვერები აღმოაჩინა, გულიანად გადაიხარხარა. ზაქარამ გაკვირვებით მოიხედა. სოვდაგარმა სწრაფად რალაც სასაცილო ამბავი შეთხზა და ისიც გააცინა.

გრიგოლმა შუშანიკს ბაღდადს ხელი აღარ ახლოდამგ ზავრობაზე ფიქრს შეუდგა.

3. გზა

დილით, ყაზბეგთან გავლისას, ჩემ თვალწინ საუცხოო სანახაობა გადაიშალა. თეთრი, ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ღრუბლები მთის მწვერვალს გადადიოდნენ, და განმარტოებული მონასტერი, მზის სხივებით გაცისკროვნებული და ღრუბლებზე დაყრდნობილი, თითქოს ჰაერში მიცურავდა.

ა. პუშკინი, „არზრუმში გამგ ზავრება“

გრძელი გზა ჰქონდა გასავლელი.

ყოველ ვერსზე ორი კაპიკი უნდა გადაეხადა, მრავალი სადგური გაეგლო და გახსნილი ქისა მუდამ ხელში სჭეროდა, რათა საფოსტო სადგურის ზედამხედველებს მისთვის სასწრაფოდ გამოეცვალათ დაღლილი ცხენები.

სოვდაგარსა და მის მსახურს ჯიბებში გატენილი დამბარები ედოთ. დარიალის მისადგომებთან, ორივე მხარეს, მთიელი „ყარალები“ დათარეშობდნენ, ახალჩერკესკამდე მგზავრებს ქვემეხიანი ყაზახები იცავდნენ, ზანდაროვს თბილელი სოვდაგრებისაგან გაგონილი ჰქონდა, რომ „კავკასიელ ყარალებზე“ საშიშარნი გალატაკებულნი და დამშეული აზნაურები იყვნენ. ისინი ავაზაკების ბრბოებს ქმნიდნენ, ვაჭრებს თავს ესხმოდნენ, ძარცვავდნენ და ზოგჯერ ხოცავდნენ კიდევ. ზანდაროვი დამბარით იყო შეიარაღებული, რათა საჭიროების შემთხვევაში სიცოცხლე და ქისა დაეცვა. გოლიათური აღნაგობის ძალისუბნელი ზაქარაც სწორედ ამიტომ ახლდა მას თან.

ეტლი გაჭირვებით მიდიოდა საქართველოს სამხედრო გზაზე.

გზა მეტად გრძელი იყო, აღმართ-დაღმართიანი, მიხვეულ-მოხვეული, ვიწრო და ღორღიანი, ალაგ-ალაგ მთის ნაკადულებით გადარეცხილი, მომქანცველი და დამლელი.

მაგრამ ეტლით მგზავრობით დაქანცულნი აღტაცებაში მოჰყავდა თვალწარმტაცი ბუნების უმშვენიერეს სანახაობას.

ერთმანეთს ზედიზედ ცვლიდნენ მწვანე ხეობები, უფსკრულებზე თეთრი თოკებივით დაკლაკნილი გზები. მაღალ მთებში ერთმანეთისაგან განცალკევებით მდგარი წითელკრამიტიანი კოხტა სახლები, მინდვრის ყვავილებით ათასფრად აბიბინებული ფერდობები, მწვანედ გადაშლილი მდელოები, რომელთაც, ხან სად და ხან სად, დაბურული ტყეები ცვლიდნენ, სალი და ჩალრმავებული კლდეები, მოჩუხჩუხე ნაკადულები, ჩხრიალა ჩანჩქერები, არაგვის ატეხილი ჭალები, ხან მზის ლეჩაქში რომ ეხვეოდნენ და ხანაც თხელ ნისლში იკარგებოდნენ; გზის ნაპირებთან ერთმანეთში ჩახლართული ბუჩქნარი და ჯაგნარი, ციხე-კოშკთა ნანგრევები. ალპური ქედები ცხვრის ფარებით და ტყაპუჭიანი მწყემსებით, გადარეული თერგი, კავკასიონის თეთრქუდეებიანი მათუსალები. გრიგოლ ზანდაროვს არც არაფერი შეუმჩნევია, არც არაფერი დაუნახავს. მას ეტლში ეძინა, ზაქარაკი კოფოზე ფხიზლობდა.

თვალდახუჭულმა გაიარა მცხეთა, დუშეთი, ანანური, ფასანაური, კაიმაური, კობი, სტეფანწმინდა, ლარსი და დარიალი. თვალი არაფერზე გაუჩერებია, მხოლოდ ჩრდილი სიამოვნებდა, მზეში კი უსიამოვნოდ იშმუშნებოდა.

სამაგიეროდ, დიდის ყურადღებით ათვალთვლებდა ქართულ ურმებს, რომლებიც მოსკოვური და ნიჟნი-ნოვგოროდული საქონლით იყო დატვირთული. ურმების უკან ცხენებით მომავალ სოვდაგრებს თავაზიან სალამს აძლევდა. ბევრს თბილისის ქარვასლებიდან იცნობდა, ზოგსაც პირველად ხვდებოდა და ეცნობოდა.

- რა ამბავია ქალაქში? — ეკითხებოდნენ სოვდაგრები.
- მშვიდობა.
- საქონელს მაზანდა ხომ არ დაუფოლდა?
- არა, მაგრამ ძნელად სალდება.

— ჰმ...

— ფუთი რამდენად მოგაქვთ?

— ათ შაურად. ქართული ურმები ძვირად გვიჯდება.

— რუსი ჩალვადრები რამდენს იღებენ?

— ღმერთმა არ იცის იმათი თავი! იმათაც დაგვიძვირეს პოვოსკები.

სოვდაგარი სოვდაგარს სიმართლეს უმაღავედა.

ზანდაროვმა და მისმა მსახურმა კავკასიონის ხაზი უკან მოიტოვეს. მალე სამხრეთ რუსეთის ერთფეროვანი და დაუსრულებელი ველები დაიწყო. თბილისელებს აკრთობდა და ლლიდა ეს უსაზღვრო და სევდის მომგვრელი ტრიალი ველები და თვალუნვდენელი ტრამალები. გულს უწყალებდათ უკიდევანო ცაში ზანტად მცოცავი მძიმე, თეთრი ღრუბლები, ჭაობებზე დანოლილი ნისლის ბოლები, თეთრად შელესილი, ისლით გადახურული დაბალი სახლები, ბორცვებზე მონყენილად გადმომდგარი სამრეკლოები და ქარის ნისქვილები, რომლებიც მათ შორიდან დიდ ფრინველებად მოეჩვენათ. ზაქარას სახე ჩამოსტიროდა, მოუსვენრად წრიალებდა და ისე ენატრებოდა თბილისის ბალები და მტკვრის ნაპირები, როგორც დანიშნულებს ერთად სხდომა. ერთხელ, როცა დიდიხნის განმავლობაში არც ხე გამოჩნდა, არც ფრინველი, არც ძე-ხორციელი და ქარის ნისქვილებიც უსამანო სტეპში შორეულნი და მიუნვდომელნი ჩანდნენ, ზაქარამ უცქირა, უცქირა უთავბოლო ველს, ითმინა, ითმინა, ველარ მოითმინა და ტირილი წასკდა.

— რა გატირებს, ბიჭო? — დაუყვირა გრიგოლმა.

მეეტლემ გაკვირვებით გადახედა აქვითინებულ გოლიათს.

— სად მივდივართ? რანაირი ქვეყანაა, — აღუღლულდა ძალღისუბნელი ზაქარა, — არც ხე... არც ტყე... არც მთა... ადამიანებიც არსად ჩანან, თითქოს სადღაც მღერიან, მაგრამ ეს სიმღერაც უფრო ტირილსა ჰგავს...

— ცოტაც მოითმინე, მალე ჩავალთ, — დაამშვიდა სოვდაგარმა მსახური. მაგრამ გზაც ტრამალივით დაუსრულებელი იყო.

სადგური სადგურს ცვლიდა.

უკან რჩებოდნენ სადგურები, შლაგბაუმები, სოფლები, ქალაქები, მოსკოვი კი ისევ შორს იყო, ძალიან შორს.

მდიდარ სოვდაგარს გატენილი ქისის ნყალობით საფოსტო სადგურების ზედამხედველნი დასვენებულ ცხენებს უბამდნენ ეტლში და ფხიზელ მეეტლეს სვამდნენ მისი ეტლის კოფოზე. ზედამხედველნი, ეგერები და ყურებში ფრთაგარჭობილი მწერლები ყოველთვის პატივისცემით ხვდებოდნენ მას და მოწინებით უკრავდნენ თავს. ეს ახალგაზრდა სოვდაგარს ისეთ სიამოვნებას ჰგვრიდა, რომ გაამპარტავნებულს ოდნავ თავი უბრუვდებოდა. ფირუზა გვერდით არ ედგა, მაგრამ არაფრის არ ეშინოდა. ამის შეგნება მხნეობას მატებდა, მხიარულსა და ხალისიანს ხდიდა. მან იცოდა, რომ ფულის მფლობელი არსად არ დაიკარგებოდა, რადგან ყველგან შექძლო ადამიანის სამსახური და მორჩილება ეყიდა.

ზოგჯერ მისი ეტლი შარაგზიდან გადადიოდა, რათა კავკასიაში მომავალი ჯარისათვის გზა დაეთმო. ამ დროს სოვდაგარი მოკრძალებით ფეხზე დგებოდა, პირჯვარს იწერდა და ქუდმოხდილი, მლიქვნელური ღიმილით შესცქეროდა მხედრებს. ოფიცრები კავკასიელს ცხენებიდან უყვიროდნენ: „თქვენსკენ მოვდივართო“, „გზა მშვიდობისა“, — ეუბნებოდა მათ თაყვანისცემით აღფრთოვანებული ვაჭარი.

მტვერში ამოგანგლული, მოქანცული, ჩაფიქრებული ჯარისკაცები, რომლებიც თავიანთი ტანსაცმლით და მალაღი ქუდებით დიდ სათამაშოებს ჰგავდნენ, დაღვრემილი სახეებით იყურებოდნენ ეტლში მდგარ ვაჭრისაკენ. დიდხანს გაისმოდა ჯარისკაცების ჩექმების მწყობრი ბრახუნი, ცხენების ფრთონა. ზარბაზნების საგორავების რახრახი, საომარი აბჯარ-საჭურველის უღარუნი. სოვდაგარიც დიდხანს გასცქეროდა მზეში მოლაპლაპე შუბებსა და ხიშტებს და აღტაცებით ფიქრობდა: „მთიელებს ამოსწყვეტენ, შამილს ძელზე ჩამოჰკიდებენ, სპარსეთს და ოსმალეთს დაიპყრობენ და ინდოეთში ისე ჩავალ ჩემი ქარავნებით, არსად ბაჟს არ გადავიხდით“. შუა რუსეთის გზებზე, თეთრი არყების დამამშვიდებელ შრიალში გრიგოლ ზანდაროვს თბილისის ქარვასლებში სოვდაგრების ნათქვამი აგონდებოდა, აგონდებოდა და ქვეშევრდომული აღმაფრენით იმსჭვალებოდა ხელმწიფისა და მისი ლაშქრის მიმართ.

რაც უფრო უახლოვდებოდა ზანდაროვი მოსკოვს, მით უფრო ხშირდებოდა სოფლები.

სოფელი სოფელს ცვლიდა, ქალაქი — ქალაქს.

ახლა ეტლი მწვანე, გრილი და შრიალა ტყეების გასწვრივ მიჰქროდა.

ძალღისუბნელმა ზაქარამ თანდათან გამოიღარა.

მისი ბატონი კი უფრო მეტად გახალისდა.

4. რუსული სოფლის ნაცნობი სურათები

მარტო მე არა ვარ ერთადერთი ცოდვილი...

...სხვა გლეხებიც დადიან ბანდულებით, ქვეყნიერებაზე დანანნალებენ,
სიმართლეს ეძებენ... მაშ!

ი. ტურგენევი, „მონადირის ჩანაწერები“

ზანდაროვი უცნობი ქვეყნის ადამიანებს და მათ ცხოვრებას ყურადღებით აკვირდებოდა. რუსეთის ლატაკ სოფლებში ისეთი სურათის მონმე ხდებოდა, რაც უნებლიეთ საკუთარ ბავშვობასა და ყრმობას ახსენებდა.

ბევრჯერ ნაადგა იგი თავზე სოფლის მოედანზე დასასჯელად გამოყვანილ გლეხკაცებს, რომელთაც მათრახებით და როზგებით სცემდნენ ბატონის შინაყმები, საფოსტო სადგურებთან ქუჩის მტვერში განუკითხავად ეყარნენ

გაყიდული ყმა-გლეხები შიშველ-ტიტველ ცოლ-შვილთან ერთად. ყველგან ყმებით ვაჭრობა იყო გამართული. ყმებს ფულითაც ყიდულობდნენ და სანადირო ძაღლებშიც ცვლიდნენ. ყველა სოფლიდან მოისმოდა გაბრაზებული ბატონების უშვერი ლანძღვა-გინება, ზორბა მოურავების ყვირილი და მუქარა, დაგეშილი ძაღლების ყეფა. შარვალჩახდილი ქარმაგი გლეხების წკეპლებით ცემა ზანდაროვს რაღაც შორეულს, მაგრამ მაინც მწვავეს აგონებდა, გონებას უმღვრევდა და ამ დროს ისეთი დაღონებული სახე ჰქონდა, რომ ზაქარა განცვიფრებული უყურებდა. „რა ვქნა, განა ყმების ცემა-ტყეპას მარტო აქა ნახავო“. ქართლის სოფლებში ქორ-ვაჭრობისათვის მოტანტალე ზაქარას ბევრ ალაგას ენახა კაკლის ხის ტოტებზე თავდაყირა დაკიდებული ყმები, მოურავის ნაცემი გლეხები, ავლაბრის სამიკიტნოებში გაყიდულ გლეხ გოგობს ხომ თვითონაც კარგად იცნობდა. ამიტომ აკვირდებოდა და თვალს უცვიფრებდა ის, რომ ასეთივე სურათები რუსეთის სოფლებში სოვდაგარ ზანდაროვს ნარბს უკრავდა.

ერთხელ ზედ შუა გზაზე, სოვდაგარი და მსახური ავაზაკებისაგან გაძარცვულ ვაჭრებს ნაანყდნენ. ავაზაკებს მათთვის საქონელი და ცხენები წაერთმიათ. რუსი ვაჭრები იყვნენ. ტიროდნენ, ინყევლებოდნენ და იგინებოდნენ. ავაზაკები ნიღბებში ყოფილიყვნენ, მაგრამ ვაჭრებს მაინც ეცნოთ ახლომახლო სოფლებში მცხოვრები ყმანვილი აზნაურები. ზანდაროვმა ტუჩი მოიკვნითა, ბებუთის ოსტატ ზაქარას ენა მუცელში ჩაუვარდა. მეეტლემ ჯიბიდან არყის ბოთლი ამოიღო, გადაჰკრა, პირჯვარი გადაინერა, აღვირები მოსწია, ცხენებს მათრახი მოუქნია და სულ ჭენებით გაიარა სახიფათო გზა. ისინი მხოლოდ შლაგბაუმთან დამშვიდდნენ და იმედი მოეცათ, როდესაც მათკენ მომქროლავი ცხენოსანი ყანდარმები დაინახეს.

შიშით განადგურებული ზაქარა ჩურჩულით კითხულობდა:

— როდის ჩავალთ იმ საოხრეში?

გზა ისე გრძელი და დაუსრულებელი იყო, თითქოს ქვეყნის კიდეზე მიდიანო.

ზანდაროვი მშიშარა არ იყო. ფულის დაკარგვის კი მას არ ეშინოდა, რადგან თან ძალიან ცოტა მიჰქონდა, სოვდაგრებში არავის ახსოვდა, როდის დაუხვედრეს ხმელეთის ყაჩაღებს და ზღვის მეკობრეებს ვაჭრებმა კრედიტი. ზანდაროვი მხოლოდ იმ საქონლის უშიშროებაზე ფიქრობდა, რომელიც მას მოსკოვიდან და ნიჟნი-ნოვგოროდიდან დარიალის გზით თბილისში უნდა გაეგზავნა. აქაც, მისი ფიქრით, ფული გასჭრიდა, რადგან საქონლის მცველებად კაზაკები შეეძლო დაეყენებინა. ნაყიდ საქონელს ზაქარაც უნდა გამოჰყოლოდა, მაგრამ რაკი მასში ახალგაზრდა სოვდაგარმა მხდალი აღმოაჩინა, სერიოზულად იყო შეშფოთებული.

ბატონი მსახურს გაკვირვებული ეკითხებოდა.

— კაცო, ეგ რა ყოფილხარ? დოსავით რამ გაგანყალა?

ზაქარამ ჯერ იხტიბარი არ გაიტეხა, გრიგოლს შეედავა:

— ვაჰ, დალოცვილო, იმდენი დაჭრილი ერთად რომ დავინახე, მაშ არ უნდა შემშინებოდა?

გრიგოლმა უარესად შეჰკრა წარბი, მსახურს საყვედური უთხრა და ზედ დაცინვაც მიაყოლა:

— არ მეგონა, თუ ეგეთი თოხლო იყავი. რა ვიცი, ქალაქში ყომარბაზობით სახლის კედლები ჩანგრეული გქონდა, ჩხუბში საკინძი ყოველთვის ჩამოწყვეტილი, თვალზეც ისეთი ფარანი გედო, მთელ ქალაქს ანათებდა.

ზაქარა გატყდა, სიმართლე წამოსცდა.

— რა ვქნა, გრიგოლჯან, ქალაქში ჩემი პაჟარნი ამხანაგების იმედით ვიყავი. ავარების ამბავი არ იცი? თუ ვინმე მაგრად დახვდა, თვალი გაქცევაზე უჭირავთ.

— მაშ, ბებუთი რალად გინდა?

— მშიშრებისთვის, გრიგოლჯან, გულადებს კი ვერიდებით. ვისიც შეშინებაც შეგვიძლია, ყოჩაღებიც იმასთანა ვართ. თუ ზურგიდან არ მოვუარეთ, ისე ბებუთს როგორ ამოვიღებთ.

— ფიე...

— ჰო, გრიგოლჯან, ფახა-ფუხით ვიდებთ ფასსა. ჩვენი გართობაც ეს არის. ძაღლის უბანში იმ ჭორფლიან გოგოებს ვანიოკებთ, კლდის ქვეშ, აღდგომის სამშაბათს, ჭორფლის მომშორებელ ჯოჯოებს შაქარს რომ უპნევენ. იცი, რამდენს ვიცინით ხოლმე, გრიგოლჯან!

— ეგ რა გართობაა?

— ჰო, გრიგოლჯან, ეგრეა. ყარაჩოღელები და პაჟარნები ერთმანეთისაგან შორი-შორს არიან. მაგრამ გულადობა არც ჩვენ გვაკლია, — დაიტრაბახა ზაქარამ და პირისახიდან სახელოთი ოფლი მოიწმინდა, — პაჟარნები ვინ არ იცის, ხიდიდან მტკვარში ხტებიან და წისქვილების ნავების ცხვირზე გამოდიან. ამას ნიძლავზე აკეთებენ, ფულს ამით შოულობენ. ჩვენი ხელობა ეს არის, გრიგოლჯან.

— მაშ, საქონელი როგორღა განდო? — ჰკითხა მოლუშულმა გრიგოლმა.

— თუ ბევრნი ვიქნებით, იქა მნახე, ვინა ვარ. მენახშირე იაგორასავით ღონიერი ვხდები. გრიგოლჯან, შენ არ იცნობ მენახშირე იაგორას? აი, ისა, მაკას საყვარელი რომ იყო.

ზანდაროვი უცებ კარგ გუნებაზე დადგა, რადგან შეშინებული მსახურის აბდაუბდა ლაპარაკმა ქალაქი და ქალაქური ამბები გაახსენა.

ზაქარამ გრიგოლს მორიდებით მოჰხედა და ღრეჭით უთხრა:

— არც მე მეგონა, გრიგოლჯან, თუ შენ ასეთი გულადი იყავი, ფირუზას სულ არა ჰგებარ.

გრიგოლმა გაიცინა.

— რას ამბობ, კაცო, ფირუზას ყველანი თავს უკრავენ, რისი და ვისი უნდა ეშინოდეს?

— ეგ, ეხლა, გრიგოლჯან, წინათ სულ სხვა იყო. განა არ მახსოვს? თუ სადმე ჩხუბი მოხდებოდა, იქ „ლხინის პაპას“ ვილა ნახავდა.

გრიგოლი ჩაფიქრდა.

ფირუზა ზანდაროვის მას ეხლაც ეშინოდა, თუმცა მყისვე იმასაც მიხვდა, რომ ფირუზას და ზაქარას თავიანთი მსხვერპლი მხოლოდ სულელ და მშიშარა ადამიანებში შეეძლოთ ეპოვათ. თან უკვირდა, რომ ფირუზას შორიდან უკეთ ხედავდა, ვიდრე იმ დროს, როცა მის გვერდით იდგა, მას თვალებში შესცქეროდა და ყველა მის სიტყვას თუ სურვილს უყოყმანოდ, სიტყვის შეუბრუნებლად ასრულებდა. თვალწინ ცხადად დაუდგა ქორვაჭარივით დაქიმითებული, ხარბი და გაუმაძღარი აღმზრდელი. მას ისიც მოაგონდა, რომ ფირუზას საერთოდ არავინ უყვარდა, გული დაცარიელებული ჰქონდა, ხოლო თავი ეჭვებით სავსე გრიგოლი ამგვარ ფიქრებს გაჰყვა. პირველად იმ დღეს გაუელვა მას თავში იმ აზრმა, რომ ადრე თუ გვიან ის და ფირუზა, აღზრდილი და აღმზრდელი, ერთმანეთს წინ დაუდგებოდნენ, ერთმანეთს დაუპირისპირდებოდნენ, ეს ისევე გარდაუვალი იყო, როგორც ამ გზის დასასრულს მოსკოვის გამოჩენა.

გრიგოლმა ნიკაპზე ხელი მოისვა, ფიქრი ფიქრს აედევნა, მოგონება — მოგონებას, აზრი — აზრს. რატომღაც ფირუზა აგონდებოდა, ფირუზაზე ფიქრობდა.

ძალღისუბნელმა ზაქარამ თავისი ლაპარაკით კიდევ უფრო ახლოს გააცნო ის, ვინც მას ყოველთვის ერთი ნაბიჯით უკან ტოვებდა და ბატონივით თითს უქნევდა. ამ კაცს ქალაქელები ზურგს უკან დასცინოდნენ. ეს გრიგოლ ზანდაროვისათვის ნამდვილი აღმოჩენა იყო. ზაქარამ უნებლიეთ მას ისიც გააგებინა, რომ თუ საქმე მოითხოვდა, ყოფილი მწევრილმანე და ახლანდელი დიდვაჭარი არც მას დაინდობდა. მაშინ გრიგოლ ზანდაროვს თვით ამ გოლიათური აღნაგობის ლაჩრის უნდა შინებოდა, რადგან ფირუზა ზანდაროვს ადვილად შეეძლო მისი თავის იარაღად გამოეყენება. მაშ, გრიგოლ ზანდაროვი ფრთხილად უნდა ყოფილიყო, რათა გულდანდობილისათვის ზურგიდან არ მოეველოთ, არ ნაექციათ და ქარვასლის კიბეებზე არ დაეგორებინათ.

ჩაფიქრებული სოვდაგარი წელში გასწორდა. სახეზე მტკიცე გადანყვეტილება გამოეხატა: დღეიდან მას მხოლოდ საკუთარ თავზე უნდა ეფიქრა. ნდობით კი არავის ნდობა საჭირო არ იყო. სანვრილმანოდან ქარვასლამდე განვლილი გზა მას მხოლოდ ამას უკარნახებდა.

რაკი ზაქარამ ქალაქურ ამბებზე ლაპარაკი დაიწყო, მოსკოვამდე აღარ გაჩუმებულა, გრიგოლი ყურადღებით უსმენდა. დროდადრო აქეზებდა კიდევ, რათა ქალაქში მომხდარი ამბები დანვრილებით გაეგო და გაკვეთილად გამოეყენებინა.

5. მოსკოვი

მოსკოვს ღამე ღრმა ძილით სძინავს, მეორე დღეს კი ოთხივკუთხივ
პირჯვარს გადაინერს თუ არა, ფუნთუშა პურებით ბაზარზე
მიბრძანდება.

ნ. გოგოლი, „1836 წლის პეტერბურგული ჩანანერები“

შუადღე გადასული იყო, როცა გრიგოლ ზანდაროვი თავისი ეტლით მოს-
კოვში შეგრიალდა.

მზიანი ამინდი იდგა.

ზანდაროვმა შორიდანვე დაინახა ურიცხვი ტაძრებისა და ეკლესიე-
ბის მოკაშკაშე ხახვისებრი გუმბათები და მზეში აელვარებული ოქროს
ჯვრები.

თეთრქვიანმა და ოქროსთავიანმა ქალაქმა თბილელ სოვდაგარს თვა-
ლი განუცვიფრა. ასე დიდ ქალაქში პირველად მოხვედრილი ყველაფერს
აღტაცებული და მოხიბლული უყურებდა. მხოლოდ მოსკოვის გარეუბნე-
ბის პირდაუბანელ ქუჩებში მოეჩვენა რაღაც მშობლიური და მახლობელი.
სამაგიეროდ, მოსკოვის შუაგული მისთვის სრულიად ახალი სამყარო იყო.
აქ სოვდაგარს თვალი მოსწყვიტა გრძელმა ქუჩებმა, ფართო მოედნებმა,
სასეირნო ბალებმა, ცადაწვდილმა სახლებმა და სასახლეებმა, ბულვარზე და
კუზნეცკის ხიდზე მოზიმზიმე ჩაცმულ-დახურულმა ხალხმა, ქვაფენილზე
მიმქროლავმა უამრავმა ეტლმა. ყველაზე მეტად ზანდაროვს ის აკვირვებდა,
რომ ქუჩებში ეტლი ეტლს მისდევდა, ყველგან ეტლები ჩანდა, გამვლელებიც
და ქუჩაზე გადამსვლელებიც ეტლებს ერიდებოდნენ, რათა გაჭენებულ ცხე-
ნებს ფეხებში არ ჩავარდნოდნენ. გრიგოლს რაღაც გაახსენდა და გაელიმა. აქ
წვიმიან ამინდში ახალგაზრდა კაცის ღონიერი მხრები საჭირო არ იყო, რათა
ქალბატონებს ფეხები წვიმის წყალში არ დასველებოდათ.

ეტლი გრძელსა და განიერ ქუჩას მისდევდა. ზანდაროვი ცნობისმოყ-
ვარეობით ათვალეირებდა ერთიმეორეზე მიკრულ ქვისა და ხის სახლებს.
თითოეული სახლი მისთვის, თავისი გარეგნობითა და ხუროთმოძღვრული
იერით, ახალი და უცხო იყო. ვენეციური, ფლორენციული, გოთური, შვეიცა-
რული, ჩინური და ბოიარული სტილის შენობები ერთმანეთში უწესრიგოდ
იყვნენ არეულნი. ასეთ სახლებს ზანდაროვი პირველად ხედავდა და ადვილად
მიმხვედრი, მათ სხვადასხვა ქვეყნის ნაირ-ნაირად ჩაცმულ ადამიანებს უკავ-
შირებდა. თან უნებლიეთ აგონდებოდა თბილისის ერთსართულიანი, იშვიათად
ორსართულიანი და კიდევ უფრო იშვიათად სამსართულიანი სახლები. ისიც
უკვირდა, რომ თბილისური გრძელი აივნების მსგავსი რამ არსად არაფერი
ჩანდა. მის ცნობიერებაში კი ქალაქი და აივნები ერთმანეთისაგან განუყრელი
და განუშორებელი რამ იყო.

ზანდაროვი ფელდეგერმა „ტორგოვი დომში“ მიიყვანა, ძველი ხის სახლების გრძელსა და ბნელ რიგებში. აქ მას თბილისელი სოვდაგრები დახვდნენ. ერთმანეთს გადაეხვივნენ, გადაკოცნეს და დიდის ამბით მოკითხეს.

ძალღისუბნელი ზაქარა კინალამ ბავშვივით ატირდა, როცა თბილისელი სოვდაგრები დაინახა და ქართული ლაპარაკი გაიგონა.

— თქვენი ჭირიმეთ, თქვენ გენაცვალეთ. თქვენ რომ გიყურებთ, ასე მგონია ჩემს მტკვარს ვუყურებდე, — იძახდა გახარებული ზაქარა და თან ხელის ჭუჭყიანი ცერებით თვალებიდან სუფთა მსხვილ ცრემლებს ინმენდდა.

სოვდაგრები ეხუმრებოდნენ.

— ვაჰ, ზაქარჯან, შენ აქ რა გინდა? შენ ეხლა ხიდზე უნდა იდგე და მტკვარში ხტებოდე.

ხუმრობის გუნებაზე დამდგარი სოვდაგრები ზაქარას სერიოზულად ეკითხებოდნენ:

— ბიჭო! დედაშენმა ამ სიშორეზე როგორ გამოგიშვა?! დავიჯერო, არ გამოგეტირა?

ზაქარაც სერიოზულად პასუხობდა:

— ტირილი რომელია, ვერც ფირუზა აჩერებდა, ვერც თეთრი ლიზა. მეც იმ დროს რას ვიფიქრებდი, სად მოვდიოდი. სოლანლულის იქით ქვეყანა თუ იყო, არ მეგონა.

სოვდაგრები ხარხარებდნენ.

ახალგაზრდა ზანდაროვიც მათთან ერთად იცინოდა.

მერე დასხდნენ და ლაზათიანად, სოვდაგრულად ისაძლიეს. ზაქარა ისეთნაირად გამოათვრეს, რომ თავი ხან სოლანლულში ეგონა, ხან თელეთში. სოვდაგრები სიცილით იხოცებოდნენ.

მგზავრობით დაღლილ ზანდაროვს დასვენებაც დაავიწყდა და ძილიც. სხვებთან ერთად ზაქარას ისიც ამასხარავებდა. ღვინოს ზედიზედ უსხამდა, აძალებდა და აქეზებდა, უგრძობლად მთვრალ ზაქარას არაფერი ესმოდა. ამიტომ არავის ეშინოდა, რომ დაცინვის გასახსენებლად ის მათ სადმე ბებუთით ჩაუსაფრდებოდა.

როცა ღვინით გაღეშილი ზაქარა იატაკზე გაიშხლართა და ხვრინვა ამოუშვა, სოვდაგრებმა საქმიანი ლაპარაკი დაიწყეს.

ზანდაროვმა მათ დაწვრილებით გამოკითხა ყველაფერი, რაც კი მას აინტერესებდა. ისინიც ზოგ რამეს ეუბნებოდნენ, ბევრსაც უმაღლავდნენ. სწორედ მათგან გაიგო ზანდაროვმა, რომ მოსკოვში მცხოვრები ერთი ქართველი აზნაური თბილისიდან ჩასულ სოვდაგრებზე ოთახებს აქირავებდა. ზანდაროვი დიდი ხნით აპირებდა მოსკოვში დარჩენას, ამიტომ მან უმჯობესად ჩათვალა საცხოვრებლად თავისი თანამემამულის სახლში გადასულიყო.

6. მოულოდნელი საჩუქარი

მე ფული მაქვს.

გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

მეორე დღეს, ქართველების პატარა ქუჩაზე, ფარნაოზ ტაშირელს კარზე გრიგოლ ზანდაროვმა დაუკაკუნა.

პენსიაზე გასული ფარნაოზ ტაშირელი ძველი ქართველი ემიგრანტის შთამომავალი იყო. უსაქმოდ დარჩენილი მოხუცი კაპიტანი ხელმოკლედ ცხოვრობდა. ამიტომ თავისი პატარა სახლის ოთახებს იმათზე აქირავებდა, ვინც თბილისიდან მოსკოვში დროებით ჩამოვიდოდა. ამით სამსახურიდან გადამდგარი კაპიტანი დამატებით შემოსავალსაც იღებდა და ქართულად ლაპარაკის შესაძლებლობაც ეძლეოდა. მისი ვაჟი, სასამართლოს უბრალო მოხელე, თბილელ სოვდაგრებს არზებს უწერდა და ზოგჯერ თარჯიმნობდა კიდევც. ამით ისიც თავის მცირე ჯამაგირს ორიოდ გროშს უმატებდა.

გრიგოლ ზანდაროვი და ფარნაოზ ტაშირელი ადვილად მორიგდნენ. ამასთან, მრავალგან ნაომარ მხედარს თვალში მოუვიდა და მოენონა თვალტანადი ახალგაზრდა სოვდაგარი. ზანდაროვმა თავისი ბარგი-ბარხანა „ტორგოვი დომიდან“ ზაქარას ტაშირელის სახლში გადაატანინა.

როცა სოვდაგარმა შუშანიკის ბაღდადი გახსნა, რათა თავის მასპინძელს ხმელი ხილით გამასპინძლებოდა, სახტად დარჩა. ბაღდადში ხმელი ხილის მაგიერ ასიგნაციების დასტა ელაგა. ზედ დაკეცილი ბარათი იდო. ბარათში ეწერა: „მონყალეო ხელმწიფევე, უფალო გრიგოლ! მდიდარი ბრძანდებით და მონყალეობა არ გჭირდებათ. ამიტომ ვკადნიერდები, რათა ამ ასიგნაციებით მცირედათ მაინც გადაგიხადოთ მადლობა თქვენის მზრუნველობისა და ყურადღების გამო. უარით ნუ გამანბილებთ, მიიღეთ და ღმერთმა მშვიდობაში მოგახმაროთ. თქვენგან დიდად დავალებული შუშანიკა მაშრაძე“. ასიგნაციების დანახვაზე ზანდაროვს ჯერ თვალეზი აუჭრელდა, მერე ცრემლებით დაენამა. მადლიერების გრძნობით გაიხსენა ძალზე გამხდარი, ნაადრევად დაბერებული, მაგრამ უაღრესად კეთილი და სათნო ხასიათის შუშანიკი. ოქროს ქისის შემდეგ ამდენ ფულს იგი კვლავ ჯილდოდ შოულობდა. მაგრამ ფულის ფასი ახლა მან უკვე იცოდა. თუ მაშინ მის ოქროს ქისას ფირუზა დაეპატრონა, ახლა ეს ასიგნაციები მხოლოდ მას ეკუთვნოდა, მისი იყო, მასში ფირუზა ნილს ვერ დაიდებდა და მის შესახებ ვერც ვერაფერს გაიგებდა. ამის შეგნება მას ერთდროულად დამოუკიდებელსაც ხდიდა და ლონიერსაც. სიხარულისაგან გაბრუებულ ზანდაროვს ერთხელაც არ გახსენებია, რომ იგი გულუხვ საჩუქარს მოტყუებული და მისი მონანილეობით გაუბედურებული ქალისაგან იღებდა.

მხოლოდ ერთი რამ ვერ აეხსნა მას: რა ამოქმედებდა შუშანიკს? დავიანებული სიყვარული თუ უბრალო ადამიანური მადლობა მისი ოჯახის

მზრუნველის და მფარველის მიმართ? როგორც მეურვე, იგი მხოლოდ იმას ხვდებოდა, რომ შუშანიკს ან ოჯახის თვალმარგალიტი უნდა გადაეხურდა. ბინა ასიგნაციებში, ანდა მოგების იმ წილიდან აელო, რასაც მას ოჩხუბობის პირობით ზანდაროვები უნიშნავდნენ.

აღელვებულმა ზანდაროვმა ოთახში გაიარ-გამოიარა. ფიქრებისაგან ზაქარამ გამოარკვია. მსახური მას გაკვირვებით ეკითხებოდა:

— გრიგოლჯან, ეს როგორი ქართულით ლაპარაკობს ჩვენი სახლის პატრონი? ეგრე ჩვენში მღვდლებიც აღარ ლაპარაკობენ.

გრიგოლ ზანდაროვმა დინჯად განუმარტა:

— ღრმა ქართულით ლაპარაკობს, ზაქარ!

— ჰოოო... — პატივისცემით წარმოთქვა ქალაქურ კილოზე გაზრდილმა ზაქარამ, რომელიც ძველი ქართველი ემიგრანტის მნიგნობრულ ქართულს თვალეზღაფეტილი უგდებდა ყურს.

სადილად რომ სხდებოდნენ, ზანდაროვმა სამსახურიდან დაბრუნებული ვახტანგ ტაშირელი გაიცნო. თბილისელი სოვდაგრებისაგან მან უკვე იცოდა, რომ ფარნაოზ ტაშირელის ერთადერთი ვაჟი ცხოვრებაში სრულიად გამოუცდელი, მეტისმეტად პატიოსანი, მიამიტი და გულდანდობილი ყმანვილი იყო. თუმცა მიუხედავად თავისი ახალგაზრდობისა, „მღვდლის ოდენა იცოდა და კარგ არზებსაც წერდა“. იგი ჯერ მხოლოდ ოცი წლისა იყო, მაგრამ მოსკოვის უნივერსიტეტი უკვე დამთავრებული ჰქონდა.

7. დიდ ქალაქში

საკვირველია, აქ ბალკონები არა ჰქონდათ.
გიორგი ერისთავი, „ჩემი მოგზაურობა ევროპაში“

თავაზიანმა და ყურადღებიანმა ვახტანგ ტაშირელმა თბილელ სოვდაგარს მოსკოვის ღირსშესანიშნაობანი დაათვალიერებინა. პირველად დონის მონასტერში წაიყვანა და ქართველ უფლისწულთა საფლავები აჩვენა. დიდხანს გატაცებით ლაპარაკობდა და ახსნა-განმარტებასაც დაუზარებლად იძლეოდა, მაგრამ ახალგაზრდა სოვდაგარს მალე ისეთი მოქნარება აუტყდა, რომ ვახტანგ ტაშირელმა გრძლად დანყებული ლაპარაკი რომელიღაც სიტყვაზე შეწყვიტა და მისი ისტორიული ცნობებით გაბრუებული თანამემამულე მონასტრიდან გამოიყვანა. სამაგიეროდ, საღამოთი თეატრში მას მხიარული კომედია უჩვენა. ზანდაროვმა ბევრი იცინა და ნასიამოვნებაც დარჩა. ოღონდ იმას თაკილობდა, რომ თეატრის მაყურებლები მის დიდვაჭრის კაბას ცნობისმოყვარეობით ათვალიერებდნენ. ზოგიერთი კი სრულიად მოურიდებლად დამცინავად უყურებდა. მას ამის გამო ქურაშიც არ ასვენებდნენ. გოგო-ბიჭები ისე დასდევდნენ, როგორც ქურჩის მუსიკოსს ან ჯამბაზს დასდევენ ხოლმე.

მხოლოდ „ტორგოვი დომში“ და კრემლის მახლობლად დიდ ბაზარზე არ უკვირდათ მისი ჩაცმულობა, რადგან იქ მრავლად ტრიალებდა სხვადასხვა ქვეყნის სხვადასხვანაირად ჩაცმულ-დახურული ვაჭარი.

დიდი ქალაქის ქუჩებში ხეტიალის დროს ზანდაროვი თვალით დაეძებდა აივნებს, მაგრამ ვერსად პოულობდა.

უკვირდა და გარშემო გაშტერებული იყურებოდა.

თბილელი სოვდაგარი მოსკოვში ყველაზე მეტად მოსკოველების ღვთის-მოსაობამ გააკვირვა. ყოველი ქუჩიდან და კუთხიდან მას დიდი და პატარა ზარების ატეხილი გუგუნის და წკრიალი ესმოდა. ურიცხვი ტაძრების და ეკლესიების სამრეკლოები, მღვდელმსახურებისა და წირვების დროს, ზარების გაუთავებელ პაექრობას მართავდნენ. ამ დროს გამვლელი სასოებით ინერდნენ პირჯვარს და ზეცაში იყურებოდნენ. გაკვირვებულ ზანდაროვს თავისდაუნებურად ღრმადმორწმუნე თეთრი ლიზა აგონდებოდა. ყოველ ნაბიჯზე იგი სამლოცველოებს, ნიშებს, ხატებს, გამყიდველებს, ბრბოში მოქადაგე მღვდლებს, დიაკვნებს, ბერებს, მონაზვნებსა და მწირებს ხედავდა. მდიდრულ ტაძრებში მდიდრული ეტლებით დადიოდნენ გენერლები და თავადები, ბრწყინვალე მანდილოსნები და ბედნიერი ღიმილით გასხვიოსნებული ქალწულები. მოსკოვში ლოცვა-ვედრების გარდა, თითქოს სხვას არაფერს აკეთებდნენ. ზანდაროვიც ხშირად შედიოდა ეკლესიაში, მაგრამ უფრო ცნობისმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად, ვიდრე სარწმუნოებრივი ლტოლვის გამო. დიდკაცობის ყურება უყვარდა. თაყვანისცემით ხრიდა თავს მათ წინაშე, მათი ზვიადი და გოროზი გამომეტყველებით მოხიბლული და დატყვევებული. ისიც სხვებივით ლოცულობდა და სანთლებს უნთებდა წმინდანებს, რომლებსაც ქართველი წმინდანებისაგან განსხვავებით, გრძელი თეთრი ხალათები და პრიალა შავი ჩექმები ეცვათ. ისინი ზანდაროვს რატომღაც რუს ვაჭრებს აგონებდნენ. გაკვირვებული შესცქეროდა მათ, ყოყმანობდა და მათთვის სანთლის დანთება ენანებოდა, რადგან „ჩექმებიანი წმინდანების“ ძალა არა სწამდა.

თბილელ სოვდაგარს არც ის დარჩა შეუმჩნეველი, რომ რუსი ვაჭრები ოთახში შემოსვლისას, სკამზე დაჯდომისას და პურისჭამის წინ პირჯვარს ინერდნენ და თავიანთ გრძელ, გაბარჯგულ წვერებში ლოცვებს ბუტბუტებდნენ. „სპეტაკნი და ღვთისმოსავნი არიანო, — ფიქრობდა ზანდაროვი, რომელსაც გუნებაში მათი მოტყუება ადვილ საქმედ მიაჩნდა, — ფირუზა რომ აქ იყოს, ყველას ჯიბეებს დააჭრიდაო“.

უყურებდა თეთრწვერა, შავწვერა და მწითურწვერა ვაჭრებს და იოლი წარმატების რწმენით იმსჭვალებოდა.

რუსმა ვაჭრებმა მასთან საქმიანი მოლაპარაკება გამართეს. ზანდაროვმა მათგან ზოგი საქონელი ნაღდ ფულზე იყიდა, ზოგის საყიდლად კი კრედიტის გახსნა მოითხოვა, კრედიტი, არწმუნებდა იგი მათ, საშუალებას მისცემდა, კიდევ დიდხანს დარჩენილიყო მოსკოვში საქონლის ასარჩევად და შესასყიდად. ვაჭრებმა და ფაბრიკანტებმა მისი თითქმის ყველა წინადადება უყოყ-

მანოდ მიიღეს, რადგან კავკასიასთან (და კავკასიის მეშვეობით მახლობელ აღმოსავლეთთან) სავაჭრო ურთიერთობა სულ უფრო და უფრო სარფიანი და მომგებიანი ხდებოდა. ამას გარდა, ზანდაროვმა თავისი კომერციული შესაძლებლობანი მათ კავკასიის მთავარმართველის კანცელარიაში დამტკიცებული საბუთებით, საგარანტიო მონუმენტებით და სარეკომენდაციო ბარათებით დაუდასტურა. ფასების გამოც ადვილად მორიგდნენ.

„ასტრახანის ტარიფმა“ და თურქმანჩაის საზავო ხელშეკრულების სათანადო მუხლმა რუს ვაჭრებსა და ფაბრიკანტებს იმდენი მოაგებინა, რომ ფასების გამო დიდხანს ვაჭრობას საჭიროდ არ თვლიდნენ.

ზანდაროვი მოსკოვში თავს უკვე თამამად გრძნობდა. უცხო ქალაქში ყოფნა აღარ ეხამუშებოდა. ვაჭრებს და ვაჭრობას ეცნობოდა, ბაზრებში ყველაფერს გულდასმით აკვირდებოდა. „ტორგოვი დომის“ მრავალრიცხოვან სტუმრებს მეგობრულ მუსაიფს უმართავდა. მართალია, რუსულად ლაპარაკი უჭირდა, მაგრამ სათქმელს ყველას აგებინებდა და სხვების ნათქვამსაც ადვილად გებულობდა. თან სომხურის, სპარსულის და თურქულის ცოდნასაც იშველიებდა. მარტო თურქულის ცოდნის წყალობით მას რუსეთის ქალაქები და ბაზრები ისე შეეძლო შემოეწყო, რომ არსად თარჯიმანი არ დასჭირებოდა.

როცა „წმინდანებმა“ მისი მოტყუება სცადეს, საშინლად გაოცდა. ხიფათს ვაჭრულმა ალლომ და ფხიზელმა ჭკუამ გადაარჩინა. იგი მალე მიხვდა, რომ რუსი ვაჭრებიც ისევე იწერდნენ პირჯვარს, როგორც ფირუზა იწერდა ხოლმე. მიხვდა და სიფრთხილეს მოუმატა.

ზანდაროვი რუს და უცხოელ ვაჭრებს უკვე კარგად იცნობდა, როცა ნიჟნი-ნოვგოროდში წმინდა მარკოზის განთქმულ ბაზრობას დაესწრო. აქ მას ბევრი რამ ნაცნობი და მახლობელი ეჩვენა, რადგან ბაზრობაზე უმრავლესობას აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან მოსული ვაჭრები შეადგენდნენ.

ნიჟნი-ნოვგოროდში მაშრიყი და მალრიბი ერთად იყო წარმოდგენილი. მალრიბელი ვაჭრები აქედან ასტრახანამდე ვოლგას ხომალდებით უნდა გაჰყოლოდნენ, ასტრახანიდან კი შუა აღმოსავლეთში ამიერკავკასიის ძველი სახმელეთო გზებით ან კასპიის ზღვით გასულიყვნენ. ასევე მაშრიყელი ვაჭრები ასტრახანიდან ნიჟნი-ნოვგოროდამდე ვოლგას უნდა აჰყოლოდნენ. აქედან კი მალრიბისაკენ მიმავალ ორ დიდ გზას დასდგომოდნენ, რათა თავიანთი საქონლით ბალტიის ან ჩრდილოეთის ზღვის ნავსადგურებში მისულიყვნენ.

ახალგაზრდა ზანდაროვს მხოლოდ ახლა ეცა თვალში ვაჭრების განიერი მხარბეჭი, მზითა და ქარით გარუჯული სახეები, ცოცხალი, დაკვირვებული თვალები.

წმინდა მარკოზის სვეტთან ღრმად ჩაფიქრებული ერთხელ კიდევ რწმუნდებოდა, რომ მოგზაურობა და ვაჭრობა მხოლოდ ღონიერი, მხნე, უშიშარი, გამძლე და ამტანი ადამიანების საქმე იყო.

კარი მეთორმეტე

1. მამა და შვილი

თვალთაგან დაშორებული სამშობლო გულთან ახლოსაა.
მოსკოველი ქართველების წერილებიდან

ტაშირელების ოჯახში ხშირად იგონებდნენ ხოლმე თავიანთ წინაპარს, თბილისის რომელიღაც საყდრის მღვდელს და საუკეთესო კალიგრაფს, რომელიც 1724 წელს რუსეთს მიმავალ ვახტანგ VI-ს თან გაჰყოლოდა.

ტაშირელების ეს წინაპარი მწიგნობრობდა და პოეტობდა კიდევც, როგორც მისი თანამედროვეების უმეტესობა, უბრალო აზნაურიდან დაწყებული, გვირგვინოსან მეფემდე. მაგრამ თუ იგი თავისი ორიგინალური ნაწარმოებებით საშუალო ნიჭის და შესაძლებლობის ადამიანად გამოიყურებოდა, სამაგიეროდ, არაჩვეულებრივად ლამაზი ხელით წერდა მხედრულადაც და ხუცურადაც. მოსკოვის ქართულ კოლონიაში ამ მხრივ იგი ერთი პირველთაგანი იყო.

მისი ხელით გადაწერილი მრავალი ორიგინალური და თარგმნილი თხზულება ახლაც ელაგა ტაშირელების პატარა სახლის ერთ-ერთი ოთახის თაროებზე. ფარნაოზ ტაშირელი მათ თვალისჩინივით უფრთხილდებოდა, თუმცა თვითონ წიგნების კითხვა არ უყვარდა.

ემიგრანტი მწიგნობრისა და ხუცესის ნაშეივნი მღვდლების მაგიერ მხედრები გამოვიდნენ. ისინი ქართველ ჰუსართა პოლკის ჩინებული კავალერისტები იყვნენ. მამაცურად ებრძოდნენ შვედებს, თურქებს, პრუსიელებს და ფრანგებს. ქართველი ემიგრანტების შთამომავალნი სისხლს ანთხევდნენ ერთმორწმუნე მეფის ტახტისათვის. იმპერატრიცა ელისაბედის რესკრიპტით რუსეთის ქვეშევრდომებად ჩარიცხულნი მხოლოდ რუსეთში ცდილობდნენ სახელის და დიდების მოხვეჭას. მიუხედავად ამისა, არც ქართულს ივინყებდნენ და არც მათთვის უკვე შორეულ სამშობლო ქვეყანას, თვით უცხოეთში ისინი გულნალვლიანად იგონებდნენ ქართლის მხიარულ გაზაფხულს, ისევე, როგორც მას მაგდებურგის კოშკის ქართველი ტყვე იგონებდა.

ტაშირელები მრავლდებოდნენ, რუსი აზნაურების ასულებს ცოლებად ირთავდნენ და მხედრებად იზრდებოდნენ.

ფარნაოზ ტაშირელი 1812 წლის სამამულო ომის ვეტერანი იყო. მას არ შეეძლო უცრემლოდ მოეგონებინა ბოროდინოს ველზე მძიმედ დაჭრილი გენერალი ბაგრატიონი, რომელსაც იგი მრავალ ბრძოლაში ახლდა და რომლის ვაჟკაცობას ახლაც აღტაცებით იგონებდა. ფარნაოზ ტაშირელი იმით ამაყობდა, რომ თავისი ხმლით ერთგულად და თავდადებით ემსახურა ხელმწიფე-იმპერატორს.

ნაომარ, ნაჭირნახულეე და დაბერებულ აზნაურს ახლა ერთი სურვილილა ასულდგმულეებდა: სურდა ერთადერთი ვაჟი ვახტანგი წინაპრების კეალს შესდგომოდა და ისიც იმპერატორის ერთგული ჯარისკაცი გამო-სულიყო.

როგორც ეს უცოლოდ დარჩენილ ქერივ მამაკაცებს სჩვევიათ, ვაჟს მკაცრად ზრდიდა, ალერსისა და სიყვარულის გარეშე. შინ იგი ნამდვილ ფელდფებელად იყო გადაქცეული. პატარა ვახტანგს ხან დამბარის ხმარებას ასწავლიდა, ხან ხმლის მოქნევას, ხან მანეჟში ცხენზე ჯდომას. სამაგიეროდ, ალერსიანი სიტყვა ერთხელაც არ წამოსცდებოდა. ბავშვური გასართობები პატარა ვახტანგისათვის არ არსებობდა. მამას მისთვის მხოლოდ სამხედრო სათამაშოები მოჰქონდა. ტყეის ჯარისკაცები, მხედრები, პანია ზარბაზნები, სათამაშო თოფები და ხმლები, დოლები და საყვირები. თანატოლ ბიჭებთან თამაშს სასტიკად უკრძალავდა. დილაადრიან ეკლესიაში წირვის მოსასმენად მიჰყავდა, მერე გომნაზიაში ისტუმრებდა. სალამობით ანთებული სანთლის შუქზე, მასთან ერთად მოსკოვში დაბეჭდილ ბაქარისეულ ბიბლიას კითხულობდა, ხან მამა უჯდა ტექსტს, ხან შვილი. უფრო ხშირად შვილი კითხულობდა, რადგან როცა ამას მამა აკეთებდა, ბავშვს თვალზე რული ეკიდებოდა და ყვინთავდა.

ასე იზრდებოდა ტაშირელების გვარის ერთადერთი გამგრძელებელი.

ვახტანგი ისე გაიზარდა, რომ თეატრი ერთხელაც არ ენახა. მის მამას თეატრი სძაგდა და ახლოს არ ეკარებოდა. თუ სადმე სიტყვა მოიტანდა, იგი ყოველთვის გესლიანად დასცინოდა ხოლმე მსახიობ სანდუნოვს, ქართველი ემიგრანტის შთამომავალს და მოსკოვის აბანოების ახლანდელ მფლობელს, რომელსაც სცენაზე გაეთქვა სახელი და არა ომის ასპარეზზე, ნიმუშად და მაგალითად მხოლოდ ქართველი გენერლების ბრწყინვალე კარიერა ჰქონდა. საზოგადოდ კი ქართველის ერთადერთ მოვალეობად სამხედრო ცხოვრება და ომში მონაწილეობა მიაჩნდა.

დაბერებული სალდაფონი მუდამ ფხიზლად იყო, რათა მისი ვაჟი მავნე აზრებს არ აჰყოლოდა. ამიტომ გულმოდგინედ არიდებდა იმ ნაცნობ ოფიცრებს, რომლებიც რალაცნაირად დეკაბრისტებთან იყვნენ დაკავშირებულნი, ანდა დეკაბრისტებს თანაუგრძნობდნენ.

მის ოთახში მხოლოდ ორი სურათი ეკიდა ხელმწიფე-იმპერატორის და კავკასიის მთავარმართებლად ნამყოფი გენერალ ციციანოვის. ოთახების კუთხეები ხატებით იყო გავსებული. ყოველ ბედნიერ დღეს ხატების წინ გაუქრობლად ენთო თაფლის სანთლები. ხატებთან დაჩოქილი ფარნაოზ ტაშირელი ვაჟთან ერთად გულმხურვალედ ლოცულობდა. მის წარმოდგენაში რომანოვების ტახტი და მართლმადიდებლური მისწრაფებები ქვეშევრდომული აზრის და მიზნის უმაღლესი გამოხატულება იყო, ადამიანთა კეთილგონიერი ცხოვრების, ღვთაებრივი წესრიგის და ქრისტიანული თანხმობის შეურყეველი დასაყრდენი.

მამას ერთი რამ გამოორჩა მხედველობიდან. შვილი დიდხანს რჩებოდა ხოლმე იმ ოთახში, სადაც ტაშირელების წინაპართა ხელნაწერი წიგნები იყო დაცული. ამ წიგნებში ვოლტერის ქართულად ნათარგმნი თხზულებაც იყო. ვოლტერმა კი ახალგაზრდა ტაშირელი მოსკოვის უნივერსიტეტში მიიყვანა. მართალია, ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა სამხედრო სამსახურზე ხელის აღებას, მაგრამ ფარნაოზ ტაშირელი მაინც სერიოზულად იყო შეშფოთებული. სკოლასაც და უნივერსიტეტსაც იგი ეჭვის თვალთ უყურებდა, რადგან განათლება მონარქიის და მართლმადიდებლობის მთავარ საფრთხედ მიაჩნდა. მაგალითად ევროპის განათლებულ ადამიანებს ასახელებდა, რომელთაც, შეძრწუნებით აღნიშნავდა ფარნაოზ ტაშირელი, თვით მეფეს გილოტიანაზე თავი გააგდებინეს.

შეფიქრიანებული აზნაური წარამარა პირჯვარს იწერდა და ყველა ხატს ცალ-ცალკე უჩოქებდა.

2. განხეთქილება

თუ ბოროტება გვინდა რომ მოვსპოთ, მე მხოლოდ იმის მომხრე ვიქნები: მთელ ქვეყანაზე ერთად შევკრიბოთ და ცეცხლში დავწვათ ყველა წიგნი!

ა. გრიბოედოვი, „ვაი ჭკუისაგან“

ვახტანგ ტაშირელი მოსკოვის უნივერსიტეტში სწორედ იმ დროს სწავლობდა, როდესაც ყველა სტუდენტს პირზე ბესარიონ ბელინსკის სახელი ეკერა. მოსკოვის უნივერსიტეტის ამ თამამი ნასტუდენტარის „აღმაშფოთებელი საქციელის და გამოძნევეი წერილების“ ამბავი ფარნაოზ ტაშირელის ყურსაც მისწვდა. შეშინებული და დამფრთხალი კაპიტანი შვილს აფრთხილებდა, შორს დაეჭირა თავი იმათგან, ვინც ახალგაზრდებს თავისუფლების მქადაგებლად ევლინებოდნენ, ნამდვილად კი მონარქიის და მართლმადიდებლობის საწინააღმდეგო აზრებს ავრცელებდნენ.

ვახტანგ ტაშირელს არც ამხანაგი ჰყავდა, არც მეგობარი, არც თვითონ მიდიოდა ვინმესთან სტუმრად და არც მასთან მოდიოდნენ სტუმრები. მთელ დღეს შინ ატარებდა წიგნების თავაულებლივ კითხვაში. გარეთ მხოლოდ იმისთვის გადიოდა, რათა უნივერსიტეტში ლექციები მოესმინა. ფარნაოზ ტაშირელს თანდათან ეჭვები უცხრებოდა, საფიქრებელი და შემაშფოთებელი თითქოს არაფერი ჩანდა. მამა თბილელ სოვდაგრებთან ლაპარაკით ერთობოდა, შვილი ლექსიკონებს უჯდა და ევროპულ ენებს ეუფლებოდა.

ჭექა-ქუხილი ცამონმენდილზე ატყდა.

როცა ერთხელ ფარნაოზ ტაშირელი ერთ ძველ დაკარგულ საბუთს ეძებდა, შვილის ქალაღებში რილევის ხელნაწერ ლექსს წააწყდა. ჩამოხრჩობილი

დეკაბრისტის ლექსი მისი შვილის ხელით სუფთად იყო გადანიჭილი. მამას თავზარი დაეცა. ჩხრეკა განაგრძო და ზედიზედ აღმოაჩინა რადიშჩევის თხზულება, მარკოზ დე კუსტენის პასკილი და რამდენიმე აკრძალული ნიგნი. მოხუცს კინალამ დამბლა დაეცა. მისი შვილი იმ გზით მიდიოდა, რომლის ბოლოს სახრჩობელა ან ციმბირის ყინულოვანი უღრანები უნდა დახვედროდა. ტაშირელების ნაშიერი აშკარა განსაცდელის წინაშე იდგა, რადგან მესამე განყოფილების უფროსი გრაფი ბენკენდორფი ასეთი ნიგნების ნაკითხვისათვის არავის ინდობდა.

გაბოროტებული აზნაური სკოლების და უნივერსიტეტების დამაარსებლებს სწყევლიდა. მისი ღრმა რწმენით, მხოლოდ განათლების წყალობით შემოდოდა ერთგული ქვეშევრდომის ოჯახში ჩამოხრჩობილი და ციმბირში გადასახლებული დეკაბრისტების აზრები, რომლებიც მას (ოჰ, როგორ სცდებოდა მოხუცი კაპიტანი!) სენატის მოედანზე სამუდამოდ დათრგუნულად მიაჩნდა. მის მეხსიერებაში მისი საკუთარი შვილი აცოცხლებდა 1825 წლის ამბებს. მას ხელში ეჭირა აკრძალული ნიგნები, რომელთაც თურმე (მაინც, აქამდე სად იყო გამოჩერჩეტიებული ფარნაოზ ტაშირელი, ასე რამ დაუბრმავა თვალები?!) მისი საკუთარი პირმშო კითხულობდა.

მოხუცი კაპიტანი არ ცდებოდა, როცა შვილის „გარყვნას“ მოსკოვის უნივერსიტეტის პროფესორებს და სტუდენტებს აბრალებდა, მაგრამ გულგაცეცხლებულს არ ახსენებოდა, რომ მისი უმცროსი ძმა, ბოროდინოს ველზე დაღუპული ივანე ტაშირელი, ახალგაზრდობაში ვოლტერის ნიგნებით და ნაპოლეონის პიროვნებით იყო გატაცებული. მას არც ის მოჰგონებია, რომ თვით მისი მშობელი მამა, იზმაილის გმირი დიმიტრი ტაშირელი, ეკატერინე II-ის დროინდელ „ლიბერალიზმს“ და ვოლტერიანობას თავისებურ ხარკს უხდიდა. ეს რომ გახსენებოდა, მაშინ მოსკოვის უნივერსიტეტის გვერდით თავისი უახლოესი წინაპრების ბიბლიოთეკასაც დააყენებდა.

ამ მოულოდნელი აღმოჩენის შემდეგ ფელდფებელი ჯაშუშად გადაიქცა. შვილის ყოველ ახალ ნიგნს სინჯავდა, მის ქალაქებს ქექავდა, მისი მაგიდის უჯრებს და კედლის თაროებს ჩხრეკდა, რათა ტაშირელების ოჯახში რადიშჩევის და რილეევის აზრებისათვის გზა გადაეღობა.

შვილისთვის მამასთან ცხოვრება აუტანელი გახდა.

განხეთქილება სიძულვილში გადაიზარდა.

მამა-შვილის შერიგება შეუძლებელი იყო.

მათს გაყრას და განშორებას მხოლოდ ის უშლიდა ხელს, რომ ორნიღა იყვნენ დარჩენილი, სხვა ნათესავი მათ არ ჰყავდათ და ტაშირელების გვარის უკანასკნელ წარმომადგენლებად ითვლებოდნენ.

ვახტანგ ტაშირელი თავისი გზით მიდიოდა, ცხოვრებაში ახალ გზებს ეძებდა: მამა კი მის იმ გზაზე გაჩერებას ცდილობდა, რომელიც XVIII საუკუნეში კარიკებიანი ბობოლეების და კარისკაცების მიერ იყო გატკეპნილი.

უნივერსიტეტის დამთავრებისთანავე ახალგაზრდა ტაშირელმა სასამართლოს უბრალო მოხელედ დაიწყო სამსახური.

ფარნაოზ ტაშირელს გულის ძარღვი ჩასწყდა.

მამაცი ტაშირელების უკანასკნელი ნაშიერი მოხელედ იქცა და თოფის წამლის მაგიერ მელნისა და ქაღალდების სუნი ასდიოდა.

მოხუცებულ აზნაურს არ შეეძლო გულგრილად ეცქირა თავისი ვაყის სამოქალაქო სამოსისათვის, აღმფოთებული შვილს უსიამოვნო სცენებს უმართავდა და საყვედურებით იკლებდა.

შვილი დუმდა. მამას სიტყვას არასოდეს უბრუნებდა. პატივს სცემდა და როგორც მშობელი უყვარდა კიდევ.

სამსახურის შემდეგ მისი გამართობი წიგნები იყო. შუალამემდე კითხულობდა თავის საყვარელ ავტორებს: შექსპირს, ლესინგს, გოეთეს, შილერს, პუშკინსა და ლერმონტოვს. ფილოსოფოსებიდან ჰეგელით იყო გატაცებული, ეკონომისტებიდან — ადამ სმიტით და რიკარდოთი. ისტორიკოსებიდან — ოლარის და გიზოს თხზულებებით. მოცლილობის ჟამს ქართულად თანამედროვე ევროპელი პოეტების და მწერლების ლექსებს და ნოველებს თარგმნიდა. დროგამოშვებით საკუთარი ნააზრევი და ნაფიქრალი ქაღალდზე გადაჰქონდა, იშვიათად დღიურსაც წერდა და მას თავისი შთაბეჭდილებებით ავსებდა. მხოლოდ ამ მხრივ აგრძელებდა იგი ტაშირელების მნიგნობრულ ტრადიციებს, ოღონდ ორიგინალური ნაწერების ახალ ფორმაში სრულიად ახალ შინაარსს დებდა.

შვილის მაგიდაზე წიგნი ყოველთვის გადაშლილი იყო სასამართლო ქაღალდების გვერდით. მამა კი მეორე ოთახში მოუსვენრად ბოლთას სცემდა. გადამდგარი კაპიტანი აღრენილი იყო იმის გამო, რომ სტანისლავის და ვლადიმერის ორდენებით დაჯილდოებული მხედრის ვაჟი წიგნების კითხვით თვალებს იფუჭებდა (მტერს ველარ შეებმოდა), გონებას ინამლავდა (ლალატის ჩასადენად), მელანს ხარჯავდა (მავნე აზრების გასაავრცელებლად) და სანთლებს სწვავდა (ხელმოკლე ოჯახის გასალატაკებლად). ხშირად მამა ბოლმას ვერ ერეოდა, ბრაზმორეული შვილს ოთახში უვარდებოდა, ლანძღავდა და უყვიროდა: „შენ ეხლა მეფისა და მამულისათვის უნდა იღვნოდე ხმლით ხელში, შენ კი მარატი გინდა გამოხვიდე? გილიოტინაზე ოცნებობ? ეჰ, რობესპიერ-ტაშირელი! რაღაც არ გამოდის, ერთმანეთს არ უხდება“. მოხუცი ყვირილიდან დაცინვაზე გადადიოდა, ნესტარიანი კალამბურებით ლაპარაკობდა და ღვარძლიანად იცინოდა.

ვახტანგი დუმდა.

დუმდა ნაწყენი, გულნატკენი და დალონებული.

3. გაკვირვებულ სოვდაგარი

ღმერთო ჩემო! ღმერთო ჩემო! რა ძნელია, იყო პატიოსანი ადამიანი,
კლოდ ტილოე, „ჩემი ძია ბენუამენი“

გრიგოლ ზანდაროვი, ტაშირელების ახალი მდგმური, ბევრჯერ შეესწრო მამის შვილთან ჩხუბს, გულში იგი მოხუც აზნაურს თანაუგრძნობდა, რადგან არც მას მოსწონდა ახალგაზრდა ტაშირელის საქციელი. უკვირდა, რომ ყმანვილი კაცი დროს უფრო ხშირად წიგნებით სავსე, ცივსა და ნახევრად ბნელ ოთახში ატარებდა. მისთვის არ არსებობდა არც ღვინო, არც ქალი, არც ქეიფი და დროს ტარება, არც ქალაღდის თამაში და არც თანატოლებთან ერთად გართობა-მასლაათი. ზოგჯერ სასამართლოს ახალგაზრდა მოხელე სულელადაც მიაჩნდა (რადგან იგი მღვდელივით კითხულობდა წიგნებს, მაგრამ ანაფორა არ ეცვა), ზოგჯერ კი მისდამი სიბრაულსაც იჩენდა.

საერთოდ, ცნობისმოყვარე გრიგოლ ზანდაროვი ცდილობდა გარკვეულიყო ვახტანგ ტაშირელის მიდრეკილებებსა და მისწრაფებებში, რადგან მისი მსგავსი ადამიანი არც დუქნებში ენახა, არც ბაზრებში და არც ქარვასლებში.

ის კი არა, თავისებურად მოსწონდა კიდევ ეს თავმდაბალი, მორიდებული და თავაზიანი ყმანვილი კაცი. რალაცნაირად ხიბლავდა მისი არაჩვეულებრივად კეთილი სახე, როგორც მის სოფელში, აგონდებოდა სოვდაგრად გადაქცეულ ნაგლებკაცარს, დარბაისელსა და ჭკვიან გლეხებს ჰქონდათ, როცა ისინი განრისხებული ბატონის ლანძღვა-გინებას მღუმარედ ისმენდნენ. საკვირველი ის იყო, რომ ამ დროს თვალწინ ნათიას მამა თევდორე და პავლე მღვდელი უდგებოდა. ფანდურაანთ იოსები კი, ესეც აგონდებოდა გრიგოლ ზანდაროვს, ფიცხი იყო, გულჩქარი და შეურაცხყოფილი მალე იკიდებდა ცეცხლს, აღმოდებულის აბრიალებას კი მხოლოდ ერთი წამი სჭირდებოდა. ზანდაროვს გულში გაელიმა: ახლა იგი ვაჭარივით დინჯი, აუჩქარებელი, ანგარიშიანი და საზრიანი იყო.

სოვდაგრისათვის გაუგებარი იყო მამა-შვილის უკმაყოფილებისა და გამწვავებული ურთიერთობის ნამდვილი მიზეზი. ამიტომ ნიაზით¹ ისმენდა მოხუცის მიერ ყვირილით წარმოთქმულ სიტყვებს და თვალს არ აშორებდა ახალგაზრდა ტაშირელს, რომელსაც გარეგნულად წყენის და ბრაზის ნიშანწყალი არ ეტყობოდა.

სასამართლოს მოხელე დამშვიდებული იდგა მაგიდასთან, ხელი წიგნის თავფურცელზე დაედო, ცალი მხარი მალლა აენია, როგორც ბრისოს დაეიდის სურათში, ხოლო კეთილ სახეზე და გონიერ თვალებში თავისი აზრისა და შეხედულებების ღრმა რწმენა აღბეჭდოდა. მამა კი თითქმის ღრიალებდა შვილის დუმილის გამო, ბრაზსა ჰგვრიდა მისი აუღელვებელი, ღირსებით სავსე გამოხედვა.

¹ ნიაზი — ინტერესი.

— ციხეში... შლისელბურგში... არა, საგიჟეთში უნდა ჩაგამწყვდიოს იმპერატორმა! — უყვიროდა შვილს რისხვისაგან ხმაჩახლეჩილი მამა.

— მე რადიშჩევი არა ვარ, — მშვიდი ხმით მოუგო შვილმა, — ჩემი გვარი ტაშირელია.

— ჰო... ჰო... შენც იმათთანა ხარ, ვინც ღმერთისა და ხელმწიფის დამხობის აზრსა სთესენ... შენც ლალატის განმზრახველებს თანაუგრძნობ...

— თუ თქვენ, უფალო ჩემო, ჩემს ბუნებასა და ხასიათს კარგად იცნობთ, გეცოდინებათ, რომ მე არ შემიძლია ლალატის ჩადენა.

— ნუ სტყუიხარ! შენ მოლალატეთა ფარული ბრბოს წევრი ხარ...

— არ მესმის.

— ფრანკ-მასონო!

— არა, უფალო ჩემო, გულუბრყვილო ქვისმთლელების დრო დიდი ხანია დასრულდა.

— მაშ, ვინა ხარ?

— ადამიანი, რომელსაც აკრძალული აქვს მოქალაქე იყოს, — წყნარი ღრსებით უპასუხა ახალგაზრდა ტაშირელმა.

ზანდაროვი ხან გაცოფებულ მამას შესცქეროდა, ხან აუღელვებელ შვილს. მათი სიტყვების აზრი არ ესმოდა და ზაქარასავით თვალედაჭყეტილი თავისთვის ფიქრობდა, არც მე მესმის მაგათი ღრმა ქართულიო.

ფარნაოზ ტაშირელმა შვილს თვალი თვალში გაუყარა, მიუახლოვდა, ხელიდან ნიგნი უხეშად გამოგლიჯა, სათაური ნაიკითხა, ირონიულად გაიღიმა, ნიგნი ზიზლით მაგიდაზე დააგდო, ძველისძველ სავარძელში ჩაჯდა და დამცინავად მიმართა შვილს.

— ჩემო კარგო, ჟან-ჟაკ რუსოს კითხვა ცოტათი სახიფათო გახლავთ. ნუ გაოცდებით. 1814 წელს პარიზში მითხრეს, რომ მაგ ნიგნმა მარატი და რობესპიერი დაჰბადა, რადგან შეუძლებელია ეს საზიზლარი მკვლელები დედის მუცლიდან დაბადებულიყვნენ. მომისმინე! შუბლს ნუ სჭმუხნი, როდესაც შენს კერპებს ნამდვილ სახელებს ვუნოდებ. დიახ. ვინ იცის, მაგ სოფლის ფილოსოფოსს რამდენი ყმანვილი აუყვანია ეშაფოტზე. ჩვენი დროის ყმანვილკაცობა ნიგნებმა გარყვნა. ნიგნები კოცონებზე ისე უნდა დავწვავთ, როგორც ინკვიზიცია მწვალელებს სწავდა.

— მამავ! — შესძახა ჭაბუკმა, — ნუ მაიძულებთ თქვენდამი პატივისცემა დავთრგუნო ჩემს გულში.

მამამ ამრეზით შეხედა შვილს და მუქარით მიაძახა:

— ფრთხილად ბრძანდებოდე, თორემ თუ შენს ლალატში დავრწმუნდი, ვფიცავ რუსეთისა და ქართლის წმინდანებს, აღარაფერი გამაჩერებს.

— ლალატად ის მიმაჩნია, როცა მოყვასი არ ებრალებათ, როცა დაჩაგრულს და განკიცხულს ხელს არ უწვდიან. თუ გონიერება უსამართლობას აღუდგა, ეს ლალატი კი არ იქნება, არამედ ადამიანის განთავისუფლება და სიკეთის შეწყნარება.

მოხუცი კაპიტანი სავარძლიდან წამოდგა, შეუპოვარ შვილს უანდარძის კილოთი მიმართა:

— როცა შენი ლალატის საბუთს აღმოვაჩენ, დაუყოვნებლივ მესამე განყოფილებაში წარვადგენ. მე თვითონ ვიქნები შენი პატრული. მერე თავს მოვიკლავ, რადგან, ვიცი, გვარის შერცხვენას ვერ გავუძლებ. კარგად დაიხსომე ჩემი სიტყვები. ომში გავთეთრდი და წიგნის კაცივით ყბედი არა ვარ. რაც მოგახსენე, იმას ავასრულებ კიდეც. იცოდე, იმპერატორის ჯარისკაცს ხელი არ აუკანკალდება.

ფარნაოზ ტაშირელი მხედრულად შეტრიალდა, შვილისაკენ აღარ მოიხედა, კარი გააღო და ოთახიდან ისე გავიდა, თითქოს ეს-ეს არის აღლუმზე ხელმწიფე-იმპერატორს წინ ჩაუარაო.

ოთახში მძიმე დუმილი ჩამონვა. დუმილს მხოლოდ კედლის საათის ტიკტიკი და შანდლის ტოტებში ჩარჭობილი სანთლების ალთა ნკაპუნი არღვევდა. გარეთ ქარიშხალი მძვინვარებდა. ვახტანგ ტაშირელი დიდხანს იდგა ფეხზე, რალაცნაირად განაბული და დაფიქრებული, ქარიშხლის ჭირვეული ხმაური მის ყურთასმენამდე ვერ აღწევდა, ვერც ზანდაროვის თანაყოფას ამჩნევდა. დიდხანს იდგა რალაც დარდით თუ ფიქრით გარინდებული. მერე მონყვეტით დაეშვა სავარძელში, იდაყვებით მაგიდას დაეყრდნო და სახე ხელებში ჩამალა. ოთახის კუთხეში მჯდარ ზანდაროვს მოეჩვენა, რომ იგი უხმოდ ტიროდა. შეეცოდა დადარდიანებული ჭაბუკი, წამოდგა, ფეხაკრეფით მიუახლოვდა. მხარზე ფრთხილად ხელი დაადო. ვახტანგი შეკრთა, სავარძელი ხმაურით გასწია და ზანდაროვს გაკვირვებით შეხედა.

— ვახტანგჯან, — უთხრა მას ალერსიანად სოვდაგარმა, — რათა ხარ ესეთი?

— როგორი? — ჰკითხა დაბნეულმა ვახტანგმა.

— აი ესეთი, როგორიც ეხლა ხარ, დაღონებული და დაფიქრებული, თითქოს მთელი ქვეყნის ვალები შენ გემართოს. რა გაქვს სადარდებელი ან საფიქრალი? თუ ფული გაკლია, მითხარი და ჩემი ქისა შენი ჭირის სანაცვლო იყოს!

— ზანდაროვი ვახტანგის ყურთან დაიხარა და ცუღლუტურად მომლიმარემ ხმადაბლა ჩაულაპარაკა, — ჰა, გინდა „ნითელ ფარნიან“ სახლში გოგოებს შევუცვივდეთ...

ვახტანგმა დაუფარავი ზიზლით შეხედა მას, მკვახედ მიუგო:

— უფალო ზანდაროვო! დაღლილი ვარ და მოსვენებას ვსაჭიროებ, გთხოვთ დამტოვოთ და... მეორედ მაგისთანარჩევით ნულარმომმართავთ. ლამე მშვიდობისა!

ზანდაროვი დაიბნა, განითლდა, ვერაფერი ანამა, რალაც ნაიდუღუნა და ოთახიდან გაიძურნა.

— ვირი ვიყო, თუ მაგას ჭკუა ჰქონდეს! — თითქმის ხმამაღლა წარმოთქვა მან ტალანში, მაგრამ გაციინებით არ გაუცინია. სახეზე მხოლოდ ღიმილმა გადაურბინა, რადგან ქალაქურმა წამოძახილმა ფირუზა და თეთრი ღიზა გაახსენა.

ვახტანგ ტაშირელმა წიგნის კითხვაველარ შეძლო. თვალი გაუშტერდა. ფიქრმა გაიტაცა. მერე ქარიშხალს ყური მიუგდო. მის სულშიც ქარიშხალი იყო ამოვარდნილი და სახეზეც სულიერი ტკივილის გამონაკრთომი ეხატებოდა. ფანჯარასთან მივიდა. ფარდა გადასწია. ფანჯარა გააღო. აფორაჯებული სახე ღამის სიგრილეს მიუშვირა. გაღებული ფანჯრიდან ოთახში ქარიშხლის ძლიერი ტალღები საშინელი ზრიალით და ზათქით შემოიჭრნენ და შანდალზე სანთლები ჩააქრეს.

ვახტანგ ტაშირელი გაღებულ ფანჯარასთან იდგა და წყვილიაღში ჩაძირულ ქალაქს გასცქეროდა. წინ არაფერი ჩანდა, მხოლოდ ტაძრებისა და სასახლეების სილუეტები გარკვეულად აღანძულიყვნენ ბნელ ღამეში. მძვინვარე ქარიშხალი, მისი ზათქი და ძახილი ისე აღანთებდა წელან ფიქრებით მოდუნებულ ახალგაზრდა კაცს, როგორც მოედანზე ავარდნილ მემბოხეთა ყიჟინა რევოლუციის მეომარს. თავდავინყებული ხელებს ბობოქარი ქარიშხლისაკენ იშვერდა და წყვილიაღში გაუჩინარებულ ქალაქს უყვიროდა:

— ოჰ, ბატონებისა და მონების ქალაქო! ოჰ, მთვლემარე მონებო! ოჰ, მძინარე ხალხო! შენს გოლიათურ გულში უკვე დაანთეს თავისუფლების ნაპერწკალი, გაიღვიძე, აღსდეგ და ხანძრად გადააქციე იგი. აბობოქრდი, როგორც ეს ქარიშხალი ბობოქრობს.

როცა ვახტანგ ტაშირელმა ფანჯარა დახურა და შანდალზე ხელახლად აანთო სანთლები, მისი გონიერი, მაგრამ მუდამ სევდიანი თვალები ცრემლებით იყო დანამული.

4. „სილაგანული იმპერატორი“

მოჰკლეს, გასწირეს!

მ. ლერმონტოვი, „პოეტის სიკვდილი“

ვახტანგ ტაშირელი ადრე დგებოდა და სანამ საათი სამსახურში წასვლის ჟამს დარეკდა, წერდა ან კითხულობდა. ოთახის კარი ამ დროს გასაღებით ჰქონდა დაკეტილი, რადგან ღვიძლი მამა ჯაშუშივით უთვალთვალებდა. ერთხელ მას თვალში მოხვდა ტანისამოსის კარადის დანის წვერით ნანვალები საკეტი. აკრძალული წიგნები სწორედ ამ კარადის ქვედა უჯრებში იყო დამალული. ვიღაცას ამოდ ეცადა დაკეტილი უჯრების გაღება, ვახტანგი მყისვე მიხვდა, ვინ უნდა ყოფილიყო ეს „ვიღაც“ და პირველად განიმსჭვალა მამის მიმართ ყრუ, შეუცნობელი სიძულვილით.

იმ დღეს მათი თვალები ერთმანეთს ხმლებივით შეხვდნენ, ორთავე გრძნობდა, რომ მათი ერთად ცხოვრება შეუძლებელი იყო. ვახტანგს გულში უკვე გადაწყვეტილი ჰქონდა სხვაგან საცხოვრებლად გადასვლა, მაგრამ მიღებული

განზრახვის შესრულებას აყოენებდა. მამა მოხუცებული იყო, ავადმყოფი და უძლური. მას შვილის დახმარება სჭირდებოდა.

მამა-შვილი ერთად სადილობდა, მაგრამ ერთმანეთს ხმას აღარ სცემდა.

ვახტანგ ტაშირელი სამსახურშიც ჩუმი, ნყნარი და მოკრძალებული იყო. გულჩათხრობილი, მდუმარე და ჩაფიქრებული იჯდა სასამართლოს იმ მოხელეებს შორის, რომლებიც ადამიანთა უბედურებისა და ტანჯვის გულგრილ მაცურებლად იყვნენ ქცეულნი.

სასამართლოში ტაშირელი მოვალეობის გრძნობამ მიიყვანა. ცდილობდა დაჩაგრული ადამიანებისათვის ხელი გაემართა, დახმარებოდა. ქალაქის ლატაკებსა და გლეხებს არზებს უწერდა, მთხოვნელებს ყურადღებით უსმენდა, თუ ჯიბეში რამდენიმე გროში ეგდო, გაჭირვებულს უმონყალოდ არ გაუშვებდა. სასამართლოს მლიქვნელი და მექრთამე მოხელენი პატიოსან და გულკეთილ ახალგაზრდას ვერ იტანდნენ, მართლმსაჯულებისათვის შეუფერებლად თვლიდნენ და მის სასამართლოდან გაძევებას ცდილობდნენ. ყველას სწყინდა, რომ ბეჯითი და დაუზარელი, კანონების კარგი მცოდნე და განათლებული ტაშირელი ამის საბაბს არ იძლეოდა.

იმ დღეს ვახტანგ ტაშირელმა სასამართლოში მისვლისას თავის კოლეგებს უჩვეულო ჩოჩქოლი შეამჩნია. ჩვეულებრივ შუბლგაყინული და მაგიდების გრძელ რიგში გაქვავეებული მოხელეები რალაციით იყვნენ გამხიარულებული, დანითლებული სახეები უცინოდათ და რალაციის მოლოდინში თავიანთ სკამებზე მოუსვენრად ცქმუტავდნენ. ყველა ვახტანგ ტაშირელს უყურებდა. ერთი დაბალ-დაბალი, მეტად სქელი, მუცელ-გადმოვარდნილი, დიდთავა და მელოტი მოხელე ტაშირელს მიუახლოვდა და შემპარავი ხმით ჰკითხა:

— თქვენ ჯერ არაფერი იცით, მონყალეო ბატონო?

— რაო? არა.

ტაშირელმა არც ცნობისმოყვარეობა გამოხატა სახეზე, არც აბეზარ მოხელესთან მუსაიფის სურვილი. მოხელემ თეთრი, დაფანჩული წარბები მაღლა ასწია, მისკენ მაცქერალ, სულელურად თვალედაჭყეტილ მოხელეებს ფლიდური ღიმილით მოხედა და ვახტანგს, რომელიც მის თანაყოფას ვერ იტანდა და კალამს ნერვიულად თლიდა, მიახალა:

— მაშ, არ იცით, რომ ლერმონტოვი დუელში მოჰკლეს?

— რა სთქვით? — შეჰყვირა ტაშირელმა. გაფითრდა. საზიზღრად მომღიმარე მოხელეს მიაჩერდა. მერე, როცა მოხელის ნათქვამის აზრი მის გონებას მისწვდა, თვალეზზე ცრემლი მოაწვა. „ნუთუ ეს მართალია... ნუთუ ეს მართალია...“ — ჩურჩულებდა მწუხარებისაგან განადგურებული ყმანვილი კაცი.

წამნამებზე ცრემლები აუბრჭყვიალდა.

მსუქანმა კაცუნამ გაკვირვებით შესძახა:

— თქვენ სტირიხართ?

მაგიდებს შორის ფრუტუნის გაისმა.

ტაშირელმა ცრემლები არ მოინშინდა. იგი საშინლად იყო გაფითრებული.
— ვინ მოჰკლა?

— აჰ, თქვენ გინდათ, გაიგოთ ვინ ჩააძალდა...

მოხელემ სიტყვა ველარ დაამთავრა, რადგან განრისხებულმა ვახტანგმა მას ღონივრად მოუქნია ხელი და მაგარი სილა გაანნა. მოხელენი დაიბნენ: ასეთ რამეს მუდამ მშვიდი და წყნარი ტაშირელისაგან არავინ მოელოდა. სილაგარტყმულმა მოხელემ დაღდასმული ლოყიდან ხელი ველარ მოიშორა და კედელზე მიყუდებულ ტაშირელს, რომელიც მძიმედ სუნთქავდა და სულს ძლივს იბრუნებდა, კაპასი დედაკაცივით დაუყვირა:

— თქვენ იმპერატორს გაანანით სილა. მე ხომ მისი სიტყვები გავიმეორე.

უცებ მსუქანი მოხელე შეჩქვიფდა, შეკრთა, თავისი ნათქვამის თვითონვე შეეშინდა, საცოდავად მოიკუნტა და თითქმის ჩურჩულით განაგრძო:

— არა... არა... მე იმპერატორი არ მიხსენებია... როდის ვახსენე მე იმპერატორი...

პირმსუქან, მაგრამ ახლა საშინლად გაყვითლებულ მოხელეს ხმა ჩაუნყდა, თვალებზე ხელები აიფარა და ძალღივით აცახცახდა.

5. აზიელი დენდი

ხახვის ფრანტები... ანგლიჩნები... პირზე ბრინჯშეყრილები.

გიორგი ერისთავი

ვახტანგ ტაშირელი სამსახურიდან დაითხოვეს. მისმა მამამ ეს არ გაიკვირვა, შვილს ნიშნისმოგებით უთხრა: „მოხდა ის, რაც თავის დროზე გინინასნარმეტყველეთ. ეხლა კეთილი ინებეთ და თქვენს თავს ჩემს დაუხმარებლად მოუარეთ. ჩემი იმედი ნუ გექნებათ. მე თვითონ ძლივს მყოფნის პენსია, მაგრამ მდიდარიც რომ ვყოფილიყავი, ხელმწიფის მტერს ხელს მაინც არ გავუმართავდი. მომავალი თვიდან ბინის ქირა უნდა იშოვნოთ. სიბრალული ნებას არ მაძლევს ქუჩაში დაგტოვოთ. კარგად ვიცი, რომ „ფრანგული სენით“ ბრძანდებით ავად და თქვენი ჰოსპიტალი პეტრე-პავლეს ციხეა. იქ მალე ამოჰყოფთ თავს, თუ ნებისყოფას არ გამოიჩენთ და თვითონვე არ განიკურნავთ თავს“. ჯერ ფელდფებელად, ხოლო შემდეგ ჯაშუშად გადაქცეული მშობელი მამა ახლა მსაჯულივით კითხულობდა თავის განაჩენს.

ვახტანგ ტაშირელი მეტად მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა. სამსახურში აღარსად იღებდნენ. მას შიმშილით სიკვდილი მოელოდა. გულცივი მამა მისი ტანჯვის ყურებით ტკბებოდა და იმედოვნებდა, რომ სამსახურიდან გამოგდებული, განკიცხული და სასონარკვეთილებამდე მისული შვილი თავის შეცდომებს მოინანიებდა, მამას დაუჩოქებდა და პატიებას თხოვდა. მაგრამ მოხუცი კაპიტანი ცუდად იცნობდა საკუთარ პირმშოს. ახალგაზრდა

ტაშირელი სრულიადაც არ საყვედურობდა თავის თავს იმის გამო, რომ მან რუსეთის დიდი პროექტის შეურაცხყოფელს გააწა სილა. პირიქით, კმაყოფილი იყო და ამბობდა კიდევ -- ერთდროულად იგი გენიოსი პროექტის მკვლელსაც აწაწა სილას. და როდესაც ახალგაზრდა ტაშირელმა ერთადერთი გამოსავალი აღმოაჩინა, აუღელვებლად შეუდგა განზრახულის ასრულებას. მან გულგრილად ჩამოიღო დამბარა კედლიდან, მაგრამ ბედმა მოინდომა, რომ გრიგოლ ზანდაროვი სწორედ იმ დროს შესულიყო მის ოთახში, როცა იგი გატენილი დამბარით იჯდა თავის სავარძელში. ვახტანგი განითლდა და გაბრაზებით წამოიძახა: „რა ჩვეულება არის სხვის ოთახში კარის დაუკაკუნებლად შესვლა“.

— ამ ჩვეულებამ სიკვდილს გადაგარჩინა! — მიაძახა ზანდაროვმა.

— მხოლოდ ერთი დღით, — მწარე ღიმილით მოუგო ვახტანგმა.

— ვახტანგჯან, — უთხრა გრიგოლმა დაყვავებით, — კარგად ვიცი, რა მდგომარეობაშიცა ხარ. ძალიან მეცოდები... არა, კი არ მეცოდები... ნუ გენყინება, გენაცვალე! გული მწყდება, რომ შენისთანა ნასწავლი და ჭკვიანი კაცი ტყუილუბრალოდ თავს იღუპავს. რათა? რათ გინდა, სული ეშმაკს ჩაუგდო? თავს რათ იკლავ? თუ შენი თანხმობაც იქნება, საქმეს გაგიჩენ. აქედან ნემცების და ფრანცუზების ქვეყნებში უნდა წავიდე საქონლის სასყიდლად. ევროპეიციკის და ჩვენი ქართულის მცოდნე დამჭირდება. მოდი, წამომყევი.

ვახტანგ ტაშირელის დაღვრემილ სახეს სინათლე მოეფინა. მაგრამ იმწამსვე ისევ მოედრუბლა. მოაგონდა, თუ რა დაბრკოლებებს უქმნიდა ნიკოლოზ I-ის მთავრობა იმათ, ვინც საზღვარგარეთ წასვლას ცდილობდა, თავის მადლობაც და ეჭვიც სოვდაგარს უთხრა და გაუმხილა:

— მაგისტრის მადლობის მეტი რა მმართებს, უფალო გრიგოლ, მაგრამ შემჩნეული კაცი ვარ, საზღვარგარეთ ეგრე ადვილად არ გამიშვებენ.

სოვდაგარმა არხეინად უთხრა:

— ქრთამი და მისი ჯანი!

ვახტანგი შეცბუნდა. გრიგოლმა დაასწრო:

— შენ არ გახდევინებ, ფულის დარდი შენ ნუ გაქვს.

— არა, უფალო გრიგოლ, ჩემი თქვენთან წამოსვლა ძალიან გაძნელდება, ესეც იცოდეთ, ფული ყოველთვის არ შველის საქმეს.

გრიგოლს გაუკვირდა: „ეს კაცი სასამართლოში როგორ მუშაობდაო“. გვერდით მოუჯდა და განუმარტა:

— თუ დიდკაცებს მივმართავთ, ეგ საქმე ჩაგვეშლება — ფირუზას ნათქვამი მოაგონდა და შთაგონებით განაგრძო. — დიდი საქმე პატარა კაცების შემწეობით კეთდება. ამდენი კანონები იმისთვის არსებობს, რომ ქისა მუდამ გახსნილი გვექონდეს, მამ, ამოდენა მოხელეებმა რითი იცხოვრონ? სამსახურის კიბეზე როგორ აცოცდებიან, თუ დიდკაცებს თავის მხრივ ფეშქაშები არ მიაართვეს?

ტაშირელი უმწეოდ შლიდა ხელებს. არც ადამ სმიტის და არც რიკარდოს თხზულებებში ის არ ეწერა, რასაც მას თბილელი სოვდაგარი ეუბნებოდა.

— ეგ მე მკითხე, როგორ უნდა გაკეთდეს, — განაგრძო ზანდაროვმა, — მე მარტო შენი თანხმობა მჭირდება.

— აკი მოგახსენეთ, უფალო გრიგოლ, მიმსახურეთ, თუ გამოგადგებით. ევროპის ქვეყნების ნახვა ჩემი სანატრელი ოცნებაა!

— მაშ, რაღას ვუცდით? ხელი ხელს დავკრათ. მოვიცლი თუ არა, მალრიბისკენ გავწავთ. ჯერ ქალაქში საქონელი უნდა გავგზავნო, ზაქარას მაგიერ კაცს ვეძებ. თანაც ეს ჩვენებური ვაჭრის ტანსაცმელი უნდა გამოვიცვალო, თორემ რაც აქ დაცინვა დამაკლეს, მალრიბის ქვეყნებში შემისრულებენ. ვახტანგმა გაიცინა.

— თქვენ მაგ ტანსაცმელშიც მოხდენილი ხართ, უფალო გრიგოლ.

— მუსიო ლეტელიე მარნმუნებს, რომ პარიჟული ტანსაცმელი უფრო მომიხდება.

მუსიო ლეტელიეს სამკერვალო კუზნეცკის ხიდის სავაჭრო ქუჩის ფრანგულ მაღაზიებს შორის მდებარეობდა. ყოველგვარ „ფრანგულს“ ზანდაროვი აღტაცებით უყურებდა და ათვალეერებდა, უფრო ხშირად ფრანგი მკერავის ატელიეში იჯდა და მის მდიდარ კლიენტებზე თვალი რჩებოდა.

მალე მუსიო ლეტელიემ თბილელი სოვდაგარი პარიზულად გამოაწყო. ფრანგმა მკერავმა მას აზიური სამოსი გახადა და ევროპულად მორთო. მერე გაუთავებელი ქათინაურებით მიიყვანა „აზიელი დენდი“ კედლის დიდ სარკესთან. გრიგოლს თავი მოენონა. არაჩვეულებრივად უხდებოდა ფერადი რედინგოტი, თეთრი ჟილეტი და ზოლებიანი, ვინრო შარვალი. მუსიო ლეტელიე ათლექტური აღნაგობის კლიენტის გარშემო ფუსფუსებდა და ღრმა რწმენით ეუბნებოდა:

— თუ ღარიბი ხართ, აუცილებლად გამდიდრდებით, თუ მდიდარი ხართ, მილიონერი გახდებით.

— რათა? — ჰკითხა გრიგოლმა და პასუხის მოლოდინში ცალი ნარბი მალლა ასწია.

— იმიტომ, რომ ლამაზი მამაკაცი ბრძანდებით. იცოდეთ და დაიხსომეთ, თუ მოისურვებთ, ყველგან ნარმატებას მოიპოვებთ. ლამაზი მამაკაცისათვის კარი ყველგან ღიაა. ღმერთმა მშვიდობით გამყოფოთ, ბატონო, ორე ვუარ!

ზანდაროვმა თავმომნონედ გაიღიმა. მან მუსიო ლეტელიეს ფული გადაუთვალა და შიგ ზედმეტიც გაურია, რადგან ახალგაზრდა მამაკაცები ყოველგვარ ქებას გულუხვად ასაჩუქრებენ.

კარი მეცამეტე

1. ლაიპციგის ბაზრობაზე

ხუთჯერ ლეიფციხს ვყოფილვარ.
გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

გრიგოლ ზანდაროვი ევროპულ ქალაქს სანკტ-პეტერბურგში გაეცნო.

მოსკოვზე უფრო ძლიერი შთაბეჭდილება მასზე პეტერბურგმა მოახდინა. თვალი განუცვიფრეს თვალშეუდგამმა სასახლეებმა, ლარივით სწორმა და გრძელმა პროსპექტებმა, ნევის მძიმე ხიდებმა, გრანიტის სანაპიროებმა, ხომალდებმა, სპილენძის მხედარმა, თეთრმა ლამეებმა...

მაგრამ ზანდაროვის სხარტი ბუნებისა და ხასიათის თვისებას შეადგენდა, ყველაფერს ადვილად შესჩვეოდა და შეგუებოდა.

სანკტ-პეტერბურგის საუკეთესო სასტუმროში მცხოვრებ გრიგოლს ეცინებოდა, როცა ფერშანგოვების ორსართულიანი ქვის სახლი აგონდებოდა (ანჩისხატის უბნის ყველაზე დიდი სახლი). პეტერბურგელი კომერსანტების გვერდით კი ფირუზა ზანდაროვი უბრალო ქორვაჭრად ერჩენებოდა.

სანკტ-პეტერბურგის შემდეგ მან ვარშავაში ამოყო თავი, მერე ვენაში გაჩნდა, ბოლოს — ლაიპციგში.

ლაიპციგის ბაზრობაზე იგი თბილელ სოვდაგრებს წააწყდა, თანამემამულე მოქიშპეთა უცხო ქალაქში ნახვამ ისე გაახარა, თითქოს დიდი ხნის უნახავ გულითად მეგობრებს გადაჰყროდეს. ყველას სათითაოდ გადაეხვია და გადააკოცნა.

— თომაჯან, შენც აქა ხარ?! — იძახდა გახარებული ზანდაროვი — ვაჰ! ივანეს გაუმარჯოს!

თბილელი სოვდაგრები: თომა ფრიდონოვი, ივანე ხაზაროვი, ივანე ჰუგინოვი, ალადატოვი, სვეჩნიკოვი, ავეტისოვი, მანდენოვი, ეჯუბოვი, ბაისაგოლოვი, ბუგდანოვი, ევანგულოვი, ამბრიცუმოვი, შიოევი და კარაჯევი გულთბილად ართმევდნენ ხელს თანამოქალაქე გრიგოლ ზანდაროვს. ძველი შუღლი და ქიშპობა ერთი ნაშით ყველამ დაივიწყა.

— ვაჰ! გორელებიც აქ მოსულან? — ნამოიძახა გრიგოლმა და ახლა გორელ სოვდაგრებს ალიხანოვს და ალიევს გადაეხვია.

— ნუხელებიც!

ზანდაროვმა სოვდაგარ ნაზაროვს ქართულად აკოცა პირზე, პოპოვს კი რუსულად მიესალმა და ხელი ჩამოართვა.

— შემახელო, შენ ისევ კენტად დადიხარ? — სიცილით შესძახა ახალგაზრდა სოვდაგარმა შემახელ დიდვაჭარ ტარასევს. მერე თანამემამულეებს გაბრწყინებული თვალები მოავლო და დარდიმანდულად შესთავაზა:

— ქალაქელებო, სადმე არ გავუხვიოთ და ნემეცების ღვინო არ გადავკრათ?!

სომხის ვაჭრებმა ულვაშებში ჩაიციინეს. ერთმანეთს მქირდავი ღიმილით და თავების ქნევით გადახედეს.

გრიგოლმა გულწრფელად გაიციინა.

— დალოცვილებო, ევროპაში მოსულხართ, მაშ, გული და თვალი არ უნდა გაახართ?! ნუ კრიყანგობთ, ქისები გახსენით.

— აი, გიჟ ვრაცუა! — ჩუმად წარმოსთქვა ჰუგინოვმა. ბუგდანოვმა კი ზანდაროვს გაკვირვებით ჰკითხა:

— მიკვირს, აქამდე კუტრი რატო არა ხარ?

— იმიტომ, რომ შნო მაქვს და ხანივითა ვცხოვრობ!

— ვაჰ, მართლა ქართველი ხარ, გრიგოლჯან, მაგრამ კნიაზი ხომ არა ხარ!

— სიტყვა ჩაურთო ბაისაგოლოვმა.

— კნიაზობა რათ მინდა? თუ მოვიდოძე, ჩემს ქისაში ცხრა კნიაზს ჩავსვამ, თავს წავუკრავ და ქამარზე დავიკიდებ! რას იცინით? განა თქვენი ქისები კი კნიაზების თამასუქებით არ არის გატენილი? ისინი თქვენი ფულებით დროს ატარებენ, თქვენ კი ყაირათში ამოგდით სული. თუ მოგების შნო გაქვს, დახარჯვის შნოც უნდა გქონდეს. თუ კოჭი აღჩუზე გიჯდება, შენც აღჩუსავით უნდა იყო!

გრიგოლი ამ სიტყვებს სიცილით ამბობდა და ძუნწი სოვდაგრების გაბრაზებას ცდილობდა. ისინი თავის ქნევით უგდებდნენ მას ყურს და თან ერთმანეთს თვალს უკრავდნენ, თავადივით მფლანგველ ახალგაზრდა სოვდაგარს დასცინოდნენ.

თომა ფრიდონოვმა მას ფირუზა მოაგონა და უთხრა:

— ფირუზამ რომ შენი ამბები გაიგოს, სანყალს გული გაუსკდება ჯავრისაგან. იმან დროს გასატარებლად ხომ არ გამოგგზავნა ევროპეიცკი გოროდებში? რანაირი კუპეცი ხარ? ტანცის უჩიტელსა ჰგეხარ!

გრიგოლმა გულიანად გადაიხარხარა. დანარჩენმა სოვდაგრებმაც გაიციინეს. მხოლოდ ივანე ჰუგინოვი იდგა კუშტად და ათვალწუნებით ათვალთვლებდა და „ფრანგულად გამოპრანჭულ“ სოვდაგარს. ხელმოჭერილი მელქო ფერშანგოვი აგონდებოდა და ჯავრი მოსდიოდა, რომ „სომხურად მონათლულ“ ფირუზასთან ერთად მის ქონებაზე ეს დარდიმანდი ქართველი ყმანვილიც იჯდა.

იქვე მდგარმა ვახტანგ ტაშირელმაც, რომელიც აქამდე ნიაზით აკვირდებოდა კავკასიელ სოვდაგრებს, გაიღიმა და თვითონაც ცნობისმოყვარეობით შეხედა გრიგოლ ზანდაროვს. ადამ სმიტის „ხალხის სიმდიდრით“ განსწავლული ტაშირელი კმაყოფილებით აღნიშნავდა, რომ მისი ნაცნობი ქართველი სოვდაგა-

რი ევროპულად იყო ჩაცმულ-დახურული და თანდათან ევროპელ კომერსანტს ემსგავსებოდა. ევროპის თანამედროვე ისტორიის მოვლენების განვითარება მისთვის გასაგებს ხდიდა, რომ დრო ამ კავკასიელ სოვდაგრებსაც და მევახშებს ხვალინდელ ფაბრიკანტებად და ბანკირებად გადააქცევდა. მოუხედავად ამისა, მას მაინც აოცებდა გაუნათლებელი ზანდაროვის პრაქტიკული აღლო.

მოსკოველ აზნაურს ისიც უკვირდა, რომ ზანდაროვი თავს ხალვათად და თავისუფლად გრძნობდა ევროპის დიდ ქალაქებში. ყველაფერში სწრაფად ერკვეოდა, ყველაფერს ადვილად ითვისებდა, იმახსოვრებდა და მოხდენილად იმეორებდა იმას, რაც, მაგალითად, დიდკაცურ მანერებთან იყო დაკავშირებული. არაჩვეულებრივად ცნობისმოყვარე ღირსშესანიშნავს და დასამახსოვრებელს დიდხანს გატაცებით უყურებდა, აკვირდებოდა და ცდილობდა მხედველობიდან არაფერი გამოეჩინოდა.

ქუჩებში ხეტიალი უყვარდა, ადამიანების თვალიერება, სეირის ყურება, ხალხში ყოფნა. თვალი გაურბოდა სანახაობებზე, გატაცებით ეტანებოდა გასართობ ადგილებს. დიდხანს იჯდა ყავახანებსა და ლუდხანებში. უფრო ხშირად ოპერეტის თეატრსა და ცირკში იყო, ანდა, პატარა ბალის ღია ესტრადაზე ცეცხლოვანი ჩარდაშის ცეკვას შესცქეროდა გარნიზონის ოფიცრებთან და სქელკისერა ბურჟუებთან ერთად. დროს გასატარებლად და გასართობად ქისას არა ზოგავდა, მაგრამ ლამაზი როსკიების დაუსრულებელი ნაკადით თვალაჭრელებული ცდუნებას მაინც ერიდებოდა. სამაგიეროდ, ხელიდან არ უშვებდა სასტუმროს წინსაფრიან მოახლეს და იმავე სასტუმროში საეჭვოდ დამარტოხლებულ ქალბატონს. მეზობელ ოთახში ვახტანგ ტაშირელი სენანკურის „ობერმანის წერილებს“ კითხულობდა და თავისი საუკუნის ახალგაზრდა ადამიანის ბედზე ფიქრობდა.

სოვდაგარი და თარჯიმანი სულ სხვადასხვა რამეს ელტვოდნენ და როცა ერთიმეორის საქციელსა და ყოფაქცევას უყურებდნენ, ერთნაირად მხოლოდ გაკვირება ეხატებოდათ სახეზე. ოღონდ ერთი სერიოზულად იყურებოდა, მეორე კი — ირონიულად.

2. გლახა

ასი გლახა რომ იდგეს კარებზე, ყველას ხელში ჩამოვურიგებ.
გაბრიელ სუნდუკიანი, „პეპო“

ქუჩაში მოულოდნელად ჩოჩქოლი ატყდა. სოვდაგრებმა უცნაურ სანახაობას შეასწრეს თვალი. ცელქი ბავშვები ქვების სროლითა და ყიყინით მოსდევდნენ გლახას, რომელიც ტორტმანით და ბურტყუნით თავდალუნული მოდიოდა, მაგრამ უფრო ნაშიმშილევსა და მოქანცულს ჰგავდა, ვიდრე მთვრალს. თავზე ნაპოლეონის დროინდელი გრენადერის ქუდი ეხურა, დაგლეჯილი ქუდის

კალთები ძლივს ფარავდნენ მის გაბურძგნულ ქერა თმებს. მწითური წვერი გასჩეჩოდა, გატალახიანებული, დაკონკილი ფარაჯა ეცვა. ლურჯ თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდა, გასაქცევ გზას ეძებდა და ვერ პოულობდა, რადგან ანც ბავშვებს არ ებრალებოდათ, ყველგან გზას უჭრიდნენ, მის გარშემო ჭინკებივით დახტოდნენ, ყვიროდნენ, უსტვენდნენ, იღმიჭებოდნენ და ლენჩ გლახას თავგზას უკარგავდნენ. ანაზღად ერთი ბიჭი გამოჩნდა ვეებერთელა ბანჯგვლიან ძაღლთან ერთად. ძაღლს ტყავის საყელურიდან გრძელი თასმა სწრაფად მოხსნა და გლახას ზედ სტვენით მიაგდო. მანანწალა განწირულივით აღრიალდა. ყვირილით და ძახილით ნაქეზებული ძაღლი მას ხან შიშველ კანჭებზე კბენდა, ხან მკერდზე ებობლებოდა და მის ნაქცევას ლამობდა.

სოვდაგრები გერმანელ ბავშვებთან ერთად ხარხარებდნენ.

გრიგოლ ზანდაროვი საშინლად გაფითრებული იდგა და იმ გლახასავით ცახცახებდა.

რამდენიმე გერმანელი მოქალაქე და ვახტანგ ტაშირელი ლენჩ გლახას მიეშველნენ. ძაღლი გააგდეს, ბავშვები დატუქსეს და შეარცხვინეს.

გრიგოლი ძაღლისაგან დაკბენილ გლახას მიუახლოვდა, აკანკალებული ხელით ქისა გახსნა. იქიდან მუჭით ვერცხლის ფული ამოიღო, გლახას გრენადერის ქუდი მოკრძალებით მოხადა და შიგ ჩაუყარა.

— ვაჰ!.. — ერთხმად აღმოხდათ სოვდაგრებს და გაკვირვებულებმა პირჯვარი გადაიწერეს.

ვახტანგ ტაშირელი ჯერ გრიგოლ ზანდაროვის სულგრძელობამ გააოცა, მერე აღელვებული მივარდა მას და ხელი მაგრად ჩამოართვა.

ივანე ჰუგინოვმა ხელები გაშალა, თავი გაიქნ-გამოიქნია, ვიშვიშით წარმოთქვა:

— გაგონილა, ხალხო?! გინახავთ სადმე? ზანდაროვები ფერშანგოვის წყალობით გამდიდრდნენ. მაგათ სომეხმა უშველა. ღმერთმა აცხონოს მელქუა, უიმიხოდ ეგენი რას გახდებოდნენ?

— მაჰ! მაჰ! ფირუზაც, არ გახსოვთ, ან ქალებს დასდევდა, ან ქეიფობდა. ჭკუა მაშინ მოემატა, როცა სომხურად მოინათლა, — იძახდა ხარფუხელი ევანგულოვი.

— კუტრი, კუტრი, გიჟ ვრაცუა! — დაცინვით დაამღერა ჰუგინოვმა და ზანდაროვს ზიზლით ზურგი შეაქცია.

დანარჩენი სოვდაგრებიც უფრო მიიმალ-მოიმალნენ, ვიდრე წავიდ-წამოვიდნენ.

ზანდაროვი დიდხანს დაფიქრებული დადიოდა.

მთელი დღე მონყენილი და დაღონებული იჯდა სასტუმროში.

მხოლოდ საღამო ხანზე გავიდა სასტუმროდან. გამხიარულება მოუწდა. ხალხმრავალ ლუდხანაში შევიდა და ცივ-ცივ, არაყგარეულ ლუდს დაეწაფა, რათა იმაზე აღარ ეფიქრა, რამაც რალაცნაირად ააფორიაქა და სოვდაგრების წინაშე წონასწორობა დააკარგვინა.

3. იოსების ლანდი გერმანულ ლუდხანაში

ჭამა სტომაქის მოთხოვნილებაა, სმა — სულისა.
კლოდ ტილოიე, „ჩემი ძია ბენუამენი“

ლუდხანა ხალხით იყო გაჭედილი.

შემთვრალეული სტუმრები იცინოდნენ, ხუმრობდნენ, ახალმოსულნი კი ჯერ მხოლოდ მდუმარედ შეექცეოდნენ აქაფებულ ლუდს მალალყელიანი თიხის ტოლჩებით. ზოგსაც წინ რაინული ღვინით გავსებული ორთომელა ედგა და ნელ-ნელა ყლოპით დაუსრულებლად აგრძელებდა მის დაცლას.

ხმაური, ყაყანი, ჟრიაშული და ღრიანცელი თანდათან მატულობდა.

ბოლოს სიმღერაც გაისმა.

ზანდაროვმა გარსონს მოზელის ღვინო მოატანინა.

ღვინოს მიეტანა.

გერმანულის არაფერი გაეგებოდა, მაგრამ მთვრალეების სიმღერას თავის კანტურით ჰყვებოდა.

მთვრალეები ხან ხარხარებდნენ, ხან მღეროდნენ:

Bacchus sieh

Wie ich glühe

Sieh den leeren Humpen an!¹

ამას ყველა ყურისნამღები რეფრენით ამთავრებდა:

— Evoe Bacche, Evoe Bacche!²

ზანდაროვი ყოველ რეფრენზე გრძელფეხიანი ორთომელათი ღვინოს ცლიდა და თითოეულ სიტყვას ისევე უკანტურებდა თავს, როგორც სუფრულ მოძახილს:

— Evoe Bacche, Evoe Bacche!

ღრეობდნენ შეზარხოშებული მოქალაქენი, რომელთა შორის უნივერსიტეტის პროფესორიც იყო, ბიურგერიც, ხელოსანიც, ფრანტიც და მეძავი ქალიც. ზოგი დასასვენებლად და დროს გასატარებლად იყო მოსული ლუდხანაში, ზოგი გროშის საშოვნელად.

— Sieh den leeren Humpen an!

გაისმოდა სულ უფრო და უფრო გამხიარულებული მოქალაქეების სუფრული, მოქალაქეებისა, რომლებიც მთელი დღის განმავლობაში კრინტს არა სძრავდნენ და თავაულებლივ მუშაობდნენ.

ზანდაროვიც თავის ორთომელას მალლა სწევდა იმ დროს, როცა საერთო ჟრიაშულში ერთი და იგივე რეფრენი კვლავ დაიგუგუნებდა ხოლმე.

¹ ნახე ბახუსი ვით ველტვი ღვინოს, ვით ვიდაგები და ღვინით სავსეს ვცლი ორთომელას! (გერმ.).

² სუფრული მოძახილი (გერმ.).

— Evoe Bacche! Evoe Bacche!

და სწრაფად ცლიდა, როცა მოძახილს ღრიანცელით მოსდევდა:

— Sieh den leeren Humpen an!

ღვინო თანდათან ეკიდებოდა.

თვრებოდა.

იღებოდა.

ღვინით რალაცის ჩახრჩობას ცდილობდა და ვერ ახერხებდა. პირიქით, წარსული უფრო ცხადად ელანდებოდა და ძველ, მივიწყებულ ურვასა და ვარამს უარესად უშლიდა. ნაიოსებარი გრიგოლს ეთიშებოდა და ისევ ფანდურაანთ სოფლელ ბიჭად ხდებოდა. გლახის ძონძებით იმოსებოდა და სოვდაგრობა ავიწყდებოდა. ნაშუადღევს დადევნებული იოსების ლანდი ისევ თავზე დაადგა, წინ აეტუზა, მისი გვერდიდან ფეხი აღარ მოიცვალა. სხვისი სახელი და გვარი ძვალსა და რბილში ჰქონდა გამჯდარი, მაგრამ ის შორეული, ცხრა მთასიქით დარჩენილი და დიდხნის წინათ დავიწყებული იოსები თავს მაინც აგონებდა. ახლა მას მისი თავიდან მოშორება ისევე არ შეეძლო, როგორც ცხვირის პირიდან მოჭრა.

ამგვარი რამ დიდი ხანი იყო, რაც არ განეცადა.

საერთოდ კი, გლახის გამოჩენა, განსაკუთრებით თუ წვიმდა კიდეც, მასზე ისე მოქმედებდა, როგორც მდინარეში ერთხელ გადავარდნილზე ხიდზე გავლა და წყლის დანახვა მოქმედებს.

გრიგოლ ზანდაროვი უფრო ღონიერი და ძლიერი იყო, უფრო გამოცდილი და ცხოვრების ჯარდაგში გამოსული, ვიდრე ის სოფლელი მიამიტი ბიჭი. მაგრამ ათასში ერთხელ მის ცნობიერებაში უკვე ნავლწაყრილი და ჩაბუტული იოსები ისეთნაირად იღვიძებდა, რომ გონებაც ეკარგებოდა და მისთვის ჩვეულებრივ უცხო, მტანჯველ ფიქრებს რალაც გაურკვეველი ძალით ემორჩილებოდა.

ასეთ დროს სევდაც ეუფლებოდა და ბრაზიც.

მაგრამ ახლა უფრო ბრაზნაკიდებული იყო, ვიდრე დასევდიანებული. დღევანდელი საქციელის გამო გული უბრაზდებოდა და რცხვენოდა. რცხვენოდა, რადგან მისი სისუსტის უნებლიე მოწმენი ნაცნობი სოვდაგრები იყვნენ. სოვდაგრები კი, ძალიან კარგად იცოდა ფირუზას ნაშეგირდალმა, არასოდეს არ ჰყვებოდნენ ადამიანურ გრძნობებს.

ღვინოს იგი სევდის გასაქარვებლადაც მიეძალა და სირცხვილის დასავინყებლადაც.

— Evoe Bacche! Evoe Bacche!

ესმოდა ნაიოსებარ, ნაგლეხარ, ნაგლახარ ზანდაროვს და ორთომელას ორთომელაზე ცლიდა.

შუალამე გადასული იყო, როცა ღვინით უგრძნობლად გაღებოდა სოვდაგარი „ოქროს ლომის“ სასტუმროში შეიტანეს.

4. ოქრომჭედელი სნაპლულის ლურჯი ბერატი

მას ხუთი მილიონი აქვს, უნდა ათი ჰქონდეს.
ონორე დე ბალზაკი, „ნუსინგენის სახლი“

მაინის-ფრანკფურტში ერთი ოქრომჭედლის მალაზიაში ზანდაროვს ძვირფასი მანიაკი მოეწონა. ოქრომჭედელმა მანიაკი ასი ათას მარკად დააფასა და თან დასძინა, რომ ამ ნატიფ სამკაულს თავის დროზე უოზუფინა ატარებდა და პრინც შვარცენბერგის მეჯლისზე გაჩენილ ხანძრის დროს თავის გადამრჩენელს უწყალობაო. ზანდაროვმა არავითარი ყურადღება არ მიაქცია მის სიტყვებს, თავისთვის გაიფიქრა: „ეს დედაკაცი ვინმე დიდკაცის ცოლი ან საყვარელი იქნებოდაო“. ასეთი განმარტებები მას იმდენად ხშირად ესმოდა ოქრომჭედლების მალაზიებში, რომ ეს ჯერ სამკაულების ფასის ანუვის უბრალო ფანდად ჩათვალა, ბოლოს კი, დიაცების და მათი სამკაულების ურთიერთობას საკუთარი ახსნა მოუძებნა. მისი აზრით, დიდკაცების დაბერებული საყვარლები თავიანთ თვალ-მარგალიტს, ბეჭდებს, სამაჯურებს, ყელსაბამებს, გულქანდებს და მანიაკებს ისევე უნდა გამოთხოვებოდნენ, როგორც თავიანთ ახალგაზრდობას და სილამაზეს ეთხოვებოდნენ.

ასეთი დასკვნა დიდად არ იყო დაშორებული სიმართლეს. თუ დაბერებული ცოლების სამკაულები მემკვიდრეებს რჩებოდათ, ხანგადასული საყვარლების სამკაულები მევახშეებს და ოქრომჭედლებს უვარდებოდათ ხელში. სამკაულები მრავალთა ცხოვრების უტყუარი მოწმენი იყვნენ, ოდესღაც კეკლუცი ქალების აღზევებისა და დამხობის, ბედნიერებისა და უბედურების, სიხარულისა და მწუხარების მომსწრენი და თანადამხედურნი. ხან დიბა-ატლასში გაბრწყინებული, ხან მევახშის ჩვრებში გამოხვეულნი, ხანაც ვაჭრობის საგნად გამხდარნი პატრონებთან ერთად ისინი ქვეყნებსაც იცვლიდნენ. ევროპელი ოქრომჭედლების მალაზიებში ნაყიდი სამკაულების პატრონებად ზანდაროვის წყალობით თბილისელი კნეინები და მდიდარი ვაჭრები უნდა გამხდარიყვნენ, რადგან უამისოდ თბილისში მზითვის გრძელი სია არ დაინერებოდა.

ზანდაროვმა ოქრომჭედელს სამოცდაათი ათასი მარკა შეაძლია. ოქრომჭედელმა უარის ნიშნად თავი გაიქნია.

მანიაკის ყურებით გატაცებულმა ზანდაროვმა ოქრომჭედელს ფრთხილად გახედა და შეკრთა. ასეთი მახინჯი, ძრწოლის მომგვრელი სახე არასოდეს ენახა. ოქრომჭედლის დიდრონი ელამი თვალები ერთმანეთზე გადაბმულ, ხშირსა და დაფანჩულ ნარბებს ქვემოდან მომნუსხველად იყურებოდნენ და ადამიანს სულში უძვრებოდნენ. პერგამენტის მსგავსად გაყვითლებულ შუბლზე მსხვილი ნაოჭები დაჰკეცოდა, ისეთი დიდი, გრძელი და ჯიშინი ცხვირი ჰქონდა, როგორც XIV საუკუნის გერმანელი მხატვრების გლებკაცებს აქვთ. მისი სქელი, გადმოზრუნებული ტუჩები შეჭალარავებული ულვაშების

ბანჯგელიანი ბოლოებით იყო დაფარული. არაჩვეულებრივად დიდი ყურების ბიბილოები ხუჭუჭ წვერებში ჩამალულიყვნენ. წერილი თოკებივით დაგრეხილი წვერები მკერდამდე სწვდებოდა და მხოლოდ გვერდიდან მოჩანდა მისი ვეება თეთრი საყელო. მასთან შედარებით დიდცხვირა, გონჯი და შეუხედავი ბართლომე კურტანიძე ზანდაროვს სანდომიან ხანდაზმულ მამაკაცად მოეჩვენა.

ოქრომჭედელი ხავერდგადაკრული, ფართო და ღრმა, ჩუქურთმებიანი შავი ხის სავარძელში იჯდა: განიერი მუქთალხი ხალათი ეცვა, თავზე კი სწავლულის ლურჯი ბერეტი ეხურა. მის გვერდით მაგიდაზე მძიმე ნიგნი იდო, რომელსაც იგი მუშტრების შემოსვლამდე კითხულობდა. მთელი თავისი გარეგნობით ხანდაზმული ოქრომჭედელი ბრძენსაც ჰგავდა და გულცივ ვაჭარსაც. მისი მკაცრი და მახინჯი სახის გამომეტყველებას კიდევ უფრო პირქუშს ხდიდა ნახევრად ბნელი მალაზია, რომლის მრუმე სინათლეში თვალისმომჭრელად ბრწყინავდა ოქრო და ვერცხლი, მარგალიტი და ბრილიანტი, სადაფი და ალმასი, ზურმუხტი და ფირუზი. გრიგოლ ზანდაროვს გულს ურევდა მალაზიის უცნაური პატრონის მახინჯი სახის ყურება. ვახტანგ ტაშირელი კი მას ისეთი მშვიდი ნიაზით უყურებდა, როგორც რობინე — მახინჯებს „De Nature“-ს უკანასკნელ თავში. თან შექსპირის შეილოკიც აგონდებოდა.

— ერთხელ კიდევ უთხარი, რომ მე სამოცდაათი ათას მარკას ვაძლევ მაგ მანიაკში, — მიუბრუნდა ზანდაროვი ტაშირელს, — თუ უარი სთქვა, გამოემშვიდობე და ჩქარა წავიდეთ ამ მალაზიიდან.

— მე თანახმა ვარ, — წარმოთქვა ქართულად ოქრომჭედელმა.

ზანდაროვმა და ტაშირელმა გაკვირვებისაგან პირი დააღეს.

— თქვენ ქართული იცით? — ჰკითხა ოქრომჭედელს ტაშირელმა, რომელსაც მყისვე დაავინყდა რობინეც და შეილოკიც.

— დიახ, ჩემო ბატონო! — უპასუხა თავდაჭერილი ღიმილით ებრაელმა ოქრომჭედელმა, — მე ხომ ევროპელი ვაჭარი ვარ! ელჩმა, მისიონერმა და ვაჭარმა აუცილებლად უნდა იცოდეს უცხო ენები. ჩემს კონტრაგენტებს მსოფლიოს ყველა კუთხეში შეხვდებით. მაპატიეთ, ბატონებო, თუ ჩემი ქართული გეხამუშებათ, ეს ენა მე ნიგნებიდან შევისწავლე და თქვენ პირველი ქართველები ხართ, რომლებსაც მე ქართულად ველაპარაკები. თქვენს ქვეყანას მე მისიონერებისა და სწავლული მოგზაურების თხზულებებიდან ვიცნობ. ამიტომ მეტად მოხარული ვიქნები, თუ ამ საღამოს სახლში სტუმრად მენვევით. ჩემი მეუღლეც მადლობელი დარჩება. ქართველ ქალებს ის ინგლისელი პოეტების ლექსებიდან და პოემებიდან იცნობს. გთხოვთ პატივი დაგვდოთ და მობრძანდეთ. უცხოელ სტუმრებს მე ისე ვხვდები, როგორც საზოგადოდ ელჩებს ხვდებიან.

ტაშირელმა თანხმობის ნიშნად თავი დაუკრა. ზანდაროვმა თავის თარჯიმანს მიბაძა.

ერთმანეთს კარგი ნაცნობებივით დაშორდნენ.

— ეგეთი უსახური კაცი ჩემს დღეში არ მინახავს, — ეუბნებოდა გზაში სო-
ვდაგარი თარჯიმანს, — ქართულად რომ დაილაპარაკა, კინალამ გაეშტერდი.
მაგ საშინელ კაცსა, ნიძლაცა ვდებ, უარესი შეხედულების ცოლი ეყოლება.
ვახტანგჯან, ვინძლო ლამე არ დაგვესიზმრონ და არ შეგვაშინონ.

სოვდაგარი იცინოდა. მხიარულ გუნებაზე იყო. ნაეჭრით კმაყოფილი და
გახარებული.

— ეგ საშინელი კაცი მილიონის მფლობელია! — უთხრა ტაშირელმა.

— რას ამბობ?! — წამოიძახა ზანდაროვმა, რომელსაც თარჯიმანის ნათ-
ქვამმა შურთან ერთად ოქრომჭედლისადმი მოკრძალებული პატივისცემაც
გაუღვიძა.

— ეგ ოქრომჭედელი თვითონაც მდიდარია და ნათესავეებიც მდიდრები
ჰყავს, — ამბობდა ტაშირელი, — გოლდზაკები განთქმული ბანკირები არიან.

ზანდაროვი დაეჭვდა, თარჯიმანს სიტყვა დამცინავად მოუჭრა:

— მილიონერები მალაზიაში არ სხედან.

— ეგ კაცი მარტო მარგალიტებით არა ვაჭრობს, — განუმარტა ტაში-
რელმა, — მალაზიაში მთელი ქვეყნიერების სოვდაგრებს ხვდება და იმათთან
გარიგებებს ახდენს. ჩემის აზრით, ამიტომ კითხულობდა თბილისის ქარვას-
ლების ამბებს.

— თუ ეგრეა, მაშინ უეჭველად უნდა ვესტუმროთ მაგ საკვირველ ოქრო-
მჭედელს, — თქვა დაინტერესებულმა ზანდაროვმა, რომელიც მილიონერად
გახდომას ოცნებობდა.

5. ფრაუ გოლდზაკის სალონი

შილერი და კოცებუ — სრულყოფილი და ღირსეული წარმომადგენლები
არიან: ერთი ყოველივე წმიდათა-წმიდის, ადამიანურისა, ამ
ეპოქაში რომ იყო წარმოქმნილი, მეორე ყოველნაირი ჭუჭყისა და
საზიზღრობისა, წარმოშობისთანავე რომ იხრნება და ღვება.

ა. გერცენი, „აზრები და ფიქრები“

ოქრომჭედელ გოლდზაკის სახლის სასტუმრო დარბაზში სტუმრები
ხმადაბლა, თითქმის ჩურჩულით ლაპარაკობდნენ. მასპინძელი ტყავის ღრმა
სავარძელში ჩამჯდარიყო და ყურს უგდებდა რაბინს, რომელიც მას კავკასიის
ებრაელებისადმი მიწერილი წერილის ტექსტს უკითხავდა. ეს წერილი სო-
ვდაგარ ზანდაროვისათვის უნდა გაეტანებინათ საქართველოში და სწორედ
ამ მიზნით იყო იგი მიწვეული ოქრომჭედლის სახლში.

ჯერ მხოლოდ თითო-ოროლა სტუმარი იყო მოსული.

კედლებთან მიდგომულ სავარძლებში მდუმარე მანდილოსნები ისხდნენ.
ფანჯრებთან და დარბაზის კუთხეებში შეჯგუფული მამაკაცები შეთქმულები-

კით საუბრობდნენ. ოქრომჭედლის ახალგაზრდა ცოლი, ცისფერ თხელ კაბაში ჩაცმული ლამაზი ქერა ქალი, შეფრთხივით უსმენდა ყმანვილ კაცს, რომელიც მარჯვენა მკლავის იდაყვით მალალი სკამის ზურგს დაყრდნობოდა. მეტად ფერმკრთალი სახის ახალგაზრდა მამაკაცს შუბლზე ნაბლისფერი კულულები დაუდევრად ჩამოჰყროდა. ტბის ტალღასავით კამკამა ლურჯ თვლებში კი იღუმალი სევდის გამონაკრთობი აღბეჭდოდა. იგი გატაცებით მოუთხრობდა რალაცას ფრაუ გოლდზაკს და თხრობით გატაცებულს სხვების თანაყოფა ავინყდებოდა. ხან სევდიანად ილიმებოდა, ხან გულფიცხად ლაპარაკობდა. ამ დროს მისი მეტყველი თვლები სიძულვილის და ზიზლის ცეცხლით ნათდებოდნენ. ერთხელ ფრაუ გოლდზაკი იძულებული იყო თავისი ნაზი თეთრი ხელით მის ხელს შეხებოდა და წყნარი ძახილით გამოეფხიზლებინა.

— გოტფრიდ!

პოეტი გამოერკვა. გარშემო მიმოიხედა. აქ ყველა უცხო იყო მისთვის. მხოლოდ ეს კეთილი ქალი იყო მისი მეგობარი, მხოლოდ ამ ქალს ესმოდა მისი. ფრანკფურტელი ბანკირები და კომერსანტები მას „ებრაელების სირცხვილს“ უწოდებდნენ. გერმანელები — „თავხედ ურიას“, გერმანულ გაზეთებში ლანძღავდნენ, ხოლო სინაგოგებში წყევლიდნენ.

უცხოელი სტუმრების მოსვლამ საერთო ცნობისმოყვარეობა გამოიწვია. მათმა გამოჩენამ სასტუმრო დარბაზში მონოტონური მყუდროება ერთი ნამით დაარღვია. სტუმრების მოწყენილი და მოღუშული სახეები გამოცოცხლდნენ და თითქოს ვინმემ ხელით ანიშნაო, ყველამ ერთსა და იმავე დროს მიაბრუნა თავი ახლად მოსულებისაკენ.

ოქრომჭედელი მათ თავაზიანად მიეგება და სანამ სტუმრებს გააცნობდა, ცოლს წარუდგინა. გრიგოლ ზანდაროვი ახლაც ისე გაშტერდა, როგორც ნელან, ოქრომჭედლის მალაზიაში. სანამ გონზე მოვიდოდა, დაბნეული უყურებდა ამ საოცარ ცოლ-ქმარს და გაკვირვებული ფიქრობდა: „ნუთუ ეს ცისფერთვალეა ანგელოზი ამ მახინჯის ცოლი არისო“. არანაკლებ განცვიფრებულ ვახტანგ ტაშირელს ოქრომჭედლის ლამაზმა და კაფანდარა ცოლმა გოეთეს ლოტე მოაგონა.

ზანდაროვი ოქრომჭედელმა და რაბინმა მეორე ოთახში გაიყვანეს. მათ თარჯიმანი არ სჭირდებოდათ. ვახტანგ ტაშირელი კი ფრაუ გოლდზაკის და პოეტ გოტფრიდის გვერდით აღმოჩნდა.

ახალგაზრდა ტაშირელი უზომოდ გაახარა პოეტ გოტფრიდის გაცნობამ. გოტფრიდიც მალე დაუახლოვდა ბაირონის და შელის თაყვანისმცემელ ტაშირელს. მათ სწრაფად გაუგეს ერთმანეთს და გულწრფელი საუბარი გააბეს. მათი საუბარი ლიტერატურას და ხელოვნებას ეხებოდა. პოლიტიკას მხოლოდ კოცებუს გახსენების დროს გადასწვდნენ. რუსეთიდან ახლად ჩამოსულმა ტაშირელმა თავი შეიკავა რაიმე ეთქვა რეაქციონერი მოღვაწის და კომედიოგრაფის მკვლელობის გამო. მაგრამ გერმანელმა პოეტმა აღფრთოვანებით მოიგონა უშიშარი სტუდენტი ზანდი. იგი ბერძენი ტირანის მკვლელებს ჰარმო-

დიოს და არისტოგიტონს შეადარა და ახალგაზრდა მილანელებს ვის კონტის, ოლგიატის და ლამპუნთან, რომელთაც გალეოცო სფორცა ტაძარში მოკლეს.

— კოცებუს თქვენს ქვეყანაში ორდენები უნდა მიეღო, იოჰან კლაისტი კი გაგიყებულებო, — ეუბნებოდა გოტფრიდი ტაშირელს, — საერთოდ ჩვენს საუკუნეში ცხოვრება აუტანელი და მოსაწყენი გახდა, რადგან არ შეგვიძლია ადამიანური ღირსება უფრო მაღლა დავაყენოთ, ვიდრე ამას ჩვენი ყოველდღიური უფერული ცხოვრება მოითხოვს. თქვენ თვითონ განსაჯეთ, ჩემო კეთილო ბატონო! პატიოსნება ხასიათის სისუსტედ არის მიჩნეული, საკაცობრიო მისწრაფებანი კი — სიგიჟედ, მოქალაქეობა აკრძალული გვაქვს, რადგან პოლიტიკურ პოლიციას ეშინიან რომელიმე გარეუბნის მანსარდიდან ახალი რობესპიერი არ ჩამოვიდეს მოედანზე. დესპოტური მმართველობის დროს პოლიცია და ეკლესია მუდამ დიდ სიფრთხილესა და სისასტიკეს იჩენს. გონიერი ადამიანისათვის ანმყო ცარიელია და ნყვდიადით მოცული, მომავლის განჭვრეტას კი შიშით და ეჭვით ცდილობს. ამიტომ ისევ წარსულს ებლაუჭება. მართალია, ნიჭიერი პოეტების ლექსებში ბევრი ცრემლია გარეული, მაგრამ ვინ იტყვის, რომ ისინი მხდალები არიან? ბაირონი მისოლუნგში მოკვდა, შელი ზღვაში დაიხრჩო, თქვენი პუშკინი და ლერმონტოვი დუელში დაიღუპნენ. ისინი ახალგაზრდები დაიხოცნენ, რადგან არც იტალიელ მენალე პიეტრო არეტინოს ჰგავდნენ და არც ინგლისელ კარისკაცს ტენისონს, რათა სიმღერებით ევაჭრათ და გაყიდული სონეტებით ეცხოვრათ. ოჰ, ეს სევდიანი საუკუნე! შთამომავლობამ მოგვიტევოს, თუ თავდავინყებას გიჟურ გართობაში ვეძებთ, სიყვარულით და სიძულვილით აღტყინებულნი!

ფრაუ გოლდზაკმა კვლავ მოაგონა გოტფრიდს, ხმადაბლა ელაპარაკა, რათა სტუმრები არ შეეშფოთებინა.

— ჰო! — წამოიძახა პოეტმა მწარე ღიმილით, — მე მაინც ვიცი, რომ ჩვენ დუმილი გვაქვს დაკისრებული!

ვახტანგ ტაშირელმა მას თანამედროვე რუსული მწერლობა გააცნო. მერე ევროპელ მწერლებზე ჩამოაგდეს სიტყვა. პოეტმა გოტფრიდმა აღიარა, რომ მას ბალზაკი არ უყვარდა, სტენდალი არ ესმოდა, ხოლო ვიქტორ ჰიუგოს ლექსებსა და დრამებს უფრო მაღლა აყენებდა, ვიდრე მის რომანებს და პუბლიცისტურ ნერილებს. „ჩვენ ისედაც უბედურნი ვართ, — ამბობდა გულისტკივილით პოეტი, — ამიტომ არავითარ საჭიროებას არ წარმოადგენს, უკუღმართი ცხოვრების მოვლენები და ყაჩაღური თვისებების ადამიანები რეალური ფერებით გადავიტანოთ რომანებში. უნდა გამოვტყდე, რომ მე ყოველ ზნადი უფრო მომწონს, მიუხედავად მისი მრავალსიტყვაობისა. ეს მწერალი ქალი, როგორც თვითონ ამბობს „ემმაკის გუბეში“, ადამიანებს სანამდვილიდან კი არ იღებს, არამედ თავის საკუთარი შეხედულებიდან და ისე ხატავს, როგორც ნამდვილად უნდა იყვნენ ადამიანები, ანდა ყოფილიყვნენ მონესრიგებულ საზოგადოებაში“.

ბელინსკის თაყვანისმცემელი ვახტანგ ტაშირელი გოტფრიდს არ ეთანხმებოდა და სანიხალმდეგოს უმტკიცებდა. ამ საუბარში ფრაუ გოლდზაკიც ურთავდა მოსწრებულ შენიშენებს და თავისი გონებამახვილობით აღტაცებაში მოჰყავდა ახალგაზრდა ტაშირელი. და რაკი ვახტანგს სიყვარული ჯერ არ განეცადა, ნატრობდა თავისი მომავალი სატრფო იმავე თვისებებით ყოფილიყო შემკული, რომლითაც ეს ჭკვიანი და სათნო ქალი ასე უხვად იყო დაჯილდოებული.

პოეტმა გოტფრიდმა ყურადღება მიაქცია გრიგოლ ზანდაროვის გარეგნობას და შენიშნა:

— მაგ ბატონს ძველი ბერძენის თავი აქვს.

— და ვაჭრის სული! — აღნიშნა ტაშირელმა.

გოტფრიდმა ირონიულად გაიღიმა.

— ეხლანდელ დროში სჯობია მაღაზიის მფლობელი იყო, ვიდრე ლექსებს წერდე, დარწმუნებული ვარ, ვაჭარი უფრო ბედნიერი ვიქნებოდი.

ფრაუ გოლდზაკმა მას საყვედურით შეხედა.

6. ბებერი ცოლ-ქმარი

ნუთუ ჩემი თავი უნდა გავყიდო ჩემი მშობლების გულისათვის?

გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

ამ დროს სასტუმრო დარბაზში მოხუცებული ცოლ-ქმარი შემოვიდა დიდის მოკრძალებით. მათმა მოსვლამ ფრაუ გოლდზაკს სახე გაუნათა, ფეხზე წამოიჭრა, სიხარულით მიეგება მათ. დედაბერს პირზე აკოცა, ბერიკაცს შუბლი საკოცნელად მოუშვირა. ტაშირელი მიხვდა, რომ ისინი ფრაუ გოლდზაკის მშობლები იყვნენ. საერთო მისალმების შემდეგ დედაბერი და ბერიკაცი დარბაზის შორეულ კუთხეში დასხდნენ სავსებით განცალკევებით. ამ მორიდებული და უმწეო ცოლ-ქმრის შემყურე ვახტანგ ტაშირელს გული სიბრალოდით ევსებოდა. დედაბერი გაშეშებული იჯდა თავის სავარძელში, მხიარული ფერებით შესრულებული ჰოლანდიური სურათის ქვეშ, დამჭკნარი ხელები სავარძლის ხელსაჭიდებისათვის განწირულივით ჩაევლო და თხელი, გაცრეცილი ტუჩები ისე მტკიცედ მოეკუმა, გეგონებოდათ, თავისი ცხოვრების გრძელ მანძილზე ჯერ ერთი სიტყვაც არ დასცდენიაო. ბერიკაცს ეცვა ძველისძველი გახუნებული ფრაკი და გაცვეთილი შავი ფეხსაცმელები. ნახევრად უსინათლო თვალებიდან განუწყვეტლივ სდიოდა ცრემლი. მდიდარი ოქრომჭედლის ლატაკ სიმამრს მალ-მალე მიჰქონდა ხელსახოცი თვალებთან, დიდხანს ინმენდდა ცრემლს და ყრუდ ახველებდა, როგორც მოხუცებს სჩვევიათ.

— ღმერთო ჩემო, რა საბრალონი არიან! — წამოიძახა გულწრფელად შენუხებულმა ვახტანგ ტაშირელმა.

— ჰმ, გარეგნობა ყოველთვის გვატყუებს, — გაბრაზებით წარმოთქვა გოტფრიდმა.

ტაშირელს არ გამოეპარა, რომ წელან მისმა თანამოსაუბრემ ფრაუ გოლდზაკის მშობლებს ზიზლით ზურგი შეაქცია. ამიტომ ნიაზით ჰკითხა:

— ეგ რაზე ბრძანეთ, ბატონო?

— ბატონო ჩემო, მაგ საბრალო მოხუცებმა საკუთარი ქალი ოქრომჭედლის ფულეებზე გაყიდეს.

ეს სიტყვები დაუფარავი ზიზლით წარმოთქვა გოტფრიდმა, მაგრამ სათქმელი მოათავა თუ არა, საშინლად განითლდა, შეიძლება იმიტომ, რომ ასეთი რამ უცხო კაცთან წამოსცდა, ანდა იმიტომ, რომ ფრაუ გოლდზაკი უკვე ახლოს იყო და მისი სიტყვების გაგონება შეეძლო. დიასახლისი მომხიბვლელი ღიმილით შეუერთდა მათ და წელანდელი ადგილი დაიკავა. „მას არაფერი გაუგონია“, — გაიფიქრა ტაშირელმა, რადგან დიასახლისის კეთილსა და სუფთა თვალებში საყვედურის ნატამალიც ვერ ამოიკითხა. მაგრამ მათი საუბრის ძაფი განყვეტილი იყო. სამთავენი მდუმარედ ისხდნენ. ტაშირელი ამჩნევდა, თუ როგორ არცხვენდა და ანამებდა თავის თავს გოტფრიდი მასთან წამოცდენილი სიტყვების გამო. იგი ეტყობოდა, მწარედ ნანობდა ფრაუ გოლდზაკის უბედური ქორწინების ამბის ახლად გაცნობილ მამაკაცთან გამომჟღავნებას.

ფრაუ გოლდზაკი უხმოდ ადგა. ფორტეპიანოსთან მივიდა, თითები კლავიშებზე გაასრიალა და აამეტყველა.

— მე საზიზლარი ვარ! — ყრუდ წარმოთქვა გოტფრიდმა.

დაბნეულმა ტაშირელმა მხოლოდ ამის თქმა მოახერხა:

— მე მივხვდი... მე ყველაფერს მივხვდი...

— თქვენ კეთილი ადამიანი ხართ, უნდა მომიტევოთ.

გოტფრიდის ხმაში მუდარა გაისმა.

— ბატონო ჩემო! — მეტი ვერაფრის თქმა ვერ მოახერხა შენუხებულმა ტაშირელმა.

— ჰო, მთვრალეებსა და პოეტებს არა სჯიან! — ნაძალადევი ხუმრობით სცადა აღელვებულმა გოტფრიდმა არანაკლებ აღელვებული ტაშირელის დამშვიდება.

ფრაუ გოლდზაკი ფაქიზად ასრულებდა ბახის პრელუდიებს და ბეთჰოვენის ვარიაციებს. სტუმრები სმენად გადაიქცნენ. ზოგნი მუსიკის წრფელი სიყვარულის გამო, ზოგნი ზრდილობის საჩვენებლად და თავის გამოსაჩვენად. ვახტანგ ტაშირელმა თვალები დახუჭა. მუსიკის ჯადოსნური ჰანგებით დატყვევებულს ნაკითხული ნიგნების ყველაზე ნატიფი სულისკვეთების და ამალვებული მისწრაფებების ადამიანები აგონდებოდა. ოცნების მორევში გადაშვებული ცხოვრების სილამაზეზე და მშვენიერებაზე ფიქრობდა. ადამიანით ამაყობდა და ადამიანის მომავალი სწამდა. თან უკვირდა, რომ მუსიკა მას უფრო მეტად ამხნევებდა და უფრო მეტად უკაჟებდა მომავლის რწმენას,

ვიდრე ყველაზე საყვარელი წიგნის ყველაზე ამაღლებელი სტრიქონები. თვალბდახუჭული უსმენდა მუსიკას და ვერ ამჩნევდა გრიგოლ ზანდაროვს, რომელიც ოქრომჭედელსა და რაბინს შორის ნემსებზე იჯდა მონყენილი და მობეზრებული.

მასპინძელმა ზანდაროვს ბევრი რამ გამოჰკითხა კავკასიაზე, თბილისის ქარვასლებზე, იქაურ მუშტრებზე და მათს მოთხოვნილებებზე, საქმიანი საუბარი ზანდაროვისთვისაც სასარგებლო აღმოჩნდა, მით უმეტეს, რომ ოქრომჭედელმა გოლდზაკების სახლის სახელით მას კრედიტის გახსნა შესთავაზა. ეს თბილელ სოვდაგარს საშუალებას მისცემდა დიდი რაოდენობით შეესყიდა სამკაულები. მასპინძელიც და სტუმარიც კმაყოფილნი დარჩნენ. გამხიარულებულ ზანდაროვს სასტუმრო დარბაზში ერთბაშად შეეცვალა გუნება. ყველა მუსიკას უსმენდა ან თავი ისე ეჭირა, თითქოს მუსიკით ყოფილიყვნენ დაინტერესებული. თავის გასართობად ზანდაროვი ხან ვახტანგ ტაშირელს უყურებდა, ხან პოეტ გოტფრიდს. როცა გოტფრიდი ფორტეპიანოსთან მივიდა, მის კიდეს დაეყრდნო და დამკვრელ ქალს შეფრფინვით მიაცქერდა, ზანდაროვმა მრავალმნიშვნელოვნად ასწია ცალი წარბი. ახალგაზრდა კაცის სახეზე გამოხატულ ჭმუნვისა და სიხარულის სწრაფ ცვლებადობას ცნობისმოყვარეობით უცქეროდა და თან თავისთვის ამბობდა: „მაგ კაცს ეგ ქალი უყვარს. სახეზე ეტყობა, რანაირად იწვის და იდაგება. ქალისას ვინ რას გაიგებს, მაგრამ ოქრომჭედლის ცოლსაც უნდა მოსწონდეს: მაშ, არადა, ამ ეშმაკს გაუჩერდებოდა? ტყუილად კი არ ამბობს ფირუზა: „ბერიკაცის ლამაზი ცოლი გალმა სხვა კაცსა ჰყავდაო“. გრიგოლმა ფირუზასავით ფლიდურად გაიღიმა და კინალამ ქალაქურად ჩაიღიღინა. რა თქმა უნდა, მას არ შეიძლებოდა სცოდნოდა, რომ „ლამაზი“ დიასახლისი ახლა მენდელსონის ვარიაციებს ასრულებდა. იგი ძლივძლივობით იმაგრებდა თავს, რათა თავისი უადგილო სიცილით ამ უცნაურ საზოგადოებაში არ შერცხვენილიყო.

ნაშუალამევეს სასტუმროში სოვდაგარი თავის თარჯიმანს ეკითხებოდა:

— განა საკვირველი არ არის იმ ქალის საქციელი? თვალები სადა ჰქონდა, როცა იმისთანა ვეშაპზე თხოვდებოდა?

ვახტანგი დუმდა.

გრიგოლმა მისი დუმილი თავისებურად ახსნა:

— ეტყობა, ეგ ლამაზი ქალი დიდი ვინმე კახპა არის!

ვახტანგი წყრომით მიტრიალდა მისკენ, თვალი თვალში გაუყარა და გააფრთხილა:

— მეორედ არ გაიმეოროთ ეს საშინელი სიტყვები. მე ვიცი, რომ თავისი უბედური ქორწინებით მაგ ქალმა თავისი გალატაკებული მშობლები ოქრომჭედლის ვალებიდან დაიხსნა.

— ღმერთმანი, მართალი ხარ! — წამოიძახა გრიგოლმა და სიცილით მოიგონა თბილისური ქორწილების ბებერი ნეფეები და ნორჩი პატარძლები.

7. ო, ეს სევდიანი XIX საუკუნე

მე — ნაფიცი რეზონერი ვარ და არ მესმის ადამიანებისა, რომლებიც ხარხარებენ იმ დროს, როცა ხალხები სისხლში ცურავენ და გარშემო მაცქერალნი ვერ ამჩნევენ იმას, რაც მათ თვალწინ ხდება.
ა. გერცენი, „ერთი ახალგაზრდა კაცის ჩანაწერები“

ერთი კვირის შემდეგ, როცა ზანდაროვი და მისი თარჯიმანი სტრასბურგისკენ მიმავალ დილიუჟანსში სხდებოდნენ, ერთმა მგზავრმა მეორეს უთხრა:

— ბატონო, თქვენ ალბათ უკვე გაგონილი გექნებათ ახალი ამბავი?

— რის შესახებ, ბატონო ჩემო?

— განა არ იცით? ნუხელ პოეტმა გოტფრიდმა დამბაჩით თავი მოიკლა.

დილიუჟანსში მჯდარმა მონაზონმა, რომელსაც ერთ ხელში ლოცვანი ეჭირა, მეორეში კი კრიალოსანი, ამის გაგონებისთანავე თვალები ზეცისკენ ალაპყრო და გალობით წარმოთქვა:

— პოეტები ცეცხლის წრეში მოქცეული მორიელელებით იხოცებიან, მაგრამ ქრისტიანებმა უნდა ვილოცოთ ღვთის ამ გზადაკარგული შვილების...

— მონაზონს პირჯვრის წერის დროს უცებ ხელი ჰაერში გაუჩერდა, მერე სწრაფად დაუშვა კალთაზე და ზიზღით განაგრძო, — ღმერთო, ნუ მიიღებ ჩემს ლოცვას, მე მომაგონდა, რომ გოტფრიდი ებრაელი იყო!

ვახტანგ ტაშირელი ძალზე შეანუხა და დაალონა პოეტ გოტფრიდის თვითმკვლელობამ. გრიგოლ ზანდაროვმა უდარდელად დაიბუხუნა: „გიჟი ყოფილაო“, — და არხეინად მიუჯდა დილიუჟანსის პატარა სარკმელს.

როდესაც ქაქანით მოვარდნილმა დაგვიანებულმა მგზავრმა დილიუჟანსში ასვლისთანავე დიდის ამბით დაიძახა: „ხალხო, ფრაუ გოლდზაკს სანამლაჟი დაუღვევია და ექიმმა ცოცხალს ველარ მიუსწროო“, ზანდაროვი არც ამან ააღელვა. და მთქნარებ-მთქნარებით დამარცვლა:

— მე მაშინვე მივხვდი, რომ ეგენი შეყვარებულნი იყვნენ. ქმარი უსახური იყო, მაგრამ არც საყვარელი ბრძანდებოდა დიდი მათა. სახეც ცოტა ნაყვავილარი ჰქონდა.

— არიან სულით ლამაზი ადამიანები, — უპასუხა მას თარჯიმანმა, რომელიც მწუხარებისაგან ისე იყო გაოგნებული, რომ არ შეიძლებოდა მოჰგონებოდა, თუ რამდენად უსარგებლო იყო კამათი კოპნია, მაგრამ მაინც ხეპრე ვაჭართან, — პოეტ გოტფრიდს მდიდარი და ლამაზი სული ჰქონდა.

ზანდაროვმა ცხვირაბზეკით გადმოუგდო:

— ეგ სიმდიდრე რითი ინონება? ბაჯალლო ოქროთი თუ სიქა ვერცხლით?

— ადამიანობით.

ამ სიტყვის მნიშვნელობა სოვდაგარმა ვერ გაიგო, ისევ განზე გაიხედა და დაამთქნარა.

მგზავრები ყაყანით ლაპარაკობდნენ, ტაშირელმა ჭოროკანა ფრანკფურტელებს თვალი მოაშორა და დალონებულმა დილიუჟანსის პანია სარკმლიდან დაუნყო ყურება იმ ადგილებს, სადაც ვაიმარელ ბრძენს თავისი ბავშვობა და ყრმობა გაეტარებინა.

კარი მეთოთხმეტე

1. პარიზი

თოთხმეტს მოუედით პარიზში, 7 საათზე.
გიორგი ერისთავი, „ჩემი მოგზაურობა ევროპაში“

გრიგოლ ზანდაროვისათვის პარიზი ისეთივე აღმოჩენა იყო, როგორც მოსკოვი, სანკტ-პეტერბურგი, ბერლინი და ვენა.

პარიზი მაინც საოცრებას წარმოადგენდა ევროპულ ქალაქებს შორის.

მხარგანიერი, თვალწარმტაცი, კეკლუცი და კოხტა ქალაქი ყველას ერთნაირად იზიდავდა და ხიბლავდა.

გაოგნებულ ტაშირელს კარლოს V-ის ნათქვამი აგონდებოდა: „ყველა ქალაქი ქალაქია, მაგრამ პარიზი ქალაქზე მეტია, ის მთელი სამყაროა“.

ამ სამყაროში მოხვდნენ მოსკოველი ქართველი აზნაური და თბილისელი ახალგაზრდა ვაჭარი.

ზანდაროვიც ცნობისმოყვარეობად იყო გადაქცეული, მაგრამ ტაშირელის აღტაცება მას არ ეტყობოდა. მხოლოდ ის უკვირდა, რომ არც ამ ქალაქს ჰქონდა „ბალკონები“. თვალებს აცეცებდა და ამოდ დაეძებდა იმის მსგავსს, რაც თბილისის თითქმის ყველა ქუჩაზე და მტკვარზე იყო გადაკიდებული. თვალების ცეცებამ მალე გაუარა, რადგან პარიზმა იგი თავის ლურლურა მორევში ჩაითრია.

დილიდან საღამომდე მუხლჩაუკეცილი ზედიზედ ყიდულობდა ფუფუნების საგნებს იმ ქვეყნის ქალაქში, სადაც თვით მეფე საუკეთესო ბულალტერი და მეტყევე იყო.

მეფაბრიკეებს აბრეშუმის ქსოვილებს, ატლასს, ხავერდს, შალეულს, მაუდს, ავეჯს, სერვიზს, პარიზულ თავსაბურავს, ტანსაცმელს და საცვლებს უკვთავდა. ყიდულობდა დაგვირისტებულ ბაბთებსაც, მოქარგულ ქოშებსაც და ლამაზ ფეხსაცმელებსაც, ყველაზე ნაზსა და ტურფას, რათა თბილისის ქარვასლებსა და მაღაზიებში მათ მდიდარი მანდილოსნები დასეოდნენ. იძენდა იმასაც, რაც წინათ სოვდაგრებს დიდი რაოდენობით შემოჰქონდათ საქართველოში აღმოსავლეთის ქალაქებიდან. თვით ნობ-ფარდაგები ევროპის ფაბრიკებში ახლა უფრო იაფად მზადდებოდა, ვიდრე აღმოსავლეთის „ქარხნებში“, ამ ძველისძველ და ტრადიციულ სახელოსნოებში. ცხრა მთას იქით მდებარე ევროპის მანუფაქტურებმა ჯერ კიდევ XVIII საუკუნეში გამოიწვიეს აღმოსავლური „ქარხნების“ კრიზისი, ხოლო მანქანურმა მრეწველობამ XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ბოლო მოუღო აღმოსავლური ექსპორტის მთავარ საგნებს: ძვირფასეულობას, ოქროქსოვილებს, ხალიჩებს, ნობ-ფარდაგებს.

ყველაფერი ეს კარგად იცოდნენ თბილისელმა სოვედაგრებმა. ზანდაროვი თბილისში გზავნიდა ყველაფერს, რასაც ქართველი კნეინები და გამდიდრებული ვაჭრების ცოლები თხოულობდნენ: ქინძისთავეებიდან დანყებულ ქალის ფართოფარფლებიან ქუდამდე. უნახავს არ ტოვებდა ფაბრიკებს და მაღაზიებს. ყველგან იხედებოდა. ყველაფერს გულდასმით სინჯავდა და ათვალევრებდა. ეცნობოდა ფაბრიკანტებს, მაღაზიის მფლობელებს, ბანკირებს, ხან სად ტრიალებდა და ხან სად. ხშირად იყო ქალაქის შუაგულში იმ ბაზარზე, რომელსაც „პარიზის კუჭს“ უწოდებდნენ (დაკვირვებული გრიგოლი ამჩნევდა, რომ მცირე თბილისის შუაბაზარი გაცილებით უფრო გამაყრუებლად ხმაურობდა, ვიდრე უზარმაზარი ქალაქის ეს უშველებელი „კუჭი“). ზოგჯერ, ცნობისმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად, პარიზის ბირჟაზეც გამორჩეუბოდა ხოლმე. აქ იგი ისევე იწაფებოდა ალებ-მიცემობასა და ვაჭრობაში, როგორც ოდესღაც თბილისის ბაზრებსა და ქარვასლებში ინვრთნებოდა, ოღონდ იქ ოსტატად ფირუზა ჰყავდა, აქ კი დამოუკიდებლად, სხვის დაუხმარებლად ერკვეოდა ადამიანთა კიდევ უფრო რთულსა და დახლართულ ურთიერთობაში, ვიდრე ეს თბილისის ვაჭრებისა და სოვედაგრებისათვის იყო დამახასიათებელი.

ახლა გრიგოლმა მეტი იცოდა, ვიდრე ფირუზამ.

გათამამებული ახალგაზრდა ვაჭარი თანდათან რწმუნდებოდა თავის ძალასა და გამჭრიახობაში. საკუთარი თავის მიმართ რწმენა სულ უფრო უმტკიცდებოდა. შეუმცდარი ალლოთი ხვდებოდა, რომ იგი უფრო ფაქიზი და დახვეწილი ვაჭარი ხდებოდა, ვიდრე სუფთად ნვერგაპარსული, მაგრამ ძველებურად მხრებზე ყოშებგადაგდებული და ყურთმაჯებიანი ფირუზა ზანდაროვი იყო.

ამგვარი აზრები იმ დროს უტრიალებდა თავში, როცა მაღაზიების ვიტრინების მინებსა და კედლის დიდ სარკეებში რედინგოტში ან ფრაკში გამონყობილ ბატონს დალანდავდა ხოლმე.

ეს ბატონი თვითონ იყო. თავად გრიგოლ ზანდაროვი. ახალგაზრდა, ლონიერი, თამამი და შეუპოვარი.

2. მოპარული მარგალიტი

დეე, მე ნულარავინ მომატყუებს, მეც აღარავის მოვატყუებ.
გაბრიელ სუნდუკიანი, „ხათაბალა“

კონფლიქტი ტაშირელსა და ზანდაროვს შორის ერთი პარიზელი ოქრომჭედლის მაღაზიაში მოხდა.

ოქრომჭედელს ზანდაროვმა რამდენიმე გილანური ფირუზი და ინდური მარგალიტი მიჰყიდა. ფირუზები და მარგალიტები წმინდა მარინეს და წმინდა გერასიმეს ხატებზე იყო აძრობილი. გაჭირვებული თავადის ასულების

სამკაულები მევახშეებს უვარდებოდათ ხელთ. ასე მიიტანა ხატებზე აძრობილი ფირუზები და მარგალიტები გერმანოზიშვილების გამდელმა ფირუზა ზანდაროვთან. მარგალიტი მასთან მოჰქონდა ყველას, ვისაც უჭირდა ან გზითვის წიგნის შესადგენად ფული სჭირდებოდა. ასეთ თვალ-მარგალიტს ფირუზა გრიგოლს დროდადრო უგზავნიდა საფოსტო ეტლით და სავაჭრო ხომალდით თბილისიდან პარიზში.

ფირუზა სოვდაგრულად ანგარიშობდა.

მუშტრები თბილისში მალრიბულ თვალ-მარგალიტს თხოულობდნენ, პარიზში — მაშრიყულს.

პარიზელ ოქრომჭედელს ფირუზებიც მოეწონა და მარგალიტებიც. მაინც დიდხანს ივაჭრეს. ბოლოს როგორც იქნა, მორიგდნენ. ოქრომჭედელმა ელეგანტურად ჩაცმულ მუშტარს ტკეცელა ასფრანკიანები გადაუთვალა. სწორედ ამ დროს მალაზიაში ხანდაზმული ცოლ-ქმარი შემოვიდა, ამერიკელებს ჰგავდნენ. ისინი გულდასმით ათვალთქვებდნენ ვიტრინებში გამოფენილ სამკაულებს. ოქრომჭედელს, როცა ზანდაროვს ფულს უთვლიდა, ცალი თვალი მათზე ეჭირა და ფულის დათვლას ჩქარობდა. ერთი სული ჰქონდა, სანამ მათ გამოელაპარაკებოდა და თავისი სამკაულებით დააინტერესებდა. ჯიბესქელ ამერიკელებს ყველა მალაზიაში კალთებს აგლეჯდნენ და რაც ხელთ ჰქონდათ, ყველაფერს დიდი ფახაფუხით სთავაზობდნენ. ოქრომჭედელი თვალს ველარ ამორებდა მათ. ისინი ნელ-ნელა უახლოვდებოდნენ დახლს, რომელზეც ჯერ ისევ იყო დალაგებული ზანდაროვის მიერ გაყიდული ფირუზები და მარგალიტები.

ზანდაროვმა, თავის მხრივ, თითების ჩქარი მოძრაობით გადათვალა ასფრანკიანები, ერთი წამით, მხოლოდ რალაცნაირად მიაცქერდა ოქრომჭედელს და ფული ტყავის ჩანთაში ჩაალაგა. ოქრომჭედელმა მას ზრდილობიანად დაუკრა თავი, „ორე ვუარ“ დააყოლა და გაბადრული სახით ამერიკელებს მიუბრუნდა.

— საიდან ბრძანდებით, ბატონებო?

— ახალი ორლენიდან.

— ფრანგები ხომ არა? — წამოიძახა გახარებულმა ოქრომჭედელმა.

— წარმოშობით, ბატონო! — უპასუხა ქალბატონმა.

ვაჟბატონმა თვალი დახლზე დალაგებულ ფირუზებს და მარგალიტებს დაადგა, მოწონება არაფრით არ გამოუხატავს. ოქრომჭედელს გულგრილად ჰკითხა:

— რამდენს აფასებთ?

ოქრომჭედელმა იმაზე ორჯერ მეტად დააფასა, ვიდრე წელან თვითონ ჰქონდა ნაყიდი.

ტაშირელი ცნობისმოყვარეობამ შეაჩერა.

ამერიკელმა გულდასმით გასინჯა ყველა ფირუზი, კარგა ხანს ათვალთქვებდა მარგალიტებიც, ბოლოს აუჩქარებლად წარმოთქვა:

— თანახმა ვარ.

ტაშირელმა მხრები აიჩეჩა. ერთბაშად ვერ გაერკვა ვითარებაში. ვერ გაამტყუნებდით. მან ზეპირად იცოდა ადამ სმიტის ნიგნი და არა ინგლისელი ეკონომისტების მოღვაწეობა ბირჟაზე.

გვიან გაახსენდა ზანდაროვი. მალაზიაში იგი უკვე აღარ იყო. არც მალაზიის წინ დახვედრია მას. ქუჩის გასწვრივ ყველაფერი მოათვალიერა, მაგრამ ვერსად ვერ შეამჩნია. თვალი გააყოლა ყავახანების წინ გამოფენილ მაგიდებს, ფებს აუჩქარა, აქეთ-იქით იხედებოდა, თვალს ჰკიდებდა ყველას, ეისაც გრძელი, ღია ფერის რედინგოტი ეცვა, თავზე კი შავი აბრეშუმის პრიალა ცილინდრი ეხურა. ზანდაროვს ქუჩის ბოლოში დაენია, წაბლის ხესთან იდგა და ეტყობოდა თავის თარჯიმანს უცდიდა.

— რა მოხდა? რაზე გამოიქეცით? — ჰკითხა განცვიფრებულმა ვახტანგმა.

— ისეთი არაფერი, ცოტა ფებს აფუჩქარე, — ერთხანს შეყოყმანდა გრიგოლი, მაგრამ მაინც სიმართლის თქმა ამჯობინა, — მალაზიის პატრონმა სამასი ფრანკი გადმომაყოლა.

— მერე? არ უნდა დაუბრუნოთ?

— დაუბრუნო?... — გაუკვირდა ზანდაროვს.

— ჰო. ჰო. ეხლავე, ეხლავე უნდა შეტრიალდეთ და დაუბრუნოთ. მადლობას გეტყვით.

— იმის მადლობა მე რათ მინდა?

— თქვენ შეძლებული კაცი ბრძანდებით. სამასი ფრანკი განა რა არის, რომ მაგის გამო სინდისი დაიმძიმოთ.

— ჩემთვის ერთი სუც ფულია. არა მარტო ფრანკი და ლუიდორი.

ზანგრძლივი პაუზის შემდეგ ტაშირელმა ხელები გაშალა და შესძახა:

— მაგით რა გინდათ თქვათ?

— დაკარგული მპოვნელისაა!

— მერე, სინდისს არ ეკითხებით?

— სინდისი? რომელ სინდისზე მელაპარაკები, — დამცინავად დაუბრუნა სიტყვა თავის თარჯიმანს გრიგოლმა, მაგრამ მყისვე სერიოზული გამომეტყველება მიიღო და დაფიქრებულმა განაგრძო, — ამას წინათ ერთი ოქრომჭედლის მალაზიაში, როცა შენ, ჩემო კეთილო თარჯიმანო, ძველებურ საათს სინჯავდი გატაცებით და მე ჩემთვის მარგალიტებს ვარჩევდი, ვერც შენ და ვერც მე ვერ შევნიშნეთ, რა უსამართლოდ მოგვატყუა იმ ოქრომჭედელმა. მხოლოდ სასტუმროში გავიგე, რომ სამი მარგალიტიდან ერთი ყალბი იყო. ეხლა რაღას იტყვი, ჩემო პატიოსანო თარჯიმანო? მოპარული მარგალიტი ჩემთვის არავის დაუბრუნებია. მე რაღათ უნდა დაუბრუნო დოყლაპია ოქრომჭედელს სამასი ფრანკი?

— ამის დაბრუნება სინდისმა უნდა გიკარნახოთ, ბატონი ზანდაროვი!

— ვისაც ვაჭრის ქუდი მაგრად ჰხურავს თავზე, იმას სინდისთან ვაჭრობა არა მართებს.

ეს რომ თქვა, გრიგოლს მაიკო კურტანიძე მოაგონდა და თვალები გაუ-
ბრწყინდა.

ტაშირელმა მხრები აიჩეჩა.

— არ მესმის ეგ რა ქარაგმაა!

— ეგ ქალაქში შე ძლივს გამაგებინეს, შენ გინდა ამ შუა ქუჩაში ერთ-
ბაშად გაგაგებინო? შენც ჩემსავით უნდა იცხოვრო, ჩემოდენა ნახო და
გამოსცადო, რომ მიხვდე და გაიგო, ამას სიტყვით ვერ იტყვი, ეს საქმეში
უნდა გასინჯო.

— მაგალითი წინა მაქვს.

— რა მაგალითი? — დაინტერესდა ზანდაროვი.

— ოქრომჭედელმა იმ ამერიკელს ორჯერ მეტად მიჰყიდა თქვენი ფირუზე-
ბი და მარგალიტები.

აქამდე პირმხიარული ზანდაროვი პირბრაზიანად იქცა.

— კარგი ერთი და!

— ეგ, რაც გითხარით, ჩემს თვალწინ მოხდა.

გრიგოლმა გადააფურთხა და ისეთნაირად შეიგინა, როგორც ასეთ დროს
ფირუზა იგინებოდა ხოლმე.

ანთლებულ ვახტანგს თვალი რომ შეავლო, კვლავ გამოიდარა, პირი
გაუმხიარულდა და გულწრფელად წამოიძახა:

— ალალი იყოს მაგაზე, ეგ ხომ იმ ოქრომჭედელივით ქურდი არ არის.

ერთი წამით გაელვებული შური და სინანული მას უკვე მონელებული
ჰქონდა და ხუმრობის გუნებაზე დგებოდა.

ტაშირელმა ცივად უპასუხა:

— ჰო, მაგას არც იმასავით მოუპარავს მარგალიტი, არც თქვენსავით დაუ-
მაღავს სამასი ფრანკი. კომერციულ ალლოს ან უნარს განა შეიძლება რამე
საერთო ჰქონდეს ქურდობასთან და უსინდისო ვაჭრობასთან?

— ის, რაც გაყიდულია, ჩემი აღარ არის, — მოუჭრა ზანდაროვმა.

— არ მესმის.

გრიგოლმა სოვდაგრულად განუმარტა.

— მაგის გაგებას რა უნდა? თუ ერთმა არ წააგო, მეორე როგორ მოიგებს?

— შეიძლება, შეიძლება, მაგრამ ყოველგვარ გარიგებას სინდისი და პა-
ტიოსნება სჭირდება, — ღრმა რწმენით წარმოთქვა ალელვებულმა ვახტანგ
ტაშირელმა.

ზანდაროვს გაცინება უნდოდა, მაგრამ არ გაიცინა. ხელჯოხით ნელ-ნელა
ასნია შუბლზე მალალი, შავპრიალა ცილინდრი და თარჯიმანს სიტყვა ბანზე
აუგდო:

— უჰ, რანაირად ცხელა დღესა, მზეც სწორედ ქალაქურად აჭერს. ოფლში
რად ვინურებით? ჩრდილში გადავიდეთ.

კისრიდან ფერადი აბრეშუმის ხელსახოცით ოფლი მოიწმინდა და ჩრდილს
შეაფარა თავი.

3. მოულოდნელი შეხვედრა

პარიჟში... ვკითხვ, ვინ არიან ქართველები-მეთქი.
გიორგი ერისთავი, „ჩემი მოგზაურობა ევროპაში“

ტაშირელმა ზანდაროვი ხელით შეაჩერა და გადაჭრით უთხრა:

— ერთმანეთს აქ უნდა დავემშვიდობოთ. მე ანგარიში გამისწორეთ და თქვენ, როგორც გნებავთ, ისე მოიქეცით.

ზანდაროვი გაბრაზდა.

— რას ამიხიბდი? რას მაყვედრი? შენ რა, ვაჭარს პირველად ხედავ? ტყუილად გატარებ აქეთ-იქით? ვერა ხედავ, როგორ იქცევიან აქაური გაპრიალებული ვაჭრები? ან ბირჟაზე რა ყვირილი დგას, როცა აქციები მალლა და დაბლა მიდის? დონე მუა, დონე მუა — მომეცით, მომეცით, ყვირიან ერთნი, მონ, მონ — ჩემია, ჩემი, ღრიალებენ მეორენი. ლამის ერთმანეთს ყელში სწვდნენ. ყველანი განათლებულნი კი არიან, სუფთად ჩაცმულნი და გადაპრანჭულნი. მაგათთან შედარებით დაგლეჯილი ბართლომე კურტანიძე ან ფეხებმოღრეცილი ფირუზა ზანდაროვი, — გრიგოლს თეთრი ლიზა და მაიკო კურტანიძეც გაახსენდა და ისევ გაიღიმა, — მართლა რომ მამა აბრამის ბატკნებად მოგეჩვენება (შენ არ იცნობ, ქალაქელი ვაჭრები არიან), რაც აქ კეთდება და რასაც აქ აკეთებენ, იმათ ჯერ არ დასიზმრებიან. დალოცვილო, მიიხედ-მოიხედე, დაუკვირდი, თვალი გაახილე, მე რა, ნუმრის ერთი მნახე? თავი გინდა გამანებო? კეთილი და პატიოსანი, ვინ გიჭერს? უშენოდაც მოვახერხებ აქაურ ვაჭრებთან ლაპარაკს, ერთ წელიწადში სომხური და თათრული ქალაქის ბაზარზე ვისწავლე, სამ წელიწადში ფრანკუზულს ვერ ვისწავლიდი? ქალაქში ვაჭარს ვერა ნახავ, რომ ხუთ ენაზე არა ლაპარაკობდეს. ვინც ვაჭრის ხელობა იცის, ენებიც უნდა იცოდეს. წინათ ქალაქელმა ვაჭრებმა სპარსული და თურქული იცოდნენ, ეხლა სხვა დროებაა, რაკი აქეთ სიარულს მოვუხშირეთ, ფრანციცულიც უნდა ვისწავლოთ. ჰოდა, თუ ვლაპარაკობ, ისევ შენთვის ვლაპარაკობ. ჩემგან რომ ნახვიდე, რითი და როგორ გინდა იცხოვრო? შენი სამსახური აქ არავის უნდა, მამის სახლში კი აღარ მიგესვლება. ისევ ის გირჩევნია, ჩემთან ერთად ქალაქში წამოხვიდე, სამსახურსაც და ლუკმაპურსაც გაგიჩენ. თუ გაჯიუტდები და ჯორზე შეჯდები, შენ იცი, მეც ბაშუსტა მითქვია, ანგარიშს როცა გინდა, გაგისწორებ, თუ გინდ ეხლავე გავხსნი ქისას და რაც გერგება, იმაზე მეტს მოგცემ. შენთვის ალალია, რადგან პატიოსნად მემსახურე და ბევრი ფულიც მოვიგე. ოღონდ ნუ ცხარობ, სირცხვილია, ხალხი გვიყურებს, ის კაციც ისეთნაირად გვაშტერდება, ალბათ ჰგონია, ცხარე ლაპარაკს ზედ მუშტებსაც მივაშველებთ და ერთმანეთს ცხვირ-პირს დავუნაყავთ.

ზანდაროვი ამას უკვე ხუმრობით და სიცილით ამბობდა, რადგან სიბრაზე თანდათან უცხრებოდა და დავის გაგრძელებაც ზედმეტად მიაჩნდა. მაგრამ სხვა დროს მოკრძალებული და წყნარი თარჯიმანი აღარ უთმობდა, დაყო

ნებით მოითხოვდა ანგარიშის გასწორებას და თავისი გადაწყვეტილებიდან ფეხს აღარ იცვლიდა. ხმამაღლა, თითქმის ჩხუბით მოლაპარაკე სოვდაგარს და მის გაჭირვებულ თარჯიმანს ერთი შუახნის ნარმოსადეგი მამაკაცი აშტერდებოდა, განითლებული სახით და გაბრწყინებული თვალებით. მას ევროპულად ეცვა, მაგრამ აზიელი კაცის გარეგნობა და იერი აშკარად ემჩნეოდა. ამას კიდევ უფრო მეტად აძლიერებდა მისი გრძელი თეთრი უღვაში, რომლის ბოლოები მას თეთრ საყელომდე სწვდებოდა. იგი დიდხანს მისდევდა უკან ზანდაროვს და ტაშირელს. ბოლოს ველარ მოითმინა, წინიდან შემოურბინა მათ, წინ დაუდგა და სუფთა ქართულად წამოიძახა:

— ვეუო, თქვენ ქართველები უნდა იყოთ?!

ზანდაროვი და ტაშირელი ახლაც ისე გაშტერდნენ, როგორც ფრანკფურტელი ოქრომჭედლის მაღაზიაში.

— ღმერთმანი, თქვენ ქართველები ხართ, — აკანკალებული ხმით გაიმეორა უცნობმა.

— დიახ, ბატონო, ჩვენ ქართველები ვართ, — აღარ დაუგვიანა პასუხი უკვე გამორკვეულმა და დაინტერესებულმა ტაშირელმა.

ამის თქმა იყო და, უცნობი მამაკაცი იქვე, ქუჩაში, ორთავეს სათითაოდ გადაეხვია და გულმხურვალედ გადაკოცნა. გამვლელებმა ნიაზით დაინყეს მათკენ ცქერა, მაგრამ აღელვებულმა უცნობმა მათ ყურადღება არ მიაქცია. ხანგრძლივი ხვევნა-კოცნის შემდეგ თვალებიდან სიხარულის ცრემლები მოიწმინდა და ზანდაროვს და ტაშირელს თავისი თავი გააცნო:

— თავადი გოსტაშაბიშვილი გახლავარ!

ახლად გაცნობილნი ლუქსემბურგის ბაღში გრძელ სკამზე ჩამოსხდნენ და დიდხანს იმასლაათეს. მერე ახლომახლო ქუჩებში უთავბოლო ხეტიალს შეუდგნენ. ბოლოს ვახტანგ ტაშირელმა რივოლის ქუჩისკენ გაუხვია და ლუვრში შევიდა, თავადი გოსტაშაბიშვილი და გრიგოლ ზანდაროვი კი კარუსელის ხიდზე გავიდნენ და მდინარეს რომ გადახედეს, ერთდროულად გაჩერდნენ, ხიდის რიკულთან გაშეშდნენ, თვალი გაუშტერდათ და სენას ისე დააცქერდნენ, როგორც მტკვარს აცქერდებოდნენ ხოლმე.

4. გრიგოლ ზანდაროვის პარიზული ცხოვრება

მთელი პარიჟი ჰსჩანს, როგორც ხელის გულზე, საშინელი მშვენიერი ქალაქი არის.

გიორგი ერისთავი, „ჩემი მოგზაურობა ევროპაში“

გრიგოლ ზანდაროვს სულ სხვა პარიზი დახვდა, ვიდრე გიორგი ერისთავს.

XIX საუკუნის 40-იან წლებშიც პარიზი ოკეანე იყო. მაგრამ კიდევ უფრო გოლიათური გახდა 50-იან და 60-იან წლებში. ამ დროს გაჩნდა ვრცელი მოედნები. ლარივით გაჭიმული და განიერი ქუჩები. ახალი ბულვარები.

სულ სხვა იყო პარიზი ბალზაკის დროს, 40-იან წლების დამლევამდე. მონმარტრზე ქარის ნისქვილები ბრუნავდნენ, ხოლო ქალაქის შუაგულში ვენახებსაც შეხვდებოდით.

ღრმად მოხუცებულ პარიზელებს კარგად ახსოვდათ ძველი პარიზის სოფლური სურათები.

იქ, სადაც ელისეს მინდვრები იწყებოდა, რუვრეის ტყე შრიალებდა. ეს ტყე ბულონის ტყის ნაშთს წარმოადგენდა. ვენსენის ტყის ნაშთი იყო ბონდის ტყე, ბასტილიის ნაალაგარის მახლობლად. მათ შორის გადაჭიმული იყო ველები, მინდვრები, მდელოები, ბუჩქნარი, ბალები, ვენახები. XIX საუკუნის პირველ ნახევარში მთელი ამ სოფლური პარიზიდან ცოტა რამ იყო გადარჩენილი.

ხილის ბალების გაკაფვას პარიზში XVI საუკუნის მეორე ნახევარში შეუდგნენ. დედოფალ მარგოს ბრძანებით გაკაფეს ლელვის დიდი ბაღი, რადგან ის დაბრკოლებას უქმნიდა მისი ეტლების სწრაფ მოძრაობას. ხეხილის ბალებს თანდათან დეკორატიული პარკები ცვლიდა. ამ მხრივ ერთი პირველთაგანი იყო ლუქსემბურგის სასახლის შემოგარენი. მარია დე მედიჩიმ ლუქსემბურგის ბაღის შადრევნებისათვის ახალი ვიადუკი გააყვანინა (რიგით მესამე, პარიზის არსებობის გრძელ მანძილზე), ფრანგი არისტოკრატები უპირატესობას ახლა მარადმწვანე ნარგავებს, გადაკრეჭილ ბუჩქებს და დაბურულ ხეივნებს ანიჭებდნენ. ზედიზედ იჩეხებოდა ბალები, ვენახები, ალუბლის ქუჩაზეც ამოიძირკვა მონმორანსის მშვენიერი ალუბლები. მათ ადგილს იჭერდნენ ის სასახლეები, ტაძრები და სახლები, რომელთა არქიტექტურული ანსამბლი XVII-XVIII საუკუნეების მანძილზე იქმნებოდა. მაგრამ პარიზის ნამდვილი ურბანიზაცია მხოლოდ ლუი XVI-ის დროს დაიწყო.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში თვალსა და ხელს შუა გაქრა პარიზის განთქმული ხილის ბალები და ვენახები. იგივე დაემართათ ველებს, მინდვრებსა და ტყეებს, მათი სახელები იმ ქუჩებსღა შერჩათ, სადაც წინათ ისინი ერთიმეორის გაგრძელებას წარმოადგენდნენ. მრავალსართულიან სახლებს შორის თითქმის ერთმანეთის გვერდით აღმოჩნდნენ: მცირე ველის ქუჩა, ველის ქუჩა, ტყის ქუჩა, ტრამალის ქუჩა, ვენახების ქუჩა, ბალების ქუჩა, მწვანე ხეივნის ქუჩა, ბილიკის ქუჩა, ატმის ქუჩა, ალუბლის ქუჩა და მისთანანი. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარშივე მეზაღეთა ქოხმახების, საბძელ-ბოსლების, თავლების და ფერმების მაგიერ სწორი ქუჩები გაიმართა და მაღალ-მაღალი სახლები წამოიშართა.

ცოტა უფრო ადრე დაიწყო ქუჩის სახლების ნუმერაცია.

XIX საუკუნის პირველ ნახევარში გაჩნდა ახალი რაიონები, მუშათა გარეუბნები. მოსახლეობა მატულობდა. პარიზის ზრდის ერთ-ერთი შედეგი იყო მამა ლაშეზის სამფლობელოს (1804 წლამდე გასართობად და დროს გასათარებლად რომ ჰქონდათ მოქეიფე ქალებსა და კაცებს) სასაფლაოდ გადაქცევა.

იმავე საუკუნის 30-იან წლებში პარიზი პირველად განათდა გაზის ფარნებით.

პარიზი სულ უფრო და უფრო ემსგავსებოდა იმას, რასაც ბალზაკი ოკეანეს უწოდებდა.

მაგრამ ჯერ ისევ არსებობდა პატარა მოედნები, ვინრო, ბნელი და ოკრობოკრო ქუჩები. ივლისის რევოლუციის გამარჯვების მიზეზად იმას თვლიდნენ, რომ ვერ მოხერხდა მიხვეულ-მოხვეულ ქუჩებსა და ქუჩაბანდებში ზარბაზნების გადაადგილება და ჯარისკაცების სწრაფი განლაგება.

ამ ვინრო და ოკრობოკრო ქუჩებში გრიგოლ ზანდაროვს რალაც მშობლიური რამ ახსენებოდა და გული უნათდებოდა (მონპარნასის აღმართს ჩუღურეთს ეძახდა, ხოლო მისი მალლობიდან დანახულ სენას და ნოტრ-დამს მტკვარსა და წმინდა ნიკოლოზს). საერთოდ კი, თავს პარიზში თავისუფლად გრძნობდა. თარჯიმანი მაინცდამაინც არ სჭირდებოდა, რადგან პარიზელებს ყველაფერს აგებინებდა და მათგან ყველაფერს გებულობდა. მსოფლიოს ამ დედაქალაქის მცხოვრებლებს ყველანაირი ფრანგულისათვის ყური უკვე ისე ჰქონდათ შეჩვეული, რომ ადვილად უგებდნენ ფრანგულად მოლაპარაკებრაზილიელსაც და სპარსელსაც, ალჟირელ არაბსაც და კონგოელ ზანგსაც.

ზანდაროვი ხშირად იცვლიდა სასტუმროებს და დაქირავებულ ბინებს. ტაშირელი კი მონმარტრის იმ ქუჩაზე ცხოვრობდა, სადაც მისი კერპი შარლ ფურიე იყო დაბინავებული. სენ-პიერის ქუჩა ბირჟის რაიონში მდებარეობდა. ტაშირელი ბირჟის შენობას წინ ისე არ გაუვლიდა ხოლმე, რომ ფურიეს ნათქვამი არ გახსენებოდა: საზოგადოებრივი აზრის კომპასი ახლა ბირჟის ციებ-ცხელება და სპეკულაცია არისო.

მონმარტრიდან მომავალი ვახტანგ ტაშირელი სიტყვიდან მომავალ გრიგოლ ზანდაროვს თავს უკრავდა, მაგრამ ხელს არასოდეს არ ართმევდა. ზანდაროვს ეს აინუნში არ მოსდიოდა და, ალბათ, არც ამჩნევდა, გართული იყო. თავისი თარჯიმანი მხოლოდ მაშინ აგონდებოდა, როცა გარიგების ან კორესპონდენციის ტექსტის შედგენა სჭირდებოდა.

ტაშირელს პარიზში ხეტიალი მოთხოვნილებად ჰქონდა გადაქცეული. გარშემო უვლიდა პარიზის შემოგარენის ტყეებს, მის მოედნებსა და ქუჩებს. მის ყოველ კუნჭულს და კუთხეს ინტერესით ათვალიერებდა, დიდხანს რჩებოდა იმ ეკლესიებში, რომელთა კედლებზე ძველი ოსტატების სურათები ეკიდა. ყურადღებით უჭვრეტდა ყველა ღირსშესანიშნავ ძეგლს, ყველაფერს, რაც წარსული დიდების მკაფიო გამოხატულებას წარმოადგენდა. მუშტრის თვალით უყურებდა ძველად და ახლად ნაგებ შენობებს, პარიზის განთქმულ ხიდებს, რომელთა სახელები პოლიტიკური სიტუაციის მიხედვით იცვლებოდა. პარიზული განათლებით და რევოლუციური ნაანდერძევით აღფრთოვანებულს ასე ეგონა, რომ ამ საკვირველ ქალაქს თავზე რობერ დე სორბონას და მაქსიმილიან რობესპიერის აჩრდილები დასტრიალებდნენ.

პარიზში ხეტიალის დროს თარჯიმანი თბილისელ ვაჭარს ხან სად ხვდებოდა და ხან სად — პარიზის თითქმის ყველა ნაწილში ან მის მახლობლად მდებარე პატარა ქალაქებში. ერთხელ სენის სანაპიროებზე სეირნობისას, არ კოლის

ხიდიდან ლუი-ფილიპეს ხიდამდე, მან სულ სხვადასხვა ადგილზე მოჰკრა მას თვალი, ერთხელაც ტიულრის ტერასიდან გარკვევით დაინახა, თუ როგორ მოეგება იგი ერთი არისტოკრატიული გარეგნობის ქალს. ისინი ლუი XIV-ის მოედანზე ეტლში ავიდნენ და თვალს მიეფარნენ. რა თქმა უნდა, თბილისელ ვაჭარს არც ეკლესიების ძველი სურათები აინტერესებდა, არც მუზეუმები, არც ბიბლიოთეკები, არც ისტორიული და რევოლუციური ღირსშესანიშნაობანი. მისი პარიზში მოგზაურობის საიდუმლოება იმაში მდგომარეობდა, რომ სრულიად სხვადასხვა მისამართები ჰქონდათ იმ ქალებს, რომელთაც იგი ეტორლიალებოდა და ისევე დასდევდა უკან, როგორც ფირუზა ზანდაროვი რომელიმე ლამაზმანს თბილისის მტვრიან ქუჩებში.

იმ დღესაც ტაშირელი ზანდაროვს იენას ხიდზე ცხვირნინ შეეფეთა და თვალს არ დაუჯერა. მას ცამეტ-თოთხმეტი წლის გოგო ახლდა. ხიდის მოაჯირს ხმამაღლა ლაპარაკით მოსდევდნენ. ზოგჯერ ჩერდებოდნენ და ხიდის რიკულზე დაყრდნობილი ზანდაროვი გოგოს გატაცებით რალაცას უყვებოდა.

გოგო მაღალი იყო და ტანწვრილი, ლურჯთვალება და ჭორფლიანი. თავზე ლურჯბაბთიანი ყვითელი ჩალის ქუდი ეხურა, ინდური მუსლინის ჭრელი კაბა ეცვა, ფერხთით — ხავერდის ალისფერი სატინით განწყობილი ლამაზი ფეხსაცმელები. ტაშირელს თავში იმ აზრმა გაუელვა, რომ ყველაფერი ეს, თავიდან ფეხებამდე, რაც ამ გოგოს ეხურა და ემოსა, ზანდაროვის ფულით იყო ნაყიდი.

პარიზში მრავალი მცირეწლოვანი გოგონა მეძაობდა. ეს აღარავის უკვირდა. რომელიღაც ფრანგი არისტოკრატის მეზუარებიდან ტაშირელმა ისიც იცოდა, რომ ლუი XV-ის პარამხანაში რვა და ცხრა წლის გოგონებიც იმყოფებოდნენ. მაგრამ ნიგნში ნაკითხულს მასზე ისეთი შთაბეჭდილების მოხდენა არ შეეძლო, როგორც ახლა ამ ნორჩი, პირზე რძეშეუშრობელი გოგოს ყურება ახდენდა. უნდოდა საჩქაროდ გასცლოდა მათ, მაგრამ ერთხელ კიდევ განცვიფრებული, მოძალებულმა ცნობისმოყვარეობამ შეაჩერა.

მის წინ არაჩვეულებრივად შთაბეჭდავი გარეგნობის ლამაზი მამაკაცი იდგა. მოხდენილი კაცი პარიზში გასაკვირი არ იყო (სიეისი მართალი იყო, როცა ამას ამბობდა), მაგრამ ნელგანკეპილი ზანდაროვი თავისი გარეგნობით და ჩაცმულობით გამვლელ-გამომვლელთა ყურადღებას ყველგან იქცევდა.

ტაშირელს არ შეიძლებოდა არ შეენიშნა, რომ ელეგანტური თბილისელი ვაჭარი უფრო უხდებოდა პარიზს, ვიდრე მოუხეშავი და ტლანქი სამების ეკლესია (ეს ეკლესია, მოუხეშავად იმისა, რომ სასტიკად ამახინჯებდა ახალ არქიტექტურულ ანსამბლს, აუღებელი დარჩა პარიზის გენერალური რეკონსტრუქციის დროსაც).

ტაშირელი კიდევ უფრო გააოცა იმან, რომ ზანდაროვი უფრო სწრაფად ლაპარაკობდა ფრანგულად, ვიდრე თვითონ — ვოლტერის ფრანგულზე გაზრდილი ინტელიგენტი და მოსკოვის უნივერსიტეტის ნასტუდენტარი.

მართალია, ზანდაროვი აუარებელ შეცდომას უშვებდა, მაგრამ ფრანგი გოგონა ისე გულიანად კისკისებდა, რომ ეტყობოდა თავისი კავალერის არცერთი სიტყვა არ ეკარგებოდა.

როცა ვახტანგ ტაშირელი მათ ბოდბის მოხდით გამოემშვიდობა, გონამ სერიოზული სახე მიიღო. უცხო ბატონის გამოსათხოვარ ფრაზაში მან აუმღვრეველი ფრანგული აღმოაჩინა და მისდამი პატივისცემის გრძნობით განიმსჭვალა.

4. გრიგოლ ზანდაროვის პარიზული ცხოვრება (გაგრძელება)

**მე ალბათ ისე მოვკვდები, როგორც პრიბუსი, ოთახის იმ ქოთნით (კრამიტით), რომელსაც მეხუთე სართულის ფანჯრიდან უკბილო დედაბერი გადმოაგდებს.
სტენდალი, „ლუსიენ ლევენი“**

პარიზში სხვა თბილისელი ვაჭრებიც იყვნენ. თითოეულ მათგანს ვახტანგ ტაშირელი კარგად იცნობდა, რადგან ზოგჯერ მათ თარჯიმნად უდგებოდა. ზანდაროვიც ნატიფი არავინ იყო. რუმბივით დამსხვილებული სოვდაგრები ზანტი მიხრა-მოხრით დაიზღაზნებოდნენ და აზრადაც არ მოსდიოდათ დიდვაჭრის კაბის გახდა. პარიზის ბულვარებზეც ისეთივე თავმომწონებით აფრიალებდნენ ყურთმაჯებს, როგორც თბილისის ყაფანზე. ისინიც ათასნაირ ზიზილ-პიპილოებს ყიდულობდნენ. საქონელს მარსელში ხომალდებზე ტვირთავდნენ და ტრაპიზონისკენ ან რედუთ-კალესკენ მიეშურებოდნენ. ბევრ თბილისელ სოვდაგარს ეს გზები უკვე გატკეპნილი ჰქონდა, რადგან თბილისში მალრიბული საქონლის მუშტარი სულ უფრო და უფრო მატულობდა.

გრიგოლ ზანდაროვი პარიზიდან ფეხს აღარ იცვლიდა. არც ფირუზა აჩქარებდა. რასაც უმცროსი ზანდაროვი პარიზში დიდი მოგებით ყიდულობდა, იმას უფროსი ზანდაროვი თბილისში დიდი მოგებით ჰყიდდა. ხომალდით გაგზავნილი ბარათით (საქმიან ბარათში არც თეთრი ლიზას და მაიკო კურტანიძის პირზე კოცნა და მოკითხვა იყო დავინყებული) ფირუზა ფორტეპიანოსთან და ნაირ-ნაირ ავეჯთან ერთად ქალის ქუდების, ბაბთების და თვით ქინძისთავეების გამოგზავნას მოითხოვდა. გრიგოლი ყველაფერს უკლებლივ შოულობდა და თბილისში გზავნიდა.

სხვა სოვდაგრებივით იგი საქონელს რედუთ-კალეს გარდა ტრაპიზონისკენ ისტუმრებდა. აქ მისი კონტრაგენტი იყო არზრუმელი სომეხი არშაკ ბერბერიანი, რომელსაც თავრიზის გზით ზანდაროვების საქონელი თბილისში შეჰქონდა. აქ მის რეალიზაციას ფირუზა ზანდაროვი ახდენდა. ნაწილს კი,

უმთავრესად ქსოვილებს, ჩრდილოეთ ირანის ქალაქებში არშაკ ბერბერიანი ასაღებდა.

გრიგოლ ზანდაროვი დღისით მალაზიებსა და ფაბრიკებში დარბოდა. სალამო ხანზე დიდ ბულვარებზე დასეირნობდა და აკვირდებოდა ყველას, ვინც კი გემოვნებით იყო ჩაცმული და ბატონკაცური იერით გამოირჩეოდა. უფრო ხშირად ოპერის პასაჟის და პალე-როიალის მომიჯნავე ქუჩებში ტრიალებდა. გემოგახსნილი ვაჭარი ბულვარებზე, კაფე-რესტორნებში, სამორინეში (მოთამაშეთა ყურებით ერთობოდა, თვითონ კი არასოდეს არ თამაშობდა), არისტოკრატიულ უბნებსა და თეატრებში ითვისებდა დახვეწილ მანერებს.

ლამლამობით გაზით განათებულ პარიზში სიარული უყვარდა, გაზის ფარების გრძელი, დაუსრულებელი მძივების ციმციმს აღტაცებული გასცქეროდა და იმ დღეს ნატრობდა, როცა მისი საყვარელი თბილისი პატარა პარიზად გადაიქცეოდა.

თბილისელი არისტოკრატები და გამდიდრებული მოქალაქენი მალრიბულ გემოვნებას ისე ითვისებდნენ და იქაურ ფუფუნების საგნებს ისეთნაირად ეტანებოდნენ, რომ ამ ნატურის ახდომას ბევრი აღარაფერი უკლდა.

გამრჯე და თადარიგიანი გრიგოლ ზანდაროვი მოგების წყურვილს ველარ იკლავდა.

მაგრამ ვაჭრის გრძელ გზას ფათერაკი და ხიფათი მუდამ თან ახლდა.

ეს ფათერაკიც ისევე მოულოდნელად მოხდა, როგორც ყოველგვარი ფათერაკი ხდება.

პარიზში სავაჭროდ ჩასული თბილისელი სოვდაგრები პოლ ნიკეს სამიკიტნოში თეთრ ღვინოს და თევზს მიეძღვნენ, ხარფუხელი ოსეფა ცხრაპერანგაშვილი ატლანტიკის ოკეანეში დაჭერილ თევზს ისეთნაირად მიაძღა, რომ დარეტიანდა და სულის მოსაბრუნებლად გარეთ გალასლასდა. ქუჩაში სახლების რიგს გაჰყვა და უშველებელი ბაღდადით ხან აწენილ ქოჩორს იმშრალებდა, ხან ოფლით დასველებულ პირსახეს და გარმონივით დაკეცილ კისერს. ამ დროს ერთ-ერთი სახლის სახურავიდან კრამიტი გადმოვარდა, თავზე დაეცა და იქვე სული გააფრთხოვინა.

თბილისელი სოვდაგრები ამ ამბავს უდრტვინველად შეხვდნენ და მხოლოდ თავის ქნევით გამოხატეს თავიანთი სინანული. გასაკვირი აქ არაფერი იყო: ისინი ჯერ კომერსანტები არ იყვნენ და გულადობით შუა საუკუნეების იმ მოგზაურ ვაჭრებს ჰგავდნენ, რომელთაც ათასნაირი გაჭირვებისა და განსაცდელის გადატანა უხდებოდათ და უდაბნოებსა და ზღვებზე გაკაყებულნი შეუპოვარი სულისკვეთების თვისებებს და ტიტანურ ნებისყოფას აქლემის ზურგზე და ხომალდის ბაქანზე იძენდნენ.

ყველაზე მეტად თავი გრიგოლ ზანდაროვმა გამოიღო. ვახტანგ ტაშირელს არც ეს გამოჩენია მხედველობიდან. ამკარად ჩანდა, რომ თბილისელი ვაჭრების მეთაური პარიზში ის იყო ან ასეთად ეგულეობდათ. პოლიციის მიერ ის გაიქცა იერუსალიმის ქუჩაზე (აქტებში გარდაცვლილი ოსეფა ცხრაპერან-

გაშვილი ჟოზეფ (ვარპეროვად ჩანერეს). რუსეთის პარიზის საკონსულოშიც მან მოაწესრიგა გარდაცვლილი სოვდაგრის ქალაქები და ქონების ნუსხები. ოსეთა ცხრაპერანგაშვილი მონპარნასის სასაფლაოზე დამარხეს. ნესი პარიზის სომხური თემის მღვდელმა აუგო. პირველადი ზოგმა ქართულად გადაინერა, ზოგმა — სომხურად. ქელეხი კი ბერძენი დიმიტრიოს პაპანდოპულოს რესტორანში ისეთი ღრეობით გადაიხადეს, რომ ქუდები სულ ჭერსაჰკრეს.

სუფრის თავში თამადად გრიგოლ ზანდაროვი იჯდა, მარიფათიანად ირჯებოდა და უკვე კარგა მაგრად შეზარხოშებული სოვდაგრები ერთხმად აღნიშნავდნენ, რომ ზანდარანთ გრიგოლი თამადაობით სახელგანთქმულ კონა ფალავანდოვს ტოლს არ დაუდებდა.

სუფრაზე აუარებელი ხორაგი ეყარა, მაგრამ არც ერთმა სოვდაგარმა თევზს პირი არ დააკარა.

5. საკერავი მანქანა

**წავედით იმ დღესვე საკერავების მაშინების სანახავად.
გიორგი ერისთავი, „ჩემი მოგზაურობა ევროპაში“**

გრიგოლ ზანდაროვმა სხვა მხრივაც გააკვირვა ვახტანგ ტაშირელი.

იმ დღეს მას გრიგოლმა სენ-ანტუანის ქუჩის დასაწყისში მოჰკრა თვალი. ტაშირელი ბასტილიისაკენ აპირებდა გახვევას. შადრევნის პირდაპირ გრიგოლმა ხელით ანიშნა, გაჩერებულიყო. ფაცხაფუცხით მიიღბინა მასთან და სახეგაბრწყინებულმა მიაძახა:

— დაიცა, დაიცა, ვახტანგჯან, ერთი რამე უნდა გაჩვენო.

მიუხვ-მოუხვიეს და ერთ დიდ მალაზიას მიადგნენ. აქ ზანდაროვმა თავის თარჯიმანს ხელკავი გამოსდო, მალაზიაში შეიყვანა და საკერავი მანქანის წინ დააყენა.

— ერთი უყურე, ვახტანგჯან, რანაირად მუშაობს.

მალაზიის პატრონს მიუბრუნდა და ფრანგულად უთხრა:

— გვიჩვენეთ, ბატონო, როგორ მუშაობს თქვენი მანქანა.

მალაზიის პატრონმა მანქანა აამუშავა და თან განმარტა:

— საკერავი მანქანა სულ უფრო და უფრო უმჯობესდება. ვილას ახსოვს ის უბადრუკი მოწყობილობა, რომელიც 1755 წელს ინგლისში ვიზენტალმა გამოიგონა. დიდი ღირსების არც 1804 წელს საფრანგეთში დამზადებული ის მანქანა იყო, რომლის პატენტი სტონმა და ჰენდერსონმა მიიღეს. არა უჭირდა რა 1829 წელს ტიმონიეს მიერ დამზადებულ მანქანას, რომელიც ქსოვილს ერთი მიმართულების ჯაჭვისებურ ხაზზე კერავდა. სასარგებლო აღმოჩნდა მადერსპეგერის გამოგონებაც. მან გამოიგონა ნემსი ყუნწიანი ბოლოთი. ამ ნემსის გაუმჯობესებაზე მუშაობდნენ ფიშერი, გიბსონი და ჰანტი. ეხლა

ჩვენ უკეთეს მანქანებს ვყიდით და, ბატონებო, გირჩევთ მათ შეძენას. თუმცა საკერავი მანქანები სულ უფრო და უფრო უმჯობესდება. ამბობენ, რომ კიდევ უფრო თვალსაჩინო შეიძლება აღმოჩნდეს გიბსის, ზინგერის და ვილსონის მუშაობა.

— ფეხსაცმელების საკერავ მანქანაზე რაღას იტყვით? — ისევ ჩართო სიტყვა ზანდაროვმა.

მალაზიის პატრონმა თავისი ნოქრის დახმარებით ახლა ფეხსაცმელების საკერავი მანქანა აამუშავა და მისი გამოგონების ისტორია ისევე ვრცლად აღწერა და დაახასიათა, როგორც ქსოვილების საკერავი მანქანის გამოგონება.

— ფეხსაცმელების საკერავი მანქანა, — თქვა მან, — უფრო გვიან გამოიგონეს, დაახლოებით ამ ორმოცდაათი წლის წინათ. 1790 წელს სენატმა მიიღო პატენტი ფეხსაცმელების შესაკერავ მანქანაზე. ათი თუ თხუთმეტი წლის შემდეგ მისი გაუმჯობესება სცადეს სტონმა და ჰენდერსონმა. ქსოვილების საკერავი მანქანის მსგავსად, ფეხსაცმელების საკერავი მანქანაც, რაც დრო გადის, მით უფრო უმჯობესდება, რომელ მანქანას ინებებთ, ბატონებო. მერწმუნეთ, ორსავე შემთხვევაში კმაყოფილი დარჩებით.

მალაზიიდან გამოსვლისთანავე ზანდაროვმა ტაშირელს მტკიცე გადანყვეტილებით უთხრა:

— თბილისში ფეხსაცმელების ფაბრიკის გახსნის აზრი მიტრიალებს თავში. ფეხსაცმელების საკერავი მანქანა ხომ ვნახეთ, მამ რაღა გვიძლის ხელს?

სიტყვა ველარ დაამთავრა, მათ წინ ლურჯბლუზიანი ფრანგი მუშა აიტყუზა. ასოთამწყობი იყო. მას ტაშირელი „რევიუ ინდეპენდანტის“ კითხვის დროს გაეცნო სენ-დენის პატარა სამკითხველოში.

ლურჯბლუზიანი გადაკრული ჩანდა, მან მხიარულად ჩაუკრა თვალი ტაშირელს. ზანდაროვის მაღალ შავპრიალა ცილინდრს მიაჩერდა და პოლკოვნიკის რიხით შესძახა:

— *Chapeau bas devant ma casquette, a genoux devant l'ouvrier!*

ტაშირელს გაუცინა, შეტრიალდა და თავისი გზა განაგრძო.

ზანდაროვი მას დაძაბული უყურებდა, უფრო სივრცეს უთხრა, ვიდრე ტაშირელს:

— არა, ფაბრიკის გახსნის საქმე კარგად უნდა ავწონ-დავწონო, აუტკივარი თავი რაზე უნდა ავიტკივო? ისევ ისა სჯობს, აქ იაფად ნაყიდი იქ ძვირად გავყიდო. რა მეჩქარება? კასტელას მაგალითი წინ არა მაქვს?! მუშები საიდან უნდა მოვიყვანო, როცა გლეხებს ქედზე ბატონის უღელი აქვს დადგმული? არა, არა, მტკვარზე ბევრი წყალი ჩაივლის, სანამ თბილისშიც ამისთანა ლურჯბლუზიანები გაჩნდებიან. თუ ველირსე, ქუდს ვერც იქ მომახდევინებენ. მაიცა, მაიცა, ის, რაც ჯერ არ არის, იმაზე რათ ვლაპარაკობთ?

ისევ გამხიარულდა, ტაშირელს გაახსენა:

¹ მოუხადე ცილინდრი ჩემს ქუდს, დაიჩოქე მუშის წინაშე, — XIX საუკუნის 40-იან წლებში პარიზში გავრცელებული სიმღერის სტრიქონებია.

-- კაცო, თავად გოსტამაბიშვილს სტუმრობას არ დაეპირდით? როდის ვენვით, ვახტანგჯან? პაემანი დათქვეს და ერთმანეთს დაშორდნენ.

6. ოცნება და სინამდვილე

მიმსახურეთ! აჰ, მე მარადუამ ვიქნები თქვენი მადლობელი.
ფლორა ტრისტანი¹, „მუშათა კავშირი“

ტაშირელი დიდხანს დაფიქრებული იდგა. თვალები მსრბოლავ ეტლებზე უშტერდებოდა, ფიქრით კი ზანდაროვზე ფიქრობდა. რაც უფრო ახლოს ეცნობოდა მას, მით უფრო გაოცებული რჩებოდა.

ზანდაროვი მასში ცნობისმოყვარეობასაც აღვიძებდა და დაუოკებელ სიძულვილსაც.

როცა იგი თავისი ქვეყნის მომავლის განჭვრეტას ლამობდა, მის აღორძინებას და წარმატებას ყოველთვის გრიგოლ ზანდაროვს უკავშირებდა. დღევანდელი სოვდაგარი მას ხვალინდელ ფაბრიკანტად მიაჩნდა. ფულის ამ უბრალო დამგროვებელს ქორვაჭრის, ჩარჩის, მევახშის და მოგზაური ვაჭრის თვისებები იმ მომენტში უნდა დაკარგოდა, როცა ფუფუნების საგნების მყიდველთა გვერდით იაფი და ყოველდღიური მოთხოვნილების საქონლის მომხმარებლები დიდი რაოდენობით გაჩნდებოდნენ. ასე მოხდა დანინაურებულ ქვეყნებში. ასევე უნდა მომხდარიყო საქართველოშიც. რას მოუტანდა გრიგოლ ზანდაროვი ხალხს? ადამ სმიტის თხზულების ფურცლებზე დაფიქრებულ ვახტანგ ტაშირელს პასუხი მზად ჰქონდა: ეკონომიკურ აღორძინებასთან ერთად სილატაკესა და უსამართლობას. ეს ისტორიის გარდუვალი, უღმობელი კანონი იყო. მაშასადამე, მისი ქვეყნისათვის ზანდაროვთან ერთად ფურიეც იყო საჭირო. ტაშირელმა ამაყად ასწია თავი, რადგან ამ აზრის წყალობით მან თავისი მოვალეობაც აღმოაჩინა.

გაიღიმა.

ზანდაროვის მიდრეკილებების და ტაშირელის მისწრაფებების შეთანხმება შეუძლებელი იყო.

უკვე ახლა, როცა ჰეგელის ახალგაზრდა მოტრფიალის ფიქრები წინ უსწრებდნენ მისი ქვეყნის მომავალ და აუცილებელ მოვლენებს, ისინი უკვე მტრები იყვნენ.

ამგვარ დასკვნას იგი მხოლოდ წაკითხული წიგნების მიხედვით არ აკეთებდა. ამასვე უკარნახებდა დასავლეთ ევროპაში ნანახიც და განცდილიც. გოტფრიდის გაცნობამ და მისმა თვითმკვლევლობამ მასზე წარუშლელი

¹ ფრანგი ფურიერისტი ქალი. შარლ ფურიეს თავგადადებული თაყვანისმცემელი.

შთაბეჭდილება მოახდინა. გოტფრიდსაც მაინის-ფრანკფურტში ის ანუ-
ხებდა, რაც ტაშირელს — მოსკოვში, მაგრამ არც პარიზში, სადაც უკვე ორი
რევოლუცია იყო მომხდარი, ადამიანები, აშკარად ჩანდა, უფრო ბედნიერად
არ გრძნობდნენ თავს. მაშ, სადღა იყო ბედნიერებისა და ურთიერთნდობის
ქვეყნები? სად იყო ადამიანი ნამდვილად თავისუფალი?
კონსტიტუციური უფლებების მიუხედავად, ადამიანი დამცირებული, დამ-
დაბლებული და აუტანელი შრომით გაყვლეფილი იყო თვით ისეთ ქვეყნებში,
სადაც რევოლუციები სამი საუკუნის მანძილზე ერთმანეთს მისდევდა —
ნიდერლანდებში, ინგლისსა და საფრანგეთში. მაშ, რა არის საჭირო, რათა
ადამიანმა მისი შესაფერისი ღირსებით იშრომოს და იცხოვროს? — კითხუ-
ლობდა ტაშირელი და პასუხს სენ-სიმონის და ფურიეს წიგნებში პოულობდა.
ამიტომ ადამიანთა ბედნიერების საწინდრად თანხმობასა და თანასწორობაზე
დამყარებული საზოგადოების შექმნა მიაჩნდა.

დიდი ქალაქების ქუჩებში ხშირად ხვდებოდა იგი დამშეულ და დაღვრემილ
ადამიანებს ან ალგზნებულ ბრბოს, რომელიც მოედნებზე პურსა და უფლებას
მოითხოვდა, ხოლო პოლიცია ხმლებითა და მათრახებით ფანტავდა. ჯერ კი-
დეც სტუდენტობის დროს ნაოცნებარი ევროპა სულ სხვა აღმოჩნდა, ვიდრე
მას ეგონა.

ერთხელ მის თვალწინ ვიღაც ყმანვილი კაცი ფარნის ბოძზე აცოცდა, ზედ
იაკობინელის ქუდი დაკიდა და ხმამაღლა დაიყვირა: „რესპუბლიკას გაუმარ-
ჯოს!“ ამის გამგონე ტაშირელს თვალები აენთო, ახალგაზრდა რესპუბლი-
კელს აღტაცებით დაუნყო ყურება და მზად იყო, თუ ბრძოლა გაჩაღდებოდა,
სიცოცხლე რევოლუციისა და რესპუბლიკისათვის გაენირა.

— მე რევოლუციის მონმე ვხდები!

ნამოიძახა აღელვებულმა ტაშირელმა და ასე ეგონა პარიზის გმირი ხალხი
დაუყოვნებლივ აღსდგებოდა, ქუჩის ქვაფენილს აჰყრიდა, კასრებს მოედანზე
გამოაგორებდა და ბარიკადებს აღმართავდა „მარსელიეზას“ გუგუნში. მამა-
ცი რესპუბლიკელი ჟანდარმებმა ფარნიდან ჩამოათრიეს, მაგრამ ბრბომ იგი
გაათავისუფლა. ამ შემთხვევის შემდეგ ტაშირელმა დამბაჩა შეიძინა, რითაც
ძალზე გააოცა ზანდაროვი.

ტაშირელი რესპუბლიკელებს გაეცნო და დაუახლოვდა. ბიბლიოთეკის
ნაცვლად ახლა უფრო ხშირად ყავახანებში დადიოდა, წიგნი გაზეთით შეცვა-
ლა და ფხიზლად აკვირდებოდა პარიზის მდაბიო ხალხს, მის სულისკვეთებას
და განწყობილებას. ყურადღებით ათვალიერებდა ლურჯბლუზიან მუშებს.
დაეხეტებოდა მარეს უბანში, სადაც ლარიბ-ლატაკნი, საბრალონი და განკი-
ცხულნი ცხოვრობდნენ და ლუკმაპურს ძლივს შოულობდნენ, მაგრამ სახეზე
სასონარკვეთილების მაგიერ ტანჯვა-წვალების დათრგუნვის ნადილი და ბრ-
ძოლის წყურვილი აღბეჭდოდათ. ყავახანებში მის მეინახეებად სტუდენტები,
ხელოსნები, მუშები და ინტელიგენტები იყვნენ. მათთან საუბრის დროს მას
სულ უფრო და უფრო უმტკიცდებოდა იმის რწმენა, რომ ხალხის განთავისუ-

ფლება თვითონ ხალხის საქმე იყო, რადგან სიღარიბით და შიმშილით გამონ-
კეული ტანჯვა ხალხს ღმობიერს ხდიდა, ხოლო უსამართლობის შეგნება —
არსებული წყობილების მტრად.

იმედსა და რწმენას კომუნისტური ბანკეტები უძლიერებდა. აქ ორატო-
რები რევოლუციის მოახლოებას ლაღადებდნენ და ქარიშხლის ამოვარდნას
ელოდნენ. გარეგნულად ეს ჯერჯერობით გიზოს მთავრობის დამხობის წი-
ნასწარმეტყველებაში ვლინდებოდა.

უკეთეს მომავალს გზას მდაბიონი და განკიცხულნი უკვლევდნენ და
არა ისინი, ვინც მდიდრულ ეტლებში ისხდნენ და ბრწყინვალე სასახლეებ-
ში ცხოვრობდნენ.

ამგვარი აზრები ეუფლებოდა ხოლმე ტაშირელს, როცა იგი სენის სანაპი-
როებზე დასეირნობდა.

დიდხანს სეირნობდა ნათელი ფიქრით და ოცნებით შთაგონებული.

სწამდა და სჯეროდა მდაბიოთა აღდგომა.

საბრალოთა აღაღება.

განკიცხულთა ამაღლება.

გაყვლეფილთა განთავისუფლება.

მზის უკანასკნელი სხივები სენას თეთრ-წითლად ეფინებოდა.

პარიზი იისფერ ბინდბუნდში ეხვეოდა, ტაშირელი — თავის ფიქრებში.

კარი მეთხუთმეტი

1. თავადის სტუმრები

კახურის ღვინით აღესილი
აზარფეშაცა ხელს გვეპყრას,
მოთალი, თევზი, მწვანელი
აკვიჭრელებდეს წინ სუფრას.
გრიგოლ ორბელიანი, „იარაღის“

იმავე საღამოს სენ-ჟერმენის უბნის მდიდრულ ჰოტელში თავად ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილს სტუმრად ეწვივნენ გრიგოლ ზანდაროვი და ვახტანგ ტაშირელი. მათი მოსვლა თავადს მსახურმა ამცნო. გახარებული მასპინძელი სტუმრებს მოსაცდელ ოთახში გამოეგება. თანამემამულეებს ერთხელ კიდევ გადაეხვია და გადაკოცნა. მერე დიდის ამბით შეიყვანა სტუმრების მისაღებ დარბაზში. თავადი ცქმუტავდა, იცინოდა, ხუმრობდა, განუწყვეტლივ ლაპარაკობდა და პარიზში ციდან ჩამოვარდნილ თანამემამულეებს ალერსით ეუბნებოდა: „თქვენ გახარებას, ერთი კარგი ქართული გამაგონეთ, ერთი ჩვენებურად შესძახეთ და მასიამოვნეთ. ჩემი კნენა რუსულს ძლივს კადრულობს, არაათუ ქართულსა. გულს მუსიო ბროსესთან ვიოხებდი, მაგრამ იმისმა „ჩუენმა“ გული გამინყალა, თავი მომაბეზრა. იმის ლაპარაკზე კაცს ეგონება გადაშლილ წიგნს კითხულობსო, ვეუო, თქვენ ამ ქალაქში საიდან გაჩნდით?“ — წარამარა კითხულობდა თავადი.

მათი მოსვლით იგი გულწრფელად იყო გახარებული, მაგრამ თან შეშფოთებულიც ჩანდა, მას აგონდებოდა, რომ ტაშირელი პატარა და უფერული აზნაური იყო, ხოლო ზანდაროვი — ვაჭარი.

თავადი გულს იმით იმშვიდებდა, რომ ამ საღამოს კნენა გოსტაშაბიშვილი არ ელოდა რუს თავადებს და კნენებს, ევროპულ გრაფებს და მარკიზებს, სამსახურიდან გადამდგარ გენერლებს და ყოფილ მინისტრებს, ელჩებს და გამოჩენილ მოგზაურებს, სახელმოხვეჭილ პოეტებს, მწერლებს, მუსიკოსებს და მხატვრებს. თავადი გოსტაშაბიშვილი ნატრობდა, რათა მის სტუმრებს სასურველი შთაბეჭდილება მოეხდინათ გოროზსა და თავნება კნენაზე, რომლის უსიტყვო საყვედურის მას უფრო მეტად ეშინოდა, ვიდრე ზოგიერთ მორჩილ ქმარს კაპასი და ჭირვეული ცოლის გაანჩხლებისა.

-- თავადო, ამ ქალაქში ცხოვრება რამ გაფიქრებინათ? -- ჰკითხა ნიაზით ტაშირელმა თავად გოსტაშაბიშვილს.

— ჩემმა კნენამ. ეგ ბავშვობაში პეტერბურგსა და პარიუს იზრდებოდა და თბილისში ვერ გასძლო. აქ დავსახლდით, ვეუო, ვერაგ ზით ვერ დავიყოლიე, ვეხვენები, მაგრამ აქედან ფეხს აღარ იცვლის. ტალახიან თბილისში ცხოვრება არ უნდა. მე კი,

ვერწარმოიდგენთ, რანაირად მომენატრა ჩვენი მტკვარი, ჩვენი თბილის-ქალაქი. როგორ, უფალო ვახტანგ, თქვენ არც საქართველო გინახავთ და არც თბილისი? მაშ, უფალო გრიგოლს ჰკითხეთ, ეგ გეტყვით ჩვენი ქვეყნისა და ქალაქის სილამაზეს. ჰა, უფალო გრიგოლ, რა სჯობია, მტკვარზე, ნისქვილებთან, ტივზე ქეიფს? ორთაჭალის ბალებში დილით დუდუკის საარს? ლაზათიან დროსტარებაში სათარას სიმღერების მოსმენას! ეხლა კინტოების თარაფებს არ იკითხავთ?! შუა ქეიფზე, ცოცხალს სუფრაზე რომ ისვრიან და თან ეშხიანად იძახიან: „გაამოთ, კნიაზებო, გაამოთ!“ იფ, იფ, იფ! ვეყო, ამისთანებს კიდევ სად ნახავ?

ზანდაროვსაც საღერღელი აეშალა, თვალეგაბრწყინებული თავადს თავის ქნევით ეთანხმებოდა, მაგრამ სანამ თბილისის ბალებში ქეიფებს გაიხსენებდა, მაიკო კურტანიძე დაუდგა თვალწინ თავისი ჭახჭახა სიცილით. ზანდაროვს თბილისზე უფრო მეტად საყვარლის ნახვა ენატრებოდა.

თავადმა ვაჭრის პირწყლიანი სიცილი მოგონებათა დასტურად მიიღო და ენად გაიკრიფა:

— ორთაჭალიდან სატიომდე ბალს ისე როგორ გავუშვებდი, რომ იქ სუფრა არ გამეშალა! — დაიტრაბახა თავადმა, — სატიოს ბაღში ყოფილხართ, უფალო გრიგოლ?

ზანდაროვმა თავიც დაუქნია და ქალაქურადაც წამოსცდა:

— ვყოფილვარ რომელია, იქაურობა სულ აკლებული მქონდა!

თავადი შეკრთა.

ვაჭრის კინტოური წამოძახილი არ მოეწონა.

კარებისაკენ ფრთხილად გაიხედა და გაინაბა.

ზანდაროვიც უხერხულად შეიმშუმნა და ისევ პარიზული იერი მიიღო.

თავადი ახლა ტაშირელს მიუბრუნდა:

— თქვენც რუსეთუმე ბრძანდებით, უფალო ვახტანგ? მაშ, ჩემი კნეინა გეცნობებათ?

— შეიძლება არ ვიცნობდე, მაგრამ გაგონილი კი მქონდეს, კნეინა ვისი ასული ბრძანდება, თავადო?

— როგორ თუ ვისი, ვეყო?! ჩემი სიმამრი პოლკოვნიკი გახლდათ, თავადი დავით სავარსამიძე.

2. თავადის ასულის თავგადასავალი

კომენდანტის ოჯახში ნათესავით მიმიღეს.

ა. პუშკინი, „კაპიტანის ქალიშვილი“

ვახტანგ ტაშირელს მამის ნაამბობი მოაგონდა:

ბოროდინოს ველზე მძიმედ დაჭრილ დავით სავარსამიძეს მოსკოვის მახლობლად ერთი რუსი თავადის ოჯახში უვლიდნენ. დაჭრილ მხედარს

თავადის ერთადერთი ასული დასტრიალებდა, უვლიდა, სარეცლიდან არ შორდებოდა, ჭრილობებს უხვევდა, მის სასთუმალთან ღამეებს უძილოდ ატარებდა, მისი სიცოცხლის გადასარჩენად თავს არ ზოგავდა. თავადის ასულის მოვლა-პატრონობამ თავისი გაიტანა. დაჭრილმა მოიხედა. მომჯობინდა. ფეხზე წამოდგა. ყავარჯნებით თავადის დიდ ბაღში სეირნობა დაიწყო. თავადის ასული ყველგან თან დასდევდა. უფრო ხშირად მთავარ შადრევანთან ქვის გრძელ სკამზე სხდებოდნენ, თავზე კი ცელქი ამურების ქანდაკებები დაჰყურებდათ მომარჯვებული მშვილდ-ისრებით. თავადის ასული ბოროდინოს ბრძოლის გმირს ნიგნს უკითხავდა ან ახალ ლიტერატურულ ნაწარმოებზე ესაუბრებოდა. მათი ერთად ყოფნა თანდათან უსიტყვო ტრფიალში გადაიზარდა, ტრფიალი — მგზნებარე სიყვარულში, სიყვარული კი ქორწინებით დამთავრდა. დავით სავარსამიძეზე დაქორწინებულ თავადის ასულს ერთი წლის შემდეგ ქალიშვილი შეეძინა, მაგრამ თვითონ მუცელს გადაჰყვა. დადარდიანებული დავით სავარსამიძე მოგზაურობას შეუდგა. გოგონას კი გამძელად ქართველი დედაკაცი მიუჩინა, სავარსამიძეების ოჯახში გამძელადვე წამყოფი, რომელიც მხოლოდ ქართულად ლაპარაკობდა. დავით სავარსამიძე ევროპის სხვადასხვა ქალაქებში ცხოვრობდა, ზამთარს კი ყოველთვის პარიზში ატარებდა. მოგზაურობის დროს მას უკვე მოჩიტული ასულიც თან დაჰყავდა და ევროპულად ზრდიდა. მაგდა სავარსამიძემ ბრწყინვალედ იცოდა ფრანგული, ინგლისური, იტალიური, გერმანული და ესპანური ენები. ქართულად მხოლოდ მამასა და გამძელს ელაპარაკებოდა. ბევრს კითხულობდა. მამასთან ერთად თეატრებში დაიარებოდა და სცენაზე სახელგანთქმული მსახიობების თამაშს უყურებდა. მუსიკით, პოეზიით და მხატვრობით იყო გატაცებული. საუკეთესო მასწავლებლებთან სწავლობდა მუსიკას და ხატვას. მამაც ყოველნაირად ხელს უწყობდა მისი მიდრეკილებების და ნატიფი გემოვნების განვითარებას. ევროპის ქალაქთა მუზეუმებში დაჰყავდა გამოჩენილი მხატვრების სურათების საჩვენებლად. არ აკლდებოდნენ სახელმძღვანელო მუსიკოსების კონცერტებს. ნათესაურ გრძნობაზე უფრო მეტად მამა-შვილს ნიგნის, მუსიკის და თეატრის სიყვარული აკავშირებდა. დავით სავარსამიძე საკუთარი პირმშოს მშობელიც იყო და მეგობარიც. თვითონ ცოლს აღარ ირთავდა და ყველაფერს აკეთებდა იმისათვის, რათა მისი ერთადერთი მაგდა ცხოვრებაში ბედნიერი, კმაყოფილი და ნებიერი ქალი ყოფილიყო. უფრო გვიან ტაშირელმა მაგდა გოსტაშაბიშვილისაგან გაიგო, რომ დეკაბრისტების დამარცხებამ დავით სავარსამიძე გულჩათხრობილი გახადა. ერთ ადგილზე ველარ ჩერდებოდა, ქალაქიდან ქალაქში გადადიოდა. ბოლოს ხანგრძლივი მოგზაურობა და ხეტიალი მობეზრდა. წინაპრების სამშობლოს ნახვამოსწყურდა, საქართველოში იგი სწორედ იმ დროს ჩავიდა, როდესაც რუსეთის ჯარი ახალციხის ასაღებად იერიშს ამზადებდა. ძველ მხედარს გულმა ველარ მოუთმინა და ახალციხის აღებაში მონაწილეობა მიიღო. იერიშის დასაწყისში იგი თურქებმა მძიმედ დაჭრეს და ჭრილობებისაგან სწორედ იმ დროს

გარდაიცვალა, როცა ახალგაზრდა ოფიცერს გრიგოლ ორბელიანს გამარჯვების ალაში ახალციხის რაბათზე აპქონდა. მაგდა სავარსამიძე მარტოდმარტო დარჩა. ამიერიდან მისი ერთადერთი მახლობელი ადამიანი მოხუცი გამდელი იყო. ლამაზსა და მდიდარ თავადის ასულს ირგვლივ ახალგაზრდა ვაჟები ეხეოდნენ და შესტრფოდნენ. ზოგი მისი სილამაზით იყო მოხიბლული, ზოგიც — სიმდიდრით. მაგრამ რომანტიკული განწყობილების მაგდა სავარსამიძემ თავისი არჩევანით ყველანი განაცვიფრა. ცოლად გაჰყვა ათი წლით უფროს ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილს, რომლის მთელი ღირსება იმაში მდგომარეობდა, რომ წარმოსადეგი შეხედულების და ვაჟკაცური გარეგნობის მამაკაცი იყო. ქორწინება უიღბლო გამოდგა. ასე განსაჯა წმინდა გერეკის ცხვირზე დარჭობილმა ქინძისთავმა (ფრანგი გასათხოვარი გოგოები იმავე მიზნით ურჭობდნენ წმინდა გერეკის ტიკინას ცხვირზე ქინძისთავეს, რა მიზნითაც თბილისელი გოგოები სუფ-სარქისის ღამეს სათითეს მარილით ავსებდნენ და ნუმს ინახავდნენ). ჩვიდმეტი წლის მაგდა სავარსამიძეს გატაცება სიყვარულად მოეჩვენა, მისი ქმარი სრულიად გაუნათლებელი აღმოჩნდა. ამასთან მოუქნელი და ტლანქი გახლდათ, თუმცა, ამავე დროს, უალრესად გულკეთილი, თვინიერი და მორჩილი იყო. თავრიზის ალებისას სახელგანთქმული ოფიცერი შინ ცოლის წარბის აწევაზე კრთებოდა, მაგრამ ბუნებით ამაყ მაგდას ქმრის მორჩილება უფრო ალიზიანებდა, ვიდრე სოფლის მღვდელთან გაზეპირებული სწავლა და ყრმობისას ეკლესიაში დასწავლილი გალობა. მაგდამ მოიწყინა. თვატრი, კონცერტები და მუზეუმები მოენატრა. კნეინა მზეხათუნის (მანანა გერმანოვიშვილის მამიდის) საოჯახო სპექტაკლებში მონაწილეობა მას არც ართობდა და არც კმაყოფილებას ჰგვრიდა, მხოლოდ მთავარმართებლის მეჯლისები აგონებდა მას პეტერბურგის, პარიზის და ევროპის სხვა ქალაქების მეჯლისებს. მაგრამ 1832 წლის შეთქმულების აღმოჩენის შემდეგ მეჯლისებიც იშვიათად იმართებოდა თბილისში. ყველაზე ცნობილი ახალგაზრდა თავადები საპრობილეში ისხდნენ, ამიტომ „ყაზარმობის“ დროს, როცა საზოგადოება რჩეული პიროვნებების დაპატიმრებით იყო შეშფოთებული, მეჯლისების გამართვა და მეჯლისებზე გამორჩენა ყველას უხერხულად მიაჩნდა. მაგდამ მოიწყინა. ბოლოს ველარ მოითმინა და ქმარს გადაჭრით უთხრა, — ან პარიზში საცხოვრებლად გაჰყოლოდა, ან განშორებოდა. ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილს ცოლთან გაყრა არ შეეძლო, რადგან ეს დიდ სირცხვილად ითვლებოდა. თავი დალუნა და ცოლს იქ გაჰყვა, სადაც იგი თავს სრულიად უცხოდ გრძნობდა.

პარიზში რუსები და ფრანგები მაგდას კნეინა გოსტაშაბოვას უწოდებდნენ, ხოლო ანდუყაფარს — თავად ანდრეი გოსტაშაბოვს.

ასეთი იყო თავად სავარსამიძის ასულის თავგადასავალი.

ამ თავგადასავალიდან ვახტანგ ტაშირელმა ზოგი რამ მამის ნაამბობიდან იცოდა, ზოგიც შემდეგ თვითონ მაგდა გოსტაშაბიშვილისაგან შეიტყო.

— თავად დავით სავარსამიძეს მამაჩემი კარგად იცნობდა, თავადო, — უთხრა მან თავად ანდუყაფარს.

თავადს ქროლა თვალეზი გაუბრწყინდა. გაუხარდა, ალტაცებულმა ნა მოიძახა:

— იქნებ კნეინასაც იცნობთ, ყმანვილო?

— არა, თავადო, მხოლოდ მისი ვინაობა ვიცი. არც თავად სავარსამიძეს და არც მის ასულს არსად შევხვედრივარ.

— ეხლავე გაგაცნობთ, ვეუო. სადაც არის კნეინაც გამოჩნდება.

თავადმა ისევ შიშით შეათვალა თავისი სტუმრები, განსაკუთრებით კი ვაჭარი ზანდაროვი. ეშინოდა, ისინი ურიგოდ არ მოქცეულიყვნენ ან ხეპრული სიტყვა არ ნამოსცდენოდათ კნეინას წინაშე, რომელიც თავის სახლში მხოლოდ ღირსეულ სტუმრებს იღებდა.

3. კნეინა გოსტაშაბიშვილი

მას მრავალი უცნაურობანი სჭირდა, მაგრამ კიდევ უფრო მეტად თავისი მიმზიდველობით გამოირჩეოდა.

ა. პუშკინი, „როსლავლევი“

დარბაზში კაბის ყრუ შრიალი გაისმა, კარებში კნეინა გოსტაშაბიშვილი გამოჩნდა.

ზანდაროვი კინალამ ნამოხტა, უცებ იმ დიდ დარბაზში ევროპულად ჩაცმული მაიკო კურტანიძე მოელანდა.

თვალეზი დააჭყიტა, გაშტერდა და გაოგნდა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი საოცრად ჰგავდა მაიკო კურტანიძეს. ოლონდ ალაფის ცოლს მუქი თავთუხისფერი თმა ჰქონდა, კნეინა გოსტაშაბიშვილს — ბაცი ნაბლისფერი. იმას თაფლისფერი თვალეზი, ამას — ოქროსფერი.

ტყუპის ცალებს ჰგავდნენ ისინი.

ორთავე დედოფლური აღნაგობით იყო დამშვენებული.

თითქმის შეუმჩნეველ განსხვავებას მხოლოდ მათი პარიზული და თბილისური ჩაცმულობა აძლიერებდა. ამას გარდა, მაიკოს მუდამ პირი უცინოდა, მაგდა კი უკმეხად იყურებოდა.

კნეინა მხოლოდ თავის დაკვრით დაკმაყოფილდა. მინდვრისოდენა დარბაზი დედოფლური იერით გაიარა და განმარტოებით მდგარ სავარძელზე დედოფალივით დაჯდა.

თავადის სახლში პირველად მოხვედრილი გრიგოლ ზანდაროვი დამფრთხალი გამოიყურებოდა, არც ვახტანგ ტაშირელი გრძნობდა საკუთარ ქერქში თავს.

თავადი გოსტაშაბიშვილიც შეცბუნებული იყურებოდა და თვალს ვერც სტუმრებს უსწორებდა, ვერც ცოლს.

კნეინა ხმას არ იღებდა, მდუმარედ და მედიდურად იჯდა.

დუმილი გახანგრძლივდა.

— ვეჟო, ვერ წარმოიდგენ, როგორ გამიკვირდა, როცა პარიჟში ქართველები აღმოვაჩინე, — სცადა დუმის დარღვევა თავადმა.

კნეინამ უგუნებოდ წარმოთქვა:

— საკვირველია, საკვირველი.

— ვეჟო, ჩვენი ყმანვილი აზნაურის მამას თავადი დავით სავარსამიძე სცნობია.

კნეინამ ისევ რამდენიმე სიტყვა გაიმეტა.

— შეიძლება, ადვილად შესაძლებელია.

კვლავ დუმილი ჩამოვარდა.

კნეინას მხოლოდ მაშინ გამოეხატა ცნობისმოყვარეობა გულგრილ სახეზე, როცა გრიგოლ ზანდაროვის მოხდენილ გარეგნობას ყურადღება მიაქცია. სწრაფად შეათვალა იერა ახალგაზრდა ლამაზი მამაკაცი და თავისთვის გაიფიქრა: „საკვირველია, როგორ ჰგვანან ქართველები იტალიელებს და ესპანელებს“. შეუმჩნევლად გაუბა საუბარი სტუმარს, რომელსაც მისი ქმარი თბილისელ ვაჭარს უწოდებდა. ამიტომ სიტყვა ვაჭრობაზე ჩამოაგდო. როცა ზანდაროვი უპასუხა, რომ იგი სამკაულებით ვაჭრობდა, კნეინამ დაუყოვნებლივ გამოთქვა სამკაულების შეძენის სურვილი. ზანდაროვს ცხვირში მოგების სუნი ეცა. წელში თამამად გასწორდა და კნეინას ის სამკაულები ჩამოუთვალა, რომელთა შოვნა მას პარიზელ ოქრომჭედლებთან შეეძლო.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი ცივი და ოდნავ ბოხი ხმით ლაპარაკობდა. ეს აკრთობდა ანაზღად არისტოკრატებში მოხვედრილ ვაჭარს, მაგრამ წელანდელივით დამფრთხალი აღარ იჯდა სავარძელში. თანდათან თვალს გაბედულად უსწორებდა გოროზი კნეინას ზვიად გამომეტყველებას.

4. მუსაიფი

— კარგი, კარგი, მოდით ჩემთან სადილად, — თქვა მან, იმით ერთგვარად შემფოთებულმა, რომ მის სიტყვებში რალაცნაირმა სიმკაცრემ გაიღვავა; ეს ქალი არა მარტო კეთილი იყო, არამედ დიდებულიც.
ონორე დე ბალზაკი, „მამა გორიო“

თავადი გოსტაშაბიშვილი და ვახტანგ ტაშირელი ცალკე მუსაიფობდნენ.

— წელან თქვენ უფალი ბროსე ახსენეთ, მოაგონა ვახტანგმა თავადს, — ეს პატივცემული მეცნიერი თქვენს ოჯახში ხომ არ დაიარება, თავადო?

— დადიოდა, — უხალისოდ უპასუხა თავადმა, — დადიოდა, მაგრამ დამემდურა და გამექცა. ეხლა მიზეზს არ იკითხავ, ვეჟო? თან დედაჩემის ნამზითევი „ვეფხის-ტყაოსანი“ მქონდა წამოღებული, მარგალიტებით მოჭედულ ყდაში ჩასმული. მნახველნი დიდს ფასსა სდებდნენ. ბროსე ხელნაწე-

რებს უფრო ძვირად აფასებდა. შარშანინ, გაზაფხულზე, სან-სებასტიანის სასტუმროში დამრჩა და დავკარგე. მე მარგალიტებს ვნალვლობდი, ბროსე შაირებს სტიროდა. შემომიჩნდა და სულ იმას ჩამჩიჩინებდა: სან-სებასტიანის ქუჩის კედლებზე ქალაღდი გამოაკარი: „მპოვნელმა მარგალიტები თვითონ დაიტოვოს და ხელნანერი დაგვიბრუნოსო“. ვეუო, ამისთანა სისულელე გაგონილა? მარგალიტები ვინმეს ქისაში ექნება, ბრაზით ვუთხარი, იმ შაირებით კი ბუხარს გააჩაღებენ-მეთქი, ამ სიტყვების თქმაზე ბროსეს თეთრი ქალაღდისფერი დაედო სახეზე, ბოროტად შემომხედა, უზრდელად ზურგი შემომაქცია და იმ დღიდან ფეხი ამოიკვეთა ჩემი სახლიდან. ვეუო, ფრანგებს ზრდილობა ჩვენ უნდა ვასწავლოთ? — ნამოიძახა საყვედურით თავადმა და რაკი შეამჩნია, რომ ტაშირელსაც ქალაღდისფერი ედო სახეზე, მხრები გაკვირვებით აიჩეჩა:

— ვეუო, განა მარგალიტებზე ძვირი ღირს ის შაირები?!

— თავადო, — ცივი ხმით უპასუხა ტაშირელმა, — „ვეფხისტყაოსანი“ ქართველი კაცისთვის და მეცნიერთათვის ყოველგვარ მარგალიტზე ძვირფასია, რადგან თვითონ მისი შაირებია მარგალიტები!

— ვეუო, — გაბრაზდა თავადი, — მე ყდაზე შესხმულ მარგალიტებზე მოგახსენებ, შაირები რა სახსენებელია? „ვეფხისტყაოსანი“ ყველა ქართველის ოჯახშია. თქვენგან არ მიკვირს, აბა ეგ რა დასანანებელია? გილანურ მარგალიტებს კი შოვნა უნდა, ეგ მარგალიტები ჩემი ულუპაპის პაპას დაუსხამს ყდაზე, სპარსეთიდან გამდიდრებული რომ ჩამოსულა.

თავადი დაკარგული მარგალიტების აღწერას და ქებას შეუდგა, ტაშირელი კი გონებაში „ვეფხისტყაოსნის“ დაკარგული ხელნანერის დათარიღებას ცდილობდა. თავადის უვიცობით აღშფოთებული იყო, მაგრამ ზრდილობა მოითხოვდა მისთვის ბოლომდე მოესმინა. მან, ეტყობოდა, კარგად იცოდა გილანური მარგალიტების ფასი, რუსთველის მეტაფორები კი საღაღობო და თავშესაქცევ შაირებად მიაჩნდა. ბოლოს, როგორც იყო, თავადმა მარგალიტებზე ლაპარაკი მოათავა, პარიზში გატარებულ ცხოვრებაზე ჩამოგდო სიტყვა და მისთვის ჩვეული გულუბრყვილო განცვიფრებით შესძახა:

— ვეუო, ჩემმა ცოლმა ევროპელი გამხადა! ეხლა ჩამციებია, მაგ უღვაშებში ყველის ვაჭარს ჰგებარო, გინდა თუ არა, მოიპარსეო. ქართველებს, მოგეხსენებათ, უღვაშის მოჭრას თავის მოჭრა გვირჩევნია, ვეუო, ნემეცების მღვდლად ხომ არ უნდა დავდგე?!

თავადმა ხმამაღლა გადაიხარხარა.

— რაზედ იცინით, ჩემო ბატონო? — უგულისყუროდ ჰკითხა ცოლმა.

— ჩვენს აზნაურს ჩემი უღვაშების დიდი მტერი გავაცანი.

კნეინამ ნყნარად გაიღიმა და ვახტანგს ფრანგულად მიმართა:

— ჩემმა ქმარმა, ალბათ, თავი მოგაბეზრათ ლაპარაკით? მეცოდებით, რადგან ძალიან დატანჯული სახე გაქვთ.

ტაშირელმა კნეინას ფრანგულადვე უპასუხა:

— არა, კნეინავ, პირიქით, მეტად სასიამოვნო საუბარი გვექონდა.

— შეგიძლიათ სიმართლე თქვათ, რადგან ფრანგულ აქ ჩვენს მეტს სხვას არავის ესმის.

ტაშირელი წამოწითლდა. ცოტაოდენი ფრანგული ზანდაროვმაც იცოდა.

კნეინამ ახლა ტაშირელისათვის მოიცალა. ამან ზანდაროვს საშუალება მისცა კნეინა გოსტაშაბიშვილი ისე დაეთვალიერებინა, როგორც ფირუზა ზანდაროვი ლამაზ ქალებს ათვალიერებდა ხოლმე. მისი მუშტრის თვალი კნეინას არ გამოეპარა და ტაშირელთან საუბარი იმაზე მეტხანს გააგრძელა, ვიდრე თავდაპირველად აპირებდა. სანამ ზანდაროვი მის წაბლისფერ კულულებს, გაშიშვლებულ მხრებს, შავი ატლასის სალამოს მკაცრ კაბაში გამონაკვთულ თეძოებს და ოდნავ გამოჩენილ ფეხის წვივებს ქურდულად სინჯავდა და ცალი თვალი ქურდულად ეჭირა მის დეკოლტეზე, კნეინა მფარველისა და მწყალობელის ტონით ლაპარაკობდა პოეზიაზე, მწერლობასა და ხელოვნებაზე. მაგრამ ნაძალადევი, ძლივს შესამჩნევი ღიმილი მას თანდათან გაუქრა ბაგეებიდან, რადგან მალე დარწმუნდა, რომ ტაშირელი ბრწყინვალედ იცნობდა პოეზიასაც, მწერლობასაც და ხელოვნებასაც. ახლა მას გულწრფელად სიამოვნებდა ჭკვიან და განათლებულ ახალგაზრდა მამაკაცთან შეხვედრა.

— ძალიან სასიამოვნოა თქვენისთანა განათლებული ყმანვილის გაცნობა, — ლმობიერი კილოთი თქვა კნეინამ და რატომღაც ქართულად დასძინა, — შეიძლება თქვენ თვითონაც ნერთ ლექსებს, უფალო ტაშირელო? ასეთი სევდიანი თვალეები მხოლოდ პოეტებს აქვთ.

ამ სიტყვების გამგონე ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილმა ტაში შემოჰკრა და მხიარულად დაიძახა:

— ერიჰა! აკი ჩემი მარგალიტები აინუნშიც არ მოუვიდა! უფალი ბროსე პარიჟში ქართველს სანთლით დაეძებს და მე მოშაირე ვუპოვნე.

— თავადო, დიდად დამავალებთ, თუ უფალ ბროსეს გაცნობის ღირსს გამხდით.

— ადვილი სამსახური გახლავთ, ყმანვილო, მაგრამ ვგონებ, უფალი ბროსე პარიჟში აღარ არის, კარგა ხანია პეტერბურგს გაემგზავრა. ისიც ვიცი, რომ საქართველოში ნასვლას აპირებდა ჩვენებური ეკლესიების დასათვალიერებლად და ნარწერების გადმოსაღებად. დაბრუნდება თუ არა პარიჟში, ამას ვერ გეტყვი, გავიგებ და შეგატყობინებ, ვეყო, რომ იცოდე, რარიგად გაუხარდება ქართველი მოშაირის პარიჟში ნახვა!

ტაშირელმა თავადს მადლობა გადაუხადა, გამოსამშვიდობებლად მოემზადა, ფეხზე წამოდგა და ცოლ-ქმარს მდაბლად დაუკრა თავი.

ევროპული ეტიკეტის უცოდინარ ზანდაროვს არ მოეწონა ხანმოკლე სტუმრობა, მაგრამ გარემოება მოითხოვდა, ისიც წამომდგარიყო სავარძლიდან და გოსტაშაბიშვილებს გამომშვიდობებოდა.

გამოთხოვებისას კნეინამ ზანდაროვს ხელი გაუწოდა და უთხრა:

— არ დაივიწყოთ, უფალო ზანდაროვო! — მრავალმნიშვნელოვნად შეხედა და განაგრძო, — სამკაულები მოგვიტანეთ და გვიჩვენეთ.

ალტაცებულმა ზანდაროვმა კნეინას ისე დაუკრა თავი, როგორც ნელან ვახტანგ ტაშირელმა.

კნეინა ტაშირელს მიუბრუნდა, ფრანგულად უთხრა:

— ოთხშაბათობით, ბატონო ტაშირელო, ჩემს სალონში საინტერესო ადამიანები იყრიან თავს, გთხოვთ მობრძანდეთ.

ტაშირელმა კნეინას ისევ თავი დაუკრა.

ზანდაროვმა შუბლი შესჭმუნა. ფრანგულად ნათქვამი ფრაზის გაგება მისთვის ძნელი არ იყო. თავადის სახლში ვაჭარ ზანდაროვს სამკაულების საჩვენებლად ინვევდნენ, აზნაურ ტაშირელს კი — ჰპატიუებდნენ. გუნება გაუფუჭდა და უხალისოდ უსმენდა თავად გოსტაშაბიშვილს, რომელიც თავაზიანი გაცილებების დროს თავის სტუმრებს ფრთხილი ჩურჩულით ეუბნებოდა:

— ლათინურ უბანში ერთ ჩვენსავით გადმოკარგულ ბერძენს აზიური რესტორანი აქვს გამართული. ხვალ ნაშუადღევს იქ მოდით და გულის ბუხარი ავანთოთ. მოხვალთ, ჰა? მშვიდობით ბრძანდებოდეთ. ვინძლო ხშირად გვინახულოთ ხოლმე.

თავადი უკან გაბრუნდა. სტუმრებს ახლა ორი მსახური მიაცილებდა. ისინი ნელ-ნელა ჩამოდიოდნენ მარმარილოს მძიმე კიბეზე, რომლის შუაგულშიც შვინდისფერი ნოხი იყო გაშლილი. უცებ ზანდაროვმა კედლის დიდ სარკეში თავის თავს მოჰკრა თვალი. საკუთარი ორეული ნიაზით შეათვალიერა და თავი ამაყად ასწია. სარკეში კმაყოფილებით გაუღიმა ტანადსა და ლამაზ ახალგაზრდა მამაკაცს, რომელსაც მოხდენილად ეცვა შავი ფრაკი და თეთრი ქათქათა პერანგი, მაგრამ მყისვე აემღვრა გუნება. მოაგონდა, რომ სარკეში ვაჭარს უყურებდა, რომელიც თავისი მდგომარეობით უფრო დაბლა იდგა, ვიდრე მის გვერდით მიმავალი ლარიზი აზნაური.

მაშასადამე, ფულის ბედნიერი მფლობელი არ შეიძლება მიეჩნიათ თავადის ან აზნაურის თანასწორად. ამისათვის არც მძიმე ქისა იყო საკმარისი, არც მოხდენილი გარეგნობა, არც არისტოკრატიული ხელგაშლილი ცხოვრება. აზნაურ ტაშირელს, მოუხედავად მისი მდაბოური გარეგნობისა (კნეინა გოსტაშაბიშვილი შემდეგ მას მასწავლებელსაც და გაზეთის რედაქტორსაც ამსგავსებდა), მასზე მაღლა აყენებდნენ იმის გამო, რომ ის აზნაური იყო.

კიდევ მეტი, სამკაულების ჩვენება უბრალო საბაბი უნდა ყოფილიყო იმისათვის, რათა არისტოკრატი ქალს მასთან სერიოზული ურთიერთობა დაემყარებინა. მაგრამ იმ შემთხვევაშიც, თუ იგი კნეინას საყვარელი გახდებოდა, მას მაინც არ გაუღებდნენ არისტოკრატიული სალონის კარს.

ერთი სიტყვით, მისთვის კნეინა გოსტაშაბიშვილის სარეცელთან მიღწევა უფრო ადვილი ჩანდა, ვიდრე მის სალონში გამოჩენა.

5. გამარჯვება

მან ერთხელ კიდევ სცადა მისი მკლავებიდან განთავისუფლება, მაგრამ
ეს უკანასკნელი გაბრძოლება აღმოჩნდა!
პროსპერ მერიმე, „ორმაგი შეცდომა“

გრიგოლ ზანდაროვი გამარჯვებულად არ გრძნობდა თავს. დაფიქრებული იჯდა სარეცლის კიდეზე და შუბლშეკრული უყურებდა კნეინა მაგდა გოსტაშა-ბიშვილს. კნეინა აუჩქარებლად იცვამდა ტანსაცმელს დაქირავებული ოთახის კატარა მრგვალ სარკესთან. ზანდაროვი აღარ ახსოვდა და მას არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა.

არც ეს დარჩენია შეუმჩნეველი თავმომწონე გრიგოლს.

მისი კნეინასთან წელანდელი მტლაშა-მტლუში სხვებთან მტლაშა-მტლუ-შისაგან იმით განსხვავდებოდა, რომ დღევანდელი ალერსი საჩუქრებით არ იყო ნაყიდი, მაგრამ არც სიყვარულით იყო გამოწვეული. ამპარტავანი კნეინა დროის რომელიღაც შუალედში დედაკაცად გადაიქცა, რათა თავისი ვნება-თაღელვა დაეკმაყოფილებინა. ეს იყო და ეს.

მსგავსი რამ თბილისშიც ხდებოდა. გრიგოლს აგონდებოდა, რომ ძალ-ლისუბნელი ზაქარა მის ნაცნობ მერიამ-ბეგუმს ერთ ავხორც კნეინასთან დაჰყავდა. ამის გახსენებამ თავმოყვარე ზანდაროვს კიდევ უფრო დაუბნელა სახე და კიდევ უფრო გაუქარწყლა გამარჯვების სიხარული.

როცა კნეინა გოსტაშაბიშვილმა ჩაცმა მოათავა და ხელთათმანის ლილებს-ლაიბნევდა, მან ერთი წამით შეხედა ზანდაროვს და უღიმღამოდ გადმოუგდო:

— გეთაყვა, ერთი გამიგე, ქუჩის კუთხეში ეტლი ხომ არა დგას. სახლიდან მარტო გავალ.

ისინი ფიაკრის ქუჩის ოთხსართულიანი სახლის ბოლო სართულზე იმყოფებოდნენ.

ზანდაროვი ზღაზვნით წამოდგა. კნეინას მისი მოლუშული სახე ეუცხოვა, ხელთათმანის უკანასკნელი ღილი შეიბნია და ნიაზით ჰკითხა:

— რათა გაქვს ეგეთი სახე?

ზანდაროვი სწრაფად შემოტრიალდა მისკენ, ნელი ნაბიჯით მიუახლოვდა, თვალი თვალში გაუყარა და აღარ მოაშორა. ისინი დიდხანს უსიტყვოდ უცქეროდნენ ერთმანეთს. კნეინას ბაგეზე ღიმილი გაუქრა. უნებლიეთ უკან დაიხია და შეშფოთებით იკითხა:

— მაგნაირის თვალებით რათ მიცქერი?

გრიგოლი უფრო ახლოს მივიდა მასთან, თვალი გაუსწორა და შესძახა:

— მიყვარხარ, მაგდა!

— ყოჩაღ! — წამოიძახა კნეინამ ირონიული სიცილით, მაგრამ მყისვე ისეთი მედიდური იერი მიიღო, რომ ზანდაროვს გაშლილი ხელები უკანვე ჩამოსცვივდა და ადგილიდან ველარ დაიძრა. კნეინა ფანჯარასთან მივიდა, ფარდა ოდნავ გადასწია, ქუჩის ბოლოში მოსახვევს გახედა.

— აქედან არაფერი ჩანს, — თქვა მან, — უფალო ზანდაროვო, ჩაირბინე ქვევით და გამიგე, მოვიდა, თუ არა ეტლი.

ზანდაროვმა სიტყვა უხეშად მოუჭრა:

— მე თქვენი მსახური არა ვარ, კნეინავ!
კნეინა მისკენ გაკვირვებით მოტრიალდა:

— ეს რას ნიშნავს?

— მე თქვენი მსახური არა ვარ-მეთქი, კნეინავ!

მტკიცედ გაუმეორა ზანდაროვმა და თვალი აღარ მოაშორა.

— არ მესმის შენი ქარაგმები.

— ძნელი მისახვედრი არ გახლავთ.

— რა გინდა?

— სიყვარული!

კნეინა გოსტაშაბიშვილმა ისევ დამცინავად გაიციინა.

— თავი იმიტომ გაგიყადრე, რომ მომეწონე. მეტი რაღა გინდა, ჩემო ლამაზო სოვდაგარო?

სოვდაგარის აგდებულად ხსენებამ ზანდაროვს კიდევ უფრო დაუბნელა პირისახე. საშინლად შეურაცხყოფილს უნდოდა უშვერი სიტყვა ეთქვა, რაღაც ისეთი, როგორსაც კინტოები მეძავ ქალებს ეუბნებოდნენ, მაგრამ დროზე შეიკავა თავი. პირიქით, მის ხმას მეტი სითბო და მღელვარება დაეტყო, კნეინას სიყვარულით შეხედა და თითქმის ხვეწნით უთხრა:

— მინდა ისეთნაირად გიყვარდე, როგორც მე მიყვარხარ, მაგდა!

კნეინას სიცილი წასკდა, მერე შეყვარებული ვაჭარი ერთი წამით ცნობის-მოყვარეობით შეათვალიერა და კარებისაკენ გატრიალდა. ზანდაროვი სხარტი ნახტომით გაჩნდა მასთან და მკლავებში მოიმწყვდია. ამ მოულოდნელმა თავდასხმამ კნეინა ისე დააბნია, რომ ერთხანს ვერაფერი ანამა. ზანდაროვი მას თავის მკლავებში იმწყვდევდა, გონზე მოსვლის საშუალებას არ აძლევდა და წელში ზნექდა. ბოლოს უხეშად წააქცია იმ სარეცელზე, საიდანაც წელან დაღლილნი ადგნენ. კნეინა გოსტაშაბიშვილმა ახლა კი გაიბრძოლა. გაკაპასდა, გააღმასდა და რაკი ველარაფერი მოახერხა, მოძალადეს მაჯაში კბილებით დასწვდა და გამეტებით უკბინა. ტკივილმა ზანდაროვს სახე დაუგრიხა, მაგრამ გაცეცხლებული ქალი ხელიდან მაინც არ გაუშვა. მარწუხებივით შემოაჭდო მკლავები, მის ტუჩებს ეწაფებოდა და ცხარე ჩურჩულით ეუბნებოდა: „მიყვარხარ... მიყვარხარ...“ ქალი ამაოდ ცდილობდა მისი ღონიერი მკლავებიდან თავის დაღწევას. გააფთრებული და გააშრებული იბრძოდა, სიბრაზით ტუჩებს იკვნეტდა, მძიმედ სუნთქავდა, იბრჩობოდა და გამწარებული იძახდა: „შენ გინდა მედუქნის ხასა გავხდე? არასდროს არ ვიზამ ამას. ბილწო... საზიზღარო... თავხედო...“ ზანდაროვი მას ხმას აღარ სცემდა. გაშმაგებით უკოცნიდა თვალებს, ყურებს, კისერს, მკერდს, სამკაულებს. კნეინა გოსტაშაბიშვილის ოქროსფერი თვალები ახლა რისხვით იყო გამწვანებული და გაბოროტებული. დამცირებული და დამდაბლებული კბილთაღრჭენით იბრძოდა, მაგრამ მისი წინააღმდეგობა თანდათან სუსტდებოდა. ზანდაროვი უკვე გრძნობდა

გამარჯვების მოახლოებას და უზომო სიხარულსა და სიამოვნებას ჰგვრიდა თავხედური ძალადობის გამოყენება ამ არაჩვეულებრივად ამაყი და მედიდური კნეინას მიმართ. იგი თითქოს პირველად იმორჩილებდა ქალს, რომელიც ცოტა ხნის წინ პირველად გაშიშვლდა მასთან.

როცა ამღვრეული კნეინა გოსტაშაბიშვილი პატარა მრგვალ სარკესთან ანეწილ თმას ისწორებდა, გრიგოლ ზანდაროვი მას გამარჯვებული იერით მიუახლოვდა და ყელზე მაინის-ფრანკფურტში ნაყიდი მანიაკი გაუკეთა.

— ეს რას ნიშნავს? — წამოიძახა კნეინამ და სახეზე აღმურმა გადაჰკრა. გრიგოლმა არაფერი უთხრა.

ისინი ცივად გაშორდნენ ერთმანეთს.

6. პარიზის ოპერა

სალამოზედ თეატრში ვიყავით დიდ ოპერაში.
გიორგი ერისთავი, „ჩემი მოგზაურობა ევროპაში“

პარიზის დიდი ოპერის ლოჟაში სამნი ისხდნენ: კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილი, ქმარი მისი თავადი ანდრეაფარი და გრიგოლ ზანდაროვი.

იმ სალამოს ზანდაროვი პირველად არ უყურებდა „სევილიელ დალაქს“. ოპერა მას უკვე გერმანიის ქალაქებში ჰქონდა ნანახი ტაშირელის წყალობით. მუსიკის არაფერი გაეგებოდა. არც არიების სინატიფე ესმოდა, არც მომღერლების ჯადოსნური ხმების სიკისკასე. მაგრამ ყოველთვის მღელვარებით მიისწრაფოდა ოპერაში. მისთვის აქ მთავარი იყო არა სცენა, არამედ პარტერი და ლოჟები.

ოპერას თავისი მიმზიდველობა ჰქონდა. სწორედ აქ იყრიდა თავს მაღალი წრის საზოგადოება.

თბილელ სოვდაგარსაც გადიდკაცების სურვილი ისევე უვითარდებოდა, როგორც ყველა დროში და ყველა ქვეყანაში გააზნაურებულ მდაბიოს.

ადვილად მიმბაძველს დიდკაცების ყურება უყვარდა, ლოჟებში გამოფენილი ლამაზი ქალების და პარტერში თვალმოკრული ელეგანტური მამაკაცების შეუმჩნეველად თვალიერება.

ახლა კნეინას მხარმარცხნივ, ლოჟის ბარიერიდან ერთი წყრთის დაშორებით ბატონკაცურად იჯდა და უსაზღვროდ ბედნიერი იყო, რადგან პირველად უხდებოდა კნეინასთან და თავადთან ერთად ოპერის ლოჟაში ყოფნა.

საოცარი ის იყო, რომ ვაჭარი გრიგოლ ზანდაროვი უფრო მეტად ჰგავდა არისტოკრატს, ვიდრე თავადი ანდრეაფარ გოსტაშაბიშვილი.

სალუქი და გაკრიალებული ვაჭარი თავისუფლად, შეუზღუდველად ირჯებოდა, თავადი კი ოპერის ლოჟაში ლურსმანზე დარჭობილივით იჯდა. სქელი კისერი თეთრ, მაღალ და გულმოდგინედ გახამებულ საყელოში გაშეშებოდა, მუხლის თავები ლოჟის კედლისათვის მაგრად მიებჯინა, ხოლო იდაყვები ლოჟის ბარიერის წითელ ხავერდზე მინებებულებით დაეყრდნო. დიდ თავსაც

მძიმედ და ზანტად აბრუნებდა ყალყზე შემდგარ საყელოში. მისი გრძელი ულვაშები ისევე უძრავად იყვნენ ჩამოკიდებული განიერი ნიკაპის აქეთ-იქით, როგორც თვითონ იჯდა უძრავად. სწორედ ეს ულვაშები ანიჭებდა მისი მინდორით გადაშლილი სახის მსხვილ ნაკვთებს მდაბიო გამომეტყველებას. კნენა გოსტაშაბიშვილის ფრანგი მეგობრების მოსწრებული შენიშვნით, იგი ოპერის ლოჟაში შეგდებულ ბრეტონელ გლეხს უფრო ჰგავდა, ვიდრე თავადს. მხოლოდ მაღალ შუბლზე ორბის ფრთასავით გადაჩრდილული ნარბები, მეტყველი ჭაეი თვალები და კეხიანი ცხვირი მოწმობდნენ მის თავადურ წარმოშობას. ახალგაზრდობაში მის საერთო გარეგნობას არ შეიძლებოდა ყურადღება არ მიექცია, მაგრამ ახლა ეს ვეებერთელა, ორმოც ნელს გადაცილებული, ნაადრევად დაბერებული მამაკაცი დაძველებული თივის ზვინივით ჩამოფხავებული ჩანდა.

თავად გოსტაშაბიშვილს თეატრი არ უყვარდა. მალე ბეზრდებოდა. მთქნარება და ძილი ერეოდა.

კნენა გოსტაშაბიშვილი უნებლიეთ ერთმანეთს ადარებდა ქმარსა და საყვარელს. თავადსა და ვაჭარს. ორივენი აღმოსავლეთის იმ პატარა ქალაქიდან იყვნენ პარიზში ჩამოსული, სადაც ორიოდე ხიდი იყო მდინარეზე გადებული და სადაც ერთი თუ ორი ეტლი ჩანდა მტვრიანსა და ტალახიან ქუჩებში. პირველი მთელი თავისი არსებით იმ ქალაქთან იყო დაკავშირებული, იმ ქალაქისკენ მიილტვოდა მისი ფიქრები, მეორე კი, პირიქით, დიდ ქალაქში სრულიად მოშინაურებული იყო და აქ უკვე აღარაფერი ეჩოთიწებოდა და ეხამუშებოდა. თავისი მიხრა-მოხრით, საქციელით და გემოვნებით გრიგოლ ზანდაროვი პირნავარდნილი ევროპელი იყო, თავადი ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილი კი ისევ აზიელად რჩებოდა. და თუმცა მასაც ევროპულად ეცვა, მაგრამ დღემდე ვერ შესჩვეოდა ვერც თავის თეთრ, მაღალ და გახამებულ საყელოს, ვერც სერთუკს, ვერც რედინგოტს, ვერც ფრაკს, ვერც ქალების ხელებზე ამბორს, ვერც აქაურ საქმელებს და დანა-ჩანგალს. მიუხედავად ამისა, იგი ამ ელეგანტურ ვაჭარზე მალლა იდგა, რადგან გრიგოლ ზანდაროვს არისტოკრატიულ სუფრაზე დაჯდომის ნებას არა რთავდნენ, თავად გოსტაშაბიშვილს კი ამის უფლება წარმოშობით ჰქონდა მოპოვებული.

7. ზიქრთა აკიდო

**ბომარშეს დროს ფიგარო კანონს გარეთ იდგა, ჩვენს დროში
ფიგარო კანონმდებელია.
ა. გერცენი, „წერილები საფრანგეთიდან და იტალიიდან“**

მაგდა გოსტაშაბიშვილი ბოლო ხანებში ბევრს ფიქრობდა გრიგოლ ზანდაროვზე. როგორც დედაკაცი, იგი მას ეკუთვნოდა, მაგრამ როგორც კნენა, ძალზე შორს იდგა მისგან. მას სჯეროდა, რომ ეს ახალგაზრდა და ლამაზი

გამაკაცი არც უყვარდა და არც პატივს სცემდა მას. სიყვარული საერთოდ მისთვის უცხო ხილი იყო, ჯერ ისევ განუცდელი გრძნობა. მან იცოდა, რომ საყვარლებს მოწყენილობის გამო იჩენდა, სიყვარულით კი არავინ არ უყვარდა. არც ერთი საყვარელი მას ისეთ სიამოვნებას არ ანიჭებდა, როგორსაც მარტოდმყოფს კარგი ნიგნი, კარგი სურათი და კარგი მუსიკა. ამიტომ საყვარელი მეტად იშვიათად ჩნდებოდა ხოლმე მის ცხოვრებაში და ჩვეულებრივ ყოველ ახალ საყვარელს რამდენიმე შეხვედრის შემდეგ შორდებოდა ყოველგვარი სინანულისა და სინდისის ქენჯნის გარეშე. ამის გამო მას გულცივ დედაკაცად თვლიდნენ. მაგრამ ყველაზე კარგად თვითონ იცოდა, რომ ნამიერად მხოლოდ რალაციტ განსხვავებულ მამაკაცს შეეძლო მოეხიბლა იგი. ამიტომ უდრტინველად ნებდებოდა საინტერესო მწერალს, მხატვარს ან მუსიკოსს, მაგრამ თვით ასეთ მამაკაცთან დაახლოების შემდეგ დაუყოვნებლივ ეძებდა განშორების საბაბს. სამაგიეროდ, გრიგოლ ზანდაროვთან განშორებას აყოვნებდა.

საესებით გულწრფელი განცვიფრებით იმასაც ამჩნევდა, თუ როგორ ღელავდა და ბრაზდებოდა, როცა მისი საყვარელი პაემანზე მოსვლას აგვიანებდა ან რამდენიმე დღით სადღაც იკარგებოდა. ამ დროს იგი მოუთმენლად, მღელვარებით მოელოდა მის გამოჩენას, მისი ფეხის ხმის გაგონებას, კარზე ამალეღვებელ კაკუნს. იმედის გაცრუების შემთხვევაში შინ ბრაზნაკიდებული ბრუნდებოდა და თავისი საქციელით საშინლად გაოცებული თავს ხასიათის სისუსტეს უსაყვედურებდა. რამდენჯერმე მტკიცედ გადანყვიტა, აღარ მისულიყო სენ-მარსოს გარეუბნის იმ სახლში, სადაც ისინი ერთმანეთს ხვდებოდნენ, მაგრამ მაინც ისევ იქ გარბოდა, სადაც მას ზანდაროვი უნდა დახვედროდა ან თვითონ მოეცადა მისთვის. კნეინას აზიელის უზრდელობად მიაჩნდა ის, რომ მამაკაცი ქალს ალოდინებდა, ამიტომ ეს მის ღირსებასა და თავმოყვარეობას იმდენად არ ლახავდა, როგორადაც საყვარელში შემჩნეული თავხედური გამარჯვების შეგნება, რომელსაც გრიგოლ ზანდაროვი თითქოს არ აჩენდა, მაგრამ გადაკრულად ნათქვამი სიტყვით ანდა ტურზე ერთი წამით ათამაშებული ღიმილით მაინც რალაცნაირად ამჟღავნებდა. ეს ამპარტავან კნეინას დამამცირებელ მდგომარეობაში აყენებდა. მიუხედავად ამისა, გრიგოლ ზანდაროვთან განშორება მაინც უძნელდებოდა. გაკვირვებული თავისი გულის სიღრმეში იმის გარკვევას ცდილობდა, თუ რითი იზიდავდა, რითი უმორჩილებდა თავის ნებას ახალგაზრდა ვაჭარი გულმალალ, უაღრესად თავნება და მორჩილებას მიუჩვეველ არისტოკრატ ქალს. მისი ღრმა რწმენით, ეს არც თავბრუდახვეული გატაცება იყო, მით უმეტეს, არც ამალეღვებელი და თავდავინყებელი სიყვარული. მაშ, რალა აკავშირებდა მას ზანდაროვთან? როცა კნეინა გოსტაშაბიშვილი ამას საკუთარ თავს ეკითხებოდა, სერიოზულად შეშფოთებული, შიშით ფიქრობდა, რომ მასში უხილავად მთვლემარე ავხორცი და გარყვნილი დედაკაცის ინსტინქტი ილვიძებდა, მთელი თავისი ძალით ეუფლებოდა და ყოველთვის თავდაჭერილს და დამოუკიდებელს ვნებათაღელვის უბრალო სათამაშოდ ხდიდა. კნეინა

ჩქარობდა ხელი აექნია ამ შემზარავი, დამამცირებელი და შეურაცხმყოფელი ფიქრისათვის და გაფაციცებით ეძებდა ზანდაროვთან ურთიერთობის უფრო კეთილშობილურ მიზეზს, რათა საკუთარ თავთან, მიდრეკილებებთან და შეხედულებებთან ბრძოლით აფორიაქებული როგორმე დანყნარებულიყო და დამშვიდებულიყო.

რა მოსწონდა მას ზანდაროვში? მისი ახოვანი აღნაგობა, თუ თავისებური და ვაჟკაცური სილამაზე? რითი აღელვებდა ეს თავდაჯერებული და თავხედი მამაკაცი ქალს, რომელსაც აქამდე საერთოდ არც ერთი მამაკაცი არ აღელვებდა? კნეინას ერვებოდა, რომ იგი ლამაზი, ლონიერი და თამამი მამაკაცით იყო მოხიბლული, რადგან მისთვის სრულიად მოულოდნელად, მისი უხეში და ტლანქი ძალით აღმოჩნდა დამორჩილებული. ხანაც იმას ფიქრობდა, რომ ახალგაზრდა მდაბიოს, ისეთსავე თავხედს და მარჯვეს, როგორც აგერ იმ ფიგაროს დიდ სცენაზე, მის მონოტონურ, თითქმის მელანქოლიურ ცხოვრებაში რაღაც ახალი რამ შემოჰქონდა, დღემდე განუცდელი და ამდენადვე ამაღელვებელი. არისტოკრატი ქალის მყუდრო და მოწყვნილ ცხოვრებაში მოულოდნელად შემოქრილი ახალგაზრდა თბილისელი ვაჭარი ამკარად განსხვავდებოდა არისტოკრატიული სალონების გულზვიადი, მაგრამ დონდლო და პრანჭია მამაკაცებისაგან. ზანდაროვს იგი ყალბი არისტოკრატიული პირობითობის მომაბეზრებელი ერთფეროვნებიდან გამოჰყავდა, რაღაცნაირად, თავისდაუნებურად უკავშირებდა მოულოდნელობით აღსავსე ცხოვრებას და სიცოცხლის დაუოკებელ წყურვილს უღვიძებდა. მარტო იმისთვის, რასაც ახლა კნეინა განიცდიდა, იმათ ღირდა, რომ იგი მისი საყვარელი გამხდარიყო.

„ჩვენ მხოლოდ იმით ვუქმნით დაბრკოლებას ზანდაროვს, — მიჰყვებოდა ფიქრს კნეინა გოსტაშაბიშვილი, — რომ მაღლა არ ვუშვებთ, ჩვენს წრეში არ ვიღებთ, ზემოდან ქედმაღლურად დავყურებთ. მაგრამ ის თვითონ ავა მაღლა და მას ვერავინ შეუშლის ხელს, ისევე როგორც ვერავინ ვერ შეუშალა ხელი აგერ იმ დიდ სცენაზე გაღალღებულ ფიგაროს მემკვიდრეებს, მაღლა ასულიყვნენ. იმ ცუდლუტი, ჭკვიანი, ენანყლიანი, მატყუარა და თავხედი მსახურის მემკვიდრეთა ტიტულები ან ნაპოლეონის ომებში იყო ნაშოვნნი, ანდა უბრალოდ ოქროთი ნაყიდი. ახლა ისინი არისტოკრატების გვერდით ისხდნენ ოპერის ლოჟებში. მაგრამ გრიგოლ ზანდაროვიც ხომ პარიზის დიდი ოპერის ლოჟაში ზის?“

ამის გახსენებამ ახალი მიმართულება მისცა კნეინა გოსტაშაბიშვილის ფიქრებს. მხოლოდ ახლა მიხვდა იგი, რომ მას რცხვენოდა მდაბიოსთან ერთად ოპერის ლოჟაში ყოფნა, თუმცა დილით თვითონ მან შესთავაზა ზანდაროვს ოპერაში წასვლა. როგორ მოუვიდა? ან რატომ აჩქარდა? დილით, როცა იგი დაქირავებული ოთახის პატარა მრგვალ სარკესთან თმებს ისწორებდა, სულ სხვა განწყობილება ჰქონდა, და, როგორც ჩანს, ამ განწყობილებამ ათქმევინა ის, რასაც ახლა მწარედ ნანობდა.

რას ფიქრობდა იმ დროს თავად დავით სავარსამიძის ასული და თავად ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილის მეუღლე? რატომ ერთბაშად ვერ მოისაზრა, ვისთან ერთად მიდიოდა პარიზის დიდ ოპერაში? კნეინას მოაგონდა როგორ დააჭყიტა თვალები მისმა ქმარმა, როცა მას ზანდაროვის ოპერაში დაპატი-
შების ამბავი გადასცა. თავადი მას ამის გამო ვერაფერს ეტყოდა, რადგან მის სურვილებს არასდროს წინააღმდეგობას არ უწევდა. მაშასადამე, კნეინას სამართლიანად სძულდა სუსტი ხასიათის, თვინიერი და უნებისყოფო ქმარი.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი თავს ახლა უხერხულად გრძნობდა. აღელვებული იყო. მისი ფიქრების შეუჩერებელი ნაკადი სწორედ ამით იყო აწეწილ-დაწეწილი და დაულაგებელი, მისი შინაგანი მონოლოგის აზრები ვერ ეგუებოდნენ, ვერ ურიგდებოდნენ თვითონ ფაქტს: ლამაზი და მდიდარი, მაგრამ მაინც ვაჭრის გვერდით ოპერის ლოჟაში ყოფნას. მართალია, კნეინა ბურჟუაზიული მეფის ბურჟუაზიულ ქვეყანაში ცხოვრობდა, მაგრამ არისტოკრატიული ქედ-
მაღლობა ნებას არ აძლევდა, აუღელვებლად აეტანა ის, რასაც იგი შინაგანად ამართლებდა და რასაც თვითონ ცხოვრება მტკიცე საფუძველს უქმნიდა ოქროს ბატონის ღირსებით არისტოკრატთან გათანასწორებას.

თუმცა ეს უკვე ივლისის რევოლუციამ მოახდინა, მაგრამ ვინ იტყოდა, რომ საფრანგეთში რევოლუცია დამთავრებული იყო? ოქროს ბატონი მიღწეულის განაღდებას მოითხოვდა, მისი უფლება ნაპოლეონის კოდექსს ეყრდნობოდა, არისტოკრატები კი ისევ ძველისძველი ფეოდალური რეგლამენტით ცხო-
ვრობდნენ. ირონია ბლაგვი და სასაცილო იარაღი იყო იმათ ხელში, ვისაც ძალაუფლება და კარგული ჰქონდა და ძველი უფლებები სულ უფრო და უფრო ხელიდან ეცლებოდათ.

ტყუილად არ ლაპარაკობდნენ პარიზის ქუჩებსა და მოედნებზე ახალ რევოლუციაზე, რომელსაც ერთხელ კიდევ უნდა აღედგინა რესპუბლიკური წყობილება.

ამ აზრმა კნეინა ოდნავ დააწყინარა.

გამოიღარა.

იგი ნიაზით დააცქერდა ზანდაროვის ლამაზ პროფილს და თავის თავს ერთხელ კიდევ გამოუტყდა, რომ ასეთი გასაოცარი სილამაზის მამაკაცი არასდროს არ ენახა არც იტალიაში, არც ესპანეთში. კნეინამ სიამოვნებით გაიღიმა, მაგრამ კმაყოფილების ღიმილი ისევ სწრაფად გაუქრა ბაგედან.

მას უეცრად მოაგონდა, რომ ყელზე ზანდაროვის ნაჩუქარი მანიაკი ეკეთა, შერცხვა, აწრიალდა და ხელახლად აფორიაქდა. შინ კი ტუალეტის მაგიდას-
თან, სარკეში დიდხანს უყურებდა ამ ძვირფას სამკაულს, დიდხანს, დიდხანს ტრიალებდა მრავალტოტა შანდლებით განათებულ სარკესთან, რათა იმავე საღამოს ოპერის ლოჟაში უფრო ლამაზი გამოჩენილიყო, ვიდრე ჩვეულებრივ იყო, მაშასადამე, იგი ზანდაროვისთვის ლამაზდებოდა და ირთვებოდა. ამის უარყოფა მას არ შეეძლო. ამიტომ თვითონაც არ ესმოდა, რა ემართებოდა ან რატომ ცვლიდა მისი ფიქრების დინებაში ასე სწრაფად სურვილს სინანული,

ხოლო სინანულს სურვილი. უყვარდა გრიგოლ ზანდაროვი? არა, არა. ეს აზრი მას თავზარსა სცემდა. კნენას ეძინოდა, როცა მაყურებელთა დარბაზი გა-
ნათდებოდა, სწორედ ამ მანიაკით აღმოაჩენდნენ მასში ვაჭრის საყვარელს,
თუმცა ის, რაც მან იცოდა, არ შეიძლება სხვებსაც სცოდნოდათ.

კნენას ხელში მარაო გაუჩერდა. დალონდა.

ზანდაროვის ლამაზმა პროფილმა თავისი მიმზიდველობა დაკარგა.

მხარმარჯვნივ თავადი ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილი ცალი თვალით
თვლემდა.

მხარმარცხნივ, გრიგოლ ზანდაროვი, ეტყობოდა, აღფრთოვანებით უყუ-
რებდა როზინას.

კნენა გალურსული იჯდა, ფიქრები მოსვენებას არ აძლევდნენ. მხოლოდ
გარეგნულად იყო მშვიდი და აულელეებელი. შინაგანად აფორიაქებულს ქმარი
ეჯავრებოდა, საყვარელი კი არ ეპიტნაებოდა.

ყველაზე უფრო მეტად მაინც საკუთარი თავი სძაგდა კნენა მაგდა გოს-
ტაშაბიშვილს.

მას ერჩივნა ისევ თავის ნაძალადევად თავაზიან საყვარლებს დაბრუნებო-
და, ვიდრე ოპერის თეატრის ლოჟაში თავხედი ვაჭრის გვერდით მჯდარიყო.

განშორება აუცილებელი იყო. კნენა უკანასკნელად ხედებოდა თავისი
უცნაური ტრფიალის კიდევ უფრო უცნაურ დონე უუანს. ამას წინ აღარაფერი
დაუდგებოდა. ეს გადანყვეტილება, ასე ეგონა მას, მტკიცედ იყო მიღებული.
თავი ისევ ამაყად აიღო მალლა. მის ხელში ისევ ამოძრავდა მარაო. ის ახლა
სხვებთან ერთად ხედავდა იმას, რაც განათებულ სცენაზე ხდებოდა.

8. ჟოზეფინა დე ტრასი

**როდესაც მან თვალი შემოავლო დარბაზს, შეამჩნია, რომ მრავალ ქალს
მისი ლოჟისკენ აქონდა ლორწეები მიმართული.**

პროსპერ მერიმე, „ორმაგი შეცდომა“

პირველ ანტრაქტში გოსტაშაბიშვილების ლოჟაში მარკიზი ქალი ჟოზე-
ფინა დე ტრასი შემოვიდა. ზანდაროვი იმნამსვე ფეხზე წამოდგა, თავი მდა-
ბლად დაუკრა მარკიზას, სავარძელი შესთავაზა და თვითონ მოკრძალებით
გაჩერდა ლოჟის კარებთან. თავადი ანდუყაფარი ზანტად მოტრიალდა
ახლადმოსული ქალისკენ და ისე მიესალმა, როგორც ეს მას ეხერხებოდა.
ოდნავ დაბნეულმა მაგდამ გრიგოლ ზანდაროვი მარკიზას წარუდგინა და
ყრუდ წარმოთქვა:

— ჩემი თანამემამულე, თბილისელი ბანკირი გრიგოლ ზანდაროვი... მარ-
კიზა ჟოზეფინა დე ტრასი... ბანკირი პარიზში პირველადაა, უჩვენოდ გზა ვერ
გაიკვლია, გვთხოვა მისთვის პარიზული სანახაობანი გვეჩვენებინა.

— ბანკირი პარიზს საუცხოოდ იცნობს, — სიცილით უპასუხა მარკიზამ და ზანდაროვს ანცი ღიმილით მოუბრუნდა, — არც ჩვენი გაცნობაა საჭირო, რადგან ერთმანეთს უკვე ვიცნობთ.

ზანდაროვმა ისევ მდაბლად დაუკრა თავი.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი გამტერდა, — საიდან? როგორ?

— ბულონის ტყეში, მა შერ! ცხენებით სეირნობის დროს მარკიზა შარლოტა დე ტრენაგმა გამაცნო.

მხოლოდ ახლა მიაქცია ყურადღება კნეინამ იმას, რომ მარკიზა დე ტრენაგი რატომღაც ხშირ-ხშირად იყურებოდა მისი ლოჟისკენ მოპირდაპირე ლოჟიდან.

ოუცხოვა.

აიმრიზა.

გულში რაღაცამ გაჰკენნლა.

მარკიზა დე ტრასიმ კნეინა ცნობისმოყვარეობით შეათვალიერა.

— პარიზში აღარ მეგულებოდით, მა შერ, რადგან აღარსად გამოჩნდით.

— პარიზიდან ნასვლა არ მიფიქრია, ძვირფასო მარკიზა, ჩემი ნახვა ყველას შეეძლო, ვისაც ჩემი ოთხშაბათები ჯერ კიდევ ახსოვს.

— დამნაშავე ვარ, მა შერ! — ცქვიტად უპასუხა მარკიზამ, — თქვენ ისე ხშირად სტოვებთ პარიზს, არ შემეძლო თქვენი აქ ყოფნა მეფიქრა. სამაგიეროდ, უფრო ხშირად მარკიზა შარლოტა დე ტრენაგის სალონში ვარ, — და მყისვე ეშმაკური სიცილით დაუმატა, — თქვენს თანამემამულე ბანკირს ბევრი ლამაზი პარიზელი ქალი უტრიალებს, მა შერ. ბატონო ზანდაროვ, განა ეს თქვენ არ შეგიმჩნევიათ?

მარკიზა დე ტრასიმ ზანდაროვს ისევ წელანდელი მაცდური ღიმილით ახედა.

ზანდაროვმა ოდნავ გაუღიმა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი აილანდა.

— საოცარია, რომ თქვენს სალონში, მა შერ, ბატონი ზანდაროვი არ მინახავს, თქვენ კი თანამემამულენი ყოფილხართ, უკვე დიდი ხანია, რაც ამ ბატონს იცნობთ?

კნეინამ რაღაც უმნიშვნელო ფრაზით დააკმაყოფილა მისი ცნობისმოყვარეობა.

უცებ მარკიზამ ჯერ კნეინას შეხედა, მერე მის მანიაკზე შეაჩერა ხანგრძლივი მზერა და აღტაცებით ნამოიძახა:

— რა საუცხოო მანიაკია! რომ იცოდეთ, როგორ გიხდებათ, მა შერ. თქვენც დღეს ძალიან ლამაზი ხართ, ჩვეულებრივზე უფრო ლამაზი, მა შერ. არ შემეძლია ჩემი აღტაცება არ გამოვთქვა.

კნეინას გული მოუვიდა.

¹ ძვირფასო (ფრანგ.).

მრავალმნიშვნელოვნად ნათქვამი ქათინაურის აზრს მყისვე მოუხვდა. მაგრამ მისი გაბრაზება მხოლოდ მარაოს აჩქარებულ მოძრაობაში გამოიხატა. მან ინგლისურად დაიწყო ლაპარაკი, რათა მისი ნათქვამი გრიგოლ ზანდაროვს არ გაეგონა:

— საოცარია, დარლინგ¹, როგორ ახერხებს ჩემი თანამემამულე ბანკირი თავისი სასაცილო ფრანგულით მარკიზი ქალების ყურადღების მიქცევას?

კნეინა ამ სიტყვებით მარკიზა დე ტრასის შესაძლებელი ეჭვის გაქარწყლებასაც აპირებდა და მის დაცინვასაც.

მარკიზამ გაიცინა, კნეინას ინგლისურადვე უპასუხა:

— სიყვარულს გრამატიკა არ სჭირდება, მა შერ. ეს, ვგონებ, ბაირონმა თქვა. თუმცა თქვენ უკეთ მოგეხსენებათ, თქვენ ხომ ბევრს კითხულობთ! მე კი ლაკლოს რომანიც არა მაქვს ბოლომდე ნაკითხული. სხვების თავგადასავალს, უნდა გამოვტყდე, საკუთარი თავგადასავალი მირჩევნია. დრო კი უფრო უღმობელია, ვიდრე ჩვენ ვფიქრობთ, სადაც არის ოცდაათი წლის გავზდები, დასამალი არაფერი მაქვს, რადგან ერთად ვსწავლობდით მონასტრის სკოლაში. ოღონდ ეს არის, მა შერ, თქვენზე რამდენიმე თვით უმცროსი ვარ, თუმცა ამას, აბა, რა მნიშვნელობა აქვს?

ახლა ძნელი იყო იმის გამორკვევა, თუ ვინ ვის დასცინოდა, კნეინა მარკიზას თუ მარკიზა კნეინას.

ყოზეფინა დე ტრასის არასოდეს არ უყვარდა მაგდა სავარსამიძე, რომლის უცნაური გვარის გამო მონაფე ქალები ყოველთვის ოხუნჯობდნენ ხოლმე მონასტრის ინგლისურ სკოლაში. მის ფარულ სიძულვილს კიდევ უფრო მეტად აძლიერებდა ის, რომ კნეინა მასზე ლამაზიც იყო, კეთილშობილიც და მდიდარიც. ამიტომ შემთხვევას ხელიდან არ უშვებდა, რათა მისთვის გული დაეკოდა. თუ ეს ლამაზი მამაკაცი მისი საყვარელია, ფიქრობდა მარკიზა, დაუყოვნებლივ გასცემს თავის თავს, როცა პარიზის სალონებში დარხეულ ჭორს ვეტყვიო. მან კარგად იცოდა მისი გულფიცხი ხასიათი. ყოზეფინა დე ტრასი კნეინასკენ გადაიხარა და ყურში ჩასჩურჩულა:

— მარკიზა შარლოტა დე ტრენაგი ისეთნაირად გალამაზდა, რომ უეჭველია, თქვენი თანამემამულე ბანკირი...

კნეინამ მას მრისხანედ შეაწყვეტინა.

— მე ჭორები არ მიყვარს, ყოზეფინა.

ასეთი იყო თავადის ასული მაგდა სავარსამიძე, მოაგონდა მარკიზა დე ტრასის, როცა მონასტრის სკოლაში მოსმენილი ჭორის გამო გულწრფელად აღშფოთდებოდა ხოლმე, ამიტომ მისთვის სიმართლის გამორკვევა ძნელი იყო. არ იცოდა, რა ამოეკითხა კნეინას მკაცრ გამომეტყველებაში — აღშფოთებული ადამიანის გულისწყრომა თუ ეჭვიანობით გულდაკოდილი დედაკაცის მრისხანება.

¹ ძვირფასო (ინგლ.).

მაგრამ ტაქტი მოითხოვდა, არავის შეემჩნია არც კნეინას აღშფოთება და არც მარკიზას უხერხული მდგომარეობა.

ეს ხელოვნება ორთავეს კარგად ჰქონდათ შეთვისებული.

მათ ისევ ფრანგულად განაგრძეს ლაპარაკი. სიტყვა მომღერლებზე ჩამოაგდეს. მარკიზა ისევ ხალისიანად ატიტინდა. კნეინა კი ყალბი ყურადღებით უსმენდა მას. თუმცა მისი „მა შერ“ ისევე აღიზიანებდა, როგორც თავად გოსტაშაბიშვილის „ვეუო“. თავს წელანდელ აჩქარებას უსაყვედურებდა, რადგან ტაქტი მოითხოვდა, თვით ყველაზე ზიზღისმომგვრელი ჩამოკრული დამშვიდებით მოესმინა. მაგრამ იგი არა მარტო კნეინა იყო, არამედ დედაკაციც. ამიტომ არ შეიძლებოდა გულდამშვიდებული შეხვედროდა მარკიზა დე ტრასის ნათქვამს. ისევ ფიქრებმა გაიტაცეს, ისევ გრიგოლ ზანდაროვთან თავისი უცნაური ურთიერთობის ფიქრს დაუბრუნდა. ამასობაში ლოჟაში მოსული მარკიზა სულმთლად გადააფიქნდა.

— ლაპარაკით ხომ არ დაგღალეთ, მა შერ? — ნანყენი კილოთი მოაგონა თავი მარკიზამ, გულში კი გაიფიქრა: „არა, რა თქმა უნდა, მე ვცდები. ამ ქალს არც გატაცება შეუძლია, არც სიყვარული. ეს მე დანამდვილებით ვიცი მაგის ყოფილი საყვარლებისაგან. საინტერესოა, ჰყავთ თუ არა მართლმადიდებლებს მონაზონი ქალები?“

კნეინა გოსტაშაბიშვილი ფიქრებისაგან გამოერკვა, მარკიზას გაუღიმა და მოიბოდიშა:

— არა, ეგ რა სათქმელია? მე მხოლოდ თავად ესტერგაზის მეუღლეს ვუყურებდი. რატომ ატარებს ეგ ქალი ადრიაანა ლეკუვრერის კაბას? განა ჩვენ XVIII საუკუნეში ვცხოვრობთ?

ჟოზეფინა დე ტრასისათვის ძნელი არ იყო იმის მიხვედრა, რომ კნეინა ცრუობდა. მას ეტყობოდა, არ ესმოდა, თუ რაზე ლაპარაკობდა მისი ლოჟის სტუმარი, რადგან ამ კარად ჩანდა, რომ ამ დროს თვითონ სულ სხვა რაღაცაზე ფიქრობდა და „არა ვინმეზე“ — დაასკვნა მარკიზამ. კნეინა თავად ესტერგაზის მეუღლეს მიაცქერდა. მარკიზა დე ტრასიმ ზრდილობის გამო გაიხედა იქითკენ. ცნობისმოყვარე გრიგოლ ზანდაროვმაც შეუმჩნევლად თვალებით დაუნყო ძებნა იმას, ვისკენაც ლოჟაში მსხდარი ქალები იცქირებოდნენ. მან იცოდა, რომ იმ საზოგადოებაში, სადაც იგი ახლა იმყოფებოდა, უზრდელობად ჩაეთვლებოდა თავად ესტერგაზის და მისი მეუღლის ვინაობის გამოკითხვაც, თვალების უთავბოლო ცეცებაც, და, მით უმეტეს, „რომელია, მაგდაჯან“, რომელიც მას ტუჩებზე ეკერა.

ცოტა ხნის შემდეგ მარკიზა დე ტრასი გამოსამშვიდობებლად წამოდგა. როცა მან თავად გოსტაშაბიშვილს თავი დაუკრა და გრიგოლ ზანდაროვს ხელი ღიმილით გაუნოდა, ეს უკანასკნელი ისე მოხდენილად ეამბორა გამონვდილ ხელზე, რომ კნეინას უნებლიეთ ღიმილი მოადგა ბაგეზე, გულში კი ისე წარმოთქვა, როგორც მისმა გამდელმა იცოდა ხოლმე: „შენ მომიკვდი, გრიგოლ, აჰანდე!“ ამ შინაგანმა მდაბოურად წამოძახილმა გრიგოლ ზანდაროვი

რატომღაც მისთვის კიდევ უფრო მახლობელი, საყვარელი და სასურველი გახადა, მაგრამ ყოზეფინა დე ტრასის მოეჩვენა, რომ კნეინა გამკილავედილი-მებოდა იმ ყურადღების გამო, რომელსაც იგი ახალგაზრდა და ლამაზი, მაგრამ მდაბიო მამაკაცის მიმართ იჩენდა. გაბრაზებულმა მარკიზამ კიდევ უფრო მომხიბვლელად გაუღიმა ზანდაროვს და არშიყის სინარნარით შესთავაზა.

- არ გამაცვილებთ, ბატონო ზანდაროვ?

ზანდაროვმა მარკიზას მოკრძალებით დაუკრა თავი.

კნეინამ კოპები შეჰკრა.

მოპირდაპირე ლოყაშიც მარკიზა შარლოტა დე ტრენაგი კოპებშეკრული იჯდა. მასაც ისევე ჰქონდა ხელში მარაო გაშეშებული, როგორც კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილს. ამის შემჩნევა ახლა მისთვის ძნელი არ იყო.

კნეინა მართლაც რწმუნდებოდა, რომ საყვარულს გრამატიკა არ სჭირდება.

9. სპექტაკლის უმედეგ

— სად შემიძლიან კვლავ გინახულოთ, ქალბატონო? — თქვა მან იმ ძლიერი ვნებათაღელვით, რაც ესოდენ მოსწონთ ქალებს. — სადაც გნებავთ, — უპასუხა მან, — ტყეში, ბუფონებთან, ჩემთან, ყველგან.

ონორე დე ბალზაკი, „მამა გორიო“

ყველაფერი ცხადზე უცხადესი იყო. გრიგოლ ზანდაროვს მარკიზი ქალები არა მარტო შესცივინებდნენ, არამედ თავიანთ სალონებშიც უშვებდნენ. არც ზანდაროვი უნდა დახვედროდა გულგრილად მათს გამომწვევ ტრფიალს. მარკიზა შარლოტა დე ტრენაგი ლამაზი ქალი იყო, ხოლო მისი ქმარი, თუ მოვლენები ისე განვითარდებოდნენ, როგორც გაზეთები წინასწარმეტყველებდნენ, მალე მინისტრი გახდებოდა. თვით ყოზეფინა დე ტრასის არც ისე აუშნოებდა მოკლე ცხვირი და კიდევ უფრო მოკლე ჭკუა. სამაგიეროდ, მისი მოქნილი ტანი და გაღვივებული გულმკერდი ბევრ მამაკაცს ხიბლავდა. მისი დიპლომატი ქმრის ნიჭზე იმდენს ლაპარაკობდნენ, რომ ყოზეფინა დე ტრასი, ალბათ, მალე ელჩის ცოლი გახდებოდა და ლონდონში ან პეტერბურგში მოუწევდა ცხოვრება. მარკიზ დე ტრენაგის და მარკიზ დე ტრასის პოლიტიკური წარმატებები მათი ცოლების სალონებს მეტ მიმზიდველობას ანიჭებდა. კნეინა გოსტაშაბიშვილი საშინლად გაოცდა, როცა ამ სალონების სტუმრებს შორის გრიგოლ ზანდაროვიც აღმოაჩინა. ახლა მან ზანდაროვზე უფრო მეტი რამ იცოდა, ვიდრე ოპერის თეატრში მოსვლამდე.

ზანდაროვი გვიან დაბრუნდა ლოყაში. მან უხმოდ დაიკავა თავისი სავარძელი. არც კნეინას ამოუღია ხმა. სადაც იყო, ფარდა აიხდებოდა მეორე მოქმედების დასაწყებად.

სამთავენი მდუმარედ ისხდნენ ლოყაში: გრიგოლ ზანდაროვს საერთოდ ლაპარაკი არ უყვარდა თეატრსა და სალონში, თავადი ანდუყაფარი ლაპარაკს იყო გადაჩვეული, კნენა თავისი ფიქრებით იყო გართული და რალაც შინაგანი მღელვარების გამო, ხმაგაკმენდილი.

როსინის მუსიკა ახლა არა მარტო გრიგოლს და ანდუყაფარს, არამედ მაგდასაც აღარ ესმოდა. თვალნინ ხან მარკიზა დე ტრასი ედგა, ხან მარკიზა დე ტრენაგი.

მეორე ანტრაქტში ზანდაროვმა ბოდიშის მოხდით დატოვა გოსტაშაბიშვილების ლოყა.

კნენას მყისვე მარკიზა დე ტრასი გაახსენდა, მაგრამ ეჭვი არ გაუმართლდა. ცოტა ხნის შემდეგ ზანდაროვი მარკიზა დე ტრენაგის ლოყაში გამოჩნდა.

კნენა ერთბაშად ისე გახდა, თითქოს მოულოდნელად ცივი წყალი გადასხესო. სახელენილი უყურებდა თავისი ლოყიდან, თუ როგორ იხრებოდა ერთი ნამით ზანდაროვის ლამაზი თავი და როგორის მოკრძალებით ეამბორებოდა ლოყაში მსხდარი სამი მანდილოსნის თითქმის ერთდროულად გამოწვდილ ხელებს (ქმარი ალბათ გაზეთის რედაქციაში ზის ან პოლიტიკურ ბანკეტზე სიტყვას ამბობს, იხერხებოდა კნენა, რომელსაც ქმარი არც აქ და არც სხვაგან არასოდეს არ აგონდებოდა). ზანდაროვი მოწინებით გაჩერდა. თუმცა მას, ასე ჩანდა, მანდილოსნებმა სავარძელი შესთავაზეს. კნენას არც ის გამოეპარა, თუ როგორ გაიბადრა ზანდაროვის დანახვაზე წელან კოპებშეკრული შარლოტა დე ტრენაგი, ისიც ჩანდა, რომ იმ ლოყაში მხოლოდ მარკიზა ლაპარაკობდა გატაცებით, აღმაფრენით, აპილპილებით, სწორედ ისე, როგორც ეს საყვარელის დაბრუნებით გახარებულ დედაკაცებს სჩვევიათ.

ახლა კნენას უკვე სჯეროდა, რომ ყოზეფინა დე ტრასი მას ჭორს კი არ ეუბნებოდა, არამედ ხალას სიმართლეს.

გაოცებისაგან სახტად დარჩენილმა, აღარ იცოდა, რა ეფიქრა. ისედაც უკმეხი სახე სულ უფრო და უფრო ეღრუბლებოდა. თან იმ ლოყას თვალს აღარ ამორებდა და ყურადღებად იყო გადაქცეული.

ზანდაროვი მოკრძალებით იდგა ლოყაში და დროდადრო თავს მოწინებით უკრავდა მარკიზას, რომელიც მას სხაპასხუპით ელაპარაკებოდა და მარაოს ხელში ნერვიულად ათამაშებდა. ეტყობოდა, მარკიზა ლელავდა ან ორი ულამაზო მანდილოსნის თანხლება ეჩითირებოდა. ორთავეს კარგად იცნობდა კნენა გოსტაშაბი ერთი ოცდაათ წელს იყო გადაცილებული, მეორე ორმოცი წლის ხდებოდა. ორივეს ყოველთვის ყველგან თან დაატარებდა ახალგაზრდა მარკიზა, რათა თვითონ უფრო ლამაზი გამოჩენილიყო. ისინი მას დარაჯებით დასდევდნენ (ამიტომ ქმარს შეეძლო მშვიდად მჯდარიყო გაზეთის რედაქციაში ან სიტყვა წარმოეთქვა პოლიტიკურ ბანკეტზე, ირონიულად შენიშნავდა კნენა), თუმცა, ამავე დროს, პარიზის ქუჩებში მარკიზა ეტლით მუდამ მარტო დასეირნობდა. ყველამ იცოდა, რომ ამ დროს იგი პაემანზე მიიჩქაროდა.

მარკიზა დე ტრენაგმა ერთი-ორჯერ კნეინა გოსტაბიშვილის ლოყისკენ ფრთხილად გაიხედა. ამ დროს მოკრძალებით მდგარ ზანდაროვს მხოლოდ ორი სიტყვა უნდა წარმოეთქვა. „უი“ და „ნონ“ — „ჰო“ და „არა“. კნეინა დარწმუნებული იყო, რომ ეს სიტყვები მისი სახელის ხსენებასთან დაკავშირებით ითქვა. საინტერესოა, მაინც რა კონტექსტში ახსენეს იქ კნეინა მაგდა გოსტაბიშვილი. მართალია, ორი ხნიერი და ულამაზო მანდილოსნის თანდასწრებით მარკიზა დე ტრენაგი თავის თავს ბევრის ნებას ვერ მისცემდა, მაგრამ იმასაც ამბობდნენ, რომ როცა საჭირო იყო, ორთავეს დაყრუებაც და დამუნჯებაც შეეძლოთ. კნეინა უფრო იმას ფიქრობდა და ვარაუდობდა, რომ მარკიზა შარლოტა დე ტრენაგმა გრიგოლ ზანდაროვს მის ლოყაში ყოფნა უსაყვედურა.

სახე აელენა.

ოქროსფერი თვალები გაუმწვანდა.

ეჭვი შემოენთო.

ეს უკვე ეჭვიანობა იყო. ეჭვიანობა კი სიყვარულის დადასტურებაა.

მას უყვარდა.

ამის უარყოფა თავის მოტყუებას ნიშნავდა ან იაფფასიან ფარისევლობას.

ამას მონიშნავდა მის მარჯვენა ხელში ნერვოულად ათამაშებული მარაოც.

ეს კნეინას დიდი მღელვარების დროს ემართებოდა ხოლმე.

უცებ მის გვერდით ვიღაც გაინძრა. მისი ქმარი იყო. თავადი ანდუყაფარ გოსტაბიშვილი. სრულიად მოულოდნელად თავადმა თავისი ბოხი ხმით დაიბუხუნა:

— ვეუო, ვერ უყურებთ, ჩვენი სოვდაგარი რა ყოფაშია!

კნეინამ ხმა არ გასცა.

გამოცოცხლებული თავადი ისევ არიხროხდა:

— ჰო, ჰო, ჰო! რანაირად ირჯება და ჰხარბობს იმ კარგი ქმრის ცოლი მარკიზა! ერთი უყურეთ, რანაირად იპრანჭება, რანაირად იღერებს თავსა და რანაირად ათამაშებს მხრებსა! ღმერთი არ გამიწყრება, მაგ ქალს რალაც სხვა განზრახვა უდევს გულში. ამას რალა თქმა უნდა, ლამის კალთები დააგლოჯოს ჩვენს კოპნია სოვდაგარს. ვერა ჰხედავ, კნეინა?

— ვხედავ, — გაგუდული ხმით წარმოთქვა კნეინამ.

თავადს ლაპარაკის საღერღელი აეშალა:

— პარიჟელი ქალები რომ დაეხვეოდნენ ჩვენს ლამაზ სოვდაგარს, ამის ეჭვი არა მქონდა, ვეუო, მაგრამ თუ მარკიზა ქალებიც თავს შეირცხვენდნენ და თავზე ლაფს დაისხამდნენ, ამას როგორ ვიფიქრებდი?!

კნეინამ თავი ჩაქინდრა.

როცა გრიგოლ ზანდაროვი დაბრუნდა, ლოყაში პირველად გამხიარულეულმა და ალაპარაკებულმა თავადმა სოვდაგარს ისეთნაირად შესძახა, რომ მთელმა პარტიერმა გოსტაბიშვილების ლოყას ახედა:

— აფერუმ, სოვდაგარო! პარიჟში მირზაჯანობა დაიწყე?!

კნენინა გოსტაშაბი ჭარხალოვით განითლდა.

გრიგოლ ზანდაროვმა მხრები აიჩეჩა, კნენინას გაკვირვებით გადახედა.

კნენინას მისი გაოცებული გამოხედვა არ დაუნახავს. იგი თავდახრილი იჯდა, საშინლად ალელვებული და გადაფითრებული.

ქმარი მას ეჯავრებოდა, ახლა კი ეზიზღებოდა.

თავადი მიხვდა, თუ რამ შეუკრა მრისხანედ წარბები კნენინას.

დაიბნა, შენუხდა და დაფრთხა. ვეება დევკაცი საცოდავად მოიკუნტა ლოყის სავარძელში.

კნენინა მხოლოდ ფარდის ახდის შემდეგ დამშვიდდა. თავს ძალა დაატანა, რათა აღარაფერზე ეფიქრა და მხოლოდ იმისთვის მიექცია ყურადღება, რაც სცენაზე ხდებოდა.

როსინის მუსიკა მისთვის თანდათან ნაცნობი, მახლობელი, მიმზიდველი და სასიამოვნო ჰანგებით აჟღერდა. ყური მიუგდო და გაინაბა. უეცრად მასში ძლიერად გაიღვიძა მისმა ამპარტავნულმა ბუნებამ, თავი მალლა აილო და მტკიცედ გადანყვიტა ოპერის წინ თავის ოდნავი დაკვრით სამუდამოდ განშორებოდა ზანდაროვს. ეს კნენინას განაჩენი იყო და არა დედაკაცის გადანყვეტილება. მიუხედავად ამისა, ერთბაშად დამშვიდდა და დანყნარდა. გრიგოლ ზანდაროვი მისთვის აღარ არსებობდა. ამიტომ მასთან განშორება ისევე აუცილებლად მიაჩნდა, როგორც სპექტაკლის დამთავრების შემდეგ სცენაზე ფარდის ჩამოშვება.

ოპერის წინ კი სულ სხვა რამ მოხდა, როცა ისინი ეტლს უახლოვდებოდნენ, კნენინა სწრაფად მოტრიალდა ზანდაროვისკენ და ფრანგულად გადაულაპარაკა:

— გრიგოლ, ხვალ იქ გიცდი, შენ თვითონ იცი, როდის უნდა მოხვიდე.

ზანდაროვმა გაიღიმა და ოდნავ დაუკრა თავი.

კნენინამ არ იცოდა, ნამდვილად დაინახა თუ მოეჩვენა მის ტუჩებს შორის ჯიუტად ჩაკეცილი ღიმილი.

კნენინა უფრო გაიქცა, ვიდრე გაემართა ეტლისკენ. ეტლში ქმრისა და საყვარლის დაუხმარებლად ავიდა. გაკვირვებულს და გაოგნებულს სირცხვილის გრძნობა სწავდა. ეტლში გარინდებული იჯდა, თუმცა შინაგანად აფორიაქებული და აწრიალებული იყო. ხან ოპერაში მიღებული გადანყვეტილება აგონდებოდა, ხან თავისი საქციელი და სიტყვები ოპერის წინ. თავის თავისთვის ვერ ეპატიებინა, რომ ერთხელ კიდევ დამდაბლდა იმ კაცის წინაშე, რომლის საყვარლებში კნენინას გარდა მარკიზა ქალებიც იყვნენ.

ლამე თეთრად შემოათენდა.

უძილობით დაღლილს და დატანჯულს განთიადზე ძლივს ჩაეძინა.

ნაშუადღევს გრიგოლ ზანდაროვს ეტლი ფონტებლოსკენ მიაქროლებდა. ფონტებლოს პატარა სასტუმრო „ბრიტანიკში“ მას მარკიზა ჟოზეფინა დე ტრასი უცდიდა.

კარი მეთექვსმეტე

1. ვახტანგ ტაშირელის პარიზული ცხოვრება

კომუნიზმის პროპაგანდა ფლობს ისეთ ენას, რომელიც ყველა ხალხს ესმის.
ჰაინრიხ ჰაინე, „საფრანგეთის ამბები“

ოქრომჭედლის მალაზიაში მომხდარმა ინციდენტმა ვახტანგ ტაშირელზე მძიმე შთაბეჭდილება მოახდინა. იმ დღიდან იგი გრიგოლ ზანდაროვს ჭირისდღესავით გაუბრუნდა და ერიდებოდა. სამაგიეროდ, ზანდაროვი აღარ ეშვებოდა მას, ხან რას სთხოვდა და ხან რას.

ზანდაროვი ფრანგულად საკმაოდ თავისუფლად ლაპარაკობდა, მაგრამ არც საქმიანი ქაღალდების შედგენა და არც წერილების დაწერა შეეძლო. ამიტომ ვახტანგ ტაშირელს მდივნობა შესთავაზა.

პარიზში ლუკმაპურის შოვნა ძნელი იყო. მოსკოვის უნივერსიტეტის ყოფილმა სტუდენტმა და სასამართლოს ყოფილმა მოხელემ მიიღო მდიდარი ვაჭრის წინადადება.

ვახტანგ ტაშირელი სავაჭრო გარიგებების პირობებს ადგენდა ან ზანდაროვის სახელით წერილებს წერდა ლიონის მეფაბრიკეებისა და მარსელის გემთამფლობელების მისამართით, ზოგჯერ ბულალტრის მოვალეობასაც ასრულებდა. ზანდაროვის მიერ ნაყიდ და საქართველოში გაგზავნილ ნუსხებს აწესრიგებდა და დავთარს ახალ-ახალი ციფრებით ავსებდა. ასეთი სამსახური მას სოვდაგრის ყალთაბანდობის მონმედ არ ხდოდა. ამიტომ დაუზარებლად აკეთებდა იმას, რასაც მას გრიგოლ ზანდაროვი ავალებდა.

— თუ დავთარი არ დავიჭირე, ვახტანგჯან, ფეხებმოღრეცილი ფირუზა არ დამიჯერებს, შარს მომდებს, — უთხრა ერთხელ ზანდაროვმა ტაშირელს და წინ დიდი დავთარი დაუდო, გადაფურცლა და სერიოზულად განაგრძო.

— რას იზამ? ფირუზა ჩემი გამზრდელიცაა და ამხანაგიც. მაგრამ არ გაგიგონია, ამხანაგი კარგი რომ იყოს, ღმერთსაც ეყოლებოდაო. ჰოდა, ყველაფერი დაწვრილებით ჩასწერე ამ დავთარში, ვახტანგჯან, სიფრთხილეს და თადარიგის დაჭერას სხვა არაფერი სჯობიან. სამაგიერო კი ჩემზე იყოს. შენთვის ქისა ყოველთვის გახსნილი მაქვს.

ზანდაროვს ქისის მაგიდაზე დარდიმანდულად გადმოპირქვავება უყვარდა, ოღონდ ქისაში ყოველთვის იმდენი ფრანკი ედო, რამდენიც, მისი აზრით, ტაშირელს სახლის მანსარდაზე გამოსაძინებლად და ლუკმაპურისთვის ეყოფოდა.

ვახტანგ ტაშირელს კი ასე ეგონა, მეტს ვიღებ, ვიდრე მეკუთვნის და ზანდაროვის „მონყალებით“ ვცხოვრობო. ეს მას ცუდ გუნებაზე აყენებდა.

ბავშვივით წითლდებოდა, როცა სოვდაგარი მაგიდაზე ქისას აპირქვავებდა. სამაგიეროდ, თავაუღებელივ მუშაობდა. ცდილობდა, რაც შეიძლება სუფთად და ფაქიზად შეეცხო დაეთარი „ფეხებმოლრეცილი ფირუზასთვის“.

ზანდაროვის გასამრჯელო ვახტანგ ტაშირელს ყოველდღიური ცხოვრებისათვის ყოფნიდა. გადარჩენილი გროშებით წიგნებს ყიდულობდა ან თეატრში დადიოდა. წიგნი, გაზეთი და თეატრი მისთვის ყველაფერი იყო. მზად იყო „წყალსა და პურზე დამჯდარიყო“, ოღონდ საინტერესო წიგნი ეყიდა ან მოლიერის სახლში წარმოდგენას დასწრებოდა.

შორიდან უთვალთვალებდა გამოჩენილ მწერლებს, მხატვრებს, მუსიკოსებს და მსახიობებს. იმათ, ვისაც წიგნებითა და გაზეთებით იცნობდა ან სცენაზე უყურებდა. ბუნებით მორცხვი და მოკრძალებული ყავახანებში მათ შორიახლოს იჯდა ყურადღებად და სმენად გადაქცეული.

ყავახანებში ხშირად ცხარე კამათი იმართებოდა. პოლიტიკური ვნებათაღელვა უკიდურეს წერტილს აღწევდა აქაც და ბანკეტებზეც.

ყველა რალაცას უცდიდა, რალაცას მოელოდა, ვისაც ლიონის აჯანყება კარგად ახსოვდა, შიშით იყურებოდა მოედნებისაკენ, სადაც ამბოხებული ხალხი თვალის დახამხამებაში ახერხებდა ბარიკადების აღმართვას და ფარნის ბოძზე თოკის გადმოშვებას, შეპყრობილი მტარვალის დასასჯელად. სერიოზულად შეშფოთებული ლიბერალები ივლისის რევოლუციის მონაპოვრით დაკმაყოფილებას ქადაგებდნენ, რომანტიკული განწყობილების უკიდურესი რესპუბლიკელები რადიკალურ გარდაქმნას მოითხოვდნენ, კოსმოპოლიტები ევროპის გაერთიანების აუცილებლობაზე ლაპარაკობდნენ. მათი აზრით, მხოლოდ ეს გადაარჩენდა ევროპულ ცივილიზაციას და ბრბოზე მალლა ინტელექტუალურ ადამიანს დააყენებდა. სოციალისტი სენ-სიმონისტები ძალის გამოყენების წინააღმდეგ გამოდიოდნენ, ხოლო სოციალისტი ფურიე გულდაჯერებით უცდიდა მილიონერთა მოწყალებას, რათა მათი ფულით თანასწორ ადამიანთა ფალანგა აეგო. პოლიტიკური წინააღმდეგობები და აზრთა სხვადასხვაობა სოციალისტებს შორისაც ისევე მკაფიოდ ვლინდებოდა, როგორც ბურჟუაზიულ ფენებსა და არისტოკრატიულ წრეებში.

სენ-სიმონისტები დაშლილი და დაქსაქსული იყვნენ, ფურიეს მიმდევარნი კი ჯერ ისევ მრავალრიცხოვანნი ჩანდნენ. მაგრამ სულ უფრო და უფრო მეტად ცნობილი ხდებოდნენ ისინი, ვისაც იმდროინდელ პრესაში კომუნისტებს უწოდებდნენ. კომუნიზმის აჩრდილი შეუპოვრად დაძრწოდა ევროპის ქალაქებსა და მუშათა გარეუბნებში. არსებობდა კომუნისტთა კავშირიც და კომუნისტური გაზეთიც. ერთიმეორის მიყოლებით ქვეყნდებოდა „სიმბოლო სარწმუნოებისა“, რომელიც კატეხიზმოს ფორმით იყო დაწერილი, „კომუნიზმის პრინციპები“ და ბოლოს „კომუნისტური მანიფესტი“ — კომუნისტთა კავშირის სრულიად ახალი პროგრამა და მეცნიერული კომუნიზმის ყველაზე უფრო დასაფუძვლებული ნაშრომი. მაგრამ ვახტანგ

ტაშირელი პარიზში ცხოვრობდა იმ დროს, როცა კომუნისტებისათვის ჯერ კიდევ დამახასიათებელი იყო პარტიული ურთიერთობის ფრანკმასონური და კარბონარული წესები. ყველა ამისგან ისინი სამუდამოდ განთავისუფლდნენ კომუნისტთა კავშირის ბრიუსელის პირველ კონგრესზე და, განსაკუთრებით, მეორე კონგრესზე, რომელსაც თვითონ კარლ მარქსი ესწრებოდა.

ვახტანგს უყვარდა ლურჯბლუზიანი მუშების ყურება, მათს ჭირ-ვარამზე დაკვირვება, მათ შორის ყაუახანებში ყოფნა, მათი ჯანსაღი სიცილი, მოსწრებული ხუმრობა და აზრიანი გართობა. თვითონაც მათს თანაყოფაში ხალვათად გრძნობდა თავს და, რაც მთავარია, სადად და უბრალოდ ეცვა — რკოსფერი, თითბრის თეთრი ღილებით განწყობილი სერთუკი. კნეინა გოსტაშაბიშვილის სალონში კი შავი ფრაკით და შავი ფეხსაცმელებით ცხადდებოდა და ოფლში იწურებოდა.

გამოუცდელმა ტაშირელმა არ იცოდა, რომ შავი ფრაკიც და შავი ფეხსაცმელებიც უკვე იმდენად ყოველდღიური რამ იყო, რომ პირწავარდნილ არისტოკრატებზე მამაკაცთა ეს სამოსელი დემოკრატიული განწყობილების შთაბეჭდილებას ტოვებდა. ივლისის რევოლუციის ერთ-ერთი შედეგთაგანი შავი ფრაკის და შავი ფეხსაცმელების იმათ შორის გავრცელებაც იყო, ვისაც რესტავრაციის პერიოდში არისტოკრატიული სადარბაზო კარების ზღურბლზე ფეხს არ ადგმევინებდნენ.

2. კნეინა გოსტაშაბიშვილის სალონი

მეფის ტახტი სხვა არაფერია, თუ არა ყოვლად ჩვეულებრივი, ნითელი ხავერდით გადაკრული ხის უბრალო სკამი, დღეს ბურჟუაზია და პოლდე კოკის და ეყენ სკრიბის გმირები ბატონობენ.
ჰაინრიხ ჰაინე, „ფრანგული სცენის გამო“

ვახტანგ ტაშირელის გამოჩენას კნეინა გოსტაშაბიშვილის სალონში არავითარი შთაბეჭდილება არ მოუხდენია. მან არც თავისი გარეგნობით მიიქცია ყურადღება, არც ჩაცმულობით. შეუმჩნევლად ჩაიარა დისონანსმა, რომელიც მან თავისი შავი ფრაკით და შავი ფეხსაცმელებით მწვანე, ჭიაფერ, ლურჯ, ზეთისხილისფერ და ლოლნოშოსფერ ფრაკებით მკაცრად განკეპილ არისტოკრატთა საზოგადოებაში შეიგანა.

მხოლოდ ერთმა ფაშფაშმა მანდილოსანმა შეაჩერა ლორწეტი მის დარცხვენულ სახეზე და მეზობელს, ანონილ და ხმელ-ხმელ ბობოლას გადაუღლაპარაკა, რომ კნეინას ახალი სტუმარი განსაცვიფრებლად ჰგავდა აბატ ლამენეს, თავისი ახალი რელიგიური მოძღვრების ქადაგებისას იაკობინური ქუდის ჯვარზე მორგებას რომ ცდილობდა.

მეზობელმა უსიცოცხლო თვალები ერთი ნამით ვახტანგ ტაშირელის გამბ-
დარი სახის მოგრძო ცხვირზე გადაიტანა და კვლავ ისე გაშეშდა, როგორც
პერთა პალატაში იყო ხოლმე გაშეშებული.

მოსკოველი აზნაური თავს შეზღუდულად გრძნობდა კნენა გოსტაშაბიშ-
ვილის სალონში. აქ ყოველ ოთხშაბათს მხოლოდ ძირძველი და ზვიადი არის-
ტოკრატები მოდიოდნენ, რამდენიმე რუსი თავადი და გრაფი (ერთ მათგანს
მიხრწნილი დედა დაჰყვებოდა, მეორეს კი გადაბერებული ცოლი ახლდა თან),
კოლონელი ემიგრანტები ჩარტორიუსკის წრიდან და მხოლოდ ის ფრანგი
კეთილშობილნი, რომელნიც 1789 წლამდე იყვნენ კეთილშობილად დაბადე-
ბულნი. აქ ვერ ნახავდით იმათ, ვინც რევოლუციის შემდეგ მიიღეს მეფის,
პერცოგის და მარკიზის ტიტულები, მაგრამ ყასბების, ლუდისმხდელების,
კალატოზების და ღურგლების ჩამომავლები იყვნენ.

კნენა გოსტაშაბიშვილის სალონში მოდიოდნენ განთქმული მწერლე-
ბიც, მხატვრებიც და მუსიკოსებიც. მაგრამ მხოლოდ ისეთნი, რომელთაც
არისტოკრატობა პატივმოყვარულ სიამეს ჰგვრიდათ ანდა თავიანთ კონსერ-
ვატიულ განწყობილებას არისტოკრატიულ სულისკვეთებას უხამებდნენ.
ხშირად იყო აქ კრიტიკოსი სენტ-ბევი. მას სძაგდა მდაბიო ლიტერატორები
და თვით არაჩვეულებრივად პოპულარულ ჟორჟ ზანდთან შეხვედრას ერი-
დებოდა, რადგან ეს ლოყებნითელა მორალისტი მის თავაშეებულ საქციელს
კიცხავდა და თან არასდროს არ ავიწყდებოდა, რომ მისი დედა ოდესღაც
მოხეტიალე თეატრში ცეკვავდა. სენტ-ბევზე ათი წუთით ადრე ან ათი წუთით
გვიან ჩნდებოდა სალონში ადელ ჰიუგო. სენტ-ბევს იგი თითქმის არავითარ
ყურადღებას არ აქცევდა, მაგრამ გაცილებით ამ უწყინარ ქალბატონს
ყოველთვის სენტ-ბევი აცილებდა ხოლმე. იშვიათად მოდიოდა აქ თვითონ
ვიქტორ ჰიუგო. ალბათ იმიტომ, რომ საერთოდ არისტოკრატები მას ყველ-
გან გულცივად ხვდებოდნენ და მასთან შეხვედრას დემონსტრაციულად
გაურბოდნენ. კარლისტებს იგი ივლისის რევოლუციის მეხოტბედ მიაჩნდათ,
ხოლო რესპუბლიკელებს — არისტოკრატისა და კათოლიციზმის ფარულ
მომხრედ. დროგამოშვებით მოდიოდა კნენა გოსტაშაბიშვილის სალონში
ონორე დე ბალზაკი, რომლის მონარქისტული მიდრეკილებანი ყველასთვის
კარგად იყო ცნობილი, ამიტომ ყველა ითმენდა და იტანდა მის დაჭიანებულ
კბილებსაც, ცუდად დავარცხნილ თმასაც და ფეხსაცმელების დაუდევრად
შეკრულ ყაითნებსაც.

საუბარი კნენას სალონში დინჯი და მონოტონური იყო, თუმცა ყოველ-
დღიურ ამბებსა და მოვლენებს აქაც ჭორიკნული ცნობისმოყვარეობით აღ-
ნიშნავდნენ და სჯა-ბაასში არც აქ ავიწყდებოდათ ამა თუ იმ საყურადღებო თუ
საინტერესო მოვლენაზე თავიათი შენიშვნები, აზრი, კმაყოფილება, უკმაყო-
ფილება, მონონება ან აღშფოთება გამოეთქვათ და ყოველივე ეს შესაფერისი,
უაღრესად რაფინირებული მანერებით გამოეხატათ.

ლაპარაკში მსხვილმანსაც ურევდნენ და წვრილმანსაც.

ლაპარაკობდნენ ორლეანის პერცოგის ფათერაკიან სიკვდილზე, ვერსალის რკინიგზის სადგურზე მომხდარ ხანძარზე, მუნიციპალიტეტის იმ დადგენილებაზე, რომლის ძალითაც ბასტილიის მოედანზე თაბაშირის თეთრი სპილო უნდა აეღოთ, უნივერსიტეტის გარშემო გამართულ პაექრობაზე და საუნივერსიტეტო რეფორმებზე; ახალი ავტორის ახალ პიესასა და კომედიაზე; სალონის ყველაზე ღირსშესანიშნავ სურათზე, ბერლიოზის უცნაურ მუსიკაზე და მის კიდევ უფრო უცნაურ დირიჟორობაზე; ახალმოდურ ქუდზე, ქინძისთავებსა და ხელთათმანებზე; სატუსალოების რეფორმაზე და სხვ. ყველაფერი ეს, როგორც წესი, ყოველთვის ერთი და იმავე საკითხით მთავრდებოდა, რაც ერთნაირად აღელვებდა ზემოურებსაც და ქვემოურებსაც, დაემხობოდა თუ არა გიზოს მთავრობა.

ლაპარაკობდნენ დიდკაცურად, აუჩქარებლად, მონოტონურად ანდა მონყენილი ისხდნენ ლუი XVIII-ის მელანქოლიური ტაკიმასხარების მსგავსად.

ერთგვარ გამოცოცხლებას სალონში მხოლოდ გიზოს მთავრობის დამხობის საკითხი იწვევდა. ამ შემთხვევაში ვნებათაღელეის დათრგუნვას ვერავინ ვერ ახერხებდა.

რესპუბლიკური იდეების გავრცელებით შეშფოთებული მონარქისტები წამალს რელიგიის ავტორიტეტის ზრდაში ხედავდნენ და მართლმადიდებელი კნეინას სალონში კათოლიციზმის განმტკიცების აუცილებლობას ქადაგებდნენ.

ვახტანგ ტაშირელს მალე მობეზრდა კნეინა გოსტაშაბიშვილის სალონში ყოფნა და ისევ ყავახანებს, ბიბლიოთეკებს და თეატრებს მიაშურა.

მისი სალონში მოუსვლელია ვერც დიასახლისმა, მით უმეტეს, ვერც მისმა სტუმრებმა შეამჩნიეს.

3. პარიზული თეატრონი

დიდ თეატრებში, სადაც ბრწყინავენ გრიზი, ლაბლანში, რაშელი და მაკრედი, დარბაზი მხოლოდ მაშინ წყნარდება, როცა ფარდის ახდისას მათი საყვარელი მსახიობი გამოჩნდება ხოლმე.

ფერმან კაბალიერი, „თოლია“

ერთხელ, როგორღაც ბივიანის ქუჩაზე, სადაც დიდ დარბაზში კარნავალუბის დროს კანკანს ცეკვავდნენ, ხოლო ჩვეულებრივ დღეებში კონცერტები იმართებოდა, კნეინა გოსტაშაბიშვილი ვახტანგ ტაშირელს წაანყდა. ორივენი კონცერტზე იყვნენ მოსული. იმ საღამოს ერთად სრულდებოდა მოცარტის, ბეთჰოვენის და ბერლიოზის მუსიკა. კნეინა ვახტანგს ზრდილობის გამო გამოელაპარაკა და სასწრაფოდ გაშორდა.

მეორედ იგი მოსკოველ აზნაურს კვლავ კონცერტზე შეხვდა, პარიზელები ჩელოზე დამკვრელ ჰოლანდიელ ბატყას კონცერტს ესწრებოდნენ. ცოტა

ხნის შემდეგ მან ტაშირელს შოპენის, ლისტის და ტალბერგის კონცერტებზე მოჰკრა თვალი, კვირის თავზე კონსერვატორიაში მენდელსონის სიმფონიის დამთავრებისთანავე ნაცნობ აზნაურს შორიდან უნებლიეთ გაუღიმა და როცა გვერდში კაბის შარიშურით გაუარა, რამდენიმე სიტყვით გამოელაპარაკა კიდეც. რამდენიმე დღის შემდეგ ლეპელტიეს ქუჩაზე, როცა ისინი ერთად შედოდნენ თეატრში შარლოტა გრიზის ცეკვის საყურებლად, სადარბაზო კართან ახალგაზრდა კნეინამ ახალგაზრდა აზნაური ხელით შეაჩერა და გულწრფელი ცნობისმოყვარეობით ჰკითხა:

— ბატონო ვახტანგ, ნუთუ ასე გატაცებით გიყვართ მუსიკა და ხელოვნება. ტაშირელმა მოკრძალებით დაუკრა თავი.

მუსიკისა და ხელოვნების სიყვარულმა ისინი ისე დაახლოვა ერთმანეთთან, რომ ერთად დაინყეს სიარული კონცერტებზე, თეატრებსა და გამოფენებზე.

როგორც ყველა არისტოკრატი, კნეინა გოსტაშაბიშვილიც უფრო ხშირად ფრანგულ თეატრში და დიდ ოპერაში დაიარებოდა (არისტოკრატებს ეს მემკვიდრეობითი უფლების ერთ-ერთ ატრიბუტად და მტანჯველ აუცილებლობად მიაჩნდათ), დემოკრატიული განწყობილებების ვახტანგ ტაშირელი კი ყველა თეატრში, თუ კი სადმე გემოვნებით იდგმებოდა ახალი დრამატული ნაწარმოები.

ახალგაზრდა ტაშირელს ხიბლავდა და იტაცებდა გრიზეტი ქალების როლების შემსრულებელი დეჟაზე, რომელსაც რესპუბლიკელები აღტაცებით უკრავდნენ ტაშს, ხოლო ტრადიციული მორალის შებლაღვით შემფოთებული კონსერვატორები კი უკმაყოფილოდ აქნევდნენ თავს. სისადავისა და ბუნებრიობის გამო მოსწონდა შარლოტა გრიზიც, რომელიც, ჰაინრიხ ჰაინეს სიტყვით, არისტოკრატიულ მყურებლებში ისე ჩანდა, როგორც ფორთოხალი კარტოფილის გროვაში. დემოკრატიული განწყობილების ოდნავი გამონაკრთობიც კი სცენაზე, მუსიკაში, ლექსში, რომანში თუ სურათზე მას ისევე ბედნიერს ხდიდა, როგორც ყველას, ვინც კი თავისუფლებისა და თანასწორობის აზრით იყო გატაცებული.

კნეინა გოსტაშაბიშვილის კერპი სცენაზე რაშელი იყო. რასინი და კორნელი ვერც მას უქარვებდა მონყენილობას, მაგრამ მაინც ზედიზედ ესწრებოდა მათი პიესების წარმოდგენებს ფრანგულ თეატრში. ახალი დრამატურგებიდან იგი ვერც სკრიბს იტანდა და ვერც ალექსანდრე დიუმას და ერთგვარ უპირატესობას მხოლოდ ვიქტორ ჰიუგოს ანიჭებდა.

ვახტანგ ტაშირელს უკვირდა, რომ ჭკვიანი და განათლებული მაგდა გოსტაშაბიშვილი მხოლოდ სენ-ჟერმენის უბნის თვალსაზრისით უყურებდა ყველაფერს, რაც კი პარიზში ხდებოდა. იგი არ იცნობდა არც მდაბიოთა პარიზს და არც პარიზელ ხალხს, თუმცა მისი ეტლის კოფოზე მეეტლედ ყოფილი სანკიულოტი იჯდა.

ამგვარ დასკვნამდე ტაშირელი იმ უბრალო აღმოჩენამ მიიყვანა, რომ კნეინა გოსტაშაბიშვილს ჯერ მარეში ფეხი არ დაედგა და იქაურობა არ

ენახა. და ეს, მიუხედავად იმისა, რომ იგი თითქმის პარიზის მკვიდრად ითვლებოდა და აქ დიდხანს ცხოვრობდა. მარე ლატაკთა, საბრალოთა და განკიცხულთა მთავარი უბანი იყო. სწორედ მარე ქმნიდა საშინელ კონტრასტს პარიზის თავბრუდამხვევ ფუფუნებასა და ამაზრზენ სილატაკებს შორის, რომლის შესახებ იგი თავდავინყებით ელაპარაკებოდა კნეინას ხან თვალთ ნანახის და ხანაც პრუდონის ახლადგამოსული ნიგნის მიხედვით.

4. საშინელი სიტყვები

— რას უჩვენებენ თეატრებში? — იკითხა ერთმა. — აი რას:

1. სიმფონია, 2. სახელგანთქმული სკრიბის პიესა, 3. სიმფონია, 4. მრავალნაყოფიერი სკრიბის ახალი პიესა, 5. სიმფონია, 6. ეროვნული ცეკვები, 7. ახალი კომედია ორ მოქმედებად, სკრიბიდან გადმოთარგმნილი, 8. სიმფონია... — კმარა, კმარა, ღვთის გულისათვის! მარიანო ხოზე დე ლარრა, „მადრიდის ცხოვრება“

კნეინა გოსტაშაბიშვილი, თავის მხრივ, ყურადღებით უსმენდა ვახტანგ ტაშირელს, მაგრამ ირონიულ ღიმილს ვერ მალავდა, როცა მისი ახალგაზრდა მეგობარი პოლიტიკაზე ლაპარაკობდა. პოლიტიკისა და პოლიტიკოსების მიმართ კნეინა სკეპტიკურად იყო განწყობილი.

ერთხელ რომელიღაც ბანკეტიდან დაბრუნებულმა ტაშირელმა კნეინას აღტაცებით უთხრა:

— პარიზში ახალი რევოლუციის კვირადღა დგება. ის, რაც ივლისმა ვერ შეძლო, იმას ახალი რევოლუცია გააკეთებს!

კნეინას ოქროსფერ თვალებში ირონიულმა ღიმილმა გაიელვა, თავის აზრში ღრმად დაჯერებული ადამიანის იერით წარმოთქვა:

— რევოლუციას ერთნი აკეთებენ, მისი შედეგებით კი სხვები სარგებლობენ.

— ეგ ცნობილი აზრია, — ფრთხილად შეედავა კნეინას ტაშირელი, — მაგრამ ის, რაც მოხდა, იმას ველარავინ ვერ შეცვლის. რევოლუციის იდეა ამ საუკუნეს წითელი ზოლივით გაჰყვება. ადამიანთა შეგნებაშიც და საზოგადოებრივ ცხოვრებაშიც მტკიცედ გაიდგამს ფესვს.

კნეინამ გაიღიმა.

— იცით, ბატონო ვახტანგ, ვინ არის ამჟამად დემოკრატიის ყველაზე დიდი წარმომადგენელი?

ტაშირელი მას ყურადღებით მიაცქერდა.

— ნაპოლეონი!

ტაშირელს არ გაჰკვირვებია. რესტავრაციის პერიოდში და ივლისის რევოლუციის შემდეგ ნაპოლეონის ავტორიტეტი განუზომლად იყო გაზრდილი.

მის პიროვნებას ჯადოქრული შარავანდედით მოსავედა ისიც, რომ ევროპის მონარქიული რეჟიმები მას რევოლუციის ჯარისკაცს უწოდებდნენ. ეს დემოკრატიული ახალგაზრდობის აღფრთოვანებასა და თავყანისცემას იწვევდა.

— ნაპოლეონის სახელი, კნეინავ, — შთაგონებით უპასუხა ტაშირელმა, — თავისუფლების იდეალს უკავშირდება. აი, რამ აქცია იგი ახალგაზრდობის კერპად!

კნეინამ ისევ ირონიულად გაიღიმა

— ეს ილუზიაა, ბატონო ვახტანგ.

— არა, არა, — არ დათმო თავისი აზრი და შეხედულება ტაშირელმა — ახალგაზრდობამ შესანიშნავად იცის, რას ნიშნავს ნაპოლეონის სახელი და პიროვნება ისეთ დროს, როცა მტარვალნი კვლავ ფარფაშებენ!

კნეინას უყვარდა ვახტანგის გაღიზიანება და გაბრაზება, ეს თითქოს კიდევ უფრო აახლოვებდა მასთან. ამიტომ არც ახლა დაინდო იგი და მოკლედ მოუჭრა:

— დიახ, ილუზია, ლეგენდა!

— ლეგენდა?!

— დიახ, ლეგენდა! ისეთივე ლეგენდა, როგორც ის, რომ ეს კორსიკელი დედამ იმ ხალიჩაზე შობა, რომელზედაც ორი ხახადაღებული ლომი იყო ამოქარგული. ასეთი ხალიჩა არ არსებობს, ისევე როგორც არ არსებობდა ზეადამიანური ნაპოლეონი. იგი მხოლოდ თავისი გასაოცარი ალლოთი იყო დიდი. მოვლენების განვითარებას თავის მომბმელი ესაჭიროებოდა. ქალაქელ ბურჟუას, რომელმაც მოქალაქეობრივი უფლება მოიპოვა, და სოფლელ გლეხს, რომელმაც მინა იგდო ხელთ, წესრიგის დამამყარებელი სჭირდებოდა. ასეთად ნაპოლეონი აღმოჩნდა თავისი ცნობილი კოდექსით.

— მართალი ბრძანებაა! — მყისვე დაეთანხმა ტაშირელი და ერთბაშად ყურადღება არ მიაქცია იმას, რომ ამ აზრს ასე სხარტად და ორიგინალურად გამოთქვამდა არისტოკრატი ქალი, რომელიც უმთავრესად კარლისტებსა და რუს თავადებს შორის ტრიალებდა, — მაგრამ ნუ გავინყდებათ, კნეინა, რომ ნაპოლეონი ნამებულის ელვარებითაც არის შემოსილი. პოეტები მას ახალ პრომეთეოსად თვლიან, რომელიც მტარვალებმა წმინდა ელენეს კუნძულზე მიაჯაჭვეს.

— ეგეც მითია და მეტი არაფერი.

ტაშირელი მოიღუშა.

კნეინამ განაგრძო:

— მერე, იცით, ვინ შეთხზა ეს მითი?

— ვენის კონგრესის შედეგებმა, — უყოყმანოდ უპასუხა ტაშირელმა.

— არა, თვითონ ნაპოლეონმა.

— რასა ბრძანებთ, კნეინა! — გაუკვირდა ტაშირელს.

— დიახ, თვითონ ნაპოლეონმა. წმინდა ელენეს კუნძულზე. ინგლისელების ტუსაღს მითი და ლეგენდა სჭირდებოდა, უფრო გასაგებად რომ ვთქვათ,

ზეადამიანურობა, რადგან ეს კორსიკელი აზნაური ადრე მეტისმეტად ადამიანური იყო. ისევე, როგორც ცხოვრების ზედაპირზე ამოტივტივებული ყველა ადამიანი, ნაპოლეონიც ძალიან ხშირად იყო ყოფილი რალაც: ყოფილი კორსიკელი, ყოფილი იაკობინელი, ყოფილი რობესპიერისტი, ყოფილი რესპუბლიკელი, ყოფილი კონსული, ყოფილი იმპერატორი. ნაპოლეონი მხოლოდ ნმინდა ელენეს კუნძულზე უნდა დარწმუნებულიყო, რომ ამდენ ყოფილს მარტო მითი ნაშლიდა და მხოლოდ ლეგენდა უკვდავყოფდა მის სახელს.

ტაშირელი ახლა უკვე ინტერესით უსმენდა კნეინას, რომელსაც სახესულ უფრო და უფრო ეღრუბლებოდა და დაფიქრებული ლაპარაკობდა:

— ვგონებ, ყველა ჭკვიანმა მბრძანებელმა კარგად იცის, რომ ხალხს არა მარტო კოდექსი უნდა მისცე, არამედ კერპიც. სწორედ აქაა, ბატონო ვახტანგ, ყოველგვარი მითის და ლეგენდის სათავე.

— ადამიანი უკეთესი ხვედრის ღირსია, კნეინა! — მეოცნების გატაცებით და მღელვარებით წარმოთქვა ტაშირელმა, — მონესრიგებულ საზოგადოებაში, მჯერა და მნამს, ადამიანი გაცილებით უკეთესი იქნება, ვიდრე აქამდე იყო და არის.

— ღმერთმა ქნას, ღმერთმა ქნას.

საჩქაროდ დაამთავრა საუბარი კნეინამ, რომელიც ცხოვრებასაც და ადამიანთა ურთიერთობასაც სკეპტიკურად უყურებდა, მაგრამ, ამავე დროს, პატივს სცემდა ვახტანგ ტაშირელის უკეთესი მომავლისადმი შეუდრეკელ რწმენას და მის ოპტიმისტურ განწყობილებას. ამ თვალსაზრისით თავისთან შედარებით მას ბედნიერ ადამიანად თვლიდა.

ისინი ერთად დაიარებოდნენ კონცერტსა და გამოფენებზე. მოსმენილისა და ნანახის გამო ორთავეს ერთი და იგივე შთაბეჭდილება რჩებოდა. საზოგადოებრივი წინააღმდეგობანი მულავნდებოდა მუსიკაშიც, მწერლობაშიც და მხატვრობაშიც. სალონში გამოფენილ ტილოებზე მთავარი ყურადღება რელიგიურ სიუჟეტებს და ბიბლიურ პერსონაჟებს ეთმობოდა. მაგრამ საოცარი ის იყო, რომ წინასწარმეტყველთა თავგადასავლის, ქრისტეს ვნებებისა და წმინდანთა მარტვილობების მონაწილეებს სააქციო საზოგადოებების დირექტორების, რანტიების, კომერსანტების და კლერკების გამომეტყველება ჰქონდათ. როცა ეს აზრი ვახტანგ ტაშირელმა კნეინა გოსტაშაბიშვილს გაანდო, მან ღიმილით უთხრა:

— თქვენი შთაბეჭდილება ორიგინალური არაა, ბატონო ვახტანგ. ის, რაც თქვენ ეხლახან თქვით, თავის ერთ-ერთ კორესპონდენციაში აღნიშნა და „აუგსბურგელ ალგემაინე ცაიტუნგში“ დაბეჭდა ჰაინრიხ ჰაინემ. პო, თანამედროვე მხატვრები რელიგიას მეტ ყურადღებას აქცევენ, რელიგიურ სიუჟეტებს იმისთვის იყენებენ, რათა მონარქიის დაცვის საჭიროება სურათებზე აღბეჭდონ, ოღონდ მხედველობაში ყოველთვის თანამედროვე ბანკირები ჰყავთ. ერთი სიტყვით, მონარქიის გადარჩენა ეხლა რელიგიური ალტყინების საშუალებით სურთ. ეს აზრი ასულდგმულებს ყველა ამ მხატვარს, რომელთა

სურათები აქ არის გამოფენილი. ვგონებ, ამასვე ცდილობს დელაროში. ეს მხატვარი დაუსრულებლად მხოლოდ საფრანგეთის და ინგლისის სიკვდილით დასჯილი მეფეების და დედოფლების სურათებს ხატავს. არა, ეს სურათები სიბრალულის გამოსანვევად როდი არის დახატული, ისინი ეშაფოტზე აყვანილი მეფეების და დედოფლების გასაოცარ მხნეობას და წარბშეუხრელ თავდადებას მოგვითხრობენ, თუმცა იმავე დელაროშის ერთ-ერთ სურათში მარია ანტუანეტას უბრალო მანდილოსნის კაბა აცვია, ხოლო მისი მეუღლე დახატვის ღირსად არ სცნო და ეშაფოტზე არ აიყვანა, ალბათ იმიტომ, რომ ლუი XVI ძალიან ჰგავდა უბრალო და სანყალ ბურჟუას, მხატვარს ამ შემთხვევაში არ შეეძლო სხვანაირად მოქცეულიყო, რადგან ცოცხალი ლუი XVI გილიოტინის გვერდით ეხლაც ბევრს ახსოვს. აი, თუნდაც ჩემს მეეტლეს. რალა მეტი გავაგრძელოთ, ამ მხატვრების სურათებიც და ლორეტის ღვთისმშობლის ტაძრის აგებაც ფულის მფლობელთ, ნაპოლეონის კოდექსთან და ივლისის რევოლუციის შედეგებთან ერთად, მხოლოდ ბურჟუაზიული წესრიგისათვის სჭირდებათ. ეს არის და ეს, ბატონო ვახტანგ!

— თქვენ... თქვენ... ქალბატონო მაგდა... — ენის ბორძიკით ძლივს წარმოთქვა ძალზე აღელვებულმა ტაშირელმა, — ხალხს თითქმის არ იცნობთ... საოცარია, პირდაპირ საოცარი, საიდან გაგიჩნდათ ეს მართებული აზრი...

საზოგადოებაში მუდამ უკმეხ კნენია გოსტაშაბიშვილს არ სწყენია, წყნარად მოაბრუნა ტაშირელისაკენ თავი და თითქმის ალერსიანად უთხრა:

— ბალზაკის რომანებიდან!

ტაშირელმა მის კიაფად ნათქვამში ალერსიანი კილოს მაგიერ პილპილიანი ირონია აღმოაჩინა, შეცბუნდა, დაიბნა, განითლდა. კნენას შეეცოდა, მკლავი მკლავში გაუყარა და იმ სურათს მოაშორა, რომელზედაც ჯვარცმის სცენა იყო გამოსახული.

— ამას ნინათ, ბატონო ვახტანგ, — ხმადაბლა, სულ ხმადაბლა გადაულაპარაკა კნენამ, — დიდხანს გიყურებდით, თუ როგორი ალტაცებით შესცქეროდით დელაკრუას თავისუფლების ქალღმერთს. დელაკრუა უეჭველად დიდი მხატვარია, მაგრამ თუ ახალი რევოლუცია მოხდა, როგორც თქვენ ხშირად ამბობთ ხოლმე, ბატონო ვახტანგ, დელაკრუა ხელს არ გაანძრევს, თითს თითზე არ დააკარებს, ამაში დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, ბატონო ვახტანგ.

ვახტანგ ტაშირელი ისე უცნაურად შეტოკდა, რომ კნენას სიცილი მოუვნდა, მაგრამ თავი შეიკავა და ისეთნაირად მიეკრო მას, როგორც ამას არცერთ მამაკაცთან არ სჩადიოდა.

ტაშირელი თანდათან გონზე მოდიოდა და მის ცნობიერებაში მხოლოდ ერთი აზრი მნიფდებოდა: „არა, არა. ეს კეთილი და გონებანათელი ქალი ცინიკოსი არ არის. მის გარშემო საშინელი სიცარიელე არის გამეფებული და ამას, აშკარად ჩანს, მტკივნეულად განიცდის“.

როგორც ხშირად ხდება ხოლმე, აზრთა წინააღმდეგობა და შეუთანხმებლობა მათი მეგობრობის საფუძვლად იქცა.

5. ორი მეგობარი

— გიყვართ თქვენ მუსიკა, ბატონო?
— ძალიან, — უპასუხა ეუქენმა.
ონორე დე ბალზაკი, „მამა გორიო“

კნეინა გოსტაშაბიშვილს მოსწონდა ახალგაზრდა ტაშირელი. ჯეროვნად აფასებდა ევროპულად აღზრდილი და განსწავლული ყმანვილის ცოდნასა და განათლებას. მან ყურადღება მიაქცია იმასაც, რომ ვახტანგი არაჩვეულებრივად მორცხვი, მორიდებული და მოკრძალებული ახალგაზრდა იყო. ამიტომ მას ჯერ მფარველობითი გრძნობა გაუჩნდა მისდამი, უფრო გვიან კი ეს გრძნობა მეგობრულ დამოკიდებულებაში გადაიზარდა. სწორედ ამის შედეგად გაიღო ვახტანგ ტაშირელისათვის კნეინა გოსტაშაბიშვილის სახლის კარი.

ისინი ხშირად ხვდებოდნენ ერთმანეთს. დიდხანს საუბრობდნენ განმარტოებით მსხდარნი. ვახტანგი მაგდას ზოგჯერ ქართველი ემიგრანტების ისტორიას უყვებოდა, აღნიშნავდა მათი მოღვაწეობის მნიშვნელობას მოსკოვსა და პეტერბურგში, აცნობდა მათს პოლიტიკურ შეხედულებებს და ლიტერატურულ ინტერესებს. ქართველი ემიგრანტები უსაქმოდ არასოდეს არ მსხდარან, ეუბნებოდა ვახტანგი მას. ბევრი მათგანი ან წიგნის დამწერი იყო, ანდა წიგნის გადამწერი. მაგრამ არც საქართველოს ისტორია და არც ქართული ენციკლოპედია, ალტაცებით განაგრძობდა ვახტანგი, მონყენილობის გასაქარვებლად და თავის გასართობად არ იწერებოდა რუსეთში. ყველაფერ ამას, დასძენდა იგი, სრულიად გარკვეული მიზანი ჰქონდა: ქართველი ხალხის გაევროპილება, საქართველოს განათლებულ ევროპასთან დაკავშირება.

მაგდა ყურადღებით უსმენდა ვახტანგს. ამ დროს მას საკუთარი მამა აგონდებოდა. ეს კიდევ უფრო აახლოვებდა მას მოსკოველ აზნაურთან. ორივენი ქართველი ემიგრანტების შთამომავალნი იყვნენ, ორივენი რუსეთში დაბადებული და აღზრდილი, მაგრამ ორივე თავისუფლად ლაპარაკობდა ქართულად. და ეს, მიუხედავად იმისა, რომ მათი წინაპრები ასი წლის წინათ იყვნენ რუსეთში საცხოვრებლად და სამოღვაწეოდ გადასულნი. მხოლოდ ახლა, ვახტანგ ტაშირელთან საუბრის დროს, ხვდებოდა კნეინა გოსტაშაბიშვილი ამის მიზეზს. მისთვის ახლა ცხადი ხდებოდა ისიც, რომ მისი მამა, თავადი დავით სავარსამიძე მთელი თავისი არსებით სამშობლო ქვეყანასთან იყო დაკავშირებული, მისით სულდგმულობდა, მის ანმყოზე დაფიქრებული და მისი მომავლით გატაცებული. ამიტომ აგროვებდა თურმე იგი ქართულ ხელნაწერ და ნაბეჭდ წიგნებს, ამიტომ მნივნობრობდა და სხვებსაც აქეზებდა, რათა ქართულად გადაეთარგმნათ, რაც კი ახალი და მნიშვნელოვანი იყო ევროპულ მწერლობაში, მეცნიერულ და პოლიტიკურ ლიტერატურაში.

კნეინა გოსტაშაბიშვილს ახსენდებოდა თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკის ქართულად გადათარგმნილი წიგნების ავტორები: რასინი, კორნელი,

ვოლტერი, მონტესკიე, რუსო, მარმონტელი, ფენელონი, ფლორიანი, მილტონი; რუსი პოეტებიდან და მწერლებიდან: ლომონოსოვი, ხერასკოვი, დერჟავინი, ხემნიცერი, კარამზინი. ყველაფერი ეს, რწმუნდებოდა კნენა, მონყენილი ადამიანების ნამოღვაწარი კი არ იყო, არამედ საკუთარი ხალხის და ქვეყნის ბედ-იღბლისათვის მოჭირნახულე, მზრუნველი და თავდადებული მამულიშვილების შემოქმედება. სწორედ ამის დადასტურებას და დამტკიცებას ცდილობდა ახალგაზრდა ტაშირელი, როცა კნენა გოსტაშაბიშვილთან საუბრების დროს ქართულად გადათარგმნილ სხვადასხვა ნიგნებს ასახელებდა.

კნენამ თავის ახალგაზრდა მეგობარს თავად დავით სავარსამიძის ბიბლიოთეკის კარი გაუღო. ვახტანგ ტაშირელი სიხარულით ცას ენია, როდესაც ქართული ნიგნებით გავსებულ დიდ ოთახში მოხვდა. მისი გულწრფელი აღტაცებით მოხიბლულმა მაგდამ გადანყვიტა მისთვის ყველაფერი ეჩვენებინა და გაეცნო თვით თავად სავარსამიძის ინტიმური დღიური და კერძო წერილებიც კი.

თავად დავით სავარსამიძის საწერი მაგიდის უჯრაში მისი დღიური ინახებოდა. იქვე ელაგა რუსეთიდან მისთვის გამოგზავნილი წერილები. ამ უჯრის გასაღები კუთხეში დასვენებული ღვთისმშობლის ხატის უკან უბრალო ლურსმანზე იყო ჩამოკიდებული. მაგდა დროდადრო მამის დღიურს კითხულობდა, კერძო წერილებს კი ხელუხლებლად ინახავდა ისე, როგორც ისინი თავის დროზე მის მამას დაეტოვებინა. მათი შინაარსი მაგდამ არ იცოდა.

მხოლოდ ახლა მოინდომა მან მათი ნაკითხვა ვახტანგ ტაშირელის თანდასწრებით. ამ გადანყვიტებამ იგი საბოლოოდ დაარწმუნა, თუ რამდენად ახლობელი იყო უკვე მისთვის ეს მოსკოველი ახალგაზრდა აზნაური.

როცა კნენამ წერილებს შორის ქართულად გადაკეთებული რილეევის ლექსები აღმოაჩინა, ვახტანგ ტაშირელს თვალები გაუბრწყინდა და აღტაცებულმა წამოიძახა:

— მაშ, მამათქვენი, თავადი დავით სავარსამიძე დეკაბრისტი იყო?!

— მამაჩემი ბევრ დეკაბრისტს იცნობდა, — მიუგო კნენა გოსტაშაბიშვილმა, — მათგან ხშირად მოსდიოდა წერილები და თვითონაც წერდა ამათ წერილებს. თუ გაინტერესებთ, მათ სახელებს ამ წერილებში იპოვნით.

კნენა გოსტაშაბიშვილი წერილების კითხვას შეუდგა. იგი საწერ მაგიდასთან მამისეულ ვოლტერის სავარძელში იჯდა. წერილებს ხმამაღლა კითხულობდა იმ თანამიმდევრობის მიხედვით, როგორადაც ისინი მაგიდის უჯრაში ელაგა, ვახტანგ ტაშირელი ფეხზე იდგა და ასე უსმენდა თავად დავით სავარსამიძის ასულს.

ქართველი ბატონიშვილების წერილები პეტერბურგიდან იყო გამოგზავნილი, უცნობი მგზავრის ხელით. ჩვეულებრივ მოკითხვასა და პეტერბურგის ბალ-მასკარადების აღწერაში ყრუდ იყო ჩართული რაღაც მნიშვნელოვანი რამ, რაც მალე საქართველოში უნდა მომხდარიყო. წერილის დასასრულს

ქართველი ბატონიშვილები თავად დავით სავარსამიძეს თხოვდნენ მათი შიკრიკისათვის იმდენი ფული გადაეცა, რამდენსაც შესძლებდა, თვითონ კი დაუყოვნებლივ გამგზავრებულიყო საქართველოში. კნეინა ვერაფერს მიხვდა, ტაშირელს მიაჩერდა და გაკვირვებით წარმოთქვა:

— მაშ, მამაჩემი ბატონიშვილების რჩევით წავიდა საქართველოში? მაგრამ რატომ ან რისთვის? ან რისთვის თხოულობდნენ მისგან ფულს ბატონიშვილები?

— როდის არის დაწერილი წერილი, კნეინა? — ჰკითხა ტაშირელმა.

— 1828 წელს. სწორედ ამ წელს დაილუპა მამაჩემი ახალციხისათვის ბრძოლაში.

— თქვენც ამ წელს მოხვდით საქართველოში, კნეინა?

კნეინამ თავი დაუქნია.

— მამათქვენს, თავად დავით სავარსამიძეს არაფერი უთქვამს თქვენთვის საქართველოში გამგზავრების მიზეზებზე?

— იმ დროს ცამეტი წელი მისრულდებოდა, — უპასუხა კნეინამ, — მამაჩემს ძალიან ვუყვარდი, მაგრამ, ეტყობა, იმდენად პატარად მთვლიდა, რომ საჭიროდ არ ჩათვალა ჩემთვის საქართველოში წასვლის მიზეზი გაეგებინებინა.

ვახტანგ ტაშირელი ჩაფიქრდა. მერე თითქოს რაღაცას მიხვდა და მოაგონდაო, აღელვებით წამოიძახა:

— 1832 წელს საქართველოში შეთქმულება მოხდა.

— ვიცი. ამ დროს მე თბილისში ვცხოვრობდი, — თქვა კნეინამ.

— ამიტომ, — განაგრძო ტაშირელმა, — შეიძლება ვიფიქროთ, რომ თავადი სავარსამიძე შეთქმულებაში მონაწილეობის მიღებას აპირებდა. ბატონიშვილებიც ფულს ალბათ შეთქმულების მოსამზადებლად თხოულობდნენ. ეხლა არ მიკვირს, რომ მამათქვენმა საქართველოში წასვლის ნამდვილი მიზეზი არ გაგიმხილათ. რა თქმა უნდა, ანგარიშში ჩასაგდება თქვენი მცირეწლოვანობაც და შეთქმულების საიდუმლოებაც. ერთი რამ მაინც გამოსარკვევი რჩება, კნეინა. როგორ უნდა შევუთანხმოთ თავად სავარსამიძის რესპუბლიკური შეხედულებები შეთქმულების მიზანს? შეთქმულებს ხომ მეფობის აღდგენა სურდათ საქართველოში?

— ეს გასაოცარი არ არის, ვახტანგ, — წყნარი ღიმილით მიუგო კნეინამ, — მამაჩემი რაღაცნაირად იყო დაკავშირებული ქართულ ამბებთან და საქართველოსთან. თუმცა ისიც, როგორც ყველა, ათასნაირი წინააღმდეგობით გამოირჩეოდა. მე, მაგალითად, მონასტრის კათოლიკურ სკოლაში ვსწავლობდი, გამდელი კი მართლმადიდებლურად მანერინებდა პირჯვარს. ამავე დროს, მამა რუსოს მიხედვით მზრდიდა ბუნების მაგალითებით. ვოლტერს თაყვანს სცემდა, მაგრამ აგერ იმ ღვთისმშობლის ხატს ისე არ ჩაუვლიდა, რომ პირჯვარი არ გადაენერა, თუმცა არც ღრმად მორწმუნე იყო და არც ცრუმორწმუნე.

— მაგრამ დღიურის ფურცლების მიხედვით თავადი სავარსამიძე აშკარად რესპუბლიკელი ჩანს!

— შემძლია დაგარნმუნოთ, რომ მამაჩემი რესპუბლიკელად დარჩა. მაგრამ გოხედავად ამისა, მას ვფიქრობ, მაინც მონანილეობა უნდა მიელო ქართველთა შეთქმულებაში, რომლის მონანილეობა შორის, ადვილად შესაძლებელია, სხვა რესპუბლიკელებიც იყვნენ. ყოველ შემთხვევაში, ახლა უკეთ ვიცი, რაც ანუხებდა მამაჩემს. ყველაზე მძიმე მდგომარეობაში, ვახტანგ, ისინი ვარდებთან, ვისაც მოქმედება სწყურია, მაგრამ მოქმედების სარბიელს მოკლებულია, — კნენა ჩაფიქრდა და ცოტა ხნის შემდეგ დასძინა, — იმედის გაცრუება ხშირად რწმენის დაკარგვით მთავრდება.

— ეგ რაზე ბრძანეთ, კნენა? — ფრთხილად შეაპარა სიტყვა ტაშირელმა. კნენამ ნალვლიანად გაიღიმა და სევდიანად განაგრძო:

— ასე მგონია და ყოველთვის ასე ვფიქრობ, რომ მამაჩემის გულჩათხრობილობის მიზეზი რწმენის დაკარგვა იყო. პატარა ვიყავი, მაგრამ კარგად მაგონდება, თუ როგორ იმოქმედა მასზე დეკაბრისტთა აჯანყების დამარცხებამ. სულერთიანად შეიცვალა, დადარდიანდა, განმარტოვდა, მდუმარე და გულჩათხრობილი გახდა. ბევრს მოგ ზაურობდა, რადგან ერთ ადგილზე გაჩერება არ შეეძლო. ახლა კარგად ვხვდები და კარგად მესმის, რატომ გადადიოდა მამაჩემი ქალაქიდან ქალაქში, რატომ ხეტიანობდა დაუსრულებლივ. სწორედ ამ დროს უნდა გასჩენოდა მას საქართველოში გამგზავრების სურვილი. ბატონიშვილების წერილს მხოლოდ უნდა დაეჩქარებინა ეს განზრახვა, მას მუდამ მოქმედება სწყუროდა, ბუნებით მოძრავსა და დაუდგრომელს. მოქმედების სარბიელი კი, როგორც ჩანს, მისთვის მხოლოდ საქართველოში იყო, რადგან რუსეთში დაბრუნება არ უნდოდა, აღარც ევროპაში უდგებოდა გული. დამეთანხმებით, ვახტანგ, რომ თვით განათლებულ ევროპაშიც ბევრს ისეთ რამეს ვნახულობთ და ვამჩნევთ, რაც ჩვენ უკეთეს მომავლისადმი რწმენას გვაკარგვინებს. იცოდეთ, ვახტანგ, ეს მამაჩემის დღიურიდან ამოკითხული სტრიქონებია. მისი დღიური კარგად შევისწავლე, რადგან ამქვეყნად არავინ ისე არ მყვარებია, როგორც მამა მიყვარდა. ხანდახან იმასაც ვფიქრობ, ჩემს აღმზრდელად სხვა ვინმე რომ ყოფილიყო, ალბათ ცხოვრებას ამ უკუღმართ წუთისოფელში ისევე ავიტანდი და გავუძლებდი, როგორც სხვა მდიდარი და განებივრებული ქალები იტანენ. მერწმუნეთ, ვინც მეტი იცის, მეტადაც იტანჯება, სენტიმენტალური ფრაზაა, მაგრამ სრულებით არ მრცხვენია ეს იმ ადამიანთან ვთქვა, რომელმაც კვლავ დამიბრუნა ძვირფასი მოგონებები და ერთხელ კიდევ გამახსენა ის, ვინც ჩემი არა მარტო მშობელი, არამედ ერთადერთი მეგობარიც იყო ამ ბედკრულ ცხოვრებაში.

ტაშირელი სულგანაბული უსმენდა მაგდას. მისთვის სავსებით მოულოდნელი იყო ის, რასაც ახლა მას მედიდურობით და ამპარტავნობით განთქმული კნენა ეუბნებოდა. ტაშირელისთვის არც იმის მიხვედრა იყო ძნელი, რომ კნენა გოსტაშაბიშვილი არა მარტო საკუთარ მამაზე, არამედ საკუთარ თავზეც ლაპარაკობდა, იგი მის წინაშე გულზვიადი კნენას ნილაბს იხსნიდა, რათა მისთვის ადამიანთა ურთიერთობაზე დაკვირვებული, ცხოვრებაში

ჩახედული და ცხოვრების ორომტრიალზე დაფიქრებული გულაზრიანი და გულნალვლიანი ქალი ეჩვენებინა. მხოლოდ ახლა დარწმუნდა ტაშირელი, და რამდენად მახლობელი იყო იგი კნენა გოსტაბიშვილისათვის, დარწმუნდა და აღელდა. თვალები აუნწყლიანდა. კნენამ მისი მღელვარება შეამჩნია, ხელი ალერსიანი ღიმილით გაუნოდა. ტაშირელი მის გამოწვდილ ხელს ცხარედ დაეკონა და მონინებით ეამბორა. იმ დღიდან ისინი განუყრელი მეგობრები გახდნენ.

6. თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკა

მისი მამის ბიბლიოთეკის გასაღები მის ხელთ იყო. ბიბლიოთეკა უპირატესად XVIII საუკუნის ნაწარმოებებისაგან შედგებოდა.
ა. კუშკინი, „როსლავლევი“

კნენა ფეხზე წამოდგა, ტაშირელს სანერი მაგიდის უჯრის გასაღები უჩვენა და უთხრა:

— ეს გასაღები ღვთისმშობლის ხატის უკან ლურსმანზეა ჩამოკიდებული, ვახტანგ. როცა კი მოისურვებთ, ყოველთვის შეგიძლიათ უჯრა გააღოთ და წერილები წაიკითხოთ. მე კი დღეს მეტი აღარ შემიძლია.

მან თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკიდან მხოლოდ „ეგგენი ონეგინის“ პირველი კარის პირველი გამოცემა გაიტანა წასაკითხად.

ვახტანგ ტაშირელი უფრო ხშირად იმ ოთახში იჯდა, სადაც თავად სავარსამიძის ნაწერები და წიგნები იყო დაცული. თავადის ბიბლიოთეკაში მან ბევრი ძველი ხელნაწერი წიგნი აღმოაჩინა და დაუყოვნებლივ შეუდგა მათ გადანერას. უხაროდა, რომ პარიზში „ქართლის ცხოვრების“ გაგრძელებების და სხვა ძველი ქართული თხზულებების ვარიანტებს პოულობდა. თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკა მისთვის ამ მხრივაც საყურადღებო იყო და გატაცებით მუშაობდა.

მაგდა ხელს არ უშლიდა. იმ ოთახში საერთოდ აღარ შედიოდა. არც თავადი ანდუყაფარი ანუხებდა მას. თავადი მთელი დღით იყო ხოლმე დაკარგული. ლათინურ უბანში ერთი ბერძენის რესტორანში იჯდა, პილპილიან საჭმელებს შეექცეოდა და თან ცალი თვალი კარებისკენ ეჭირა, გულგადაღებული უცდიდა თბილელი ვაჭრების გამოჩენას. და რაკი ქართულის მცოდნე ვაჭრები მეტად იშვიათად მოდიოდნენ, გულს აღმოსავლურად მოსადილე ლევანტის ვაჭრების ყურებით იოხებდა.

ვახტანგ ტაშირელს მხოლოდ ზანდაროვის დავთრის შედგენა ართმევდა დროს. მაგრამ ბოლო ხანებში გრიგოლ ზანდაროვი დიდი ხნით ხან ლიონში იყო, ხან მარსელში. ეს ვახტანგს საშუალებას აძლევდა მთელი დღე გოსტაბიშვილების სახლში გაეტარებინა და თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკაში თავაუღებლივ ემუშავნა.

ზოგჯერ მაგდა მას მზრუნველი მეგობრის კილოთი მოაგონებდა ხოლმე:

— გეყოფათ, ვახტანგ, კმარა, დაგლლით ამდენი მუშაობა.

ვახტანგი კი ყოველთვის ერთსა და იმავე პასუხს აძლევდა:

— რასა ბრძანებთ, კნენია! თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკაში იმდენი

საინტერესო ნიგნია, რომ ყველა ქართველის მოვალეობაა მათი აღწერა და აღწუსხვა. აქ ხომ ჩვენი ისტორიისა და კულტურის ნამდვილი საუნჯეა! მხოლოდ ასეთი ნიგნებით შეიძლება თვალი გავუსწოროთ წარსულსაც, აწმყოსაც და მომავალსაც.

ვახტანგ ტაშირელი არ იღლებოდა. რადგან გატაცებით და სიყვარულით მუშაობდა თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკაში. სხვადასხვა დროის მრავალნაირი ხელნაწერის კითხვა მას სულ უფრო და უფრო არწმუნებდა, რომ ქართველ ემიგრანტებს ორიგინალური და ნათარგმნი ნაწარმოებები, ისტორია და ლიტერატურა, პოლიტიკური და ეკონომიური ტრაქტატები, მეცნიერული ნაშრომები და ენციკლოპედიები სრულიად გარკვეული მიზნისათვის სჭირდებოდათ — სამშობლოს აღორძინებისა და განვითარებისათვის.

ახალგაზრდა ტაშირელს თვალები სიხარულისაგან უბრწყინდებოდა, როცა რომელიმე ავტორის ნააზრევში რესპუბლიკური იდეების ამკარა მქადაგებელს პოულობდა.

ხელნაწერების გულდასმით შესწავლის საფუძველზე იგი ადვილად ახერხებდა კავშირის დამყარებას ქართველ ვოლტერიანებს, ბონაპარტისტებსა და რესპუბლიკელებს შორის. ვახტანგ ტაშირელი იმასაც ამჩნევდა, რომ ქართველების ვოლტერიანობაც, ბონაპარტისტობაც და რესპუბლიკელობაც რუსეთსა და დასავლეთ ევროპაში განვითარებული მოვლენებით იყო ნაკარნახევი და სრულიადაც არ წარმოადგენდნენ მნიგნობრული დაინტერესების ნაყოფს. ამას მონობდა ხელნაწერთა თარიღები. მისთვის გასაგები ხდებოდა ნაპოლეონის პიროვნებით გატაცების მიზეზიც XIX საუკუნის დამდეგს. მაგრამ მაინც აკვირვებდა ნაპოლეონის ცხოვრებასთან და მოღვაწეობასთან დაკავშირებულ ქართულ ხელნაწერთა სიმრავლეს. აღელვებდა ხელნაწერში დამონმებული სიტყვები: რესპუბლიკა „განაბრწყინებს ფრანციას“. ამავე დროს, მას არც ის რჩებოდა შეუმჩნეველი, რომ „ახალი მოვლენების“ გადმოცემისას, ახალ ფორმასა და ტერმინოლოგიაში მარჯვედ იყო გახვეული რეაქციული და პროგრესული აზრის მიმდევართა შეხედულებანი, სრულიად სხვადასხვა და ერთმანეთის გამომრიცხველი პოლიტიკური მიზანდასახულობანი. ერთნი მეფობის აღდგენას მოითხოვდნენ საქართველოში, რადგან მათთვის მოუღებელი იყო „ფრანგული ყაიდის რესპუბლიკელობა“, მეორენი, პირიქით, რესპუბლიკის გამარჯვებას უკავშირებდნენ სამართლიანობის დამყარებას. მათი აზრით, მხოლოდ თავისუფალი ადამიანების ქვეყანა შეიძლება ყოფილიყო ჭეშმარიტად თავისუფალი. ასეთებს ეკუთვნოდა თვით თავადი დავით სავარსამიძე.

ვახტანგი დიდის ინტერესით კითხულობდა თავადის დღიურს. აღტაცებაში მოჰყავდა თითქმის ყოველდღიური ჩანაწერების აზრებსა და შეხედულებებს. ისევე როგორც ბევრ ქართველ მნიგნობარს, თავად სავარსამიძესაც საესეებით ჰქონდა შეგნებული მნიშვნელობა იმ ცვლილებებისა, რომლითაც „შეინიშნა დაბოლოება მეთვრამეტე საუკუნისა“. ისიც გატაცებით ენაფებოდა და სწავლობდა მათემატიკას, ფიზიკას, ქიმიას, მედიცინას, ბუნებისმეტყველებას, ევროპულ სამართალს და პოლიტიკურ ეკონომიას. ყველაფერი ეს ქართულად იყო გადათარგმნილი და ფართოდ გავრცელებული. უკვე XVIII საუკუნეში გადაითარგმნა ქართულად ფლორინოვის „ეკონომია“ და დევერის „პოლიტიკური ეკონომია“. ეს წიგნები თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკაშიც იყო დაცული. ტაშირელი მეცნიერის გულმოდგინებით და ყურადღებით ფურცლავდა ბაგრატ ბატონიშვილის „საოჯახო ეკონომიას“ და, სხვადასხვა ტექსტების ერთმანეთთან შეჯერებით, ადვილად პოულობდა იოანე ბატონიშვილის „კალმასობის“ იმ ადგილების წყაროებს, რომლებიც, თავის მხრივ, სხვადასხვა ეკონომიურ ტრაქტატებზე იყვნენ დამოკიდებული. ყველაფერი ეს მას საფუძველს აძლევდა იმის დასასკვნელად, რომ ქართული ემიგრაციის მოღვაწენი თავიანთი სამშობლოს სამეურნეო აღორძინებაზეც ფიქრობდნენ. მაშასადამე, თუ საშუალება მიეცემოდათ, აღნიშნავდა თავისთვის ტაშირელი, თავიანთ ცოდნასა და გამოცდილებას ქვეყნის საკეთილდღეოდ გამოიყენებდნენ.

ასეთ სურვილსა და მისწრაფებას ცხადად ადასტურებდა თავად დავით სავარსამიძის დღიურის ამალეღვებელი ფურცლებიც.

დღიურის მიხედვით, თავადი სავარსამიძე ახლად დამდგარი საუკუნის ადამიანად გამოიყურებოდა. და ისიც ამკარა იყო, რომ მას მძაფრად აწუხებდა ამ საუკუნის ტკივილები. „ძრწოდნენ მტარვალნი“ — ჩანერილი იყო მის დღიურში 1819 წლის 23 მარტს, სწორედ იმ დღეს, როცა სტუდენტმა ზანდმა კოცებუ მოკლა. იმავე წლის აგვისტოში, როცა მეტერნიხის ხელმძღვანელობით კარლსბადის თათბირზე პრესის თავისუფლება შეიზღუდა და უნივერსიტეტებზე მკაცრი მეთვალყურეობა დაწესდა, თავადი სავარსამიძე წერდა: „მტარვალნი უძღურნი არიან და არ ძალუძთ ისტორიის ჩარხის ტრიალი შეაჩერონ. გერმანიაშიც ის მოხდება, რაც ფრანციაში მოხდა, რუსეთშიც ის მოხდება, რაც გერმანიაში ხდება“. ტაშირელი დიდხანს დაფიქრებული დასცქეროდა თავად სავარსამიძის დღიურის უკანასკნელ ფურცელს, რომელიც 1828 წლით იყო დათარიღებული. ამ ფურცელზე მხოლოდ რამდენიმე სიტყვა იყო დანერილი: „რესპუბლიკელები ადვილად შეიძლება მოურიგდნენ თვით მონარქისტებს, თუ საქმე საერთო ძალით თავისუფლების აღდგენას ეხება“. ამ სიტყვებმა ერთბაშად გასაგები გახადა თავად სავარსამიძის ქართველ თავადაზნაურთა შეთქმულებაში მონაწილეობის მიზეზი. ტაშირელი გუმანით იმასაც ხვდებოდა, რომ 1832 წლის შეთქმულების მონაწილენი რალაცნაირად უნდა ყოფილიყვნენ დაკავშირებული დეკაბრისტულ მოძრაობასთან და პოლონელების აჯანყებასთანაც.

ამის დანამდვილებით გაგება მხოლოდ საქართველოში შეიძლებოდა, სადაც ვახტანგ ტაშირელისთვის უცნობი მოღვაწენი ალბათ გაფაციცებით ადევნებდნენ თვალყურს ყველაფერს, რაც კი მსოფლიოში ხდებოდა.

7. სკავტიკოსის საუბარი ფურიას მიმდევართან

ახლოვდება გადატრიალების დრო.

ა. ბალასოგლო¹

თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკაში მუშაობამ, მისი დღიურისა და კერძო წერილების გაცნობამ ვახტანგ ტაშირელს საქართველოში წასვლის სურვილი აღუძრა. თავისი სურვილი მან კნენა გოსტაშაბიშვილს გაანდო. კნენამ ლმობიერად გაუღიმა, მაგრამ არც ირონიას მოერიდა.

— შეთქმულებაში ხომ არ აპირებთ მონაწილეობას, ბატონო ვახტანგ?

კნენას ირონიულმა შეკითხვამ ვახტანგ ტაშირელი დიდად გააკვირვა, რადგან ამით იგი არც საკუთარ მამას ინდობდა.

— შეთქმულება რატომ ახსენეთ, კნენა?

— არ ვიცი, როგორ გითხრათ, რადგან არ მინდა განყენინოთ. შეთქმულებით იტალიელები ვერაფერს ხდებიან, მით უმეტეს, ვერაფერს გახდებიან ქართველები. გამოტყეხილად რომ გითხრათ, მე არც მამაჩემის საქციელს ვამართლებ. წინ, ვგონებ, კარგი მაგალითი გაქვთ იმისათვის, რათა უბრალოდ არ გასწიროთ თავი.

ტაშირელმა მშვიდად მიუგო:

— მე შეთქმულებაში არ ვაპირებ მონაწილეობას, კნენა.

— მაშ, რა გინდათ საქართველოში?

— ჩვენს ქვეყანას განათლებული ადამიანები სჭირდება, კნენა.

კნენამ ირონიულად ახედა ფეხზე მდგარ ტაშირელს, მაგრამ მყისვე ისევ ლმობიერი გაუხდა სახე და დაყვავებით უთხრა თავის ახალგაზრდა მეგობარს:

— განათლებული კაცი ახლა თბილისში ვერ გაძლებს, ვახტანგ. დამიჯერეთ, რამდენიმე წელიწადი გავატარე თბილისში და იქაურობას კარგად ვიცნობ. იქ არც გაზეთია, არც თეატრი, არც ქუჩებია განათებული და ეტლსაც ვერსად ნახავთ. მე თვითონ პარიზში ხელახლად იმიტომ გამოვიქეცი, რომ წიგნი, თეატრი და მუსიკა მომენატრა.

ტაშირელმა კნენას თავაზიანად შეუბრუნა სიტყვა:

— თქვენ საქართველოში გიცხოვრიათ, კნენა, და, რა თქმა უნდა, ჩემზე მეტი მოგეხსენებათ მის შესახებ, მაგრამ მერწმუნეთ, ის, რაც თქვენს დროს თბილისში არ იყო, დღეს შეიძლება უკვე არსებობდეს. თუ დღეს არა, ხვალ

¹ რადიკალური მიმართულების რუსი ფურიერისტი. ციტატა მოტანილია „პეტრაშე-ველთა საქმის მასალებიდან“.

აუცილებლად იარსებებს. როცა მრავლად გვეყოლება განათლებული ადამიანები, დამეთანხმებით კნეინა, გაზეთის, თეატრის, სკოლის და განათლებული ქუჩების საჭიროებაც გაჩნდება. მაგრამ განა უკვე თქვენს დროს არ იბეჭდებოდა „თბილისის უწყებანი“? არა მგონია, ქართველთაგან არაერთი ზრუნავდეს სულისა და გონების საზრდოსათვის. ერთი კარგი მაგალითი შემიძლია შემოგთავაზოთ. მოსკოვში ერთი ნაცნობი ქართველის ხელნაწერიდან ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსები გადმოვიწერე. ამ ლექსებს არაფერი აქვთ საერთო ძველ ლექსთწყობასთან. ახალია მათი ფორმაც, აზრის მოძრაობაც და შინაარსიც, განა ეს ბევრის მეტყველი არ არის, კნეინა?

კნეინა გოსტაშაბიშვილს თვალები გაუბრწყინდა, გულწრფელი აღფრთოვანებით წამოიძახა:

— ეგ ჩვენი ტატოს ლექსებია! კარგი ყმანვილია...

— არ ვიცნობ, კნეინა, ის კი ვიცი, რომ მის ლექსებს ბევრი გამოჩენილი პოეტი მოინონებდა.

— ტატოს ლექსებიდან, — განაგრძო გახალისებულმა კნეინამ, — რაც-რაცები მაგონდება, მაგრამ კარგად არ მახსოვს. ვერ წარმოიდგენთ, ვახტანგ, რანაირად მასიამოვნეთ და გამახარეთ, როცა ტატო ახსენეთ. ეს ყმანვილი ყველას გვიყვარდა, თუმცა ყველანი ვჯავრობდით, როცა ჩვენზე ხუმრობდა და ქირქილებდა.

— იქ ალბათ სხვებიც პოეტობენ, კნეინა, — გაახსენა თავისი თავი ტაშირელმა კნეინას, რომელსაც მხერა გაუშტერდა და ეტყობოდა, თბილისელი ნაცნობების მოგონებით იყო გართული.

— რა თქმა უნდა, — გამოერკვა კნეინა, — აი, მაგალითად კურკა, გრიგოლ ორბელიანი, ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ქართველებში ყველაზე სახელოვანი და გავლენიანი კაცი... მაგრამ შეთქმულების შემდეგ ყველანი რუსეთის ქალაქებში გადაასახლეს და დაფანტეს. არ ვიცი. რა ბედი ენიათ მათ.

— მათი საქმის განმგრძობნი უეჭველად იქნებიან საქართველოში, — ისევ ღრმა რწმენით ალაპარაკდა ტაშირელი, — მეც ამიტომ მიმინევს სამშობლოსაკენ გული. მინდა ჩემი პატარა ცოდნა და განათლება ჩემს ქვეყანას და ხალხს მოვახმარო. ეს ყველა განათლებული ქართველის მოვალეობაა, კნეინა.

კნეინამ ცნობისმოყვარეობით შეხედა ტაშირელს და ჰკითხა:

— თქვენ, მაგალითად, ვახტანგ, რა უნდა გააკეთოთ საქართველოში? ტაშირელმა პასუხი არ დაუგვიანა:

— მასწავლებლად დავდგები ან გაზეთის თანამშრომელი გავხდები. შეიძლება სოფლის მეურნეობასაც მოვკიდო ხელი და გლეხებს რჩევა-დარიგებებით მივეშველო. არ ვიცი ჩემს ქვეყანას როგორ და რით გამოვადგები, მაგრამ ის კი კარგად ვიცი, რომ არც თავს და არც შრომას არ დავზოგავ.

— როგორც ჩანს, თქვენ მხოლოდ ვაჭრობასა და კომერციას არ ჰკიდებთ ხელს, — სიცილით უთხრა მაგდამ, — ეტყობა, თქვენი და ბატონ ზანდაროვის გზები თბილისში გაიყრება.

— გრიგოლ ზანდაროვი... კნენა... — ენის ბორძიკით დაიწყო რატომღაც სახენამონითლებულმა ტაშირელმა, რაც კნენას შეუმჩნეველი არ დარჩა და უსიამოვნოდ შეიკრა ნარბი, — საინტერესო პიროვნებაა...

— პარიზელი ქალებისათვის ხომ არა? — გაიცინა მაგდამ და სცადა გულ-გრილი იერი მიეღო.

— არა... არა... კნენა მაგდა... — აირია და უარესად განითლდა ტაშირელი, — მე სულ სხვა რამ მქონდა მხედველობაში. ბატონი ზანდაროვი, ამის შემჩნევა ძნელი არ არის, უფრო ევროპული კომერსანტია, ვიდრე აღმოსავლეთელი სოფდაგარი. სწორედ ამან მაფიქრებინა, რომ საქართველოში ერეკლე მეფის დროება აღარ სუფევს.

— ეგ რუსული მმართველობის შედეგია.

— ეგეც, რასაკვირველია, გასათვალისწინებელი გახლავთ. ჩვენს ქვეყანას მშვიდობიანი ცხოვრება დაუდგა. გლეხი ეხლა იქ გულდამშვიდებით ამუშავენს მინას, ვაჭარი უშიშრად ვაჭრობს, ხელოსანი ხელოსნობს. ქვეყანა ნელში გაიმართა და დოვლათი ისევ დატრიალდა. განა ამისთვის არ ვინვდი-დით ხელს რუსეთისაკენ? ამისათვის არ ვთხოვდით შველას, დახმარებასა და მფარველობას? მაგრამ თუ ქვეყნის აღორძინებას საკუთარი ნიადაგი არა აქვს, იმას უცხო ძალა, ძალიანაც რომ მოინდომოს, ვერაფერს უშველის. მთავარი აზრი, რაც მე ჩემი წინაპრების და თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკის წიგნების კითხვიდან გამოვიტანე, ის არის, რომ მხოლოდ მშვიდობიანი ცხოვრება, სპარსეთისა და ოსმალეთისაგან განთავისუფლება, განათლებულ და დაწინაურებულ ევროპასთან დაახლოება და დაკავშირება უზრუნველყოფდა ქვეყნის მომავალს, თორემ ქართველებს არც ისტორიული გამოცდილება გვაკლდა და არც ნიჭი და უნარი...

— მაგრამ ყველაფერი ეს რით და როგორ ხდის საინტერესოს ბატონ ზანდაროვის პიროვნებას? — ველარ მოითმინა მაგდამ და ვახტანგს სიტყვა შეაწყვეტინა.

— იმით, კნენა, რომ ცხოვრებას ალღოს უღებს და ისე იქცევა, როგორადაც ცხოვრების მიმართულება უკარნახებს. მე ხომ მის მიერ ევროპის ქალაქებში ნაყიდი საქონლის ნუსხებს ვადგენ. ამიტომ კარგად ვიცი, რას და რატომ გზავნის ბატონი ზანდაროვი საქართველოში: ფორტეპიანოებს, ევროპულ ავეჯს, სარკეებს, ჭალებს, სამკაულებს, ქსოვილებს, სირაქლემის ფრთით დამშვენებულ ქალის ქუდეებს, ჰოლანდიურ ხალათებს, ხელთათმანებს და თვით ხელსახოცებ-საც კი. ასეთ რამეებს თბილისში მომხმარებელი რომ არ ჰყავდეს, ჩვენი გამოც-დილი ვაჭარი არც თავს შეინუხებდა და არც ფულს დახარჯავდა. მაშასადამე, ერთილა შეიძლება დავასკვნათ, თბილისშიც გამდიდრებული მოქალაქენი ისევე ცხოვრობენ, როგორც პარიზის ბურჟუაზიული უბნების მდიდრები.

— არ მესმის, ვახტანგ, რა არის აქ გასაოცარი და გასაკვირველი? ასე იქცევა ყველა ვაჭარი, რათა რაც შეიძლება მეტი მოიგოს და მოიხვეჭოს. არა მგონია, ყველაფერი ეს ბატონ ზანდაროვს საინტერესო პიროვნებად ხდიდეს.

— ყველა დროს თავისი შესაფერისი ვაჭარი ჰყავს, კნეინა. მე მხოლოდ ამის თქმა მინდოდა, მთავარი ისაა, ვინ როდის რითი ვაჭრობს.

— ჩემთვის გეკითხათ და გეტყოდით, ვახტანგ, უკვე ჩემს დროს ალექსანდრე ჭავჭავაძის ქალები ფორტეპიანოზე უკრავდნენ და ფრანგულად ტიტინებდნენ. ახალგაზრდა თავადის ასულები დეკოლტიანი კაბებით იმოსებოდნენ, მხოლოდ მანანა გერმანოზიშვილის მსგავსნი და ხნიერი კნეინები ატარებდნენ ქართულ კაბებს. ყველაფერი, რაც კი გაევროპიელებული ქალების და კაცების შესამოსად და ოთახების მოსართავად იყო საჭირო, იმ დროსაც ვაჭრებს ევროპიდან მოჰქონდათ, მაგრამ არც ერთი მათგანი არ მჩვენებია ამის გამო საინტერესო პიროვნებად.

— თბილისელი ვაჭრებიდან მხოლოდ ბატონ ზანდაროვს ვიცნობ, კნეინა.

— მე კი ცხენებზე და აქლემებზე შემსხდარი ვაჭრებიც მინახავს თბილისში, როდესაც პარიზის შემდეგ ამ მტვრიანსა და ტალახიან ქალაქში აღმოჩნდებით, დარწმუნებული ვარ, ხელები ჩამოგვცვივით და ისევ მოსკოვში გაიქცევით საცხოვრებლად, ამის თქმას ჩემი საკუთარი გამოცდილება მაბედვინებს, ვახტანგ.

ვახტანგი გაჩუმდა. აღარაფერი თქვა. მაგდამ გამარჯვებულის იერით დაკეცა მარაო და ფეხზე ნამოდგომა დააპირა, მაგრამ ტაშირელმა ის ხელის უნებლიე მოძრაობით შეაჩერა და უთხრა:

— მე ჯერ არ მითქვამს, რატომ მეჩვენება საინტერესო პიროვნებად ბატონი ზანდაროვი, ამიტომ არ მინდა ყალბი შთაბეჭდილება დაგრჩეთ, კნეინა. კნეინამ გაიცინა:

— არ ვიცი, ასე რატომ ირჯებით ბატონი ზანდაროვისათვის, ვახტანგ, ჩემთვის ძნელი არ არის იმის მიხვედრა, რომ თქვენ ბატონი ზანდაროვი არც მოგნონთ, არც თვალში მოგდით და არც პატივს სცემთ მას. თქვენი ხასიათის, აზრებისა და მიდრეკილებების ადამიანს არ შეიძლება საინტერესო პიროვნებად ერჩვენებოდეს ეს თავხედი ვაჭარი.

ტაშირელი დაიბნა, განითლდა და ერთხანს ვერაფრის თქმა ვერ მოახერხა.

8. საინტერესო პიროვნება

აქ ვნახეთ ერთი ბებერი რუსი სენატორი... სხვათა შორის გვითხრა, როჩილდი არის აქო და ჰპირდება რკინის გზისათვის საქართველოში მე მოგცემთ ფულებსო... ნარმოიდგინეთ ჩემი სიხარული, პოი, როდის მომასწრებს ღმერთი, რომ ჩვენ ქვეყანას გზა ეშველოს. გიორგი ერისთავი, „ჩემი მოგზაურობა ევროპაში“

როდესაც ვახტანგ ტაშირელი იბნეოდა და ნითლდებოდა, კნეინა გოსტაშა-ბიშვილი მას ყოველთვის სიყვარულით უყურებდა და მზად იყო გადახვეოდა

და გადაეკოცნა იგი. მას გულწრფელად უყვარდა ეს პატიოსანი, კეთილშობილი, მორცხვი და მოკრძალებული ყმანვილი კაცი. მის თანაყოფაში ჩვეულებრივ გოგონაზე და მკაცრი სახე ლმობიერი უხდებოდა, ბაგეზე კეთილი ღიმილი დასთამაშებდა, თუმცა ამავე დროს მის ოქროსფერ თვალებში მწვანედ განათებული ირონიის ნაპერწკლებიც კიაფობდნენ. მაგრამ სწრაფად ახერხებდა ირონიის ალაგმვას, რადგან მისდამი მეგობრულად იყო განწყობილი და ამ მეგობრობას არა მარტო ჯეროვნად აფასებდა, არამედ უფროთხილდებოდა კიდევ. გრძნობდა, რომ მის მონოტონურ, ერთფეროვან და აუმღვრეველ პირად ცხოვრებაში რალაც ჯერ გაურკვეველი, მაგრამ ამაღელვებელი ცვლილებები ხდებოდა და რომ საერთოდ მის ცხოვრებას ახალ მიმართულებას აძლევდა გრიგოლ ზანდაროვიც და ვახტანგ ტაშირელიც.

ახლაც მან ალერსიანად შეხედა ტაშირელს, მეგობრულად ჰკითხა:

— განა მე მართალი არა ვარ, ვახტანგ?

აღელვებული ტაშირელი დიდხანს ხმას არ იღებდა. მერე განაწყენებულმა საყვედურით მიმართა კნეინა გოსტაშაბიშვილს:

— არავისთან არასოდეს არ მიძაგებია ბატონი ზანდაროვი, კნეინა. არც ჩემი მისდამი დამოკიდებულების შესახებ მითქვამს ვინმესთვის რამე ოდესმე.

— მართალია, მართალი, — საჩქაროდ მიუგო მაგდამ, რომელსაც მარაოს სწრაფ მოძრაობაზე შეეტყო, ნათქვამს უკვე ნანობდა.

ტაშირელი სივრცეს მიაჩერდა და ისე განაგრძო:

— ბატონი ზანდაროვი მე მხოლოდ იმ მხრივ მეჩვენება საინტერესო პიროვნებად, რომ ჩვენი ქვეყნის სინამდვილეში ახალი დროების მაუნყებელია, თავისდა უნებურად ახლის მკეთებელი და ახლისათვის მოღვაწე. ამ შემთხვევაში მის ადამიანურ ნაკლსა და ღირსებებს დიდ მნიშვნელობას სრულიად არ ვანიჭებ, ამიტომ, მერნმუნეთ, კნეინა, მას არც ვაძაგებ და არც ვაქებ. ჩემთვის მთავარი ისაა, რომ ბატონი ზანდაროვი სოვდაგარი კი აღარაა, არამედ კომერსანტი, რომელიც ახალ დროებას უქმნის ნიადაგს. ეს ჩემთვის უკვე მოსკოვში გახდა ცხადი, სადაც ბატონ ზანდაროვს პირველად შევხვდი და გავეცანი. თვითონ გრიგოლ ზანდაროვს კარგად ესმის ფულის ძალაც და მნიშვნელობაც. ეს გაუნათლებელი, მაგრამ ევროპული გემოვნებით ჩაცმული ახალგაზრდა მამაკაცი ზოგჯერ ისეთ აზრებს გამოთქვამს, რომ ვინ იცის, რამდენჯერ განცვიფრებული დავრჩენილვარ. ამას წინათ რკინიგზით ერთად ვიმგზავრეთ პარიზიდან სენ-კლემდე. ბატონი ზანდაროვი გაბრწყინებული სახით იყურებოდა მატარებლიდან და აღტაცებული მეუბნებოდა: „აი ნახავ, უფალო ვახტანგ, ათი ან ოცი წლის შემდეგ ასეთ რკინიგზას ჩვენშიაც გაიყვანენ. მაშინ მნახე ვინა ვარ, რისი გამკეთებელი ვარ! ეხლა ვინ იცის, სად არ დავეთრევი საქონლის სასყიდლად, მაშინ მე თვითონ ვიქნები ფაბრიკის პატრონი და თვითონ დავამზადებ საქონელს გასასყიდლად. თბილისელი ვაჭრები ეხლა ჯარისათვის მოტანილი ჩექმებით და ტანსაცმლით ვმდიდრდებით, რადგან ქალაქში ფეხსაცმელსაც და

ტანსაცმელსაც ცოტა მყიდველი ჰყავს, მე ახლა ფაბრიკა რათ მინდა, გიჟი ხომ არა ვარ, რომ ზარალი ვნახო?!" ეს რომ თქვა, ამას ისეთი რამ დასძინა, რომ, წარმოიდგინეთ, კნეინა, გაცეცებისაგან სახტად დაერჩი. მომიბრუნდა და მეუბნება: „უფალო ვახტანგ, კარგად დაიხსომე ჩემი სიტყვა. დიდი ხანი არ გაივლის და ნახავ, რომ მთელ რუსეთში გლეხებს ყმობისაგან გაათავისუფლებენ. ისე რუსეთში ფაბრიკები არ გამრავლდება, უამისოდ კი რუსეთსაც და მის ხელმწიფესაც ყველა დასჯაბნის. ჰოდა, როცა გლეხებს გაათავისუფლებენ, კასტელასავით (თბილისელი მეფაბრიკე ყოფილა, კნეინა) მუშახელს როსკიპებში და ტუსალებში კი არ დაეუნყებ ძებნას, სადაც მინდა, იქვიშოენი. მეც, ამას ლაპარაკი რაღათ უნდა, ფაბრიკას გავალებ. ამით, არ გეგონოს, ჭკუა წავაგო. მუშახელი ქალაქსაც გაზრდის და მყიდველსაც გაამრავლებს. ეხლა უცხო ქვეყნებიდან ძვირფასეულს მარტო თავადების და მდიდარი ოჯახებისათვის ვეზიდებით. აბა, სხვა ვინ იყიდის? მოგებას ეხლაც ვნახულობთ, მაგრამ მერე სულ სხვა დახლი გამოვა, იმდენს მოვიგებთ, რომ დათვლა გაგვიჭირდება. სოფლებიდან ჩამოსული გლეხები დღიურ ქირაზე კი არ ივლიან, როგორც ეხლა არის, ფაბრიკებში იმუშავენ, მუშებად გახდებიან. ამის მეტი მალრიბის ქვეყნებში სხვა რა ვნახე? მუშას არც მინა უნდა, არც ბოსტანი, არც ბალი, არც საჩეჩელი და არც ჯარა. იმან ყველაფერი ბაზარზე უნდა იყიდოს: მწვანილიც, პურიც და ხორციც. ეხლა ჩასაცმელ-დასახურავს არ იკითხავ? მუშას ყველაფერი სასყიდელი გაუხდება, ქუდით დაწყებული და ჩუსტით გათავებული. სახლის პატრონსაც ქირა უნდა გადაუხადოს და ვინ იცის, რამდენი სახლი აშენდება ჩვენს თბილის ქალაქში, რამდენი აგური დასჭირდებათ მაცხოვრებლებს, რამდენი კრამიტი თუ თუნუქი, რამდენი ხეტყის მასალა, რამდენი ლურსმანი, შუშა, საღებავი და ვინ იცის, კიდევ რა და რა. ამას ზედ დასაბანი, დასარეცხი, დასაკერებელი მიათვალე და ნახავ, რა დახლი დადგება. აი, როდის მოგვცემს მოგებას აგურხანა, ფეხსაცმლის ან შუშის ფაბრიკა, თუნდაც საპნის ან დუგმების გამკეთებელი ქარხანა. როცა ქალაქში ბევრი მყიდველია, ქინძისთავებით უფრო ბევრს მოიგებ, ვიდრე მარგალიტების ვაჭრობით. მე რომ აქ საკერავი მანქანის მუშაობა ვნახე, იმისთანა ქალაქში ვის უნახავს? ეგ რა არის? შენ სხვა მანქანები იკითხე! მაგრამ სანამ ჩვენშიც ისე მოხდებოდეს, როგორც აქ არის, მანამდე მარტო ვაჭრობა გვმართებს, თორემ გაკოტრებას წინ არაფერი დაუდგება. ამიტომ ისევ ის მირჩევნია, აქაურ მეფაბრიკეებს გავურიგდე, ვიდრე ფაბრიკა გავალო, კასტელასავით კუტრი გავხდე და ქვეყანას თავი მასხრად ავაგდებინო“. ყველაფერი, რაც ეხლა მოგახსენეთ, კნეინა, იმ კაცის ნათქვამია, რომელსაც არც ადამ სმიტის და არც რიკარდოს სახელები სმენითაც არ სმენია და არც არასოდეს გაუგონია. იგი მხოლოდ ალლოთი ხვდება ცხოვრების მიმდინარეობას. ჩვენი ჭკვიანი და წინდახედული ვაჭარი ამთავითვე ითვალისწინებს, თუ რა სარბიელი შეიძლება გადაიშალოს მის წინ ათი ან ოცი წლის შემდეგ. იქ, სადაც ზანდაროვები ჩნდებიან, უეჭველია განათლებული ადამიანებიც

გახდებიან საჭირონი. გაზრდილ და ხალხმრავალ ქალაქს მარტო ბაზრები და მაღაზიები კი არ დასჭირდება, არამედ გაზეთიც, სკოლაც და თეატრიც. აი, რატომ გადავწყვიტე საქართველოში წასვლა. დარწმუნებული ვარ, რომ იქ ჩემთვისაც აღმოჩნდება მოღვაწეობის სარბიელი.

კნეინამ ყურადღებით მოისმინა ტაშირელის გრძელი მონოლოგი, მაგრამ მისმა ნათქვამმა მასზე თითქმის არავითარი შთაბეჭდილება არ მოახდინა. მოსკოველ ახალგაზრდა აზნაურთან შედარებით მას მეტი გამოცდილებაც ჰქონდა და ცხოვრებასაც უკეთ იცნობდა. ამასთან, მისთვის გამოცანას არ წარმოადგენდა არც გრიგოლ ზანდაროვი და არც ვახტანგ ტაშირელი. პირველი ცხოვრებაში იმარჯვებდა და არც შეიძლებოდა არ გაემარჯვა. მეორე კი, კნეინას დაკვირვებით, ცხოვრებისათვის სრულიად მოუმზადებული იყო. ღარიბი აზნაური ადამიანებისა და საზოგადოების გარდაქმნაზე ოცნებობდა, მაგრამ თვითონ სოვდაგრის გროშებით ცხოვრობდა. უკვე ეს გარემოება ირონიის საბაბს იწვევდა. კნეინა ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ საქართველოში მას მხოლოდ უფერული მოხელის ადგილი შეეძლო ეშოვა, ხოლო მისი წიგნებიდან ამოკრეფილი აზრებისა და იდეებისათვის აქ არავითარი სარბიელი არ არსებობდა. ამავე დროს, არც იმის უარყოფა შეიძლებოდა, რომ ტაშირელს შეურყევლად სწამდა და სჯეროდა ადამიანის გაკეთილშობილება, სამართლიანობის გამარჯვება და მონესრიგებული საზოგადოების დამყარება. კნეინას ერთგვარად შურდა კიდევ მისი მტკიცე რწმენა და ჭაბუკური გატაცება, მაგრამ ოცდაათ წელს მიღწეულს ეჭვიც კი არ ეპარებოდა იმაში, რომ ოდესმე ვახტანგ ტაშირელიც ისევე დაკარგავდა ადამიანის გაკეთილშობილების რწმენას, როგორც თვითონ მას ჰქონდა დაკარგული.

9. მოულოდნელი გადაწყვეტილება

უცებ იგი ნერვიულმა კანკალმა აიტანა. „რას ნიშნავს ეს? მიყვარს თუ არა მე ის?“ — და მყისვე უპასუხა:
— ჰო, ჰო. მე მიყვარს... მე მიყვარს.
გუსტავ ფლობერი,
„სენტიმენტალური აღზრდა“

გოსტაშაბიშვილები პარიზში რუსი და ქართველი გლეხების ბეგარით და გადასახადებით ცხოვრობდნენ. კნეინა თავისი რუსული მამულების მოურავს ისე ხვდებოდა, როგორც ეს მკაცრ მებატონე ქალს შეეფერებოდა, სასტიკი იერით და უცხვირპიროდ, რათა მოურავს მოტყუების და თაღლითობის სურვილი არ გასჩენოდა. გულდასმით ამონმებდა ყმა-გლეხების სიებს, აკრეფილ გადასახადებს, მამულების შემოსავალ-გასავალს, განსაკუთრებით კი ხორ-

ბლით ვაჭრობის მოგებას, რაც მას ისევე ამდიდრებდა, როგორც ოდეისის ნაე-
სადგურთან ვაჭრობით დაკავშირებულ ყველა მსხვილ რუს მიწისმფლობელს.
ამავე დროს იმათ თანაუგრძნობდა, ვინც ყმა-გლეხების განთავისუფლების
აზრს გამოთქვამდა. მხოლოდ ამით უხდიდა იგი ხარკს საკუთარ სინდისს.

უდრტივინველად, სინდისის ქენჯნის გარეშე, დაუზოგავად და უთაებო-
ლოდ ფლანგავდა და ფანტავდა კნენა გაძვალტყავებულ ყმა-გლეხთა ნაო-
ფლარს. აუარებელი თანხები სჭირდებოდა პარიზში ფუფუნებით ცხოვრე-
ბას, სენ-ჟერმენის მდიდრული ჰოტელის, ეკიპაჟის და ეტლის, საჯინიბოს,
ბულონის ტყეში სასეირნო ცხენების და მრავალრიცხოვანი მსახურების
შენახვას, დაუსრულებელ მოგზაურობას და იტალიის და ესპანეთის პატარა
ქალაქების პანია სასტუმროებში ჩამოხტომას, სადაც იგი ამაოდ ცდილობდა
სულის მყუდროების მოპოვებას, განმარტოვებას და თავდავინყებას. პარიზ-
ში კი გაფაციცებით ყიდულობდა სამკაულებს, ოქროქსოვილებს, ძველებურ
და ახლებურ ავეჯს, ნოხებს, ხალიჩებს, გობელენებს, ფარდებს, ფარდაგებს.
სასადილო დარბაზი გავსებული იყო ფლანდრიული ნატურმორტებით, სხვა
ოთახების და დარბაზების კედლები — განთქმული მხატვრების ორიგინალუ-
ბით. მათ შორის იყო რემბრანდტის „მლოცველი ბერი“, ვან-ბალენის „პას-
ტორალი“ და ლუკა კრანახის „შეუფერებელი ქორწინება“. ერთი ბუდუარში
ეკიდა, მეორე — სასტუმროში, მესამე — სანოლ ოთახში. ეს უკანასკნელი
სურათი არ ენახა არც მის ქმარს და არც მის საყვარლებს.

ახალგაზრდა, მდიდარი და ნებიერი ქალბატონი შეუფერებელ ქორწინებაში
ეძებდა თავის განდევნილობისადმი მიდრეკილების მიზეზს. ოლონდ მხატვრის
სურათზე ახალგაზრდა ქმრის გვერდით ბებერი დედაკაცი იდგა. ცხოვრები-
სეულში კი ახალგაზრდა ცოლის გვერდით ხნიერი და ბრიყვი მამაკაცი.

ტიტული და სიმდიდრე კნენა გოსტაშაბიშვილს საშუალებას აძლევდა
დამოუკიდებელი ყოფილიყო (რასაც ხელმოკლე და ცხოვრებაში გამოუც-
დელი ტაშირელი, მისი აზრით, ვერასოდეს მიაღწევდა). თუმცა ყველაფერი
ეს მას არც კმაყოფილების გრძნობას ანიჭებდა და არც ბედნიერ ადამიანად
ხდიდა. ვერ იტანდა და ვერ ურიგდებოდა მარჯვედ და ოსტატურად შე-
ნიღბულ ურთიერთუნდობლობას, შურს, სიხარბეს, ჭორს, ცილისნამებას,
პირფერობას და ბინიერებას. მალალ საზოგადოებაში ყველა ამ ბოროტების
აღმოჩენა მხოლოდ დაკვირვებულ თვალს შეეძლო. ასეთებს თავისი აღზრ-
დით და რუსოს ნიგნების წყალობით კნენა გოსტაშაბიშვილიც ეკუთვნოდა.
დაბალ საზოგადოებას ის არ იცნობდა. დარწმუნებული იყო, რომ დუხჭირი
სილატაკე და მომქანცველი შრომა დაბალი საზოგადოების ადამიანებს
უფრო სასტიკსა და ულმობელს ხდიდა, ვიდრე მალალი საზოგადოების
გასისინებული და ნატიფი წარმომადგენლები იყვნენ. ლიონის აჯანყების
შემდეგ სალონებში შიშით ლაპარაკობდნენ ფაბრიკების დაზგებთან მო-
მუშავე ლურჯბლუზიანებზე. ისინი არისტოკრატებსაც და ფაბრიკების
მფლობელებსაც უფრო საშიშად მიაჩნდათ, ვიდრე ქუჩების და მოედნების

წინანდელი სანკიულოტები. ადამიანთა შორის ისეთი მტრობა და სიძულვილი სუფევდა, რომ კნენა გოსტაშაბიშვილს მათ შორის არც თანხმობის დამყარების სჯეროდა და არც მოწესრიგებული საზოგადოების არსებობის შესაძლებლობა.

მას უკვე აღარაფერი იტაცებდა, ხიბლავდა და აღელვებდა. აღარც თეატრი ანიჭებდა სიამოვნებას და, მით უმეტეს, არც უნიჭო მხატვრების გამოფენები. მოყირჭებული ჰქონდა სკრიბიცი, სახელდახელოდ შესრულებული სიმფონიებიც და დელარომის სურათებიც, უიღბლო ქორწინებით გაღიზიანებული კნენა გოსტაშაბიშვილი ყველაფერს თვალთ უყურებდა. მისთვის პირადი ცხოვრება აღარ არსებობდა. ამიტომ სულ უფრო და უფრო გულგრილი ხდებოდა ადამიანური გრძნობების მიმართ. მარტოდმყოფი და მოწყენილი საზოგადოებასაც გაურბოდა და საკუთარ თავსაც. თავი მუდამ ღირსეულად ეჭირა, მაგრამ მედიდური და ამპარტავანი კნენას ნიღბის ტარება ქანცავდა და ღლიდა. ეს მისთვის მომაბეზრებელიც იყო და აუტანელიც. მოწყენილობის გამო სასონარკვეთილებამდე მისული კნენასათვის, ნამდვილი აღმოჩენა იყო გრიგოლ ზანდაროვიც და ვახტანგ ტაშირელიც. ზანდაროვი მას ცხოვრების წყურვილს უღვიძებდა, ხოლო ტაშირელი — მეგობრობის დავიწყებულ რწმენას.

მაგრამ, რა თქმა უნდა, მას ერთ სიმაღლეზე არ შეეძლო დაეყენებინა ზანდაროვი და ტაშირელი. თუ პირველთან იგი თავისი რომანული ურთიერთობის გამართლების საბუთს ვერ პოულობდა, სამაგიეროდ, მეორესთან მეგობრული ურთიერთობა თავისი ადამიანური ღირსების გადარჩენის სანინდრად მიაჩნდა. დედაკაცი ზანდაროვისკენ მიილტვოდა, ადამიანი — ტაშირელისკენ. ვახტანგი თავისი ინტელექტით მასთან უფრო ახლოს იდგა, ვიდრე ზანდაროვი. ამ უკანასკნელს ჯერ ერთი ნიგნიც არ ჰქონდა გადაშლილი, მაგრამ განსაცვიფრებელი ალლოთი, გასაოცარი მიმბაძველობით და ცხოვრების კონტრასტებთან შეგუების არაჩვეულებრივი ნიჭით და სიცოცხლით ტკბობის გადამდები უნარით იყო დაჯილდოებული.

დაბნეულმა მაგდამ არ იცოდა რომლისთვის მიენიჭებინა უპირატესობა.

ტაშირელის მონოლოგში მისთვის საინტერესო იყო მხოლოდ ის, რომ ზანდაროვს მალე პარიზი უნდა დაეტოვებინა და სამშობლოში დაბრუნებულიყო. იქითკენ მიილტვოდა ტაშირელიც. კნენა შეფიქრიანდა. ერთდროულად იგი საყვარელსაც კარგავდა და მეგობარსაც. მარტოდმყოფობის და მოწყენილი ცხოვრების შიში შემოენთო. უნდოდა ტაშირელთან ზანდაროვის გამგზავრების გამო ჩამოეგდო სიტყვა, მაგრამ ერიდებოდა. სათქმელს შორიდან მოუარა.

— ალბათ, თბილისშიც განუყრელად იქნებით თქვენ და ბატონი ზანდაროვი, ვახტანგ.

— არა, კნენა, — უპასუხა ტაშირელმა, — იმას თავისი გზა აქვს, მე ჩემი. ისე კი, ამას რაღა თქმა უნდა, სალამი ღვთისაა!

კნენამ დრო უხელთა და ჰკითხა:

— როდის მიემგზავრებით, ვახტანგ?

— ეს იმაზეა დამოკიდებული, თუ როდის დავამთავრებ თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკის კატალოგის შედგენას. ჩემის ვარაუდით, ორი ან სამი თვის შემდეგ მოვახერხებ წასვლას.

— ალბათ, ბატონ ზანდაროვთან ერთად? — ვითომ სხვათა შორის ჰკითხა კნეინამ და სცადა გულგრილი და განუჭვრეტი იერი მიეღო.

— არა, კნეინა, — უთხრა ტაშირელმა, — ერთი კვირის შემდეგ ბატონი ზანდაროვი მარსელში ხომალდზე ავა და ზღვით სამშობლოში გაემგზავრება.

მაგდა ისეთნაირად შეინძრა სავარძელში და ისეთნაირად გაფითრდა, რომ მას ტაშირელი გაოცებით მიაცქერდა. კნეინას შერცხვა. განითლდა. საჩქაროდ წამოდგა. ტაშირელს თავის დაკვრით გამოეთხოვა და თავის ბუდუარისაკენ გატრიალდა. განცვიფრებული ტაშირელი თავად სავარსამიძის ბიბლიოთეკისაკენ გაემართა.

ბუდუარში განმარტოებული მაგდა ერთ ადგილზე გაქვავებული და გაშტერებული იდგა, ტაშირელი თავისუფალ ფურცელზე გადაშლილ კატალოგს დასცქეროდა და თავის თავს ეკითხებოდა:

— ნუთუ სიყვარული უფრო ძლიერია, ვიდრე ადამიანის გონება?

მაგდას თანდათან გონება ეწმინდებოდა, ბუდუარის კედელზე „მლოცველ ბერს“ მიაშტერდა. უცებ ზეცისაკენ ხელების აპყრობა და ლოცვის წარმოთქმა მოუხდა, მაგრამ ვერც ერთი შეძლო და ვერც მეორე, რადგან ღმერთის სახელთან ერთად პირჯვრის გამოსახვაც და ლოცვებიც დავინწყებული ჰქონდა. აღმურმოკიდებული სახე ხელებში ჩარგო და ყრუდ აქვითინდა. მერე ცრემლები შეიმშრალა და ნერვიული ბოლთის ცემას შეუდგა.

დიდხანს სცემდა ბოლთას ბუდუარში კნეინა გოსტაშაბიშვილი. პარიზის დატოვების გადაწყვეტილება უკვე მიღებული ჰქონდა. მიუხედავად ამისა, თავს მაინც უწყრებოდა.

ანაზღად სარკეში თავის ორეულს მოჰკრა თვალი, შედგა, ზიზლით შეხედა და ბრაზით მიაძახა:

— ძუკნა!

თქვა და სწრაფად შეტრიალდა, რათა ოდესღაც მიუკარებელი და პირგამეხეებული კნეინას ნირშეცვლილი სახე არ დაენახა.

კარი მეჩვიდმეტე

1. დაბრუნება

ქალაქის გარეგანი შეხედულება იცვლება. განათლებულ ქალაქებს ემზავსება.
გაბრიელ სუნდუკიანი, „ხათაბალა“

გრიგოლ ზანდაროვი მარმარილოს წყაროსთან გადმოვიდა საფოსტო ეტილიდან. ქალაქი აქ თავდებოდა, მაგრამ ეტყობა, უკვე განზე, ვერისკენ მიინედა.

გრიგოლმა ცნობისმოყვარეობით მიიხედ-მოიხედა. მარმარილოს წყაროსთან ძველი დუქანი ისევ იდგა. ყაბახის შემდეგ იქ ისევ მოდიოდნენ ქალაქელე-ბი დროს გასატარებლად და საქეიფოდ. მაგრამ ახლომახლო ახლად ნაგები შენობებიც მოჩანდა. მხარმარჯვნივ ალექსანდრე ჭავჭავაძის სასტუმრო იყო ამართული, რომელიც რამდენიმე წლის შემდეგ „პარიზის ნომრებად“ გადაკეთდა. უფრო ზევით, შუა აღმართზე, კომენდანტის ქუჩაზე, ალექსანდრე ჭავჭავაძისავე საცხოვრებელი სახლის გრძელი, თეთრად შეღებილი აივანი გარეთუბნის ბორცვების ნუშის ტევრებს გადმოსცქეროდა. ამდენი შენობა ამ ადგილზე გრიგოლ ზანდაროვს არ ახსოვდა. გარეთუბნის გრძელი და განიერი ქუჩის გასწვრივ ძველ ქოხმახებს და სახლებს ანგრევდნენ. ხარაჩოებზე შემდგარი კალატოზები გამალებით მუშაობდნენ და ახალი მრავალსართულიანი შენობების ასაგებად აგურს აგურზე სდებდნენ.

გრიგოლმა გაიღიმა.

ესიამოვნა.

ნარბი მხიარულად შეათამაშა.

რედუთ-კალედან თბილისამდე იგი ყველაფერს ყურადღებით აკვირდებოდა. განსაკუთრებით იმ ადგილებს, სადაც, მისი ვარაუდით, რკინიგზას უნდა გაე-ვლო. ცივი გონებით ანგარიშობდა და მოსაგებსაც და წასაგებსაც ფრთხილად სწონიდა. რედუთ-კალედან თბილისისაკენ მიმავალი ურმების გრძელი ალა-ლები მას უფრო მეტად არწმუნებდა, რომ რკინიგზა მისი ქვეყნისათვის ისევე აუცილებელი გახდებოდა, როგორც ზღვის გადაღმა ქვეყნებისათვის, სადაც ვაჭრობის საფუძველს მრეწველობა წარმოადგენდა.

მარმარილოს წყაროსთან ქალაქის მიწას ფეხი ოდნავ აღელვებულმა დაადგა, მაგრამ ამავე დროს ისე ამაყად და ზვიადად, როგორც ეს ფულით განებივრებულ მფლობელს შეეფერებოდა.

სამგზავრო რედინგოტში გამონყობილ ბატონს გარშემო კურტნიანი მუშები შემოეხვივნენ. გრიგოლ ზანდაროვმა თავისი ბარგი-ბარხანა კურტ-

ნინ მუშას აპკიდა, წინ გაუშვა და თვითონ უკან ტაატიტ მიჰყვა. თვალში ეცა ახალი, მრავალსართულიანი სახლები. გიმნაზიის ნაცნობმა შენობამ, მთავარმართებლის სასახლემ და სამხედრო შტაბმა პეტერბურგი, კვნა და პარიზი მოაგონეს. ერენის მოედანზე ავანანთ ხევს რომ ჩაუარა, გულისძგერით გადახედა ახმაურებულ ბაზარს. აქ ერთხელ კიდევ მოაგონდა ფირუზა, თეთრი ლიზა და მაიკო კურტანიძე. ფეხს აუჩქარა. თან აქეთ-იქით იხედებოდა, სოლოლაკის მხარეს, ამაღლების ეკლესიასა და პოლიციის შენობას შორის, ლელვის ბაღები, ტრიალი მინდვრები და მწვანე გორაკები მოჩანდნენ. მხოლოდ აქა-იქ ამართულიყვნენ ახლად ნაგები, იტალიური სტილის კეკლუცი სახლები. ზანდაროვს თვალი იქით დარჩა და მტკიცედ გადანყვიტა, თვითონაც იქ აეშენებინა ყველაზე მაღალი და მდიდრული სახლი.

მას გუნება მხოლოდ იმ დროს გაუფუჭდა, როცა ანჩისხატისკენ შეუხვია და ვინრო ქუჩაზე ერეკლეს დროინდელ ჯუჯა სახლებს შორის აღმოჩნდა. ქალაქი ისევ ამ არემარეში მდებარეობდა, რადგან სოლოლაკი და გარეთუბანი ახლად სახლდებოდა, ვერა კი ჯერ ისევ დაუსახლებელი იყო. თავრიზის მოედანზე და შუაბაზართან მხოლოდ რამდენიმე ვაჭარს ჰქონდა აშენებული დიდი, ევროპული ყაიდის სახლი. მათ შორის ყველაზე უკეთესი ანჩისხატის ტაძრის და ერეკლე II-ის სასახლის მახლობლად მდებარე მელქო ფერშანგოვის სახლი იყო, სადაც ფერშანგოვის ნაშიერებთან ერთად ზანდაროვიც ცხოვრობდნენ.

ფირუზასთან და თეთრ ლიზასთან შეხვედრის მოახლოებამ გრიგოლს გული აუჩქროლა. კიდევ უფრო ალელვებდა მაიკო კურტანიძის ნახვა. მოუთმენლად მოელოდა ახლო „ნათესავებთან“ და საყვარელ ქალთან შეხვედრას. ყველაზე მეტად მაინც თაფლისფერთვალემა მაიკოს ნახვას ჩქარობდა, მის კისკისა სიცილს მონატრებული და მონყურებული.

თვალი ფერშანგოვის დიდ სახლს მიაპყრო, ველარ მოაშორა, მხოლოდ ახლა მიხვდა, როგორ უყვარდა ფირუზაც, თეთრი ლიზაც და მაიკოც. ჩქარი სიარული სირბილით შეცვალა, მუშას კარგა წინ გაუსწრო.

ქუჩაში მოთამაშე ბიჭების წრეს უეცრად ერთი პატარა ბიჭი მოსწყდა, შურდულივით გაქანდა ფერშანგოვის სახლისკენ და თავქუდმოგლეჯილი შევარდა სადარბაზო კარში.

სანამ გრიგოლი სადარბაზო კართან მიირბენდა, იქიდან ფირუზა და თეთრი ლიზა გამოცვივდნენ და გრიგოლისკენ გამოიქცნენ. მაგრამ თითქოს რაღაც მოაგონდათო, ერთბაშად ორთავემ ნაბიჯი შეანელა, გაკვირვება და რიდი ერთდროულად გამოესახათ სახეზე. მათ წინ გიგა ზანდაროვის მაგიერ ვილაც უცხო, „ფრანგულად“ ჩაცმული ახალგაზრდა მამაკაცი იდგა.

გრიგოლ ზანდაროვი გახარებული მივარდა მათ, გადაეხვია, გადაკოცნა; კოცნით კინალამ ლოყები დააგლიჯა, თან ცრემლნარევი ხმით იძახდა:

— როგორა ხარ, ფირუზჯან... როგორა ხარ, ლიზაჯან...

ფირუზა ჩუმად იყო. იქედნურად ილიმებოდა. თეთრი ლიზა მოწინებით და მოკრძალებით იდგა. ბატონკაცურად ჩაცმულ გიგასთან ახლოს მისვლა პერგაებდა. სიხარულის ცრემლებით გავსებული თვალები დაბლა დაეხარა. მათ უკან ლურჯთვალეობა ბიჭი გაოცებული იყურებოდა. მხოლოდ ახლა იცნო გრიგოლმა შუმანიკის პირმშო, კოსტა მამრადე. გაზრდილიყო, ტანი აეყარა, გრიგოლმა მას არავითარი ყურადღება არ მიაქცია, ფირუზა და თეთრი ლიზა ნყენით შეათვალიერა:

— რა ვქნა, რა დაგემართათ? რატომ გამარჯობას არ მეუბნებით? არ მეგონა, თუ დიდი ხნის უნახავს ეგრე დამხვდებოდით...

ფირუზამ ჩაიციხა, აუჩქარებლად მიუგო:

— რა უნდა გითხრა? მე სოვდაგარი გაგგზავნე, შენ კი ტანცის უჩიტელი გამხდარხარ!

— ჯა, ტანცი-მანცი საიდან მოიტანე? — გაჯავრდა უცებ თეთრი ლიზა, — ჩვენი გიგა სუდის დიდსა ჰგავს!

ფირუზამ ცოლს შეუბღვირა. გრიგოლს ისევ იქედნურად შეხედა.

ახალგაზრდა ზანდაროვს უცხოეთში ქალაქელი სოვდაგრების ნათქვამი მოაგონდა. მისთვის მყისვე გახდა გასაგები ფირუზას უკმაყოფილების მიზეზი. გაიციხა. ფირუზას ეჭვების გაქარწყლება მოინდომა:

— მე ისევ ისა ვარ, ფირუზჯან, რაც ვიყავი. როგორიც არ გამგზავნე, ისეთივე დავბრუნდი.

ფირუზამ უნდობლად თავი გადააქნ-გადმოაქნია. უკმაყოფილოდ ჩაიბუზღუნა:

— მაგაზე მაშინ ვილაპარაკოთ, როცა დავთარს გადავშლით.

თქვადა გრიგოლს ზურგიშეაქცია, სადარბაზო კარში შევიდა, კბესნელა აჰყვა. გრიგოლმა ენაზე იკბინა. არ მოეწონა. ნარბი შეიკრა.

დალლილ-დაქანცულმა მუშამ ბარგი სადარბაზო კართან გადმოიღო. სახიდან და კისრიდან ოფლი ახალუხის ბოლოებით მოინმინდა. მოთმინებით დაუნყო ლოდინი ზანდაროვის განკარგულებას.

გრიგოლმა მოისაზრა. მუშას საჩქაროდ ბარგი მალლა სახლში აატანინა, გროში გადაუგდო და გაისტუმრა.

ზანდაროვები ფერშანგოვის დიდ ოთახში დასხდნენ.

გრიგოლმა რედინგოტი გაიხადა და ისეთი მდიდრული ხალათი ჩაიცვა, რომ ისედაც ნარბშეკრული ფირუზა უარესად მოილუშა და ნარბთან ერთად პირიც შეიკრა. თეთრი ლიზა ისევ დაიბნა და არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო, ფეხზე მოკრძალებით დამდგარიყო, თუ თავისთვის სადმე კუთხეში მიმჯდარიყო. ხალვათხანებში საშინაოდ ასე მდიდრულად მის ნაცნობებში არავინ იყო გამოწყობილი. თვით ჩაცმა-დახურვის მოტრფიალე ფირუზა შინ ყოველთვის სოვდაგრული ახალუხით იჯდა. გალურსული თეთრი ლიზა გრიგოლისადმი უნებლიეთ მოწინების გრძნობით იმსჭვალებოდა და ქმარსავით იმასაც პირზე კლიტე დაედო.

ჩამოვარდნილი დუმილი ფერშანგოვებმა დაარღვიეს.

ოთახში შუშანიკი და ფერშანგოვის დედა შემოვიდნენ. ნინ ქრისტინე და კოსტა მოუძლოდათ. უკან ძალზე განითლებული ვარდისმონა მოსდევდათ. გრიგოლმა თავაზიანად მოიკითხა შუშანიკი, კიდევ უფრო თავაზიანად მიესალმა ფერშანგოვის დედას, თავმდაბლად და სიყვარულით ჰკითხა:

- როგორა ხარ, დედიჯან!

ნასიამოვნებმა ფერშანგოვის დედამ გრიგოლს შუბლზე აკოცა და კეთილი სიტყვებით დალოცა. მაგრამ ყველამ შეამჩნია, რომ გრიგოლმა კოსტას თავზე ხელი არ გადაუსვა, არც გაეთამაშა, არც ქრისტინე აიყვანა და გულში არ ჩაიხუტა, როგორც წინათ იცოდა ხოლმე.

ფირუზა ისევ წარბშეკრული იჯდა.

გრიგოლმა ერთი წამით შეაჩერა მზერა შუშანიკზე. მისი ყოფილი სატრფო უკვე ჯანგატეხილი ქალი იყო, ნაადრევად გაჭალარავებული და დაბერებული. მასში გრიგოლმა ოდესღაც ლამაზი ქალის შორეული ლანდილა აღმოაჩინა, მაგრამ უნებლიეთ ყურადღება მიაქცია მის მეტად კეთილ და სათნო სახეს, მშვიდად და წყნარად მაცქერალ ლმობიერ თვალებს, რომელნიც, ამავე დროს, მტკიცე ნებისყოფასაც გამოხატავდნენ და მომავლის უშიშარ რწმენასაც. შუშანიკის დათოვლილი თავი და ნაოჭებად შეკრული შუბლი ახალგაზრდა ზანდაროვში ერთგვარ საბრალოულს იწვევდა, მაგრამ არც აღელვებდა და არც თანაგრძნობას უღვიძებდა.

თავაზიანი კითხვა-მოკითხვა დიდხანს არ გაგრძელებულა.

ზანდაროვებს და ფერშანგოვებს სიტყვის მასალა შემოაკლდათ.

შუშანიკი ფეხზე წამოდგა.

გრიგოლმა ის ხელის წყნარი მოძრაობით შეაჩერა. ოთახის კუთხეში დაზვინულ ბარგთან მივიდა. მოზრდილი ბოხჩა გახსნა და იქიდან ორი ლამაზად დახატული, აბრეშუმის ფერადი თასმებით შეკრული ყუთი ამოიღო, ბავშვებს გადახედა და ღიმილით გაემართა მათკენ.

— ეს ფრანგული ნუგბარია, — თქვა მან, — პირი ჩაიტკბარუნეთ.

სიტყვა ველარ დაასრულა და ისე გადასცა კანფეტებით გავსებული ყუთები ბავშვებს, რადგან ვერც კოსტას სახელი გაიხსენა და ვერც ქრისტინესი.

შუშანიკმა გრიგოლს მადლობა გადაუხადა. ფირუზამ ეს ყუთებიც ჩააგლო ანგარიშში და უარესად მოიღუშა.

დერეფანში ფერშანგოვის დედა ხმამაღლა ამბობდა:

— კარგი კაცია გრიგოლი. ჩემი მელქუა ჭკვიანი სოვდაგარი იყო, წინდახედული. სასიძოდ რიგიანი და პატიოსანი ყმანვილი ამოირჩია, მაგრამ ვინ დაუჯერა?!

დედაბერს თავს მხოლოდ ვარდისმონა უკანტურებდა. ფერშანგოვების ძველ მოახლეს ახლაც კედლის საათის უჭკუო გუგული აგონდებოდა და თვალები სინანულის ცრემლებით ევსებოდა.

2. უსიამოვნო საუბარი

შენ ოღონდ ფულის ყადრი იცოდე! უფულოდ სულ ტყუილია, სულ
ცარიელი სიტყვებია.

გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

ფერშანგოვების წასვლის შემდეგ შემკრთალი და თავგზააბნეული თეთრი ლიზა ქმარს შორიდან პირდაღებული შესცქეროდა. რალაცას ანიშნებდა, სიტყვის თქმას კი ვერა ბედავდა. რაკი ქმარს ვერაფერი გააგებინა, ფრთა-მოტეხილივით აფუსფუსდა. დრო იყო სადილის თადარიგს შედგომოდა, თან ეშინოდა, ბატონკაცობას მიჩვეულ გრიგოლს მისთვის სადილი არ დაენუნებინა. თათარიანხნად ყველაფრის გაკეთება შეეძლო. ხიზილალა, თევზეული და ღვინო სახლში გამოუღვლეად ჰქონდა. არც თავისი საყვარელი ტკბილეული აკლდა. სამწვადე ხორცისათვის ბიჭს ყასბებთან აფრენდა, ეზოში ვარიებს დაიჭერდა და ტაბაკებს შეწავდა, ახლად გამომცხვარ შოთ პურებს იქვე მახლობლად მდებარე დუქნიდან მოატანინებდა, „ფრანგული საჭმელების“ არაფერი გაეგებოდა და ამიტომ არც ის შეიძლებოდა სცოდნოდა, თურა უფრო სასიამოვნო იქნებოდა ნამგზავრი და დაღლილი გრიგოლისთვის, რომელიც რალაც მანქანებით „ნამესტნიკის ოღენა“ ბატონკაცად გადაქცეულიყო.

თეთრმა ლიზამ, როგორც იქნა, ოთახიდან გასვლა მოახერხა და რჩევის საკითხავად ფერშანგოვის დედას მიმართა. დედაბერი ჩაფიქრდა, ასეთ დროს, საერთოდ, დიდხანს ფიქრობდა. სარჩევს და სათქმელს ერთბაშად არასდროს არ იტყოდა. ახლაც რამდენჯერმე გადათვალა მარცვლები კრიალოსანში, რამდენჯერმე დიდმნიშვნელოვნად ჩააცქერდა ყურადღებად გადაქცეულ თეთრ ლიზას, დაბოლოს, დინჯად წარმოთქვა:

— ხორცი დავნაყოთ და კათლეთები გავაკეთოთ. მელქუსაგან გამიგონია, ხელმწიფე რომ სოვდაგრების ქარვასლაში დაჰპატიჟეს, სულ ბოლოს კათლეთები ჩამოუტარებიათ. ხელმწიფეს თურმე დიდად ეამა და მადლიერიც დარჩა, — ეს რომ თქვა, მყისვე ათვალწუნებით დაუმატა, — შენი დაძმარებული ღვინო ვის რად უნდა? ნემეცებთან, რიყეზე, ბიჭი გავგზავნოთ და იმათი ღვინო მოვატანინოთ.

თეთრი ლიზაც ისე მოიქცა, როგორც დედაბერმა დაარიგა.

ფირუზასთან მარტო დარჩენილმა გრიგოლმა, რათა მომაბეზრებელი დუმილი როგორმე დაერღვია, ცხვირჩამოშვებულ ოჩხუბს სხვათა შორის ჰკითხა:

— შუმანიკა როგორ არის? როგორა ცხოვრობს?

ფირუზა ავყიად შეიშმუშნა, პასუხი დაუგვიანა, წყალობასავით გადმოუგდო, ეტყობოდა, გუნებაზე არ იყო და ლაპარაკი ეზარებოდა.

— როგორ უნდა იყოს? ისე ცხოვრობს, როგორც ეხლანდელები ცხოვრობენ, ნამეტნავად ტანცის უჩიტლებად გამხდარი სოვდაგრები. მამის ნაშოვარს ქარს ატანს, უანგარიშოდ ფლანგავს.

გრიგოლი შეშფოთდა:

— იმაზე მეტს ვერ დახარჯავს, რაც აპეკუნობის ქალღმერთით აქვს გადამწყ-

ვეტილი.

ფირუზა გაბრაზდა, უეცრად ლაპარაკის საღერღელი აეშალა, ჯავრის ამოყრა ერთბაშად მოინდომა:

— განა ეგ კი ცოტაა?! ტყუილ-უბრალოდ ფული რათ უნდა იხარჯებოდეს? ვინც ფულს არ უფრთხილდება, არ იცი, რომ ბოლოს კუტრი გახდება: ამას წინ რა უდგას? მაგალითებს სანთლით ძებნა რათ უნდა? არა, მამაშენი სულთნის ვეზირი ან ვექილი როდის იყო, რომ მაგისტანა ხალათით ოთახებში დადიხარ? ფულებს წყალში რათა ყრი?

გრიგოლს ფირუზასთან უსიამოვნო ლაპარაკი არ უნდოდა, ისევ თავაზიანად დაუბრუნა:

— უსამართლოდ რათა მლანძღავ, ფირუზჯან. განა რაც მე აქეთ საქონელი გამოვგზავნე, ის ფულად არ აქციე? მოგება არა ნახე?

ფირუზა გაჩუმდა. გრიგოლთან სადავო და სასაყვედურო ჯერ არაფერი ჰქონდა. მისმა რუსეთის და ევროპის ქალაქებში ვაჭრობამ ორთავეს იმდენი მისცა, რომ ფირუზას ჯერჯერობით კმაყოფილების მეტი სხვა არაფერი მართებდა. მას მხოლოდ სიმდიდრით განებივრებული ახალგაზრდა ოჩხუბის ფუფუნებით და განცხრომით ცხოვრება აღიზიანებდა. თან ეშინოდა კიდევ გამდიდრებული კვლავ არ გაღარიბებულიყო. ფრთხილობდა. ოთხივე კუთხივე თვალიც და ყურიც ფხიზლად ეჭირა და თავისი ოჩხუბისაგან ამასვე მოითხოვდა. პასუხიც ამის შესაფერისი ჰქონდა:

— ყაირათი სიმდიდრის დედაა. ვინა თქვა ყაირათი ღარიბების საქმეაო? ღარიბებს არაფერი აქეთ დასაკარგი, მდიდარმა კი შეიძლება ყველაფერი დაკარგოს!

გრიგოლმა სიტყვა ბანზე აუგდო:

— მაინც შუშანიკა რაში ფლანგავს ფულსა? ეკლესიებში ბევრ შესანიშნავს ეზიდება, სომეხ ტერტერებს და იმათ ბერ-მონაზონებს ბევრ ფულს აძლევს?

— რის ეკლესია, რის ტერტერები? რამდენი ხანია არც საყდარში წასულა, არც სანთელი დაუნთია. მაგის მამის ფულები სულ სხვანაირად იხარჯება. სახლის ქვემო სართულში სამკერვალო აქვს გახსნილი და უბნის ქვრივობლებს უფასოდ ჭრა-კერვას ასწავლის. რასაც შოულობს და პოულობს, გაჭირვებულებს, ავადმყოფებს და უსახლკაროებს ურიგებს, რამდენჯერ დავარიგე და გავაფრთხილე, მაგრამ ყურს ვინ გიგდება? — ფირუზამ უცებ ხმას დაუდაბლა და თითქმის ჩურჩულით განაგრძო, — მელქუა ფერმანგოვი რომ მაგისავით კერპი ყოფილიყო, ახლაც ცოცხალი ივლიდა. ჯიუტობა არც იმას აკლდა, მაგრამ ჭკუა არა ყოფნიდა. მაგას ვერსაიდან ვერ მოუდგები, ვერაფრით მოატყუებ. აპეკუნი შენა ხარ, ვინძლო შენმა სიტყვამ მაინც გასჭრას.

გრიგოლი განცვიფრებული უგდებდა ყურს ფირუზას. არ მოელოდა, თუ კეთილი, სულმთლად გაღეული და სუსტი შუშანიკი მტკიცე ხასიათს გამოი-

ჩენდა და გაქნილსა და მოხერხებულ ფირუზას წინააღმდეგობას გაუნევედა. სამკერვალოს გახსნა და ქერივ-ობლებისათვის დახმარების აღმოჩენა არც მას მოენონა, — შუბლი უკმაყოფილოდ შესჭმუნა. ფირუზამ ეს შეამჩნია, ესაბოვნა და მაშინვე დაატანა:

— მაში მაში სოვდაგარ ფერშანგოვის სახლი იმისმა ქალმა ოხერ-ტიალების თავშესაფარად აქცია. ერთი ქვემოთ ჩადი, ნახე, რა ჩაბურზანა არის გამართული!

მან გრიგოლს მხოლოდ ის არ უთხრა, რომ შუშანიკის სამკერვალოში თერთრი ლიზაც მუშაობდა, ნაროსკიპალი მარგალიტას გვერდით იჯდა და ისიც ჭრიდა და კერავდა, რადგან ცოლს მუქთად პურს ფირუზა არც ახლა აჭმევდა. რაც შუშანიკის სამკერვალოში იკერებოდა, ის დახურულ ბაზაზხანაში იყიდებოდა. მდიდარი სოვდაგარის ცოლს თითები ნემსით ჰქონდა დაჩხვლეტილი და თვალები ძაფის აგებით დაწყალებული, სამაგიეროდ, მოგებაშიც მას ისევე უდებდნენ წილს, როგორც იმ ხელმოკლე მკერავ ქალებს, რომელნიც შუშანიკის სამკერვალოში არა მარტო ჭრა-კერვას სწავლობდნენ, არამედ მუშაობდნენ კიდევ.

გრიგოლმა ოთახში დაფიქრებულმა გაიარ-გამოიარა. დიდხანს ფიქრობდა. ფირუზა წარბებს ქვემოდან უყურებდა და მის სახეს აკვირდებოდა. აშკარა იყო, მისი ახალგაზრდა ოჩხუბი რალაც გადანყვეტილების მიღებას აპირებდა.

გრიგოლმა ოთახში ბოლთის ცემა შეწყვიტა, ფირუზას მიუბრუნდა და უთხრა:

— ჩვენ აქ აღარ გვედგომება.

ფირუზამ გაკვირვებით ახედ-დახედა.

— როგორ თუ აღარ გვედგომება?

— აღარ გვეკადრება, ფირუზჯან, მაშ, ლატაკების სამკერვალოს თავზე ხომ არ ვიცხოვრებთ?

ფირუზამ მხრები უკმაყოფილოდ აიჩეჩა. გრიგოლმა თავი ყასიდად მოუქონა.

— არა, არა. შუშანიკას თავს აღარ გავუყადრებთ. ხვალვე სოლოლაკში ავალთ, ადგილს დავათვალიერებთ, თუ მოგვენონა, პატრონს გავურიგდებით, ვიყიდით და ახალ დიდ სახლს ავაშენებთ.

ფირუზამ გრიგოლს აზრი მოუნონა და დაუნუნა კიდევ. მყისვე ეს უთხრა:

— დიდ სახლს დიდი ფულიც უნდა.

გრიგოლმა პასუხი არ დააყოვნა:

— შენ არხეინად იყავი, ფირუზჯან, ახალ სახლში ერთ გროშსაც არ დაგახარჯვინებ. ოჩხუბობის თანხის გარეთ იმდენი ფული მოვიგე, თუ მოვინდომე, ბარე ორ სახლს ავაშენებ.

ფირუზამ შუშანიკის ასიგნაციების გამო არაფერი იცოდა. გრიგოლი არც მარგალიტებით ვაჭრობის გამო აპირებდა სიტყვის დაძვრას. „სასაკუთრო“ მონაგები თავისი გამჭრიახობით და „მარიფათით“ ახსნა. ფირუზამ კეფა მოი-

ფხანა. ეჭვი ისე ძლიერად შემოენთო, რომ უნდოდა ეხლავე ენახა დავთარი. მაგრამ სწორედ ამ დროს თეთრი ლიზა შემოვიდა ოთახში. ფირუზამ დედაკაც-თან ჩხუბსა და აყალმაყალს გაჩუმება ამჯობინა. ეჭვი მაინც მოსვენებას არ აძლევდა. აწრიალებული ბოლთის ცემას შეუდგა. ხელში ჩიბუხი ეჭირა, მაგრამ აღელვებულს და აფორიაქებულს შიგ თუთუნის ჩაყრა და ცეცხლის მოკიდება ავიწყდებოდა.

გრიგოლი თეთრ ლიზას ეხუმრებოდა და სუფრის გაშლაში შეელოდა, თან ცალი თვალი ფირუზასკენ ეჭირა. მისი უკმაყოფილება გულწრფელად უკვირდა, მაგრამ რადგანაც ვაჭრის ქუდი უკვე მაგრად ეხურა თავზე, ბევრს რასმეს ხვდებოდა კიდევ. ყოველ შემთხვევაში, ერთი რამ სავსებით ცხადი იყო მისთვის: მათი ურთიერთობა ძველებურად ველარ წარიმართებოდა და ველარც გაბზარული ნდობა გამთელდებოდა.

უნდობლობის საბაბს უკვე მათი მალრიბული და მაშრიყული ტანსაცმელი თესდა, მათი ვაჭრობასა და ცხოვრებაზე სხვადასხვა შეხედულებები და სხვადასხვანაირი დამოკიდებულება.

უფრო სერიოზული მიზეზებიც არსებობდა.

გაოჩხუბებული ნადახლიდარი წინ მიინევდა, ფირუზას წინ უდგებოდა. ცხოვრების ზედაპირზე დიდის გაჭირვებით და ვაი-ვაგლახით ამოტივტივე-ბული ყოფილი ბოგანო და ავარა მის წინ გაშვებას ვერ შეურიგდებოდა, ვერ აიტანდა, გრიგოლ ზანდაროვი უკვე ახლა თავისი გარეგნობით და ჩაცმულობით, გემოვნებით და მალრიბული დარდიმანდობით მას ამკარად ჩრდილში აყენებდა. ამას თეთრი ლიზაც ამჩნევდა და სხვებიც ადვილად შეამჩნევდნენ. უსიამოვნებისა და უთანხმოების სათავე სწორედ აქედან იწყებოდა. ამაზე ფიქრი ფირუზა ზანდაროვს გუნებას ისე უმძიმებდა, როგორც მის წელს მძიმე და განიერი სოვდაგრული ვერცხლის ქამარი.

3. ბატონკაცური სადილი

**ნახე, როგორ გავდიდკაცდე, გავმეფდე? მაშინ მნახე თავი ცამდის
ამელოს, ჩემზე მეტად არსად არვინა ჰსჩანდეს.
გრიგოლ ორბელიანი, „დიმიტრი ონიკაშვილის დარდები“**

სადილობის წინ გრიგოლმა ერთხელ კიდევ განაცვიფრა ფირუზა და თეთრი ლიზა. მან საშინაო ხალათი გაიხადა და ლურჯი ფრაკი ჩაიცვა. მკერდზე თეთრი ქათქათა სალფეთკი ჩამოიკიდა და დანა-ჩანგალს ისე მოკიდა ხელი, რომ ყველამ სუფრას ხელები მოაშორა და თავი დარცხვენით ჩალუნა.

სუფრას ზანდაროვები და ფერშანგოვები უსხდნენ.

ფირუზა ისევ დაბლვერილი იჯდა და ეტყობოდა, არც სურდა თავისი უკმაყოფილების დამალვა. თეთრი ლიზა გრიგოლს თვალებში შესცივინებდა.

შემკრთალსა და დაბნეულს შავი პირისაზე დაუმნიფებელი ბრონეულივით ნთელ-ყვითლად ასჭრელებოდა. ფერშანგოვის დედა პირმოკუმული იჯდა და სადილზე დაპატიუებით ნასიამოვნები ალტაცებულ თვალს კატლეტებს არ ამორებდა. მხოლოდ შუშანიკი იჯდა მშვიდად და აუღელვებლად ბებიის გვერდით, მაგრამ ისიც ნელ-ნელა იკიკნებოდა და საჭმელს პირს თითქმის არ აკარებდა. სამაგიეროდ, ნამგზავრი გრიგოლ ზანდაროვი მადიანად შეექცეოდა. ზურგიელის და დოშის მსხვილ-მსხვილი ნაჭრებიც, მწვადებიც და ტაბაკაც თავის დანა-ჩანგალს ქვეშ მოაქცია, კატლეტებს კი ზედაც არ დახედა. ფერშანგოვის დედამ და თეთრმა ლიზამ ერთმანეთს განცვიფრებით გადახედეს.

ფირუზა ზანდაროვის გაკვირვება თითქოს აღარაფრით შეიძლებოდა, მაგრამ მან გაცვიფრებით დაუნყო ყურება გრიგოლს, როცა ამ უკანასკნელმა დანა-ჩანგლით ხრამული სუფთად გაფცქვნა, ფაქიზად დაჭრა, ფხები ცალკე გადააღა და ჩანგალი ისე კოხტად მოიმარჯვა, რომ ამის შემდეგ თევზს ხელი ველარავინ ახლო. ფირუზასაც, რა თქმა უნდა, აზრადაც არ მოუვიდოდა ხრამულის კუდით დათრევა და მის შესაჭმელად ათივე თითის მოშველიება. გრიგოლს ლალად ეჭირა თავი, სხვები კი ღარიბი ნათესავებივით ისხდნენ.

რაკი ფირუზა ხმას არ იღებდა, გრიგოლმა ჭიქა ღვინით შეავსო, მალლა ასნია და წარმოთქვა:

— ჩემს ჩამოსვლას გაუმარჯოს, თქვენც გაგიმარჯოთ.

ღვინო გადაკრა, მაგრამ მაშინვე ტუჩები აიბზუა.

— ფიე! ეს ნემეცების ღვინო აქ საიდან გაჩნდა? რატომ ჩვენებურ ღვინოს არ მალევენებთ?

ამ სიტყვაზე თეთრი ლიზა გარეთ გავარდა და ცოტა ხნის შემდეგ სველი დოქით ფირუზას მიერ ნაყიდი და ნაქები ღვინო მოარბენინა. გრიგოლმა ყველას ჭიქები გაუვსო და რადგან ფერშანგოვის დედა თავის ჩიტის თვალებით დაბლვერილ ფირუზას შესცქეროდა და მისი უკმაყოფილების გამოცნობას ცდილობდა, ფირუზამ წარბი გახსნა, ჭიქა მალლა ასნია, მაგრამ მაინც ცალი ყბით წარმოთქვა:

— გაგიმარჯოს, შენს დაბრუნებას გაუმარჯოს.

თეთრმა ლიზამ გრიგოლს თვალეში შესციცინა და დღეგრძელობა უსურვა:

— გაიხარე და იდღეგრძელე, გრიგოლჯან!

ფირუზამ ყურები ცქვიტა. თეთრი ლიზა პირველად უწოდებდა თავისი ქმრის ნადახლიდარს გრიგოლს.

არც ეს ესიამოვნა, ისევ წარბი შეჰკრა.

ფერშანგოვის ნასიამოვნებ-გატკრციალებულმა დედამ გრიგოლი დედამ-ვილურად დალოცა და ჭიქიდან მხოლოდ ერთი ყლუპი მოსვა, რადგან შაკიკის ეშინოდა და თავს უფრთხილდებოდა.

შუშანიკმა გრიგოლს შინ მშვიდობით დაბრუნება მიულოცა. როცა გრიგოლმა მას მადლობა გადაუხადა და ისევ თეთრ ლიზას მიუბრუნდა, რათა

ტალახისფრად სახეაჭრელებული დედაკაცი ხუმრობით და სიცილით გაემხ-
ნევებინა, შუშანიკმა დრო იხელთა, ბებიას ჩანგლით თეფშზე კატლეტი გადა-
მოუღო, თვითონ კი მაგალითის მისაცემად ტაბაკის პატარა ფრთა აიღო და
ნელა შეუდგა ჭამას. ფერშანგოვის დედას თვალები გაუბრწყინდა, გულში
შვილიშვილი დალოცა და „ხელმწიფეების საჭმელს“ ისე დააცქერდა, თითქოს
მისთვის თეფშზე კატლეტის მაგიერ ძვირფასი მარგალიტი დაედოთ. დედაბერს
თვალები აუჭრელდა. სანუკვარი საჭმლის ხელის ხლებას ვერ ბედავდა და
თავჩამოკანტურებული დასცქეროდა. შუშანიკს არც ეს დარჩა შეუმჩნეველი.
კატლეტი თეთრ ლიზასაც გადაუღო, თვითონაც გადაიღო, თან ვარდისმონას
ნახელავი შეაქო და დასძინა, რომ „ამის გაკეთება მის მოახლეს კნეინას მზა-
რეულისაგან ჰქონდა ნასწავლი“. გრიგოლმა არც ახლა მიაქცია ყურადღება
კატლეტებს და ისევ მწვადსა და ღვინოს მიეძალა. დედაკაცებმა კატლეტს გემო
რომ გაუსინჯეს, შუშანიკს ისეთი მადლიერებით შეხედეს, რომ ფერშანგოვის
ქალმა ღიმილი ველარ შეიკავა და მათ თითო კატლეტი კიდევ გადაუღო.

სადილმა მშვიდობიანად ჩაიარა.

ბოლმის ამონთხევა ფირუზამ სხვა დროისათვის გადადო.

დანაყრებულმა გრიგოლმა მალრიბის ქალაქები და მალრიბელები მოიგონა.
თავისი მოგზაურობის ამბებსა და თავგადასავალს ისეთნაირად ჰყვებოდა,
რომ ყველანი გაეკვირვებინა და გაეოცებინა. უამისოდაც ყველა ნიაზით უს-
მენდა მას. განსაკუთრებით კი შუშანიკი, რომელსაც შვილების „ფრანგულად“
სწავლა-აღზრდა ჰქონდა გადანყვეტილი.

დედაბერს და თეთრ ლიზას ბევრი არაფერი გაეგებოდათ, მაგრამ მაინც
სმენადქცეულნი ყურებდაცქვეტილნი ისხდნენ.

ზოგი რამ არც ფირუზასთვის იყო გასაგები. ამიტომ თავს ძალას ატანდა,
რათა გრიგოლის ნაამბობში გარკვეულიყო, მალრიბელი ვაჭრების ცხოვრების
და მალრიბული ვაჭრობის წესებს მიმხვდარიყო, კითხვით კი გრიგოლს არაფერს
ეკითხებოდა. ჩუმად და ფხიზლად უგდებდა ყურს. როცა გრიგოლმა რკინიგზა
ახსენა და მატარებლით მოგზაურობა აღწერა, ფირუზამ ღიმილი ველარ შეი-
კავა, სხვებმაც, შუშანიკის გარდა, იჭვნეულად გადახედეს ერთმანეთს. ვერ
ნარმოედგინათ, რომ უცხენოდ და უხაროდ სახლის ოდენა ეტლები ადგილიდან
დაიძვრებოდნენ და, ამასთან, შიგ ადამიანები ისხდებოდნენ.

აქამდე წარბშეკრული ფირუზა უეცრად გამხიარულდა. „ჩემს დახლი-
დარს ტყუილები უსწავლია და ცხვირსაც ასეთ ტყუილებზე მოიმტვრევს“.
მხოლოდ ახლა მოახერხა ჩიბუხში თუთუნის ჩაყრა, ცეცხლის მოკიდება და
გაბოლება.

ჩიბუხს მქირდავი ღიმილით სწევდა და თან გუნებაში ქირქილებდა: „ენა-
ხოთ, ამ ჩვენს მალრიბელ ბატონს ქარვასლაში როგორ დახვდებიან! ამას
რალა თქმა უნდა, რომ ტანცის უჩიტელივით ჩაცმულ ჩემს ოჩხუბს სოვდა-
გრები მასხარად აიგდებენ და განბილებულს სოვდაგრის კაბის ყურთმაჯები
მოაგონდებაო“. ეს აზრი ფირუზას სულ უფრო და უფრო ამხიარულებდა.

გუნება გამოუკეთდა, გახალისდა, ენა ამოიდგა და გრიგოლს რამდენჯერმე მალრიბული საქონლების პატრონებზე ჩამოუგდო სიტყვა, მათი ვინაობით და ავლა-დიდებით დაინტერესდა.

საქმიან ლაპარაკს ნელ-ნელა შეჰყვნენ.

გრიგოლმა ეს შერიგების ნიშნად მიიღო და გახალისებული მალრიბული ფაბრიკების ხოტბას და იქ დამზადებული ნაირ-ნაირი საქონლის ჩამოთვლას შეუდგა.

ფირუზას ჩიბუხი ჩაუქრა.

გრიგოლს სულგანაბული უსმენდა.

ქალებმა სუფრა აალაგეს და ოთახიდან გაიკრიფნენ.

4. სახტადდარჩენილი მაიკო

ეს რამ იელვა და განჰქრა? ნუთუ მაცთური ოცნება?

გრიგოლ ორბელიანი, „ლაშე“.

გრიგოლი შეგირდით აბარებდა ფირუზას ანგარიშს. თან ლაპარაკით და მიხრა-მოხრით ისეთ მონინებას ამჟღავნებდა, რომ უფროს ზანდაროვს ეჭვები თანდათან უქარწყლდებოდა, ზოგი რამ თვითონაც უთხრა გრიგოლს და მოგებით თავი მოიწონა, თუმცა თავდაპირველად ამაზე კრინტის დაძვრას არ აპირებდა.

ფირუზას გრიგოლის გამჭრიახობაში ეჭვი არ ეპარებოდა, ნაკლად მას მხოლოდ ხელგაშლილობას და ბატონკაცურად ცხოვრების სურვილს უთვლიდა. ამიტომ ახლა იმაზელა ფიქრობდა, თუ როგორ მოეშლევინებინა მისთვის „მალრიბული დარდიმანდობა“ და სოვდაგრული ყაირათი გაეხსენებინა.

სალამო ხანზე მაიკო კურტანიძე მოვარდა. მოვარდა და ოთახის კარებთან გაშეშდა. ფირუზა ზანდაროვის გვერდით გიგას მაგიერ ვილაც უცხო, უცხოოდ ჩაცმული მამაკაცი იჯდა. იუცხოვა, დაიბნა, მოსახვევად გაშლილი ხელები დაბლა ჩამოსცვივდა, სიხარული სწრაფად გაუქრა გაბადრული და სირბილის გამო ძალზე ანითლებული სახიდან.

არც გრიგოლ ზანდაროვი წამოვარდნილა თავისი სკამიდან და მაიკო კურტანიძეს გახელებული პირზე კოცნით არ მიჰგებებია, როგორც თვითონაც მოელოდა და სხვებიც მოელოდნენ. მან მხოლოდ ცნობისმოყვარეობით შეათვალა ირა ის, ვინც ოდესღაც თავდავინწყებით უყვარდა.

ზღაზვნით წამოდგა. მისკენ ნელი ნაბიჯით გაემართა. ხელი მეგობრულად გაუწოდა, მაგრამ არც სიხარული გამოხატა, არც აღტაცება.

ხელის ჩამორთმევის დროს ერთმანეთს ლოყებით ოდნავ შეეხნენ. ეს იყო და ეს. თუმცა ერთიცა და მეორეც რამდენიმე წლის მანძილზე კვლავ შეხვედრას ნატრობდა და ოცნებობდა.

ფირუზასი და თეთრი ლიზასი, რა თქმა უნდა, მათ არ ერიდებოდათ. უბრალოდ, რაღაც ისეთი მოხდა, რამაც ორთავეს ცხარე კოცნაც დააეინყა, სიყვარულით მოხვევაც და თავშეუკავებელი ტირილ-სიცილიც.

არავის არ გაჰკვირვებია მათი გულცივი შეხვედრა.

მალრიბელ ბატონკაცად გადაქცეული გიგა ზანდაროვი ძველ ნაცნობებში უნებლიეთ რაღაცნაირ მოწინებას და მოკრძალებას იწვევდა. ასე დაემართა მაიკო კურტანიძესაც. უხერხულად განზე გადგა და სადღაც, რომელიღაც სკამზე ჩამოჯდა.

გრიგოლმა რამდენჯერმე მოურიდებლად გაიხედა მისკენ და საბოლოოდ გაუცრუვდა მასთან ტრფიალის ნადილი. ეს ჯერ ისევ ლამაზი ქალი მისი შესაფერისი აღარ იყო. მისი ძველი საყვარელი დარცხვენილი იჯდა, ქალაღაია ისევ მკლავზე ჰქონდა გადაგდებული, კაბის ბოლოდან სპარსული წითელი შეიდიში მოუჩანდა და ნაჩქარევად გადაცმულ უბრალო, ჩითის ფოთლებიან კაბაში საკვირველად ემსგავსებოდა ბაზრის ქალსაც და ზორბა მოახლესაც. ამას გრიგოლმა მყისვე მიაქცია ყურადღება. ერთი სიტყვით, მტკერის გაღმა-გამოღმა თავისი ახოვნებით და სილამაზით განთქმული ქალი კენიან გოსტაშაბიშვილის გვერდით მდებო, პირდაუბანელ დედაკაცად გამოჩნდა. ამ შედარებამ გრიგოლს ისეთნაირად გაუფუჭა გუნება, რომ უნებურად ცხვირზე ხელი წაივლო, რათა პირში ხახვისა და ნივრის სუნი არ სცემოდა.

მხოლოდ ზრდილობის გამო გამოეღაპარა კაიგი მაიკოს, რომელსაც თვალი ვერ გაესწორებინა ლურჯ ფრაკში გამონყობილი ახალგაზრდა მამაკაცისათვის, რომლის ნატიფი პირისახე თავისი უპირატესობის ღრმა რწმენის შეგნებით ისევე იყო გაბრწყინებული, როგორც მისი თეთრი, ქათქათა, გულისპირთან წვრილი ბაბთებით კოპნიად დახუჭუჭებული პერანგი.

საერთოდ თამამი მაიკო კურტანიძე თავჩაღუნული იჯდა და ძველ საყვარელს პირს არიდებდა. თაფლისფერ თვალებზე ბრინჯაოსფერი გადაჰკრავდა და გაოგნებული ფირუზას ნადახლიდარის და ახლანდელი ბატონკაცის ხან ვინრო შარვალს და შავს, გაპრიალებულ ფეხსაცმელებს უყურებდა, ხან მუცელთან გაჭრილ ფრაკის თეთრი ზოლის წვრილ არშიას.

გრიგოლ ზანდაროვი თავმოძნონედ იდგა.

ფირუზას ისევ აეშალა ეჭვები. პირველობის დაკარგვის შიშმა თუ შურმა ისევ გაჰკრა კლანჭი.

კვლავ შეჰკრა წარბიც და შუბლიც.

სომნამბულასავით მოფარფატი თეთრი ლიზა ვერც ლაპარაკს ახერხებდა, ვერც დაჯდომას.

მაიკო კურტანიძე ჩუმად იჯდა. თავდახრილი მუხლის თავზე თითებით ქალაღაიას ასწორებდა. იმ საღამოს „ჰო“-ს, „არა“-ს და „არ ვიცი“-ს მეტი სხვა არაფერი უთქვამს.

ლაპარაკით მხოლოდ გრიგოლი ლაპარაკობდა. მალე სალაპარაკო მასალაც შემოაკლდა. მოიწყინა. მობეზრდა. რაღაც საქმე მოიმიზეზა, ყველას თავი დაუკრა და ოთახიდან გავიდა.

ხანგრძლივი დუმილი ფიქრებამ დაარღვია:

— არა, მაგის ფანდი აღარა ვართ. ყველას ზემოდან დაგვეცქერის.

ეს სიტყვები გულში ტყვიასავით მოხვდა მაიკო კურტანიძეს. უარესად გაფითრდა.

თეთრმა ლიზამ ქმარს შეუტია:

— ქა, ეგეთი რა მოხდა? რა ვუყოთ, რომ მალრიბულად აცვია? ეგეც დრომ მოიტანა. სხვა მხრივ არც ხასიათი გამოუცვალა, არც ჩვენი სიყვარული დაჰკარგვია. მეტი რაღა გინდა? კოცნით კინალამ ლოყები დაგვაგლიჯა! ფიქრებამ გაიცინა.

— მაშ, ეხლავე ვირზე ხომ არ შეგსვამდა? ცოტაც მოიცადე, აქანდაზზე დაგდებს და ქურჩაში გადაგაგდებს.

თეთრმა ლიზამ ქმარს არც ახლა დაუთმო.

— ღმერთმა მაგის ცოლსა და შვილს მომასწროს და მეტი მე არა მინდა რა. მაშინ თუნდ აქანდაზზე დამდონ, თუნდ მტკვარში გადამაგდონ, არსად არაფერს დავიჩივლებ.

გრიგოლ ზანდაროვის დაცოლშვილების ხსენებაზე მაიკო კურტანიძემ უფრო დაბლა დახარა თავი. ფიქრებამ ცოლს შეუბღვირა, წარბი მრისხანედ აუნია, გაჯავრებით მიახალა პირში:

— არა, არა, ლეჩაქიან დედაკაცს ეგ გვერდში არ მოისვამს, არც მაგის გულკაბაამოჭრილი ცოლი მოინდომებს ამას. რაც გითხარი, ცხვირზე კარგად დაიკერე, თუ არ გინდა მაგის ამფსონებმა ლეჩაქი დაგახიონ!

თეთრმა ლიზამ პირი დაალო, ქმარს გაოცებულმა დაუნყო ყურება:

— ქა, მაგას რათ მეუბნები? ზანდაროვებში უფროსი ვინ არის? შენა ხარ თუ ეგ არის?

ფიქრებამ ენაზე იკბინა. მყისვე მიხვდა, რომ გაბრაზებამ ისეთი რამ წამოაროშინა, რის თქმაც ბართლომე კურტანიძის ცოლთან არც საჭირო იყო, არც სასარგებლო. ნათქვამი ხუმრობაში გაატარა და ისეთნაირად ახსნა, რომ ალაფის ცოლს არავითარი ეჭვი არ აღძროდა.

— დედაკაცო, სანამ მე ცოცხალი ვარ, შენ რისი უნდა გეშინოდეს? რის აქანდაზი, რის მტკვარში გადაგდება? — იცინოდა ფიქრებამ, — მაგრამ კაც-ნი ვართ და კაცურად უნდა მოვიქცეთ. ჩემი უფროსობა ღმერთზე ჰკიდია, როგორც იმის დავთარში წერია, საქმეც ისე მოვა. ქარვასლაში ყველაფერს გაიგებ და ყველაფერს წინ დაუხვდები, მაგრამ სიკვდილს სად გაექცევი? ჰოდა, მეც ამიტომ გარიგებ ჭკუას, ვინძლო აქედანვე თადარიგი დაიჭირო, როცა მე ცოცხლების სიიდან ამომშლიან, არც შენ შერცხვე და არც მე შემარცხვინო. მართალს არ ვამბობ მაიკო?

მაიკომ ხმა არ ამოიღო. თავისი ფიქრებით იყო გართული. ცოლ-ქმრის ლაპარაკი კარგად არც ესმოდა. მუხლის თავზე ისევ ქალაღიას ნაოჭებს ასწორებდა, გულში კი გიგა ზანდაროვის დაკარგვას მოსთქვამდა.

თეთრმა ლიზამ ქმრის ნათქვამს ყურადღება არ მიაქცია, არც გული აუჩუყდა. ფირუზა ისეთი გაყინულიებული სახით იჯდა, რომ ღმერთს, ძალიანაც რომ მოენდომებინა, მის სახელს დავთარში მაინც ვერ იპოვნოდა.

მაიკო კურტანიძე ფეხზე წამოდგა.

თეთრმა ლიზამ ის ქუჩის ბოლომდე გააცილა. ორთავენი ჩუმად მიდიოდნენ. ერთი გამტკნარებული იყო, მეორე — გაოგნებული.

როცა მაიკომ მტკვრისაკენ გაუხვია, თეთრმა ლიზამ მხოლოდ ახლა შეამჩნია, რომ ბართლომე კურტანიძის ცოლს ქალაღია მკლავზე კი არ ჰქონდა გადაგდებული, როგორც ეს ლამაზსა და თავმომნონე ქალს შეეფერებოდა, არამედ ცალ მხარზე უშნოდ მოეგდო და თითქმის მინაზე დასთრევედა.

თეთრი ლიზა შინ დაბნეული დაბრუნდა.

5. სოლოაკი

იმისთანა ალაგი განა შეიძლება კაცმა არ შეიყვაროს?
გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

ევროპიდან დაბრუნებული ახალგაზრდა ზანდაროვი ქარვასლებში დატრიალდა.

ფირუზას იმედი არ გამართლდა. მართალია, ქარვასლაში პირველად იუცხოვეს მალრიბულად ჩაცმული სოვდაგრის გამოჩენა, მაგრამ მალე ყველამ თვალი შეაჩვია ახოვან, მუდამ სუფთად წვერგაპარსულ, ფაქიზად და გემოვნებით მორთულ-მოკაზმულ დიდვაჭარს. ყურთმაჯებიანი სოვდაგრები მას ფულის მომხვეჭელობის გამო აფასებდნენ, მის მალრიბულად ჩაცმა-დახურვას კი ადვილად ურიგდებოდნენ. ადამიანი მათ შორის მხოლოდ იმით ფასდებოდა, თუ ვინ რა ქონების პატრონი იყო და რის მოგება შეეძლო.

ფირუზაც კმაყოფილებით იფშენებდა ხელებს. ზანდაროვებს მუშტარი არ აკლდათ. სწრაფად სალდებოდა ფორტეპიანოებიც, ავეჯიც, ჭალებიც, ძვირფასი ქსოვილებიც და სამკაულებიც. ფირუზა სხვა მხრივაც იყო კმაყოფილი. ვახტანგ ტაშირელის მიერ შედგენილი დავთრის გაცნობამ დაუყოვნებლივ გაუქარწყლა შიშიც და ეჭვებიც, მაგრამ არ შეიმჩნია, სიხარულიც და ალტაცებაც დროზე ალაგმა. ოჩხუბად გადაქცეული ნადახლიდარი არც აქო და არც აძაგა. პირიქით, ჭკუის დარიგება დაუნყო, სიტყვა სოვდაგრის ხელმომჭირნეობაზე ჩამოაგდო და მის მნიშვნელობაზე გრძლად გაუბა ლაპარაკი.

— ვაჭარი ვაჭრად უნდა დარჩეს, — ამტკიცებდა ფირუზა, — სხვების აყოლა ხელს არ მოგვცემს. ჩვენი მანა ქარვასლაში ჯდომაა! მეტი რაღა გვინდა? ამაზე მალლა არ გაგვიშვებენ. ჰა, ცხვირს მალლა ნუ სწევ! სულერთია, ჩვენი ბოსტნის გოგრას მალალ თახჩაში არ დასდებენ. ჰა, ფულებს ნუ ეთამაშები! ფულის ფლანგვა თავადის საქმეა, ფულის მოგება სოვდაგრისა. თავადური იალქნის აშვება ჩვენი საქმე არ არის!

თავდაჯერებული, მშვიდი და აუღელვებელი გრიგოლი მოთმინებით უსმენდა, მაგრამ მხოლოდ იმისათვის, რათა ეჭვიანი და მიზეზიანი აღმზრდელი არ გაელიზიანებინა და არ ეწყენინებინა.

ფირუზა გრიგოლს გვერდიდან არ შორდებოდა. ყველგან ცხვირსა ჰყოფდა, ფუსფუსებდა, ნოქრებს ემასლაათებოდა, ეხუმრებოდა და აცინებდა, ნყალნყალა ღვინით და აყროლებული თევზით უმასპინძლდებოდა; სამაგიეროდ, თითოეული გროშისათვის ისეთნაირად ვაჭრობდა, რომ არც თავის ჭალარის რცხვენოდა და არც სოვდაგრული ყურთმაჯების.

გრიგოლს წინ არასოდეს არ უშვებდა. სულ იმას ცდილობდა, რათა თვითონ ორი ნაბიჯით წინ ევლო, გრიგოლი კი უკან ასდევნებოდა. ახალგაზრდა ზანდაროვი ამას ამჩნევდა, მაგრამ ყურადღებას არ აქცევდა. გარეგნულად თავი ისე ეჭირა, რომ ფირუზა კმაყოფილი დარჩენილიყო და ტყუილუბრალოდ მისთვის დავა არ აეტეხა. უფროსი ზანდაროვი საჩხუბრად უბრალო საბაბსაც კარგ მასალად თვლიდა.

გრიგოლ ზანდაროვი ხან ქარვასლაში საქმიანობდა, ხან სოლოლაკში კალატოზებს თავზე ადგა.

იმ დროს ერევნის მოედანზე და სოლოლაკში სახლის ადგილები ჩალის ფასად იყიდებოდა. ქართველ თავადებს არაფრად უღირდათ ავანანთ ხევის ღრანტეები და კოჯრის ძველ კართან გაშენებული მეფის ბალები. ისინი ზამთრობით (ზაფხულსა და შემოდგომას სოფლებში ატარებდნენ) ორბულიანების უბანში, მადათოვის მოედანთან და ანჩისხატის უბნის მახლობლად ცხოვრობდნენ ვაჭრებისა და ხელოსნებისაგან განცალკევებით. შიგ ქალაქში ერთი ოთახის იაქთალიანი სამოსახლო უფრო ძვირად ფასობდა, ვიდრე ქალაქგარეთ დაუსახლებელი ტრიალი მინდორი. არც გრიგოლ ზანდაროვს დასჯდომია ძვირად მიწის დიდი ნაკვეთის ყიდვა მეფის ყოფილ ბალებში. დაუყოვნებლივ გააჩეხვინა ლელვის, ატმის და ბრონეულის ხეები, საძირკველი გააჭრევირა, მღვდელს გაანათლებინა, შიგ მუჭით ვერცხლის ფულები ჩაყარა, ზედ ერთი-ორი ოქროს ფულიც გაურია, აგურები მოაზიდვინა და სახლის მშენებლობას კალატოზები შეუსია.

გრიგოლ ზანდაროვი ჩქარობდა. ფერშანგოვების სახლში გული აღარ უდგებოდა. თან გუმანით იმასაც ხვდებოდა, რომ სოლოლაკი და გარეთუბანი მალე უკან მოიჭოვებდა ანჩისხატის უბანსაც, სალაყბოსაც და კლდის უბანსაც.

ქარვასლაში გრიგოლს ხშირად ესმოდა ბართლომე კურტანიძის სახელი. ყველანი მის სიმდიდრეზე ლაპარაკობდნენ. შურიტ აღნიშნავდნენ ხელმწიფის მიერ მისთვის გამოგზავნილ მეორე მედალს. სოვდაგრებს მისი ეშინოდათ და ფრთხილობდნენ. ზანდაროვები მის ვაჭრებთან დამოკიდებულებას შორიდან უყურებდნენ, რადგან ბართლომე კურტანიძე მალრიბული საქონლით არ ვაჭრობდა. მისი შემოსავლის ნყარო ისევ პური, ქერი და თივა იყო, რომლითაც იგი ქალაქის მცხოვრებლებსაც ინახავდა და ხელმწიფის ყაზარმებსაც.

გალაღებულ-გაფოფინებული სოვდაგარი გამდიდრებული ალაფის ნარმატების მიზეზებს უკვირდებოდა და აინტერესებდა კიდეც. სამაგიეროდ, სულ არ აგონდებოდა მისი ცოლი და თავისი ძველი საყვარელი მაიკო კურტანიძე.

დღე ისე არ გაივლიდა, რომ სახლის მშენებლობისათვის არ დაეხედა. ბეჭობზე შემდგარი დიდხანს, დიდხანს უჭვრეტდა თავის მომავალ სავანეს.

დიდხანს იდგა ზურგზე ხელებდანყობილი. მუშტით უნაბისფერი ხელჯობი ეჭირა, რომლის მოკაუჭებულ ბოლოს ლომისთავის გამოსახულება (ვერცხლისა და სპილოს ძვალში რომ იყო გავლებული) მაღალ, პრიალა შავ ცილინდრზე უძრავად გაქვავებულიყო.

ისე ბატონკაცურად იდგა, რომ ყველას მონინების გრძნობას უღვიძებდა. უფროსი ზანდაროვი შურით იხერხებოდა.

მშენებლობის ზედამხედველი და ათისტავები მხოლოდ უმცროს ზანდაროვს ეკითხებოდნენ, მასთან მართავდნენ ბჭობას და თათბირს.

უფროს ზანდაროვს ვერაინ ამჩნევდა ან არაფრად აგდებდა.

საძირკელის გათხრიდან შენობის გადახურვამდე მას მხოლოდ ეს ესმოდა:

— რას გვიბრძანებთ, უფალო გრიგოლ!

— როგორ მოგნონთ, უფალო გრიგოლ!

— უფალო გრიგოლ, კალატოზებს აგური შემოაკლდათ, კაცი აფრინეთ აგურხანაში.

— მხერხავები ტივის მორებს ხერხავენ, უფალო გრიგოლ!

— ამისთანა ხუროებს სადიშოვნით, უფალო გრიგოლ, ხელიდან არ გაუშვათ.

— გადახურვას მოვრჩით, უფალო გრიგოლ!

— უფალო გრიგოლ, დურგლები კარ-ფანჯრების კეთებას შეუდგნენ, კიდევ რას გვიბრძანებთ!

— მლესავები სამუშაოზე დავაყენეთ, უფალო გრიგოლ!

— სახურავზე თუნუქი რა ფრად შევლებოთ, უფალო გრიგოლ!

გულგასიებული ფირუზა ზანდაროვი მწვანდებოდა და ყვითლდებოდა.

სკუდიერიც სულ უფალ გრიგოლის გარშემო ტრიალებდა.

იტალიელი ხუროთმოძღვარი ხარაჩოებზე თხასავით დარბოდა და ყველაფერს აკეთებდა, რათა თბილისელი მილიონერის პატივმოყვარეობა დაეკმაყოფილებინა.

ფირუზა სულ იმას ნატრობდა, რათა მას ფეხი დასხლტომოდა და ძირს ჩამოვარდნილიყო.

6. ძველ უბანში

დავინყებულის გახსენება ძნელია.

ბალხური ნაკვესი

როგორ მოხვდა გრიგოლ ზანდაროვი ბართლომე კურტანიძის სახლში, თვითონაც ვერ გეტყვოდათ.

შუა სექტემბრის წყნარი საღამო იდგა.

ქალაქელები ბანებზე, აივნებზე და ქუჩებში იყვნენ გამოფენილი.
ქარვასლიდან გამოსული გრიგოლ ზანდაროვი ერევნის მოედანზე შადრევნის გასწვრივ სეირნობდა.

საერთოდ, საღამოობით ხალხმრავალ მთავარ ქუჩებსა და მოედნებზე სეირნობა და თავის გამოჩენა უყვარდა. ნაცნობებთან შეხვედრა, მასლაათი, ლამაზი ქალების თვალიერება, მათი ნიშანში ამოღება, უკან შეუმჩნეველად დადევნება და ვინაობის გაგება. თბილისის ახალი ბულვარების ამ ახოვან „დენდს“ კარგად იცნობდნენ დარბაისელი მოსეირნენიც და ფუქსავატი „ხახვის ფრანტებიც“.

გრიგოლ ზანდაროვი ჯერ აუზის შადრევნების ყურებით გაერთო, მერე ჩაიხანების და სამიკიტნოების თავდაღმართში დიდხანს უცქირა საზამთროების დაგორების თამაშს, ბოლოს ვანქისკენ გაემართა და სრულიად მოულოდნელად მტკვრისაკენ გაუხვია.

მის წინ მტკვარი მზის ჩამავალ სხივებზე წითლად ალაპლაპდა. ტივებზე მოყაყანე მეტივებებს გადახედა. ზევით, გაღმა მხარეს, ერთ კუთხეში ვეებერთელა შავი ფრინველებივით მტკვარში ჩამსხდარ წყლის ნისქვილებს მიაცქერდა. თვალი ააყოლა მათი მბრუნავი ბორბლების წყლით ჩქერალს, რომელიც ზანტი სრიალით იღვრებოდა მდინარეში და ბორბლებზე ჯერ ისევ ლიცლიცა ჭავლებს ხან შინდისფერი შუქი ეკიდებოდათ, ხანაც ატმის ყვავილების ფერი. უეცრად გულმა კუკიისაკენ გაუნია. ფირუზასა და თეთრი ლიზას ძველი სახლის და კარ-მიდამოს ნახვა მოენატრა. მტკვრის ნაპირს გაჰყვა, ხიდზე გავიდა და ნაცნობი ქუჩებით იმ სახლისკენ გაემართა, სადაც მას ჭაბუკობის წლები ჰქონდა გატარებული.

ირგვლივ მისთვის ყველაფერი ნაცნობი იყო, მტკვრის ნაპირის ჭიჭინა ძეძვნარიც, ვინრო ქუჩებიც და ბნელი ქუჩაბანდებიც, პატარა სახლების აივნებიც და ბალჩა-ბაღების სოფლოური ლობეებიც, თავიანთი ძველი ქუჩის მოსახვევში გრიგოლმა ძალზე დაბერებული მეთულუხჩე იცნო, ზოგიერთი სხვა მეზობელიც, რომელთაც მას ცნობისმოყვარეობით მოხედეს, მაგრამ ვეღარ იცნეს. გრიგოლს ზანდაროვების სახლი და თეთრი ლიზას ბალჩა იქ აღარ დახვდა, სადაც ეგულეობდა. მათს ნასახლარზე ეტლების დიდი სახელოსნო გაემართათ, ხოლო ქუჩის პირზე, ფირუზას დუქნის ადგილზე, ორსართულიანი აგურის შენობა იდგა. ეზოდან გერმანული ლაპარაკი მოისმოდა. გერმანელი ხელოსნები რამდენიმე ეტლს ერთად აკეთებდნენ. ეტლების მუშტრები თანდათან მრავლდებოდა. ასეთივე სახელოსნო რიყეშიც იყო გამართული.

გრიგოლ ზანდაროვი ძველი ნასახლარის წინ საკმაოდ დიდხანს იდგა, მაგრამ არავითარი მღელვარება არ ეტყობოდა. თავისი წარსული ცხოვრება მას არ აგონდებოდა, რადგან ახლა მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, თუ როდის ეყიდა ეტლი, რათა ყველანი ერთხელ კიდევ გაეკვირვებინა და შურიტ დაედაგა.

წმინდა ნიკოლოზის ეკლესიიდან მწუხრის ზარების რეკვა მოისმა. გრიგოლმა პირჯვარი გადაიწერა. მერე პატარა აღმართს შეჰყვა. მაკას სახლს ისე

გაუარა, რომ არც იქით გაუხედია, არც თვითონ მაკა გახსენებია. მას თავისი ყოფილი დუქნის ნახვა აინტერესებდა, აღმართის თავზე ზედ ქუჩაზე რომ იყო გადმომდგარი.

დუქნის წინ რუმბივით დამრგვალებული მედუქნე იჯდა. შარვლის ტოტები მუხლის თავებამდე გადაეკეცა, ბანჯგვლიანი ფეხები თათრულ ჩუსტებში ჩაედგა, ხელში ბუზების მოსაგერიებელი ეჭირა და თაბახებზე დალაგებულ ხილზე მისეულ ბუზებს იგერიებდა. დუქნის ერთ მხარეს საზამთროების გორა იდგა, მეორე მხარეზე ყვითელი ნესვეები ეყარა. სახეგაყინულილებულმა მედუქნემ სქელი კისერი ზარმაცად მოაბრუნა ზანდაროვისკენ, არაფრისმთქმელი ლოქოს თვალებით შეხედა და კვლავ თავისი საქმე განაგრძო. ზანდაროვმა ერთი წამით დაადგა მას თვალი და კინალამ სიცილი წასკდა. სწორედ ამ ადგილზე, დუქნის წინ, დიდი ხნის წინათ ჯერ ისევ ახალგაზრდა გიგა ზანდაროვი იჯდა თავზე ცუდად მორგებული ვაჭრის ქუდით, რადგან იმ დროს მაიკო კურტანიძეზე უფრო მეტს ფიქრობდა, ვიდრე დუქანსა და ქარვასლაზე. უცებ გრიგოლი ბართლომე კურტანიძის მიერ აშენებულ კედელს დააშტერდა, რალაც მოაგონდა, რალაცამ ააღელვა და საჩქაროდ იქითკენ გაუხვია, საითკენაც წასვლას სულაც არ აპირებდა.

7. დავინახებულნი ტრფიალი

**კეკლუცობა მხოლოდ ბედნიერ ქალს უხდება.
ონორე დე ბალზაკი, „ჰონორინე“**

ბართლომე კურტანიძის ორსართულიან სახლს არავითარი ცვლილება არ ეტყობოდა. მხოლოდ ბალს ჰქონდა მესერის მაგიერ მაღალი ქვითკირის ლოზე შემოვლებული. სახლის სახურავიც ახალი წითელი კრამიტით ჩანდა დახურული, ხოლო გრძელ, მუქლურჯად შეღებილ აივანზე გაშვებული ვაზი მწვანედ გადაბარდნულიყო და ყურძნის მსხვილი მტევნებით დახუნძლულიყო. არავინ ფიქრობდა, რომ ამ სახლში მილიონის მფლობელი ცხოვრობდა.

გრიგოლ ზანდაროვს უღვაშებში ჩაეცინა, სოლოლაკში დაწყებული სახლის მშენებლობა მოაგონდა და თავისი უპირატესობის შეგრძნებით გამსჭვალულმა ბართლომე კურტანიძის სახლის ჭიშკარი ლალად შეალო, ნაცნობი ეზო გადასჭრა, ჩარდახიან კიბეს აუყვა და ვინრო აივანზე აღმოჩნდა.

პატარა ხარაჩოზე შემდგარი ბართლომე კურტანიძე აივნის კედლებს მიხაკისფრად ღებავდა. გრიგოლს მყისვე თვალში ეცა მისი დაგლეჯილი, საღებავით დასვრილი ტანსაცმელი და წარბი გაკვირვებით ასწია. ბართლომე კურტანიძემ მას ცალი თვალით გადმოხედა, თავი ოდნავ დაუკრა და საღებავის საღებავში ამოვლებული ფუნჯით ისევ კედელს მიუბრუნდა.

უცხვირპირო და დამუნჯებულ ბართლომესთან გრიგოლს არც ლაპარაკი ეხერხებოდა და არც სალამ-ქალამი. ქალაქური შორისდებულებიც სრულიად ზედმეტი იყო, ოღონდ თავი მდაბლად დაუკრა, გვერდში გაუარა და ნაცნობი ოთახის ნაცნობ კარს მიადგა.

ოთახში შილიფად ჩაცმული მაიკო დახვდა. ნახევრად შიშველი ქალისთვის გრიგოლ ზანდაროვის გამოჩენა იმდენად მოულოდნელი იყო, რომ სახტად დარჩენილმა ჯერ ვერაფერი ანაზა, ვერაფერი მოისაზრა, მერე სახეზე სირცხვილის აღმურმა აჰკრა, „ვუი“ შესძახა და ოთახიდან გავარდა. გრიგოლმა მისი შიშველი მხრების და გულმკერდის თვალის შევლება მოასწრო, რაღაც მოაგონდა, რაღაც გაახსენდა, მაგრამ საღერღელი მაინც არ აეშალა, როგორც ქალი მაიკო კურტანიძე მისთვის აღარ არსებობდა.

გრიგოლი მაგიდასთან ბატონ კაცურად დაჯდა, მალალი, პრიალა შავი ცილინდრი მოიხადა, ფეხებთან იატაკზე გადმობრუნებული დასდო, შიგ ყვითელი ხელთათმანები ჩაჰყარა, მუხლი მუხლზე შემოიღო, სკამის ზურგს მიეყრდნო, ორმაგი ჟილეტის ღილოკილოებში ცერის თითები გაჰყო და მილიონერის ოთახს გადახედა. სახეზე დამცინავი ღიმილი აუთამაშდა. ამ მდგომარეობაში დახვდა იგი კაბაგადაცმულ მაიკოს.

გრიგოლმა მას მეგობრულად გაუღიმა:

— როგორა ხარ, მაიკო?

მოუხედავად იმისა, რომ მაიკო ისევ დაბნეული იყო, მას მაინც თვალში მოხვდა მისი დამცინავი ღიმილი. უკმეხი გამომეტყველება მიიღო, უკმეხადვე უპასუხა:

— როგორ უნდა ვიყოთ? ღეთის მადლით, მგონი არა გვიჭირს რა.

მეგობრულად განწყობილმა გრიგოლმა მაიკოს უკმეხობას არავითარი ყურადღება არ მიაქცია. სკამის ზურგზე გადაქანებული ისევ ბატონ კაცურად იჯდა. არც მუხლიდან მუხლი ჩამოიღო. მაიკოს არც ეს გამოეპარა. ქართველებში ყველაზე დიდ შეურაცხყოფად სკამზე სტუმრის ასეთნაირად ჯდომა ითვლებოდა.

შელახულმა თავმოყვარეობამ მაიკოს სითამამე დაუბრუნა. აივნის კარი გააღო და მოახლეს გასძახა:

— გოგო, თვალმშვენიერისავ!

ოთახში ნორჩი გოგო შემოვიდა. ახლად ტანაყრილი, პირმწყაზარი, თვალ-წუწუნა და კალმახივით მოქნილი. გრიგოლმა მას აღტაცებული თვალი დაადგა და აღარ მოაშორა.

მაიკოს კიდევ უფრო უკმეხი გაუხდა სახე, გოგოს მიუბრუნდა და მოკლედ მოსჭრა:

— ბატონს ხილი მოართვი!

გოგო ხილის მოსატანად გაიქცა. მაიკომ სუფრა გაასწორა. ბართლომე კურტანიძის ნაკეთები განჯინიდან თეფში გადმოიღო, გრიგოლს წინ დაუდგა. ჩუმად ირჯებოდა და ხმას არ იღებდა.

დუმილი გრიგოლმა დაარღვია:

— ლამაზი მოახლე გყოლია, მაიკო. სახელიც კარგი აქვს, თვალმშვენიერიცაა, იფ!

მაიკოს თაფლისფერი თვალები ირონოულმა ღიმილმა გაუნათა, სტუმარს დამცინავად გადმოუგდო:

— ჰო, ლამაზია, მაგრამ იმისავეთ თეძოამოვარდნილი არ არის.

— ვინ იმისავეთ, მაიკო? — გაუკვირდა გრიგოლს.

მაიკომ მას პირდაპირ თვალებში შეხედა, მაგრამ რაკი შეამჩნია, რომ მისი სტუმარი გულწრფელად იყო გაკვირებული, შუბლზე ჩრდილმა გადაურბინა, გულმა შემოჰკენესა: „არ ახსოვს, არავინ არ ახსოვს, ყველანი დაივინყა, მეც, ისიც, ალბათ მაკაც, — ამბობდა თავისთვის გულმოკლული მაიკო, — რამდენი ხანია აქა ზის და ბიჭები ერთხელაც არ უხსენებია“.

სიტყვა ბანზე ააგდო:

— წინათ სხვა მოახლე მყავდა, იმასაც თვალმშვენიერისა ერქვა.

— ჰო.

თქვა გრიგოლმა, რომელსაც მაიკოს თეძოამოვარდნილი მოახლე, მართლაც, არ ახსოვდა.

8. დაპატიჟება

სატრფოს ერთი შემოხედვა მრავალთ სიმწარეთ გვავინყებს.
გრიგოლ ორბელიანი

თვალმშვენიერისამ ხახალით ხილი შემოიტანა: პირნითელა ატმები, გადალურჯებული ლელვი, ქარვისფერი ყურძნის მტევნები, დარჩეული ოქროსფრად მბზინავი ნიგოზი, შარბათით სავსე დოქი.

— მიირთვი, — შესთავაზა მაიკომ სტუმარს, — ჩვენი ბალის ხილია, ბართლომეს დარგული და ნახარები.

გრიგოლმა ატამი აიღო. თვალებით რალაცას დაუნყო ძებნა. ქალბატონმა მოახლეს გადახედა, მოახლემ — ქალბატონს.

— ატამს გაუთლელად არ გეახლებით, მალრიბში დავეჩვიე, — გააგებინა მაიკოს გრიგოლმა.

თვალმშვენიერისამ მას ერთადერთი დანა მოურბენინა. მილიონერის სახლში დანა-ჩანგალი არ აღმოჩნდა. მაიკოს შერცხვა. განითლდა. მერე გაკვირვებით უყურებდა, როგორ თლიდა ატამს გრიგოლი ტლანქი და უხეში დანით, რომელიც მას კარგად მოვლილი, ორი ძვირფასი ბეჭდის აღმასებით განათებული თითებით ეჭირა, ნაფცქვენს გრიგოლი თეფშზე ალაგებდა, ატმის გათლილი ნაჭრები დანის წვერით პირთან აუჩქარებლად მიჰქონდა, თან ბატონკაცურად დინჯად ლაპარაკობდა.

— ბართლომე კურტანიძე განთქმული კაცია, მდიდარი, სახელოვანი, მაგრამ რათ გინდა? ისე დადის, გეგონება გროშის პატრონიც არ იყოს. ჭკვიანიცაა, მშრომელიც, მომგებიანიც. ამაზე ვინ რას იტყვის? მაგრამ კაცი ტანსაცმლით ფასდება. ფირუზამ მითხრა, რომ ყურთმაჯებიანი კაბა ბართლომეს სულ ორჯერ სცმია, ორჯერვე ნამესტნიკის საჩვენებლად მორთულა, როცა მაგისტვის ხელმწიფის მედლები დაუკიდიათ. განა ერთი ყურთმაჯებიანი კაბა რა ღირს, რომ ყოველდღე არ ჩაიცვას ადამიანმა?

მაიკო ხმას არ იღებდა. პირმოკუმული იჯდა. გრიგოლმა მოურიდებლად შეათვალიერა და განაგრძო:

— შენც დროა ჩითის კაბა გაიხადო, მაიკო. ჩადრი და ქალაღია შენ რათ გინდა, ლეჩაქი და ჩიხტი-კოპიც ეხლა თეთრი ლიზას ხნის დედაკაცებს უხდებათ. ხელს რა გიშლის? ნლოვანება თუ უფულობა? მიხედულობას მიჰყევი, ნინ ნურავის დაიყენებ.

მაიკო კურტანიძე ისევ ჩუმად იჯდა, მაგრამ უკმეხი გამომეტყველება თანდათან ურბილდებოდა. ეტყობოდა, გრიგოლს ყურადღებით უსმენდა, მისი ნათქვამის და ჩამოკრულების აზრის გამორკვევას ცდილობდა.

გრიგოლმა ერთხელ კიდევ მოავლო თვალი ღარიბულ ოთახს, თავი გადაიქნია და, რაკი მაიკო ხმას არ იღებდა, ისევ თვითონ განაგრძო ლაპარაკი:

— კარგი, მაგას თავი გავანებოთ. შენ ეს მითხარი, განა დიდის ფულის პატრონი ასეთ სახლში, ოთახებში ან უბანში უნდა ცხოვრობდეს? არ ვიცი, ჩვენ ორში რომელი უფრო მდიდარია, მე თუ ბართლომე კურტანიძე, მაგრამ თავის გამოსაჩენად სოლოლაკში ისეთ სახლს ვაშენებ, რომ მტრებს თვალები დაუბრმავდეთ, მოყვრებს გაუხარდეთ, დიდ-პატარამ ქალაქში ჩემზე ილაპარაკოს და ფეხქვეშ გამეგნენ. თავი უნდა მოვიწონოთ, მაიკო! სახელი და პატივი უნდა დავიდოთ. აღარც მე ვარ მედუქნე და აღარც ბართლომე ხაბაზი. გალმა გადით, სოლოლაკში სახლი წამოსჭიმეთ, მდიდრები გალმა ცხოვრობენ, — გრიგოლს რალაც მოაგონდა, ფირუზასავით იქედნურად გაიცინა და დასძინა, — ვაჭრის ქუდს მოვლა უნდა, თორემ მარტო ახალგაზრდა და გამოუცდელ ვაჭრებს არ უვარდებათ თავიდან. კაცის სიმდიდრე მდიდრული ცხოვრებით ფასდება.

მაიკოს გაუცინა და მოაგონა:

— არ გახსოვს, ვაჭრის ქუდზე რამდენი მელაპარაკე?

მაიკოს მყისვე მოაგონდა, ოდესღაც გიგასთვის ქარაგმულად ნათქვამი. მუნასობი „ვაჭრის ქუდის შესახებ“. თაფლისფერი თვალები გაუბრწყინდა, გაუხარდა, გულში იმედმოცემულმა გაიფიქრა: „მამ, ზოგი რამ კიდევ ახსოვს. მამ, ზოგი რამ არ დავინწყნია, მამ, ძველი გიგა სულმთლად არ დაკარგულა“.

უნებლიეთ კისერი წაიგრძელა, კეთილმოსურნედ გალიმებულ სტუმარს დააცქერდა. კვლავ ეცნაურა მისი ცხვირი, ელვარე ტუჩ-კბილი, ლამაზი თვალები, გრუზა, საფეთქლებთან თეთრძაფებგავლებული, მაგრამ მაინც საოცრად თმაგიშერა ქოჩორი. გიგა იყო, ნამდვილად გიგა იყო!

დაშტერებით უყურებდა მის ათასჯერ გადაკოცნილ თვალ-წარბს და გულში იმედის ნაპერწკალი უღვივებოდა.

მაიკო ხვდებოდა, რომ რაღაც უნდა ეთქვა თავისი ძველი საყვარლისთვის, რომელიც მას ახლაც თავდავინყებით უყვარდა, რაღაც უნდა ეპასუხა, რათა მასთან მისასვლელი გზა როგორმე ეპოვა, მაგრამ მხოლოდ ამის თქმა მოახერხა:

— ბართლომე ხნიერი კაცია, მაგის გამოცვლა აღარ შეიძლება.

— შენ ხომ ახალგაზრდა ხარ! ამ უბანში ცხოვრება შენ რათ გინდა?

— აქ დავიბადე, აქ გავიზარდე.

უპასუხა მაიკომ და კინალან წამოსცდა, რომ ახლაც ისე არ ჩაუვლიდა გიგა ზანდაროვის ნადუქნარს, რომ გული არ აძგერებოდა.

— თეთრი ლიზაც აქა ცხოვრობდა, მაგრამ ეხლა მტკვრის გაღმა სოფდაგრების ცოლებში ტრიალებს, შენ იმაზე ნაკლები რითი ხარ?

— მე რომ კიდევაც მოვინდომო, ბართლომე არ მოინდომებს.

გრიგოლმა გაკვირვებით შეხედა მაიკოს.

— მაშ, შენ თვითონ გამოცვლილხარ. წინათ, მახსოვს, რასაც მოინდომებდი, ბართლომე კურტანიძეც იმას აკეთებდა, — გრიგოლმა დაკვირვებით შეათვალიერა მაიკოს ლამაზი პირისახე და სიცილით განაგრძო, — გიგა ზანდაროვიც მაგრად გყავდა დაბმული.

მაიკომ არ გაიცინა, რადგან შეეშინდა, გრიგოლს მისი ორი პანანინა ღრჯოლი არ გახსენებოდა.

გრიგოლმა ოქროს გრძელ ძენკვზე ჩამოკიდებული ოქროს საათი ამოიღო ყილეტის ჯიბიდან, დახედა და ფეხზე წამოდგა, მაიკომ სტუმარი გააცვილა. ბართლომე კურტანიძემ ახლაც მხოლოდ ერთხელ გადმოხედა გრიგოლ ზანდაროვს, თავი ოდნავ დაუკრა და გულმოდგინედ დაუნყო თვალიერება ახლად შელებილ კედელს. მაიკომ და გრიგოლმა ჩუმად გაიარეს აივანი, ჩუმად ჩაიარეს კიბეც, ეზოში ჩუმად გაუარეს ბალის ლობესთან ჩარიგებულ ნუშებსა და ბრონეულებს და ქუჩაში გავიდნენ.

ჭიშკართან გრიგოლმა მაიკოს მალალი, პრიალა შავი ქუდი მოუხადა, გამოსამშვიდობებლად თავი დაუკრა და უთხრა:

— ფერშანგოვების სახლში დიდკაცობას მინდა დავეუძახო. იმედი მაქვს, შენცა და ბართლომემაც პატივი დამდოთ.

თქვა და თავდაღმართს ნელი ტაატით დაადგა.

აღმართზე ორი ბიჭი ამოდიოდა. გრიგოლ ზანდაროვმა მათ ყურადღება არ მიაქცია, გვერდში უცხოსავით ჩაუარა.

— დედი, ეგ კაცი ვინ იყო?

მოაძახეს ქვემოდან მაიკოს ზანდაროვის შვილებმა.

— ნათლიანთ გიგა, — ჩახლეჩილი ხმით უპასუხა მაიკო კურტანიძემ და საჩქაროდ ჭიშკრისკენ გატრიალდა, რათა მისი ბრაზით და ბოლმით ალენილი სახე შვილებს არ დაენახათ.

კარი მეთვრამეტე

1. ფერისცვალება

ეს, ქალბატონო! კაცებს რომ ჭკუა ჰქონოდათ, განა შევძლებდით მათ ათასჯერ მოტყუებას და მის გაკეთებას, რაც ჩვენა გვსურს? მირზა ფათალი ახუნდოვი, „მუსიე ჟორდანი. ბოტანიკოსი. დერვიში მესთალი-შაჰი, სახელგანთქმული ჯადოქარი“

გრიგოლ ზანდაროვმა კარგად იცოდა, რომ დიდვაჭრის სარბიელი არა მარტო ქარვასლა იყო, არამედ მდიდრული ნადიმიც, რომელზეც მხოლოდ სასარგებლო და გავლენიანი სტუმრები უნდა ყოფილიყვნენ მოწვეულნი და დაპატიუებულნი.

მიუხედავად ფირუზას ბუზღუნისა, გრიგოლმა ფერშანგოვის სახლის მთავარ დარბაზში ხელოსნებს ვეებერთელა ჭალი ჩამოაკიდებინა, ოთახების კედლებზე კი კანდელიაბრები გაამწკრივებინა. ქარვასლის საწყობებიდან ფორტეპიანო და მდიდრული ავეჯი მოატანინა.

დარბაზი და ოთახები ისე მორთო და მოკაზმა, როგორც ეს მასპეტერბურგში, ვენაში და პარიზში ჰქონდა ნანახი. სუფრაც ისეთი გააშლევინა, რომ მის გულუხვობაზე და პურ-მარილზე ქალაქში რამდენიმე დღე მაინც ელაპარაკათ.

ფერშანგოვისთანა დარბაზი მხოლოდ შერმაზანოვს ჰქონდა აბას-აბადის მოედანზე. ფერშანგოვის სახლში სუფრის გაშლაც შეიძლებოდა, ცეკვების გაჩაღებაც და ბანქოს თამაშიც.

ევროპულად გამონყობილი ბობოლები გასართობად სიმებიანი ორკესტრი იყო მოწვეული, ყურთმაჯებიანი სოვდაგრების დასატკბობად — დუდუკისა და საზანდრის დასტები.

ახალგაზრდა ზანდაროვი ხარჯს არ მოერიდა, რათა სტუმრებს ხალვათად ვგრძნოთ თავი, ესამოვნათ, ექეიფნათ, ემასლაათათ, ქალაღდი ეთამამათ და ცუკვა-თამაში გაემართათ.

მხოლოდ რჩეული სტუმრები იყვნენ დაპატიუებულნი.

რჩეულებს შორის აღმოჩნდნენ ბართლომე და მაიკო კურტანიძეებიც.

გრიგოლ ზანდაროვს არ შეეძლო მათთვის ანგარიში არ გაენია. ბართლომე ხომ მთელ ქალაქში საოცრად მდიდარ ვაჭრად ითვლებოდა. ამას გარდა, მას მაიკოს გულის მოგებაც სურდა, რათა ყოფილი საყვარელი მის მხარეზე დამდგარიყო, თუ ოდესმე ქარვასლაში მას ბართლომე კურტანიძე დაუპირისპირდებოდა. ანგარიშებით გართულ გრიგოლს რალაცნაირად იმის იმედიც ჰქონდა, რომ კურტანიძეები ნადიმზე არ მოვიდოდნენ, რადგან ისინი არც თვითონ დადიოდნენ სტუმრად და არც სხვებს ჰპატიუებდნენ. მხოლოდ ბიჭე-

ბის ნათლობებს იხდიდნენ, მაგრამ ამასაც უნდა გადაჩვეულიყვნენ, რადგან
ოთხი წელი სრულდებოდა, რაც მაიკოს ფეხმძიმობა არავის გაეგონა.

მაშასადამე, გრიგოლი მხოლოდ ზრდილობიანად მოიხდიდა თავის მოვა-
ლუობას მათს წინაშე. თუ ეს ასე არ მოხდებოდა და ისინი მაინც მოვიდოდნენ,
მაშინ გრიგოლი დარწმუნებული იყო, ბართლომე კურტანიძეს ერთხელ კიდევ
მოუხდებოდა ყურთმაჯებიანი სოვდაგრული კაბის ჩაცმა.

გრიგოლ ზანდაროვი სხვების გაკვირვებას ფიქრობდა, მაგრამ თვითონ
დარჩა გაოცებული.

კურტანიძეები მის ნადიმზე ევროპულად ჩაცმული მოვიდნენ.

სახტად დარჩენილმა გრიგოლმა პირი დაალო.

ფირუ ზამ თვალეზი დააჭყიტა.

თეთრმა ლიზამ ტურქებზე ორი თითი დაიდო და განცვიფრებული ხან ბართ-
ლომეს შესცქეროდა, ხან მაიკოს.

ყურთმაჯებიანმა სოვდაგრებმა ერთმანეთს მხრების აწევით გადახე-
დეს. მედიდურმა ბობოლებმა და სახეზე „ბრინჯშეყრილმა“ კოპნია „ხახვის
ფრანტებმა“ ბართლომე კურტანიძეს არავითარი ყურადღება არ მიაქციეს,
სამაგიეროდ, ნიაზით შეათვალიერეს მისი ლამაზი ცოლი.

ბართლომეს წენგოსფერი, მსხვილლილებიანი სერთუკი ეცვა (სალამოს
ნადიმისათვის შეუფერებელი, მყისვე ყურადღება მიაქცია გრიგოლმა), ხოლო
მაიკოს უსახელო, გრძელი თეთრი კაბა.

მართალია, ბართლომე კურტანიძე სერთუკში ისე იყო ჩაჭედილი, რომ
განძრევის თავი არა ჰქონდა, ვერც მალალ თეთრ საყელოში ამოძრავებდა
კისერს და ერთ ადგილზე გაშეშებული იდგა, მაგრამ ჩვეულებრივზე მეტი
სიდარბაისლე ეტყობოდა, რასაც მომგებიანად აგვირგვინებდა ხელმწი-
ფის ორი მედალი და დიდი ცხვირი, რომლის მსგავსი ქალაქელებს ჯერ არ
ენახათ.

გრიგოლს იმდენად ბართლომე კურტანიძის ევროპული სამოსი არ აკ-
ვირვებდა, რამდენადაც მისი პირწმინდად გაპარსული ნაყვავილარი სახე,
ევროპულადვე შეკრეჭილი, ვაინაჩრობით გადავარცხნილი, მაგრამ მაინც
ყალყზე შემდგარი ქოჩორი.

სადღა იყო კუკიელი ალაფის ნიჩბისოდენა წვერი!

დაობლებული უღვაშების, გადაფხეკილ-გატიტვლებული ნიკაპისა და
ლოყების ფონზე უზარმაზარი ცხვირი კიდევ უფრო დაგრძელებოდა, ყურე-
ბიც ერთბაშად გაზრდოდა, წინათ შუქმოუკიდებელი ყავისფერი თვალეზი კი,
თითქოს ვინმემ სველი ჩვარი გადაუსვაო, სერთუკის ბრჭყვიალა ლილებივით
უპრიალეებდა.

ახალგაზრდა ზანდაროვს სიცილი დაახრჩობდა, მაიკო კურტანიძის ყურე-
ბით რომ არ ყოფილიყო გატაცებული.

ხნიერი ზანდაროვიც ხან მუშტაკგადასმულ და გაპრიალეებულ ბართლომე
კურტანიძეს აშტერდებოდა, ხან იმის მალრიბულად გაბიბინებულ ცოლს.

კურტანიძეების მოულოდნელი ფერისცვალება ვერაფრით აეხსნა და როგორც თვითონ თავს უტყდებოდა, „დავთრები უარესად დაებნა“, აღარ იცოდა, რა ეფიქრა, რა გზას დადგომოდა.

ერთი რამ ცხადი იყო: ბართლომეც და იმისი ცოლიც გრიგოლ ზანდაროვის მხარეზე დგებოდნენ, იმის გავლენაში ექცეოდნენ და უპირატესობასაც იმას ანიჭებდნენ. მაშასადამე, ფირუზა ზანდაროვს ორი ნაბიჯით წინ სიარული ველარაფერს უშველიდა, მის განაპირებას და განზე დაყენებას აღარაფერი უკლდა. ბობოლევიც და სოვდაგრებიც გრიგოლ ზანდაროვს ეხვეოდნენ, მხოლოდ მას ელაციცებოდნენ და ქათინაურებს ეუბნებოდნენ.

ფირუზა ზანდაროვს ერთდროულად გაჰკრა კლანჭი შურმაც და შიშმაც. გუნება აემღვრა. ცხვირი ჩამოუშვა. გულმოსული შესცქეროდა ჭალისა და კანდელიაბრების აუარებელ სანთლებს, რომელნიც, მისი აზრით, უსარგებლოდ იწვოდნენ, რადგან გარეთ ისეთი მთვარიანი ღამე იდგა, რომ მთელ ქალაქსაც ანათებდა და სახლების ოთახებსაც აშუქებდა. დაბნეული შეჭყურებდა ათასნაირი ჯურის სტუმრებს, რომელთა შორის ლაქიებს სინებზე გამწკრივებული მაღალფეხიანი ორთომელებით გამაგრილებელი და დამათრობელი სასმელები დაჰქონდათ. გრიგოლ ზანდაროვი არა ხუმრობდა. თავადური მეჯლისით თუ ნადიმით ყველას გაოცებას ღამობდა. ერთ ოთახში სათარას ამღერებდა, დიდ დარბაზში მემუსიკენი ევროპულ საცეკვაოებს უკრავდნენ, სხვა ოთახებში მწვანე მაგიდების გარშემო შემომსხდარი ბანქოს მოთამაშეების წინ იმდენი ფული ეყარა, რომ თვალეზაფრებულმა ფირუზამ ამდენი ფულის ყურებას ველარ გაუძლო და იმ ოთახისკენ გალასლასდა, სადაც მომღერალი სათარა თავისი საზანდრით ლოყებლაყლაყა სოვდაგრებს ართობდა.

ნირნამხდარ და დაფიქრებულ ფირუზას წინ გამხიარულებული თეთრი ლიზა შეეფეთა, ქმარს აღტაცებით უთხრა:

— ვერ უყურებ, მაიკო კურტანიძეს ნამესტნიკის კაცები და სუდის დიდები რანაირად უყურებენ? ბართლომე ვილას ახსოვს?!

არც ფირუზა ზანდაროვი ახსოვდა ვინმეს. ამ აზრმა გულიც ატკინა და სულიც დაუძულრა. ცოლს ხმა არ გასცა, ცალი თვალთ მაიკო კურტანიძისაკენ გაიხედა, მერე კედელთან გაშეშებულ ბართლომეს დაადგა თვალი და იქედნურად ჩაილიმა.

იქედნურად გაღიმების საბაბი მას მაიკო კურტანიძესთან გატაცებით მოლაპარაკე გრიგოლმა მისცა.

ახლა ფირუზას არავითარი ეჭვი არ ეპარებოდა, იმაში, რომ გრიგოლ ზანდაროვს ბართლომე კურტანიძის სახლში მაიკო დამქაშად ეყოლებოდა, ხოლო ფირუზა ზანდაროვის სახლში — თეთრი ლიზა.

ეჭვი და შიში კიდევ უფრო გაუძლიერდა.

გულში მტკიცედ გადაწყვიტა, ჯავრი თეთრ ლიზაზე ეყარა, გრიგოლ ზანდაროვს კი მაგრად დასდგომოდა.

თეთრი ლიზა სოვდაგრების ცოლებში გალივლივდა, ფირუზა კი მალრი-ბულად ჩაცმულ მამაკაცებს მიაჩერდა.

მათ კისრები ნაეგრძელებინათ და ისე უყურებდნენ მაიკო კურტანიძეს.

ფირუზამ ისევ იქედნურად ჩაილიმა. ლამაზი ქალის ნარმატება ქმრისთვისაც სასარგებლო იყო და იმისთვისაც, ვინც ახლა მაიკოს რაღაცას ცხარედ ელაპარაკებოდა და უმტკიცებდა.

დაბერებული ფირუზა ახლაც ყველაფერს მოგებისა და ნაგების თვალსაზრისით ზომავდა.

2. ძველ ტრფიალს ჟანგი არ ეკიდება

რა უნდა აქვნდეს სულსა უკვდავი, თუ მასში განჰქრეს
კვლავ სიყვარული.
გრიგოლ ორბელიანი

მაიკო კურტანიძემ მყისვე მიიპყრო გრიგოლ ზანდაროვის სტუმრების ყურადღება.

გრიგოლისათვის ძნელი არ იყო მიხვედრა, რომ მის სალუქ ნადიმზე უფრო მეტად სტუმრებზე შთაბეჭდილებას თვალნარმატაცი მაიკო კურტანიძე ახდენდა.

მიხვდა და გაუკვირდა.

ნადიმზე დიდვაჭრების დასქელებულ და ხნიერ ცოლებთან ერთად ბობო-ლების ლამაზი და ახალგაზრდა ცოლებიც იყვნენ, მაგრამ ისინიც ერთბაშად დაჩრდილა აშოლტილმა და დედოფლური გარეგნობის მაიკო კურტანიძემ.

თვითონ გრიგოლი თვალს ველარ სწყვეტდა იმას, ვინც მას საშუდამოდ დავინყებული ეგონა. თვალში მოსდიოდა მისი ნარნარი სიარული, მისი თეთრი, ალისფრად ნაქარგ-ნაგვირისტები, ბოლოებში ფოჩებშემოვლებული კაბისა და ვარდისფერი, ნახევრად გაშლილი მარაოს მოხდენილი ტარება, თეთრივე, თითებთან ნაჭრილი და იდაყვებამდე აზიდული ხელთათმანები, საკმარისზე მეტად გაშიშვლებული მხრები და გულმკერდი, მოქნილი გრძელი კისერი, თავთუხისფერ თმებში კეკლუცად ჩარჭობილი სპილოს ძვლის ჯილა, ლალებით და იაგუნდებით მოოჭვილი ოქროს გრძელი საყურეები, კოხტა მალრიბული ფეხსაცმელები, რომლებიც სიარულის დროს კაბის ქვეშ დროგამოშვებით ჩნდებოდნენ და ისევ იმალებოდნენ.

მალრიბულად მორთულ-მოკაზმული მაიკო კურტანიძე კიდევ უფრო გასაოცრად დაემსგავსა კნეინა გოსტაშაბიშვილს. ლაპარაკი აღარ უნდოდა, პირნავარდნილი მაგდა გოსტაშაბიშვილი იყო.

თვალგანცვიფრებული გრიგოლი თითით შუბლს ისრესდა და ყოყმანობდა, არ იცოდა, ვისთვის მიეცა უპირატესობა.

მაიკო კურტანიძე თითქოს სჯობდა კიდევ კნეინა გოსტამაზიშვილს. თბილელი ლამაზმანი რალაც თავისებური თბილისური ეშხით იყო თეთრად და ალისფრად აბრიალებული.

ახლა ზანდაროვი მზად იყო დაეჯერებინა, რომ მაიკო კურტანიძე ხელმწიფის ხარჭად იყო ნამყოფი.

დაუყოვნებლივ მის გვერდით გაჩნდა და დრო უხელთა თუ არა, ყურში ცხარედ ჩასჩურჩულა:

— მაიკო... მაიკო...

მაიკომ მას პირზე მიფარებული მარაოდან თავისი თაფლისფერი თვალებით გამოხედა. მარაო ქალის ცხვირის კეხთან მთელ სიგრძეზე იყო გადაშლილი. გრიგოლი მხოლოდ მაიკოს თაფლისფერ, ოდნავ გაოცებულ თვალებს უყურებდა და არ შეეძლო დაენახა მის ბაგეებზე ათამაშებული ეშმაკური ღიმილი.

— მაიკო, სადა განახო? როდის განახო? — ეკითხებოდა საღერღელაშლილი გრიგოლი.

— მაგას რა კითხვა უნდა, გიგაჯან, ჩემს სანახავად დრო და საათი რათ გჭირდება?

მაიკოს „გიგაჯან“ შერიგებას ნიშნავდა, თუმცა გაბუტვით გაბუტული სულ არ ყოფილან, არც ძველებურად ნაჩხუბებულნი. გრიგოლს სახეზე სიამის ისეთი ღიმილი გადაეფინა და ისეთნაირად გამხიარულდა, რომ ფირუზამ ისევ ფლიდურად ჩაიციინა და ერთხელ კიდევ იქედნურად გახედა კედელთან გაშეშებულ ბართლომე კურტანიძეს.

იმ ნადიმზე მხოლოდ ორი ადამიანი არ ერეოდა საერთო მხიარულებაში: ნარბეკრული ფირუზა ზანდაროვი და მუდამ გაჩუმებული და პირშეკრული ბართლომე კურტანიძე.

ბართლომე კურტანიძესთან არავინ არ ჩერდებოდა, არავინ ყურადღებას არ აქცევდა. თუმცა ბევრს ეშინოდა მისი. პირფერები და მლიქვნელები მზად იყვნენ მისთვის ფიანდაზი გაეშალათ, მაგრამ აგონდებოდათ, რომ მდიდარი ალაფი აინუნში არ აგდებდა პირფერულად და მლიქვნელურად ნათქვამს. ყურის დაგდება ყველაზე კარგად ეხერხებოდა, კრინტის დაძვრა კი უჭირდა. არც არავის დახმარება სჭირდებოდა, არც თვითონ ეხმარებოდა ვინმეს. თავის საქმეს თვითონ ჩარხავდა და ანგარიშითაც თვითონ ანგარიშობდა.

ფირუზას რამდენიმე დიდვაჭარი გამოელაპარაკა, მაგრამ უგუნებობა შეატყვეს თუ არა, სწრაფად ჩამოშორდნენ.

გაჯავრებული ფირუზა ხან ცოლს უბლვეროდა, ხან საოცრად გალამაზებულ მაიკო კურტანიძეს გაკვირვებული ათვალიერებდა. ერთი-ორჯერ გარშემო შემოუარა და მის კაბაზე ნელს ქვემოთ უზარმაზარ პეპელასავით აკრულ და ფარშევანგის ბოლოსავით გაშლილ ბაბთას ისეთნაირად დააშტერდა, რომ რამდენიმე სტუმარმა ხმამაღლა გაიციინა.

მაიკომ ფირუზას ყურადღება შეამჩნია, გაუცინა და ჰკითხა:

— ეგრე რათ მიყურებ, ფირუზ?

— მომაგონდა, მაიკოჯან, ჩემი დუქნის წინ ფოსტლები რომ გვარდებოდა.

ჰაი გიდი, რა დრო იყო!

მაიკომ წყნარად შეათვალა ფირუზა. მის ნათქვამში გაჯავრებული ადამიანის კილო აღმოაჩინა, მაგრამ ვერ მიმხვდარიყო, ვის ეხებოდა მისი ჩამოკრული — გრიგოლ ზანდაროვს თუ თვითონ მას. პირგაბადრულ სოფ-დაგრებისაკენ გაიხედა და ფირუზას უთხრა:

— ის დრო რა მოსაგონარია? ამათი თაბახი და ქუჩის სასწორი ვილას ახსო-ვს? ან ჩემი ქმარი, ბართლომე კურტანიძე, ავილოთ. ვის აგონდება ფქვილში ამოგანგლული ხაბაზი? — ფირუზას ისევ გაუცინა და მხიარულად ჩაულაპა-რაკა, — ფოსტლები კი ქუჩაში არ დამრჩენია, მპოვნელმა იპოვნა!

გატრიალდა და თეთრ ლიზას ამოუდგა გვერდში.

თეთრი ლიზა სიყვარულით უყურებდა ლამაზსა და წარმოსადეგ გრი-გოლ ზანდაროვს, რომელიც ვილაც მოხდენილ ქალთან ცეკვავდა. ვალსს კადრილი ცვლიდა, კადრილს — ვალსი. თეთრი ლიზა პირველად ისმენდა ამგვარ მუსიკას, პირველად უცქეროდა ამგვარად მოცეკვავე ქალ-ვაჟებს, თვალს უცვიფრებდა და სინითლეს ჰგვრიდა ერთმანეთის მკლავებში ჩახ-ვეული წყვილები, მაგრამ თან აღტაცებას ვერ მალავდა, მოხიბლულმა და გატკრცილებულმა ქმართან მიირბინა, ყურთმაჯაში ხელი სტაცა, ლამაზ ქალთან მოცეკვავე გრიგოლი დაანახა და ენადგაკრეფილმა სხაპა-სხუპით მიახალა:

— ერთი ნახე, ფირუზჯან, ერთი იქით გაიხედე, ყველაზე კარგად ჩვენი გრიგოლი ტანცაობს!

ფირუზამ გესლი დაანთხია:

— ბრმა ხომ არა ვარ! კაცს ფული არ ენანება, ქალს ქმარი არ ებრალება. ბოზკურობა მეტი გინდა?!

— ქა, აქაც არ იშლი შენსას? სირცხვილია, არავინ გაიგონოს. რატომ არ გინდა მაგ ბიჭმა გაიხაროს?

— ლიზავ! გიგას ნუ აქეზებ, თორემ მალე ცხვირში ამოიკრავ!

თეთრმა ლიზამ უკმაყოფილოდ მოაბრუნა მისკენ ფერ-უმარლით თოჯი-ნასავით აჭრელებული სახე, მაგრამ ქმრისთვის არ ეცალა. იაობის გუნებაზე იყო. პირზე მომდგარი სიტყვა ალაგმა, გაჯავრებულ ქმარს ზურგი შეაქცია და ჩქარი გოგმანით მაიკო კურტანიძისაკენ გაინავარდა.

გაგულისებული ფირუზა ცოლს კინალამ დაბასმულ ლეჩაქში სწვდა, ბრა-ზიანად მიაძახა:

— თერძის ქალო, ფრთხილად იყავ, თუ არ გინდა ეგ იასამნისფერი კაბა შემოგახიო!

ბოლმით გამწვანებული ფირუზა კედელთან მიდგმულ სავარძელში გან-მარტოებით ჩაჯდა, კრიალოსანი მოიმარჯვა და თვალელები დახუჭა, რათა მის სახლში მონადიმე სტუმრებისათვის არ ეცქირა.

3. ბზარი

— არა, შენ გუნებაში რა გიდევეს?

ქალაქური დიალოგი

მეორე დღეს ზანდაროვები დიდ დარბაზში ისხდნენ და წუხანდელ ნადიმს იგონებდნენ.

მსუბუქად ჩაცმულ, ქოშებში ფეხნადგმულ ფირუზას ხელები ზურგზე დაეწყო, მოუსვენრად ბოლთას სცემდა და დედაბერივით ბუზლუნებდა. მერე დიდი ჭალის ქვეშ შეჩერდა, თავის უკმაყოფილო ქნევით დაათვალიერა ძირამდე ჩამწვარი სანთლები და საყვედურით მიუბრუნდა სავარძელში ნებივრად გართხმულ გრიგოლს:

— თუგინდ ეს მოსკოვური სანთლები ვიანგარიშოთ! თითო რა ჯდება! ასეთი აქმუება როგორ იქნება? ფულს წყალში რათა ყრი?

გრიგოლმა ხმა არ გასცა.

მის მაგიერ ფირუზას თეთრმა ლიზამ უპასუხა. ის წითელხავერდიან სავარძელში კატასავით მოკალათებულიყო და ცალი თვალით ეძინა.

— ქა, მერე რა იყო?! რა მოხდა?!

— მამა გიცხონდება! — შეუტია ცოლს მოთმინებიდან გამოსულმა ფირუზამ, — მამაშენიც მაგისტანა კრესლოში არ მოკვდა! სულ უკან დაგდევი, რომ შენისთანა ტუტუცისთვის ვინმეს შუბლის ქინძისთავი არ აეძრო. ამდენი მარგალიტები რათ გინდათ? თავადებივით ცხოვრება რათ მოინდომეთ? ყაირათი რათ დაგავინყდათ? არ იცით, რომ ზღვა კოვზით დაილევა?

— დარდი ნუ გაქვს, — დაამშვიდა ფირუზა გრიგოლმა, — მილიონი მილიონს მოიტანს!

— ჰმ... რაც მოვიგეთ, ჩემი ჭკუით მოვიგეთ, თუ თავქარიანობას და ფულის ფანტვას არ მოიშლი, აქედანვე გეუბნები, კაპიკი სანატრელი გაგიხდება!

თეთრმა ლიზამ ქმარს ჩუმად ქოქოლა მიაყარა. ახალგაზრდა ზანდაროვი სავარძელში წამოინია და ფირუზას ღიმილით მიმართა:

— ფირუზჯან! ფულმა ფული უნდა მოიგოს, შენ კი ჩამციებიხარ, გვეყოფა, მოგებული განძი ვიკმაროთო. მე მეტი მინდა! — წამოიძახა ბედისგან გათამამებულმა მილიონერმა და თვალები აენტო, — მე განძს განძი უნდა მივუმატო, ფულს ფული მოვაგებინო! ამიტომ ხალხს ჩემი შეძლებაც უნდა დავანახო. წუხანდელ ნადიმზე ბევრი მეგობარი და მფარველი გავიჩინე კანცელარიაში, პალატაში, სასამართლოში და სავაჭრო დეპოში. ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებს. ათადან ბაბადან ასე ყოფილა, არის და იქნება!

— ფიე! მე თურმე ჭკუას მასწავლიან! — ითაკილა ფირუზამ.

— მაგას რათ ამბობ? — მონინებით ჩამოართვა სიტყვა გრიგოლმა, — შენი გამჭრიახობა რომ არა, ეხლაც წისქვილებთან სანვრიმალაში ვისხდებოდით.

— მაშ, მაშ, წისქვილებთან სანვრიმალაში ვისხდებოდით.

კვერი დაუკრა თეთრმა ლიზამ გრიგოლს.

ჰმ. ეგეც კარგია, რომ ამაგი არ დაგეინყნია.

„დაბერდა და ჭკუა დააკლდა“, -- გაიფიქრა გრიგოლმა, ფირუზას მაინც თავაზიანად ჰკითხა:

— ერთი კარგად გამაგებინე, ფირუზჯან, რა განუხებს, რა დარდი გაქვს? იქნებ მე ცუდ რამესა ვშვრები და გამოუცდელივით ვერ ვამჩნევ?

— არ გითხარი? კნიაზივით ნუ ირჯები, იალქნები დაუშვი!

— ლუყურივით რათ უნდა ვიყო? კაცი მქვიან.

მოიღერა კისერი ახალგაზრდა ზანდაროვმა.

ხნიერი ზანდაროვი გაბრაზდა:

— ის საათი დაიქცეს, რაც მე კაცად გაგხადე, ჩემი ქონების განიავებას არ მერჩივნა ისეც მხარზე სასწორგადაკიდებულს გეველო?

გრიგოლს თეთრი ლიზა გამოექომაგა.

— ჯა, რა ილაჯი წაიღე! შენ ქონებას ვინა ფანტავს? ვინ ანიავებს?

ფირუზამ ცოლს ზედაც არ შეხედა, არც პასუხის ღირსად ჩათვალა. ისეც გრიგოლს მიუბრუნდა:

— უფროსი კაცი ვარ, უნდა დამიჯერო, როდის იყო, რომ წლოვან კაცს ღლაპები ჭკუას ასწავლიდნენ?

გრიგოლისათვის სავესებით გასაგები იყო, სად რას უკაკუნებდა ნაოსტატი. თავმდაბლურად მოახსენა:

— ეგ მე არ მიფიქრია, აზრადაც არ მომსვლია.

ფირუზას ეამა. მოლბა.

— შენთვის მინდა, თორემ მე იქ რა უნდა წავილო, სადაც თავის ფეხით არავინ მიდის. არა, შე დალოცვილო და კურთხეულის შვილო, ერთი მითხარ და კარგად გამაგებინე, კალთებს სხვებს რათ აგლეჯინებ? ჩვენი ჩვენთვის დავიტოვოთ, ასარ-ბასარები რათ გვინდა?

— ჯა, ასარ-ბასარებს სუდის დიდებს ეძახი! — წამოიძახა შეშინებულმა თეთრმა ლიზამ.

ფირუზამ ცოლს არც გახედა, არც ხმა გასცა. ისეც ბუზლუნს მოჰყვა:

— საკვირველსა ვარ, ღმერთმანი! მაგნაირი მეჯლისები ვინ გასწავლა? ოი, ბართლომე კურტანიძის მამა ვაცხოწე, თავის სიმდიდრეს გარშემო ცხერის ძაღლივით უვლის, ახლოს არავის აკარებს, სტუმარიც ისე ეჯავრება, ოთახის რიდეზე, შინ მისული, ჩუსტებსა და ქოშებსა თვლის, ხელში უცხო ვინმე არ შემრჩესო. შენა ხარ? ვის არ უღებ კარებს, ვინ არ შემოგყავს ჩემს სახლში, ვინ არ ესვრის ჩემს ჭერს სოვდაგრულ ბოხოხს და მალრიბულ კელეპტარივით წაგრძელებულ ქუდს.

ახალგაზრდა ზანდაროვს სიცილი მოუნდა, მაგრამ თავი შეიკავა. სამაგიეროდ, თეთრი ლიზა ეცა ქმარს:

— ჯა, გრიგოლს ვის ადარებ? დიდი ხანია ბართლომე კურტანიძე კონკებს აღარ აჟღარუნებს?!

ფიროზამ არც ახლა მიაქცია ცოლს ყურადღება. გრიგოლს უცებ პირში მიახალა:

— რატომ ცოლს არ ირთავ?

ახალგაზრდა ზანდაროვი დაიბნა. რადგან პასუხი შეაგვიანა, თვითონ ფიროზამ უპასუხა:

— იმიტომ, რომ საყვარლები გყავს სხვის ცოლებზე გიჭირავს თვალი და იმათი შენახვა ოთუზბირი გიჯდება. სად გაგონილა, სოვდაგარი ტანცაობდეს? თამაზობ, დარდიმანდობ, გასტინიცებში დაბრძანდები და ფრანცუზულად ჩაცმული ქალებიც თან დაგყავს. მახლას! მე კაპიკი კაპიკზე დამიდვია, შენ კი არ იცი, ფული სად და რაში გადაყარო!
თქვა და ნაშეგირდალს გამომწვევად გაუსწორა თვალი.

4. განხეთქილება

ასეთი რამ დაიკვებე, რომ არ შეგეძლოს, თორემ აკვაცობა
შენი ხელობაა.

გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

ახალგაზრდა ზანდაროვს ალმური აუვიდა სახეზე.

— ეგრე რათა მლანძღავ, ფიროზჯან?

— ნუ გწყინს, როცა სიმართლეს გეუბნევი, — შენყვეტინა სიტყვა ფიროზამ, — როგორც გითხარი, ისე უნდა მოიქცე. ცოლი უნდა შეირთო, ფუქსაე-ტობა ხელს არ მოგცემს.

თეთრი ლიზა ეხლა ქმარს გამოექომაგა.

— მაშ, მაშ, გიგაჯან, ეგრე სალთად როდემდის გინდა იარო? მეც, შენმა მზემ, აბანოში სიარულით ფეხები მეტკინა. სოვდაგრების ქალებში ლამაზებიც ურევია, შორიდან დაგანახვებ და თუ მოგენონა, წინ რალა უდგა? მაჭანკალი ვაფრინოთ და ქორწილი გაეაჩალოთ.

ფიროზამ ცოლს სიტყვა მოუწონა, კმაყოფილებით თავი დაუქნია. გრიგოლი ხმას არ იღებდა. ფიროზა ისევ გაჯავრდა.

— არა. ეგ ცოლის შემრთველი არ არის. შარს ეძებს და მალე იპოვნის. ბართლომე კურტიანიძის ცოლთან კურკური ხეირს არ დააყრის.

თეთრმა ლიზამ თავი გაკვირვებით ასწია მაღლა, ქმრის ნათქვამი გაიოცა:

— მაგ კაცით ვის აშინებ? ეგ არის რალა, ჩვენს გრიგოლს ერთბაშად წინ არ დაუდგეს!

ფიროზა ცოლს დააშტერდა, სვენებ-სვენებით უთხრა:

— თერძის ქალო! როცა მე ვლაპარაკობ, შენ ხმა უნდა ჩაიწყვიტო! გაიგე, რაც გითხარი?

— გავიგე, ამინ და კრიალოსანი!

თეთრი ლიზა სავარძელში მოიკუნტა და თავი მოიმძინარა. ფირუზა ისევ გრიგოლს მიუბრუნდა:

შენ გგონია, საქმე საქმეზე რომ მიდგეს, მაიკო შენს გვერდით დადგება? შენ იმას ნუ უყურებ, რომ ეგ ქალი საყვარლებს დახეულ პერანგებს უკერებდა, ქმარი კი დაკონკილ-დაგლეჯილი დაჰყავდა. მაიკო ქმრის ქისას არავის დაანებებს, ისეთნაირად არის ზედ გადაფაფრებული. თუ ბართლომემ შენი გაკოტრება მოინდომა, ან შენ მოუნდომე რამე ბართლომეს, იმის ცოლიც ადვილად დაგთმობს, შენს ლამაზ თვალებს ქმრის აყროლებულ ქისას ამჯობინებს, — ფირუზამ ხმას დაუდაბლა და ჩურჩულით განაგრძო, — დამიჯერე, მაიკო ბართლომე კურტანიძეს გვერდში რომ არა ჰყოლოდა, მელქო ფერშანგოვზე უარეს საქმეს ვუზამდი, მაგრამ ვერც ქმარსა და ვერც ცოლს ვერსაიდან გზავერ ვუპოვნე.

გრიგოლმა მშვიდად დაუბრუნა.

— მე ალაფობას არ ვაპირებ. ფულს მალრიბული საქონლის ვაჭრობითაც კარგად ვიგებ. ეგეც არ იყოს, ფულის მოსაგებად სხვა საშუალებაც არის.

ფირუზა დაინტერესდა, გრიგოლის წინ გაჩერდა, დაკვირვებით შეათვალიერა და ნიაზით ჰკითხა:

— მაინც რა არის?

გრიგოლმა ფრთხილად შეაპარა:

— ქალაქი იზრდება, ფირუზჯან, ხალხი მატულობს, მუშტარი მრავლდება. რა იქნება, რომ საპნის ქარხანა ავაშენოთ? ან, თუ გინდა, აგურხანა ავაგოთ? სხვა რამეც შეიძლება მოვისაზროთ. რას იტყვი? მტკვართან ალაგი მოვაზომინოთ, ვიყიდოთ, შემოვლობოთ და ხე-ტყე მხერხავებს სახლის მასალად დავახერხინოთ? არც ლურსმანის ან შუშის ქარხანა იქნება ურიგო...

ფირუზას პირკატა ეცა. ერთხანს ხმა ვერ ამოიღო. სახის ფერი ათასნაირად შეეცვალა. გონზე რომ მოვიდა, გრიგოლს ყველაფერი ზედიზედ მიაყარა და ჩაუნისკარტა:

— მაგით ჯერ ფული ვის მოუგია, რომ ჩვენ მოვიგოთ? კასტელასავით კუტრი გინდა რომ გახდე? ჩემი ნაწვავ-ნადაგი ქარს გინდა გაატანო? მე შენ ვაჭრად გამიზრდიხარ, შენთვის ვახშით მოგება მისწავლებია, შენ კი კასტელასავით ქისა როსკიპებისთვის და ტუსალებისთვის გინდა გახსნა? დიდი ხანია შენზე თვალი მიჭირავს და მართალი გამოვდექი. არა, შენ არც ფულის ყადრი იცი, არც გაფრთხილება. აქედანვე ვატყობ, თუ თადარიგი არ დავიჭირე, ისევ წისქვილებთან, სანვრიმალში დაგვაბრუნებ. არა, ეგრე არ იქნება, არ გამოვა, დღეიდან რასაც დახარჯავ, ყველაფრის ანგარიში უნდა ჩამაბარო. ჩემი სიტყვა ეს არის და, იცოდე, ამ სიტყვიდან ფეხს აღარ მოვიცვლი. არა, არა, ვერც საპნით, ვერც ლურსმნით, შუშით და ხე-ტყის მასალით ფულს ვერ მოვიგებთ... ჩვენი ადგილი ქარვასლაა, ჩვენი მოედანი ბაზარია, ჩვენი მოგება თავნის სარგებელია... ჩვენი დოვლათი და შემოსავალი სამკაულებით და დიბა-ატლასით ვაჭრობაა... სოვდაგარი ამნაირებით

მდიდრდება და მუდამ ამით იქნება მდიდარი... მე ქარვასლის სოვდაგარი ვარ, მხერხავეებს თავზე ვერ დავადგები, ვერც შუშის მკეთებლებში გავვერევი და ვერც აგურხანაში დამაყენებს ვინმე, ვერც ფულის გასესხებას მომაშლევინებს, ვერც იაფად ყიდვას და ძვირად გაყიდვას... თუ ამეებში ჩემი ოჩხუბობა არ გინდა, გზა დამილოცნია, — შენ შენტვის, მე ჩემთვის. ამაზე კარგი სიტყვა რა გინდა?

თეთრმა ლიზამ ისევ ამოჰყო თავი თავის სავარძლიდან, გაკვირვებით ხან ქმარს უყურებდა, ხან შვილობილს. მათი დავის მიზეზს ვერა ხვდებოდა, თან უკვირდა, რომ გრიგოლი დამშვიდებით უგდებდა ყურს გაბრაზებულ ფირუზას, არც თავს იმართლებდა და არც სიტყვას უბრუნებდა მას.

ფირუზა ჩხუბის გაგრძელებას აპირებდა, მაგრამ გრიგოლმა, რომელსაც მღელვარების და სიბრაზის ნატამალი არ ეტყობოდა, ზრდილობიანად მოუჭრა სიტყვა:

— უშენოდ ხელს არაფერს მოვეკიდებ, ფირუზ, როგორც შენ მეტყვი, ისე მოვიქცევი.

ცოლ-ქმარს თავი დაუკრა და დარბაზიდან გავიდა.

თეთრმა ლიზამ გაიკვირვა:

— ქა, ამ ნაშუადღევს სად მიდის ჩვენი გრიგოლი?

ფირუზამ გაიცინა.

— ალაფები ნაშუადღევს შინ არ არიან. იმათი ცოლები სწორედ ამ დროს გამოდიან სახლებიდან.

თქვა და ისევ სინანულით შეხედა ქალის საშანდლეებში ჩამწვარ სანთლებს.

5. ჩხუბი

**ჩემი მანეთები ეგრე იაფი არ გეგონოს. თითოსათვის ოცჯერ
სული გამიყიდნია.**

გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

სოლოლაკის დიდ სახლში ფირუზა ზანდაროვი მოუსვენრად გრძნობდა თავს. გამუდმებით ჩხუბობდა და იღრინებოდა. ხან თეთრ ლიზას ლანძლავდა, ხან გრიგოლს ედავებოდა. მსახურებს და მოახლეებს ეჭვის თვალთ უყურებდა და ყველას უკან დასდევდა, რათა არავის არაფერი აენაჰნა, არ მოეპარა და არ მიეთვისებინა.

ყველაზე მეტად მაინც ახალგაზრდა ზანდაროვის ხელგაშლილი ცხოვრება აღიზიანებდა და აბრაზებდა.

გრიგოლი თავისას არ იშლიდა. თავის გამოსაჩენად და გასართობად ფულის ხარჯვას არ ერიდებოდა. ფირუზა ჯავრობდა, ჩხუბობდა, ყვიროდა და იგინებოდა. ერთხელ ქონების გაყოფა და სასამართლოში წასვლაც კი მოინ-

დომა. გრიგოლი ამოდ აშოშინებდა. ვერასგ ზით ვერ უმტკიცებდა, რომ მათ საერთო ქონებას არავითარი საფრთხე არ მოელოდა.

ახალგაზრდა ზანდაროვი შესანიშნავად მართავდა ქონების, ქარვასლის, დუქნების, მალაზიების და სანყოფების საქმეს. ფულს იღბლიანად იგებდა და ხვეტდა. ფირუზა მაინც უკმაყოფილო იყო. არ მოსწონდა მისი დიდკაცური ჩაცმა-დახურვა, ეტლით სიარული, გამუდმებული ქეიფები. დაეჭვებულს გრიგოლი გადაგვარებულ და ქარაფშუტა ვაჭრად ეჩვენებოდა.

ერთხელ, როცა ზანდაროვები სადილად ისხდნენ, ფირუზამ ისევ მოაგონა გრიგოლს:

— ვაჭარმა ფულის ყადრი უნდა იცოდეს, ყაირათიანი უნდა იყოს.

— ეგ დიდი ხანია ვიცი, — ხმის ოდნავი ამაღლებით შეედავა გრიგოლი, — მარტო ის არ მესმის, თუ რათ უნდა მოვიკლო სიამოვნებანი? მაშ რისთვის მინდა ახალგაზრდობა და სიმდიდრე? სოვდაგარ სარდაროვივით ხმელ პურზე და წყალზე ხომ არ დავჯდები? მართალია, ბევრ ფულსა ვხარჯავ, მაგრამ ფუქსავატი არა ვარ...

— არა ვარო? რაში გეტყობა, რომ არა ხარ? ამდენი მსახური და მოახლე რათ გინდა? თვეში თითოს რამდენს აძლევ?

— ამოდენა სახლსა და ბაღს ბევრი მომვლელი სჭირდება, ჩვენც ბატონკაცურად უნდა ვიცხოვროთ, ისე არავინ დაგვაფასებს, მალლა არავინ გაგვიშვებს.

— ჰმ. მერე იცი, რომ ეს მსახურები და მოახლენი გქურდავენ?

— შენ ყველგან ქურდები გელანდება! — ველარ მოითმინა და სიტყვა შეუბრუნა გულმოსულმა გრიგოლმა.

— ადამიანის გეშინოდეს, მილიონერო! — ნაშოიძახა გრიგოლის უდიერი პასუხით შეურაცხყოფილმა და გაბრაზებულმა ფირუზამ, — ადამიანსავით დაუნდობელი და მუხანათი ამ ქვეყანაზე სხვა არავინ არის. ცხოვრებას ჩემი თითებივით ვიცნობ. ქვეყანაზე ბევრი ვეთრიე და ათასნაირ ადამიანს გადავეყარე. ვის არ შევხვდი, ვინ არ შემხვდა, ვინ არ მომატყუა. ვინ არ მოვატყუე? ყური დამიგდე და კარგად დაიხსომე. ბოლოს მოგებული დარჩები. ადამიანს ნუ ენდობი! ქურდო! ქურდების გეშინოდეს!

— ქა, ქურდს ვის ეუბნევი? — გაიკვირვა თეთრმა ლიზამ და ქმარს შეუბღვირა.

ფირუზა ცოლს მიუბრუნდა, დიდხანს უყურა, თავით ფეხებამდე დამცინავად აათვალიერ-ჩაათვალიერა, იმის ბეჭდებმა და მარგალიტებმა სახის ფერი შეუცვალა და უეცრად დამფრთხალ ცოლს მუქარით მიახალა:

— თერძის ქალო, როცა მე ვლაპარაკობ, შენ ხმაგაკმენდილი უნდა იჯდე. გაიგე?

— გავიგე. რა ვქნა, ყრუ ხომ არა ვარ!

ფირუზა ისევ გრიგოლს მიუბრუნდა. თეთრმა ლიზამ ზურგსუკან ქოქოლა მიაყარა, მაგრამ მყისვე ღვთისმკრეხელურმა სიტყვებმა ზაფრანის ფერი დაადო სახეზე.

რალაცასა და ვილაცაზე გაბრაზებული ფირუზა ნიშნისმოგებით იძახდა:

— მე ჯერ ლოცვა არ მითქვია და არც ვიტყვი. მე ჯერ სანთელი არ დამინთია და არც დავანთებ. პირჯვარსაც იმის ღმერთზე ვინერდი, ვინც ფულს მაძლევდა. ავკაცობას ღმერთის ცხვირწინ ჩავდიოდი, რადგან არც იმის ემბაკების მეშინოდა, არც იმის ანგელოზების. რა იყო, დედაკაცო? გული ხომ არ მოგდის? ნადი, ილოცე...

ფირუზამ გადაიხარხარა.

— იქ მოგეთხოვება პასუხი, იქა... — ეუბნებოდა ხმაჩახლეჩილი თეთრი ლიზა და შეშინებული პირჯვარს იწერდა, — მიქელგაბრიელის სასწორზე რომ დაგდებენ, მაშინაც მოიგონე ეგ სიტყვები, მაშინაც იხარხარე...

— მე ადამიანის მეშინია! — დაბალი, სულ დაბალი ხმით წარმოთქვა ფირუზამ და მოულოდნელად დასაწყლებული კილოთი იკითხა, — რატო მელქო ფერშანგოვი არ გაგონდებათ?

გრიგოლ ზანდაროვი უსიამოვნოდ შეიშმუნა. თეთრმა ლიზამ პირჯვარი გადაიწერა. ყველას მოაგონდა ძველი და დავინწყებული ავკაცობა. ერთმანეთს შიშით უყურებდნენ და კრინტს ვერა სძრავდნენ. ახალგაზრდა ზანდაროვი და თეთრი ლიზა მხოლოდ ეხლა მიხვდნენ ფირუზას შიშის მიზეზს. ყველანი თავჩაქინდრულნი ისხდნენ, დამფრთხალნი და შეშინებულნი.

სასადილოში მსახური შემოვიდა.

ზანდაროვები უსიტყვოდ ნამოიშალნენ და ერთმანეთს უმძრახებივით დაშორდნენ.

ცრუმორწმუნე გრიგოლ ზანდაროვმა იმავე ღამეს თეთრ ლიზას გრძელი კელაპტარი დაანთებინა ეკლესიაში.

ერთბაშად შემონთებული შიში ქეიფებში გადაავიწყდა.

ფირუზა კი ისე სახედატანჯული გამოიყურებოდა, როგორც ზანდაროვების ახალი სახლის თმა-წვერ-ულვაშმომშვებული, განზე თავგადაგდებული და ჭიპის ქვემომდე გაშიშვლებული ის გოლიათები, რომელთაც პირი უსასოოდ დაელოთ და მალლაანვდილი მკლავებით ქვის მძიმე აივნები ეჭირათ.

6. შიში

ხომ ხედავ, მთელი ქალაქი მგლებით გავსილა.

გაბრიელ სუნდუკიანი, „პეპო“

დაბერებულ ფირუზას სულ უფრო და უფრო იპყრობდა ქონების დაკარგვის შიში. გახდა. მის ღაჟღაჟა სახეს ძველი ყინულლი ჩამოეცალა და სიყვითლე შეეპარა. მისი დაფანჩული, ხშირი, თეთრი წარბების ქვემოდან ოდესღაც ცუდლუტად მომცინარე თვალები ახლა შიშითა და ძრწოლით იყურებოდნენ. ძილი გაუკრთა. ღამეები თეთრად ათენდებოდა. ოდნავ ჩათვლემილს ავი

სიზმრები ელანდებოდა. ძილში წვალობდა, ბორგავდა და ყვიროდა. გამოღვიძებული შუბლიდან ჭირის ოფლს იწმენდდა და დაფეთებული თეთრ ლიზას ხმის კანკალით ეუბნებოდა: „ძილში ყაჩაღები დამესხნენ, თოკებით შემკრეს და მომკლესო“. თეთრი ლიზა თავს გაჯავრებით აკანტურებდა, არც ეძინა, არც ეღვიძა, ამთქნარებდა, თან პირჯვარს იწერდა, რათა პირში ეშმაკი არ ჩაძვრომოდო, ძილისთვის თავი უკვდებოდა, თვალები ებლიტებოდა, მაგრამ ქმარი ძილის ნებას აღარ აძლევდა. მარტოდყოფნის ეშინოდა. თავმოებზრებული თეთრი ლიზა უკმაყოფილოდ ბურტყუნებდა: „ქა, ეს რა ღვთის რისხვაა! ეს კაცი აღარც დღე გვასვენებს, აღარც ღამე. ქა, გაგონილა ესეთი ამბავი?!“

ფირუზა მსახურებს აღარ ენდობოდა და ყველა კარს და ფანჯარას თვითონ კეტავდა. დიდ ბნელ ბაღში დამფრთხალი იყურებოდა და გულში შეშინებული ამბობდა: „ბალი კი არა, ტყე არის, თითო ხის ქვეშ თითო ყაჩაღი და ავაზაკი დაიმალებაო“. ღამლამობით ვეება ნაგაზებს უშვებდნენ ჯაჭვებიდან. ალაყაფთან შეიარაღებული მცველი მიდი-მოდიოდა, ფირუზას მოუსვენარი თვალები მაინც მაღალ ფანჯრებისკენ ეჭირა და კედელზე მიდგმულ კიბეზე ამომავალი ქურდები ელანდებოდა. გრიგოლი ამაოდ ცდილობდა მის დაშოშმინებას. თვითონ მას გატენილი დამბაჩა დაჰქონდა თან იმ შემთხვევისათვის, თუ ვინმე ეტლში აუხტებოდა, როცა გვიან ღამით პაემნიდან ან ნადიმიდან ბრუნდებოდა.

იმ ხანებში სოვდაგარ სარდაროვს შუალამისას სახლში ყაჩაღები შეუცვივდნენ, ცოლ-შვილი აუწიოკეს, თვითონ სარდაროვი მძიმედ დაჭრეს და დიდძალი ფული გაიტაცეს. ამ ამბავმა ფირუზას თავზარი დასცა. ძილი სანატრელი გაუხდა. მცირე ფაჩუნი და ჩქამი აფრთხობდა, თავგზას უკარგავდა. წინათ სანთლებს უფრთხილდებოდა, „ადრე დავწვეთ, რათ გვინდა ამდენი სანთლები რომ გვინთიაო“, ახლა თავის ხელით ანთებდა შანდლებსა და ჭალებს. გათენებამდე ჩახჩახებდნენ სანთლები, რათა ბალის კედლებზე ამოცოცებულ ქურდებს ჰგონებოდათ, რომ ზანდაროვების სახლში ჯერ ისევ ეღვიძათ.

ფირუზა შიშმა ჩამოახმო. ლოყები ჩაუცვივდა. გაყვითლდა. ისედაც დაბალი, თითქოს კიდევ უფრო დადაბლდა. სულმთლად გათეთრებული და პირდაბნელებული ფირუზა ახლა საკვირველად ჰგავდა მელქო ფერშანგოვს. შიშით დაზაფრულ თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდა და ყველგან ქურდები ელანდებოდა.

ერთ ღამეს გიჟივით ნამოვარდა ლოგინიდან და ღრიალი მორთო: „ქურდები... ქურდები...“ ახალგაზრდა ზანდაროვი შინ არ იყო. გულგახეთქილი თეთრი ლიზა საცვლების ამარა შევარდა მსახურებთან და ისინი წივილ-კივილით ფეხზე ნამოჰყარა. კედელზე ლანდივით გაკრული ფირუზა ცახცახებდა და ტახტს თვალს არ აშორებდა. მსახურების დანახვისთანავე ლულულს მოჰყვა. „ქურდები ტახტის ქვეშ შეძვრნენ და მანდ არიან დამალულებო“.

მსახურებმა ერთმანეთს გადახედეს. ყველაზე გამბედავი ტახტთან მივიდა, ყოყმანით დაიხარა, ტახტის ქვეშ შეიხედა, მაგრამ იქ ვერავინ აღმოაჩინა. მსახურებმა ბევრი იცინეს. თეთრი ლიზა ქმარს გაუნყრა. „კაცო, რა ღმერთი გინყრება? რა გემართება? რაზე გვაფეთიანებ?“ იმედმოცემული ფირუზა მსახურებს და ცოლს არწმუნებდა, რომ წელან მის ოთახში ქურდები ფეხაკრეფით დადიოდნენ და ჩემს ყვირილზე დაფრთხნენო. მისი სიტყვით, ისინი შორს არ უნდა გაქცეულიყვნენ და ახლომახლო სადღაც უნდა დამალულიყვნენ.

ფირუზამ მსახურებთან ერთად დარბაზების და ოთახების ყველა კუთხე მოჩხრიკა. ათვალიერებდა ფარდებს, მაგიდებს, კარადებს, სავარძლებს, დერეფნებს, ტალანებს, კიბის ფოლორცებს. კიბეებს, მოფარებულ ადგილებს, მიყრუებულ კუთხეებს. ხელში სანთელი ეჭირა, მსახურებს წინ მიუძღოდა და გზას უნათებდა, თუმცა სახლში ჯერ კიდევ არ იყო ყველა კანდელიაბრი და ქალი ჩამქრალი. მსახურები კიბეებზე აჰყავდა და ჩამოჰყავდა. ყველა საეჭვო ადგილს აკვირდებოდა და ზვერაავდა. მსახურებს დაუსრულებელი სიარული მობეზრდათ, მაგრამ ხმას არ იღებდნენ, ფირუზას უკან მორჩილად დასდევდნენ და ჩუმრუმად იცინოდნენ. ამ ყოფაში მოუსწრო მათ შეზარხოშებულმა გრიგოლ ზანდაროვმა.

ფირუზას მისი მოსვლა გაუხარდა. მივარდა და სხაპასხუპით უთხრა: „გრიგოლ, გვიშველე, სახლში ქურდები არიან და დავიჭიროთო“. გრიგოლმა შუბლი შეჭმუნხა. შეშინებული ფირუზა დააშოშმინა, თეთრი ლიზა განზე გაიყვანა და ყურში ჩასჩურჩულა:

— ეგ ავად არის.

თეთრმა ლიზამ თვალებიდან ცრემლი მოინმინდა.

— ღვთისაგან არის შერისხული. სანამ საკუთარი ხელით სანთელს არ დაუნთებს, მანამდე ვერ მოისვენებს. ჩემი ლოცვა-ვედრება არა შველის.

გრიგოლმა აღარაფერი თქვა. თეთრი ლიზას შეშფოთება არ უნდოდა.

7. საიდუმლო თახჩა

სულ ფული, ფული და კიდევ ფული.
გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

ქმრის სიყვიტლით შეფიქრიანებულმა თეთრმა ლიზამ მრავალგზის ასუნებინა მას კრიალოსნის ქარვის მარცვლები, ტანსაცმელი და ლოგინი ნაკურთხი ნყლით დაუნამა, ეკლესიაშიც მოუხშირა სირბილს და მარჩიელ-ექიმბაშებსაც მიაკითხა.

ცოლ-ქმრის სანოლ ოთახში თათრული აფთიაქის სუნი დატრიალდა. ეს აფთიაქი სიონის მახლობლად მდებარეობდა, ბნელ ჩიხში. იქ აღმოსავლური

ნამლები იყიდებოდა. იქიდან მოჰქონდა თეთრ ლიზას ბასმა, ინა, ფერ-უმა-რილი, ნიამფური და გულმოდგინედ ნაღეს-დანაყილი ნელსაცხებელი და დასალევი.

თეთრი ლიზა ქმარს ნამლებსაც აშველებდა და ღმერთსაც ავედრებდა. შინ გაუქრობელად ენთო წვრილი სანთლები. ეკლესიებში კი ყველა ხატს თითის სიმსხო, რგოლებ-რგოლებად ოქროდაკრულ სანთლებს უნთებდა. არც უშველებელი კელაპტრისათვის იშურებდა ფულს. მაგრამ ფირუზას არაფერი შველოდა, სიყვითლე სულ უფრო და უფრო ერეოდა, წინათ მთვარესავით გაბადრული სახე ფილხაზა გაუხდა. დაუშნოვდა, დაეღრიჯა, თვალები გაეცრიცა და ნაცრისფერი გადაეკრა. სულ ერთიანად დაილია, რალაცნაირად შეიკუმშა და შარვალ-ხალათი ტომარასავით ჩამოეკიდა. შიგადაშიგ ენასაც ურევდა. ზოგჯერ ისე სანყალობლად ლულლულებდა, რალაცით დამფრთხალი და შეშინებული, რომ მის შემფოთებულ ცოლს არც სიტყვა ესმოდა, არც ნათქვამის აზრი.

თეთრი ლიზა მალე მიხვდა, რომ კაცებში ყველაზე ჭკვიანი ფირუზა ზანდაროვი ახლა ჭკუადაკარგული იყო.

ერთხელ ფირუზამ გრიგოლს ნიშნისმოგებით გადაულაპარაკა:

— მართალია, ენგი-დუნია მოიარე, მაგრამ ცარიელზე მაინც ვერ დამტოვებ.

გრიგოლმა მხრები აიჩეჩა. თეთრ ლიზას ჩუმად ჩაულაპარაკა:

— მაგას ეგ კრიჟანგობამ უყო.

ფირუზას კი საყვედურით მიმართა:

— კარგი ერთი და, ეგ საიდანლა მოიტანე?

კომშივით გადაყვითლებულ ფირუზას თვალების უაზრო ცეცებაც დასჩემდა და ცეტივით ლაპარაკიც.

ერთხელაც, როცა ყველანი გარეთ გაიგულა, თეთრ ლიზას ხვენწით შესთხოვა:

— ლიზაჯან, გრიგოლს კარგად უყურე, სასმელში ან საჭმელში სანამლავი არ ჩამიყაროს.

თეთრი ლიზა ჯერ შეკრთა და გაჯავრებით წამოიძახა: „ქა, მაგას რას ამბობ?! შვილივით გაზარდე და ფეხზე დააყენე, ეგ სიტყვები გრიგოლზე პირიდან როგორ ამოგივიდაო“, მაგრამ მის საცოდავად გაცრეცილ და დაზაფრულ სახეს რომ შეხედა, მყისვე ყველაფერს მიხვდა.

თეთრმა ლიზამ ფირუზას ნათქვამი გრიგოლს უამბო. გრიგოლისათვის ეს მოულოდნელი არ იყო. თეთრ ლიზას სამძიმარით გამოუცხადა:

— აკი გითხარი, ავად არის-მეთქი.

ორივემ თავი ჩაქინდრა.

იმ დღის შემდეგ გრიგოლი ფირუზას თვალს აღარ ამორებდა.

ფირუზას მან ერთი უცნაურობაც შეამჩნია: იგი დიდხანს რჩებოდა იმ პატარა ოთახში, სადაც განძი იყო დამალული. ახალგაზრდა ზანდაროვი შე-

ფიქრიანდა. ახლა მას გაუჩნდა დაგროვებული სიმდიდრის დაკარგვის შიში, რადგან ეჭვი აღარ ეპარებოდა, რომ მისი ოჩხუბი შეშლილი იყო და შეშლილივით იქცეოდა.

იმ ოთახიდან ფირუზა ყოველთვის კმაყოფილი გამოდიოდა ხოლმე, აშოლ-ლანურ სიმღერას ღიღინებდა ან გაგუდულ-ჩახლეჩილი ხმით ხითხითებდა. ხელებსაც ისეთნაირად იფშვნეტდა, რომ რალაცით ძალზე კმაყოფილი უნდა ყოფილიყო. დაეჭვებული გრიგოლი იმ ოთახის ფარდებში დაიმალა. ფირუზასთან პირისპირ შეხვედრის არ ეშინოდა, რადგან სერიოზულად იყო შემფოთებული. შეშლილს შეეძლო მთელი ოქრო გარეთ გაეზიდა და ახალგაზრდა ზანდაროვი ცარიელზე დაეტოვებინა.

გრიგოლს დიდხანს არ დასჭირვებია ლოდინი. ფირუზა ოთახში ფეხაკრეფით შემოვიდა. ოთახის კარი გასაღებით დაკეტა. ხალიჩასთან მივიდა. ხალიჩა ჩამოხსნა. საიდუმლო თახჩა გააღო და იქიდან ოქროთი სავსე მძიმე ქილა გადმოიღო. სავარძელში ჩაჯდა. ქილა ფერხთით დაიდგა. შიგ ორივე ხელი ჩაჰყო, იქიდან ოქროები ჩხრიალით ამოიღო, ოქროს ფულებით გავსებულ მუჭის პეშვებს აღგზნებული თვალებით დააცქერდა. დიდხანს უყურა, დიდხანს ტკბებოდა და ერთობოდა ოქროების ხელებში თამაშით. მერე ოქროს ფულები ისევ ქილაში ჩაჰყარა, იქიდან მხოლოდ ერთი ოქრო ამოიღო, პირთან მოიტანა და გადაყლაპა. გრიგოლი ფარდის იქით ისეთნაირად შეინძრა, რომ კინალამ თავი გასცა.

ფირუზამ ქილა ისევ თახჩაში შედგა. ახლა იქედან სხვა ქილა გადმოიღო, წელანდელივით ოქროს ფულებს თამაში დაუნყო და ერთი ოქროს ფული კიდევ გადაყლაპა. ბოლოს ეს ქილაც ისევ თახჩაში შედგა და თახჩა დაკეტა (თახჩის გაღება და დაკეტვა მხოლოდ ფირუზას და გრიგოლს შეეძლოთ საიდუმლო გასაღებით). ზედ ხალიჩა ჩამოაფარა. დაკეტილი კარები გააღო და ოთახიდან ღიღინით გავიდა. ამ უცნაური სანახაობით თვალგაშტერებული გრიგოლი მხოლოდ ახლა მიხვდა, თუ რატომ ჰქონდა ფირუზას ოქროსავით ყვითელი სახე. თან შვებით ამოისუნთქა. ფირუზას ბევრი ოქროს წაღება არ შეეძლო იქ, სადაც მისი წასვლა უკვე გარდუვალი იყო.

ამ ამბის გამო გრიგოლმა თეთრ ღიზასთან კრინტი არ დასძრა. საერთოდ, თეთრმა ღიზამ სახლში განძის არსებობაზე არაფერი იცოდა.

გრიგოლი იმ ოთახში აღარ შედიოდა. ჩაფიქრებული უყურებდა განძის ოთახისკენ მიმავალ ფირუზას და შეუმჩნევლად პირჯვარს იწერდა. ფირუზას საქციელი უკვირდა და აცვიფრებდა. სოვდაგრებში ახალგაზრდა ზანდაროვს გაგონილი ჰქონდა, რომ მაშრიყის ქვეყნებში დიდვაჭრები ქარავენებით მოგზაურობის დროს ლალებსა და მარგალიტებს ყლაპავდნენ, როცა ყაჩაღები თავს ესხმოდნენ, მაგრამ რასაც ფირუზა ზანდაროვი აკეთებდა, სულ სხვა რამ იყო. ეს მის აღსასრულს ნიშნავდა.

8. სამნაირი სურვილი

ფული სჯობია თუ ჯანი?
გაბრიელ სუნდუკიანი, „პეპო“

მალე ფირუზა ლოგინად ჩავარდა.

დაბარებულმა მარჩიელებმა შეულოცეს, ექიმბაშებმა რალაც ბალახ-ბულახების წვენი დააღვინეს. მაგრამ, ვერც შინაურმა წამლებმა, ვერც შეშინებულის და თვალდაკრულის შელოცვებმა, ვერც თათრის მოღების ავგაროზებმა ფირუზას ვერაფერი უშველეს. უარესად გახდა. ენით აუნერვლი ტკივილები დაენყო მუცლის არეში. გასივდა და რუმბივით დამრგვალდა. ექიმბაშებმა ეს წყალმანკს დააბრალეს და ახლა ბალახ-ბულახების ხარშვას შეუდგნენ.

გრიგოლს ექიმი არ მოჰყავდა. თავმოხეზრებული აუღელვებლად მოელოდა ფირუზას აუცილებელ დასასრულს.

სიბრალოელის გრძნობა თანდათან უქრებოდა, ხოლო იმის შეგნება, რომ ფირუზა ზანდაროვის სიკვდილის შემდეგ აურაცხელი სიმდიდრის ერთადერთი მფლობელი გახდებოდა, სრულიად გულგრილს ხდიდა ყოფილი მფარველის, აღმზრდელის და ახლანდელი ოჩხუბის მიმართ.

გასავათებული თეთრი ლიზა ქმრის სარეცელს არ შორდებოდა. ქმარიც ებრალებოდა და საკუთარი თავიც. არ იცოდა, ფირუზას ხელიდან გამოცლის შემდეგ როგორ იცხოვრებდა იმ კაცთან, რომლის ნამდვილი სახელი და გვარი ახლაც არ იცოდა.

ერთ დღეს ფირუზამ რალაცნაირად მოიხედა, ცოლს ალერსიანად მიაცქერდა და უთხრა:

— ლიზაჯან, თუ გრიგოლმა სახლიდან გაგაგდოს, სასამართლოში უჩივლე. თეთრ ლიზას გულმა რეჩხი უყო.

— ქა, მაგას როგორ იზამს, განა შვილივით არ გავზარდეთ?!

ფირუზამ გაიცინა.

— საქმეც ეგ არის, ლიზაჯან, ჩვენი გაზრდილია, ამიტომ კიდევ უფრო უნდა გვეშინოდეს.

თეთრმა ლიზამ ერთბაშად ვერ გაიგო, მერე როცა ქმრის ნათქვამის აზრს მიხვდა, ქმარს ფრთხილად შეაპარა:

— თადარიგი უნდა დავიჭიროთ, ფირუზაჯან.

— ვერა ხედავ, რა დღეში ვარ? მე რალას გიშველი?

— უიმე, უნინ დღე გამქრობია, — ანუნუნდა თეთრი ლიზა, — ანდერძი დასწერე და მონმეებს დააბეჭდინე. მაშინ რალას იზამს?

ფირუზამ ხელები გაიქნია, ცოლს შიშითა და ვედრებით შეხედა:

— არა, არა... სიკვდილს ნიშანი რათ უნდა მივცე... აი, ნახავ, მე კიდევ ფეხზე დავდგები...

რამდენიმე დღის შემდეგ ფირუზას მუცლის არეში ისეთი ტკივილები აუ-
ვარდა, რომ დაჭრილივით აღრიალდა, გველივით იკლავებოდა, თავს კედელს
ურტყამდა და ქირის ოფლში იწურებოდა. ახალგაზრდა ზანდაროვი ფირუზას
შეძრწუნებული დაჰყურებდა, გადაყლაპული ოქროები აგონდებოდა, მაგრამ
ამის გამო სიტყვას არა სძრავდა, პირზე კლიტე ედო. არც ექიმს ეძახდა. თეთრ
ლიზასაც ექიმების არაფერი სწამდა და მხოლოდ განთქმულ ექიმბაშებს
აგლეჯდა კალთებს და ქალაქის ყველა უბნიდან მოჰყავდა, რათა ისინი მის
ქმარს თავზე დასდგომოდნენ და ენითუთქმელი ტანჯვისაგან მოერჩინათ.

ექიმბაშებმა ავადმყოფს წყალში გახსნილი ხაშხაში დაალევინეს. ხაშხაშ-
მა ავადმყოფი ჯერ გააბრუა, მერე ტკივილები გაუყურა. ფირუზამ თითქოს
ჩასთვლიმა კიდეც, მაგრამ მალე ისევ მოუსვენარი წრიალი დაიწყო და
ბოდვას მოჰყვა. ნარამარა ფერშანგოვს ახსენებდა. შიგადაშიგ ახალგაზრდა
ზანდაროვს ემუქრებოდა. ვილაც ასარ-ბასარებს აგინებდა, რომელნიც მისი
ფულით ღორებივით სუქდებოდნენ. ალაგ-ალაგ თეთრ ლიზასაც გადასწვდა,
„თერძის ქალს“ ეძახდა და გრიგოლის დოსტობას უსაყვედურებდა. გრიგოლმა
და თეთრმა ლიზამ ერთმანეთს გადახედეს. ექიმბაშები და მარჩიელები დაუ-
ყოვნებლივ ოთახიდან დაითხოვეს.

ნაშუალამევს ფირუზას ისევ აუვარდა ტკივილები. ექიმბაშებმა ისევ ხაშხა-
ში გახსნეს წყალში. ხაშხაშით გააბრუეს და ტკივილები გაუყურეს.

მეორე დღეს თეთრმა ლიზამ მღვდელი დააძახებინა და სახლი გაანათვლი-
ნა, ავადმყოფსაც და მის ოთახსაც ნაკურთხი წყალი აპკურებინა. წამდაუნუმ
პირჯვარს იწერდა და ხატებს მუხლისჩოქვით უვლიდა, მსახურებს კი სხვა-
დასხვა ეკლესიებში გზავნიდა სანთლების დასანთებად. თვითონ სახლიდან
ფეხს აღარ იცვლიდა, რადგან ქმრის გადარჩენის იმედი აღარა ჰქონდა. მის
აღსასრულს ყოველწამს მოელოდა, სასთუმალთან მოუშორებლად ეჯდა და
გახურებულ შუბლზე ხან ყინულის ნაჭერს ადებდა, ხან ცივ წყალში განურულ
ტილოს უცვლიდა.

აუტანელმა ტკივილმა და აუნერელმა ტანჯვამ ფირუზა გამოაფხიზლა. გო-
ნება დაენმინდა. გონზე მოსული ახლა სიკვდილის შიშმა შეიპყრო. სიკვდილს
ემალეობოდა. სიკვდილს გაურბოდა. სოცოცხლეს ეპოტინებოდა. ფანჯრები-
საკენ სულწასული იყურებოდა, მზის ოქროს მტვერში მოლივლივე ცარგვალს
და ახალგადაშწნებულ ფოთლებს ხარბად აშტერდებოდა. სიკოცხლეს
ებლაუჭებოდა. ყველას სიკვდილისაგან დახსნას ეხვეწებოდა და ყელამდე
ოქროში ჩასმას ჰპირდებოდა, ვინც კი მას სიკვდილისაგან დაიხსნიდა და სი-
კოცხლეს აჩუქებდა. გულაჩუყებული თეთრი ლიზა ქმარს ლოცვების თქმას
ურჩევდა, მაგრამ ფირუზამ არც ერთი ლოცვა არ იცოდა. სიკვდილის შიშმა
მოულოდნელად მას ღმერთი გაახსენა, მაგრამ მყისვე ხელი აუქნია. ცოლს
მღვდლის მოყვანასა და ზიარებაზე უარი უთხრა. თვალებიდან ცერისოდენა
ცრემლები წამოსცვივდა. ძალ-ღონე მოიკრიბა და ჩაფიქრებულ გრიგოლს
ნაწყვეტ-ნაწყვეტ უთხრა:

— გრიგოლ, სამი რამ უნდა ამისრულო...
— მითხარი, ფირუზჯან, გაუჩინარს გავაჩენ.
— მე დიდი დღე აღარ დამრჩენია... ამას ჩიჩინი აღარ უნდა... და ამასლა გთხოვ... აზარფეშით წითელი ღვინო დამალევინე... თარი მომიტანე... თექ-ვსმეტი წლის გოგო ტანგახდილი მაჩვენე...
— უი, დამიდგეს თვალები! — შეჰყვირა თეთრმა ლიზამ და ტუჩებზე ორი თითი დაიდო.

გრიგოლმა ფირუზას თხოვნა არ გაიკვირვა, გაულიმა და თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია.

— ამქვეყნად, — ამბობდა მომაკვდავი ფირუზა, — კაცი სიხარულისთვის არის გაჩენილი... თავი და თავი სიცილი, სიმღერა და სიყვარული არის... თავიდანვე ვიცოდი, მაგრამ ბოლოს ჭკუა დავკარგე... თეთრი და წითელი ნეტარების სასყიდელია... რასაც ფულით იყიდი და გაიხარებ, ის რატომ უნდა დასთმო... მე კი რა ვქენი... ახლა ამას აღარაფერი ეშველება... — გრიგოლს მუდარით შეხედა და თხოვნა გაუმეორა, — ამისრულე, რაც გითხარი... სანამ ჩემს მუცელში ეშმაკები ისევ ფერხულს დაუვლიან... სანამ გონება მაქვს... სანამ ყურს ესმის და თვალი უყურებს.

ფირუზა გაჭირვებით, სვენებ-სვენებით ლაპარაკობდა, თან ცრემლები სდიოდა თვალებიდან. თეთრი ლიზა უკვე მოთქმით ზღუქუნებდა. ფირუზამ გაცინება სცადა, ცოლს გაეხუმრა:

— ლიზაჯან, შენსავით არავინ მიტირებს... კარგი ქალი იყავი, რა ვუყოთ, რომ მაკა გჯობდა, სამაგიეროდ, შენ ყველა ცოლსა სჯობდი... შენს ამაგს არც ჩვენი გიგა დაივინყებს... გიგაჯან, არ გენყინოს, მაგრამ ამოდენა სიმდიდრეს ისევ წისქვილებთან, ჩვენს სანვრიმალაში ტკბილად ცხოვრება გვერჩივნა... თეთრ ლიზას გული ამოუჯდა.

გრიგოლსაც ცრემლები მოადგა თვალებზე.

— ფირუზა ზანდაროვი თუ ალაპარაკდა... ხომ იცი, რომ აღარ გარემდება... რაღას უცდი, გიგაჯან.

ღვინისა და თარის შოვნას ფიქრი არა სჭირდებოდა. ძნელად შესასრულებელი ფირუზას მესამე თხოვნა იყო. თექვსმეტი წლის გოგოს შოვნა და მისი სხეულის გაშიშვლება ადვილი საქმე არ იყო. მაგრამ გრიგოლ ზანდაროვმა მტკიცედ გადაწყვიტა, რადაც უნდა დასჯდომოდა, ნაამაგარი აღმზრდელისათვის სამივე თხოვნა პირნათლად შეესრულებინა.

თეთრი ლიზა ცალკე გაიხმო, დასხდნენ და დიდხანს ილაპარაკეს. ღარიბი მეზობლების გოგოები გაიხსენეს და სათითაოდ ჩამოთვალეს. თეთრმა ლიზამ თავი გაიქნია, გრიგოლს გადაჭრით უთხრა:

— არა, გრიგოლჯან, აქედან არაფერი გამოვა. ღარიბები უფრო პატიოსნები არიან, ვიდრე მდიდრები. არავინ დაყაბულდება.

— ეგ მეც ვიცი, ლიზაჯან, მაგრამ ხერხს უნდა მივმართოთ, ძველი მეზობლები ჩამოიარე, ლამაზებში ყველაზე ლამაზი ამოარჩიე, დედ-მამას ფირუზა

შეაცოდე, უთხარი, ეს ამბავი მარჩიელის კარტში ამოვიდა-თქო, ისიც უთხარი, რომ ერთბაშად გავამდიდრებთ და სილარიბიდან ამოვიყვანთ.

თეთრმა ლიზამ უარის ნიშნად ისევ თავი გააქნია.

— არა, გრიგოლჯან, არც ეგ იქნება. ჩემსავით შენ ლარიბებს არ იცნობ. ეგეც არ იყოს, მეც ცოდო ვარ. ხალხში როგორღა გამოვჩნდე? ფირუზა როგორღა ვიტყვო? ეჰ, ეგ რომ მაგ დღეში არ იყოს, მეც ჩემს იალქნებს ავუშვებდი, მაგრამ რაღას ვიზამ? არ გაიგონე? სიკვდილის წინ ისევ მაკა აგონდება და ის ღვთისპირიდან გადავარდნილი დედაკაცი ეხლაც ენატრება! — თეთრმა ლიზამ გრიგოლს თამამად შეხედა. სახეზე ოდნავ წამოწითლდა და ურჩია, ისევ ის სჯობს, გასტინიციდან ან სამიკიტნოდან ახალგაზრდა გოგო მოუყვანო. მეც სირცხვილს გადავრჩები და ფირუზასაც თხოვნას შეუსრულებ.

გრიგოლი ჩაფიქრდა. თეთრი ლიზას რჩევა ჭკუაში დაუჯდა. ეტლით დაუყონებლივ ავლაბარში გაქანდა. ნაცნობ მიკიტანს მოელაპარაკა და ახალგაზრდა გოგოებში ყველაზე ტანადი და ლამაზი გოგო ამოარჩია.

9. მექაჰი

სანყლის პური იაფად არ იშოება.

გაბრიელ სუნდუკიანი, „პეპო“

მიკიტანმა ჯერ ბევრი იცინა, მერე თავის ქნევით მოიგონა მთელ ქალაქში განთქმული „ლხინის პაპა“.

მეძავი ქალი გრიგოლმა გადმოხურულ ეტლში წინა სკამზე დასვა, თვითონ უკანა სკამის ბალიშებზე მოთავსდა, ხელჯოხის კაუჭი მეეტლეს ზურგზე დაადო და ეტლი სოლოლაკისკენ გაარეკინა.

გზაში როსკიპს სხვათა შორის ჰკითხა:

— ვინ გაგყიდა?

— დავით გერმანოზიშვილმა.

გრიგოლმა გოგო ცნობისმოყვარეობით შეათვალიერა.

— სადაური ხარ?

— ბერთუბნელი.

ბერთუბანი ფანდურაანთ იოსების სოფელი იყო. ზანდაროვი ისეთნაირად შეიშმუშნა, როგორც ეს ადამიანებს დავინყებულებს ამბის გახსენების დროს ემართებათ ხოლმე.

— რა გქვიან?

— ნათია.

ზანდაროვს ფანდურაანთ იოსების სახელი გაახსენდა და წარბი ასწია.

— რა გვარი ხარ?

— ფანდურაშვილი.

ეს ზანდაროვის ნამდვილი გვარი იყო. თუმცა ცნობისმოყვარეობა გაუცხოველდა, მაინც უხალისოდ იკითხა:

— ეგ სახელი ვინ დაგარქვა?

— ნათია მამაჩემის ბიძაშვილის ცოლს რქმევია, — რალაცნაირის სიამაყით წარმოთქვა როსკიპმა გოგომ, — მამაჩემს ყოჩალი და ლამაზი ბიძაშვილი ჰყოლია. იმის პატარძალი საყდრიდან ბატონს მოუტაცნია. იმასაც ბატონი მოუკლავს და გაქცეულა. პატარძალს კი ძუძუს თავზე დაუკრავს დანა. ჩვენს სოფელში ეხლაც სიმღერებში მღერიან ნათიას და იოსებას ამბავს. თურმე ძალიან ჰყვარებიათ ერთმანეთი. მამაჩემს თავის პატარა ბიჭობაში ჰყოლია ნანახი ნათიაც და იოსებაც. მე რომ დავბადებულვარ, ჩემთვისაც ნათია დაურქმევია.

ზანდაროვი ერთხანს გაჩუმებული იჯდა. მერე მეძავს გულგრილად ჰკითხა:

— მერე, დაიჭირეს იოსება?

— არა, სათათრეთში გადაიკარგა.

— სანყალი, — წარმოთქვა ზანდაროვმა, — იცი, რა უნდა გააკეთო ჩემს სახლში? — ისევ გაუბა საუბარი გრიგოლმა სამიკიტნოს გოგოს.

— ვიცი. სუთია მიკიტანმა მითხრა.

— სუთიამ დაგაყენა მაგ ხელობაზე?

მეძავმა გაიცინა.

— ავლაბრის სამიკიტნოებში სოფლელ გოგოებს მაშ რისთვის ყიდულობენ?

— სოფლელი გოგო მაგ ხელობას როგორ იტან?

— ობლობაში ვარ გაზრდილი, უპატრონო. ჩემთვის ყველაფერი სულერთია.

ზანდაროვმა დაამთქნარა. ღამენათევს და უძილოს თვალეზი ებლიტებოდა. წარსული ცხოვრებიდან და თავგადასავლიდან იგი იმდენად მოკვეთილი იყო, რომ თავად დავით გერმანოზიშვილის ხსენებამ მას მხოლოდ უბრალო ცნობისმოყვარეობა აღუძრა. არც ქორწინების იმ ღამის გახსენებას და ახლო ნათესავთან შეხვედრას აუღელვებია იგი.

მეძავად გადაქცეულ ნათესავისადმი არავითარ სიბრალოულს არ გრძნობდა, პირიქით, მეეტლეს აჩქარებდა, რათა სანამ ფირუზას ჯერ კიდევ პირში სული ედგა, მისთვის მიესწრო და მისი თხოვნა შეესრულებინა.

10. შირუზას სიკვდილი

**ბაჰ! ბაჰ! ვინ აკაკუნებს კარებზე: ვინ არის მანდ? სიკვდილი-
მოემზადე წასასვლელად-
კლოდ ტილლიე, „ჩემი ძია ბენყამენი“**

გრიგოლმა მეძავი გოგო თეთრ ლიზას ჩააბარა. ავადმყოფის ოთახში კარებთან ჩამომსხდარი ექიმბაშები და მარჩიელები დაითხოვა. მსახურებიც მიფანტ-მოფანტა და თვითონ დადგა კარებთან დარაჯად.

მეძავს ტანსაცმლის გახდაში თეთრი ლიზა ეხმარებოდა, თან „სულითხორ-
ცამდე ნანყმედილ“ ქმარზე ბრაზდებოდა. გოგო თვინიერად იდგა. არც რცხ-
ვენოდა, არც წითლდებოდა. თეთრმა ლიზამ ავად შეუბღვირა, მაგრამ მყისვე
მოაგონდა, რომ მის წინ ავლაბრის სამიკიტნოს კახპა იდგა.

გამიშვლებული და თმაჩამოშლილი გოგო ფირუზა ზანდაროვს ოთახში
შეუგდეს.

გრიგოლ ზანდაროვმა ისე გაიცინა, როგორც ასეთ დროს ფირუზა ზანდა-
როვი იცინოდა ხოლმე.

თეთრი ლიზა ანუნუნდა:

— ქა, გაგონილა?! მთელი ცხოვრება ფირუზას გოგოებსა ვსდიე, ეხლა
კვდება და მაინც თავისას არ იშლის. თუ ეს ამბავი გამჟღავნდა, თავი სადღა
გამოვყო?

გრიგოლმა სიცილით ანუგეშა:

— ფირუზა ზანდაროვი ისე კვდება, როგორც ცხოვრობდა. დარდი ნუ გაქვს,
ლიზაჯან, ჩემი ქისა ვისაც გინდა, გააჩუმებს.

ქისას ხსენებაზე თეთრ ლიზას დაუნერელი ანდერძი გაახსენდა. საყვედუ-
რით ნარმოთქვა:

— მაგისტანებს ისევ ის არა სჯობდა, რომ ანდერძი დაენერა და დაე-
ბეჭდა!

გრიგოლმა გულდასმით შეათვალიერა თეთრი ლიზა. მისი შიშის მიზეზი
მისთვის მყისვე გასაგები გახდა, ყელზე დედაშვილურად მოეხვია, მხურვალედ
აკოცა და ალერსიანად უთხრა:

— ჩვენ ქალღმერთები რათ გვინდა, ლიზაჯან? რასაც ხელს დაადებ, შენი არ
არის? შენ ოღონდ მითხარი, რა გინდა და რა გჭირდება!

თეთრმა ლიზამაც მადლიერებით შეხედა ფირუზას აღზრდილს, ხმაში
ცრემლი გაუჩნდა:

— მაშ, მაშ, ფირუზას დამკარგავს შენს გარდა სხვა ვისი იმედი უნდა
მქონდეს!

— მეც შენს მეტი ვინა მყავს?

ნამოიძახა გრიგოლმა და ერთხელ კიდევ მოეხვია თეთრ ლიზას, რომელსაც
მისმა სიტყვებმა გულიც აუჩუყა და ეჭვიც აღუძრა.

მის თვალში დაბეჭდილ „ანდერძის ქალღმერთს“ უფრო მეტი ფასი ჰქონდა,
ვიდრე ახალგაზრდა სოვდაგრის აღთქმას.

იმ ოთახში, სადაც ფირუზა კვდებოდა, ბევრი ძვირფასი ნივთი გაქრა.
გრიგოლმა ეს შეამჩნია, მაგრამ ყურადღება არ მიაქცია. მას არც ის ვეებერ-
თელა სკივრი მოხვედრია თვალში, რომელიც სხვადასხვა სამკაულებით იყო
გავსებული და რომლის გასაღები თეთრ ლიზას ჯვართან ერთად ყელზე
ეკიდა. იმით იძინებდა და იღვიძებდა. მრავალჭირნახული, ათასნაირ ჯავრსა
და დარდს გამოვლილი დედაბერი თადარიგს იჭერდა.

ფირუზას ოთახის წინ კედელთან გამწკრივებულ მსუბუქ, მოოქროვილ სავარძლებზე გრიგოლ ზანდაროვი და თეთრი ლიზა მასლაათით გართულნი ისხდნენ და იმ ოთახიდან მეძავი გოგოს გამოსვლას უცდიდნენ.

კარებთან ოდნავ შემკრთალი გოგო გამოჩნდა.

თეთრმა ლიზამ ის მყისვე მეზობელი ოთახისაკენ გააქანა, გრიგოლი კი ფირუზას ოთახში შევიდა.

ფირუზა კედლისკენ პირშებრუნებული იწვა.

- ღვინო მომიტანე... — მოესმა გრიგოლს მისი მისუსტებული ხმა, — მაგრამ შიგ წყალი არ გაურიო.

გრიგოლმა ნათქვამის აზრი ვერ გაიგო.

— დალოცვილო... აშოლლანი კვდება თუ სოვდაგარი? გარყვნილი ვიყავი... მაგრამ სამიკიტნოს გოგოებს ახლოს არ გავკარებივარ... კარგი... კარგი... ეს ფლუსტი იყოს... ორი რამე მაინც შემისრულე...

გრიგოლმა აზარფეშით ღვინო მოურბენინა. თავისი ხელით დააღვეინა აღმზრდელს, რადგან ფირუზას გრძელტარნიანი აზარფეშის ხელში დაჭერის თავი აღარა ჰქონდა. თეთრი ლიზაც იქვე იდგა. ქმარს თეთრ-ყვითელ უღვაშებზე, ნიკაპზე და პერანგის საყელოზე დაღვრილი წითელი ღვინის ლაქები ხელსახოცით მოწმინდა და ბალიშები მზრუნველობით გაუსწორა. ფირუზა თვალდახუჭული იწვა. მძიმედ სუნთქავდა. თეთრი ლიზა ქმრისკენ სწრაფად დაიხარა და ყურში კვლავ მღვდლის მოყვანის თხოვნა ჩასჩურჩულა.

— თარი...

ამოიხრიალა მომაკვდავმა.

თარი იქვე მაგიდაზე იდო. ფირუზას ხელში მისცეს და ძლივს დააჭერინეს. ძველ დამკვრელსა და მომღერალს თითები არ დაემორჩილა. სუსტად ჩამოჰკრა სიმებს და უსიამოვნოდ ააჟღარუნა. თარი ხელიდან გაუვარდა, საბანზე გადაუგორდა და იატაკზე ზრიალით დაეცა. ფირუზამ თვალები დახუჭა. თეთრი, გაბურძენული ნამწამები მსხვილი ცრემლებით დაუსველდა. თეთრმა ლიზამ პირზე ხელსახოცი მიიფარა, რათა ქვითინი ჩაეხშო და მომაკვდავი ქმარი არ შეენუხებინა.

ერთი წამით თვალწინ დაუდგა მეტეხის ციხესთან მრგვალ აივანზე დაირით ხელში გადმომდგარი ტანმორჩილი გოგო და ციხის პატარა სარკმელზე მომდგარი მწითური ბიჭი. გული ყელში მოებჯინა, მაგრამ თავი შეიმაგრა. ქმარს დაბნეული დასცქეროდა და დროგამოშვებით პირჯვარს იწერდა.

ფირუზას თვალებზე რული ეკიდებოდა. სთვლემდა და ძილი ერეოდა.

თეთრი ლიზა ქმარს სასთუმალთან მიუჯდა, გრიგოლი შორიახლო დაჯდა.

შუალამისას ფირუზამ გრძნობა დაჰკარგა და განთიადზე საშინელი ტანჯვით გარდაიცვალა.

თვალები თეთრმა ლიზამ დაუხუჭა.

გრიგოლი წელში გასწორდა.

ახლა ის ერთადერთი ზანდაროვი იყო.

11. ზვირისნარის ქალაქი

შენ ქალაქს უყურე, სიტყვას რას კითხულობ!
ქალაქური დიალოგი

ფირუზა ზანდაროვის სიკვდილის ამბავი მთელ ქალაქს მოედო. სოვდაგრები ქარვასლებიდან მოცვივდნენ. ყველას ერთბაშად მოაგონდა მხიარული „ლხინის პაპა“. ყველა მის კარგკაცობაზე ლაპარაკობდა, ავი არც არავის უთქვია და არც ვინმეს გახსენებია.

გრიგოლ ზანდაროვმა თავისი აღმზრდელი ისეთნაირად გააპატიოსნა, რომ ქალაქში დიდხანს ლაპარაკობდნენ.

პანაშვიდზე მართლმადიდებელი მღვდლები, სომხის ტერტერები და კათოლიკე პატრები ერთმანეთში იყვნენ არეულნი. არავის გაჰკვირვებია, რომ მდიდარსა და განთქმულ სოვდაგარს სხვადასხვა სარწმუნოების მღვდელმსახურები უგებდნენ წესს. არც ის გაუკვირდებოდათ, ფირუზა ზანდაროვის პანაშვიდზე თათრის მოღები რომ გამოჩენილიყვნენ.

ამის ნამდვილი მიზეზი კი სულ სხვა იყო.

სომხური ეკლესიის დავთრებში გეურქა ზანდაროვის სახელი მოჩხრიკეს, ხოლო კათოლიკურ ეკლესიაში ფრანჩესკო ზანდაროვის სახელი. საბუთები ტერტერებმა და პატრებმა გრიგოლ ზანდაროვს წინ დაუდეს. გრიგოლი შეფიქრიანდა, თეთრ ლიზასთან ჩურჩული გააბა. თეთრმა ლიზამ ეს აინუნში არ ჩააგდო. მან მართლმადიდებლების ეკლესიაში გიორგი ზანდარაშვილთან ჯვრისნარის ისე კენკენად შენახული ქალაქი გამოაჩინა, რომ ტერტერების და პატრების საბუთები მყისვე გააბათილა.

მოუხედავად ამისა, პანაშვიდებზე სომხის ტერტერები მაინც გეურქა ზანდაროვს ავედრებდნენ ღმერთს, ხოლო კათოლიკე პატრები — ფრანჩესკო ზანდაროვს.

მართლმადიდებელი მღვდლებიც გულმოდგინედ ასრულებდნენ წესს.

მღვდლებიც, ტერტერებიც და პატრებიც გრიგოლ ზანდაროვის მიერ გულუხვად იყვნენ დასაჩუქრებულნი.

ყველაზე მეტი მან მაინც ტერტერებსა და პატრებს მისცა, რადგან ეშინოდა ამ საქმეში ეგ ზარხოსი არ ჩარეულიყო და მართლმადიდებელთა ეკლესიას იმაზე მეტი არ წაეღო, რაც უკვე მიცემული ჰქონდა.

დაქვრივებულ თეთრ ლიზას პანაშვიდების დროს მარცხნივ მაიკო კურტანძე უჯდა, მარჯვნივ — ფერშანგოვის დედა.

ჭირისუფლისა და ქვრივის როლს ის ისევე კარგად ასრულებდა, როგორც ცოლის როლს ასრულებდა. ხან ცივად გაჰკიოდა, ხან გულსაკლავად იმდულრებოდა. მხოლოდ მაშინ ჩუმდებოდა, როცა მიცვალებულის ოთახში გრიგოლ ზანდაროვის ნაცნობი დიდკაცები სამძიმრისთვის შემოდოდნენ.

მეზობლებს, თავდახურულ დედაკაცებს და სოვდაგრების ჯალაბებს კი არ ერიდებოდა. პირიქით, მათ დასანახად და გასაგონად თავში ხელებსაც იშენდა და ხმამალლაც მოთქვამდა.

ისინიც ტოლს არ უდებდნენ მოთქმა-ტირილში.

სერთუკიანი ბართლომე კურტანიძე კედელთან ფეხმოუცვლელად იდგა. ბაღდადი ხელში არ ეჭირა, რადგან ტირილს არ აპირებდა. სადღაც, ყავისფერი თვალების სიღრმეში იდუმალად გაციებულ ღიმილით დასცქეროდა სულერთიანად გამოცვლილ და საოცრად გადაყვითლებულ ფირუზა ზანდაროვს, რომელიც აღარც მისთვის და აღარც სხვებისთვის საშიში აღარ იყო. უხაროდა, რომ კუბოში ფირუზა ზანდაროვი იწვა და არა ბართლომე კურტანიძე. მისი ჩაბნელებული თვალების გუგებში მაცდურად მიმალული ღიმილი ამ აზრის გამონაკრთომი იყო.

ფირუზა ზანდაროვი გაქვავებული იწვა მუხის კუბოში. თავით და ფერხთით ოთხი გრძელი კელაპტარი ენთო. ძლიერი სინათლით განათებული მისი ყვითელი სახე ყველას თვალში ხვდებოდა. მკერდზე ორი მრგვალი პური ედო. როცა საიქიოში ფირუზა ბენვის ხიდზე გაივლიდა და სამოთხის კარს მიადგებოდა, ჯერ ერთი პური, მერე მეორე — სამოთხის ალაყაფთან დარაჯად ამართული ორი ასლანისათვის უნდა გადაეგდო. სანამ ასლანები პურს დასწვდებოდნენ, უნდა მოესწრო და სამოთხეში შევარდნილიყო.

ერთი სიტყვით, ფირუზა ზანდაროვი საიქიოშიც ისევე უნდა მოქცეულიყო, როგორც სააქაოში იქცეოდა.

კარი მეცხრამეტე

1. მოგზაურობა თბილისის მოედანზე

აქ ერთმანეთს ხელს უწვდიან ევროპა და აზია.
ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

მეცხრამეტე საუკუნის 40-იან წლებში თბილისმა ევროპული იერი მიიღო. სოლოლაკმა და გარეთუბანმა უკან მოიტოვა ანჩისხატის უბანი, თათრის მოედანი, მეტეხი, აბანოების რიგები, ხარფუხის აღმართ-დაღმართები და ნარიყალა.

ძველი ქალაქი, თავისი პატარა და აივნისი სახლებით, სადღაც ქვემოთ, მტკვარზე მიკრული აღმოჩნდა, ხოლო ახალი ქალაქი ახალ უბნებში ღონივრად ზლიდა მხრებს, ფართოვდებოდა, ლამაზდებოდა და მშვენივრდებოდა.

ქალაქი აქეთ შაიტახტისკენ მიიწეოდა, იქით — მამადავითისაკენ. სწრაფად ქრებოდნენ ჯაგნარი და ხევ-ხუვები ვერის მიდამოებში.

ნიკოლოზის, ერევნისა და ალექსანდრეს მოედნებზე, ხანის, ველიამინოვის და ინჟინრების ქუჩებზე ხუროთმოძღვრები იტალიური სტილის ქვის სახლებს აშენებდნენ, ვენეციური და ფლორენციული შენობები თავს იწონებდნენ ძველი, პირდაუბანელი ქუჩებისა და შუკების შორიახლო.

თბილისი იერსა და ელფერს იცვლიდა.

„ირაკლის ფაიტონის“ (მამაპაპური ურმის) გვერდით ეტლებიც გამოჩნდნენ. ყურთმაჯებიან სოვდაგრებს და ჩოხაახალუხიან თავადაზნაურებს გვერდში ახალგაზრდა „ხახვის ფრანტები“ ამოუდგნენ. გამრავლდნენ პოლიციელები, მოხელენი, წვრილი მრეწველნი, ჯამბაზები, ქურდები, როსკიპები, გლახები და გაურკვეველი ხელობის ადამიანები.

გაჩნდა ევროპული სანახაობანი და გასართობები.

დიდკაცობა კეთილშობილთა საკრებულოში ერთობოდა, მოხელენი რუსულ დრამატულ თეატრში ატარებდნენ დროს, ვაჭრები და ხელოსნები მოხეტიალე მსახიობების ბალაგანებს ეტანებოდნენ, მდაბიონი და ძველი ყაიდის ვაჭარ-ხელოსნები — ყარაგოზას ჩრდილების თეატრს, ნალღს, სალაყბოს, კრივსა და არიფანას.

საკრებულოში ბანქოს თამაშობდნენ. ისინი, ვინც მწვანე მაგიდებს არ უსხდნენ, ცეკვით ერთობოდნენ. მეფისნაცვლის თეატრად გადაკეთებულ მა-

ნეუმი რუსული დასი ფარსებს, ვოდევილებს და მელოდრამებს წარმოადგენდა. ხალხმრავლობა იყო ევროპელი ემიგრანტების სასტუმროებში, რესტორნებსა და ყავახანებში.

ხალხის ფუსფუსი თბილისის მოედნებსა და ბულვარებზე ნაშუადღევს იწყებოდა.

ზოგნი სეირნობდნენ, ზოგნი გრძელი ხის მწვანე სკამებზე ისხდნენ, ზოგნი უთავბოლოდ დაბორიანებდნენ და ზოგნი ახლადაყრილ ცაცხვებქვეშ ნაცნობებს უცდიდნენ და ნამდაუნუმ საათს დასცქეროდნენ.

ხელიხელგაყრილი ქალ-ვაჟნი სანახაობათა საყურებლად გარბოდნენ, ხნიერნი ნელი ტაატით დასეირნობდნენ და ერთმანეთს მდაბლად თავს უკრავდნენ.

ვოლტიჟორ ჟან პოლს ერევნის მოედანზე ბალაგანი ჰქონდა გამართული. გერმანელი შულცის მხატვრულ კაბინეტში თბილისელებს ჰამბურგიდან ჩამოტანილ სანთლის ფიგურებს უჩვენებდნენ. ნიკოლოზის მოედანზე მექანიკოს კრამერის პატარა თეატრში თოჯინებს ათამაშებდნენ. ჯამბაზი ფრანც ბრონი სათამაშო ქალაქების საშუალებით ხელის სისწრაფის დემონსტრაციას ახდენდა და გულუბრყვილო მაყურებლებს თვალს უცვიფრებდა.

გრიგოლ ზანდაროვმა ყველა გასართობს სათითაოდ ჩამოუარა, ყველგან ცხვირი შეჰყო და ყველგან გამოჩნდა, რათა პარიზულად მორთულ-მოკაზმული წარმოსადეგი მამაკაცი ყველას დაენახა და ყველას მასზე ელაპარაკა.

ნაადრევი გაზაფხულის მზიანი ამინდი იდგა.

მოედნებსა და ბულვარებზე ხალხი ზიმზიმებდა.

...სოლოლაკის ხევთან, ბაზრის ფარდულების მახლობლად, ნავებიანი საქანელაა ამართული. საქანელას ნავებით ქალ-ვაჟები დაქანაობენ. იქვე კარუსელი ბრუნავს. კარუსელის ხის ჭრელ-ჭრულად შეღებილ ცხენებსა და ეტლებში ბავშვების მაგივრად მოზრდილები სხედან. სამაგიეროდ, კარუსელი ფეხშიშველა პატარა ბიჭებს მოჰყავთ მოძრაობაში. ისინი კარუსელის პატრონს, ფრაკში გამოწყობილ ფრანგს, დროგამოშვებით კარუსელის შიგნითა კიბით მალლა აჰყავს და წრისებური ფიცარნაგის გამოშვერილ ბოძებთან აყენებს. ზარის დარეკვისთანავე, თითოეული ბიჭი თავის ბოძს ხელებით აწვება, კარუსელი ჯერ ნელა იწყებს მოძრაობას, მერე, როცა ბიჭები სრიალს უჩქარებენ, მთელი კარუსელი, ხის ცხენები, ეტლები და მათი მგზავრები თავბრუდამხვევად ტრიალებენ. პატარა ბიჭები არა ჩანან, რადგან წრისებურ ფიცარნაგს შავი ხავერდის განიერი, ოქროსფრად მოხატული არშია აქვს შემოვლებული. ამიტომ ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, თითქოს კარუსელი რალაც უხილავი ძალით ბრუნავდეს და ტრიალებდეს.

კარუსელისა და საქანელას გარშემო აუარებელი მაყურებელი სეირს უყურებს. მაგრამ ბრბო მარტო აქ არ იყრის თავს. სადღესასწაულოდ ჩაც-

მულ-დახურული ხალხი მრავლად ეტანება ძველებურ ქალაქურ გასართობ-სა-
ნახაობებსაც.

მხიარულ ბრბოში ოჩოფეხებზე შემდგარი აბელი მარდად დაიარება და
გამვლელ-გამომვლელს აცინებს. ორ მაღალ ბოდს შუა ჰაერში გაჭიმულ
თოკზე ჯამბაზი თამაშობს. მას ჩოხაზე პანანინა ზარები და წმინდა სარქი-
სის ავეგაროზები აქვს ჩამოკიდებული და თოკზე ხტუნაობის დროს ზარები
და ეუვნები ყურისწამლებად ჟღარუნობენ. თოკის ქვეშ გრძელქუდიანი ტა-
კიძასხარა დახტის, დარბის, მალაყებს გადადის და მერე სასაცილო ქუდით
ბრბოში გროშებს აგროვებს.

ტაკიძასხარა გრიგოლ ზანდაროვთან სხარტი მალაყით გაჩნდა, წინ დაუ-
ხტა, ქუდი მოუხადა და სამონყალოდ გაუშვირა.

ზანდაროვმა ხელი შარვლის ჯიბეში ჩაიყო, იქიდან მუჭით ვერცხლის
ფულები ამოიღო და ტაკიძასხარას ქუდში ჩაუყარა. ტაკიძასხარამ ნადავლი
მკერდზე მიიკრა, ისევ განზე გახტა, რამდენიმე მალაყით თოკის ქვეშ გაჩნდა
და ქუდი თოკზე გაჩერებულ ჯამბაზს აუგდო.

მაყურებლებმა ცნობისმოყვარეობით შეათვალიერეს გულუხვი მწყალო-
ბელი. ბრბოში ჩურჩული გაისმა. ვიღაცამ „მილიონერი“ ახსენა. ამ სიტყვაზე
გრიგოლ ზანდაროვისკენ ერთმა ლამაზმა ქალმა მოიხედა, რომელსაც თან
ახალგაზრდა კორნეტი ახლდა. ქალს ისეთი კეთილი სახე და საოცრად ნა-
თელი შავი თვალები ჰქონდა, რომ ზანდაროვმა უნებლიეთ მას ისე გაულიმა,
როგორც ის არასოდეს არ ილიმებოდა. იმ ქალის და გრიგოლ ზანდაროვის
თვალები ერთი წამით შეხვდნენ ერთმანეთს.

ქალმა ერთხელ კიდევ მოიხედა მისკენ, მაგრამ იმწამსვე ამოძრავებულმა
ბრბომ ჩაითრია და გაიტაცა.

ზანდაროვი სწრაფად გაექანა მისკენ, მაგრამ თვალი ველარსად მოჰკრა.
ხან საქანელას ეცა, ხან კარუსელს მივარდა, აქეთ-იქით იხედებოდა, მაგრამ იმ
ქალს ვერსად პოულობდა. თვითონაც ბრბოს მორევში მოქცეული, ძლივძლიო-
ბით იკვლევდა გზას. ისედაც მაღალი, თავს უფრო მაღლა სწევდა, თვალებით
ყველგან იმ ქალს დაეძებდა, იდაყვების ჩქარი მოძრაობით მიარღვევდა ბრბოს.
ბევრს ტლანქად ჰკრავდა ხელს, თვითონაც ხვდებოდა მუჯღუგუნები, სულ
განზე და წინ ნასვლას ცდილობდა, მაგრამ ის ქალი აღარსად ჩანდა.

ბოლოს, როგორც იქნა, ბრბოს თავი დააღწია, სამშვიდობოს გავიდა, შო-
რიდან დაუნყო გამვლელ-გამომვლელს თვალიერება, ყავახანებშიც შეიხედა,
მაგრამ ის ქალი ველარსად იპოვა.

ყავახანების წინ დიდხანს იტკეპნებოდა. ირგვლივ მოუსვენრად იყურებო-
და. თვითონაც არ იცოდა, რატომ ლელავდა ან რისთვის სწყუროდა იმ ქალის
ხელახლა დანახვა.

ნაცნობები თავს უკრავდნენ, მაგრამ გრიგოლი ველარავის ამჩნევდა.
ყველგან იმ ქალის თეთრფრთებიანი ქუდი ელანდებოდა.

2. მტრედებზე ნადირობა

მობრძანდით და იგემეთ ნადირობის სიამოვნებანი.
ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

ხანგრძლივი ლოდინის შემდეგ ზანდაროვი ნიკოლოზის მოედნისკენ გაემართა. უეცრად კრამერის თეატრთან იმ ქალს კვლავ მოჰკრა თვალი. კორნეტი სალაროში ბილეთს ყიდულობდა. ქალი ოდნავ განზე იდგა. როცა მათი თვალები ისევ შეხვდნენ ერთმანეთს, ქალი მას ერთი წამით ცნობისმოყვარეობით დააცქერდა და მყისვე სწრაფად მიაბრუნა თავი. თამამი ზანდაროვი მისკენ გაბედულად გაემართა, მიუახლოვდა კიდეც, მაგრამ სწორედ ამ დროს კორნეტმა ქალს მკლავი მიაგება და ორივენი თეატრში შევიდნენ.

ზანდაროვი მათ ფეხდაფეხ მიჰყვება. სალაროსთან მისვლით თავი არ შეუწუხებია. კონტროლიორს ხელში დაჭმუჭნული ქალაქის ფული ჩაუდო და თვითონაც თეატრში აღმოჩნდა. ქონის სანთლებით სუსტად განათებულ პატარა დარბაზში ძნელი იყო იმის გარჩევა, თუ სავარძლების რომელ რიგში დასხდნენ ახალგაზრდა კორნეტი და მისი მხლებელი ქალი. ზანდაროვი არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა თოჯინების თამაშს და სკამების ჩაბნელებულ მწკრივებში იმ ქალის ფრთიანი ქუდის დანახვას ცდილობდა. წარმოდგენის დამთავრებისთანავე იგი გარეთ გავარდა, რათა იმ ქალს წინ დადგომოდა, მისთვის ქუდი მოეხადა და თავი დაეკრა, როგორც ამას „ხახვის ფრანტები“ სჩადიოდნენ თბილისის ბულვარებზე.

ზანდაროვი საშინლად გაოცდა, როცა დაინახა, რომ თეატრიდან გამოსული ქალი და კორნეტი ეტლში სხდებოდნენ. ქალს ზანდაროვის დანახვისთანავე ბაგეზე ღიმილი აუთამაშდა და მას ცნობისმოყვარეობით გადმოხედა. ეტლი ვერის მიმართულებით გაგრიალდა. ეტლის შოვნა ადვილი არ იყო. იღბალზე ერთი გაბლენძილი ვაჭარი იმდენხანს ევაჭრებოდა ერთ მეეტლეს, რომ მობეზრებულმა მეეტლემ ცხენები კალოუზნისკენ მიატრიალა. ზანდაროვი თვალის დახამხამებაში ახტა ეტლში და მეეტლეს უბრძანა წინ წასულ ეტლს დასდევნებოდა. გაბლენძილმა ვაჭარმა მას „გიჟ ვრაცუა“ მიაძახა და თავისა და ხელების ქნევით, გაბუტულ ცოლ-შვილს მიუბრუნდა.

წინ წასული ეტლი ვერის ბალთან იმ ადგილზე გაჩერდა, სადაც თბილისის „ოქროს ახალგაზრდობა“ იკრიბებოდა და მტრედების ნიშანში ამოღებით ერთობოდა. ვერის ბალი მუდამ სავსე იყო დარდიმანდი და არშიყი ახალგაზრდებით. აქ არც ვაჭრები მოდიოდნენ და არც დარბაისელი თავადები.

უცნობი ქალი ნიაზით ადევნებდა თვალს მტრედების ნიშანში ამოღებას. მის შორიახლო „ხახვის ფრანტები“ დაბორილობდნენ, თავიანთი ლორწეტიდან სრულიად მოურიდებლად უფრო ლამაზი ქალის მაღალ კისერს და თეთრფრთებიან ქუდს უყურებდნენ, ვიდრე უფოთლო ხეების ტოტებზე ერთიმეორის მიყოლებით დაკიდებულ მავთულის რგოლებზე დასმულ მტრედებს.

ზანდაროვი უცნობი ბანოვანის უკან დადგა. ქალმა ინსტინქტურად იგრძნო ეს, მისკენ მოიხედა და წყნარად გაუღიმა. გათამამებული ზანდაროვი ის-ის იყო, მას გვერდში უნდა ამოდგომოდა, მაგრამ მან ამაყად მოიღერა კისერი, კორნეტს გატენილი თოფი ჩამოართვა და ერთ-ერთ მტრედს დაუმიზნა. თოფის გავარდნისთანავე მტრედი ფეხებით დაეკიდა მავთულის რგოლზე. „ხახვის ფრანტებმა“ ქალს ტაში დაუკრეს, გოგოსავით განითლებულმა კორნეტმა კი მას წარმატება მიულოცა. ბანოვანმა ისევ ზანდაროვისკენ მოიხედა, მაგრამ აღარ გაუღიმა, პირიქით, წარბი შეკრა და ტუჩები გაბრაზებით მოკუმდა. ზანდაროვმა ერთი ნაბიჯით უკან დაიხია, რადგან მიხვდა, რომ მას ჩვეულებრივი სითამამე ლალატობდა. ქალის ამრეზილმა გამომეტყველებამ მასთან გამოლაპარაკება ვერ გააბედინა.

ქალს მალე მოსწყინდა მტრედებზე ნადირობა. კორნეტს რალაც უთხრა და როცა ზანდაროვს გვერდით ჩაუარა, დაკვირვებით შეხედა და გაიფიქრა: „ლამაზი კაცია, მაგრამ ჩემი კორნეტივით ახალგაზრდა აღარაა. მერე რა უყუოთ? აღარც მე ვარ ნორჩი. საინტერესოა, მაინც ვინ არის? ანგლიელივით არის ჩაცმული, მაგრამ ქართული სახე აქვს, სურათოვანი ცხვირი, ლამაზად მოკრიალებული თვალები და განწყობილი ტუჩ-კბილი. ეტყობა, უცოლოა ან ქვრივი, რადგან ცოლიანი კაცები ასე არავის არ ეტორლიალებიან“. ასეთმა დასკვნამ ქალს კოპები გაუხსნა და ზანდაროვს ეტლიდან ერთხელ კიდევ დაკვირვებით გადმოხედა.

ქალის გამამხნეველებმა ღიმილმა ზანდაროვი ბზრიალასავით დაატრიალა. ეტლს დაედევნა და თავისი მეეტლე დაარიგა იმ ეტლისათვის თვალი არ მოემორებინა, არამც და არამც მხედველობიდან არ დაეკარგა და შორიახლო ევლო. ამის შესრულება ძნელი არ იყო, რადგან იმდროინდელ თბილისში ეტლები თითზე ჩამოითვლებოდა.

უცნობი ბანოვანი და მისი კავალერი ეტლიდან ცელერიუსის საკონდიტროსთან ჩამოხტნენ, შიგ შევიდნენ, სტრასბურგული ქადა და ლიმონათი მოითხოვეს და საუბარი გააბეს.

ზანდაროვიც საკონდიტროში შევიდა და მათ მახლობლად მაგიდას მიუჯდა. ქალმა მას პირი აღარ უჩვენა, კორნეტი კი ისეთი შეფრფინვით შესცქეროდა ნლოვანებითაშკარად უფროს, მაგრამ მეტისმეტად ლამაზ ქალს, რომ ჯიუტად ატორლიალებული ზანდაროვი მას ერთხელაც არ შეუმჩნევია.

სანამ ქალი ქადას ჭრიდა და მიირთმევდა, ზანდაროვი თავისთვის ფიქრობდა: „ნეტავი ვინ არის ან სადაურია? ეს ლამაზი ქალი არსად არ შემხვედრია, ქართველი რომ არის, ამას ლაპარაკი არ უნდა, მაგრამ თავადის, მოხელის თუ ვაჭრის ასულია? ხანიც კარგა მაგრად ეტყობა, თუმცაღა, გაუთხოვარი უნდა იყოს. ქმრიან ქალებს ასეთ ადგილებში ასეთნაირად არ შესციცინებენ, როგორაც ეს ჩვენი თმახუჭუჭა კორნეტი ირჯება. მაინც ვინ უნდა იყოს? თუ ქალაქელია, ამნაირი სილამაზის ქალი მე რატომ არ მეცოდინებოდა? ან მდიდრების წვეულებაზე გამოჩნდებოდა ან თეატრში“.

ზანდაროვი ამგვარი ფიქრებით იყო გართული, როცა ქუჩაში რამდენიმე ქართველი ოფიცერი გამოჩნდა. ქალმა მათ შორიდან გაულიმა და ერთ მათგანს ხელი დაუქნია. საკონდიტროში დავით გერმანოზიშვილი შემოვიდა. მას ორი სხვა ოფიცერი შემოჰყვა თან. ეს უკანასკნელნი ჟივილ-ხივილით მისცვივდნენ ქალს და დიდი ამბით მოიკითხეს. ახალგაზრდა კორნეტი ფეხზე იდგა და ყველას ხელს ართმევდა.

ქალი ოფიცრებს საკოცნელად უწვდოდა ხელს და ეტყობოდა მათი ნახვით ნასიამოვნები და გახარებული იყო.

გრიგოლ ზანდაროვმა ჯერ თავი ჩალუნა, მერე ინსტინქტურად წამოდგა და საკონდიტროდან ისე გავიდა, რომ მისი ნასვლა არავის შეუმჩნევია. ქალი და მისი ნაცნობი ოფიცრები მხიარული სალამ-ქალამით იყვნენ გართული.

ნაიოსებარმა გრიგოლმა მყისვე იცნო დავით გერმანოზიშვილი. თოთხმეტი წლის შემდეგ იგი პირველად და მოულოდნელად ხვდებოდა მას. ცელერიუსის საკონდიტროში მის ცხვირწინ უცებ ის კაცი აიშართა, ვინც მას დიდი ხნის წინათ ყველგან დაეძებდა, რათა მამის მკვლეელი შეეპყრო და წამებით მოეკლა. ცხოვრების ჩარხის ტრიალით გათამამებულ-განებივრებულ გრიგოლ ზანდაროვს შიშის გრძნობა აღარ ეკარებოდა, მაგრამ საკმარისი იყო ეცნო დავით გერმანოზიშვილი, რომ მისი გულის სიღრმეში ძველ, დავიწყებულ შიშს ისევ გაეფაჩუნებინა. იგი ცელერიუსის საკონდიტროდან არ გაქცეულა, მაგრამ ხიფათს თავი ჭკვიანურად და წინდახედულად გაარიდა. ამავე დროს მის გამოცდილ თვალს შეუმჩნეველი არ დარჩა, რომ ოდესღაც გულზვიადი თავადი ახლა ნაადრევად დაბერებული, გახუნებული და ნირნამხდარი გამოიყურებოდა.

3. დოლი

შენ უნდა ნახო ჩემი ყოკეი და ჩემი ცხენები.

შარლ დე ბერნარი, „იკაროსის ფრთები“

ზანდაროვმა უხალისოდ ისაძილა გიუტიხის რესტორანში. მერე ეტლი დაიქირავა და გერმანელების კოლონიისაკენ გაქანდა დოლის საყურებლად. იმედი ჰქონდა, დოლზე იმ ქალს კვლავ შეხვდებოდა, რადგან, თუ ის შეძლებულ და წარჩინებულ ოჯახს ეკუთვნოდა, აუცილებლად მივიდოდა იქ, სადაც თვითონ მეფისნაცვალი უნდა ყოფილიყო თავისი ამალით.

მართლაც, ზანდაროვმა ის ქალი ბრწყინვალე კნეინებსა და თავადებს შორის აღმოაჩინა. არ ესიამოვნა და უკმაყოფილოდ გაიფიქრა: „კნეინა ყოფილაო“.

ზანდაროვის საყვარლებში კნეინაც ერია. პარიზიდან დაბრუნებული მაგდა გოსტაშაბიშვილი მას აჩრდილივით დასდევდა თან და არც თვითონ გაურბო-

და, რადგან სურდა მაღალ საზოგადოებაში მისი კნენასთან ურთიერთობის გამო ელაპარაკათ.

გაამპარტაენებული და გამედიდურებული გრიგოლ ზანდაროვი საცოლეს ვაჭრის ასულებში კი არ დაეძებდა, არამედ ხელმოკლე აზნაურების ოჯახებში. მდაბიოს გააზნაურების აზრი ხიბლავდა და იტაცებდა.

ვაჭრის დასქელებულ ასულებს, რომელნიც იაქთაღიანი სახლების ეზოებში გუშინ ფეხშიშველნი და პირდაუბანელნი დარბოდნენ, დღეს კი ფრანგი მასწავლებლებისაგან რასინის და ვოლტერის ენას სწავლობდნენ, იგი ახლოს არ ეკარებოდა. თეძოგანიერ და სქელ გოგოებს ვერ იტანდა. ამასობაში დრო გადიოდა. გრიგოლ ზანდაროვს ოცდაათი წელი უსრულდებოდა და ცოლის შერთვას უკვე სერიოზულად ფიქრობდა.

როცა ერევნის მოედანზე ჯამბაზების თოკზე თამაშის დროს მან თვალი მოჰკრა იმ ქალს, მყისვე გულს განენონა და დაინტერესდა. ის ქალი თავისი სილამაზით და გარეგნობით არ ჩამოუვარდებოდა არც მაიკო კურტანიძეს და არც მაგდა გოსტაშაბიშვილს. რალაცნაირად თითქოს სჯობდა კიდევ მათ, თუმცა ეს ქალიც იმათსავით უკვე დახანებული იყო.

მაგრამ ესეც იყო, ფირუზასავით ანგარიშიან გრიგოლს თექვსმეტი წლის გოგოს მაგიერ ცოლად ჭკუადამჯდარი, ოცდახუთ წელს მიტანებული ქალი ერჩინა.

ზანდაროვს ხელები ჩამოსცვივდა, როცა იმ ქალის არისტოკრატობა შეიტყო. იგი მხოლოდ მდიდარი ვაჭარი იყო და თავადის ასულის ცოლად შერთვა აზრადაც არ შეიძლებოდა მოსვლოდა.

მაგრამ თუ ის ქალი ღარიბი ან ხელმოკლე იყო?

ზანდაროვმა გულდასმით დაათვალიერა მოწონებული ქალი. მის გამჭრიახ თვალს არ გამოეპარა, რომ მას არც თუ ისე ძვირფასი კაბა ეცვა. იგი თავისი სილამაზით გვერდში მდგარ კნენებს ჩაგრავდა, მაგრამ კნენები თავიანთი მდიდრული ჩაცმულობით მას აშკარად ჩრდილში აყენებდნენ.

ზანდაროვმა თითით შუბლი მოისრისა და ფირუზასავით ანგარიშს შეუდგა. დაფიქრებულს გაკოტრებულ თავადებზე დაქორწინებული ვაჭრის ასულები გაახსენდა. რატომღაც ნაადრევად დაბერებული, გახუნებული და ნირნამხდარი დავით გერმანოზიშვილიც დაუდგა თვალწინ.

წელში გასწორდა. თავი მაღლა ასწია.

დოლის ტრიბუნების წინ ამაყად გაიარა.

იმ ქალს დაენახვა და მდაბლად დაუკრა თავი. მისი დანახვა ქალსაც გაუხარდა და თვალები გაუბრწყინდა. ძნელი არ იყო იმის მიხედვრა, რომ არც ის ქალი იყო მისდამი გულგრილად განწყობილი. ისიც გაფაციცებით დაეძებდა მას, თუმცა ახლაც გვერდში თმახუჭუჭა კორნეტი ედგა.

იმ დღეს ისინი ერთმანეთს უსიტყვოდ ხვდებოდნენ და შორდებოდნენ. მათ შორის ჯერ ისეც იდუმალი ტრფიალი შუამავლობდა. ისინი დუმდნენ, მაგრამ

მათი თვალები მეტყველებდნენ, თვალებით საუბრობდნენ და ერთმანეთს ხვაშიადს უმხელდნენ.

მეფისნაცვლის ტრიბუნის მახლობლად სამხედრო ორკესტრი უკრავდა. მხედრები სტარტთან იდგნენ და ზარის ჩამოკვრასლა უცდიდნენ.

მეფისნაცვლის არაბული ჯიშის ცხენის გვერდით ტანმორჩილი კავკასიური ცხენები იდგნენ, მათ შორის მეფისნაცვლის ცხენიც ისევე გამოირჩეოდა, როგორც თვითონ მაღალ-მაღალი და პირხმელი, შავ სამხედრო სერთუკში გამონყობილი ვორონცოვი გამოირჩეოდა თავის მხლებლებსა და ამაღლაში.

ინგლისელი ჟოკეი ამაყად და გამომწვევად იჯდა არაბულ ბედაურზე. კავკასიელი მხედრები კი ოდნავ დაბნეული და დარცხვენილი გამოიყურებოდნენ.

პირველი ზარი ჩამოჰკრეს.

მხედრები სტარტის ხაზს მოსწყდნენ. მრავალი თვალი მიანყდა მიმქროლავ ცხენებს. მეფისნაცვალი ფეხზე მდგარი გაჰყურებდა მხედრებს; ისინი მოსახვევს გასცდნენ და ტრიბუნებს დაუპირისპირდნენ. ინგლისელი ჟოკეი უკვე შუა გზაზე დანიანურდა და პირველობა აღარავის დაანება. ფინიშის ხაზი მეფისნაცვლის ცხენმა გადასჭრა. ვორონცოვმა კმაყოფილებით გაიღიმა. სხვებმა ტაშით დააჯილდოვეს გამარჯვებული ინგლისელი ჟოკეი. კავკასიელ მხედრებს დაბნეულობა აღარ ეტყობოდათ, ოღონდ უფრო მეტად ჩანდნენ დარცხვენილნი, ვიდრე სტარტის წინ. მეორე დღეს გაზეთის რეცენზენტი ფილოსოფიური სერიოზულობით ამტკიცებდა, რომ კავკასიური ცხენები ევროპული დოლისათვის არ ვარგიან, მარულაში კი საუცხოონი არიან, რადგან მარულაში წმინდა სისხლის ცხენები ნაზი ქალებივით დაიქანცებოდნენ, მათი ჟოკეები კი ცხვირს მოიმტვრევდნენ. რეცენზენტის ამ სიტყვებს მხოლოდ ვორონცოვმა მიაქცია ყურადღება. ისიც იმის გამო, რომ მარტო მან არ იცოდა მისი ცხენის გამარჯვების ნამდვილი მიზეზი.

მეფისნაცვალი აღტაცებით მიეგება ინგლისელ ჟოკეის და ინგლისურად გამარჯვება მიულოცა. ყოველგვარი ინგლისური რამ მას ისეთნაირად მოსწონდა, რომ რუსულად მხოლოდ ბობოლებთან ოფიციალური თათბირების დროს ლაპარაკობდა. მეფისნაცვლის აღტაცება ყველას სწრაფად გადაედო. ყიჟინა და ტაშის გრიალი არა სწყდებოდა. ამაღლის მხლებლებმა ერთმანეთს სიამოვნებით გადახედეს. მათ კარგად იცოდნენ, რომ კმაყოფილი ვორონცოვი ნყალობას და ჯილდოს არ მოაკლებდა იმათ, ვინც კავკასიის დედაქალაქში ევროპულ დოლს მართავდა.

დოლის დამთავრებისთანავე გრიგოლ ზანდაროვმა ჟან-პოლის ქვრივის რესტორაციაში დაუნყო ლოდინი იმ ქალს, რადგან დოლზე მოსულთ ამ რესტორაციის წინ უნდა გაეცლოთ.

ზანდაროვი ეტლში იცდიდა. მის გვერდით ეტლი ეტლს მისდევდა, ეკიპაჟი — ეკიპაჟს. ზანდაროვს მრავალი ნაცნობი ჰყავდა და ყველას თავაზიანად უკრავდა თავს. ბობოლების და მდიდარი თავადების ეკიპაჟებს და ეტლებს

უკან სამხედრო დროშები და დაქირავებული ეტლები მოსდევდნენ. როცა იმ ქალის ეტლი გამოჩნდა, ზანდაროვი მას შეუმჩნევლად აედევნა, წინ მიმქროლავი ეტლის დაკეცილი გადმოსახურის ზემოდან თეთრი ფრთებით შემკული ქალის თავსაბურავი და კორნეტის ქუდი მოჩანდა. ზანდაროვი თვალს არ ამორებდა თაბახივით მრგვალი თავსაბურავის განიერ ფარფლებს.

კორნეტმა ის ქალი მთანმინდის უბნის ერთი ძველი სახლის წინ ჩამოიყვანა ეტლიდან, სადარბაზო კარამდე მიაცილა და ხელზე ამბორით გამოეთხოვა.

ყაყაროსავით განითლებულმა ჭაბუკმა ვერც ახლა შეამჩნია გრიგოლ ზანდაროვი, რომელიც იქვე ქუჩის პირზე გაჩერებული ეტლიდან მას დამცინავად უყურებდა. ორ ეტლს ვინრო ქუჩა ისეთნაირად ჰქონდათ შეკრული, რომ გამვლელებისთვის ადგილი აღარ რჩებოდა. კოფოზე წამოსკუპებული მეეტლეები ერთმანეთთან დინჯად ლაპარაკობდნენ.

გაოგნებულ ყმანვილს, რომელსაც პირტიტველა სახეზე ბედნიერების ღმინი დასთამაშებდა და ზედ ჭაბუკური ტრფიალება ეხატა, თვალი იმ ქალის სახლზე რჩებოდა და ისე უახლოვდებოდა ეტლებს. ზანდაროვი თვალს არ ამორებდა ლამაზი ბანოვანის ნორჩ თავყვანისმცემელს. მისთვის სულ უფრო და უფრო გასაგები ხდებოდა, რომ ყმანვილკაცურად გატაცებული კორნეტი მას საშიშარ მეტოქეობას ვერ გაუწევდა. ეტლში არხეინად იჯდა და სრულიად არ გაპკვირვებია, როცა კორნეტმა მისი ეტლის საფეხურზე შედგა ფეხი. ყმანვილმა თვითონვე მოისაზრა თავისი შეცდომა, უარესად განითლდა. უცნობ ბატონს დაბნეულად მოუხადა ბოდიში, ხელის ანევიტ თავის მეეტლეს ცხენები მოატრიალებინა, ეტლში ახტა და თავი ქალის სახლის ფანჯრებისაკენ მოაბრუნა. უეცრად სახე მოელუშა, რადგან ფანჯრებთან ის არ გამოჩნდა, ვის გამოჩენასაც გულისფანცქალით მოელოდა. ზანდაროვი გაუნძრევლად იჯდა. მეეტლეებმა ერთმანეთს გადახედეს, მაგრამ თვალის ჩაკვრა ვერ გაბედეს.

როცა ადგილიდან დაძრული კორნეტის ეტლის ბორბლების ხმაური მიწყდა, ფანჯარას უცნობი ქალი მოადგა და ქუჩაში გადმოიხედა. ზანდაროვმა ქუდი მოუხადა და ისევ მდაბლად დაუკრა თავი. ქალი ერთი წამით დააცქერდა მას, მაგრამ მყისვე გულგრილი გამომეტყველება მიიღო და საჩქაროდ გაშორდა ფანჯარას.

ზანდაროვმა გამარჯვებულივით გაიღიმა. ქალის გულგრილი გამომეტყველება ქალურ ფანდად მიიღო. მართლაც, ქალი მხოლოდ იმ დროს გამოჩნდა ფანჯარასთან, როცა ეტლი უკვე ქუჩის ბოლოს იყო და ქვემოდან ყრუდლა მოისმოდა მისი ბორბლების ხმაური. აშკარა იყო, ქალს აინტერესებდა არა ახალგაზრდა კორნეტი, არამედ უცნობი ბატონი. გამოცდილმა ზანდაროვმა ეს ადვილად შეამჩნია და მიხვდა კიდევ მის მნიშვნელობას. გაიბადრა, თავზე ეს ადვილად შეამჩნია და მიხვდა კიდევ მის მნიშვნელობას. გაიბადრა, თავზე მაღალი ქუდი თავმომწონედ გაისწორა (ისევე როგორც ამას გამარჯვებული ფირუზა აკეთებდა ხოლმე), მეეტლეს ცხენები მოატრიალებინა და თავდაღმართში დაეშვა.

4. ალტაცეა

უყურებდი, ვითარცა გასათხოვარი ქალნი და უშვილო დედაკაცნი
ეკითხებოდნენ ეკლესიას თავიანთ ბედსა კედელზე ქვის მიკერით.
გრიგოლ რჩეულიშვილი, „შეშლილი“

მანანა გერმანოზიშვილი ოთახში ცეკვით შემოტრიალდა. ნელში ოდნავ
გადატეხილი ისე ტრიალებდა, როგორც ძველი ფრესკის „სამაიას“ მოცეკვავე
ქალი. ბებერი გამდელი ფინიასავით მიელაქუცა და შესცინა:

— ეგრე რამ გაგახარა, გენაცვალოს გაიანე?

— იცი, ჩემო გამდელი, მე მალე გავთხოვდები, ლამაზსა და ძალიან მდი-
დარ კაცზე.

ეს სიტყვები მანანამ ისეთნაირად წარმოთქვა, ვერ გაარჩევდით, რა უფრო
მოსწონდა — იმ კაცის სილამაზე, თუ სიმდიდრე.

გახარებული გამდელი მის ფერხთით დაემხო, მისი კაბის კალთებს
შემოეჭდო, სიხარულის ცრემლებით დანამული თვალებით შეხედა და
შეჰლაღადა:

— მაშ, თხოვდები, შემოგვევლოს გაიანე! ეხლავე ეკლესიებში გავიქცევი,
ყველა ხატს სანთლებს დაუუნთებ და ღმერთს შენს ბედნიერებას შევავედრებ.

— ვთხოვდები, ჩემო გამდელი, ვთხოვდები, — იძახდა ალტაცებული
მანანა.

გამდელი მუხლის ჩოქვით უვლიდა გარშემო, ფეხის მტვერს უკოცნიდა,
ლოცვებს ბუტბუტებდა, ცრემლს აფრქვევდა და გაოგნებული ერთსა და იმავეს
ლაღადებდა:

— მაშ, ჩემი ლამაზი გოგო თხოვდება! მეც ეგ მინდა, მტლად დაგედოს
გაიანე! განა იმიტომ არ დავდივარ ფეხშიშველა, რომ შენს ბედნიერებას მო-
ვესწრო და გვირგვინის ქვეშ დაგინახო?! შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე, შენ
შემოგვევლე...

მანანამ წარბი შეჰკრა, ბაგიდან ღიმილი გაუქრა, ზიზლით გადახედა ბებერი
გამდელის ბელტებივით დახეთქილ, მუგუზლებივით გაშავებულ, ქალამნის
ტყავივით გამაგრებულ ფეხებს, მხეცის თათებს რომ დამსგავსებოდნენ და
ფრჩხილებიც მხეცის ბრჭყალებივით წაზრდოდათ. მისი გამდელი ამინდსა
და ავდარში ფეხშიშველი დადიოდა, რადგან ალთქმა ჰქონდა დადებული ფეხ-
საცმელი არ ჩაეცვა მანამდე, სანამ მისი ქალბატონი არ დაქორწინდებოდა.
ნელი ნელს მისდევდა, მანანა გერმანოზიშვილს ხანი ემატებოდა, გამდელის
ფეხები მუგუზლებს ემსგავსებოდნენ, უმზითვო თავადის ასული კი ისევ
გაუთხოვარი იყო.

მზით გახურებულ მიწაზე, ტლაპოსა და თოვლში სიარულით გადაგვარე-
ბულმა ბებერი გამდელის ფეხებმა კალმით დახატულ შინაბერას საკუთარი
სილარიბე გაახსენეს.

მანანა ფანჯარასთან მივიდა და შიშნარევი ჩურჩულით წარმოთქვა:
— ღმერთო, შენ მიშველე! — თქვა და სასოებით პირჯვარი გადაინერა.
ცოტახნის შემდეგ მამადავითის ტაძრის გალავანში ორი მანდილოსანი
გამოჩნდა. ხნიერს თალხი ჩაქსაულა ეცვა, ახალგაზრდას — ყვავილებიანი
ჭრელი კაბა. მანანა გერმანოზიშვილი ტაძრის კედელს მოუახლოვდა, ზედ
თეთრი კენჭი მიაკრა და ზეცას მუდარით ახედა.

5. სალამო ხანზე

ვილა იცნობს ამ ნახევრად პარიზელ ფრანტს.
ვ. სოლოგუბი, „ივან ვასილის ძე კავკასიაში“

იმავე სალამოს გრიგოლ ზანდაროვი კვლავ შეხვდა მანანა გერმანოზიშ-
ვილს. თავადის ასული მეფისნაცვლის ბაღში დასეირნობდა ახალგაზრდა
კორნეტთან ერთად.

დღისით დანყებული ზეიმი და გართობა სალამო ხანზეც გრძელდებოდა.
ფერადი ფარნებით განათებულ ბაღის ხეივანებში ნყვილები დასეირნობდნენ.
გრძელ მწვანეს კამებზე მანდილოსნები და ხანდაზმული მამაკაცები ისხდნენ.
ცენტრალურ ფანჩატურში ერევნის პოლკის სასულე ორკესტრი უკრავდა.
მეფისნაცვლის ბაღში მხოლოდ კეთილშობილნი სეირნობდნენ, რადგან ისინი
ბაღ-მასკარადებით, შინაურული ფრანგული სპექტაკლებით, სალონებში
სტუმრების მიღებით ერთობოდნენ და ცდილობდნენ მდაბიოთა თავშესაყრე-
ლი ადგილებიდან შორს მდგარიყვნენ.

გრიგოლ ზანდაროვს მეფისნაცვლის ბაღში გზა კნეინა მაგდა გოსტაშა-
ბიშვილმა გაუხსნა. მანვე გააცნო იგი თავადებს და თავისი სალონის რჩეულ
სტუმრებს. მუდამ ფაქიზად და გემოვნებით ჩაცმულ, წარმოსადევ და ლამაზ
ზანდაროვს ათვალწუნებით არავინ უყურებდა. ამას გარდა, ყველამ კარგად
იცოდა, რომ ვორონცოვი გამდიდრებულ ვაჭრებს სწყალობდა, ხუმრობით
კი ოქროს თუმნიანს პირდებოდა იმ ქართველს, ვინც ვაჭრობას მოკიდებდა
ხელს.

მეფისნაცვლის კანცელარიის მოხელეების სიტყვით, ახალგაზრდა ქარ-
თველ მილიონერს სწორედ ამის გამო ჰქონდა მიღებული პირველი მედალიონი
იმპერატორისაგან.

სიტყვა „მილიონერი“ ანდამატივით მოქმედებდა და გრიგოლ ზანდაროვს
ყველგან გზას უხსნიდა.

თვითონ მეფისნაცვალმა რამდენჯერმე მიიწვია იგი თავისთან სასაუ-
ბროდ და, როგორც ამბობდნენ, კმაყოფილებით აღნიშნავდა მის ადამიანურ
და კომერციულ ღირსებებს: ჭკუას, გამჭრიახობას, ნატიფ გემოვნებას და,
განსაკუთრებით, ფრანგულად საკმაოდ დალაგებით ლაპარაკს.

ინგლისურად აღზრდილ და კავკასიაში ინგლისური პოლიტიკის გამტარებელ ვორონცოვს გრიგოლ ზანდაროვის მსგავსი პიროვნებანი თავისი მოღვაწეობის წარმატებათა დადასტურებად მიაჩნდა.

ბედის თამაშით განებივრებულ მილიონერს თავი მედიდურად ეჭირა, სო-
ვდაგრებს აღარ კადრულობდა და აზნაურთა ოჯახებს ეტმასნებოდა.

მეფისნაცვლის ბაღში კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილთან ერთად სეირნობა
მას ფასს უმატებდა, მაგრამ ცალი თვალი აზნაურთა გასათხოვარ ასულეებზე
ეჭირა.

იმ საღამოს ზანდაროვი შადრევანთან იდგა და იმაზე ფიქრობდა, თუ რო-
გორ დახვედროდა ანაზდად ნაპოვნ სატრფოს და რანაირად მოეხერხებინა
მასთან გამოლაპარაკება. ხელი კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილმა შეუშალა.
გვერდში ამოუდგა და მორიჯის სასტუმროში პაემანი დაუნიშნა. გრიგოლმა
მოკლედ მოუჭრა:

— არა მცალიან, მაგდაჯან.

კნეინამ გამწვანებული თვალები შეანათა და გაბრაზებით უთხრა:

— კარგი, ეგრე იყოს, რა გაეწყობა? თუ ბართლომე კურტანიძის ცოლმა
მერიამ-ბეგუმის სახლში დაგპატიოა, ხელს არ შეგიშლი. კარგად ბრძანდებო-
დეთ, ბატონო ზანდაროვო!

გრიგოლმა ხელები გაშალა, მაგრამ კნეინამ მის სიტყვებს აღარ მოუცადა,
გატრიალდა, შადრევანს შემოუარა და ფერადი ქალაღის ფარნებით განა-
თებულ ხეივანში შევიდა.

ზანდაროვი მას არ დასდევნებია, მყისვე იქითკენ გაიხედა, სადაც ის ქალი
ეგულებოდა, მაგრამ არც ის ქალი და არც მისი ახალგაზრდა კორნეტი იქ აღარ
დახვდა. გულმა რეჩხი უყო. აღელვებულმა და აფორიაქებულმა მთელი ბაღი
შემოიარბინა, ყველგან იმ ქალს დაეძებდა და ვერ პოულობდა. აღრენილი და
გაბრაზებული მაგდა გოსტაშაბიშვილს გულში ძალღისუბნელი ზაქარას სი-
ტყვებით ლანძღავდა. ჩაბნელებულ ხეებს ქვეშ წყვილებს მოურიდებლად და
თავხედურად ათვალიერებდა. რომელ ქალსაც თავზე ფრთებით შემკული და
ფართოფარფლებიანი ქუდი ეხურა, გვერდში უდგებოდა, ყველა ჯილოსანში
ის ტანაქნილი და ნარნარა ქალი ელანდებოდა. სადაც ქალთან მოსეირნე
კორნეტს მოჰკრავდა თვალს, იქით ბიჭივით გარბოდა. თან თავისი საქციელი
უკვირდა და ბრაზდებოდა კიდევ, რადგან ამგვარ მღელვარებას დიდი ხნის
შემდეგ სრულიად მოულოდნელად ერთხელ კიდევ განიცდიდა. რატომღაც ნა-
თიაც მოაგონდა და შუშანიკიც, გაჯავრდა და საკუთარ თავს დასცინა, მაგრამ
იმ ქალის ძებნაზე ხელი მაინც არ აიღო. ეძებდა და ვერ პოულობდა. არც ის და
არც მისი ახალგაზრდა კორნეტი აღარსად ჩანდნენ. მოღუშული ზანდაროვი
ისევ შადრევანისაკენ გაემართა. იქ ხალხის ქაჭანება აღარ იყო. ზანდაროვმა
საათი ამოიღო და დახედა. თეატრის დანყების დრო იყო. ზანდაროვმა ერთხელ
კიდევ შემოიარბინა ხეივნები და მანუჯისაკენ გაუხვია.

თეატრის წინ აუარებელი ხალხი ირეოდა.

6. მანეჟის თეატრი

მე ვოდევილი ძალიან მომწონს, სხვა დანარჩენი ფუჭი მგონია.

ა. გრიბოედოვი, „ვაი ჭკუისაგან“

ჩვეულებრივ ცარიელი თეატრი კვირა დღეს და დღესასწაულების დროს მაყურებლებით იყო გაჭედილი. ბილეთები თვალისდახამხამებაში იყიდებოდა. იმ სალამოსაც თეატრის მოლარე მხოლოდ ფეხზე სადგომ ბილეთებს ჰყიდდა, ზანდაროვი დაუკითხავად პირდაპირ სალაროში შევიდა. მოლარე მაქსიმეს სალაროს პანია რაფაზე ოქროს თუმნიანი აუნკრიალა და უბრძანა: „გაუჩინარი გააჩინეო“. მაქსიმემ მოწინებით მიართვა მილიონერს პარტერის გადამალული ბილეთი, ოქროს თუმნიანი გულის ჯიბეში ჩაიდო და სალაროს კარი ცხვირწინ ჩაუკეტა აყაყანებულ წვრილფეხა მოხელეებს. მიუხედავად ამისა, მილიონერს ყველამ მოკრძალებით დაუთმო გზა.

რუსული დრამატული თეატრის პარტერი, ორივე იარუსის ლოყები და ბენუარი მაყურებლებით იყო დახუნძლული. მანეჟის თეატრში მეტად ჭრელი საზოგადოება იყრიდა თავს. მრავლად იყვნენ „ხახვის ფრანტები“ და გამდიდრებული ვაჭრების ვაჟები. ლოყებში მდიდარი თავადები და ბობოლები ისხდნენ. უმრავლესობას მაინც წვრილი მოხელენი, მათი ცოლები, დასაქორწინებელი ასულები დ ვაჟები შეადგენდნენ.

თეატრის დარბაზი სანთლებით იყო განათებული. ანტრაქტებში ორკესტრი გაცვეთილ ვალსებსა და პოლკებს უკრავდა. ბევრი მაყურებელი პაპიროსს ისე უთავბოლოდ ეწეოდა, რომ მეჭიანურე, რომელიც ანტრაქტების დროს ჩამოშვებული ფარდის წინ ჭიანურზე უკრავდა, თუთუნის სქელ ბოლში იყო ხოლმე გახვეული.

მაყურებლები მსახიობებს ანებივრებდნენ კიდეც და არცთუ იშვიათად ყურისწამლები ღრიანცელით და სტვენით სასონარკვეთილებამდე მიჰყავდათ.

ყველაზე საყვარელ მსახიობ ქალად ჯერ ქალბატონი მარქსი ითვლებოდა, მაგრამ ქალბატონ ავენარიუსის ჩამოსვლის შემდეგ მას ყველა გადაუდგა და ყველამ ერთხმად ახლად მოვლენილ აქტრისას დაუკრა ტაში. დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ბატონი დრეიხისი, რომელიც პირველი საყვარლის როლებს ასრულებდა. ეს რიხიანი და თვალტანადი მსახიობი განსაკუთრებით გიმნაზიელ ქალებს მოსწონდათ, გიმნაზიელი ვაჟები კი ქალბატონ ავენარიუსს ყველგან გზას უღობავდნენ და, ჭარხალივით ანითლებულნი, სოფლებებისაგან ნაყიდ ენძელებისა და იების პატარა თაიგულებს სთავაზობდნენ.

ხელმოკლე და ნახევრად მშიერ მოხელეებს თეატრში ნანახი და განცდილი ერთი კვირის განმავლობაში ჰყოფნიდათ სალაპარაკოდ და სალაყბოდ, სამაგიეროდ, გაზეთი და ნიგნი არავის აგონდებოდა.

ზანდაროვს თეატრი უყვარდა და სიამოვნებით უყურებდა: „უცნაურ საიდუმლოს“, „სიყვარულის არიფებს“, „ახირებულ საქმროებს“, „სიყვარულის

შეგირდს“, „საიდუმლო სტუმარს“, „უკრაინელ საცოლეს“, „ტიტულიარნი სოვეტნიკის კერძო ცხოვრებას“ და სხვა უამრავ ფარსებსა და ვოდევილებს.

თეატრის დასმა მხოლოდ ერთხელ დადგა შექსპირის „მაკბეტი“, მაგრამ დარბაზში ისეთი მთქნარება ატყდა, რომ მალე ისევ „უცნაურ საიდუმლოს“ და „ახირებულ საქმროებს“ დაუბრუნდნენ.

ზანდაროვმა იცოდა, რომ კეთილშობილნი იშვიათად ესწრებოდნენ წარმოდგენებს (მათი გასართობი კერძო სახლებში დადგმული ფრანგული კომედიები იყო), მაგრამ რაკი კვირა დღის საღამო იყო, იმედს არ კარგავდა, რომ იმ ქალს თეატრშიც შეხვდებოდა. მან პარტერის მესამე რიგში დაიკავა ადგილი. ლორნეტი მოიმარჯვა და ლოუქებს დაუპირისპირა. ერთ-ერთ ლოუქაში ის ქალი და ახალგაზრდა კორნეტი აღმოაჩინა. ქალი მისკენ იყურებოდა და თვალს არ აშორებდა. ზანდაროვი სიამოვნებისაგან გაიბადრა. თავი მედიდურად მოიღერა, ხელში ლორნეტი მოხდენილად შეათამაშა და გვერდით მჯდარ მანანა ორბელიანის ვაჟს, ცნობილ ფრანტს, რომელიც მსახიობ ქალებთან იყო დაახლოებული და კულისებში შინაურ კაცად ითვლებოდა, ვითომც სხვათა შორის ჰკითხა:

— კნიაზო, ის ლამაზი კნეინა ვინ არის? პირველად ვხედავ თეატრში.

ალექსანდრე ორბელიანმა სწრაფად განუმარტა:

— ეგ მანანა გერმანოზიშვილია, თავად დავით გერმანოზიშვილის და. აქამდე სოფელში ცხოვრობდა, ტყვეობიდან დაბრუნებულმა ძმამ ჩამოიყვანა ქალაქში, — ორბელიანებს გერმანოზიშვილები არ უყვარდათ. ჭორიკანა ფრანტმა გესლნარევი ღიმილით დასძინა, — წინათ ყველაზე ღირსეულ საცოლედ ითვლებოდა, ეხლა კი მარტო პირტიტველა ყმანვილები დასდევენ.

გრიგოლ ზანდაროვს თავზარი დაეცა.

ორბელიანმა მას მღელვარება შეატყო და მასთან გაშინაურებულმა ხუმრობით უთხრა:

— ხომ არ მოგეწონა, გრიგოლჯან? მაგრამ რა? მაგასთან საქმის დაჭერა ხელს არ მოგცემს, ძალიან ამპარტავანი ვინმეა. ის ჩემი ახლო ნათესავი კორნეტიც ტყუილუბრალოდ ირჯება. გაგონილა ყმანვილი კაცი ათი წლით უფროსი ქალისთვის იწვოდეს და იდაგებოდეს. მაგის მამამ უკვე თადარიგი დაიჭირა, ან თავის შესაფერ ცოლს შერთავს, ან პეტერბურგში გაისტუმრებს.

გადაფითრებულ ზანდაროვს ფარდის ახდამ უშველა. მის მეხსიერებაში გასაოცარი სიცხადით აღსდგა იარალ გერმანოზიშვილის მკვლელობის ღამე. მკაფიოდ მოესმა შეშინებული მანანა გერმანოზიშვილის ყვირილი: „ქურდი... ქურდი!..“ მას ისიც მყისვე გაახსენდა, თუ როგორ მიიყვანა იმ ავდრიან ღამეში საკუთარი მხრით, როგორც ცხენმა, მთავარმართებლის სასახლემდე ის ქალი, რომელმაც დღეს მას რამდენჯერმე გაუღიმა, ხოლო ცოტა ხნის წინ ლოუქიდან უყურებდა და თვითონაც თვალი ველარ მოაშორა. ზარდაცემული ზანდაროვის მეხსიერებაში თავბრუდამხვევი სისწრაფით ცოცხლდებოდა მთელი მისი თავგადასავალი სოფლის პატარა საყდრიდან

დანყებულ მანეთის თეატრამდე. მხოლოდ ახლა მოაგონდა ის, რაც აღარ ახსოვდა და სამუდამოდ დავიწყებული ეგონა. უეცრად ბედნიერი და ნებიერი ცხოვრების დამხობის შემადრწუნებელმა შიშმა შეიპყრო. თანდათან ხვდებოდა და რწმუნდებოდა, რომ თუ ბედის უცნაური ტრიალი მოინდომებდა, მას გლახის ძონძებზე უკეთესად ვერც მილიონერის პატივი და დიდება დაიცავდა. ცელერიუსის საკონდიტროში გაფაჩუნებული შიში სულ უფრო და უფრო ხმანდებოდა, ძლიერდებოდა და მთელ მის არსებას ძრწოლით და დრტვინვით ეუფლებოდა. მუდამ მედიდური გრიგოლ ზანდაროვი თავის სავარძელში საცოდავად მოიკუნტა და მოიბუზა. მაყურებლებს ველარ ამწნევდა. არც სცენაზე მსახიობების ლაპარაკი ესმოდა. გაოგნებული და გაშტერებული ძლიერი ტაშის ცემამ გამოაფხიზლა.

მაყურებლები ტაშის კვრით იწვევდნენ ავანსცენაზე ქალბატონ მედვედევას. ფრანტები ყურისწამლებად ყვიროდნენ:

— ფორა! ფორა! ფორა!

მსახიობი ქალი ავანსცენაზე გამოვიდა, მაყურებლებს მდაბალი რევერანსით მიესალმა და თავი მოკრძალებით დახარა.

— მიაუ! — დაიკნავლა ვილაცამ პარტერის შუა რიგებში. მაყურებლებს სიცილი წასკდათ.

— მიაუ! მიაუ! — დაიწყო კნავილი მთელმა პარტერმა. მხოლოდ ზოგიერთნი ყვიროდნენ წელანდელი აღფრთოვანებით:

— ფორა! ფორა!..

— მიაუ! მიაუ! მიაუ!

— ფორა...

„ხახვის ფრანტები“ და ახალგაზრდა მოხელენი დანუნებულ მსახიობ ქალს ყიჟინით და ყვირლით დასცინოდნენ. დარბაისელნი ამაოდ ლამობდნენ ყმანვილი კაცების გაჩუმებას და შერცხვენას. ვილაცამ დაბნეულ მსახიობ ქალს დამძალი ვაშლი ესროლა ფეხებში. პარტერის უკანასკნელ რიგებში საშინელი სტვენა ატეხეს. მსახიობი ქალი ატირებული გავარდა კულისებში. იგი ხარხარით და ღრიანცელით გააცილეს. ფარდა სასწრაფოდ ჩამოუშვეს. ფარდის წინ მეჭიანურე დადგა და ჭიანური დასაკრავად მოიმარჯვა. პარტერის სავარძლების რიგებში რამდენიმე პოლიციელი გამოჩნდა.

ყვირილი და სტვენა თანდათან ცხრებოდა. თუთუნის ბოლის სქელ მოლურჯო ნისლში გახვეული მეჭიანურე არავინ იცოდა, რას ან რატომ უკრავდა. თეატრში ჩვეულებად იყო ქცეული ათვალწუნებული მსახიობი ქალის მოტყუებით გამოძახება და მერე მისი ყვირლით და სტვენით განბილება. ასე ერთობოდა თბილისის „ოქროს ახალგაზრდობა“. მას მხარს აძლევდნენ ახალგაზრდა მოხელენი, რომელნიც მთელი კვირის განმავლობაში კანცელარიებში თავჩალუნული დასცქეროდნენ მათთვის საზიზღარ ქალაღდებს და ბოღმის გადმოსანთხევად ფარულ ენერგიას, ახალგაზრდანი და ჯან-ლონით აღსავსენი, კვირა საღამოსათვის ინახავდნენ.

ზანდაროვმა არეულობით ისარგებლა და მაყურებელთა დარბაზიდან გავიდა.

თეატრის წინ მას კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილი უცდიდა. ზანდაროვმა საყვარელი ვერ შეამჩნია, გვერდში გაუარა და გზა განაგრძო.

მაგდა უკან აედევნა და მხოლოდ მორიჯის სასტუმროსთან მიხვდა, რომ ზანდაროვი იქ მის სანახავად მიდიოდა.

კარი მეოცე

ნარსულის ფურცლები

სანამ თავჩაქინდრული გრიგოლ ზანდაროვი მორიჯის სასტუმროს კობეებზე ადის, ხოლო მანუჩის თეატრის ლოჯაში მანანა გერმანოზიშვილი დაფიქრებული ზის, აუცილებელია ცოტა ხანს მაინც დაუბრუნდეთ 1832 წელს და კვლავ განვაგრძოთ შეწყვეტილი თხრობა მეჯლისის დედოფალთან დაკავშირებით.

1. ნარსულის პირველი ფურცელი (მეჯლისის შემდეგ)

დარდი კი — თურმე ჩვენ კუთხიდან გვითვალთვალებდა.
ა. გრიბოედოვი, „ვაი ქკუისაგან“

მანანა გერმანოზიშვილს დიდხანს, ძალიან დიდხანს ახსოვდა მაღალ საზოგადოებაში პირველი გალივლივება და იმ საღამოს განცდილი ნეტარება.

ბარონ როზენის მეჯლისზე მოპოვებულმა წარმატებამ მას ცათაფრენა შეუყენა. თავბრუდახვეულს თავისი მომავალი ცხოვრება წარმტაც ფერებში ეხატებოდა. ამის სანინდრად მთავარმართებლის ყურადღება მიაჩნდა. გახარებული იყო დავით გერმანოზიშვილიც, დის წარმატებამ მას დაწინაურების რწმენა გაუცხოველა.

ერთი საქორწინო გვირგვინზე ოცნებობდა, მეორე — ჩინ-მედლებზე.

მეჯლისიდან იმედით და ღრმა რწმენით დაბრუნდნენ.

მეჯლისის ნადედოფლარმა თავისი ბედნიერება და სიხარული გამდელს ახარა. აღფრთოვანებულს და აღტაცებულს ლაპარაკი და ტიტინი სწყუროდა. გამდელს ყელზე მოეხვია და სანამ მოახლე სამეჯლისო კაბას ხდიდა, გატაცებით ლაპარაკობდა:

— მთავარმართებლის სასახლეში გამოვჩნდი თუ არა, ყველამ დამიწყო ყურება. მთავარმართებელმაც დიდად შემაქო და მეჯლისის დედოფლად გამომაცხადა. მთელი ყმანვილკაცობა მე დამედო და ყველას ჩემზე დარჩა თვალი. იჰ, ვინ იცის, რამდენი ლამაზი ქალი შურით დავწვი და დავდაგე! ორბელიანების გომბიოები ბრაზით ხან ყვითლდებოდნენ, ხან წითლდებოდნენ. კატინკა ჭავჭავაძეც სადღაც დაიმალა. იმათ ბლვერას მე რას ვაქნევდი? ვნებივრობდი და ვდედოფლობდი.

— ნეტარება მე, ნეტარება მე! — იძახდა გამდელი და წარამარა პირჯვარს ინერდა.

მანანამ ტაში შემოჰკრა და აღტაცებით წამოიძახა:

— იცი, ჩემო გამდელი, მე მალე გავთხოვდები!

— ვიშ, ვიშ! შემოგველოს გაიანე! როდის დაქორწინდები? როდის გამახარებ? მტლად დაგედე, დამაცა, ფეხთა მტვერი დაგიკოცნო.

— სულ მალე, მალე, — ტიტინებდა მანანა, — სულ მალე გავფრინდები ამ ჩიტის საბუდარიდან!

— ხოდა, მეც აღთქმა დამიდვია, შენს ქორწილამდე ფეხშიშველამ ვიარო. დარი თუ ავდარი მე რას მიზამს? ზამთარი ჯერ შორსაა, ღვინობისთვის და გიორგობას შენი ქორწილი არ გადასცდება. ეხლავე ქალაღდს გავშლი, ნახავ, თუ მართალს არ ვამბობ!

გამდელი ქალაღდის მოსატანად გაიქცა. მანანა ყურადღებად გადაიქცა. ცრუმორწმუნემ ჯერ პირჯვარი გადაინერა, მერე სავარძელში ნებიურად ჩაჯდა და გამდელს ანთებული თვალებით მიაცქერდა. გამდელმა მრგვალი სპარსული მაგიდის წინ დაიჩოქა და ქალაღდის გაშლას შეუდგა გაცრეცილი ტუჩების ცმაცუნით და ლოცვების ბუტბუტით. ქალაღდი კარგი გამოდიოდა. გამდელი თავისი პატარა ქალბატონის გასახარებლად ვალეტებს ჰაერში აფრიალებდა და უფრო ღალადებდა, ვიდრე იძახდა:

— შენ გენაცვალოს გაიანე, მდიდარსა და ლამაზ ყმანვილზე გათხოვდები.

— მდიდარსა და ლამაზზე! — ოცნებით წარმოთქვა მანანამ.

— ბედნიერი იქნები!

— შენს პირს შაქარი, ჩემო ერთგულო გამდელი.

— ის ყმანვილი ბოლოს იარანალი გახდება, ხელმწიფე ჯვარ-მენდლებით დაუმშვენებს მკერდსა.

— რა კარგია!

მანანამ მეჯლისის სტუმრებს შორის ახალგაზრდა ოფიცრები გაიხსენა, მაგრამ სულ სხვა გრძნობამ თვალწინ ჰაიდარ-ბეგი დაუყენა. ქრისტიანმა ასულმა მყისვე ხელი აუქნია მაჰმადიან ჭაბუკს და საბედოს ისევ ახალგაზრდა რუს და ქართველ ოფიცრებში დაუნყო ძებნა.

— ხელმწიფე კნიაზ დავითსაც ხელს მოჰკიდებს და წყალობას არ მოაკლებს, — განაგრძობდა ღალადისით წინასწარმეტყველებას გამდელი. მანანას ესეც ესიამოვნა, პირჯვარი გადაინერა და სასოებით წარმოთქვა:

— ამინ! ამინ! ამინ!

გამდელმა ქალაღდი გადააბრუნა და მანანას შესცინა:

— სამი ბიჭი და სამი გოგო გეყოლება!

— უიმე! — მხიარულად გადაიკისკისა თავადის ასულმა.

— ქალაღდი ამას ამბობს, შემოგველე! — გამდელმა ქალაღდი აურიო და ინატრა, — მამაზეციერმა მომასწროს შენს ბედნიერს ქორწილსა. მეტს არაფერსა ვსთხოვ იმის წმინდანებსა და ანგელოზებსა. შენ ოღონდ წითელი ფეხსაცმელები მიყიდე, მეც ვარდისფერ კაბას ჩავიცვამ და დაელოურს დაეუვლი.

— გიყიდი... გიყიდი... — საჩქაროდ უპასუხა მანანამ. გამდელი დაითხოვა და თავი კვლავ ოცნებას მისცა.

მანანა გერმანოზიშვილმა კიდევ რამდენჯერმე წარმატებით გაიელვა თბილისის მაღალი საზოგადოების მეჯლისებსა და რაუტებზე, მაგრამ მალე მისი ოცნებანი ერთბაშად დაიმსხვრა და გაცამტვერდა.

რამდენიმე თვის შემდეგ მთავრობამ ახალგაზრდა ქართველ თავადთა შეთქმულება აღმოაჩინა. ზედიზედ დააპატიმრეს დიდგვაროვანი თავადები და პეტერბურგში ნასწავლი ინტელიგენტები. ისინი, ვინც დავით გერმანოზიშვილს სძაგდა და ვერ იტანდა, ავლაბრის ყაზარმებში დატუსაღებულნი აღმოჩნდნენ. ალექსანდრე ბატონიშვილის ყოფილ ემისარს ერისთავების, ორბელიანების და ჭავჭავაძეების ლალატისა და ორგულობის გამოაშკარავება უხაროდა, მაგრამ სადღაც, გულის სიღრმეში სწყინდა და თაკილობდა, რომ მას ქართველი თავადები არ ენდნენ და საიდუმლო არ გაანდეს. თუმცა ამაზე, დიდხანს არ უფიქრია. თვალი და ყური ფხიზლად ეჭირა და მოუთმენლად მოელოდა, თუ როდის გამოიძახებდნენ და იმპერატორის ერთგულ ოფიცერს ალექსანდრე ჭავჭავაძის ან რომელიმე ორბელიანის ადგილს შესთავაზებდნენ. მოლოდინი არ გაუმართლდა. ისიც სხვებსავით კომისიაში გამოიძახეს და ცივი კილოთი ჰკითხეს: „შეთქმულებთან როგორი ურთიერთობა გქონდათ?“ შეურაცხყოფილი დავით გერმანოზიშვილი მხოლოდ ახლა მიხვდა, რომ მას არც თავისიანები ენდობოდნენ და არც რუსი გენერლები. როცა ჯაშუშების მიერ შეგროვებული ცნობები შეისწავლეს, სავსებით აშკარა გახდა თავად დავით გერმანოზიშვილის სანყალობელი მდგომარეობა. ქეიფს გადაყოლილი თავადი არავისთვის საშიშარი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო. იგი არც გაზეთს კითხულობდა, არც წიგნს და ქონების უთავბოლო ხარჯვით გაკოტრებამდე იყო მისული.

დავით გერმანოზიშვილს ხელი არ ახლეს, მაგრამ დაუყოვნებლივ მთიელების წინააღმდეგ საომრად გაისტუმრეს. ვილაცამ სასურველად არ მიიჩნია ალექსანდრე ბატონიშვილის ყოფილი ემისარის თბილისში დატოვება.

2. ნარსულის მეორე ფურცელი

(კნენა მზეხათუნის სალონი)

მხოლოდ თეატრი და მასკარადი.

ა. გრიბოედოვი, „ვაი ჭკუისაგან“

შეთქმულთა დაპატიმრებისთანავე მრავალი ოჯახის ფანჯრებზე გლოვის ნიშნად თალხი ფარდები ჩამოუშვეს. შეწყდა მეჯლისები და სტუმრიანობა. დაპატიმრებულთა ქირისუფლებმა თავიანთი სახლის კარები მაგრად ჩაკეტეს. ყველგან ფრთხილი ჩურჩულით ლაპარაკობდნენ. თავადთა ოჯახებში შიში და

უნდობლობა დასადგურდა. მეჯლისებზე ვილას შეეძლო ფიქრი, როცა შეთქმულთ ბორბლებზე წამებით სიკვდილი მოელოდათ. მანანა გერმანოზიშვილს კი ნავარდი სურდა, მაღალ საზოგადოებაში თავისი სილამაზის გამოჩენა. მოვლენათა მსვლელობამ იგი ოთხ კედელს შუა გამოამწყვდია. განმარტოებულმა მოიხიზნა ხელმოკლე თავადის დაძველებული სახლის პატარა დაბნელოთახეში.

გაავეებული გაიანე შეთქმულებს წყევლიდა. მანანაც უდიერად ახსენებდა მათ და აინუნში არ მოსდიოდა მათი მძიმე განსაცდელი. დროგამოშვებით თავისი მამიდის, მზეხათუნის სალონში დადიოდა და ამაოდ ცდილობდა იქ გართობას.

კნეინა მზეხათუნის სალონში მისთვის მოსაწყენ თემებზე მუსაიფობდნენ. ტონს ყოველთვის კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილი იძლეოდა. მას მეტად განათლებულ ქალად თვლიდნენ და ყველანი გატაცებით უგდებდნენ ყურს მის დარბაისლურ საუბარს. მანანა თავის თავს იმაშიც უტყდებოდა, რომ მას არ მოსწონდა უკმეხი და მედიდური კნეინა.

კნეინა მზეხათუნი და კნეინა გოსტაშაბიშვილი ერთმანეთს მეგობრობდნენ და უერთმანეთოდ ვერ ძლებდნენ. ძველი მანდილოსნები, დარეჯან და მარიამ დედოფლების ჯერ ისევ ცოცხალი სეფექალები, გავეროპელებულ კნეინებზე პირჯვრის წერით და ხელების გაშლით ლაპარაკობდნენ. განსაკუთრებით აღშფოთებდათ მათ კნეინა მზეხათუნისა და კნეინა გოსტაშაბიშვილის ღრმად ამოჭრილი დეკოლტე და გაშიშვლებული მხრები. მანანა გერმანოზიშვილი გულში მათ თანაუგრძნობდა, რადგან ღრმადმორწმუნე აუმღვრეველ ტრფიალს ელტვოდა და ქალის ღირსებად მედიდური თავდაჭერილობა მიაჩნდა. ამიტომ უპირატესობას მუდამ კისკისა და მამაკაცებთან ლაციცს მიჩვეულ კნეინა მზეხათუნს კი არ ანიჭებდა, არამედ დინჯსა და სიტყვაძუნს კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილს.

კნეინა მზეხათუნის სალონის სტუმრებთან მანანა მუსაიფს ვერ ახერხებდა. მისთვის უცხო ხილი იყო ფორტეპიანოც და ახალი პარიზული რომანიც.

საეკლესიო გალობა მას ღვთისმოსაობას უნერგავდა და უძლიერებდა. კნეინა გოსტაშაბიშვილის მიერ შესრულებული მოცარტი ან ბეთჰოვენი კი არ ესმოდა. ამიტომ თვალზე რული ეკიდებოდა და მთქნარებას ძლივს იკავებდა.

სოფელში გაზრდილი თავადის ასულისათვის სრულებით გაუგებარი იყო ევროპულ სალონში გამართული ბაასი.

კნეინა მზეხათუნის სალონში ხშირად ახსენებდნენ გამოჩენილ პოეტებს, მწერლებს, მუსიკოსებს და ფილოსოფოსებს, ყველას პირზე ეკერა რასინი, კორნელი, ვოლტერი, ჟან-ჟაკ რუსო, გოეთე, შილერი, ბაირონი, პუშკინი, ჟუკოვსკი, ვიაზემსკი და მიცკევიჩი. ეს სახელები მანანა გერმანოზიშვილს არაფერს ეუბნებოდნენ და არც მათი ვინაობის გაგება აინტერესებდა. ამიტომ მამიდის სალონში იშვიათად იყო და უფრო მაშინ უხშირებდა იქ სიარულს,

როცა რომელიმე ახალგაზრდა ოფიცერს მისკენ შეფრფინვით ცქერას შეატყობდა ხოლმე.

შეთქმულების აღმოჩენამდე კნეინა მზეხათუნის სალონის მუდმივი სტუმრები იყვნენ: პოეტი და მთარგმნელი ალექსანდრე ჭავჭავაძე, დიპლომატი სოლომონ რაზმაძე, ჟურნალისტი და ფილოსოფოსი სოლომონ დოდაშვილი, მასწავლებელი ავთანდილოვი, დიმიტრი ყიფიანი და პოეტი თუმანიშვილი. როცა ესენი შეთქმულებაში გარეული აღმოჩნდნენ, კნეინა მზეხათუნს ხუმრობით რევოლუციის დამა უწოდეს. სალონის თავქარიან დიასახლისს ეს ეამა და შეიფერა კიდევ, მაგრამ, თავქარიანობის მოუხედავად, მაინც მკაცრად დატუქსეს. ქმრისგანაც მკაცრი საყვედური და გრძელი დარიგება მოისმინა. შეცბუნებული კნეინა მზეხათუნი ერთხანს განზე გადგა და თვალს მიეფარა, მაგრამ მალე მის სალონში მისვლა-მოსვლა კვლავ განახლდა.

ხუთშაბათობით თბილელი მადამ რეკამიეს სალონში რჩეული საზოგადოება იყრიდა თავს. სტუმრები ლექსებს კითხულობდნენ, პეტერბურგიდან ან პარიზიდან მიღებულ ახალ წიგნზე ლაპარაკობდნენ. კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილის მიერ ფორტეპიანოზე დაკრულ მუსიკას ისმენდნენ და ზოგჯერ პატარა სცენებს ადგენდნენ ლაფონტენის ზნეობის მქადაგებელი არაკების მიხედვით. ამასობაში ავლაბრის ყაზარმები დაცარიელდა.

შეთქმულები ბორბლებზე სიკვდილით დასჯის მაგიერ რუსეთის შიდა ქალაქებში გადაასახლეს.

თანდათან დაცხრა შიში და მღელვარება.

კნეინა მზეხათუნი ახლა უფრო თამამად იქცეოდა. ქმარიც აღარაფერს ეუბნებოდა.

ერთ საღამოს გაკვირვებულ მანანა გერმანოზიშვილს მამიდის სალონში მოულოდნელი სტუმრები დახვდა: გრიბოედოვის ქვრივი ნინო ჭავჭავაძე, მისი და ეკატერინე, მანანა ორბელიანი, დაპატიმრებას გადარჩენილი თავადები, მთავარმართებლის კანცელარიის ახალგაზრდა მოხელენი, ოფიცრები, მანდილოსნები, ბანოვნები და გასათხოვარი ასულები.

თვალგანცვიფრებულმა მანანამ ვერ გაიგო ამდენი სტუმრის ერთბაშად მოსვლის მიზეზი და ილიკო ორბელიანს ჩურჩულით ჰკითხა:

— რა ამბავია, ილიკო? მამიდაჩემს წვეულება ხომ არა აქვს?

ილიკო ორბელიანმა ჩურჩულითვე უთხრა:

— მამიდაშენი თეატრსა მართავს. უნდა პეტერბურგიც შეარცხვინოს და პარიზიც. ამ საქმეში კნეინა გოსტაშაბიშვილიც ეხმარება. მაგის ქმარი წუხელ მეტივეებმა მტკვარში გადააგდეს, მერე კაბის ყოშებით ამოათრიეს და მოქეიფენი ბევრი გვაციინეს. „ასეთ ჭკვიან ქალს ესრეთი ქმარი უნდა ჰყავდეს, ვეჟო“, — გასცინა ენამოსწრებულმა ილიკო ორბელიანმა თავად ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილს და ისევ ხმადაბლა განაგრძო, — მაგრამ ეტყობა ქმარი აინუნში არ მოსდის. ნაძლევსა ვსდებ, თუ ეგ თეირანიდან ჩამოსული რუსი ყმანვილი, ჩვენი ელჩის მდივან-მწიგნობარი მაგის საყვარელი არ იყოს!

მანანამ წარბი გაკვირვებით ასწია, ილიკო ორბელიანის ნათქვამი ჭორად მოეჩვენა, ნანყენივით თქვა:

— რას ამბობ, ილიკო?! კნენა გოსტამაბიშვილს თავი ისეთნაირად უჭირავს, რომ მაგას ვინ რას შეჰბედავს?

ილიკო ორბელიანმა გაუცინა და ხმას უფრო დაუმდაბლა:

— მერე რა ვუყოთ? მაშ, მაკასავით ქურაში ლოგინს ხომ არ გაშლის? თუ ვინმე მოეწონა, ხელიდან არ გაუშვებს.

მანანამ მიაშიტად იკითხა:

— მაკა ვილა არის?

ილიკო ორბელიანმა გემრიელად გაიცინა:

— ეგ მოქეიფე თავადებმა ვიცით, იმის სახელი კნიაჟნების ყურამდე ვერ მიაღწევს, — მანანას სიტყვა ბანზე აუგდო და თანაგრძნობით ჰკითხა, — დავითისაგან წიგნი არ მიგიღია?

მოქეიფე და ქალაღდის მოთამაშე ილიკო ორბელიანი დავით გერმანოზიშვილს მეგობრობდა, მის დასთანაც გაშინაურებული იყო. მანანას ისე არსად შეხვდებოდა, რომ დავითი არ მოეკითხა.

მანანას სახე მოელრუბლა. ილიკოს უხალისოდ უპასუხა:

— ამას წინათ მივიღე.

ორბელიანმა ცნობისმოყვარეობით შეხედა.

— რასა გნერს? რას ინერება?

მანანამ უკმაყოფილი კილოთი მიუგო:

— მოკითხვას, პირზე კოცნას და ფულს.

ილიკო ორბელიანმა ჩაიფრუტუნა:

— მაშ ქალაღდის თამაშს იქაც არ ეშვება ჩვენი ლოთბაზარა კნიაზი? ჩემი რჩევა ეს არის, ეცადე, იმან ცარიელ-ტარიელზე არ დაგსვას, მზითვის სიაში ნულები არ დაგინეროს, თორემ! თორემ მონასტერი არ აგცდება, ჩვენო ლამაზო კნიაჟნავ!

მანანა ძმის ძაგებას ვერ იტანდა, კოპებშეკრულმა მყისვე გაჰკენწლა ილიკო ორბელიანი:

— რა გაენყობა, კნიაზო! ილიკო მარტო ორბელიანებს არა ჰყავთ, გერმანოზიშვილებშიც რომ გამოერიოს, დიდ ცოდოდ არ ჩაგვეთვლება.

გაცილებით ხნიერი დავით გერმანოზიშვილის ნორჩმა ამფსონმა ისევ ტკბილად გაუცინა:

— კურკას სიტყვებს ამბობ, კნიაჟნავ! რა ვუყოთ, რომ იმასავით რევოლუციონერი არ გამოვედი. ჭკუას მე მარიგებდა, თვითონ კი ნაობახტში ამოჰყო თავი.

ვილაცამ მათკენ უკმაყოფილოდ მოიხედა. ორივემ პირზე კლიტე დაიდო და ყალბი ყურადღებით მიაცქერდა კნენა მზეხათუნს.

სალონის სტუმრები რიგ-რიგად ჩამწკრივებულ სკამებზე ისხდნენ და სერიოზული გამომეტყველებით უსმენდნენ კნენა მზეხათუნს, რომელიც

ცალკე მაგიდასთან, ორ გაჩახჩახებულ შანდალს შუა იჯდა და მკაფიო ხმით გრიბოედოვის კომედიის მორიგ მონოლოგს კითხულობდა. თან გზადაგზა დარიგებებს აძლევდა იმათ, ვისაც „ვაი ჭკუისაგან“ უნდა წარმოედგინათ.

კარატიგინის და სიმეონოვას მოტრფიალე კნეინა მზეხათუნს გრიბოედოვის კომედიის დადგმა ჰქონდა განზრახული. თეატრს მონატრებული საზოგადოება ადვილად აიყოლია და როლებიც სწრაფად განანილდა. ჩაცვის როლი საგანგებო მინდობილობათა მოხელეს უნდა შეესრულებინა, სრულიად ყმანვილკაცს, რომელსაც ღამე ქალაქის თამაშში ათენდებოდა, მანანალასავით ლოთობდა, მაგრამ ბაირონის თავი და დენდის გარეგნობა ჰქონდა. სოფიოს როლის განსახიერება თავის გულითად მეგობარს მაგდა გოსტაშაბიშვილს მიანდო, ხოლო სკალოზუბისა — მის ქმარს, გენერალ-მაიორ ივან პეტროვიჩ კლატოვს უნდა ეთამაშა.

მანანა გერმანოზიშვილი პირველად ცნობისმოყვარეობით უყურებდა მსახიობთა თამაშს და კნეინა მზეხათუნის რეჟისორობას, მაგრამ მალე მოინწყინა და მთქნარება აუტყდებოდა, რომ მის გვერდით ილიკო ორბელიანი არ მჯდარიყო.

რეპეტიცია ვახშმით მთავრდებოდა. მანანა აუნერელი მოთმინებით უცდიდა იმ მომენტს, როცა დაღლილი და კმაყოფილი კნეინა მზეხათუნი ტაშის შემოკვრით რეპეტიციას ამთავრებდა და ყველანი სუფრას შემოუსხდებოდნენ. ამ დროს მთავარმართებლის ახალგაზრდა ადიუტანტი ანთლებული სახით სთავაზობდა მძიმე სკამს მანანა გერმანოზიშვილს და მის გვერდით მოკრძალებით იკავებდა ადგილს.

ვახშამდე მანანა მუდამ მხიარული ილიკო ორბელიანის მიერ დახატულ კარიკატურებს ათვალთვრებდა, ანდა ტატო ბარათაშვილის გამკილავ კალამბურებს ისმენდა. ამით ერთობოდა და გულში იმათ დასცინოდა, ვინც თავად ორბელიანის ცელქი ფანქრით ქალაქდზე სასაცილოდ იყვნენ გამოხატულნი.

ტატო ბარათაშვილს კნეინა მზეხათუნი მფარველობდა და ამხნევებდა. უნიჭიერეს ყმანვილად თვლიდა და როცა ერთხელ ქართველების ბაირონობა უნინასწარმეტყველა, კნეინა გოსტაშაბიშვილს სიცილი წასკდა, თავისი ლამაზი ოქროსფერი თვალები ერთი წამით პოეტის ფერმკრთალ სახეზე და კოჭლ ფეხზე შეაჩერა და ივან პეტროვიჩს ფრანგულად რალაც გადაულაპარაკა. ტატო ანთლდა და იმ დღიდან ჭირივით შეიძულა კნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილი.

ტატო ბარათაშვილი ყოველ საღამოს მოდიოდა კნეინა მზეხათუნის სალონში, თან ახალი ლექსები მოჰქონდა. ხან დაღვრემილი და შუბლგაუხსნელი იყო, ხან არაჩვეულებრივად ხალისიანი და პირმომცინარე. მას ეკატერინე ჭკვჭავაძე უყვარდა, მაგრამ მანანა გერმანოზიშვილს ყურში ჩასჩურჩულებდა:

— კატინკა თავისი მამის მიმრქმელის სახელს ატარებს, ვინძლო ეკატერინობა არ მოინდომოს.

გალარიბებული მანანა თანდათან შურიანი ხდებოდა. ალექსანდრე ჭავჭავაძის ნებიერ ასულებზე ჩამოკრულად ნათქვამი ესიამოვნა, მაგრამ გარეგნულად კოპი შეკრა, ტატოს საყვედურით უთხრა:

— შენი კატინკასთან ტრფიალი ყველამ ვიცით, ეგრეთი სიტყვა სატრფოსათვის რად გჭირდება?

ტატო გაბრაზდა:

— ჩემს ტრფიალზე შენ ვინ რა გითხრა?

— თვითონაც ვხედავ.

— კარგად ვერ დაგინახავს.

მანანამ სიცილით მოუჭრა:

— მაშ, „ცისა ფერს, ლურჯსა ფერს“ ვის დაუნერე? ცისფერი თვალები მარტო კატინკასა აქვს და ცისფერი კაბაც ძალიან უხდება.

ტატო დაიბნა. დალონდა. უეცრად გამხიარულდა და მანანას ჩაუღლინა:

— ნუ დაიჯერებ! ნუ დაიჯერებ!

ისევე მოიღუშა, რადგან უმალვე მწვავე სინანულმა შეიპყრო. თავბედს იწყევლიდა იმის გამო, რომ სატრფო გაკილვით მოიხსენია, ისიც ისეთ ქალთან, რომელიც გასაოცრად ლამაზი იყო, მაგრამ ეკატერინე ჭავჭავაძის ელვარება და სიკისკასე აკლდა. ამის გარდა, ყველამ იცოდა, რომ გერმანოზიშვილების ასული „დავითნზე“ და „დაუჯდომელზე“ იყო აღზრდილი, ჭავჭავაძიანთ ქალები კი მუსიკასაც უკრავდნენ, ფრანგულადაც ლაპარაკობდნენ და ახალი მწერლების წიგნებს კითხულობდნენ. გულკეთილი ტატო ბარათაშვილი მანანასთან გახუმრებულ-გაშინაურებული იყო, მაგრამ შინაგანად არ მოსწონდა მისი მონოზნურად გულჩახვეული ხასიათი. საერთო მათ მხოლოდ ხვედრი ჰქონდათ. ოდესღაც მდიდარი და ყმამამულიანი გერმანოზიშვილის ოჯახი ისევე ემხობოდა და დაბლა ეშვებოდა, როგორც მელიტონ ბარათაშვილისა. დაკვირვებული ტატო იმასაც ამჩნევდა, რომ ახალგაზრდა ქართველი თავადები მანანა გერმანოზიშვილს ერიდებოდნენ და საცოლოებს შეძლებულ ოჯახებში ეძებდნენ, ეს მას მასთან რალაცნაირად აახლოებდა, მაგრამ თავის კალამბურებში არც მას ინდობდა.

— კნიაჟნა გერმანოზიშვილი, — ეუბნებოდა იგი ეკატერინე ჭავჭავაძეს, — ძალიან ამპარტავანი ბრძანდება. რალა ეგ და რალა კნეინა გოსტამაბიშვილი. ყველას ხელმწიფის ქალივით გვიყურებს, მაგრამ წიგნს თავის კანტურით კითხულობს.

ეკატერინე ჭავჭავაძეს პირზე ღიმილი ადგებოდა. არც მას უყვარდა ლამაზი, მაგრამ ამპარტავნულად მდუმარე მანანა გერმანოზიშვილი.

ცოტა ხნის შემდეგ ტატო ბარათაშვილი თავის ნათესავ ილიკო ორბელიანს ხმის კანკალით ეკითხებოდა:

— მითხარი... მითხარი, ილიკოჯან... შემეყვარებს კნიაჟნა კატინა..

— აბა მე რა ვიცი? იმის გულში ხომ არა ვზივარ? აგრძნობინე, გაუარშიყდი, თავი მოაწონე.

— თავი მოვანონო...

ტატო გულისტკივილით უყურებდა თავისი ტრფიალების საგანს, თავადის ლამაზ ასულს, რომელიც ანცი ღიმილით ისმენდა თეირანიდან ჩამოსული ახალგაზრდა დიპლომატის ქათინაურებს. ამ დროს მას ისეთი დაფიქრებული სახე ჰქონდა, როგორც „სულო ბოროტოს“ ავტორს უნდა ჰქონოდა.

ვახშმის შემდეგ ზოგნი ვისტის და ბოსტონის სათამაშოდ რჩებოდნენ, ზოგნი თავ-თავიანთ სახლებში ბრუნდებოდნენ. მანანა გერმანოზიშვილს მთავარმართებლის ახალგაზრდა ადიუტანტი აცილებდა, ეკატერინე ჭავჭავაძეს — ახალგაზრდა დიპლომატი. მხოლოდ ტატო ბარათაშვილი გამოდიოდა მარტოდმარტო კნენა მზეხათუნის სახლიდან და უკაცრიელი ბნელი ქუჩებით კოჭლობით მიდიოდა ანჩისხატის უბნისკენ.

3. წარსულის მესამე ფურცელი (უღიმღამო მიჯნური)

მე ცეცხლივით ვნითლდებოდი.
ჟორჟ სანდი, „ლეონე ლეონი“

მთავარმართებლის ახალგაზრდა ადიუტანტი მანანას გერმანოზიშვილების სახლის სადარბაზო კართან ემშვიდობებოდა. პაემნის დანიშვნის მოლოდინში თავადის ასული ერთხანს აყოვნებდა შინ შესვლას, მაგრამ მორცხვსა და მოუქნელ ყმანვილს ენა სწორედ მაშინ ებმოდა, როცა გატრუნული მანანა მისგან სასურველი სიტყვის თქმას მოელოდა.

ისინი მხოლოდ კნენა მზეხათუნის სალონში ხვდებოდნენ ერთმანეთს.

მანანას უნებლიეთ აგონდებოდა ბარონ როზენის თავხედი ადიუტანტი, რომელმაც მას პირველ მეჯლისზე კინალამ სიყვარული აუხსნა. თავადის ასულს მორცხვი ადიუტანტის მოკრძალება ისევე აბრაზებდა, როგორც იმ დროს იმ ადიუტანტის უტიფრობა. თვითონ კი ქალურ თილისმებს არასოდეს მიმართავდა.

მანანას ახალგაზრდა ადიუტანტი მოსწონდა, მაგრამ არ უყვარდა. მას ეხამუშებოდა თავისი მიჯნურის ოდნავ ჭორფლიანი სახე, გაცრეცილი ნარბები, ახალმოცელილი ბალახის ღეროებივით ამოშვერილი მოქერო უღვაშები, უცნაურად გადაშლილი დიდი ყურები, მაგრამ ფასსა სდებდა მის შნოიან ტანსა და საერთო გარეგნობას. მთავარი მისთვის მაინც ის იყო, რომ სახელმოხვეჭილი სენატორის ეს ვაჟი აუარებელი მამულების და ყმა-გლეხების ერთადერთ მემკვიდრედ ითვლებოდა. თავადის ასული მდიდრული ცხოვრებისკენ მიიღტვოდა, რათა მისი მომაჯადოებელი სილამაზე სიმდიდრის შარავანდედით შემოსილიყო.

თავის გულს იგი არაფერს ეკითხებოდა, რადგან თვალწინ ყოველთვის ომარ ჰაიდარ-ბეგი ედგა. მისი ვაჟკაცური სილამაზით მოხიბლული სულ უფრო და უფრო რწმუნდებოდა, რომ სხვა მამაკაცის სიყვარული მას არ შეეძლო. ამავე დროს ფიცსა სდებდა, ერთგული ცოლი და სანაქებო რძალი ყოფილიყო. მას თავისი „ჰო“ უკვე ბაგეზე ეკერა. მის წარმოთქმას მხოლოდ ახალგაზრდა ადიუტანტის გახანგრძლივებული დუმილი უშლიდა ხელს.

ასე მისდევდა დღე დღეს, კვირა — კვირას და თვე — თვეს.

კნენა მზეხათუნის მიერ დადგმული „ვაი ჭკუისაგან“ აღარავის ახსოვდა, თბილისიდან გამგზავრებული კნენა მაგდა გოსტაშაბიშვილი უკვე პარიზში ცხოვრობდა, სალონებში ახალი მთავარმართებლის დანიშვნაზე ლაპარაკობდნენ, შამილის დაჭერასაც ოპტიმისტურად წინასწარმეტყველებდნენ, მაგრამ ახალგაზრდა ადიუტანტი მხოლოდ გატკეპნილი გზით დადიოდა — კნენა მზეხათუნის სალონიდან გერმანოზიშვილის სახლამდე.

მანანა გულში ბრაზობდა, მზად იყო თავისი მოუხერხებელი მიჯნური-სათვის ხელი აექნია და ჩამოეშორებინა, მაგრამ როცა მისი მამულები და ყმა-გლეხები აგონდებოდა, თავს იკავებდა, მოთმინებით აღჭურვილი მის წარმოუთქმელ სიტყვას უცდიდა.

ერთ მშვენიერ დღეს თბილისში ახალგაზრდა ადიუტანტის მამა გამოჩნდა. სენატორმა მიიხედ-მოიხედა, შეძლებული თავადების ოჯახები დაყნოსა და მეორე კვირის ბოლოს თავისი ვაჟი გენერალ სავარსამიძის ძმისწულზე დანიშნა.

მანანას გული შეუტოკდა.

ახალგაზრდა ადიუტანტის შეფრფინვით სიყვარული მშობლის ნების წინაშე უძლეური აღმოჩნდა.

მანანა ერთხელ კიდევ დარწმუნდა, რომ მისი მეტოქე მათა სავარსამიძე მდიდრული მზითვის წყალობით ბედნიერდებოდა, უმზითვობა კი მას მხოლოდ შინაბერობას უმზადებდა.

ქორწილის გადახდისთანავე მათა სავარსამიძის მზითვის დარიალზე გატარებას დიდძალი ურმები და პოვოსკები დასჭირდა.

მანანა გერმანოზიშვილის მზითვს კი ერთი ჩარდახიანი ურემიც ეყოფოდა.

თბილისში მხოლოდ მათა სავარსამიძის ქორწინებაზე და შამილის მოსალოდნელ დაჭერაზე ლაპარაკობდნენ.

დანუნებულ მანანა გერმანოზიშვილს ყველა შემოეცალა. მარტო ტატო ბარათაშვილი მივიდა მასთან, მღუმარედ გადაეხვია და გადაკოცნა. მანანას შური ხერხავდა და ტატოს თანაგრძნობა მის გულს არ გაეკარა. პირიქით, წარბი ასწია და ტუჩიც აიბზუა.

ტატო ბარათაშვილს ხელები ჩამოსცვივდა, კოჭლი ფეხი უარესად აითრია, გერმანოზიშვილების სახლიდან გამოვიდა და მთანმინდის გრძელი აღმართის ნაცნობ ბილიკს დაფიქრებული დაადგა.

კნენა მზეხათუნმა ძმისწული ერთხელ კიდევ დაარიგა:

— ეგრე თვალის დასანახად კაცთან სიარული ვის გაუგონია? დილით შენი სიძე ივანე პეტროვიჩი მომენონა, სალამოს კი უკვე იმის ცოლი ვიყავი. ჩემმა ძმა იარალმა იმოდენა ქონებიდან არამცთუ რამე მომცა, ხმაც არ გამცა. ცოლ-ქმარს გული არ გაგვტეხია. სადაც ომი იყო, ჩვენც იქ ვიყავით. ეხლა კი, შენც კარგად იცი, არამცთუ თბილისში, პეტერბურგშიც არავინ მჯობია. ეგრე ცხვირის ჩამოშვება არა გმართებს, კნიაუნავ! მე ერთი კაბით გავთხოვდი, სხვა არაფერი მებადა რა, შენ მაინც რამდენიმე ყმა-გლეხის პატრონი ხარ (თუ ისინიც შენმა ბედოვლათმა ძმამ არ გაგიყიდა). მიიხედ-მოიხედე. ჩვენს გარშემო ცოტა პატიოსანი ოფიცრობაა?! ვისზედაც გული შეგივარდეს, იმას გაჰყევი, რა ვუყოთ? ჯერ გაჭირვებით იცხოვრე, მერე, ღვთის მადლით, ყველაფერი რიგზე დადგება და ჩემსავით გაბედნიერდები.

თავმოყვარე მანანამ მამიდის ნათქვამი სიტყვები ითაკილა, ნანყენმა და შეურაცხყოფილმა მის სალონში ფეხი აღარ დადგა. არც კნენა მზეხათუნს გახსენებია გაბუტული ძმისწული. ახლო ნათესავებისადმი იგი გულგრილად იყო განწყობილი, რადგან მხოლოდ საკუთარი თავი უყვარდა და საკუთარი სიამოვნებისათვის ცხოვრობდა.

მანანა ისევ თავის „ჩიტის საბუდარში“ გამოემწყვდია. საზოგადოებაში მხოლოდ მაშინ ჩნდებოდა, როცა ახალი კაბის შეკერვას ახერხებდა. თვალისმომჭრელი სილამაზით შემკულ თავადის ასულს არ სჯეროდა, არ უნდოდა დაეჯერებინა, რომ მისი ბედი განწირული იყო. თავი ამაყად ეჭირა და მოუკარებელი ქალის შთაბეჭდილებას ტოვებდა. ამ მზეთუნახავის ნახვასა და ყურებას, მართლაც, არაფერი სჯობდა, მაგრამ მისი სილამაზით მოხიბლული ახალგაზრდა და სანდომიანი თავადები გრძნობას ლაგამს სდებდნენ და განზე დგებოდნენ.

ცხოვრება ძნელდებოდა.

ყველა მამულ-დედულის გადარჩენას ცდილობდა და ვალზე ვალის მომატებას ერიდებოდა. ვინც ამ რკინის კანონს არღვევდა, თავზე მშობლების რისხვა ატყდებოდა და გულწრფელ სიყვარულს გაჭირვებული ცხოვრებით უხდიდა ხარკს.

სანამ შეძლებული თავადები მანანა გერმანოზიშვილს უმზითვობის გამო ნუნობდნენ, ხოლო ხელმოკლენი ახლოს მიკარებასაც ვერ ბედავდნენ, დრო და ჟამის სრბოლა თავისას აკეთებდა.

გაღატაკებულ თავადის ასულს შინაბერას სახელი დაუვარდა.

მისი გამდელი ზამთარ-ზაფხულ ფეხშიშველა დადიოდა, მაგრამ მის გაზრდილს არც ეს სასოებით დადებული აღთქმა შველოდა, არც ხატების ნინ და ეკლესიების გარშემო მუხლისჩოქვით სიარული.

ბედი მის კარზე დაკაკუნებას არ აპირებდა.

ბოლოს ქალაქში ცხოვრება გაუჭირდა, სოფელს მიაშურა და მამაპაპეულ სახლში საცხოვრებლად დასახლდა.

4. ნარსულის მეოთხე წიგნი (გუნების ტყვე)

როდესაც ნითელი ჩაჩი ფანჯარასთან გამოჩნდება, თერთმეტის
ჩარექზე მას თავს მოჰკვეთენ და ყველაფერი გათავდება.
ალფრედ დე ვინი, „სენ-მარ“

ერთ დღეს ფოსტალიონმა მანანას ავი ამბავი მოუტანა. მთიელებს მისი
ძმა დავითი ტყვედ შეეპყროთ.

— ეხლა რაღა ვქნა? — ნამოიძახხა სასონარკვეთილმა მანანამ და თვალები
ცრემლებით გაეცსო.

ომში უშიშარი და მამაცი დავით გერმანოზიშვილი თავს არ ზოგავდა, რათა
რუსი გენერლების ყურადღება მიეპყრო. იგი ცეცხლსა და ბრძოლაში ეძებდა
სახელს, ჯილდოს და პატივს. თავისი რაზმით ყველგან ზარსა და სიკვდილს
თესდა, ხოლო დაპყრობილ აულებში, სასტიკი და ულმოხელი, მთიელთა
სახლებს ხანძრის ალში ხვევდა, არ ინდობდა არც მოხუცებს, არც ქალებს,
არც ბავშვებს.

თავის გამოჩენით გატაცებული დავით გერმანოზიშვილი ომშიც ისევე
იქცეოდა, როგორც მწვანე მაგიდაზე აზარტული თამაშის დროს. სახელისა
და ხელმწიფის წყალობის მოსახვეჭად რისკსა და ხიფათს არ ერიდებოდა.

ერთხელ თავადი ხეობიდან გამოსულ ცხენოსნებს ნაანყდა და რაკი ნითელ-
ჩოხიან მხედარში ჰაჯი მურატი შეიცნო, უზანგებზე შედგა, თავის რაზმს გა-
მამხნევებელი „ურა“ შემოსდახა, მერე ერთხელაც არ მოიხედა უკან, ალტყინე-
ბული ხმლის ქნევით და ყვირილით ეგებებოდა მისკენ ქაჯებივით მომქროლავ
მთიელებს. მან თავისიანებისაგან მონყვეტა მხოლოდ მაშინ შეამჩნია, როცა
მთიელებმა ქამანდით ცხენიდან ჩამოაგდეს და ტყვედ შეიპყრეს. მსუბუქად
დაშავებულ გერმანოზიშვილს მოხუცმა მთიელმა იქვე, ბალახებში უდასტა-
ქრა, ჭრილობა სათუთად მობანა, შეუხვია, ფეხზე ნამოაყენა, ნარბშეკრულმა
შეხედა და დანყველა.

ალექსანდრე ბატონიშვილის ყოფილმა ემისარმა უკლებლივ გაიგო არა-
ბულად წარმოთქმული წყევლის ყველა სიტყვა. თავი ჩალუნა და ბედისწერას
ერთხელ კიდევ დაემორჩილა.

დავითი დილეგში ჩააგდეს. აქ მას ტყვე რუსი ოფიცრები დახვდნენ. ყველა
ტყვეს მძიმე ბორკილი ედო. ტყვეებს ფხიზლად დარაჯობდნენ, რადგან მათ
გამოსასყიდად დიდი თანხა იყო დანესებული. ნათესაეები ამ თანხას იხდიდნენ
და თავისიანებს დილეგიდან და ხაროდან ათავისუფლებდნენ. ზოგი ტყვედ
ჩავეარდნილი თვალსაჩინო მთიელზე იცვლებოდა.

მხოლოდ დავით გერმანოზიშვილი იყო ყველასაგან მივინყებული.

დიდგვაროვან თავადზე ისეთი დიდი გამოსასყიდი იყო დანესებული, რომ
მისი შეგროვება მანანამ ვერაგზით ვერ შეძლო. ახლო ნათესაეები მხოლოდ

ცარიელი ნუგეშით დაკმაყოფილდნენ. ასე მოიქცნენ მამიდა მზეხათუნიც და ბიძა ანდრეაფარიც.

დავითის ტყვეობა დაუსრულებლად გრძელდებოდა. იმედდაკარგული ნელ-ნელა ტყდებოდა. შავი ნალველით შეპყრობილს უძილობა დასჩემდა, ხმელ ჩალაზე წრიალებდა და ღამე თეთრად ათენდებოდა. სულს უმწარებდა მუეძინის ყვირილი მეჩეთის მინარეთზე და სალოცავად დამხობილი მცველების ბუტბუტი და ლაღადისი. მას არავინ არ ამცირებდა, არავინ შეურაცხყოფას არ აყენებდა, მაგრამ გულგატეხილს თავი დილეგის სველ კედელზე ჰქონდა მიყრდნობილი, ხმას არ იღებდა და არავის არაფერს ელაპარაკებოდა. ხანგრძლივმა ტყვეობამ თავადი გერმანოზიშვილი წელში გასტეხა, გაათეთრა და ნაადრევად დააბერა.

მხოლოდ ერთხელ გაუღეს ტყვეებს მცველებმა დილეგის კარები და ბორკილების ჩხარა-ჩხურით მზის სინათლეზე გაიყვანეს. „სად მივყევართ? რას გვიპირებენ?“ — ფიქრობდნენ უსიამოვნო წინათგრძნობით აფორიაქებული ტყვეები. ისინი თავჩალუნული მიაბიჯებდნენ და ბნელიდან უცებ გამოყვანილნი მზის სინათლეს თვალს ვერ უსწორებდნენ.

როდესაც ტყვე ოფიცრები აულის დიდ მოედანზე ჩაიყვანეს, მათ ფერი ეცვალათ და ერთმანეთს შიშით გადახედეს. მოედანზე, დიდროვანი ასნლოვანი წიფლის წრეში, აულის მცხოვრებლებს და შეიარაღებულ მთიელებს მოეყარათ თავი. ხეებზე ბავშვები აცოცებულებიყვნენ, ზოგნი კენწეროებზე იყვნენ მოქცულნი, ზოგნიც ცელქი მაიმუნებივით ტოტებზე ჩამოკონწიალებულიყვნენ, რათა კარგად დაენახათ ის, რაც მოედანზე უნდა მომხდარიყო.

აულის მალლა აზიდულ, ერთმანეთზე კოლოფებივით დადგმული სახლების ბანებზე ქალები გადმომდგარიყვნენ და თავების და ხელების ქნევით გაცხარებით ლაპარაკობდნენ. ბანებზე ყურისწამლები გნისასი იდგა. მამაკაცები კი მდუმარედ იდგნენ მოედანზე, როცა ტყვე ოფიცრები ქალების წინ ჩაატარეს, მათ თავები საჩქაროდ მთებისკენ მიაბრუნეს და ქვებივით დადუმდნენ. დედაკაცების სამარისებური დუმილი შეკავებულ ზიზლს უფრო გამოხატავდა, ვიდრე მუსლიმანი ქალის ჩვეულებრივ მოკრძალებას. ტყვეების შიში თანდათან ძლიერდებოდა. მოედანზე კი თვით ყველაზე უშიშარი განწირულივით ათრთოლდა.

ტყვეებს მყისვე თვალში მოხვდათ მოედნის შუაგულში ამართული თავის მოსაკვეთი კუნძი. იქვე ღონიერი, მხარბეჭიანი ჯალათი ფუსფუსებდა. მწითური გოლიათი, რომელიც მუშტის ერთი დარტყმით ხარს წააქცევდა, უდარდელი გამომეტყველებით ნაჯახს ფხას უსინჯავდა. ყველანი მას უყურებდნენ და შესცქეროდნენ, თვით ის პატარა ფეხშიშველი ბიჭი, რომელიც სპილენძის გრძელი სურიდან ხამუშ-ხამუშ ვეება სიპ ქვაზე წყალს ასხამდა, რათა ჯალათს ნაჯახის პირი ერთხელ კიდევ მოეღესა.

ყველა ტყვემ გოლიათ ჯალათში თავისი სულთამხუთავი აღმოაჩინა. „თავეებს მოგვკვეთენ“, — გაისმა ვიღაცის გაბზარული, შიშით გათანგული

ხმა. ასე ფიქრობდა ყველა ტყვე. ყველამ ამ სასჯელის მიზეზიც კარგად იცოდა.

სამი დღის წინ ერთი რუსი გენერლის ბრძანებით თხუთმეტი მთიელი ჩამო-
აბრჩვეს, ერთი მათგანი, მძიმედ დაჭრილი ხნიერი ჩეჩენი, ცხენზე დაკრული
მიიყვანეს სახრჩობელის თოკთან, ცხენის ფაფარზე თავდავარდნილს ყულფი
გაუკეთეს. ცხენს მათრახი გადაჰკრეს და სახრჩობელას მოაშორეს.

ეს ამბავი ტყვეებმა მცველებისაგან შეიტყვეს. მაგრამ ამის გამო მათ-
თვის შეურაცხყოფა არავის არ მიუყენებია, არც არავინ გამასპინძლებია
ლანძღვა-გინებით, არც მუქარა ნამოსცდენია ვინმეს. მცველები მდუმარედ
უვლიდნენ დილეგს გარშემო და მხოლოდ დროგამოშვებით მოისმოდა მათი
ბუტბუტი და ლალადისი.

სამაგიეროდ, დღეს უზღვავენ მისაგებელს. ის მნითური, გოლიათი
ჯალათიც მათთვის ლესავდა ნაჯახს.

მაგრამ ამ მოედანზე სულ სხვა რამ მოხდა.

ხმალამონვდილმა ახალგაზრდა ჩერქეზებმა მოედანზე ომარ ჰაიდარ-ბეგი
შემოიყვანეს. აქამდე მოყაყანე ბრბო უეცრად დადუმდა. ყველას ზიზლი და
სიძულვილი გამოეხატა სახეზე.

მოტყუებით შეპყრობილ ომარ ჰაიდარ-ბეგისათვის შამილის ნაიბებს სიკვ-
დილი მიესაჯათ. მას ტყვიით არა ჰკლავდნენ, მას თავს ჰკვეთდნენ, როგორც
გამცემს.

ომარ ჰაიდარ-ბეგს შავი შალის მოკლე ჩოხა ეცვა, სპილოსძვლის თეთრი
მასრებით შემკული, ნვრილ წელზე ძვირფასი თვლებით მოოჭვილი უსატევრო
ქამარ-ხანჯალი ერტყა. სატევარი ერთ ახალგაზრდა ჩერქეზს ეჭირა ხელში.

თავლია ომარ ჰაიდარ-ბეგს საოცრად შვენოდა შავი ხუჭუჭა თმები. მის
გამხდარ, ვაჟკაცურ სახეს შიშის არავითარი ნატამალი არ ეტყობდა. სახის
ფერიც ჩვეულებრივი ჰქონდა, ოღონდ ტუჩებზე ბრაზიანი და დამცინავი
ღიმილი დასთამაშებდა. იგი მოლალატედ არ თვლიდა თავის თავს. ფეოდა-
ლური შუღლის ნიადაგზე აღმოცენებული მტრობა დანაშაულად არ მიაჩნდა.
წინათაც და ახლაც, თავს იმართლებდა ომარ ჰაიდარ-ბეგი, ზოგი ფეოდალი
ოსმალეთისაკენ იყურებოდა, ზოგი — რუსეთისაკენ. რუსთა მომხრე ომარ
ჰაიდარ-ბეგი თავის საქციელს და მოქმედებას ისევე ამართლებდა, როგორც
თვითონ შამილი თავის ოსმალეთთან დამოკიდებულებას.

ამაყად და გამომწვევად მაცქერალი ომარ ჰაიდარ-ბეგი მშვიდად და
აუღელვებლად ამოუდგა გვერდში ჯალათს, რომელმაც მხოლოდ ერთხელ,
აღმაცერად მოხედა მას.

ხალხი დუმდა. ხეების ტოტებზე მსხდარი ბიჭები, წელან მხიარულად რომ
ჟრიაბულობდნენ, ახლა დიდებივით გაჩუმებულიყვნენ. ხალხი დუმდა. ხალხ-
თან ერთად თითქოს ბუნებაც გაჩუმებულიყო. ნიფლის ფოთლები უძრავად
ეკიდნენ კაშკაშა მზის სხივებში. მხოლოდ ახლომდებარე წიუხების ჩაბარუ-
ხების ყრუ ხმაური არღვევდა დუმილს. ცხენებსაც, აქამდე გაჩქარებით რომ

ხრავდნენ ლაგმებს და მოუსვენრად ფრუტუნებდნენ, თავიანთი მხედრების უძრაობა გადასდებოდათ და თავები დაბლა დაეხარათ, როგორც წვიმიან ამინდში სჩვეოდათ. კრიალა ზეცაში ამაყად დაცურავდა ფრთაგაშლილი ორბი.

გრისხანე დუმილში ერთადერთმა სიტყვამ დაიქუხა:

— მოლალატიევ!

ეს შემზარავი სიტყვა გრგვინვასავით გაისმა.

ცხენები დაფრთხნენ, ყალყზე შედგნენ.

ბრბო ამოძრავდა და ახმაურდა,

— მოლალატიევ! მოლალატიევ!

ომარ ჰაიდარ-ბეგი გაფითრდა. აცახცახდა. თვალეებში ხვეწნა და მუდარა გამოეხატა. „მოლალატიევ, მოლალატიევ!“ ესმოდა მას ყოველი მხრიდან და რწმუნდებოდა, რომ ეს ფეოდალების გადანყვეტილება კი არ იყო, არამედ ხალხის განაჩენი. ბრბო თითქოს გრძნობდა, თუ რა ტკივილს აყენებდა ამ სიტყვით უშიშარ ვაჟკაცს და უღმობლად გუგუნებდა:

— მოლალატიევ! მოლალატიევ!

ომარ ჰაიდარ-ბეგი შერისხულივით ტრიალებდა ერთ ადგილზე, თითქოს სურს ამ სიტყვას სადმე გაექცეს და დაემალოსო. მას ამ სიტყვის უფრო ემინოდა, ვიდრე ჯალათის ნაჯახის. ეს სასტიკი და დაუნდობელი სიტყვა მას ყოველი მხრიდან ესმოდა: ცხენებიდან, ხეებიდან, ბანებიდან, ჭოუხებიდან, შორეული მთებიდან და აულებიდან. ომარ ჰაიდარ-ბეგს ერჩივნა ხალხს ჩაექოლა, ნაკუნ-ნაკუნ ექცია, ვიდრე მისთვის მოლალატიე ეწოდებინა.

— მოლალატიევ!

— გამცემო!

— გიაურო!

გუგუნებდა ბრბო.

ომარ ჰაიდარ-ბეგს თვალეებზე სიმწრის ცრემლი აუბრჭყვიალდა, მაგრამ მყისვე თავი დაბლა დახარა, რათა უფრო მეტად არ შერცხვენილიყო.

„მოლალატიეს არა სჯიან, ის ყველაფრის ღირსია“, — მოაგონდა ვახტანგ VI-ის სამართლის სიტყვები სიკვდილივით გაფითრებულ დავით გერმანოზიშვილს და თვალწინ ალექსანდრე ბატონიშვილი დაუდგა.

როცა ომარ ჰაიდარ-ბეგმა ერთი წამით თავი მალლა ასწია, მან ქართველ თავადს მოჰკრა თვალი და სახეზე გაოცება გამოეხატა. იცნო და გაიკვირვა. ერთბაშად დანყნარდა. გაიღიმა (ამ ღიმილმა ბრბო შეაკრთო და მისი ყვირილ-ღრინანცელი ოდნავ გაანელა). დავით გერმანოზიშვილის დანახვამ მის მესხიერებაში ერთბაშად აღადგინა ბარონ როზენის სასახლის მეჯლისზე მოცეკვავე ქალი. სულ უფრო და უფრო ცხადად ესახებოდა თვალწინ იმ თვალმწყაზარი გოგოს სათნო სახე და სიკვდილის წინ აუნერეღ სიხარულსა და ნეტარებას განიცდიდა. „მე ეხლა დამშვიდებით მოვკვდები“, — თქვა მან თავის გულში და ერთ-ერთ მცველს ანიშნა მასთან მისულიყო.

ომარ ჰაიდარ-ბეგმა ქამარ-ხანჯალი წელიდან მოიხსნა, მცველს გადასცა და უთხრა:

- ჩემი ქამარ-ხანჯალი იმ ტყვეს ნაულე. გადაეცი, რომ მე მაგის და მიყვარდა.
- ის კაცი ქრისტიანია! — თქვა გაკვირვებულმა მცველმა.

ომარ ჰაიდარ-ბეგმა ახალგაზრდა ჩერქეზსაც ისეთი თვალით შეხედა, როგორც იმ მეჯლისის ღამეს ხნიერ ჩერქეზს, რომელმაც მას ქრისტიანი ასულისადმი შლეგური ტრფიალი უსაყვედურა და ეს საბედისწერო დღე უნინასწარმეტყველა.

— მერე რაო? მე მიყვარს მაგის და! — ახლაც ჯიუტად გაიმეორა ომარ ჰაიდარ-ბეგმა და მცველის ზიზღს დამცინავი ლიმილი მიაგება.

მან ისეთი უდარდელი მოძრაობით დაიჩოქა კუნძთან, კაცს ეგონებოდა, ცხენს მტკივანი ფეხი უნდა გაუსინჯოსო. უკანასკნელად დააცქერდა დავით გერმანოზიშვილს, უკანასკნელად აღადგინა გონების თვალთ იმ თვალმწყაზარი ქალის სათნო სახე, უკანასკნელად გაიღიმა და თავი კუნძზე დადო. ჯალათმა ნაჯახი აღმართა. ხალხმა ხმა გაკმინდა. ჯალათმა ნაჯახის ერთი დარტყმით მოაშორა თავი ტანს. მოკვეთილი თავი კუნძიდან მინაზე გადმოგორდა. ჯალათმა გასისხლიანებული თავი მალლა აიტაცა და ხალხს დაანახვა. ხალხი დაფრთხა და ზარდაცემულმა უკან დაიხია. სიკვდილით დასჯილის გაფითრებული ტუჩები ლიმილით იყო დაგრეხილი.

შეძრწუნებული ტყვეები დილეგში დააბრუნეს.

— ველურნი! — წამოიძახა ერთმა ოფიცერმა.

— რატომ გავინყდებათ გუშინწინდელი ამბავი? — გაეპასუხა მას ნაოფიცრალი ჯარისკაცი, რომლისთვისაც დეკაბრისტების აჯანყების შემდეგ რუსი შინელი ჩაეცვათ, — მათ მოღალატე დასაჯეს, თქვენ კი რილეევი დააბრჩვეთ, პოეტი და ადამიანი.

დეკაბრისტს ტყვე ოფიცრები რისხვით მისცვივდნენ, მაგრამ სწორედ ამ დროს თავად გერმანოზიშვილს ომარ ჰაიდარ-ბეგის ოქროს ქამარ-ხანჯალი გადასცეს იმ პირობით, რომ თუ ოდესმე განთავისუფლდებოდა, თავისი დისათვის გადაეცა და სიკვდილით დასჯილის უკანასკნელი სიტყვებიც ეთქვა.

— ამ ოქროს ქამარ-ხანჯლით თოფების და ტყვია-წამლის ყიდვა შეიძლებოდა, რადგან ფასდაუდებელი ჩანს, — თქვა დეკაბრისტმა, — მაგრამ ამ „ველურებმა“ თავიანთ მტერს უკანასკნელი სურვილი პირნათლად შეუსრულეს.

დავით გერმანოზიშვილი მოულოდნელად გამდიდრდა, მაგრამ დაღვრემილი იყო. მას თავისუფლება უფრო სწყუროდა.

იმ დღიდან გამუდმებით თავის გამოხსნასა და გამოსყიდვაზე ფიქრობდა. ოქროს, ძვირფასი თვლებით მოოჭვილი ქამარ-ხანჯალი მის გამოსასყიდ თანხას უტოლდებოდა, მაგრამ ამაზე სიტყვის ამოღებაც არ შეეძლო. ამ განზრახვას არც მთიელები მოუნონებდნენ და არც რუსი ოფიცრები. მთიელების პატიოსნება და სიტყვის გაუტეხლობა ზედმინევნით იცოდა, იტანჯებოდა და გამოსავალს ვერ პოულობდა. კიდევ უფრო გაუძლიერდა სევდა და კაეშანი.

როცა დატყვევებული დიდგვაროვანი თავადი მთიელებს ხელში შემოაბერდათ და გათავებულ კაცად ჩათვალეს, ერთმანეთში მოილაპარაკეს და გამოსასყიდი თანხა გაანახევრეს. თან დავით გერმანოზიშვილს აგრძნობინეს, რომ თუ ვაჭრობა დაინწყებოდა, თანხას კიდევ უფრო შეუმცირებდნენ.

თავადმა ყველაფერი დაუყოვნებლივ დას მისწერა.

მანანას ერთადერთი ძმა თავდავინწყებით უყვარდა. ამიტომ უყოყმანოდ გადაწყვიტა სოფელში გაეყიდა ის, რისი გაყიდვაც კიდევ შეიძლებოდა, მან ყურებიდან ძველისძველი ისფაჰანური საყურეებიც კი მოიხსნა, რათა ძმა ტყვეობიდან როგორმე გამოეხსნა.

მანანა ცარიელ-ტარიელზე დარჩა და მხოლოდ ორიოდ გლეხი და ერთი მოახლე გოგო დაიტოვა.

ამ ამბით აღელვებულმა დავითმა ფიცი დადო, არასოდეს ცოლი არ შეერთო და სახელიც და სიმდიდრეც მხოლოდ დის კეთილდღეობისათვის მოეხვეჭა.

გზიდან დას ვრცელი წერილი მოსწერა, რომელშიაც მადლობას უთვლიდა პირზე კოცნით და ბედნიერ მომავალს პირდებოდა. ყველაფერ ამას, სხვათა შორის, ომარ ჭაიდარ-ბეგის სიკვდილით დასჯის ამბავიც მიაყოლა და მანანას აუწყა, — „ამ მუსლიმან კაცს და ჩერქეზ თავადს თურმე შენ ჰყვარებიხარ და სანამ თავს მოსჭრიდნენ, ეს მცველების პირით მე მითხრაო“. ოქროს ქამარ-ხანჯლის გამო კი თავადმა კრინტი არ დასძრა.

მანანა გერმანოზიშვილმა უცრემლოდ, მაგრამ ღრმა გულისტკივილით გამოიგლოვა თავისი პირველი მიჯნური.

მას უკვე აღარავინ უყვარდა ამქვეყნად.

5. წარსულის მახუთი ფურცელი

(ტყვეობიდან დაბრუნება)

ვინ არ იცის, რომ თავისუფალი ცხოვრება სჯობს ტყვეობაში ცხოვრებას?

სილვიო პედიკო, „ჩემი დილეგები“

მანანას საბაბიც ჰქონდა და მიზეზიც, ძმას გულცივად შეხვედროდა. ძმის თავაშვებულ დროსტარებას მიანერდა იგი თავის გაღარიბებას, განაპირებას, სოფელში გამომწყვდევას. ძმის გამოხსნა და განთავისუფლება უხაროდა, მაგრამ თან საყვედურსა და ჩამოკრულებს უმზადებდა.

ასე ფიქრობდა ძმის საქციელით განანწყენებული თავადის ასული, სანამ ძმა ჯერ ისევ შორს იყო. ტყვეობიდან დაბრუნებულს კი ყელზე ქვითინით გადაეჭდო და დიდხანს აღარ მოშორდა.

როცა სრულიად გამოცვლილი და გასაცოდავებული ძმა კარგად დაათვალიერა, გული ამოუჯდა და უარესად ატირდა.

ოდესღაც გულზვიადი თავადი იარაღ გერმანოზიშვილის კარ-მიდამოსა-
ვით ჩამოფხავებულიყო, გათეთრებულიყო და დაბერებულიყო.

დავითი ალერსიანად იკრავდა დას მკერდში და ერთსა და იმავეს ეუბნებოდა:
— ცოცხალი დაგიბრუნდი, სულო! რა გატირებს?

დავით გერმანოზიშვილის ტყვეობიდან დაბრუნების ხმა სწრაფად გავარდა
მაშავერის ხეობაში. სოფლებიდან ახლო ნათესაეები და ნაცნობ-მეგობრები
მოდოდნენ მის სანახავად და მოსაკითხად. გულაჩუყებული ანდუყაფარ
გერმანოზიშვილი ცერის სისხო ცრემლებს აფრქვევდა, სტუმრებს გაშლილი
ბაღდადით ხვდებოდა, იარაღით უფროსობდა და ყველას თანაყოფაში
ძმისნულს „გაკეთებას“ და ფეხზე დაყენებას პირდებოდა.

არც მას ახსენდებოდა და არც სხვას უხსენებია, რომ დატყვევებული
ძმისნულის გამოსახსნელად მან ჩხირის გადაბრუნებაც არ მოინდომა.

ყველაზე მდიდარი გერმანოზიშვილები (ჯერ კიდევ იარაღის სიცოცხლეში
„გაყრილობის წიგნით“ ცალკე გასულნი) თავდაჭერილად იქცეოდნენ, საერთო
სიხარულში მხოლოდ გარეგნულად მონანილეობდნენ. მათ არც ანდუყაფარ
გერმანოზიშვილის „უფროსობა“ სწამდათ, არც დავით გერმანოზიშვილის ფეხზე
დადგომა სჯეროდათ. ამას ისინი მათი ყმა-გლეხების რაოდენობით ზომავდნენ
და ჭრიდნენ.

დავით გერმანოზიშვილმა მამის საფლავი ინახულა. მღვდელს საგვარეულო
საყდარში პარაკლისი გადაახდევინა. სოფლის ბოლოში, დიდრონი კაკლების
ქვეშ გრძელი სუფრა გააშლევინა. სუფრას ანდუყაფარ გერმანოზიშვილი თა-
მადად დაუდგა, მთასავით აიმართა და თავისი მდეურის ბეჭებით მდინარეც
გადაჰკეტა, ხეობაც და გორაკების ლურჯი გრეხილიც.

მოტანილი მისალოცი და მოსაკითხი გრძელ სუფრას მოხმარდა. კვირის
თავზე სტუმრები თავიანთ სოფლებში წავიდნამოვიდნენ.

დავითი ისევ ცარიელ-ტარიელზე დარჩა.

ანდუყაფარმაც რაღაც მოიმიზეზა, ცხენზე შეჯდა და თავის სოფლისკენ
გაემართა. უკან ცოლ-შვილი აიდევენა, ამხედრებული ვაჟებით და ქალ-რძლით
დახუნძლული ჩარდახიანი ურმებით.

და-ძმა მარტოდმარტონი დარჩნენ.

6. ნარსულის მკეპსე ფურციელი (სოფლიდან გამგზავრება)

სოფელში აღარაფერი მრჩება, რაც მეზადა, ყველაფერი გავყიდუ-
თავადური აღსარება

მანანა დღენიადაგ დალონებული იჯდა თავის ოთახში მუხლებზე გადამ-
ლილი „დავითნით“. ძმას გული ეთანაღრებოდა, სცხვენოდა, დას გაუბედავად
ეკითხებოდა:

- ხომ არ მემდური, სულო!
- არა, რა იყო? ეგ საიდან მოიტანე?

დარცხენილი და აღელვებული დავითი სიყვარულს უმტკიცებდა:

— ჩემი თვალის ჩინი შენლა ხარ, სულო! გული მტკივა, ეგრე დაღონებულს რომ გიყურებ. რა ვქნა? ზოგი ჩემი ბრალია, ზოგიც ცხოვრების, მაგრამ შენის ბედნიერებისათვის არც წყალს მოვერიდები და არც ცეცხლს. აი, ნახავ, ჩვენც წაგვივა კარგად საქმე!

მანანას გული გაქვავებული ჰქონდა. ძმის აღერსით და სიყვარულით ნათქვამი ფუჭ სიტყვებად მიაჩნდა. უნიადაგო დაპირებების არაფერი სჯეროდა. ნაადრევად დაბერებული, ჯანგატეხილი და ნირნამხდარი ძმა გათავებულ კაცად ეჩვენებოდა. მისგან კარგს აღარაფერს მოელოდა. ამგვარი ფიქრების დროს მონასტერი აგონდებოდა და მონაზვნად აღკვეცაზე სერიოზულად ფიქრობდა.

დავითი ღვიძლი დის გულის მოძრაობების გამორკვევას ცდილობდა, რადგან მისი მწყაზარი სახე სულ უფრო და უფრო განუჭვრეტი ხდებოდა. საათობით გაჩუმებული იჯდა მუხლებზე გადაშლილი „დავითნით“ და ერთსა და იმავე ფურცელს უაზროდ დაჰყურებდა. გამდელსაც და მოახლესაც იშვიათად ელაპარაკებოდა. ლამაზი მოახლის მიჭვრიტინასთან ლაციცი ალიზიანებდა, ხოლო გამდელის დაუსრულებელი „შენ შემოგველე“ და „მტლად დაგედე“, — გულს უწვრილებდა.

დაბნეული დავითი ამაოდ ეძებდა დამამშვიდებელ სიტყვებს, თავადის ასულს რწმენას ვერაგზით ვერ უღვიძებდა.

დას მისი არა სჯეროდა.

ძმა კი ერთსა და იმავეს უმტკიცებდა:

— შენ არ გჯერა, სულო! მაგრამ ნახავ, თუ ისე არ მოხდეს, როგორც მე გეუბნები.

თავმოებზრებული მანანა ყასიდად ეუბნებოდა:

— ვნახოთ. კაცი იმედით ცოცხლობს. განა ამიტომ არ ვლოცულობ დღე და ღამე?!

მანანამ შვებით ამოისუნთქა, როცა დავითი თბილისში გაემგზავრა სამხედრო უწყებაში ფულის ასაღებად და თავისი სამსახურებრივი საქმის მოსაწესრიგებლად.

სოფელში მათ აღარ ედგომებოდათ. მათი ყმა-გლეხი ახლა თითზე ჩამოითვლებოდა, მანანას სამზითვოდ დაუნჯებული ზვარი და ხოდაბუნი გაყიდული იყო, ხოლო აღებული ფული — დავით გერმანოზიშვილის გამოსახსნელად გადახდილი.

მდიდარი გერმანოზიშვილები, სოფლის აზნაურები და მოურაე-მამასახლისები იმასლა უცდიდნენ, თუ როდის წაიქცეოდა საბოლოოდ ოდესლაც რიხიანი და ყმა-მამულით განთქმული თავადი.

რომელილაც გამდიდრებული აზნაურის თავმომწონე ვაჟმა მანანა გერმანოზიშვილის ხელის თხოვნა გაბედა და „საუპატიოც“ დაასახელა. შეგულია-

ნებული ანდუყაფარ გერმანოზიშვილი მაჭანკლებით მიადგა კარზე თავის ძმისნულს. საქმეს შორიდან მოუარა. რაც მის კარის მღვდელს „ქართლის ცხოვრებიდან“ და საბუთებიდან ამოკითხული ჰქონდა, ყველაფერი, როგორც შეეძლო, ისე გადმოალაგა. დიდხანს ლაპარაკობდა „საუპატიოზეც“ და „საკანონოზეც“. მაჭანკლებიც თავს უქნევდნენ და ნათქვამს უდასტურებდნენ. მანანამ ჯერ ვერაფერი გაიგო, ბოლოს, როცა მისახვედრს მიახვედრეს, ისეთნაირად განრისხდა, რომ ქვაბში სახელდახელოდ მოხარშული ბალახების ნვენით ძლივს დაანყნარეს.

დამფრთხალი ანდუყაფარი მაჭანკლებიანად კუდამოძუებული გაიქცა. მანანაზე უარესად გაანჩხლებული ფეხშიშველა გამდელი მათ უკან გამოეკიდა. ხელებს შლიდა და ქოქოლას აყრიდა:

— ჩვენს მზეთუნახავს ეს როგორ გაუბედეს, ეს როგორ აკადრეს. იარალ გერმანოზიშვილის ქალი აზნაურისშვილს უნდა შერთონ ცოლად? ღვთის რისხვაა, მა რა ჯანდაბაა! იმ აზნაურის ბიჭს შინ აუნონარი ოქროებიც რომ ელაგოს, თავადის ქალს ამისთანა უპატიებელი როგორ უნდა გაუბედოს? არა, იმ თავტიტველა ანდუყაფარს რალამ გამოაცალა ჭკუა? აი, მეხი კი დავაყარე მაგის ბიძობასაც და სახლის კაცობასაც!

მოურავი უღვაშებში იცინოდა, მღვდელი ნვერს ეთამაშებოდა, გზირი ლობის იქით იკრიჭებოდა, მოახლე ტუჩებთან მიტანილ ხელებში ფრუტუნებდა. გაკაპასებული გამდელი მათვერ ამჩნევდა, გულში მჯილის ცემით ყვიროდა და ინყველებოდა.

მანანა ხმაგაკმენდილი იჯდა თავის ოთახში. ბუნებით მშვიდსა და აულელვებელს, წონასწორობის დაკარგვა უკვირდა. უკმეხობით განთქმულ თავადის ასულს სწყინდა და თაკილობდა, რომ უეცარი განრისხებით საკუთარი თავი გასცა და ყველას თვალწინ ჩვეულებრივ შინაბერად გამოჩნდა. მოულოდნელად გადმონთხეული ბოღმა ლოყებს სირცხვილით უნითლებდა. აფორიაქებულს და ანრიალებულს აღარც „დავითნი“ შველოდა, აღარც მუხლმოყრილი ლოცვები. შერცხვენილი და შეურაცხყოფილი შინ კუტივით იჯდა, საყდარში წირვის მოსმენასაც ერიდებოდა და ხალხში გარეევასაც.

როცა თბილისიდან დაბრუნებულმა დავითმა ეს ამბავი გაიგო, ბიძას მოუვარდა, ძველი ზნე გაიხსენა და რაც ხელში დასამტკრევი და გასატეხი მოხვდა, ყველაფერი მილენ-მოლენა და მირეგვ-მორეგვა.

თავმოყვარე მანანას სულ მთლად დაუბნელა სირცხვილმა სახე. ფეხი სახლიდან აღარსად გადგა. ძმას უხელთა თუ არა, მოკლედ მოუჭრა:

— ჩვენ აქ აღარ გვედგომება, დავით. ქალაქში უნდა წავიდეთ.

დავითმა მყისვე დაუბრუნა:

— მეც ეგ მინდოდა მეთქვა და დამასნარი, სულო! დღეგრძელი ბრძანდები! დღეიდანვე თადარიგს შევუდგები.

დავითმა მამისეული სახლი, საგვარეულო საყდარი, სასაფლაო და ორიოდე ყმა-გლეხის ოჯახი მდიდარ გერმანოზიშვილს მიჰყიდა, დას ჩარდახიანი ურემი შეუბა და სამუდამოდ გამოეთხოვა სოფელს.

ახლა თავად გერმანოზიშვილს ოფიცრის ჯამაგირით უნდა ეცხოვრა.
როცა ურემმა იმ ყმანვილი აზნაურის ახლად აშენებულ დიდ სახლს ჩაუარა,
მანანას გულმა რალაცნაირად შემოჰკენესა და თავის თავს დაეკითხა: „იქნებ
ჩემს სოფელთან ერთად ჩემს ბედსაც ვემშვიდობები? იქნებ ავჩქარდი და
ყმანვილ აზნაურს დაუფიქრებლად ავუკარი ხელი? რატომ დამავინყდა, რომ
პატარა აღარა ვარ და შინაბერად ვითვლები? მეტი რალა მინდოდა ან რალას
ველოდები? „საუპატიო“ თავადის ქალის ღირსებას შემინარჩუნებდა, ქმარი
კი ცოლისა და დედის ბედნიერებას მომანიჭებდა“. ეს ფიქრები მას თბილი-
სამდე მიჰყვა თან.

კარი ოცდამეერთე

1. თავადის ასულის ქალაქური ცხოვრება

ქალაქში ცხოვრებას ბევრი ფული უნდა.
ქალაქური დიალოგი

თბილისში მანანამ კვლავ გამოიღარა.

დავითი მწვანე მაგიდას ერიდებოდა, ფულს დაზოგვით ხარჯავდა, დის სიამოვნებას ცდილობდა და თოვლის ჩამოყრამდე მისთვის შინ დაბარებულ მკერავებს რამდენიმე კაბა შეაკერვინა. სამკაულებიდანაც ის იყიდა, რისი ყიდვაც შეეძლო, ფეხსაცმელიც შესაფერისი შეურჩია და თბილისში ახლად გავრცელებული თეთრი ფრთებით შემკული ქუდიც მოურბენინა.

მანანას თანდათან გაუქრა ძმისადმი უნდობლობის გრძნობა. ერთხელ ყელზეც მოეხვია და ალერსიანად უთხრა:

— რა ვუყოთ, რომ ღარიბნი ვართ, ღმერთი არ დაგვკარგავს და გაგვაძლებინებს.

ალეღვებულ დავითს პირველად დაეკიდა ცრემლი ნამწამზე. თვითონაც მოეხვია დას, პირი დაუკოცნა, იმედიანად შესცინა და გაამხნევა:

— არა გჯეროდა, მაგრამ მალე დაგაჯერებ, რომ შენს ბედს უბრალოდ გზას არ დაუუკარგავ. უკეთესად მოგრთავ და მოგკაზმავ. შენ ისეთი ლამაზი მყავხარ, რომ არამცთუ ბრალიანი, უბრალოც მოგიხდება.

მანანას ია და ვარდი მოეფინა სახეზე.

— მოგიხდებაო? ვერა ხედავ, ყველას ჩემზე რჩება თვალი!

გაბადრულმა დავითმა რიხს მოუმატა:

— მაშ, მაშ, ყველა შენს ქებაშია. პატარა ორბელიანი ტყუილად კი არ დაგდევეს ფეხდაფეხ!

მანანამ ეშმაკურად გაიღიმა.

თავადს ლაპარაკის საღერღელი აეშალა.

— ხათრიჯამი! ბრძანდებოდე, მალე ჭკუადამჯდარიც მოგადგება ვინმე! შენ სხვა თქვი. ვერ უყურებ, ჩვენი თბილის-ქალაქი რანაირად გამოიცვალა? ათასნაირი გასართობი და სანახაობა გაჩნდა, — თავადს უცებ ჩრდილმა გადაურბინა შუბლზე, — ყველაფერს ფული სჭირდება, ჩვენც იმდენი უნდა მოვახერხოთ, რომ ფული გვექონდეს და ყველგან გამოვჩნდეთ.

დას სევდიანად გაეღიმა.

ძმამ შეამჩნია, მაგრამ ყურადღება არ მიაქცია. როცა ფულის შოვნაზე

¹ დარწმუნებული.

ლაპარაკობდა, ომარ ჰაიდარ-ბეგის ოქროს ქამარ-ხანჯალი აგონდებოდა. ნაცნობებში კარგ იარაღს ხშირად ახსენებდა, თან იმასაც კითხულობდა, თუ ვინ რა იარაღით იყო გატაცებული, ან ვისგან რას ყიდულობდა. ყველა მილიონერ გრიგოლ ზანდაროვს უსახელებდა.

ზამთრის მეჯლისებში მანანა გერმანოზიშვილმა მყისვე მიიქცია ყურადღება. ყველას აცვიფრებდა მისი მეტად თავისებური, სხვა ლამაზმანებისაგან მკვეთრად განსხვავებული სილამაზე. შეიძლება იმიტომ, რომ კდემამოსილების რალაც ღვთაებრივი იერი დაჰკრავდა მთელ მის მომაჯადოებელ აღნაგობას. ამასთან, მუდამ მშვიდსა და აუღელვებელს, დიდად არ ეტყობოდა ხანდაზმულობა, ამას ერთხმად აღნიშნავდნენ კნენა მზეხათუნის სალონის სტუმრები. ამ საერთო აზრს კვერს უკრავდნენ მეფისნაცვლის მეჯლისებზეც. ამასვე ამბობდა პარიზიდან ახალდაბრუნებული კნენა მაგდა გოსტაშაბიშვილი, რომელიც ფარული აღტაცებით აკვირდებოდა მის ნატიფ სახეს, რომლის მსგავსი მას ჯერ არც ერთი მხატვრის ტილოზე არ ენახა.

მანანას აუარებელი თაყვანისმცემელი დასტრიალებდა თავს, მაგრამ საქმრო მაინც არსად ჩანდა. მხოლოდ ახალგაზრდა, თმახუჭუჭა კორნეტი მანანას გარდა სხვა ქალებს ვერ ამჩნევდა. მას შეფრფინვით შესტრფოდა და ყველგან ლანდივით უკან დასდევდა. მანანა გერმანოზიშვილმა ჯერ შორს დაიჭირა, მერე კი თვითონაც აჰყვა, რათა გასართობ ადგილებში მუდმივი მხლებელი ჰყოლოდა. ეს იყო და ეს.

ხანდაზმული და უმზითვო თავადის ასულის შეყვარებული ჭაბუკისადმი ლმობიერმა და მეგობრულმა დამოკიდებულებამ ენების მითქმა-მოთქმას ხელი არ შეუშალა.

კორნეტის შეფიქრიანებული მამა თადარიგის დაჭერას შეუდგა.

ჩაფიქრდა დავით გერმანოზიშვილიც. მისი აზრით, მანანას მამაკაცებში წარმატებას მზითვის გრძელი სიალა სჭირდებოდა, ფულის შოვნის წყაროდ კი ომარ ჰაიდარ-ბეგის ოქროს, ძვირფასი თვლებით მოოჭვილ ქამარ-ხანჯალს თვლიდა.

დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა. ამიტომ მან თავისი ეს ერთადერთი ავლადიდება ბოხჩაში გამოახვია და გრიგოლ ზანდაროვს კარზე დაუკაკუნა.

2. ქუდის შებრუნება

შენ იცი, მე ვინ ვარ?
გრიგოლ ორბელიანი

ზანდაროვი ხალვათხანის ტახტზე მხარ-თედოზე წამოწოლილი ნებივრობდა, როცა მსახურმა თავად დავით გერმანოზიშვილის მოსვლა აუწყა.

— ვინა?

მსახურმა ნათქვამი გაუმეორა.

მილიონერს თეთრი ქალაღდისფერი დაედო სახეზე. გაოცებულმა მსახურმა ფეხი უხერხულად შეინაცვლა. დიდხანს თავდახრილი უცდიდა პასუხს. ზანდაროვს შეეშინდა მლელვარებას არ გაეცა. გონება მოიკრიბა და გაუმაგრებელი ხმით წარმოთქვა:

— შემოიყვანე...

სანამ მსახური კარებისაკენ მიდიოდა, წირნამხდარი მილიონერი იმაზე ფიქრობდა, თუ როგორ დახვედროდა ყოფილ ბატონს, რათა მას ეჭვის ნატამალიც არ აღძვროდა.

ახლა მხოლოდ ერთ საბედისწერო წამზე იყო დამოკიდებული სვეამალლებული მილიონერის ნებიერი და უზრუნველი ცხოვრება. თუ ამ ერთ წამში დავით გერმანოზიშვილი მასში იოსებ ფანდურაშვილს აღმოაჩენდა, ყველაფერი გათავდებოდა.

ამ აზრმა მას იმ მოთამაშის სითამამე დაუბრუნა, რომელიც უკანასკნელ ქალაღდზე ერთნაირის გულგრილობით დებს წაგებასაც და მოგებასაც.

მთელი განვლილი ცხოვრება გრიგოლ ზანდაროვს მხოლოდ იმას უკარნახებდა, რომ მამაცი და გამბედავი ყოველთვის იგებდა, მშიშარა და გაუბედავი კი მუდამ წაგებული რჩებოდა. მისი ღრმა რწმენით, ზოზინი და ყოყმანი მხდალსა და ლაჩარს მართებდა, სწრაფი გადანყვეტილება და ბედთან შემართებული თამაში — მამაცსა და გულადს.

რატომღაც ფირუზა ზანდაროვი მოაგონდა.

ფირუზას მელიას ჭკუა და ჩიტის გული ჰქონდა. ჭკუამ იგი ცხოვრების ასავალ-დასავალზე ატარა, მაგრამ შიშმა გზა-კვალი აუბნია, დაიმორჩილა და გაათავა კიდეც.

ფირუზა ქორვაჭარი იყო, გრიგოლი — სოვდაგარი.

სოვდაგარი ათასნაირ ხიფათსა და ფათერაკს წარბშეუხრელად უნდა დახვედროდა, აქლემის ზურგი და ლომის გული ჰქონოდა, რადგან მის ქარავანს და ქარვასლას ათასნაირი მტერი ემუქრებოდა.

გრიგოლი წელში გასწორდა.

მსახურმა დავით გერმანოზიშვილი შემოიყვანა.

მოსული და დამხვდური თავის ოდნავი დაკვრით მიესალმნენ.

— თავადი დავით გერმანოზიშვილი გახლავართ, — გააცნო თავი მილიონერს დავითმა.

გრიგოლმა მას თავაზიანად მიუთითა სავარძელზე და ზრდილობიანად დააყოლა:

— რით შემიძლია გემსახუროთ, კნიაზო?

დავითმა გულდასმით დაათვალიერა მილიონერის ლამაზი, სანდომიანი პირისახე, მისი ახოვანებაც თვალში მოუვიდა და მოეწონა. მილიონერის სასახლის აურაცხელი სიმდიდრით განცვიფრებული თავადი თავს უტყდებოდა: „ძნელი დასაჯერებელია, ჯერ ისევ ასეთი ახალგაზრდა კაცი ამოდენა

სიმდიდრის პატრონი იყოსო". თავის მხრივ, მილიონერი ყურადღებით სინჯავდა იმ კაცს, რომელსაც ერთ დროს ბერის ნილაბში და გლახის ძონძებში ემალებოდა.

შპვე სრულიად დამშვიდებული იყო და თავადის ბოხჩას თვალს არ აშორებდა. ამ ბოხჩამ მყისვე გასაგები გახადა თავადის მოსვლის მიზეზი. კიდევ უფრო გულგრილი გამომეტყველება მიიღო. ნაადრევად დაბერებული და გაბუნებული თავადის ყურება არაჩვეულებრივ სიამოვნებას ჰგვრიდა, გუნებას უმხიარულებდა და ახლა თვითონვე დასცინოდა თავის წელანდელ შიშს.

— უფალო ზანდაროვო! — დაიწყო თავადმა და ბოხჩა გაშალა, — ნაცნობებმა მითხრეს ძველებური და ძვირფასი იარაღისადმი თქვენი სიყვარული. გადაწყვიტე, ეს ოქროს, თვალ-მარგალიტებიანი ქამარ-ხანჯალი მცოდნე და დამფასებელ კაცს ჩავუგდო ხელში. გარნმუნებთ, დეზად ფული დამჭირდა, თორემ მამა-პაპის ნაქონ იარაღს გასაყიდად არ გავიძებტებდი.

— რას აფასებთ? — მოკლედ მოუჭრა ზანდაროვმა.

თავადმა ზიზლით დაუბრუნა:

— მე ვაჭარი არა ვარ. ფასი თქვენ დასდეთ.

ზანდაროვმა ცალი თვალით გადახედა ოქროს ქამარ-ხანჯალს, მის თვალ-მარგალიტებს. პასუხი არ დაუგვიანა:

— შვიდას თუმანს მოგართმევთ, კნიაზო. რითაც გნებავთ, გინდ ოქროთი, გინდ თეთრით, გინდ ასიგნაციებით.

— თანახმა ვარ, — თქვა თავადმა და ვაჭრობის დამთავრება გაუხარდა.

გრიგოლმა გაიცინა:

— ამ ნაჩქარევ პასუხზე გეტყობათ, კნიაზო, რომ ვაჭარი არა ბრძანდებით.

— ვაჭარი? — ითაკილა თავადმა, — ღმერთს არც სომხად გავუჩენივარ და არც ურიად. ვაჭრობა ქართველი კაცის საქმე არ არის.

ზანდაროვმა ფრთხილად ასწონა სიტყვა და ისე წარმოთქვა:

— მე თვითონ ქართველი გახლავართ, კნიაზო, მაგრამ ვაჭრობა სათაკილოდ არ მიმაჩნია.

— მაშ თუ ეგრეა, ფრანგი იქნებით, — დააბახუნა თავადმა.

— არა, ქართველი, ქართულად მონათლული.

განცვიფრებულმა თავადმა პირი დაალო და მერე ისეთნაირად დააშტერდა განთქმულ თბილისელ სოვდაგარს, რომ შეშფოთებულმა ზანდაროვმა თავის ქართველობაზე სიტყვა აღარ გააგრძელა, ნათქვამს სხვა მხრიდან მოუარა და განმარტა:

— ვერ დაგაჯერებთ, რადგან ვინც ჩვენში ვაჭრობას იწყებს, იმას სომხად სთვლიან. ეგრე იყოს, რა გაენყობა. წელანაც მოგახსენებდით, სათაკილო აქ არაფერი არის. პატივი მქონდა პარიზში დიდხანს მეცხოვრა, იქ დიდკაცად ფულის მფლობელი ითვლება.

— ჩვენში ეგ არასოდეს არ მოხდება, — აღშფოთებით შეაწყვეტინა თავადმა, — დიდკაცად აქ დიდგვაროვანია.

— რასაკვირველია, კნიაზო! მაგრამ პარიუშიც და თბილისშიც ძალა იმის ხელთაა, ვისაც ფული აქვს!

თავადი გაჩუმდა. ფულის ძალა თვითონაც კარგად იცოდა.

ზანდაროვმა ზარი დარეკა. შემოსულ მსახურს მოურავი დააძახებინა.

— არშაკ ვართანიჩი! — მიმართა მან მოურავს, — კნიაზ გერმანოზიშვილს შვიდასი ოქროს თუმანი დაუთვალეთ და ჩააბარეთ. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, კნიაზო.

— მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, უფალო ზანდაროვ! — მონინებით წარმოთქვა თავადმა, რადგან ერთბაშად მოისაზრა, რომ განთქმულ მილიონერთან ნაცნობობა მისთვის უსარგებლო არ უნდა ყოფილიყო.

ზანდაროვმა თავადი კარამდე მიაცილა. როცა ყველანი გარეთ გავიდნენ და კარი დახურეს, ზანდაროვს თავბრუ დაეხვა და ხელებით კედელს მიეყრდნო. მერე ტახტთან მილასლასდა და საშინლად დაღლილი ყურთბალიშებზე და მუთაქებზე მიეგდო. დიდხანს გაუნძრევლად იწვა, მოდუნებული და ძალ-ღონე გამოცლილი. წელანდელ შიშს ახლა უხდოდა ხარკს.

კართან კნეინა გოსტაშაბიშვილის ხმა გაისმა.

ზანდაროვი უკმაყოფილოდ შეიშმუშნა. ძილი და მოსვენება უნდოდა.

კნეინას ბუზღუნით ჰკითხა:

— აქ რომ მოდიოდი, კნიაზი გერმანოზიშვილი ხომ არ შეგხვდა?

— არა. მაგას რად მეკითხები?

— ცოტა ხნის წინ აქ ბრძანდებოდა, არ მინდოდა ჩემთან ენახე.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი არავის არ ერიდებოდა, გრიგოლს სიცხლით უთხრა:

— ღმერთს ეცინება, როცა საყვარლები სუს ამბობენ და ტურჩებზე თითებს იღებენ, — უგუნებოდ თავჩამოკანტურებულ გრიგოლს თვალი გაუსწორა და გაჰკენწლა, — მე ხომ ალაფის ცოლი არა ვარ, სახეზე პირბადე ჩამოვიფარო და მერიამ-ბეგუმის სახლში ისე შევიდე?!

ალაფის ცოლის ხსენებამ გრიგოლ ზანდაროვს გუნება გამოუკეთა. გაჭირვების დროს ყოველთვის მაიკო კურტანიძე აგონდებოდა, განსაკუთრებით იმ დროს, როცა ვაჭრის ქუდი ჩამოვარდნაზე ჰქონდა და მისი თავზე გამაგრება სჭირდებოდა.

კნეინას სიტყვა ბანზე აუგდო:

— საყვედურები არ მჭირდება, ჩემი დარდებიც მეყოფა.

მაგდა ყურადღებით ჩააცქერდა თავის საყვარელს, რომელიც ტახტიდან წამოდგომას არ აპირებდა და ნაავადმყოფარივით გამოიყურებოდა. გაკვირვებულმა ჰკითხა:

— რა დაგემართა, გრიგოლ? ეხლაც ისე გამოიყურები, როგორც იმ ღამეს, მორიჯის სასტუმროში.

ზანდაროვს შეშფოთება გამოესახა სახეზე, რადგანაც მიხვდა, რომ მისი შინაგანი შიში და მღელვარება სხვებისთვისაც შესამჩნევი ხდებოდა, თავს ძალა დაატანა, საუბრის გეზის შეცვლა მოინდომა, დაიწუნუნა:

- მარტოობა მომწყინდა, კნენავე
მაგდამ ყურები ცქვიტა.
- ვერ გავიგე რა მითხარი, გრიგოლ.
- ამოდენა სახლში მარტოდმარტო ვცხოვრობ, ხმის გამცემი მარტო თე-
ორი ლიზა მყავს, — ნალვლიანად განაგრძო ზანდაროვმა, — ხანდახან ისეთ
გუნებაზე ვდგები, ლამის კედელს თავი ვახალო.
მაგდას გაეცინა.
- ცოლი შეირთე, თავიც გადაგირჩება და მარტოობის დარდიც გაგივლის.
ზანდაროვმა ხელი ჩაიქნია.
- მაიკო კურტანიძის გამო ლამის არის სული ამომიღო, ცოლის შერთვას
როგორღა მაპატიებ.
- კნენას ისევ გაეცინა:
- ცოლების ჯერ არასოდეს არავის არ შინებია, დედაკაცებს საყვარლების
გვეშინიან.
- ზანდაროვმა ნათქვამის აზრი გაიგო და გაიღიმა.
- გამხიარულებული მაგდა საყვარელს გვერდით მიუჯდა და სიცილითვე
ჰკითხა:
- მაშ, მალე ვაჭრის ქალის ქორწილში დაგვპატიებ.
- ის ვაჭრის ქალი არ არის, მაგდა.
- კნენა გოსტაშაბიშვილმა სერიოზული სახე მიიღო, რაღაც მოაგონდა და
მყისვე ჰკითხა:
- შენი აზნაურობის საქმე როგორ არის?
- ძალიან კარგად. კომისიაში ქალაღდი უკვე მზად არის. მეფე ერეკლეს
სიგელები დავკარგეთ, მაგრამ ყველამ კარგად იცის ჩვენი აზნაურობა,
თეიმურაზ მეფეს, ერეკლეს მამას, ბავშვობაში ფეხი უღრძვია და ჩემს
ულუპაპას დაუდვია ხელი. ზანდაროვებს მაშინ მიგვიღია აზნაურობაც
და სიგელიც.
- რა დაგიჯდა? — სერიოზული კილოთი ჰკითხა კნენამ.
- რა? — გათამაშებული გაკვირვებით იკითხა ზანდაროვმა.
- აზნაურობა.
- ასე ოქრო, — თავმომწონედ უპასუხა მილიონერმა.
- კნენა ჩაფიქრდა. მერე საყვარელს მიუბრუნდა და ცნობისმოყვარეობით
ჩაეკითხა:
- უყვარხარ იმ ქალს?
- ვინ ქალს? — ვერ გაიგო ზანდაროვმა.
- აზნაურის ქალს, შენს მომავალ ცოლს.
- ის აზნაურის ქალი არ არის.
- მაშ ვინ არის? — წამოიძახა წინათგრძნობით შეპყრობილმა კნენა
გოსტაშაბიშვილმა.
- თავადის ასული, — მშვიდად მიუგო ზანდაროვმა.

კნეინა უეცრად რისხვით აენტო და გათამამებულ სოვდაგარს დაუნდობლად მიახალა:

— ძალიან მაღლა იყურები, სოვდაგარო. საყვარლად კნეინა გყავს და ცოლსაც თავადის ქალებში ეძებ? დაგავინყდა ვინცა ხარ?

— მე?

— ჰო, შენ!

— მე მდიდარი კაცი ვარ.

— მაგრამ მაინც მდაბიო!

ზანდაროვს შეურაცხყოფამ სახე დაუბნელა, აღარც თვითონ დაინდო კნეინა, კბილებს შორის გამოსცრა:

— მაშ, შენთვისაც უბრალო ამოღლანი ვყოფილვარ, ქალაქის ბაზრის კინტო.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი მოლბა, გადაფითრებული გრიგოლი მეგობრულად დაარიგა:

— ყური დამიგდე, გრიგოლ. შენ თავადის ქალს ცოლად არავინ მოგცემს, ტყუილად თავს ნუ შეირცხვენ. კარგად დაფიქრდი და მაგ განზრახვაზე ხელი აიღე.

ზანდაროვი გაბრაზდა:

— ზევიდან ყურების ნებას არავის მივცემ. ეს შენც ჯერ ისევ პარიუში გაგაგებინე. რაც შეეხება თავადებს, ისინი ჩემს ქისაში სხედან, როცა მინდა, თავს ნავუკრავ და მტკვარში გადავაგდე.

— მაგის გაკეთება შენთვის უფრო ადვილია, ვიდრე თავადის ქალის ცოლად შერთვა.

— ვნახოთ, ქუდს ვინ ვის შეუბრუნებს! — ამაყად და ლაღად წარმოთქვა ზანდაროვმა.

მის ხმაში ისეთი რწმენა გაისმა, რომ კნეინა გოსტაშაბიშვილი ერთხელ კიდევ დაემორჩილა მის ძალას, თუმცა მისი გონება ყოველთვის უარყოფდა როგორც მას, ისე მასთან ტრფიალს.

3. საკრებულო

თქვენ არ მოგწონთ ჩემი წარმოშობა.
ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

მეორედ გრიგოლ ზანდაროვი და დავით გერმანოზიშვილი ერთმანეთს საკრებულოში შეხვდნენ.

გრიგოლმა თავადს შორიდან გაუღიმა და თავი დაუკრა. თავადიც თავის დაკვრით მიესალმა მას.

— შესანიშნავი კაცია უფალი ზანდაროვი, — უთხრა დავითს თანამოსაუბრე ქართველმა ოფიცერმა, — ღმერთს მაგისტვის, სიმდიდრესთან ერთად,

შნოც და ლაზათიც მიუცია. რომელ სოვდაგარს შეადარებ მაგას? სწორედ რომ თავადური გარეგნობა აქვს.

დავითმა თვალი გააყოლა ამაყად მიმავალ, მოხდენილსა და გემოვნებით ჩაცმულ ზანდაროვს. თანამოსაუბრეს გაოცებით უთხრა:

— საკვირველია, რომ ეგ ლამაზი და მდიდარი სოვდაგარი არც ქართველსა კვავს და არც სომეხს. უფრო ანგლიელს მაგონებს.

ალექსანდრე ბატონიშვილის ყოფილ ემისარს ინგლისის თეირანის საელჩოს თანამშრომლები დაუდგა თვალწინ.

— ჩვენში თავადიც იცვლება და ვაჭარიც, — უპასუხა თანამოსაუბრემ და ხელი ევროპულად ჩაცმული, სახეზე ბრინჯშეყრილი ქართველი თავადების კენ გაიშვირა, — ახალი დროება დგება, კნიაზო!

დავით გერმანოზიშვილი აიმრიზა. „ახალ დროებაზე“ ლაპარაკი ყოველთვის აღიზიანებდა. განსაკუთრებით, ყმების გათავისუფლებაზე ჩამოგდებული სიტყვა აბრაზებდა. თუმცა მას ყმები აღარ ჰყავდა და ოფიცრის ჯამაგირით ცხოვრობდა. არც ის მოსწონდა, რომ საკრებულოში თავადებთან ერთად სოვდაგრების „ფრანგულად გამონკეპილი“ ვაყებიც მოდიოდნენ, ხოლო უმრავლესობას აზნაურები შეადგენდნენ. გაჯავრებული თავადი უკმაყოფილოდ თავს აქნევდა იმის გამო, რომ მეფის მთავრობა აზნაურებს უფრო მფარველობდა, ხელს უწყობდა და აზნაურებდა, ვიდრე დიდგვაროვან არისტოკრატებს. ნაწყენი და გაბუტული დავით გერმანოზიშვილი შინაურებში რუსთა მოსვლის დღეს სწყევლიდა, გარეულებში კი ფრთხილად აღნიშნავდა: „რუსებმა ბევრი კარგი მოგვიტანეს და ცუდიც შეგვიტანეს“. ამის საბუთად აზნაურების და ვაჭრების მფარველობას და გათამამებას იმონებდა. არც სოფლის მღვდლების ყმობიდან გათავისუფლება ეპიტნავებოდა. ყოველმხრივ თანაუგრძნობდა „შეყრილობის“ მოტრფიალუ და „გაყრილობის“ მომდურავე თავადებს, რომელნიც საკრებულოს არ ეკარებოდნენ და ნიახურთან გადახდილ უკანასკნელ ბრძოლას სინანულით იგონებდნენ.

საკრებულოში უპირატესად ახალგაზრდა და შუახნის თავადები დადიოდნენ გასართობად და სალალობოდ.

საკრებულოს ერთ დარბაზში ვოდევილების თეატრის ორკესტრი უკრავდა, ოდესელი მუსიკოსის მარგოლინის დირიჟორობით. სხვა დარბაზებში ბანქოს თამაშობდნენ ან მუსაიფით ერთობოდნენ. ერთ-ერთ დარბაზში კი შესანიშნავი ბუფეტი იყო გამართული. სწორედ აქ გრიგოლ ზანდაროვი ერთ ბრწყინვალე ბობოლასთან შინაურულად საუბრობდა. ხელში მალაღფეხიანი ორთომელი ეჭირა და გატაცებით ლაპარაკობდა. როცა დავით გერმანოზიშვილმა მათ მახლობლად გაიარა, მას ზანდაროვის ფრანგულად ლაპარაკი მოესმა. სახტად დარჩენილი ისეთნაირად შედგა, კაცს ეგონებოდა, მოსაუბრეებს გვერდში ამოდგომას უპირებსო. ზანდაროვმა თავადს გადმოხედა, მაგრამ არავითარი ყურადღება არ მიაქცია. წყენის მაგიერ, თავადი პირველად გაიმსჭვალა მისდამი მოკრძალებული პატივისცემით.

მილიონერი ვიცე-გუბერნატორს დე-სიმონს ელაპარაკებოდა.

გრიგოლ ზანდაროვი და დავით გერმანოზიშვილი ერთმანეთს საკრებულოში ხვდებოდნენ და თავის დაკვრით ესალმებოდნენ. თავადი მას მხოლოდ იმ დროს გამოელაპარაკა, როცა მეფისნაცვალმა ზანდაროვს იმპერატორის ახალი მედალიონი გადასცა.

ბედნიერ მილიონერს საკრებულოში ყველანი ხელს ართმევდნენ და ახალ ჯილდოს ულოცავდნენ. დავით გერმანოზიშვილმაც მედიდურობა განზე გადასდო და ახლად გაცნობილ სოვდაგარს მონინებით „ხელმწიფური ჯილდო“ მიულოცა. ზანდაროვმა ახლა კი ხელი სტაცა თავადს და აღარ გაუშვა. ერთმანეთს გამოელაპარაკნენ და ქათინაურები უთხრეს. თანდათან დაახლოვდნენ და დამეგობრდნენ.

ერთ საღამოს ზანდაროვმა თავადს ქალაქის თამაში შესთავაზა. თავადმა უარის ნიშნად თავი გაიქნია. ზანდაროვმა მეგობრულად მოჰკიდა ხელი, შინაურულად გადაულაპარაკა:

— ნუ მომეროდებით, კნიაზო. თუ ხელზე ფული არა გაქვთ, მე აქ გახლავართ. ასე თუმანი გეყოფათ, რომ მაგიდას შემოვუსხდეთ?

დავით გერმანოზიშვილს შერცხვა. ველარაფერი ანამა. უარის თქმა გაუძნელდა. დადებული აღთქმა დაარღვია და მწვანე მაგიდას ერთხელ კიდევ შემოუჯდა „ბედის გამოსაცდელად“. სათამაშო მაგიდის გარშემო ოთხნი ისხდნენ: მილიონერი გრიგოლ ზანდაროვი, თავადი დავით გერმანოზიშვილი, სასამართლოს პროკურორის ახალგაზრდა თანაშემწე და ლიტერატორივით ჩაცმული შუახნის მამაკაცი, რომელიც არსად არ მსახურობდა და მხოლოდ ქალაქს თამაშობდა.

ქალაქი პროკურორის თანაშემწემ დაარია.

ბანკში სწრაფად დახვავდა ოქრო, ვერცხლი და ასიგნაციები. სანთელივით გაყვითლებული პროკურორის თანაშემწე გაქვავებულივით იჯდა. ლიტერატორივით ჩაცმული სქელ-სქელი, სახელაულაულა მამაკაცი გაბადრული იყურებოდა. ზანდაროვი იღიმებოდა. მან უდარდელად ასწია თავისი ქალაქის კუთხე. ჯვრის კიკო იყო. ესამოვნა, მაგრამ არავის არაფერი არ შეამჩნევინა. მხოლოდ თავად გერმანოზიშვილს ანთებოდა თვალები. „ვა ბანკის“ დაყვირება უნდოდა და თავს იკავებდა. ეშინოდა. უმნიშვნელო თანხა დაასახელა და მოიგო. ბანკი ზანდაროვმა მოხსნა. ქალაქს ახლა ლიტერატორივით ჩაცმული მამაკაცი არიგებდა. ჯვრის კიკომ დაუყოვნებლივ გასცა დავით გერმანოზიშვილის მღელვარება. „ვა ბანკ“ დაიძახა და წააგო. ცოტა ხნის შემდეგ კიდევ უფრო დიდი თანხა წააგო ზანდაროვმა. იმ ღამეს მხოლოდ პროკურორის ახალგაზრდა თანაშემწე და ლიტერატორივით ჩაცმული შუახნის მამაკაცი იგებდნენ და მწვანე მაგიდიდან ზედიზედ ხვეტდნენ ოქროს, ვერცხლს და ასიგნაციებს.

დავითი მთვრალივით წამოდგა ფეხზე. მხოლოდ ახლა გაახსენდა დისტვის მიცემული სიტყვა — არასოდეს მწვანე მაგიდას არ გაჰკარებოდა. შეცბუნდა.

გუნებაამღვრეულმა თავი იმითლა ინუგეშა, რომ მანანას მზითვის წიგნის დასაწერად გადადებულ თანხას ერთი გროშიც არ აკლდებოდა. მან მხოლოდ ნასესხები ფული წააგო. ნასესხების გადახდას კი როგორმე მოახერხებდა. ასე ფიქრობდა ფულის წაგებით გაბრუებული თავადი, თუმცა ასე თუმნის შოვნა მისთვის ადვილი არ იყო.

უდარდელად მოლიმარმა ზანდაროვმა თავადს მკლავში ხელი გაუყარა, ბუფეტში შეიყვანა და ქალბატონ ლაბიელის შამპანურით გაუმასპინძლდა.

მეზობელ დარბაზში ორკესტრი ვენურ ვალსს უკრავდა. გამხიარულებულ ზანდაროვს ლაპარაკის საღერღელი აეშალა:

— ესრეთ მუსიკას ვენაში უკრავენ. მშვენიერი ქალაქია, მხიარული, სიცლიანი. დროს გატარებაც კარგი იციან იქაურებმა. ეჰ, რა არ ვნახე, კნიაზო, რა არ განვიცადე. სად არ ვიყავი! პეტერბურგში, ვენაში, ბერლინში, პარიზში, მარსელში, სტამბოლში. ყველა ქალაქს თავისი შნო და ლაზათი აქვს, მაგრამ ჩვენი თბილის-ქალაქისთანა, მერნმუნეთ, არსად არ არის.

შამპანურით ნახევრად გავსებული ორთომელი გატაცებით მოლაპარაკე მილიონერმა ხელში მოხდენილად შეათამაშა და განაგრძო:

— აქ დავიბადე, აქ აღვიზარდე, აქ გავშალე ფრთები. ქალაქელებს ქალაქის სიყვარული როგორ გაგვემტყუნება, როდესაც იმათაც უყვართ, ვინც აქ მოსულა და მტკვრის კენჭი გადაუყლაპავს! — თავადს მოუბრუნდა და სხვათა შორის ჰკითხა, — თქვენ საიდანლა ბრძანდებით, კნიაზო?

— ბერთუბნელი, — უხალისოდ უპასუხა დავით გერმანოზიშვილმა.

— არ ვიცი, არც გამიგონია. მე მარტო თელეთი და შავნაბადა ვიცი. ქალაქელებს იქა გვაქვს სალოცავეები. მიირთვით, კნიაზო, სანაქებო სასმელია. მადამ ლაბიელი ამიტომ გავამდიდრეთ ქალაქის დარდიმანდებმა.

დავითმა უგუნებოდ მოსუა შამპანური.

ზანდაროვმა ხელახლა შეავსო თავისი ორთომელი, მალლა ასნია და დაიტრაბახა:

— კაცად ბიძაჩემმა, ფირუზა ზანდაროვმა გამხადა, მაგრამ მილიონერობას მე თვითონ ავუღე ალლო, ლაზათიც პარიჟელებმა მომცეს. ვინ მე და ვინ ბართლომე კურტანიძე!

დავითი გაჩუმებული უსმენდა. გრიგოლ ზანდაროვის ვინაობა მას არ აინტერესებდა, კიდევ უფრო ნაკლებად — ის მდიდარი ალაფი, რომლის სახელი ყველას პირზე ეკერა და ყველა უცნაურად დამუნჯებულს და უცხვირპიროს რალაცნაირის ათვალნუნებით ახსენებდა. თავადი უსიამოვნო ფიქრებით იყო გართული. წაგების გახსენება ტანში სცრიდა და სინდისი ქენჯნიდა.

ზანდაროვი მას ცალი თვალით აკვირდებოდა, მისი მოღუშული სახის ყურებით ტკბებოდა. გარეგნულად კი არაფითარ ყურადღებას არ აქცევდა გაფითრებულ თავადს, რომელსაც ხელში გრძელფეხა და განიერმუცლიანი ორთომელი ოდნავ უკანკალებდა. უყურებდა კანდელაბრების სანთლების კრთომას მის ორთომელში და მომწვანო შამპანურის მოუსვენარ ლიცლიცს.

მხოლოდ დაკვირვებულ თვალს შეეძლო იმის მღელვარების აღმოჩენა, ვისაც ეს ორთომელი ეჭირა ხელში. ზანდაროვი სიცილით განაგრძობდა მდიდარი ალაფის, ბართლომე კურტანიძის მოუხეშავი გარეგნობის და მისი სასაცილო სერთუკის აღწერას. უცებ ლაპარაკი შეწყვიტა და დავითს თანაგრძნობით ჰკითხა:

— რაზე მოინყინეთ, კნიაზო?

დავითი დაიბნა. ასეთ კითხვას არ მოელოდა. პასუხის ერთბაშად გაცემა გაუჭირდა. დაღლილობა მოიმჩნეა.

— ჰო, აფიცრებს დიდი ჯაფა გადგათ, — თქვა ზანდაროვმა და კედლის დიდი საათისკენ გაიხედა, — ერიჰა. შუალამე გადასულა! დრო არის საკრებულო დავტოვოთ.

დავითმა მორიდებით გაუბედა:

— როდის გავსნორდეთ, უფალო ზანდაროვო?

ზანდაროვმა გაკვირვებით შეხედა. თავი ისე დაიჭირა, თითქოს მისი ნათქვამი არ ესმოდა.

— რა ბრძანეთ, კნიაზო?

— ვალზე მოგახსენებდით. თქვენი ასი თუმანი როდის მოგართვათ?

— როცა გნებავთ. ეგ რა საკითხავია?

დავითი ერთ ადგილზე იტკეპნებოდა და ისე ლაპარაკობდა:

— ცოტას დაგიგვიანებთ. ვექსილი კი ეხლავე შეიძლება დავწეროთ. ვადაც დამინიშნეთ.

ზანდაროვმა დაუცლელი ორთომელი მარმარილოს მაგიდაზე დადგა, თავადს მიუბრუნდა და მეგობრულად უთხრა:

— უვექსილოდაც შეიძლება ერთმანეთს თავი დაფუკრათ და ძილი ნებისა ვუსურვოთ, კნიაზო!

დავითმა მედიდური სახე მიიღო, მტკიცე გადანყვეტილებით მოითხოვა:

— ვალი მაინც ვალია, უფალო ზანდაროვო. გთხოვთ, ეხლავე ვექსილი დასწეროთ და აქედან დამშვიდებული გამიშვათ.

„გათავებული კაცი ხარ, მაგრამ, გეტყობა კორობზუობას მაინც არ იშლი“, — გულში მწარედ დასცინა თავადს ზანდაროვმა. ხმამაღლა კი შეურაცხყოფილი ადამიანის კილოთი მიმართა, — მეგობრების ვექსილებს მე არა ვწერ. ამისთვის მოურავი მყავს. რა კი თქვენსას არ იშლით, კნიაზო, მე დავანერინებ და თქვენ ხელი ჩაურთეთ.

— როდის გეახლოთ?

— როცა გნებავთ.

— ხვალვე თქვენს მოურავს ვინახულებ, ამ თვის ბოლომდე, ვეცდები, ვალიც ჩაგაბაროთ.

— ხვალ მაგისტვის ნუ გაირჯებით, კნიაზო. ხვალინდელი სალამოსთვის დიდი ნადიმი მაქვს დანიშნული. იმედი მაქვს, პატივს დამდებთ და მასიამოვნებთ.

თავადი შეყოყმანდა.
ზანდაროვი მომწუსხველად უყურებდა მას, ბოლოს ისევ ორთომელი აიღო ხელში, შეათამაშა, დააცქერდა და უფრო მწვანედ გალიცლიცებულ შამპანურს უთხრა, ვიდრე თავადს:

— ნადიმზე ბევრი დიდკაცი დაგხვდებათ.

თავადმა მდაბლად დაუკრა თავი.

ისინი საკრებულოს წინ გამოემშვიდობნენ ერთმანეთს.

მილიონერი თავის ეტლში ჩაჯდა. თავადმა ნიკოლოზის მოედანი გადაჭრა და დაძმარებულ-აღერლილი მძიმე ნაბიჯით აჰყვა მთანმინდის ბნელ აღმართს.

4. ნადიმის წინ

განა დღეს ვინმეს აზრი გააჩნია? დღეს მხოლოდ
ინტერესებით ცხოვრობენ.

ონორე დე ბალ ზაკი

დილით გრიგოლ ზანდაროვი გვიან ადგა. ზარი დარეკა და მოურავი მოიხბო. ნადიმის თადარიგის ამბავი დანვრილებით გამოჰკითხა. მერე თავად გერმანოზიშვილის სახელზე ვექსილი დაანერინა და დაარიგა:

— ამასაც და სხვა ვალსაც, არშაკ ვართანიჩი, შენ მოუვლი. შენ იცი და იმ თავადმა. ამ საქმეში მე ნუ გამრევ.

არშაკ ვართანიჩი ნათქვამის აზრს მყისვე მიხვდა. ზანდაროვი რატომღაც ხელს იბანდა, თავადის ბადეში გახვევას კი მას ავალეებდა. ამიერიდან ყველა ვექსილი მას უნდა დაენერა და თუ თავადი გულმავინყობას გამოიჩინდა, მასვე შეეხსენებინა. ზანდაროვი მხოლოდ მაშინ იტყოდა თავის სიტყვას, როცა საქმე სასამართლოზე მივიდოდა.

ზანდაროვმა მოურავს ისევ ნადიმი გაახსენა.

— აბა, შენ იცი, არშაკ ვართანიჩი, ისეთი ნადიმი უნდა გამართო, რომ ქალაქს სალაპარაკო არ მოაკლდეს.

— არხეინად იყავი, გრიგოლ გიორგევიჩი! — მლიქვნელურად მოუგო პასკევიჩის დროს არზრუმიდან გადმოკარგულმა მოურავმა, რომელმაც ათნაირი ენა და ადამიანებთან ურთიერთობის ასნაირი ხერხი იცოდა, — მე ვიცი და ჩემმა მარიფათმა!

ზანდაროვს მოწინებით თავი დაუკრა და ოთახიდან ფეხაკრეფით გავიდა. ძვირფას ბუხარულ ხალათში გამოწყობილმა გრიგოლმა მადიანად ისაუბრა. საათი გასინჯა და იმ ოთახისკენ გაემართა, სადაც მას დალაქი უცდიდა.

— კუსპარას გაუმარჯოს!

— გაგიმარჯოს, გრიგოლჯან! — თავი მდაბლად დაუკრა სულთანის ვით ჩაცმულ გრიგოლს დალაქმა, რომელმაც დიდი ხნის წინათ (ეს აღარც ზანდა-

როვს ახსოვდა და აღარც დალაქს) დღევანდელ მილიონერს და ბატონკაცს გლახის ძონძებზე თავისი ჭუჭყიანი წინსაფარი შემოახვია და მაკრატლით გრძელი ნაწნავები მოაჭრა.

ძველი ყომარბაზი სულმთლად გამოცვლილიყო. სუფთად და კოპნიად ეცვა. გულდასმით გაპარსულს, ჩოფურაზე თეთრნითელი პუდრი წაეყარა, ქოჩორიც თივის ზვინივით აეყირავებინა, ლიპზე ოქროს საათის ოქროსავე ძენკვი გარდიგარდმოდ გადაეკლაკნა და ბორხვენა თავისა და ულამაზო გარეგნობის მოუხედავად, რანტიეს ღირსებითა და კმაყოფილებით გამოიყურებოდა. კუკიელი დალაქი პარიზელ პარიკმახერად იყო გადაქცეული. პარიზული საპარიკმახერო ბალის ქუჩაზე ჰქონდა გახსნილი. აქედან უნევედა კონკურენციას ბლოტს, პელეტიეს და ფაგეს, რომლებთანაც წვერს მხოლოდ დიდკაცები იპარსავდნენ.

კუსპარა დალაქმა მანჭვა-გრეხით და უთავბოლო ყბედობით გაუსწორა სავარძელი თავის ყველაზე მდიდარ კლიენტს. ზანდაროვმა სარკეში თავის ორეულს ჯერ გაუღიმა, მერე ჩააციებით დააცქერდა და დააშტერდა. დავით გერმანოზიშვილთან შეხვედრის შემდეგ ეს მას უნებლიეთ ემართებოდა ხოლმე. გულდასმით აკვირდებოდა და ათვალიერებდა ნაცნობ ორეულს, რომლის ლამაზ და მიმზიდველ პირისახეს მოხდენილად შერწყმოდა არისტოკრატიული სინატიფე. ზანდაროვი თანდათან რწმუნდებოდა, რომ თვითონ იგი, ათასწარი დაკვირვების მოუხედავად, ამაოდ ეძებდა გლეხუჭას ნატამალს სვებედნიერი მილიონერის გასხივოსნებულ გარეგნობაში. ეს მას ისევე უძნელდებოდა, როგორც საკუთარი ნათლობის სახელის გახსენება. ამიტომ გასაკვირი არ იყო, რომ მან არავითარი ეჭვი არ აღუძრა თავად დავით გერმანოზიშვილს. ეს სავსებით გასაგები იყო. ალბათ, ამ ლაქლაქით გართულ დალაქსაც გაუჭირდებოდა მასში ხელახლა დაენახა დაძონძილი გლახის დამფრთხალი სახე. დროც, ეტყობა, თავისას აკეთებდა. აღარც ეს ჩოფურა დალაქი ჰგავდა იმ ჩათუქესან ყომარბაზს, რომელსაც ფირუზა დასცინოდა და ამასხარავებდა ხოლმე.

ზანდაროვმა ცალი წარბი კმაყოფილებით ასწია.

ის, რისიც მას ეშინოდა, მხოლოდ მან იცოდა, საკუთარი თავის გაცემას კი იგი არ აპირებდა.

კუსპარა დალაქს ყბედობა შეანყვეტინა და გაეხუმრა:

— ბიჭო! ბლოტს და ფაგეს რომ ედრები, შენ მაგისი შნო ვინ მოგცა?

დალაქმა გაუცინა და ყველა დაჭიანებული კბილი ერთბაშად გადმოყარა:

— მაშ, რა ექნა, გრიგოლჯან! ახლომახლო ამდენი პარიჟსკი პარიკმახერი ვის გაუგონია? მეც ფაგე ხანის ქუჩიდან თუ არ დავიფრინე ან ბლოტს ცხვირი არ დავუნაყე, პური როგორღა ვჭამო? შენ, მოდი, ერთი ნახე, ჩემს ნაინატრად დახატულ დალაქხანაში რამდენი დიდი კაცი მიდის და მოდის!

ზანდაროვი ჩაფიქრდა. სერიოზულად წარმოთქვა:

— რას იფიქრებდა ფირუზა, თუ შენგან კაცი დადგებოდა?!

— შენ ეგა თქვი და! — გაეცინა კუსპარას.

— ჰო, ანგარიში იმასაც ეძლეოდა.

— რას ამბობ, გრიგოლჯან, ანგარიშის დავთარს იმას ხელიდან ვინ გააგდებინებდა? მაგრამ ცხონებულმა ოფოფების აშვებაც კარგა მაგრად იცოდა. შენ არ გენყინოს, გრიგოლჯან, კარგად მახსოვს, შენც სულ ლაყეს გეძახდა და საცა ქუჩაში კაცს დაიჭერდა, ამას შესჩიოდა. მერე? განა არ მოტყუვდა?

— უსაბაბოდ ფირუზა ამას რათ იტყოდა? — ისევ სერიოზულად თქვა ზანდაროვმა, — რაც იმან მითხრა, ყველაფერი გამართლდა. გამოუცდელი ვიყავი და ცხოვრებას იმ კუთხიდან არ ვუყურებდი, საიდანაც უნდა მეყურებინა. კაცად იმან მაქცია.

— მაშ! მაშ! — საჩქაროდ დაეთანხმა კუსპარა დალაქი და ცერით თვალიდან ცრემლი მოინმინდა, — იმისგან მეც ბევრი კარგი მახსოვს. ან როგორ დავივინყებ? — ისევ გამხიარულდა და სიცილით დასძინა, — ცარიელა ჭკუა იყო, ვისაც თვალს დაადგამდა, აღარ გაახარებდა. მაგრამ სხვაც უნდა ვთქოთ, გრიგოლჯან! ვინმეს ომახიანი დაძახება და ფირუზას გაქცევა ერთი იყო, ვინ იცოდა „ლხინის პაპა“ სად იმალებოდა? ბოლოს სიყვითლეც იმიტომ დასჩემდა.

ზანდაროვმა გაიცინა, მაგრამ აღარაფერი თქვა.

— გაამოს, გრიგოლჯან!

გრიგოლმა დალაქს ვერცხლის მანეთიანი გადაუგდო, გაისტუმრა და თავისი დიდი სახლის დარბაზები შემოიარა.

თეთრი ლიზა ეკლესიიდან ჯერ არ იყო დაბრუნებული.

ზანდაროვს მსახურებთან და მოახლეებთან ლაპარაკი არ უყვარდა, არ კადრულობდა. სამაგიეროდ, თეთრი ლიზა მათ ქორივით დასტრიალებდა თავზე. გამუდმებით ყვიროდა და ჩხუბობდა. ყველას ყველაფერს უწუნებდა და რგოლზე აცმული გასაღებების ჩხარუნით ყველგან ცხვირს ჰყოფდა.

ზანდაროვმა ბაღში ჩაისეირნა. დანაყილი ნითელი აგურით მოკირწყლულ გზას ტაატიტ გაჰყვა და ხეივნის ბოლოს მოულოდნელად ვახტანგ ტაშირელს შეეჩება. ზანდაროვს გულწრფელად გაუხარდა მისი ნახვა. ჩვეულებრივ თავდაჭერილმა, მოსკოველი აზნაური დიდი სალამ-ქალამით მოიკითხა.

— ვახტანგს გაუმარჯოს! რასა იქმ? როგორა ხარ? რატომ აღარ გამოჩნდი, კაცო?

ზანდაროვს რალაცნაირად უყვარდა, თვითონაც არ იცოდა, რატომ და რისთვის, პატიოსანი და მოკრძალებული ვახტანგ ტაშირელი. სამაგიეროდ, ტაშირელს არ უყვარდა ზანდაროვი. ოღონდ გარეგნულად ამას არასოდეს არ გამოხატავდა. ახლაც ზრდილობიანად მიესალმა და თავაზიანად მოიკითხა:

— გმადლობთ, უფალო გრიგოლ. ჩემის მხრივ ვიმედოვნებ, თქვენს კარგად ყოფნას.

— მოდი, მოდი, ვახტანგჯან, აქ დავსხდეთ და ძველებურად ვიჭუკჭუკოთ. მწვანედ შეღებილ ხის გრძელზურგიან სკამზე ჩამოსხდნენ.

— როგორ მიდის შენი მასწავლებლობის საქმე, ვახტანგჯან? ვახტანგ ტაშირელი გიმნაზიაში ბუნებისმეტყველებას ასწავლიდა.

— გმადლობთ, სამდურავი არაფერი მაქვს.

— ბარაქალა! ბარაქალა! შუშანიკი როგორღა არის თავისი დიდრონი შვილებით?

ტაშირელი შუშანიკა მამრადის ქალ-ვაჟს ფრანგულს ასწავლიდა, მათთან შინ დაიარებოდა და მათ ოჯახთან დაახლოებული იყო. ზანდაროვმა ეს კარგად იცოდა, რადგან ტაშირელი მისი თაოსნობით და რჩევით მოეწყო მასწავლებლად მამრადიანთ ოჯახში.

— გმადლობთ, გმადლობთ. დედა, მოგეხსენებათ, ჭკვიანი მანდილოსანი გახლავთ და შვილებიც კარგად არიან აღზრდილნი.

ზანდაროვი ჩაფიქრდა.

— შუშანიკი თავის დროზე ლამაზი ქალი იყო, ეშხიანი და შუმპარა. სანყალი დარდმა და ცხოვრების ვაი-ვაგლახმა გაათეთრა.

ტაშირელს შუშანიკის „შებრალება“ არ ესიამოვნა, ზანდაროვს უკმეხად შეაწყვეტინა სიტყვა.

— ვგონებ, უფალო გრიგოლ, შუშანიკისთანა ქალს „სანყლად“ მოხსენიება არ სჭირდება. ამნაირი მტკიცე ხასიათის, გამრჯე და პირდაპირი ადამიანი იშვიათად შემხვედრია ცხოვრებაში. ამ გულკეთილ მანდილოსანს არა მარტო თავი და ოჯახი აგონდება, შვილებს გარდა სხვებსაც პატრონობს.

— მართალია, — დაეთანხმა ზანდაროვი, — მაგნაირს ქალს ცხოვრებაში არ გაუჭირდება. ჭკუაც კარგად უჭრის. მაგრამ არ ვიცი, ლარიბებს რას დასდევს და რა სწადიან? მელქო ფერშანგოვს სრულებით არა ჰგავს. არც ფულს უფრთხილდება და არც ჯანს. ლარიბებს მაგ სუსტმა ქალმა უნდა უშველოს? ამათი შველა ღმერთს არ უნდა, ფერშანგოვის ქალი რას გახდება?

ტაშირელმა ხმა არ ამოიღო. გამოცდილებით იცოდა ზანდაროვთან კამათის უსარგებლობა. თავდახრილი უსმენდა და იმით იყო გაკვირვებული, რომ ზანდაროვის ღრმა რწმენით, ღმერთი მდიდართა მხარეზე იყო და ლარიბთა შველა არ აგონდებოდა.

ზანდაროვმა ცნობისმოყვარეობით შეათვალიერა ვახტანგ ტაშირელი. უმიზეზოდ ის მის სახლში არ მოდიოდა. ან ვინმე გაჭირვებულს ავედრებდა, ან ვილაც ლარიბი და ნიჭიერი მონაფისათვის ყოველთვიური თანხის დანიშვნას სთხოვდა. თუ ზანდაროვი კარგ გუნებაზე იყო, რამდენიმე გროშს იმეტებდა, თუ ცუდ გუნებაზე გახლდათ, უარით ისტუმრებდა.

ტაშირელმა შორიდან მორიდებით დაიწყო:

— დრონი იცვლებიან, უფალო გრიგოლ. დღევანდელი დღე გუმინდელს აღარა ჰგავს. საზოგადოება წინ მიდის. ბევრი მოთხოვნილება უჩნდება და განათლებულნი წევრნი საზოგადოებისა მისი დაკმაყოფილებისათვის ზრუნავენ. ჩვენ რატომ უნდა ჩამოვრჩეთ?

„ვინ ჩვენ“, — გაიფიქრა ზანდაროვმა და იმის მიხვედრას ცდილობდა, თუ ვახტანგ ტაშირელს რა ალაპარაკებდა და რას უმიზნებდა.

ტაშირელმა ენის ბორძიკით განაგრძო:

... თითქოს ყველაფერი გვაქვს... სკოლა, თეატრი, გაზეთი, მაგრამ ესენი ქართულადაც უნდა გვქონდეს. თუ ენას არ გავუფრთხილებით და არ შეეინახავთ, ჩვენს გადაგვარებას და ჩვენი სახელის ამოვარდნას წინ არაფერი დაუდგება.

ზანდაროვმა გაკვირვებით დაახამხამა თვალები. ტაშირელის ლაპარაკი მისთვის სულ უფრო და უფრო გაუგებარი ხდებოდა, მაგრამ რაღაც უფრო გასაგები აზრის მოლოდინში სიტყვას არ აწყვეტინებდა და ყურადღებით უსმენდა.

ტაშირელი მალე მიხვდა, რომ გრძლად ლაპარაკს ისევ მოკლედ მოჭრა სჯობდა:

— უფალო გრიგოლ! განათლების ტრფიალმა ქართველებმა ქართული გაზეთის დაარსება გადაწყვიტეთ. ეს აზრი ბევრმა მოგვინონა, მაგრამ ამ აზრის სინამდვილედ გადაქცევას შემწეობა და დახმარება ესაჭიროება. მოვილაპარაკეთ და დავადგინეთ, შემწეობისათვის შეძლებულ ქართველ თავადებს და ვაჭრებს მივმართოთ, საჭირო თანხა დიდის მოკრძალებით ვთხოვოთ. ზოგმა ცოტაოდენი მოგვცა, ზოგმა გვანუგეშა და დაპირებით გამოგვისტუმრა, ზოგმაც ცივი უარი გვითხრა. ბართლომე კურტანიძემ კი ზედაც არ შემოგვხედა, არც კრინტი დასძრა, ზურგი შემოგვაქცია, გატრიალდა და განბილებულნი დაგვეტოვა, — ზანდაროვს გაცინება უნდოდა, მაგრამ თავი შეიკავა. ტაშირელს არც ახლა შეაწყვეტინა სიტყვა, — რაკი ის მდიდარი ქართველი ვაჭარი ასეთნაირად მოგვექცა, სხვებმა თქვენთან მოსვლაზე უარი თქვეს და ლამის არის ამ კეთილ განზრახვაზე ხელი აიღონ. მე ჩემით გეახელით, უფალო გრიგოლ. კადნიერებით უმორჩილესად იმასვე გთხოვთ, რაც სხვებსა ვსთხოვეთ.

ზანდაროვმა მხოლოდ ახლა დაარღვია დუმილი:

— რით შემიძლია გემსახუროთ, ვახტანგჯან?

— მცირედის თანხის გაღებით. თუ ამ გზით საჭირო ფული არ შევაგროვებთ, ისე გაზეთს ვერ დავბეჭდავთ.

ზანდაროვი გაზეთს არ კითხულობდა. მისი გაზეთი ქარვასლა და საკრებულო იყო. ახალ ამბებს იქ გეზულობდა. მიუხედავად ამისა, ოფიციალურ (მისი სიტყვით „ხელმწიფის“) რუსულ გაზეთს პატივისცემით ეპყრობოდა, რადგან თბილისის დიდკაცებთან ერთად აქ მის გვარსაც ახსენებდნენ.

გაკვირვებით წარმოთქვა:

— გაზეთს ხელმწიფის ხალხი ბეჭდავს, ჩვენ ხელმწიფეს წინ რათ უნდა დავუდგეთ?

ტაშირელმა გულმოდგინედ განუმარტა:

— ყოველს განათლებულ ქვეყანაში, უფალო გრიგოლ, გაზეთი კერძო თაოსნობითაც იბეჭდება.

— მერე ეგ გაზეთი ვინ უნდა წაიკითხოს?

— ქართველებმა, აკი მოგახსენეთ.

— კაცო, ქართველებს გაზეთი რათ სჭირდებათ?

ეს ზანდაროვმა არც გაჯავრებით თქვა, არც ხუმრობით, ამით უფრო თავისი გულწრფელი გაოცება გამოხატა, მაგრამ ნანყენმა ტაშირელმა მყისვე ამაყად დაუბრუნა:

— ხალხში განათლების და ცოდნის შესატანად.

ზანდაროვმა გაიცინა:

— იცი, რა გითხრა, ვახტანგჯან! ხალხის განათლება მღვდლების საქმეა. ხალხს გაზეთი რათ უნდა და ისიც ქართულად? რაც უფრო მეტს გაიგებენ, მით უფრო გაყოყობებიან. ხელმწიფესაც მტერი გაუმრავლდება და მდიდრებსაც. ჩემი ჭკუა ამას მეუბნება და ამ აზრიდან, ძალიანაც რომ შემეხვეწო, ფეხს არ მოვიცვლი.

ტაშირელი ჯერ გაფითრდა, მერე აღმურმა აჰკრა სახეზე. აქ მოსვლა ერთხელ კიდევ იხანა. ფეხზე წამოდგა და ზანდაროვს თითქმის ზიზლით გადმოუგდო:

— მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, უფალო ზანდაროვო!

— მშვიდობით იყავი, ვახტანგჯან!

აღერსიანად დაუბრუნა ზანდაროვმა. მას პირველად არ მოსდიოდა უსიამოვნო ლაპარაკი ტაშირელთან, მაგრამ ახლაც, როგორც ყოველთვის, რალაცნაირად სწყინდა, რომ მისი ყოფილი თარჯიმანი გულდანყვეტილი მიდიოდა მისგან, თვითონ კი მისი უკმაყოფილების მიზეზს ეძებდა და ვერ პოულობდა.

მან სიბრალულთ დაადევნა თვალი ალყაფისაკენ მიმავალ ტაშირელს. ებრალებოდა, რადგან ეს პატიოსანი, გულმართალი და მიამიტი მამაკაცი განწირულად მიაჩნდა. შველით კი ვერაფერს უშველიდა. ცხოვრების დუღილს იმ კუთხიდან ვერ დაანახვებდა, საიდანაც თვითონ უყურებდა.

ზანდაროვმა ბუხარული ხალათის მხარზე ჩამოვარდნილი ხმელი ფოთოლი ხელის ნელი მოძრაობით გადაიგდო, ცოტათი გაჯავრებული ადგა სკამიდან და სახლისაკენ გაემართა.

ნელ-ნელა აჰყვა მარმარილოს მძიმე კიბეს. რომელიღაც ოთახიდან ყვირილი მოესმა. თეთრი ლიზა მოახლეს ეჩხუბებოდა. ზანდაროვმა ხელი ჩაიქნია და გზა განაგრძო.

ცოტა ხნის შემდეგ მისი ხალვათხანის კარი მონინებით შეაღეს სასამართლოს პროკურორის ახალგაზრდა თანაშემწემ და ლიტერატორივით ჩაცმულმა შუახნის მამაკაცმა.

— იმ ვაჭარს, — ეუბნებოდა პროკურორის თანაშემწე ზანდაროვს, — ქონების ნახევარს აუნერენ, თუ ძალიან გაჯიუტდა, უარესი დაემართება, სასამართლოს ხარჯებში ჩაეფლობა და ველარ ამოვა.

პროკურორის თანაშემწეს ზანდაროვმა თავის დაკვრით მოუწონა საქმის კეთილად დამთავრება.

ლიტერატორივით ჩაცმულმა შუახნის კაცმა ზანდაროვს დაწვრილებით მოახსენა, სად, როდის, ვისგან ან რა ჰქონდა გაგონილი და მახვილი ყურით

აკრეფილი. ისიც უთხრა, თუ რომელ ვაჭარს საიდან რა საქონელი მოეტანა ან რა ფასს სდებდა.

მონონების ნიშნად ზანდაროვი მასაც თავს უქნევდა.

უცებ ლიტერატორივით ჩაცმული კაცი შეჩქვიფდა, ხმას უფრო დაუმდაბლა:

— მარტო ბართლომე კურტანიძეს ვერასგზით ვერ მივუდექით, თორემ სხვები დაჭერილები გვყავს. ამ კაცს ვერც ასავალი გაფუგეთ, ვერც დასავალი. მაგრამ მაგასაც რამეს მოვუხერხებთ. მართლა, ბატონო ზანდაროვ! მეფისნაცვლის კანცელარიაში თქვენი ნადიმის გამო იყო სჯა-ბაასი. ჩემმა ნაცნობმა მოხელემ მითხრა, თუ როგორის აღტაცებით ლაპარაკობდნენ თქვენზე ერთგანეთთან ბატონი საფონოვი და ბატონი სჩასტლივცევი.

ზანდაროვმა მხოლოდ ორი სიტყვა გაიმეტა:

— ბარაქალა! ბარაქალა!

პროკურორის ახალგაზრდა თანაშემწეს მიუბრუნდა და გაახსენა:

— მთავარი მაინც გამოგრჩათ, ბატონო პროკურორო!

პროკურორის თანაშემწემ დამუნჯებული პირი გაალო და ზანდაროვს სხაპასხუპით მიაყარა:

— დამშვიდებული ბრძანდებოდეთ, ბატონო ზანდაროვ! იმ თავადს მწვანე მაგიდას აღარ მოვაშორებთ, — შეყოყმანდა და დასძინა, — თუ, რა თქმა უნდა, ფული არ შემოაკლდა.

— ფული ყოველთვის ექნება, — წარბის დიდმნიშვნელოვანი აწევით უპასუხა ზანდაროვმა, — ოღონდ ამ საქმეში მე აღარ გავერევი. თქვენ იცით და იმ თავადმა. ნუხელ პირველად და უკანასკნელად ვითამაშე ქალაღდი.

ორთავემ მორჩილად დაუქნია თავი. ორთავემ სწრაფად გაიგო დავალების აზრიც და მიზანიც.

ზანდაროვმა პატარა გასაღებით მოზრდილი ყუთი გაალო, თავის მსტორებს სქლად დაკეცილი ლურჯი ასიგნაციები გაუნოდა და გამოთხოვების ნიშნად, ფანჯრებისკენ მიტრიალდა.

5. ნადიმი

ვინ გადარჩა ისეთი, ვისაც სადილ-ვახშმებით არ უკრავდნენ პირსა.

ა. გრიბოედოვი, „ვაი ქკუისაგან“

ხალვათხანაში განმარტოებული გრიგოლ ზანდაროვი ბოლთის ცემას შეუდგა. გამუდმებით მანანა გერმანოზიშვილზე ფიქრობდა, რაღაც აზრს ეჭიდებოდა და ეს აზრი ხან მიუნვდომლად ეჩვენებოდა, ხან სავსებით შესაძლებლად. ხან უსიამოვნოდ ილუშებოდა, ხან ბიჭივით იღიმებოდა.

ქალაქში შუადღის ზარბაზანი გავარდა. ზანდაროვმა თათარიახნად წაიხემსა და ნასადილევა გემრიელად გამოიძინა.

სალამო ხანზე კი ნადიმის პირველ სტუმრებს მიეგება.

ზანდაროვი ყველა სტუმარს ერთნაირად არ ეგებებოდა. ერთმანეთისაგან მათ თავის დაკვირვებას ახსვამდა. ზემოურებთან ქედდადრეკილი, ქვემოურებს თავს ოდნავ უკრავდა და მთელ თავის ღირსებას მხოლოდ მათთან ინარჩუნებდა.

დიდი აღმაფრენით მაინცდამაინც არც თავად დავით გერმანოზიშვილს შეგებებია.

აღზევებული და დამხობილის ფასი სოვდაგარმა კარგად იცოდა.

დავით გერმანოზიშვილმა მასპინძელს ვერაფერი შეატყო, რადგან ირგვლივ განცვიფრებული იყურებოდა და თვალებს არ უჯერებდა. ამდენი ბრწყინვალე და გამოჩენილი პიროვნება მხოლოდ მეფისნაცვლის მეჯლისებზე და რაუტებზე ენახა.

სოვდაგრის ნადიმზე თავადი იმათ ხვდებოდა, ვის გამოჩენასაც აქ არ მოელოდა და ვერც წარმოიდგენდა.

დიდ დარბაზში, სადაც ორკესტრი მარგოლინის დირიჟორობით ცეცხლოვან მარშს ასრულებდა, გენერლებსაც მოჰკრა თვალი. ისინი ისე კმაყოფილნი გამოიყურებოდნენ, თითქოს მეფისნაცვლის მეჯლისზე ყოფილიყვნენ.

გენერალ-ლეიტენანტ ფონ კლუგენაუს და გენერალ-მაიორ ესპეხოს შუაში ჩაეყენებინათ კნინა გოსტაშაბიშვილი და ქათინაურებით ესაუბრებოდნენ მას. ცალკე იდგნენ და მხიარულად საუბრობდნენ კავკასიელი გენერლები: აბუმესლიმ ხანი, სულთან აზამატ გირეი, თავადი ივანე მალხაზის ძე ანდრონიკოვი და გენერალ-მაიორი კონო მარგიანი. მათ უკვე მიეღწიათ იმისთვის, რის მიღწევასაც თავად დავით გერმანოზიშვილი, კავალერიის უბრალო ოფიცერი, ამოდ ცდილობდა.

დავით გერმანოზიშვილმა მდაბლად დაუკრა თავი თბილისის ეგერთა პოლკის სარდალს ვოლოცკის, რომელიც რალაცაზე გატაცებით ელაპარაკებოდა ქართულ გრენადერთა პოლკის სარდალს, პოლკოვნიკ დებუს და ერევნის კარაბინერთა პოლკის სარდალს, პოლკოვნიკ ბელგრადს.

დავითმა კისერი ნაიგრძელა.

დიპლომატიური კანცელარიის მმართველი ლელლი შეფრფინვით შესცქეროდა ვილაც ლამაზსა და ახოვან ქალს, რომლის გვერდით დიდცხვირიანი და სასაცილო სერთუკში გამონყობილი მოხუცი იდგა (დავითი არ იცნობდა მაიკო კურტანიძეს). მოურიდებელ არშიყს მოურიდებელი სიცილით აქეზებდნენ საგანგებო მინდობილობათა მოხელენი კრუზენშტერნი და რიზო.

გაოგნებული თავადი გენერლებს და ბობოლებს შორიდან უყურებდა და გაკვირვებული აყოლებდა თვალს გენერალ-ლეიტენანტების — ლადინსკისა და რეუტის ცეკვას ირციპუხოვის პანსიონში აღზრდილ „ვაჭრის გომბიოებთან“.

როცა დავითი გრიგოლ ზანდაროვის ნადიმზე მოდიოდა, იგი წყალობად თვლიდა თავადის მხრივ სოვდაგრისადმი ყურადღების გამოჩენას და პატივის

გაღებას. მაგრამ უეცრად ბრწყინვალე გენერლებში მოხვედრილი ისეთნაირად დაპატარავდა, რომ საკუთარი თავი თვითონვე შეეცოდა. თავისი სამხედრო ნოდებით იგი უფრო დაბლა იდგა, ვიდრე ბატალიონის კომანდირები — პოდპოლკოვნიკები ეგაძე და ფონ დისტერლო.

გრიგოლ ზანდაროვი მასპინძლურად მუსაიფობდა გუბერნატორ ერმოლოვთან და რალაცას გაცხარებით უმტკიცებდა თავად გრიგოლ ბებუთოვს. იქვე ჩუმად იდგა და საუბარში არავითარ მონაწილეობას არ იღებდა მთავარი სამმართველოს კანცელარიის საქმეთა გამგებელი, კოლეჟსკი სოვეტნიკი დიმიტრი ყიფიანი.

ვის არ უყურებდა და ხედავდა თავადი დავით გერმანოზიშვილი სოვდაგრის ნადიმზე!

აგერ, სახაზინო პალატის თავმჯდომარე ნაზაროვი, გუბერნიის მოლარე იუხნოვსკი, გუბერნიის კონტროლიორი დრობიაზგინი, სახელმწიფო პალატის ქონებათა მრჩეველი ძიუბენკო, სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო სასამართლოს თავმჯდომარე ქსავერი დუნინი და ვიცე-თავმჯდომარე ვილჰელმ ბერი. ყველა ეს პიროვნება სასარგებლო და გამოსადეგი უნდა ყოფილიყო ბატონ ზანდაროვისთვის, ისევე, როგორც, მაგალითად, გუბერნიის სააღმშენებლო სამუშაოთა უფროსი ინჟინერ-პოლკოვნიკი სონინი და თბილისის პოლიცმაისტერი შოსტაკი. ზანდაროვს დაპატიჟებული ჰყავდა ქალაქის გამგებლებიც და განთქმული ვაჭრებიც, ნადიმზე იმყოფებოდნენ ქალაქის თავი მოსე ტერ-გრიქუროვი და ქალაქის მამები: ამირალოვი, მირიმანოვი, ასტვაცატუროვი, ფირანოვი, თამაზოვი, პატკანოვი და არვანოვი.

სოვდაგრის ნადიმზე ერთობოდნენ თავადებიც, გენერლებიც, ბობოლა მოხელენიც და ვაჭრებიც.

განუწყვეტლივ გაისმოდა მოცეკვავეთა ფეხების ბაკუნი. დეზების წკრიალი, კაბების შრიალი, კისკისი, სიცხილი და მხიარული ჟრიამული.

მხოლოდ თავადი დავით გერმანოზიშვილი იდგა განმარტოებით. შუბლშეკრული, ამღვრეული, შურით და ზიზლით პირგაშავებული.

მას თავადმა ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილმა წაავლო ხელი, განზე გაიყვანა და აღშფოთებით უთხრა:

— ვერ უყურებ, რა ყოფაშია ეგ მამაძაღლი?

— ვინა?

ვერ გაიგო გერმანოზიშვილმა.

— ვინა და, ვეჟო, უფალი ზანდაროვი. ვერ უყურებ, რანაირად დარდიმანდობს! ან ჩვენი თავადები რალამ გააგიჟა? მაგ მდაბიოს როგორ უყადრებენ თავსა! ერიჰა! — ამოიგმინა თავადმა, — ჩვენ მივდივართ და ეგენი მოდიან!

— მანამდე მტკვარში ბევრი წყალი ჩაივლის, სანამ ეგენი ჩვენს ადგილს დაიჭრენ. გული რამ გაგიტეხათ, თავადო? — უსაყვედურა დავით გერმანოზიშვილმა ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილს.

თვითონ ყველაზე მეტად იყო გულგატეხილი, მაგრამ ეს მას ხელს არ უშლიდა ვაჭრებზე დაცინვით და წყრომით ელაპარაკა:

— ამით უნდა დაიჭირონ ჩვენი ადგილი? რასა ბრძანებთ, თავადო? მგზავრად როგორ მოგივიდათ? ამ უსირცხვილო თაღლითებმა და ყალბადანდებმა? ამ ღორებივით დასუქებულმა და ოქროთი-გატენილმა ვიგინდარებმა? ფიე!

ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილი თავჩალუნული უსმენდა რისხვით ანთებულ თავადს. ერთხანს სდუმდა, მერე გარშემო ფრთხილად მიიხედ-მოიხედა და ჩურჩულით გაანდო გულისნადები ბრაზით აბრიალებულ თავადს:

— მაგათ რომ მფარველები არა ჰყავდეთ, არც ეგრე გათამამდებოდნენ, — ანდუყაფარმა კიდევ უფრო დაუდაბლა ხმას, — ბოლმა მახრჩობს, როცა ქართველები ვარანცოვს აქებენ და მამას ეძახიან. ვეჟო, გრაფი მამობას კი არა, მამინაცვლობას გვინევს, მამის სული ნუ წამინყდება. განა „პრიკაზი“ ჩვენს დასალუპად არ მოიგონა? ვითომც ჩვენც გვკიდებს ხელს, მაგრამ მაგათ უფრო მფარველობს, მაგათ კენ არის. ეგ ლანჩირაკი სოვდაგარი თავის მეჯლისზე რომ არ შეეშვა, არც თავადნი გავიკარებდით ახლოს.

ამასვე ფიქრობდა დავით გერმანოზიშვილი და ხნიერ თავადს თავის ქნევით ეთანხმებოდა.

— ვეჟო, გრაფი გვიმტკიცებს, — განაგრძობდა ანდუყაფარი, — ეხლა სულ სხვა დროება არისო, ნულარც ერმოლოვს მოვიგონებთ, ნულარც პასკევიჩსო. ანგლიჩანებს ვუყუროთ და იმათებრ მოვიქცეთო. თამამშევი თეატრს უშენებს ქარვასლაში, ზანდაროვი თავადებს და გენერლებს შინაურ მეჯლისებს უმართავს. ამით უნდა ჩვენი მოლორება? ვეჟო, მაგ ბებერმა მელამ ჭკუით უნდა მოგვიგოს?

თავადი გოსტაშაბიშვილი ჩურჩულით ლაპარაკობდა. მიუხედავად ამისა, ალექსანდრე ბატონიშვილის ყოფილი ემისარი დაფრთხა, ახლო მყოფთ იჭვნეულად გადახედა. სწორედ ამ დროს ახლად მოსულ თავადაზნაურთა მარშალს გენერალ-მაიორ თავად დიმიტრი თომას ძე ჯამბაკურ-ორბელიანს მოჰკრა თვალი.

თავადმა ველარ მოითმინა, ხელები გაასავსა და ხმამაღლა დააბუხუნა:

— ვეჟო, ვერ უყურებ?! სოვდაგარს მარშალიც თავს უკრავს!

დავითმაც გაკვირვებით აიჩეჩა მხრები, მაგრამ შინაგანად კიდევ უფრო დაპატარავდა.

ახლა მან დანამდვილებით იცოდა, რომ თავისი მოსვლით თუ მოუსვლელობით ზანდაროვის ნადიმს არც არაფერს მოუმატებდა და არც არაფერს მოაკლებდა.

პირიქით, მადლობა თავადს მართებდა და არა სოვდაგარს. ზანდაროვის წყალობით იგი ისეთ ბრწყინვალე სტუმრებს შორის აღმოჩნდა, რომელნიც მას არ იცნობდნენ, არ ამჩნევდნენ ან ქედმაღლური გამომეტყველებით ძლივს იმეტებდნენ სალაშს.

ერთმანეთთან მოსაუბრე ანდუყაფარმა და დავითმა უეცრად ამტყდარ ჩოჩქოლს და შეკავებულ სიცილს მიაქციეს ყურადღება.

დარბაზში თეთრი ლიზა გამოჩნდა.

— ვეყო, ერთი ამ თოჯინას უყურეთ! — შესძახა გამხიარულებულმა ანდუყაფარმა.

დავითს მოღრუბლული შუბლი გაეხსნა და გამოდარებულმა გულიანად გაიციხა:

— მდიდარი ვაჭრის დედა იქნება, თვალ-მარგალიტზე ეტყობა.

— სწორედ შენიშნეთ, თავადო, სასახლის ქალბატონი გახლავთ! — განუგარტა დავითს ანდუყაფარმა.

თავმოყვარე ზანდაროვმა ენაზე იკბინა.

თეთრი ლიზა ვეება ტიკინასავით მოძრაობდა დარბაზში.

არღნის ჩიტივით აჭრელებული ნირშეუშლელად მობაჯბაჯებდა.

ხელებზე თეთრი, თითებნაჭრილი გრძელი ხელთათმანები ეცვა, ყელზე უშველებელი ბოინბალი ეკეთა და ნაირ-ნაირ ძვირფას თვლებსა და ალმასებში ისე იჯდა, როგორც მარგალიტის თვალი — ბეჭედში. სარგადაყლაპულივით გაშეშებულს სიარული უჭირდა. გამხდარი და დამჭკნარი შავი სახე ფერ-უმარო-ლით გაეთხუპნა. ყალბი დალალები მხრებამდე სწვდებოდა, ხოლო დაბასმული ლეჩაქი — ფეხის კოჭებამდე. მარაოს ქნევით მოდიოდა და ნაცნობს და უცნობს თავს უკრავდა, თან ათასი თვალის დამცინავი ღიმილი მისდევდა, მაგრამ მედიდურად თავანუული და ალერსიანად მოღიმარი თეთრი ლიზა ამას ვერ ამჩნევდა.

ანდუყაფარმა თავი გადაიქნ-გადმოიქნია, ბოლმანარევი კილოთი წარმოთქვა:

— ჰაი გიდი! ვინ იცის, ერთ დროს მაგ ბრიყვ დედაკაცს ფეხი ნაცარში ედგა და ჯამ-ჭურჭლის რეცხვაში სული ამოსდიოდა. ეხლა ვერ უყურებ, რანაირად ითხლიშება!

თეთრი ლიზა მაიკო კურტანიძესთან მივიდა და გვერდში ამოუდგა. ის ლამაზი და ახოვანი ქალი მეორედ მოხვდა თვალში დავითს. იმის თაფლისფერ თვალებს ალტაცებით მიაცქერდა და ისეთი შეფრფინვა გამოეხატა სახეზე, რომ მისკენ მომავალი ზანდაროვისთვის მყისვე გასაგები გახდა თავადის გულის იდუმალი მოძრაობა; იქედნურად ჩაიღიმა, რალაც აზრით გართულმა კიდევე უფრო მეტის ყურადღებით შეათვალაიერა გახუნებული თავადი და გაბრწყინებული მაიკო კურტანიძე. მერე ხელები გაშალა და პირზე დაკერებული ღიმილით თავადს მიუახლოვდა:

— ხომ არ მოიწყინეთ, კნიაზო?

— რასა ბრძანებთ, უფალო ზანდაროვო. არ მეგონა, თუ ასეთს კმაყოფილებას მივიღებდი, — გულწრფელად წამოიძახა დავითმა, რომელსაც ისევ მოუშორებლად ედგა ნინ იმ ლამაზი და ახოვანი ქალის თაფლისფერი თვალები.

ანდუყაფარმა კაბის ყოშები დიდკაცურად გადაიგდო მხრებზე და თავადაზნაურთა მარშლისაკენ ბურტყუნით გაემართა. ზანდაროვს ის ვერ იტანდა

და მის ნადიმზე მხოლოდ იმიტომ იმყოფებოდა, რომ ასე სურდა მის სჯულიერ მეუღლეს.

— ბედნიერად ვრაცხ თავსა, რომ კმაყოფილსა გხედავთ, კნიაზო!

ზანდაროვმა დავით გერმანოზიშვილს უფრო მდაბლად დაუკრა თავი, ვიდრე პირველი მისალმების დროს.

თავადს ვალი მოაგონდა.

ზანდაროვს თავადურად გაახსენა წუხანდელი პირობა.

— თქვენს მოურავს ვერსად შევხვდი, უფალო ზანდაროვო. უხერხულად ნუ მაგრძნობინებთ თავსა, გთხოვთ მოურავი მაჩვენოთ.

ზანდაროვმა საჩქაროდ მოუჭრა:

— რა საჭიროა, კნიაზო? ამაღამ ნადიმი გვაქვს, ვალზე ნუ ვილაპარაკებთ.

— უამისოდ ლუკმასაც ვერ ჩავიდებ პირში.

— რა გაეწყობა, კნიაზო! თქვენი ხმალი და ჩემი კისერი, — მცირე ყოყმანის შემდეგ ნანყენის კილოთი უპასუხა ზანდაროვმა, — როგორც თქვენ გესიამოვნებათ, კნიაზო, ისე მოვიქცეთ. გთხოვთ ჩემს ხალვათხანაში მობრძანდეთ.

ხალვათხანაში ზანდაროვს კნეინა გოსტაშაბიშვილი უცდიდა. ერთი წუთის წინ მისმა საყვარელმა რალაც მოისაბაბა და იქ დასტოვა, რათა თვითონ დიდ დარბაზში სტუმრებს შორის დავით გერმანოზიშვილი ეპოვა. მაგდა არხეინად იჯდა სავარძელში და მარათი იგრილებდა სახეს. როცა ზანდაროვი თავად გერმანოზიშვილის თანხლებით ხალვათხანაში გამოჩნდა, კნეინა შეკრთა, წამოწილდა, თავის შორეულ ნათესავს დაბნეულად მიესალმა, ბოლოს სავარძლიდან წამოდგომა როგორღაც მოახერხა და მოიბოდიშა:

— მომიტევეთ, უფალო ზანდაროვ, რომ თქვენს ხალვათხანაში დაუკითხავად, ცოტა ხნით დასასვენებლად შემოვედი.

ზანდაროვმა თავი ზრდილობიანად მოუდრიკა.

— ამაღამ ჩემი სახლის ყველა კარი, ძვირფასო კნეინა, სტუმრებისათვის არის გაღებული.

ხალვათხანის კართან ანითლებულ კნეინას არშაკ ვართანიჩმა მოწინებით დაუთმო გზა. დავითი ყველაფერს მიხვდა. გაფითრებულმა მოაწერა ხელი ვექსილს. ლაპარაკის დრო არ იყო. ზანდაროვს თავი დაუკრა და ხალვათხანიდან გავარდა. ბატონმა და მოურავმა ერთმანეთს გადახედეს, მაგრამ არც არაფერი თქვეს, არც გაიცინეს.

თავისი აღმოჩენით გაბრუებულმა და გაბრაზებულმა თავადმა ზიზლით ზურგი შეაქცია კნეინა გოსტაშაბიშვილს, რომელიც ახლა სრულიად დამშვიდებული ელაპარაკებოდა გენერალ აბუ-მესელიმ ხანს, ხოლო მარშალთან თავადური ღირსებით მოსაუბრე ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილს გულში თავლაფდასხმული უწოდა.

რაც დრო გადიოდა, მით უფრო საკვირველ კაცად ერგებებოდა თავადს ზანდაროვი, რომელიც არა მარტო მეფისნაცვლის მეჯლისებზე იწონებდა თავს, არამედ თვით კნეინას სარეცელში ნებივრობდა თურმე.

ამღვრეული და გაბოროტებული თავადი მზად იყო თავხედი სოვდაგრის სახლს გასცლოდა, მაგრამ ცოტა ხნის წინ ვექსილზე ჩართულმა ხელმა შეაჩერა. თუმცა ამ გადაწყვეტილების უფრო სერიოზული მიზეზი, თანდათან უტყდებოდა თავის თავს დავითი, იმ ლამაზი და ახოვანი ქალის თაფლისფერი თვალები იყო.

სტუმრები უზარმაზარ სუფრას შემოუსხდნენ.

სუფრის თამადად, მასპინძლის თაოსნობით, დიდის ამბით კონა ფალავანდიშვილი დააყენეს.

ტოლუმბაში ჯერ პატარა საღვინე ჭიქებით შეუდგა სმას და ქეიფს, მერე მერიქიფეს ჯიხვის ყანნი პირთამდე გაავსებინა და მჭექარე ხმით შესძახა:

— გრიგოლუ!

— გრიგოლუ! გრიგოლუ! გრიგოლუ! — აჰყვა მთელი სუფრა ტოლუმბაშს.

— გეორგიევიჩუ!

— გეორგიევიჩუ! გეორგიევიჩუ! გეორგიევიჩუ!

— ზანდაროვუ!

— ზანდაროვუ! ზანდაროვუ! ზანდაროვუ!

— ურა!

— ურა! ურა! ურა!

სტუმრები ფეხზე წამოიშალნენ. სასმისები ანკარუნდნენ. მრავალუამიერი აგუგუნდა. ზანდაროვი ყველას თავს უკრავდა. მის სადღეგრძელოს ერთნაირი სიამოვნებით სვამდნენ თავადებიც, გენერლებიც, ბობოლეებიც, ვაჭრებიც, არისტოკრატი ქალებიც, სოვდაგრების ცოლებიც და ასულებიც.

მხოლოდ თავადი ანდუყაფარი, მოუხედავად იმისა, რომ კაბის ყოშები მხრებზე უკან დიდკაცურად ჰქონდა გადაგდებული, გუნებანამზდარი იყურებოდა და თავის თავს ეკითხებოდა:

— ვეჟო, ვერ უყურებ, რა ყოფაშია ეგ მამაძალლი?!

ქეიფს ეშხი ემატებოდა.

სადღეგრძელო სადღეგრძელოს მოსდევდა.

დარდიმანდი, მოქეიფე და ხუმარა კონა ფალავანდიშვილი ენაწყლიანობდა და სტუმრებს სიცილით ხოცავდა.

ბახუსს მრავალი სტუმარი დაეტყვევებინა, სულელური გამომეტყველებით ამკობდა და ბრიყვულად აცინებდა. ზოგს უკვე კისერი სწყდებოდა და ზოგიც თავს საცოდავად აკანტურებდა.

შეზარხოშებულმა ტოლუმბაშმა პირამდე გავსებული უშველებელი ყანნი ერთხელ კიდევ ასნია და ჩაახველა.

— სილუას! სილუას!

დაიძახა წინანდელმა ბაზაზმა და ახლანდელმა მილიონერმა საქო ვიკრიკოვმა. მის მახლობლად ვილაც ხმელ-ხმელმა, ანონილმა და მონოკლიანმა სტატსკი სოვეტნიკმა პირთან ხელსახოცი მიიტანა და ჩაიფრუტუნა. ფაშფაშა აიკანუშ ვიკრიკოვმა ქმარს ბარძაყზე უჩქმიტა და გაუსწორა: „სილანს!“

— სილანს! სილანს! — აბლავლდა ვიკრიკოვი.

ნუ ყვირი, პაპა! — შიგ ყურში ჩასძახა მამას სათენიკ ვიკრიკოვმა, შავ-გრემანმა და ეშხიანმა გოგომ, რომელსაც ალმური ასდიოდა პირისახეზე. გვერდით მჯდარ ბატკანივით ხუჭუჭა ყმანვილ ოფიცერს მისთვის ფეხზე დეზიანი წალა დაეჭირა, უღიმოდა და მალი-მალ ჭიქას ჭიქაზე უჯახუნებდა.

— ბატონებო! — რიხიანად წარმოთქვა მჭევრმეტყველმა თამადამ, შეჩერდა, ისევ, ჩაახველა, უზარმაზარ სუფრას თვალი მოავლო და განაგრძო, — ჩვენს შორის იმყოფება ჩვენი ძვირფასი მასპინძლის გულითადი მეგობარო, კნიაზი დავით იარალიჩ გერმანოზოვი! მამაცი მხედარი, რომელმაც საკვირველის გამირობით დაიხსნა თავი შამილის ტყვეობისაგან. ბატონებო! კნიაზუ!

— კნიაზუ! კნიაზუ! კნიაზუ!

აჰყვა მთვრალი სუფრა ზათქითა და ზახილით ტოლუმბაშს.

— დავიდუ!

— დავიდუ! დავიდუ! დავიდუ!

— იარალიჩუ!

— იარალიჩუ! იარალიჩუ! იარალიჩუ!

— გერმანოზოვუ!

— გერმანოზოვუ! გერმანოზოვუ! გერმანოზოვუ!

— ნაშემუ!

— ნაშემუ! ნაშემუ! ნაშემუ!

— გეროიუ!

— გეროიუ! გეროიუ! გეროიუ!

— ბაევოი!

— ბაევოი! ბაევოი! ბაევოი!

— ურა!

— ურა! ურა! ურა!

აღრიალდა სუფრა. ღრიალებდნენ თვით ბრწყინვალე თავადები და გენერლები. პირდაღებულნი და სახეაჭარხლებულნი ღრიალებდნენ ისინიც, ვინც ყოველდღიურ ცხოვრებაში გახუნებულ და გაკოტრებულ დავით გერმანოზიშვილს ალმაცერად ან დიდკაცის დამამცირებელი გულმონყალებით დაჰყურებდნენ.

ასეთი დიდება და პატივი დავით გერმანოზიშვილს არსად არასოდეს არ განეცადა.

მოიხიბლა.

აღელდა.

განითლდა.

ახლა იგი საბოლოოდ იყო დატყვევებული გრიგოლ ზანდაროვის მიერ.

ტოლუმბაშმა ღვინის უკანასკნელი წვეთი ცერზე დაანვეთა და დაცლილი ყანნი ზანდაროვს გადაუგდო:

— ალავერდი, გრიგოლჯანი!

— იახშიოლ! — მიადახა გრიგოლმა და მნდის ღვინის დოქს პირგანიერი, ვერცხლის გრძელი ძენკვებით მობოკილი ყანნი მიუშვირა.

მაგრამ მხოლოდ ორი სიტყვა გაიმეტა:

— გაგიმარჯოს, ძმაო და მეგობარო. კნიაზო დავით! ისე გაგიმარჯოს, როგორც რომ შენ გაგიხარდება.

დავითმა მდაბლად დაუკრა თავი.

როცა ტოლუმბაშმა სუფრის მზეთუნახავების სადღეგრძელოები ჩამოარი-
გა, განსაკუთრებით მაიკო კურტანიძის სადღეგრძელო გამოჰყო.

აქამდე სიტყვაძუნნი ზანდაროვი ერთბაშად ალაპარაკდა:

— გაგიმარჯოს, მაიკოჯან, გაიხარე და იდღეგრძელე. შენს თაფლისფერ თვალებს ვენაცვალე (კნეინა გოსტაშაბიშვილმა კოპები შეკრა, ბართლომე კურტანიძე გაუნძრევლად იჯდა), შენი ტუჩის პილპილებს მტლად დავედე, შენს ჭახჭახა სიცილს შემოვევლე. ლამაზების ხელმწიფავ! რა გითხრა და როგორ გითხრა, გული როგორ გადმოვშალო! (კნეინა გოსტაშაბიშვილი მოი-
ლუშა, ბართლომე კურტანიძე გაუნძრევლად იჯდა). სიტყვა ღარიბი მაქვს და მე როგორ გავამდიდრო? რაც არ უნდა ვთქვა, მაინც იმას ვერ ვიტყვი, რისი ღირსიც ეგ შენი ღმერთის ხელით დახატული პირისახეა, ეგ შენი ყუყუნა თვალებია! (კნეინა გოსტაშაბიშვილს სახე დაუბნელდა, ბართლომე კურტა-
ნიძე გაუნძრევლად იჯდა). ლამაზების შურის წყაროვ, კაცების ვაებავ და იმათი გულის მომკვლელო, შვილების იმედო, ქმრის სიხარულო, ჩემი გულის მურაზო! იცოცხლე და იდღეგრძელე!

ზანდაროვმა ვეება ყანნი პირზე მოიყუდა. ყველა მას მიაცქერდა.

მაიკო კურტანიძე ჯერ გაკვირვებული უსმენდა საყვარელს. მერე წარბების ანევით გადმოხედა თეთრ ლიზას და ვნებიანი კისკისი აუტყდა.

დაცლილი ყანნი ზანდაროვმა ახლა დავით გერმანოზიშვილს გადაუგდო და ლოთფოთურად მიაყოლა:

— ალავერდი, დავითჯან!

— იახშიოლ! — აღმოხდა გახარებულ თავადს.

კონა ფალავანდიშვილმა ხელები მალლა ალაპყრო და ნახევრად სერიოზუ-
ლად, ნახევრად ხუმრობით წარმოთქვა:

— უცოლოებს ჩვენ როგორ გავუტოლდებით?! ყმანვილები არიან, ეპატიე-
ბათ, ჩვენ რომ ეგრე გველაპარაკნა, ცოლები კინნის კვრით დაგვიფრენდნენ!

ბართლომე კურტანიძე არც ახლა განძრეულა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი უცებ გაელვარებულ აზრს დაედევნა და ხელში
წელან ნერვიულად აჩქარებული მარაო გაუჩერდა.

სხვები ხარხარებდნენ. „მივხვდი! მივხვდი!“ ხარხარით ეუბნებოდა თავის
მეზობელს გაბლენძილი პოდპოლკოვნიკი, რომელიც ყაზარმაში დავით გერ-
მანოზიშვილს ცივად ესალმებოდა, ფერდები ხელებით ეჭირა, ბართლომე
კურტანიძის დიდი თავის აქა-იქ გაჭალარავებულ ჯაგარზე რქებს ეძებდა და
სიცილით იხრჩობოდა. მერე ხველება აუვარდა და მისმა მეორე მეზობელმა,

ეკატერინე II-ის დროინდელი სურათებიდან გადმოსულმა გოროზმა მანდი-
ლოსანმა მას ამრეზით გადმოხედა.

სუფრა ხარხარებდა.

— სილუას! სილუას!

ბლაოდა საქო ვიკრიკოვი და თან ორსავე მუშტს მაგიდას გამმაგებით
ურტყამდა.

აიკანუმა ქმარს უბლვერდა და სჩქმეტდა. სათენიკა განაბული იჯდა, რა-
დგან მის კავალერს საერთო არეულობაში მისთვის ნელზე მოეხვია ხელი.

ვაჭრებს მსხვილი თავები ფაიფურის საქსონურ თეფშებზე ხარებივით დაეხა-
რათ და ყველაფერს, რაც ხელთ ხვდებოდათ, ნთქავდნენ და ანადგურებდნენ.

შექეიფებულ თეთრ ლიზას ტუჩები და ნიკაპი ნითელი ღვინის ნასხურით
დანინჯლოდა, მოსწრებულად ხუმრობდა და თავის ძველ დოსტს, მაიკო
კურტანიძეს აცინებდა.

უგუნებოდ მხოლოდ კნენა გოსტაშაბიშვილი იყო. ჭალების სანთლებს
შესცქეროდა და ცდილობდა თვალში ალაფის ცოლი არ მოხვედროდა.

გასაოცარი მსგავსების გამო მაგდა გოსტაშაბიშვილი და მაიკო კურტანი-
ძე ერთმანეთს ცნობისმოყვარეობით აცქერდებოდნენ, მაგრამ ერთმანეთი
ჭირივით სძულდათ და ვერ იტანდნენ.

ახლა მაიკო კურტანიძე ყელმოღერებული იჯდა და პირი უცინოდა.

დაღონებული კნენა გოსტაშაბიშვილი თავის მარაოს ეფარებოდა.

მთვრალი სტუმრები ალიონმა წამოშალა.

6. ნადიმის შედეგ

დღეს სიაშოვნებანი, ხვალ საქმენი.
შარლ დე ბერნარი, „იკაროსის ფრთები“

მეორე დღეს ნაბახუსევმა დავით გერმანოზიშვილმა დას სოვდაგარ ზან-
დაროვის ნადიმის ამბავი უამბო.

მანანა გაცვეთილ, ნითელ ხავერდგადაკრულ სავარძელში იჯდა, მონყე-
ნილი ხელსაქმობდა, ძმას ყურს უგდებდა და თანდათან ინტერესდებოდა.

როცა მისმა ძმამ ბრწყინვალე თავადები და გენერლები დაასახელა, აბრე-
შუმის ძაფი კბილით განყვიტა, ხელსაქმე შეაჩერა და დავითს ნიაზით ჰკითხა:

— ნუთუ ეგ ვაჭარი ისე მდიდარია, როგორც ამბობენ?

— მილიონერია! — წამოიძახა დავითმა.

მანანას თვალი გაუშტერდა. ფერადი ეზოთი ნაქარგი თეთრი აბრეშუმი
ხელში გაუქვავდა.

„მილიონერი!“ — ჯადოსნურ სიტყვად გაისმა მის ცნობიერებაში. გა-
ლატაკებულ თავადის ასულს ცხადად შეეძლო წარმოედგინა მილიონერ

გრიგოლ ზანდაროვის უპირატესობა, რადგან ცხოვრებაზე გულგატეხილს და ხელჩაქნეულს სიმდიდრის ძალაც და სიღარიბის უღმობელობაც კარგად ესმოდა. მან საკუთარი გამოცდილებით ისიც იცოდა, რომ ღარიბს, თუნდაც მთელი ქვეყნის ღირსებანი ჰქონოდა ან მზეთუნახავივით პირმშვენიერი ყოფილიყო, არც სიყვარული გაეკარებოდა, არც ბედნიერება.

ასე ფიქრობდა დადარდიანებული და დანალვლიანებული თავადის ასული. მის გიშრის თმებში უკვე რამდენიმე თეთრი ღერი ბრწყინავდა. ოცდახუთ წელს გადაცილებული მანანა გერმანოზიშვილი აღარავის უცდიდა და აღარავის ელოდა.

ის უცხო, ლამაზი და ახოვანი კაციც სადღაც გაქრა და დაიკარგა.

უეცრად მანანამ ძმას ჰკითხა:

— უფალი ზანდაროვი ცოლიანია?

— უცოლოა. შენზე ცოტა უფროსია, მაგრამ არ ვიცი, ცოლს რატომ არ ირთავს. საყვარლები კი, რამდენიც გინდა.

დავით გერმანოზიშვილი ლოთიც იყო და ქალაქის მოთამაშეც, ბოროტიც და შურიანიც, მაგრამ სხვაზე ავს არასოდეს არ ამბობდა.

ქნეინა მაგდა გოსტაშაბიშვილზე კრინტი არ დაძრა.

— საყვარლები! ჰმ! ალბათ ვაჭრის ცოლები, მსახიობი ქალები ან ახალგაზრდა ქვრივი დედაკაცები. სხვა ვინ ეყოლება მდიდარ ვაჭარს?

როგორც ყველა გაუთხოვარ და ხანგადასულ ქალს, მანანა გერმანოზიშვილსაც უყვარდა სხვის სიყვარულზე გამკილავად ლაპარაკი.

— შეიძლება თავადის ქალიც!

ცივად უპასუხა დას დავითმა და რატომღაც წარბი შეიკრა.

კარი ოცდამეორე

1. თეატრში

— ამაღამ თქვენ იქნებით თეატრში?

— დიალ.

— თქვენი სახლობაცა?

— დიალ.

ლავრენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

თბილისის მაღალი საზოგადოება ქალბატონ ავენარიუსის ბენეფისს ესწრებოდა.

შუა ზამთარი იყო.

თოვდა.

თეატრის წინ აუარებელი ხალხი ირეოდა.

განუწყვეტლივ გაისმოდა მარხილებში შებმული ცხენების ეყვნების ნკრიალი.

მარხილს მარხილი მოსდევდა, ეტლი — ეტლს.

ყველა ჩქარობდა თეატრში შესვლას, რადგან წარმოდგენას თვითონ მეფისნაცვალს უნდა დასწრებოდა.

ვორონცოვის მეუღლე ელიზავეტა ქსავერიევნა ქალბატონ ავენარიუსს მფარველობდა. დილით, როცა მეფისნაცვლის ოჯახში ყავას მიირთმევდნენ, ელიზავეტამ ქმარს სთხოვა და დაითანხმა კიდევც, ქალბატონ ავენარიუსის ბენეფისს დასწრებოდა. ეს ამბავი მთელ ქალაქს მოსდომისმა მეგობარმა ქალმა შუაზელ დე გუფმა.

დილიდანვე მიაწყდა თეატრს თავის გამორჩენით დაინტერესებული მაცურებელი.

დაფაცურდნენ არისტოკრატებიც და რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან კავკასიაში გადმოკარგული „ბედის მაძიებლებიც“, უიღბლო და გალოთებული მოხელენი.

განუწყვეტლივ თოვდა.

ბარდნიდა.

მოუხედავად ამისა, კანცელარიების და სასამართლოების კოლეჟსკი ასესორები თეატრის სალაროსთან იდგნენ და ყაყანებდნენ.

მოლარე მაქსიმე ხელებს შლიდა და ფილოსოფიურად ამბობდა:

— სცენაზე მეფეები და მეფისნაცვლები რომ თამაშობდნენ, თეატრი ყოველთვის ხალხით იქნებოდა გაჭედული!

— შენ ბილეთი მოგვეცი, ფილოსოფოსობა კი სხვა დროისთვის გადასდე,
— ეუბნებოდნენ მას განანყენებული ნვრილფეხა მოხელენი.
— რა უნდა მოგცეთ, ბატონებო, როცა სალაროში არც ერთი ბილეთი
არ გაყიდულა? ბილეთები ელიზავეტა ქსავერიევნას მიერ შედგენილი სიით
განანილდა და გაიყიდა.

მანეთის თეატრში მხოლოდ ოთხასი მაყურებელი თავსდებოდა. ამიტომ იქ,
რაკი თვითონ მეფისნაცვალი უნდა მობრძანებულიყო, მარტო დარბაისელი
და თავდაჭერილი საზოგადოების დასწრება იყო სასურველი.

მსახიობებს მოლიერის „გააზნაურებული მდაბიო“ უნდა წარმოედგინათ.
იმდროინდელი თბილისისათვის ამ კომედიის შინაარსი ზედგამოჭრილი
ყო. ამას ერთხმად აღნიშნავდნენ ჭკვიანი ადამიანები.

ცხიერ ვორონცოვს მოლიერის კომედიით არც არისტოკრატების გაღიზიანება
სურდა, არც აზიელი ბურჟუების განბილება. გრაფი მხოლოდ ცხოვრების
გაკვეთილს იძლეოდა.

მეფისნაცვალს და მის მეუღლეს პარტერში განცალკევებით დაუდგეს
სავარძლები, ისევე როგორც ერთ დროს ნაპოლეონს და ალექსანდრე I-ს ერ-
ფურტის „მეფეთა პარტერში“. მათ უკან მათი ოჯახის განუყრელი მეგობარი
შუაზელ დე გუფი მოთავსდა.

მთელმა თეატრმა თვალი მეფისნაცვალს და მის მეუღლეს მიაპყრო.

წარმოდგენის დაწყებამდე პატარა სენსაცია მოხდა.

ვორონცოვმა ბატონი ზანდაროვი თავისთან მოიხმო და საკმაოდ დიდხანს
ესაუბრა.

კეთილშობილებმა ერთმანეთს გაკვირვებით გადახედეს. გაკვირვებას
შური ცვლიდა, შურს — გაკვირვება. მაგრამ ყველას თვალი მაინც იქითკენ
იყომიპყრობილი, სადაც მეფისნაცვალი მდაბიო მილიონერს მამაშვილურად
რალაცას ეუბნებოდა და უმტკიცებდა.

ვორონცოვი არა მარტო თავისი „მამაშვილური“ ტონით იყო განთქ-
მული, არამედ იმითაც, რომ მდაბიოთა უბნებში ფეხით დაიარებოდა და
შეძლებულ მოქალაქეებს დიდფანჯრებიანი მაღალი სახლების აშენებას
ურჩევდა.

ზანდაროვის მიმართ მოულოდნელი ყურადღების გამოჩენასაც თავისი
აზრი და მიზანი ჰქონდა.

ამ საჯარო აუდიენციას ერთხელ კიდევ უნდა განემტკიცებინა ის შეხედუ-
ლება, რომ თბილისშიც იგი ისევე მფარველობდა ვაჭრებს, როგორც ოდესაში
მფარველობდა.

— ბატონო ზანდაროვ! — ეუბნებოდა სიმპათიური გარეგნობის და სან-
დომიანად გათეთრებული გრაფი მოკრძალებით თავდახრილ სოვდაგარს, —
პოლკოვნიკმა სონინმა მითხრა, რომ თქვენ ფეხსაცმლის ფაბრიკის დაარსება
განგიზრახავთ, მაგრამ ყოყმანობთ.

ზანდაროვმა მონინებით მოახსენა:

— თქვენო მაღალბრწყინვალეებავ! ამ აზრს დიდი ხანია ვუტრიალებ, მაგრამ არ ვიცი, საიდან მივუდგე და მოვუარო, ჩვენ, მდიდარი სოვდაგრები, მაღალ საზოგადოებას ვუვლით, ქალაქელები კი ცოტანი არიან და ცოტას ყიდულობენ. ვორონცოვმა გაილიმა.

ევროპულად მორთულ-მოკაზმული ზანდაროვი დინჯად შეათვალიერა, მაგრამ მის ელეგანტურ გარეგნობაში ვაჭრის ნატამალიც ვერ აღმოაჩინა. მოეწონა. ყოველივე ინგლისურის მოტრფიალეს და ინგლისელების თაყვანისმცემელს თავის დამსახურებად მიაჩნდა ზანდაროვივით დენდს დამსგავსებული ვაჭრების გამოჩენა. თბილისი პატარა პარიზს ემსგავსებოდა, ხოლო ოპერის თეატრს, რომელსაც თამამშევი ქარვასლაში აშენებდა, კავკასიელთა „მოსათვინიერებლად“ მის თვალში არანაკლები მნიშვნელობა ენიჭებოდა, ვიდრე სასახლის გვერდით აღმართულ სამხედრო ტაძარს...

გამოცდილ და დაკვირვებულ ვორონცოვს შეუმჩნეველი არ დარჩა, რომ გარეგნულად ელეგანტური ზანდაროვი შინაგანად სოვდაგარი რჩებოდა. ეს ჯერ ისევ ახალგაზრდა მამაკაცი ვაჭრული ქკუით უხვად იყო დაჯილდოებული. ვორონცოვს კვლავ ის ინგლისელები გაახსენდა, რომლებიც კომერციულ ნიჭსა და სიმდიდრისკენ ლტოლვას მოხერხებულად უხამებდნენ არისტოკრატულ სინატიფეს.

— ოდესა ხორბლით ვაჭრობამ გაამდიდრა, — განაგრძო ტკბილად ლაპარაკი ვორონცოვმა, — თბილისსაც ასევე ბრწყინვალე მომავალი აქვს. ეს ქალაქი კავკასიის გულია. აქ რკინიგზებს იმისთვის კი არ გაიყვანენ, რომ თბილისელი ფოთში ჩავიდეს ან ერევნელი და ბაქოელი თბილისში ჩამოვიდეს, არამედ იმის გამო, რომ ჩვენს სამხრეთით უშველებელი სპარსეთია გადაჭიმული, იმის იქით კი — ინდოეთია. პეტრეს ანდერძის შესრულება არასოდეს ისე რეალური არ ყოფილა, როგორც რკინიგზების და ტელეგრაფის დროში არის.

„პეტრეს ანდერძზე“ ზანდაროვს არაფერი ჰქონდა გაგონილი, არც მისი აზრი, მიზანი და დანიშნულება იცოდა. მიუხედავად ამისა, ვორონცოვს ისევ მდაბლად დაუკრა თავი.

ვორონცოვმა განაგრძო:

— ნელან გითხარით, ოდესა ხორბლით ვაჭრობამ გაზარდა, დაამშვენა და მხრები გააშლევინა, — გრაფი ყოველთვის სიყვარულით იგონებდა მის ნაამაგარ ქალაქს და რიშელიეს სანაპიროს, — მაგრამ ბაქოს ნავთი უფრო მეტს გააკეთებს. უთბილისოდ კი ბაქო ნავთის უბრალო ქად დარჩება. სანამ ზღვამდე მიხვალთ, თბილისი უნდა გაიაროთ. მაშასადამე, დროთა განმავლობაში, ქალაქელებიც გამრავლდებიან და ფეხსაცმლის მყიდველებიც ბლომად გაჩნდებიან.

უალრესად მოკრძალებულ ზანდაროვს ძლივს შესამჩნევი ეჭვი გამოეხატა სახეზე. ვორონცოვმა შეამჩნია და განუმარტა:

— ბატონო ზანდაროვ! მე უკვე გითხარით, დროთა განმავლობაში-მეთქი. დღეს და ხვალ თუ არა, ზეგ ან მაზეგ, ცხოვრება ძალიან სწრაფად მიდის წინ!

ზანდაროვს გამჭრიახი ჭკუა უკარნახებდა ფრთხილად ყოფილიყო. იგი ქალაქის მოსახლეობის შეუფერხებელ გამრავლებას და ფაბრიკების სარგებლობას ყმა-გლეხების განთავისუფლებას უკავშირებდა, მაგრამ ამის გამო კრინტს არსად სძრავდა. ვორონცოვს ქვეშევრდომული აღმაფრენით მოახსენა:

— თქვენს სიტყვას დაბლა არ დავეშვებ და მუდამ გულის ფიცარზე მწერ-რება! ისე მოვიქცევი, როგორც თქვენ მიბრძანებთ, თქვენო მაღალბრწყინვალეებავ!

ვორონცოვს ქედი მოუდრიკა და წასასვლელად მოემზადა.

ვორონცოვმა ხელის ნელი მოძრაობით შეაჩერა.

— მოითმინეთ, ბატონო ზანდაროვ. მე ჯერ არ დამიმთავრებია. ჩემი რჩევა ეს არის, დამიჯერეთ და არ წააგებთ. მდიდარი ბრძანდებით, ფაბრიკა ეხლავე შეიძლება გახსნათ. არ დაგავინწყდეთ, ჩვენ სპარსეთის და თურქეთის საზღვრებზე ვცხოვრობთ, ომი ყოველთვის მოსალოდნელია. ომს კი ის იგებს, ვინც ომისათვის ემზადება. წარმოიდგინეთ, ჩვენს ჯარისკაცებს რამდენი ჩექმა სჭირდებათ ან დასჭირდებათ. კავკასიაში ჯარი რომ არ მდგარიყო, აქაური ვაჭრები მარტო სამკაულებით და ძვირფასი ქსოვილებით ვერ გამდიდრდებოდნენ. ამის მაგალითი თქვენი თანამემამულე ბართლომე კურტანიძე გახლავთ. რალაც ათიოდე წლის შემდეგ კი თქვენი ფაბრიკის ფეხსაცმელს იმდენი მუშტარი დაესევა, რომ ჩემს დღევანდელ რჩევას დიდი მადლობით მოიგონებთ. აი, ყველაფერი ის, რაც თქვენთვის მინდოდა მეთქვა, ბატონო ზანდაროვ! თუ ჩემი ნათქვამი და რჩევა ჭკუაში დაგიჯდათ, ინჟინერ-პოლკოვნიკ სონინს დაუკავშირდით. კრედიტის პირობებსაც ის გეტყვით და მეც დახმარებას აღმოგიჩნთ.

ზანდაროვი მყისვე მიხვდა ყველაფერს და მყისვე გაითვალისწინა ის სარგებლობა, რასაც მას მეფისნაცვლის წინადადება უქადდა.

აღელვებულმა წარმოთქვა:

— თქვენო მაღალბრწყინვალეებავ! თქვენს მამობრივ მზრუნველობას, სანამ პირში სული მიდგას, არასოდეს არ დავივინწყებ!

ვორონცოვმა მამაშვილურად გაუღიმა და ხელში ოქროს თუმნიანი ჩაუდო.

დაბნეულმა ზანდაროვმა, მოკრძალების მოუხედავად, თვალები გაკვირვებით დაახამხამა.

— ამას წინათ ვიხუმრე და დღეს შევასრულე, — თქვა მოლიმარმა ვორონცოვმა, — ყველა ქართველს, ვინც ვაჭრობას მოჰკიდებს ხელს, გადანყვეტილი მაქვს ოქროს თუმნიანი ვაჩუქო.

მეფისნაცვლის ნაბოძები ოქრო ზანდაროვმა იმ ქისაში შეინახა, რომელიც თავის დროზე ომარ ჰაიდარ-ბეგს ეკუთვნოდა.

ვორონცოვთან ქედმოხრილი მილიონერი წელში მედიდურად გასწორებული დაუბრუნდა თავის სავარძელს. მას ყველამ პატივისცემით გააყოლა თვალი. მანანა ორბელიანის ვაჟი და ცნობილი თეატრალი მანამდე იდგა ფეხზე, სანამ ზანდაროვი მის გვერდით თავის სავარძელს დაიკავებდა.

თეატრში დაგვიანებით მოსულმა დავით გერმანოზიშვილმა (მისი ხელახლად გაკეკლუცებული და დიდხანს უნდებოდა მორთვას და მოკაზმვას) კიბეებზე ასვლის დროს გაიგო მეფისნაცვლის გრიგოლ ზანდაროვთან საუბრის ამბავი. გაიხარა და გაიბადრა. უნდოდა მეგობართან მივარდნილიყო, გადახვეოდა და გადაეკოცნა, მაგრამ უკვე გვიან იყო.

მესამე ზარი მხოლოდ მეფისნაცვლის სოვდაგართან საუბრის დამთავრების შემდეგ დაირეკა.

2. მეორე შესვენება

არა, არა, არა, ეს მე არ მეხება.

ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

პირველ ანტრაქტში მანანა და მისი მამიდა, კნეინა მზეხათუნი, გრძელ ფოიეში იმპერატორის სურათის ქვეშ დასხდნენ.

როცა მანანამ მათკენ მომავალი დავითი და ის უცნობი, ლამაზი და წარმოსადეგი მამაკაცი დაინახა, გული შეუქანდა, ალელდა. „ის არის... ის“, — იძახდა თავის გულში ანრიალებული და ოდნავ დაბნეული თავადის ასული.

დავითმა ზანდაროვი დას და მამიდას წარუდგინა:

— უფალი ზანდაროვი. ჩემი და კნიაჟნა მანანა, მამიდაჩემი კნეინა მზეხათუნი, რუსულად კნიაგინა ტატიანა! — იხუმრა თავადმა.

მანანა გაფითრდა.

აილენა.

სახე უკმეხი გაუხდა. ბედგანწირულმა ერთხელ კიდევ გამოიტყრა თავი. მის გათხოვებას არც აქ გამოუჩნდა პირი.

იმ უცნობ მამაკაცზე დიდი ხნის ნაოცნებარს ხელთ დიდკაცურად გამოწყობილი ვაჭარი შერჩა.

უკვე საგრძნობლად დახანებულმა და დასქელებულმა კნეინა მზეხათუნმა თვალეზი ლამაზსა და მოხდენილ ზანდაროვს შეანათა, გაუღიმა და უთხრა:

— ფრიად მესიამოვნა თქვენი გაცნობა, უფალო ზანდაროვო! თქვენი ქება და თქვენდამი ლტოლვა პიატიგორსკში აქაურის ლამაზი ქალებისაგან შევიტყვევე. არც შემცდარან!

ზანდაროვმა მდაბლად დაუკრა თავი.

მანანა პირმოკუმული იჯდა.

ზანდაროვმა ქათინაურითვე დაუბრუნა კნეინა მზეხათუნს.

— მეც ბევრი მსმენია თქვენზე, კნეინავ, — ზანდაროვი შეყოყმანდა, რადგან არ იცოდა, მზეხათუნი ეთქვა, თუ ტატიანა, დანყებულ ქათინაური მოკრძალებით დააბოლოვა, — გმადლობთ, რომ თქვენი ყურადღების ღირსი გამხადეთ.

ნიკოლოზ I-ის თბილისში ყოფნის დროს რალაც ინციდენტის გამო დას-
ჯილი ივან პეტროვიჩი პიატიგორსკში მსახურობდა. კნეინა მზეხათუნი
შორიდან გებულობდა თბილისურ ამბებს. მან ისიც იცოდა, რომ ზანდაროვი
კნეინა გოსტაშაბიშვილის საყვარელი იყო. მეგობარ ქალს არჩევანი მოუწონა.
ძმისნულები დაავინყდა და ენად გაიკრიფა.

— მეფისნაცვალმა რომ საუბარი გაგიბათ, დაინტერესებულმა მაშინვე
ვიკითხე თქვენი ვინაობა, უფალო ზანდაროვო! გულითადად გილოცავთ ეს-
ოდენ დიდს წარმატებას. შუაზელ დე გუფი არ დააყოვნებს, თქვენი სახელი
მთელს ქალაქს მოჰფინოს.

მანანა გერმანოზიშვილმა ყურები ცქვიტა. გაუკვირდა, რომ მეფისნაცვალი
ვაჭარს თავისი ყურადღების საგნად ხდიდა.

კნეინა მზეხათუნმა ისევ ააჟუჟუნა თვალები.

— მაგდას ვერავინ ვერაფერს ათქმევინებს, მაგრამ ჩემის მხრივ უნდა
ეთქვა, რომ ჩვენს ლამაზ კნეინას დიდი ჭკუაც აქვს და დიდი გემოვნებაც.
შესანიშნავი ქალია. შარმან!

მანანამ კვლავ ყურები ცქვიტა.

ეს ლამაზი ვაჭარი რალაც ურთიერთობით უნდა ყოფილიყო დაკავშირე-
ბული ამპარტავნობით განთქმულ კნეინა გოსტაშაბიშვილთან.

ესეც ისევე გაუკვირდა, როგორც მეფისნაცვლის ვაჭართან საუბარი.

ზანდაროვი კნეინა მზეხათუნის მოურიდებელმა პირდაპირობამ გააკვირვა.
ასეთ რამეზე არისტოკრატები ხმამაღლა არ ლაპარაკობდნენ, ზურგს უკან კი
ენის დაღლის არ ეშინოდათ.

მაგრამ კნეინა მზეხათუნი თავნება ქალი იყო. არასდროს არაფერს არ
ერიდებოდა. ვერც არისტოკრატთა ფარისევლობას და მდაბიოთა მატრება-
ზობას იტანდა. ყოვლად თანამედროვე „გენერალმა“ თავისი სისადავით და
უბრალოებით იწონებდა თავს. გერმანოზიშვილების ნაშიერს ღიმილს ჰგვრიდა
თავისი ახლო ნათესავების გულზვიადობა. ამიტომ ამპარტავან ძმისნულებს
ალმაცერად უყურებდა, ზოგჯერ კნეინა გოსტაშაბიშვილის გოროზობასაც
არ ინდობდა, მაგრამ რა თქმა უნდა, ჭკვიანსა და განათლებულ მაგდას და-
ვით (იმზე საერთოდ ლაპარაკი არ ღირდა) და მანანა გერმანოზიშვილებზე
მაღლა აყენებდა.

ზანდაროვს კნეინა მზეხათუნის გადაკრულად ნათქვამი ესიამოვნა (და
თუმცა მანანა გერმანოზიშვილს არ უყურებდა, იმით იყო დაინტერესებული,
თუ როგორ შთაბეჭდილებას მოახდენდა ის, რასაც ენადგაკრეფილი მისი მამიდა
ამბობდა). კნეინა გოსტაშაბიშვილის ღირსების დასაცავად თუ თავადის ასულის
ინტერესის გასაძლიერებლად, მან კნეინა მზეხათუნს ფრანგულად მიმართა:

— კნეინა გოსტაშაბიშვილს მე პარიჟიდან ვიცნობ.

— ვიცი, ვიცი, — ფრანგულადვე დაუბრუნა კნეინა მზეხათუნმა, — თქვენ
ნამდვილი პარიჟელი ხართ, უფალო ზანდაროვო! მე კი, — ამოიოხრა კნეინამ,
— არასოდეს არ ვყოფილვარ პარიჟში.

ზანდაროვი ფაქიზ ფრანგულს ანგარიშმიუცემლად აკოჭლებდა, კნეინა მზეხათუნსაც აქა-იქ ეშლებოდა, მაგრამ ორთავენი უდრტვინველად განაგრძობდნენ რასინის და ვოლტერის ენაზე მუსაიფს.

ფრანგულის გამო ზანდაროვი კიდევ უფრო ელეგანტურად მოეჩვენა მანანა გერმანოზიშვილს. ახლა იგი მზად იყო მოესმინა ზანდაროვის ქათინაური, მაგრამ კნეინა მზეხათუნი ლაპარაკს არავის აცლიდა.

ისინი ერთმანეთს მესამე ზარმა გაჰყარა.

თეატრის ჩაბნელებულ დარბაზში მანანას მხოლოდ ერთი აზრი უტრიალებდა თავში: „ეს მშვენიერი მამაკაცი თავადი რომ იყოს ან თუნდაც აზნაური. მაშინ?.. მაშინ?..“ გონება მილიონერთან დაქორწინებას ურჩევდა. თავადური ღირსება — თავშეკავებას. ერთბაშად შემოსეული ფიქრები ტანჯავდნენ, სულს უფორიაქებდნენ, ნონასნორობას აკარგვინებდნენ, თუმცა, სადღაც, თავის გულის სიღრმეში, სავსებით დარწმუნებული იყო, რომ არ შეიძლებოდა, შეუძლებელი იყო, „ჰო“ ეთქვა მამაკაცისათვის, რომელიც იმ დაუვინყარ დღეს ყველგან თან დასდევდა და შორიდან შესტრფოდა. სამწუხაროდ, ის ის არ აღმოჩნდა, ვინც მას ეგონა.

მეორე ანტრაქტში ზანდაროვმა მანანა გერმანოზიშვილს დრო უხელთა (კნეინა მზეხათუნი სადღაც გაიქცა და ძმისწული მიატოვა). წინ დაუდგა, თავი დაუკრა და მღელვარებით უთხრა:

— ვერ წარმოიდგენთ, კნიაჟნა მანანა, როგორ მაინტერესებდა თქვენი გაცნობა.

მანანამ წარბი შეჰკრა. არ იცოდა, რა ეთქვა და როგორ მოქცეულიყო. ვაჭრის ახლახან ნათქვამი უბრალო, ყოვლად ჩვეულებრივ და თავაზიან სიტყვის მასალად მიეღო, თუ თავხედურ უზრდელობად.

ზანდაროვმა მას კანდელაბრებით განათებულ კედელთან სავარძელი შესთავაზა და გვერდით მოუჯდა.

— თქვენი ნახვა და თქვენთან ნაცნობობა სანატრელ ოცნებად მქონდა გადაქცეული, — გაუმეორა თავადის ასულს ზანდაროვმა და აღტაცებით დასძინა, — დღეს ეს ნატვრა ამისრულდა. მერწმუნეთ, ჩემზე ბედნიერი ეხლა ამ თეატრში არავინ არის.

ეს უკვე სიტყვის მასალა აღარ იყო, არც უწყინარი ქათინაური. მანანამ უარესად შეჰკრა კოპები და კიდევ უფრო უკმეხი გაუხდა ნატიფი სახე, რომლისთვისაც ხანს ჯერ მხოლოდ შეუმჩნევლად დაესვა პირველი ნაოჭები თვალის უპეებთან.

ზანდაროვს არც ახლა დასცალდა დამუნჯებულ თავადის ასულთან ლაპარაკი. დავითმა მასთან აქაქანებული ანდუყაფარ გერმანოზიშვილი მიიყვანა. რალაციით აფორიაქებული, შეწუხებული და დამფრთხალი ანდუყაფარი მელოტი თავიდან, ბალიშებივით დაბერილი ლოყებიდან და ცხრადდაკეცილი ლაბაბიდან ბაღდადით ჭირის ოფლს ინმენდდა, თავს აქეთ-იქით აქნევდა, ოხრავდა და ხვეწნით და მუდარით ზანდაროვს შეჰლალადებდა:

— უფალო ზანდაროვო! უმორჩილესად გვედრებით და მაგ ბედნიერ ყმან-ვილკაცობას გაფიცებთ, მიშველეთ და გაჭირვებიდან დამიხსენით... თეატრში შემოვიჭერი და უდროო დროს განუხებთ, სიამოვნება მოგიშალებთ, მაგრამ რა კენა? სასამართლოს აღმასრულებელი თავზე იასაულივით დამადგა, ვალსა მთხოვს და გზას არ მადლევს. ღმერთს ვეფიცები და არა სჯერა, ვადასა ვთხოვ და უარს მეუბნება. ოთხასი თუმნის გადახდა ჩემთვის ადვილი არ გახლავთ. ღირსეული თავადის ამ ყოფაში ჩავარდნა ნუ გაგიკვირდებათ. ექვსი ქალი ვათხოვე, ორ ვაჟს ცოლი შევრთე. ამას რომელი მამულ-დედული გაუძლებდა? თუ ქალი არ გაათხოვე, ხელში შემოგაბერდება და მტრად გაგიხდება (მანანა შეინძრა და სახეზე მარაო აიფარა). რაც მქონდა და არა მქონდა, ყველაფერი შეილებს მოვახმარე, მე კი ცარიელ-ტარიელზე დავრჩი, უკან სასამართლოს აღმასრულებელი მომდევს და არ ვიცი, სად გავექცე, სად წაფუვიდე? რა წყალში ჩავვარდე? თქვენს იქით გზა არა მაქვს. ვკადნიერდები და უმორჩილესად მოვმართავთ. თქვენს გახარებასა და დღეგრძელობას, ხელი გამიმართეთ და ოთხასი თუმანი მასესხეთ, ან „ჰო“, ან აქვე ყელი გამომჭერით...

მანანა სირცხვილმა დასწვა.

დავითი ერთ ადგილზე უხერხულად იტკეპნებოდა.

ანდუყაფარი პირდაღებული და ყბაჩამოვარდნილი შესცქეროდა ზანდაროვს.

ზანდაროვი დუმდა. გაფითრებული მანანას, ნირწამხდარი დავითის და პირქვედამხობილი ანდუყაფარის ყურებით ტკებოდა.

მილიონერი დუმდა.

ხელოვნურად ახანგრძლივებდა თავის სიამოვნებას და თავადთა ტანჯვას.

ბოლოს დავითს ისე გადაულაპარაკა, რომ არც თავმოწონება გამოხატა, არც თანაგრძნობა:

— კნიაზი ჩემს მოურავთან მიიყვანე, დავით. ფულს ის მოგცემთ. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, კნიაზო!

გახარებულმა ანდუყაფარმა ულვაშიდან ერთი ღერი მოიგლიჯა, ეს მისი ვექსილი იყო.

— თქვენს სიკეთეს ღმერთი არ დამავინწყებინებს, უფალო ზანდაროვო! რომელ ხატსაც სანთელს დავუნთებ, იქ თქვენს სახელსაც ვახსენებ. ვალსაც მალე მოგართმევთ და, როცა მაგ ულვაშის ღერს დამიბრუნებთ, გავსწორდებით და დიდ მადლობასაც დაგახვედრებთ.

ზანდაროვმა თავადის ულვაშის ღერი აბრეშუმის ხელსახოცში მდუმარედ გამოჰკრა. ანდუყაფარმა კი ფოიეში მოსეირნე მაყურებლები გაარღვია და ქუდმოგლეჯილი გაიქცა. დავითი უკან დაედევნა.

თეატრში მესამე ზარი დარეკეს.

მანანა წამოდგა და წაბარბაცდა. ზანდაროვმა სათუთად ხელი მიაშველა და ბენუარის იმ ლოყამდე მიაცილა, სადაც კნენა მზეხათუნი ფარდის ახდას უცდიდა.

3. გაფრთხილება

ახლა აღარა გამიკვირდება რა და არაფრისაც შემეშინდება.
გრიგოლ ორბელიანი

მესამე ანტრაქტში კნეინა გოსტაშაბიშვილმა ზანდაროვს გზა გადაუჭრა, მანანა გერმანოზიშვილისკენ აღარ გაუშვა, განზე გაიყვანა და გადაჭრით უთხრა:

- გრიგოლ, მაგ თავადის ქალს თავი გაანებე.
- მაინც რატომ, კნეინა? — გამომწვევად ჰკითხა ზანდაროვმა.
- იმიტომ, რომ მაგის ღირსი არა ხარ.

ზანდაროვი კნეინას გაბრაზებით დააცქერდა. თავხედურად უთხრა:

- ფიქრი ნუ გაქვთ, კნეინავ, ჯიბეში აზნაურობის საბუთი მაქვს.
- თავადობა და აზნაურობა აქ შუაში არ არის.

კნეინა გოსტაშაბიშვილის ნათქვამი ზანდაროვმა ახლაც თავისებურად გაიგო. აგდებულად დაუბრუნა:

- მაშ რა გნებავს? უცოლოდ გინდა დავბერდე?
- ცოლად ვინც გინდა, ის შეირთე. ხელს ვინ გიშლის? მანანა გერმანოზიშვილს კი დაეხსენი. ეგ სულ სხვა ქალია. დიდი ხანია გიცნობ. შენ ეგ მაგდა გოსტაშაბიშვილი ან მაიკო კურტანიძე ნუ გგონია. მაგის გაუბედურება ცოლოდ მოგეკითხება.

ზანდაროვს გაუკვირდა.

- ჩემი მილიონები მაგ ქალს ბედნიერს გახდის.
- არა, არა, — შეანყვეტინა მაგდამ, — შენ ეგ არ შეგიძლია.
- ვითომ რატომ, კნეინავ?
- იმიტომ, რომ სიყვარული შენთვის უცხო ხილია.

ზანდაროვმა ერთხანს ხმა ვერ ამოიღო. მერე თავი გაიმართლა.

- მეც ისე ვცხოვრობ, როგორც ყველა ცხოვრობს. არც მეტი, არც ნაკლები. გულკეთილობით კი ბევრსა ვჯობივარ!

— შეიძლება, შეიძლება, — საჩქაროდ უპასუხა მაგდამ და თვალზე ცრემლი გაუბრწყინდა, — სადღაც კეთილი ხარ, მაგრამ ეგ თვისება ბავშვობის პერანგივით გახსოვს! არ ვიცი, ვინ და რამ დაგავინყა... არც ის ვიცი, ვინა ხარ, რა გამოსცადე ან რა ცხოვრება განვლე. მაგრამ ეხლა ბოროტი ხარ, ხარბი, გაუმაძღარი, დაუნდობელი, მარტო შენი თავი გიყვარს, მარტო შენი თავი გაგონდება. ესეთი კაცი ქალს ბედნიერებას ვერ მოუტანს.

- ეგრე რათა მლანძღავ, კნეინავ?

— ყური კარგად დამიგდე! — ჩვეულებრივ სერიოზული მაგდა კიდევ უფრო სერიოზულად გამოიყურებოდა და ლაპარაკობდა, — შენი ავიც ვიცი და კარგიც. ავსაც გაგიხსენებ და არც კარგს დაგიკარგავ. ეს რომ არა გქონდეს, არ გაგიჩერდებოდი. იცოდე, მედიდურობით შენ მე ვერ მაჯობებ!

— მაინც რასა მთხოვ, კნეინავ?

— მანანა გერმანოზიშვილს დაეხსენი.

ზანდაროვმა ცივად მოუჭრა:

— მაგის პირობას ვერ მოგცემ.

მაგდამ მარცხენა ხელისგულზე მარაო ხმაურით დაკეცა, ზანდაროვი უკანასკნელად გააფრთხილა:

— ეგ სახეკეთილი ქალი გულითაც კეთილია, მიამიტი, გულუბრყვილო, გულმხურვალედ მორწმუნე. შენი ფარდი არ არის!

გრიგოლმა თავმომნონედ მიუგო:

— ცოლად სწორედ ეგეთი ქალია სანატრელი, კნეინავ!

— არა, არა, — აღშფოთებით დაახვედრა მაგდამ, — მაგის კარგი ცოლობა შენს ფიქრებში არ არის. შენ გინდა, ნაქციული ქალი შენი მილიონებით იყიდო, თავადის ასულზე დაქორწინებით სახელი დაიგდო! ეგ არის და ეგ, ბატონო ზანდაროვი!

კნეინა გოსტაშაბიშვილის გულთამხილავობით გაკვირვებული გრიგოლი ერთხანს გაშტერებული იდგა და საჩვენებელ თითს გაჭალარავებულ საფეთქელზე ათამაშებდა.

მანანა გერმანოზიშვილმა კნეინა მზეხათუნის თანხლებით რამდენჯერმე გაუარა შორიახლო ერთმანეთთან ცხარედ მოლაპარაკე კნეინა გოსტაშაბიშვილს და გრიგოლ ზანდაროვს. ესეც სასწაულებრივ ნიშნად მიიღო და საშინლად გაოცდა, როცა გოროზი კნეინას ოქროსფერ თვალელებში ცრემლი შეამჩნია.

კნეინა მზეხათუნმა მეგობარი ქალი არ დაინდო და ნაიჭორავა.

— ჩვენს თვალმშვენიერ მაგდას ხანი ემატება და, რა თქმა უნდა, თანდათან გაუძნელდება ისეთი ლამაზი მამაკაცის შენარჩუნება, როგორიც უფალი ზანდაროვია. მაგრამ რა საქციელია თეატრის ფოიეში სკანდალის გამართვა? მანანამ ხმა არ ამოიღო.

კნეინა გოსტაშაბიშვილის და გრიგოლ ზანდაროვის ინტიმურ ურთიერთობაში საბოლოოდ დარწმუნებულს, არც ეჭვის ცეცხლი შემონთებია.

მას ზანდაროვი მოსწონდა, მაგრამ არ უყვარდა.

მეოთხე ანტრაქტში, ჯერ კიდევ პირველი ზარი დარეკილი არ იყო, როცა გრიგოლმა მანანა ფოიეს შორეულ კუთხეში ელეგანტური ყურადღებით და გატაცებული საუბრით მიიყვანა (თავადის ასულს პარიზის ოპერის თეატრის მსახიობების თვალწარმტაც თამაშს უყვებოდა), უზარმაზარ ქოლგასავით გაშლილ პალმასთან გააჩერა და ყოველგვარი შესავლის გარეშე გული გადაუშალა:

— ჩემს ხვამიადს ველარ დავმალავ, კნიაჟნავ. მიყვარხართ და ეხლა თქვენ სიტყვაზე ჰკიდია ჩემი ბედნიერებაც და უბედურებაც. მომიტევეთ, რომ ჩემი გულის საიდუმლოს ერთბაშად გიმხელთ. მაგრამ განა იმ დღეს ყველაფერი არ გითხარით და თქვენც არ გამათამამეთ? მოიგონეთ ჯამბაზების თოქზე თამაში. კრამერის თეატრი, მტრედებზე ნადირობა ვერის ბაღში, ცელეროუ-

სის საკონდიტრო, მეფისნაცვლის დოლი, ამ თეატრში ხელახლად შეხვედრა, თქვენი სახლის ფანჯარა მთანმინდაში. იმ დღიდან თქვენს სათნო სახეს გულით ვატარებ და ეხლა თქვენა ხართ, კნიაჟნავ, ჩემი ბედის გამჩენიც და დამთრგუნველიც.

გრიგოლ ზანდაროვმა მხოლოდ თმახუჭუჭა კორნეტი არ ახსენა, სხვა ყველაფერი დანვრილებით მოიგონა. თან ისეთი მღელვარებით ლაპარაკობდა, რომ მანანა, თანდათან რომ ბრაზდებოდა, ერთხანს ნიაზით უგდებდა ყურს.

ის დღე მასაც კარგად ახსოვდა და ხშირად აგონდებოდა კიდევ. ამიტომ იმ ლამაზი და წარმოსადეგი მამაკაცის მხრივ სრულიადაც არ იყო მოულოდნელი სიყვარულის ახსნა მანუის თეატრის ფოიეში, მაგრამ გალურსული მანანა ეხლა სულ სხვა რამეს უწევდა ანგარიშს. მას სიყვარულს უხსნიდა მამაკაცი, რომლის ვინაობა სავსებით გამორკვეული იყო. მის წინ სიმდიდრით გათამამებული სოვდაგარი იდგა და თავხედურად თავადებს უტოლდებოდა. მას ერთბაშად დაავინყდა ანდუყაფარ გერმანოზიშვილიც და მთანმინდის პატარა სახლის ღარიბული ოთახებიც, სადაც ყველაფერს ნატისუსალი ასდიოდა. ის ახლა მხოლოდ თავადის ასული იყო, ამაყი, მედიდური და მიუკარებელი.

როცა მანანა შეურაცხყოფილი ქალის უკმეხი სახით ზანდაროვისკენ მოტრიალდა, ამ უკანასკნელმა მდაბლად დაუკრა თავი და უთხრა:

— ეხლა ნურც „ჰოს“ მეტყვით, ნურც „არას“, კნიაჟნავ. ხვალ მეჯლისს ვმართავ. თუ არ მობრძანდებით, ჩემი განწირული ბედის ამბავი მე თვითონ მეცოდინება.

ისევ მდაბლად დაუკრა თავი განცვიფრებულ თავადის ასულს, გატრიალდა, აურქარებლად გაემართა თეატრის ფოიეში მოსეირნე მაყურებლებისკენ და იმპერატორის სურათთან გაჩერდა.

4. საუბარი ბენუარის ლოჟაში

მხოლოდ გონებას შეუძლია დიდხანს ასაზრდოოს მეორე გონება, მარტოობაში დიდხანს შემოქმედება შეუძლებელია.

სტენდალი

მანანას მარტო მოუხდა ბენუარის ლოჟაში დაბრუნება. ფარდის ახდის მოლოდინში იქ უკვე ისხდნენ კნეინა მზეხათუნი და კნეინა გოსტაშაბიშვილი. ერთი, ეტყობოდა, გაუთავებლად ლაპარაკობდა, მეორე — მღუმარედ უგდებდა ყურს.

მანანა ერთი წამით დააცქერდა კნეინა გოსტაშაბიშვილს. მხოლოდ ახლა მიაქცია ყურადღება მისი დაღლილი სახის სევდიან გამომეტყველებას. „იმაზე ფიქრობს, — გაიფიქრა მან და თავის თავს დაეკითხა, — ნუთუ საყვარელთან განშორების შიშმა შეიძლება ქალი ერთბაშად დააბეროს?“ ამ

აზრმა მას წელან კნეინა გოსტაშაბიშვილის თვალეში დანახული ცრემლი გაახსენა. ეს მისთვის ნამდვილი აღმოჩენა იყო. კნეინას აღარ უყურებდა, მაგრამ გამუდმებით მის უცნაურ სიყვარულზე ფიქრობდა.

ვერასგ ზით ვერ წარმოედგინა ამ ამაყი კნეინას (მის ძველისძველ კერპსა და თაყვანისცემის საგანს რომ წარმოადგენდა) განმაცვიფრებელი დამდაბლება. მისი გაკვირვება სავსებით გულწრფელი იყო, რადგან მტკიცედ ჰქონდა გადწყვეტილი არასდროს გრიგოლ ზანდაროვს არ შეხვედროდა.

ამ გადწყვეტილების შემდეგ იგი სრულიად დამშვიდებული და დანყნარებული იჯდა ბენუარის ლოჯაში.

კნეინა მზეხათუნი გაუთავებლად ლაპარაკობდა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი კანტიკუნტად ურთავდა სიტყვას საუბარში.

მეზობელი ლოჯიდან მამაკაცის ბოხი ხმა და სიცილი მოისმა.

კნეინა მზეხათუნმა ყურები ცქვიტა.

— გლუხარიჩია! — თქვა მან, — ვორონცოვის ახალი ფავორიტი.

მანამ იმ ლოჯისაკენ გაიხედა, სადაც გიორგი ერისთავი ორბელიანთა ასულებს თავისი კომედის შინაარსს უყვებოდა და აცინებდა. ორბელიანების ლამაზმანებს მანამ პირი სწრაფად მოარიდა, სამაგიეროდ, პარტიერში ტკბილად გაუღიმა ილიკო ორბელიანს, რომელსაც ზანდაროვის სახლიდან დაბრუნებული დავით გერმანოზიშვილი რალაცაზე ელაპარაკებოდა.

— საკვირველი კაცია გრაფი, — განაგრძო კნეინა მზეხათუნმა, — მფარველობის ერთ ხელს კომერსანტ ზანდაროვს სდებს, მეორე ხელს კი თავად ერისთავს, — თქვა და კნეინა გოსტაშაბიშვილს დიდმნიშვნელოვნად დააცქერდა, ძმისწულს კი არავითარი ყურადღება არ მიაქცია.

მანანა გერმანოზიშვილისათვის პოლიტიკა ისევე უცხო ხილი იყო, როგორც ევროპული მუსიკა ან მხატვრობა.

ევროპულ კულტურას და პოლიტიკურ ინტრიგებს ნაზიარები კნეინა მზეხათუნი მანანასთან სერიოზულ თემებზე არასდროს არ ლაპარაკობდა. მოუხედავად იმისა, რომ მისი სილამაზით მოხიბლული და აღტაცებული იყო, უპირატესობას მაინც ალექსანდრე ჭავჭავაძის განათლებულ ქალებს ანიჭებდა.

რაკი კნეინა გოსტაშაბიშვილმა ხმა არ ამოიღო, კნეინა მზეხათუნმა ისევ თვითონ განაგრძო:

— მალე კომედიას ქართულად ვიხილავთ, ქართულ თეატრში ვივლით. ამას ცოტა ადრე ვინ იფიქრებდა? გრაფი ქართველებს გვანებივრებს და მაგის პოლიტიკა სწორედ ეგ არის. თავისი ლმობიერებით ერმოლოვიც დაგვაეინყა და პასკევიჩიც. აი, რას ნიშნავს, კნეინავ, ინგლისურად აღზრდილ-განათლებული ადამიანი.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი ერთხანს სდუმდა. ეტყობოდა რალაცის თქმა სურდა. თან თითქოს არ უნდოდა, თუ უძნელდებოდა. მერე ხმადაბლა, თითქმის ჩურჩულით წარმოთქვა:

— ვორონცოვის ადგილზე ყველა ეგრე მოიქცეოდა.

კნეინა მზეხათუნმა გაკვირვებით ასნია ნარბები.

— არ მესმის, კნეინავ?

კნეინა გოსტაშაბიშვილმა კიდევ უფრო დაუდაბლა ხმას:

— არ ვიცი, ამ ლოყაში ქართულად უფრო სახიფათოა ლაპარაკი თუ ფრანგულად? არც ერთ მთავარმართებელს იმდენი ჯაშუში არ ჰყოლია კავკასიაში, რამდენიც ჩვენს ინგლისურად გაზრდილ გრაფს.

კნეინა მზეხათუნმა მყისვე დაუბრუნა:

— პოლიტიკა უმაგისოდ არ ვარგა. მაგით ვერ გამაკვირვებ, ძვირფასო!

— არ მინდა, უბრალოდ, სხვებმა გაიგონონ, რისი თქმაც მინდა. თვითონაც არ ვიცი, რატომ აგყევი, ტატიანა, ან რატომ დავინწყე ვორონცოვზე ლაპარაკი, — კნეინა გოსტაშაბიშვილმა იქით გაიხედა, სადაც მეფისნაცვალს იჯდა, — შეიძლება იმიტომ, რომ ზოგი რამ უკეთესად ვიცი. მეფის ხელისუფალთ არ შეეძლოთ კავკასიაში სხვანაირად მოქცეულიყვნენ. რუსეთის პარიზელმა ულჩმა ერთხელ როგორღაც მითხრა: „აი, ნახავთ, კნეინავ, თქვენს ქვეყანას ეხლა სულ სხვაგვარად მოუვლით. ჩემმა მეგობარმა ჩერნიშოვმა მთავარმართებელ გოლოვინს დარიგება მისცა, კავკასიაში ისე მოქცეულიყო, როგორც ინგლისელები ინდოეთში იქცევიან; მინისტრი მეც მელაპარაკა ამის თაობაზე და სწორედ კავკასიასთან დაკავშირებით მოითხოვა იმის გამორკვევა, თუ როგორ მოქმედებენ ფრანგები ალჟირში“. აი ის, რაც დიდი ხნის წინათ პარიზში ხელმწიფის ულჩმა და მისმა მინისტრმა მითხრა. ეხლა, ვფიქრობ, შენთვისაც გასაგები უნდა იყოს, თუ საიდან მოდის ვორონცოვის პოლიტიკა.

კნეინა მზეხათუნმა ტურზე თითი დაიდო და ფრთხილად გაიხედა-გამოიხედა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილს გაფრთხილება არ სჭირდებოდა. ჭკვიანური დუმილი შესანიშნავად ეხერხებოდა. გულახდილი იგი მხოლოდ ვახტანგ ტაშირელთან იყო. ეს იმიტომ კი არა, რომ მას ენდობოდა და სხვების ეშინოდა, არამედ იმის გამო, რომ ტაშირელი სერიოზულად ფიქრობდა იმაზე, რაზეც ლაპარაკობდა. ამიტომ მასთან ლაპარაკი მუდამ მიმზიდველი და საინტერესო იყო.

კნეინა მზეხათუნი ისევ ატიტინდა, მაგრამ ახლა მხოლოდ ქალბატონ ავენარიუსის ღირსებაზე ლაპარაკობდა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილმა კი ისევ წყალი ჩაიგუბა პირში.

მანანამ ერთ გარემოებას მიაქცია ყურადღება: მის მიმართ ჩვეულებრივად კეთილად განწყობილი და ალერსიანი კნეინა გოსტაშაბიშვილი ხმას არ სცემდა, არაფერს ეუბნებოდა და არც არაფერს ეკითხებოდა. მის იშვიათ, მაგრამ დაკვირვებულ გამოხედვაში უფრო შეშფოთება იხატებოდა, ვიდრე ის აღტაცება, რომელსაც არასდროს არ მაღავედა მანანა გერმანოზიშვილის არაჩვეულებრივად სათნო სახით და ტანკენარი აღნაგობით მოხიბლული კნეინა გოსტაშაბიშვილი. თან ამპარტავნობით განთქმული კნეინა აღელვებულიც ერქვენა და რალაცნაირად განანწყენებულიც.

„როცა თავდავინწყებით უყვართ, ადვილად სთმობენ საკუთარ ბუნებას და თანდაყოლილ ხასიათს. თუ ეს არ არის, მაშინ უბრალო გატაცებაა“, — მოაგონდა მანანას თავისი მამიდის კიაფად ნათქვამი სიტყვები. სალონში ნარმოთქმული ეს განმარტება ახლა ზედგამოჭრილი იყო კნენა გოსტაშაბიშვილზე, რომელსაც საკუთარი გოროზობა თვალნათლივ აელაგმა და ცრემლსაც კი ღვრიდა, რათა მდაბიო საყვარელი შეენარჩუნებინა.

საერთოდ, მისთვის მამიდის ნალაპარაკევი უფრო გასაგები იყო, ვიდრე კნენა გოსტაშაბიშვილის უცნაური აზრები და შეხედულებანი. კნენა მზეხათუნი დასწავლილი აფორიზმებით ლაპარაკობდა, ანდა ახლად ნაკითხული ფრანგული რომანების გმირთა ხატოვან სიტყვებს თუთიყუშივით იმეორებდა. ეს თბილისელი არისტოკრატების აღფრთოვანებას და კნენა გოსტაშაბიშვილის ირონიულ ღიმილს ინვევდა.

კნენა მზეხათუნს ბევრის თვალში სხვა უპირატესობაც ჰქონდა. ბევრს მოსწონდა მხიარული, გულლია და ენადგაკრეფილი კნენა. სამაგიეროდ, ავსიტყვას არ აკლებდნენ გულჩათხრობილ, მედიდურ და სიტყვაძუნ მადგა გოსტაშაბიშვილს, რომელიც მხოლოდ ზოგიერთისთვის იმეტებდა ალერსიან ყურადღებას. ასეთებს შორის მანანა გერმანოზიშვილიც იყო.

„ნუთუ მე პარიჟელი კნენას მეტოქე ვხდები! — ფიქრობდა მანანა, — არა, მე მაგას როგორ შევედრები? მაგის ღირსებანი მე არასოდეს არ მქონია და არც მექნება. ესეც არის, არც მაგასავით შემიძლია უფალ ზანდაროვის შეყვარება. ეს კაცი ჩემთვის არ არსებობს. გაიგებს და აღარ დამემდურება. არც ეგრე შემფოთებით დამინყებს ყურებას. იპ, ნეტავი ვიცოდე, რატომ აგვიანებენ ფარდის ახდას?“

მანანამ კნენა გოსტაშაბიშვილის უცნაურ სიყვარულზე ფიქრი შეწყვიტა და მსახიობებს ყურადღებით მიაცქერდა, რათა იმით გართულიყო, რაც სცენაზე ხდებოდა.

მას ერთხელაც არ გახსენებია უფალი გრიგოლ ზანდაროვი.

5. ქალის გული

არა, არა! არ შემიძლიან, მე ვაჭარს ვერ შევირთავ! ნყალში ჩავვარდები და კი არ შევირთავ, თავს მოვიკლავ და არ შევირთავ.
გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

ნარმოდგენის დამთავრების შემდეგ, სანამ დავითი მამიდას და კნენა გოსტაშაბიშვილს მარხილში სვამდა, მანანა ძმას თეატრის წინ უცდიდა. უცებ ქალის აღტაცებით წამოძახილი მოესმა:

— რა მოხდენილი მამაკაცია უფალი ზანდაროვი, მაგისტანა თეატრში დღეს არავინ იყო!

მანანამ ყურები ცქვიტა. მან მყისვე იცნო მათი სავარსამიძე, რომელიც ნათესავებთან ერთად თეატრიდან გამოდიოდა. მათ უკან მოსდევდა ანონილი და გაფშეკილი ახალგაზრდა მამაკაცი. ისიც მყისვე იცნო მანანამ. სენატორის ვაჟი იყო, მისი ყოფილი კავალერი. „ნუთუ იმ დროსაც ასე ანონილი და დონდლო იყო? – გაიფიქრა გამხიარულებულმა მანანამ, — ნუთუ იმ დროს იმას ვერ ვამჩნევდი, რასაც ახლა ვხედავ?“ ძველი ბოლმის და შურის მაგიერ, ახლა იგი მათი სავარსამიძისადმი გულწრფელი თანაგრძნობით განიმსჭვალა და მის ალტაცებით წამოძახილში ისეთი რამ აღმოაჩინა, რაც მხოლოდ ქალებს ესმით და სწრაფად გებულობენ. როლების ასეთი შეცვლით ნასიამოვნები და კმაყოფილი მანანა თითქმის შიშით ფიქრობდა იმაზე, რომ თვითონ მას სულ ადვილად შეეძლო ისეთივე შეცდომის დაშვება, რასაც მათი სავარსამიძე, სავსებით აშკარა იყო, მწარედ ნანობდა.

მანანამ სენატორის განლოკილი და დონდლო ვაჟი უნებლიეთ თვალტანად და პირმშვენიერ, მოხდენილ და ელეგანტურ ზანდაროვს შეაღარა. შეაღარა და პირზე ლიმილი მოადგა, რადგან ამ ლამაზი მამაკაცით მისი ყოფილი კავალერის ცოლი იყო მოხიბლული, თვითონ კი მისგან თავს შორს იჭერდა. მას ახალგაზრდა თმახუჭუჭა კორნეტიც მოაგონდა. შინაბერა თავადის ასულთან გამიჯნურებული ნორჩი კორნეტი ნათესავებმა თითქმის ხელით დაჭერილი ჩაიყვანეს პეტერბურგში და იქ „კონვოიში“ ჩარიცხეს. ამას მეფისნაცვლის, ეგ ზარხოსის და რამდენიმე მიტროპოლიტის რეკომენდაცია დასჭირდა, ყველაზე სასაცილო ის იყო, რომ თვითონ მანანა გერმანოზიშვილს აინუნში არ მოსდიოდა თმახუჭუჭა კორნეტის ჭაბუკური გატაცება. მიუხედავად ამისა, მას მაინც რალაცნაირად ატკინა გული მისი მშობლების დემონსტრაციულმა საქციელმა.

ზანდაროვთან შედარებით, ის ყმანვილიც პირზე რძეშეუშრობელ ბაღლად მოეჩვენა მანანას.

როგორც ქალი, იგი სხვა უპირატესობასაც ანიჭებდა ზანდაროვს. მას არც სენატორის ვაჟის რომანტიკული სიყვარული ეტყობოდა, არც ახალგაზრდა კორნეტის შეფრფინვით ტრფიალი. ლალი და თამამი ზანდაროვი მას ჯერ კიდევ იმ დროს მოეწონა, როცა ერევნის მოედანზე ერთად უყურებდნენ ჯამბაზების თოკზე თამაშს, ყველაფერი აგონდებოდა. მან ცნობისმოყვარეობით შეათვალიერა ლამაზი და წარმოსადეგი მამაკაცი მანამდე, სანამ ის მისკენ მოიხედავდა და შეამჩნევდა. არც მისი დაუსრულებელი უკან დევნა შეეძლო დაეინყებინა შინაბერად დარჩენილ ქალს. ისინი სულ ორჯერ შეხვდნენ ერთმანეთს, მაგრამ ამ ორმა შეხვედრამ მას, როგორც ქალს, უფრო მეტი რამ განაცდევინა, ვიდრე მათი სავარსამიძის ახლანდელი ქმრის ბოლოდაუდებელმა მიჯნურობამ კნენა მზეხათუნის სალონიდან გერმანოზიშვილების სახლამდე.

ზანდაროვის მიერ სიყვარულის გამხელა მას ახლაც თავხედობად მიაჩნდა, მაგრამ ასეთი „თავხედობა“ ყველგან და ყველა დროში ყველა ქალს ერთნაირად მოსწონდა, მიუხედავად იმისა, თუ სოციალური კიბის რომელ საფეხურზე იდგა იგი.

ამასთან, სავსებით დაკმაყოფილებული იყო მისი პატივმოყვარება. მას თავისი გულის საიდუმლოებას უმხელდა მამაკაცი, რომელსაც კნენა გოსტაშვილი და სენატორის რძალი მათა სავარსამიძე შესტროფოდნენ. მანანა შეყოყმანდა.

ნუხანდელი თავისი გადაწყვეტილება, „არასოდეს ზანდაროვს არ შეხვედროდა“, ნაჩქარევად მოეჩვენა.

ყოყმანმა ზანდაროვის პირობა მოაგონა.

ხვალინდელ ნადიმზე დაპატიჟების აზრი მკაფიოდ გაახსენდა.

ისევ აფორიაქდა.

ფუტკარივით შემოსეული ფიქრები თავიდან ველარ მოიშორა.

ლამე თეთრად შემოათენდა.

ქალი თავადის ასულს ებრძოდა, თავადის ასული — ქალს.

ხან ქალი იმარჯვებდა, ხან თავადის ასული.

მხოლოდ განთიადზე ჩაეძინა დაღლილსა და დაქანცულს.

გვიან გაელვინა.

ქალაქიდან ზარბაზნის გასროლის ხმა მოესმა. ადრე ადგომას მიჩვეულს, შუადღის მოახლოება გაუკვირდა.

დავითი ყაზარმაში იყო წასული. შინ მარტო ბებერი გამდელი ფუსფუსებდა.

— გაიღვიძე, ჩემო ლამაზო? — შესცინა გამდელმა და დავითის ბარათი გადასცა, — თავადმა დატოვა. ასე დამაბარა, მზად დამხვდეს, ამ საღამოს ნადიმზე ვართ დაპატიჟებულიო.

დავითი გაუჩვეველი ხელით წერდა: „უფალი ზანდაროვი აზნაურობის დამტკიცების აღსანიშნავად დიდს ნადიმს მართავს. შენთვისაც უთხოვია და მეც მთხოვა, ვეახლოთ და პატივი დავდოთ. შინ საღამოს დავბრუნდები და მზად დამხვდი“. მანამ რამდენჯერმე გადაიკითხა ბარათი. მერე გამდელს მოუბრუნდა და უთხრა:

— ახალი კაბა მომიმზადე, რამდენი მძინებია? როდისლა მოვასწრებ მომზადებას?

თავისი გადაწყვეტილების თვითონვე გაუკვირდა. ვერ მიმხვდარიყო, რა იყო ამის მიზეზი: ზანდაროვის მოულოდნელი აზნაურობა, ფეხშიშველი ბებერი გამდელი თუ მისი გალიისოდენა ოთახი, რომელიც ერთადერთი ფანჯრის შეყინულ-შეთრთვილულ მინათა მოლურჯო შუქის კამკამში სანყალობლად და სევდისმომგვრელად გამოიყურებოდა.

ოთახის ყველა კუნჭულიდან ობმოკიდებული სილარიბე იჭყიტებოდა.

ყველაფერი ისე იყო ჩამოფხავებული და გაცვეთილ-გახუნებული, როგორც თვითონ სახლის პატრონი თავადი დავით გერმანოზიშვილი.

თავადის ასულმა ზიზლით და სიძულვილით შემოავლო თვალი პატარა, ღარიბულ, უღიმღამო ოთახს. ამ ოთახის მთელ ავლადიდებას რამდენიმე ფერდაკარგული, ალაგ-ალაგ ხავერდგადაძრობილი სავარძელი, ერთი ტახტი, კედელთან მიდგმული ტუალეტის ძველი მაგიდა, მრგვალი სარკე და მრავალსანთლიანი ბრინჯაოს შანდალი შეადგენდა.

გერმანოზიშვილების ნაშიერი ერთხელ კიდევ დარწმუნდა, რომ თავადური ღირსებიდან მას მხოლოდ სახელი შეერჩენოდა. ასევე სახელითა იყო თავადი და ვით გერმანოზიშვილი, რომლის თავადური ცხოვრების გადმონაშთი მეზობელ ოთახში დამწყვდეული ერთი მწევარი, ორი მეძებარი და რამდენიმე ქორ-შეყარდენი იყო.

მანანას ტანში გააჟრჟოლა.

ოთახში ციოდა კიდევ, რადგან ბებერ გამდელს შეშის დაპობა და ბუხრის დანთება უჭირდა.

შეციებული თავადის ასული სუსტი ცეცხლით წითლად განათებულ ბუხართან მივიდა, ხელები გასათბობად მიუშვირა. ერთხანს გარინდებული და დაფიქრებული იდგა. მერე ჩაქინდრული თავი მალლა ასნია და წელში გაიმართა. ქალმა ამ მომენტში საბოლოო გადაწყვეტილება მიიღო, რადგან თავადის ასულს ყველა საბუთი უაზრო და უგუნური მოეჩვენა. მხოლოდ ერთი რამ იყო გასათვალისწინებელი: დავითის განრისხება, მაგრამ ამის გახსენებამ იგი უფრო დაამშვიდა, ვიდრე ააღელვა. ზანდაროვის სახლში გამოჩენა მას სოვდაგრის საცოლედ ხდიდა, მაგრამ ეს არც ნიშნობას ნიშნავდა, არც მტკიცე პირობის მიცემას. საცოლის ცოლად გადაქცევა იმაზე იყო დამოკიდებული, თუ რას იტყოდა და როგორ მოიქცეოდა სილარიბეშიც მეტისმეტად ამაყი თავადი დავით გერმანოზიშვილი.

გამდელს შანდალზე სანთლები აანთებინა, სარკეს მიუჯდა. შიშით და მღელვარებით დააკვირდა საკუთარ თავს. მყისვე ცალი წარბი სიამოვნებით ასნია. ისევ პირმშვენიერი იყო. ამას ადასტურებდა ნათელი შუბლი, გიშრის თმა, შავი, ძველებურად მომხიბვლელი თვალები, სათნო, მწყაზარი და უნაოჭო სახე, სარკიდან ოცდარვა წლის ლამაზი ქალი იყურებოდა.

ბედგამნარებულს ბედის შემობრუნების რწმენა გაულვივდა.

გახალისდა.

გამხიარულდა.

თავადის ასული ისევ გაუჩინარდა, ბურთი და მოედანი ისევ ქალს დარჩა.

როცა ქუჩიდან მარხილში შებმული ცხენების ეყვნების წკრიალი მოესმა, ალტაცებით წამოიძახა:

— დავითი მოვიდა!

კიბეზე დავითი მუხამბაზის ღიღინით ამოდიოდა. დას კარებიდანვე მიაძახა:

— მზადა ხარ, სულო?..

— მოვდივარ, მოვდივარ, — შესძახა მანანამ და პირჯვარი გამოისახა.

ძმამ დას მკლავი მიაგება.

გამდელმა ორთავეს პირჯვარი გადასწერა. უკან ლოცვების ბუტბუტით დაედევნა.

სანამ მარხილი ქუჩის ბოლოს მიეფარებოდა, გაიანე სადარბაზო კართან, თოვლის ნამქერში იდგა. იდგა და თავშალი და მხრები თოვლით უთეთრდებოდა. ერთი აზრით და ფიქრით შეპყრობილი თოვლსა და სიცივეს ყურადღებას

არ აქცევდა. ძალასა და მხნეობას ბედშეკრული გაზრდილის ერთგულება და სიყვარული ანიჭებდა.

ასე მას მხოლოდ ორი ადამიანი უყვარდა: მანანა გერმანოზიშვილი და უგზო-უკვლოდ დაკარგული ფანდურაანთ იოსება.

6. ბააზნაურული მდაბიო

გაიგე, რომ კიდევ უფრო ავმაღლდი სოციალურ კიბეზე.
ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

მანანამ მარხილში ძმას სხვათა შორის ჰკითხა:

- როგორ გახდა უფალი ზანდაროვი აზნაური?
- კომისიაში საბუთები აპოვნინა მცოდნე პირებს.
- ჰო.

ზანდაროვის აზნაურობა ყველასათვის მოულოდნელი იყო, მაგრამ დიდი გაკვირება ამას არ გამოუწვევია. მთელი ოცდახუთი წლის განმავლობაში იმპერატორის მიერ დანიშნული კომისია აზნაურთა საბუთებს არჩევდა და ამტკიცებდა. კომისიას წინ გეორგიევსკის 1783 წლის ტრაქტატისათვის დართული ქართველ კეთილშობილთა სიები ედო, მაგრამ საერთოდ, ყოველგვარ სიგელსა და საბუთს სინჯავდა და ადასტურებდა. ზოგჯერ ისეც ხდებოდა, რომ ნამდვილ აზნაურს თავისი აზნაურობის დამტკიცება უჭირდა, აზნაურობის მაძიებელი კი ამას ადვილად ახერხებდა. საზოგადოდ კი „აზნაურობის წყალობა“ მეფის მთავრობას სასურველ პოლიტიკად მიაჩნდა, რადგან მის მიზანს აზნაურების თავადებისთვის დაპირისპირება შეადგენდა.

დავითი გრიგოლ ზანდაროვის ქებას შეუდგა.

— ვერ წარმოიდგენ, სულ, რას ნიშნავს ჩემთვის უფალ ზანდაროვის მეგობრობა. საუცხოო კაცია. არ ვიცი, მისი ღირსებებიდან რომელი ერთი ჩამოვთვალო? ღმერთს მაგისტრის ერთად მიუცია სილამაზეც, სიმდიდრეც, ვაჟკაცობაც და დარდიმანდობაც.

ქურქში თბილად შეფუთნილი მანანა გატრუნული იჯდა. გვერდზე მიმქროლა ეტლებს და მარხილებს უყურებდა, თან შიშით იმაზე ფიქრობდა, როგორ მოიქცეოდა მისი ამაყი ძმა, როცა იმას შეიტყობდა, რაც ჯერჯერობით მარტო მან და უფალმა ზანდაროვმა იცოდნენ.

საამურად თოვდა.

ეტლები და მარხილები ერთი მიმართულებით მიქროდნენ.

- საით მიდიან? — იკითხა მანანამ.
 - როგორ თუ საით? უფალ ზანდაროვის სახლისკენ!
- მანანას გაუკვირდა.
- ამდენი დიდკაცობა სოვდაგრის სახლში?

— აზნაურის, — გაუსწორა ძმამ, — უფალ ზანდაროვის ნადიმზე დიდკაცობა სუფრის თავშია გამოჭიმული, სოვდაგრები კი სუფრის ბოლოში არიან მიყრილ-მოყრილი.

მრავლისმნახველ და გამოცდილ დავით გერმანოზიშვილს თანდათან გონება ეხსნებოდა, სალად მსჯელობას ეჩვეოდა. დას დაუყოვნებლივ განუმარტა:

— დოვლათი ქვეყანაში ვაჭრობით გროვდება. ეს ჩვენმა ძველებმაც კარგად იცოდნენ. მართალია, თვითონ ვაჭრობაში არ ერეოდნენ, მაგრამ მოგებაში ნილს იღებდნენ. ბატონიშვილების ქარვასლა ქალაქში კარგ შემოსავალს იძლეოდა. თუმანიშვილებიც ვაჭრობით გამდიდრდნენ. მამაჩემსაც დიდ სარგებლობას აძლევდა სამღებრო და იმის იჯარა. ახლა რამდენი ყმა-ვაჭარი ჰყავდა ქალაქში იარაღ გერმანოზიშვილს? წინანდელ დროში მეფესაც, დედოფალსაც, ბატონიშვილებსაც, ეკლესიასაც და თავადსაც საკუთარი ვაჭრები ჰყავდათ. ისე კი ვაჭრობა ყველას მდაბალ საქმედ მიაჩნდა. ახლა კი, ნულარ იტყვი, სულ სხვა დროებაა, სულსო! განა ალექსანდრე ჭავჭავაძე ღვინოებით არა ვაჭრობდა ან განა მუხრან-ბატონი ამასვე არ აპირებს? თავადური ამპარტავენობა ბევრს არაფერს გვარგებს. თორემ, ნახავ, ვაჭრები წინ დაგვიდგებიან, ჩვენ კი უკან დავრჩებით. რალა შორს წავიდეთ? განა ჩვენს ზვარში ვაჭარი არა სწურავს ღვინოს?

თავადის ასულმა წარბი შეჰკრა.

თავადმა ენაზე იკბინა.

გაყიდული მამულების გახსენებამ ორთავეს გუნება გაუფუჭა, ერთმანეთს თვალი ველარ გაუსწორეს და ეტლებს და მარხილებს მიაცქერდნენ.

ეტლი ეტლს მისდევდა, მარხილი — მარხილს.

თეთრად გადაპენტილი ეტლები, რომელთა კოფოებზე მაღალცილინდრიანი და ფართოკაბიანი მეეტლეები ისხდნენ, სოლოლაკისაკენ მიჰქროდნენ. ეს ეტლები ქალაქის დიდკაცების იყო. დავითმა მყისვე დაასკვნა, რომ გრიგოლ ზანდაროვს ამაღამდელ ნადიმზეც ბრწყინვალე საზოგადოება ეყოლებოდა სტუმრად.

ისევ გამხიარულდა.

ოცნებამ გაიტაცა.

თავადი ერთ აზრს ეჭიდებოდა და იმას უღიმოდა.

თუ ღმერთს გერმანოზიშვილების საბოლოოდ დაკარგვა არ სურდა, მისი ლამაზი და გრიგოლ ზანდაროვის დღევანდელ ან ხვალინდელ ნადიმზე შეხვდებოდა იმას, ვისაც იგი დიდი ხანი იყო უცდიდა. „ქორწინება ზეცაში ხდება“, — გაიფიქრა ოცნებით გატაცებულმა თავადმა და სიყვარულით შეათვალიერა გაბუტულივით შუბლშეკრული და.

როცა ზანდაროვის გაჩირალდნებული დიდი სახლი და თოვლით დაბურული უზარმაზარი ბაღი გამოჩნდა, მანანამ მარხილში წამოიწია და კინალამ შეჰყვირა. „ნუთუ უარს ვიტყვი, ამ სასახლის ქალბატონი გავხდეთ?“

მან მღელვარებით დადგა ფეხი სადარბაზო კარის ზღურბლზე.

სამაგიეროდ, ზანდაროვი სრულიად აუღელვებლად დახვდა მანანა გერმანოზიშვილს. შინაგანად გულგრილმა, გარეგნულად სახეზე უზომო სიხარული გამოხატა, მანანას მდაბლად თავი დაუკრა და აღტაცებულმა მიმართა:

— გმადლობთ, კნიაჟნავ, რომ პატივი დამდეთ და მობრძანდით.

თავადის ასულმა წყალობასავით გაიმეტა კეთილი ღიმილი.

დავითმა მეგობრულად ჩამოართვა ხელი გრიგოლს.

მასპინძელი და სტუმრები ნელი ბაასით აპყვენენ მარმარილოს განიერ, მძიმე კიბეს, რომლის ფოლორცი ბრინჯაოს გოლიათის თავზე დადგმული ლამპრით იყო განათებული.

დარბაზებიდან საცეკვაო მუსიკის ხმები და სტუმრების ყვილ-ხივილი მოისმოდა.

დავითმა და გრიგოლს შეატოვა ხელში და შორიდან დანახულ მაიკო კურტანიძეს დაედევნა.

დამარტოხელებული მანანა გაფითრდა. მას ეგონა, რომ ახლავე, დაუყოვნებლივ, ზანდაროვი იმას ეტყოდა, რაც წუხანდელი პირობის შემდეგ საესებით მოსალოდნელი და ბუნებრივი იყო, მაგრამ მაინც ამაღელვებელი და ამაფორიაქებელი.

ზანდაროვმა, პირიქით, თავადის ასული იქით გაასეირნა, სადაც მრავლად ირეოდნენ სტუმრები. დღევანდელი საქმრო თუ ხვალინდელი ქმარი მას პატივისცემით და მოკრძალებით დაასეირნებდა.

მანანა გაოგნებული და მოხიბლული დადიოდა დიდრონი ქალებით და ურიცხვი კანდელაბრებით განათებულ დარბაზებში. აქ ყველაფერი ძვირფასი და ფასდაუდებელი იყო. მას თვალი რჩებოდა მოვარაყებულ სარკეებზე, ოქროსჩარჩოებიან სურათებზე, სპარსულ ნოხ-ფარდაგებზე, პარიზულ ავეჯზე, ევროპულად და აღმოსავლურად მორთულ-მოკაზმულ დარბაზებსა და მდიდრულ ოთახებზე. ყველაზე მეტად მაინც სოვდაგრის ნადიმზე მოსული დიდკაცები და არისტოკრატი მანდილოსნები აცვიფრებდა. აქ იგი იმათ ხედავდა, ვისაც ჩვეულებრივ მეფისნაცვლის მეჯლისზე ან თეატრში ხვდებოდა ხოლმე: გენერლებს, თავადებს, კნეინებს და ზვიად ბობოლებს.

„წუთუ ესენი დამძრახავენ, რომ მათი მასპინძელი გავხდე? — ფიქრობდა ის თავის გულში, — აი, თუნდაც ეს ერთი ციციქნა, მაგრამ საოცრად სქელი კნეინა მაჭატა კენტერაძე, „ჭორების ბოლინია“, რას იტყვის, რომ მე, კნიაჟნა მანანა იარალის ასული გერმანოზიშვილი, სოვდაგარ გრიგოლ ზანდაროვის ცოლი გავხდე? ვიცი, სალონებში გამკილავს და შემარცხვენს, მაგრამ თვითონ რატომ მობრძანებულა? იქნება მაგის ფუქსავატი ქმარი ამ სოვდაგრის ქისითა ცხოვრობს? აქ ტყუილ-უბრალოდ არავინ არის მოსული. ზოგს, მართალია, გართობა და დროს გატარება სწადიან, მაგრამ ზოგიც ალბათ სოვდაგრისაგან არის დავალებული. რა არის აქ გასაკვირველი? განა ჩემს ღვიძლ ბიძას, თავად ანდუყაფარ გერმანოზიშვილს ამ სოვდაგრის ვალი არა მართებს?

მამ რა გიშლის ხელს, სოვდაგრის ცოლი გახდე? მაგათი ენის გეშინია? ფიე! გული მეუბნება და არც მატყუებს, რომ თუ ამ სოვდაგრის სიმდიდრე ხელთ ვიგდე, ყველა გამკილავს. გავაჩუმებ, ქისით ათასნაირ ენას ვიყიდი და ათასის პირს კლიტეს დავადებ. სოვდაგარი ზანდაროვი აზნაურია. მას უფლება აქვს, მარშალი აირჩიოს”.

ფიქრებით გართულმა თავადის ასულმა ადვილად წარმოიდგინა, თუ როგორ მალღებოდა იგი ამ კაცზე გათხოვების შემდეგ თავის იმ მოქიშპეებზე, რომელნიც მას მხოლოდ თავიანთი სიმდიდრით სჯობდნენ.

დროგამოშვებით გრიგოლი ბოდბის მოხდით მარტო ტოვებდა მანანას, რათა ყველაზე ღირსეულ სტუმრებს წინ მიგებებოდა და მათთვის მდაბალი მადლობა მოეხსენებინა მისდამი გამოჩენილი ყურადღების გამო.

სტუმრების დენა არ წყდებოდა.

მანანა ბევრ მათგანს იცნობდა და ბევრთან მუსაიფობდა კიდევ.

საკუთარ ძმას კი ველარსად პოულობდა.

ბოლოს იმ ოთახში მოჰკრა თვალი, სადაც სტუმრები მწვანე მაგიდას უსხდნენ და ქალაღდს თამაშობდნენ.

მანანა შეტოკდა. გულმა რეჩხი უყო.

მის ძმას დადებული ალთქმა დაერღვია და ისევ მწვანე მაგიდას უჯდა.

მან მწარე გამოცდილებით იცოდა, რას ნიშნავდა ლოთი ძმის ქალაღდის თამაშით გატაცება.

დავით გერმანოზიშვილს ველარაფერი იხსნიდა. ამიტომ თვითონ მანანა გერმანოზიშვილს უნდა ეფიქრა საკუთარ ბედსა და მომავალზე.

7. ეჭვის მწვანე თვალები

ეჭვიანი კაცისათვის ყველაფერი ცხადია, არა და, არავითარი

საბუთი კი არ აქვს.

მ. ლერმონტოვი

შუბლმოდერებულ მანანას წინ უცებ სახეგაბრწყინებული გრიგოლი აეყუდა. ცეკვა შესთავაზა. მანანა მას უხალისოდ გაჰყვა, რადგან არც ძველი „კადრილი“ ემარჯვებოდა, არც ახლად გავრცელებული „პა დ'ესპანი“.

გრიგოლ ზანდაროვი საუცხოოდ ცეკვავდა. ცნობილი „ხახვის ფრანტები“ შურით იხერხებოდნენ. ქალები კი ბუზებივით ეხვეოდნენ წარმოსადგე, მოქნილსა და მკვირცხლ მოცეკვავეს. მან თვით სოფელში გაზრდილ ბანოვანს გადასდო ცეკვის ხალისი, აიყოლია და ვრცელი დარბაზი მსუბუქი სრიალით შემოატარა. მოუხედავად იმისა, რომ მანანას ზანდაროვის წყალობით საკმაოდ მოხდენილად გამოსდიოდა „კადრილის“ ყველაზე რთული „პა“, მაინც რცხვენოდა და წითლდებოდა. მალე სახეშეფაკლული განზე გადგა.

ზანდაროვს ჯერ ირციპუნხოვის პანსიონში აღზრდილი გოგოები მისცვი-
ვდნენ, მერე მათ სავარსამიძემ დაიმარტოხელა.
მანანა აიძროზა.

მათ სავარსამიძე საეჭვოდ ეტმასნებოდა ახოვან ზანდაროვს და ანცი ლი-
მლით თვალებს უუუუუნებდა. მისი ანონილი და დონდლო ქმარი გენერლებს
შორის იდგა, დინჯად ბაასობდა, თან ცალი თვალი მანანა გერმანოზიშვილზე
რჩებოდა.

სტუმრები აღტაცებით უყურებდნენ თვალტანადი ზანდაროვის ცქრიალა
მათ სავარსამიძესთან ცეკვას. პეტერბურგში განაფული სენატორის რძალი
თაისი ცეკვით აშკარად სჯობდა ბერთუბანში გაზრდილ ბანოვანს.

ამრეზილი მანანა სხვა რამესაც აქცევდა ყურადღებას.

მათ სავარსამიძე მასზე უფრო გამხდარი, მოქნილი, შუშპარა და კეკლუცი
ჩანდა. ზანდაროვისადმი აშკარად გამოხატული ტრფიალი კი მას თითქოს
უფრო მეტად ასხივოსნებდა და მიმზიდველს ხდიდა.

კრიჭაშეკრულ მანანას გვერდში მაჭატა კენტერაძე ამოუდგა. „ჭორების
ბოლინიამ“ ჩვეულებრივ შორიდან დაინყო.

— კარგი წყვილია.

მანანამ ხმა არ ამოიღო.

— ერთმანეთსაც უხდებიან.

მანანამ არც ახლა დასძრა კრინტი.

— მოსწონთ კიდეც ერთმანეთი, — დაასკვნა „ჭორების ბოლინიამ“.

მანანამ გაბრაზებით გადმოხედა მაჭატა კენტერაძეს.

— ქალ-ვაჟის ცეკვა ტრფიალის საბუთად არ გამოდგება, კნენავ!

— მე სხვა საბუთიც მაქვს, — ჩურჩულით წარმოთქვა „ჭორების ბოლინიამ“.

— მაინც რა? — დაინტერესდა მანანა.

— ახლახან კნენა გოსტაშაბიშვილმა ზანდაროვის სახლი დასტოვა.
უმიზეზოდ ამას მაგდა არ გააკეთებდა. იმის ამპარტავნობა ყველამ კარგად
ვიცი. ზანდაროვს მათ სავარსამიძესთან ტრფიალს ადვილად არ აპატიებს.
ახლაც არა გჯერა, კნიაუნავ?

ეს მანანასაც ენიშნა და სარწმუნოდ მიიღო. მაჭატა კენტერაძეს მაინც
გაჯავრებით უთხრა:

— არ ვიცი, ეგ რა საბუთია?

„ჭორების ბოლინიამ“ წარბები გაკვირვებით ასწია.

— როგორ, კნიაუნავ?! განა არ იცი, რომ კნენა გოსტაშაბიშვილი და უფალი
ზანდაროვი უკვე პარიჟში ეტრფოდნენ ერთმანეთს?

— თუნდ ეგ ეგრეც იყოს, — შეანწყვეტინა მანანამ, — მათ სავარსამიძე რა
შუაშია?

მაჭატა კენტერაძემ გაიცინა.

— კნენა გოსტაშაბიშვილი ყველაზე გვიან ტოვებდა ზანდაროვის ნადი-
მებს. დღეს ისეთი რა უნდა მოსვლოდა? ვითომ მარტო აზნაურობა მიუღოცა

გრიგოლს და შინ ქმრის, ანდუყაფარის დასახედავად გაიქცა! რასა ბრძანებ, კნიაჟნავ?! მაგდას გაჯავრებულ სახეს რა დამავინყებს?

მანანას მხოლოდ ახლა მოაგონდა, რომ კნეინა გოსტაშაბიშვილმა მას პირი მოარიდა, ზანდაროვს დაედევნა და ისევ ცხარედ დაუნყო რალაცაზე ლაპარაკი, როგორც გუშინ მანეჟის თეატრში.

გაკვირვებულმა თავადის ასულმა კინალამ ხელები გაშალა. ყველასაგან მივინყებული შინაბერა კნეინა გოსტაშაბიშვილსაც ეცილებოდა სიყვარულს და მათა სავარსამიძის მეტოქედაც გამოდიოდა.

მანანა გერმანოზიშვილის განცვიფრება მაჭატა კენტერაძემ თავის მიერ ნათქვამ ჭორს მიაწერა, ჭორიკნულად ჩაილაპარაკა:

— მათა სავარსამიძის ქმარს რუსთა კონსტანტინეპოლის საელჩოში ნიშნავენ. ეგ ტრფიალი მალე ჩაიშლება და კნეინა გოსტაშაბიშვილი ჩვენს მილიონერს ისევ თავს დაუკრავს.

მანანა გამტკნარებული იდგა. სენატორის რძალი გადაავინყდა და ნამ-დაუნუმ ლამაზი პარიზელი მანდილოსანი ელანდებოდა.

მათა სავარსამიძე თბილისში ნათესავეების სანახავად იყო ჩამოსული. მალე პეტერბურგში უნდა გაბრუნებულიყო. ამიტომ შინაბერობით მობეზრებული თავადის ასული კნეინა გოსტაშაბიშვილისადმი უფრო მეტი სიძულვილით იმსჭვალებოდა, ვიდრე მათა სავარსამიძის მიმართ.

მისთვის საშიშარი სენატორის ცქრიალა და ცელქი რძალი კი არ იყო, არამედ დინჯი და ჭკვიანი კნეინა გოსტაშაბიშვილი.

8. საცოლე

ღვინო დასხმულია, დალევალაა საჭირო.
შარლ დე ბერნარი, „იკაროსის ფრთები“

გრიგოლი მანანას ისევ წინ დაუდგა, ხელი სათუთად მოჰკიდა და სტუმრებს შორის გაასეირნა.

გრიგოლთან სეირნობის დროს მანანამ ერთ ლამაზსა და ახოვან ქალს მოჰკრა თვალი, მოენონა, შეჩერდა, გულწრფელად მოხიბლულმა აღტაცებით ნამოიძახა:

— რა მშვენიერი ქალია! ვინ არის, უფალო გრიგოლ?

— ეგ ალაფის ცოლია, მათკო კურტანიძე.

ალაფის ხსენებაზე თავადის ასულმა ტუჩი აიბზუა, მაგრამ, როცა იმ ქალის გვერდით დავითიც დაინახა, სახე მოუღება; მის ხმაში ისევ გაისმანელანდელი აღტაცება:

— ვინ იფიქრებდა, რომ ეგ დედოფლური გარეგნობის ქალი ალაფის ცოლია? პირველად, სანამ კარგად არ დავაშტერდი, კნეინა გოსტაშაბიშვილი მეგონა. ჰგავს კიდევ.

— მაგას სხვებიც ამბობენ, კნიაჟნავ.

— ოღონდ ეგ ქალი უფრო ქერაა, ვიდრე ჩვენი მედიდური კნეინა.

— ეგეც მართალია, კნიაჟნავ, მაგრამ ხშირად ალაფის ცოლს კნეინა გოსტა-გაბიშვილს ამსგავსებენ, კნეინა გოსტაშაბიშვილს კი ალაფის ცოლს. ის კი არა,

— გაიცინა გრიგოლმა, — ერთხელ დამუწვებული ბართლომე კურტანიძე, მაგ ქალის ქმარი, კნეინა გოსტაშაბიშვილს გვერდში ამოუდგა და ბევრი გვაციცინა.

— დავითს მაგ ქალზე არაფერი უთქვამს, ნაცნობი კი ყოფილა.

გრიგოლმა შეუმჩნევლად გაიღიმა.

ის თავადის ასულს ისეთი შეფრფინვით დაასეირნებდა, რომ გაცოცხლებიდან დაბნეული და გაშტერებული მაჭატა კენტერაძე პირდაღებული იდგა და არ იცოდა რა ეფიქრა. „ჭორების ბოლინიას“ საბოლოოდ დაებნა ანგარიში, როცა ჯერ გაბრაზებული მანა სავარსამიძე დაინახა, ხოლო შემდეგ მიყრუებული ოთახებისაკენ ნელი ტაატით მიმავალ უცნაურ ნყვილს გააყოლა თვალი.

ზანდაროვმა მანანა იმ დარბაზში შეიყვანა, სადაც თითქმის არავინ იყო და მუსიკის ჰანგიც ყრუდ მოისმოდა; მერე აივანთან მიიყვანა და ფერადი ფარნებით განათებული ზამთრის ბალი დაანახვა, ენად გაიკრიფა და განითლებულ-გალურჯებული ფაფუკი თოვლის და დათოვლილი ხეების ყურებით მოხიბლულ თავადის ასულს პარიზული თეატრების და სანახაობების ღირს-შესანიშნაობანი გატაცებით აღუწერა; ბოლოს, სურათების გალერეას გაჰყვა და თავადის ასულიც გაიყოლა, თან იმას ეუბნებოდა, თუ პარიზში ცხოვრების დროს რომელი სურათი რა ფასად იყო ნაყიდი. მანანა აღტაცებული უყურებდა დიდკაცთა ქეიფისა და ნადირობის სცენებს, ლამაზი ქალების პორტრეტებს, რომელნიც, უფალი ზანდაროვის განმარტებით, პარიზის გამოჩენილ მომღერლებს დამოცეკვავეებს გამოხატავდნენ. მან მხოლოდ „ოსმალურ აბანოსთან“ ჩაღუნა თავი და ფეხს აუჩქარა, რათა ურცხვად გაშიშვლებულ იმ დედაკაცების სურათს გასცლოდა, რომელსაც თითქმის მთელი კედელი ეჭირა. ზანდაროვი მას ფეხდაფეხ მიჰყვა და თავის ხალვათხანისკენ გაახვევინა. მანანა ვერაგ ზით ვერ მიხვდა, თუ როგორ აღმოჩნდა მარტოდმარტო ზანდაროვთან ერთად განმარტოებულ ოთახში.

გრიგოლმა მას სიყვარულით შეხედა და გაუბედავად ჰკითხა:

— რა გადანყვიტეთ?

მანანამ მორცხვად გაუღიმა, ნყნარად მიუგო:

— მე თანახმა ვარ, მაგრამ დავითი...

— ვერ დავითანხმებთ?

— არ ვიცი... — თავისთვის ჩაილაპარაკა თავადის ასულმა, — დავითი ამაყია, კარგად ვიცნობ. არ მინდა გული გატკინოთ, მაგრამ ვაჭარს დას არ მისცემს...

ზანდაროვს ნყენა გამოეხატა სახეზე.

მანანას შეებრაღა იგი, თვალებით გაუღიმა, ალერსიანად უთხრა:

— მე კი, აკი გითხარით, თანახმა ვარ...

ამას ქალი ამბობდა. თავადის ასულს კი ეს „ჰო“ სირცხვილით სწავდა.

გრიგოლმა ხმა არ ამოიღო. არც დიდი ალტაცება გამოხატა, არც სიხარული. უსიტყვოდ მოჰკიდა ხელები მხრებზე, თვალებში ჩააცქერდა და დააშტერდა. მანანა მას დაბნეული უყურებდა (მას პირველად უხდებოდა მამაკაცთან განმარტოება და არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო), მაგრამ მაინც შეამჩნია, რომ გრიგოლს რალაც ჭმუნვის თუ ტკივილის ჩრდილმა სწრაფად გადაურბინა სახეზე. მერე ყველაფერი თვალის დახამხამებაში მოხდა. ერთბაშად გონზე მოსულმა ზანდაროვმა მას მარჯვენა ხელი მოხვია ნელზე, მარცხენა ხელით ნიკაპი მაღლა აუწია და მის ბაგეებს ცხარე და ხანგრძლივი კოცნით დაენაფა. მანანა უარესად დაიბნა, ვერაფერი მოისაზრა, მისთვის ეს მამაკაცის პირველი კოცნა იყო და მას პირნავარდნილ შინაბერასავით შეხვდა. უხერხული მოძრაობით გაითავისუფლა თავი, აიმრიზა, მაგრამ არაფერი თქვა, რადგან „ჰო“ უკვე ნათქვამი ჰქონდა.

როცა სტუმრები უზარმაზარი სუფრის გარშემო სხდებოდნენ, მაიკო კურტანიძემ დრო იხელთა, ზანდაროვი განზე გაიყვანა და ჰკითხა:

— ცოლს ირთავ, გიგაჯან?

— განა დრო არ არის, ნათლიდედ?

თავმომწონედ გადმოუგდო ზანდაროვმა და სტუმრებისკენ გატრიალდა.

მაიკო კურტანიძე მხოლოდ ახლა მიხვდა, თუ ვინ აქეზებდა დავით გერმანოზიშვილს მასთან არშიყობას. ხელები ჩამოსცვივდა და თითქმის ხმამაღლა წარმოთქვა:

— გამყიდა... გამყიდა...

იმ დღეს მაიკოს პირველად ჩასწყდა გულის ძარღვი. გვერდით ბართლომე დაუდგა. ცოლმა ქმარს მკლავი გაუყარა და მასთან ერთად სუფრისკენ გაემართა.

მაიკოს ჯავრი დიდხანს არ შეეძლო. არც გულჯავრიანი ადამიანები უყვარდა. გადამდებ სიცილში ფარული ცრემლის გალესვას ყველასათვის შეუმჩნევლად ახერხებდა. ახლაც თავისი თაფლისფერი თვალებით ჯერ ერთ მოხდენილ ყმანვილს გაუცინა, მერე დაბლვერილ დავით გერმანოზიშვილს რომ შეავლო თვალი, სავარძელზე გადაქანდა და გულიანად გადაიკისკისა.

კარი ოცდამესამე

1. თავისი თავის მოციქული

სანგარი საკმაოდ გათხრილია, დროა ციხესიმაგრე ავილოთ.
შარლ დე ბერნარი, „იკაროსის ფრთები“

ზანდაროვი მოულოდნელად ესტუმრა თავად გერმანოზიშვილს. ეს მისი პირველი ვიზიტი იყო გერმანოზიშვილების სახლში.

დავითს გაუკვირდა. არ მოელოდა. დაიბნა. თავი უხერხულად იგრძნო. თავისი ღარიბული ოთახის შერცხვა. ისტიბარი მაინც არ გაიტეხა, სტუმარს ნაძალადევი სალამ-ქალამით მიეგება.

— გრიგოლს გაუმარჯოს! ძლივს არ ველირსე შენს სტუმრობას? საიდან? როგორ მოხდა?

— აქვე ახლოს ვიყავი. გულმა ველარ მომითმინა და შემოვიარე.

— ბარაქალა! ბარაქალა!

ზანდაროვმა თვალით დაუნყო ძებნა სავარძელს.

— დაბრძანდი, გრიგოლ.

შესთავაზა თავადმა და ყურებამდე განითლდა. ოთახში ერთადერთი ცხრანაირად გაგლეჯილ-გადმოგლეჯილი სავარძელი იდგა.

გაკრიალებულმა ზანდაროვმა, რომელსაც მტვერი და ბუმბული ახლოს არ ეკარებოდა, ზიზლი დასძლია, სავარძელში ფრთხილად ჩაჯდა და სანყალობლად ააჭრაჭუნა; თავიდან მალალი პრიალა ქუდი მოიხადა, ფეხებთან მტვრიან იატაკზე გადმობრუნებული დასდო, შიგ ყვითელი ხელთათმანები ჩაყარა და თავადის ასული თავაზიანად მოიკითხა:

— კნიაჟნა როგორ ბრძანდება?

— არა უშავს. თავის ოთახში არის. ნელან თავის ტკივილს უჩიოდა.

თავმოყვარე დავითს ჩითის კაბაში ჩაცმული დის გამოჩენა არ უნდოდა.

მანანამ ფანჯრიდან დაინახა ეტლიდან გადმომავალი ზანდაროვი, მყისვე მიხვდა მისი მოსვლის მიზეზს, გული შეუქანდა და გაფითრდა. ფანჯარას ხშირ-ხშირი პირფურისწერით მოსცილდა, ოთახის კარი ჩაკეტა, ტახტზე ავიდა და მუთაქებში მოიკეცა.

დავითმა და გრიგოლმა მეგობრული მუსაიფი გააბეს.

თავადი ტახტზე იჯდა ახალუხის და ფოსტლების ამარა. მხრებზე აქეთ-იქით განვრთნილი ქორები ესხა. ტახტის წინ თავწვრილი მწვეარი გართხმულიყო ანაღვერდლებულ ბუხართან, ორი მეძებარი ერთმანეთს უღრენდა და კბილსა ჰკრავდა.

— ნადირობას არაფერი სჯობიან, გრიგოლ! — აღტაცებით უმტკიცებდა თავადი სოვდაგარს, — ისეთი რა უნდა მომცენ, რომ ეს მწვეარი და მეძებრები დავთმო? მაგათ არაფერში არ გავცვლი. ჩემი გულის მურაზები ეგენი არიან!

— კარგები არიან, კარგები, — დაეთანხმა ზანდაროვი.

ამ მწვეარსა და მეძებრებში ცოლშვილიანი ყმა მივეცი, — დაიტრაბახა თავადმა, — მაგისტანანი ბევრს არავის ჰყავს, თვალისჩინივით ვუფროთხილდები.

— კარგები არიან, კარგები, — გაიმეორა ზანდაროვმა და მწვეარ-მეძებრებს თითი ალერსით დაუქნია.

თავადმა ნადირობის და თევზაობის აღტაცებით აღწერას ყაბახი და ისინდი მოაყოლა. თავი უბადლო ცხენოსნად გამოაცხადა, მონმეებად სპარსელებს ასახელებდა. „ალექსანდრე ბატონიშვილმა შაჰის წინ ჩოგანი მათამაშა და შაჰი დიდად გაკვირვებული და ნასიამოვნები დარჩაო“.

ზანდაროვი დაინტერესებული კაცის ყურადღებით უსმენდა.

უცებ თავადმა მოიწყინა, თავი ჩაჰქინდრა და სინანულით წარმოთქვა: — ბევრი ვინმე ვაქეიფე, ბევრი ვანადირე და ვათევზავე, მაგრამ მე თვითონ მეგობრობა არავინ გამინია.

ზანდაროვს წყენა გამოეხატა სახეზე.

— განა მე მეგობრად არა მთვლი, დავით?

— შენ რა შუაში ხარ, გრიგოლ? მე იმათზე ვლაპარაკობ, ვისაც ჩემი მამულე-ბი გადავაგე, თვითონ კი, ჩემი უთავბოლოობის წყალობით, ცარიელზე დავრჩი.

— ვისაც გვერდით მეგობარი ჰყავს, იმას, ჩემო დავით, ცარიელზე დარჩენილი არ ეთქმის.

დავითმა გაიცინა.

— იცი, გრიგოლ, რომ ყველაზე მეტად შენი მეშინია?

ზანდაროვმა წარბი ასწია.

— ეგ ქარაგმა არ მესმის, დავით?!

— გაუგებარი რა არის? — ისევ გაიცინა თავადმა, — ჩემი ვექსილები ჯიბეში გაქვს, როცა გინდა მიჩვილებ და სასამართლოს გადამცემ.

ზანდაროვი ფეხზე წამოდგა, შეურაცხყოფილი ადამიანის იერი მიიღო, თავადს გულნაკლულად უსაყვედურა:

— ეგ როგორ მოგივიდა აზრად, დავით?

— სულ უბრალოდ. ჩემი ვექსილები გამახსენდა.

— მერე განაღდება ვინ მოგთხოვა?

— განა შენ მაგისტვის არ ხარ მოსული? მთანმინდაში, გრიგოლჯან, მარტო გასათხოვარი ქალები და დედაბრები დადიან.

ბედთან შერიგებული კაცის უდარდულობით უპასუხა დავითმა და ალერსიანად გადაუსვა ხელი მწვეარს, რომელსაც თავისი წვრილი და გრძელი თავი პატრონის მუხლზე დაედო.

ზანდაროვმა ითაკილა.

— არ ვიცოდი, რომ შენი სახლის კარი ჩემთვის დაკეტილი იყო. არც ის მეგონა, თუ შენთან მართო მევალები დადიოდნენ.

ქუდს ხელი დაავლო და წასასვლელად მოემზადა.

თავადი დაიბნა. ბოდიში სვენებ-სვენებით წაიბურტყუნა.

— კარგი, გრიგოლ... ნუ ჯავრობ. უზრდელად მომივიდა. რაც მართალია, მართალია... რას იზამ? გაჭირვებული კაცი ვარ და ყველგან მევალე მეღან-ღება.

ზანდაროვმა შუბლი მაინც არ გახსნა. მტკიცე გადანყვეტილებით უთხრა:

— რაკი მეგობრობა ვერ დაგიმტკიცე, მე აქ აღარ მედგომება...

თავადმა მხრებიდან ქორები ააფრინა, წამოდგა და ზანდაროვს ხელი გაუშვირა.

— რაც იყო, იყო. მოდი, გრიგოლ, ხელი ხელს დავკრათ და ეს უსიამოვნო ლაპარაკი დავამთავროთ.

— ძალიან მანყენინეთ, კნიაზო!

ზანდაროვის „თქვენობით“ მიმართვამ დავითი უარესად დააბნია, თავმოყვარეობა განზე გადასდო და თითქმის ხვენწით უთხრა:

— არ ვიცი, რა ვქნა! თვითონაც არ ვიცი, რა ღმერთი გამიწყრა! დავივიწყოთ, გრიგოლ.

— თქვენგან მაგას არ მოველოდი, კნიაზო!

— კარგი ერთი, შენს გახარებას. გაჯავრება მეც ვიცი, მაგრამ ყველაფერს ბოლო აქვს.

— იმ სიტყვების ღირსი მე არ ვიყავი, კნიაზო.

— მართალი ხარ, მართალი. აკი გითხარი.

გაბრაზდა თავადი.

ზანდაროვი მოლბა.

— თუ ერთმანეთი თვალში აღარ მოგვდის, დავით, ხელს რა გვიშლის? ერთმანეთს თავი დავუკრათ და გაეშორდეთ.

— არა გრცხვენინან, რასაც ახლა ლაპარაკობ, გრიგოლ?

— მაშ შენი ჩემდამი უნდობლობა რითი ავხსნა?

— რა უნდობლობა? რის უნდობლობა? კარგი, კაცო, გაათავე. მე შენს პურ-მარილს რა დამავინყებს? შენისთანად ვინ გამიმართა ხელი? გაჭირვებულს ბევრჯერ დამეხმარე, და ვიმედოვნებ, კიდევაც დამეხმარები. ბიძაჩემს, თავად ანდუყაფარსაც, დიდი სიკეთე დასდე. გულითადი მეგობრობა ბარე ათასჯერ დამიმტკიცე.

— შენ რიღათი დამიმტკიცებ მეგობრობას?

ჰკითხა ზანდაროვმა, თვალი თვალში გაუყარა და აღარ მოაშორა.

— რითაც გინდა.

— მაინც?!

— იმით, რაც მაბადია. ერთგულებით, თავდადებით და პირის გაუტყეხლობით.

ზანდაროვს მისი ეს ღირსებანი არ აინტერესებდა.

მტკიცედ მოითხოვა.

— მე მეტს ვთხოვლობ.

თავადმა ნიაზით შეათვალაიერა.

— მაინც რას?

— მეგობრობაზე უფრო მეტს.

— არ მესმის.

ზანდაროვი მასთან ახლოს მივიდა და აღელვებულმა უთხრა.

— მე მინდა შენი ნათესავი გავხდე.

დავით გერმანოვიშვილმა ჯერ ვერაფერი გაიგო, მერე, როცა მის გონებას ნათქვამის აზრი მისწვდა, სახტად დარჩა. თვალეები დააჭყიტა. ყურებს არ უჯერებდა და ნაშნამებს უაზროდ აფახულებდა. ბოლოს რისხვის აღმა აჰკრა სახეზე და აღრიალდა:

— ნუნკალო! სალახანავ! ეგ როგორ გაბედე? ეგ როგორ მკადრე? როგორ ამოსთქვი? არ იცი, ვინა ხარ? არ იცი, ვის უყადრებ თავს? ბაზრის ბიჭო! ვი-გინდარავ, ავარავ!

თავადს ბრაზი ახრჩობდა და ისეთნაირად იყო განითლებული, ზანდაროვს შეეშინდა ერთბაშად წვეთი არ დასცემოდა.

თავადის ღრიალზე ძალღებმა ყეფა ატეხეს. დამფრთხალი ქორები ხან ფანჯრის მინებს ეხეთქებოდნენ, ხან ჭერს, ხან კედლებს. ოთახში ჯოჯოხეთი დატრიალდა (მეზობელ ოთახში შიშით აცახცახებული მანანა კედელს მიეკრო და გონებადაკარგულს პირჯვრის გამოსახვა დაავინყდა). ზანდაროვი წარბშეუხრელად იდგა. ძლიერი. ღონიერი. თავის ძალასა და უპირატესობაში დარწმუნებული. ამ რწმენას დანესტიანებული, ბნელი ოთახის გამურული კედლებიც უმტკიცებდნენ და ჭერზე ღრუბელივით განოლილი ყვითელი ლაქაც, რომელიც ზანდაროვს აქ შემოსვლისთანავე თვალში ეცა და, რომელსაც წვიმის დროს, ალბათ, გობებს და ვარცლებს უდგამდნენ, რათა ნიაღვარს ოთახი არ წაეღეკა.

უნებლიეთ თავის მდიდრული სახლის აღმოსავლური მრგვალი დარბაზი მოაგონდა, მისი ნაზი ფერებით შემკული არაბესკები, მავრიტანული ჩუქურთმები და ლურჯად მოხატული პლაფონი, რომლის მტრედისფერ ლივლივში ოქროს ვარსკვლავები იყო გაბნეული.

მოაგონდა და თავადს ბატონკაცურად დააცქერდა.

თავადი კი ღრიალებდა, დორბლებს ჰყრიდა და უნმანურად იგინებოდა. მაგრამ უკვე საკმაოდ ჯანგატეხილს, დიდხანს არ შეეძლო ღრიალი, არც ასეთი მღელვარების გაძლება. სადღაც უნდა მოშვებულიყო და ერთბაშად აბრიალებული ნალვერდალივით ჩამქრალიყო.

ამ მომენტს ზანდაროვი მოთმინებით უცდიდა.

2. ბატონილი და დამსოზილი

ინტერესთა თამაში ფულით არის უზრუნველყოფილი.
შარლ დე ბერნარი, „იკაროსის ფრთები“

როცა განრისხებულმა თავადმა სულის მოთქმა სცადა, ზანდაროვმა მყისვე დაახვედრა:

— კარგად შემამკეთ, მაგრამ არ დაგავინყდეთ: თქვენ იმპერატორის მედლების კავალერს უნოდეთ ბაზრის ბიჭი და ავარა!

თქვა და ზედ დაუყოვნებლივ მოაყოლა:

— სასამართლოში მარტო ვალის გადაუხდელობისათვის არ ასამართლებენ.

მის ნათქვამში მუქარის კილო გაისმა.

ეს სავსებით საკმარისი აღმოჩნდა ერთბაშად აბრიალებული ნალვერდლის ჩასაქრობად.

დავით გერმანოზიშვილი მშიშარა არ იყო, მაგრამ ალექსანდრე ბატონიშვილის ყოფილ ემისარს ცეცხლივით ეშინოდა პოლიციის.

— რით დაამტკიცებთ, კნიაზო, რომ მეფისნაცვალი ავარას ართმევს ხელს? შეშინებულმა თავადმა თავის გამართლება სცადა.

— უკადრებელი მკადრეთ, თქვენ თვითონ მაიძულეთ, მონყალეო ხელმწიფევ.

— განა უფლება არ მაქვს, ჩემს გულისთქმაზე ხმამაღლა ვილაპარაკო?

თავადმა პასუხი ვერ მოძებნა. გაჩუმებული იდგა, ზანდაროვს იგი კიდევ უფრო დაბერებულად ეჩვენა, თვითონ კი მისი ყურებით ბატონკაცურად ერთობოდა. სრულიად დამშვიდებული იყო. გული საგულესა ჰქონდა და „პოს“ მოსასმენად ემზადებოდა.

— ჩემს განზრახვაში, — შემრიგებლური კილოთი განაგრძო მან, — დასაძრახისს ვერაფერს ვხედავ.

— მანანა თავადის ასულია, შენ კი ვაჭარი ხარ.

— ჩემი აზნაურობა რათ დაგავინყდათ, კნიაზო?

— არც აზნაურია თავადის ასულის ღირსი.

— ვთქვით ეგ ეგრეა, მაგრამ ნუთუ თავაზიანი უარის ღირსიც არა ვარ? თავადმა ვერც ახლა მოძებნა პასუხი.

— რათ გიკვირთ, რომ კნიაჟნასავით ღამაში ქალი ჯერ ისევ ახალგაზრდა კაცმა შეიყვაროს? გარნმუნებთ, კნიაზო, უსაზღვრო სიყვარულმა მათქმევინა ის, რაც წელან შემოგბედეთ, სიყვარულისათვის არავისა სჯიან. ასე ამბობენ და წიგნებშიაც ასე არის დაწერილი.

დავითმა მხოლოდ ახლა მოძებნა პასუხი. სოვდაგარს თუ აზნაურს საყვედურის კილოთი განუმარტა:

— მარტო გულს არ უნდა ავყვეთ, გონებასაც უნდა დავეკითხოთ.

— დალოცვილო, წელანაც ეგრე გეთქვა! სალახანად და ავარად რათ გამხადე?

რაც უფრო წყნარდებოდა დავით გერმანოზიშვილი, მით უფრო რწმუნდებოდა, რომ არც მან დააკლო ლანძღვა-გინება მილიონერ გრიგოლ ზანდაროვს, რომელსაც თვით მეფისნაცვალ მფარველობდა, თავს აჩქარება უსაყვედურა, პირველად არ ნანობდა ბურბუშელასავით აბრიალებას. მის ფიცხ ხასიათს ზიანისა და ვნების გარდა მისთვის სხვა არაფერი მოჰქონდა. ტყუილად არ ადარებდნენ მას ნათესავები იარალ გერმანოზიშვილს.

ამგვარი ფიქრებით გართულმა თავადმა უეცრად ისეთი შეცდომა დაუშვა, რამაც ზანდაროვი კიდევ უფრო გაამხინევა და გამარჯვების რწმენა განუმტკიცა.

— მართალი ხარ, მართალი, — უთხრა მან ზანდაროვს, — არ უნდა გავბრაზებულყავი. მაგრამ ჩემი „ჰო“ ან „არა“ რას გიშველის? მე რომ „ჰოც“ გითხრა, მანანას უარს სად გაექცევი? რატომ ამაზე კარგად არ დაფიქრდი?

— დავით! — ხელები გაშალა ზანდაროვმა და აღტაცებულმა შესძახა, — შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე! მანანასაც ვუყვარვარ და შენს სიტყვასღა ვუცდით!

— მიჰქარავ!

დაიღრიალა თავადმა და თვალები მრისხანედ აენტო.

— მიჰქარავ...

გაიმეორა თავადმა, ოღონდ წელანდელზე უფრო დაბალი, ჩახლეჩილი ხმით.

მისმა გაბრაზებულმა ხმამ ზანდაროვი უფრო გაათამამა და დავითს, რომელსაც ბრაზი აბრჩობდა და წასაქცევად იყო მზად, სხაპასხუპით მიაყარა:

— მართალს ვამბობ, დავით. მანანას ვუყვარვარ, ვუყვარვარ-მეთქი, თუ არა გჯერა, აქვე არ არის? დავუძახოთ და ვკითხოთ. მეც გაგიყვებით მიყვარს. უმაგისოდ სიცოცხლე არ შემიძლია. მანანას იქით გზა არა მაქვს...

— სოვდაგარო, წერას ხომ არ აუტანიხარ?

— ნუ მეძახი სოვდაგარს. ეგ ხელს გიშლის ჩემი ღირსებანი დაინახო. ფულის მფლობელ გრიგოლ ზანდაროვს ყველაფერი შეუძლია, რასაც კი მოისურვებ და მოინდომებ, უკლებლივ შეგისრულებ!

— თავს ნუ იგდებ!

— ჩემი ფულის ძალას სასამართლოები ემორჩილებიან.

— გუბერნატორი შენ ყოფილხარ!

— ჩემი ოქროს წკრიალზე მსაჯულები ბუქნას უვლიან.

— იმათი გარყვნილება არ მიკვირს.

— უფრო დიდი ბობოლებიც მწყალობენ.

— ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებს.

— დავით, შენ ახლა კაპიტანი ხარ.

— მაგას შენ არავინ გეკითხება.

— მე მაიორს გაგხდი.

- ფიე!
- მერე პოდპოლკოვნიკს.
- ოჰო!
- მერე პოლკოვნიკს.
- შენა?
- ბოლოს გენერალს.
- იფ!
- სადაც კანს გაიკანრავ, იქ ორდენს მიიღებ.
- იფ! იფ!
- ყელზე სტანისლავს დაგკიდებ, ანას, ვლადიმერს, გიორგის, თეთრ

არნივს...

- ერიჰა! იმპერატორი შენა ყოფილხარ!
- ზოგისთვის ჩემი ქისა უფრო ახლოა, ვიდრე იმპერატორი.
- ჰმ, ეგ მართალია.
- თუ ეგ იცი, მაშინ ისიც დამიჯერე, რომ სულ მოკლე დროში გენერალ-ლეიტენანტი გახდები.
- ფიე! შენ რომ გაგიყებულხარ, მეც გინდა გამაგიყო?
- ბოლოს მარშლად აგირჩევენ.
- ოჰო! მოდი, ღმერთს ნუ გაეცინება.
- ეგ მე მკითხე და მე მომანდე. ენახოთ, გრიგოლ ზანდაროვი ვინ არის და რისი გამკეთებელია.
- თავადი ჩაფიქრდა.
- ზანდაროვმა ფიქრი არ დააცალა.
- საფიქრებელი აქ არაფერი არის. შენ ოღონდ მანანას ცოლად შერთვის თანხმობა მომეცი.
- თავადი ისევ უკმაყოფილოდ შეიშმუშნა.
- შენ უფრო მეტს თხოულობ, ვიდრე მაძლევ.
- განა მე ყველაფერი არ მოგეცი?
- რა თქმა უნდა, ყველაფერი, — გაიცინა თავადმა, — მაიორობა, პოდპოლკოვნიკობა, პოლკოვნიკობა, გენერლობა და მარშლობა.
- მე უფრო ჭკვიანი კაცი მეგონე, დავით, ვიდრე ყოფილხარ, ნუთუ ახლანდელ ცხოვრებას ალლო არ უნდა აულო? აბა წარმოიდგინე, როცა მე შენი სიძე გავხდები, როგორ მოგეპყრობიან გენერლები, რომელთაც ჩემს ნადიმზე ჩემსავე მასპინძლობას გაუნევ. ან მე რა შემძლის ხელს, როცა მეფისნაცვალის დამიძახებს, სიტყვა ცოლისძმაზე გადავუკრა?
- დავითს გრიგოლ ზანდაროვის ძალა სწამდა და სჯეროდა, მაგრამ და უფრო მეტად უყვარდა. უარის ნიშნად თავი გაიქნია. ამასად წარმოთქვა:
- დას პატივში არ გავცვლი.
- ეგ შენი გადაჭრილი სიტყვაა?
- გადაჭრილი.

ზანდაროვმა ვექსილები ამოიღო ჯიბიდან.

— მაშ შენ და არ გყვარებია.

— საიდან მოიტანე?

— თქვენ თვითონ განსაჯეთ, თავადო, რა უფრო ურჩევნია კნიაუნას, ქორწილში გაბედნიერებული ვნახოთ თუ სასამართლოში შერცხვენილი?

— ვის ემუქრები, სოვდაგარო? — რისხვით შესძახა თავადმა.

— კანონი გემუქრებათ, თავადო!

თავი მძიმედ დაუკრა და კარებისკენ გატრიალდა.

თავადს ზაფრანის ფერი დაედო.

გატყდა.

მოიკუნტა.

— გრიგოლ... — ძლივს აღმოხდა მას.

ზანდაროვმა მისკენ აღარ მოიხედა, ცალი ყბით გადმოუგდო:

— მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!

— გრიგოლ... — მუდარით ამოიგმინა თავადმა, — სანამ ჩემს საბოლოო სიტყვას გეტყოდე, მაგ ვექსილებს ნუ გამოიყენებ.

ზანდაროვი სწრაფად მოტრიალდა მისკენ. მასთან გაჩნდა და ვექსილების დასტა ტახტის მოაჯირზე დადო.

— ინებეთ, როგორც გსურდეთ, ისე გამოიყენეთ. ვნახოთ, ჩვენ ორში რომელია თავადური სიტყვის პატრონი.

ზანდაროვის სულგრძელობით განადგურებული თავადი დიდხანს თავჩაქინდრული იჯდა ტახტზე. ჯერ ერთი ქორი დააფრინდა მხარზე, მერე — მეორე. მწევარმაც თავისი წვრილი და წაგრძელებული თავი ისევ დაადო მუხლზე. თავადი გაოგნებული უყურებდა ვექსილების დასტას. ახლა იგი უფრო შებორკილად გრძნობდა თავს, ვიდრე იმ დროს, როცა ზანდაროვმა ისინი მალლა ააფრიალა და ჰაერში გაატკაცუნა.

3. ქალაქბარათი გასეირნება

მას კურდღლისა და მელიის დევნა ერჩივნა ლამაზ ქალებთან ლაპარაკს.

გრიგოლ რჩეულიშვილი, „ანუკა ბატონიშვილი“

საოცრად უიღბლო ადამიანი იყო თავადი დავით გერმანოზიშვილი. ქალაქის თამაშში ხელი უმრუდდებოდა, ომში მამაცი წარმატებას ვერ აღწევდა.

სვემებრუნებულს ყველა აღმაცერად უყურებდა.

ქალებს არ მოსწონდათ და გულს არ უხსნიდნენ.

ტრფიალში მოუქნელს და მოუხეშავს ახლოს არ იკარებდნენ.

უცოლოდ გადაგებულს ქალის ყურადღება და წრფელი ალერსი ენატრებოდა. ამიტომ შეუყვარდა თავდავინყებით მაიკო კურტიანიძე.

კირველად მაიკომ გაუღიმა ქალური ღიმილით, გაათამამა და აიყოლია.
მობილა.

გაიტაცა.

დაატყვევა და მოაჯადოვა.

მისმა ტრფიალმა დაც დაავიწყა და მწევარ-მეძებრებიც. ყველგან თან დას-
დევედა, მაგრამ აუმღვრეველ სიყვარულს მონატრებული, თითს არ აკარებდა.

ერთხელ, გაზაფხულზე, დავითმა სატრფოს მოულოდნელად ქალაქგარეთ
გასეირნება შესთავაზა. მაიკომ უარი არ უთხრა.

დაბურულ ეტლში ჩასხდნენ. მარმარილოს წყარო უკან მოიტოვეს. მალე
გასცდნენ მოსკოვის ზასტავას, ლურჯ მონასტერს, ვერის სასაფლაოს. სადაც
ჯერ მხოლოდ რამდენიმე მიცვალებული იყო დასაფლავებული. ფიქრის გორას
გაუარეს და ვერის წყალთან ძველისძველ, XVII საუკუნეში აშენებულ ხიდს
მიადგნენ. დავითმა ეტლი ხიდთან გააჩერებინა. ეტლიდან სწრაფად გადმოხ-
ტა, ირგვლივ მიიხედ-მოიხედა, უდაბური ადგილი იყო. მალალი გორაკებით
შემოზღუდული. გაღმიდან მტკვრის ყრუ დუდუნი მოისმოდა. წინ ვარაზის
ხევის ღრანტეები და კლდეები იყო ამართული. მწვანედ დაბურულ მიდამოში
სამხედრო გზის თეთრი, ქათქათა, მზით გახურებული გზატკეცილი აქ შემ-
თხვევით მოხვედრილივით გამოიყურებოდა. გზა საბურთალოს აღმართზე
ქართულ მუხებს შორის იკარგებოდა, პატარა მდინარის ნაპირები კი ჭალის
მუხებით და თეთრი ვერხვებით იყო გადაჩრდილული. ძე-ხორციელი არსად
ჩანდა და გარშემო ისეთი მდუმარება სუფევდა, რომ მაიკომ, როცა ეტლიდან
თავი გამოჰყო, თითქმის შიშით წამოიძახა:

— ქა, რა შორს წამოვსულვართ!

დავითმა ხელი გაუნოდა. მაიკო არ გაუძალიანდა, ოღონდ ეტლიდან თავისი
ხაბარდიანი კაბით გადმოსვლა გაუჭირდა.

ერთხანს გზატკეცილს გაჰყვნენ. საბურთალოს აღმართთან მარცხნივ
გაუხვიეს. ვერის წყალს მიადგნენ. თვალით დაზვერეს ტირიფები, რომელთა
ოდნავ ათრთოლებული ტოტები განიერი ნაკადულის გამჭვირვალე ტალ-
ლებს ეთამაშებოდნენ. ისევ წინ წავიდნენ. ჩიტვაშლას და ქაცვის ბუჩქნარს
შორიახლო მიჰყვებოდნენ. წინ ხოხობი აუფრინდათ და სწრაფად გაუჩინარდა.
მაიკომ მზის სხივების ჩქერში წითელ-მწვანედ გაელვებულ ფრინველს თვალი
შეასწრო, აღტაცებით შესძახა:

— ვიშ, რა ლამაზია!

დავითი გაჩერდა, ნადირობის ტრფიალს ლაპარაკის საღერღელი აეშალა.
გატეხილი ხიდის ქალაკთა ხობბები და ლისის ტბის იხვები მოაგონდა. მერე
ულრანი ტყეების ნადირს გადასწვდა. გატაცებით ლაპარაკობდა, თავდავინ-
ყებით, როცა თავისი მწევარ-მეძებრებიც ახსენა, სახეზე ისეთი მიმზიდველი
ღიმილი გადაეფინა, რომ მაიკო უნებლიეთ მიეკრო და ალერსიანად გაუღიმა.
დავითმა ეს ვერ შეამჩნია. ნადირობაზე ლაპარაკს კონის ჩადგმა და თევზის
ჭერის ამბები მოაყოლა. მობეზრებულმა მაიკომ თავი მოაგონა:

— რა ვქნა, აქ რისთვის მომიყვანე, დავით?

დავითს ნელანდელი მადლიანი ღიმილი გაუქრა ბაგიდან, სამაგიეროდ, ჩვეულებრივ მკაცრ სახეზე ისეთი გასაწყლებული ვედრება აესახა, რომ მაიკოს მყისვე გუნება გაუფუჭდა.

ჩიტვამლას ბურჭების კენ გაიხედა და რაკი დავითი ადგილიდან არ დაიძრა, თვითონ გაემართა იქითკენ, ბალახებში დაჯდომაც ისევე გაუჭირდა, როგორც ეტლიდან გადმოსვლა. ფეხსაცმელები გაიძრო, კაბის განიერი კალთები გაჭირვებით მიალაგ-მოალაგა, ჯერ ფეხის ლამაზი კოჭები გამოაჩინა, მერე მუხლის თავები. ტირიფებისკენ შურიანი თვალებით გაიხედა და ინატრა:

— იჰ, ნეტავ მეც იმ ტირიფებივით ჩამაყოფინა წყალში ფეხები!

დავითი ისევ ფეხზე იდგა და აღტაცებული დაჰყურებდა.

— რა ლამაზი ხარ, მაიკო!

ნარმოთქვა მან ისეთი მღელვარებით, როგორიც მხოლოდ პირტიტველა ყმანვილებს უხდებათ.

მაიკომ ხმა არ გასცა. კაბა აჩქარებით გაისწორა. აქა-იქ გამოჩენილი სიტყვლე მიმალ-მომალა (ვს დავითმა კდემამოსილებაში ჩამოართვა და განზე გაიხედა), ბალახის ღერო მოგლიჯა და ყურადღებით დააცქერდა.

— რა ლამაზი ხარ, მაიკო!

გაიმეორა მიზნედილი ხმით დავითმა, უკვე გაბუტულ ქალს გვერდით მოუჯდა და დიდხანს, დიდხანს უყურა მის თაფლისფერ თვალებს, რომელნიც სულ უფრო და უფრო მუქდებოდნენ და განუჭვრეტელნი ხდებოდნენ. ქალი გაუნძრევლად იჯდა. გაუნძრევლად ეკიდნენ მის ყურებზე მარგალიტის გრძელი საყურეები და მხიარულად კრთოდნენ მზის სხივებზე, დიდგულას მწვანე ფოთლებში გარდიგარდმოდ რომ იჭრებოდნენ და ქალის ცალ ლოყას ანათებდნენ.

დავით გერმანოზიშვილმა უფრო ახლოს მიიწია მისკენ და მას იმავე სიტყვით მიმართა, რა სიტყვითაც მხოლოდ საკუთარ დას მიმართავდა ხოლმე, დას, რომელიც მას გაგიჟებით უყვარდა.

— სულო! რომ იცოდე, როგორ მიყვარხარ! ჯერ არავინ არასდროს ასე არ მიყვარებია. არ დაიჯერებ, მაიკო?

სუფთა, აუმღვრეველ, თავანკარა სიყვარულს და ქალის თანაგრძნობას მონყურებული თავადი ისევ თავისი გულის მოძრაობაზე ალაპარაკდა, თავის უსაზღვრო, თავდადებულ სიყვარულზე გრძლად გაუბა საუბარი ქალს, რომელსაც გულმინდა სიყვარული ერთადერთი მამაკაცისათვის ჰქონდა შენახული.

ქალი დუმდა. ხმას არ იღებდა.

როცა დავითი იმისი კაბის ბოლოს დასწვდა, უკვე გვიან იყო. ქალს აბზუე ბულ ტურზე ორი თითი დაედო, რათა მთქნარება როგორმე აელაგმა.

თავის სახტად დარჩენილ არშიყს რომ შეხედა, ისევ გამხიარულდა.

საერთოდ, როცა მაიკო კურტანიძე რომელიმე მამაკაცს სინანულით ნებდებოდა, ურცხვი და მოურიდებელი ხდებოდა.

ახლა ის დანებებას არ აპირებდა, მაგრამ თავის ჩვეულებას მაინც არ უღალატა.

კაბის ბოლოები ხელში სიცილით აკრიფა, ზედიზედ რამდენიმე ნაკეცი გამოაჩინა და გაკვირვებულ თავადს ცივი წყალი გადაასხა.

— სად მიძვრები, დავით? სანამ ამ თახჩებს გაივლი, აქ დაგვალამდება, რასაც შენ ეძებ, ის ბოლო თახჩაშია!

დავითი ზარდაცემულივით გაქვავდა. სატრფოს უნმანურმა სიტყვებმა ერთბაშად გამოაფხიზლა. ნაოცნებარ-ნალოლიავეები სიყვარული ხუხულა-სავით დაენგრა. ბრაზი ცეცხლივით ნაეკიდა. კვლავ მოუხეშავ და ტლანქ მაკაცად იქცა. ალაფის ცოლს აშოლლანურად შემოხვია ხელები და ბალახებში გააგორა. მაიკოსათვის ეს მოულოდნელი იყო, მაგრამ არ დაიბნა. მტკიცედ ჰქონდა გადანყვეტილი, მას არასოდეს არ დანებებოდა. ხელი ღონივრად ჰკრა (გამრჯე ცოლის ღონიერი ხელი), მკლავებიდან გაუსხლტა, ზეზე ნამოიჭრა (უფრო ლალად, ვიდრე დაჯდა) და ტირიფებისკენ გაიქცა.

დავითი ზღაზენით ნამოდგა. დაბარბაცდა. ცხენიდან ახლად გადმოსულივით გაალაჯამისკენ. გაოცებული თვალი გააყოლა. მერე სინანულმა შეიპყრო. ახლა ის სავსებით დარწმუნებული იყო, რომ ქალაქელი ქალის ხუმრობა მეძავის უხამსობად მიიღო. დარწმუნდა და თავი საყვედურებით აიკლო. გაქცეულ მაიკოს დაედევნა.

მაიკოს განიერი კაბა აბრკოლებდა, მაგრამ ცდილობდა ჩქარ-ჩქარა ევლო. ტირიფთა ტოტებს ქვეშ თავს ღუნავდა, ისევ ნელში სწორდებოდა, კვლავ იღუნებოდა, გზას გაჭირვებით იკვლევდა და უკან არ იხედებოდა. ერთგან ფეხი დაგუბებულ წყალში ჩაუვარდა, ნანუნი ტანსაცმელზე შეესხა, მაგრამ არ გაჩერებულა. გზისკენ იყურებოდა და ჩირგვებში გასასვლელს ეძებდა. გზაზე თითქმის სირბილით გავიდა და მხოლოდ აქ, სამშვიდობოზე გასულმა, შედარებით დინჯი ნაბიჯით მიაშურა ეტლს.

ხიდზე ტანწერილი ბიჭი იყო გადაყუდებული, ზურგით იდგა, თავზე ქუდ-ჩამოფხატული. მაიკომ ის ვილაცას მიახმავდა, მაგრამ მხოლოდ ერთი ნამით შეაჩერა მასზე თვალი, ეტლში ავიდა და მეეტლეს დაუყვირა:

— გარეკე!

მეეტლემ მისკენ გულგრილად მოიხედა, თამბაქოს ლეჭვა შეაჩერა, გადააფურთხა და სახელენილ ქალბატონს უტიფრად უთხრა:

— თუ ფულს თქვენ გადაიხდით, ვაუბატონს აღარ მოვუცდი.

მაიკო კურტანიძეს ფული თან არ დაჰქონდა, რადგან არსად არაფერს ხარჯავდა.

რაც კურტანიძეების ოჯახს სჭირდებოდა, ის ერთ ნოქარს მოჰქონდა.

მაიკოს ბრაზმა აჰკრა სახეზე. ქალაქიდან შორს რომ არ ყოფილიყო, ეტლიდან გადმოვიდოდა და ფეხით ნავიდოდა სახლისკენ. იძულებული იყო „ვაუბატონისთვის“ მოეცადა.

ისიც მალე გამოჩნდა, ეტლში ასვლისთანავე, ბოდიში მოუხადა შუბლშეკრულ ქალს.

— მაპატიე, მაიკო!
მაიკომ ხმა არ გასცა.
— ნავიდეთ.

ხრინნმოდებული ხმით ასძახა მეეტლეს დავით გერმანოზიშვილმა.

4. გამოსოჯება

მართალი მოგახსენოთ, არ ვიცი, როგორ ეტრფიან და როგორ იგებენ დიაცის გულს.
უოშინგტონ ირვინგი, „მთვლემარე ხეობის ლეგენდა“

ეტლი რახრახით დაიძრა ადგილიდან.

სწორედ ამ დროს ხიდზე გადაყუდებული ტანწვრილი ბიჭი მარდად მოტრიალდა, სწრაფი ნახტომით ეტლთან გაჩნდა, მის უკანა ლერძზე აბობლდა, გრძელი ხელები გამალა, მოსაჭიდებელს მოეჭიდა და ეტლის ზურგს ჯვარცმულ ქრისტესავით გაეკრო.

ეტლში მსხდარნი ჩუმად იყვნენ.

მაიკოს პირველი გაცეცხლება უნელდებოდა. მშვიდდებოდა. კაბის კალთების დალაგებით გაერთო.

ისევ თამაშის გუნებაზე დამდგარი, ყასიდად ნირნამხდარი თავადისაკენ გაბოროტებული იყურებოდა და უბღვეროდა.

დავითს ისეთი დაღრეჯილი სახე ჰქონდა, მაიკოს კინალამ სიცილი წასკდა. თავი შეიმაგრა.

თავისებურად ლამაზ და ბრგე დავით გერმანოზიშვილს დაგვიანებული სიყვარულით გამონვეული ჭმუნვა არ უხდებოდა, რალაცნაირად ამახინჯებდა, აბერებდა.

გახანგრძლივებული დუმილი მან ვედრებით დაარღვია:

— სულო! თუ არ გინდა ჩემი ცოდო დაიდო, შემირიგდი და მაპატიე.

— თავადო დავით! — შეურაცხყოფილი ქალის ტონით უპასუხა მას მაიკომ, — მე პატიოსანი კაცის პატიოსანი ცოლი ვარ. თვითონაც არ ვიცი, რა დამემართა. მომწონდით და, ღმერთმა იცის, აგყევით კიდევ. თქვენ რომ რიგიანად მოგესურვებინათ, ვინ იცის, ჩვენი ამბავი რითი გათავდებოდა. მაგრამ, იცოდეთ, ლოგინს ყველგან ვერ გამაშლევინებთ. ამნაირი ქალები მერიამ-ბეგუმის სახლში მოიკითხეთ — და რაკი მალალი წრის ქალების მდგომარეობა შურდა და თან ისინი სძაგდა კიდევ, ზიზლით დასძინა, — თქვენც გეცოდინებათ, იქ მაჭანკლებს ქმარშვილიანი კნეინები დაჰყავთ!

კნეინების აუგად ხსენებამ ჩვეულებრივ ფიცხი დავით გერმანოზიშვილი არ გააბრაზა, პირიქით, მაიკოს პატიოსნება დაუდასტურა.

— ვიცი, ვიცი, მაიკო! პატიოსანი ქალი ხარ. ტირიფებს ქვეშ რომ გარბოდი და გიყურებდი, მაშინ ერთხელ კიდევ დავრწმუნდი. აკი ამიტომ შემეყვარდი კიდევ!

რაც უფრო მეტს ლაპარაკობდა სიყვარულზე დავითი, მით უფრო ბრაზდებოდა მაიკო. განზე გაიხედა, პირი აღარ უჩვენა.

იმის თავადობამ მის თვალში ძველი მიმზიდველობა დაკარგა. იოტისოდენა ანგარიშს აღარ უნევდა.

სამაგიეროდ, დავითს გაჭირვებით ნაპოვნი სატროფოს დაკარგვის შიში შემოენთო, მუხლებში ჩაუვარდა, შეჰღალადა:

— ნუთუ აღარასოდეს დამიბრუნდები, მაიკო!

— არასოდეს!

გადაჭრით გადმოუგდო მაიკომ.

თავი დედოფალივით ასწია.

ასე ამაყად ვერც ერთი გერმანოზიშვილი ვერ მოიღერებდა ყელს.

მის ფერხთით თავადი ეგდო.

მას, ვაჭრის ცოლს, ეს არაჩვეულებრივ სიამოვნებას ჰგვრიდა. მდაბიო ქალი (შეუდარებლად მასზე მდიდარი, მაგრამ მაინც მდაბიო) თავადზე თავის გამარჯვებას ზეიმობდა. და რაკი ეტლიდან ჩამოსვლის შემდეგ ამას ველარსად ეღირსებოდა, გულში ეტლის სრბოლის გახანგრძლივებას ნატრობდა.

დავითმა ისევ მუდარით შესთხოვა:

— ნუთუ წელანდელ საქციელს არ შემინდობ, მაიკო!

ალაფის ცოლმა ისევ ერთადერთი სიტყვა გადმოუგდო:

— არასოდეს!

— გემუდარები, გეხვენები.

მაიკომ მოკლედ მოუჭრა:

— გათავებულ საქმეს აღარაფერი ეშველება, თავადო!

— მაინც ისეთი რა დავაშავე?

— ისეთი არაფერი.

გულახდილად უთხრა ეტლის ბალიშზე გადაღმერთილმა მაიკო კურტანიძემ, თან ენას კბილი დააჭირა, რათა არ გასცინებოდა.

ეცინებოდა, რადგან წელანდელი მისი საქციელის მიზეზს ყმანვილივით შეყვარებული თავადი ვერასოდეს ვერ გაიგებდა.

წელან ვერის წყლის პირზე, მაღალ ბალახებში, აშოლლანურად მკლავის ერთი მოქნევით დაბლა გაგორებულმა მაიკომ მოულოდნელად აღმოაჩინა, რომ მისი დახანებული მიჯნური ქალების უნახავი სრულიადაც არ იყო, როგორც ამას, აუცილებელი დასასრულის მოლოდინით მობეზრებულს, მისი სევდიანად ნათქვამი არშიყული სიტყვები აფიქრებინებდა ხოლმე. იქ პირველად მიხვდა და დარწმუნდა, რომ თავადს იგი თავდავინყებით უყვარდა. მიხვდა და ბრაზი წაეკიდა. დავით გერმანოზიშვილი მისგან იმას მოითხოვდა, რის უფლებაც მხოლოდ გრიგოლ ზანდაროვს ჰქონდა, — სიყვარულს.

— მაიკო, შენი უკანასკნელი სიტყვა რა არის?

მოესმა ფიქრებში წასულ ალაფის ცოლს.

— ის არის, რაც გითხარი, — ბრაზით უპასუხა მაიკომ.

მარცხს დავითი ადვილად ვერ ურიგდებოდა. იცოდა და გრძნობდა: ამ ქალთან განშორება მოსვენებასაც დაუკარგავდა და ძილსაც დაუფრთხობდა. უკვე ახლა ისეთნაირად იყო გაოგნებული, რომ ვაჭრის ცოლის ბაგეზე ზიზღნარევი ღიმილს ვერ ამჩნევდა და მისი ჯიუტი დუმილი შეურაცხყოფილი ქალის უსიტყვო საყვედურად ეჩვენებოდა.

როცა ქალაქის პირველი სახლები გამოჩნდნენ, მაიკომ ეტლის გაჩერება მოითხოვა.

— ჯერ კიდევ შორსა ვართ, მაიკო! — დაბნეულად უთხრა თავადმა.

— არა უშავს, ფეხითაც კარგად ვივლი. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, თავადო!

ეტლიდან გადმოხტომა მოინდომა, მაგრამ გაუჭირდა, განიერი და გრძელი კაბის ბოლოები ფეხებში დაებლანდა. დავითმა ხელი მიაშველა. მაიკომ მას ისეთნაირად მოხედა და შეუბღვირა, თითქოს მის წინ დიდგვაროვანი თავადი კი არ ყოფილიყო, არამედ ბართლომე კურტანიძის ნოქარი.

დავითმა მრისხანედ შეჰკრა წარბი.

მხოლოდ ახლა მოაგონდა, რომ წელან ვაჭრის ცოლთან ირცხვენდა და იმდაბლებდა თავს. მაგრამ ღირსების შელახვის გრძნობა დიდხანს არ შერჩა მის მკაცრ სახეს. როცა მაიკომ ორივე ხელით კაბის ბოლოები ერთი წამით ასწია და თავისი კობტა ფეხები გამოაჩინა, თავადს წელანდელზე უარესად შემოენტო მისი სიყვარული. მზის შუქით განათებული ლამაზი ქალი კიდევ უფრო მომხიბვლელად ეჩვენა. მხოლოდ ახლა შეამჩნია, რომ ალაფის ეს პირმწყაზარი და თვალტანადი ცოლი ძალიან ჰგავდა სილამაზით განთქმულ კნეინა გოსტაშაბიშვილს.

5. მსტოვარი

უნდა უყურო და არა უსმინო.

ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

მაიკომ ეტლს უკნიდან მოუარა, რადგან ცხენების წინ გზის გადაჭრა არ უნდოდა. უცებ ცხვირით იმ ტანწვრილ ბიჭს დაეჯახა, რომელიც წელან ხიდზე იყო გადაყუდებული. მის წინ ბართლომე კურტანიძის ახალგაზრდა ნოქარი იდგა.

— აქ რას აკეთებ, ასლან? — შესძახა გაკვირვებულმა მაიკომ.

ნოქარმა ცუდლუტი ღრეჭით მოუგო:

— მე ყველგან დავდივარ, ქალბატონო!

ბართლომე კურტიანიძე მას, მართლაც, ყველგან დაატარებდა: ქუჩებში, დუქნებში, მაღაზიებში, ქარვასლებში, საბაუოებში, ქალაქთან მისასვლელ გზებზე და კარანტინებში. მის მსტოვარს ყველაფერი უნდა გაეგო, დაეყნოსა და მისთვის შეეტყობინებინა.

ამიტომ თითქოს მოულოდნელი არ უნდა ყოფილიყო მასთან ვერის ძველ ხიდზე შეხვედრა.

მოუხედავად ამისა, მაიკოს მაინც მოუსვენარმა აზრმა გაუელვა თავში.

დავით გერმანოზიშვილის ეტლი ისევ ერთ ადგილზე იდგა.

მაიკომ მისკენ აღარ მიიხედა. ფეხს აუჩქარა. შინ ოდნავ შეფიქრიანებული დაბრუნდა. ყურადღებად გადაიქცა. სადილად ცოტა ხნით შინ მოსულ ბართლომეს ვერაფერი შეატყო. სადილზე ისე დასხდნენ, როგორც ყოველდღე სხდებოდნენ. უხმაუროდ.

როცა ბართლომე შინ იყო, მაიკოს ბიჭები გასუსულები იყვნენ. უფროს ბიჭს მუდამ სერიოზულად ეჭირა თავი, შუათანას და პატარას ცელქობით ლოყები ჰქონდათ დანითლებული, მაგრამ ახლა გატრუნული შეექცეოდნენ უგბილად მოხარშულ კერძს, ცხელ წყალში გახსნილ სისირს.

ბართლომე თავჩაღუნული ხვრეპდა წვნიანს. საკუთარი ხელით გათლილ ხის კოვზს ნელა ამოძრავებდა. საერთოდ ცოტას ჭამდა და ბევრს მუშაობდა.

მაიკო დროდადრო ფრთხილად ავლებდა თვალს ქმარს. უკმაყოფილების ნატამალს ვერ ატყობდა. ახლაც ისევე პირმოღუშული და დამუნჯებული იჯდა, როგორც მუდამ — შინ თუ გარეთ.

ერთი რამ ცხადზე უცხადესი იყო: დადევნებულ მსტოვარს მისთვის ყველაფერი უნდა ეთქვა და იმასაც ყველაფერი სცოდნოდა.

ასლანა ყველა ანგარიშს თავის რიგზე აბარებდა პატრონს. თან მარტო დღეს არ უნდა დასდევნებოდა.

დავით გერმანოზიშვილთან ქალაქის ბულვარზე სეირნობის დროს ისიც, ჩანდა, შორიახლო დაეხეტებოდა.

ერთი სიტყვით, შეყვარებული თავადის ყველა უგერგილო პაემანის მონმე უნდა ყოფილიყო.

მაიკოს ქმრის გაკეთებული კოვზი გაუჩერდა ხელში. ჩაფიქრდა.

ამკარა იყო, ქმარი ცოლს აღარ ენდობოდა.

მაიკო მათლაფის კიდებზე კოვზით სისირის მარცვლებს სრესდა და გამალებით ამის მიზეზს ეძებდა.

ქმარს გაკოტრებულ თავადთან მისი კურკური არ უნდა მოსწონებოდა. არა, არა, რა თქმა უნდა, ეჭვიანობის გამო არა (ეს სულ საფიქრებელი არ იყო, რადგან ქმარი მისგან მხოლოდ გარჯას, ოჯახის მოვლას, დარეცხვა-დაკერებას და ღამ-ღამობით ძილის წინ, გამთბარ წყალში ფეხების დაბანას მოითხოვდა, მის საყვარლებზე კი ყურს არ იბერტყავდა, არც თვითონ მაიკო უწევდა ანგარიშს მეზობლების ენის დალდალანს), არამედ იმიტომ, რომ ცოლს ჩაბარებული ფული არსად შემოხარჯვოდა.

მართლაც, ზოგი გაკოტრებული თავადი სოვდაგრების გარყვნილი ცოლუ-
ბის ხარჯზე ცხოვრობდა და ღამეს ორთაჭალის ბალებში ათენებდა.

თავადი დროს ატარებდა, სოვდაგარი იხარჯებოდა.

მაიკო ამ აზრს დაადგა.

ამაზე ფიქრობდა და თან გუნებაში ეცინებოდა, რადგან ქმრის სალაროს
ცერბერივით დარაჯობდა, მონახვეჭ-მოგებულს ბართლომესავით ისიც
ზედ დაჰკანკალებდა და ხელიდან გროშს ვერავინ გააგდებინებდა. ეს მისმა
ქმარმაც კარგად იცოდა, მაგრამ მაიკო მაინც ქალი იყო და, ალბათ, ბართ-
ლომე სიფრთხილის თადარიგს იჭერდა.

მაიკო შეფიქრიანდა.

გასაღებების ჩამორთმევა ისევე ძნელად გასაძლისი იქნებოდა მისთვის,
როგორც ზანდაროვის გულგრილობის ატანა.

თუ მის ქმარს ახლა არაფერი წამოსცდა, ალბათ, სათქმელს სალამოს,
ძილის წინ ეტყვის.

პასუხი მაიკოს უკვე მზად ჰქონდა.

იმ გატუტუცებულ თავადს ისეთნაირად გაასუფთავებდა, რომ თვით
ბართლომე კურტანიძეს, რომელიც გაცილებული ჯერ არავის ენახა, გულია-
ნად გააცინებდა.

სალამოს, ძილის წინ, ტახტზე ტომარასავით მიგდებულმა ბართლომემ
ცოლს ზურგი შეაქცია და ხვრინვა ამოუშვა.

მაიკოს გაელიმა. პირჯვარი გადაიწერა და თავი სასთუმალზე დადო. მის
თვალებს ძილი მაინც არ მიეკარა.

გათენებისას ქმარს დააკვირდა, მაგრამ ვერაფერი შეამჩნია.

იმ დღემაც ჩვეულებრივ გაიარა.

არც მეორე დღეს მომხდარა მნიშვნელოვანი რამ.

არც მესამე დღეს.

ერთი კვირის შემდეგ კი ისეთი ამბავი დატრიალდა, რამაც კუკიის მთელი
უბანი ფეხზე დააყენა და ააყაყანა.

6. ალაფის განაჩენი

განა შეიძლება იმაზე მეტი სიცრუე, იმაზე მწარე დაცინვა, რასაც ეს
ოთხი სიტყვა გულისხმობს: კანონის წინაშე ყველა თანასწორია.
ვიდოკი, „მემუარები“

ბართლომე კურტანიძის კარ-მიდამოს ველარ იცნობდით, გაიზარდა და
გაფართოვდა.

წყლის წისქვილების გაყოლებით კუკიიდან ჩულურეთამდე, გამდიდრე-
ბულმა ალაფმა ნელ-ნელა შეისყიდა მინა-ადგილი.

ქალაქის ფარგლებში შეუმჩნევლად შემოსულ კუკიასა და ჩუღურეთში ჯერ ისევ ცხოვრობდნენ ძველი გლეხკაცები.

ბართლომემ ზოგს ფული დაახარბა, ზოგი მოატყუა, ზოგი ქრთამით დაიყაბულა, ზოგს ძალა დაატანა, ზოგსაც, ვინც მის ვალებში ყელამდე იყო ჩაფლული, მუქარით ნასყიდობის ქალაქდზე ჯვარიც დაასმევინა და გამურული თითიც დაადებინა. მის მინაზე უბრალო, სახელდახელოდ აგებული ქობმახები და ხუხულები გაჩნდა. შიგ ფეხზე მოვაჭრენი, ხელმოკლე ხელოსნები, დღიურად მომუშავენი და მათხოვრები ცხოვრობდნენ. მათგან ბართლომე ქირას იღებდა. მალე შემოსავალი ეცოტავა. მათი აყრა-გაძევების თადარიგი დაიჭირა და ქობმახების დაცლა მოსთხოვა.

ქრისტეს ტირილი გაიმართა.

ბართლომემ არავინ შეიბრალა.

მუდამ დამუნჯებული სხაპასხუპით ალაპარაკდა და ქადილ-ძახილით იქაურობა გააყრუა. ხელში სასამართლოს ქალაქდები ეჭირა და ყველას ციხეში დაღობით ემუქრებოდა.

მუქარამ ვერ გაჭრა.

ლარიბებმარკალი შეკრეს და ალაფის ნოქრები ალიზით ნაგებ და ტალახით შელესილ ქოხებს დასანგრევად ვერსაიდან მიუდგნენ.

გაავებულმა ალაფმა ლარიბ მდგმურებს პოლიცია დააყენა თავზე. ლარიბები პოლიციას კეტებით და ქვებით დახვდნენ. თავიანთ ქობმახ-ხუხულებთან ახლოს არ მიუშვეს და დაიფრინეს.

თავგზადაკარგული ალაფი საჩივლელად მეფისნაცვლის კანცელარიაში გაიქცა. თან წყევლა-კრულვით პატარა ბოხჩა ნაილო, რომელშიაც სინანულით გადათვლილი ასიგნაციები ელაგა.

მეორე დღეს პოლიციაც მოვიდა და ჯარისკაცების ოცეულიც ოფიცრის მეთაურობით.

ლარიბები ისევ კეტებს ეცნენ და ქვებიც ბლომად აკრიფეს. უკან ატირებული ცოლ-შვილი ედგათ, წინ — შეიარაღებული პოლიციელები და ჯარისკაცები. ჯიუტად იდგნენ, კეტებს ხელში ატრიალებდნენ, ქვებს სამიზნოდ იმარჯვებდნენ. ქობმახების უბრძოლველად დატოვებას არ აპირებდნენ. არც ჯარისკაცების თოფებზე აპრიალებული ხიშტების ეშინოდათ.

ოფიცრის გაფრთხილებას არავინ ყური არ ათხოვა.

მაშინ ოფიცერმა ხელი მალლა ასწია.

ჯარისკაცებმა თოფები ჰაერში დასცალეს.

არავინ ფეხი არ მოიცვალა. არავინ არ შეირყა. ოღონდ გაშმაგებულებმა კბილთა ღრჭენას მოუმატეს და თვითონაც ჰაერში კეტები დაატრიალეს. ეტყობოდათ, მტკიცედ ჰქონდათ გადანყვეტილი თავიანთ ქოხებთან დახოცილიყვნენ, ვიდრე ცოლ-შვილიანად ღია ცის ქვეშ დარჩენილიყვნენ.

ერთმანეთზე მჭიდროდ მიკრული კაცები განზე გადგნენ, როგორც ლახტის თამაშის დროს აკეთებენ ხოლმე, კეტის თავები მინაზე დადეს და მოსაქნევად მოემზადნენ.

ოფიცერმა ისევ ამართა ხელი.

ჯარისკაცებმა თოფები კეტებით და ქვებით შეიარაღებულ ღარიბებს დაუმიზნეს.

მაიკომ ხელები აიფარა თვალებზე.

ბართლომე გაუნძრევლად იდგა. მხოლოდ გრძელი ულვაშების ბოლოები უკანკალებდა ოდნავ, ხოლო სქელ ტუჩებში ჩახლართული ბოროტი ღიმილი ისეთნაირად გაქვავებოდა, რომ ერთი წამით შემკრთალი, დამფრთხალი უფრო ჩანდა, ვიდრე გაბოროტებული.

ოფიცერი დინჯი ნაბიჯით გაემართა იმათკენ, ვინც მზად იყო, ძალისთვის ძალა დაეხვედრებინა.

ერთხელ კიდევ გააფრთხილა ისინი.

პასუხად ზიზღში გალესილი დუმილი მიიღო.

შეყოყმანდა. თავი უკმაყოფილოდ გადაიქნია. სწრაფად შეტრიალდა და გან-განზე სიარულით და ჩქარი ნაბიჯით უკან გაბრუნდა, რათა ბურთი და მოედანი თოფმომარჯვებული ჯარისკაცებისათვის დაეცალა.

ჯერ საშინელი, მტანჯველი სიჩუმე ჩამონვა, მერე დედაკაცები და ბავშვები დასაკლავი საქონელივით აბლავლდნენ.

ოფიცერს მალლა ანეული ხელი გაუშეშდა.

შეშინებული მაიკო ქმარს უნებურად მიეყრდნო და მყისვე იგრძნო, რომ ისიც შინაგანად ცახცახებდა.

იმათ, ვინც აქამდე გაკერპებული იდგნენ და მზად იყვნენ სიკვდილს დახვედროდნენ, უკან მოიხედეს და აბლავლებული ცოლ-შვილი რომ დაინახეს, თითქმის ერთდროულად დაყარეს კეტები და ქვები.

მაიკომ შვებით ამოისუნთქა.

ბართლომემ ულვაში ბოროტი ღიმილით გადაიგრიხა.

დამარცხებულ ღარიბებს პოლიციელებმა და ჯარისკაცებმა ხარახურით და ჯამ-ჭურჭლით გავსებული ბოხჩები და ძველი ტომრები ზურგზე აჰკიდეს და ცოლ-შვილიანად ნინ გაირეკეს.

ქოხმახები და ხუხულები ბართლომე კურტანიძის ნოქრებმა და მუშებმა დაანგრეს, მინასთან გაასწორეს.

მეორე დღეს ამ ნაპარტახალზე, რომელსაც მდიდარი ალაფი უკვე ლობეს ავლებდა, გუთნეული გაატარეს და სულერთიანად გადახნეს.

— აქ ვაზს ჩავყრით, მაიკო! — უთხრა ცოლს აივანზე გადმომდგარმა ბართლომემ, მტკვრისკენ ხელი გაიშვირა და სივრცეში ფართო წრე შემოხაზა. თავის თავს ხმამაღლა უთხრა:

— ესეც შენი საკურტანიძეო, ბარაქალა, ბართლომე!

მაიკომ მორიდებით შეხედა მას. პირველად იგრძნო შიში ქმრის მიმართ.

უცებ ბართლომე მისკენ მოტრიალდა და, სხვათა შორის, გადაულაპარაკა:

— გაიგე, ქალო, ზანდაროვი ცოლს ირთავს.

მაიკო პირველად არ გებულობდა ამ ამბავს, მას მხოლოდ ის გაუკვირდა, რომ ეს დამუნჯებულმა და დაყრუებულმა ბართლომე კურტანიძემაც იცოდა. ცნობისმოყვარეობამ წასძლია:

— ეგ შენ საიდან იცი?

— ვაჭარმა ყველაფერი იცის, — უბრალოდ მიუგო ბართლომემ და ისევ თავის საკურტანიძეს გადახედა.

დიდხანს იდგა და უყურებდა. რალაც აზრით შეპყრობილს, ღონიერი მუშტები დასთანდაზზე ისეთნაირად დაელაგებინა, თითქოს ვინმეს დარტყმას უპირებსო.

კარი ოცდამეოთხე

1. ბერთუბნელი ნათლია

ნახვა ცოდნას ნიშნავს.
ონორე დე ბალზაკი

გრიგოლ ზანდაროვი მხიარულად დაეშვა გერმანოზიშვილების სახლის კიბეზე. ხელში მალალ, პრიალა ქუდს ათამაშებდა და პირზე კმაყოფილი ღიმილი დასთამაშებდა. წინ ფეხშიშველი დედაბერი შეეფეთა. დედაბერმა მას ცნობისმოყვარეობით და დაკვირვებით ამოხედა, გზა რიდით დაუთმო და დაღლილი კიბის რიკულს დაეხვინა.

ზანდაროვმა დედაბერს არავითარი ყურადღება არ მიაქცია და გვერდით არხინად ჩაუარა. დედაბერმა განცვიფრებული თვალი გამოაყოლა და სანამ ის სადარბაზო კარს მიაღწევდა, გაკვირვებულმა დაუძახა:

— იოსებ!

ზანდაროვი გველნაკბენივით მოტრიალდა.

დედაბერი გაშტერებული დაჰყურებდა და თან პირჯვარს იწერდა.

— რანაირად გამოცვლილხარ, ბიჭო?! რალა ბატონი, რალა შენ!

ზანდაროვმა მყისვე იცნო გერმანოზიშვილების ძიძა და საკუთარი ნათლია. იცნო და რეტდასხმული გაჩერდა.

ნამდვილად ის იყო, მისი ნათლია. ძნელი არ იყო მისი ცნობა. ეს სოფლელი დედაკაცი უბერებელივით გამოიყურებოდა. ხალხის წიაღში გაზრდილი, დარსა და ავდარს შეჩვეული, ჯერ ისევ ჯან-ლონით იყო სავსე. მას მხოლოდ მისი სახელი არ აგონდებოდა, რადგან წარსულზე არასოდეს ფიქრობდა (ამიტომ მანანა გერმანოზიშვილზე დაქორწინება პატივმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად სჭირდებოდა, შურისძიების გრძნობა კი მის გულს ახლოს არ ეკარებოდა). ზანდაროვს თვალი არ ატყუებდა, კიბეზე მის წინ მისი ნათლია იდგა, მასზე შეყვარებული და გადაგებულ-გადაფაფრებული. მიუხედავად ამისა, მაინც შიში ეუფლებოდა. არ უნდოდა უბრალოდ გაფუჭებულიყო. გაკვირვებულის იერი მიიღო, დედაბერს კიბეზე გულგრილად აუგდო:

— დედი, შენ ვილაცხას მიმამსგავსე. მე გრიგოლი მქვინან.

— არავისაც არ მიგამსგავსე, — ეწყინა დედაბერს, — შენ გერმანოზიშვილების ყმა ხარ, ფანდურაანთ იოსება.

— გაგიჟდი, დედაკაცო?

— თავს რათ იკატუნებ?

— შენ იცი, მე ვინა ვარ?

- ვიცი.
- მე გრიგოლ ზანდაროვი ვარ.
- ბიჭო, ვის ატყუებ?
- ვისაც გინდა, ჰკითხე ჩემი სახელი და ვინაობა.
- ეგ არის დაგიჯერე! ტიტლიკანა ხელში მეჭირე, როცა მღვდელმა იოსები დაგარქვა. ეგ სახელი სადღა იშოვნე?
- რას ლაპარაკობ, დედაკაცო? თუმცა, რა უნდა გელაპარაკო? ისედაც ბევრი დრო დავკარგე.
- სად მიგეჩქარება? ჯერ ხომ პოლიცია არ მოსულა. თუ გაიქცევი, დავიჭვრებ და დავითიც აქ გაჩნდება.
- ზანდაროვი ერთი ნახტომით გაჩნდა დედაბერთან.
- სუ! არავინ გაგვიგონოს.
- უნებურად წამოსცდა ზანდაროვს და შეშფოთებით ზევით გაიხედა.
- გამოტყდი? — ჩაიციხა დედაბერმა.
- ნათლი, შენი მუხლების ჭირიმე! — ტეტოურად მოუქცია ზანდაროვმა.
- გაიანემ კაბის სახელოთი შუბლიდან ჭირის ოფლი მოსწმინდა.
- ბიჭო, სოსიკო, შენ რომ შიში არ იცოდი, ეგრე რამ წაგახდინა?
- ნათლი, ჩემსავით შენ არავინ გიყვარდა. ჩემთვისაც შენი დანახვა და გახარება ერთი იყო.
- ჰო, ჰო, ეგრე იყო, ნამდვილად ეგრე იყო.
- მერე შენს ნათლულს შენვე უნდა გამოჭრა ყელი?
- ეგ რომ მნდომოდა, ლაპარაკს რათ გაგიბავდი? ჩურჩულით იმიტომ გელაპარაკები, რომ ბატონებმა არ გაგვიგონ.
- მაშ ჩემგან რა გინდა?
- შენი ბედნიერება, სხვა რა უნდა მინდოდეს?
- გრიგოლს გული საგულეში ჩაუდგა. დედაბერი სიყვარულით შეათვალიერა.
- ვიცოდი, რომ არ გამწირავდი.
- რას ამბობ, ბიჭო! შენი დანახვა ქრისტეს დაბადებასავით გამიხარდა.
- მეც, მეც, ნათლი. რამდენი წელიწადია, ჩვენიანი არავინ მინახავს, არც შემხედრია.
- გაიანე გაჩუმებული აშტერდებოდა ზანდაროვს, სიხარულის ღიმილი ბებრულ ტუჩებზე პირწყალივით ადგებოდა. ეტყობოდა, მისგან კიდევ რაღაცის თქმას თუ ვიღაცის ხსენებას მოელოდა, მაგრამ ზანდაროვი მხოლოდ თავის თავზე ფიქრობდა. მოულოდნელად ნაპოვნ ნათლიას ერთხელ კიდევ ჰკითხა:
 - მაშ, ბატონებთან არაფერი წამოგცდება?
 - არაფერი. ოღონდ ერთი პირობა უნდა მომცე.
 - რა პირობა?
 - ამ ქალაქიდან სადმე გადაიკარგე.
 - რათა? რას მერჩი?
 - მეშინიან, დავითმა არ გიცნოს და არ წაგახდინოს.

გულაჩუყებულმა ზანდაროვმა ნათლიას ლოყაზე აკოცა. გაიანეს ეამა, თვალებიდან ცრემლი ჩამოენურა. თვითონაც მოეხვია ფანდურაანთ იოსებას.

— ბიჭო, სოსიკო. შენს გაზრდაზე მეც დავყარე ჯიგარი. არც დამეინყებიხარ, ჩემს ლოცვებში ყოველთვის გახსენებდი და გიგონებდი შენცა და ნათიასაც. ამ სახელის ხსენებამ ზანდაროვზე არავეითარი შთაბეჭდილება არ მოახდინა. ისევ შეშფოთებით გაიხედა ზევითკენ.

— ბატონები რომ თავზე ნამოგვადგნენ, რას იფიქრებენ?

— ფიქრი ნუ გაქვს. რაღაცას ვიტყვი, რამეს მოვიგონებ.

— შენი ჭირიმე, ნათლი!

ზანდაროვი ახლა უფრო თამამად მოეხვია მას, რადგან გერმანოზიშვილების აღარ ეშინოდა. უცებ მან დედაბრის შიშველ, დატალახიანებულ ფეხებს დაადგა თვალი, გაკვირვებულმა იკითხა:

— ფეხშიშველა რათა ხარ, ნათლი?

— ბიჭო, სოსიკო, შენ ძალიან მიყვარდი, მაგრამ მანანასავეით არავინ მყვარებია. იმას აღუუთქვი, იმის დაქორწინებამდე ფეხშიშველმა უნდა ვიარო.

ამ სიტყვებში ზანდაროვმა ახალი საფრთხე აღმოაჩინა, ახალი შიში შემოენტო. მთავარი მაინც ის იყო, რომ მისი მანანა გერმანოზიშვილზე დაქორწინება შეუძლებელი ხდებოდა.

— რათ ჩაფიქრდი, იოსებ?

— მარტო ერთი ფიქრი მაქვს, ნათლი. რითი გადაგიხადო სამაგიერო?

— შენი კარგად ყოფნით. მე მეტი არაფერი მინდა.

— სიმდიდრით ქალაქში ბევრი არავინა მჯობიან. რასაც ხელს დაადებ, შენი ჭირის სანაცვლო იყოს.

— მერე ეგრე რამ გაგამდიდრა, ბიჭო?

ზანდაროვმა გაიღიმა.

— ჭკუამ და გამჭრიახოვამ.

— ლამაზი იყავი და უფრო გალამაზებულხარ, მაგრამ სულ გამოცვლილხარ. ძლივს გიცანი.

ზანდაროვი დაინტერესდა.

— მაინც, როგორ მიცანი? სად ტეტია და სად — მე?

დედაბერმა გაიცინა.

— ტუჩის მაგ პატარა ნაჭრილობევით, რა მალამო არ დაგადე, რომ მოგშუშებოდა. ახლა ძლივს გაჩნია, ჩემს მეტი ვერავინ შეგამჩნევდა. მე მიმადლოდე, თორემ ქალები დაგინუნებდნენ.

უცებ დედაბერი ცნობისმოყვარეობით მიუბრუნდა ზანდაროვს.

— ცოლიანი ხარ, სოსიკო?

— არა, ნათლი.

— სანყალი...

გაიანემ დანყებული სიტყვა ველარ გააგრძელა, ხმა გაიკმინდა. ზემოთ, გერმანოზიშვილების ოთახებში, ხმამალალი ლაპარაკი გაისმა. კარებმა გაიჭრიალა

და კიბის ფოლორცზე დავით გერმანოზიშვილი გამოჩნდა. ზანდაროვს ფერმა გადაჰკრა. მთელი მისი ცხოვრება დედაბრის ერთ სიტყვაზე იყო შეგდებული. დედაბერმა დავითის გასაგონად ხმას აუმაღლა:

— სად მითხარი, გრიგოლ? სად უნდა მოვიდე?

— სოლოლაკში, სოლოლაკში, — საჩქაროდ მიუგო ზანდაროვმა, რომელსაც ისევ დაასხა შუბლზე ოფლის მსხვილი კოკრები, — ზანდაროვი იკითხე და ჩემს სახლს ყველა მოგასწავლის.

დავით გერმანოზიშვილი თვალედაჭყეტილი იყურებოდა მათკენ.

— გაიანე, შენ ზანდაროვს საიდან იცნობ? — ჰკითხა მან მანანას გამდელს, როცა ზანდაროვის ზურგს უკან სადარბაზო კარი დაიხურა.

— ძველი ნაცნობის შვილია, — უპასუხა კიბეზე ხვნიშით ამავალმა გაიანემ, — მაგის მამა ჩვენს სოფელში მოდიოდა, იარაღის სამღებროს იჯარით ალება უნდოდა. კარგი აზნაური იყო ცხოვრებული.

— ჰოო.

თავადმა ცას გახედა, უკმაყოფილოდ დააბუხუნა:

— კაცო, ამ თოვლმა აღარ უნდა გადაიღოს!

— მაშ, მაშ! — დაინუნუნა დედაბერმა, — შეშის დაჭრას ველარ ავუვედი.

თქვა და მხრებიდან თოვლის ჩამობერტყვა მხოლოდ ახლა მოაგონდა.

2. არ ვიცის დედა იცინის, ვიცის დედა სტირის

რაც იცით, იმას კლიტე დაადეთ.

მ. ლერმონტოვი

გამდელს მანანა ფანჯარასთან დახვდა. ვილაცას რალაცას ანიშნებდა და უღიმოდა. ზანდაროვი იყო. მარხილში იდგა და მალალ ქუდს ჰაერში გამოსამშვიდობებლად ატრიალებდა. გაიანეს დანახვისთანავე მანანას თავი დაუკრა და მარხილიც საჩქაროდ თავდაღმართში დაეშვა. მანანამ თვალი გააყოლა. მერე გამდელს მიუბრუნდა და ჰკითხა:

— იცი, ვინ არის ეგ კაცი?

— ვიცი, — უკმეხად უპასუხა გამდელმა.

— მოგნონს?

— რა უჭირს. თვალტანადი კაცია.

— მდიდარიც არის.

— ეგ ძალიან მიკვირს.

— რათა?

გამდელმა ხმა არ ამოიღო. დაფიქრებული გასცქეროდა თოვლის ბარდნას.

გაიანეს ქალბატონის მიამიტობა არ უკვირდა, მაგრამ ბატონის გულუბრყვილობა აკვირვებდა: „რა ვქნა, როგორ ვერ იცნო დავითმა ფანდურაანთ

იოსება? რამ დაუბრმავა თვალები? თუმცაღა, ესეც არის, ეგ ალექსანდრეს დასდევდა და სოფელში ღამლამობით შემოდიოდა. სად ნახავდა ახლად ულვაშაშლილ ბიჭს? მანანაც ლობის იქით ან წყაროსთან თუ მოჰკრავდა თვალს. მე კი მაშინვე ვიცანი. გასაკვირველი რა არის? ჩემს ხელში დაიბადა, მე მოვნათლე, მე ვურწევდი აკვანს, ჩემ წინ აწოვებდა ძუძუს მაგის ღამაში და თვალუუუნა დედა. დედ-მამა ყამიანობაში რომ დაეხოცა, ობოლ-ობერს მე მოვკიდე ხელი, ჩემ თვალწინ წამოჩიტდა. გაიზარდა და დავაქცა(ცდა, უქმრომ და უშვილომ გული მაგაზე დაეყარე. მანანას გარდა მაგის სიყვარულში სხვა არავინ შემომეცილება. ვახმე! რამდენი ცრემლი დავღვარე, როცა იმ სულ-ძალღმა იარაღმა ეგეც გააუბედურა და საცოდავი ნათიაც! მაგის სახეს ან თვალიდან, ან გონებიდან როგორ მოვიშორებდი?! ვიშ, რა გამახარა სოსიკოს ხელახლა ნახვამ! ჩემი ნათელ-მირონი ახლაც ზედ დაჰნათის და უკეთესიც გამხდარა. რაღა ბატონი და რაღა ეგ! მაგის ყურებას არაფერი სჯობს! მამის ახოვნება აქვს და დედის სიღამაზე. მაშ, გლეხის შვილებსაც შეგვიძლია ბატონებს დავემსგავსოთ? მაშ, ღმერთის განაჩენი მარტო ბატონებისთვის არ არის დადებული? მაგის გვერდით დავითი არაფრად გამოჩნდა. ენაცვალოს გაიანე! ვიშ, რა ღამაში იყო, ვიშ, რა მშვენიერი! იფ! იფ! არა, გაიანე, არა, ჯერ არ დაბერებულხარ, რაკი ფანდურაანთ იოსებას ნახვამ ამნაირად გაგახარა“.

— რაზე ფიქრობ და გელიმება, ჩემო საყვარელო გამდელიო?

ალერსით ჰკითხა მანანამ და ყელზე მოეხვია. გაიანეს მისი მოხვევა ისევე ეამა, როგორც ფანდურაანთ იოსებას ლოყაზე კოცნა, მაგრამ თვითონ მოხვევა ვერ გაუბედა. მხოლოდ ახლა მიხვდა, რომ ბატონკაცად გადაქცეული გლეხის ბიჭი მის გულთან უფრო ახლოს იყო, ვიდრე თავადის ასული.

გამდელი დედაბრულად ატიტინდა:

— ვისზე უნდა ვფიქრობდე, შემოგველოს გაიანე? განა არ იცი? ცხადშიაც და სიზმარშიც სულ შენ მაგონდები, მტლად დაგედე!

— შენ ვინ გითხრა, რომ ვთხოვდები?

— თხოვდები? ეს რა ესმის ჩემს ყურებსა? ვისზე თხოვდები, ჩემო სულის-დგმავ?

— რა ვქნა, წელან არ მითხარი, ვიციო?

— როდის გითხარი, მტლად დაგედე?

— წელან.

— როდის წელან, შემოგველე?

მანანამ განცვიფრებით შეათვალიერა თავისი ბებერი გამდელი.

— რა ვქნა? ხატის ღვინო ხომ არა გაქვს დალეული?

— არ მახსოვს და რა ვქნა, მტლად დაგედე!

— ფანჯარასთან რომ ვიდექი, განა მაშინ არ მითხარი?

გაიანე გაფითრდა.

სული შეუგუბდა.

ძლივს ამოთქვა:

- იმ კაცზე?
- ჰო, იმ კაცზე.
- ზანდაროვზე?
- ჰო. ზანდაროვზე.
- უიმე და ვაგლახი! — შეჰყვირა გამდელმა და მკვდრისფერი დაედო. მანანამ კიდევ უფრო გაკვირვებით შეათვალიერა.
- რაო? საქმროს მინუნებ?
- მანანო... მანანო...
- მუხლებში ჩაკეცილ დედაბერს ხმა აუკანკალდა, სიტყვის თქმა გაუჭირდა.
- რა ვქნა, რა გემართება?
- მანანო... მანანო...
- დედაკაცო, ჭკუა ხომ არ დაჰკარგე?
- ჰო... ჰო... მანანო, ჭკუაცა და თავიც... ცოცხალი რალათა ვარ? პირში ენა რალათ მიდგას? რატომ თვალები არ დამიბრმავდება?
- დედაკაცო!
- გონს მოდი, მანანო, გონს მოდი. ის შენი შესაფერისი არ არის. ის...
- ხმა ჩაიწყვიტე! — დაუტატანა გულმოსულმა თავადის ასულმა, — ჩემი საქმრო შენი სათრეველი არ არის.
- დედაბერმა ტირილი მორთო.
- მანანა უარესად გაბრაზდა, ტახტის მუთაქებში მოკეცილმა ფეხიდან ქოში გაიძრო და იქვე ჩაცუცქულ, გულსაკლავად ატირებულ გამდელს ესროლა.
- ბებერო ძაღლო! ბაიყუშივით რას დამჩხავი?
- მანანო... მანანო...
- მე ბედნიერება და სიხარული მწყურია, შენ ცრემლებით მილოცავ გზასა?
- ოჰ, ჩემო სულის ნუგეშო! არ იცი, რა სირცხვილს უმზადებ თავსა! მანანა ფეხზე წამოიჭრა. თვალები გაუგანიერდა. განრისხებულმა შესძახა:
- უტვინო ბებრუხანავ! შენ მარიგებ ჭკუასა?
- მანანო...
- კრინტი აღარ დასძრა!
- გამდელი გაჩუმდა. თავისთვის სლუკუნებდა და რალაცაზე ფიქრობდა.
- ბოლოს თავი ასწია, მანანას მორიდებით ჰკითხა:
- დავითმა რალა პასუხი გასცა?
- გრიგოლი რომ გაისტუმრა, ჩემთან შემოვიდა, შუბლზე მაკოცა და ბედნიერება მომილოცა.
- უიმე და ვაგლახი!
- მუხლებზე ხელები შემოიკრა გამდელმა, მანანას ფეხებში ჩაუვარდა, კაბის კალთები დაუკოცნა, შეჰლაღადა:
- მანანო... თვალი გატყუებს... თვალი... შენცა და დავითსაც...
- რას მიჰქარავ, დედაკაცო?
- უარი სთქვი, შემოგეველე!

— შენსას არ იშლი, ბაიყუშო?! თავი გინდა მაცემინო?

— მცემე, ჩამქოლე, მომკალი, შენი ძალლი ვარ... ოლონდ იმას უარი უთხარი. შენი ტოლი არ არის. შენს ფეხის მტვრადაც არა ღირს.

— ჰო, ის თავადი არ არის.

ნალვლიანად თქვა მანანა გერმანოზიშვილმა.

— მაშ რათ მიჰყვები?

— მდიდარია, — ნამოსცდა თავადის ასულს.

— შენც იქნები მდიდარი! — რალაცნაირის აღფრთოვანებით შეჰყვირა დედაბერმა, — სულ ცოტა დამაცადე, სული მომათქმევი. გაგამდიდრებ და ისეთ იარანალს შეგრთავ ქმრად, იმის ჯვარ-მენდლებზე ყველას თვალი რჩებოდეს.

— შენსავით ბებრუხანა იარანალს იშოვნოდი, — დასცინა თავადის ასულმა.

— არა, შემოგეველე! ყმანვილ იარანალსა, ულვაშკოკორასა, ლამაზსა და პირბადრსა, ნამესტნიკთან მიღებულსა და ომებში განთქმულსა.

— ჯადო ხომ არავის გაუკეთე, დედაკაცო? წლოვანსა და ცარიელ-ტარიელს ვინ გიყი მითხოვს, გარდა წითელქარებიანი ბებრისა?

— მაშ ზანდაროვი რალათ გთხოულობს? ისიც ახალგაზრდა არ არის? იმას თავადობისა და იარანალობის მეტი სხვა ყველაფერი ჰქონია.

მანანა ჩაფიქრდა.

ასეთ კითხვას ის თავის თავს რატომღაც არ უსვამდა.

დაიბნა.

ვერაფერი თქვა.

მართლაც, ძნელი სათქმელი იყო, თუ რატომ თხოულობდა ოცდარვა წლის ქალს ჯერ ისევ ახალგაზრდა ზანდაროვი.

გამდელი თვლებში შესცქეროდა, მის პასუხს უცდიდა.

— იმიტომ, რომ ლამაზი ვარ და მოვწონვარ, — თქვა ბოლოს მან.

— სხვებსაც მოსწონხარ, შემოგეველე!

— შეიძლება, მაგრამ სხვები სიმდიდრეს ეძებენ. გრიგოლს კი სიმდიდრე არ სჭირდება და ამით ბევრი ვერ გაუტოლდება. ღმერთს ეგ კაცი ჩემთვის შეუნახია უცოლოდ.

გამდელმა გამდელურ ხერხს მიმართა, ქალბატონს ყურში შხამი ჩაანვეთა:

— მაგას ისეთი ქალი უყვარდა, სხვას არავის შეიყვარებს. ამიტომ გეხვეწები და გემუდარები, მტლად დაგედე!

მანანა ჯერ გაფითრდა, მერე ეჭვს მოერია, გამდელთან ახლოს მიჩორდა, ნიაზით ჰკითხა:

— ზანდაროვს საიდან იცნობ?

გამდელი შეყოყმანდა.

გრიგოლ ზანდაროვის ბედი ისევ ბენვზე დაეკიდა.

დედაბერი სათქმელად მოემზადა, რათა თავისი საყვარელი ქალბატონი ერთბაშად გამოეფხიზლებინა, მაგრამ ამის შედეგიც სწრაფად მოისაზრა და

გათვალისწინა. ენას კბილი დააჭირა. ყველას ის სჯობდა, ზანდაროვისთვის დიდი თანხა გამოერთმია, მანანა გაემზითვებინა და თვითონ სამუდამოდ პირზე კლიტე დაედო. ამიტომ მან სულ სხვა რამ თქვა, ვიდრე ერთი წამის წინ აპირებდა.

— მაგის მამას ვიცნობდი, კარგი აზნაური იყო ცხონებული.

მანანა გერმანოზიშვილს ზანდაროვის აზნაურად ხსენება ახლა განსაკუთრებით ესაიამოვნა. ალბათ, იმიტომ, რომ თავისი დასტურით ბებერი გამდელი ყოველგვარ ეჭვს უქარწყლებდა.

— ის ქალი ვილაა?

მოაგონდა მანანას გამდელის გადაკრულად ნათქვამი სიტყვა.

— ვინ ქალი?

— ნელან რომ სთქვი.

გამდელმა თავი ჩაღუნა.

— ვერ გეტყვი, შემოგველე!

— კნენა გოსტაშაბიშვილია? — ჩააცვივდა ქალბატონი.

— ეგ ვინ არის?

— მაია სავარსამიძეა, სენატორის რძალი?

— ეგ ვილაა?

— მაიკო კურტანიძეა?

— არც ეგ ვიცი.

მანანამ სხვა ვერავინ გაიხსენა.

დედაბერმა ცნობისმოყვარეობით ჰკითხა:

— ეგ კნენები იმის საყვარლები არიან, მტლად დაგედე?

— ამბობენ...

გადმოუგდო ოდნავ გაღიზიანებულმა ქალბატონმა.

— მერე მაგისთანა გულარძნილ კაცს რათ მიჰყვები, შემოგველე?

— კანონიერი ცოლის უფლება სულ სხვა არის! — ოცნებით წარმოთქვა

შინაბერამ.

გამდელმა ქალბატონს თავისი პირობა გაახსენა.

— შენც მალე სჯულიერი ცოლი გახდები, მტლად დაგედე! სიმდიდრესაც და მზითვსაც მე გაგიჩენ, შემოგველე!

— შენა? განძი ხომ არ იპოვნე? ან იქნებ სასაცილოდ მიგდებ?

— მე, შემოგველე, მე გაგამდიდრებ!

მანანა გაბრაზდა. გაკაპასდა. გამდელს დაუყვირა და შეუტია:

— აქედან დამეკარგე და თვალით აღარ დამენახო.

— მართალს გეუბნები, მტლად დაგედე! სულ ცოტა დამაცადე, შემოგველე.

შენ არა გჯერა, მაგრამ მალე დაგაჯერებ, ჩემი სულის ნუგეშო!

გამდელი ისეთი ღრმა რწმენით ლაპარაკობდა, რომ მანანა შეფიქრიანდა: „ჩემს სანყალ გამდელს, უეჭველად, მწუხარებამ ჭკუა წაართვა და გააგიჟაო“, შეეცოდა, დაყვავებით უთხრა:

— კარგი, კარგი, ნადი, ილოცე, დანყნარდები...

გამდელი ფარფატით გავიდა ოთახიდან. ხატებს სანთლები დაუნთო და ლოცვად დადგა. ღმერთს ფანდურაანთ იოსებასაც ავედრებდა და გერმანოზიშვილების ასულსაც. ორივეს გადარჩენა უნდოდა და ამის ღონესა და ნამალს ეძებდა.

3. არჩევანი

**არის ვინმე ისეთი, რომელიც არჩევანს არ მოახდენდა
ჰოსა და არას შორის?**

ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

დედაბერი დიდხანს ლოცულობდა, მუხლებზე დაჩოქილი და ზეცაში ხელებაპყრობილი.

უცებ თეალი შეავლო წმინდა მარინეს და წმინდა გერასიმეს ხატებს. ორივე ხატი მარგალიტებისა და ფირუზებისაგან იყო გაძარცული, ხოლო მარგალიტები და ფირუზები ჯერ დაგირავებული, ხოლო შემდეგ გაყიდული. გაიანეს ფირუზა ზანდაროვი გაახსენდა, რომელთანაც, როგორც ჩანდა, ფანდურაანთ იოსები რალაცნაირად იყო დაკავშირებული. ვინ იცის, ფირუზა ზანდაროვთან გერმანოზიშვილების რამდენი თვალ-მარგალიტი ჰქონდა გაიანეს მიტანილი. მხოლოდ ახლა დგებოდა მათი უკან დაბრუნების შესაძლებლობა.

გაიანე დიდხანს ლოცულობდა, ღმერთს თავის უიღბლო აღზრდილსა და ქალბატონს ავედრებდა, თან ცრემლებად იღვრებოდა.

ვაინაჩრობით წამოდგა. მოსახვევის ბოლოებით ცრემლები შეიშრო. ძველისძველი ჯუბა ჩაიცვა, თავშალი მოიხვია და ზანდაროვთან წასასვლელად მოემზადა, რათა ღვთისა და ადამიანების შეურაცხყოფელი ქორწინება ჩაეშალა.

კიბე ფეხაკრეფით ჩაიარა, მაგრამ მოულოდნელად თავზე ქალბატონი წამოდგა. კიბის ფოლორცის მოაჯირზე გადმოეყუდა და გამდელს გადმოსძახა:

— სად მიდიხარ, გაიანე?

— მეზობლებში, შემოგველე, — იცრუა გამდელმა.

— მეზობლებში რა გინდა?

— დამიძახეს, ვილაცას ბავშვი ბატონებით ავად გახდომია, ბატონების სიმღერა უნდა ვუმღერო.

— მე ბატონების მეშინია.

— შენ ნითელა მოხდილი გაქვს, მტლად დაგედე!

— გაიანე, შენ მეზობლებში არ მიდიხარ. გინდა მოლასთან გაიქცე თათრის მოედანზე, ავგაროზი გამოართო და თათრული ჯადოთი გრიგოლი შემაძულო!

— არა, შემოგველე, ეგ რამ გაფიქრებინა?

— ახლავე მაღლა ამოდი და მაგ ოინებს თავი გაანებე.

— ვაი, ჩემი ბრალი!

ამოიოხრა გაიანემ და ბუზლუნ-ბურტყუნით უკან დაბრუნდა. ჯუბა გაიხადა. თავშალი მოიხსნა და მუთაქებში ტახტზე მოკეცილ ქალბატონს ფერხით დაუჯდა. ფიქრებით თავი უსკდებოდა. ხალისიანად ველარ უმღერა „ძილისპირული“ ქალბატონს, რომელსაც ძილი არ ეკარებოდა და ფართოდ გახელილი თვალებით ჭერს შესცქეროდა.

გაიანე უფრო დუდუნებდა, ვიდრე მღეროდა

— დამტირი თუ დამმღერი? — გაუნყრა ქალბატონი.

გამდელმა ცრემლები მოინმინდა თვალებიდან და გულში უთხრა: „დაგტირი, შემოგეველე, დაგტირი, რადგან ბედი დაგცინის და გათამაშებს. მაგრამ ღვთის მადლით ის არ მოხდება, რაც ეშმაკს გაუჩარხია“. ხელები მაღლა აღაპყრო და ღმერთს შეჰლაღადა:

— რამდენი ხანია შენს გზაზე ფეხშიშველა დავდივარ, სიკვდილამდე ასე ვივლი, ოღონდ ჩემი სულის ნეტარება გააბედნიერე!

მანანას შეეცოდა გამდელი, გული აუჩუყდა, მიესიყვარულა:

— ჩემო კარგო გამდელი! გული მწყდება, რომ შენი ოცნება ვერ შევასრულე. მაგრამ რა ვქნა: თავადთაგან არავინ მთხოულობს, ყველა ქონებას და სიმდიდრეს უყურებს და ნელ-ნელა ხელში შემოგაბერდი. გინდა მონასტერში ნავიდე?

— არა, შემოგეველე. უნინ დღეც გამქრობია!

— მაშ, შენი ტირილით და ვიშვიშით ბედს ნუ შემიკრავ!

— ჩემი ნატვრა ის არის, მტლად დაგედე, შენ გვირგვინქვეშ გნახო!

— მალე მნახავ.

— ჰო. ჰო. შემოგეველე. სულ მალე იარანალის პატარძლად...

— კარგი, გეყოფა, მეძინება.

— აღარაფერს გეტყვი, მტლად დაგედე, ოღონდ ნება მომეცი, ამაღამ შენს ფერხით დავეგდო.

— არა, მე მარტო ყოფნა მინდა.

გამდელმა მანანას პირჯვარი გადასწერა და შეფრფინვით წარმოთქვა:

— შენ შემოგეველე, ჩემო ლამაზო ანგელოზო!

— ნადი... ნადი...

ძლივს ამოსთქვა მანანამ და ცრემლები ყელში მოებჯინა.

— სიყვარულზე ძლიერი სხვა არაფერი არის, — ფიქრობდა მარტო დარჩენილი თავადის ასული, — მომაკვდინებელიც არის და მაცოცხლებელიც. სიყვარული ადამიანს ყველაფერს ჩაადენინებს. ამიტომ ჩემს გამდელზე თვალი უნდა დავიჭირო. ვინ იცის, თათრის მოლის ავგაროზს რამდენი ქორწილი ჩაუშლია ან რამდენი ცოლ-ქმარი გაუყრია?!

ცრუმორწმუნე მანანა თავის გამდელს სახლიდან გარეთ არ უშვებდა.

იმ დღეს გაიანემ უკანასკნელად ნახა ფანდურაანთ იოსები.

გერმანოზიშვილები, როცა სახლიდან მიდიოდნენ, გამდელს კარს უკეტავდნენ და მარტოდმარტოს ტოვებდნენ. არც მეზობლებში უშვებდნენ, არც მეზობელს აკარებდნენ. დავითს თილისმების არ სწამდა, მაგრამ დის ყველა კაპრიზს უსიტყვოდ ასრულებდა. გულში კი გაიანეს დრტვინვა და ვაგლახი მოსწონდა, რადგან თვითონაც გულალრენილი იყო და ცუდ გუნებაზე ბრძანდებოდა. თავადის ასულის სოვდაგარზე დაქორწინებას ვერ ურიგდებოდა.

სურსათ-სანოვაგეს კვლავინდებურად დავითის დენშჩიკი ეზიდებოდა, სალამოობით კი ყაზარმაში ბრუნდებოდა. გალარიბებულ თავადს ქურდების და მძარცველების არ ეშინოდა, ამიტომ თავის დენშჩიკს დასაძინებლად ყაზარმაში ისტუმრებდა. გერმანოზიშვილები ისედაც ვინროდ იყვნენ, სამი ოთახი არ ჰყოფნიდათ და დენშჩიკს მათთან ერთად ცხოვრება არ შეეძლო.

დღისით გაიანე სადილს ამზადებდა. ლამლამოობით კი, თუ მისი ბატონები სტუმრად იყვნენ წასულნი, დაკეტილ სახლში იჯდა. სახლის გასაღები, დის რჩევით, დავითს ედო ჯიბეში.

გაიანე დარეტიანებული დაფარფატებდა ოთახებში, ცხოვრების ჩარხის ტრიალით გაოცებული და გაშტიერებული.

ადგილს ველარ პოულობდა. არ იცოდა, რა ექნა, რა გადაენყვიტა, სიყვარულს მაინც თავისი გაჰქონდა. ფანდურაანთ იოსები გასაფუჭებლად არ ემეტებოდა, მასზე უფრო საყვარელი მანანა გერმანოზიშვილი — შესარცხვენად და თავლაფის დასასხმელად.

ფანდურაანთ იოსების განირვას გლექკაცური სულისკვეთება და ნათელ-მრონი არ ანებებდა, მანანა გერმანოზიშვილის განირვას — აღმზრდელის სიყვარული და ღვთის შიში.

ნაამაგარი, ყოველ ხუთშაბათს მამადავითში ბატონებისათვის მლოცველი, აუცილებელი არჩევანის წინაშე დგებოდა.

მაგრამ ფანდურაანთ იოსები ახლაც ისევე უყვარდა, როგორც მაშინ, ბერთუბანში.

— რა კარგი ბიჭი იყო სოსიკო, ჰა? — თავაულებლივ ფიქრობდა გაიანე.

სანამ პატარა იყო, თავის ნათლიას ყელზე ეხვეოდა, როცა დავაუკაცდა, სულ პირს უკოცნიდა. ღარიბი ეცოდებოდა და სუსტს ექომაგებოდა. სოფლის თვალი იყო და ბევრი ლამაზი გოგოს სანატრელი, მაგრამ იმას ერთი უყვარდა, მხოლოდ ერთი...

ხატების წინ მუხლის ჩოქვით, ლოცვებით, შუბლის იატაკზე დაკვრით და პირჯვრის წერით დაღლილი გაიანე განუწყვეტლივ ფიქრობდა ფანდურაანთ იოსებზე. უკვირდა მისი გამორჩენაც და გადიდკაცებაც. თან მტანჯველი აზრი უჩნდებოდა მის მიმართ, რადგან, რაკი იარალ გერმანოზიშვილის ქალს ირთავდა, ნათია, რალა თქმა უნდა, სულ არ აგონდებოდა და, ალბათ, აღარც ახსოვდა.

ვერაფრით ვერ აეხსნა მისი ღვთისგამარისხებელი გადაწყვეტილება.

სოფლელი დედაკაცი მხოლოდ გუმანით ხვდებოდა, რომ პატიოსანი კაცი გულშია არ გაივლებდა იმას, რაც გრიგოლ ზანდაროვად გადაქცეულ მის ნათლულს განეზრახა და, ჩანდა, ასრულებდა კიდევ.

მაშ, ფანდურაანთ იოსებიც იარაღით იყო ნამხდარი? მაშ, თავისი თავ-დავინყებულის სიყვარული აღარც მას ახსოვდა? სამაგიეროდ, ბებერ გაიანეს არ შეეძლო იმის დავინყება, რაც იმ საბედისწერო ღამეს ბერთუბანში მოხდა.

ამიტომ, თუ საქმე მოითხოვდა, გაიანე გულარძნილ, გალაღებულ და გაამპარტავებულ გრიგოლ ზანდაროვს გასწირავდა და არა ღვთის უბეში გაზრდილ, ყოვლად უცოდველ მანანა გერმანოზიშვილს.

მაგრამ განა გერმანოზიშვილებმა არ დააყენეს ცოდვის გზაზე ფანდურაანთ იოსები?

გაიანეს კვლავ გაუძნელდა არჩევანი.

იოსების სიყვარული გლეხი ქალის გულიდან მოდიოდა, მანანას სიყვარული — ყმის ერთგულებიდან, მისთვის დიდი ხნის მანძილზე განუული ამაგიდან.

ყმის ერთგულება, გაიანეს ღრმა რწმენით, მამაზეციერის მიერ იყო დაკანონებული.

აუცდენელი.

გარდუვალი.

ხელშეუხებელი.

ამიტომ ღვთის გმობა თავიდან რომ აეცდინა, ეს საოცარი ქორწინება როგორმე უნდა ჩაეშალა.

ამ აზრს გაჰყვა და მყისვე ხელები ჩამოსცვივდა.

თუ იოსებს უარს ათქმევინებდა, განწირული მაინც მანანა გერმანოზიშვილი აღმოჩნდებოდა.

თავშერცხვენილი მონასტერში აღიკვეცებოდა.

გამდელი კარგად იცნობდა თავის აღზრდილს.

გულდახურული იყო, მაგრამ კეთილი.

ლმობიერი.

ღრმად მორწმუნე და სასოებით მლოცველი.

არც იარაღით მრისხანე იყო, არც დავითივით მკაცრი, არც ანდუყაფარივით ბრიყვი, არც მზეხათუნით პრანჭია და თარაქამა.

მაგრამ, ამავე დროს, ამაყიც იყო და თავმოყვარეც.

გაიანეს კვლავ დაებნა ანგარიში.

ერთადერთი გამოსავალია რჩებოდა: ფანდურაანთ იოსების განწირვა.

მხოლოდ მისი ვინაობის გამხელა გადაარჩენდა მანანა გერმანოზიშვილს სირცხვილსაც და ღვთის რისხვასაც.

მაგრამ თვითონ როგორ მოისვენებდა?

დედაბერი უარესად აწრიალდა.

უცებ ღვთისმშობლის ხატზე გააჩერა თვალი და ერთმა აზრმა გაუნათა გონება.

ყველაფერი, რაც ახლა ხდებოდა, ღვთის განგებულებად მოეჩვენა და იმ სულძალდი იარაღის ცოდვის საზღაურად.

ხალხის ძვალ-რბილში გამჯდარი „ურმით მდევარის“ აუცილებელი მოსაკითხიც მყისვე გაახსენდა.

თვალწინ ცხადად დაუდგა ნიბლიასავით განაბული ნათია.

ღვთისმშობლის ხატს თვალი ველარ მოაშორა.

თაფლის სანთლების შუქზე ღვთისმშობელს ბაგე მადლიანი ღიმილით ეხსნებოდა და ტკბილად უღიმოდა სასონარკვეთილ დედაბერს.

„ქორწინება ზეცაში ხდება“, — მოაგონდა ეკლესიაში მოსმენილი სიტყვები ბებერ გამდელს და რამდენიმე ლამის უძინარს პირველად მოეკიდა რული მის დაღლილ თვალებს.

4. მოტაცებული მწევარ-მაქებრები

გნებავთ, კარგად მოეძებნოთ ის, რასაც ჩვენგან ბატონი მოითხოვს.

შარლ დე ბერნარი, „იკაროსის ფრთები“

იმ საღამოს გერმანოზიშვილები ზანდაროვთან ვახშმად იყვნენ დაპატიჟებული. შინ გვიან დაბრუნდნენ, სანთლები რომ აანთეს, გაიანე მკვდარი იპოვეს. გამდელი ბებუთით იყო მოკლული.

დავითი სახტად დარჩა.

— ვის რათ უნდოდა გაიანეს მოკვლა?

— ქურდი მოჰკლავდა, — თქვა მანანამ, რომელსაც ზაფრანისფერი ედო სახეზე.

თავადმა გაიცინა.

— ქურდს რა უნდოდა ჩვენს სახლში?

უცებ მწევარი და მეძებრები მოაგონდა. თავში ხელი შემოიკრა. ჯერ თავის ოთახში შევარდა, მერე ყველა ოთახს ეცა, მაგრამ ძაღლები არსად ჩანდნენ. დავითი მყისვე მიხვდა ქურდობისა და მკვლელობის მიზეზს. მან ყურადღება მიაქცია იმასაც, რომ გამდელი მის ოთახში იყო მოკლული, სადაც ის მხოლოდ ოთახის გამოსაგველად და მისალაგ-მოსალაგებლად შედიოდა ხოლმე. როცა მანანა შინ არ იყო, გამდელი თავის ოთახში იჯდა და მუდამ ფეხშიშველი ქალბატონს თბილ წინდებს უქსოვდა. წინდის ჩხირები და ძაფის გორგალი მისი ოთახის ლოგინზე იდო. მაშასადამე, დაასკენა დავითმა, ხმაურზე და ძაღლების ყეფაზე გაიანე იმ ოთახიდან უნდა გამოვარდნილიყო და მაშინვე მოეკლათ, რათა მას ყვირილი არ აეტეხა და თავდამსხმელებს ძაღლების სახლიდან გაყვანა მოეხერხებინათ.

შეშინებული მანანა დავითმა კნეინა მზეხათუნის სახლში მიიყვანა, თვითონ პოლიციაში გაიქცა.

— რა წაიღეს? — ჰკითხა ბოქაულმა.

— მამასისხლად ნაყიდი ერთი მწვეარი და ორი მეძებარი.

— სხვა?

თავადი განითლდა.

— სხვა არაფერი.

— მაშ, მარტო ძაღლები ნაუყვანიათ?

— ისინი ჩემი ძაღლებისთვის იყვნენ მოსულნი. ასეთ მწვეარს და მეძებრებს ადვილად ვერ იშოვნე. მთელი ქალაქი უნდა გადააბრუნოთ და ქურდები იპოვნოთ. გასამრჯელო ჩემზე იყოს.

პოლიცია დატრიალდა, მაგრამ გაიანეს მკვლელების და ძაღლების მომტაცებლების კვალს ვერსად მიაგნეს.

დავითს დანა პირს არ უხსნიდა.

მწვეარ-მეძებრებს უფრო მეტად ნალვლობდა, ვიდრე გაიანეს.

ბებერი გამდელის კუბო ოთხმა დაქირავებულმა კურტიანმა მუშამ გერმანოზიშვილების სახლიდან გამოიტანა და დროგზე დადგა.

დროგს უკან შემოსილი მღვდელი, დიაკვანი და რამდენიმე დედაბერი გაჰყვა.

სანამ დროგი დაიძრებოდა, დავითი სადარბაზო კართან ქუდმოხდილი იდგა. ზანდაროვი ფანჯრიდან იყურებოდა.

მანანა ტახტზე ფეხმოკეცილი იჯდა.

— სანყალი გაიანე, — ამოიოხრა გულდანყვეტილმა თავადის ასულმა.

ზანდაროვი არ მოტრიალებულა მისკენ. სივრცეს დაფიქრებული გასცქეროდა.

მხოლოდ მან იცოდა, რომ გერმანოზიშვილების ბებერ გამდელთან ერთად ფანდურაანთ იოსების სახსენებელიც სამუდამოდ იმარხებოდა.

5. ნიშნობა

— დღეს ერთი ახალი ამბავი გავიგე, თქვენც ხომ არ მოგეხსენებათ, ქალებო?

— რომელი ამბავი? — ჰკითხეს ერთად ქალებმა.

ლ. არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

მთელი ზამთარი გადაუღებლად თოვდა.

მტკვარი გაიყინა და უშველებელ ლურჯ სარკედ იქცა.

მოქალაქენი უშიშრად გადი-გამოდირდნენ გაყინულ მდინარეზე.

თოვლიანი ზამთრის მიუხედავად, ყველა, ვისაც შეეძლო და ჯანი და ასაკი ხელს არ უშლიდა, ღია ცის ქვეშ რელიგიურ დღესასწაულებს და სეირ-სანახაობებს არ აკლდებოდა. ნყალკურთხევას დიდ-პატარა დაესწრო მტკვრის გაჭრილ ყინულში ჯვრის ჩასვენებასა და მონათვლას. ყველიერში ქურჩებსა და

მოედნებზე ხალხს ზიმზიმი გაჰქონდა, მხიარული ყვირილ-ხივილი და ურჩამული არ წყდებოდა. მოსეირნეთა შორის ხელიხელგაყრილი მაიკო კურტანიძე და თავადი გერმანოზიშვილიც იყვნენ. სადაც სეირი იყო, ისინიც იქ ჩნდებოდნენ, ერთობოდნენ და მხიარულებდნენ, კაცი ქალის ყურებით ტკებებოდა, ქალი — სანახაობებით.

დიდმარხვის დამდეგს ახმაურებული ქალაქი დაწყნარდა, ყველა თავ-თავის სახლში მილაგ-მოლაგდა.

დიდმარხვიდან აღდგომამდე თავადი გერმანოზიშვილი შორიახლოდან უვლიდა იმ ქუჩას, სადაც კურტანიძეები ცხოვრობდნენ. მაიკო ქმარ-შვილთან ერთად მარხვას ინახავდა და სახლიდან იშვიათად გამოდიოდა. შეყვარებული თავადი სატრფოს მხოლოდ ეკლესიამდე მიცილებას და გამოცილებას ახერხებდა.

გაზაფხულზე დავით გერმანოზიშვილის ცხოვრებაში დიდი ამბები მოხდა.

მაიკო კურტანიძე ქალაქგარეთ გასეირნების შემდეგ სამუდამოდ განშორდა მას.

მარცხით გაბრუნებული თავადი პოლკის ოფიცრებმა იმით გამოაფხიზლეს, რომ ცხვირწინ „ინვალიდი“ გადაუშალეს. ოფიციალურ გაზეთში თავად დავით იარაღის ძე გერმანოზიშვილის მაიორის ჩინზე წარდგენისა და დამტკიცების ცნობა იყო დაბეჭდილი.

ყველას გაუკვირდა სვეშებრუნებული თავადის ბედის უეცარი შემოტრიალება.

ასეთივე გაკვირვება გამოიწვია იმან, რომ მის შინაბერა დას ხელი სთხოვა და, როგორც ამბობდნენ, თანხმობაც მიიღო, მილიონერმა გრიგოლ ზანდაროვმა.

რა თქმა უნდა, ეს ორი ამბავი ერთმანეთისთვის არავის დაუკავშირებია და არც არავინ უკავშირებდა.

ყველამ უბრალო დამთხვევად მიიღო ის, რომ ძმის სამხედრო სარბიელზე წარმატებას დაუყოვნებლივ მოჰყვა დის ბედის გახსნაც.

თვითონ დავით გერმანოზიშვილი ამ ამბებით უფრო ნაწყენი ჩანდა, ვიდრე კმაყოფილ-გახარებული. რალაცნაირად გაბუსუნებული, ნაცნობებთან შეხვედრას აშკარად ერიდებოდა. ოფიცრისათვის შეუფერებლად კრთებოდა და ღიზიანდებოდა, როცა რომელიმე მათგანი დის მომავალ ქორწინებას უხსენებდა ხოლმე.

მისი უგუნებობა ნაცნობებმა ალაფის ლამაზი ცოლის მზაკვრულ ოინებს მიაწერეს.

ასე იყო თუ ისე, ნიშნობა სულ მალე შედგა.

მანანა გერმანოზიშვილმა და გრიგოლ ზანდაროვმა ბეჭდები გაცვალეს.

მღვდელმა ალავი აკურთხა.

ლურჯ ქალღმერთში შეხვეული ორი წონწონა შაქრიდან ერთს თავი მოამტვრია, მეორე — მთელი დატოვა. თავმომტვრეული შაქარი გერმანოზიშვილებს დარჩათ, მთელი — ზანდაროვს უკან დაუბრუნდა.

როცა თოთხმეტი წლის კოხტა ბიჭმა „ხელისდასადებელი“ გერმანოზიშვილების სახლში თავმომწონედ შეიტანა და გამოიტანა, მთელი მთაწმინდა ფანჯრებზე და აივნებზე გადმოდგა.

სოვდაგარ ზანდაროვის დიდგვაროვან თავადის ოჯახთან დანათესავების ამბავი სწრაფად გავრცელდა.

ათასი ენა ალაპარაკდა, ათასი რამ ითქვა.

ჭორი და მართალი ქალაქის ყველა უბანს მოედო.

საზოგადოება ორ ნაწილად გაიყო.

ზოგი ზანდაროვს არჩევანს უწონებდა, ზოგი მისი თავხედობით იყო გაკვირვებული და აღშფოთებული.

მტერ-მოყვარე არც მანანა გერმანოზიშვილს აკლდა. ერთნი თავადური ღირსების დამცირებისათვის ჰკილავენენ, მეორენი მისი გონივრული გადარჩევით იყვნენ აღტაცებულნი. მაგრამ თვით მტრულად განწყობილნი ზურგს უკან ჭორი კანობდნენ, რადგან მდიდარი და გავლენიანი ზანდაროვის ეშინოდათ.

მტერიც და მოყვარეც ერთ რამეს მაინც განსაკუთრებით აღნიშნავდა: მდიდარი ზანდაროვის მიერ შინაბერა, ოცდარვა წლის ქალის ცოლად შერთვის განზრახვას.

მიზეზს ყველანი მანანა გერმანოზიშვილის ღვთაებრივ სილამაზეში ნახულობდნენ, რადგან თბილისში უკვე ზედიზედ ხდებოდა „უთანასწორო“ (სოციალური თვალსაზრისით) ქორწინება. ახლა იშვიათი არ იყო სოვდაგარის ქალის კნეინად გახდომა, მაგრამ სოვდაგარს თავადად არ ხდიდა თავადის ასულზე დაქორწინება.

ამიტომ, რასაც ვაჟბატონს ცალი ყბით მაინც უწონებდნენ, ქალბატონს სირცხვილად უთვლიდნენ.

ხნიერი თავადები და კნეინები ხელეხს გაცემით შლიდნენ.

ახალგაზრდები ზანდაროვს ბედნიერებას ულოცავდნენ.

თვითონ ზანდაროვი მათთან უფრო ახლოს იყო, ვიდრე ყურთმაჯებიან სოვდაგრებთან.

მაღალ საზოგადოებაში თავის გამოჩენით დაინტერესებული და პატივმოყვარე, ის მეგობრებს ახალგაზრდა თავადების წრეში იჩენდა, სოვდაგრებიდან კი მხოლოდ იმათ უწევდა ანგარიშს, რომელთა ქალები ირციპუხოვის პანსიონში ფრანგულს სწავლობდნენ, ხოლო ვაჟები „ხახვის ფრანტებისაგან“ არაფრით განსხვავდებოდნენ.

მან შეგნებულად აუხვია გვერდი ქალაქური ნიშნობის მრავალ წესს, „ერთად სხდომას“ და მისთანებს.

სამაგიეროდ, თეთრი ლიზა ისეთნაირად დატრიალდა, როგორც ეს სოვდაგარის ქვრივს შეეფერებოდა.

როცა ნიშნობის შემდეგ მანანა გერმანოზიშვილი ზანდაროვის სახლში კვლავ გამოჩნდა, თეთრი ლიზა მეზობლებში გაქანდა, ქალთა ჯარი შეჰყარა და სარძლოს თავზე დააყენა.

გრიგოლმა ტურზე იკბინა.

მანანამ წარბები აზიდა.

იმ დღიდან სამუდამოდ შეიძულა მოლეული, საოცრად გაშავებული და ზიზილ-პიპილოებით მორთული „დედამთილი“.

არც ის კაცი მოსწონდა, რომლის სურათი დიდი დარბაზის დიდ კედელზე ეკიდა. ანტონოვის მიერ დახატული სურათიდან ფირუზა ზანდაროვი იყურებოდა თავისი ფლიდური ლიმილით, ანჩისხატურად ჩატეხილი ქუდით და მხრებზე გადაგდებული ყურთმაჯებით.

მანანა გრიგოლთან ერთად ღია ფანჯარასთან იჯდა და არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო. მას სოვდაგრების ჯალაბობა თავს უკრავდა, ის კი გაშეშებული იჯდა, ლიმგამქრალი და ამრეზილი.

დარბაზში ჩამწკრივებული თავდახურული დედაბრები და ახალგაზრდა რძლები ურცხვად ათვალეირებდნენ ახლად დანიშნულ ქალს. თავადის ასულმა კინალამ თვალეზზე ხელები აიფარა, რათა არ დაენახა მდაბიო დედაკაცები, კეკელები, ვაჭრის დედები და ცოლები, რძლები, დედამთილები, სიდედრები და მძახლები, დეიდები და მამიდები, მულები და მაზლისცოლები, დაქვრივებული და გასათხოვარი ქალები, სხვადასხვა სიმაღლისა და სისქის ტიკინები, რომელნიც ოქრო-ვერცხლით და თვალ-მარგალიტით იყვნენ აბრჭყვიალებულნი, ფერ-უმარილით ლოყებდანიტლებულნი და შეღებილი თვალ-წამწამით თვალეზჩაშავებულნი.

ფირუზას ქვრივი ნაქარგი ხელსახოცით თვალეზიდან სიხარულის ცრემლებს იწმენდა, ქმრის სურათს შორიდან შესცივინებდა და გულაჩუყებული გაიძახოდა:

— ნეტამც მოსწრებოდა ის სულით განათლებული!

დედაკაცები გულის მოსაგებად თავს უქნევდნენ და ხელსახოცი თვალეზთან მიჰქონდათ. მერე ყველა ერთად ალაპარაკდა.

— რა ლამაზები არიან, რანაირად უხდებიან ერთმანეთსა!

— აზირ, რა კარგები არიან, და!

— მაშ, მაშ! რძალი თეთრმა ლიზამ დაიკვეხოს!

— იფ, იფ! აშტრახანის ხიზილალას უგავს თვალეზი, მაგ ლამაზ კნიაუნასა! თეთრი ლიზა თავს იწონებდა.

— რძლად კნეინა მომცა ღმერთმა, ვენაცვალე იმის სამართალსა!

მდაბიო დედაკაცების ყურება თავადის ასულს გულს უწვრილებდა, აღიზიანებდა.

ბრაზმორეულმა საქმრომ ეს ადვილად შეატყო, მკლავზე სათუთად მოჰკიდა ხელი და სურათების გალერეაში შეიყვანა.

არც აქ გამოუკეთდა გუნება სარძლოს.

გალერეის ყველაზე თვალსაჩინო ადგილზე თეთრი ლიზას სურათი მოხვდა თვალში. მხატვარ ოჰანეზ ტვარდიანს მოხერხებულად აეველო გვერდი ქალაქელი მანდილოსნის შავი პირისახისათვის და მთელი თავისი ყურადღება

გარმაშიანი კაბის მორთულობაზე, ჩიხტიკოპზე, სამკაულებსა და დაბასმულ ლეჩაქზე გადაეცანა. ყველა დეტალი განმაცვიფრებელი გულმოდგინებით იყო შესრულებული. ამ მხრივ, განსაკუთრებით მაინც განიერი, მოთეთრო-მონაცრისფრო, წვრილზე წვრილრგოლებიანი და ნაქარგი ზოლით კოდემშვლებული ლეჩაქი გამოირჩეოდა, რომელიც თეთრ ლიზას, თხელ ტუჩებში შეუმჩნევლად ჩაკეცილ ღიმილთან ერთად, ერთდროულად ცხოვრებით კმაყოფილების იერსაც ანიჭებდა და სახლის ნებიერი ქალბატონის გამომეტყველებასაც.

მანანა გერმანოზიშვილი წარბშეკრული დაბრუნდა თავის — „ჩიტის საბუდარში“.

6. ქორწილი

ფული რომ ვიშოვნო, ფულზე უნდა დავქორწინდე.
ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

არისტოკრატების და ვაჭრების მითქმა-მოთქმაში ქორწილის დღეც დადგა. სამი ეკიპაჟი და ოცი ეტლი მიადგა თავად დავით გერმანოზიშვილის სახლს. პირველი ეკიპაჟიდან ნეფე მკვირცხლად გადმოხტა. თან მაცურები მიჰყვნენ კონა ფალავანდიშვილის მეთაურობით. ნეფის მაცურებს ილიკო ორბელიანმა პატარძლის მაცურები დაახვედრა.

ზანდაროვმა სწრაფად აირბინა ნავთის რამდენიმე ლამპით განათებული ძველი კიბე. ფოლორცზე დავითი შეეგება. ერთმანეთს გადაეხვივნენ და გადაკოცნეს. აღელვებული თავადი საკმაოდ გულთბილად მიესალმა სასიძოს და დის ოთახში შეიყვანა.

მაცურები დავითის ოთახში გაშლილ პატარა სუფრას ფეხზე მდგარნი შემოეხვივნენ. მალე მათ დავითიც შეუერთდა. ილიკო ორბელიანმა პირველი ყანნი ასწია ნეფე-დედოფლის დასალოცად.

მეზობელ ოთახში მანანა გერმანოზიშვილი ფანჯარასთან ზურგშექცევით იდგა და თავის ნეფეს უცდიდა. საქორწინოდ გადაკეთებული თეთრი ფრანგული ატლასის კაბა ეცვა. სწორედ ის კაბა, რომლითაც თექვსმეტი წლის ქალწული პირველად გამოჩნდა ბარონ როზენის მეჯლისზე. მან გულგრილად გაუნოდა ხელი საქმროს, რათა მისთვის ხელზე ამბორის საშუალება მიეცა, უხმოდ დაეყრდნო მის მკლავს და თავდახრილი გაჰყვა.

როცა ძმას გვერდით ჩაუარა, მის თვალებში საყვედურის მსგავსი რამ გამოკრთა. ამ იდუმალ, სევდაგადაკრულ გამოხედვას გვიან შეასწრო თვალი დავითმა, შუბლი უსიამოვნოდ შეჭმუხნა, ფეხი უხერხულად შეინაცვლა, მერე ხელი ჩაიქნია, მხედრულად შემოტრიალდა და წინ ნასულ ნეფე-პატარძალს დეზების წკრიალით დაედევნა. „მე რა შუაში ვარ? რა ჩემი ბრალია? მე რას

მსაყვედურობს? თვითონ „ჰო“ რომ არ ეთქვა, ჩემს თანხმობას ზანდაროვი როგორ მიიღებდა? — ფიქრობდა თავჩალუნული თავადი.

დავითი საქორწინო ეტლების გრძელმა რიგმა და საზეიმოდ მორთულ-მოკაზმულმა მექორწინეებმა კვლავ გამოაცოცხლა, უსიამოვნო ფიქრებისაგან გამოარკვია, გამოიდარა, გახალისდა და გამხიარულდა.

საყვარელი დის ქორწილი იყო! მანანა გერმანოზიშვილის ქორწილი! სანატრელად გამხდარი ქორწილი!

არც სინანულის დრო იყო, არც საყვედურის, არც ჩამოკრულის, რა დროს თითზე კბენა იყო ან თავის უკმაყოფილოდ კანტური!

ქორწილი იყო, ნამდვილი ქორწილი. ამას ღმერთიც ხედავდა და ადამიანიც. მანანა გერმანოზიშვილი თხოვდებოდა. ძლივს მოესწრო დავითი ნეტარების ამ ჟამს!

თავადს თვალები ცრემლებით დაენამა.

ახლა მას გულწრფელად უხაროდა დის გაბედნიერება.

მთანმინდის თავდაღმართი ხალხით იყო გაჭედული. დიდ-პატარა აივნებსა და ფანჯრებზე იყო გადმომდგარი. ზანდაროვის კაცები შუშხუნებს უშვებდნენ. აღტაცებული მაყურებლები ხან ეტლებში მსხდარ დიდკაცებს უყურებდნენ, ხან ზეცაში ავარდნილი შუშხუნების შხუილით გაშლილ ფერად-ფერად ვარსკვლავებს. მეეტლეები ჭენებით მიერეკებოდნენ საზეიმო ჟრიაშულით გახელებულ იორდა ცხენებს. ეტლების ბორბლები გრიალით ბრუნავდნენ მოკირწყლულ ქვაფენილზე. გიჟმაჟურ სრბოლაში ეტლების ფარნები გრძლად მწკრივდებოდნენ, ერთდებოდნენ და საერთო ციმციმში გრძელი სინათლის თოკებივით იკლაკნებოდნენ თბილისის დაკლაკნილ ქუჩებში. ქუჩის ორივე მხრიდან ვილაც კაცები ვარდებს ესროდნენ საქორწინო კორტიეს.

მშვენიერი ამინდი იდგა. ენამახვილნი მოსწრებულად ხუმრობდნენ: „ზანდაროვმა თვით ღმერთი მოისყიდა და ერთი ღამით ეს სავსე მთვარე და ვარსკვლავები დაიქირავა“.

თბილისური ოქროსფერი შემოდგომის მზიან დარს თბილი, საამური და ხავერდოვანი საღამო მოჰყვა. ღამე კი მთელი ქალაქი ბადრი მთვარით იყო განათებული. იმ ღამეს არავის სძინებია. ყველანი მოედნებზე, ხეივნებში, ქუჩებში, შუკებში და ქუჩაბანდებში იყვნენ გამოფენილნი.

სალაპარაკო ყველას ბლომად ჰქონდა.

ყველას ზანდაროვის სახელი ეკერა პირზე.

მის ქორწილს თითქოს მთელი ქალაქი იხდიდა.

მუდამ მხიარული და სანახაობებზე დაქიმითებული აივნისანი ქალაქი.

ნიკოლოზის მოედანზე სასახლიდან მეფისნაცვლის ლანდო გამოგრიალდა და საქორწინო კორტიეს შეუერთდა.

ზანდაროვმა კიდევ უფრო ამაყად მოიღერა კისერი.

მანანა გერმანოზიშვილმა გულგრილობის პირბადე მყისვე სახიდან მოიხსნა და იმ ღამეს პირველად გაიღიმა ბედნიერი ქალის ღიმილით.

დავით გერმანოზიშვილს თავბრუ დაეხვა და პირი დაღებული დარჩა.
მექორნინებმა აღტაცებული ჩურჩულთ გადასცეს ერთმანეთს თავიანთი
აზრი და გაკვირვება.

ბევრს შეშურდა ილბლიანი მილიონერის საკვირველი ბედი.

საქორნინო კორტეჟმა მოედნიდან ვერცხლის ქურისკენ შეუხვია და სიონის
ტაძრისკენ გაემართა.

ყველგან ხალხის ჭედვა იყო. ყველა წინ დადგომას ცდილობდა, რათა
ნეფე-პატარძალი და ეტლში მსხდარი მექორნინენი კარგად დაენახა. აქა-იქ
ამის გამო მუჯღუგუნებსაც იყენებდნენ და პატარა ჩხუბიც იმართებოდა.
ნესრიგს პოლიცია იცავდა. ანგალი კინტოები მაინც ახერხებდნენ, შეუმჩ-
ნევლად თავში ჩაეფარებინათ რომელიმე ცხვირაბზეკილი მოხელისათვის.
ბრბოში ჯიბგირები დაძვრებოდნენ და ზედმეტად პირდაღებულ მაყურებელს
ჯიბებს არხეინად უსუფთავებდნენ.

— მოდიან! მოდიან! — ყვიროდნენ ხეებზე ამძვრალი ბიჭები.

საქორნინო კორტეჟი სიონის ტაძარს მიადგა.

ნეფე-პატარძალი იქვე გაშლილ ფიანდაზზე გადმოვიდნენ, მექორნინეთა
თანხლებით ქვის პატარა კიბე ჩაიარეს და შანდლებით, კანდელებით და ჭა-
ლებით გაჩახჩახებულ ტაძარში შევიდნენ.

მღვდელმსახურებას ჭარმაგი დეკანოზი ასრულებდა.

ძვალმსხვილი, ბეჭგანიერი, სახელაჟლაჟა და ნვერნიჩბოსანი.

მას რამდენიმე მღვდელი და დიაკვანი ეხმარებოდა.

ისინი აღსავლის კარებთან და კანკელთან იყვნენ გამწკრივებულნი.

ქოროზე გუნდი გალობდა.

ოდნავ განცალკევებით მეფისნაცვალი იდგა მეუღლითურთ, მათ უკან —
ყოველთვის განუყრელი შუაზელ დე გუფი.

ნეფე-პატარძლის გვირგვინები ორ ბრწყინვალე თავადს მალლა აენია და
სერიოზული გამომეტყველებით ეჭირა ხელში. ნეფის მეჯვარეს სავსებით
დაავიწყდა, რომ მის წინ სოვდაგარი იდგა, რადგან იქვე, მახლობლად, მეფის-
ნაცვალი და პირნავარდნილი არისტოკრატი ვორონცოვი მის ჯვრისწერას
ესწრებოდა. მეფისნაცვლის თანაყოფას ყველა გრძნობდა და ყველას ამის
შესაფერისად ეჭირა თავი.

ოდნავ გაფითრებული მანანა თავდახრილი იდგა.

მას ბუნდოვნად მოესმა დეკანოზის ნეფისადმი მიმართული კითხვა:

— გსურს?

— მსურს.

— გსურს?

ახლა მას მიმართა დეკანოზმა.

— მსურს...

ძლივს გაიგონა საკუთარი ხმა მანანა გერმანოზიშვილმა.

7. ნათიას ლანდი

მეორედ დაქორწინებულთ პირველი ქორწინება აგონდებათ.
ხალხური ნაკვეთი

დეკანოზმა თითზე ბეჭედი სამჯერ გაუკეთა და მოხსნა პატარძალს. მანა ფარული სიხარულით დააცქერდა ბეჭედს, რადგან ეს ოქროს რგოლი ლოდივით დაღლილ შინაბერას ცოლად ხდიდა და საკუთარი ოჯახის კარს უღებდა. მას გარკვევით მოესმა დეკანოზის მიერ გალობით წარმოთქმული „წმიდა არს ქორწილი და საწოლი შეუგინებელი“. აღელდა და თვალზე ცრემლი აუკრიალდა.

მან აღტაცებით შეასრულა რიტუალი, რომლის დროსაც ახლად ჯვარდანერილნი საკურთხეველს გარშემო უვლიან მღვდლის მიერ ხელდაჭერილნი. სწორედ ამ დროს მისი თვალები ზანდაროვის თვალებს შეხვდა და... შეკრთა. ზანდაროვი რალაცნაირად გატეხილი, უცნაური და გაურკვეველი ღმილით შესცქეროდა მას. მეორედ შემოვლისას უკვე მის არაჩვეულებრივად გაფითრებულ სახეს მიაქცია ყურადღება. „რა ემართება?!“ — ფიქრობდა შემფოთებული მანანა. თან ცდილობდა თავი ისე დაეჭირა, სხვებს არაფერი შეემჩნიათ. ეშინოდა, სალონებში არ ელაპარაკათ და არ გაეკილათ: „გერმანოზიშვილების ასული ეკლესიაში შინაბერასავით იქცეოდაო“. მესამე შემოვლის დროს მან თავის ნეფის დაბნეულ სახეზე რალაც მტანჯველი შიში და ძრწოლა ამოიკითხა და სისხლი გაეყინა. ნეფეს ნახევრად ჰქონდა თვალები დახუჭული და სომნამბულასავით მოძრაობდა. „რა ემართება, — ახლა უკვე შიშით ფიქრობდა მანანა, — ან იქნებ მე მელანდება და ტაძრის ეს დიდი სინათლე ატყუებს ჩემს თვალებს?“.

ზანდაროვის გაფითრებულ სახეს სხვებმაც მიაქციეს ყურადღება და ერთმანეთს გაკვირვებით გადახედეს. მათ წინ ომახიანი და თავდაჯერებული ზანდაროვი აღარ იდგა. რალაცნაირად იყო მოშვებული, შემკრთალი და შეშინებული. ერთბაშად გამოცვლილი ნეფის საწყალობელი გამომეტყველება ყველას ეუცხოვა, რადგან სულ რამდენიმე წამის წინ მხარგამართულს და ამაყად თავანეულს ბაგეზე ბედნიერი ღმილი დასთამაშებდა.

უხერხულად, რეტდასხმულივით დააბიჯებდა, რალაც აზრით, თუ ფიქრით შეპყრობილი, მექორწინეთა თანაყოფას ველარ ამჩნევდა. აღარც საეკლესიო გუნდის მგრგვინავი „მრავალუამიერი“ ესმოდა. მის წინ სტიქარით და ოლარით შემოსილი დეკანოზის მაგივრად ანაფორაშემოფლეთილი პავლე მღვდელი იდგა. მეორე ქორწინება მისდაუნებურად პირველ ქორწინებას ახსენებდა. ზანდაროვი ცდილობდა, წარსულზე არ ეფიქრა, მაგრამ თვალწინ მაინც მოუშორებლად ედგა შიშით დამფრთხალი პატარა სოფლელი გოგო. ისე ცხადად და ნათლად, როგორც არასდროს, თვით მაშინაც კი, როცა ფირუზას საწვრილმანოში მისი სახის მეხსიერებაში აღდგენას ცდილობდა.

„ნათია... ნათია...“ — ჩასძახოდა ვილაც ყურში და ამ სახელის გახსენებაზე გაოცებით აშტერდებოდა ახლანდელ პატარძალს, რომელიც იმ გოგოსავით გაფითრებული და შეშინებული უყურებდა მას. საყდრის კარზე დააბრაზუნეს. „პარია!“ — მკაფიოდ მოესმა ზანდაროვს ფანდურაანთ იოსების ხმა. „არა, ბატონია!“ — მკაფიოდვე მოესმა ნათიას მამის ალელვებული, მაგრამ ბედთან უკვე შერიგებული ნამოძახილი. ზანდაროვმა ყრუდ დაიგმინა. ვილაცამ გვერდში იდაყვი გაჰკრა. ეს მანანა იყო. მეჯვარეებმა ერთმანეთს გადახედეს. ტაძარში გაკმენდილმა ჩურჩულმა გაისისინა. ზანდაროვი გამოფხიზლდა. გვირგვინიანი თავი მალლა აილო და გაიღიმა. ეს ზანდაროვის ღიმილი იყო. ამაყიც და ეშმაკურიც. მექორწინეთა წინ ისევ ზანდაროვი იდგა. ღონიერი, ძლიერი, თავდაჯერებული.

ყველაფერი ერთ ნამში მოხდა, ერთი წამის განმავლობაში გაგრძელდა.

ბევრმა ვერაფერი შეამჩნია. ვინც შეამჩნია, იმანაც იქვე, ტაძარში დაივიწყა ზანდაროვის გაფითრებული სახეც და მისი ყრუ გმინვაც. თავმომწონე ნეფის წამიერი შეცვლა მეტად დამღლელ საქორწინო რიტუალს მიაწერეს. მხოლოდ ერთხელ ვილაცამ იხუმრა: „ზანდაროვი ეკლესიაში ისე იქცეოდა, როგორც ქვრივი თავის მეორე ქორწილში იქცევაო“.

ახლად დაქორწინებულთ პირველად მეფისნაცვალმა მიულოცა.

ელიზავეტა ქსავერიევნას შუბლზე ამბორმა ქალბატონ ზანდაროვს წელანდელი მღელვარება სულ მთლად დაავიწყა, კდემამოსილად იღიმებოდა და სიხარულისაგან დაბნეული რატომღაც მხოლოდ შუაზელ დე გუფს უკრავდა თავს.

მეფისნაცვლის ლანდო საქორწინო კორტეჯს ნიკოლოზის მოედანზე გამოეყო და სასახლისაკენ გაუხვია.

ვორონცოვი მხოლოდ ოფიციალურ ნადიმებზე უჯდებოდა სუფრას ელიზავეტა ქსავერიევნასთან და შუაზელ დე გუფთან ერთად.

სალონებშიც მხოლოდ კარგი მუსაიფით და ერთი ფინჯანი ყავით კმაყოფილდებოდა.

ამიტომ მისი გამოთხოვება არავის გაჰკვირვებია.

მანანამ კმაყოფილებით გადადგა ფეხი ქმრის სახლის ზღურბლზე, მაგრამ გულში სამუდამოდ ჩარჩა ის, რომ მის ქორწილში კნეინა გოსტაშაბიშვილი არ გამოჩნდა.

კარი ოცდამეხუთე

1. ახალი ქალბატონი

ის ძალიან ლამაზია და ძალიან მდიდარი.
ონორე დე ბალზაკი, „ნითელი სასტუმრო ოთახი“

ქალბატონ ზანდაროვად გადაქცეულ გერმანოზიშვილების ასულს პირველ ხანებში მხოლოდ თავისი ახალი გვარი ეხამუშებოდა. სხვა მხრივ უკმაყოფილების საბაბი არ ჰქონდა.

მდიდრულ სახლში მდიდრულად ცხოვრობდა.

თანდათან თავის ახალ მდგომარეობასაც მიეჩვია.

ქალბატონ ზანდაროვის ხსენება ყურს აღარ სჭრიდა და აღარც ზიზღი ეხატებოდა უკვე ფოთლებდაყრილ სახეზე.

უზრუნველ ცხოვრებას თავისი გაჰქონდა.

კმაყოფილი იყო და ბედნიერი.

კმაყოფილი იყო გრიგოლ ზანდაროვიც.

იგი ცოლში ქალს არ ეძებდა და ვერც იპოვა (ქორწინების ღამეს მისი ყურადღება მხოლოდ იმან მიიპყრო, რომ მოუხერხებელმა, შეშფოთებულმა და დარცხვენილმა შინაბერამ პირჯვრის გადანერა მოასწრო, სანამ ქმარი სარეცელში მკლავს მოხვევდა). თავადის ასულის ცოლობა მის ღირსებას ზრდიდა და მეტ ფასს სდებდა. ეს იყო და ეს. სხვა მხრივ, ის მისი ვნებების, მისწრაფებების და მიდრეკილებების გარეთ რჩებოდა.

ამიტომ ზანდაროვს სულ ადვილად შეეძლო მოსიყვარულე, ყურადღებიანი და მორჩილი ქმრის როლი ეთამაშა.

ცოლისგან იგი სხვას არაფერს მოითხოვდა, გარდა იმისა, რომ მისთვის დიდძალი ქონების მემკვიდრე გაეჩინა.

ამ რწმენასა და მოლოდინს ცოლის დაფოთლილი სახე და ნანვეტიებული ცხვირი უღვივებდა.

ქმარი ცოლს ყველანაირად ანებივრებდა. ყურადღებას არ აკლებდა. რასაც კი ცოლი მოინდომებდა და მოისურვებდა, მყისვე უსრულებდა. ნაირ-ნაირ სამკაულებს გაფაციცებით ეძებდა და პოულობდა. ბლოტის და ტოლლეს მალაზიებში ყველაზე ახალმოდურ პარიზულ ქინძისთავეებს და ქალის ქუდეებს გულდასმით ათვალიერებდა და ცოლისთვის ყიდულობდა. რუარის და გეიგერის სამკერვალოები ველარ ასდიოდნენ ქალბატონ ზანდაროვის კაბების კერვას. გილლეს საკონდიტროში, რაც ღმერთს დღე გაეჩინა, თეთრი ლიზას სიტყვით, განებივრებული ქალბატონის საყვარელი ქადა ცხვებოდა, ათასნაი-

რი ტკბილეული და ნუგბარი მზადდებოდა. ქალაქის ქუჩებშიც ის საკუთარი ეტლით დასეირნობდა და მიწაზე ფეხს აღარ დგამდა.

— ბედნიერი ქალი ეგა ყოფილა, კარგი ქმარი მაგან დაიკვებოს, — ამბობდა მეზობლებში თეთრი ლიზა და რძლის განებივრებით უკმაყოფილო „დედამთილობისათვის“ ემზადებოდა.

თავის მხრივ, მანანაც „რძლობის“ თადარიგს იჭერდა. „დედამთილს“ ათვალწუნებით უყურებდა, მაგრამ მასთან კრინტს არ სძრავდა, თავს არ უყადრებდა. გაქვავებული უსმენდა მის ბუზლუნსაც, ჩამოკრულებსაც და საყვედურებსაც.

ქალბატონ ზანდაროვს პირმშოდ გოგო ეყოლა, პირველ გოგოს მეორეც მოაყოლა. თეთრმა ლიზამ ახლა ეს დაიხვია ხელზე და რძალს უარესად გადაეკიდა.

გრიგოლი ოჯახში ჩხუბსა და უსიამოვნებას ერიდებოდა. თეთრ ლიზას დაყვავებით მოთმინებას ურჩევდა.

— ეგ კნენა არის, ლიზაჯან, ცოტა სხვანაირად გაზრდილი. ისევ ჩვენ უნდა მოვანონოთ თავი.

— ქა, თავის მოსაწონებელი რა მაქვს? — ბრაზდებოდა თეთრი ლიზა, — ერთბაშად მაგის ნაყიდი რუფაკი არ მომაგონდეს ან მაგის კარგი სიტყვა.

— მე მგონი, ეგ არც ავს გეუბნება, არც კარგს.

— ჰო, ეგეც მართალია. სარგადაყლაპულივით დადის. მთელი დღე ისე გაივლის, ერთხელ ხმას არ გამცემს.

— ეგ რა გასაჯავრებელია, ლიზაჯან, ხასიათი აქვს ეგეთი, რას იზამ?

— როცა გამოცდილი დედაკაცი ჭკუას არიგებს, უნდა დაიჯეროს!

— ჰო, ჩხუბის სათავეც მანდ არის. მაგას რალა თქმა უნდა!

— ქა, მაშ არაფერი ვუთხრა?

— მაინც რას უნუნებ?

— ქა, რას უნდა ვუნუნებდე? როცა მოახლეს ვუჯავრდები, ეგ არ უნდა ჩაერიოს, ყველამ კარგად უნდა იცოდეს, რომ მარტო ეგ არ არის ქალბატონი ამ სახლში.

— ჰოო.

თეთრ ლიზას ჭირივით ეჯავრებოდა, როცა დედაკაცები იწირპლებოდნენ. ახლა თვითონაც მოუხშირა თვალებიდან ცრემლების გამონურვას, რამდენიმე მსხვილი ცრემლი დამჭკნარ ლოყებზე გადმოაგორა და გრიგოლს საყვედურით უთხრა:

— თუ შენც მაგას უჭერ მხარს, გრიგოლჯან, ბარემ მტკვართან მიმიტანე და წყალში გადამაგდე.

გრიგოლმა დაუყვავა, მიეალერსა:

— მაგას რათ ამბობ, ლიზაჯან? შენზე მახლობელი ვილა მყავს? მე იმიტომ გეუბნები, რომ თქვენი კინკლაობა დარდივით მანუხებს. მალე სტამბოლში

უნდა ნავიდე და მეშინიან, თქვენი ჩხუბით მეზობლები ჩვენს სახლს სეირის საყურებლად არ მოაყენოთ.

თეთრმა ლიზამ ერთბაშად გამოიძარა.

— მაგის ფიქრი ნუ გაქვს, გრიგოლჯან, შენ არხეინად იყავი, შენ შენს საქმეს მიხედე. დედაკაცები როგორმე მოვუვლით ერთმანეთს.

ზანდაროვი სტამბოლს გაემგზავრა.

მისი სახლის ქალბატონები უარესად ნაეკიდნენ ერთმანეთს.

რძალ-დედამთილი ერთმანეთს ვერ ურიგდებოდა და ვერ იტანდა.

ახალი ქალბატონი ძველ ქალბატონს სტუმრებში გამოჩენას უკრძალავდა, არ კადრულობდა და თავის ღირსად არ თვლიდა. ტანზე სულ ბუნუნებს აყრიდა, როცა სტუმრიანობის დროს ეს მდაბიო დედაკაცი დიდ დარბაზში ხან ერთი კარიდან ჰყოფდა ცხვირს, ხან მეორედან.

თეთრი ლიზა რძალს არ უთმობდა, რადგან სტუმრებში გალივლივება ისევე უყვარდა, როგორც ნულლი და ქისტაქალადბადი.

ქალბატონ ზანდაროვს არც ის მოსწონდა, რომ მთავარი დარბაზის სპარსულ ხალზე ვიღაც ფირუზას სურათი ეკიდა, ეს ყურთმაჯებიანი მდაბიო, მისი აზრით, მას კეთილშობილი სტუმრების წინაშე არცხვენდა თავისი ხეპრული გარეგნობით და სოვდაგრის ფლიდური ღიმილით.

ერთ მშვენიერ დღეს მან მთავარ დარბაზში მსახურები ფირუზას სურათის ჩამოსაღებად შეიყვანა. ამ ამბავს თეთრი ლიზა შეესწრო, გააფთრებულმა, რძალი წყევლა-კრულვით აიკლო და მსახურებს წინ გადაუდგა.

— ღმერთი არავის გაუნყრეს და ჩემი ქმრის სურათს ხელი არავინ ახლოს, — ყვიროდა გახელებული თეთრი ლიზა, — გრიგოლის მზესა ვფიცავ, სასიკვდილოდ არავის დავინდობ და მეც ზედ შევაკვდები.

თეთრი ლიზა ქმრის სურათის ქვეშ დადგა, ზედ გადაეფოფრა და ავად დაუნყო ცქერა რძალს, რომელიც მას ბრძანების კილოთი და ზიზლით ეუბნებოდა:

— აქედან დაიკარგე, დედაკაცო! ეგ მიკიტანი შენს ოთახში დაჰკიდე. მაგის ადგილი აქ არ არის, აქ ადგილი არა აქვს.

— როგორ თუ არა აქვს? მაშ ვისა აქვს? — უარესად გაცხარდა თეთრი ლიზა, — ეგ ვინ მოგახსენა? ეს საიდან მოიტანე? იცი, ვინ არის ეგ კაცი? მაგან გაზარდა შენი ქმარი, მაგან დააყენა ფეხზე, ცხოვრებაში კაცად გამოიყვანა, მაგის ჭკუითა და მოხერხებით გამდიდრდა. ეგ კაცი სალოცავი ხატი უნდა იყოს შენთვისა და შენი ქმრისთვისა. ქა, ეს რა ცოდვის კითხვაა! ლოთბაზარა კნიაზის დაი ამ პატიოსანი კაცის ნაღვან-ნადაგზე უნამუსოდ დამჯდარა და ვერ უყურებთ, იმის სურათს კედლიდან ჩამოგდებას უპირებს. ვინა ხარ? რა ხარ? რათა დიდგულობ? კნეინობით გვანონებ თავსა? განა არ ვიცი, ვინცა ბრძანდები? შენ არ იყავი, რომ მამადავითში თავგის სოროებში ცხოვრობდი, შიმშილი სტუმრად გყავდა, სიღარიბე ამხანაგად გეჯდა, ტანთა და ფეხთ არ გეცვა და სირცხვილით

ცხვირს კარში ვერა ჰყოფდი? ვინ მოგცა ოქროები, მარგალიტები, დიკიტონის კაბები და თეთრი ფელჩატკები? ამ კაცმა მოგცა, ამ მიკიტანმა, ამანა...

მსახურების თანაყოფაში შერცხვენელ-გალანძლულმა ქალბატონმა ზანდაროვმა გააშრებულ დედაბერთან დავას ისევ გაქცევა ამჯობინა. თეთრ ლიზას დაემუქრა, თავის ოთახში გავარდა და ქმარს სტამბოლში საყვედურის წერილი მისწერა.

თეთრი ლიზა ველარ დაშოშმინდა. მუხლებს ცემით ითქვეფავდა და ხელეზის შლით გაიძახოდა:

— ქა, გაგონილა?! ეს რა ღვთის წყრომაა?! ეს რას მომასწრო მამაზეციერმა? ქა, რძალი მოსაკლავად აღარ მინდობს, ჩემი სახლიდან გაგდება უნდა, ფირუზას კედლიდან გადაგდება, ორთავენი თვალებში ვერხირებით. მიკიტნებსა და მედუქნებს გვეძახის, ქა, მაგისი ქმარი ვილა ბრძანდება? ან კნიაზები რითი გვჯობიან? განყდეს, განყდეს მაგათი სინსილა, აჰანდე! — თეთრი ლიზა მსახურებს მიუბრუნდა და თვალების ბრიალით გააფრთხილა, — თქვენ, ეი! სინდისგარეცხილო ვირგლებო, განა არ იცით, ამ სახლის პატრონი ვინ იყო? ჰოდა, ვინც პატარა ქალბატონის ბრძანებას აასრულებს და ამ სურათის ხელით ხლებას გაბედავს, მამაჩემსა ჰქონდეს ცხონება, მე ისინი აქედან დავიფრინო და კუდით ქვა ვასროლინო! შაბაშ! ყველანი თვალიდან დამეკარგენით!

თეთრი ლიზა ქმრის სურათს მცველად დაუდგა და ხელში მუდამ ჩვარი ეჭირა, რათა ფირუზას სურათის ოქროსვარაყიან ჩარჩოებს მტვერი არ გაჰკარებოდა.

გაბუტულმა რძალმა დედამთილი სუფრასთან გვერდით აღარ მოისვა. თავის ოთახში გამოკეტილ თეთრ ლიზას მსახურის ხელით უგზავნიდა კელიცის და კლოცის გამხმარ ნამცხვრებს, ცივ კატლეტებს, ბატისტ ფერარის და ლუდვიგ შერინის ძეხვების ნარჩენებს და სხვადასხვა ნასუფრალს.

ამით გაბოროტებული თეთრი ლიზა წარამარა მაიკო კურტანიძესთან გარბოდა გულიდან ჯავრის გადასაყრელად და ცრემლების დასაფრქვევად.

მაიკო შორიდან უთვალთვალებდა ყველაფერს, რაც კი ზანდაროვის სახლში ხდებოდა. თავის ძველი დოსტის წუნუნს ყურადღებით უსმენდა, თვითონ კი კრინტს არა სძრავდა.

თეთრ ლიზას კი არც წვრილმანი ავინყდებოდა, არც მსხვილმანი. არც ნაქეზება სჭირდებოდა. რძლის ავად ხსენება არა ლლიდა, თან მოსთქვამდა, თან წყევლა-კრულვის კორიანტელს აყენებდა.

მაიკო გატრუნული იჯდა. დაფიქრებულს თეთრი ლიზას თანაგრძნობა ავინყდებოდა.

ყველაზე კარგად გრიგოლ ზანდაროვს მისი ძველი საყვარელი იცნობდა. ამიტომ ზანდაროვების ცოლქმრული ბედნიერება მას არა სჯეროდა და როცა ამ აზრს ჯიუტად ადგებოდა, მის ბრინჯაოსფრად გამუქებულ თვალებს ისევ თაფლისფერი შუქი ეფინებოდა.

2. მანანას სალონი

თბილისის სალონთა ცხოვრება თითქმის არაფრით არ განირჩევა ევროპის დიდი ქალაქების სალონების ცხოვრებიდან. ფრიდრიხ ბოდენშტედტი, „1001 დღე“

თბილისურ სალონებს შორის ყველაზე განთქმული მანანა ორბელიანის სალონი იყო.

ქალბატონი ზანდაროვი მანანა ორბელიანს გაეჯიბრა და თვითონაც სალონის შემოღება გადაწყვიტა. ამ მიზნით, დარბაზების, ოთახების და ბუდეუარების ევროპული გემოვნების მიხედვით მილაგ-მოლაგებას შეუდგა, მრჩევლად კი თავისი მამიდა კნეინა მზეხათუნი დაიყენა.

ფირუზა ზანდაროვის სურათი კედლიდან იმ დროს ჩამოიღეს, როცა თეთრი ლიზა მაიკო კურტანიძესთან იჯდა და იცრემლებოდა. შინ მობრუნებულს მოახლვებმა მომხდარი ამბავი დაუყოვნებლივ დაახვედრეს, მაგრამ თან გააფრთხილეს, რომ დიდ დარბაზში ქალბატონთან ერთად მეფისნაცვლის ცოლი და მისი მხლებელი მანდილოსნები ისხდნენ.

თეთრმა ლიზამ ველარაფერი ანამა, ფირუზას სურათი თავის ოთახში უსიტყვოდ ჩამოჰკიდა და იმ დღიდან დიდი დარბაზისაკენ მიმავალი გზა დაივიწყა. ყოველ სამშაბათს თბილისის მაღალი საზოგადოება ქალბატონ ზანდაროვის სალონში იკრიბებოდა. მის სალონს მხოლოდ თითო-ოროლა დიდგვაროვანი თავადი არ ეკარებოდა. ისინი გერმანოზიშვილების ასულს დაცინვით „კუპჩიხა მანანას“ და „სოვდაგარშა მანანას“ უწოდებდნენ. ქალბატონმა ზანდაროვმა ეს იცოდა და გულში მათზე ბრაზდებოდა.

ეჭვიან ქალბატონს საკუთარი მოენენი ჰყავდა, რათა ყველაფერი, რაც კი მაღალ საზოგადოებაში მოხდებოდა, ადრე შეეტყუო და თადარიგი დროზე დაეჭირა. მათ შორის იყო გაღატაკებული, დავალიანებული და გაქაჩლებული თავადი აღამემნონ კენტერაძე, რომელსაც შინაურები ფაცუნას ეძახდნენ, ხოლო გარეულები — „ქაჩალ კრასავიცას“. მას ღირსეულად უმშვენებდა გვერდს სჯულიერი მეუღლე კნეინა მაჭატა კენტერაძე, რუსულად ჩაცმულ-დახურული, ლოყებლაჟლაჟა და დამრგვალებული მანდილოსანი, ალექსანდრე I-ის დროინდელი ქუდით.

მეტყიარა, მოურიდებელი, მატრაკვეცა და ჭორიკანა კნეინა მაჭატა სალონებში „ჭორების ბოლინიად“ იყო ცნობილი. აღამემნონ და მაჭატა კენტერაძეები ყველგან არასასურველ სტუმრებად ითვლებოდნენ, მაგრამ მათი ენის ყველას ეშინოდა და ყველა ანგარიშს უწევდა.

ამ უხეირო მშობლებს ანგელოზის მსგავსი ასული ესვათ, ზღვისფერთვალება და მუქი თავთუხისფერი თმით შემკული ოცდაექვსი წლის ანა, რომელიც კნეინა მაჭატა კენტერაძეს ყველგან თან დაჰყავდა.

კენინა მაჭატა, ჩვეულებრივ, ყველაზე ადრე მოდიოდა ქალბატონ ზანდაროვის სალონში.

დღესაც მასთან გახლავთ „ჭორების ბოლინია“ და ყურმოკრული ჭორებით გულს უსიებს ქალბატონს, რომელსაც ვაჭრის ცოლობისა სცხვენიან და ყველგან დაცინვა ელანდება.

— ნუხელ კენინა მაიკოსთან გახლდი.

ცალი ყბით წარმოთქვა კენინა მაჭატამ, ლორნეტის შუშები ფერადი ხელსახოცით დინჯად გაასუფთავა და თან მანანა ფრთხილი მზერით შეათვალიერა.

მანანამ წიგნი გვერდზე გადადო (ქართულად გადათარგმნილი ლესაჟის „კოჭლი ქაჯი“) და ანას შეხედა, რომელიც გაღებულ ფანჯარასთან განაბული იდგა და ცას გასცქეროდა. მაჭატა მიხვდა და ქალს გასძახა:

— ანა!

— რა გინდა, დედი? — მოკრძალებით მოტრიალდა მისკენ ანა.

— შენს გაზრდას, ერთი ბაღში ჩაისეირნე.

ანა განითლდა. ქალბატონ ზანდაროვს კნიქსენი გაუკეთა და ოთახიდან ფეხაკრეფით გავიდა.

— ნუხელის ვინ იყვნენ კენინა მაიკოსთან? — ცნობისმოყვარეობით იკითხა მანანამ ანას წასვლისთანავე.

— დიდი სტუმრიანობა ჰქონდა. აუარებელი სტუმარი ჰყავდა.

— ჩამოთვალე.

— პატარა ვარანცოვიც იქ გახლდათ.

— მართლა?! კნიაზი?

— არა გხლებიათ.

— ელიზავეტა ქსავერიენა?

— არც ისა.

— მაშ, კნიაზი ცოლით იქ არ იყო? — წამოიძახა მანანამ და რალაც აზრით აღტაცებულს თვალები გაუბრწყინდა, — გული მეუბნება, რომ ისინი ამ საღამოს ჩემს სალონში მოვლენ.

— ეგრეც მოხდება, აი, ნახავ თუ არა! მაგის მახარობელი მე ვარ. ნელან კობეებში მერცხალი დაფრინავდა, — იცრუა მაჭატამ, — რალაც გაგიხარდება, ან ქმარი ჩამოგივა, ან...

ქალბატონ ზანდაროვს ქმრის ჩამოსვლას მის სალონში მეფისნაცვლის გამოჩენა ერჩივნა, მაჭატას სიტყვა გაანყვეტინა:

— ქმარირა შუაშია? ის მერცხალი, სწორედ კნიაზის მობრძანების ნიშანია.

— მეც მანდ გახლავარ, კენინავ! — საჩქაროდ მიუგო მაჭატამ, რომელიც მის საამებლად კენინობით მიმართავდა ხოლმე მას, — ის ბოლოკუდრაჭა მე და ანას სულ ჭიკჭიკით დაგვფრენდა თავზედა.

— თუ ახდა, ოქროს ფულს გაჩუქებ.

ნასიამოვნებმა მაჭატას ანგარიშის ჩაბარება მოსთხოვა.

— კენინა მაიკოს სტუმრების სახელები მითხარი.

— აკი მოგახსენე! სულ დიდები ჰყავდა. კურკაც ჩამოსულა ქალაქში და ნეტავი გენახა, რანაირად იბერებოდა, თითქოს სტანისლავი მარტო იმას ეკიდოს ყელზე. სულ ჩვენი გვარი და ლიპარიტი ეკერა ენაზე. თავს იქებდა, ვერ მიყურებთ, ვინა ვარო! შამილის და ჰაჯიმურატის თავების ხურჯინით ჩამოტანას იმუქრებოდა. ერისთავიანთ ელენეს ბაასი გაუბა და ლაპარაკში შენც გადმოგწვდა.

მანანა სავარძელში წამოინია, მღელვარებით წარმოთქვა:

— რაო, რა სთქვა?

— ვერ გეტყვი, კნეინავ, ვერ გეტყვი. მომკალი და ვერ გეტყვი.

მანანამ მრისხანედ გადახედა.

— რატომ ვერ მეტყვი? მაშ რისთვის მოხვედი აქა?

— უი ჩემს თავს! გენყინება და აღელდები.

— კურკას „წინანდლის ვარდზე“ ამოსდიოდა სული და ჩემს ქებას როგორ იტყოდა?! რაც ჩემზე სთქვა, შენ ის მითხარი.

— ავი კაცის სიტყვით რათ უნდა გაიბოროტო გული?

— ლოდინით ნუ დამლალე, სთქვი, რაც გაიგონე.

უბრძანა ქალბატონმა ზანდაროვმა.

— ძალას რათ მატან, ჭირიმე?

— მაჭატა!

სავარძელში უარესად დამრგვალებულმა „ჭორების ბოლინიამ“ შორიდან მორიდებით დაიწყო:

— განა არ ვიცი, კნეინავ, ცუდი სიტყვის მომტანი თვალში არავის მოსდის, მაგრამ რა გაენყობა? მე ჩემი გითხარი და ეხლა ხელი დამიბანია, თუ გენყინა, მე ნუ გამიწყრები. კურკამ ასე უთხრა ელენესა: „ორბელიანის რომელიმე ქალმა ვინმე ცალქალამანოვის ცოლობა რომ იკადროს, აზნაურობის ცხრა სიგელიც რომ ჰქონდეს ნაყიდი სიძესა, იმ ჩემი კარგი დედ-მამის ცხონებამა, ხმლით თავს გავაგდებინებდიო“. გავიგონე თუ არა ეს სიტყვები, მაშინვე მენიშნა, შენ მომაგონდი, გენა წამეკიდა. კინალამ ყელში ვწვდი და იმის სტანისლავი ხელში შემრჩებოდა კიდევც, აჰა, იჰ! მეხი კი დავაყარე მაგ ავარის თუ ავარების ხანსა! თვითონ არ იყო, შანშიევის ვალებში იხრაკებოდა და გამვლელ-გამომვლელს შეელასა სთხოვდა? დიდი ხანია სული მოიდგა?!

ეს სიტყვები აღელვებული ქალის გულის მოსაგებად იყო ნათქვამი. მაგრამ ქალბატონ ზანდაროვს სულ სხვა რამ აინტერესებდა.

— კიდევ ვინ გაიგონა ეს სიტყვები?

— ვილამ არ გაიგონა? ერთი ჩურჩული და მითქმა-მოთქმა ატყდა. ყველას ენიშნა და ბევრიც იცინეს. ყველაზე უფრო კომედიანტები იცინოდნენ.

— ვინ კომედიანტები?

— აი ისინი, გიმნაზიაში გლუხარიჩთან ერთად კომედია რომ ითამაშეს და გვაცინეს.

— ისინიც მე დამციინოდნენ? ვაი, ჩემი ბრალი!

— ის ქვეყნის მასხარები პლატონ ფილასოფოსმა კარგად გამოგვილანძღა. კნენა მაჭატას რალაც მოაგონდა და მხიარულად წამოიძახა:

— მაგრამ, ეტყობა, არც ეგ არის თავის ჭკუაზე. იმასაც ამბობენ, მალე პლატონიც ითამაშებს იმათთანო. გლუხარჩი ვის არ გააგიჟებს! კნენა მაჭატას ეს სიტყვები ჯერ არ დაემთავრებინა, როცა გამონკეპილმა და ფეხგრძელა ლაქიამ ქალბატონ ზანდაროვს პლატონ იოსელიანის მოსვლა აუწყა. მაჭატამ ტაში შემოჰკრა, ძაღლისა და ჯოხის ანდაზა ახსენა, გულიანად გაიცინა და გუნებაშეცვლილი დიასახლისიც გააცინა.

3. სნავლული, ბერი და ცეკვის მასნავლეგელი

ერთი მჭევრმეტყველებდა, მეორე უსმენდა, მესამეს ლორნეტი დიასახლისზე ჰქონდა მიბჯენილი. შარლ დე ბერნარი, „იკაროსის ფრთები“

სალონში მალალ-მალალი, პირხმელი და ულამაზო შეხედულების შუახნის მამაკაცი დიდის მოკრძალებით შემოვიდა. მანდილოსნებს შორიდანვე დაუკრა თავი, ევროპული ნესისამებრ, გამონვდილ ხელებზე ეამბორა და შემოთავაზებული სავარძელი ქათინაურებით დაიკავა.

რუსული გაზეთის რედაქტორი და არქეოლოგიური გამოკვლევების ავტორი, სემინარიასა და აკადემიაში იეზუიტურად აღზრდილი და განსწავლული, თავისებური სნობი და ჯიუტი კონსერვატორი პლატონ იოსელიანი სალონების დიდ მოტრფიალედ ითვლებოდა. არც ერთ სალამოს არ აკლდებოდა, ხან მანანა ორბელიანის სალონში იჯდა, ხან ქალბატონ ზანდაროვის სალონში. გაბმული მუსაიფი უყვარდა და სერიოზული მსჯელობა.

ისტორიკოსი და არქეოლოგი პლატონ იოსელიანი კარგი მოსაუბრე იყო, მაგრამ მსმენელს ბერძნული და ლათინური ციტატებით ღლიდა; ახლაც პირგამშრალი ქალბატონი ზანდაროვი უხალისოდ ისმენდა მის ანტიკურ სიბრძნეს; აღშფოთებულს თვალნინ ირონიულად მოლიმარი გრიგოლ ორბელიანი ედგა, გენერალი და პოეტი, რომელსაც იმთავითვე სძულდა გერმანოზიშვილები და დავითს ბრალსა სდებდა: „ჩემი ძმა ილიკო ამ ლოთმა გარყვნა და ქალაღდის თამაში შეაყვარაო“.

ლაპარაკით გატაცებული პლატონ იოსელიანი ვერ ამჩნევდა დიასახლისის უგუნებობას და მალალი შტილით დეკანოზივით ქადაგებდა.

ყურებდაცქვეტილი და თვალებდაჭყეტილი კნენა მაჭატა სიცილს ძლივს იკავებდა და განცვიფრებით ისმენდა ბერძენთა და რომაელთა ღმერთების, ქალღმერთების, გმირების, პოეტების, დრამატურგების, სატირიკოსების და ფილოსოფოსების სახელებს. „ჭორების ბოლინიამ“ თავის დროზე მოსწრებული ხუმრობაც იცოდა. ქადაგად გადაქცეულ პლატონ იოსელიანს ოდნავ

დააშტერდა და შეამჩნია, რომ მას მარჯვენა ბაკენბარდი ოდნავ მოთელილი ჰქონდა, კაბის კალთაზე ხელები დაიკრა და დაიყვირა:

— უი, ჩემს თვალებს! პლატონ ბატონო, ძილის დროს ბაკენბარდზე კატა ხომ არ დაგანვა?

— რასა ბრძანებთ, კნეინავ? — შენუხდა პლატონ იოსელიანი და უნებურად ხელი ბაკენბარდზე გადაისვა, — მაშინაც სანყალმა ტატომ მომიგონა ეგა, გამოვირცელა და სასაცილოდ გამხადა.

ტატოს გახსენებაზე პლატონ იოსელიანს სახე დაუღონდა. მაჭატამ ამოიოხრა, მაგრამ მალე მოაგონდა, რომ ტატო გრიგოლ ორბელიანის ღვიძლი დისწული იყო და რათა მანანასათვის ესამოვნებინა, ორბელიანები გაათათხა და უდიერად მოიხსენია.

— ეფემიას მდიდარი და გავლენიანი ნათესავეები ჰყავს, — თავის კანტურით ამბობდა კნეინა მაჭატა კენტერაძე, — იმის ძმა გრიგოლი ავარიის ხანია და დიდკაცობასთან დაახლოებული, მაგრამ გამოუცდელი ყმანვილი სადღაც განჯაში გადაკარგეს და უპატრონობით ნუთისოფელს გამოასალმეს. ესრეთ უგულოთ მოეკიდნენ ორბელიანები ყმანვილ ნათესავსა და სტიხების მწერალსა. მელიტონის ლხინები რათ დაავინყდათ? თქვენგან არ მიკვირს, შეჭმულ-დაღუული ვილას ახსოვს?

— მართალი ბრძანებაა, კნეინავ! — დაეთანხმა უეცრად დანალვლიანებული პლატონ იოსელიანი, — ნიკოლოზი ღენია იყო და ჩვენ რითი დავაფასეთ? უპატრონოდ, ღვთისანაბარად, უნუგეშოდ მივატოვეთ ბედგამნარებული ჭაბუკი. ქართველებს დიდი საყვედური გვეთქმის, მაგრამ ეგრევე მოექცნენ უფრო განათლებულნი ბრიტნი თავიანთ ღენიოსებს — შელის და ბაირონს...

— ბრიტნი რა შუაშია, პლატონ ბატონო, ორბელიანებმა დაღუპეს ტატო.

პლატონ იოსელიანმა აღარაფერი თქვა და გაჩუმდა. მას მოაგონდა, რომ კნეინა მაჭატა კენტერაძეს, რომელსაც მეტსახელად „ჭორების ბოლინას“ უწოდებდნენ, ვნების მოტანა შეეძლო.

დარბაზში ესტატე ბერი გამოჩნდა.

კნეინა მაჭატამ თავისთვის ჩაიფრუტუნა, ქალბატონ ზანდაროვს კი სახე შეუფაკლდა.

ბერი წარმოსადეგი, მხარბეჭიანი და ჯან-ლონით სავსე ორმოცი წლის მაკაცი იყო. ძლიერი და მტკიცე გამოხედვა ჰქონდა, მისი დიდი თავი, მსხვილი პირსახის დიდრონი ნაკვთები, მხიარული და მოძრავი ჭროლა თვალები, სქელი წითელი ტუჩები, ღონიერ მხრებზე უნესრიგოდ ჩამოყრილი კუპრით შავი თმა საერთო ყურადღებას იქცევდა. ეს ჰერკულესი ბერის ანაფორაში ბახუსივით სვამდა, რაბლეს გარგანტუასავით ჭამდა, დონ-ჟუანივით არშიყობდა, ანტონ პირველივით მწიგნობრობდა და მეფის ხუმარასავით ხუმრობდა. მას წარჩინებულთა და კეთილშობილთა წვეულებებზე უფრო ხშირად ნახულობდნენ, ვიდრე მონასტერში. ზოგიერთის მტკიცებით ესტატე ბერს ვორონცოვის დროს ისეთივე როლი ჰქონდა დაკისრებული, როგორსაც ბარონ როზენის დროს მირზაჯანა ასრულებდა. ამიტომ მას ყველგან ხელგაშლილად იღებდნენ, მაგრამ ფრთხილობდნენ და ზედმეტს არაფერს ლაპარაკობდნენ.

ყველამ იცოდა, რომ ესტატე ბერი ქალბატონ ზანდაროვს ეკურკურებოდა, თუმცა «ცივი და მიუკარებელი მზეთუნახავი», თვითონ ესტატე ბერის განმარტებით, ამის საბაბს არც მას და არც სხვებს არასოდეს არ აძლევდა.

ბერმა შინაურულად მიიხედ-მოიხედა, პლატონ იოსელიანს გვერდით მოუჯდა და თავისი ბუბუნა ხმით გამოელაპარაკა.

სახეშეფაკლულ მანანას გაბრაზება არ დასცალდა.

სალონში ნარნარი რხევით რაიმონ დე კინტელი შემოგოგმანდა.

ვეროპული ცეკვების განთქმული მასწავლებელი შუა დარბაზში ბზრიალავით დატრიალდა და თავის დაუსრულებელ დაკვრას შეუდგა.

რაიმონ დე კინტელი სენ-თომას და ირციპუხოვის ქალთა პანსიონებში მუსიკას და ცეკვას ასწავლიდა, თან რევოლუციური აზრებით კეკლუცობდა. მაგრამ ანგარიშს არავინ უწევდა. ცერცეტსა და მატაოცს მონაფე ქალები მეტსახელად მადმაზელ დეკინტოს ეძახდნენ. ქალაჩუნა ცეკვის მასწავლებელს შუაზე დე გუფი მფარველობდა, ხოლო უმრწემესი ვორონცოვი მეგობრობდა. ამიტომ მისი სალონებში გამოჩენა ყოველთვის მეფისნაცვლის მობრძანების მაუნყებელი იყო.

ქალბატონ ზანდაროვს თვალები გაუბრწყინდა, მაგრამ არც ამ სიხარულის განცდა დასცალდა დიდხანს.

დავით გერმანოზიშვილი დის სალონში ნაღვინევი მოვიდა, თან ნაქეიფარი მეგობრებიც მოიყვანა: კონა ფალავანდიშვილი, დიმიტრი ონიკაშვილი და ილიკო ორბელიანი.

ქალბატონ ზანდაროვს შეზარხოშებული ძმის დანახვაზე აღმური მოეკიდა სახეზე. არც ილიკო ორბელიანის მოსვლა ეპიტნავებოდა და სულ ერთიანად აიძრიზა. «კურკას» ძმას, მიუხედავად იმისა, რომ მასთან გაშინაურებული იყო, პირი არ უჩვენა და სწრაფად წამოდგა, რათა თბილისის გუბერნატორს ივანე ანდრონიკოვს შეგებებოდა.

სტუმრებმა დენა იწყეს.

კნენა მაჭატას თავისი ქალიშვილი მოაგონდა და რაკი ანა ვერსად იპოვა, მის საძებნელად გაიქცა.

4. ანა კენტერაძე

წიგნები, ყვავილები ისევე აუცილებელია, როგორც მრავალთათვის პური.

ონორე დე ბალზაკი, «დეიდაშვილი ბეტი»

ანა კენტერაძე ზანდაროვის ბალის ფანჯატურში გარინდებული იჯდა. სულგანაბულს და ფიქრებით გართულს დედაც გადაავინყდა და ქალბატონი ზანდაროვიც.

მარტომყოფობას მონატრებულს სძაგდა სალონებიც და წვეულებებიც, სადაც მის გათხოვებას მონატრებული დედა ყოველ ცისმარე დღეს დაათრევდა.

ახალგაზრდა ქალი სენ-თომას პანსიონში იყო გაზრდილი, ფრანგულადაც ლაპარაკობდა და მოხდენილადაც ცეკვავდა, საზრიანიც იყო და სერიოზულიც, მაგრამ არც სენტიმენტალობას იყო მოკლებული და ოცნებებით გატაცებულს, ხშირად თვალი უშტერდებოდა.

მთელი დღე გაჩუმებული ხელსაქმობდა ან წვრილ-წვრილ სასულიერო ნიგნებს უკითხავდა ბებია ანახანუმს (ქართლში მრავალჯერ ქმარგაყრილს, იმერლების ნარძლევს და ოდესღაც სპარსეთის შაჰ-ზადეს სარეცელში ნანოლს), რომელიც ხატებით გავსებულ ოთახში კარჩაკეტილი ცხოვრობდა, კრიალოსანს ხელიდან არ უშვებდა და, როცა გუნებაზე ბრძანდებოდა, შვილიშვილს ერეკლე მეფის დროინდელ ამბებს უყვებოდა.

მიხრწნილი დედაბერი ანჩხლიც იყო და ბოროტიც. ან იწყევლებოდა, ან ეძინა. სხვა საქმე იმას არა ჰქონდა.

რძალი და ვაჟი ანახანუმს არავითარ ყურადღებას არ აქცევდნენ, მისი დაუსრულებელი ბუტბუტი და წყევლა-კრულვა აინუნში არ მოსდიოდათ. სამაგიეროდ, ნახევრად ბრმა დედაბერი შვილიშვილს გულს უწვრილებდა და მომელელადაც ის ჰყავდა დაყენებული.

მშობლებს შნოიანი და ლამაზთვალეობა, მაგრამ უმზითვო და უიღბლო ანა მხოლოდ სალონებსა და წვეულებებში დაჰყავდათ, სხვა დროს კი სულ არ აგონდებოდათ.

— ანა!

გაისმა ბაღში გულისხეთქით ჩაჭრილი კნეინა მაჭატას შეშფოთებული ძახილი.

ხმა არავინ გასცა.

— ანა! ანა!

ყვიროდა ჩაბნელებულ ხეივნებში კნეინა მაჭატა.

ხმას არავინ სცემდა.

შეფიქრიანებულ კნეინას კინალამ გული შეუღონდა. ერთი ციცქნა, სქელი დედაკაცი უფრო დაგორავდა, ვიდრე დარბოდა, თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდა და საკუთარ თავს ხმამაღლა ელაპარაკებოდა: „ღმერთო ჩემო! რა დაემართა? სად შავდება? სად დაიკარგა? ბაღში თუა, იქ რას აკეთებს?“ ხან ერთ სკამთან მირბოდა, ხან მეორესთან, თითოეულ ხეს ამტერდებოდა და ნამდაუნუმ იძახდა:

— ანა! ანა!

ბოლოს, ხანგრძლივი ძებნისა და ძახილის შემდეგ დაკარგული ქალი ფანჩატურში იპოვა. ანა სკამზე გარინდებული იჯდა, ფიქრითა და ოცნებით გაოგნებულს არაფერი ესმოდა. ღია ფერის კაბა რომ არ სცმოდა, დედა ვერც კი მიაგნებდა.

— აქ რა გინდა, კნიაუნავ? — დაუყვირა გულმოსულმა მაჭატამ.

ძერასავით დააცხრა. მკლავებში ჩააფრინდა, დასჩქმიტა, დაითრია და წყევლა-კრულვით გამოიყვანა ფანჩატურიდან. ანა ჩუმად ტიროდა. ხეივნის

ბოლოს, ფარნის შუქზე, მაჭატამ ქალს ნამტირალევი თვალები შეამჩნია, გულს შემოეყარა, უარესად დაუნყო ჩქმეტა მას. თან ლანძღვასა და საყვედურებს არ აკლებდა.

— გოგო! ამ ბაღში რა დაგრჩენია? აქ რას აკეთებ? იქ იმოდენა ყმანვილკაცობა და აფიცრობაა და შენ აქ რას ბუდუარობ?

ძალით მიიყვანა შადრევანთან, ხელსახოცით თვითონ შეუმშრალა დანიტლებული თვალები, ხელდაჭერილი შეიყვანა სახლში, ერთ-ერთ ოთახში შეაგდო, სარკის წინ დასვა და თავზე სულთამხუთავივით დაადგა. დიდხანს უყურა. ნერწყვით დასველებული ცერებით ნარბები გადაუჭიმა, საულვაშეს გასწვრივ, ლოყასთან, ხალი გაუმუქა („პილპილი დააყარა“), თმა შეუსწორა და ქალის სახეს ისე დააცქერდა, როგორც ოქრომჭედელი მარგალიტს აცქერდება ხოლმე. ბოლოს შუა ოთახში გამოვიდა, მბრძანებლის იერიით დადგა, დონინჯი შემოიყარა და ანას მკაცრი ხმით უბრძანა:

— ანა! ფეხზე აბრძანდი!

ანა მორჩილად წამოდგა.

— რევერანსი გააკეთე!

ანამ წყნარად ჩაიჩოქა. დედას მისი მოძრაობა არ მოეწონა, ლორწეტი რისხვით დაუქნია და დაუყვირა:

— ცოცხლად! ცოცხლად! გეიგონე! რეპეტე! ღმერთო ჩემო, ზედაც არავინ შემოგხედავს! რეპეტე! რეპეტე! რეპეტე!.. ვინ უნდა მოხიბლო ეგრე? ფუჰ! მაჯლაჯუნასავით იგრიხები! ეგრეთი მორცხვობა და გულნაზობა სტიხების მწერლებს უყვართ. ცოტა ცეცხლი, ცოტა ცეცხლი, რომ მდიდარმა ყმანვილებმა მოგინონონ. კობტად შემობრუნდი, ყელი ესრეთ მოიღერე, დაკეცილი მარაო ანცად მომლიმარე ტურებთან მიიტანე, უუჟუნა ცისფერი თვალები კავალერს შეანათე, სიყვარულის ალი გულში ჩაუდე. კნიაჟნა, რეპეტე!

— არ მინდა... არ მინდა...

დაიჩურჩულა ანამ და აცრემლებულ თვალებზე ხელები აიფარა.

— ტირილი არ გაბედო! — მრისხანედ დაუბაკუნა ფეხები კნეინამ და შიშით შეჰყვირა, — თვალები არ გაიფუჭო ცრემლებითა. აჰხ! რატომ არ იცი მაგ მშვენიერი თვალების ფასი? რა გიყო? რა წამალი გაჭამო, რომ ალგანთო? როგორ ჩაგიდო არშიყის ცეცხლი მაგ ლამაზ გოგრაში? ღმერთო! კარგ დედ-მამას ესრეთი ასული ვითარ დაებადა! *Avan!*¹

ანამ წინ წადგა ფეხი. დედა არწივივით უცქეროდა ლორწეტის შუშებიდან. მან მძიმედ ასწია თეთრხელთათმნიანი მარჯვენა ხელი, ოდნავ მოკაუჭებული საჩვენებელი თითი ქალისაკენ გაიშვირა და კვლავ ცუდი ფრანგულით დაიძახა:

— *Derier!*²

ანა ოთახში წინ და უკან დადიოდა. დროგამოშვებით რევერანსს აკეთებდა, კაბის ბოლოებს ნელი მოძრაობით მალლა სწევდა და დედას თავს უკრავდა.

¹ წინ (ფრანგ.)

² უკან (ფრანგ.)

ცდილობდა, კარგად ეარა, მოხდენილად ჩაეჩოქა, ორაზროვანი ღიმილით მოედრიკა თავი და ნატიფი მანერები ეჩვენებინა, რათა დედას მოსწონებოდა და ამ ნამებისაგან განთავისუფლებულიყო.

ოთახში ნამდაუნუმ გაისმოდა ტაშის ნელი ცემა და კნეინა მაჭატას „Avan!“ „Derier!“ „Derier!“ „Avan!“ და ბოლოს კმაყოფილი:

— მერსი, მადმუაზელ!

კუთხეში მიკუნჭული მოახლე გოგო წინსაფრის ქვეშ ფრუტუნებდა.

მცირე შესვენების შემდეგ კნეინამ კვლავ დაიწყო:

— რეპეტე!

ანამ მუდარით შეხედა.

დედამ არ შეიბრალა და განაგრძო:

— Avan! Derier! Derier! Avan! Derier...

— კნიაზისა და კნეინას წინაშე, — აუხსნა დედამ შვილს, — ყველაზე მდაბალი რევერანსი უნდა გააკეთო, თავი მოკრძალებით დაუკრა და განითლდე. ეს ქალწულთა წესია, მაგრამ სულ მორცხვობაც არ ვარგა, გაუთხოვარი დარჩები და დედ-მამას შეარცხვენ.

— მე გათხოვება არ მინდა... მე მონასტერში წავალ...

— არ გამაგონო, არ გამაგონო! — შეჰყვირა მაჭატამ და თეთრხელთათმ-ნიანი მარჯვენა ხელი ისევ მაღლა ასწია, — ერთხელ კიდევ მაჩვენე რევერანსი. მონასტერში წავალო! რეპეტე!.. Bien!, მონაზონი გავხდებიო! გეილიმე... რეპეტე! ღმერთო ჩემო, რა სულელი ქალი მყავს! კაბა ფრთხილად ასწიე ხელის თითებითა. რეპეტე... ბიენ. გენაცვათ, ესრეთი გაუხედნავი ვის დაემგვანა! ანახანუმმა კაცების ლოგინში იმდენი იგორავა და შენ ვერაფერი გამოგაყოლა?! ავან... მონაზნობა მომინდომა და ხატებთან ჩოქვით სიარული. ამაში კი გამოცხადებული ანახანუმია! ბიენ. მერსი, მადმუაზელ!

როდესაც დედა-შვილი კიბეზე ადიოდა, ერთ-ერთ ფოლორცზე კნეინა მაჭატამ ანას მკლავში ხელი ჩაავლო და ყურში ჩასჩურჩულა:

— ესტატე ბერის გვერდით დარბაისელი გენერალი ზის, დავით სტეფანიჩი, დაქვრივებული და უშვილო. წუხელ კნეინა მაიკოსთან სახეზე მოგაცქერდა. ჰოდა, ჩემო საყვარელო, წინ რომ ჩაუვლი, განგებ ხელსახოცი დოუგდე. ღმერთი არ გაგინყრეს და ისე არ მოიქცე, რომ ბერმა მოგანოდოს. ღმერთმა დაგიფაროს ამისაგან, სალონში თავი მოგვეჭრება. ერთმა ციდა ქალმა იმისთანა ახმახი და კრასავიცა ქმარი დევიტორიე, ამერეთშიც და იმერეთშიც ყველას თვალი დოვუბრმავე, შენ რა გიშლის ხელსა? რიგიანად მეიქეცი, თორემ კნეინა ელისაბედმა თავისი ყვიციანი სოფიკო მეიყვანა და მეშინიან, იმან არ დაგვასწროს.

— დედი, არ გებრალები?

— ეგ რა სიტყვაა?

— ბებერი როგორ ამირჩიე ქმრადა?

¹ კარგი (ფრანგ.)

— სულელიო! — გაბრაზდა კნენა, — ის მარგალიტებში ჩაგსვამს. ეკიპაჟით გატარებს. მოსკოვსა და პეტერბურგში წაგიყვანს. ქვეყნიერებას გაჩვენებს.
— ეგ მე არ მინდა, დედი.
— არ გინდა?
— არა, დედილო.
— მაშ რა გინდა? ახალგაზრდა, ყმანვილი კაცი? მერე ვინ დაგვილაგა ფზითევი, ფაცუნამ თუ ანახანუმმა?

ანამ ხმა არ ამოიღო. დედას მორჩილად გაჰყვა.
კნენა მაჭატამ თავისი ასული წინ გაუშვა და პირჯვარი გადასწერა.
დედა-შვილი დიდ დარბაზში სწორედ იმ დროს შევიდა, როცა დავით სტეფანიჩი ონავრული ღიმილით სოფიკოს ხელსახოცს აწვდიდა. კნენა მაჭატას პირკატა ეცა. გაშრა და გახევედა. ცოტა რომ მოსულიერდა, ჯავრი ქალზე იყარა. ჯერ მკლავზე გამეტებით უჩქმიტა, მერე ხელი ჰკრა და ახალგაზრდა ოფიცრების წრეში შეაგდო.

5. წალოში დამალული კომედიოგრაფი

უცებ მოულოდნელად დაიბადნენ წარჩინებულნი კომიკურნი მწერალნი, რომელთა შორის ბრწყინავს თ. გიორგი ერისთავი. გრიგოლ რჩეულიშვილი, „შეშლილი“

გიორგი ერისთავი მეფისნაცვლის მობრძანების მესამე მახარობელი იყო, გაღებული ფანჯრიდან შემოფრენილი მერცხლისა და რაიმონ დე კინტელის შემდეგ.

გიორგი ერისთავი დანამდვილებით გებულობდა, თუ სად გაატარებდა საღამოს მისი დასის მფარველი ვორონცოვი და თვითონაც მსწრაფლ იქ გაჩნდებოდა ხოლმე. ამ უეჭველმა ნიშანმა ქალბატონ ზანდაროვს თავბრუ დაახვია და მღელვარე სიხარულიც განაცდევინა. მას არ უყვარდა „გლუხარიჩი“, რადგან მან წინო ჭავჭავაძის სილამაზეს პანანინა ლექსი უძღვნა, ქალბატონ ზანდაროვზე კი, ბოროტი ენების თქმით, კომედიას წერდა.

ყოვლისმცოდნე მაჭატა კენტერაძე იმასაც დასძენდა, რომ მანანას მაგალითით განსახიერებული როლი ტასო ორბელიანს უნდა ეთამაშნა. მიუხედავად ამისა, „სოვდაგარშა მანანამ“ გულმონყალედ გაუნოდა ხელი პირველ ქართველ კომედიოგრაფს.

გიორგი ერისთავი არტისტულად გაცისკროვნებული ღიმილით ეამბორა დიასახლისის გრძელ თითებს, რომლის ტილოზე გადატანას იტალიელი მხატვარი კარადონი ვერაგზით ვერ ახერხებდა, სასონარკვეთილი მხატვარი ყველას იმას უმტკიცებდა, რომ ასეთი ლამაზი ხელები ჯერ არც ერთ ნახატზე

არ ენახა და ერთგვარ მსგავსებას მხოლოდ ბიზანტიური ღვთისმშობლის გამოსახულების განზე გაშვერილ ხელებში პოულობდა.

სრულ ცხრა საათზე მეფისნაცვალის მობრძანდა მეუღლითურთ და ვაჟითურთ.

მას ფეხდაფეხ მოჰყვა მისი კანცელარიის უფროსი და მომავალი ბიოგრაფი ბატონი შჩერბანინი. შუაზელ დე გუფმა კი სალონში სანდომიანი გარეგნობის ახალგაზრდა ინგლისელი მოგზაური შემოიყვანა.

ქალბატონ ზანდაროვს აღტაცებისაგან პირი გაუშრა და განითლდა.

ვორონცოვი ხელზე ეამბორა მას, ელიზავეტა ქსავერიევნამ ლოყაზე აკოცა.

მანანას ცათაფრენა შეუდგა.

მოხიბლული ქართველი თავადები „ჩუენს მამას“ ფეხზე ადგომით მიესალმნენ, და დიდხანს იდგნენ ქვეშევრდომულად თავდახრილნი.

ვორონცოვი მამობრივად უღიმოდა მათ. ამ ღიმილს ბევრი ღვთის ნყალობას უტოლებდა.

უმრწემესმა ვორონცოვმა, მიხეილ სიმონის ძემ, რაიმონ დე კინტელს ხელი შორიდან დაუქნია და თავისთან მიიხმო. ისიც ჩქარი გოგმანით გაქანდა მისკენ.

მეფისნაცვლის მოსვლის გამო ერთხანს აშლილი სტუმრები ნელ-ნელა მილაგ-მოლაგდნენ.

თბილისელი არისტოკრატები დინჯად მუსაიფობდნენ.

ოდნავ დაბნეული და თავისი იკრიბოკრო რუსულით დარცხვენილი ქალბატონი ზანდაროვი ელიზავეტა ქსავერიევნას უწყინარ შეკითხვებს მხოლოდ „ჰო“-ს და „არა“-ს უხვედრებდა.

ვორონცოვი დარბაისელ ქართველ თავადებს სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების დაარსებისა და მისი სარგებლობის თაობაზე ელაპარაკებოდა.

სალონის შორეულ კუთხეში ვილაცას წამოსცდა, რომ ვორონცოვი გლეხთა განთავისუფლების მომხრე იყო, ლიბერალობდა და ზოგიერთ „გონიერ“ და „ზომიერ“ დეკაბრისტს მფარველობის ხელსა სდებდა. მის გვერდით დაუყოვნებლივ გაჩნდა ესტატე ბერი, მაგრამ რაკი მოსაუბრეებმა ხმა გაკმინდეს, ბერი პლატონ იოსელიანისაკენ გაეშურა.

დავით გერმანოზიშვილი რამდენიმე თავადთან და ბობოლასთან განმარტოებულ ოთახში ბანქოს თამაშობდა. მათ ზურგს უკან ორიოდე მაყურებელთან ერთად, აღამემნონ კენტერაძეც იდგა. თავტიტველა, მაგრამ ლამაზსა და ტანწერნეტა თავადს ალგზნებული თვალი ფულების გროვაზე რჩებოდა და ქვედა ტუჩი უკანკალებდა.

დავითი გაბადრული იჯდა თავის სავარძელში, რადგან სტანისლავით თავს ინონებდა და ქალაღდიც კარგი მოსდიოდა.

— რაც ფული გოუჩნდა კნიაზ გერმანოზოვს, ბატონო, ხელიც გამოუბრუნდა, — ჩუმაღ გადაულაპარაკა აღამემნონ კენტერაძემ მეზობლად მდგარ დოყლაპია მამაკაცს, — მუდამ ასთე იყო, ფული ფულიანს დაეძებს. აჰა, ჩვენს ქუჩაზე კი არ გამეივლის, — გაიცინა წვრილმანი ოინბაზობით განთქმულმა თავადმა და დოყლაპია მეზობელიც გააცინა.

გიორგი ერისთავი ანა კენტერაძეს ელაპარაკებოდა, როცა მათ ფულის ნაგებით ოდნავ გაბრუებული ილიკო ორბელიანი მოუახლოვდა.

— ნაძლევს ვსდებ, გიორგი, — თქვა მან სიცილით, — რომ კნიაჟნა ანას აქტრისობას სთავაზობ, თეატრში გინდა ათამამო.

გიორგი ერისთავი შეიშმუშნა, ხელები გაასავსავა.

— არა, არა. კნიაჟნას იმდღევანდელი ამბავი ვუამბე.

ილიკო ორბელიანმა გულიანად გაიცინა.

გიორგი ერისთავი უარესად შეკრთა. ვორონცოვისაკენ ფრთხილად გაიხედა. ახლო მდგარნი მისკენ ცნობისმოყვარეობით მოტრიალდნენ.

— რა იყო, გიორგი? — მიაძახეს მას აქეთ-იქიდან, — ილიკოს სიცილმა რათ შეგაკრთო?

— არაფერი სამაგისო, კნიაზნო. ვიცი, ჩვენი ლოთი კარგს არაფერს იტყვის. გაჩუმება ვსთხოვე.

მან ანა კენტერაძეს თვალით რალაც ანიშნა და ტუჩზე თითი დაიდო.

— სთქვი, გიორგი, — უთხრა ილიკო ორბელიანმა, — დასამალი რა არის?

— სთქვი, სთქვი, — სთხოვეს სხვებმაც და მყისვე წრე შემოარტყეს.

— ვიტყვი, თუ არ გამთქვამთ.

— აბა, ეგ რა საკადრისია.

— ამას წინათ, — დაიწყო კომედიოგრაფმა, — რეპეტიცია მქონდა. ცხელოდა და ახალუხის ამარა ვიყავი. ამ დროს ჩემმა აქტიორმა დაინახა, რომ ნამესტნიკი კიბეზე ამოდოდა. რა უნდა მექნა? მეფისნაცვალს ახალუხში ხომ არ დავხვდებოდი? ბევრი აღარ მიფიქრია, წალოში გადავხტი და იქ დავიმალე. საათზე მეტი იქ ვიყავი და ვერ აგინერთ, ცხრანაირად მოკეცილი რანაირად დავიტანჯე. კიდევ კარგი, ცხვირის ცემინება სწორედ იმ დროს ამიტყდა, როცა ჩემი აქტიორები ნამესტნიკს კიბეზე აცილებდნენ.

მოყოლილმა ამბავმა საერთო სიცილი გამოიწვია. სიცილმა ვორონცოვის ყურადღება მიიპყრო და ერისთავს მასთან მისვლა ანიშნა.

— დარწმუნებული ვარ, — უთხრა მან კომედიოგრაფს, — თქვენი მეგობრები თქვენი ახალი კომედიის სომეხი ვაჭრის მონოლოგმა გააცინა. ასე არ არის, თავადო?

— დიახ, თქვენო მაღალბრწყინვალეებავ! — უპასუხა თავადმა და მოკრძალებით თავი დაუკრა.

— რა სათაური აქვს?

— „ძუნწი“.

— ჰმ... იმედი მაქვს, ქართველების მოლიერი არ დაგვზარდება და მაგ კომედიის შინაარსს გაგვაცნობს.

როდესაც ვორონცოვი გიორგი ერისთავს მოლიერს ადარებდა, ამით მხოლოდ ქართველი კომედიოგრაფის გამხნევებას და ნახალისებას ლამობდა. ქართველი არისტოკრატები გაკვირვებული იყვნენ. მათ უკვირდათ, რომ კავკასიაში შეუზღუდველი უფლებებით აღჭურვილი მეფისნაცვალი, იმპე-

რატორის მიერ წყალობით ავსილი, ხანდაზმული და ჭკვიანი გამგებელი კომედიატებს და ვაჭრებს მფარველობდა და მათ ისევე ანებივრებდა, როგორც ბრწყინვალე თავადებს და ომში გამარჯვებულ გენერლებს.

მოსკოვის, პეტერბურგის და ვარშავის თეატრებში ნამყოფი გიორგი ერისთავი მონოლოგებს არა მარტო კითხულობდა, არამედ ადგენდა კიდეც. ახლაც გამოცვლილი ხმით, სასაცილოდ დამრგვალებული და მოკუნტული, კარაპეტა დაბალოვს თამაშობდა და სალონში მხიარულ სიცილს იწვევდა.

ყველაზე უფრო სანახაობათა მოყვარული ვორონცოვი იცინოდა. ამიტომ თავს შეზღუდულად არავინ გრძნობდა. ესტატე ბერი ხმამაღლა ხარხარებდა. პლატონ იოსელიანს ქვეშევრდომული აღფრთოვანების გამო პირი ფართოდ ჰქონდა დაღებული, გულში კი გიორგი ერისთავს „მაღალი შტილის“ შერყვნი-სათვის ლანძღავდა.

ქალბატონ ზანდაროვს ზაფრანისფერი ედო სახეზე და ეჭვი აწვალებდა: „ნეტავი ერისთავი ჩემს ქმარს ხომ არ ამასხარავებს და ეს კომედია ჩემს დასაცინად მოაწყვესო“. ეკლებზე იჯდა და დაბალოვის ოქროს ხსენება პირს უნითლებდა.

ვორონცოვმა თავდაჭერილი მოძრაობით ნელა ტაში დაუკრა ნიჭიერ აქტიორს და კომედიოგრაფს, სხვებმაც არისტოკრატიული სალონის შესაფერისი ტაშით დააჯილდოეს ისევე ნელში გამართული და კმაყოფილ სახეზე ღიმილგადაფენილი თავადი.

— საუცხოო გოგოა! — თქვა ვორონცოვმა და მეუღლეს ანა კენტერაძეზე ანიშნა.

ელიზავეტა ქსავერიევნა ხანგრძლივად დააცქერდა კობტა, ზღვისფერთვალეობა და მუქი თავთუხისფერი კულულებით დამშვენებულ ქალწულს. მერე თავის წყნარი დაქნევით დაეთანხმა ბებრულად, მაგრამ სანდომიანად მოლიმარ ქმარს.

ქალბატონმა ზანდაროვმაც პირველად გაუღიმა ღმობიერად კენტერაძეების ასულს.

კნეინა მაჭატას მეფისნაცვლის და მისი დარბაისელი მეუღლის ყურადღება არ გამოეპარა, ისევ გამოიდარა და შეუმჩნეველად, ზურგს უკან ქოქოლა მიაყარა ხნიერ გენერალთან მორცხვად თავდახრილ სოფიკოს, რომელიც ყოველთვის კომშივით იყო გაყვითლებული, ახლა კი ნერვიულობისაგან ყელზე ნითელი ლაქები ეყარა, ხოლო ნიკაპწვეტა სახეზე — მონითალო წინწკლები.

6. სალონური დიალოგი

პოლიტიკის კაცი უსალონოდ არ არსებობს, სალონი — უქალოდ.
შარლ დე ბერნარი, „იკაროსის ფრთები“

ანა კენტერაძეს ახალგაზრდა ინგლისელმა მოგზაურმაც დაადგა თვალი და ველარ მოაშორა.

— მშვენიერი გოგოა! — გულწრფელი აღტაცებით ნამოიძახა მან.

შუაზელ დე გუფმა გაკვირვებით უთხრა:

— იცით, სერ, პირველად ვხედავ ინგლისელს, რომელსაც გულში ნაგრძნობი სახეზე აქვს გამოხატული.

ჭაბუკი ნამონითლდა. შუაზელ დე გუფმა განცვიფრებით შესძახა:

— ო, მონ დიე¹, თქვენ ნითლდებით კიდეც?

— ჩემო ქალბატონო, — მიუგო ახალგაზრდა ინგლისელმა და თავი გრძელი მონოლოგით გაიმართლა, — ჩემი ბრალი არ არის, თუ მე ცუდი ინგლისელი ვარ. უთუოდ მოგეხსენებათ, რომ ინგლისელი ლორდები ფრანგის ქალებს თხოულობენ, რათა ლამაზი შვილები გააჩინონ. სწორედ ისე, როგორც სპარსელები და ოსმალები ქართველ ქალებს ირთავდნენ და ირთავენ. დედაჩემი ფრანგი მარკიზის ქალი გახლავთ. მისი ქმარი პარლამენტში იჯდა და „პურის კანონებს“ ქმნიდა. ცოლი ნიგნების კითხვით ერთობოდა ან მოგზაურობდა, რა თქმა უნდა, იტალიასა და ესპანეთში. მას უყვარდა კეთილი ჟან-ჟაკი, იმისი მონაფე ბერნარდენ სენ-პიერი, ავტორი „პოლ და ვირჟინისა“ და ბატონი შარტენი, რომელმაც „სოფიოს ნერილები“ დაგვიწერა და სენ-პიერის ქვრივი ცოლად შეირთო. ესენი იყვნენ ჩემი მასწავლებლის მასწავლებლები. მართალია, მე ალბიონის ნისლებში დავიბადე, მაგრამ დედის გული და მგრძნობელობა გამომყვა. შესაძლებელია, ქალბატონო, ჩემი აღსარება სენტიმენტალური იყოს, მაგრამ მერწმუნეთ, არ შემიძლია ჩემი აღტაცება დავფარო და ამას ჩემი აღზრდა არ დაუუკავშირო, როცა მაგ მშვენიერ თავადის ასულს შევეყურებ. განა ჩვენ ასეთსავე რამეს არ განვიცდით, როცა იტალიელების პორტრეტებს ვუყურებთ?

— კარგად თქვით, სერ, მაგრამ თბილისში ყოველ მოგზაურს ორი რამ ხიბლავს: ლამაზი ქალი და აბანო. ბოდიშს ვიხდი, რომ ეს ორი სიტყვა ერთად ვახსენე. თუმცა მხოლოდ ის აღვნიშნე, რასაც მოგზაურთა ნიგნებში ვკითხულობთ.

— უეჭველია, თომას მურმაც, — გაიხსენა ახალგაზრდა ინგლისელმა, — თავის „ლალა რუკში“ ამიტომ დაუკავშირა ერთმანეთს ქართველი ლამაზი ქალები და აბანოები. ნუთუ ქალბატონო, ქართველებს აბანო რომაელებივით უყვართ?

— მხოლოდ ერთი რამ შემიძლია გითხრათ, — გაიცინა შუაზელ დე გუფმა, — აბანოს ამ ქალაქში ისეთივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც სხვაგან კლუბსა და თეატრს.

მათ კნენა მზეხათუნი მოუახლოვდა. შუაზელ დე გუფმა მყისვე ეს უთხრა მას:

— ეს-ეს არის ლორდმა ისეთი რამეები მითხრა, სულ აღარ მიკვირს შელის და ბაირონის ინგლისელობა.

— აჰ! თქვენ ლიტერატურაზე საუბრობდით? — იკითხა კნენამ, — უცხოელებს ხომ მარტო თბილისელი მექისეები აკერიათ ენაზე!

— და ქართველი ქალები, ძვირფასო ტატიანა! — სიცილით დაუმატა შუაზელ დე გუფმა.

¹ ლმერთო ჩემო (ფრანგ.).

მუდამ თამამმა კნეინა მზეხათუნმა მხრები ირონიულად შეათამაშა.

— სწორედ გითხრათ, არ მომწონს, როცა ევროპელები ქართველ ქალებსა და აბანოებზე ერთნაირის ალტაცებით წერენ. აქამდე კარგად არ ვიცი, რომლით უფრო მოხიბლულნი არიან ბატონი გამბები და როტიერები.

სამივემ გაიცინა.

რადგან კნეინა მზეხათუნი ფრანგულად სხაპასხუპით ლაპარაკობდა და სხაპასხუპით უშვებდა შეცდომებს, ტაქტიანი შუაზელ დე გუფი ისევ ახალგაზრდა ინგლისელს მოუბრუნდა.

— სერ, კნიაუნა ანას სილამაზის აღწერილობას, ალბათ, მალე წავიკითხავთ თქვენს „სენტიმენტალურ მოგზაურობაში“.

ინგლისელმა თავი დაუკრა. კნეინა მზეხათუნი დაინტერესდა.

— რომელ ანაზეა ლაპარაკი, მა შერ?

— ანა კენტერაძეზე.

— მშვენიერი ქალია, — თქვა მზეხათუნმა, — მაგრამ ასეთი კაფანდარა იმერლებში იშვიათი არ არის.

ახალგაზრდა ინგლისელს რალაცის თქმა უნდოდა, მაგრამ ყოყმანობდა. შუაზელ დე გუფი და კნეინა მზეხათუნი მას მიაჩერდნენ.

— სთქვით, — გაათამაშა ახალგაზრდა ინგლისელი შუაზელ დე გუფმა, — ვგონებ, ამ ლამაზმანში რალაც ნაკლი აღმოაჩინეთ, არა?

— ჩემი შენიშვნა მხატვრისაა და არა მამაკაცის, — მორიდებით წარმოთქვა ინგლისელმა მოგზაურმა, — მაგ ქალის ზღვისფერ თვალებს და ოდნავ სევდაგადაკრულ გამომეტყველებას ფერმიხდილობა უფრო მოუხდებოდა.

კნეინა მზეხათუნმა გაიცინა.

— ეგ აქაური წამლების ბრალია, ბატონო, შემიძლია დაგარწმუნოთ, რომ მაგ გოგოს დედამ დაუნითლა ლოყები. ტახტზე მუხლმორთხმით ჯდომა და ფერ-უმარილის წასმა ქართველმა ქალებმა აღმოსავლეთიდან ვისწავლეთ. მაგრამ ევროპა მაგასაც დაგვაფინყებინებს, ბევრმა დაივიწყა კიდეც.

კნეინა მზეხათუნმა თვალი შეავლო ქართველ არისტოკრატ ქალებს, რომელთა უმრავლესობა ფერ-უმარილს აღარ ხმარობდა, მაგრამ წარბები ისევ ძველებურად ჰქონდათ გაკეთებული და გაშავებული.

— თავისი გასაოცარი სილამაზის მიუხედავად, — თქვა გაათამაშებულმა ინგლისელმა, — ყველაზე ბუნებრივად მაინც სახლის დიასახლისი გამოიყურება.

კნეინა მზეხათუნს ესიამოვნა, მაგრამ არ შეიმჩნია.

— მაგრამ...

— მაგრამ? — ჰკითხა შუაზელ დე გუფმა.

— მაგ ქალის ღვთაებრივ სილამაზეს, — განაგრძო ინგლისელმა, — ძველი ბერძენი მოქანდაკის ხელი დაჰკლებია, რათა ისეთ ქვეყნებშიც გამოიწვიოს ალტაცება, როგორც იტალია, ესპანეთი ან საფრანგეთია. ეგ სათნო სახის ქალი მხოლოდ კათოლიკურ ირლანდიაში მოეწონებოდათ და ღვთისმოსაობით აღტყინებულნი, ლოცვას აღავლენდნენ, რათა მინიერი სიხარულის დამთრგუნველნი უფრო მკაცრნი გამხდარიყვნენ, ვიდრე არიან.

ახალგაზრდა ინგლისელი უცებ შეჩქვიფდა, რაც უნებურად დასცდა, იმის თქმას უკვე ნანობდა. ნელანდელზე უარესად განითლდა. გულკეთილი შუაზელ დე გუფი ვერაფრით ვერ მიეშველა, რადგან მის გვერდით ქალბატონ ზანდაროვის ნათესავი ქალი იდგა. კნენა მზეხათუნმა ინგლისელს უხერხულობა შეატყო თუ არა, შინაურულად გაუცინა და უთხრა:

— ეგ ლამაზი ქალი ჩემი ძმისწულია. რა თქმა უნდა, ბატონო, ეს რომ გცოდნოდათ, ასეთ გულახდილობას არ გამოიჩენდით. თქვენი ახალგაზრდობის მოუხედავად, მაგ სათნო ქალს დედაკაცური ნაკლი შენიშნეთ, ვნების იმ ცეცხლის უქონლობა, რასაც გარეგნულად მდუმარე იტალიელი ქალები, გაგონილი მაქვს, ასე მოხერხებულად შფარავენ. ამ ნაკლს ყველა გამოცდილი მამაკაცი ადვილად შეამჩნევს და ნება მომეცით, დაგეთანხმოთ კიდევ. მაგრამ განა თქვენს ნათქვამში აღტაცებაც არ იყო გამოხატული? განა ჩემი ძმისწულის ღვთაებრივ სილამაზეში ბუნებრივი სისადავე არ აღმოაჩინეთ? ყველაფერი ის, რაც ჩვენს ყურადღებას იპყრობს, ღირსებებისა და ნაკლის მოუხედავად, აღმაფრენას თუ არა, მონონებას მაინც უტოლდება (სიტყვა „მონონება“ კნენა მზეხათუნმა თვალების აუფუფუნებით წარმოთქვა). თქვენც, ჩანს, ამ სახლის დიასახლისი ამიტომ მოგეწონათ, თუმცა არ ვიცი, კათოლიკე ირლანდიელი ბრძანდებით თუ არა. რას იზამთ? გულახდილად რომ ვთქვათ, მინიერი მაინც უფრო ძლიერია, ვიდრე ზეციური. ეს იმდენად ადამიანურია, რომ თვით ღმერთქალი შეიძლება ზეციდან დედამიწაზე ჩამოვიყვანოთ. ზოგჯერ მინიერ სიხარულს ისეთნაირად ვენაფებით, რომ გამოფხიზლებულნი, გაოცებულნი ვრჩებით.

მზეხათუნმა ფრანგულად ერთბაშად რამდენიმე შეცდომა დაუშვა, მაგრამ თავისი აზრი ისე სხარტად და მკაფიოდ ჩამოაყალიბა, რომ გაოცებული შუაზელ დე გუფი ყურადღებად გადაიქცა.

არც შუაზელ დე გუფს და არც ახალგაზრდა ინგლისელს, რა თქმა უნდა, არ შეიძლებოდა სცოდნოდათ, რომ მზეხათუნი მაგდა გოსტაშაბიშვილის ამასწინანდელ ნათქვამს იმეორებდა.

7. დაკმაყოფილებული პატივმოყვარეობა

მისწერა ხელმწიფეს, რომ ქუთაისიდან ტრაპიზონამდე, გაეკეთებინა გზა, ამისთვის, რომ იტყოდა, ანგლიჩანები ტრაპიზონიდან გააკეთებენო გზას და ვაჭრობა სპარსეთისა იმათ დარჩებათო და აქ რო გაკეთდესო, ვაჭრობა ჩვენი იქნება!
გ. ერისთავი, „ჩემი მოგზაურობა ევროპაში“

ყავის ჩამოტარების დრო იყო, როცა სალონში გრიგოლ ზანდაროვი შემოვიდა. ქმრის მოულოდნელი გამოჩენით სახტად დარჩენილი მანანა გაოცებული წამოდგა სავარძლიდან.

განცვიფრებამ თვალიც დაუბურა და ენაც წაართვა.

მერე მკაფიოდ დაინახა წარმოსადეგი, არაჩვეულებრივად ლამაზი მაკაცი, რომელსაც დენდის გემოვნებით ეცვა და არისტოკრატის ღირსებით ეჭირა თავი. ეს მისი ქმარი იყო, სჯულიერი მეუღლე. თვალის ერთმა, სწრაფმა შევლებამ მას სიამაყის გრძნობაც განაცდევინა და ალტაცებაც, მაგრამ სახეზე ეს არაფრით გამოხატა.

ზანდაროვი ყველას რანგის მიხედვით უკრავდა თავს და აღფრთოვანებულ იმაზე ნეტარებით ფიქრობდა, თუ როგორი შარავანდედით მოსავედა მის სახლს, სადაც თვით მეფისნაცვალს იმყოფებოდა, დიდგვაროვანი თავადის პირმშვენიერი ასული, რომელიც მისი კანონიერი ცოლი იყო, მისი ოჯახის დიასახლისი, მისი უცილობელი საკუთრება.

მხოლოდ მეფისნაცვლის თანაყოფა უშლიდა ზანდაროვს თავი მაღლა ამყად აენია, როგორც ეს მან გამარჯვების განცდის ყამს იცოდა ხოლმე.

ცოლს, მარგალიტით ცივს და ბრწყინვალეს (ზანდაროვი ოქრომჭედელივით სდებდა ფასს მის ნაკლსა და ღირსებას), ლოყაზე ბაგე ოდნავ შეახო და ისე აკოცა, მეფისნაცვალს მდაბლად თავი დაუკრა, ხოლო ელიზავეტა ქსავერიევნას ხელზე ისეთი მოხდენილი ტაქტით ეამბორა, რომ თვით პირნავარდნილ არისტოკრატს შეშურდებოდა.

ვორონცოვმა მას თავაზიანად ჩამოართვა ხელი, თითქმის შინაურულად, მაგრამ მფარველობის ისეთი ღიმილით, რომ მის ხელმწიფურ ღირსებას ერთ მისხალსაც არ აკლებდა. გვერდით მოისვა და ჰკითხა:

— რა ამბებია კონსტანტინოპოლში, ბატონო ზანდაროვ?

— ჯერჯერობით მშვიდობა, თქვენო მაღალბრწყინვალეებავ! — მიუგო ქვეშევრდომული აღმაფრენით, მაგრამ, იმავე დროს, დიდმნიშვნელოვანი ინტონაციით ზანდაროვმა, — პატივი მაქვს გადმოგცეთ ჩვენი კონსტანტინოპოლელი ელჩის ბატონ ალექსანდრე პეტრეს ძე ოზეროვის მოკითხვა.

— გმადლობთ, გმადლობთ. სხვას რაღას გვეტყვით?

— სამწუხაროდ, კარგს ვერაფერს, თქვენო მაღალბრწყინვალეებავ! ინგლისელები და ფრანგები ძალიან გათამამდნენ. სულთნის დიდკაცებში აუარებელ ქრთამებს ხარჯავენ. ხელმწიფის ვაჭრებს გვდევნთან, გვაკინრობენ, საქონელს საბაჟოებში გვიჩერებენ, ყველგან ინგლისელთა აგენტები დაძრწიან და რუსების სიძულვილს ქადაგებენ.

— ჰმ, ვიცი.

ვორონცოვი ჩაფიქრდა. ზანდაროვი დაახლოებით იმასვე ამბობდა, რასაც რუსეთის სტამბოლელი რეზიდენტები საიდუმლო ბარათებით პეტერბურგში ინერებოდნენ. იქ, სტამბოლში, რაღაც არაჩვეულებრივი რამ ხდებოდა. ამას რეზიდენტები დიდვეზირის და რეის ეფენდის საშუალებით გეზულობდნენ. მაგრამ ჩანდა, მოსალოდნელ ომზე კონსტანტინოპოლის ქუჩებშიც და მოედნებზეც ჩურჩულდნენ. ამიტომ თადარიგის დაჭერა მართებდა რუსეთის სტამბოლელ ელჩსაც და კავკასიის მეფისნაცვალსაც. ოზეროვის მოკითხვის

აჭრის გაშიფვრა ვორონცოვს ახლა სულ ადვილად შეეძლო. ზანდაროვს წყალობის თვალით გადახედა, გაამხნევა:

— რუსეთის ვაჭრებს არავის დავაჩაგვრინებთ, დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, ბატონო ზანდაროვ.

— მართალი ბრძანებაა, თქვენო მაღალბრწყინვალება, მაგრამ ოსმალებს ინგლისელები და ფრანგები აქეზებენ. ჩემი დიდი მეგობარი, ტრაპეზუნდის გუბერნატორი მუჰამედ ვასიფ-ფაშა რომ არა, ოსმალეთიდან ერთ ჩხირსაც ვერ გამოვიტანდი.

— გზა, გზა უნდა გაეიყვანოთ ქუთაისიდან ტრაპიზონამდე, — წამოიძახა მეფისნაცვალმა, — ინგლისს სპარსეთისაკენ მიმავალი გზა უნდა გადაუჭრათ, ოსმალეთიდანაც უნდა გავდევნოთ, დარდანელის გასაღები პეტერბურგში უნდა ჩამოვკიდოთ...

თავისი ძველი პროექტით ერთბაშად აღტაცებული ვორონცოვი უხერხულად გაჩუმდა, რაკი მოაგონდა, რომ დიდმნიშვნელოვან სახელმწიფო საქმეზე და მეტისმეტად დახლართულ აღმოსავლური საკითხის სასურველ პერსპექტივაზე ვაჭრის მეუღლის სალონში ლაპარაკობდა. აპილპილებამ სწრაფად გაუარა, თავს თავდავიწყება უსაყვედურა და უსიამოვნოდ გაიფიქრა: „ჩანს, დავბერდი“. ისევ ლმობიერად გაიღიმა და საუბარი სულ სხვა საგანზე გადაიტანა.

— ამ ზამთარს კონსტანტინოპოლში კარგი ბალმასკარადები გამართულა.

ზანდაროვმა პასუხი არ დააყოვნა:

— დიახ, თქვენო მაღალბრწყინვალება! — კარგი ბალმასკარადები გახლდათ. მე თვითონ არსად არაფერს დავკლებივარ, მაგრამ, სიმართლე უნდა მოგახსენოთ, თქვენო მაღალბრწყინვალება, არც თქვენი ბალები არის ნაკლები, უკეთესი თუ არა.

— ვითომ, ვითომ?! — ესიამოვნა ვორონცოვს.

— ჩვენი ელჩის ცოლს თქვენი ბალები რომ ავუნერე, განცვიფრებული დარჩა.

— ეგ პეტერბურგშიც უკვირთ, — თავი მოიწონა ვორონცოვმა.

— ელჩის ცოლმა ასე ბრძანა, მაშ თუ ეგ ეგრეა, პეტერბურგს, პარიუს, ვენას და კონსტანტინოპოლს თბილისიც უნდა მივუმატოთო.

ვორონცოვი გაიბადრა.

— თქვენო მაღალბრწყინვალება! — მოაგონდა ზანდაროვს, — კონსტანტინოპოლში თბილისისკენ მომავალ მომღერლებს შევხვდი.

— მაშ, ისინი მალე ჩამოვლენ! — წამოიძახა გახარებულმა ვორონცოვმა.

ელიზავეტა ქსავერიენას სიამის ღიმილმა გადაურბინა სახეზე. სხვებმა ყურები ცქვიტეს, ზანდაროვი ოპერის იტალიელ მომღერლებზე ლაპარაკობდა.

— აქტიორები აქლემების ძებნით იყვნენ გართულნი, — თავდაჭერილი სიცილით განაგრძო ზანდაროვმა, — ძლივს დავაჯერე, რომ ხომალდიდან გადმოსვლის შემდეგ თბილისში საფოსტო ეტლითაც შეიძლება ჩასვლა.

- ხა, ხა, ხა. იტალიელები ცუდად იცნობენ გეოგრაფიას თავიანთ ჩექმაში!
- იხუმრა ვორონცოვმა.
- იმათი აქტრისებიც გავიცანი.
- სახელდობრ?
- ქალბატონი ვაზოლი და ქალბატონი რამონი.

ვორონცოვმა წარბები ანკიპა და ზანდაროვს თითი დაუქნია.

— მაშ სრული საფუძველი მაქვს თქვენი მშვენიერი მეუღლე გავაფრთხილო. ქალბატონმა ზანდაროვმა მეფისნაცვლის ჩამოკრულ სიტყვაზე გაიღიმა, მაგრამ მალე ეჭვმა სახე დაუბნელა. თვალწინ ხან ელჩის ცოლი ედგა, ხან მომღერალი ქალები. ეს მისი პირველი ეჭვი იყო ქორწინების შემდეგ.

ვორონცოვი ყურადღებით მიაცქერდა ზანდაროვს. ზანდაროვიც, თავის მხრივ, თავდაჭერილი შეფრთხევით უჭვრეტდა მის თეთრ ჯვარს (ნაპოლეონზე გამარჯვების ნიშანს). ვორონცოვი თავისდაუნებურად კმაყოფილი ღიმილით აქცევდა ყურადღებას იმას, თუ როგორ მოხდენილად ეჭირა ხელში მასპინძელს იაპონური ფაიფურის ფინჯანი. მის წინ პირნავარდნილი არისტოკრატი იჯდა.

სანთლების გამოცვლის დრო იყო, როცა სტუმრები წავიდ-წამოვიდნენ.

ზანდაროვმა ვორონცოვი ლანდომდე მიაცილა.

კნეინა მზეხათუნმა დამარტოხელებული ძმისწული გულდასმით შეათვალიერა და უთხრა:

— ძალიან ლამაზი ქმარი გყავს, სულო!

მანანამ ეს ქათინაურად მიიღო, დაამთქნარა, ბეჭდისოდენად დაღებულ პირზე პირჯვარი გამოისახა და მამიდას გულგრილად ჰკითხა:

— მაგას რატომ მეუბნები?

— იმიტომ, რომ მაგისთანა ლამაზ ქმარს გაფრთხილება სჭირდება.

მანანამ უკმეხად მიუგო:

— მე უფრო ლამაზი ვარ.

— მართალი ხარ, სულო, მართალი, — მყისვე დაეთანხმა მზეხათუნი, — ძალიან ლამაზი, მეტისმეტად ლამაზი. დედაშენიც ეგრე ლამაზი იყო, მაგრამ იარალი სოფლის გომბიოებს დასდევდა.

მანანას შეშფოთება გამოეხატა სახეზე.

— არ ვიცი, ეგ რათ დაგჭირდა?

მზეხათუნმა ძმისწული ერთი წამით ისევ შეათვალიერა, წასასვლელად მომზადებულმა ღამე მშვიდობისა უსურვა.

— ძილი ნებისა, სულო!

ქალბატონმა ზანდაროვმა ვერაფერი გაიგო. მამიდის ნათქვამს ასავალ-დასავალი ვერ მოუძებნა, მაგრამ იმ დღიდან ქმრის მიმართ უფრო მეტ ყურადღებას იჩენდა, ვიდრე აქამდე ამჟღავნებდა.

კარი ოცდამეექვსე

1. ოპერა ქარვასლაში

ფიგარო აქა,
ფიგარო იქა,
ფიგარო ქვევით,
ფიგარო ზევით.
მოლაყბე

თბილისის ოპერა „ლუჩია დე ლამერმურით“ გაიხსნა.

1851 წლის 9 ნოემბრიდან თბილისელი არისტოკრატები და გამდიდრებული ვაჭრები ყოველ ღამე თამამშევის ქარვასლის თეატრში დაიარებოდნენ იტალიური ოპერების საყურებლად და მოსასმენად.

ზედიზედ მიდიოდა „ერნანი“, „რიგოლეტო“, „ლუკრეცია ბორჯია“, „სომნამბულა“, „სევილიელი დალაქი“, „ჯემმა და ვირჯი“, „ფურიეზო“, „ნორმა“, „რობერტი“, „ლომბარდი“, „ლა ფავორიტა“, „ლუჩია დე ლამერმური“, „პურიტანი“, „მონტეკი და კაპულეტი“, „ბეატრიჩე“, „ფილია და რეჯიმენტო“, „ელეონორა“, „დონ პასკუალე“.

იტალიური ოპერა!

მავრიტანულ დარბაზში უზარმაზარი პარიზული ქალი ჩახჩახებს.

პლაფონი და კედლები ოქროს, ვერცხლის, ფირუზის, ლალის და იაგუნდის ნაზი ფერებით არის მოხატული. თვალს იპყრობენ და იტაცებენ აღმოსავლური კეკლუცი არშიები. გაგარინს ერთმანეთში მოხდენილად ჩაუქსოვია ქართული ფრესკის სურნელება, ბიზანტიური მუქი სინათლე, როკოკოს ფუფუნება, მხიარული სპარსული ფერადოვნება, მკაცრი ოსმალური გეომეტრიული ფიგურები, ფაქიზი მავრიტანული ზოლები და სანახაობას დაქიმითებული ბურჟუას მყვირალა გემოვნება. ამიტომ იყო, რომ ევროპელები ერთდროულად ვენეციაშიც გრძნობდნენ თავს და აზიაშიც.

— თავი ხან პარიზში მგონია, ხან ვენეციაში. რაც შეეხება დარბაზს და მის დეკორს, ნამდვილად აზიაში ვიმყოფებით, — ეუბნება ერთი მოგზაური მეორეს.

თეატრის მსხვილ გურზებიან ფარდაზეც აღმოსავლური ღირსშესანიშნაობანი დასავლურთან არის შერწყმული. ფარდის ერთ მხარეზე ქართლის პეიზაჟია გამოხატული: ქართველი ქალები და კაცები, პურის ძნები, ყურძნის მტევნები, ხმლები და შუბები, ზურნა, დაირა და დიპლიპიტო, ხოლო მეორე მხარეზე: ქვის ხიდები, ორთქლმავლები, ქარვასლები და სასახლეები.

ფარდას არისტოფანის, ლოპე და ვეგას, კალდერონის, მოლიერის და გოლდონის სურათები დაჰყურებენ.

მოოქროვილ ლოყებში ულამაზესი ქალები სხედან.

მანდილოსნები კრინოლინებით, კნეინები ქართული გულისპირებით, თავადები კაბებით და ჩოხებით, დენდები, ბომონდები, ფრანტები, გენერლები, კონსულები და მოგზაურები ერთიმეორეში ირევიან და თეატრის დარბაზში უფრო ბალმასკარადის სტუმრებსა ჰგვანან, ვიდრე სპექტაკლის მაყურებლებს.

სამეფო ლოყაში მეფისნაცვალი და დიდი მთავრები სხდებიან.

სპარსელი პრინცი ბეჰმენ მირზა თავისი ბრწყინვალე ამალით დაბრძანდება იტალიურ ოპერაში. სპარსეთის გენერალური კონსული ყასიმ-ხანი დიპლომატიურ შეხვედრებს და მუსაიფს მართავს მის ლოყაში.

ყოველ ღამე მოდის თეატრში საფრანგეთის კონსული სტეიერტი, დიდის გემოვნებით ჩაცმული და ხალისიანი ბონვივანი.

ოსმალეთის კონსული — კაპუჯი-ბაში ბეი ზოგჯერ მის ლოყაში ჯდება და მასთან ერთად უსმენს „სევილიელ დალაქს“.

გახშირებული ინგლისელი მოგზაურები პარტიერთ კმაყოფილდებიან, მაგრამ ყველაზე და ყველაფერზე ფხიზლად უჭირავთ თვალიც და ყურიც.

მეფისნაცვლის ლოყაში რამდენჯერმე გამოჩნდა ახალგაზრდა ინგლისელი მოგზაური, რომელსაც შუაზელ დე გუფი ყველგან დაატარებდა და, როგორც შემდეგ გამოირკვა, არაბულად ინგლისურივით ლაპარაკობდა.

ანტრაქტებში შუახნის დარბაისელი მამაკაცები შამილთან ომზე საუბრობდნენ და ჩურჩულით აღნიშნავდნენ შავ ზღვაზე შავი ღრუბლების გამოჩენას.

ახალგაზრდა, სახეზე პუდრნაყრილ ფრანტებს ამნაირი საუბრებისათვის არა სცალიათ, პარტიერის სავარძლების მწკრივებში მიმოფანტულ ლოყებში გამოფენილ ლამაზ ბანოვნებს ლორნეტმომარჯვებულნი გასცქერიან.

მოპირდაპირე ლოყებიდან ერთმანეთს ათვალისწინებით უყურებენ მანანა ორბელიანი და მანანა ზანდაროვი.

სამეგრელოს დედოფალი ეკატერინე ჭავჭავაძე-დადიანი თავის ლოყაში დედოფლობს.

მას მუდამ თან ახლდა მისი და, ჯერ ისევ ლამაზი და მომხიბვლელი ქვრივი, ნინო ჭავჭავაძე.

მეზობელ ლოყაში ბარონესა ნიკოლაი ნებივრობს, ნინოს და ეკატერინეს უმცროსი და სოფიო — კამერ-იუნკერ ბარონ ნიკოლაის მეუღლე.

მრავალრიცხოვანი ლოყებიდან თავმომწონედ გამოიყურებიან გამდიდრებული მდაბიონი, მათი ცოლები და ასულები. უთვალავი მარგალიტებით და ოქროს სამკაულებით დამძიმებული გუშინდელი „ეზოს დედაკაცები“ ღირსეულად არიან გამოჭიმულნი ლოყებში და სულ არ ეუცხოებათ იტალიურ

ოპერაში ყოფნა. პირიქით, დანითლებულ სახეებს მარაოთი იგრილებენ და ამპარტავნობენ.

ლოყების ამ რიგში ყელმოღერებული და მუდამ პირმომცინარე მაიკო კურტანიძე ქურდულად გრიგოლ ზანდაროვს უთვალთვალეს, მოსაჩვენებლად კი პარტერში ცელქი ღიმილით იცქირება, რადგან აღტაცებული „ხახვის ფრანტები“ მას თვალს არ ამორებენ. მის გვერდით ბართლომე კურტანიძე ზის. უსაქმოდ ის არც ოპერის ლოყაში იმყოფება და თავჩალუნული საფულეს თასმებს უსწორებს. ხანდახან მაიკო კურტანიძისაკენ გრიგოლ ზანდაროვი თვალს აპარებს, მაგრამ მხოლოდ იმ დროს, როცა მანანა რამით არის გართულ-გატაცებული ან რომელიმე ლოყაში ნაცნობს თავს უკრავს.

ზანდაროვიც თითქმის ყოველ ღამეს ოპერის თეატრში ატარებენ. მათი მუდმივი ლოყა სამეფო ლოყის მახლობლად იყო.

უზომოდ ბედნიერი ქალბატონი ზანდაროვი მედიდურად იჯდა ლოყაში. ალენილ სახეს თეთრი, ვეება მარაოთი იგრილებდა და პირმოკუმული სულ იმას ცდილობდა, სხვების ყურადღების საგანი გამხდარიყო.

სოვდაგრის ნებიერი ცოლი უფრო მეტოქე ლამაზმანების ყურებით იყო გართული, ვიდრე ლაპარაკით.

სამეგრელოს დედოფლის უკვე საკმაოდ თვალსაჩინო ლაბაბი მას მხიარულ გუნებაზე აყენებდა, მანანა ორბელიანი და თვით ნინო ჭავჭავაძე დაბერებულად ეჩვენებოდა, ცქრიალა სოფიო ჭავჭავაძეს, მისი დაკვირვებით, სიყვითლე ეპარებოდა, მაიკო კურტანიძე კი აინუნში არ მოსდოდა, რადგან თავის ტოლად არა თვლიდა. მეტსახელად მას „ბაზრის დედაკაცს“ უწოდებდა, თუმცა მისდამი ზოგიერთი თავადის და მათ შორის, დავითის ყურადღება გულწრფელად აოცებდა. მას მხოლოდ კნეინა გოსტაშაბიშვილი ალელვებდა და იდუმალი შიში იპყრობდა იმის გამო, რომ მისი ქმრის ყოფილ საყვარელს სიბერე არ ეკარებოდა და თავის გოროზ გარეგნობასთან ერთად ახალგაზრდულ იერსაც ინარჩუნებდა. ამას საერთო ნაცნობები იმას მიაწერდნენ, რომ კნეინა გოსტაშაბიშვილი დედით სლავი იყო, ქართველი ქალები კი, ჩვეულებრივ, ადრე ბერდებოდნენ.

სიმდიდრით განებივრებულ და ლამაზი მამაკაცის ცოლს თავისი პირმშვენიერობის აზრი შეურყეველი რწმენით ჰქონდა განმტკიცებული. ამიტომ საკუთარი ასაკი არ ადარდებდა. ასაკოვან მზეთუნახავს კიდევ უფრო მიმზიდველს ხდიდა თბილისში ბალზაკის რომანებით გატაცება, სადაც სწორედ ოცდაათწლიანი დედაკაცები იყვნენ ხოტბაშესხმულნი.

ნორჩი და კეკლუცი ქალების მიმართ ქალბატონი ზანდაროვი მხოლოდ მფარველობით ყურადღებას იჩენდა. მას მოსწონდა ზღვისფერთვალეება ანა კენტერაძე, მაგრამ აღშფოთებული იყო იმის გამო, რომ თავადის ასული გოორგი ერისთავის თეატრში თამაშობდა და ჩუმად, დედ-მამის გაუგებრად, აზნაურ ცალქალამანიძეზე დაქორწინებულიყო.

2. მაცურებლები

ისედაც მშენიერ დარბაზს, მაცურებლები კიდევ უფრო მეტად ამშვენებდნენ.
ალექსანდრე დიუმა, „მოგ ზაურობა კავკასიაში“

იმ სალამოს თბილელი თეატრალეზი მეიერბერის „რობერტის“ საყურე-ბლად მიეშურებოდნენ.

ქარვასლის წინ, მოედანზე, დიდი შადრევნის კიდესთან, ზანდაროვები გენერალმა ბებუთოვმა გააჩერა. დიდი ხნის უნახავ მანანას გადაეხვია, შუბლზე აკოცა და სიყვარულით მოიკითხა. ზანდაროვს ხელი ჩამოართვა და ქათინაურიც უთხრა.

ზანდაროვი ოდნავ განზე გადგა. თავი აღამემნონ კენტერაძეს დაუკრა. ტანწერწეცა თავადს ბურთივით დამრგვალებული ცოლი მკლავზე დაკიდებული მოჰყავდა. ზანდაროვმა უნებლიეთ გაინია მათკენ, რათა გამოლაპარაკებოდა და ქათინაური ეთქვა.

აღამემნონ კენტერაძეს და მის ცოლს ყველანი თავს უკრავდნენ, ხელს ართმევდნენ და დიდის ამბით ესალმებოდნენ ხოლმე. ზოგს „ჭორების ბოლინიასი“ ეშინოდა, ზოგს „ქაჩალ კრასავიცასი“. ამ უკანასკნელს, სასახლის წინ, ზოგჯერ იმ „ყვითელ ყუთთან“ ნახულობდნენ, რომელშიაც დამბეზლებლები მამხილებელ წერილებს ყრიდნენ. ვორონცოვის თითქმის ყველა კმაყოფილი იყო, მაგრამ მაინც ყველა ფრთხილობდა და ზედმეტ ლაპარაკს ერიდებოდა, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ახლომახლო ესტატე ბერი და აღამემნონ კენტერაძე ტრიალებდნენ.

ზანდაროვს ჭორიკანა ცოლ-ქმარი არ უყვარდა, მაგრამ მათ საამებლად კარგი სალამი მუდამ პირზე ეკერა. ახლაც ისე მოიქცა, როგორც ჩვეულებრივ იქცეოდა.

— მაჭატას ვახლავართ, ფაცუნას გაუმარჯოს!

— უფალ გრიგოლს ვახლავართ.

კენტერაძეები ზანდაროვს შემოეხვივნენ.

ანახანუმის ვაჟმა ზანდაროვს მოურიდებლად მიმართა:

— სამმანეთიანი მასესხეთ, უფალო გრიგოლ, ფუჩეჩი ფული არა მაქვს, თვარა აქ როგორ შეგანუხებდი!

აღამემნონ კენტერაძე ფულის სესხებით ყველას თავს აბეზრებდა და თუმცა ნასესხებს უკან არასოდეს აბრუნებდა, უარს იშვიათად ეუბნებოდნენ. ოღონდ ნათხოვნ თანხას უნახევრებდნენ ან მხოლოდ რამდენიმე გროშს იმეტებდნენ მისთვის.

გრიგოლმა ჯიბიდან ქისა ამოიღო, თან ყასიდად დაატანა:

— ფული რად გინდა, ფაცუნა?

— აქტრისებს ბუკეტი უნდა ვუყიდო, უფალო გრიგოლ.

მაჭატამ ქმარს ქოქოლა მიაყარა.

ამოხერს ცოლისთვის და ქალისთვის ვერ მოუვლია და აქტრისებისთვის ირჯება!

— კარგი ერთი და, კნეინავ!

გამოექომაგა აღამემნონ კენტერაძეს გრიგოლი, რომელიც ულვაშებში იცინოდა.

კნეინა მაჭატა უარესად გაცხარდა.

— აი, მეხი კი დავაყარე მაგის მოტვლეპილ თავსა. მაგის ქალმა შეიდიში თეატრის წინ საქვეყნოდ გამოჰკიდა და თავი მოგვეჭრა, ანახანუმმაც ისე დაუნყევლა, როგორც ეკადრებოდა, მეც თვალებიდან ცრემლები მალვრევიდა და, უყურეთ, თვითონ აქტრისებს ეკურკურება!

ქალიშვილის აქტრისობას კნეინა მაჭატა ხალხში მოთქმა-გოდებით აღნიშნავდა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მუდამ თეატრის სალაროსთან იყო დარჭობილი, რათა ანას ჯამაგირი თვითონ აელო და მერე აღარ გამოეჩინა.

— რა ექნა, გრიგოლჯან, — თავი დაისაწყლა აღამემნონმა, — ჩემი და ანას ნაშოვნი ფული ჩემს ცოლს ქისით წელზე ჰკიდა და ამგვარად გოუბედურებულს გროში აღარ მაბადია, რომ სადმე პირი გვეისველო.

კნეინა მაჭატა ქმრის ვალში დარჩენას არ აპირებდა, რალაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ პირში წყალი ჩაიგუბა და ქალბატონ ზანდაროვის გაფითრებულ სახეს ცნობისმოყვარეობით დაამტერდა. იქვე ახლოს კნეინა გოსტაშაბიშვილმა გაიარა. ყველამ მას გააყოლა თვალი. მანანა აიმრიზა. რალაცნაირად შეშურდა კნეინა გოსტაშაბიშვილის დედოფლური გავლა.

გენერალმა მანანა შვილივით დაარიგა:

— გაფრანცუზებულ კნეინებს ერიდე, ჩემო ტურფავ. მაგათ სხვა თილისმები აქეთ და მორიდებითაც არაფერს ერიდებიან. ამას წინათ მთელი პეტერბურგი ნესელროდეს პარიუში გაქცეულ რძალზე ლაპარაკობდა.

მანანამ ითაკილა. შეურაცხყოფილი სახე მიიღო. არ უყვარდა, როცა გადაკრულად მასთან მისი ქმრის კნეინა გოსტაშაბიშვილთან ყოფილ ურთიერთობაზე ლაპარაკობდნენ.

ბებუთოვმა ნათქვამი ქათინაურებით გამოასწორა:

— მანანაჯან! შენი პირიმზეობის ამბავს პეტერბურგამდე მიულწევია. ჩვენი სპარსეთელი ელჩი კნიაზი დოლგორუკოვი „ბოჟესტვენაია კრასავიცას“ გეძახის. აქაური ლამაზები ხომ შურით იხოცებიან!

მანანას ხოტბა ესიამოვნა, გენერალს ტკბილად გაუღიმა.

ცოტა ხნის შემდეგ, ქარვასლის მესამე სართულზე, თეატრის ვესტიბიულში, გენერალი ბებუთოვი ნინო და ეკატერინე ჭავჭავაძეებს შეეფეთა. დები დიდის ამბით მოიკითხა, ქათინაურების გუდას თავი მოხსნა.

— მზეთუნახავებო! თქვენი სიტურფე სალაპარაკო საგნად გამხდარა ზიმნი დვარეცში. ნინაჯან! გულახდილათ მითხარი, რამდენი შეყვარებულის ცოდო გადევს კისერზე? კატინკაჯან! ბოროტი ენები ამბობენ, მინგრელიის

დედოფალი იმიტომ ჩამობრძანდა ზუგდიდის სასახლიდან, რომ ორი დუელი და სამი თავის მოკვლა მოახდინოსო.

დებმა ჯერ გადაიკისკისეს, მერე გენერალს მომხიბვლელად გაუღიმეს.

ამ დროს მათ თვალი შეასწრეს ქალბატონ ზანდაროვს და მის ქმარს, მაგრამ მყისვე პირი მოარიდეს. გენერალმა ეს შენიშნა, ნიაზით ჰკითხა:

— ლამაზებო, იარაღის ქალთან გაბუტული ხომ არა ბრძანდებით?

— არა... არ ვიცი. ერთი სიტყვით, ერთმანეთს პირს ვარიდებთ, — უპასუხა უფრო თამამმა ეკატერინემ.

— რათა? რა არის მიზეზი?

— გენერალო, მიზეზი, ალბათ, თქვენც კარგად მოგეხსენებათ!

— ნამდვილად არ ვიცი, კატინკაჯან! მთაში შამილს დავსდევ და თბილისში ათასში ერთხელ ჩამოვდივარ.

— კეთილშობილნი შეგვარცხვინა თავისი ქორწინებითა! — ტუჩების აბზუებით ნარმოთქვა სამეგრელოს დედოფალმა, როცა გენერლის გამომეტყველებაში ცნობისმოყვარე მიაშიტობის გარდა სხვა ვერაფერი აღმოაჩინა.

ბებუთოვმა უცებ ნარბი შეჰკრა. აქამდე ხუმარა და მხიარული რაღაცნაირად ჩაფიქრდა. ბოლოს თავისი აზრი სერიოზული კილოთი გაამხილა:

— ალექსანდრეს ქალებს ვერ დავუმაღლავ, რის თქმასაც სხვაგან ჭკუა არ მანებებს, ხელმწიფეს ჩვენი ხმალი სჭირდება, ვაჭრის ფული და... დარდნელი. დები გენერალს გაკვირვებით მიაცქერდნენ.

— ჰო, ნამდვილად ისეა, როგორც გითხარით. რუსეთი ყველგან ვაჭრებისთვის ომობს.

— როგორ? — ნამოიძახა ამკარად ნანყენმა მთავრის ცოლმა, — მაშ, თქვენი აზრით, ერთი ყოფილა ვაჭრის ცოლიც და დედოფალიც?

— არა, დედოფალო! მე ეგ როდის მოგახსენეთ? — კინალამ გაჯავრდა გენერალი, მაგრამ სერიოზულ ტონს მაინც არ გადაუხვია, — ვინ უარყოფს, რომ ჩვენ ვაჭრებზე მალაღნი ვართ, სისხლითა და უფლებით? საიდან სადაო? მე სულ სხვა რამ მაქვს აზრად. თქვენ არ დაიჯერებთ, მაგრამ მე კი მჯერა, რომ რუსები ჩვენში ვაჭრებმა მოიყვანეს, თორემ ხელმწიფის სალდათებს მარტო ჩვენი მთები დააფრთხოვდა. ამ სიშორეზე ტყუილად რათ ნამოვიდოდნენ? ნინ ვაჭარი მოდის, უკან სალდათი მოსდევს. შამილიც ანგლიჩანი ვაჭრების ფულით გვეომება და გვიმაგრდება. იმ ყაჩაღს ზურგს უკან ხონთქარი და ანგლია რომ არ ედგეს, მთიდან ფეხით ჩამოვათრევი. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, ამაღამ ბევრი ანგლიჩანი შპიონი ჩვენთან ერთად მოისმენს „რობერტს“ და აქტრისებს ტაშს დაუკრავს. პოლიტიკა ჩვენს დროში სოვდაგრების ფულით კეთდება. მახლას!

დებმა ერთმანეთს ნარბის ანევით გადახედეს.

— ნინოს ღირსეული მეუღლე, — ისევ სერიოზულად დასძინა ბებუთოვმა, — კომედიასაც წერდა და კომერციული კომპანიის პროექტსაც ადგენდა.

ნინო ჭავჭავაძეს შუბლზე ჩრდილმა გადაურბინა, სახეზე წყენა გამოეხატა. ალექსანდრე გრიბოედოვს ბებუთოვი რალაცნაირად უკავშირებდა ზანდაროვს.

ბებუთოვმა სიტყვა ბანზე ააგდო.

— ორბელიანების მანანა დაბერებას არ აპირებს. უკაცრავად, ლამაზებო, კურკას ნათესავებიც უნდა ვნახო.

დებს თავი დაუკრა და გატრიალდა. დებმა მას დამცინავი თვალები გააყოლეს. მათ სასაცილოდ არ ეყოთ გენერლის შეგონებანი.

— იპ! დაბერებულა და ჭკუა გამოსცლია, — თქვა ნინომ.

— მაგისი ხელქვეითნი სულ დეკემბრელნი არიან. აი, მიზეზი მაგის ამგვარი ლაპარაკისა, — დასძინა ეკატერინემ.

— მერე დეკემბრელნი ცუდნი არიან?

ნინოს ხმაში უკმაყოფილების კილო გაისმა.

დედოფალს მოაგონდა, რომ მისი და გრიბოედოვის ქვრივი იყო.

— არ ვიცი, როგორ გითხრა? — დაარღვია წამიერი დუმილი მან, — ევროპულად აღზრდილნი ვართ და ვიცით, რომ დეკემბრელნი ფრიად განათლებულნი იყვნენ. მაგრამ რა განიზრახეს? პარიჟმა თავბრუ დაახვია უღვაშკოკორა აფიცრებს. იაკობინელნი შეიქმნენ, გვარისშვილობა დაივიწყეს და ცოფიანი რობესპიერის გილიოტინის დადგმა მოინდომეს სენატის მოედანზე. ლალატი ჩაიდინეს, მაგრამ ღმერთმა გვიხსნა და გადაგვარჩინა. იმპერატორს რომ სისუსტე გამოეჩინა, იმპერიაში ლომები ტომრებსა ზიდავდნენ, მაგისტანანი კი...

დედოფალმა დას ბალუსტრადის სვეტთან მდგარი ზანდაროვის წარმოსადეგი ფიგურა დაანახვა.

— მაგითი რა გინდა სთქვა? — ჰკითხა ნინომ, — განა ეგ კაცი მუდამ სამეფო ლოჟის გვერდით არა ზის?

— ჰმ...

— იცი, კატინკა, მოდი, ყველაფერს თავი დავანებოთ. გულზე ხელი დაიდე და ისე მითხარი, განა უფალი ზანდაროვი ლამაზი მამაკაცი არ არის?

— ლამაზია!

— და ძალიან შნოიანიც. ჩვენი წრის ქალი მაგის საყვარელი შეიძლება გახდეს, ცოლი კი არასოდეს.

— მონ დიე! — შეჰყვირა ეკატერინემ.

ნინომ დას კენინა გოსტაშაბიშვილი მოაგონა.

ქვრივის ერთგული სიყვარულით განთქმულ ნინოს ეკატერინემ შეუბღვირა და დაუტატანა კიდევ:

— ნინო, ვის ადარებ შენს თავსა? თუ ეგრეა, ბარემ ნესელროდეს რძალს გაეჯიბრე.

ნინომ სერიოზულად დაუბრუნა:

— ამბობენ, რომ რუსეთის პრემიერის რძალი პარიჟში მარტო საყვარლების საძებნელად კი არ გაქცეულა, არამედ თავისუფლების საპოვნელადაც.

დედოფალმა გაბრაზებით უპასუხა:

— გოსტაშაბები და ნარიშკინები ადვილად ახერხებენ თავის გამართლებას. ტრფობა და სიძვა ერთი და იგივე არაა!

— გეთანხმები, მაგრამ თუ პრემიერის რძალმა და მოსკოვის გუბერნატორის ქალმა თავი აინყვიტა, როგორღა უნდა გაედლო კნეინა გოსტაშაბიშვილს ანდუყაფარისათვის? ამ კაცს ფეხები მტკვარში აქვს დასველებული, თავი კი მეთევზეების ნავზე დადებული.

— ჭკუა სადა ჰქონდა, როცა მაგისტანა კაცს ცოლად მიჰყვებოდა?

— ამბობენ, — ნალვლიანად განაგრძო ნინო ჭავჭავაძემ, — რუსეთიდან პარიჟში ჩასული ქალები მეტი თავისუფლებით სარგებლობენ და იქ იმას პოულობენ, რაც სამშობლოში აკლდათ.

— რა დიდი ბედენაა პარიჟში ზანდაროვის პოვნა!

— კნეინა გოსტაშაბიშვილი ჭკვიანი დედაკაცია. მაგისტანის მსაჯულები ჩვენ ვერ ვიქნებით.

— კნეინა გოსტაშაბიშვილს ზანდაროვის საყვარლობა არ ეპატიება, მანანა გერმანოვიშვილს — ზანდაროვის ცოლობა.

— შეიძლება. მაგრამ, ჩემი აზრით, კნეინა გოსტაშაბიშვილი მანანაზე მაინც მაღლა დგას.

— არა მგონია. ერთგან ბინიერებაა, მეორეგან — ანგარიში.

— ვითომ? თუ ორგანვე მიზეზი ერთი და იგივეა?

— მაინც რა?

— სასონარკვეთილება.

მთავრის ცოლს გაეცინა.

— ვერ დავიჯერებ. ასეთ დროს ყოველთვის შეიძლება გამოსავლის პოვნა, მტკვრის ხიდს არც ისეთი მაღალი მოაჯირი აქვს.

— ეგ ხომ სულმდაბლობაა!

— არაფერი მესმის შენი, ნინო, არაფერი. ასეთი აზრები რამ გაგიჩინა?

— საყვედურით მიმართა დას ეკატერინემ, — ბებუთოვის ნათქვამმა ეგრე რათ აგაფორიაქა?

ნინოს სახე მოელრუბლა, ამოიოხრა.

— მე თვითონ გამოვიცვალე და სწორედ ეგა მწყინს.

— რამ გამოგცვალა, ნინო?

— სალონებმა გამომცვალეს.

— როგორ თუ სალონებმა?

— ფუქსავატობას და უშინაარსო ცხოვრებას ეხლა მეც ადვილად ვურიგდები, — განაგრძო დასევდიანებულმა ნინომ ისე, თითქოს თავის თავს ელაპარაკებო, — ვგონებ, მაკმაყოფილებს კიდევ. კნეინა გოსტაშაბიშვილი კი, კარგად ვამჩნევ, ვერ ურიგდება ვერც გარეგნულ ბრწყინვალებას, ვერც შენიღბულ პირფერობას. ხანდისხან იმასაც ვფიქრობ, რომ ზანდაროვთან თითქმის ამკარა ტრფიალი ჩვენს გამოსაჯავრებლად დასჭირდა.

— რა სისულელეს არ იტყვის კაცი! — მოურიდებლად დასცინა დამ.
— შეიძლება, შეიძლება ვცდები კიდეც, მაგრამ ის კი ცხადია ჩემთვის, რომ
ქნებინა გოსტაშაბიშვილი ბედნიერი ადამიანი არ არის.
— ჩემი დარდიც ეგ იყოს! — ეკატერინეს სამეგრელოს დედოფლობა დაა-
ვინყდა და ქალაქელი ქალივით შესძახა, — თავში ქვა უხლია!
ნინოს ეწყინა.

— ვგონებ, უსამართლოდ უნდა ექცეოდე ქნებინა გოსტაშაბიშვილს, დე-
დოფალო! მანანასთან ზანდაროვის დაქორწინების შემდეგ ეგ ქალი იმ კაცს
ახლოს აღარ გაჰკარებია. განა ეს მის ღირსებაზე არ ლაპარაკობს?
დამ ვერაფერი უპასუხა.

— საოცარია, — განაგრძო ისევ გულნალვლიანად ნინო ჭავჭავაძემ, —
როცა მაგდას გულახდილობის სენი ერევა და ზოგჯერ ზოგ რამეს მეუბნება,
მე თვითონ მაგონდება, რომ ის აღარა ვარ, რაც ნინათ ვიყავი. ნინათ მეც
მაფრთოვანებდა მაღალი აზრიც და მაღალი მისწრაფებაც. სხვანაირად
გრიბოდოვს როგორ შევიყვარებდი? სანყალი ალექსანდრე? ჩემს ქმარს რომ
ეცოცხლა, ალბათ, ან დუელში მოჰკლავდნენ, ან ციმბირში გადაასახლებდნენ.
ნეტავი თუ გავყვებოდი თან დეკემბრელების ცოლებივითა? არ ვიცი... არ ვიცი.
სადმე ჩაცკი რომ შემხვდეს, ვერაფრით ვანუგეშებდი. იმის გულისტკივილის
მაღამო არც ახლა იშოვება. ყველა ისეთნაირად დაყრუვდა და გაინაბა, რომ
ლამის არის მეც მაგდასავით ადამიანური კეთილდღეობის რწმენა დავკარგო.

— რასაც შენ ლაპარაკობ, ეგ ქალის სადარდებელი არ არის. გაჩუმდი,
გენაცვალე!

— კარგი, კარგი. მოდი, ზალაში შევიდეთ.
გრიბოდოვის ქვრივმა სამეგრელოს დედოფალს მკლავში მკლავი გაუყარა
და ლოყაში შეიყვანა.

3. ფარდის ახდის წინ

ამ ქვეყანას სჭირდება არა ზურნა და დიპლომატიო, არამედ
როსინი და მეიერბერი.

ვ. სოლოგუბი, „ახალი თეატრი თბილისში“

დარბაზი მაყურებლებით იყო გაჭედილი.
იტალიელი მომღერლები თბილისელების საყვარელ „რობერტს“ წარ-
მოადგენდნენ. თანაც, ორი მოქიშპე მომღერალი ქალის, სინიორა ვაზოლისა
და სინიორა რამონის, პაექრობა უნდა გამართულიყო. ვაზოლისტები და რა-
მონისტები მოუთმენლად მოელოდნენ ფარდის ახდას. ფოიეებში, ლოყებში,
პარტერში, იარუსებში, ქანდარაზე ცხარედ კამათობდნენ და ნამდაუნუმ
ახსენებდნენ საყვარელი მსახიობი ქალების სახელებს.

— ვეყო, სინიორა ვაზოლი რომ თქვენგან მონონებულ სინიორა რამონის სჯობიან, ამას კიდევ მტკიცება სჭირდება? მიკვირს, მამის სული ნუ წამინყდება, — ხელების გაშლით ეუბნებოდა ძალზე წამონითლებული ხნიერი თავადი დარბაისელ კნენას, რომელიც ხელის წყნარი მოძრაობით ისწორებდა კავებს და აუღელვებლად მძიმე-მძიმედ ლაპარაკობდა:

— თქვენგან არ მიკვირს, კნიაზო? აბა, ეგ რა სათქმელია? რა მოსატანია? სინიორა რამონის გინდა ხმა, გინდა სახე, გინდა ტანი, გინდა გრაცია ერთ რამედ ღირს. ფრანცუზები და ნემენცები თურმე სულ მარგალიტებს აყრიდნენ თავზედა და ფეხებში ოქროებს უბნევდნენ, ოლონდ აქ დარჩი და აქ იმღერეო. წარმოიდგინეთ, ვენეტიკიდან თურმე წიგნი წიგნზე მოსდის და დაბრუნებას ევედრებიან.

— როგორ გეკადრებათ, კნენავ! — გაცხარდა თავადი, — ეგ ყველაფერი მტკნარი სიცრუეა, გულდანდობილობით ტყუილი სიმართლედ მიგიღიათ.

— ქრისტიანი ქალი ტყუილში გინდათ დამიჭიროთ, კნიაზო?

კნენამ ტუჩები აიბზუა და თავადს ენა პირში ჩაუვარდა.

პარტერში:

— თქვენ ვინ უფრო მოგწონთ, მადმუაზელ? — ეუბნება ყმანვილი ოფიცერი კაფანდარა ქალწულს, რომელიც გაშლილი მარაოს ქვეშ ცბიერად იღიმება და უუფუნა თვალები უციმციმებს.

— მე? — კითხულობს ქალწული და მაცდურ ღიმილს ბაგიდან არ იშორებს.

— იქნებ თქვენ, ძვირფასო ანნეტ, არჩევანი არც კი მოგიხდენიათ?

— მე... მე... რალა თქმა უნდა, სინიორა ვაზოლი მომწონს.

ვაუს ბლოტის მაღაზიაში სინიორა რამონისათვის ჰქონდა ვარდები ნაყიდი, მაგრამ მიუხედავად ამისა, განცვიფრებულის აღტაცებით წამოიძახა:

— ოჰ, მადმუაზელ! მეც ვაზოლისტი ვარ! ღმერთო ჩემო, ორივენი ერთი აზრისანი ვყოფილვართ. არ იცით, რას უნდა ნიშნავდეს ეს, მადმუაზელ?

ვაჟი დეზიანი წალის წვერით ქალწულის ფეხსაცმელს ფრთხილად ეხება. ქალწული ნითლდება, მორცხვობს, თავს განზე აბრუნებს და ათრთოლებული, ჩურჩულით ამბობს:

— არ ვიცი...

იარუსზე:

გოლიათმა და ფაშფაშა დედაკაცმა გვერდით მჯდარ ჩია კაცს მკლავზე უჩქმიტა, მრისხანე თვალებით გადახედა და ბოხი ხმით დაემუქრა:

— გესმით, ბატონო, ფეოკლიტ გავრილოვიჩ? მეორედ აღარ გაბედოთ სინიორა რამონის დამდაბლება!

— ღმერთმანი! — შიშით წამოიკნავლა საბრალო სტოლნაჩალნიკმა, — ეგ აზრადაც არ მომსვლია... ლიზავეტა ფიოდოროვნა... სინიორა რამონი საუკეთესო მომღერალი ქალია...

— რატომ არ გრცხვენიათ ტყუილის? განა თქვენ ყველაფერი იმ გომბიოსაგან არ იყიდეთ, რომელსაც კალათაში სინიორა ვაზოლის სურათი ედო?

სტოლნაჩალნიკი სკამზე საცოდავად მოიკუნტა, ცალი ყურიდან ხელის უხერხული მოძრაობით სათვალეს დასამაგრებელი ჩამოუვარდა, განვრცობილი კისერი საყელოში ჩაიძვრინა, ცოლს სანყალი ღიმილით ახედა და ჭარხალივით განითლდა, რადგან მას ვაზოლიზე და რამონიზე უფრო მეტად ყვეაილების გამყიდველი გოგონა მოსწონდა.

ლიზავეტა ფიოდოროვნამ უღმობლად დააბუბუნა:

— დაიხსომეთ, ფეოკლიტ გავრილოვიჩ, შინ რომ მივალთ, სილას გაგანწავთ! იქვე:

— მაშ, ხვალ თორმეტ საათზე.

ფიცხად უთხრა კავალერიის ახალგაზრდა ოფიცერმა პირტიტველა ფლიგელ-ადოუტანტს. ამ უკანასკნელმა იმავე ტონით დაუბრუნა:

— დიახ, სრულ თორმეტზე. კოჯრის გზაზე, ხევში. ჩემი პისტოლეტის ტყვია დაგმტკიცებთ, რომ სინიორა ვაზოლი სჯობიან სინიორა რამონის.

ქანდარაზე:

— გეო, შენ ვისკენა ხარ?

დახლის რიკულზე იდაყვით დაყრდნობილი გეო, ფეხებიდან მოცვეთილი კინტო, თევზის თაბახით დამტარებელი, ცალი ხელით ლოყაზე დაგრეხილ ხალს აწვალებს, ნყლიანი თვალები ლამაზ კნეინებზე რჩება, ეშმაკურად იღიმება და მწვრილმანე საქულას, რომელიც ვაშლს ჩქარ-ჩქარა კბერს და მაიკო კურტანიძეს თვალებით ჭამს, დარდიმანდულად ეუბნება:

— მე იმისკენა ვარ, საქოჯან, ვინც ჩემკენ არის.

— ვაჰ! ეგ პევიცები ავლაბრის გოგოებად გინდა გაიხადო?

— ვითომ რა მოხდება?

— „ლამაზი ქალი სანდო არ არის!“

— ეი, ვერან, ეგ ხომ ანტონ კათალიკოზმაც იცოდა? მაგისტვის უეჭველად „რიგოლეტო“ უნდა ნახო?!

ქუჩაში:

მოხდენილი კინტო გრძელი სასწორით ვაშლს წონის და მუშტარს ეუბნება:

— გასპადინ, ერთი იმ კოპნია ქალს უყურე, სინიორა ვაზოლივით არ მიიკლაკნება! ვაჰ, რა კარგი რამ არის, ეგ გასაგლეჯი! ეი, ლამაზო, ჩქარა შინ წადი, თორემ წვიმა მოგისწრებს.

კინტოს ლამაზი ქალის გოგმანზე თვალი რჩება, „დოლჩე ამორეს“ ჰანგზე ღიღინებს და ამით გართულს სასწორის თეფში ხელიდან უვარდება. ვაშლები ფილაქანზე იბნევა. მუშტარი უარს ამბობს, ვაშლს აღარ ყიდულობს. ქუდმოხდილი კინტო თითქმის ყელის აწევით ეხვეწება:

— მაპატიე, გასპადინ. ემსაათში ახალს აგინონი. სულ თურაშაულებს აგირჩევ!

- არ მინდა.
- ვაჰ, აღარ ყიდულობ?
- არა.
- ნუყუელი?

- რა თავს იგდებ, ბიჭო!
- ვაჰ, ამანონინე და აღარ მიგაქვს?

- მე სინიორა რამონის თაყვანისმცემელი ვარ, შენ კი ჩემთან სინიორა ვაზოლი აქვ. მე ისიც მეყოფა... — მუშტარს თვალებში ცრემლი ერევა, — რომ თეატრში ბილეთი ვერ ვიშოვნე.

კინტომ ქოჩორზე ქუდი შეისწორა, იქვე, ანთებული ფარნის ძირში, კურტანზე სულთანის მთავრად მოკალათებულ მუშას გადახედა და დაეკითხა:

— სიმონჯან, ავაფარო თუ ჩავაფარო?

ლოყებში:

ქალბატონი ზანდაროვი მოპირდაპირე ლოყაში მჯდარ მანანა ორბელიანს დროგამოშვებით უთვალთვალეს და გულში ამბობს:

— თუ მანანამ სინიორა რამონის დაუკრა ტაში და ვარდები გადაუყარა, მე სინიორა ვაზოლის დაუკრავ ტაშს და გვირგვინს მივართმევ მსახურების ხელით.

ქალბატონი ზანდაროვი ყურადღებად იყო გადაქცეული.

მეტოქე ქალებს გულდასმით ათვალთვალდა.

მისი დაკვირვებით, მანანა ორბელიანს ახალგაზრდა ანასტასია ორბელიანის თანაყოფა და ლეკურის განთქმული მოცეკვავის, დარია ბეგთაბეგაშვილის მეზობლობა აბერებდა. სამეგრელოს დედოფალი ბევრს აგებდა იმით, რომ გვერდით ავადმყოფობით პირნამხდარი და დაჩივებული მთავარი ეჯდა. არც ბარონესა ნიკოლაი გამოიყურებოდა რიგიანად. მანანამ შორიდან შეამჩნია, რომ მას ჯერ ხველება აუტყდა, მერე შიშით დაუნყო ხელსახოცს ყურება. მაიკო კურტანიძის გვერდით სასაცილო ბართლომე უფრო ეგდო, ვიდრე იჯდა, ხოლო კნენა გოსტაშაბიშვილის ლოყის სიღრმეში მიჩურთული, გრძელულვაშიანი ანდუყაფარი, ეტყობოდა, მთქნარების გუნებაზე ბრძანდებოდა, ან, გაიფიქრა პირგამხიარულებულმა მანანამ, მტკვარზე თევზაობას ოცნებობდა. სამაგიეროდ, მის გვერდით ულამაზესი და უმდიდრესი მამაკაცი იჯდა. თავისი უპირატესობის მთავარ ნიშნად მას სწორედ ეს მიაჩნდა.

მაშასადამე, თავისი ქმრით მას უფრო მეტად შეეძლო ეამაყა, ვიდრე ყველა მის მეტოქესა და მოქიშპეს.

ტკბილი ფიქრებისაგან ქალბატონი ზანდაროვი სამეფო ლოყაში ვორონცოვის გამოჩენამ გამოარკვია. ქმარს მიუბრუნდა, ხელზე ხელი დაადო და აღერსიანად უთხრა:

- გრიგოლ, ამბობენ, რომ ვორონცოვი ვაზოლისტია.
- ელიზავეტა ქსავერიენა კი რამონისტი.

აღერსითვე უპასუხა ქმარმა და თვალი მაიკო კურტანიძისაკენ გააპარა.

4. ვაზოლისტები და რამონისტები

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ დროს გაფურჩქენილი იყო ორი პარტია და თითოეული მათგანი თავის პრიმადონას უჭერდა მხარს. ერთს უწოდებდნენ XXX-ზისტებს, მეორეს XXX-გისტებს.
თ. დოსტოევსკი, „სხვისი ცოლი და ქმარი სანოლქვეშ“

ამასობაში წარმოდგენაც დაიწყო, მაგრამ მაყურებლებს არც მუსიკა ესმოდათ, არც მსახიობების თამაშს უყურებდნენ, ისინი მოუთმენლად მოელოდნენ იმათ სცენაზე გამოსვლას, ვისთვისაც ოპერის თეატრისაკენ დილიდანვე მოისწრაფოდნენ.

რამონისტები აღტაცებით შვეგებნენ სინორა რამონის გამოჩენას.

ვაზოლისტები ტაშის გრიალით მიეგებნენ სინორა ვაზოლის.

— სინიორა რამონი! — ყვიროდნენ ერთნი.

— ევივა... სინიორა ვაზოლი! — ყიჟინებდნენ მეორენი.

— სინიორა... სინიორა... — ღრიალებდა ქანდარა.

მესამე მოქმედების ანტრაქტში ნამდვილი ომი გაიმართა ვარდებით.

მოქმედების დამთავრებისთანავე სცენის სხვადასხვა მხრიდან ორი მოქიშპე ქალი გამოვიდა. ყველანი ფეხზე წამოიშალნენ. ტაშის გრიალი გრგვინვასავით მონყდა. თეატრის დარბაზი ტაშით ზანზარებდა. სცენაზე ვარდის წვიმა მოდიოდა. ყველა ლოყიდან და იარუსებიდან ვარდებს ისროდნენ. სცენის რამპასთან, მომღერალი ქალების ირგვლივ, ყვავილების ძნები ლაგდებოდა. თეატრის მსახურებს ზედიზედ შემოჰქონდათ დაფნის გვირგვინები და უზარმაზარი ყვავილებიანი კალათები. აღფრთოვანებული და გაშმაგებული მაყურებლები ტაშის გრიალით და გამაყრუებელი ყიჟინით ეგებებოდნენ და აღტაცებული წამოძახილებით აჯილდოებდნენ სახელგანთქმულ პრიმადონებს: სინორა რამონისა და სინორა ვაზოლის, რომელთაც არსად, არც მილანში, არც ვენაში და არც პარიზში ამგვარი ტრიუმფი არ ენახათ და არ განეცადათ. ისინი თავის მოხდენილი და კვრით და მოკრძალებული რევერანსებით უხდიდნენ მადლობას მოჯადოებულ და თითქმის გონებადაკარგულ მაყურებლებს.

დარბაზი ტაშის გრიალით ზანზარებდა.

პარტერში ვაზოლისტები და რამონისტები ერთმანეთს აეშალნენ. იარუსების მოაჯირებზე მომდგარმა მაყურებლებმა ყელის სიმები ჩაიწყვიტეს და ხმაში ხრინნი გაუჩნდათ. ქანდარა გადმოვარდნაზე იყო და ისე ღრიალებდა, როგორც კვირა დღეს ბაზრის მოედანი. დარბაზში ტაშისა და ძახილის ქარიშხალი უფრო გამძაფრდა, როცა თეატრის დირექციის წარმომადგენელმა ორივე პრიმადონას საჩუქრად ოქროს საათები გამოუტანა.

— სინიორა რამონი... სინიორა ვაზოლი...

აყვირდა პარტერი.

— ევივა... ევივა...

ტაში დაჰკრეს ლოყებმა.

— ბრავო... ბრავო...

გადმოჰქუხეს იარუსებმა.

— ევა... ევა... სინიორა... ბრავო, ბის... ბრავო, ბის... — ღრიალით აჰყვა პარტიერს, ამფითეატრს, ლოყებსა და იარუსებს ქანდარა.

ქანდარის რომელიღაც რიგში სკამის ზურგზე შესკუპებულმა ერთმა ანგალმა „ვიენი ლამია ვენდეტა“-ს ჰანგზე შემოსდახა პოპულარული სიმღერა დამტკრეული იტალიურით და ჩახლენილი ხმით. მენვრილმანე სატულამ „რიგოლეტოს“ პერცოგის არიანამოინყო, ხოლო თევზით მოვაჭრე გეომ — „ah perche non posso“.

საერთო აღფრთოვანების დროს, პირველი იარუსის მოაჯირთან, ერთი კოპნიად მოპრანჭული კოლეუსკი ასესორი მრისხანე სახით მოუბრუნდა გვერდში მდგარ ფაქიზად გამონყობილ კოლეუსკი სეკრეტარს, შეუტია, სრულიად უნებლიეთ მუნდირიდან ღილი ააგლიჯა, ცხვირის გარშემო დაუტრიალა და სეტყვასავით დააყარა:

— რამონი მზე არის ოპერისა, კარალევა აქტრისებისა, ბოლინია მუსიკისა, მშვენიერება სცენისა, ანუ...

— საოცრება უნიჭოებისა!

დაასწრო კოლეუსკი სეკრეტარმა და კოლეუსკი ასესორის ღილს მისწვდა.

— რა ბრძანეთ? რა ბრძანეთ?

— სინიორა რამონი არარაობაა, სინიორა ვაზოლი — კარალევა...

— დუუურაკ!

— ბრავო... ბრავო...

მოკამათებმა პირი სცენისაკენ მიაბრუნეს და ტაში დაჰკრეს.

კოლეუსკი ასესორმა დაიბუხუნა:

— სინიორა რამონი, ბრავო!

კოლეუსკი სეკრეტარმა დაიჩხავლა:

— სინიორა ვაზოლი, ბრავო!

კვლავ ერთმანეთს მიუბრუნდნენ, მამლებივით აიფხორნენ და საჩხუბრად მოემზადნენ.

მთელი თეატრი ფეხზე იდგა. ტაშის გრიალი არ თავდებოდა.

5. აზნაურთა ქანდარა

თავად ერისთავის თაოსნობით თბილისში ახლახან შეიქმნა ქართველ მსახიობთა დასი.

ვ. სოლოგუბი, „ახალი თეატრი თბილისში“

ქანდარის სკამებზე ერთად გამწკრივებულ ქართული თეატრის მსახიობებს ქართლური სიდინჯე ხელს არ უშლით, აღტაცებით გამოხატონ თავიანთი ვაზოლისტობა და რამონისტობა.

ეს გალატაკებული აზნაურები ქართლის სოფლებში გიორგი ერისთავის მიერ არიან მოკრეფილნი და ჯერ ისევ სოფელში სამსახიობოდ ნავარჯიშევი. მათგან ჩამოყალიბდა პირველი ქართული დასი. ოპერის სცენაზე ხან ისინი თამაშობენ, ხან იტალიელი მომღერლები.

კონტრამარკები მათ ქანდარის დასაკავებლად ეძლევათ. მქუხარე ტაშის გრიალში ყველაზე მეტად ისინი ავლენენ აქტიორულ ტემპერამენტს.

აქტრისებიდან სინიორა ვაზოლის ტაშს სააკაძე და ტატიევი უკრავენ, სინიორა რამონის — ანტონოვა და ბაფეროვა. აქტიორებიდან სინიორა რამონით მოხიბლული არიან ტატიევი, კიკნაძე და კორძაია, ვაზოლით — დვანაძე და ელიოზოვი. მხოლოდ რჩეულოვი ზის ბონაპარტესავით გულხელდაკრეფილი და ბაგეზე ირონიული ღიმილი დასთამაშებს.

ანა კენტერაძე, რომელიც ახლა ცალქალამანიძის გვარს ატარებს, ყურადღებად არის გადაქცეული და შეუმჩნეველი არ რჩება იტალიელი აქტრისების არც ერთი მოძრაობა, ინტონაცია, თამაშის მანერა და სცენური მოქმედების ყოველგვარი ნვრილმანი. დროგამოშვებით თავისი ზღვისფრად გაციმციმებული თვალებით ქმრისკენ იყურება და ეუბნება:

— კარგები არიან, შესანიშნავად თამაშობენ!

მუდამ სერიოზული და დინჯიროინ ცალქალამანიძე ცოლს თავის დაკვრით ეთანხმება და თავის მხრივ, იტალიელი რეჟისორის მიზანსცენებს უკვირდება. სცენაზე მოუქნელი მსახიობი რეჟისურაში იჩენდა ფხას. დეკორატორობდა, რეკვიზიტორობდა და დრამატურგობდა კიდეც. მარჯვე და ფხიზელი ორგანიზატორი დასის ხელმძღვანელის, გიორგი ერისთავის მარჯვენა ხელად ითვლებოდა. დაუზარებელსა და შრომისმოყვარეს თეატრი თავდავიწყებით უყვარდა. გიორგი ერისთავიც აფასებდა, მაგრამ თითქმის ზედიზედ დანერილ პიესებს თვალის ერთი გადავლების შემდეგ უკანვე უბრუნებდა. სამაგიეროდ, ისიც და მაყურებელიც ანა ცალქალამანიძის ნიჭიერი თამაშით იყო აღტაცებული. ეს როინ ცალქალამანიძეს არც სწყინდა, არც შურდა, პირიქით, ცოლის წარმატებით იყო გახარებული და ყველგან, სადაც სიტყვა მოიტანდა, თავმოძნონედ აღნიშნავდა, რომ ბუნებით წყნარი ანა ერთნაირი წარმატებით ასრულებდა როგორც ქარაფშუტა გოგოს, ისე ახალი აზრებით გატაცებული სერიოზული ქალის როლს.

ცოლ-ქმარი სინიორა ვაზოლისაც უკრავდა ტაშს და სინიორა რამონისაც. ორთავენი თანაბრად მოსწონდათ.

— მამაშენი სინიორა ვაზოლის უკრავს ტაშს, — თავდაჭერილი სიცილით უთხრა ცოლს როინმა და მესამე იარუსის რიგებში დედ-მამა დაანახვა, — დედაშენი კი სინიორა რამონის.

ანამ გაიცინა.

— დედაჩემიც იმიტომ არის გაბუსხული, თუმცა ფაცუნასათვის მაინცდამაინც დროს არა კარგავს. უყურე, ლამის ხელები გადაიგლიჯოს ტაშის ცემით.

— შენ ვის ემხრობი, ანა? — ჰკითხა სერიოზული კილოთი ქმარმა.

— ხელოვნებას მიკერძობება არ სჭირდება, — სერიოზულადვე უპასუხა ცოლმა, — ერთიცა და მეორეც ერთნაირ ნეტარებას გვგვრის!

— მართალი ხარ. ვერც ერთს ვერაფერს დაუნუნებ, მაგრამ იქნებ მაგათ მართო აქ ვუკრავთ ტაშსა, იქ კი, ვთქვათ, ვენეტიკში ან პარიჟში, მაგათზე უნიჭონი ფარფაშებენ.

ცოლმა გაკვირვებით მიიხედა მისკენ.

ქმარმა დინჯად განუმარტა:

— ცხოვრების საკვირველებანი მსახიობებსაც გვეტყობა. რაღა შორს ნავიდეთ? გიორგი ერისთავი მეტიჩარა რჩეულოვს დიდ მომავალს უწინასწარ მეტყველებს, მართლა ნიჭიერი დვანაძე კი ჩრდილში ჰყავს დაყენებული.

ანა უკმაყოფილოდ შეიშმუშნა.

— დვანაძემ სიტყვის შებრუნება რომ არ იცოდეს, მეტს მოიგებდა.

— სამაგიეროდ, რჩეულოვი უვარდება ფეხებში გიორგი ერისთავს, დვანაძე კი ისე მოითხოვს თამაშს, როგორც ესმის და გაეგება. ვინ არის მართალი და მტყუანი, ეგ მე მკითხე! განა რომელიმე მიზანსცენის გამო მეც არ მომდის დავა ერისთავთან?

— არ ვიცი, რითა ხარ უკმაყოფილო, როინ. დვანაძე ან დუბლიორად არის, ან ერთ კომედიაში სამ როლს ასრულებს. შენ კი მართო შენი საქმე გეკითხება და პირნათლადაც უძღვები. ამიტომ გაფასებს გიორგი ერისთავი. შენ რომ მთელ დღეს არ დარბოდე, სალამოს წარმოდგენა არ შედგება.

როინმა ისევ დვანაძე ახსენა.

— სცენაზე რომ ღმერთს არ ვუქნივარ, ეგ მეც კარგად ვიცი. დვანაძეს რას ერჩი? ცხოვრებაშია ავყია, თორემ სცენაზე ყველას გვჯობნის.

— რჩეულოვს მაგისტანა აზრების გამო არ უყვარხარ, როინ.

— ეგ რჩეულოვი რომელ თახჩაზეც გინდა დადო, მაინც რჩეულოვი დარჩება. აბა, დვანაძეს გზა გაუხსენით, მაშინ ვნახოთ, ვინ არის ჩვენი ტრუპის მთავარი აქტიორი, მაგრამ, ეჰ! — ხელი ჩაიქნია როინ ცალქალამანიძემ, — ნიჭი რას გვიშველის, თუ ხერხიანიც არა ხარ? დიდთავა დვანაძეს სწორედ ეგ აკლია! ცხოვრებაც ისეთნაირად არის მოწყობილი, რომ ნიჭზე უფრო ხერხი ჭრის.

ანამ გადაიკისკისა.

— ფაცუნასავით ლაპარაკობ, როინ! ისიც სულ ხერხიანობას ქადაგებს და ხერხიანად გცინცლავს აბაზიანებსა და ორაბაზიანებს.

როინმა არ გაიცინა. ცოლი დაკვირვებით შეათვალიერა. სულ სხვა რამ უთხრა მას:

— თეატრმა სულ გამოგცვალა, ანა. წინათ ეგეთ კისკისს შენგან ვინ გაიგონებდა? კარგად მახსოვს, ან რა დამავინწყებს?

— ნუ გავინწყდება, რომ უკვე აქტრისა ვარ. სცენიდან ცხოვრებაში ზოგი რამ მაინც მოგვყვება, — სიცილით დაუბრუნა ანამ.

როინს რაღაც მოაგონდა, ცოლს აღტაცებით უთხრა:

... ამას წინათ სცენაზე შენი ცქრიალით გაკვირვებულმა გიორგი ერისთავ-
მა მითხრა, თავში ქალაქური სცენები მიტრიალებს, თუ ოდესმე დავნერე, ანას
ან ფრანცუჟენკა როზინას ვათამაშებ, ან პოლშელ მარსელინასო.

— ნუთუ მართლა? — გაუხარდა ანას, მაგრამ მის ნამოძახილში საყვედუ-
რიც გამოკრთა, — შენ კი დვანაძის გამო ემდურები გიორგი ერისთავს.

— ცხოვრების ავსა და კარგს თუ ვერ გავარჩევ, მაშინ ან თეატრი რად
მინდა, ან ქვეყანაზე ყოფნა?

როინს ხმაში წყენა დაეტყო, ცოლმა ეს შეამჩნია, სწრაფად მოეხვია და
მოუალერსა:

— ცხოვრების აზრს მეც მივაგენი და ბედნიერი სწორედ ამითა ვარ,
ღმერთს მადლობას იმის გამო ვწირავ, რომ შენ შეგხვდი და შეგიყვარე! განა
შენს ცოლს სხვა აზრი შეიძლება ჰქონდეს?

როინმა აგრილებულ ქანდარას გადახედა და რაკი გიორგი ერისთავის
აქტრისებსა და აქტიორებს მისთვის არ ეცალათ, ცოლის ხელი თავის ხელში
აიღო და ეამბოროა:

— რა კარგი ხარ, ანა!

— კარგი მაშინ ვიქნებით, თუ საზოგადოებას გამოვადექით.

— ჩვენი თეატრის და ამომავალი „ცისკრის“ აზრი განა ეგ არ არის?

— ეგ არის სწორედ. ცხოვრების ჩარხიც ისეთნაირად ტრიალებს, რომ
დღევანდელს გუშინდელი უთმობს გზას. ხალხი საღათას ძილიდან ერკვევა
და მალე ცხოვრებაში თავისი წილის დადებას მოითხოვს.

„ბატონყმობა რომ გადავარდება“, — მოაგონდა ერისთავის კომედიიდან
როინ ცალქალამანიძეს ის ფრაზა, რომელსაც ვაჭრის ოინბაზობით გამხიარ-
რულებულმა თავადებმა ჯერ ყურადღება არ მიაქციეს, მერე კი აღშფოთებით
აყაყანდნენ. მოაგონდა და ცოლს ხმადაბლა უთხრა:

— ბატონყმობის გადავარდნას ბევრი აღარაფერი უკლია. თავადობასაც და
აზნაურობასაც ძირი მოეშლება. აი, ნახავ, ცხოვრების დიდ სცენაზე გლეხკაცი
და ქალაქის მუშა-ხელოსანი გამოჩნდება. საკმარისია სოფლის გზებს დააკ-
ვირდე და ქალაქის ქუჩებში გაიარო, რომ ეს დაიჯერო!

ანას მოკრიპლებულ თვალებში ერთდროულად გაკვირვებამაც გაიელვა და იმ
აღტაცებამაც, რომელსაც მას ყოველთვის სერიოზული და ცხოვრებაში ღრმად ჩახე-
დული ქმარი ანიჭებდა. ქმრის კენ გადაიხარა, ბაგე ყურზე მიადო და ჩასჩურჩულა:

— ეგ, თითქმის ეგრე, სიტყვასიტყვით, ვახტანგ ტაშირელმაცა თქვა.

როინ ცალქალამანიძემ უღრმესი პატივისცემით წარმოთქვა:

— ჩინებული კაცია! პატიოსანი და განათლებული. „ცისკარსაც“ კარგად
გამოადგება.

ცოლმა ქმარი პარტერში ჩაახედა და ბოლო სავარძლების რიგებში ქრის-
ტინე მამრადე და ვახტანგ ტაშირელი დაანახვა.

— მე მგონი, როინ, მთელ თეატრში მარტო ჩვენ და ეგენი არიან გარეშე
ლაპარაკით გართულნი.

როინმა ხმამაღლა შესძახა:

— აბა, სალაპარაკო მაგათ ექნებათ! სადაც არის, უნდა დაქორწინდნენ.

— იცი, როინ, რომ მაგათ დაახლოებას კნეინა გოსტაშაბიშვილმაც გაჰკრა ხელი?

— ეგ ძალიან მიკვირს, ანა.

— საკვირველი ქალია! — თქვა უცებ დასევდიანებულმა ანამ, — ეგეთი მოუკარებელი რო არ იყოს, გულით შევიყვარებდი.

— არ ვიცი, რა გითხრა. კარგს მაინცდამაინც არ ლაპარაკობენ მაგ ქალზე,

— ჩაიდუდუნა ცალქალამანიძემ და თვალი ზანდაროვის ლოყაზე დარჩა.

— ვიცი, რასაც ამბობენ. მერე რა ვუყოთ? ჭორი კანების ენას ვინ გააჩერებს?

— ეგ მართალია. რასაც კნეინა გოსტაშაბიშვილის შესახებ ლაპარაკობენ, მართალი რომ იყოს, მაშინ ამ მანდილოსნისა და ვახტანგ ტაშირელის მეგობრობას რითი და როგორ ავხსნით?

— განაჩენიც სწორედ მაგ კუთხიდან უნდა გამოვუტანოთ კნეინა გოსტაშაბიშვილს, — დასძინა ანამ.

ქმარი თავის დაკვრით დაეთანხმა.

— რა ღმერთი გაგინყრათ?! აქ აგიტყდათ კურკური?! — გაბრაზებით შემოსძახა მათ ბაფეროვამ, — ან სინიორა ვაზოლის დაუკარით ტაში, ან სინიორა რამონის.

ცოლ-ქმარმა ერთმანეთს შესცინა და ტაშის დასაკვრელად ხელები გაშალეს.

ცალქალამანიძეები სიცილით იხოცებოდნენ, როცა გახელებულ ბაფეროვას და ნერვიული კისკისით გაჭარხლებულ ანტონოვას ავლებდნენ თვალს.

იაფი წარმატების მაძიებელმა რჩეულოვმა, რომელმაც ბოლოს და ბოლოს „ქვრივის ლიმონების“ ავტორის ძმობით დაიგდო სახელი, ხმამაღლა დაიყვირა, რათა ყველას გაეგონა და ეს დასის ხელმძღვანელისათვის ეთქვათ:

— ვორონცოვი ასე გაცხარებით ტაშს მარტო გიორგი ერისთავს უკრავდა, როცა „გაყრა“ პირველად წარმოადგინეს.

ამაყად მიიხედ-მოიხედა, მაგრამ ტაშის გრიალში მისი ნათქვამი ვერაფერს გაიგონა. რჩეულოვმა ცხვირი ჩამოუშვა, თავისთვის ჩაიბუზღუნა:

— გოლდონი აქა ჰყავთ და ეგენი იტალიელი გომბიოებისათვის იფხრინებიან.

ქართველ აქტრისებსა და აქტიორებს მისთვის არ ეცალათ, აგუგუნებულ დარბაზს ყურისნამღები ტაშით და ყვირილით ჰყვებოდნენ და მზად იყვნენ, ქანდარიდან გადავარდნილიყვნენ, რათა სხვებზე მეტად გამოეხატათ თავიანთი ისედაც თავანყვეტილი ალტაცება.

მუდამ ქირქილა რჩეულოვმა ხელი უკმაყოფილოდ ჩაიქნია, სკამებს შორის გაძვრა, ქანდარიდან ბატონკაცურად გაბრძანდა და პატარა ფოიეში გასეირნება მოინდომა.

ბოლთის ცემაზე ხელი აიღო და მყისვე ფანჯრებს მიაჩერდა.

ქარვასლის ფანჯრებში ელვა იკლავებოდა.

გარეთ კოკისპირულად წვიმდა.

რჩეულობა კმაყოფილებით გაიღიმა.

— შენი ჭირიმე, ღმერთო! — თითქმის ხმამაღლა შესძახა მან, — ფეხები ყველას წვიმაში დაუსველდება, მეფისნაცვალსაც, ელიზავეტა ქსავერიენაც, ყველა ვაჟბატონს და ქალბატონს და... იმ გომბიოებსაც!

კიბეზე თავქუდმოგლეჯილი დაეშვა, რათა სადმე ქოლგა ეშოვა, გიორგი ერისთავისათვის მიეგებებინა და სახლამდე მიეცილებინა.

6. იოსების ლანდი

დაბრანძულ ხალათზე მას ძონძები ეკიდა, ფერხთ გარღეული და დაგლეჯილი ფეხსაცმელები ეცვა.

ე. ვერდერეესკი, „პირაქეთა ურალიდან ამიერკავკასიამდე“

თბილისის ბნელ ქუჩებში კოკისპირულად წვიმდა.

ქარვასლის წინ ლანდოების, კარეტებისა და ეტლების გრძელი რიგი გაჩნდა.

კიბის ფოლორცებზე და შესასვლელებთან მსახურები გაშლილი ქოლგებით უცდიდნენ თავიანთ ბატონებს.

მაყურებლების უსაზღვრო აღტაცება წარმოდგენის დასასრულს შედარებით მკრთალი გამოდგა. ამის მიზეზი საშინელი წვიმა იყო. ყველა თეატრიდან გასვლას ჩქარობდა, რადგან წვიმის დროს თბილისის ქუჩები თვალისდახამხამებაში ქოჭდებოდა, ტალახისა და ლაფის გამო გაუვლელი ხდებოდა.

მსახურები გაშლილ ქოლგებქვეშ მიაცილებდნენ თავიანთ ქალბატონებსა და ბატონებს ეტლებამდე.

ფეხით მოსულნი განუწვას ერიდებოდნენ, ქარვასლის დერეფნებში ცხვირჩამოშვებულნი დაბორილებდნენ და ყოველ გაელვებასა და ჭექა-ქუხილზე ერთმანეთს თავების ქნევით აცქერდებოდნენ. ისინი შურით უყურებდნენ ეტლების მფლობელთ და უკმაყოფილოდ ბურტყუნებდნენ: „თვით ავდარშიც ბედნიერი არიან მდიდარიო“.

ქარვასლაში უნესრიგო სირბილი გაიმართა. ზოგი გარეთ გასვლას ჩქარობდა, ზოგი უკანვე შემორბოდა გალუმბული და გაჯავრებული. ზოგი კიბეზე იდგა, ზოგი ფანჯარასთან და ყველა ამაოდ მოელოდა წვიმის გადაღებას.

ზანდაროვებს მეეტლემ და გრუმმა გაშლილი ქოლგები დაახვედრეს და კარეტამდე მიიყვანეს.

კარეტა მძიმედ დაიძრა ნიაღვარში.

თავსხმა წვიმაში უმოწყალოდ იწუნებოდა მეეტლე და კარეტის უკანა სადგომზე ჩამოკანტურებული გრუმი.

შავბნელ ზეცაში ელვა იკლაკნებოდა. ქუხდა. კარეტის პატარა სარკმლები ყოველ გაელვებაზე ნათდებოდა და მასში მსხდარ სახეებსაც ანათებდა. გრიგო-

ლიდაფიქრებული იჯდა. მანანა ამთქნარებდა, ძვირფას მანტოში ჩათბუნებულს თვალები ელულეოდა და დროგამოშვებით პირფეარს ზარმაცად ინერდა.

წვიმდა.

წვიმდა.

წვიმდა.

ადიდებული სოლოლაკის ხევი ყურისნამლები ზათქითა და ხმაურით იკვლევდა გზას მტკვრის მიმართულებით. წვიმდა. გადაულებლად წვიმდა. იორლა ცხენები გაჭირვებით მიარღვევდნენ ნიაღვარს. გამოცდილ რუს მეეტლეს მაგრად ეჭირა აღვირები, ელვასა და ქუხილზე აღვირიანი ხელით პირფეარს ინერდა და მთელი მისი ყურადღება იქითკენ იყო მიპყრობილი, რომ უკუნეთ ლამეში კარეტა არ გადაბრუნებულიყო.

— უჰ! რა საძაგელი ლამეა, ძალლი არ გაიგდება კარში! — თქვა მანანამ. გრიგოლმა ხმა არ ამოიღო.

ცოლმა მის დუმილს ყურადღება არ მიაქცია, წვიმის წყალში დასველებულ ფეხსაცმელებს გადახედა და ფეხი შეინაცვლა.

უცებ მას ყრუ გმინვა მოესმა. გრიგოლმა ისევე დაიგმინა, როგორც ქორწინების ლამეს ტაძარში, ჯერისწერის რიტუალის შესრულების დროს. მანანას ახლაც თვალები გაუფართოვდა, შეშინებულმა წამოიძახა:

— რა დაგემართა, გრიგოლ?

ქმარმა ხმა არ გასცა.

— გრიგოლ, რა გემართება, გრიგოლ?

ზანდაროვი დუმდა, ხმას არ იღებდა.

ელვის შუქზე ერთი წამით განათებული მისი სახე ისე იყო გაფითრებული, ისეთნაირად დატანჯული და განანამები, რომ შეძრწუნებული მანანა უნებლიეთ კარეტის ზურგს მიეყრდნო და ერთხანს ვერც მან ამოიღო ხმა.

ზანდაროვი ცოლის თანაყოფას აღარ გრძნობდა. ჭექა-ქუხილმა და კოკისპირულმა წვიმამ მის მეხსიერებაში მისთვის სრულიად მოულოდნელად ის ავდრიანი ლამე აღადგინა, როცა მას, შიშით დამფრთხალსა და მშიერს, მოუსაფარსა და უთვისტომოს, მხრით მიჰყავდა გერმანოზიშვილების ასული მთავარმართებლის სასახლისაკენ. ცოტა ხნის შემდეგ, უკვე გამოფხიზლებულსა და დანყნარებულს, თვითონვე უკვირდა, რომ მას არა მარტო მოაგონდა ის ლამე, არამედ ერთხელ კიდევ განიცადა იმღამინდელი ურვა და სიმძიმე. გაოცებულმა ხელის თითებით თვალები მოიფშენიჭა.

ზანდაროვი ფხიზელი გონების ადამიანი იყო, დარდსა და ფიქრს ახლოს არ იკარებდა და უზრუნველი ცხოვრების ყველა იმ სიამით ტკბებოდა, რასაც მისი ახლანდელი მდგომარეობა, ფული და ფულის ძალა ანიჭებდა. მაგრამ ერთხელ განცდილი და მასთან დაკავშირებული მოგონება უფრო ძლიერი აღმოჩნდა, ვიდრე მისი ცივი სოვდაგრული ანგარიში. შეიძლება იმიტომ, რომ ცოლთან ერთად პირველად მოხვდა კოკისპირულ წვიმაში, ცოლთან, რომელიც იმ ავდრიან ლამეში მის მხარზე იყო მოკალათებული, ახლა კი კარეტაში თბილად

იყო შეფუთნილი და არ იცოდა ის და ვერც ვერასოდეს გაიგებდა, რაც მხოლოდ ზანდაროვმა იცოდა. მაშინაც და ახლაც ერთი და იგივე ქალი იყო. იმ დროს მისი ბატონის ასული, ახლა მისი სჯულიერი მეუღლე. ამ საოცარი განსხვავების აზრს არ შეიძლებოდა რაღაც შინაგანი და შეუცნობელი ძალით არ შეერყია მისი რკინასავით დაუდრეკელი წონასწორობა, მტკიცე და ძლიერი ნებისყოფა. ყველაფერი ქვეშეცნეულად მოხდა, როგორც მაშინ, ქორწინების ღამეს, ტაძარში, მისი საღი აზრისა და ანგარიშიანი გონებისაგან დამოუკიდებლად. ამიტომ მან ვერასგზით გაიგო თავისი ანაზღეული შეძრწუნების ნამდვილი მიზეზი. მის მეხსიერებაში მხოლოდ ერთი ნამით გაიელვა იოსების ლანდმა და... გაქრა.

— რა იყო, რა დაგემართა, გრიგოლ?

მოესმა მას შიშით აწრიალებული ცოლის გაბზარული ხმა.

ზანდაროვმა თავი მალლა აიღო, გაკვირვებულმა იკითხა:

— არაფერი, არ ვიცი, რაზე მეკითხები?

ქალბატონ ზანდაროვს შიში უარესად მოერია, ღამის წყვდიადში ქმრის სახის გარჩევა სცადა და რაკი ქმრის უცნაური გმინვა ისევ ყურში ედგა, შეშინებულმა ნამოიძახა:

— როგორ თუ არაფერი? კაცის ფერი არ გედო სახეზე!

ცოლის ამ შიშნარევ სიტყვებზე ზანდაროვის წინ ერთი ნამით ისევ გაიელვა იოსების ლანდმა. უნებურად წამოსცდა:

— ჰო, ის ავდრიანი ღამე გამახსენდა და ჩავფიქრდი.

— რომელი ღამე?

— იმ ავდრიან ღამეს ისეთი რამ გადამხდა, რაც ამ ავდრიანმა ღამემ გამახსენა. იმ ღამესაც ასეთი ავდარი იყო.

— მერე? არ უნდა მითხრა, რა გადაგხდა იმ ღამეს?

გონს მოსულმა ზანდაროვმა ცოლს ცალყბად მიუგო:

— სოვდაგარსად არ სჭირდება ხეტიალი. შენთვის სულ არ არის საინტერესო.

სოვდაგრების თავგადასავალი გერმანოზიშვილის ასულს არ აინტერესებდა. წელან არაჩვეულებრივად აფორიაქებულმა გახურებული შუბლი კარეტის სარკმლის მინას მიაყრდნო. მინაზე თქრიალით ჩამოდიოდა წვიმის წყალი.

წვიმდა.

წვიმდა.

წვიმდა.

წვიმდა როგორც იმ ღამეს.

იორლა ცხენები სოლოლაკის ქუჩების ნიაღვრებში დამძიმებულ კარეტას უფრო მიათრევდნენ, ვიდრე მიაგორებდნენ.

კარი ოცდამეშვიდე

1. აჭვი და შიში

ხან არას ვფიქრობ, ხან პოს.

ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

იმ წელს გაზაფხულიც და ზაფხულიც გვალვიანი გამოდგა.

ზაფხულის სიცხით განთქმული თბილისი გავარვარებულ მზეში იწვოდა და ცხელი მტვრის ბულში იყო გახვეული.

ფეხმძიმე მანანას ქალაქში ყოფნა გაუჭირდა. ქმარმა ცოლი კოჯორში აიყვანა. მანანამ იქ მესამედ მოიმშობიარა და მესამედაც გოგო ეყოლა. თეთრმა ლიზამ ერთხელ კიდევ მიაყარა ქოქოლა რძალს. გრიგოლს პირი ისევ გაუყვითლდა, მაგრამ არც ახლა ამოიღო ხმა.

ცოლს ქმრის უსიტყვო საყვედური გულს განენონა, დადარდიანდა და ჩაფიქრდა კიდევ.

დრო და ხანმა დარდიც დააეინყა და ფიქრიც.

ქმარს არც უკმაყოფილება ეტყობოდა, არც გულგრილობა. ცოლს კვლავინდებურად ხელის გულზე ატარებდა, ყველა ნადილს უსრულებდა.

ზანდაროების ცხოვრება გარეგნულად აუღელვებლად მიმდინარეობდა.

ბატონი ქარვასლაში საქმობდა ან ფეხსაცმელების ფაბრიკის საძირკვლის გათხრას თავს დასტრიალებდა. ქალბატონი დილით ეკლესიებში ლოცულობდა, შუადღეს ბერმონაზვნებს შორის ატარებდა, საღამოს სალონს უძღვებოდა.

განაპირებული თეთრი ლიზა გასაღების ჭუჭრუტანიდან უყურებდა ნაირნაირ სტუმრებს. სადაც ვისმეს სადმე მოახელებდა, ყველას რძლის უმაღურობას შესტიროდა.

მალე ზანდაროვი მარსელში გაემგზავრა ფეხსაცმელების ფაბრიკის მანქანების ჩამოსატანად. საფრანგეთში მის ნასვლას ქალაქში მითქმა-მოთქმა არ შეუწელებია.

კნენა გოსტაშაბიშვილს ზანდაროვი აღარ აგონდებოდა, მაგრამ ისე არსად გაივლიდა, რომ მის ზურგს უკან იმის სახელი არ ეხსენებინათ. მას ეს აინუნში არ მოსდიოდა. ქალბატონი ზანდაროვი კი იმრიზებოდა და გულში ქმრის ლალატის შიში უღვივებოდა.

ეჭვი მას ნელ-ნელა შეაპარეს და თანდათან გაუცხოველეს.

„ჭორების ბოლინია“ და ესტატე ბერი უკვე საკმაოდ გალიზიანებულ მანანას სულის მოთქმას აღარ აცლიდნენ, ზედიზედ მოჰქონდათ მასთან ათას ადგილას გაგონილი ჭორი თუ ქარაგმულად ნათქვამი სიტყვა. არც ქალბატონი

ზანდაროვი რჩებოდა ვალში. ორივეს გულუხვად აჯილდოებდა. ამან კიდევ უფრო მეტად წააქეზა ქორიკანები.

კუნკულებიან ბერმონაზონს ფულის სიხარბესთან ერთად კნენა გოსტაშაბიშვილის გაკილვა იმისთვისაც სჭირდებოდა, რომ ის არასოდეს დადიოდა ეკლესიაში და არც მღვდლებს უშვებდა თავის სახლში აიაზმით გასანათლებლად. ეს არ მოსწონდათ არც მეფისნაცვლის ბობოლებს და არც ეგზარქოსის დეკანოზებს.

მაგდა გოსტაშაბიშვილის ზანდაროვთან ოდინდელი ურთიერთობა კარგი მასალა იყო იმისათვის, რათა ეკლესიის მსახურებს ამ თავნება და მოუკარებელი კნენასათვის სახელი გაეტეხათ.

ამიტომ აღწევდა ქალბატონ ზანდაროვის ყურებამდე ცილიც და ქორიც.

ესტატე ბერმა მარჯვედ გამოიყენა მისი მალემრწმენობა და ეჭვიანობით ისედაც დაზაფრულ ქალს კნენა გოსტაშაბიშვილის სიძულვილი კიდევ უფრო გაუძლიერა.

ხელცარიელი არც ესტატე ბერი დარჩენილა, არც ეკლესია.

ქალბატონ ზანდაროვს ყურში ჯერ ქმრის ხარჯზე ვერის ახალ უბანში ეკლესიის აშენების აზრი ჩაანვეთეს, მერე კი ამ აზრს აღარ მოეშვნენ და დღენიადაგ ლოცვებით გართული ქალი დაითანხმეს კიდევ. მის სახლში კიდევ უფრო გამრავლდნენ ბერმონაზვნები.

ქმრის უცხოეთში ყოფნის უამს ქორიკანების ხელში დამარტოხებული ქალბატონი ადვილად ჰყვებოდა მღელვარე ფიქრებს, თავის ტკივილი დასჩემდა და დასველებული ხილაბანდით თავნაკრულს უარესად შემოენთო ეჭვიც და შიშიც.

ისედაც ფიქრებაშლილი კიდევ უფრო ააფორიაქა მარსელიდან მიღებულმა ბარათმა. მოკლე და სახელდახელოდ დაწერილ ბარათში მის ქმარს მისი ასჯერ პირზე კოცნა არ ავიწყდებოდა, თეთრ ლიზასაც მოკითხვას უთვლიდა (მანანამ ზიზლით ასწია წარბები), დავიწყებული არც დავითი იყო, მაგრამ არც ერთ გოგოს არ ახსენებდა, თითქოს ისინი მისი შვილები არ ყოფილიყვნენ.

მანანას ბარათი ხელიდან გაუვარდა. მომავლის შიშმა პირველად გაჰკრა ფრთა. ქმრის დუმილის აზრი არავითარ ეჭვს არ იწვევდა. მის ბედნიერ და უზრუნველ ცხოვრებას უძეოდ გადაგება უქმნიდა საფრთხეს. შეძრწუნებულმა ეკლესიაში სიარულს მოუხშირა და მარჩიელებსაც მიმართა, რათა ან ლოცვა-ვედრებით, ან მჩხიბავის ბალახ-ბულახით სანატრელი ძე გასჩენოდა.

ყოველ ცისმარე დღეს ღმერთს გულმხურვალედ ძეს ევედრებოდა.

უცხოეთიდან დაბრუნებულ ზანდაროვს თავის სახლის ზღურბლზევე ეცა საკმევლის სუნი. შუბლი უკმაყოფილოდ შეჭმუნხნა, მაგრამ კიბეზე თითქმის კისრისტეხით გამოგებებულ ცოლს მხიარული პირი უჩვენა, მოეხვია და ზილფ-ღანვები დაუკოცნა.

ქალბატონს ცათაფრენა შეუდგა. მყისვე დაავიწყდა „ჭორების ბოლინია-სა“ და ესტატე ბერის ნათქვამ-ნალაპარაკევი. ყოველგვარი ეჭვი ერთბაშად

გაუქარწყლდა. გახარებულსა და თავდავინყებულს შეუმჩნეველი დარჩა, რომ მისმა ქმარმა არც ახლა მოიკითხა შვილები და არც მათი ნახვა მოისურვა.

ნასადილევს მარტო დარჩენილი ცოლ-ქმრის ტკბილად დაწყებულ მუსაიფს უსიამოვნების პირველი ჩრდილი მოეფინა.

ცოლმა ქმარს ვერის ახალ უბანში ეკლესიის აშენების თადარიგის დაჭერა სთხოვა. გამოცდილი ზანდაროვი მყისვე მიხვდა, თუ საიდან უტევდნენ მის ქონებასა და სიმდიდრეს ეკლესიის მსახურნი. წარბი მალლა ასნია, ერთხანს დაფიქრებული იჯდა. მერე ცოლს, პირველად, ქორწინების შემდეგ, უკმეხად უთხრა:

— თუ ფრთხილად არ მოვიქცევით, ისინი ცარიელ-ტარიელზე დაგვსვამენ.

— ვინ ისინი?

— შენი ბერმონაზვნები.

მანანამ ითაკილა, ინყინა.

— ღვთის კაცებსა და მხევლებს ანგარების ბრალსა სდებ?

ზანდაროვმა ჩაიციინა.

— თუ ეგენი კალთაში ჩაგვაფრინდნენ, თავიდან ველარ მოვიშორებთ.

მანანამ გერმანოზიშვილების ასულის ყველა ღირსება უკლებლივ დაიბრუნა, ფეხზე წამოდგა და ქმარს უკმაყოფილოდ გადმოუგდო:

— უფალო ზანდაროვ, ღმერთმა სანატრელად გამხდარი ვაჟი რომ მოგვცეს, ეკლესიის აშენება ყველაზე კარგი საშუალებაა.

ზანდაროვმა ცოლი ცნობისმოყვარეობით შეათვალიერა. ჩაფიქრდა. ღუმდა. ფიქრობდა და ანგარიშობდა. ბოლოს უკმეხ სახეზე ისევ სინათლე მოიფინა, მაგრამ გულის სიღრმეში ერთი გადანყვეტილება მტკიცედ მიიღო. თუ საქმე მოითხოვდა, ცოლისთვის აღარ დაეთმო. საკმევლის სუნით გაუღენთილი სო-ვდაგარი საბოლოოდ დარწმუნდა, — ცოლთან ძველებური დამოკიდებულება მას ხელს აღარ მისცემდა, მით უმეტეს, რომ ის ისეთ რამეში ერეოდა, სადაც არაფერი ესაქმებოდა. დაკვირვებულმა ზანდაროვმა კარგად იცოდა, რომ მის სჯულიერმეულლეს ცხოვრების გამოცდილება აკლდა, არც ჭკუას ატანდა ძალას, არც ფხა ჰქონდა, არც გამჭრიახოვა. ამიტომ მხოლოდ ერთადერთი გამოსავალი რჩებოდა. თუ აქამდე ცოლს ემორჩილებოდა, ახლა ცოლი უნდა დამორჩილებოდა მას. ყოველ შემთხვევაში, მასზე ფხიზლად უნდა სჭეროდა თვალი, რათა მისი მიამიტობით სხვებს არ ესარგებლათ და თვითონ თავიდან სოვდაგრის ქუდი არ ჩამოვარდნოდა. ამ აზრმა მას მაიკო კურტანიძე მოაგონა და სიამით გაიღიმა.

ფეხზე წამოდგა, ცოლი ოდნავ დარბილებული ხმით დაარია:

— შენ იმათ ეკლესიის აშენების იმედს ნუ დაუკარგავ. დაჰპირდი, რა გუნალვლება! დანარჩენი მე ვიცი, ვიფიქრებ, კარგად ავწონ-დავწონი. ეგ საქმე როგორ ხელსაც მოგვცემს, ისე მოვიქცევით.

გერმანოზიშვილების ასულმა სოვდაგრული ანგარიშით გამონვეული ზიზლის სახეზე ასახვა ვერ მოასწრო, რომ მისმა ქმარმა ქუდი დაიხურა და გარეთ კრინტის დაუძვრელად გავიდა.

— სად ნავიდა? — გაიფიქრა შეშფოთებულმა მანანამ და ისევ აწრიალდა, ისევ გემონთო ეჭვი და შიში, ისევ გაახსენდა „ჭორების ბოლინია“ და ესტატე ბერი.

2. ალამემონ კენტერაძის შეპონებანი

**ფული, ფული, ფული, და ყველაფერი, რაც კი ცხოვრებაში
ფულით კეთდება.**

ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

ერთხელ ქარვასლის კიბეზე ალამემონ კენტერაძემ გრიგოლი განზე გაიყვანა და უთხრა:

— გრიგოლ ბატონო, უცხოეთში ხშირად მიდიხარ და მოდიხარ, ან იქ, ან აქ უცხოელებთან ნამეტანი ნაცნობობა ხომ არა გაქვს?

— მაგას რაზე მეკითხები, ფაცუნა?

— იმიტომ, რომ შენს სახლში ესტატე ბერი ტრიალებს.

გრიგოლმა გაიცინა.

— იქ ახლა მონოზნებიც ბლომად ტრიალებენ.

ტანწერწეტა თავადმა კეფა მოიფხანა, თავისი აზრი გრიგოლს გადაკრულად გაანდო:

— მაგრამ ჯამაგირს ესტატე ბერი მეფისნაცვლისაგანაც იღებს და ეგ ზარქოსისაგანაც. დიდკაცებს თავიანთი მსტოვრები ჰყავთ, მაგრამ დიდკაცებსაც ხელმწიფის მსტოვრები უყურებენ. ცხოვრება ასეთა მონყობილი, გრიგოლ ბატონო!

გრიგოლმა გაიკვირვა.

— მერე მე რა შუაში ვარ?

— თუ ესტატე ბერმა შეინდომა, შუაში გაგრევეს, გრიგოლ ბატონო!

— მერე ვინ დაუჯერებს?

— დოუჯერებენ, რახან დღე და ღამე შენს სახლში გდია.

გრიგოლს მოაგონდა, რომ ალამემონ კენტერაძეს რაც უფრო ამჩატებულად მოჰქონდა თავი, ხოლო ესტატე ბერი რაც უფრო მეტს კურკურებდა და არშიყობდა, მით უფრო საშიშარნი იყვნენ.

ზანდაროვს პოლიტიკის არაფერი გაეგებოდა, მაგრამ ვაჭრობის გამო ათასნაირ უცხოელს ხვდებოდა, ელაპარაკებოდა და ურიგდებოდა. მათ შორის სულთნის მსტოვრებიც იყვნენ და ინგლისის მეფის და საფრანგეთის იმპერატორის ჯაშუშებიც. მარტო ეს საკმარისი იყო იმისათვის, რათა თვითონაც სიფრთხილე გამოეჩინა.

გარეგნულად თავის შეშფოთება გრიგოლმა არაფრით არ გამოხატა. კენტერაძეს ყასიდად ჰკითხა:

— მაინც როგორ გამრევეს შუაში?

— სიტყვას დაატრიალებს, გრიგოლ ბატონო.

— მერე მაგით რას დამაკლებს?

— აჰ, დაკლებით რას დაგაკლებს, მარა იმდენ ხანს გატარებენ აქით-იქით, სანამ დაცარიელებულ ქისას არ დაგაბერტყინებენ.

სოვდაგრის ქისას ბევრი მტერი ჰყავდა. გრიგოლი ჩაფიქრდა. ესტატე ბერი მას ისედაც არ მოსდიოდა თვალში, თუმცა მისი ცოლთან კურკური სასაცილოდ არ ჰყოფნიდა. მაგრამ ბერი ისევე საშიშარი კაცი იყო, როგორც აღამემნონ კენტერაძე და მისგან შორს უნდა დაეჭირა თავი.

— ესტატე ბერს უბატონოდ ხმას ვერ გავცემ, გუდა-ნაბადს ვერ ავუკრავ,

— თქვა ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ გრიგოლმა.

— ჰო. ძლიერნი მფარველობენ ესტატე ბერს, მარა...

— მაგრამ?

— მაი არც ისე ძნელი საქმეა.

— ხუმრობ, ფაცუნა?

— არა, გრიგოლ ბატონო. ეგ სულ ადვილად მოხერხდება. ეგ ზარქოსის კანცელარიაში ზოგს იმდენს გოდოუგდებთ, რამდენსაც მეითხოვენ, მეც იმდენს გადმომიგდებ, რამდენიც ჩემისთანა გალლეტილ თავადს ეკადრება და ესტატე ბერს მონასტრის გზას გოუყენებენ. აჰა, ბერს რა უნდა ლამაზი ქალების სალონებში?

— რამდენი დასჭირდება?

— სამი მანათი? აჰ, მაი არ ეყოფა!

გააკრიალა კარგად მოვლილი კბილები თავადმა.

— ეგ შენი ჯიბის სახარჯო იყოს, ფაცუნა, — სიცილითვე დაუბრუნა გრიგოლმა, რომელიც სახელგატეხილ აღამემნონ კენტერაძეს სამ მანეთზე მეტს არასოდეს აძლევდა, — როცა ბერი საბეროში აღმოჩნდება, სამ მანეთზე მეტს მაშინ მიიღებ.

ივაჭრეს და შეთანხმდნენ.

3. ჩამოშორებული მეტოქე

ათასი საშუალება არსებობს იმისათვის, რათა ადამიანებს და კანონებს გავექცეთ.

ჟორჟ სანდი, „ლეონე ლეონი“

ერთ მშვენიერ დღეს ესტატე ბერი ერთი ბაყლის ცოლის სარეცლიდან წამოაყენეს და მკაცრად დატუქსეს, — ისევე იმ მონასტერში დააბრუნეს, საიდანაც მოსული იყო. მეფისნაცვალსაც და ეგ ზარქოსსაც მისი შველა უნდოდათ, მაგრამ ამ განზრახვას დროებით გაერიდნენ. ოღონდ ის მაინც გააკეთეს, რომ ეს დევური აღნაგობის ბერი მონასტერში ერთ კრასოულზე და ხმელ პურზე არ დაესვათ და სასტიკად განკანონებული ლოცვებით

ფერ-ხორცი არ დაეყრევინებინათ, რათა მას თავისი უნებლიეთ შეწყვეტილი მოვალეობა უფრო ხსომებოდა, ვიდრე ჩადენილი ცოდვა.

ესტატებურმა იხტიბარი არ გაიტეხა, ყველანაცნობს ჩამოუარა და გამოეთხოვა. ქალბატონ ზანდაროვსაც წინ დაეყუდა, მონასტერში ხელახლა დაბრუნების მიზეზად თავისი ღვთისმოსაობა დაასახელა და ერთხელ კიდევ გააფრთხილა:

— განარიდე ქმარი შენი სიძვის მაძიებლისაგან და ღმერთი არ დაგკარგავს. პირჯვარი გადაწერა და წავიდა.

„ჭორების ბოლინიას“ ამარად დარჩენილმა მანანამ თავის ერთადერთ მსტოვარს გასამრჯელო მოუმატა. მაჭატასაც სწორედ ეს უნდოდა. მან ერთ ქისაში გამოჰკრა მომატებულიც და ისიც, რაც მისმა მოხერხებულმა ქმარმა ზანდაროვისაგან მიიღო. სამაგიეროდ, თავის მოვალეობას პირნათლად ასრულებდა.

მანანა მას ყველგან დაატარებდა, ყურმოკრული ამბების მოტანას ავალლებდა. მაჭატამ ქმრის ლალატში დაეჭვებულ ცოლს ფეხი დააჭირა და ეჭვის ცეცხლი უარესად შეუკეთა.

„ჭორების ბოლინიას“ ხშირი მისვლა-მოსვლა გრიგოლს თვალში ეცა. მან ისიც შეამჩნია, რომ მაჭატას ნასვლის შემდეგ მისი ცოლი გაფითრებული გამოიყურებოდა. მყისვე თავისი საყვარლები გაახსენდა და „ჭორების ბოლინიას“ დაუსრულებელი ვიზიტები თავის საგულდაგულოდ შენიღბულ დროსტარებას დაუკავშირა. მაშასადამე, მას თვალს ადევნებდნენ და ზოგი რამ მისმა ცოლმა, ალბათ, უკვე იცოდა. გერმანოზიშვილების ასული ძველებურად ამაყი იყო და ქმარს ლალატს არასგ ზით არ აპატიებდა. გრიგოლმა შუბლი მოისრისა. შეფიქრიანდა. თეთრი ლიზას ბუზღუნით მობეზრებულს ცოლის საყვედურების მოსმენა და ოჯახში უნდობლობის გაძლიერება არ სურდა.

ვითარება სოვდაგრულად აწონ-დაწონა და სოვდაგრული გამოსავალი იპოვა. ენის ტრიალს მან იმით მოულო ბოლო, რომ „ჭორების ბოლინიას“ იმაზე მეტი მისცა, ვიდრე მისი ცოლი აძლევდა.

ახლა მაჭატა ეჭვიან ცოლს იმას უქარწყლებდა, რასაც წინათ ისეთნაირად თხზავდა, რასაც თვითონაც იჯერებდა და სოვდაგრის პირგამებებულ ცოლსაც აჯერებდა. მისი არგუმენტი ძლიერიც იყო და დამარწმუნებელიც:

— მაშ, მაშ, ყველაფერი სულ ტყუილი ყოფილა, მანანაჯან! განა არ იცი, რომ კნენინა გოსტაშაბიშვილს თმაში თეთრი გამოერია და ფრთამოტეხილი დაბრძანდება? აბა იმას ჩვენი ლამაზი გრიგოლი როგორღა გაეკარება?

ამგვარი მტკიცებით გატაცებულ მაჭატას ავინყდებოდა, რომ მანანას გიშრის თმაშიც რამდენიმე თეთრი ზოლი ბრწყინავდა.

ეს არც უზომოდ გახარებულ ქალბატონ ზანდაროვს მოჰგონებია. მას კნენინას ნათქვამი ენიშნა, რადგან ამას სხვებიც ამბობდნენ.

მაგდა გოსტაშაბიშვილს თანდათან ემჩნეოდა დაუდევრობა ჩაცმა-დახურვაში, მიხრა-მოხრაშიც და სახლში ჩაკეტილი თითქმის არსად აღარ დადიოდა, ისედაც მიუკარებელი, კიდევ უფრო მიუკარებელი გამხდარიყო.

როცა მაჭატა კენტურაძე ამას ამბობდა, არ ტყუოდა და ენა მხოლოდ იმის გამო ებმოდა, რომ პირველად ლაპარაკობდა სიძარტლეს.

თბილისის საზოგადოების მალალ წრეში ერთბაშად ყველამ შეამჩნია, რომ კენიანა გოსტაშაბიშვილს ნაბიჯი გაუტყდა, სიარული და მოძრაობა დაუმძიმდა, ოდნავ დასქელებული ძველ პენსა კარგავდა და ტანსაცმელსაც ისე მოხდენილად აღარ ატარებდა, როგორც წინათ, როცა მასზე ყველას თვალი რჩებოდა. ქალბატონმა ზანდაროვმა გამოიღარა.

ცოლ-ქმარს შორის ისევ დამყარდა ძველი ურთიერთობა. ოღონდ თუ წინათ ქმარი ჰყვებოდა ცოლს, ახლა ქმარს ცოლი თავისი გზით მიჰყავდა, თანდათან აჩვევდა ცხოვრების ავანჩავანს და მალე იმას მიაღწია, რომ თვითონ ცოლმა დაუშალა ეკლესიის აშენება ვერის ახალ უბანში.

გერმანოზიშვილების ასული ნელ-ნელა ერკვეოდა ოქროს ფასში, ადამიანთა ურთიერთობის ასავალ-დასავალსაც ალღოს უღებდა, გაძუნდა კიდევ და გრიგოლი იმედს არ კარგავდა, რომ ადრე თუ გვიან, ის ქმრის ქონებას ისევე გადაეფაფრებოდა, როგორც მაიკო ბართლომე კურტანიძის ქონებაზე იყო გადაფაფრებული.

4. ნვიშიანი აზინდის შიში

**დავინახე, როგორ უკანკალებდა მას ხელები.
ონორე დე ბალზაკი, „წითელი სასტუმრო ოთახი“**

სოვდაგრის სახლში ცხოვრებას თავისი უნდა გაეტანა. თავადის ასულს თავადობა უნდა მოეშალა და სოვდაგრის ცოლობა დაეწყო.

ყველაფერი თავისი რიგით მიდიოდა.

ყველა დავა გადანყვეტილი იყო.

მაგრამ კაცი ბჭობდა, ღმერთი იცინოდა.

ზანდაროვების ოჯახში ისევე მოულოდნელად გაავდარდა, როგორც მოულოდნელი იყო ნაიოსებარი გრიგოლისა და ნაგერმანოზევი მანანას შეხვედრა, მათი ქორწინება და ერთად ცხოვრება.

სექტემბრის დამლევს ისეთი კოკისპირული წვიმა მოვარდა, რომ მთელი ქალაქი ფეხზე დააყენა.

ზანდაროვი განიერ სავარძელში არხეინად იჯდა და თავის დავთარს ათვალიერებდა. ანგარიშობდა. მოსაგებსა და წასაგებს ერთნაირად აკვირდებოდა. ტურზე ნამდაუნუმ კმაყოფილი ღიმილი ენას კვებოდა, კმაყოფილების საბაბიც ჰქონდა და მიზეზიც.

ფეხსაცმელების ფაბრიკის მშენებლობაზე კალატოზებად არზრუმთან გადმოხვენილი სომეხი ხელოსნები ჩალის ფასად ჰყავდა დაყენებული. კალატოზთა ამქარს ვერც დროშების გაშლამ უშველა, ვერც არზრუმელი ხელოს-

ნებისათვის ქვების დაშენამ. ამქრის ხალხის ღველაზე ზანდაროვმა ყური არ გაიბერტყა და რათა მის კალატოზებს ხელი არ შეშლოდათ, ქისა გახსნა და პოლიციას გამოუძახა.

ცოლისძმამ გამჭრიახოზა მოუწონა, ცოლმა — ხასიათის სიმტკიცე.

დღევანდელი მასლაათიც ცოლ-ქმარს შორის ამის გამო იყო გამართული.

ბატონი ზანდაროვი თავის დავთარს ჩაჰკირკიტებდა, ქალბატონი ზანდაროვი ტახტზე მოკეცილი იჯდა, ხელებზე გადაშლილი „დავითნით“.

გარეთ ცის კიდევანი ავდრის ღრუბლებით ივსებოდა, მზე ხან ერთი ღრუბლიდან იჭვრიტებოდა, ხან მეორე ღრუბელში იმალებოდა.

ბუხრის თავზე მოოქრული ფრანგული საათი, რომლის ბუდე მოცეკვავე მარკიზი ქალებისა და ვაჟების წრეში იდგა, საამურად ტიკტიკებდა.

ოთახის მყუდროებას დროდადრო ლოცვანის სტრიქონების ბუტბუტი და დავთრის ფურცლების შრიალი არღვევდა.

ქმარი დავთრით იყო გატაცებული, ცოლი — „დავითნით“.

მათ არ შეუმჩნევიათ არც უეცარი ჩამოხენლება ოთახში, არც წვიმის პირველი წინკლების რაკარუკი გაუგონიათ.

როცა წვიმის ძლიერმა ჩქერმა მალალი ფანჯრების მინები ააზრიალა, ქმარმა დავთრიდან აიღო თავი, ცოლმა — „დავითნიდან“.

— ეტყობა, მაგრად განვიმდება, — თქვა გრიგოლმა და ისევ თავის დავთარს მიუბრუნდა.

უცებ ცოლს იმ ავდრიანი ღამის თავგადასავალი მოაგონდა და ქმარს მიაცქერდა.

დიდხანს უყურა.

გრიგოლს იმღამინდელი ზნისა თუ საქციელის ნიშანწყალი არ ეტყობოდა. დამშვიდდა.

წვიმის ძლიერ ხმაურზე ინსტინქტურად გადაინერა პირჯვარი და მთქნარება აუტყდა.

ამ დროს ქმრის ალერსიანი ხმა მოესმა:

— თუ წვიმის ხმაური განუხებს, სულო, ფანჯრებზე ფარდებს ჩამოფუშვებ.

— როგორც გინდა, გრიგოლ, — ალერსიანად უპასუხა ცოლმა.

გრიგოლმა ჯერ საათს შეხედა, მერე ფანჯარასთან მივიდა, ქურაში გადაიხედა და ერთ ადგილზე გაქვაავდა. გამოფხიზლებულმა ცოლმა კარგად შენიშნა, თუ როგორ აუტოკდა მხრები მის ქმარს.

— რა დაგემართა, გრიგოლ? — გაისმა ოთახში მანანას შიშნარევი წამოძახილი, მაგრამ მისმა ძახილმა გრიგოლის გონებამდე ვერ მიაღწია.

ერთხანს გაქვავებულს უცებ ისეთი კანკალი აუვარდა, რომ შეძრწუნებული მანანა ტახტიდან უფრო ჩამოცურდა, ვიდრე გადმოვიდა, ფეხზე ძლივს დადგა და ნაბიჯის გადადგმა ვერ მოახერხა.

— რა გემართება, გრიგოლ?

კვლავ გაისმა მისი ზარდაცემული ძახილი, მაგრამ ვერც ამან მიაღწია გრიგოლის გონებამდე.

ფანჯარასთან გახევებული იდგა, ცახცახებდა და ქუჩას გაშტერებული გასცქეროდა. მის თვალწინ, ქუჩაში, თავსხმა წვიმაში გზის გაგნებას ცდილობდა ხეიბარი გლახა, რომელიც ბრმა უნდა ყოფილიყო, რადგან ჯობი ხელიდან გავარდნოდა და ერთ ადგილზე უმწეოდ ტორტმანობდა. ტორტმანობდა, დელგამაში ილუმპებოდა და უკვე მუხლებამდე მომდგარი ქუჩის ნიაღვარი, სადაც იყო, წააქცევდა. როცა გლახამ ნიაღვარში ზღართანი მოაღინა, ზანდაროვმა ისევე დაიგმინა, როგორც ქორწინების ღამეს ტაძარში და ოპერის დამთავრების შემდეგ — კარეტაში. მის თვალწინ ისევ გაიელვა იოსების ლანდმა. მანანამ შეჰყვირა.

— რა გემართება, გრიგოლ? — ვერც ამ სასონარკვეთილმა ძახილმა მიაღწია გრიგოლის გონებამდე.

მანანამ შეანჯღრია, გამოარკვია.

გრიგოლი მისკენ ანგარიშმოუცემლად მოტრიალდა. მანანა ისევ ძრწოლამ აიტანა. მის ქმარს ისეთი მტანჯველი ტკივილით ჰქონდა პირისახე დაგრეხილი და ისეთნაირად დამახინჯებული, რომ მასში ლამაზ მამაკაცს ვერაფერ ალმოაჩენდა. უცებ ნაუცბადევემა ღიმილმა გაუხსნა ოფლიანი შუბლის შეკრული ნაოჭები. ეტყობოდა, თანდათან ეწმინდებოდა გონება, მაგრამ მისი უადგილო ღიმილი ისე საწყალობელი იყო, რომ ყოველთვის თავდაჯერებულ მილიონერს ძალისა და ნების ნატამალიც არ შერჩენოდა. ასეთი გრიგოლ ზანდაროვი მის სჯულიერ მეუღლეს არასოდეს ენახა.

— რა დაგემართა, გრიგოლ? — გაიმეორა საშინლად გაოცებულმა მანანამ.

გრიგოლმა უნებლიეთ შუბლზე ხელი მოისვა, ოფლის კოკრები მოიწმინდა. ფერნასულ ცოლს ისევ წელანდელი საწყალი ღიმილით გაუღიმა, თვალი ველარ გაუსწორა და თავი საცოდავად ჩაჰქინდრა. ასე გრიგოლ ზანდაროვი არასოდეს იქცეოდა. ქალბატონი ზანდაროვის წინ სულ სხვა კაცი იდგა.

— რა დაგემართა, გრიგოლ? — კვლავ წამოიძახა და ხმა ჩაეხლიჩა.

უკვე დაწყნარებულ ზანდაროვს წელანდელი უცნაური მოქმედება ხელეების კანკალზელა ეტყობოდა. გაოგნებული მანანა ახლა ამ ხელების ცახცახს უყურებდა და გაცრეცილ ბაგეებზე ერთი და იგივე კითხვა ეკერა:

— რა გემართება, გრიგოლ?

მოსულიერებულ გრიგოლ ზანდაროვს ერთხელ კიდევ გაუკვირდა, რომ იმ ავდრიანი ღამის მოგონება უფრო ძლიერი იყო, ვიდრე მისი მუდამ ფხიზელი, აღმასივით გალესილი, წინდახედული და ანგარიშიანი ჭკუა-გონება.

აღარ იცოდა, რა ეთქვა, რით ემართლებინა თავი.

გრძნობდა, რომ ყველა გზა მოჭრილი ჰქონდა. ველარაფერი უშველიდა და თავს ვერასგზით ვერ გაიმართლებდა.

თამამი და ნებიერი გრიგოლ ზანდაროვი ხაფანგში დაჭერილი ნადირივით იყო დამფრთხალი.

5. ტყუილი

ოპ, ნუ მიყურებ ეგრე წარბშეკრული, მე ახლა ისე არაფრის არ მეშინიან,
როგორც მაგ თვალების.
თომას მური, „ლალა რუკ“

როცა ცოლის ყრუ ქვითინი მოესმა, მან წელა ასწია თავი და მყისვე განზე გაიხედა, ცოლს ცრემლები ახრჩობდა, მაგრამ მაინც მოახერხა თავისი დაუსრულებელი კითხვის გამეორება:

— რა დაგემართა, გრიგოლ?

გრიგოლმა გაკვირვება სცადა. ცოლს გაოცებული მიუბრუნდა:

— არ ვიცი... არ ვიცი, რას ამბობ? რა უნდა დამმართნოდა?

— როგორ თუ არ იცი? კაცის ფერი არ გედო სახეზე, როგორც იმ დროს... ქორწინების ღამეს... კარეტაში... იმ საშინელ ავდარში...

გრიგოლი თავჩაქინდრული იდგა. არ იცოდა, რა პასუხი გაეცა ცოლისათვის. ნამდვილი მიზეზის თქმა ოჯახს დაუნგრევდა და თვითონ მას უღმობლად დაბლა დაანარცხებდა და დაამხობდა, ტყუილი კი ვერ გაჭრიდა, რადგან მისი ცოლი მესამედ ხდებოდა მისი უცნაური ქცევის მოწმე.

გრიგოლმა შუბლი თითებით მოისრისა. ერთადერთ შესაძლებელ განმარტებას ჩაეჭიდა, მისი გამოყენება სცადა, ხმა დაირბილა და ცოლს ისე უთხრა:

— რად გაგიკვირდა, სულო? ასეთი ავდრები ერთ რამეს მაგონებს და მტანჯველი ფიქრები მეშლება... აკი ერთხელ გითხარი, რომ სოვდაგრული ხეტიალის დროს...

ცოლმა ხელის აწევით შეაწყვეტინა.

— ისევ ეგ გინდა მოჩმახო? არა, ეგ არ არის შენი ტანჯვის მიზეზი. ისიც ვიცი, რომ ავზნიანი არა ხარ. არა! აქ სულ სხვა მიზეზია! წვიმიანი ამინდი გუნებას გვიფუჭებს, მაგრამ კაცის სახეს არ გვაკარგვინებს. ტყუილად გინდა მომალორო?

— რატომ არა გჯერა, სულო? თუ შენ არ იცი, მე მკითხე, სოვდაგარს სად არ უხდება სიარული, სად რა ხიფათი ელის, სად ვინა მტრობს და აღარიბებს კიდევ. ყაჩაღები ფოშტის ეტლს ესხმიან თავს, ვაჭრის ქარავანს ვინ დაინდობს? რატომ არ გინდა წარმოიდგინო, რომ ერთხელ, ახალგაზრდობაში, ისე გამიჭირდა, რომ გლახად გადაქცეული და მშიერი ასეთ ავდარში კარდაკარ დავნანწალებდი, მაგრამ კარს არავინ მიღებდა, როგორც იმ გლახას...

— ვინ გლახას? — შეაწყვეტინა ცოლმა და სახეზე ისევ ეჭვის ჩრდილმა გადაურბინა.

— ფანჯარაში გადაიხედე და დაინახავ.

მანანა ფანჯარასთან მივიდა, გულგრილად გადახედა ნიაღვრის ტლაპოში გართხმულ გლახას და ზიზღით წარმოთქვა:

— იჰ, დამთვრალა და ტალახში გამოტილა!

გრიგოლი უსიამოვნოდ შეირხა, რადგან კვლავ მოელანდა ავდრიან ღამეში ადამიანებისაგან განწირული და მოუსაფარი იოსები. ოდნავ გაღიზიანებულმა ცოლს გაჯავრებით გადაუგდო:

ერთხელ მეც ეგრე ვეგდე ტალახში.

ეგრე ეგდე?

— ჰო, ეგრე. ეგ რომ მაგონდება, გონება მემღვრევა და ის მემართება, რაც შენ გიკვირს და მიზეზი ვერ გიპოვია. მიზეზი ეს გახლავთ, კნეინავ!

— იფ! როგორ მოგწონთ? — წამოიძახა ერთი წამით გამხიარულებულმა მანანამ და სოფლურად დაამთავრა, — იარალ გერმანოზიშვილის ასული ნაგლახარის ცოლადა?!

გერმანოზიშვილების ასულმა ისეთი სიმართლე თქვა, რომ გრიგოლმა გამომწვევ ლაპარაკს სიფრთხილე ამჯობინა, გაღიზიანებული ტონი ისევ ვედრების კილოთი შეცვალა.

— დამიჯერე, სულო!

ცოლი სწრაფად მოტრიალდა მისკენ.

— მაშ, ტალახში ეგდე?

— ჰო, ტალახში ვეგდე.

— შენ? მილიონერი? ეგ არის დაგიჯერე!

— დამიჯერე, სულო!

— დაუჯერებელს როგორ დაგიჯერებ?!

— რომელი ხატი დავიფიცო?

— ფიცი რად მინდა? საბუთი ხელთა მაქვს.

— რა საბუთი?

— აი, თუნდაც ეს ავდარი.

— ჰო, — მყისვე ჩაეჭიდა მის ნათქვამს ქმარი, — ეს ავდარი და ის გლახა რომ არა, მე ისევ ჩემს დავთართან ვიჯდებოდი.

— მაშ, წვიმის შიში გქონია?

ქმარმა ვერაფერი უპასუხა.

ცოლმა თვალი თვალში გაუყარა და ისე განაგრძო:

— მაშ, მარტო ავდარში გემართება ეგრე? თქვი და დაგიჯერებ.

— მარტო ავდარში, — მცირე ყოყმანის შემდეგ უპასუხა ქმარმა.

ცოლმა დაუყოვნებლივ მიახალა:

— ჩვენი ქორწინების ღამეს არც წვიმა იყო, არც ავდარი.

გრიგოლს ენა დაება.

ისევ ნადირივით აღმოჩნდა ხაფანგში გაბმული.

ცოლმა ნიშნის მოგებით შეათვალა, დავინწყებული მოაგონა:

— ერთი კვირა მექორწილენი შენს უცნაურ საქციელზე ლაპარაკობდნენ. განა დაგავინწყდა?

მას მართლაც დავინწყებული ჰქონდა ის, რასაც ახლა ცოლი ეუბნებოდა. ალბათ, იმიტომ, რომ ნათია უფრო იშვიათად აგონდებოდა, ვიდრე იოსები.

ერთი ნამით დუმილი ჩამოვარდა.

გარეთ წვიმა ისევ ხმაურობდა.

ბუხრის თავზე საათმა ხუთჯერ დარეკა, მარკიზა ქალების და მარკიზი ვა-
შების ფიგურებმა მრგვალ საათს გარშემო შემოუარეს და ისევ თავ-თავიანთ
ადგილზე გაჩერდნენ.

— შენი საქციელის მიზეზი სულ სხვა არის.

ძლივს მოესმა ცოლის მოულოდნელი საზრიანობით გაშტერებულ ქმარს.

— დამიჯერე, სულო!

უეცრად აღმოხდა მას და ხმა გაეზარა.

მანანას სული შეუგუბდა.

ჩვეულებრივ მისი ქმრის ხმა ზარივით რეკდა და ნაცნობებიც მას იმ იტა-
ლიელ ბარიტონს ამსგავსებდნენ, რომელიც რაღაც ავადმყოფობას გადააჰყვა
და ახლა სოლოლაკში კათოლიკეთა ეკლესიის ეზოში განისვენებდა.

ქმრის გაბზარულ ხმაში ცოლმა ვედრებისა და პატიების კილო აღმოაჩინა.

სავსებით აშკარა იყო, რომ მას ქმარი რაღაცას უმაღავდა და სიმართლის
თქმას არასგზით არ აპირებდა. მის უცნაურ ქცევაში ქალს მხოლოდ ქალის
მავნე გავლენა შეეძლო აღმოეჩინა. „განა ასე არ ემართებათ იმ კაცებს, — მოა-
გონდა ქალბატონ ზანდაროვს, — რომელთაც თათრის მოლას აღმოსავლურ
ნამლებს ასმევენ თავდავინყებით შეყვარებული ქალები“.

ძველი ეჭვი ისევ განუახლდა და ერთხელ კიდევ დარწმუნდა, რომ ქმარი
მას კნეინა გოსტაშაბიშვილთან ღალატობდა. სახეზე სიბრაღული გამოესახა
და თანაგრძნობით წარმოთქვა:

— შენ ჯადოთი ხარ შეკრული, გრიგოლ!

გრიგოლს გაუკვირდა.

— რა ჯადო? რის ჯადო?

თავმოყვარეობამ გერმანოზიშვილების ასულს ნება არ მისცა, ქმრის საყ-
ვარელი ეხსენებინა, ოღონდ ნათქვამს გაჯავრებულმა დასძინა:

— იმ ქალს უნდა ჩემი თავი შეგაძულოს...

თავისი სიტყვების თვითონვე შერცხვა, სახეზე ხელები აიფარა და ოთა-
ხიდან გავარდა.

გრიგოლმა შვებით ამოისუნთქა.

მისი ცრუმორწმუნე ცოლი მის უცნაურობათა მიზეზს რაღაც რომანულ
ამბებში ნახულობდა, მაგრამ გაკვირვებით ეს არ გაჰკვირვებია, რადგან
ნამდვილ მიზეზს ვერც მისი ცოლი და ვერც სხვა ძეხორციელი ვერასგზით
მიაგნებდა. ამიტომ მხოლოდ ასეთი სულელური ახსნისათვის რჩებოდა ად-
გილი. გრიგოლი წელში გაიმართა. გამოსავალი მას თვითონ ცოლმა ანიშნა
და ნელანდელი შიშისა და მღელვარების ნატამალიც არ შერჩა.

დედაკაცისა და მამაკაცის ურთიერთობანი ადვილად მოსავლელი იყო.
საკმარისი იყო ქისიდან ერთი ოქროს თუმნიანის გადაგდება, რათა „ჭორების
ბოლინიას“ მისთვის „იმ ქალის“ სახელი ეთქვა.

ავდარი გამოდარებას აპირებდა გარეთაც და ზანდაროვების ოჯახშიც.
ქარიშხალმა ერთხელ კიდევ ჩაიარა.

გრიგოლი დამშვიდდა, ისევ თავის დავთარს დასწვდა და ყურადღებით
გადაშალა.

აფორიაქებული მანანა კი მოუთმენლად მოელოდა გათენებას, რათა სისხამ
დილით წმინდა ბარბარეს საყდარში გაქცეულიყო და ხატზე მარჩიელის
შელოცვილი სამკაული ჩამოეკიდა. ამ სამკაულს კნეინა გოსტაშაბიშვილის
ჯადო უნდა დაეშალა.

6. მარჩიელთან

**ქა, ოთხი კიკოც ერთად, ეს რა კარგი ქალაღია!
გაბრიელ სუნდუკიანი, „სალამოს ერთი ცხვირი ხეირია“**

მეორედღეს ქალბატონმა ზანდაროვმა წმინდა ბარბარეს საყდარში თავისი
ძვირფასი საყელური ჩამოჰკიდა, ხატებს სანთლები დაუნთო. დიდხანს ილოცა
და შინ იმედმოცემული დაბრუნდა.

წმინდა ბარბარეს საყდარში თვალდაკრულები, ეშმაკეულნი, ავზნიანები,
სურავანდიანები, წითელქარიანები, დავრდომილნი და ხეიბარნი შეთქმულ
საგნებს სწირავდნენ და სწამდათ, რომ შეწირული სამკაულებითა და შელე-
ბილი მძივების ასხმულებით განიკურნებოდნენ და ჯანთან ერთად სულის
სიმშვიდეს დაიბრუნებდნენ.

ამ რწმენით სულდგმულობდა ქალბატონი ზანდაროვიც, მაგრამ მან მხო-
ლოდ წმინდა ბარბარეს არ მიმართა დასახმარებლად. განდობილმა მოახლემ
იგი ხიდის ყურში, შაჰ-ისმაილის მეჩეთის მახლობლად სწავლულ და გრძ-
ნეულ მოლას სახლში შეიყვანა. მოლას ავგაროზებთან ერთად აღმოსავლური
ნაყენიც გამოართვა და ქმარს ჩუმად ღვინის ფიალაში ჩაუსხა. როცა ქმარი
ფიალას ცლიდა, ცოლი დაზეპირებულ თათრულ სიტყვებს ბუტბუტებდა.
მაგრამ არც ავგაროზმა გაჭრა, არც თათრის მოლას იმ წამალმა, რომელსაც
გრძნეული სწავლული უცნაურ არაბულ სახელს უწოდებდა.

ჭორიკანების სიტყვით, გრიგოლ ზანდაროვი ისევ ხვდებოდა თავის სა-
ყვარელს სასტუმრო „სანკტ-პეტერბურგში“. გამწარებულმა მანანამ ახლა
განთქმულ მარჩიელს მიმართა და ავლაბარში, თაიროვის ქუჩაზე გაჩნდა.
გაქნილმა მარჩიელმა წინასწარ გაიგო, რა დარდს მოეყვანა მასთან ლამაზი
კნეინა, ხოლო საამისოდ განაფულმა მოახლემ სულმთლად გაუადვილა მას
გულუბრყვილო ქალბატონის თავბრუდახვევაც და ქისის დაცარიელებაც.

როცა მანანა მარჩიელის ოთახის ზღურბლზე გადადიოდა, ბნელი კუთხი-
დან ვილაც დედაკაცმა მხიარულად შემოსძახა:

— დილა მშვიდობის, მანანავ!

მანანა განცვიფრდა.

— შენ ვინ გითხრა ჩემი სახელი?

— უიმე, მაშრის მკითხავი ვარ, თუ ესეთი უბრალო რამეებიც არ მეცოდინება? ტყუილად მეძახიან შავ ნინუასა და ოთხაბაზიან მკითხავსა? შენ მდიდარი ზანდაროვის ცოლი არა ხარ?

— ჰო.

— შენი ქმარი აზნაურიშვილია, შენ კი კნეინა ბრძანდები, განა?

— მართალია.

— შენ ხანჯლით მოკლული კნიაზ იარალის ქალი არა ხარ?

— ჰო.

— შენი ძმა პოლკოვნიკი დავით გერმანოვიშვილი არ არის?

— ჰო, ეგეც მართალია, — ეუბნებოდა ცბიერ მარჩიელს გაკვირვებული მანანა, გაბრუებული იჯდა ქართულ საკარცხულზე და გული უნუხდა მარჩიელის უცნაურსა და ბნელს ოთახში. მის წინ, დაბალ ტახტზე, უნესრიგოდ მიყრილ-მოყრილ და გაცვეთილ მუთაქებში ფეხმოკეცილი იჯდა შავებში ჩაცმული, ჯერ ისევ საკმაოდ ახალგაზრდა ქალი, მაგრამ სახედამანჭული, დიდრონთვალება, დიდტუჩა, თმაგანწილი და ჩხირივით ჩამომხმარი. პანია ოთახი დარაბებით იყო დაგმანული, ხოლო კედლებზე აქა-იქ თაფლის სანთელი ენთო. ხის სამფეხა ტაბლებზე უთავბოლოდ ეყარა ქალაღდი, ნახშირი, ნკეპლები, ქერის მარცვლები, საიდუმლო ასოებით დანერილი ფარატინები, პანანკინტელა ეჭვნები და პანანუნა ზარები, თიხისა და ხის ჯამები, პინები, კალათები, გოდრები, საცრები, ჭრელ-ჭრელი ფალასები, თხის ტყავები, ხარის ბეჭები წარწერებით, წყლით სავსე ლიტრები და დოქები. თვითონ მარჩიელს ხელში გაქონილი ქალაღდები და კამათლები ეჭირა, ნელ-ნელა ათამაშებდა და რაღაც შინაგანი შუქით აელვარებულ და მომნუსხველ უნაბისფერ თვალებს საშინლად გაფითრებულ ქალბატონს არ ამორებდა.

მანანაზე უსიამოვნოდ მოქმედებდა უცნაური ოთახის უცნაური საგნები, ტანში ცივი ჟრუანტელი უვლიდა, როცა ქალაღდის გაშლით და კამათლების დალაგებით გართული მარჩიელი ხრინწიანი ხმით ჩიფჩიფებდა, ხან პირს ალებდა და ღრჯოლებს აჩენდა, ხან თავისთვის გაუგებარ რაღაცას ბუტბუტებდა და გაბმულად თავის ნელი კანტურით დუდუნებდა.

— შენ ქმარი გლალატობს, კნეინავ!

მიახალა უცებ მანანას მარჩიელმა, როცა ოსტატურად გაფანტულ ქალაღდებს დააცქერდა და ხელში პიკის ქალი აიყვანა.

— აი, ის ქალი. იცნობ ამასა?

— ჰო, — თავი დაუქნია მანანამ და ზიზლით შეხედა პიკის ქალს.

— იცი მისი სახელი?

მარჩიელმა არ იცოდა, ვინ იყო გრიგოლ ზანდაროვის საყვარელი და რათა მისი სახელი და ვინაობა გაეგო, ქალაღდი მალლა ასნია, სახეზე „ვიცის“ გამომეტყველება აისახა და უარესად ფერწასულ ქალბატონს განდობილად მიაცქერდა.

— ვიცი, კნენა მაგდა გოსტაშაბიშვილია.

მარჩიელი ერთბაშად ალაპარაკდა:

— ჰო, ჰო, დედავ და თვალო! იმ წყეულ მაგდას რა უქნია, რა ჩაუდენია! რა გრძნობა ჰქონია, გენაცვათ! როგორც უნდა აურიო ქალაღდი, ის ქალი დაბარებულებით არ მოდის?! ამ სალდათს არ შორდება, სულ თავს დასტრიალებს... თავს ევლება, გზას უკრავს და უხლართავს... ეს ყვავის ქალი მაგდა არის, ეს ჯვრის სალდათი — გრიგოლია. ვხედავ, ვხედავ, ყველაფერს ვხედავ. შენი ქმარი მაგდას თილისმებით შეუკრავს... ნამალი აქვს დალეული...

მანანას მარჩიელის სიტყვები ენიშნა და გული შეუკრთა.

— მაშ არაფერი მეშველება? — სასონარკვეთით ნამოიძახა მან.

— რას ამბობ, ქალო? როგორ თუ არაფერი გეშველება? მაშ მე რაღას ვაკეთებ? იმ კნენას გრძნებებს დავარღვევ და ქმარი დაგიბრუნდება. ახლავე ქალაღდს ისევ გავშლი და საცერს დავატრიალებ. მანამ შენ ამ ხელსახოცში ოქროს თუმნიანი გამოჰკარი, უნდა გამოგილოცო.

მარჩიელმა რუდუნით და ზუზუნით დაინყო უჟმურის ლოცვა:

— მრწამს ჯვარცმული, არას მავნებს მაცდური, მე ქრისტე ვარ, ქრისტეს ბეჭდით შეჭედილი ვარ, მამა მაცვია, ძე მმოსია, ხოლო ნმინდა გარე მარტყია. ოთხნო თავნო სახარებანო: მათე, მარკოზ, ლუკა და იოვანე, სადაცა სახელი თქვენი იხსენებოდეს, იქ ძალი ეშმაკთა იდევენებოდეს.

მანანას მეორე ხელსახოცში მეორე ოქროს თუმნიანი გამოაკრევიანა და თვალყმაბარვის ლოცვა ჩააზუზუნა:

— სახელითა მღვთისათა, ძისა და სულისა ნმინდისა, გასკდა კლდე ყინულისა, გამოვიდა კაცი ყინულისა, გამოხსნა ხარნი ყინულისანი, მოუჭირნა აპეურნი ყინულნი, მოაბა სახენელი ყინულისა, მოვიდა ველსა ყინულისასა, სთესავდა ქვიშასა. არ იხვნოდა ყინული, არცა ითესოდა თესლი ქვიშისა, არცა ჯეჯილისა და თავთავ-ძნის გამოლება, აგრემც ნუ გაჰკვეთს მანანაზედა თვალი მთვალავისა, ყმა ყმაბარვისა, გულარამისა, ენა მზაკვარისა მონასა ამას ღმრთისასა მანანას.

როცა მანანამ მესამე ხელსახოცში მესამე ოქროს თუმნიანი გამოჰკრა, მარჩიელმა ავთვალის შესალოცი ჩაიმღერ-ჩაიდუდუნა:

— ვიდოდა ავი თვალი, გზასა მოყვიროდა ვითა ლოთი, ბრიალებდა ვითა ვეშაპი, შემოეყარა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე. „სად მიხვალ, თვალო ბოროტო?“ „მივალ სოფლად, ქალაქად, შინა დავჯდები თავსა ზედა კაცისასა, ძვალსა შევფქვავ, ტვინსა გამოვსვრეტნი, თვალნი და საყურენი და ფერნი აუკრიფნო“. უბრძანა უფალმან ჩვენმან იესო ქრისტემან გაბრიელ მთავარანგელოზსა: „ამოიღე მახვილი შენი ცეცხლისფერი, მოჰკალ სული უკეთური“. თქვა ეშმაკმან: „ნუ მომკლავთ, ვფიცავ ღმერთსა ცხოველსა, სახარებათ მათე, მარკოზ, ლუკა, იოვანეს, ჯვარსა პატრიოსანსა, ქრისტეს სამსჭეალსა, სადაც იყოს ნიგნი და სახელი, მუნ ვერა ვისაქმორა, ვისაცა ესე ლოცვა ახლდეს, შორს

განვემო“. ამინ! ამინ! ამინ! განვემოროს თვალი მთვალავისა, ყმა ყმაბარვისა, გული არამისა, ენა მზაკვარისა მონასა ღმრთისასა მანანას!

მოხერხებულმა მარჩიელმა გაბრუებულ ქალბატონს თავისი შელოცვებით სულ დავთრები დაუბნია, გულში შიში შეაპარა, ხელზე დაიხვია და დაარიგა:

— ამას იქით შენ ყოველ საღამოს უნდა მოხვიდე ჩემთანა. ბინდბუნდი რომ დადგება, მაშინ გამოდი სახლიდან. მაგრამ, დაიხსომე, არავის უთხრა, რომ მკითხავთან დადიხარ, თორემ თილისმას ვერ დავარღვევ და ხელცარიელი დამრჩები. მერე მე ნურაფერს დამაბრალე! მოხვალ თუ არა, მე წყლით სავსე ჯამს დაგახვედრებ, შენ ამ ჯამში ოქროს თუმნიანი უნდა ჩააგდო და კნეინა გაგდას სახელი ახსენო. როდესაც კამკამა წყალში იმ კნეინას სახე გამოჩნდება, შენი ქმარი იმის სიყვარულისაგან განთავისუფლდება. თუ ეს ასე არ მოხდეს, მოდი და პირში ჩამაფურთხე!

ქალბატონი ზანდაროვი ყოველ საღამოს მიდიოდა მარჩიელთან და წყლით სავსე ჯამში ოქროს გულმოდგინედ აგროვებდა. მარჩიელი სიხარულით ხელეხს იფშენებდა და გულში მიამიტ ქალბატონს დასცინოდა. როცა მანანამ ხარბი მარჩიელის „სასწაულმოქმედ ჯამში“ ოცდაათ ოქროზე მეტი ჩააგდო, მაგრამ კნეინა გოსტაშაბიშვილმა თავისი სახე არ გამოაჩინა, დაღონდა და დარწმუნდა, რომ მისი მეტოქის თილისმები უფრო ძლიერი იყო. მატყუარა მარჩიელი კი ახალ ოინს იგონებდა, რადგან „ციდან ჩამოვარდნილი“ მუშტრის გულუბრყვილობაში საბოლოოდ დაჯერებული კიდევ უფრო გათამამდა და გათავხედებული მოურიდებლად ატყუებდა საოცრად მალემრწმენ და ცრუმორწმუნე ქალს, რომლის მსგავსი ვაჭრის ცოლებში მას ჯერ არ ენახა.

ქალბატონი ზანდაროვი უიმედობამ მოიცვა. დასევდიანდა. გახდა. გაყვითლდა. განმარტოვდა, არც არავის ეკარებოდა და არც არავის იკარებდა. სამაგიეროდ ლოცვებსა და მარჩიელთან სიარულს მოუხშირა.

ღის უეცარი შეცვლით გაკვირვებულმა დავითმა, რომელიც სიძის ხშირი სტუმარი და მუდმივი მოვალე იყო, მანანას მოწყენილობის მიზეზი ჰკითხა. დამსიტყვა ბანზე აუგდო. არაფერი უთხრა. ეშინოდა, მის ლოთ ძმას სიმთვრალეში არსად წამოსცდენოდა, მაგრამ, როცა დავითი აღარ მოეშვა, ჩააცივდა და ბოლოს მხედრულად უბრძანა, მისთვის უცნაური სევდის მიზეზი ეთქვა, მანანამ ვერაფერი ანამა, ჩაკეტილ ოთახში ძმას თავის შერცხვენის ამბავი უამბო და ქვითინი აუვარდა. დავითი განრისხდა, ბრაზით კბილები გააკრაჭუნა, ჯერ სიძეს მაგრად შეუკურთხა, მერე კნეინა გოსტაშაბიშვილს კახპა უწოდა, ბოლოს, დასაც გადასწვდა ყალთაბანდი მარჩიელის გამდიდრების გამო.

მანანას ნუგეში სწყუროდა, ძმამ კი ზედ აღარ შეხედა, გატრიალდა, წავიდა და გულდამწვარი და დაბლანდული ფიქრების ამარა დატოვა.

მარტოდმარტო დარჩენილი მანანა პატივახდილი ქალის ქმუნვაში ისევე უსუსურად ეხვეოდა, როგორც ობობას ქსელში ანაზდეულად მოხვედრილი მსხვერპლი ეხვევა.

კარი ოცდამერვე

1. აღსარება

**ქალი განთავისუფლების შემდეგ უფრო მეტ სიყვარულს მოიპოვებს,
ვიდრე თვითონ სიყვარული იძლევა.
კლარა მალრო**

კნენა გოსტაშაბიშვილი გატაცებით შეუდგა პარიზში გასაგზავნი წერილის წერას.

„ძვირფასო მადლენ!

ვერ წარმოიდგენ, რარიგად გამახარა შენმა ახალმა წერილმა. გული სიხარულით მევსება, როცა ვფიქრობ, რომ ისევ გახსოვარ და გაგონდები. ძვირფასო მეგობარო! არ ვიცი, რა სიტყვებით შემოგივალო მადლობა. მერე რა სხარტად და ცოცხლად აღწერ პარიზის ცხოვრებას. რომ იცოდე, რამდენი სიხარული განმაცდევინე. ოჰ, პარიზი. ჩემი პარიზი! მე ხომ არასოდეს მინახავს რესპუბლიკური პარიზი! ნეტავ როგორია? რანაირად გამოიყურება? ვიცი, რა კეთილგონიერებას იჩენ, როცა ამაზე არაფერსა მწერ და იმ მარკიზს არ ემსგავსები, რომელმაც თავისი წიგნით აქაური დიდკაცობა ააფორიაქა. შენს წერილში ჩემს ნაცნობ რესპუბლიკელებსაც ასახელებ, მაგრამ ისინი ხომ ჯერ კიდევ გუშინ მონარქისტები იყვნენ? ნუთუ თქვენი რესპუბლიკის პრეზიდენტი, რომელიც იმპერატორის გვარს ატარებს, ისეთივე რესპუბლიკელია, როგორც ვიქტორ ჰიუგო, რომლის სიყვარულს უკეთესად ვიცნობ, ვიდრე მის სათნო ცოლს. თუმცა სჯობია, გავჩუმდე. დედაკაცებს ხომ პოლიტიკის არაფერი გაგვეგება. მწერ, რატომ პარიზისკენ აღარ იხედებიო. გულწრფელად უნდა გითხრა, რათა შენი სუსხიანი საყვედური თავიდან ავიციდინო. ველარ მოვიცალე. გართული ვარ, გენაცვალე. დრო შეუმჩნეველად გარბის. თბილისი კონსტანტინოპოლს არა ჰგავს, მაგრამ აქ ვერასოდეს ვერ მოიწყენ (ხომ გახსოვს, როცა შენი ქმარი საფრანგეთის კონსტანტინოპოლის საელჩოში მსახურობდა, როგორ უჩიოდი მოწყენილობას?). ისიც უნდა გითხრა, რომ თბილისი სულ უფრო და უფრო ემსგავსება პატარა პარიზს. აქაც ისეთივე გაფაციცებით კითხულობენ ახალ ფრანგულ რომანებს, როგორც მანდ — პარიზში. გონებადამჯდარ დედაკაცებსაც და ქარაფშუტა ქალიშვილებსაც პირზე ბალზაკის სახელი აკერიათ. ვიცი, არ გაგიკვირდება. განა მეც და შენც გატაცებით არ ვკითხულობდით მის პირველ სერიოზულ რომანებს? სულ იმას ვფიქრობდი, ნეტავ ის უიღბლო მესტამბე (და გენიალური მწერალი! რა საოცარია, რომ გენიოსობის მადლი სქელ და დამრგვალებულ მამაკაცებშიც

კოულაობს ბინას და ღვთაებრივად მშვენიერ ბაირონშიც!) რესპუბლიკელი ხომ არ გახდა-მეთქი, ისევე როგორც ბევრი სხვა ვაჟბატონი (სიტყვა „ვაჟბატონი“ კნენა გოსტაშაბიშვილმა მცირე ყოყმანის შემდეგ ნაშალა და „ბატონით“ შეცვალა), რომელნიც კარლოს X-ის მეფობაში თავნამკვდარი მონარქისტები იყვნენ, ხოლო უნებურად გაბურჟუებული ლუი-ფილიპეს ჟამს ლიბერალებად მოქონდათ თავი. როგორც ჩანს, გარკვეულ ვითარებაში განსაცვიფრებლად შეიძლება შემცირდეს მანძილი რესპუბლიკელობამდე. ოჰ, რა კარგად თქვა ნაპოლეონმა (რომელიც თქვენს პრეზიდენტზე დაბალი იყო, მაგრამ საოცრად დიდი!): „ვის რად უნდა რესპუბლიკა, როცა პარიზში ყველა კეთილ ცხოვრებაზე და ძვირფას ეტლზე ფიქრობსო“. ვგონებ, რალაც დავამახინჯე, მაგრამ დამეთანხმები, მეგობარო, რომ იმპერატორის აზრი სწორად გადმოვეცი (აქ მთელი ფრაზა სწრაფად ნაშალა კნენა გოსტაშაბიშვილმა, დაფიქრდა და განაგრძო). ჰო, იმას ვამბობდი, აქაურებს ფრანგული და, საერთოდ, ყოველგვარი ფრანგული ძალიან უყვართ (თუმცა, გამოტეხილად უნდა გითხრა, რუსებს გერმანელებმა უფრო მეტი რამ მისცეს, ვიდრე ფრანგებმა. ბევრი რამ, გარდა მდულარე ცრემლებისა და გულისამრევი სენტიმენტალობისა). პარიზულად ვცხოვრობთ და პარიზულად ვერთობით. ამიტომ არც ისე სევდიანი ვარ, როგორც მანდ ვიყავი და რისთვისაც, მადლენ, საყვედურს არ მაკლებდი. შენ გგონია, მხოლოდ შენ შეგიძლია იარო კარგ ოპერაში? ტყუილად ირჯები, ჩემო კარგო, როცა მეგობრულად დამცინი და გინდა პროვინციელი ქალის თვისებებით შემამკო. თბილისის ოპერის დარბაზს ტოლს ვერ დაუდებენ პარიზის, ვენისა და მილანის საოპერო თეატრები, სცენაზე საუკეთესო იტალიელი მომღერლები მღერიან. ღვთაებრივი მუსიკა და მომაჯადოებელი არიები აქაც ყოველდამ გაისმის. ოპერის ლოჟებშიც ისეთივე ვაჟბატონები და ქალბატონები სხედან, როგორცაა შენც კარგად იცნობ. არავითარი განსხვავება არ არის, სულ არავითარი, რა თქმა უნდა, თეატრს აღმოსავლური იერი მკაფიოდ გადაჰკრავს და ეგ ზოტიკურიც არის, რასაც შენ, მადლენ, ვერ წარმოიდგენ და მეც ვერავითარი სიტყვებით ვერ აგინერ. მაგრამ არ ვიცი ამ ძველისძველი ქალაქის ახალ უბნებში ევროპა რომელი კარიდან შემოიპარა. პარიზში არა ვარ, მაგრამ, როგორც გითხარი, პარიზულად ვცხოვრობ. ახლა ხომ დარწმუნდი, რომ დრო არა მაქვს. მოწყენილობას მივცე თავი (რა ვქნა, რომ არ გჯერა? განა ადამიანები ხასიათს არ იცვლიან, როცა ხანში შედიან?). მართლა, შენს წერილში ისეთ რამეზეც გადამიკარი სიტყვა, რის მიმართაც დედაკაცები არასდროს გულგრილნი არა ვართ. აი, შე ცელქო, შენა! გავიწყდება, რომ ბერდები? აბა ერთი სარკეში კარგად ჩაიხედე, თუ ჩემსავით თმაში გულდაგულ დამალული, მაგრამ მაინც ვერაგულად და ჩვენს დაუკითხავად გაბრწყინებული ის არ დაინახო, რაც ჩვენ, საბრალო დედაკაცებს, მცხუნვარე ზაფხულის გასვლას გვინანასწარმეტყველებს და ნალვლიან შემოდგომას გვიმზადებს. როგორ არის ბატონი ზანდაროფფ? ვგონებ, მოგწერე, რომ მან ცოლი შეირთო, ერთი კნენა. ლამაზია? რა მოგახსენო. ასეთებს იტალიის

და ესპანეთის ყველა სოფელში შეხვდები, განსაკუთრებით საეკლესიო დღე-სასწაულების დროს, როცა ლამაზი ქალები (თანაც ოდნავ დასქელებულნი) სულ ზეცაში იყურებიან და ვნება ისე აქვთ გაციებული, რომ არც ერთ მამაკაცს პრომეთეოსის ცეცხლიც არ ეყოფა, რომ თვალები მინაზე დაახრევიონ, მინიერ, ნამდვილ დედაკაცებად გადააქციონ. გეცინება? რალაც ამის მსგავსს ჩემზეც ლაპარაკობდნენ? მერე, ვის რა საბუთი გაქვთ? მონასტრის სკოლის დამთავრების შემდეგ ვინა მნახა ეკლესიაში? უფლის რძლობა თუ მხეველობა არასოდეს მიფიქრია. ჩემი სევდის მიზეზი სულ სხვა რამ იყო. სულ სხვა რამ. მამაკაცები გულცივად მთვლიდნენ, მაგრამ თვითონ ის ცეცხლი არა ჰქონდათ, რასაც ჩემი ვნების აბრიალება სულ ადვილად შეეძლო. ისეთ მამაკაცს, რომელიც ჩემს წარმოდგენაში ისხამდა ხორცს (ჯერ ისევ მონასტრის სკოლის დაგმანულ სენაკში), ვერსად შევხვდი, ვერ ვიპოვე. ახლა ვიცი, რომ ვერც ვერასდროს შევხვდები (ამას ჩემი ორი თეთრი თმაც მეუბნება და ცხოვრების გამოცდილებაც). ერთი რამ გავიგე კიდევ, გვიან, მაგრამ მაინც გავიგე: საერთოდ, ისეთი მამაკაცი არც არსებობს, რომ ერთდროულად ვოლტერიც იყოს და კაზანოვაც. მე კი სულ მუდამ მამაკაცში გონიერებასაც ვეძებდი და ვნებიანობასაც (რალაც ამის მსგავსი, ეტყობა, მამაკაცებსაც სჭირთ, რადგან თვით ძალზე გარყვნილ საყვარელში მაძამ რეკამიე სურთ აღმოაჩინონ). რა საცოდავები ვართ ადამიანები! სულ რალაცას ვეძებთ, რალაც მიუწვდომელზე ვოცნებობთ, თვითონაც არ ვიცი, რა გვინდა, რას ვესწრაფვით და იმას არასოდეს ვუფიქრდებით, რა უმწეონი და სასაცილონი ვჩანვართ ჟამთასელის დაუსრულებელ და გულგრილ სრბოლაში. ჩემი კაზანოვა დიდი ხანია, ვიპოვე, იმას კი ცოლად მონაზონი შერჩა, რომელსაც ცისკრის ყველა წირვაზე ხატთან დაჩოქილს ნახულობენ. იცი, მადლენ! ლამაზი ქართველი ქალები ბიზანტიურ ღვთისმშობელს მაგონებენ, გამოფშეკილსა და ყოველგვარი ვნებისაგან დაცლილს (ეს მე არ მეხება, რადგან ნახევრად სლავი ვარ). ასეთია სწორედ ქალბატონი ზანდაროფი! ეჭვიანობა მალაპარაკებს? თუნდ ეგრე იყოს, რაც გინდა, ის იფიქრე, რა მენაღვლება? როცა საკუთარი გულის მოძრაობას ვუკვირდები, სულ უფრო და უფრო ვრწმუნდები, რომ ბატონი ზანდაროვი არც არასოდეს მყვარებია, არც შეიძლება, რომ მიყვარდეს. როცა ვოლტერები აღარსად ჩანან (შეიძლება იმის მსგავსნი იყვნენ კიდევ, მხოლოდ მსგავსნი, არ უარყყოფ, მაგრამ ვნებათაღელვა აკლიათ, სიყვარულში აღმაფრენას და თავდავიწყებას გაურბიან, რათა გონიერება არ დაკარგონ, წინ არავინ გაუშვან და აკადემიაში მათ მაგიერ სავარძელი სხვამ არ დაიკავოს), თვალები უნდა დავხუჭოთ და კაზანოვას ავედევნოთ. სჯობს, კაზანოვას მძაფრი და ნაღდი ჟინი მოუკლა (ნაღდი, არა მრცხვენიან ვთქვა, დიალ, ნაღდი) და შენც მრუშობის მორევში ჩაყურყუმელავდე, ვიდრე ისეთ განათლებულ კაცთან გაშიშვლდე, რომელიც სარეცელში ისევე ჰგავს ნამდვილ საყვარელს, როგორც ცხოვრებაში თავის წიგნს (რა კარგია, რომ ჟორჟ ზანდმა ყველა ქალის მაგიერ სამაგიერო გადაუხადა მამაკაცებს და ბატონ დე მიუსეს დონდლო

რომანს რომანითვე უპასუხა, რათა მამაკაცის სისუსტე მზეზე გამოეფინა).
ჰო, მართლა, მადლენ! წერილს ისე არა მწერ, რომ ბატონი ზანდაროფი არ
ახსენო. ნუთუ შენც, ნუთუ შენც? ნუ გეშინია, არ გავჯავრდები. ახლა ისეთ
გუნებაზე ვარ, მზადა ვარ, ყველას ყველაფერი შევუნდო. შენც, ჩემო კარგო,
შენც, თუ ჩემ წინაშე დამნაშავე ხარ! წერილი გამიგრძელდა და ერთხელ კიდევ
მინდა დაგიკოცნო ეგ ლამაზი თვალები მოკითხვისთვისაც და იმისთვისაც,
რომ გულის გადაშლის შესაძლებლობა მომეცი. კარგად იყავი, ჩემო ძვირფასო
მეგობარო. ნახვამდის, ნახვამდის.

შენი მარად ერთგული მაგდა. კნეინა გოსტაშაბოვა“.

2. დახული წერილი

**ნაქარგ ასოს კი ნუ უყურებ, იმას უყურე, რასაც ეს ქალი თავის
გულში განიცდის.**

ნათანიელ ჰოთორნი, „ალისფერი ასომთავრული“

მაგდამ ხელახლა გადაიკითხა დანერგილი წერილი. უკმაყოფილოდ შეიშმუშ-
ნა. წერილი არ მოეწონა. აბდაუბდად მოეჩვენა. ზოგან ტყუოდა, ზოგან გრძელ
წერილს დღიურის ფორმას აძლევდა და აღსარებას ამბობდა. ყოველგვარი
აღსარება კი მას სულმდაბლობად მიაჩნდა.

ყველაზე მეტად მაინც ის აოცებდა, რომ სურდა თავისი პარიზელი მეგო-
ბრისათვის (ეს მეგობრობა კი მას არც იმ დროს სჯეროდა და არც ახლა) თავი
უზრუნველ და უდარდელ ადამიანად მოეჩვენებინა (წერილის დასაწყისში,
თორემ სხვაგან, ინტრიგებში განაფული მადლენი მისახვედრს ადვილად
მიხვდებოდა).

მაგდა ტყუოდა, რადგან ნამდვილად თბილისი დიდ და მოსაწყენ სოფლად
მიაჩნდა. ტყუოდა, რადგან ნიგნს ხელში ალარ იღებდა. ალარც ოპერაში დაია-
რებოდა, ალარც სოკოსავით გამრავლებულ არისტოკრატიულ სალონებში.
პირიქით, მუდამ მოწყენილი რალაცნაირად იყო გარინდებული. ცხოვრებაზე
გულაყრილი, ხელჩაქნეული ადამიანის შთაბეჭდილებას ტოვებდა. არც თვი-
თონ ეკარებოდა, ალარც თვითონ იკარებდა ვინმეს.

მუდამ მედიდური კნეინა გოსტაშაბიშვილი თბილისელ არისტოკრატებს
არ უყვარდათ, მაგრამ ყველა მოკრძალებით ეპყრობოდა.

თვით ყველაზე თამამი ქორიკანები მას ჩუმად და ჩურჩულით ჰკილავდნენ.
ჩურჩულით ახსენებდნენ ლამაზ ზანდაროვს და ჩურჩულითვე აღნიშნავდნენ
იმას, რომ კნეინა გოსტაშაბიშვილი ეკლესიას არ ეკარებოდა. ვილაც ხუმარამ
მას კაბაში გადაცმული რესპუბლიკელი უწოდა, მაგრამ არავინ გაიცინა,
ყველამ ყური მოიყრუა. 1848 წლის შემდეგ რესპუბლიკაზე ხმამაღლა არავინ
ლაპარაკობდა.

მაგდა თბილისში მხოლოდ კნეინა მზეხათუნს მეგობრობდა.

მადლენის მსგავსი მეგობრები ყოველთვის ჰყავდა მას. უანგარო არც ეს მეგობრობა იყო.

დილექტანტურად განათლებული მზეხათუნი სალონებში სხვის აზრებს კენკავდა და შემდეგ უფრო საინტერესოდ, გასაგებად და მიმზიდველად ლაპარაკობდა, ვიდრე კნეინა გოსტაშაბიშვილი, რომელსაც ათასნაირი წიგნი ჰქონდა ნაკითხული, მაგრამ საათობით გაჩუმებული იჯდა და აღფრთოვანებით მაინცდამაინც არც სხვების ლაპარაკს უსმენდა.

ამიტომ თბილისის მაღალ საზოგადოებაში უპირატესობას მზეხათუნს ანიჭებდნენ. მას უფრო ამჩნევდნენ, ვიდრე გოროზად განზე გამდგარ მაგდას.

თითქმის ყველას ერთი აზრი ჰქონდა შემუშავებული: კნეინა გოსტაშაბიშვილი ლამაზი ქალი იყო, კნეინა მზეხათუნი — ჭკვიანი დედაკაცი.

მაგრამ არავის ისეთი სრული წარმოდგენა არა ჰქონდა მაგდას ღირსებებზე, როგორც მზეხათუნს. რა თქმა უნდა, საზოგადოებაში ამის გამო იგი კრინტს არა ძრავდა. მვგობარ ქალს არც აქებდა, არც აძაგებდა. თუ ვინმე რამეს იტყოდა, მის „მძიმე ხასიათს“ სინანულით აღნიშნავდა ხოლმე და თან იმასაც ურთავდა, რომ ამ მეტად ლამაზი ქალის ქმარი ყოველ ცისმარე დღეს მტკვარზე ეგდო და მდაბიო ხალხთან ერთად თევზაობდა.

ამ დროს ყველას აგონდებოდა, რომ მზეხათუნი არა მარტო განათლებული ქალი, არამედ გენერლის ცოლიც იყო.

დღე ისე არ გაივლიდა, რომ მზეხათუნს მაგდას სახლში არ შეეველო.

როცა მაგდა გუნებაზე იყო, გატაცებით ლაპარაკობდა პოეტებზე, მწერლებზე, მუსიკოსებზე, მხატვრებზე, მსახიობებზე. აღნიშნავდა მათ ნაკლსა და ღირსებებს. ასახელებდა და არჩევდა ისეთ ნაწარმოებებს, რომელთა შესახებ მზეხათუნს არავითარი წარმოდგენა არ ჰქონდა. სულგანაბული ისეთი ყურადღებით ისმენდა ყოველ სიტყვას, ყოველ აზრს, ყოველი ლექსის თუ სურათის დახასიათებას და თან ისეთნაირად შეფრფინვით შესცქეროდა მაგდას, რომ ის კიდევ უფრო მეტი ხალისით ლაპარაკობდა.

იმავე საღამოს რომელიმე სალონში კნეინა მზეხათუნი წელან მოსმენილსა და გაგონილს ისეთი ბრძნული სიძინჯით ჰყვებოდა (მას მხოლოდ აღმაფრენა აკლდა, რადგან კნეინა გოსტაშაბიშვილს არ შეეძლო მისთვის ისიც გადაეცა და განეცდევინებინა, რასაც თვითონ განიცდიდა), რომ ყველანი აღტაცებაში მოდიოდნენ.

ოდესღაც, პარიზში, ასეთსავე როლს ასრულებდა მადლენი.

მაგდა მზეხათუნს იმასვე ამჩნევდა, რაც უფრო ადრე თავისი ფრანგი მეგობარი ქალისთვის შეემჩნია.

მაგდა ამ აზრს გაჰყვა.

კიდევ უფრო მეტად ეუცხოვა მადლენის მისამართით დაწერილი წერილის შინაარსი და ხელში გადაატრიალა. შეყოყმანდა. წერილი ნერვიულად დაჭმუჭუნა. მერე ისევ გაშალა. ხელახლა გადაიკითხა. შერცხვა, განითლდა. წერილი ნაკუნებად აქცია და გადაყარა.

ახალი ფურცელი აიღო.

გოკითხვის უბრალო ბარათი ჩამოწერა, აქა-იქ არაფრის მთქმელი ქათინ-აური ჩაურთო, რაღაც საკუთარ თავზეც წამოცდა, პარიზელი მეგობრებიც გაიხსენა და მოიკითხა. ხელიც ისე მოაწერა, როგორც ყოველთვის აწერდა ხოლმე: „შენი მარად ერთგული მაგდა, კნენა გოსტაშაბოვა!“
ფურცელი დაკეცა და ამოიოხრა.

3. დანუწეული პორტრეტი

ამ ნახატს არტისტის ხელი აკლია.
შარლ დე ბერნარი, „იკაროსის ფრთები“

საათი თორმეტს უჩვენებდა.

სრულ თორმეტ საათზე იტალიელი მხატვარი კარადონი მოდიოდა კნენა გოსტაშაბიშვილის პორტრეტის დასახატავად.

ის, რაც მაგდას თავის შესაქცევად მოეგონა, მხატვარს სახელის მოსახვეჭად სჭირდებოდა.

დახეულმა წერილმა მაგდას ისეთაირად გაუფუჭა გუნება, რომ მხატვრის სახელიოდ დაბარება გადაწყვიტა.

ქალაქში გასეირნება მოუნდა.

„ფიქრთ გასართველად“, როგორც ამას ის ახალგაზრდა პოეტი ამბობდა, რომლის ლექსებს ვახტანგ ტაშირელი მას ასე აღტაცებით უკითხავდა. „ნეტავ როგორ აჟღერდება ფრანგულად ტატოს „მერანი“, — გაიფიქრა მაგდამ, — რა იქნება, რომ ვცადო? მართლა შესანიშნავი რამ არის. ტყუილად არ არიან ტატოს ლექსებით აღტაცებულნი ვახტანგ ტაშირელი და ალამემნონ კენტერაძის ქალი. მაშ, რატომ ავუხირდი იმათ? არა, როგორც ჩანს, არასოდეს არ მოვიძლი არც უკმეხობას, არც ირონიას, მოდი, ვთარგმნო“. ერთი წამით მის გონებაში გაელვებულმა ამ აზრმა ის ჯერ დააინტერესა, მერე გააკვირვა, და ბოლოს, ამ მაცდუნებელ განზრახვაზე ხელი ცივად ააღებინა.

მალალ მოლბერტზე დადგმულ ტილოს გადახედა.

ცნობისმოყვარეობამ წასძლია.

ტილოს საფარველი გადახადა.

სურათს დააცქერდა და აიძრიზა.

მისი პორტრეტი გულმოდგინედ იყო დახატული. თმის ყველა სამკაული, ძვირფასი მანიაკის აურაცხელი მარგალიტები, ღრმად გულამოჭრილი კაბის თითოეული ნაოჭი, განმაცვიფრებელი მოთმინებით შესრულებული. მხატვარს ყველაფერი გაეკეთებინა, რათა კნენას გასაოცარი სილამაზე ტილოზე ზუსტად გადაეტანა, ხოლო მისი მშვენიერი ნაბლისფერი კულულები ცისფერ ფონზე კიდევ უფრო მკაფიოდ გამოეჩინა. მსგავსებაც დიდი იყო.

თუმცა კნეინას ორეულს ტილოზე რალაც იდუმალი სევდის გამონაკრთობი გადაპკრავდა და უცნაურად იყო გარინდებული (ხატვის დროს მას რომ სარკეში ჩაეხედა, იმასვე აღმოაჩენდა, რაც ახლა მინაზებული ფერადებით ტილოზე იყო აღბეჭდილი). მაგრამ ამან კნეინას მხოლოდ წარბი აანევენა. მისი ამრეზილობის მიზეზი სულ სხვა რამ იყო. მხატვარს, ეტყობოდა, ორი მიზანი ჰქონდა მხედველობაში: ლამაზად დახატვა (რასაც გემოგახსნილი კნეინა ვერ ითმენდა) და იტალიური მხატვრობის კარგი ცოდნის გამომულავნება (რაც მხატვარს ხელოვნის მაგიერ ხელოსნად ხდიდა). მაგდას მიმბაძველობა სძაგდა, ვერ იტანდა. სხვა რამითაც იყო იგი უკმაყოფილო. მთელ პორტრეტს ფუნჯის ღონივრად მოსმის კვალი არსად ემჩნეოდა, თითქოს იმის შიშით, რომ თმის სამკაულების და ბრილიანტების ზუსტ მოყვანილობას თავიანთი ელვარება არ დაპკარგვოდათ. მხატვრის ხელოსნური გულმოდგინება ტილოზე ისედაც გარინდულ ქალს კიდევ უფრო მეტად აშეშებდა, ხოლო ჩვეულებრივ გოროზი კნეინას მტკიცე გამოხედვა და ოდნავ დამცინავი გამომეტყველება ნაზი ფერების წარმტაც, მაგრამ მაინც იაფფასიან ლივლივში იკარგებოდა.

ზურგს უკან კნეინას ფეხის ხმა მოესმა.

მხატვარი იყო.

— სინიორა, — მოესმა მას მხატვრის შეშფოთებული ხმა, სურათი დამთავრებული არ გახლავთ, რატომ გინდათ გამანითლოთ?

— ნუთუ კიდევ საჭიროა ნაზი, ხავერდოვანი ფერადები, — მკაცრი სახით მიუბრუნდა მხატვარს კნეინა გოსტაშაბიშვილი, — რომ სურათი დამთავრებულად ჩაითვალოს?

— არ მესმის, სინიორა?

— სინიორ! — თვალი თვალში გაუყარა კნეინამ და პირდაპირ პირში მიახალა, რადგან არასდროს არავის არ ერიდებოდა, — აქ შუა საუკუნეების და ახალი ხანის ყველა მხატვრის ხელი ჩანს, თქვენი ნიჭიერება სადღაა? ფუჰ! რა საძაგლობაა!

— სინიორა, რას მერჩით? რატომ კადრულობთ? — წაილულულა მხატვარმა.

— სათქმელი უკვე გითხარით, სინიორ! — შეანყვეტინა მედიდური მოძრაობით კნეინამ, — თქვენ კნეინა გოსტაშაბიშვილის პორტრეტს ვერ დახატავთ. სჯობს, მეფისნაცვლის დავალება შეასრულოთ, ალუმის სალდათები და ოფიცრები დაუხატოთ. ფერადებით ვარჯიშისათვის, ღმერთმანი, კარგი მასალაა! მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!

მხატვარს ზედაც არ შეხედა, ისე გავიდა ოთახიდან.

დამცირებული და შეურაცხყოფილი მხატვარი დიდხანს ერთ ადგილზე გაშეშებული იდგა. მერე თავი ჩაქინდრა და კარისკენ წაფარფატდა.

რამდენიმე დღის შემდეგ სამხედრო უწყებაში მას ჰაჯი-მურატის მოკმე თილი თავის გადახატვა დაავალეს.

4. მამრადიანთ ოჯახი

მხოლოდ თავგადადების გრძნობამ შეიძლება მომანიჭოს

აღტაცება და ბედნიერება.

შარლოტა ბრონტე, „ჯენ ეირ“

როცა კნენა გოსტაშაბიშვილს შავი ნაღველი ეუფლებოდა, სევდის გასაქარვებლად მამრადიანთ სახლში მიდიოდა. იქ პოულობდა ხალისსა და შვებას.

ვახტანგ ტაშირელთან მეგობრობა მას კვლავინდებურად მატებდა ძალას, მხნეობას და ზოგჯერ ხანმოკლე სიხარულსაც ანიჭებდა. მოსწონდა თამამი, მაგრამ მაინც თავდაჭერილი ქრისტინე, უყვარდა მორცხვი და მორიდებული კონსტანტინე, რომელიც ბრწყინვალედ ეუფლებოდა მათემატიკას და თუმცა უკვე კარგად იცნობდა მხატვრულ ლიტერატურას, მაინც ბუნებისმეტყველებით იყო დაინტერესებული და გატაცებული.

მაგდა მამრადიანთ ოჯახის ხშირი სტუმარი იყო. ქრისტინეს და კონსტანტინეს ფრანგულად ელაპარაკებოდა. თან მოჰქონდა თავისი საყვარელი კომპოზიტორების ნოტები, განთქმული მწერლების ნიგნები. ქრისტინეს მუსიკაში ავარჯიშებდა, კონსტანტინეს ფრანგულ ნიგნებს აკითხებდა. ვახტანგ ტაშირელთან ერთად საუნივერსიტეტოდ ამზადებდა კონსტანტინე მამრადეს, რომლის პეტერბურგში სასწავლებლად გაგზავნას შუშანიკი ამთავითვე აპირებდა.

შუშანიკის წყნარ, კეთილ და ჭკვიანურ გამომეტყველებას კნენა აღფრთოვანებაში მოჰყავდა, მასთან დიდხანს გულახდილად საუბრობდა და პირველად სწორედ მან ანიშნა ვახტანგ ტაშირელზე, როგორც უაღრესად პატიოსან, პრომისმოყვარე და განათლებულ სასიძოზე, მაგრამ ქრისტინეს და ვახტანგის დაახლოებში არც დედა ჩარეულა და არც კნენა გოსტაშაბიშვილი. ეს თავისთავად მოხდა ოცდაათ წელს მიღწეული ვაჟის და ჩვიდმეტი წლის ქალიშვილის ხანგრძლივი ლიტერატურული მუსაიფის დროს.

თბილისში პირველი საკერავი მანქანა ფერშანგოვის ქალმა გაიჩინა. ყველა მისსანახავად მოდიოდა და გაკვირვებული უყურებდა პატარა, მაგრამ საოცარი მანქანის მუშაობას.

თვითონ შუშანიკი სამკერვალოში დაუზარებლად ფუსფუსებდა, ლარიბსა და ხელმოკლეს დღენიადაგ ხელს უმართავდა და ეხმარებოდა.

კმაყოფილი ვარდისმონა თავისებურად იკრიჭებოდა და გახარებული ამბობდა:

— იცი, შუშანიკ! ახლა ვფიქრობ, რომ ის გუგული მამიშენის კედლის საათიდან სასიკეთოდ გამოფრინდა!

— მაგას რაზე ამბობ? — ჰკითხა გაოცებულმა ქალბატონმა.

— მაკას საყვარელი, ჯანუმ, ჩვენ არ გამოგვადგებოდა.

- შენ რა, შენსას არ იძლი?
- არა, არა, მართალს ვამბობ.
- რა ვიცი, წინათ მაგ კაცზე რა არ გემართებოდა!
- გაიხსენა ძველი ამბავი შუშანიკმა და თვითონაც გაიცინა.
- ახლა აღარ მომწონს, თვალში აღარ მომდის.
- რატომ? რა დაგიშავა?
- ეა, ჩემთვის რა უნდა დაეშავებინა? აღარ მეპიტნავენა და ეგ არის!
- რად გავინყდება, მაგ კაცმა ჩვენი ოჯახი ფეხზე რომ დააყენა?
- უსარგებლოდ არც მაგას გააკეთებდა.
- უჰ, რა გრძელი ენა გაქვს, ვარდისმონავ!
- გრძელი ენა რა შუაშია? განა მე კი არ ვიცი, ვინ როგორია? აი, თუნდაც ჩვენი ვახტანგი ავიღოთ. კაცი კი არა, აუნონავი ოქროა!
- შენ, გატყობ, უარესად გამიგიჟებ ქრისტინეს.
- არხინად იყავი, ჯანუმ! იმ ძველი კედლის საათის კარები ისეთნაირად ჩავკეტე, რომ იქიდან გუგული აღარ გამოხტება. არაფრისდიდებით!
- ღმერთმა ქნას! — წარმოთქვა ჩაფიქრებულმა შუშანიკმა, — უკეთეს კაცს ვერც მე ვინატრებ, ვერც ქრისტინე.
- მაირიკაც სულ ამას ამბობს, ეგ კაცი ხელიდან არ გაუშვათო.
- გოგო, მაჭანკლობა ახლაც არ უნდა მოიშალო?
- ვარდისმონამ ისევ გადმოჰყარა თავისი მსხვილი კბილები.
- არც იმ მაჭანკლობას ვნანობ. რა წავაგეთ? კოსტას და ქრისტინეს რომ ვუყურებ, მეტს ბედნიერებას როგორღა ვინატრებ?
- ჰო. ჩემი გამოისობით მარტო ჩემი სანყალი დედ-მამა და საცოდავი ფილიპე გამოდგნენ უბედურნი.
- მადლობა ღმერთს, რომ მოგვხედა და არ დაგვივინყა.
- ღმერთი რა შუაშია? ადამიანმა თუ ხელი არ გაანძრია, ღმერთი რას უშველის? თავი და თავი გარჯა! შრომით და პირზე ოფლით უნდა მოვიპოვოთ ლუკმაპურიც და ბედნიერებაც.
- შენ რაც გინდა, სთქვი, ჯანუმ! მე კი ყოველდღე საყდარში დავრბივარ და გამოზოგილი ფულით ხატებს სანთლებს ვუნთებ, მამაზეციერს კოსტასა და ქრისტინეს დღეგრძელობას ვავედრებ.
- კარგი, კარგი. ნადი, სამკერვალოში ქალებს მიხედუ. სადაც არის, ზარბაზანი გავარდება, დაღლილებს დასანაყრებელი უნდა მოვუმზადოთ.
- ამგვარი საუბარი ხშირად იმართებოდა ხოლმე ქალბატონსა და მოახლეს შორის, რომელთაც თვალი გზაზე რჩებოდათ და უკვე ამკარა მღელვარებით მოელოდნენ ვახტანგ ტაშირელის გამოჩენას თავიანთ პატარა ქუჩაზე.
- ვახტანგის და ქრისტინეს ბედნიერებაზე ფიქრობდა კნენა გოსტამა-ბიშვილიც იმ მომენტში, როცა მან ნიკოლოზის მოედანზე ამაყად გაიარა და ანჩისხატის უბნისკენ გაუხვია.

5. ხელოსნის ქორწინება

ქორწილია ჩვენს უბანში, ქორწილი!
ქალაქური დადახილი

ფერშანგოვის სახლის დიდ ეზოში ხალხი ფუსფუსებდა. დედაკაცები თონეში პურს აცხობდნენ. მამაკაცები ქვაბებში ნაირ-ნაირ კერძებს ხარშავდნენ. მათ შორის შუშანიკის უფროსი შვილი კონსტანტინე მამრადე ტრიალებდა.

კნენა გოსტაშაბიშვილი გულითადად მიესალმა მას.

კობტა, ქერა და ლურჯთვალება ყმანვილმა მდაბლად დაუკრა თავი.

— რა ამბავია თქვენთან, კონსტანტინე? — ჰკითხა კნენამ.

— ქორწილი, კნენავ.

— ქორწილი? ვის ათხოვებთ?

— მარგალიტას, კნენავ, — რალაცნაირი სიამაყით მიუგო კონსტანტინე მამრადემ.

კნენა გოსტაშაბიშვილმა მარგალიტას ვინაობა არ იცოდა. ჰკითხა:

— ბატონი ვახტანგი აქ ბრძანდება, კონსტანტინე?

— აქ ბრძანდება, კნენავ.

დარცხვენელ ყმანვილს მაგდამ ალერსიანად გაუღიმა.

„რა კარგი შვილები ჰყავს შუშანიკს!“ — თითქმის შურით გაიფიქრა მან.

— ვიშ, რა ქალია! — მკაფიოდ მოესმამას, როცა კიბის ფოლორცზე ფეხი შედგა. სიამით გაიღიმა.

გუნება გამოუკეთდა.

ქრისტინეს ოთახშიც ფუსფუსებდნენ. ქრისტინე მამრადე, მისი საქმრო ვახტანგ ტაშირელი, კენტერადის ქალი და ამისი ქმარი, როინ ცალქალამანიძე, „ცისკრის“ კორექტურას ასწორებდნენ.

— რომ მცოდნოდა, მოუცლელნი იყავით, არ მოვიდოდი, — თქვა კნენამ.

— რასა ბრძანებთ? რასა ბრძანებთ? — შესძახეს ქალებმა, — დაბრძანდით, კნენავ, ახლავე ჩვენც დავამთავრებთ.

ხალისიანად მუშაობდნენ, გატაცებით. მუდამ დაღვრემილი ვახტანგ ტაშირელიც სახეგაბრწყინებული და გახარებული იყურებოდა, თითქოს თავისთვის ლილინებდა კიდევ.

— მალე გამოვა? — ჰკითხა კნენამ.

— მალე, სულ მალე, მაგდა! — უპასუხა ტაშირელმა.

— ბარაქალა ქართველების მოლიერს!

ტაშირელმა იჭვნეულად გაიხედა მისკენ, მის ნამოძახილში ირონიის გამონაკრთობი მოელანდა.

ბოლო ხანებში ვერ რიგდებოდნენ. ტაშირელმა მას რამდენჯერმე „ცისკრისათვის“ ფრანგულიდან რაიმეს თარგმნა ან პარიზული შთაბეჭდილებების დანერა შესთავაზა, მაგრამ კნენამ შორს დაიჭირა. თავაზიანი ღიმილით უუბნებოდა უარს.

„რამშენიერი ქალა, რაცოდნის პატრონი — ფიქრობდა თავისთვის ვახტანგ ტაში-
რელი, — მაგრამ არაფერის ნამს, არაფერისასჯურა. მაინც რადიდი ძალა ყოფილარწმენა!“

მეორე ოთახში პატარძალს რთავდნენ.

განკარგულებებს შუშანიკი იძლეოდა.

ფერშანგოვის დედის დარიგებანიც მკაფიოდ ისმოდა.

— ქმარს გაფრთხილება უნდა, მარგალიტი! — არიგებდა პატარძალს, —
კაცის გული ჭიქაა, გადავარდება და გატყდება. ქალები უფრო გამძლენი
ვართ. მინას შვიდი შვილი მივაბარე, მაგრამ ამ ოხერ დედამინაზე ისევ და-
ვდივარ.

— რა გულკეთილი დედაბერია! — თქვა კნეინა გოსტაშაბიშვილმა.

ქრისტიანემ თავი მოიწონა, გაიბადრა.

— გულკეთილია, მაგდა, გულკეთილი, — დასძინა ტაშირელმა, — ოთხ-
მოცდაათ წელიწადს გადასცილდა, მაგრამ არც მხნეობა აკლია, არც გონება
და თვალის ჩინი. სიყვარული აძლებინებს!

დედაბერს ბადიშები თავს ევლებოდნენ. იმასაც გულით უყვარდა ისინი.
როცა კონსტანტინესა და ქრისტიანეს გულმურაზიანი „ბაბოჯან“ ესმოდა,
გაცისკროვნებულ დედაბერს სულ „აჯან! აჯან!“ ეკერა პირზე. მეზობელ
დედაკაცებს უტყუებოდა:

— ჩემს მელქუსას ისეთი ხასიათი რომ არაჰქონოდა, რა გვიჭირდა? ან მეიმ გულ-
მკვდარანუშას რას ვერჩოდი? კერპი იყო, ცრემლს არასოდეს ნამოაგდებდა. როცა
შვილსა და რძალს იგონებდა, ცალი ხელი დაღონებულ თვალებთან მიჰქონდა.

სიყვარული ჯეჯილივით იყო აბიბინებული მამრადიანთ ოჯახში.

თავანკარა, უზადო სიყვარულს აქ შუშანიკი თესდა და უვლიდა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილს ამ პატარა, მაგრამ მუდამ მხნე და გამრჯე ქალის
მიმზიდველი, რაღაც ღვთიური მადლით გასხივოსნებული სახე განსაკუ-
თრებით მოსწონდა. ჩუმად უმზერდა და მისი ყურებით ტკბებოდა ხოლმე.
ვიღაცას ამსგავსებდა. ერთხელ მოაგონდა კიდეც. ასეთი სახე, გარეგნულად
უდრტვინველი, მაგრამ შინაგანად დაძაბული და დაფიქრებული, გოიას ცოლის
პორტრეტზე ჰქონდა ნანახი.

6. მდაბიოთა გედნიერება

**ჩვენ ჯერ კიდევ ვერ მივადნით პოლიტიკურ თანასწორობას, მუშები კი
სოციალურად უკვე თანასწორნი არიან.**

კლოდ ტილლიე

მარგალიტას შიო დურგალზე ათხოვებდნენ.

ეზო თანდათან ყარაჩოღელებით ივსებოდა.

იქიდან მხიარული ყიყინა, ხუმრობა და სიცილ-ხარხარი მოისმოდა.

ვახტანგ ტაშირელმა „ცისკრის“ კორექტურები დაკეცა, უჯრაში შეინახა. ყველანი აივანზე გავიდნენ.

დიდი თუთის ქვეშ შიო დურგალი იდგა.

ტანმორჩილი შუახნის კაცი იყო, ჩოფურა და კისერა.

გარს ამხანაგები ეხვივნენ, ეხუმრებოდნენ.

— ვაჰ, შიოჯან! — ეუბნებოდა ერთი მათგანი, — კისერა ხარ, მარგალიტაზე თვალს კარგად დაიჭერ, არსად გაგექცევა!

ერთი ამქრის ხალხი ერთად ხარხარებდა.

— ტუტუცო! — დაიძახა ერთმა ყველაზე ბრგე და ყველაზე ომახიანმა ყარაჩოლელმა, — რა ვუყოთ, რომ კისერაა? ერთბაშად მაგის მარჯვენას არ შეედავო. გარჯასა და პატიოსნებაში ტოლი არ დაუდო!

— მაშ! მაშ! — დაიძახეს სხვებმაც.

იმ ბრგე და ომახიანი ყარაჩოლელის ნათქვამს ბეჭედი დაჰკრეს.

აივანზე დურგლების ამქრის უსტაბაში სოსანა მძიმე-მძიმედ ამოვიდა. ყველას დარბაისლურად მიესალმა. თავი ისე ეჭირა, როგორც ამქრის უსტაბაშს შეეფერებოდა.

ვახტანგ ტაშირელმა ხელი მაგრად ჩამოართვა. დიდის ამბით მოიკითხა:

— როგორ ბრძანდებით, სოსან, რასა იქმთ?

— ვართ, ვახტანგჯან, — უპასუხა სერიოზულმა უსტაბაშმა, — ცხოვრება ჩვენ გვიტევს, ცხოვრებას ჩვენ ვუტევთ. რალაცნაირად ბარი-ბარში გამოვდივართ.

— ეგრეა, სოსან, ეგრეა.

— ეგ ხომ ეგრეა, ვახტანგჯან, მაგრამ გაძლება არ გინდა! გადასახადები ძალიან მოგვიმატეს. ბაზარს კი ცეცხლის ფასი უკიდია.

— ყველა მაგას ამბობს, სოსან, ლარიბ ხალხს ძალიან გაუჭირდა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილი ორ მოსაუბრეს ინტერესით უყურებდა და უკვირდა, რომ მოსკოველი აზნაური უბრალო ხალხში შინაურულად ტრიალებდა.

თვითონ აივნის სვეტზე მიყრდნობილი, მედიდურად იდგა.

— ხალხი დღეს უბედურია, — მოესმა მას ტაშირელის აღელვებული ხმა, — მაგრამ ხალხისთვისაც გათენდება, სოსან!

— მაშ გათენდება, ვახტანგჯან?!

— გათენდება! — მტკიცე ხმით მოუგო ტაშირელმა.

მაგდას ელიმებოდა. მას არც მღვდლების ქადაგებანი სწამდა, არც სოციალისტების შეგონებანი. მათ შორის ერთგვარ მსგავსებასაც პოულობდა. ერთნი მაშვრალ ხალხს ზეცისკენ უშვერდნენ ხელს და ბედნიერებას სასუფეველში ჰპირდებოდნენ, ხოლო მეორენი მიწას დასცქეროდნენ, აქ აპირებდნენ თანასწორთა საზოგადოების დაარსებას, რომელიც ჯერჯერობით სენ-სიმონის, რობერტ ოუენისა და ფურიეს წიგნებში არსებობდა.

7. „რა დაემართა კნეინა გოსტაშაბიშვილს?“

არ დაიჯერებ, მაიკო! სიცოცხლე მამძულეზია ამდენის მარტოობით.
ნიკოლოზ ბარათაშვილი

ეზოში ყრიაბული გაძლიერდა. ყარაჩოღელნი ხუმრობდნენ და ისეთნაირად ენამახვილობდნენ, რომ მაგდა სიცილს ველარ იმაგრებდა. გაერთო, გახალისდა. უცვებ ისეთ ბედნიერ ადამიანად იგრძნო თავი, რომ თვითონვე გაუკვირდა. მდებრიო ადამიანებთან ერთად იცინოდა. თვითონაც ხუმრობდა. ვარდისმონას ცალ მხარეს ჩამონეული კაბა სიცილით გაუსწორა. თავისი კნეინობა სულმთლად გადააჯინყდა. სახიდან გოროზი ქალბატონის ნილაბი შეუმჩნევლად ჩამოეხსნა და ისეთი კეთილი, სადა და ყოვლად ბუნებრივი გამომეტყველება მიიღო, როგორც მას მხოლოდ საკუთარ მამასთან, გამდელთან და ზოგჯერ ვახტანგ ტაშირელთან ჰქონდა ხოლმე.

ვახტანგ ტაშირელი მალულად უმზერდა მას. მისი სიამოვნებით თვითონაც სიამოვნებდა, მაგრამ, ამავე დროს, თავის გულს სიღრმეში რალაც გაურკვეველი, იდუმალი ნინათგრძნობის შიშით ფიქრობდა:

„არ ვიცი, მაგდას რა დაემართება, თუ ხალხთან არ მივიდა, ხალხი არ ირწმუნა, საზოგადო საქმეში არ გაიტაცა. ეგ დიდი ხანია ზემოურებს აღარ ეკუთვნის“. პატარძალი დიდი ამბით გამოიყვანეს აივანზე.

შუშანიკმა კნეინა გოსტაშაბიშვილს მორიდებით გაუბედა:

— დარჩით, კნეინავ, ჩვენთან ერთად ისიამოვნეთ.

მაგდა შეყოყმანდა, მაგრამ შუშანიკის სანდომიან სახეს რომ შეხედა, უარი ველარ უთხრა.

მექორნინენი მეიდნის წმინდა გიორგის საყდრისკენ ფეხით გაემართნენ. მამრადებეცი თან გაჰყვნენ.

აივანზე ვახტანგ ტაშირელი და მაგდა გოსტაშაბიშვილი შემოთავაზებულ სკამებზე დასხდნენ. აივნის ბოლოს ფერშანგოვის დედა და რამდენიმე დედაკაცი რიკულს გადაეყუდნენ. როცა მექორნინეთა მხიარული აურზაური მიწყდა, ფერშანგოვის დედამ დაიძახა:

— ქა, რატომ ზანდაროვები არსად გამოჩნდნენ?

მაგდამ ყურები ცქვიტა.

ტაშირელი შეკრთა.

ერთმა დედაკაცმა დედაბერს გაკვირვებით უპასუხა.

— იჰ, მაირიკჯან, ნეტავი შენა! აბა, თეთრი ლიზა მარგალიტას გვერდით დაჯდომას როგორ იკადრებდა?

— მეხი კი დავაყარე, აჰანდე! — გაბრაზდა დედაბერი, — ქა, ფირუზა ზანდაროვის ცოლი საქციელს ვის უწუნებს?

მეორე დედაკაცმა მოაგონა:

— ზანდარაანთ გიგა ფირუზაზე ნაკლები რით იყო? არ გახსოვთ, საკინძ-ჩამოგლეჯილი მაკას საყვარლად რომ ეჯდა?

მაგდა გაფითრდა.

ტაშირელი წამონითლდა.

მესამე დედაკაცმა, რომელიც აქამდე გაჩუმებული იდგა, ნიშნის მოგებით წარმოთქვა:

— თორემ ახლა თუ განკეპილია, მე შენ გეტყვი, ხელი ეშლება! ყველამ იცის, რომ ბართლომე კურტანიძის ცოლთან დაეთრევა.

მაგდას ზაფრანისფერი დაედო სახეზე.

ვახტანგ ტაშირელი გამშრალი იჯდა. არ იცოდა, რა ექნა. ვერც ადგომას ახერხებდა, ვერც სიტყვის თქმას. სივრცეს სულშეგუბებული გაჰყურებდა, არ უნდოდა, კნეინა გოსტაშაბიშვილის გაფითრებული სახე დაენახა.

დედაკაცები ოთახში შელაგდნენ, რადგან აივნის ბოლოს მზე მოადგა.

ხანგრძლივი და უხერხული დუმილი ვახტანგ ტაშირელმა იმით დაარღვია, რომ ერთი ახლად ნაპოვნი, მეტად ძველი და მეტად საინტერესო ხელნაწერის აღწერას შეუდგა.

მაგდა ყურს არ უგდებდა. ეკლებზე იჯდა. მექორწინეთა დაბრუნებას მოუთმენლად მოელოდა.

როცა ანჩისხატის უბნის პატარა ქუჩა კვლავ ახმაურდა, ფეხზე წამოდგა.

დედაკაცები ზურნისა და ღრიანცელის ხმაზე ოთახიდან გამოცვივდნენ, აივანზე გადადგნენ.

მაგდამ პატარძალს პირზე აკოცა, ნეფეს ხელი ჩამოართვა.

— დარჩით, კნეინავ, — შეეხვეწა შუშანიკი, — ჩვენთან ერთად გაატარეთ დრო.

— გადაუდებელი საქმე მაქვს, შუშანიკ. თქვენთან ცოტა ხნით შემოვიარე.

შუშანიკს გაუკვირდა. ვერ მიმხვდარიყო, ნელანდელ თანხმობას ახლანდელი უარი რატომ მოჰყვა. „რა დაემართა კნეინა გოსტაშაბიშვილს?“ — თვალებით ეკითხებოდა იგი ვახტანგ ტაშირელს.

ტაშირელმა მას პირი მოარიდა, ისევ სივრცეს გახედა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილს ყველამ მონივნებით დაუთმო გზა.

ჭიშკრამდე ის ვახტანგ ტაშირელმა მიაცილა. ნალვლიანად გააყოლა თვალი მას და მხოლოდ ახლა შეამჩნია, რომ კნეინა გოსტაშაბიშვილი ოდნავ წელში მოხრილი მიდიოდა.

8. მკვლელობა კარეტაში

ახალგაზრდა კაცმა აღმოიღო ხრმალი, მაგრამ მასვე წამსა ოთხი ნიღბიანი კაცი შეცვივდა სანოლს, შეიპყრეს ისი, შეუკრეს ხელები, აუკრეს პირი, მარკიზას გული წაუეიდა. „საფია“, რომანი უფლისა რეჟე დებოვიარ

სამი დღის შემდეგ, ღამის თერთმეტ საათზე, ერთ მიყრუებულსა და ბნელ ქუჩაზე, კნეინა გოსტაშაბიშვილს დახურულ კარეტაში მკვლელები აუცვივდნენ და ბებუთით აჩეხეს, გაძლიანებული მეეტლეც მძიმედ დაჭრეს და ღამის წყვდიადში გაუჩინარდნენ. პოლიციელის ჩამოვლამდე კარეტა დიდხანს

იდგა უკაცრიელ ქუჩაზე. გვიან ღამით, უბნის პოლიციელმა ძლივს გააჩიო ცხენებს შორის ჩავარდნილი მეეტლე და მყისვე განგაში ატეხა. მის ყვირილზე ახლომახლო სახლების მცხოვრებლები გამოცვივდნენ და ეტლს გარს შემოეხვივნენ. ვიღაცამ ეზოდან ანთებული ჩირაღდანი გამოიტანა და იქაურობა გაანათა. კნეინა გოსტაშაბიშვილი სისხლში ცურავდა. შეძრწუნებული ბრბო ჯერ გაშტერდა, მერე აყაყანდა და მთელი უბანი ფეხზე დააყენა.

რიყიდან, ზალმანის სასტუმროდან ეტლით მომავალმა გრიგოლ ზანდაროვმა, რომელსაც ეტლში ოპერის თეატრის ნორჩი ბალერინა ეჯდა, მეეტლეს ცხენები გააჩერებინა და იქით გაიხედა, სადაც ყველა სეირის საყურებლად გარბოდა.

შუა ქუჩაში გაჩერებულ ვიღაცის კარეტას გარშემო აღელვებული ხალხი შემოხვეოდა.

ზანდაროვმა კარეტას შორიდან დაადგა თვალი.

ეცნაურა.

მერე იცნო კიდევ.

ეტლიდან უფრო გადმოხტა, ვიდრე გადმოვიდა.

ნაბიჯს აუჩქარა.

ბრბო გაარღვია.

გაპრიალებულ ვაჟბატონს პოლიციელმა უსიტყვოდ დაუთმო გზა.

ზანდაროვმა ეტლის პანია სარკმელში თავი გადაჰყო. ბებუთით მკერდ-განგმირული მაგდა გოსტაშაბიშვილი ეტლის ბალიშებზე იყო გადასვენებული. ზანდაროვი ზარდაცემული მიაცქერდა მას და ჩირაღდნების შუქზე მყისვე თვალში მოხვდა, რომ ამ მუდამ გოროზსა და ამპარტავან კნეინას სახეზე ისეთი გაოცება ეწერა, რომლის მსგავსს ცხოვრებაში არავინ არასოდეს არ ამჩნევდა. სიკვდილი უკვე დაუფლებოდა მისი ღამა ზი პირისახის ნატიფ ნაკვთებს. მხოლოდ მის ნაბლისფერ კულულებს შერჩენოდათ ისევ სიცოცხლის ნიშატი. გრიგოლს ცრემლი მოერია. ქვედა ყბა აუკან კალდა. დარეტიანებულმა პირჯვრის გადაწერა ძლივს მოახერხა. უცებ წელში გაიმართა და მოკლულს ყელზე დააშტერდა. მას მაინის-ფრანკფურტში ნაყიდი მანიაკი აღარ ეკეთა, მანიაკი, რომელსაც კნეინა გოსტაშაბიშვილი განუშორებლად თან ატარებდა.

მხოლოდ ერთი დასკვნის გაკეთებაში იძულებოდა: კნეინა გადარცვის მიზნით იყო მოკლული.

9. კნეინა და ნაიბი

ქალის და მხედრის ცხოვრების სხვადასხვა გზა სიკვდილმა შეაერთა,
როცა ერთს ახსენებდნენ, მეორესაც ასახელებდნენ.
თანამედროვეს ჩანანერებიდან

არისტოკრატი ქალის მკვლელობას მაინცდამაინც დიდი აურზაური არ გამოუწვევია თბილისში. პირველი შთაბეჭდილება და მითქმა-მოთქმა სწრაფად მინელდა.

ქალაქის ხალხს სულ სხვა რამ გაუჩნდა სალაპარაკოდ.
მეფისნაცვლის სასახლის წინ, მაღალ სვეტზე, ჰაჯი-მურატის მოკვეთილი
თავი იყო დაგდებული.

ქალაქის ყველა უბნიდან მის სანახავად მორბოდნენ.

ნიკოლოზის მოედანზე ხალხს ზიმზიმი გაჰქონდა.

კნეინა გოსტაშაბიშვილის პანაშვიდს თითო-ოროლა არისტოკრატი
დაესწრო.

კნეინა მზეხათუნი ერთი წუთით გამოჩნდა და სწრაფად გაუჩინარდა.

ჭირისუფლობა კნეინა გოსტაშაბიშვილს ანჩისხატისუბნელებმა გაუჩინეს.

ვახტანგ ტაშირელი კედელთან იდგა, ხელები თვალებზე აეფარებინა და
ჩუმად ქვითინებდა. მის გვერდით მდგარი თვალცრემლიანი ქრისტინე დრო-
გამოშვებით ამშვიდებდა მას. დაღონებული კონსტანტინე მამრადე კარებთან
იშვიათ მომსვლელს მოკრძალებით უთმობდა გზას. მარგალიტა ახლაც ქუ-
ჩაში იდგა, ქმრის ხელი თავის ხელში ეჭირა და კნეინას სახლის განათებულ
ფანჯრებს თვალდანამული შესცქეროდა.

უზარმაზარი ანდუყაფარ გოსტაშაბიშვილი შუა ოთახში დასვენებულ
ცოლის ცხედარს გაშტერებული დაჰყურებდა. თუმცა ბალდადი გაშლილი
ჰქონდა, მსხვილ ცრემლებს მაინც სახელოთი ინმენდდა.

ძალისუბნელმა ზაქარამ ძვირფასი მანიაკი ჯერ უნაბის ქვეშ ჩაფლა, მერე
სამტრედეში გადაიტანა, ბოლოს საბუხრეში დამალა. ამასაც ეჭვით დაუნყო
ყურება და იმდენ ხანს იბორიალა, სანამ პოლიცია არ დაადგა თავზე.

კარი ოცდამეცხრე

1. აბრუნდი

ქალაქელ ვაჭრებს ცუდი ვსა გჭირთ, რომ არა გაქვთ ძმის არც
სიყვარული, არც შებრალება.
ლავრენტი არდაზიანი, „სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი“

გრიგოლ ზანდაროვი ცოლს ცივ ნიავს არ აკარებდა. ყურადღებას არ
აკლებდა და მოუთმენლად მოელოდა ვაჟის დაბადებას.

მანანამ მეოთხედ მოილოგინა და მეოთხედაც გოგო ეყოლა.

ზანდაროვს ისევ გაუყვითლდა პირი.

თეთრმა ლიზამ მეოთხედ მიაყარა ქოქოლა „ნაკნეინარს“. გათამამდა და
იქ დაერჭო, სადაც წინათ რძალი ყოფნას უკრძალავდა.

მანანას მისთვის არ ეცალა, ბოლმით იყო გასივებული.

ცრუმორწმუნემ და მალემრწმენმა გოგოს დაბადებაში ღვთის რისხვის
ნიშანი დაინახა.

ანრიალდა და აფორიაქდა.

ეკლესიებში სიარულს მოუხშირა. ყველა ეკლესიაში ყველა ხატს სანთელს
უნთებდა. ხატებთან სასოებით მუხლმოყრილი გულმხურვალედ ლოცულობ-
და. სახლში მარჩიელები და მჩხიბავები გაამრავლა. მწირებს და მონოზნებს
თავი მოუყარა. მონასტრებს მდიდრულ შესანიშნავებს უგზავნიდა და საკუ-
თარი ხელით განთქმული ეკლესიების განთქმულ წმინდანებს ოქრონაკერებს
უქარგავდა.

მილიონერის სახლში კვლავ დატრიალდა საკმევლის სუნი.

თეთრი ლიზა გაკვირვებული იყო. ხელებს შლიდა და თავის დოსტ მაიკო
კურტანიძესთან გაოცებით ლაპარაკობდა:

— ქა, ღმერთს ეგეთი რა შესცოდა? ნეტავ ვიცოდე, რა ცოდვას ინანი-
ებს?

მაიკო მის ნათქვამს ხარბად კრეფდა, თვითონ კი არაფერს ამბობდა.

გრიგოლიც დუმდა. ხმას არ იღებდა.

როცა ძალღისუბნელ ზაქარას სასამართლომ განაჩენი გამოუტანა, რუხი
ფარაჯა ჩააცვეს და კატორლის გზას შეუყენეს, თითი შუბლთან დაატრიალა,
მაგრამ ვერაფერი მოისაზრა და, საერთოდ, კნეინა გოსტაშაბიშვილი შარშან-
დელი თოვლივით დაავიწყდა.

დროს შესანიშნავად ატარებდა.

თეატრსა და სანახაობებს არ აკლდებოდა. თეატრში მარტო უხდებოდა სიარული, რადგან მარჩიელ-მჩხიბავებსა და მონოზნებს შორის ჩამჯდარ ქალბატონს აღარც იტალიელი მომღერლები აგონდებოდა, აღარც ოპერისა და სალონების ბრწყინვალე საზოგადოება.

მონოზნებიც სულ იმას ჩასჩინებდნენ, რომ თეატრი ეშმაკის გასართობი იყო, ხოლო მეჯლისები — კუდიანების ღრეობა.

თანდათან ყველგან ფეხი ამოიკვეთა.

აღარც თვითონ იღებდა სტუმრებს, აღარც სტუმრად მიდიოდა სადმე.

მისი გზა ეკლესიებისკენ მიდიოდა და იმავე გზით შინ გარინდებული ბრუნდებოდა.

ქალაქში მითქმა-მოთქმა გახშირდა.

დავით გერმანოზიშვილი ბრაზობდა, პატივმოყვარე და ამპარტავანი, დის საქციელზე იყო გაჯავრებული, მაგრამ მასთან უსიამოვნო ლაპარაკს ერიდებოდა. ერთხანს (სანამ ზაქარას ასამართლებდნენ და ამაოდ ცდილობდნენ მის თანამონანილეთა დასახელებას) თვითონაც შეშფოთებული უვლიდა ქალაქს გარშემო და გულს ნადირობაზე აყოლებდა.

კნენა მზეხათუნმა ძმისწული ჯერ მაგრად გამოლანძლა, მაგრამ რაკი ვერაფერს გახდა და მონოზნების მიერ მოჯადოებული გონზე ვერ მოიყვანა, ხელი ჩაიქნია და განერიდა.

გრიგოლმა კიდევ უფრო გაშალა ფრთები.

თეთრმა ლიზამ გესლიანად ჩაუღიმ-ჩაუღიღინა მაიკო კურტანიძეს:

— თვალი დაუდგეს ჩვენს სუტ-კნენას, აჰანდე!

მაიკომ არც ახლა ამოიღო ხმა, მაგრამ თაფლისფერი თვალები ისეთნაირად გაუმუქდა და ისეთმა ფერმა გადაჰკრა სახეზე, რომ თეთრმა ლიზამ მყისვე ენაზე იკბინა.

ქალაქში ხმა დაირხა, რომ მდიდარი და ლამაზი ზანდაროვი თითქმის ყოველდღე სოვდაგარ ვიკრიკოვის სახლში იყო დარჭობილი, როცა სოვდაგარი ქარვასლაში იჯდა, ხოლო მისი ასული ირციპუხოვის პანსიონში ფრანგულსა და ცეკვებს სწავლობდა.

მაიკო სულ იმაზე ფიქრობდა, თუ რით უნდა მოეხიბლა ტანკენარი გრიგოლი სოვდაგარის კუნძივით დამრგვალებულ ცოლს. დაღონებულს და თვალცრემლიანს აგონდებოდა, რომ ამ ტიკივით გაბერილ დედაკაცს ფუშფუშა გიშრისფერი თმა ჰქონდა, ლოყაზე — ლამაზი ხალები, ხოლო მაყვალივით შავი თვალები — ისეთი ცოცხალი და ურცხვი, რომლის მსგავსი, აღიარებდა გულდამწვარი მაიკო, მხოლოდ მაკას სახეზე ენახა.

ბოლმა და სიყვარული სულს უხუთავდა მაიკო კურტანიძეს. თან უკვირდა, რომ მისი გამწირავი მამაკაცის დავინყება არ შეეძლო და, ის კი არა, რაც დრო გადიოდა, მით უფრო მეტად ენატრებოდა იგი.

2. ძია ლაზარეს დუქანი

საყვარელო, ნუ სტირი,
თავს ნუ იკლავ, ნუ სტირი,
შენი ბედის შემკვერელი
ერთხელ გახსნის, ნუ სტირი!
ქალაქური სიმღერა

მაიკო თავის თავდავინწყებულ სიყვარულს ვერაფრით მოერია. პირიქით, უცნაური რამ დასჩემდა. დიდხანს, დიდხანს დახეტილობდა იმ ქუჩებსა და ქუჩაბანდებში, სადაც წინათ გიგასთან ერთად დასეირნობდა. დიდხანს ჩერდებოდა იმ უკვე დაბერებულ ხეებს ქვეშ და იმ ჩამოფხავებულ ჭიშკრებთან, სადაც გიგას ყელზე ეხვეოდა და ტუჩებს უკოცნიდა. თვალი უშტერდებოდა და წამწამებზე ცრემლი ეკიდებოდა. ბურანიდან რომელიმე მეზობლის „გამარჯობა“ ძლივს აფხიზლებდა. გამორკვეული კვლავ ხარბად უყურებდა ძველი სახლების მოფარებულ კედლებს და იაქთალებს, სადაც სიბნელე, ასე ეგონათ შეყვარებულებს, გამვლელებს მათი დაღანდვის შესაძლებლობას არ აძლევდა და იქამდე ვერც მთვარის შუქი აღწევდა.

ყველაფერი თავსაყრელი ჰქონდა მაიკოს, მაგრამ ხარახურას და წერილმანს იმ დუქანში ყიდულობდა, სადაც გიგა ჯერ დახლიდარად მუშაობდა, მერე კი მედუქნედ. უყვარდა ამ დუქნის წინ გადმოხურული ლაბადის ქვეშ ხის გრძელ სკამზე ჯდომა და თავის ნანატრ გიგაზე ფიქრი. ახლა ეს სკამიც ისევე იყო დაძველებული და მიგლეჯილ-მოგლეჯილი, როგორც ყველაფერი ძველი დუქნის გარშემო.

ხნიერ მედუქნეს არ უკვირდა, რომ მდიდარი ალაფის ცოლი მისი დუქნის სკამზე იჯდა და ისვენებდა. როცა ეს ტანმალალი და თვალმწყაზარი ქალი აღმართზე ამოდიოდა ხოლმე, ხელს მალიმალ გულზე იდებდა და თეთრი, უნაოჭო შუბლიდან ხელსახოცით ოფლს იწმენდა.

მედუქნემ ერთხელ მაიკოს გაუბედა და უთხრა:

— მაიკო, გატყობ, აღმართზე ამოსვლა გიჭირს, რაც სასყიდელი გჭირდება, იმისთვის ან შენი ბიჭები, ან მოახლე გამოგ ზავნე, შენ რაზე ირჯები?

— ბიჭები სწავლობენ. მოახლე სახლს ალაგებს. მე კი აქეთ მოსვლა მუდამ გულს მიხალისებს, ძია ლაზარე!

— მართალია, შორს არა ცხოვრობ, მაგრამ წინაკისა და მიხაკ-დარიჩინისათვის შენ რად უნდა მოდიოდე?

— ეჰ, ძია ლაზარე, ვინ იცის, რამდენჯერ მოვსულვარ ამ დუქანში?! ამ დუქნის დახლში მეცა ვმდგარვარ, განა!

ხნიერმა მედუქნემ პირი დაალო. დუქნის პატრონი ბევრჯერ იყო გამოცვლილი. ამიტომ ლაზარემ მაიკო კურტანიძის თავგადასავალი არ იცოდა.

პირველი გამასლაათების შემდეგ მაიკომ კიდევ უფრო მოუხშირა ძველ, კარგად ნაცნობ დუქანში სიარულს. ხნიერსა და გულკეთილ მედუქნეს ხან რაზე ელაპარაკებოდა, ხან — რაზე. ლაზარეს ცოტა მუშტარი ჰყავდა, უცოლ-შვილო და უნათესავო კაცი იყო და მაიკოსთან მუსაიფით თვითონაც თავს ირთობდა. ზოგჯერ ბუზლუნით ჩაურთავდა ხოლმე:

— ამ ტიალ დუქნისკენ მუშტრებს გზა ვერ ვაპოვნინე, თითო-ოროლა გროშს ძლივს ვიგებ. ახლა აღარ მიკვირს, რომ ვინც ამ დუქანს პატრონად დასდგომია, ყველა გაკოტრებულა და გაქცეულა.

მაიკო პირგამტკნარებული უსმენდა მედუქნის ლაპარაკს, გულში კი იცი-ნოდა და ამბობდა: „აქ ერთი ახალგაზრდა, ძალიან, ძალიან ლამაზი კაცი იყო მედუქნედ, თავზე იმას მე გავუსწორე ვაჭრის ქუდი, გავამდიდრე და ქარვას-ლამდე მივიყვანე“. თან გულშივე ოხრავდა და სინანულით ფიქრობდა: „ნეტავ ისიც მედუქნედ დარჩენილიყო და მეც ხაბაზის ცოლად, ნეტამც! ნეტამც!“

გულდანყვეტილი თავისთვის ასე ოხრავდა და მოთქვამდა, გარეგნულად კი არაფრით არ გამოხატავდა თავის მღელვარებას და სინანულს.

ერთხელ მზე ისეთნაირად მოადგა ხის გრძელ სკამს, რომ მაიკოს სახეზე ოფლი ნურნურით ჩამოედინა. ლაზარეს შეეცოდა, დუქნის კარიდან გამოს-დახა:

— მაიკო, მაგ მზეში რად იტანჯები, უკანდუქანში მოისვენე.

მაიკოს გული აუფანცქალდა, თვალები გაუბრწყინდა, გულკეთილი მე-დუქნე იმას სთავაზობდა, რის თქმასაც თვითონ ვერასგზით ვერ ბედავდა.

ლაზარემ მას უკანდუქნისკენ გზა მისცა თუ არა, გაკვირებულმა ახედ-დახედა. მუდამ პირნალელიან მაიკოს თვალები უცინოდა. სულ ერთიანად იყო გამოცვლილი. მისი თაფლისფერი თვალები, წელან მუქი ბრინჯაოს-ფერი რომ გადაჰკრავდა, ახლა არაჩვეულებრივად ანათებდა და წყაროს წყალივით კამკამებდნენ. სიარულიც სწრაფი და ცოცხალი გაუხდა. წელან აღმართზე წელში გატეხილი, ახლა დედოფალივით იყო ამართული და გაცის-კროვნებული. მედუქნე თვალს არ უჯერებდა. ერთ ადგილზე გამტერებული იდგა. გუმანით გრძნობდა, რომ მაიკო რაღაც ანაზდეულ სიხარულს უნდა გამოეცვალა, მაგრამ ამ სიხარულის მიზეზს ვერ მიმხვდარიყო.

იმ პატარა ოთახში, დუქანს უკან რომ ეკრა, მაიკოს თითქმის ყველაფერი უცვლელი დახვდა. ოღონდ უფრო სუფთა და კრიალა იყო, ვიდრე იმ დროს. კედელთანაც კაკლის ხის ტახტი იდგა, რომელზედაც მედუქნის ფაქიზად მო-ვლილი ლოგინი იყო გაშლილი. არც ტომრები იყო ისე უნესრიგოდ მიყრილ-მო-ყრილი, როგორც ეს დაუდევარ გიგას სჩვეოდა. მაგრამ მაინც იმდროინდელი იერი სჭარბობდა და გარშემოც იმდროინდელი სურნელი იდგა. კაკლის ხის ტახტი ვინმეს გარეთ რომ გაეტანა, კაცი იფიქრებდა, სადაც არის, კარი გაიღე-ბა, გიგა შემოვა და მაიკოს ყელზე მოეხვევაო. ამ აზრმა ისეთნაირად გაუელვა მას თავში, რომ სული შეუგუბდა, გული შეეკუმშა, თავშეუკავებლად დაემხო ტომრებზე და ქვითინი აუვარდა.

თავზე უარესად გაკვირვებული მედუქნე დაადგა.

— რა დაგემართა, მაიკო?

მაიკოს ყრუდ მოესმა მისი ხმა, ძლივს გამოფხიზლდა, ტომრებზე წამოჯდა, თვალებიდან მუშტებით მოინმინდა ცრემლები.

— მაპატიე, ძია ლაზარე, შენი ჭირიმე!

ლაზარე მიხვდა კიდეც მისახედრელს და ვერც მიხვდა.

— რა უნდა გაპატიო, შვილო? დანყნარდი, გული მოიბრუნე. ნყალი ხომ არ მოგიტანო?

— არ მინდა, ძია ლაზარე.

— რა ექნა, რომ არ ვიცო, რა დაგემართა?

— ნურაფერს ნუ მკითხავ, ძია ლაზარე, შენ შემოგველე.

— კარგი, კარგი. შენ თავს თვითონვე მიხედე. მე დუქანში გავალ, იქნებ მუშტარი გამოჩნდეს.

„შვიდევიზირიანზე“ გაზრდილმა მედუქნემ სიყვარულის ყველა მისახვევ-მოსახვევი და ათასნაირი კუნჭული ზეპირად იცოდა. მყისვე მიხვდა, რომ მაიკო კურტანიძე მის დუქანში ვილაცის სიყვარულს მოჰყავდა. იქნებ ის ვილაც ნინათ ამ დუქნის პატრონი იყო? ახალგაზრდა და ლამაზი? მერე, მერე რა მოხდა? ეს კი ძნელი გასაგები იყო, მაგრამ ზრდილობიანი ხნიერი მედუქნე ამის გაგებას არც აპირებდა. ისედაც ბევრი რამ იყო მისახვედრიც და გასაგებიც. ამ ლამაზი ქალის სასონარკვეთილი ტრფიალი ვილაცის მიმართ მას არ აკვირვებდა, რადგან ბართლომე კურტანიძე ნანახი ჰყავდა.

როცა ლაზარემ მაიკო თავდალმართამდე მიაცილა, ტკბილად გაუღიმა და უთხრა:

— როცა გინდა, მაშინ მოდი, მაიკო! უკანდუქანში მოისვენე; თუ გეტირება, იტირე, თუ გეცინება, იცინე. ვინ რას იტყვის? ოთხმოც წელს მიღწეული ვარ, თვალი მე არ მიჭრის და ჩინი, ერთადერთ კბილსაც ისე ვუფრთხილდები, როგორც ძუნწი მარგალიტს.

გულკეთილად გაიცინა და მაიკოც გააციინა.

3. ჭირის ოფლი

თავზე ცეცხლი მიკიდია, ეს დოლბანდი ას გირვანქას იწონის.
ჟორჟ სანდი, „ლეონე ლეონი“

გრიგოლ ზანდაროვმა ფეხსაცმელების ფაბრიკის კედლები აიყვანა და შენობა გადაახურინა. დურგლებმა და მლესავეებმა შიგნითა სამუშაოები დაამთავრეს. რუსეთიდან მოწვეულმა ოსტატებმა მარსელიდან მიღებული მანქანები და დაზგები გამართეს. ტყავეულიც ბლომად იქნა მოზიდული.

მაგრამ თავი და თავი დაქირავებული მუშახელი იყო. მუშახელი ქალაქში ძნელი საშოვნელი აღმოჩნდა. აგურქარხანასა და შუშის ქარხნებში მომუშავეთა გადმობირებას ჯამაგირის მომატება სჭირდებოდა, რის გამოც მოგებას დახარბებულ მილიონერს ეს სარფიანად არ მიაჩნდა. დღიურად მომუშავე იმერელი მუშებიც იმაზე მეტს მოითხოვდნენ, რასაც დღიურ სამუშაოებში იღებდნენ. საქმეს ისიც ართულებდა, რომ დაქირავებულ მუშებს ხელობის სწავლა და განაფვა სჭირდებოდათ, ეს კიდევ არაფერი. ვინც მასთან გაჭირვების გამო და ლუკმაპურის საშოვნელად მოდიოდა, იმათაც ამქრის ხალხი ბნელ ქუჩაბანდებში უხვდებოდა და ცხვირ-პირს ამტვრევდა. განსაკუთრებით, თათრული ჩუსტების მკერავები და მეჩექმეები იქნევდნენ მუშტებს. ქარვასლების სოვდაგრები იცინოდნენ და გრიგოლ ზანდაროვის გაკოტრებასლა უცდიდნენ.

— მაშ, მაშ! — ლაზლანდარობდნენ ისინი, — ტეტიები ქალამნებს გაიხდიან და ზანდაროვის პოლსაპოშკებში ივლიან, ქალაქელი ვირგლებიც თათრულ ჩუსტებს მტკვარში გადაყრიან და ზანდაროვის ბატინკებით იოლად ნავლენ, ეგ არის რალა!

ნასახალისებლად ვორონცოვმა ზანდაროვის ფაბრიკას ჯარისკაცებისათვის ათასამდე ჩექმა შეუკვეთა. ამ შეკვეთას რამდენიმე ოსტატმა და შეგირდმა ადვილად გაართვა თავი, მაგრამ ზანდაროვმა იმაზე ნაკლები მოიგო, რასაც უცხოური საქონლით ვაჭრობით გებულობდა.

შეფიქრიანდა.

დაეჭვდა.

გაუჭირდა.

თანდათან მოიღრუბლა.

საფეთქლებთან თეთრი მოემატა.

გარეთ იხტიბარს არ იტეხდა, მაგრამ შინ ცხვირჩამოშვებული იჯდა.

გაჭირვებულს სოვდაგრებმა ფეხი დააჭირეს.

თავი იმათაც ასნიეს მალლა, ვისაც წინათ ზანდაროვის ეშინოდა.

სოვდაგრებმა სოვდაგრულად დაიწყეს მის წინააღმდეგ მოქმედება.

ვილაცამ ნახევარ ფასში გაჰყიდა ისეთივე საქონელი, რომელიც მას ნიჟნი-ნოვგოროდიდან, ვარშავიდან, ლაიფციგიდან და პარიზიდან დიდის ვაი-ვაგლახით მოეტანა.

ზარალი ზარალს დაერთო.

ფირუზა და გრიგოლ ზანდაროვების მიერ გავსებულმა სალარომ პირი მოიხსნა და დაცარიელება იწყო.

გრიგოლს თანდათან მოეკიდა, დაეუფლა და ძვალსა და რბილში გაუჯდა გაკოტრების შიში. გაღიზიანდა. ბრაზიანი გახდა. თეთრ ლიზას პირველად შეუბრუნა სიტყვა, ცოლს ცამონმენდილზე ნაეჩხუბა და ქუდ-მოგლეჯილი გარეთ გავარდა.

დედამთილმა და რძალმა ერთიმეორეს გაკვირვებით გადახედეს და პირველად გამოელაპარაკნენ ერთმანეთს შინაურულად.

მხოლოდ ქარვასლებში არ იმჩნევდა ზანდაროვი არაფერს. ძველებურად დარდიმანდულად დაიარებოდა ამაყი და გულზვიადი კაცის ნიღბით.

სოვდაგრები მასთან თავდაჭერილები იყვნენ. ზურგს უკან კი დაცინვას არ აკლებდნენ, თან შეთქმულებივით ჩურჩულებდნენ და მოქიშპეს ხაფანგს უგებდნენ.

ზანდაროვი დაიბნა.

დაფრთხა.

ჭირის ოფლმა დაასხა.

მარჯვედ მოქმედების უნარი დაკარგა.

შიშით და ცახცახით ელოდა, თუ როდის დააგორებდნენ მას მეტოქე სოვდაგრები ქარვასლის კიბეზე.

4. განზილებული საყვარელი

ასე არ უნდა მელაპარაკო, ჩემო ძვირფასო.

ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“

ზანდაროვის სალაროს ფული სულ უფრო და უფრო აკლდებოდა, მომატებით კი აღარაფერი ემატებოდა. ჯერჯერობით უძრავი ქონება იყო ხელუხლებელი, მაგრამ მასაც საფრთხე ემუქრებოდა. თუ ხელმოცარული ზანდაროვი საქმეს დროზე არ გამოასწორებდა, ისიც ისევე გაიყიდებოდა ჩაქუჩით, როგორც სხვა გაკოტრებული სოვდაგრების ქონება იყიდებოდა.

გრიგოლი თავს აჩქარებას უსაყვედურებდა.

ფეხსაცმელების ფაბრიკით დაინტერესების დღეს სწყევლიდა.

ფირუზას წინდახედულობას ამართლებდა და საკუთარ დოყლაპიობას ამტყუნებდა.

გულში ქალაქურად იგინებოდა და ილანძლებოდა.

იჯდა და თავაულებლივ ანგარიშობდა.

ანგარიში ებნეოდა და თავს ველარ აბამდა.

ნაფიქრალს და ნაანგარიშევს ვილაც მარჯვედ და ოსტატურად ურღვევდა.

გასაქანს აღარ აძლევდა. ძვირად ნაყიდს ჩალის ფასად აყიდვინებდა.

ჩანდა, ის ვილაც მასზე ღონიერიც იყო და მდიდარიც. მის ასავალ-დასავალს ზანდაროვმა ვერასგ ზით ვერ მიაგნო.

გაბრაზებულმა საკუთარი მსტოვრები დაიფრინა.

აღარავის არ ენდობოდა, აღარავისთან კრინტს აღარ ძრავდა.

გულჩათხრობილი გახდა.

ფული სჭირდებოდა, მაგრამ ფულის სესხებაზე სოვდაგრებთან სიტყვის ჩამოგდებას ერიდებოდა. არ უნდოდა მათთვის ახალი სიხარულის საბაბი მიეცა. ისიც კარგად იცოდა, რომ ამის შემდეგ სოვდაგრები კიდევ უფრო ნაუჭერდნენ მას თოქს ყელზე.

დაბნეულსა და დამფრთხალ ზანდაროვს ვიკრიკოვის ცოლი გაახსენდა. შინ მიეჭრა.

საყვარელს მიკიბულ-მოკიბულად რაღაც უთხრა, რაღაც გააგებინა, საჭირო თანხაც დაუსახელა, ქმართან ამ თანხაზე სიტყვის ჩამოგდება სთხოვა.

ვიკრიკოვის ცოლმა და ზანდაროვის საყვარელმა შორს დაიჭირა.

— გრიგოლჯან, ეგ არ გამოვა, არამც და არამც. არ იცი, ჩემი ბედოვლათი რანაირი ძუნწი კაცია?

გრიგოლს გაახსენდა: ვაჭრის ცოლი ქმრის ქონებას უფრო უფრთხილდებოდა, ვიდრე ქმრის სახელსა და ღირსებას.

ვაჭრის ცოლმა არც საყვარელი დაინდო.

— მაშ, კუტრი ხდები, გრიგოლჯან?!

ზანდაროვმა ენაზე იკბინა. დედაკაცთან ის ნამოსცდა, რისი თქმაც ხმამალლა არ შეიძლებოდა. სახეზე სიბრაზის აღმურმა აჰკრა.

ვიკრიკოვის ცოლმა უდარდელად გაიცინა.

— ლამაზი კაცი ხარ და მეცოდები, მაგრამ მაგისტანა, განა, ცოტა მომხდარა ჩვენს თბილის ქალაქში?

ზანდაროვმა ცივად დაუბრუნა.

— შენ ის მითხარი, რა პასუხს მაძლევ. მაგის მაგალითი უშენოდაც ბევრი ვიცი.

— აკი გითხარი, გრიგოლჯან! შენ ველარაფერი გეშველება. ჩემი ბედოვლათიც და სხვა სოვდაგრებიც ამას ამბობენ. სახლი დააგირავე, ფულს სხვანაირად ვერ იშოვნო.

ამ სიტყვებმა ზანდაროვი გველნაკბენივით ნამოაგდო სავარძლიდან, ქუდს ნაავლო ხელი.

საყვარელმა ურცხვად შემოსცინა.

— უცოლო ან ქვრივი რომ იყო, გრიგოლჯან, გიშველიდი. ჩემს ქალს შეგრთავდი ცოლად. დედისერთა ქალის მზითევი ფეხზე დაგაყენებდა. მააშ!

— მერე, დედაკაცო, არ იცი, მე შენთვის ვინა ვარ?

— მერე რა ვუყოთ, გრიგოლჯან? ჩემთვის რათა დარდობ? ჩემი ლამაზი ხალებით სხვასაც ბევრს ვიშოვნო.

ეს ურცხვი და გარყვნილი დედაკაცი ზანდაროვს იმნამს ისევე შესძაგდა, როგორც თავის დროზე მაკა სძაგდა.

ვიკრიკოვის ცოლი რაღაცით ჰგავდა მაკას, თუმცა არც იმასავით აშოლტილი იყო და არც იმასავით ლამაზი.

5. განახლებული ვნებანი

ხელი ხელსა, ბაგე ბაგეთ! განვაახლოთ სიხარული.
გრიგოლ ორბელიანი

სოვდაგარ ვიკრიკოვის სახლიდან ზანდაროვი უფრო გამოვარდა, ვიდრე გამოვიდა.

ბრაზი ახრჩობდა, მაგრამ ქუჩაში თავს ძალა დაატანა, ისევ უზრუნველი და დარდიმანდული იერი მიიღო.

ბრაზნაკიდებული თავის ქერქში მაინც არ იყო.

შორიდან ვილაც ნაცნობი მიესალმა. ზანდაროვი ქუდის მოსახდელად მოემზადა და ქუდი ხელში შერჩა. ერთბაშად ველარაფერი მოახერხა. კვლავ აულარუნდა მის ყურებში ვიკრიკოვის ცოლის სიტყვები. თვალი გაუშტერდა და გზა ველარ განაგრძო.

ნაცნობმა მხრები აიჩეჩა. თვალი გაკვირვებით გააყოლა.

ზანდაროვი დიდხანს იდგა ერთ ადგილზე გაშეშებული. ჯერ თავზე ქუდს დარეტიანებულებით ისწორებდა, მერე კი ორივე ხელით ისეთნაირად ჩააფრინდა, თითქოს თავიდან უვარდებო.

გაეცინა.

მაიკო კურტანიძის მუნასიზად ნათქვამი სიტყვები გაახსენდა.

ამ აზრმა და ფიქრმა უნებურად მტკვრის გაღმა გაახედვინა, სწრაფად შეუხვია ხიდისაკენ და აჩქარებული ნაბიჯით გაემართა წისქვილებისაკენ.

აღბათ იმიტომ, რომ თბილისის არისტოკრატულ უბნებში არავისთან შეხვედრა არ უნდოდა. აღარავინ ესიამოვნებოდა, აღარავინ ეპიტნავენებოდა. ნაცნობების აღმაცერად გამოხედვას, თვალებით და ჩურჩულით ლაპარაკს ვერ იტანდა.

ნაცნობები მას ისე უყურებდნენ, როგორც დასალუპად განწირულს.

ზანდაროვს მათი გამოხედვაც აღიზიანებდა და გადაკრულად ნათქვამიც.

ვიკრიკოვის ცოლის მოურიდებელმა და აგდებულმა ლაპარაკმა იგი საბოლოოდ დაარწმუნა, რომ ქალაქში ყველამ უკვე ყველაფერი იცოდა.

გულზე უარესად მოანვა ბოღმა.

ანგარიშმიუცემლად შეჰყვა დავინყებულ აღმართს.

მისი ძველი დუქნის წინ, ხის გრძელ სკამზე მაიკო კურტანიძე იჯდა. გრიგოლს რალაცნაირად გაეხარდა მისი შორიდან დანახვა. შორიდანვე ძველებურად გაუღიმა. მაიკომ მას არავითარი ყურადღება არ მიაქცია. აღმართზე ამომავალი ზანდაროვი ზმანების მოლანდებად მოეჩვენა. გაშტერებული ხის სკამზე გაუნძრევლად იჯდა. სასურველ და საყვარელ ლანდს კი თვალს არ აშორებდა. როცა მომღიმარე ზანდაროვმა აღმართი ამოიარა და მისკენ წამოვიდა, საშინლად გაფითრებულს სახე ერთბაშად აენტო. მოჩვენების მაგიერ ხელთ განკეპილი და მოხდენილი ზანდაროვი შერჩა.

- გამარჯობა, მაიკო.
- გაგიმარჯოს, გრიგოლ... — ძლივს ამოთქვა მაიკომ.
- აქ რა გინდა, აქ რას აკეთებ?
- მიხაკ-დარიჩინის სასყიდლად მოვედი, — იცრუა მაიკომ.
- ჰო.

გრიგოლმა მის გვერდით ჩამოჯდომა მოინდომა, მაგრამ მაშინვე გადაიფიქრა. სკამი ძველი იყო, მიგლეჯილ-მოგლეჯილი, ჭუჭყიანი და ტალახიანი. მედუქნე ლაზარემ დუქნის კარიდან გამოსძახა მათ.

— უკანდუქანში მიბრძანდით, იქ მეტი სისუფთავე გახლავთ, არც ბუზები შეგანუხებთ.

გრიგოლმა მაიკოს გადახედა.

მის თვალებში მივინწყებული აღერსის ნაპერწკალმა გაიელვა.

მაიკო თავისდა უნებურად წამოდგა ფეხზე.

ორთავენი უსიტყვოდ გაემართნენ დუქნის გაღებული კარისაკენ.

ლაზარე ხის გრძელ სკამზე ჩამოჯდა, ბუზებს ხელი აუქნია, მაგრამ მყისვე ჩაფიქრდა. „შვიდვეზირიანში“ წაკითხულ ქალ-ვაჟიანთა ამბები გაახსენდა.

— გახსოვს, მაიკო?

თქვა ზანდაროვმა, როცა იმ ოთახში აღმოჩნდნენ, სადაც მათ პირველად გაშალეს ტომრები.

მის ხმაში ჩაფერფლილი სიყვარულის ნალვერდული გამოკრთა.

ამ აღერსიანად ნათქვამმა სიტყვამ ტანში ურუოლა მოჰკიდა მაიკოს, სწრაფად მოტრიალდა მისკენ და ყელზე მოეხვია.

— გიგაჯან! გიგაჯან!

თვალები ცრემლებით ევსებოდა და თან გაშმაგებით კოცნიდა თავის ძველისძველ საყვარელს.

მაიკოს „გიგაჯან“ ყოველთვის აღელვებდა გრიგოლს. გულს უჩუყებდა. ყმანვილკაცობას ახსენებდა. თვითონაც მოეხვია მაიკოს, ცრემლებით დასველებული თვალები დაუკოცნა, კისერი გადაუწია და მის ბრონეულივით გახლეჩილ ბაგეებს დაენაფა. ორთავენი ერთად დაემუნენ ძია ლაზარეს დუქნის ტომრებზე.

6. მუსაიფი

ვით შენ, მაიკო, მათაც დარცხვენით მოისხეს მხრებზე ყვავილთა ჩადრი.
ე. ვერდერევესკი, „თბილისი გაზაფხულზე“

მაიკო თან აწენილ თმას ისწორებდა, თან გაუთავებლად ტიტინებდა. ხან ფირუზას ოინებს იგონებდა, ხან თეთრ ლიზას „აჰანდეს!“ სულ პირი უცინოდა და გრიგოლის გაცინებასაც ცდილობდა. ერთხელაც არ წამოსც-

დენია არც პილპილიანი ჩამოკრული, არც გულდანყვეტილი საყვედური. უსაზღვროდ ბედნიერს თავი ისე ეჭირა, თითქოს გრიგოლთან დიდი ხნის წინათ კი არ ყოფილიყო განშორებული, არამედ მასთან დაუსრულებლად დაკავშირებული, როგორც ამას თავდავინყებულის სიყვარულის წესი და რიგი მოითხოვდა.

უცებ მაიკო გრიგოლს დაკვირვებით დააწყერდა, შეშფოთებულმა წამოიძახა:

— უი, დამიდგეს თვალები! ეგ როგორ გამხდარხარ, გიგაჯან! ეგ საფეთქლები ეგრე რამ დაგიტოვლა?

გრიგოლმა გაიცინა.

— ვბერდები, მაიკო.

— ქა, რა ღროს ჩვენი დაბერებაა! გასათხოვარი რომ ვიყავი, ყველა ჩვენი ხნისანი ბებრები მეგონა. ახლა, არ დაიჯერებ, სულ სხვა აზრისა ვარ. შენ მაშინაც კარგი იყავ, ახლაც კარგი ხარ.

მაიკო მის თეთრ საფეთქლებს მოურიდებლად დაეკონა. მკლავები ყელზე შემოაჭდო, უფრო დაკვირვებით შეათვალიერა. გრიგოლს ნახევრად ხუმრობით, ნახევრად სერიოზულად ჰკითხა:

— თავიდან ვაჭრის ქუდი ხომ არ გივარდება, გიგაჯან?

გრიგოლი უსიამოვნოდ შეინძრა.

— ეგ საიდან მოიტანე?

მაიკომ გადაიკისკისა.

— რა ვქნა, დაცდილი მაქვს, როცა გიჭირს, ჩემთან მაშინ მორბიხარ.

გრიგოლი მომნუსხველი თვალებით დააშტერდა. „ნუთუ ამანაც იცის?“
— გაიფიქრა მან. მუხლებიდან მტკვერი გადაიყარა, ფეხზე წამოდგა, მაიკოს უდარდელად გადმოუგდო:

— გამოუცდელს ვერაფერ ვერაფერი დამაკლო, გამოცდილს ვინ რას დამაკლებს?

— ჰო, ეგ ეგრეა, — დაეთანხმა მაიკო, — შენცა და ბართლომეც ძალიან შორს ნახვედით, — ანაზღად სახეზე ნალველის ჩრდილმა გადაურბინა, თაფლისფერი თვალები მუქი ბრინჯაოსფერი გაუხდა, თითქმის შიშით წარმოთქვა, — ბართლომეს ფული ზღვასავით შემოაქვს, მაგრამ არც ღარიბებს ინდობს და არც მდიდრებს ეპუება. მეშინიან, ვინმემ არ გვიმტროს, ცეცხლი არ წაგვიკიდოს.

გრიგოლი მას ყურადღებით მიაწყერდა. მაიკომ ჯერ არაფერი იცოდა. ეს მისი სიტყვებიდან ჩანდა.

მაიკოსთან მან ის არა თქვა, რაც ვიკრიკოვის ცოლთან წამოსცდა. ღიმილით უთხრა:

— რისი გეშინიან, მაიკო? ბართლომეს კარგი ცოლი ჰყავხარ, თავიდან ვაჭრის ქუდი არ გადმოუვარდება.

— მაშ! მაშ! — გამოაჯავრა მაიკომ, — ეგ, მგონი, შენც გამოსცადე. განა არ გახსოვს?

გრიგოლს ეს ჯერ კიდევ წელან ხიდთან გაახსენდა, მაგრამ გრიგოლ ზანდაროვი გიგა ზანდაროვი აღარ იყო. მაიკოს ძალიანაც რომ მოენდომებინა, ველარ გადაარჩენდა. მისი მაშინდელი და ახლანდელი მდგომარეობის შედარებაც კი არ შეიძლებოდა. პატარა დუქნის დახლიდარისათვის პატარა თანხა სავსებით საკმარისი იყო, ფეხსაცმელების ფაბრიკის პატრონს კი ათასები სჭირდებოდა. ამიტომ მაიკო მას ხელს ველარ გაუმართავდა, ასეთი დიდი თანხის სესხებაზე ბართლომესთან კრინტსაც ვერ დასძრავდა.

— რაზე ჩაფიქრდი, გიგაჯან? — შეეკითხა მაიკო.

— ბევრი ფული აქვს ბართლომე კურტანიძეს?

— ისიც შენსავით მილიონერია! — უპასუხა მაიკომ და თაფლისფერი თვალები ისევ ბრინჯაოსფრად გაუმუქდა.

— მაგას რაზე მეკითხები?

— ისე, სიტყვამ მოიტანა, — უხალისოდ მოუგო გრიგოლმა.

— მაინც? — ჩააცვივდა მაიკო.

— რა ვიცი, როგორ გითხრა? მაგის ასავალ-დასავალი ვერავინ გაიგო, — ზანდაროვს უნდოდა ეთქვა, ვერც ფირუზამ, ვერც მეო, მაგრამ დროზე დააჭირა ენას კბილი და განაგრძო, — ისე კი, გაგიხარიან, ფულებს ნიჩბითა ხვეტს. სომხის ვაჭრებმა ბევრი სცადეს, მაგრამ შენს იმერელს ვერაფერი მოუხერხეს.

მაიკომ ახლა კი ველარ მოითმინა, თავისებურად გაჰკრა კლანჭი.

— ეგ იმიტომ, რომ ზოგ-ზოგივით ქალები არ უყვარს, — გულიანად გადაიქისკისა და თავისი თეთრი, ქათქათა კბილები და ორი ღრჯოლი გამოაჩინა, — ქა, ერთი ქალისთვის ვერ მოუცლია, ბევრი საიდან ეყოლება!

არც გრიგოლმა დაინდო.

— მაშ, რისთვის უნდიხარ?

— იმისთვის, რომ ვუვლი, ვურეცხავ, ვუკერებ, ოფლიან თავსაცა ვბან და აყროლებულ ფეხებსაც ცივ წყალში ვაყოფინებ!

— იფ! იფ! — გააჯავრა გრიგოლმა.

— მაშ! მაშ! — გამოაჯავრა მაიკომაც, — ჩემისთანა ცოლი ეგრე ადვილად საპოვნელი არ გეგონოს.

— ნეტარება ბართლომე კურტანიძეს!

გრიგოლი ისეთნაირად გამხიარულდა, რომ დარდიც დაავინყდა და ვარამიც.

— მაგ გულმკვდარს, — იცინოდა მაიკო, — ერთი ნაკლი რომ არა ჰქონდეს, ან ის მენისქვილე, ან შენ რაში მჭირდებოდით?!

— ჰო, მაიკო, — სიცხილითვე შეეხუმრა გრიგოლი, — შენი კალო შენც კარგად გალენე.

— მაშ არა და, ნუმს შევინახავდი.

კისკისებდა მაიკო.

ისინი თავდაღმართთან გასცილდნენ ერთმანეთს.

მაიკომ დიდხანს უყურა მას. იდგა და უყურებდა, სანამ ხელახლად და მოულოდნელად ნაპოვნი გიგა ზანდაროვი ქვემოთ, ქურაბანდებში გაუჩინარდებოდა.

7. მტერი

სჯობია, უარი ვთქვათ ცხვირსა და ყურებზე, რათა თავი გადავირჩინოთ.
მირზა ფათალი ახუნდოვი, „მუსიო ჯორდანი,
ბოტანიკოსი, დერეიში მეთალი-შაჰი. სახელგანთქმული ჯადოქარი“

გრიგოლს შუაგ ზაზე დაავინცდა მაიკო.

ისევ დარდი მოეკიდა. ისევ გაკოტრების შიშმა შეიპყრო და გუნება აუმღვრია. შინ ცოლს ხმა არ გასცა, თეთრ ლიზას შეუბღვირა, მოსამსახურეებს ჩხუბი აუტეხა.

თეთრმა ლიზამ თითი ტურზე დაიდო, შიშით ნარმოთქვა:

— ეა, ეს რა ღვთის წყრომაა! ამ ბოლო დროს სულ ცხონებული ფირუზას ხასიათები არ დაიჭირა! — თავისი ნათქვამის თვითონვე შეეშინდა, რამდენჯერმე პირჯვარი გადაინერა, აქეთ-იქით გადააფურთხა, — ფუი ეშმაკს! ფუი ეშმაკს!

ფოსტლები გაიხადა, საჩქაროდ მოირთო და ეკლესიაში სანთლის დასანთებად გაიქცა.

მეორე დღეს, საღამო ხანზე ოპერის წინ, შადრევანთან გრიგოლ ზანდაროვს აღამემნონ კენტერაძე გამოელაპარაკა.

— გრიგოლ ბატონს უმდაბლესი სალამი!

გრიგოლს მისთვის არ ეცალა, ცალი ყბით მიუგო:

— გამარჯობა, ფაცუნო.

— როგორ ბრძანდებით, გრიგოლ ბატონო?

— არა მიჭირს. შენ როგორა ხარ? რასა იქმ?

— მეც მშვიდობით გახლავარ, გრიგოლ ბატონო!

— შენიანები როგორღა არიან? სიძე-ბატონს ხომ არ ემღური?

აღამემნონმა გაიცინა.

— არა უჭირს რა! წელიწადში ერთ ბალანას აკეთებს და ხუთ კომედიას წერს.

— შენი ანა სცენაზე კარგად თამაშობს. კნიაზიც კარგის თვალთ უყურებს.

— მაგით თავს ვინ მეინონებს, გრიგოლ ბატონო! ანახანუმის შვილიშვილი სხვებს უნდა აცინებდეს და ართობდეს?

ზანდაროვს ტურის ბოლოებში ღიმილი გაენასკვა. შვილის მსახიობობით უკმაყოფილო აღამემნონ კენტერაძე უკადრებელს კადრულობდა. ყველას კალთას აგლეჯდა. ნაცნობებს „სამმანეთიანის“ სესხებას ელრიჯებოდა, ჩასესხება კი არასოდეს არ აგონდებოდა. უარს მაინც არავინ ეუბნებოდა, რადგან ეშინოდათ, „ქაჩალ კრასავიცას“ მეფისნაცვლის ყვითელ ყუთში დაბეზლების წერილები არ ჩაეყარა.

სახელიც გატეხილი ჰქონდა და პირიც.

ზანდაროვი თავმოებურებულივით იშმუშნებოდა. კენტერაძეს გრძლად და დაუსრულებლად ლაპარაკი უყვარდა. ჭორები გულით დაჰქონდა და, ვინცის, რას არა ყვებოდა და ამბობდა. წინათ გრიგოლ ზანდაროვი მასთან ლაზლანდარობით ერთობოდა, მაგრამ ახლა იმაზე ფიქრობდა, როგორ მოეშორებინა თავიდან აბეზარი კენტერაძე ან თვითონ როგორ გასცლოდა მას. ჯიბეზე ხელი გაიკრა, რათა მისთვის „სამმანეთიანი“ გადაეგდო. სწორედ ამ დროს ოპერის კიბესთან ლიტერატორივით ჩაცმული ზანდაროვის ყოფილი მსტოვარი გამოჩნდა. ისედაც გაბლენძილი, კიდევ უფრო ჩასუქებულიყო, ჩვეულებრივზე უფრო ძვირფასად და ფაქიზად ეცვა, ხელში ვერცხლისვარაყიანი ხელჯოხი დიდკაცურად ეჭირა და თავზე განიერფარფლებიანი ლურჯი ქუდი მსახიობივით დარდიმანდულად მოეგდო. ზანდაროვმა ცნობისმოყვარეობით დაადგა მას თვალი. მისი დიდკაცური იერი ეუცხოვა.

— იცნობთ, გრიგოლ ბატონო? — ჰკითხა კენტერაძემ.

— ვიცნობ, — ისევ ცალი ყბით გადაუგდო ზანდაროვმა.

— წინათ სულ კარტს თამაშობდა, ბევრ ფულს იგებდა, მარა არაფერი ეტყობოდა, ახლა კარტს აღარ თამაშობს, მარა ბატონკაცივით დეიარება, ასე იცის კარგმა გასამრჯელომ, გრიგოლ ბატონო!

ზანდაროვი დაინტერესდა. ხმაში სითბო გაუჩნდა.

— ვისგან იღებს, ფაცუნნი?

— ბართლომე კურტანიძის კაცია! — მოკლედ მოუჭრა კენტერაძემ.

ზანდაროვმა პირი დაალო, მაგრამ სწრაფად ალაგმა გაკვირვება. პირიქით, მხრებში რალაცნაირად გაიშალა. კენტერაძეს ჭორისგუდა მოახსნევიანა და დიდხანს ალაპარაკა. პირველად არ დაენანა მისთვის ორი თითით მიწოდებული „სამმანეთიანი“. გაგებით მაინც ვერაფერი გაიგო, ხელის მოსაჭიდებელი ვერაფერი იპოვნა. ახალი მსტოვრები დაატრიალა, მაგრამ ვერც იმათ გაიგეს რამე.

მხოლოდ ერთი რამ იყო ცხადი: მდიდარი ალაფი არა მარტო ხორბლით და თივით ვაჭრობდა, არამედ ევროპული საქონლითაც.

ეს ზანდაროვისთვის ნამდვილი აღმოჩენა იყო.

სწორედ ამ აღმოჩენით დაიწყო მან გამოძიება და თავის ყოფილი მსტოვრის კვალს გაჰყვა.

ბართლომე კურტანიძეს საქონლის მაზანდის დანევა შეეძლო, მაგრამ საიდან იგებდა, რა საქონელი მოჰქონდა გრიგოლ ზანდაროვს რუსეთის და ევროპის ქალაქებიდან?

მან მხოლოდ იმის გაგება მოახერხა, რომ ასეთივე საქონელი მტკვრის პირზე ბართლომეს სანყოფემაშიც ელაგა.

ეს უკვე საბუთი იყო.

მისი მეტოქე ამკარად ბართლომე კურტანიძე იყო.

მაგრამ საიდან იცოდა ამ დამუნჯებულმა ალაფმა ის, რაც მხოლოდ ზანდაროვმა და მისმა კონტრაგენტებმა იცოდნენ? როგორ ახერხებდა ბართლომე ისეთივე საქონლის ყიდვას, როგორსაც მისთვის რუსეთის და

დასავლეთ ევროპის ქალაქებში გაგზავნილი და მისი უაღრესად ერთგული მოურავი არშაკ ვართანიანი ყიდულობდა?

ზანდაროვს ჯერ ეჭვმა გაუელვა თავში, მერე კი მალე დარწმუნდა, რომ მისი მოურავიც ისევე ჰყავდა მოსყიდული ბართლომე კურტანიძეს, როგორც მისივე სხვა მსტოვრები.

ბრაზმა კინალამ დაახრჩო.

თან ბართლომეს ოსტატურმა მოქმედებამ გააკვირვა.

ყველაფერი ცხადზე უცხადესი იყო: მისი სახელიც და ქონებაც ბენვზე ეკიდა. სადაც იყო, ეს ბენვი განყდებოდა და მოულოდნელი მეტოქე მინაზე დაუნდობლად დაანარცხებდა.

ამ უღმობელმა აზრმა ტანზე ეკლები დააყარა.

თვალთ დაუბნელდა.

სიმწრის ოფლმა დაასხა.

არც ნამალი ჩანდა, არც გამოსავალი.

ყველაფერი გათავებული იყო.

გრიგოლ ზანდაროვმა ახლაც ისევე მოინმინდა სიმწრისა და სიბრაზის ცრემლი, როგორც იმ ქარიშხლიან ღამეს გერმანოზიშვილების პატარა საყდარში იოსებ ფანდურაშვილმა.

გულიც იმდღევანდელივით გაუქვავდა.

8. მუნჯის ალაპარაკება

ბოროტი ენა დამბაჩაზეც საშიშია.

ა. გრიბოედოვი, „ვაი ჭკუისაგან“

თვალის დახამხამებაში ბართლომე კურტანიძის სახლთან გაჩნდა.

ბართლომე ბაღში მუშაობდა.

მაიკო აივნის კიბესთან იჯდა. კალთაში ნინაკის მწნილით გავსებული ჯამი ედგა. გუნებანაქცევი მწვანე ნინაკას უღიმღამოდ ნინკნიდა.

გრიგოლის დანახვაზე აღმურმა აჰკრა თეთრად დაფოთლილ სახეზე. ზეზე წამოიჭრა. ერთბაშად შემონთებული სიხარულით გაბრწყინდა და აბრიალდა. ტურს კბილი დააჭირა, რათა თავის „გიგაჯან! გიგაჯან!“ — არ დასცდენოდა.

გრძელი კიბის ჩარდახქვეშ მაინც დრო იხელთა, გრიგოლს ტურზე აკოცა. გრიგოლმა სვეტებზე გაყოლებული ვაზის ფოთლები გადასწია, ბართლომესკენ გაიხედა და მაიკოს უთხრა:

— შენ ქმარს დაუძახე, მაიკო.

მაიკოს პირკატა ეცა.

— ჩემი ქმარი რად გინდა?

— საქმე მაქვს, ერთი-ორი სიტყვა უნდა ვუთხრა.

მაიკოს თაფლისფერ თვალებზე ბრინჯაოსფერი გადაეფინა, გრიგოლი უსიტყვოდ აიყვანა აივანზე და ქმარს გადასძახა:

— ბართლომე...

მის დაძახილში ბზარიც გაისმა და ხრინნიც.

ზანდაროვმა უშველებელ ბალს და ზვარს გადახედა. ზვარი თითქმის მტკვრამდე იყო გადაჭიმული. წინანდელი ღარიბი ხელოსნების და დღიური გუშების ქობმახების კვალიც კი აღარსად ჩანდა, მათი ნასახლარების და ვინრო ქუჩაბანდების ადგილი ბართლომე კურტანიძის ზვარს ეჭირა.

— ჩვენი ძველი მეზობლები სად არიან, მაიკო? — იკითხა გრიგოლმა.

— ბართლომემ პოლიციას ააყრევინა და გადაასახლებინა.

— ჰო.

— იმ დღეს ბართლომემ ქრისტეს ტირილი დააყენა. არავინ არ დაინდო...

— მის ხმას ისევ ხრინნი მოეკიდა, — არავინ ეცოდება, არავინ ებრალება. მარა იქნება? არც პირჯვარს იწერს, არც ეკლესიაში დადის.

— ფირუზაც ეგეთი იყო, — მოიგონა გრიგოლმა.

— ფირუზა მშიშარა კაცი იყო, — ზიზლით წარმოთქვა მაიკომ, — ბართლომე კურტანიძეს კი არც ღმერთის ეშინიან, არც კაცის... არც მდიდრებს ეპუება. არ ვიცი, მაგდენი ძალა და ღონე ვინ მისცა..

მაიკო სულ ახლოს მიეკრო გრიგოლს, ჩურჩულით ჩაულაპარაკა:

— გიგაჯან, შენც ფრთხილად იყავი მაგასთან.

ზანდაროვმა გამომცდელად შეხედა მაიკოს. არ იცოდა, ის ქმარს უფრთხილდებოდა თუ ძველ საყვარელს.

— მე რა მაქვს გასაფრთხილებელი, მაიკო? — ყასიდად გაიკვირვა მან.

— არ ვიცი. არ ვიცი. წინათ ერთხელაც არ ახსენებდა შენს სახელს, ახლა კი სულ შენს ხსენებაშია. ამას წინათ დამცინავად წაიდუდუნა: კოპნია ზანდაროვს მალე სოვდაგრების დავთრიდან ამოიღებენო. ხომ არაფერი გაგიჭირდა, გიგაჯან?

— გამიჭირდა, — არ დაუმალა გრიგოლმა.

მაიკოს ფერი ეცვალა.

— ძალიან, ძალიან გაგიჭირდა?

— ძალიან.

— მერე... გიგაჯან... ჩვენს ცოდოში ვინ ჩადგა?

— ბართლომე კურტანიძე.

მაიკოს მიწისფერი დაედო სახეზე.

ბართლომე ზღაზვნით ამოდიოდა კიბეზე. მაიკომ ველარაფრის თქმა ვერ მოასწრო.

— გამარჯობა, ბართლომე.

მზიარულად და დარდიმანდულად მიესალმა ზანდაროვი.

ბართლომემ თავი ოდნავ დაუკრა, აღმაცერად შეათვალიერა.

— რისთვის გარჯილხარ, უფალო ზანდაროვო?

— ფრანციიდან არშაკ ვართანიჩის ბარათი მივიღე, შენთან მოკითხვას მამბარებს. მეც მოვედი და გადმოგეცი.

ბართლომემ კმაყოფილებით ჩაიღიმა.

— გათავებულ საქმეზე აღარ ლაპარაკობენ.

ზანდაროვმა წარბი აზიდა.

— რომელი საქმე გათავდა?

ბართლომემ ოდნავ გაიღიმა, ნვეტიანი, მაგარი კბილები ძლივს გამოაჩინა.

— რომელი ამას აღარ უნდა, მეც კარგად ვიცი და შენც. საკითხავი და გამოსარკვევი აღარაფერი არის, — ბართლომე ცოლს მიუბრუნდა და შეუტია,

— დედაკაცო, ვაზის ისეთნაირად ახვევა შეიძლება? რასა ფიქრობდი? ჭკუა სადა გქონდა?

— კაცო, ბართლომე, — უეცრად გაბრაზდა მაიკო, — რა დროს ეგ არის? სტუმარს სკამი შესთავაზე. ეგრე გაჩერებული რათა გყავს? ან რა ზრდილობაა?

თვითონვე დატრიალდა სკამების მოსატანად. ერთადერთი მოახლე ეზოში ჩააგდო. მამაკაცების შორიახლო დაჯდა.

9. ცოდვისპილი და გეგკვიდრა

**ფული, ფული მინდა, ფულით ყველაფერს იყიდი.
იპოლიტო ნიევო, „ოთხმოცწლიანის აღსარება“**

გრიგოლი გაკვირვებული უყურებდა ბართლომეს. არასოდეს არ იფიქრებდა, თუ ეს მუდამ დამუნჯებული კაცი ხმას ამოიღებდა.

ისევ თვითონ დაიწყო ლაპარაკი.

— ყველაფერი ვიცი, ყველაფერი გავიგე.

— ეგეც ვიცი.

მოკლედ მოუჭრა ბართლომემ.

— საიდან იცი? ვინ გითხრა?

— კენტერაძემ.

ზანდაროვმა თვალები დააჭყიტა.

ბართლომემ ბებრულად ჩაიხიბითა, გაოცებისაგან პირდაღებულ გრიგოლს ნიშნისმოგებით უთხრა:

— დალოცვილო, იმ ქაჩალს ორი თითით სამმანეთიანს რომ აწვდიდი, მეტი ვერ გაიმეტე.

გრიგოლმა უარესად დაახამხამა თვალები.

მხოლოდ ახლა იგებდა, რომ აღამემნონ კენტერაძე მისგანაც იღებდა ფულს და ბართლომე კურტანიძისაგანაც.

პირგამშრალს აღარაფერი ჰქონდა სათქმელი. მარტო ეს წამოსცდა:

— ჩემი გაღარბება შენ რას გაძლევს?

ბართლომემ გულგრილად განუმარტა:

— შენს ნაქცევაში მეც ცოტა დავზარალდი, მაგრამ სანაღვლებლად არა ღირს. რაც ფირუზამ და შენ ვერ მომიხერხეთ, მე მოგიხერხე, მაშ, რად გიკვირს, უფალო ზანდაროვო?

ბართლომემ გუშინდელ მილიონერს და დღევანდელ ლატაკს ძველი, ნავლნაყრილი და მივინყებული ამბავი წინ დაუდო.

კედელზე გაკრულმა გრიგოლმა ხმა ველარ ამოიღო.

მაიკომ სადღაც, ტუჩის ბოლოებში, ჩუმად ჩაიკეცა ღიმილი.

— მაინცდამაინც ნუ დამემდურები, უფალო ზანდაროვო, — განაგრძო ბართლომემ, — აბა, ქონება შენ რად გინდა?

— როგორ თუ რად მინდა? — გაიკვირვა გრიგოლმა.

— არ გინდა და ეგ არის.

— მაინც რათა? — აღარ მოეშვა გრიგოლი.

ბართლომემ მისთვის უჩვეულო აღტაცებით მიახალა:

— უშვილო ხარ!

გრიგოლი გაოცებით მიაცქერდა, ეს კაცი გიჟი ხომ არ არისო. მაიკო უსიამოვნოდ შეინძრა სკამზე.

— გაგიჟდი, კაცო! — უპასუხა გონმოსულმა და ოდნავ გამხიარულებულმა გრიგოლმა, — არ იცი, რომ ოთხი შვილის მამა ვარ?

— ქალი შვილად არ ჩაითვლება.

ზიზლით გადმოუგდო კურტანიძემ.

— რას ამბობ, კაცო?!

— ეგრეა, ეგრეა დანესებული. ქალს ცოდვისშვილს ეძახიან, ვაჟს — მემკვიდრეს.

გრიგოლი სერიოზულად ჩაფიქრდა. ვაჭარმა ვაჭრის ნათქვამში სიმართლე აღმოაჩინა. უსიამოვნოდ შეკრა წარბი. გულში ერთხელ კიდევ შეუკურთხა თავისი ასულების დედას და ცოლს.

ბართლომემ ამაყად გადახედა ნირნამხდარ გრიგოლს.

— მე ვაჟების მამა ვარ. კურტანიძეები არიან. სამთავენი მზითვიან ქალებს მოიყვანენ. ქონებას ქონებას მოუმატებენ. მაგრამ კაცმა რომ თქვას, სამს მაინც ერთი ვაჟი სჯობიან, ქონება გაუყოფელი დარჩება.

მაიკო ისევ უსიამოვნოდ შეინძრა სკამზე.

ბართლომე გრიგოლს ათვალწუნებით მიუბრუნდა:

— ახლა, უფალო ზანდაროვო, ერთი რამლა დაგვრჩა. სოლოლაკში სასახლე უნდა დამიცვალო, ჩემი ცოლ-შვილით იქ უნდა დავსახლდე. თავლაფდასხმულს იქ კი არა, ქალაქში აღარ გედგომება.

ზანდაროვს სიბრაზემ სახე დაუბნელა და ისეთნაირად შექანდა და ნაბარბაცდა, რომ მაიკოს შეეშინდა, წვეთი არ დასცემოდა.

— ვერაგი ყოფილხარ, იმერელო! — ძლივს ამოთქვა მან.

— ვერაგო! მერე შენსავით საყვარელი როდის გავყიდე? — მშვიდად მოუჭრა ბართლომემ.

ამ ქარაგმის აზრი გრიგოლმაც კარგად გაიგო და მაიკომაც.

ერთმა თავი ჩაღუნა, მეორემ განზე გაიხედა და ბართლომეს თვალი ველარ გაუსწორა.

შუბლშეკრულმა ბართლომემ მეტი აღარაფერი თქვა. გრიგოლს ზიზლით ზურგი შეაქცია და ოთახში შევიდა.

გრიგოლმა ელდანაკრავი მაიკო აივანზე მიატოვა და კიბეზე სომნამბულასავით დაეშვა.

— წაეთრა? — გამოსძახა ცოლს ოთახიდან ბართლომემ.

— წაეთრა, — ამოიგმინა მაიკომ.

ბართლომე კურტანიძემ კარგად ვერ გაიგო, ეს პასუხი ქმრის ზიზლის გაზიარებას ნიშნავდა თუ საყვარლის აუგად მოხსენიების გამო გაბრაზებას.

გრიგოლი გატეხილი ნაბიჯით გაუდგა გზას.

წინ მზეში გახვეული მტკვარი გადაეშალა. ნალვლიანად დააცქერდა მის აგორებულ, ყრუდ მოდუდუნე ტალღებს, კრიალა ზეცაში მტრედებს გაადევნა თვალი, წყლის წისქვილებისკენ გაიხედა და იმ მეზადურის ბედი შეშურდა, რომელიც ნავიდან მტკვარში ბადეს გატაცებით ისროდა. ოფლიან შუბლზე ხელი მოისვა, ამოიოხრა და უკანასკნელად მიიხედა იმ უბნისაკენ, სადაც მას ახალგაზრდობა გაეტარებინა.

ანაზღად სიონის დიდმა ზარმა დაიგუგუნა. მას პატარა, წკრიალა ზარებიც აჰყვინენ. მერე მთელ ქალაქში ზარების რეკვა ატყდა. შეშფოთებული ადამიანები სახლებიდან გამოვიდნენ. ქურები და ქურაბანდები ხალხით გაივსო. ჯერ მხოლოდ ჩოჩქოლი ისმოდა, მერე კი მთელი ქალაქი ახმაურდა.

— ომი დაიწყო! ომი! ომი! — დაიძახა ვილაცამ ხიდის თავში.

— ომია! ომი!

გასძახოდნენ ერთმანეთს მოქალაქენი ბანიდან ბანზე, აივნიდან აივანზე, შუკიდან შუკამდე, ქურჩიდან ქურჩამდე, მოედნიდან მოედნამდე, უბნიდან უბნამდე, ქალაქიდან სოფლამდე, ზღვიდან ზღვამდე.

ზანდაროვი წელში გასწორდა.

სახეზე იმედის შუქი მოეფინა და აჩქარებული ნაბიჯით გაემართა მეფის-ნაცვლის სასახლისაკენ.

კარი ოცდამეათე

1. ომი

ყველა მოსალოდნელ ომზე ლაპარაკობდა, მაგრამ როგორც
ყოველთვის, ზერელედ.
ა. პუშკინი, „როდესღაცელი“

მეორე დღეს ზანდაროვი მეფისნაცვლის კანცელარიაში დაიბარეს.
ფეხსაცმელების ფაბრიკის გაფართოება შესთავაზეს.
ზანდაროვმა შორს დაიჭირა.

უარის მიზეზი ჰკითხეს.

— მუშახელი არა მყავს, ბატონებო!

ბატონებმა ციხიდან ტუსალების და მეძავი ქალების გამოყვანა აღუთქვეს.
ზანდაროვმა ახლაც უარი თქვა. მიზეზიც დაასახელა.

— იარაღებს დალენენ, დაზგებს დაამტვრევენ, ის დამემართება, რაც
კასტელას დაემართა.

ჯარის ინტენდანტებმა იმდენი ჯარისკაცის მიცემა აღუთქვეს, რამდენსაც
ზანდაროვი მოითხოვდა.

ბატონმა ზანდაროვმა ამ წინადადებასაც უარი დაახვედრა.

— მაშ, რა გნებავთ?

— კრედიტი, — მოკლედ მოჭრა ზანდაროვმა.

კრედიტი ულაპარაკოდ გაუხსნეს, თან ყოველგვარი შემწეობა და დახმარება
აღუთქვეს.

სამაგიეროდ დიდძალი ჯარის ჩექმებით უზრუნველყოფა მოსთხოვეს.

ზანდაროვის სასაცილოდ აგდებულ ფეხსაცმელების ფაბრიკას ამინდიც
დაუდგა და მაზანდაც. შეკვეთებს ველარ ასდიოდა. მოგება მოგებას მოსდევდა.
კვლავ ფეხზე დამდგარმა ისევ ამაყად მოიღერა ყელი. მეფისნაცვალის
ყველანაირად ხელს უწყობდა და აქეზებდა.

თურქეთთან და მის მოკავშირეებთან დანყებული ომის მთელი სიმძიმე
ვორონცოვს დაანვა მხრებზე. კავკასიის მეფისნაცვალმა კარგად იცოდა,
რომ ამ ომში წაგებაც და მოგებაც, დამარცხებაც და გამარჯვებაც მას
მოეკითხებოდა. ამიტომ ყველაფერს აკეთებდა იმისათვის, რათა კავკასიის
ფრონტზე განლაგებული ჯარები ყოველმხრივ უზრუნველყოფილი ჰყო-
ლოდა.

ვორონცოვი ენერგიულად მოქმედებდა, მაგრამ ჭკვიანი მმართველისა-
თვის არც ის იყო უცხო, რომ აღმოსაელეთის ომს რუსეთი მოუმზადებელი

ხვდებოდა. დაეჭვებული კიდევ უფრო მეტის მონდომებით ახორციელებდა ყველა იმ ღონისძიებას, რაც ომში წარმატებას სჭირდებოდა.

განსაკუთრებით იმათ მფარველობდა და ეხმარებოდა, ვინც ჯარს აცმევდა, ახურავდა, აჭმევდა და ინახავდა.

ამ მხრივ ერთნაირ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ ბართლომე კურტანიძე და გრიგოლ ზანდაროვი.

ორთავეს ერთდროულად მოუვიდა ხელმწიფის მედალი.

ამან კიდევ უფრო მეტად გაამხნევა ზანდაროვი.

ქარვასლებში ისევ რიდით და შიშით უყურებდნენ მას.

ბართლომე კურტანიძემაც თითო მოკაკვა, განზე გადგა და მის საქმეებში ცხვირს აღარ ჰყოფდა.

მოუხედავად ამისა, მის ცოლს თავლისფერი თვალები მაინც ბრინჯაოსფრად უმუქდებოდა, ეშინოდა, ზანდაროვს მისი ქმრისათვის სამაგიერო არ გადაეხადა. ეშინოდა, რადგან გაღარიბების შიში მთელი ცხოვრების მანძილზე აჩრდილივით თან დასდევდა, ისევე როგორც ზანდაროვის სიყვარული, ახლაც ცეცხლივით რომ ეკიდებოდა და თვით საკუთარ ქმარ-შვილს ავიწყებინებდა.

2. ალაფის ოჯახი

**ახლა ყოველთვის ფულია ჩემს ფიქრებსა და სურვილებში.
ჩარლზ დიკენსი, „ჩვენი საერთო მეგობარი“**

ბართლომე უფროს ვაჟს ანებივრებდა, ანდერძით მხოლოდ მას უმტკიცებდა უძრავ-მოძრავ ქონებას, ვაჭრადაც ის უნდოდა. შუათანას მღვდლობას ურჩევდა, უმცროსს კი მოხელედ გახდომას. თავისი აურაცხელი სიმდიდრიდან ამ ორს ერთ გროშსაც არ უტოვებდა.

მაიკომ იცოდა ეს და გული ეწურებოდა. მენისქვილის ბიჭი დედობრივი სიყვარულით უყვარდა, მაგრამ ზანდაროვის ბიჭებისათვის თავნამკვდარი, ალერსითა და შეფრფინვით ზრდიდა მათ.

მენისქვილის ნაბიჭვარი ამას გრძნობდა და დედისგან შორს ეჭირა თავი. სულ მამას უტრიალებდა გარშემო, თვალებში შესცივინებდა. მამასავით შრომობდა და ირჯებოდა. ზანდაროვის ნაბიჭვრები კი ზარმაცობდნენ და კურტანიძეების სახლს ათასნაირი ოინბაზობით იკლებდნენ. არც თვითონ ბართლომეს ეპუებოდნენ. ხან მის დიდ ცხვირს დასცინოდნენ, ხან მის ბაჯბაჯა სიარულს, ხან ბურნუთის ცხვირში შეყრას და ცხვირის უთავბოლოდ დაცემინებას. მაიკო სიცილით კვდებოდა. ბართლომე კი ბუზლუნებდა და იღრინებოდა.

მაიკო მხოლოდ მამინ მწარდებოდა, როცა ბართლომე შუათანა ან პატარა ბიჭს ყურებს აგლეჯდა და მათარახით სცემდა. სამაგიეროდ, უფროს ბიჭს ხელს

არ აკარებდა. თუმცა ესეც იყო, მენისქვილის ნაბიჭვარი მას ცემის საბაბს არასოდეს აძლევდა.

განზე გამდგარი და მამასავით დამუნჯებული, დედასაც და ძმებსაც ალმაცერად უყურებდა. თავზე ვაჭრის ქუდს ირგებდა, მაგრამ უმცროსი ძმები მის ცხვირის ანეუას ვერ ურიგდებოდნენ. აყლაყუდას და დონდლოს ხან სარმას უდებდნენ, ხან, თუ ბართლომე შორს იყო, ცხვირ-პირს უნაყავდნენ. ანდერძი უკვე დაწერილი იყო, მაგრამ მაიკო წინასწარვე გრძნობდა, რომ ზანდაროვის ცოცხალი და პირდახატული ბიჭები უფროს ძმას კურტანიძეების ქონებას არ შეარჩენდნენ და თავიანთ „საუმცროსოს“ მუშტით მოითხოვდნენ. ბრგე შუათანა ბიჭს მღვდლობის არაფერი ეცხო (ამას წინათ ის ძროხისათვის დაყრილ თივაში პატარა გოგოსთან დაიჭირეს, გაასილაქეს და ყურები დააგლიჯეს), ხოლო ვარსკვლავივით მოწყვეტილი სულ უმცროსი ბიჭი აღდგომა დღეს ნითელ ხალათს ისე მოხდენილად ატარებდა, რომ მოხელის ქალაქების მტვერში ვერც გაძლებდა და ვერც გაჩერდებოდა.

მაიკო უკვე შიშით ფიქრობდა თავისი შვილების ურთიერთობა სადა მათ მომავალზე აღარსად დადიოდა.

აღარც ლაზარეს დუქანს ეკარებოდა.

იჯდა და ფიქრობდა.

ფიქრი — ფიქრს ეკიდებოდა, დარდი — დარდს.

ზღაპრულად მდიდარი კაცის ცოლი იყო, მაგრამ თავს ბედნიერად არა გრძნობდა.

სულ უფრო და უფრო რწმუნდებოდა, რომ ფული და სიმდიდრე ადამიანს ბედნიერს სრულიადაც არა ხდის.

ხაბაზის ცოლის გემრიელი ლუკმა და გიგა ზანდაროვის დახლიდარობა ახლა ყველაფერს ერჩივნა.

ფარული ცრემლის ჩუმად შემშრალება დასჩემდა.

მეზობლებს მისი მხიარული სიცილი და კისკისი სანატრელი გაუხდათ.

მიზეზად მის ფეხმძიმობას ასახელებდნენ.

ასევე ფიქრობდა ბართლომეც, რომელიც დედაკაცის გულში არასოდეს იხედებოდა და მხოლოდ დედაკაცის გარჯით იყო დაინტერესებული.

3. ომში წასულნი და შინ დარჩენილნი

ეს რაღაც სასჯელია ზეგარდმო მოვლენილი.
გრიგოლ ორბელიანი

ქალბატონი ზანდაროვი ომში წასულ ძმას ნაღვლობდა.

ომის დაწყების პირველსავე დღეებში დავით გერმანოზიშვილი დასთან გამოსათხოვრად მოეარდა, თან ილიკო ორბელიანიც მოიყვანა. ორთავენი შეზარხოშებულნი იყვნენ.

მანანა ყელზე შემოეჭდო ძმას, მის მკერდზე აქვითინდა, მერე ილიკო ორბელიანს აკოცა შუბლზე. ისიც ძმურად მოეხვია და პირისახე დაუკოცნა. ორთავენი ტირილით გააცილა ქუჩის კარამდე.

– რა გატირებს, სულო? – ცხენიდან გადმოსძახა დას დავითმა, — ომიდან გენერლად დავბრუნდები!

მაშ! მაშ! – დაიძახა გენერალმა ორბელიანმა და მანანას ტკბილად გაუცინა.

„ამ ორიდან რომელი დაბრუნდება?“ — გაიფიქრა გრიგოლმა, რომელსაც ცოლისძმის პატივისცემის ნიშნად, ხელი უზანგზე ედო.

არც ერთი არ დაბრუნებულა.

იმ დროის შემდეგ გრიგოლს ცოლისძმა აღარ გახსენებია.

მას აღარავისთვის არ ეცალა.

მისი ფეხსაცმელების ფაბრიკა მთელი დატვირთვით მუშაობდა.

ახალ დროებას აყოლილი თავადები ღვინით ვაჭრობდნენ, გააზნაურებული ზანდაროვი ჯარისკაცის ჩექმებით ვაჭრობდა.

ზანდაროვის სალარო ისევ გაივსო და გაიტენა, მაგრამ ჭირგამოვლილს ფხიზლად ეჭირა თვალის და ყურიც. ფრთხილი და ხელმოჭერილი გახდა.

დარდიმანდული იერი დარბაისლური გამომეტყველებით შეეცვალა.

ცოტას ლაპარაკობდა და ბევრს ისმენდა.

დიდხანს ანგარიშობდა და ნონიდა, რათა სარმის დადების საბაბი არავეისთვის არ მიეცა.

იშვიათად ნახულობდნენ მას თეატრშიც და ნადიმებზეც.

უფრო ხშირად ფეხსაცმელების ფაბრიკაში იყო და მუშა-ჯარისკაცებს ღვინის გაცლამდე ამუშავებდა.

4. ახალი აღზევა

ყველაფერი კარგია, როცა შეიძლება მოგებაც და სარგებლობაც.

ჟორჟ სანდი, „ლეონე ლეონი“

ყირიმის ომმა თბილისის მნიშვნელობა ერთბაშად გაზარდა და ამ ომის მთავარ ცენტრად გადააქცია. მეფის მთავრობამ აუარებელი ჯარი მოაყარა თბილისს. რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან განუწყვეტლივ მოედინებოდნენ ჯარები. მოდიოდნენ მცხუნვარე მზეში, წვიმაში, თოვლში, ტალახში. მობიჯებდნენ სამხრეთ რუსეთის თვალუნვდენელ ველებზე, იმიერკავკასიის უსამანო ტრამალებზე, მოლაზლაზებდნენ მთებში და კლდეებში და კლაკნილ საქართველოს სამხედრო გზაზე, მოლასლასებდნენ დიღმის ველზე, დაღლილნი, დაქანცულნი, მტვერში ამოგანგლულნი, ტალახში ამოსვრილნი და

ფეხებზე მხოლოდ ტყავის ძონძებილა რჩებოდათ. თბილისში ჯარისკაცებს ზანდაროვის ფაბრიკაში დამზადებულ ჩექმებს აცმევდნენ და ეს ფაბრიკის პატრონს იმდენ მოგებას აძლევდა, რომ მას ზოგჯერ თვალთ უბნელდებოდა და თავბრუ ეხვეოდა.

ომმა ზღვების გზები გადაკეტა. დასავლეთ ევროპიდან ახალ საქონელს აღარ იღებდნენ. ამიტომ გამდიდრებით ის მდიდრდებოდა, ვისაც ომის წინ მოზიდული საქონელი სანყოფინებში ელაგა.

ასეთებს შორის ბართლომე კურტანიძეც აღმოჩნდა. მან ზანდაროვის ნასაქცევად ნაყიდ საქონელს ცეცხლის ფასი დაადო და ერთიათად გაყიდა.

თავისი სიხარული ალაფმა მხოლოდ უფროს ვაჟს გაანდო. დასხდნენ და ერთად დიდხანს იჩურჩულეს, შინ კი კრინტი არ დასძრეს.

მაგრამ ის, რაც ბართლომემ ამით მოიგო, ნვეთი იყო ზღვაში იმასთან შედარებით, რასაც ომიანობის დროს იგი ხორბლითა და ფქვილით ვაჭრობით იგებდა.

ჯარს სურსათ-სანოვაგით ბართლომე კურტანიძე ამარაგებდა და მეიჯარადრედ გადაქცეული ახალ ქონს იკიდებდა, კიდევ უფრო მდიდრდებოდა.

გაიბადრა და გაიბლინდა, მაგრამ კისრის გვერდზე ტარებას და ბაჯბაჯით სიარულს მაინც ვერ გადაეჩვია.

ულაზათოდ ჩაცმული, შორიდან მდიდრის ტანსაცმელში გადაცმულ მე-თულუხჩეს ჰგავდა.

სამაგიეროდ, კოპნია და კრიალა ზანდაროვზე ყველას თვალი რჩებოდა.

ფულს კი ერთიანად იგებდა ძველი ვაჭარიც და ახალი ფაბრიკანტიც.

ზანდაროვს, სწორედ ამის გამო, ისევ ეჭვის ჭია გაუჩნდა.

ომი დაუსრულებელივ ვერ გაგრძელდებოდა. ჯარისკაცები ყოველთვის ვერ იმუშავებდნენ მის ფაბრიკაში. დადინჯებული და დადარბაისლებული ზანდაროვი გულს იმით იშოშმინებდა, რომ თუ ბატონყმობა არ გადავარდებოდა, მაშინ ისევ სოვდაგრობას მოჰკიდებდა ხელს.

ერთხელ ჩადენილი სისულელის მეორედ გამეორებას არ აპირებდა.

ფაბრიკაშიც და ქარვასლებშიც ფხიზლად ეჭირა თვალყური. ვაჭრის დაგე-შილი გუმანით იმის გამორკვევას ცდილობდა, თუ საით ან რის და ვის სასარგებლოდ ქროდნენ ქარები. აფრის გამლასაც ამ მიმართულებით ფიქრობდა.

რუსეთის ჯარები მარცხდებოდნენ და ბატონყმობის გაუქმების ხმებიც სულ უფრო და უფრო ძლიერდებოდა.

ზანდაროვს მხნეობა ემატებოდა.

ეჭვი თავს არ ანებებდა, მაგრამ თანდათან თავს აჯერებდა, რომ სულ რა-ღაც ათწელიწადში შავი ზღვა კასპიის ზღვას რკინიგზით დაუკავშირდებოდა.

თუ ეს ასე მოხდებოდა, მაშინ მას ვერაფერს დააკლებდნენ ძველი ჩარჩები და სოვდაგრები.

თვით მუდამ დაღვრემილი ვახტანგ ტაშირელი ისეთნაირად იყო გახალისებული, რომ ისიც რალაცას მოელოდა, ბატონყმობის მოსალოდნელი გადავარდნის მტკიცედ სწამდა და სჯეროდა.

— ამ ომმა ბევრს აუხილა თვალი, — გაცხარებით უმტკიცებდა ვახტანგ ტაშირელი ზანდაროვს, — ძველებურად ცხოვრება აღარ შეიძლება. ამას ზემოურებიც მიხვდნენ და მაგრადაც ჩაფიქრდნენ. აი, ნახავთ, ბატონო გრიგოლ! სულ მალე ბატონყმობა გაუქმდება. ქალაქი სოფლებით გაივსება. ამქრის ხელოსნების ადგილს ფაბრიკის მუშები დაიჭერენ. ცხოვრება წინ წავა. მუშათა ასოციაციები ჩვენშიაც დაარსდება.

საერთოდ ფრთხილი ზანდაროვი ბატონყმობის გაუქმების გამო კრინტს არა სძრავდა. ტაშირელს ნიაზით უგდებდა ყურს და გუნებაში ეთანხმებოდა. თუმცა მისი ნალაპარაკევიდან ბევრი რამ არ ესმოდა.

— მაგრამ ჩვენში სხვანაირადაც შეიძლება დატრიალდეს საქმე, — თქვა ტაშირელმა შინაურების წრეში, — ცხოვრებას, ადვილად შესაძლებელია, აქ გლეხი გაუძღვეს და არა მუშა. მაშინ გნამდეთ და გჯეროდეთ, ის ტანჯვა აგვცდება, რაც განათლებულმა ევროპამ გამოსცადა.

ამნაირი ქარაგმების გრიგოლს არაფერი გაეგებოდა. გატაცებით მოლაპარაკე ვახტანგს მეგობრულად უყურებდა, მაგრამ ბაგეზე ძველებურად დამცინავი ღიმილი დასთამაშებდა.

ერთხელ ქარვასლაში ვიკრიკოვმა ზანდაროვს გაულრიჭა და უთხრა:

— ომმა, გრიგოლჯან, ბევრი მოგაგებინა, ომი რომ დამთავრდება, რა უნდა ვქნათ?

— უნდა ვივაჭროთ, — დინჯად უპასუხა ზანდაროვმა.

— ჰო, აი ეგ მომნონს. ფაბრიკა-მაბრიკა რა ვაჭრის საქმეა?!

ზანდაროვმა სერიოზული სახით განუმარტა:

— კარგი ვაჭრისათვის სულერთია, ომია თუ მშვიდობა. კარგ ვაჭარს ვაჭრის ქუდი თავიდან არასდროს არ გადმოუვარდება.

— ჩემმა მზემ, კარგად არის ნათქომი, გრიგოლჯან! — შესძახა აღტაცებულმა ვიკრიკოვმა, — ეგ სიტყვა ცხოვრებული ფირუზასაგან გექნება ნასწავლი. ეგეთები მან იცოდა.

გრიგოლმა გაიცინა.

— არა. ეგ ერთი ვეზირის ცოლის ნათქვამია.

— ჰო? მაშ ეგ „შვიდევეზირიანში“ წერია?

გრიგოლს ღიმი მოადგა ბაგეზე. შესაძლებელ მეტოქეს გზებს უბნევდა და ამით ერთობოდა, მაგრამ ვაჭრის ქუდის ხსენებამ მაიკო გაახსენა. წარბი უკმაყოფილოდ შეკრა. კურტანიძეების გახსენება გუნებას უფუჭებდა. არა მარტო ბართლომეს, არამედ იმის ცოლსაც ველარ იტანდა და ახლოს აღარ ეკარებოდა.

ვერ იტანდა იმის გამო, რომ ის, მისი გაჭირვების დროს, ქმრის მხარეზე აღმოჩნდა და არა ძველი საყვარლის გვერდით.

5. ძველი დოსტაჰი

რა მოვიგვოთ და რა ნავაგვოთ?
ქალაქური სჯა-ბაასი

მაიკოს კი მის გზაზე ისევ რჩებოდა თვალი.

ძველებურად ენატრებოდა. რაც სიძულვილს ვერ ეპატიებინა, იმას სიყვარული აკეთებდა. ქმრის გამტყუნება არ შეეძლო, მაგრამ საყვარლის გამართლებასაც ცდილობდა.

ამგვარი ფიქრებით გართულ მაიკოს წინანდელზე უფრო მეტად ახარებდა თეთრი ლიზას სტუმრობა.

იმისი სუნი ეცხო, იმის სუნი ასდიოდა.

თეთრ ლიზას ნაცნობებში წინანდებურად უყვარდა ტუნტული. თავისი დოსტი მაიკო აუცილებლად უნდა ენახა და აღჯანაბადით გავსებული ბაღდადი მის მაგიდაზე გადაეშალა. სოვდაგრის გულხალისიან ქვრივს კუკნაობაც ტუნტულივით უყვარდა. აღჯანაბადს ანადგურებდა და დაუსრულებლად ყბედობდა.

მაიკოს ახლაც პირზე კლიტე ედო და ისე უგდებდა ყურს თავის ძველ დოსტს.

გაფაციცებით ისმენდა ყველაფერს, რასაც თეთრი ლიზა გრიგოლზე და იმის ცოლზე ლაპარაკობდა.

თვითონ არასოდეს არაფერს ეკითხებოდა. ათასში ერთხელ მიკიბულ-მოკიბულს რალაცას იტყოდა ან მოახლეს დაუტატანებდა და ისევ გაჩუმდებოდა ხოლმე.

მხოლოდ ერთხელ ამოიოხრა და წამოსცდა:

— რა დრო დადგა, ლიზაჯან, კაცი კაცს აღარ ენდობა და ქალი — ქალს. ვინც გიყვარს, სწორედ ის გიკლავს გულს.

— მაშ! მაშ! — დაეთანხმა თეთრი ლიზა და ყურები ცქვიტა. აღსარების მოსამენად მოემზადა, მაგრამ მაიკომ სულ სხვა მიმართულება მისცა საუბარს.

— ფულმა გაგვაფუჭა, ლიზაჯან, ფულმა გაგვაოხრა, — თქვა და ისევ წყალი ჩაიგუბა პირში.

იმედგაცრუებულმა თეთრმა ლიზამ ხელი ისევ აღჯანაბადისაკენ წაიღო. პირი ისევ ააცმაცუნა. მაიკო, აშკარად ჩანდა, არც გრიგოლის დასახელებას აპირებდა, არც თეთრ ლიზასთან ჩივილს და ცრემლების დაღვრას. მისი ნათქვამი სიტყვის უბრალო მასალად მიიღო, რასაც დედაკაცები დღეში ათასჯერ ამბობენ. აღჯანაბადი გაკვნიტა, თავი გადაიქნ-გადმოიქნია და ჭკუადაძვდარი დედაკაცის იერით წარმოთქვა:

— ეგ ეგრეა, მაიკოჯან, ფულმა ბევრი ვინმე გამოცვალა, მაგრამ ჩვენ ვერაფერი დაგვაკლო, ვერ გამოგვცვალა.

მაიკომ შეუმჩნევლად ჩაიღიმა.

— მაშ! — განაგრძო თეთრმა ლიზამ, — მდიდრის დედა ვარ, მაგრამ გრიგოლის მზემ, ჯერ ლარიბისთვის ცხვირი არ ამინევია. ეგენი, მაიკოჯან, ზარმაცები რომ არ იყვნენ, არც ლარიბები იქნებოდნენ. ფირუზა სულ ამას ამბობდა და მართალიც იყო, ის სულით განათლებული.

ფირუზას ხსენებაზე დედაბრულად ჩაბლექილი თვალიდან თავისი და-ლალივით ყალბი ცრემლი ჭრელი ხელსახოცით შეინმინდა და ისევ აღჯანაბადისაკენ წაუვიდა ხელი. ლაპარაკის საღერღელი აეშალა და აღარ გაჩერდა.

— ცხოვრების აზრი ის არის, მაიკოჯან, რომ ხალხში ხელგაშვერილი არ იდგე, ზემოდან სხვები არ დაგცქეროდნენ, — ამტკიცებდა ფირუზას ქერივი, — თორემ წუთისოფელი რა არის? ფუჭია და წარმავალი!

მაიკო სიცილს ვერ იმაგრებდა ხოლმე, როცა თეთრი ლიზა „იმ სულგანათლებულ“ ფირუზასავით ლაპარაკობდა, იმასავით შლიდა ხელებს, იმასავით ახამხამებდა თვალებს და როგორც ჭკვიან, დარბაისელ დედაკაცს შეეფერებოდა, დინჯად და აუჩქარებლად ლაპარაკობდა.

მაიკო ოდნავ გამხიარულდა, უფრო ახლოს მიჩოჩდა თეთრ ლიზასთან.

— ლიზაჯან, მღვდელივით რათა ლაპარაკობ?

თეთრ ლიზას პირი აღჯანაბადით ჰქონდა გავსებული. ერთხანს ვერაფრის თქმა ვერ მოახერხა. მერე, ძლივს გასაგონი, გაგუდული ხმით ჩაეკითხა თავის დოსტს:

— სიკვდილზე არასოდეს არ გიფიქრია, მაიკო?

— იჰ, ნეტავი შენა, ლიზაჯან! — სიცილი აუტყდა მაიკოს, — მაგისათვის სადა მცალოდა, კაცების ლოგინში ვგორაობდი.

თეთრმა ლიზამ არ გაიცინა. სერიოზული სახით სერიოზულად დასძინა.

— ყველანი მიქელ-გაბრიელის დავთარში ვწერივართ. სიკვდილს სად გავექცევით? არ გაგიგონია, მაიკო, ისიც მოკვდა, ვინც ერდოსა ხნავდაო.

უცებ ხმა გაუნყდა ყელში, შიშითა და ძრწოლით წარმოთქვა:

— სიკვდილი არც ლარიბს ერიდება, არც მდიდარს.

მაიკო მხოლოდ ახლა დააცქერდა ყურადღებით თეთრ ლიზას. შავ სახეზე რალაცნაირი სიყვითლე შეჰპარვოდა, ლილებივით დაწვრილებული თვალები შუშებივით უბრწყინავდა, ცხვირის ნესტოები გათხელებოდა, ხოლო გაცრეცილ ტუჩებზე სიცოცხლის ნიშანწყალი წაშლოდა.

„თეთრი ლიზა ავად არის!“ — გაიფიქრა მაიკომ და რატომღაც თვითონაც შეეშინდა.

კარი ოცდამეთერთმეტე

1. ომი და ადამიანები

განა ქალაქი თბილისი თავისი გარდარეული ყველიერითა,
თეატრებითა, ყივიე კარტინებითა, თავის სირბილით თავგადაგლეჯით,
თავის ვიზიტებითა, მოაცლის ვისმე?

გრიგოლ ორბელიანი

ომის მიუხედავად, ადამიანები გართობას არ იშლიდნენ. თეატრები გაჭედილი იყო. მდიდრები მეჯლისებს მართავდნენ, ლარიბები თავიანთი სახლის ბანებზე — ტაშ-ფანდურს. ნადიმს ნადიმი მისდევდა, ქეიფს — ქეიფი. ფიცხად იმართებოდა მუშტი-კრივი, არაჩვეულებრივი მხიარულებით და ღრიანცელით — ყეენობა და ბერიკაობა. გამურული, პირგათხუპნული და ნიღბებიანი ქარგლები და შეგირდები შესანიშნავად მსახიობობდნენ. მათი ყურებით მაყურებლები სიცილით იფხრინებოდნენ, რადგან განმაცვიფრებელი პრანჭვა-გრეხით ამასხარავებდნენ ყეენსა და მის ნაზირ-ვეზირებს, თავაშვებული ხტუნაობით არდგენდნენ დათვებს, მელიებს, მგლებს, ტურებს, მაჩვებსა და კურდღლებს. ხევსურულ ერბოსავით მსუყე და თუშური ყველის გუდასავით გატიკნული ყველიერი ქადების ცხოვასა, სეირნობასა და სიცილ-ხარხარში გადიოდა. დიდმარხვამდე ყველა გარეთ იყო გამოფენილი და, ვისაც გული ერჩოდა, შინ ვეღარ ჩერდებოდა. ზარბაზნების გრილისა და ხოცვა-ჟლეტის ჟამს ადამიანები თავანყვეტილ გართობებში პოულობდნენ თავდავიწყებას, რათა სიკვდილის შიში დაეთრგუნათ და სიცოცხლეს დაუოკებელი წყურვილით დასნაფებოდნენ.

ზანდაროვი ძველებურად აღარ ეტანებოდა გართობა-სანახაობას, მაგრამ თავის გამოჩენის და ხალხში ტრიალის ფასი ახლაც კარგად ახსოვდა. თუ სადმე მეფისნაცვალის გამოჩნდებოდა, თვითონაც იქ იყო დარჭობილი. ერთხანს შემოფანტული „ნაცნობ-მეგობრები“ ისევ შემოეხვივნენ გარს. აღამემნონ კენტერაძე კვლავ ლაქუციით ეგებებოდა და ფეხებში უვარდებოდა. ზანდაროვი ისევ აძლევდა მას „სამმანეთიანს“ (კენტერაძე მეფისნაცვლისა და ეგ ზარხოსის მსტოვრად ითვლებოდა და მის გალი ზიანებას ისიც ერიდებოდა), მაგრამ თუ სადმე მოიხელთებდა, მასხარასავით ათამაშებდა.

გამოვლილმა ჭირმა მას გულიც გაუქვა და გრძნობაც. აღარავინ ებრალებოდა და ვისი მორევაც შეეძლო, დაუნდობლად ანადგურებდა.

მხილებული და პანდურამოკრული არმაკ ვართანიჩი ფეხზე ვეღარ დადგა. ვილაცამ ჯერ ბაზაზის მალაზია გადაუნვა, შემდეგ — ბაყლის დუქანი, ბოლოს — სავაჭრო ფარდული და ხარახურის სანვრილმანო. თავგზადაკარგულმა

ხილის ორი გოდორი ვირს აჰკიდა, ხელის სასწორი მხარზე გაიღო, წინ გაგდებულ ვირს უკან აედევნა და ქალაქის ქუჩებში ხეტიალს შეუდგა. მუშტრებს ყვირილით ყველა სართულიდან და აივნებიდან ეპატიუებოდა. ზაფხულობით და შემოდგომაზე ხილით ვაჭრობდა, ზამთრობით — ხრამულით და ფიჩხულით.

გრიგოლ ზანდაროვი მხოლოდ ბართლომე კურტანიძეს ვერ უბედავდა რასმეს. ღონიერი იყო, ძლიერი, გაუტყეხელი. თან უკვე ისეთი შიში ჰქონდა გამოვლილი, რომ რისკსაც მოერიდა და გამარჯვების ცდუნებასაც.

ბართლომეც ხელი აიღო მასთან ომზე. ზედმეტ დავიდარაბას მოერიდა. მათ მტრობასა და სიძულვილს ახლა მხოლოდ მაიკო უხდიდა ხარკს. შინ გამოკეტილი გარეთ ფეხს აღარ დგამდა, აღარც ძველ საყვარელს ეკარებოდა, აღარც ახალ ვინმეს ეტორლიალებოდა.

გრიგოლ ზანდაროვი მთელი დღე ფეხსაცმელების ფაბრიკაში იჯდა, საღამოობით შინ თეთრ ლიზასთან ლაპარაკით ერთობოდა.

ხანდახან მამრადეების სახლში შეივლიდა და ვახტანგ ტაშირელს მასლაათს გაუბამდა ხოლმე. ლაპარაკს ბატონყმობის გადავარდნის გამო იწყებდნენ და ამითვე ამთავრებდნენ, რადგან გრიგოლ ზანდაროვს ყველაზე მეტად ეს აინტერესებდა.

ნდობით აღარავის ენდობოდა.

ოდესღაც ხელგამპლილს, სიძუნწე დასჩემდა.

მომჭირნეობით ფირუზა ზანდაროვს დაემსგავსა, სიტყვაძვირობით — ბართლომე კურტანიძეს.

მალე ქარვასლებში მისი ასავალ-დასავალი ისევე დაკარგეს, როგორც კურტანიძის ასავალ-დასავალი ჰქონდათ დაკარგული.

თეთრი ლიზა თვალებს არ უჯერებდა. გაკვირვებული შლიდა ხელებს.

— ქა, გრიგოლჯან, მურაზი რამ გაგიცივა? ეგრე რამ გამოგცვალა?

— ფირუზას ვემსგავსები, ლიზაჯან! — იცინოდა გრიგოლი.

— უიმე, უნინ დღეც გამქრობია! — შიშით პირჯვარს იწერდა თეთრი ლიზა. თან რძალს წყევლიდა, — ქა, რასაც ვფიქრობდი, სწორედ ის არ მოხდა! შენმა პატიოსანმა ცოლმა სახლში საკმევლის სუნით გაგვაბრუა, თავზე ბერები და მონოზნები დაგვახვია, გულიც გაგვინყალა და ჯიგარიც გაგვირეცხა!

— არა, ლიზაჯან, ეგ არაფერ შუაშია, — იცინოდა გრიგოლი.

— ქა, როგორ თუ არაფერ შუაშია? კაცს ცოლი ჰყავდეს და არსად არ დაჰყვებოდეს? ეკლესიის და საყდრის მეტი სხვა არაფერი აგონდებოდეს?

ქალბატონი ზანდაროვი ყოველ ცისმარე დღეს ეკლესიაში იმყოფებოდა, ხატების წინ პირქვე დამხობილი.

ყველა ეკლესიაში, ყველა მონასტერში, ყველა სამლოცველოში, ყველა ნიშთან, გზაჯვარედინებზე საღვთოს აკვლევინებდა. ღმერთს ძმის ომიდან მშვიდობით დაბრუნებას ევედრებოდა და თავაუღებლივ ლოცულობდა.

ქმარი სულ აღარ აგონდებოდა.

არც ქმარს აგონდებოდა ცოლი.

ზოგჯერ თავისდა უნებურად წვეულებებსა და ბულვარებზე თვალებით მაიკო კურტანიძეს დაეძებდა, მაგრამ ის აღარსად ჩანდა.

ერთხელ როგორღაც თეთრ ლიზას ჰკითხა;

— მაიკო რატომ აღარსად გამოჩნდა, ლიზაჯან?

თეთრმა ლიზამ ეშმაკური ღიმილი დამჭკნარ ტუჩებს შორის ჩაკეცა. გრიგოლს ყურში ჩასჩურჩულა.

— შოო, — გაიცინა გრიგოლმა, — მაშ ახალი კურტანიძე გვემატება.

— აი, ნახავ, გრიგოლჯან, — თითქმის ნიშნის მოგებით წასჩურჩულა თეთრმა ლიზამ, — თუ ჩვენი მაიკო ახლაც ბიჭს არ გამოაგორებს!

გრიგოლმა წარბები უკმაყოფილოდ შეჰყარა.

ბართლომე კურტანიძის ვაჟიანობა ისეთნაირად სწყინდა, რომ ბოლო ხანებში ჩაფიქრებული დადიოდა.

2. სიკვდილმა ზამოურაბი და ქვამოურაბი არ იცის

სიკვდილი ყველა გზაზე დადის, არავინ იცის, საიდან შემოიპარება.

ალმოსაველური ნაკვესი

ერთ საღამოს ზანდაროვს დაბნედილი თეთრი ლიზა დაახვედრეს. მოახლენი სველ ტილოებს ადებდნენ თავზე.

— რა დაგემართა, ლიზაჯან? — შეშფოთებით იკითხა გრიგოლმა.

— არაფერი, გრიგოლჯან, მალე გამივლის, დარდი ნუ გაქვს.

ზანდაროვმა ბიჭი ექიმთან აფრინა.

თეთრი ლიზა არაფერს არ იტკივებდა, მაგრამ გული უფრიალებდა, წარამარა წყალს სვამდა და წყურვილს ვერ იკლავდა. პირი უშრებოდა და სული ეხუთებოდა. გაბეზრებული ან წყალს ენაფებოდა, ან, პირგამშრალს, ყინულის ნაჭერი ედო პირში. განსაკუთრებით მაშინ ხდებოდა ცუდად, როცა აღჯანაბადს, ნუგბარს და ტკბილეულს გაუმადლრად ეტანებოდა. ექიმის რჩევით, გრიგოლმა ის ტკბილეულთან ახლოს აღარ გააკარა და მთავე შავ პურზე დასვა.

თეთრი ლიზა გაკაპასდა. გაანჩხლდა.

— გრიგოლჯან, თუ ჩემი სიკვდილი არ გინდა, აღჯანაბადი მომიტანე.

გრიგოლმა მებალის ყური გაიხადა. თეთრი ლიზას ხვეწნა-მუდარას არავითარ ანგარიშს არ უწევდა.

ჭირვეულმა ავადმყოფმა ანაზდად ხმა გაკმინდა. გაყუჩდა და გაილურსა. ერთი გროშის ფასად მოახლეებს მისთვის ჩუმად მოჰქონდათ აღჯანაბადი.

რამდენიმე დღის შემდეგ ფრონტიდან დავით გერმანოზიშვილის დალუპვის ამბავი მოვიდა. ზანდაროვის სახლში გლოვის ზარი გამეფდა. მანანა თმას იგლეჯდა და ლანვებს იხოკდა. ხალხის საჩვენებლად თეთრი ლიზაც გულ-

საკლავად იმდულრებოდა. გრიგოლმა ცოლისძმა თბილისში ჩამოასვენებინა, ლირსულად გააპატიოსნა და ლირსულად დამარხა.

დავით გერმანოზიშვილის გასვენებაზე არც ბართლომე გამოჩენილა, არც მაიკო.

ზანდაროვები შვიდზე სასაფლაოზე ნასასვლელად ემზადებოდნენ, როცა გულგახეთქილი მოახლენი გრიგოლის ოთახში შევარდნენ. თეთრი ლიზა აღჯანაბადით ხელში ნაიქცა და ველარ ადგა.

გრიგოლმა თავისი საყვარელი თეთრი ლიზას გაპატიოსნებას არაფერი დააკლო. მისთვის დიდი ხნის უცხო ცრემლიც ჩუმად შეიმშრალა, მაიკომ კი თავისი ძველი დოსტი მდულარე ცრემლებით დაიტირა.

ქალბატონ ზანდაროვს შავების ჩაცმა არ დასჭირდა, ისედაც შავები ეცვა.

ზანდაროვები და მათი სტუმრები თეთრი ლიზას ორმოცზე ისხდნენ, როცა სიონის დიდმა ზარმა დაიგუგუნა და მთელ ქალაქში ზარების რეკვა ატყდა. ყველანი ფეხზე წამოცვივდნენ. ქუჩებში ახალი ამბავი უკვე იცოდნენ. პეტერბურგიდან ხელმწიფის სიკვდილის ამბავს მოეღწია, ყველანი ხელმწიფის სიკვდილზე ლაპარაკობდნენ.

— ქა, — წამოიძახა მაიკო კურტანიძემ, — რა სუ ნაცნობები კვდებიან!

ორმოცის სტუმრებმა გაკვირვებით გადახედეს ბართლომე კურტანიძის ცოლს.

ზანდაროვს რალაც გაახსენდა და ყურადღებით დააცქერდა მაიკოს.

ფერნასულმა ვიკრიკოვმა ჯერ აქეთ-იქით ფრთხილად მიიხედ-მოიხედა, მერე გრიგოლს ყურში წასჩურჩულა:

— გრიგოლჯან, ბართლომე კურტანიძის ცოლი ხომ არ გაგიჟდა?

გრიგოლმა დააშოშმინა.

— არ გახსოვს, ქარვასლაში ერთად არა ვნახეთ ხელმწიფე? იმ დროს მაიკოც იქ იყო.

— ჰოო, — თქვა ვიკრიკოვმა და რადგან გაცინება არ შეიძლებოდა, საჭმელს ხარბად დაუნყო თვალიერება. ცივად მოხარშული დედალი ხელში აიღო და ორად გაგლიჯა.

3. პარაკლისი

ჩვენა ვგრძნობთ, მტკიცედ ვნუგეშობთ, რომ ღმერთმან ესრეთ ინება.

გიორგი ერისთავი

ხელმწიფის სიკვდილმა მთელი ქალაქი ააფორიაქა. ზემოურებმა შავები ჩაიცვეს და მგლოვიარეებად დასხდნენ. ქვემოურებს ისედაც ბევრი საფიქრბელი და სადარდებელი ჰქონდათ, ხელმწიფისათვის არ ეცალათ. მხოლოდ ღრმადმორწმუნე დედაკაცები დარბოდნენ ეკლესიებში, მუხლის ჩოქვით უვლიდნენ ხატებს და გარდაცვლილ ხელმწიფეს ღმერთს ავედრებდნენ.

ეკლესიებში პანაშვიდებს იხდიდნენ.

ვინც არ იჩოქებდა, იმათ პოლიცია თვალების ბრიალით აჩოქებდა.

მეჩეთებშიც და სინაგოგებშიც ხალხი პირქვე იყო დამხობილი.

მართლმადიდებლები მართლმადიდებლურად გლოვობდნენ, კათოლიკენი — კათოლიკურად, პროტესტანტები — პროტესტანტულად, სომხები — სომხურად, მაჰმადიანები — მაჰმადიანურად, ებრაელები — ებრაულად.

მღვდლები, პატრები, პასტორები, ტერტერები, მოლები და რაბინები ოფელში იწურებოდნენ და ღალატისით აღნიშნავდნენ გულმნუხარე მრევლის ქვეშევრდომულ გლოვასა და ვაებას.

მაგრამ გულნრფელად მხოლოდ ზემოურები ღვრიდნენ ცრემლს.

ზემოურებშიც ბევრს სევასტოპოლის დაცემა უფრო აფიქრებდა, ვიდრე ხელმწიფის სიკვდილი.

ქალაქში ათასნაირი ხმა დატრიალდა.

ჩურჩული და მითქმა-მოთქმა გახშირდა, რადგან ხმამალლა ლაპარაკს ვერავინ ბედავდა.

გლოვის ძაძებით შემოსილ ქალაქში შიშმა დაისადგურა.

ხალხი დუმდა.

სამაგიეროდ, ეკლესიების ზარები რეკდნენ დაუსრულებლად, განუწყვეტლივ სრულდებოდა ღვთისმსახურების წესები.

ნიკოლოზ I-ის და კრძალვის დღეს სამხედრო ტაძარი მღვდელმთავრებით, მღვდლებით, დიდკაცებით და დიდვაჭრებით გაივსო, ნემსი არსად ჩავარდებოდა.

ცხელოდა. ტაძარში აუარებელი კელაპტრები და სანთლები ბრდღვიალებდა. ძვირფასად შემოსილი მღვდელმთავრები და მღვდლები ხან ალისფრად ნათდებოდნენ, ხან წითლად, ხან იისფრად, ხანაც ცისფრად და ლილისფრად. გარდაცვლილ ხელმწიფეს თვითონ ეგ ზარხოსი უგებდა ანდერძს. მის ორსავე მხარეს გამწკრივებული იდგნენ ეპისკოპოსები, არქიმანდრიტები, არქიელები და დეკანოზები. ანაფორებით, სტიქარებით, ბისონებით, გინგლებით, ენქერებით, ფილონებით, ომოფორებით და ოლარებით.

უზარმაზარ, თვითმპყრობელობისა და მართლმადიდებლობის უძლეველობის სიმბოლოდ ნაგებ ტაძარში ტევა აღარ იყო. ბევრს პირჯვრის გადანერა უჭირდა. სოვდაგრის ცოლებში ჩაჭედილი მაიკო კურტანიძე ჯერ მღვდელმთავრების ყურებით გაერთო, ერთი-ორჯერ ცრემლიც გადმოაგდო, მაგრამ მერე ისეთნაირად დასცხა, რომ კინაღამ გული შეუღონდა. ძუძუებში რძე მოადგა. პირი გაუშრა. შუბლზე ოფლის კოკრები დაასხდა. სახე ბრონეულივით აუჭრელდა და გაუნითლდა. თვალები მიეხნიდა. გულისპირი დაუსველდა. პირი უნებურად გააღო, რათა ჰაერი შეესრუტა. უცებ ისეთნაირად მოდუნდა, რომ გულის ნასვლის შიშმა შეიპყრო. ნაქცევით ვერ ნაიქცეოდა, რადგან სოვდაგრის ცოლების იდაყვებს შორის იყო ჩაჭედილი. თავი როგორღაც შეიმაგრა და მხოლოდ მაშინ ამოისუნთქა შვებით, როცა უკანა რიგები შეთხელდა.

ხანგრძლივი და გაბმული ღვთისმსახურება, როგორც იქნა, დასრულდა.

თბილისის გარშემო, მთებზე, ზარბაზნებმა დაიგრიალეს.
ეგ ზარბაზნებმა ახალი ხელმწიფის მრავალჯამიერი ალაველინა.
ხალხი ნელ-ნელა დაიძალა.

ზემოურები თავიანთ ეტლებში ჩასხდნენ.

ქვაფენილზე, პოლიციელების ცოცხალი ლობის იქით მომდგარი ქვემოურები ახლომახლო ქუჩებში, ქუჩაბანდებსა და შუკებში მიიფანტ-მოიფანტნენ.

დიდვაჭრები კი თავიანთი ცოლებით იმ ქარვასლისაკენ გაემართნენ, სადაც 1837 წელს იმპერატორნი კოლოზ I-ს ისინი ზეიმით და შილინგებით მიჰგებებოდნენ.

მაიკო კურტანიძე ჯერ კუკიაზე გავარდა, აღმართი და თავისი სახლის კიბე სირბილით აირბინა, ანაპოდის ტეს ძუძუ მოანოვა, მერე სახლიდან ფაცაფუცით გამოვარდა და შუაბაზრისკენ აქლოშინებული გაიქცა.

4. ძველ ქარვასლაში

ადღევრძელეს ახალი იმპერატორი ფამილითურთ.
გაზეთის ფურცლებიდან

დიდ დარბაზში ქელების სუფრა იყო გაშლილი.

სუფრას სოვდაგრები და მათი ჯალაბობა შემოუსხდნენ.

ტოლუმბაშად თამამშევი დააყენეს.

ძველი ხელმწიფის შესანდობარს ახალი ხელმწიფის სადღევრძელო მოჰყვა.

შესანდობარის დროს სოვდაგრები ფეხზე იდგნენ და თავიანთ ბაღდადებში ტიროდნენ, სადღევრძელოს დროს კი ისევ ზეზე ნამოცვივდნენ, გახარებულებმა „ურა“ ისე დასძახეს, როგორც ეს სოვდაგრებსა და ვაჭრებს ეხერხებოდათ.

მერე იხუვლეს და გულუხვი სუფრის ნაირ-ნაირ საჭმელებს მიესივნენ, სხვადასხვანაირი ფერის ღვინოებს მიეძალნენ.

თავები მსუნაგად დახარეს.

თანდათან სახეები დაუწითლდათ.

ალაპარაკდნენ.

აყაყანდნენ.

ხელების ქნევა და ყურთმაჯების ფრიალი დაინყეს.

აქა-იქ სიცილიც გაისმა.

ვიღაცამ გადაიხარხარა, მაგრამ არავის გაჰკვირვებია.

დასაძრახი არ იყო. ძველ წესად და ადათად ითვლებოდა. იმ დროიდან მომდინარეობდა, როცა ქრისტეს ჯვარზე გაკვრის შემდეგ, გომბეშო ღვთისმშობლის ნინ სასაცილოდ გადაგორდ-გადმოგორდა და მგლოვიარე მარიამი გააცინა.

სოვდაგრები არც იდაყვებს აჩერებდნენ, არც ყბებს.

ბართლომე კურტანიძე ცოტას ჭამდა. კოვზით რაღაც გადაილო, რაღაც შეხვრიბა, რაღაც დაღეჭა, ღვინის ყლუპი გადაყლაპა და ჭამა დაამთავრა.

თავის საქმით გაერთო. გრძელ კრიალოსანს ხაფს უსწორებდა და უმაგრებდა.

ლამაზი ცოლის გვერდით გაუნძრევლად იჯდა. სერთუკზე ხელმწიფის სამი მედალი უბრწყინავდა, მაგრამ თავს არ ინონებდა. ყურადღებად გადაქცეული და დამუნჯებული თავის სკამზე უფრო იდო, ვიდრე იჯდა.

მაიკო კურტანიძეს ჭამის თავი არა ჰქონდა. პირს არაფერს აკარებდა, ანთებული თვალებით გრიგოლ ზანდაროვისკენ იყურებოდა.

ზანდაროვი ვიკრიკოვის ცოლსა და ასულს შორის ნებივრობდა (მისი მგლოვიარე ცოლი შინ იჯდა, მაგრამ ესეც რომ არ ყოფილიყო, სოვდაგრის ცოლებს შორის მანც არ გამოჩნდებოდა). ტანდაბალი ვიკრიკოვი ახოვანი ზანდაროვის გვერდით ძლივს ჩანდა, ხოლო მის ჩასუქებულ-ჩამრგვალებულ ცოლს გვერდს ერთი ბრგე და ახალგაზრდა ვაჭარი უმშვენებდა. ვიკრიკოვის ცოლი ზანდაროვს არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა. ახალგაზრდა ვაჭარს ელაციცებოდა. უკვე საკმაოდ შეზარხოშებული ლოღნოშოსფერ თვალებს ურცხვად აუუუუნებდა. მისი ასული გალურსული იჯდა, მაგრამ პირისახეზე ნარამარა ვარდისფერი ეფინებოდა. რაც უფრო ნითლდებოდა სოვდაგრის ასული, მით უფრო ედებოდა ბრინჯაოსფერი მაიკო კურტანიძის თაფლისფერ თვალებს.

სოვდაგრები თვრებოდნენ.

ილეშებოდნენ.

მთვრალეების ღრიანცელი ქარვასლის დიდი დარბაზის თალებს აზანზარებდა.

ყურთასმენა აღარ იყო.

მხოლოდ ბართლომე კურტანიძე იყურებოდა ფხიზლად და ეშმაკურად ილიმებოდა.

მისი ცოლი ისევ იქით იყურებოდა. ეჭვიანობა გულს უღრღნიდა და მოსვენებას უკარგავდა. მთვრალი სოვდაგრები გვიან დაიშალნენ.

მაიკო დაფაცურდა, რათა გრიგოლი არსად გასხლტომოდა.

გვიანლა იყო.

ვერც ქმარი დაითრია დროზე, ვერც სოვდაგრების სქელი ცოლების ჯგრო გააპო, თუმცა, ერთბაშად აჯილლად გადაქცეული, იდაყვებსაც ჩქარ-ჩქარა ამოძრავებდა და რალაცნაირად აფორიაქებული დედაკაცებს მკერდით ეჯახებოდა.

— ქა, ესეც ვიკრიკოვის ცოლივით დამთვრალა.

თავს აქნევდნენ სოვდაგრების ჯალაბები.

ქარვასლის განიერ კიბეზე გრიგოლი ვიკრიკოვის ასულს ციმციმით მოასვენებდა.

ახალგაზრდა ვაჭარი ვიკრიკოვის ცოლს უფრო მოაგორებდა, ვიდრე მოაბრძანებდა.

თვითონ ვიკრიკოვი მათ უკან ბარბაცით მოსდევდა.

მაიკომ გრიგოლისაკენ გაიწია, მაგრამ ის სოვდაგრების და მათი ჯალაბის თავების მორევში დაიკარგა და გაუჩინარდა.

5. თაფლისფართვალეზა ანაპოდისტი

ყოველნი გაზაფხულის სიტურფენი მოსპო ზამთრის ხელმან და დაასო
მას ზედ ბეჭედი სიკვდილისა.
გრიგოლ ორბელიანი, „ზამთრის ქარი გრიალებს“

შინ გულჯავრიანი და დაღლილი დაბრუნდა.

მაინც თავისებურად დატრიალდა.

ტანსაცმელი გამოიცვალა.

ხელები დაიკაპინა.

ჯერ ანაპოდისტეს აკვანზე არტახები აუყარა და ძუძუ მოანოვა, მერე ქმრის ოთახში გობი და ცივი წყლით გავსებული სათლი შეიტანა. ფეხები გობში ჩააყოფინა. მუხლისთავეებსა და წვივებზე საპონი წაუსვა. ტოლჩით წყალს უსხამდა და ისე ბანდა, როგორც ეკლესიებში მღვდლებს აღდგომის დიდხუთშაბათს მღვდელმთავარი გაშიშვლებულ ფეხებსა ჰბანს. უცებ თავი ჩაჰქინდრა, უშნოდ ჩამოცურდა ქმრის მუხლებზე, გობს თეძოთი დაეჯახა, ნახევრად ააყირავა და იატაკზე დაქცეულ საპნიან წყალში გაიშხლართა.

ბართლომე მძიმედ დაიხარა მისკენ, დააცქერდა. მის წინ მკვდარი ცოლი ეგდო. მიიხედ-მოიხედა. მაგიდაზე გადაფენილ სერთუქსა და ბალდადს მიაცქერდა. ზღაზვნით წამოდგა. მაგიდასთან მივიდა. ბალდადი ყოყმანით აიღო ხელში. ისევ მიიხედ-მოიხედა. თვალებით ძველძვულებს დაუნყო ძებნა. მერე ბალდადი მკლავზე გაჭიმა, მიცვალებულთან დაიჩოქა, ორი თითით თვალეები დაუხუჭა და ყბა ბალდადით აუხვია.

უფროს ბიჭს ჩურჩულით გადასცა ოჯახში დატრიალებული უბედურება.

რაკი მენისქვილის ნაბიჭვარმა მამას მწუხარება არ შეატყყო, არც თვითონ შეიცხადა დედის სიკვდილი.

სამაგიეროდ, ზანდაროვის ნაბიჭვრები აღრიალდნენ. გულსაკლავად ბლაოდნენ, პირისახეს ითქვიფავდნენ და თავს კედელს ურტყამდნენ.

კურტანიძეების ერთადერთი მოახლე მათი ცოდვით დაინვა და თვითონაც აზლუქუნდა.

ბართლომემ შეუღრინა და მეზობლების დასაძახებლად გარეთ გააგდო. ოსი ძიძა კი მიცვალებულთან დატოვა, რათა კატა ან კარიდან არ შემოპარულიყო, ან გაღებულ ფანჯრიდან არ გადმომძვრალიყო და მიცვალებულს არ გაჰკარებოდა.

მენისქვილის ნაბიჭვარს თვალი უყო. სარდაფში ჩავიდნენ.

ბართლომემ ოთხი ფიცარი გადმოიღო. თვალით გაზომა, ოთხ ადგილას გადახერხა და კუბოს ფიცრების გარანდვას შეუდგა.

პერანგის ამარა, ყველას მიერ მიტოვებული ანაპოდისტი აკვნიდან გადმოჩოჩდა, იატაკზე დაჯდა, ჯერ ატირდა, გაიჭაჭა, ჩაბუირდა კიდევ. მერე როცა არავინ მიხედა, თავისთვის ლულუნი გააბა, თან ილიმებოდა, ტიტველ მუცელზე ფუნჩულა თათებს იტყაპუნებდა და თაფლისფერ თვალეებს მზიარულად აფახულებდა.

კარი ოცდამეთორმეტე

1. სალდაფონი

ცეკვის ოსტატი რამ გათქმევენათ!

ა. გრიბოედოვი, „ვაი ჭკუისაგან“

ნატიფი ვორონცოვის მაგიერ მეფისნაცვლად დაყენებული ტლანქი და უხეში მურავიოვი თავისი წინამორბედის ინგლისურ პოლიტიკაზე ზიზლით ლაპარაკობდა. არც მის ინგლისურად დაგეშილ ჯაშუშებს აფასებდა დიდად.

გაუთლელმა სალდაფონმა არც კავკასიის სამხედრო შტაბის ის ოფიცრები დაინდო, რომელნიც კონტრდაზვერვაში მუშაობდნენ.

სულ ცოფებსა ჰყრიდა და უშვერი სიტყვებით ლანძღავდა მათ იმის გამო, რომ ისინი რაიმონ დე კინტელში მხოლოდ ცეკვის მასწავლებელს ხედავდნენ, ნამდვილად კი ცრუქალაბიჭი არტილერიის ოფიცერი აღმოჩნდა.

მურავიოვი ღვარძლიანად იხერხებოდა და სალონების ტყლარჭია ქალივით ენას იჩლექდა, რათა რაიმონ დე კინტო ეხსენებინა და ერთხელ კიდევ გაეკრა კლანჭი როგორც ვორონცოვისთვის, ისე ელიზავეტა ქსავერიევნასა და, განსაკუთრებით, შუაზელ დე გუფისთვის.

ამას შედეგად ის მოჰყვა, რომ ეჭვქვეშ დააყენეს ყველა ცეკვის მასწავლებელი, ვინც კი სოლოლაკელი მდიდრების ასულებს პა-დესპანს ასწავლიდა.

მურავიოვმა თბილისში პოლიციელები და სალდათები გაამრავლა.

სალდათი სალდათურად იქცეოდა.

ყაზარმებსა და სატუსალოებს უფრთხილდებოდა, კლუბებსა და თეატრებს ემტერებოდა.

უყურადღებობისა და ხელმოკლეობის გამო დაიხურა ქართული დასი, სულს ლაფავდა რუსული დრამატული თეატრი. ქართველმა არისტოკრატებმა გული ჟურნალ „ცისკარზეც“ აიყარა, მხოლოდ ოპერაში ერთობოდა და იწონებდა თავს. თავადაზნაურთა საკრებულო ბანქოს მოთამაშეებით იყო გაჭედილი, სალონები — პრეფერანსის მოთამაშეებით. პოლიტიკასა და კულტურაზე აღარავინ ლაპარაკობდა. ზემოურები დროის შესაფერისად იქცეოდნენ. თუ გუშინ ვორონცოვის მზეს ლოცულობდნენ, დღეს მურავიოვს ფეხქვეშ ეგებოდნენ. ასევე იქცეოდნენ დიდვაჭრები, რომელთაც პოლიტიკური სიტუაციის არაჩვეულებრივი ალლოც ჰქონდათ და ახალ ქარზე იალქნების გაშლის განმაცვიფრებელი უნარიც.

ომის დამთავრების შემდეგ ფეხსაცმელების ფაბრიკა ზანდაროვს დიდ მოგებას აღარ აძლევდა. ქალაქელების უმრავლესობა თათრულ ჩუსტებში

დადიოდა, ბატონყმობის უღელში შებმულ გლეხებს კი ქალამნები ეცვათ. ზემოურები პარიზულ ფეხსაცმელს ეტანებოდნენ, ხოლო უკვე საგრძნობლად გამრავლებული მოხელენი და მათი ცოლ-შვილი ზანდაროვის ფაბრიკის ფეხსაცმელს ჯერ მხოლოდ გემოს უსინჯავდნენ.

მოგებას ისევ ვაჭრული შუამავლობა, სატრანზიტო ვაჭრობა იძლეოდა.

სომეხ სოვდაგრებში ყველაზე წინ ვიკრიკოვი მიიწედა, სულ უფრო და უფრო მდიდრდებოდა, ქარვასლებს ხელსა სდებდა და ვაჭრებს შორის პირველ კაცად ხდებოდა.

თუ ზანდაროვი ფეხსაცმელების ფაბრიკა გახსნა, ვიკრიკოვი თამბაქოს ფაბრიკა წამოჭიმა.

თამბაქოს ბევრი აბოლებდა: თავადიც, აზნაურიც, ბობოლაც, ნვრილფეხა მოხელეც, გლეხიც და ხელოსანიც.

ვიკრიკოვის გამჭრიახი ჭკუა ზანდაროვი ერთხელ კიდევ შეაფასა და თან შურით და ბრაზით გამწვანდა.

შურმა და ბრაზმა ისევ სოვდაგრად აქცია, კვლავ ქარვასლებში დაატრიალა. გაფაციცებით დაიწყო გარშემო ყურება. სავაჭრო დეპოს, ქარვასლებს, დუქნებს, ბაზრებს, მაღაზიებს სულ გარშემო უტრიალებდა. ყურადღებად გადაქცეული ყველაფერს გულდასმით უკვირდებოდა, ზომავდა და ნონიდა. შემოსავალი რომ არ დაშრეტოდა, სანდო კაცი რუსეთის და დასავლეთ ევროპის ქალაქებში აფრინა, თან ავალეებდა, ყველაფერი ეყიდა, ფუფუნების ყველანაირი საგანი შეეძინა — ნელსაცხებლებიდან დაწყებული ფორტეპიანომდე.

ფეხსაცმელების ფაბრიკას წინდახედულად ბოქლომი დაადო, რადგან ბატონყმობის გაუქმებაზე, მართალია, ახლა უფრო ხშირად ლაპარაკობდნენ, ვიდრე წინათ, მაგრამ მის გადავარდნას ჯერ ბოლო მაინც არ უჩანდა.

გუშინდელი ფაბრიკანტი ახლა ქორვაჭარით გამოიყურებოდა.

ძველ ნაცნობებს იმისდა მიხედვით უკრავდა თავს, თუ ვის როგორი მდგომარეობა შეენარჩუნებინა, უფრო მეტად კი ახალსა და გავლენიან ნაცნობებს იჩენდა და მათ მოსახიბლავად ფულს დასახარჯად არ ზოგავდა.

უანგარიშოდ აღარაფერს აკეთებდა.

ხალხის აღაპარაკების აზრი და მნიშვნელობა კვლავ გაიხსენა.

ხალხის ასალაპარაკებლად ფირუზას და თეთრი ლიზას საფლავზე მდიდრული მატური ამართა. სიმდიდრით ყველგან განთქმულ ბართლომე კურტანის ცოლის საფლავს უბრალო, ქმრის ხელით უხეშად გათლილი ლოდი ედო. მალე ეს ლოდიც მაღალი ბალახით დაიფარა, რადგან მისკენ მიმავალი გზა სამუდამოდ დაივიწყა კურტანისძეების ოჯახმაც და გრიგოლ ზანდაროვიც.

ზანდაროვს გული რალაცნაირად გაუქვავდა, უგრძნობელი გახდა, ცივი, გულგრილი. თუმცა გარეგნულად ხალისიანი და მხიარული ვაჟბატონის შთაბეჭდილებას ტოვებდა. ალბათ, იმიტომ, რომ სალმიან ლიმილს პირიდან არასდროს არ იშორებდა.

მასლაათს ზემოურებსაც უბამდა და ქვემოურებსაც.

არც ფერშანგოვებს და მამრადებებს ივინყებდა.

ახლა იგი მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, თუ ვინ როდის, სად გამოადგებოდა. ვახტანგ და ქრისტიანე ტაშირელებს ვაჟიანობა მოულოცა.

ალამქმნონ კენტერადის უმუშევრად დარჩენილი სიძე თავის კანტორაში გადაწერად დააყენა. როინ ცალქალამანიძეს კალიგრაფის ხელი ჰქონდა და კარგი ორგანიზატორის ნიჭითაც გამოირჩეოდა. თვითონ კენტერაძე კი ზანდაროვმა ტაკომასხარასავით აიყოლია. ყველგან თან დაატრევედა და ყველგან ამასხარავებდა.

მეფისნაცვალს და ეგზარხოსს სახელგატეხილი მსტოვარი არ სჭირდებოდა. ამიტომ თავადი კენტერაძე ახლა „სამმანათიანის“ მაგიერ „ერთმანათიანს“ თხოულობდა. თან ყველას ერთსა და იმავეს ეუბნებოდა:

— სოფელში ბიძა მიკვდება, ბატონო. მემკვიდრეობას ვლებულობ. ერთმანათიანს ათკეცად მოგართმევთ.

ზანდაროვი ულვაშებში ილიმებოდა. სხვების გასაცინებლად „ჭორების ბოლინიას“ ეკითხებოდა:

— მართალს ამბობს ფაცუნე, მაჭატა?

— მაგისმა მზემ!

ისეთნაირად შლიდა ხელებს მაჭატა კენტერაძე, რომ გარშემო მყოფნი სიცილით იხოცებოდნენ.

მხოლოდ როინ ცალქალამანიძე ჭმუხნიდა შუბლს სიმამრის მასხარაობისა და სიდედრის ოინბაზობის გამო. თქმით არასდროს არაფერს ამბობდა. გაჩუმებული მუშაობდა. დილიდან საღამომდე ზანდაროვის დავთრებს და ნუსხებს უჯდა. საღამოობით ცოლთან ერთად „ცისკრის“ კორექტურას ასწორებდა ან საქველმოქმედო საღამოს ესწრებოდა. კომედიებს აღარ წერდა, მაგრამ ქმარ-შვილზე გადაგებულ ანას, რომელსაც პირზე ღიმილს აღარავინ ამჩნევდა, ღრმა რწმენით უმტკიცებდა, რომ ის სულ მალე კვლავ გაბრწყინდებოდა ქართული თეატრის სცენაზე.

2. პელაგია კურტანიძე

ქალი საჩიქელთან, კიდობანთან და აკვანთან უნდა იჯდეს.
ვაჭრული მუნასიბი

ზანდაროვს ვიკრიკოვის გამდიდრება ისე არა შურდა, როგორც ბართლომე კურტანიძის წარმატება.

ბართლომეც ვიკრიკოვივით მდიდრდებოდა.

ახლა მეტოქეობას ქალაქში ეს ორი ვაჭარი უწევდა ერთმანეთს.

ბართლომე კურტანიძის დავთრების და ნუსხების ასავალ-დასავალი არც ახლა იცოდა ვინმემ, ისევე ჩუმად, თავისთვის საქმობდა და ხვეტდა ფულს. კვლავინდებურად ჩუმად მიდი-მოდიოდა, მაგრამ არასდროს არაფერი გა-

მოეპარებოდა ხოლმე. ყველაფერი იცოდა, სად რა ხდებოდა, საწყობში ვის რა საქონელი ეწყობდა და რას რა ბაჟი ედო და რომელი საქონლის მაზანდა მიიწვევდა მალლა თუ დაბლა. საამისოდ მრავლად ჰყავდა დამქაშები და მსტოვრები ქარვასლებსა და ბაზრებში, მსახურებად და ნოქრებად კი მხოლოდ იმერლები დაყენებული.

მისი საქონლის ქარავნები ერთმანეთზე იყო გაბმული რედუტ-კალესა და ნიჟნი-ნოვგოროდის გზებზე.

თვითონაც თავაულებლივ მუშაობდა, დროს უქმად არ აცდენდა.

უკვე კარგად დაბერებული, მხნედ გამოიყურებოდა, მუხასავით მაგარი და ჯანგაუტეხელი იყო.

რაკი მასაც და მის ოჯახსაც მომვლელი სჭირდებოდა, ცოლი შეერთო და ამის გამო მეორედ მოხვდა ეკლესიაში.

მისი ახალი ცოლი ორმოც წელს გადაცილებული დედაკაცი იყო, ნაყვავილარი, ცხვირნისკარტა, მრუდეფეხებიანი, მაგრამ ძვალმსხვილი, ღონიერი და დაუზარელი.

დიდხანს შინაბერად ნამყოფი, საკუთარ ოჯახს ზედ დაჰკანკალებდა.

გარჯის მეტი სხვა არაფერი იცოდა.

მუხლს არც ზაფხულში ასვენებდა, არც ზამთარში.

ყოველ ცისმარე დღეს ხელსაფქვავს ატრიალებდა ან ავანდასტაში ნიორს ნაყავდა, რადგან კურტანიძეების ოჯახში ახლაც ხალიფაფას, სისირს, ცერცვს, ნივრიან დანდურს, მუხუდოს, მდულარეში მოხარშულ სიმინდს, ჭინჭარსა და ფხალს უსხდნენ, უფრო ხშირად კი ხელში პურის ნაჭრები და ხახვის თავები ეჭირათ და მაღიანად ილუკმებოდნენ.

მარტო ზამთარში, ქრისტეშობიდან დიდმარხვამდე, გამოუღეველად ჰქონდათ დაშაშხული ხორციეული და ღორის ქონი.

უნათესაო და უთვისტომო პელაგია ბედს არ ემდუროდა.

პურის კიდობნისა და საკუჭნაოს გასაღებები მას ებარა, თავისებურად ქალბატონობდა, გერებთან დედინაცვლობდა, უცხვირპირო და ავადმზირალი, გულცივად ეპყრობოდა მათ. ქმრის რიდი სახეზე ეწერა, მაგრამ დღენიადაც ცხვირჩამოშვებული და პირუთქმელი დაიარებოდა.

მხოლოდ უშნოდ აწონილ და კომშივით გაყვითლებულ, მაგრამ დიდკაცურად მოპრანჭულ უფროს გერს ეგებოდა ფეხქვეშ. ის უკვე ცალკე ცხოვრობდა, შეძლებული რაჭველი მეიჯარადრის ერთადერთ ქალზე იყო დაქორწინებული და მდიდრული მზითევით განებივრებული ზედსიძე ცხვირანეული დაბრძანდებოდა.

პერანგშემოხეული სალთი გერები კი, მისი ქმრის სახლში ფეხმოუცვლელად რომ ცხოვრობდნენ და მუქთად პურსა ჭამდნენ, ათვალწუნებული ჰყავდა, უბღვერდა და უსაქმოდ არ აჩერებდა მათ.

ისინიც ურჩობდნენ და იღრინებოდნენ.

გარჯა არ უყვარდათ და რას არ იგონებდნენ, რომ უსაქმოდ ელინცილათ და უთავბოლოდ ეტორლიალათ.

კალმით დახატული ბიჭები მეზობლების გოგოებთან დაძვრებოდნენ და შინ შესვლას აგვიანებდნენ.

მათ არც ბართლომეს მათრახის ეშინოდათ, არც დედინაცვლის ჩქმეტა-დატატანების.

პელაგია მხოლოდ უმრწემესი გერის დაჩაგვრას ახერხებდა.

პანანინა ანაპოდისტე დედინაცვალს სულ თვალებში შესცივინებდა.

ეზო-კარმიდამოში და კიბე-აივანზე გაოფლიანებული დაცუნცულეებდა.

წყალს ლიტრით მას აზიდვინებდნენ და ვინმეს დასაძახებლად წარამარა ხან ქვევით გზავნიდნენ, ხან ზევით.

უკანალიც უჩანდა, კონკებიც ეკიდა, ილღებოდა კიდეც, მაგრამ სულ პირგაღიმებული დარბოდა. ისეთი საყვარელი, გულმისასვლელი ბიჭი იყო, რომ ბევრი მეზობელი, განსაკუთრებით კი ის, ვისაც მაიკო კურტანიძე ჯერ ისევ ახსოვდა, ხელში იტაცებდა, ყელზე ეხვეოდა და თაფლისფერ თვალებს დიდხანს, დიდხანს უკოცნიდა.

ბართლომე სხვა მხრივაც იყო კმაყოფილი.

მისი ახალი ცოლი მაიკოსავით არც ძვირფას ტანსაცმელს თხოულობდა, არც ფერ-უმარილს და არც ვარდისწყალს.

ცოლ-ქმარი ერთ ტახტზე იწვა, მაგრამ შრომით ქანცგანყვეტილებს მკვდარივით ეძინათ.

ზანდაროვმა იცოდა, რომ ბართლომე კურტანიძეს ვერსაიდან ვერ მოუდგებოდა, ამიტომ ისევ ვიკრიკოვის ვაჭრობის დაზვერვა გადანყვიტა და იმის სახლის კარს მიადგა.

3. სათენიკა

ახ, რა პასაჟია!

ნ. გოგოლი, „რევიზორი“

შინ არც ვიკრიკოვი დახვდა, არც მისი ცოლი.

კარი ვიკრიკოვის ასულმა გაუღო, გასათხოვარმა სათენიკმა.

სოვდაგრის ქალმა ლამაზ ზანდაროვს შინაურულად შესცინა და ყველაზე განმარტოებულ ოთახში შეიპატიჟა.

ოსმალურ ტახტზე ჩამოსხდნენ და ერთმანეთს გაუღიმეს.

ახლომახლო არავინ ჩანდა.

არც ფეხის ხმა ისმოდა, არც ლაპარაკი.

მოახლენი და მსახურები სადღაც გაკრეფილიყვნენ.

— მარტო ხარ, სათენიკ? — ყასიდად ჰკითხა ზანდაროვმა.

— მარტო ვარ, ბატონო გრიგოლ.

— მამაშენის ნახვა მინდოდა, სათენიკ. ვნანობ, რომ შინ არ დამხვდა.

— დასაზნებელი რა არის? დედაც და მამაც ნათესავეებში წავიდნენ, გვიან დაბრუნდებიან.

ზანდაროვმა კარგად მიიხედა-მოიხედა გარშემო.

სათენიკმა გაუცინა:

— თუ მე არ დავუძახე, აქ არავინ მოვა.

ზანდაროვი ჯერ ცნობისმოყვარეობით დააცქერდა ჩასუქებულ გოგოს, მერე ნიკაპზე ორი თითი მოუცაცუნა. სათენიკმა არ იუცხოვა, არც შეკრთა, არც დაიბნა, თვითონაც შესცინა და გაეთამაშა, თავის ხალებიანი ლოყა უფრო ახლოს მიუშვირა, გრძელი მარგალიტის საყურე გამომწვევად შეათამაშა, დიდრონი ტუჩები ვნებიანად გახლიჩა.

ზანდაროვმა ხელი მოხვია და ხალებიანი ლოყა დაუკოცნა.

სათენიკმა სწრაფად გაიძრო ფოსტლები, ტახტზე მოიკეცა და ჯერ ისევ დინჯად მაცქერალ, მოლიმარ ზანდაროვს მიეკრო და მის ბაგეს მსუნაგად დაენაფა, მერე თავის ცხელი, დიდრონი ტუჩები მისი მარჯვენა ყურისაკენ გააპარა, დაუკოცნავი არ გაუშვა არც მისი ლამაზი თვალ-წამწამი, არც ნათელი შუბლი, არც მაგარი ქოჩორი, არც ღონიერი კისერი, მოეხვია და მიეტიმასნა.

ზანდაროვს ბაგეზე ღიმილი გაუქრა, მაგრამ მყისვე მოაგონდა, რომ მდიდარი სოვდაგრის დედისერთაასული ქალწული და გასათხოვარი იყო, უსიამოვნო შედეგს, ხალხის დაღდაღანს და სოვდაგრულ შარს მოერიდა, თავს ლაგამი ამოსდო და მხოლოდ უბრალო ლაციცით დაკმაყოფილდა.

სოვდაგრის ასული კი სულ უფრო და უფრო ხელდებოდა, საყელო გადაიღელა, მუხლის თავები გაიშიშვლა და ტახტის ბალიშებსა და მუთაქებზე დაეშვა.

ზანდაროვმა ხელი შეაშველა, ისევ თავისაკენ მიიზიდა, თავი დაახრევინა, კულულები გადაუნია და მის კისერს საკოცნელად დაეკონა.

ოდნავ გაკვირვებული სათენიკა გაინაბა, გრიგოლი მის კისერს ტუჩს აღარ ამორებდა, ნელ-ნელა ელამუნებოდა გატრუნულ ქალს, რომელიც უკვე უკმაყოფილოდ იშმუშნებოდა.

ასეთ ყოფაში დაადგა მათ თავზე ვიკრიკოვის ცოლი.

— ქა, ეს რა არის? — შესძახა ოჯახის დიასახლისმა ისეთნაირად, რომ მის ხმაში გაჯავრების ნატამალიც არ გაისმა, — ორთაჭალა სოვდაგრის სახლში გადმოიტანეთ?

თავზარდაცემულ ზანდაროვს მკლავი სოვდაგრის ასულის მხრებზე შერჩა.

— ახლავე აქედან დაიკარგე, შე დედ-მამის შემარცხვენელო, შენა! — გაუნყრა ქალს ვიკრიკოვის ცოლი.

სათენიკა ზოზინით წამოდგა. ფოსტლები ფეხით მოძებნა, კაბის ჩამოვარდნილი უბე დაუდევრად გაისწორა, მხრები ოდნავ აიჩეჩა და ოთახიდან არხეინად გავიდა.

4. მიმცინას გამცინა უნდა

ვაჭრის ცოლი — ვაჭარია.
გაბრიელ სუნდუკიანი, „დაქცეული ოჯახი“

ვიკრიკოვის ცოლი ტახტზე ზანდაროვის გვერდით ჩამოჯდა.

— რა იყო, გრიგოლ, რაზე გარჯილხარ?

გაკვირვებულმა ზანდაროვმა ხმა ვერ ამოიღო, ენა უარესად დაემა.

არც უწყნებოდნენ, არც უჯავრდებოდნენ, საყვედურსაც კი არ ეუბნებოდნენ. პირიქით, მისი ყოფილი საყვარლის ხმაში რალაცნაირი სილბო და თანაგრძნობის კილო გაისმა.

დუმილი ისევ ვიკრიკოვის ცოლმა დაარღვია, არაფრის მთქმელი საყვედურით წარმოთქვა:

— შე კაი კაცო, პატარა ხომ არა ხარ, ან მოახლეს უნდა მოერიდო, ან მსახურს! ზანდაროვმა თავის გამართლება ვერ მოახერხა.

გაჩუმებული იჯდა.

ისევ ვიკრიკოვის ცოლმა დაიწყო ლაპარაკი.

— ჩემი ლოთბაზარა ქმარი გამოთვრა და ნათესავებში დარჩა, მე იქ გული აღარ დამიდგა და ადრე წამოვედი. სწორედ რომ დროზე მოგისწარით. ძალიან ხომ არ აპყევით ერთმანეთს, გრიგოლ?

გრიგოლმა ყველაფერი დაიფიცა, რომ ასეთი რამ მას აზრადაც და ფიქრადაც არ მოსვლია. მხოლოდ...

— კარგი, კარგი, — სიცილით შეანყვეტინა ვიკრიკოვის ცოლმა, — ამდენს რად ფიცულობ? მჯერა, განა არა მჯერა! ჭკვიანი კაცი ხარ, შარს ადვილად არ გადაეკიდები.

დაფიქრდა და განაგრძო.

— თუმცა, თავისუფალი კაცი რომ იყო, სიძედ ვინ დაგინუნებდა? ჯანი გავარდეს, ქვრივი მაინც იყო.

— ეგ ღმერთზეა დამოკიდებული! — დაუფიქრებლად ჩაილაპარაკა გრიგოლმა, — თუ დავქვრივდი, სათენიკს ხელიდან არ გავუშვებ.

— ვნახოთ, ვნახოთ! — სერიოზულად უპასუხა ვიკრიკოვის ცოლმა, — აპრილი და აპრიპანი.

ზანდაროვი უცებ გონზე მოვიდა, მყისვე მიხვდა, რომ უნებურად რალაც სისულელე წამოროშა და ამ სულელურად ნათქვამის გამოსწორება მოინდომა.

— სათენიკას ხანი ემატება, შინ გიბერდებათ, რატომ არ თხოვდება ან არ ათხოვებთ?

ვიკრიკოვის ცოლმა გულგრილად წარმოთქვა:

— ეგ არაფერი, მდიდარი სოვდაგრის ქალია, ბედი არ შეეკვრება. მაშ! ესეც იცოდე, გახვრეტილი მძივი ძირს არ დაეცემა.

ზანდაროვმა წარბი ასწია. ქარაგმულად ნათქვამის აზრი მისთვის მყისვე გასაგები გახდა.

— უარს ვინ ეტყვის! — განაგრძობდა ვიკრიკოვის ცოლი, — ჯერ რად უნდა გათხოვება? ისიამოვნოს და გაიხაროს! მოსახდენი რომ მოგეხდინა, ეგეც არაფერი, სათვალავს სათვალავი მიემატებოდა. აი ნახავ, თუ ჩემმა ქალმა საყვედური არ მითხრას, რომ შინ უდროოდ დროს დაებრუნდი. მაშ! მაშ! მთელმა დუნია მ რომ გაიგოს მაგის ამბავი, უარს მაინც არავინ ეტყვის, მდიდარი სო-
ვდაგრის ქალს ვინ დაინუნებს? ჩემი ქმარი ფულს ნვიმა-წყალივით ეზიდება, მაგის ღუქნებს, მალაზიებს, სახლებს თუ სიმდიდრეს ვინ მოსთვლის? მაგრამ კაცმა რომ თქვას, სიძედ მაინც შენისთანა კაცი მერჩივნა.

ზანდაროვს ქება ესიამოვნა, მაგრამ ნათქვამიდან შორს დაიჭირა თავი.

— ქვრივიც რომ ვიყო, მაინც სათენიკას ყადრი არა ვარ, ხნიერი კაცი ვარ.

— აბა, ეგ რა მიზეზია, გრიგოლ? ჩემი ქმარი ჩემზე ოცი წლით უფროსია. რა ვუყოთ მერე? განა კარგი ოჯახი არა გვაქვს? ეგ თუ არ გამომადგა, მე ხომ გამოვადექი სხვებს. ბეჭედს, თუ ძალიან არ დაგავინყდი, შენც დამიკრავ!

ორივემ გულიანად გაიცინა.

— ჩემი ქმარი რით არის დასაწინი? ქმარი საყვარელი ხომ არ არის? კაცი, გრიგოლჯან, სახლის სტუმარია. უნდა მოიტანოს და ოჯახი გაავსოს. ეგ არის და ეგ! სოვდაგარ ვიკრიკოვის ამბავი კი ქალაქში ყველამ კარგად იცის. საქოს თუ ვინმე წინ დაუდგება, ისევ იმერელი ბართლომე კურტანიძე.

ზანდაროვმა უკმაყოფილოდ შეჭმუხნა შუბლი.

— სომეხ ვაჭრებს მარტო იმერლების უნდა გვეშინოდეს, — განაგრძო ქადა-
გად დაცემულმა ვიკრიკოვის ცოლმა, — ქართლელ-კახელები გუთანს თავს არ გაანებებენ, ურმიდან არ ჩამოვლენ, დახლში არ ჩადგებიან. იმერლებმა კი, არ ვიცი, სად ისწავლეს ვაჭრობა. რალა შორს წავიდეთ, ბართლომე კურტანიძის მაგალითი წინ არა გვაქვს?

— ეგ იგავეები რად მოიტანე, ხანუმ?

— იმიტომ, რომ სოვდაგარ ვიკრიკოვის სახლში შენ ტყუილ-უბრალოდ არ მოხვიდოდი. მე რომ აღარ გახსოვარ, დიდი ხანია ვიცი. ერთხელ გაგაჯავრე, მაგრამ დათხოვნით როდის დაგიტხოვე? სოვდაგარის ცოლი ვარ, ქმრის ქონებას ვუფრთხილდები, შენ კი მაშინ ჩემი ქმრის ხარჯზე შენი საქმის გამოსწორება მოინდომე. განა ასე არ იყო, გრიგოლ? ვიცი, ახლაც ეს გიდევს გუნებაში, მაგრამ ახლა ისევ ფეხზე დამდგარი კაცი ხარ, კოტრობა არ მოგეღის. მადლობა ღმერთს, რომ აჩქარებამ მალე ჭკუა გასწავლა. მართალია, შენი სიმდიდრით ვერც საქო ვი-
კრიკოვთან მოხვალ და ვერც ბართლომე კურტანიძესთან, მაგრამ მაინც მდიდარ კაცად ითვლები, არც ჭკუა გაკლია და ამათ დღეს თუ არა, ხვალ მაინც დაენევი. მეტი რა გითხრა? რისთვისაც აქ მოსულხარ, იმის პასუხი უკვე დაგახვედრე.

ზანდაროვი უკმაყოფილოდ შეიმშუშნა. არ უყვარდა, როცა მას ბართლომე კურტანიძეზე დაბლა აყენებდნენ.

— ჩემგან რა გინდა, ხანუმ?

ვიკრიკოვის ცოლმა სერიოზული გამომეტყველებით დაუბრუნა.

— არ გაგიგონია, ნათქვამია, მიმცინას მამცია უნდაო?

- ვერ გავიგე?
- გაუგებარი რა არის, გრიგოლ?
- ერთი პირი უნდა გვექონდეს, სოვდაგარ ვიკრიკოს მხარი უნდა აუბა, ბართლომე კურტანიძეს ერთად ძირი უნდა გამოუთხაროთ.
- ბართლომე კურტანიძის ნაქცევა ადვილი არ არის.
- შენ რა გინდა? შენ ოღონდ საქოს მხარი მიეცი.
- ზანდაროვმა ითაკილა.
- შეგირდობა ჩემი ხელობა არ არის.
- რა ვქნა, შეგირდობას ვინა გთხოვს? შენ რისთვისაც აქა ხარ მოსული, იმაზე ხელი აიღე! არ გამოვა! ძალიანაც რომ მოინდომო, სოვდაგარ ვიკრიკოს ვერსაიდან ვერ მიუდგები. ისევ ისა სჯობს, ჩვენ მოგვიდგე და ბართლომე კურტანიძე საიდანაც არ მოთრეულა, ისევ იქით წავაბრძანოთ! მაშ! მაშ! — ვიკრიკოვის ცოლმა გაიცინა და მხიარულად დაუმატა, — ამასობაში შეიძლება დაქვრივდე კიდევ, სათენიკას ცოტას კიდევ მოვაცდევინებ.
- ტაში შემოჰკრა და თავის ქალს გასძახა.
- სათენიკ! გოგოს უთხარი ხილი, ყავა და ნუგბარი შემოგვიტანოს.
- გრიგოლ ზანდაროვი შინ უგუნებოდ დაბრუნდა.

5. ზიზლი

ზიზლი განშორების ნადილს აჩქარებს.

ძველი რვეულიდან

მისი სახლის დიდ ბაღში ფანჩატურის მრგვალი ქვის მაგიდასთან ქალბატონი ზანდაროვი თავის ასულებთან ერთად იჯდა და რალაცას ქარგავდა. მხრებზე თხელი და მსუბუქი ბიალონი წამოესხა, რადგან, მზიანი დარის მოუხედავად, საკმაოდ გრილოდა. ბავშვები დედოფალებს ეთამაშებოდნენ და თავისთვის ტიტინებდნენ. ქალბატონი ხელსაქმით იყო გართული და ეზოს უკვე ნაქარგ ხაზებს, გარდიგარდმოდ რომ იშლებოდნენ და კუთხეებში ხვირასავით იყვნენ ჩანწული, გულმოდგინედ უკვირდებოდა. წითელი აგურის დანაყილ ხრეშზე ფეხის ხმა რომ მოესმა, თავი მალლა აიღო, სახე გაუბრწყინდა, ზედ ბედნიერების ნათელი მოეფინა, ქმარს წვრილი მწვანე ფოთლებიდან შემოსცინა და ალერსიანად შემოსძახა:

— სადილად რად დააგვიანე, გრიგოლ? ყველას გული ლოდინით დაგველია და შიმშილი გადაგვივარდა.

გრიგოლმა ცოლს ხმა არ გასცა, დაფიქრებულმა განაგრძო გზა.

ოქნავ შემოფოთებული მანანა ფეხზე წამოდგა, ნაქსოვ-ნაქარგი, ყაისნალები და აბრეშუმის ძაფის გორგალი კალათიდან დაბლა დაუგორდა, ცალ მხარეზე ბიალონი უშნოდ დაეკიდა. ქმარს ჯერ გაკვირვებული უყურებდა, მერე უკან დაედევნა.

გრიგოლი სადარბაზო კარში გაუჩინარდა.

მანანას ფერმა გადაჰკრა.

ასე უკმეხად მისი ქმარი პირველად იქცეოდა.

ნაბიჯს აუჩქარა.

— უკან მას მორიდებით გაჰყვა ოთხი პატარა გოგონა, რომელთაც მამის ალერსი ენატრებოდათ და მის დანახვაზე რატომღაც შიშით კრთებოდნენ.

როცა გრიგოლ ზანდაროვმა მძიმე ნოხით დაგმანულ მარმარილოს განიერ კიბეზე ფეხი შედგა, ოქროსვარაყიან სურათებს, ბრინჯაოს ქანდაკებებს და ჭერამდე აზიდულ უშველებელ სარკეებს თვალი შეავლო, გული რალაცნაირად შეეკუმშა.

„ვის დარჩება ეს სიმდიდრე?“ — ერთხელ კიდევ გაუელვა მას თავში.

უკან მოიხედა.

კიბეზე მისი ცოლი ჩქარი ნაბიჯით ამოდიოდა, თითქმის მორბოდა.

დედას უკან ოთხი დამფრთხალი გოგონა მოსდევდა.

„ამათ ქმრებს, ამათ ქმრებს“, — ჯიუტად გაიმეორა მან.

დაქვრივების აზრმა ელვასავით გაურბინა თავში და კიბეზე ამომავალ ქალს ზიზლით გადმოხედა.

ცოლი სულ უფრო და უფრო უახლოვდებოდა მას, შემკრთალი, აღელვებული და გაოცებული.

„მიმციას მამცია უნდა“, — გაახსენდა შუბლშეჭმუნხილ სოვდაგარს ვიკრიკოვის ცოლის ნათქვამი, — ამ ქალს კი ჩემთვის არაფერი არ მოუცია, სულ არაფერი. არც ბედნიერება, არც სიხარული, არც სიყვარული, ამოდენა სიმდიდრის მემკვიდრე, სულ არაფერი“.

შუბლის ნაოჭები ნელ-ნელა გახსნა, რათა აღელვებული ცოლისთვის ჩვეულებრივი, დიდი ხნის წინათ დაზეპირებული ღიმილი შეეგებებინა.

— რა იყო, გრიგოლ, რა მოხდა? — ჩახლეჩილი ხმით მიაძახა ცოლმა.

— არაფერი, სულო, დაღლილი ვარ და ძილისათვის თავი მიკვდება.

ქალბატონმა ზანდაროვმა ერთბაშად გამოიღარა. დავით გერმანოზიშვილის „სულოს“ ბატონი ზანდაროვი ისეთი ალერსით წარმოთქვამდა ხოლმე, რომ მისი განებივრებული ცოლი მასში იოტისოდენა სიყალბესაც ვერ ამჩნევდა.

6. ნიშნა

— არა, არა, რა ვქნა, არ მახსოვს.

იპოლიტ ნიევი, „ოთხმოცწლიანის აღსარება“

იმ დღეს ცოლ-ქმარი გაჩაღებული ბუხრის წინ დაბალ ფლორენციულ სკამებზე ისხდნენ.

მსახურს უნდოდა მალალ ფანჯრებზე ფარდების ჩამოშვება, მაგრამ ბატონმა აუკრძალა და უბრძანა, შანდალზე სანთლები აენთო და ბუხრის თავზე დაედგა.

გარეთ ბინდბუნდი დგებოდა.

ოთახში თანდათან ბნელდებოდა.

— ნურც სააქაოსა და ნურც საიქიოსო, — ნამოიძახა მანანამ და მხიარულად მოლუდლუდე ბუხრისაკენ ხელები გაიშვირა. ხელისგულში დაამთქნარა, პირჯვარი სწრაფად გამოისახა, თავი ქმრის მარჯვენა მხარზე მისდო, თვალები მილულა, ტანში კატასავით აინურა და ლამაზად მოქარგულ ქოშებში ნარდგმული პანია ფეხები მოგიზგიზე ბუხრის ცეცხლს მოუშვირა; ყავისფერ მარმარილოთი მოშანდაკებულ ინგლისურ ბუხარში თუჯის მაღალი შავი მაყალი იდგა, ცხოველებისა და ურჩხულების ქანდაკებებით შემკული. ხმელი რცხილა საამურად ტკაცუნობდა და ცეცხლის ნითელი ალი, თუჯის მაყალს ირგვლივ რომ ეხვეოდა და ლოკავდა, მანანაზე დამამშვიდებლად მოქმედებდა და ოცნებას უღვიძებდა.

გარეთ კოკისპირულად წვიმდა.

დაღვრემილი ზანდაროვი წვიმის ხმაურს ყურს უგდებდა, შუბლშეკრული ხან ბუხრის ცეცხლს აცქერდებოდა, ხან ცოლის ლამაზ ქოშებს.

გარეთ წვიმა მატულობდა და ზანდაროვის შუბლზე გრძელი ნაოჭი სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა, დიდდებოდა და ფართოვდებოდა.

ბნელი ღამე დაბმული მხეცივით ბობოქრობდა, მყუდრო ოთახში კი მაგიდის ძველებური საათი ტიკტიკებდა და დროგამოშვებით წყნარად რეკდა.

მანანამ ტკბილად ჩასთვლიდა.

ანაზდად გრიგოლმა მარჯვენა მხარი დაბლა დასწია, თითქოს ცოლის თავმა დაუძიმაო და ისე ღონივრად შეაქანა, რომ უცებ გამოფხიზლებულმა მანანამ განზე გაიწია და შემკრთალმა ჰკითხა:

— რა ვქნა, რა დაგემართა?

— არაფერი, — მშვიდად მიუგო გრიგოლმა, — ფიქრმა გამიტაცა.

— რაზე ფიქრობდი?! — ნიაზით ჩაეკითხა ცოლი.

— ძველ ამბებზე. ამაღამაც ისე წვიმს, როგორც იმ ღამეს წვიმდა, — გრიგოლს ხმა გაეზარა, — სწორედ ისე, როგორც იმ ბნელ შემოდგომის ღამეს.

— რას ამბობ, რომელ ღამეს?

— ეს ოცდახუთი წლის წინათ მოხდა, შენ საიდან გეცოდინება?

— ოცდახუთი წლის წინათ, — ხანდაზმული დედაკაცის სინანულით წარმოთქვა მანანამ, — მე ყმანვილი და ლამაზი ქალი ვიყავი.

ზანდაროვი ჯიქურად მოტრიალდა მისკენ.

ყოყმანი დასძლია და ცივად მიუგო:

— ვიცი.

— განა შენ მე მიცნობდი?

— ჰო. გიცნობდი.

ქმარმა ირიბული მზერით შეათვალიერა ცოლი და რატომღაც გაეცინა.

ეს მოულოდნელი სიცილი ცოლმა აღერისის გამოძახილად მიიღო. ცათაფრენა შეუდგა, რადგან მხოლოდ საკუთარ თავს უტყდებოდა, რომ ქმარი თავდავინწყებით უყვარდა. გაელაცინა და თვითონაც გადაიკისკისა.

ერთხანს ერთმანეთს მხიარულად უყურებდნენ.

— სადა მნახე პირველად? — ჰკითხა ბოლოს ცნობისმოყვარეობით შეკ-
ყობილმა ცოლმა.

— პირველად? ჰმ... პირველად?! ჰო, გამახსენდა. მამადავითის გალავანში.
მაშინ შენ კენჭი მიაკარი ტაძრის კედელს.

ცოლს თვალები გაუბრწყინდა.

— იმ დროს მე საბედოს ძებნაში ვიყავი. რას არ იზამს ყმანვილი ქალის
ჭკუა? ცისმარე დღეს ქალაღდს ვაშლევინებდი გამდელსა და მარჩიელებს.
მამადავითშიც ამიტომ ავდიოდი, — მანანა ჩაფიქრდა და ქმარი ყურადღებით
შეათვალიერა, — იქ ძალიან ბევრი ლამაზი ყმანვილი ვნახე, მაგრამ შენისთანა
არც ერთი არ იყო... რა ვქნა, ვერ გიგონებ ან არ მაგონდები, — თქვა და აღტა-
ცებით შესძახა, — შენ ძალიან ლამაზი კაცი ხარ, გრიგოლ!

გრიგოლმა ისევ გაიცინა. მანანამ კი კისკისით იკითხა:

— უკან ხომ არ დამედევნი?

— ამას ვერ გავბედავდი.

კბილებს შორის გამოცრა გრიგოლმა.

მანანამ ქმარს კილოს გამოცვლა ვერ შეამჩნია და კისკისითვე განაგრძო:

— ოჰო! მორცხვობის გამო ხომ არა?! ეგ არის, დაგიჯერე! განა ერთხელ,
ყველიერში მთელი დღე არ დამედევდი?

— არა, ამას ვერ გავბედავდი!

— რატომ? აზნაურობა გიშლიდა ხელსა?

— არა. ეს არ იყო მიზეზი.

— მაშ გულგრილად გამანებე თავი? — გაბუტვით ჰკითხა ცოლმა, — და-
ვიჯერო, მეორედ აღარსად მნახე?

— როგორ არა. ცოტა ხნის შემდეგ ქუჩაში შეგხვდი.

— ქუჩაში?

— ჰო, ქუჩაში.

— ქუჩაში რა გინდოდა? რას აკეთებდი?

— კოკისპირულად წვიმდა. მე კი ქუჩაში თავლია ვიდექი და ვინუნებოდი.

— მერე რა ძალა გადგა? რაზე ინუნებოდი?

გრიგოლი გაჩუმდა. კვლავ ყოყმანი დაეტყო. ფანჯრისაკენ გაიხედა. მა-
ლალი ფანჯრების მინებს წვიმის ჩქერები გაჩქარებით ესხმოდნენ ზედ და
შემზარავად აზრიალებდნენ.

— უჰ! რანაირად წვიმს! — ნამოიძახა გრიგოლმა.

— რას ჩააცვივდი ამ წვიმას?

გაბრაზებით შეანყვეტინა მას სიტყვა გაღიზიანებულმა ცოლმა და თან ში-
შით შეათვალიერა, ჩემს ქმარს ძველმა ზნემ ხომ არ მოუარაო, მაგრამ მაშინვე
დამშვიდდა, რაკი მოაგონდა, რომ კნეინა გოსტაშაბიშვილი მკვდარი იყო და
იმის თილისმა მის ქმარს წვიმიან ამინდში დარდს ველარ აუშლიდა.

7. გლახა

მე ისიც კი არ ვიცი, ნამდვილად მას ეკუთვნის თუ არა სახელი,
რომელსაც იგი ატარებს.
ჟორჟ სანდი, „ლეონე ლეონი“

გრიგოლ ზანდაროვს ამ დროს ფირუზას ფერხთით გაგორებული ფერშან-გოვი აგონდებოდა და ისეთი სახე გაუხდა, რომ მანანა კვლავ ყურადღებით დააქერდა და მზრუნველი ცოლის კილოთი უთხრა:

— რა გემართება? ეგრე რად მიცქერი? მითხარი, რა განუხებს, უფალო ჩემო! თავის ან მუცლის ტკივილი ხომ არ აგივარდა? თუ ავათა ხარ, მითხარი, მსახურს ექიმთან გავგზავნი. ოჰ, რომ იცოდე, რანაირი სახე გაქვს და რა ფერი გადევს!

ზანდაროვმა ყურადღება არ მიაქცია ცოლის სიტყვებს, ზედაც არ შეხედა და დაბალი, ძალზე დაბალი, შემპარავის ხმით მარცვალ-მარცვალ წარმოთქვა:

— ეს წვიმა გონებას მირევს... მინდა, ყური მოვუყურო იმის ხმაურს, მაგრამ მაინც მესმის... ვიცი, გაჩაღებული ბუხრის წინა ვზივარ, ცეცხლს ვუყურებ, მაგრამ წვიმა ზედ დამდის... მინდა დავემალო, მაგრამ ყველგან თან დამდევს... ოჰ, ნეტავი მსახურს რატომ ნება არ მივეცი ფანჯრებზე ფარდები ჩამოეფარებინა... წვიმა ლამის სახლში შემოგვივარდეს... წვიმა არ მასვენებს, წვიმა მტანჯავს, წვიმა იმ წყეულ ლამეს მაგონებს, როცა იმ ქალმა... გუშინდელი დღესავით მახსოვს იმ ქალის სიცილ-კისკისი, დამცინავი სიტყვები... აჩუ! აჩუ!

მანანას თვალები დაუდიდრონდა.

— ვინ ქალი? რომელ ქალზე ლაპარაკობ?

— ის ქალი შენა გგავს! — მიახალა უცებ გრიგოლმა

— მე?

— ჰო, შენ, შენა!

გრიგოლი სკამიდან წამოდგა და დაღლილივით კედელს მიეყუდა.

— ერთხელ, — განაგრძო მან გაბზარული ხმით, — მას შემდეგ ოცდახუთი წელიწადი იქნება გასული, კოკისპირულად წვიმდა. ქუჩები ტალახითა და ლაფით გაივსო. იმ ლამეს მე ერთმა ლამაზმა და ყმანვილმა ქალმა დამიქირავა და თითქოს ცხენი ვყოფილიყავი, მხარზე შემაჯდა, რათა ფეხსაცმელები წვიმის წყალში არ დასველებოდა.

— შენა? მილიონერი?

მანანას სასაცილოდ არ ეყო ეს ამბავი.

— ვითომ მონყალებას თხოულობდი? ქუჩა-ქუჩა დანანალებდი და გამვლელ-გამომვლელს ხელს უშვერდი? უფალი ზანდაროვი მათხოვრის გუდით? ვის შეუძლია წარმოიდგინოს? ან ეგ ხუმრობა რად გჭირდება?

— დამიჯერე, გლახა ვიყავი. იმ ლამეს მთანმინდის უბანში მოვხვდი და წვიმას თავი ერთი სახლის აივანთან შევაფარე. იმ სახლიდან ვილაც კაცი გამოვიდა, ეტყობოდა მსახური იყო. მომიახლოვდა და მითხრა: „ჩემი ახალგაზრდა ქალბატონი როზენის სასახლეში არის დაპატიჟებული, შენ ის მხარზე

უნდა შეისვა და ვინძლო ალაგზე ისე მიიყვანო, რომ იმის ფეხსაცმელს ერთი წინწკალიც არ დაეცესო". ძალღივით მშობდა და დავთანხმდი. ის კეკლუცი ერთი აფიცრის დახმარებით შემაჯდა მხარზე, მაგრამ გზაში დაცინვით ამიკლო და ისე მეპყრობოდა, როგორც პირუტყვს... აჩუ!

შესძახა გრიგოლმა და ცოლს გამომცდელად დააცქერდა. რაკი საბედისწერო ნაბიჯი უკვე გადადგმული იყო, ახლა მას მხოლოდ ის აინტერესებდა, როგორ იმოქმედებდა ეს მის ცოლზე. ამ ფიქრმა კვლავ თვალწინ დაუყენა ფირუზა ზანდაროვის ფერხთით გაგორებული ფერშანგოვი.

მისი ცოლი ჯერ ისევ ბედნიერი და უზრუნველი ქალბატონის იერით იჯდა, ქედმაღალი, ნალოლიავები, ნაფერებ-ნაპატიები და გაკამკამებული, თუმცა ბედნიერების ღრმა რწმენით შუქდაკრულ მის აღნაგობას უკვე შემფოთების ჩრდილი ეფინებოდა და მის ტვინში სულ უფრო და უფრო იკვლევდა გზას საშინელი წინათგრძნობის ჯერ ისევ შეუცნობელი აზრი.

წელან სახენათელი, ახლა ისე იცვლებოდა, როგორც მზით განათებული ამინდი ავდრით იცვლება, როცა კაშკაშა სხივებს მრუმე და ბნელი ფერები ერევა და ეუფლება. სკამზე თანდათან შეშდებოდა, უცნაურად წელგალუნული და რალაც მძიმე ფიქრებით დადრეკილი. სახეც რალაცნაირად დაუგრძელდა, თვალები აულაპლაპდა, შუბლზე ოფლის პირველი კოკრები დააჯდა და ყელზე ნითელი ლაქები გადაეფინა. გაშეშებული იჯდა და ქმარს თვალმოუშორებლივ უყურებდა. ბურანში ჩაძირულივით ვერ ერკვეოდა, გონზე ველარ მოდიოდა და მხოლოდ ნამნამების აჩქარებულ ხამხამზე ეტყობოდა, რომ მთელი მისი არსება შინაგანი მღელვარებით იყო აფორიაქებული.

გრიგოლი ისევე იყო ყურადღებად გადაქცეული, როგორც ფირუზა ზანდაროვი იმ დღეს ქარვასლაში, როცა ფერშანგოვს ელდას უმზადებდა და მხოლოდ მარჯვე მომენტს უცდიდა, რათა ეს ელდა მისთვის მოულოდნელად ისე მიეხალა, რომ მას წელი ველარ აეთრია. ამ მარჯვე მომენტზე იმ დროსაც და ახლაც ყველაფერი იყო შეგდებული. ოდნავი დაუდევრობა ან ვერაგობის გაუთვალისწინებელი შედეგი დაბლა ფერშანგოვს კი არ დაანარცხებდა, არამედ ფირუზა ზანდაროვს. საკმარისი იყო ფერშანგოვს ამ ელდისათვის გაეძლო და გადარჩენილიყო, რომ ზანდაროვებს ყველაფერი დაეკარგათ, თუ ისინი თავის გამართლებას ვერ მოახერხებდნენ. ფირუზა ზანდაროვმა კარგად იცოდა, რასაც აკეთებდა, გრიგოლ ზანდაროვსაც ყველაფერი წინასწარ ჰქონდა გაანგარიშებული, მოფიქრებული და ანონილ-დანონილი, მაგრამ თუ იქ ტყუილის მალემრწმენობის მოსაბაბებით შეიძლებოდა თავის რალაცნაირად დაძვრენა, აქ ყველაფერი უნდა გათავებულიყო. ცოლ-ქმრის ერთად ყოფნა აღარ შეიძლებოდა.

გრიგოლმა იცოდა, რომ გულამაყი და თავმოყვარე მანანას საიდუმლოს გამხელა გულს სასტიკად განენონებოდა, მაგრამ გაუძლებდა თუ არა იგი ელდას?

გრიგოლი გამალებით მხოლოდ ამაზე ფიქრობდა და შუბლს თითოთ ის-რესდა.

მას იმის იმედიც ჰქონდა, რომ იმას, რასაც იგი ცოლს ეტყოდა, ის არავის გაუმხელდა, რადგან სირცხვილს დუმოილს ამჯობინებდა.

ეს იმ შემთხვევაში, თუ ელდა თავის საქმეს არ გააკეთებდა.

მაგრამ გრიგოლს ელდის ისე სჯეროდა, რომ ყოველგვარი ყოყმანი დათმო და მტკიცედ გადანიშნა, ახლავე ყველაფერი ერთხელ და სამუდამოდ დაემთავრებინა. დაკარგვით, ფიქრობდა იგი, უკვე აღარაფერი იყო დასაკარგი. ყველაფერი ისედაც დაკარგული იყო, რადგან მისი ქონების მემკვიდრედ ვაჟიშვილის მაგიერ ოთხი ასული იყო.

გამტკნარებულ მანანას ნამდაუნუმ ფერფური მისდოდა. ყვითლდებოდა და წითლდებოდა. მის მეხსიერებაში ერთბაშად აღსდგა ის წვიმიანი ღამე, როცა ბარონ როზენის სასახლეში მისმა ძმამ მართლაც გლახის მხარზე შესმული მიიყვანა. მაგრამ განა ეს იმდროინდელ თბილისში ყოვლად ჩვეულებრივი ამბავი არ იყო! სადღაც გონების სიღრმეში იმედის სხივმა გაუელვა, ოდნავ დამშვიდებულმა ქმარს ბაგეზე შეთამაშებული ღიმილით გადმოხედა და წყნარად უთხრა:

— რასაც კურტნიანი მუშები აკეთებდნენ, იმას მილიონერი არ იკადრებდა! ქმარმა უღმობლად მიახალა:

— შეიძლება ქალაქში ერთმა გროშმა კაცი ისე გაამდიდროს, რომ მასში ნათრევ-ნატანჯი გლახა ველარ იცნონ.

— რად მეუბნები მაგას, გრიგოლ? ან რად გჭირდება?

გრიგოლს კვლავ ფერშანგოვი მოელანდა, უღმობელმა ცოლს ტყვიასავით დაუშინა:

— როცა რუსული ტრუპის თეატრში გაგიცანი და სიყვარული აგიხსენი, მე უკვე ვიცოდი, რომ ის ქალი შენ იყავი!

— აჰ! — ცივი ხმით შეჰკივლა მანანამ.

გრიგოლი დაიძაბა, ყურადღებად გადაიქცა.

უკანასკნელი ნახტომისათვის მოემზადა.

მანანას თავისი კვილის თვითონვე გაუკვირდა, უნებურად ხელები ყელისკენ წაიღო, ეტყობოდა, რალაც ავი ახრჩობდა, სუნთქვას უკრავდა და გონებას უბნელებდა. ოდნავ გონზე მოსულს სახეზე სირცხვილის აღმურმა აჰკრა, მერე ჯერ დაბნეული იყურებოდა, ბოლოს თითებით საფეთქლებს მოეჭიდა. თვალთ დაუბნელდა, უცნაურად შეირხა, შეტორტმანდა, მუხლმოკვეთილი ჩაიკეცა და გულშენუხებული ბუხართან გაიშხლართა. ცეცხლის აღმა წითლად გაანათა მისი გაფითრებული სახე. გრიგოლი არ განძრეულა. პირზე კმაყოფილების ღიმილი გადაეფინა, შვებით ამოისუნთქა, წელში გასწორდა, მაგრამ მალე შეშფოთებით დააცქერდა გულწასულ ქალს და უსიამოვნოდ გაიფიქრა: „სულ ეს იყო? არა. არა. მოსულიერდება და ბედს შეურიგდება.“

ჩემმა ოქრომ ეგ ძალღივით დააბა. მაშ, უარესი უნდა მივახალო, რომ ელდამ გული განუგმიროს. ეგ შებრალების ღირსი არ არის, რადგან ქალები შობა და ჩემს ქონებას მტრები გაუჩინა. მიმცია მამცია უნდა. ან ახლა, ან არასოდეს!* მრავალტოტიანი შანდლიდან სანთელი ამოაძრო, ცოლისაკენ დაიხარა, სანთლის ალი ცხვირის ნესტოებთან მიუტანა, ლოყაზეც სილა შემოჰკრა და ყურებიც მაგრად დაუსრისა. მანანამ ყრუდ ამოიკვნესა. თვალები გვიან გაახილა. ქმრის დანახვისთანავე, საშინლად დაემანჭა სახე, თითქოს გველს მოჰკრა თვალიო და კვლავ დახუჭა თვალები.

8. უკანასკნელი ღამე

უფლის სიყვარული მას მხნეობას მატებს და ასუსტებს კიდევ, მაგრამ სულის სიმშვიდეს უნარჩუნებს.
ძველი რვეულიდან

ცალ მუხლზე დაჩოქილი გრიგოლი ნიაზით ათვალეირებდა გერმანოზიშვილების ასულის სახის მტკივნეულ მოძრაობას. ანაზდად გაკვირვებისაგან კინალამ შეხტა, რადგან მოულოდნელად მანანას დაშაშრულ ბაგეებზე ღიმილისმაგვარი რამ გამოკრთა. ეს ღიმილი ისე შემზარავი იყო განადგურებული ქალის ფერნასულ სახეზე, რომ ზანდაროვს სანთლიანი ხელი უნებურად აუკანკალდა. მას მოეჩვენა, რომ მისი ცოლი გიჟდებოდა. მანანა დიდხანს ეგდო ბუხართან თვალებდახუჭული, ბაგეებზე დაკერებული უცნაური ღიმილით და სახის კიდევ უფრო უცნაური გამომეტყველებით. გვიან კვლავ ფართოდ გაახილა თვალები მან. ოდნავ წამოიწია. აელვარებული მზერა ქმარს შეანათა და ისეთნაირის ხმით, რომელიც ერთდროულად სინანულსაც გამოხატავდა და ზიზღნარევ დაცინვასაც, ჰკითხა:

— ის ქალი მე ვიყავი?

— ჰო, შენ.

— ჰო, ის ქალი მე ვიყავი, — ბრაზით წარმოთქვა მანანამ. სახე რისხვით აენტო. ქმარს პირისახეში მიაფურთხა და მიაძახა, — მატყუარავ!

გრიგოლს სანთელი ხელიდან გაუვარდა. ცხელი ფურთხი ლოყაზე ცრემლივით ჩამოედინა. გაცოფდა. უნდოდა, ცოლისათვის სილა გაეწნა, მაგრამ მოქნეული ხელი ჰაერში გაუჩერდა, რისხვა ალაგმა და ტუჩები გაბრაზებით დაიკვნითა.

— მატყუარავ! — კვლავ დაიყვირა გაკაჰასებულმა ქალმა.

გრიგოლმა დამცინაუად გადმოუგდო:

— მატყუარა? მერე რითი მოგატყუე, კნეინავ?

— სიმდიდრით და სილამაზით! რა ვიცოდი, ვინ იყავი და ვინ ბრძანდებო-
დი? ოჰ, ღმერთო ჩემო! - დაინყო ტირილი და მოთქმა გერმანოზიშვილების
ასულმა, — როგორ მიყვარდა ეს წყეული მამაკაცი, როგორ მიყვარდა...
ჩემი სალოცავი ხატი იყო... თაყვანსა ვცემდი... ვალმერთებდი... თურმე
ვისთვის ვდნებოდი სიყვარულის ალში? ვის ფიქრში ვათენ-ვალამებდი?
უმსგავსო კაცისათვის! სალახანისათვის! ამ ვიგინდარასათვის, ამ გლახისა
და გლეხუჭასათვის! ფუჰ! ვიცი, რომ სირცხვილი მომკლავს... გველო, რად
მომატყუე? — შეჰყვირა გამნარებულმა მანანამ და ხრინმა ხელი შეუშალა
მკაფიოდ გამოეთქვა სიტყვები, — რად გამაუპატიურე? რად შემარცხვინე?
რად მომჭერი საქვეყნოდ თავი? რად ჩადექი ჩემს ცოდოში? მითხარი, ვინა
ხარ? ჩემო ქმარო, ახლა მაინც მითხარი, ვინა ხარ?

გრიგოლს ისევ ფერშანგოვი მოელანდა, ცოლს გამომწვევად უთხრა:

— მე იოსები მქვია.

— იოსები?

— ჰო, იოსები.

მანანამ ისე შეხედა, თითქოს ქმარს პირველად ხედავსო.

— მაშ, არც გრიგოლი ხარ?

— არა.

მანანამ ნამოინია, ქმარს გაოცებით მიაშტერდა.

— არც ზანდაროვი?

— არა. არც ზანდაროვი.

— მაშ ვინა ხარ?

— ფანდურაშვილი.

— მაშ ზანდაროვი ვინ არის?

— ეგ ნაპოვნი გვარია.

— ვაი, ჩემი ბრალი!

გრიგოლს მობეზრდა ამგვარი ლაპარაკი, თან ცოლს ისიც შეატყო, რომ
ის თანდათან ფხიზლდებოდა და გონებას იკრებდა, თავის გადანყვეტილების
დასაჩქარებლად მან ერთბაშად მოსჭრა:

— მე გლეხთაგანი ვარ, კნეინავ!

— ვაი, სირცხვილო!

— მე ყმა ვიყავი.

— ღმერთო, დიდებულო!

— ყმა ვიყავი, ყმა.

ჯოუტად გაიმეორა გრიგოლმა.

— მე კი ყმის ცოლი! — გამოიტყრა თავისი თავი ამაყი გერმანოზიშვილების
ამაყმა ასულმა. მერე მხოლოდ ცნობისმოყვარეობის გამო იკითხა, — უბედურო!
ის მაინც მითხარი, ვისი ყმა იყავი... ვინ იყო შენი ბატონი?

— თავადი გერმანოზიშვილი.

— რაო? ეგ რა თქვი... მე ჩემი საკუთარი ყმის ცოლი... ხასა... ხარჭა...

გრიგოლმა ცეცხლზე ნავთი დაასხა:

— მე იარაღ გერმანოზიშვილის ყმა ვიყავი.

— მამიჩემის... მამიჩემის... მა...

მანანა იხრჩობოდა.

გრიგოლმა ზედიზედ დააყარა.

— იარაღმა ნამუსი აჰხადა ჩემს საცოლეს... საყდრიდან მომტაცა, თავისი ნადილი აისრულა... ნათია, არ გახსოვს ნათია, მანანო?

— ააა...

მხოლოდ ახლა იცნო გერმანოზიშვილების ასულმა ფანდურაანთ ლამაზი ბიჭი, ნათიას ხან წყაროსთან, ხან საყდრის კართან წირვაზე, ხან სასახლის ჭიშკართან რომ უხვდებოდა და ყველგან თან აჩრდილივით დასდევდა. იცნო და გახევედა.

— ცოდვათა ჩვენთათვის.. ცოდვათა ჩვენთათვის... — დაიჩურჩულა მან და თვალები ზეცას მიაპყრო.

ზანდაროვს მეტი აღარაფერი უთქვამს, ყველაფერი ნათქვამი იყო. ბუ-ხართან ზურგით მდგარი, გულხელდაკრეფილი აუცილებელ დასასრულს უცდიდა და ცდილობდა, მეხსიერებაში აღედგინა, თუ როგორ გაგორდა ფერშანგოვი ფირუზას ფერხთით.

მანანა მუხლებზე დაჩოქილი დუმდა.

დუმდა.

დუმდა საშინელი დუმილით.

დუმდა.

დუმდა.

დუმდა.

უცებ მის სახეს ისეთი ნათელი დაადგა, როგორც ღვთისმოსავ ქალებს ლოცვის დროს ადგებათ ხოლმე. ორივე ხელი მალლა აღაპყრო, თვალები მსხვილი ცრემლებით გაევესო და გულმხურვალედ შეუდგა ლოცვა-ვედრებას.

გაშტერებულ ზანდაროვს ძლივს მოესმა მისი ჩურჩულით ნათქვამი:

— იესო ქრისტევ, უფალო ჩვენო მაცხოვარო... მე გარდამახდევინე გერმანოზიშვილების ყველა ცოდვა... მიმიღე შენს მხევლად... მადლისა და ბედნიერების კალთა გადმოჰფინე ჩემს ქმარ-შვილს...

რამდენიმე დღის შემდეგ გერმანოზიშვილების ასული ესტატე ბერმა გრიგოლ ზანდაროვის სახლიდან გამოიყვანა. შავებით შემოსილ ქალს სახეზე გრძელი რიდე ჰქონდა ჩამოფარებული. ბერს გვერდით ნელი ბორძიკით მიჰყვებოდა. ბერმა ეტლში ჩასვა და დედათა მონასტერში წაიყვანა.

ქალბატონ ზანდაროვის მონაზვნად აღკვეცა არავის გაჰკვირვებია. ყველამ მისი ეკლესიებში სიარული და სასოებით ლოცვა-ვედრება გაიხსენა. ნაკნენარი და ვაჭრის ნაცოლარი მონაზონი მალე გადაავინყდათ. ნაცნობებს მხოლოდ ოთხი შვილის ამარად დარჩენილი გრიგოლ ზანდაროვი ეცოდებოდათ.

9. განთიადი

შაიტახტის ტერასაზე ვახტანგ და ქრისტინე ტაშირელები დასეირნობდნენ. ქმარი ცოლს ნარიყალის ციხის ისტორიას უყვებოდა. თუმცა რალაციით იყო აღელვებული, მაინც გატაცებით ლაპარაკობდა.

ქრისტინე დუმდა. ხმას არ იღებდა. თვალი ფხიზლად ეჭირა პატარა ბიჭზე, რომელიც იქვე მწვანე ბალახებში პეპელას დასდევდა.

როცა ვახტანგ ტაშირელმა ნარიყალას ციხეზე ლაპარაკი მოათავა, ქალაქს გახედა. ჯერ ზანდაროვის ფეხსაცმელების ფაბრიკისკენ გაიშვირა ხელი, მერე ცოლს ზანდაროვის სიმამრის ვიკრიკოვის თამბაქოს ფაბრიკა დაანახვა, ცაში ახლად აზიდული ორიოდ სხვა ფაბრიკაც უჩვენა და მღელვარებით წარმოთქვა:

— ისტორიას ახლა ამ ფაბრიკების პატრონები წერენ, მაგრამ გადამწყვეტი სიტყვა მაინც ხალხს ეკუთვნის. ყოველთვის მწამდა და მჯეროდა, ქრისტინე!

ცოლმა ხელის ნელი მოძრაობით შეანყვეტინა ქმარს სიტყვა:

— შენ რალაცას მიმალავ, ვახტანგ!

— არა, არაფერს. რას უნდა გიმალავდე, ქრისტინე?

— ამ სიშორეზე, ვიცი, გულის გადასაყოლებლად წამომიყვანე, — უთხრა ცოლმა, — განა არ ვიცი შენი გულკეთილობის ამბავი?! კონსტანტინესაგან დიდი ხანია წერილი არ მიგვიღია. იცი, რომ ვდარდობ. აქაც, კარგად ვხვდები, დარდის გასაქარვებლად წამომიყვანე. შენც რალაცნაირად ხარ აღელვებული. გატყობ, რალაცას მიმალავ, — თვლებში მიაცქერდა და ჰკითხა, — კონსტანტინეს ხომ არაფერი შეემთხვა?

ქრისტინე ვახტანგს ისეთნაირად უყურებდა, რომ ტყუილის თქმა შეუძლებელი იყო.

— კონსტანტინეს მეგობრები მწერენ, ქრისტინე, — თქვა ვახტანგმა, — სტუდენტების არეულობის დროს, უნივერსიტეტის სხვა ქართველ სტუდენტებთან ერთად (წერილში მათი გვარებიც არის ჩამოთვლილი) კონსტანტინეც დაუპატიმრებიათ და პეტრე-პავლეს ციხეში ჩაუსვამთ.

ქრისტინეს ჯერ ფერმა გადაჰკრა, მერე ამაყად ასწია თავი, მტკიცე ხმით წარმოთქვა:

— ასეთი ძმით ყველა იამაყებს, ვახტანგ!

ვახტანგმა ცოლის ხელს მაგრად მოუჭირა ხელი, დაღვრემილი სახე აღ-
ტაცებისა და რწმენის სიხარულმა გაუნათა.

— არჩილ, კლდესთან ახლოს ნუ მიდისარ, გადავარდები! — შესძახა ქრის-
ტინემ და შვილისაკენ გაექანა.

მარტოდ დარჩენილმა ვახტანგ ტაშირელმა ისევ ქალაქს გახედა.

მზე მალლა იყო ანეული.

ქალაქი ყრუდ ხმაურობდა.

მტკვარზე გადაკიდებულ აივნებს თანდათან ელვარება ეკიდებოდა.

ლექსიკონი

ალავი - საჩუქარი
ალაფი - მარცვლელუთა და ფქვილით
ვაჭარი
არიფანა - ლხინი, საერთო პურის ქამა
ასესორი - ჩინოენიკი
აშაზხანა - სასადლო
ბაზაზი - ფართლელულის ეაჭარი
ბაზაზხანა - ფართლელულის საეაჭრო
ბაშუსტა - კარგი
ბერყენა - ველური მსხლის ჯიში
ბიალონი - საზაფხულო თხელი და მსუბუქი
ნამოსასახამი სამოსელი
ბისონი - სამოსელი სამღვდლო, ძაფი,
ძონეული, მეფეთა და
მღვდელმთავართა ძვირფასი
სამოსელი
გაძეძავებული - უზომოდ დატვირთული
განგლია - დიაკენის ოლარი, მხარზედ
გადასაკიდებელი
გობაკი - ვერცხლს შამქრის ამობურცული
ბურთულები
დალალი - ეაჭრობაში შუამავალი
დამი - ორთქლი, სინოტივე
დასტანდაზი - მოაჯირი
დაფოლდება - ფასის დანევა, გაუფასურება
დაქიმითებული - მშიერი, დახარბებული
დალლარა - მანანნალა, უბინაო
დედაზრდილი - ობობა
ენგი-დუნია - სამყარო
ენქერი - სასულიერო პირთა ტანსაცმლის
ატრიბუტი
ზარაფი - ფულის გამსესხებელი ან
დამხურდავებელი
თარფი - სხედასხვა ხილით სავეს მონნული
თაბახი
თასლიბი - ლაპარაკი
იქითბაში - ამქართა გამგეობაში მდივანის
თანამდებობის აღმსრულებელი
კორობზუობა - ამპარტაენობა
კოტოში - რქა სისხლის გამოსაშვები
ლაბლაბო - ხვიარა მცენარე, პარკოსანთა
ოჯახიდან
ლევანტი - მახლობელი აღმოსაელეთის
ქვეყნები
ლილაზხანა - სამღებრო
ლიფრი - თავხედი, ურცხვი, უტიფარი
მალი და მახტა - გადასახადი
მატურე - საფლავეზე დადგმული ძეგლი,
ქანდაკება, ძეგლი
მეიხანა - სამიკიტნო
ნატისუსალი - მატყლის, ბამბის და მისთ.
ნამწვის სუნი
ნაღლი - ზღაპარი

ნიშატი - ხასიათი, თვისება, ზნე
ნულლი - დაშაქრული ნუშის გული
ომფორი - სასულიერო პირის სამოსელის
ნაწილი
რაბათი - გარეუბანი
რახტი - ტონალობა
სალთი - მარტოხელა, კენტი
სარისტიანი - თადარიგანი, გამჭრიახი,
მოხერხებული
სირაჩხანა - ლეინის საეაჭრო
სისირი - მუხუდო
უზალთუნი - ათკაპიკიანი ვერცხლის ფული
ულუპაპა - ნინაპარი
ურო - ბალახია
ურჩხა - უგებური
ფალასი - მატყლის ფარდაგი, კონკი
ფანდი - თანაბარი
ფარეზი - გაფრთხილება, ხელის შეწყობა,
სათუთი მოპყრობა, მოვლა
ფარლალი - გულქანდი
ფელდეიგერი - ჯარისკაცი
ფილონი - მღვდლის ჩასაცმელი
ფრთონა - ლელვა, თქარუნი
ფუსტული - ხე
ქერქეტა - მცენარე, რისგანაც მწნილს
აკეთებენ
ქეთხუდა - ვაჭარი, პირველი მოქალაქე.
გადატ. ხნიერი, პატივისცემი
დარბაისელი კაცი
ქირმაშალი - ძვირფასი მატყლის ქსოვილი
ქულფათი - ოჯახი, ჯალაბი, ამალა
ქურქუჩი - მებენვეულე
ლინჭილა - ჟღარუნა
ყაზაზი - ყაითნის ბუზმენტის მქსოველი
ხელოსანი
ყაითანი - ზონარი
ყაფანი - ბაზარი, სასწორი
ყაჯრდუზი-ყაჯარი - უნაგირზე გადასაკიდი
მოქარგული ქსოვილი
ყვიციანი - ყვითელი, ფერდაკარგული
ყოში - მაჯის პირი გადაკეცილი
ჩათუქესანი - მოდარდიმანდო უსაქმური
ჩალუადარი - პირი, რომელიც ცხენებს ქირაზე
ატარებდა, ქარაენის ნინამძლოლი
ჩასპანდი - დარდიმანდი, ცქვიტი
ჩაქსაულა - ზოლიანი ქსოვილის ნაოჭიანი
ჩაქებიანი კაბა
ჩილინდარი - ზეინკალი
ხომლი - ქალი
ჯარდაგი - ორომტრიალი

შეადგინა ლია რუხაძემ

**ვალერიან გაბაშვილის
ცხოვრება
(1911-1985)**

მამაჩემი, ვალერიან გაბაშვილი, დაიბადა 1911 წლის 9 აპრილს ციმბირში, მეფის რუსეთის მიერ გადასახლებული პოლიტპატიმრის ნიკოლოზ გაბაშვილის ოჯახში. როდესაც წამოვიზარდე, გავაცნობიერე, რომ თვით ამ ფაქტში ასახული იყო არა მხოლოდ ერთი ოჯახის ისტორია, არამედ საქართველოს მძიმე ხვედრიც. პაპაჩემი XX საუკუნის პირველი ნახევრის ყველა უმნიშვნელოვანესი მოვლენის მონაწილე იყო. 1917 წლის 22 ნოემბერს ეროვნულმა ყრილობამ ის ეროვნული საბჭოს წევრობის კანდიდატად აირჩია. 1918-1921 წლებში იყო დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობის წევრი. ხშირად მიფიქრია, რომ სულ სხვანაირად წარიმართებოდა მამას ცხოვრება, 1921 წელს ბოლშევიკების მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ, დედამისს მტკიცე უარი რომ არ განეცხადებინა მეუღლისათვის სამ შვილთან ერთად ემიგრაციაში წასვლაზე.

თავად ნიკოლოზ გაბაშვილი, მაშინდელი ხელისუფლების წარმომადგენლებთან ერთად ბათუმში მყოფი, პარიზში აპირებდა გამგზავრებას, მაგრამ უკანასკნელ მომენტში გემიდან წამოვიდა და ანტიკომუნისტურ მოძრაობაში ჩაება. ეს გადანყვეტილება მას საბოლოოდ სიცოცხლის ფასად დაუჯდა, რადგან ყველაზე საშიშ ვითარებაშიც კი უკან არ დაუხევია და ბოლომდე იბრძოლა.

1924 წ. ნიკოლოზ გაბაშვილი დააპატიმრეს. დასახვრეტად გაჰყავდათ, როდესაც მოსკოვიდან ბრძანება მოვიდა დახვრეტების შეწყვეტის შესახებ. ამ დროისათვის საქართველოს მრავალეროვან ბოლშევიკებს ბევრად გადაუჭარბებიათ დასახული გეგმისთვის. მეფის რუსეთის გადასახლებაში წამყოფი მრავლისმნახველი პაპაჩემი თავზარდაცემული გამოსულა ბოლშევიკების ციხიდან და კარგა ხანს გონს ვერ მოსულა. საათობით იჯდა თურმე გარინდებული და ღრმად ჩაფიქრებული. ცხადია, მან თვალნათლივ დაინახა, თუ რა ძალა მოვიდა საქართველოში და როგორი განსაცდელის წინაშე დადგა ქვეყანა და ერი. მიუხედავად იმ შოკისა, რაც მან მიიღო და იმ ძალის რეალური შეფასებისა, საქართველოს რომ დაეუფლა, მას არ შეუნყვეტია

გრძოლა. ის ვერაფრით შეგუებია ბოლშევიკების პარპაშსა და საქართველოს ოკუპაციას. პაპა ყველგან ხმამაღლა გამოხატავდა პროტესტს, ბანდიტებსა და კრიმინალებს უწოდებდა იარაღით მოსულ ხელისუფლებას და როგორც ჩანს, არალეგალურ მუშაობასაც ეწეოდა. მისი უმცროსი ვაჟი გიორგი ლიმილი იტყობდა ხოლმე -- როგორ მწირავდა მამაჩემი ამ ნაბოლარა შვილსო. იგი თურმე მას ნელზე ქამარს შემოარტყამდა, შიგ რალაც ნანერებს ჩაუდებდა და აგზავნიდა ხალხთან, საიდანაც პატარა ფოსტალიონი, იმავე წესით, საიდუმლო ინფორმაციით ბრუნდებოდა.

1942 წელს, როდესაც გერმანელები კავკასიას მოადგნენ, ნიკოლოზ გაბაშვილი დააპატიმრეს. ის, ნოე ჟორდანიას მთავრობის წევრსა და ერთხანს ოუსტიციის მინისტრ შალვა ალექსი-მესხიშვილთან ერთად, ერთ საკანში მჯდარა, რომელსაც ციხიდან გამოსვლის შემდეგ ჩვენები უნახავს და უამბნია პაპასთან გატარებულ მძიმე დღეებზე, მის საოცარ თავდაჭერასა, ვაჟკაცობასა და მოკრძალებაზე. ნიკოლოზ გაბაშვილი შუა აზიაში, ყარაგანდაში, გადაასახლეს, საიდანაც აღარ დაბრუნებულა. ასე დაასრულა თავისი სიცოცხლე კიდევ ერთმა წესიერმა, წიგნიერმა და მშრომელმა ქართველმა, რომლის ერთადერთი დანაშაული სამშობლოს სიყვარული იყო.

მამაჩემს, როგორც რეპრესირებული ოჯახის შვილს, ხალხის მტრის შვილის მძიმე ხვედრი ერგო. დაკითხვები და დევნა, მუდმივი ზენოლა და თვალთვალი. ჩვენს ოჯახში ჰყვებოდნენ, რომ მას დღედაღამ ყველგან აჩრდილივით დაჰყვებოდა ჩეკისტი. თურმე გასაქანს იმდენად არ აძლევდნენ, რომ ერთხანს თავის მოკვლაც კი უფიქრია. მას, როგორც ჩანს, სიკვდილი ერჩივნა მართვად ადამიანად გადაქცევას, რომელსაც ნებისმიერი დავალება უნდა შეესრულებინა თანამოძმისა და თვით სამშობლოს განადგურების ჩათვლით. ერთხანს ასპირანტურიდანაც დაუთხოვიათ, მაგრამ აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას ძალისხმევით აღუდგენიათ. მიუხედავად ამ ზენოლისა, ვალერიან გაბაშვილი თავისი პრინციპებისა და მამის ხსოვნის ერთგული დარჩა. ის არ გათქვეფილა იმ საზოგადოებაში, რომელსაც უკვე მორეული ჰქონდა ბოლშევიზმის სენი. იდგა ჩრდილში, ცხოვრების ამაოებისაგან შორს და ჭეშმარიტი მეცნიერისა და მოქალაქის ცხოვრებით ცხოვრობდა. მისი პიროვნება, საზოგადოებისთვის მისაბაძი, სისტემისთვის მიუღებელი იყო. ვალერიან გაბაშვილის მოულოდნელი სიკვდილიც მისი უკომპრომისობის, დაუცველობის შედეგი აღმოჩნდა. ეს იყო სისტემის ვერაგული შურისძიებაც, რომლის მსხვერპლიც მამამისი უკვე გამხდარიყო, ვის ხვედრსაც ის მთელი ცხოვრების მანძილზე მწარედ განიცდიდა და ვისი ხსოვნის აღსანიშნავად ლიტერატურულ ფსევდონიმად სახელი ნიკოლოზი აირჩია. ბავშვი ვიყავი, როდესაც პაპის რეაბილიტაციის ქალაქი მივიღეთ. მაშინ პირველად ვნახე მამაჩემის თვალებზე ცრემლი, რამაც შემძრა. ვფიქრობ, რომ მამის სახემ და შუა აზიის ტრამალებში ტრაგიკულმა აღსასრულმა, სამუდამო დალი დაასვა ვალერიან გაბაშვილის ცხოვრებას. არც მამაჩემი და არც მისი და-ძმა არ შესულა კო-

მუნისტურ პარტიაში, მრავალი პრობლემის მიუხედავად, არ გამხდარა სისტემის მსახური. მათ ხსოვნაში სამუდამოდ აღიბეჭდა მამის ერთი, უსიტყვო პროტესტი, რომელიც სახლში ხშირად მომისმენია და კინოკადრივით ჩამყვამეხსიერებაში.

ვალერიან გაბაშვილის უმცროსი ძმა, თექვსმეტი წლის გიორგი, ახალგაზრდული დაუდევრობით დემონსტრაციიდან შინ საბჭოთა დროშით დაბრუნებულა. ლამაზი და მოხდენილი, ის ინდუსტრიულ ტექნიკუმს წინ მიუძღოდა, გამორჩეული, უკვე ლიდერი. შვილებს სამუდამოდ დაამახსოვრდათ მამის რეაქცია. მის თვალებში ჩამდგარი მრისხანება, ვეფხვივით ნახტომი და ნამში გადამტვრეული დროშის ტარი. ვალერიან გაბაშვილმა, ისტორიკოსმა, იცოდა და არაერთგზის უთქვამს, რომ ამ დროშასავით დაიმსხვრეოდა კომუნისტური სისტემა. ის, მართალია, წარსულს იკვლევდა, მაგრამ მისი შრომები ქვეყნის მომავალზეც იყო გათვლილი. მასში ის სიბრძნე და გამოცდილება იდო, რომელიც თავისუფალ საქართველოს უნდა წადგომოდა. მკვლევარი რამდენად შორს იყურებოდა ჩანს იქიდანაც, რომ მან თავის შემოქმედებაში ქართული მინისმფლობელობის შესწავლის აუცილებლობის საკითხი დასვა, ყურადღება გაამახვილა ქართული მინისმფლობელობის იმ წესზე, რომელზეც როგორც საქართველოს არსებობის გარანტზე, ჯერ კიდევ ილია ჭავჭავაძე საუბრობდა. ვალერიან გაბაშვილმა მეცნიერულად დაასაბუთა შუა საუკუნეების ქართული მინისმფლობელობის ის ძირითადი პრინციპები, რაც საქართველოს მტრებისგან დაცვისა და ქვეყნის გადარჩენის სანინდარი აღმოჩნდა. მან ახსნა, თუ რით და როგორ შეინარჩუნა ქართველმა ხალხმა საკუთარი მეურნეობა, პოლიტიკური ორგანიზაცია, კულტურა და იდეოლოგია. ეს ის პრობლემებია, დღესაც მთელი სიმწვავეით რომ დგას როგორც ქართული სახელმწიფოებრიობის, ქვეყნის გადარჩენის, მისი მომავლის საფუძველთა საფუძველი, და, რაც მეცნიერის ამ შრომებს კიდევ უფრო აქტუალურს ხდის.

ვალერიან გაბაშვილის ცხოვრება არ იყო იოლი. მისი დაბადება და სიკვდილი თითქოს ჰგავდა კიდევაც ერთმანეთს. მაგრამ ამ რთულ გზაზე მას მხარში ედგნენ დედა და მეუღლე, სილამაზით, კეთილშობილებით, სათნოებით და ერთგულებით გამორჩეული ქართველი ქალები. არაერთგზის აღნიშნულა მამის კოლეგებისა თუ ახლობლების მიერ — ვალერიან გაბაშვილს ისეთი მეუღლე რომ არ ჰყოლოდა, როგორც მედეა მაკალათია იყო, ის ასე ნაყოფიერად ვერ იმოღვანებდა სამეცნიერო ასპარეზზე. თავიდან, დედა და ოჯახი ხელს უწყობდა ნიჭიერ ბავშვს ცოდნის დაუფლებაში, რომელიც უკვე სკოლაში რამდენიმე უცხო ენას ფლობდა და მსოფლიო ლიტერატურას დედანში კითხულობდა. სკოლაშივე სპორტული „შევარდენის“ ნევრი გამხდარა, დადიოდა მოსე თოიძის სამხატვრო სტუდიაში, გატაცებით უყვარდა ხალხური და კლასიკური მუსიკა. ბებია ელენეს მამაჩემი, რომელსაც სიყრმის შვილს ეძახდა და რომლის დაბადება შორეულ ციმბირს უკავშირდებოდა,

რალაც კიდევ სხვა გრძნობით უყვარდა. ჩვიდმეტ-თვრამეტი წლის ყმანვილი ქალი ყოფილა, როდესაც დიდი რეპრესიების ჟამს ციმბირში გადასახლებულ მუღლისათვის ჩაუკითხავს. როდესაც კავკასიის ადმინისტრაციისთვის წასვლის ნებართვა უთხოვია, გაკვირვება ვერ დაუმაღლავთ, ახალგაზრდა, მომხიბვლელი ქალის სახიფათო გადანყვეტილების გამო — ის ბანდიტი არ არისო თქვენი ღირსი — უთქვამთ. იმპერიის ენაზე, პატრიოტი ხომ ბანდიტს ნიშნავდა. ბებია ოჯახს კი არ გაუცილებია, გამოუტირებია, ამ საშიშ გზაზე მიმავალის კვლავ ნახვის იმედი აღარ ჰქონიათ. მაგრამ ის მარტო არ წასულა, მასთან ერთად სხვა ქართველი ქალებიც ყოფილან, რომლებიც ასევე ქმრებთან გადასახლებაში მიდიოდნენ.

წლების მერე, ჩემს ბავშვობაში ზოგიერთი მათგანი უკვე მოხუცებული, ჩვენს სახლში სტუმრად მოსული, მეც მახსოვს. მაშინ კი ამ ახალგაზრდა ქალებს რუსეთის უკიდევანო ტრამალებში რა სახის ტრანსპორტი არ გამოუცვლიათ, ბოლოს ტარანტასით უმგზავრიათ. უსიერ ტყეებს გადიოდნენ და უკაცრიელ ადგილებს. სოფლებში უცხო მგზავრების გამოჩენაზე მოსახლეობა გამოეფინებოდა თურმე და ერთმანეთს გადასძახებდა — ბოშები მოდიანო. ბევრი გვსმენია და დიდ პროპაგანდასაც უწევდნენ რუს დეკაბრისტ ქალებს, მაგრამ არაფერი ვიცოდით იმ ქართველ ქალებზე, რომლებმაც შეიძლება კიდევ უფრო დიდი გმირობა ჩაიდინეს. რამდენადაც პარადოქსულად უნდა ჟღერდეს, ბებიას უყვარდა ციმბირის ამბების გახსენება. თითქოს იმ დროში ბრუნდებოდა, როდესაც ახალგაზრდა, სიცოცხლით სავსე იყო და გვერდს მასავით მომხიბვლელი, ძლიერი მამაკაცი უმშვენებდა და სადაც პირველი ვაჟის დაბადების დიდი სიხარული განეცადა. ჩვენს ოჯახში ინახება ფოტოსურათი, რომელზეც ტაიგაში გადასახლებულთა პიკნიკია აღბეჭდილი. პაპას გვერდით ლუნაჩარსკის და ზის, იქვე სმიდოვიჩი, რომლის სახელობის საბჭოთა გემიც მოგვიანებით ზღვებსა და ოკეანეებს სერავდა. ეს იყო იმდროინდელი განათლებული საზოგადოება, სალამოობით რიგ-რიგობით ერთმანეთის ოჯახებში სამოვართან რომ იკრიბებოდა. პაპა თავისუფალ დროს ნადირობდა, საქართველოდან ამანათებს იღებდა ჩურჩხელებითა და კაკლის მურაბებით, რომელსაც რუსები, ჩვენების გულის გასახეჯთად, ჩაიში იყრიდნენ. პაპას, რომლის დაუდეგარი სული ციმბირშიც ბობოქრობდა, ნიგნებსაც უგზავნიდნენ. ერთ ბარათში ის სპარტაკისა და საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ დაწერილი მისი უსაყვარლესი ნიგნის ერკმან-მატრიანის პოპულარული რომანის „გლეხიკაცის ისტორიის“ გამოგზავნას ითხოვს, რომლის ერთ-ერთი გმირის, ხალხისთვის შენირული შოველის ბედი ასე ჰგავს მისი ცხოვრების ტრაგიკულ დასასრულს. ციმბირშივე პაპამ აითვისა ინჟინრის პროფესია და უკვე საქართველოში ეს ცოდნა ლუდის პირველ ქარხანასა და სხვა მშენებლობებს მოახმარა. ბებიას მიერ გადასახლების შესახებ მოყოლილ ამბებს მსმენელთა ყოველთვის ერთი და იგივე კომენტარი მოსდევდა ხოლმე. — აი, რატომ დაემხო ნიკოლოზი, ციმბირში კაკლის მურაბებს

რომ გიგ ზავნიდათო - სამაგიეროდ, სტალინმა ქმარი ხომ ვალში გაგიქროო
- ეტყოდნენ და გულისხმობდნენ სტალინის მიერ პაპაჩემისგან ნასესხებ
ფულს, რომელიც მას არ დაუბრუნებია. იმ შორეულ დროში კი სამშობლოზე
ოცნებაში დღეები დღეებს მისდევდა, მიიწურა პაპაჩემის პატიმრობის ვადა,
მოახლოვდა მისი განთავისუფლების ჟამი და ერთ მშვენიერ დღეს, ნიკოლოზ
და ელენე გაბაშვილების ოჯახში დაუპატიჟებელი სტუმარი მოვიდა, რომელ-
მაც მამაჩემის, სულ რამდენიმე თვის რომ იყო — ცხოვრების რადიკალური
შეცვლა მოისურვა. ეს იყო უშვილო მილიონერი, რომელსაც დიდი მოკრძა-
ლებით განუცხადებია — „ვიცი, რომ სამშობლოში ბრუნდებით, ნინ დიდი გზა
გიდევთ, ეს ბავშვი ამ მგზავრობას ვერ გადაიტანს, მაინც დაგელუპებათო.
თქვენ ახალგაზრდები ხართ, კიდევ ბევრი შვილი გეყოლებათ, ამ ბავშვს კი მე
გავზრდით“. — და დიდი ფულიც შეუძღვევია. მერე იყო ხოლმე ჩვენს ოჯახში
ამ თემაზე ერთი სიცილი და ხუმრობა. ბებია ელენეც გამხიარულებული, მა-
მას იმ ფულს სთხოვდა, მილიონერისგან რომ არ აელო.

მამაჩემი რომ დაბადებულა, მშობლებს პატარა ქალაქებზე სამი სახელი
დაუნერიათ და კენჭის ამოსაღებად თასზე დაუდვიათ. ეს იყო გიორგი —
ქართველების უსაყვარლესი და უპირველესი სახელი. შოთა — რუსთაველი-
სა და ვალერიანი — ცნობილი მსახიობის ვალერიან გუნიას საპატივცემუ-
ლოდ, რომელიც, ამავე დროს, დიდი საზოგადო და ეროვნული მოღვაწეც იყო
და რომლის მიერ შედგენილი საქართველოს კალენდარი, იაკობ გოგებაშვი-
ლის ნიგნების შემდეგ, ქართველებში ყველაზე პოპულარული ყოფილა. ბებია
ელენეს თასიდან დაკეცილი ქალაქი აუღია და გაუშლია, მასზე სახელი ვა-
ლერიანი იყო აღბეჭდილი. ასე რომ, მამაჩემის მშობლების სამივე სურვილი
არ იყო შემთხვევითი, მათი ოჯახი უაღრესად ეროვნული და ტრადიციული,
ტიპური იყო მაშინდელი საქართველოსთვის. პატიოსნება, შრომა, ცოდნის
დაუოკებელი სურვილი ამოძრავებდათ. ცხოვრების ამაოებაზე მალლა იდგ-
ნენ და ნუთისოფელს ქონების დაგროვებით არ იმნარებდნენ, სიცოცხლით
ტკბობა იცოდნენ, დარდი არ აკლდათ და დარდს ლხინით იქარვებდნენ. ერთი
დიდი, დახეული ხელსახოცი ჰქონიათ, ხუმრობით „ხამფერას ნიფხავს“ რომ
ეძახდნენ, ქეიფის ბოლოს ვის ჯიბეშიაც აღმოჩნდებოდა, შემდეგში იმასთან
სტუმრობდნენ და ისევ ჩამოჰკრავდა ბებია ელენე გიტარის სიმებს და რო-
მანსს „აჰ, მთვარევ, მთვარევ, დამწვართ იმედოს“ დაამღერებდა. დედამისი
ბაბაღე დაირას შემოჰკრავდა, ბიძა და მამიდა ლეკურს დაუვლიდნენ. სუ-
ფრასთან ხშირად სოსო გრიშაშვილიც იჯდა, ისხდნენ თბილისელი მოქალა-
ქენიც, დარბაისელნი, ნიგნის მოყვარულნი, ქალაქური თავისებური მეტყ-
ველებით, ზნეთი და ჩვეულებით, ნელ-ნელა, საუბრის, ლხინის ეშხში რომ
შედიოდნენ. ეს იყო ძველი თბილისი, რომელსაც შემდგომ ასე ოსტატურად
აღწერს მამა ნიკოლოზ გაბაონის ფსევდონიმით რომანში „აივნისი ქალა-
ქი“. მაშინ კი ის პატარა ბიჭი იყო და ხარბად აკვირდებოდა ირგვლივ ყველა-
ფერს. ჯერ კიდევ ცოცხლები იყვნენ მისი რომანის პროტოტიპები, სუფრას-

თან ისხდნენ და ქეიფობდნენ. ცოცხალი იყო ჩიხტიკოპიანი დიდუდა ბაბაღე, კოლორიტული და კისკისა, დაირასა, თარსა თუ სხვადასხვა ინსტრუმენტზე დამკვრელი, რომლის ბუნების მრავალი შტრიხი თეთრი ლიზას პერსონაჟში აისახა. ცისფერთვალეა სოსო გრიშაშვილი, რომლის შინაურული სახელი ფირუზა ერთ-ერთი გმირის სახელად იქცა, იმ გმირისა, ვისი როლის შესრულებასაც, როგორც ეს აკადემიკოს სერგი დურმიშიძის მოგონებების ნიგნიდან გავიგე, სიცოცხლის ბოლოს ასე ოცნებობდა მსახიობი ეროსი მანჯგალაძე. თუმცა, თავიდან გრიგოლ ზანდაროვის სახეს მიუზიდავს, მაგრამ ბოლოს ფირუზა ზანდაროვი ამჯობინა. სერგი დურმიშიძესთან საუბრისას აღუნიშნავს: „იცით რატომ? არ მომწონს ყოფილი ფანდურაანთ იოსება: გამდიდრების შემდეგ იმდენად უსინდისო ხდება, რომ მე მისი როლის შესრულება გამიჭირდებოდა: მსახიობის გარდასახვასაც აქვს თავისი ზღვარი, თანაც ფირუზა სიცოცხლის ბოლოს საოცრად მიზიდავს, ტრაგიკულია“.

იოსებ გრიშაშვილი ჩვენი ოჯახის ახლობელი იყო. მამას დიდუდა — ბაბაღე მეტეხელი, სანამ გურიიდან ქალაქში გადმოხვენილ, გაღარიბებულ, კობტა და კოპნია გურულ აზნაურს, ვასო მგელაძეს გაჰყვებოდა, პირველი ქორწინებით, გრიშაშვილის ბიძის ცოლი ყოფილა. როდესაც პატარა ფირუზა მარტო დარჩენილა — მამა გარდაცვლია, დედა კი გასთხოვებია. როგორც ბებიარჩემი ამრეზით იტყოდა, პირდაპირ სახლიდან ფლოსტებით მენახშირეს გაჰყვავაო — ფირუზა უკვე მეორედ გათხოვილ ყოფილ ბიცოლას, მუდამ მხიარულ, სიკეთით აღსავსე ბაბაღეს შეჰყვებოდა. როდესაც გრიშაშვილი ცნობილი პოეტი გამხდარა, ახლა უკვე თავად დაუწყია ბაბაღეს შვილიშვილებზე ზრუნვა. ამასთან დაკავშირებით, ჩვენს ოჯახში ერთ კურიოზულ ამბავს ჰყვებოდნენ: მამიდაჩემი თურმე ფილოლოგიის ფაკულტეტზე აბარებდა უნივერსიტეტში, მაშინდელი ნესისამებრ, მას ყველა საგანი უნდა ჩაებარებინა, მათ შორის ქიმიაც, რომელიც, ვგონებ, სულაც არ გაეგლო სკოლაში. სოსო გრიშაშვილს უფიქრია: ჩემს ბაბაღეს შვილიშვილს, მომავალ ფილოლოგს, მხარში ამოვუდგებიო და გამოცდაზე გაჰყოლია, სადაც გვერდიგვერდ მსხდარან. მაგრამ საქმეს ამისთვის არ უშველია და სოსო და მამიდაჩემი ქიმიაში ჩაჭრილან. ჩვენები ჰყვებოდნენ, რომ მამიდაზე უფრო გულშემოყრილი სოსო იყო, თანაც კოლეგებზე საშინლად ნაწყენი. მოკლედ, მომდევნო წელს მამიდამ გრიშაშვილი იმით ანუგეშა, რომ ქიმიურზე ჩააბარა და პროფესიით ქიმიკოსი გახდა.

ჩვენს ოჯახში ხშირად დადიოდა ოჯახთან ნათელ-მრონით დაკავშირებული, სახალხო თეატრის პოპულარული მსახიობი ნიკო გოცირიძე, რომელზეც გრიშაშვილს მშვენიერი მოგონება აქვს დანერილი, ისევე როგორც ამ თეატრზე, რომლითაც ხალხი უზომოდ გატაცებული ყოფილა და რომლის თაობაზეც ბებიასაგან ბევრი რამ მქონდა მოსმენილი. მაგრამ ჩვენებს განსაკუთრებული სიყვარული და სიახლოვე მრენველსა და მეცენატთან, „ვეფხისტყაოსნის“ გამომცემელ გიორგი ქართველიშვილის ოჯახთან ჰქონდათ, მათ სიძესთან კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძესთან, რომელ-

მაც უზარმაზარი როლი შეასრულა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში; იროდიონ სონღულაშვილთან, ეროვნული სამუზეუმო საგანძურის — შემდგომში პარიზში რომ იქნა გატანილი, მცველსა და ერთერთ გადამრჩენელთან; ისტორიკოს მოსე ჯანაშვილთან, რომელიც მამაჩემს ბაბაღეს ხელით წიგნებს უგზავნიდა და თანაც, უქებდა ნიჭიერსა და ცოდნის წყურვილით შეპყრობილ შვილიშვილს. ბებია ელენეს ბიძაშვილი იყო სოციალ-დემოკრატი ვლასა მგელაძე. 1918-1921 წლების პარლამენტის წევრი, ცნობილი ორატორი, რომლის სახელი მაშინ ქუხდა და ვისითაც ბებია ძალიან ამაყობდა. ვლასა მგელაძე ის პიროვნება იყო, ვინც 1918 წლის 26 მაისს, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე, მთანმინდაზე აიჭრა და ზარების გუგუნით ამცნო ქვეყანას, ერს ამ ისტორიული მომენტის მშვენიერება, რაც ამაღელვებლად აღწერა გრიგოლ რობაქიძემ.

ასეთ იყო მამაჩემის ბავშვობისა და ჭაბუკობის ატმოსფერო, იმ ადამიანთა გარემო, რომელთა ცხოვრების წესი — პატიოსნება, შრომა და სამშობლოს სამსახური იყო. სწორედ ისინი იყვნენ ახალგაზრდების მაგალითი და გეზის მიმცემნი. ისინი ზრდიდნენ იმ თაობას, რომელსაც მათი ტვირთი უნდა ეტვირთა და მათი შემცვლელი გამხდარიყო. ამ ახალ თაობას ვალერიან გაბაშვილიც ეკუთვნოდა. მაგრამ მოღვაწეობის რომელი სფერო უნდა აერჩია მრავალმხრივი ნიჭით დაჯილდოებულ ყმანვილს? სკოლაშივე კალამს მოჰკიდა ხელი და ძველი თბილისის მასშტაბური ტილოს შექმნა გადანყვიტა. „აივნიანი ქალაქის“ პირველ ნაწერებს ქართულის მასწავლებელს, ცნობილ საზოგადო მოღვაწესა და „აბესალომ და ეთერის“ ლიბრეტოს ავტორს, პეტრე მირიანაშვილს უკითხავდა. თეატრისკენაც მიუწევდა გული, ის ხომ მაშინ დიდი ეროვნული ტრიბუნა იყო. რეჟისორი კოტე მარჯანიშვილიც ის-ის იყო ქუთაისიდან თბილისში გადმოსულიყო და დასს თბილისელებით ავსებდა. კარგი გარეგნობის, ლამაზი ჭაბუკი უმაღ მიიღეს. 1939 წ. გამოცემულ მარჯანიშვილის თეატრის საიუბილეო კრებულში, რომელიც თეატრის ათი წლისთავს მიეძღვნა (1928-1938 წწ.), ვაჟ მსახიობებს შორის ვალერიან გაბაშვილიც იხსენიება, რომელსაც აქ 1930-1932 წლებში უმოღვაწია. უთამაშია კოტე მარჯანიშვილის გახმაურებულ სპექტაკლ პოგდინის „ფოლადის პოემაში“, შალვა დადიანის პიესა „კაკალ გულში“ გერმანელის როლი, სადაც ფრიად შთამბეჭდავი დიალოგები ჰქონია სანდრო ჟორჟოლიანთან, რომელიც საბჭოთა აგენტს ასრულებდა და მაყურებლის გულიან სიცილს იწვევდა და სხვ.

მხცოვანმა ქართველმა რეჟისორმა ვახტანგ ტაბლიაშვილმა სულ ახლახან მოგონებების წიგნი გამოსცა, სადაც ცნობილ ქართველ მსახიობთა შემოქმედებითი პორტრეტებია მოცემული. საინტერესო ჩანახატია ვალერიან გაბაშვილზეც, რომლის თეატრში ყოფნასაც რეჟისორმა დიდი სიციოცხლის პატარა, მაგრამ ლამაზი ეპიზოდი უწოდა.

ამასწინათ, ბატონ ვახტანგს შევხვდი და გავიხსენეთ მამაჩემი. მან მითხრა, რომ თეატრში ის ყველაზე ახლოს ვალერიან გაბაშვილთან ყოფილა, რომელ-

საც მისთვის უცხოური ჟურნალ-გაზეთები მოჰქონდა საინტერესო ინფორმაციებით დასავლეთის თეატრალური ცხოვრების შესახებ — გაბაშვილის თეატრიდან ნასვლა კოტე მარჯანიშვილს და მთელს დასს გვენყინაო — დასძინა მან. მაგრამ ვალერიანი დიდი ინტელექტის, უაღრესად განათლებული პიროვნება იყო და ის ალბათ სწორად მოიქცა, რადგანაც დიდი მეცნიერი დადგაო. მამაჩემს პროფესიული ძიების პროცესი იმდენად რთული ჰქონია, რომ ერთხანს, როგორც ჩანს, განმუხტვის მიზნით, უბრალო მუშადაც დაუწყია ქარხანაში მუშაობა, რასაც ცოტა არ იყოს გაუოცებია მისი ახლობლები. ივ. ჯავახიშვილთან შეხვედრამ საბოლოოდ გადაწყვიტა ვალერიან გაბაშვილის მომავალი. ამ დროს მას უკვე უნივერსიტეტის სოციალურ-ეკონომიკური ფაკულტეტი ჰქონდა დამთავრებული, რომელიც შემდგომ ძალზედ წაადგა ისტორიკოსის მასშტაბურსა და ფართო ხედვაში, დიდსა და ზოგად განათლებასა და ენების ცოდნასთან ერთად. ის ბედის განგებით, ივ. ჯავახიშვილის უკანასკნელი ასპირანტიც აღმოჩნდა, რომელსაც მასწავლებლის ნათელი ხსოვნა და მაღლი ცხოვრების ბოლომდე გაჰყვა.

ვალერიან გაბაშვილმა შექმნა საერთაშორისო რეზონანსის მქონე ქართული აღმოსავლეთმცოდნეობის საისტორიო სკოლა. დატოვა დიდი სამეცნიერო მემკვიდრეობა შუა საუკუნეების საქართველოსა და მახლობელი აღმოსავლეთის პოლიტიკის, სოციალურ-ეკონომიკისა და კულტურის სფეროში. მრავალი მეცნიერებათა კანდიდატი და დოქტორი გაზარდა, ეწეოდა ნაყოფიერ პედაგოგიურ მოღვაწეობას. რიგითი ლექციაც მისთვის უდიდესი მოვლენა იყო, რისთვისაც უთენია დგებოდა. ისტორიის საკითხებში კონსულტაციებს უწევდა ქართველ მწერლებს. ამ თვალსაზრისით, საინტერესო იყო კახეთის სამეცნიერო ექსპედიციაში მისი ლევან გოთუასთან თანამშრომლობა მწერლის „გმირთა ვარამზე“ მუშაობის დროს. სამეცნიერო წრეებში გაიცნო მან თავისი მომავალი მეუღლე, რომელიც ცნობილი ქართველი ეთნოგრაფის სერგი მაკალათიას ქალიშვილი იყო. მეუღლის ბიძები კი ლადო და ვახტანგ კოტეტიშვილები საზოგადო მოღვაწენი, მკვლევარნი და მრავალმხრივი ნიჭით დაჯილდოებული პიროვნებები. ასე იკვრებოდა ოჯახთა ის წრე, რომლებიც სახელმწიფოებრიობის დაკარგვის შემდეგ, ბურჯად ედგნენ ქვეყანას და თაობიდან თაობას, ჭეშმარიტ ისტორიასთან ერთად, გადასცემდნენ ხსოვნას საქართველოს დამოუკიდებლობის შესახებ.

XX საუკუნეში თავისუფლების სამინელი ხომ ჩემი პაპების ახალგაზრდობაზე და მამაჩემის ბავშვობაზე მოდიოდა. იმ დროისათვის, როდესაც მამა დაოჯახდა, ნიკოლოზ გაბაშვილი და ვახტანგ კოტეტიშვილი რეპრესირებული იყვნენ. სერგი მაკალათია — ახალგაზრდული ბოლშევიკების ციხიდან, მისი ძმა ნიკო კი დიდი ხნით გადასახლებული. პატარები იყვნენ და პაპა სერგისა და ბებიაჩემის — ივლიტას მზრუნველობის ქვეშ იზრდებოდნენ ლადო და ვახტანგ კოტეტიშვილების დაობლებული შვილები. მაგრამ ამ ოჯახებში სიცოცხლე გრძელდებოდა და მიუხედავად იმ შიშისა და ტერორისა, რომელ-

შიც საბჭოთა სისტემა თაობებს აცხოვრებდა, მაინც ღვიოდა თავისუფლების სული. ახლა უკვე მამაჩემის თაობა იყო ის შუალედური ხიდი, რომელიც ძველსა და ახალ თაობას შორის გადებულყო.

ჩვენს ოჯახში ხშირად იკრიბებოდნენ მამას მეგობრები, ნათესავები და კოლეგები — ისტორიკოსები: შოთა მესხია, მამია დუმბაძე, დავით გვრიტიშვილი და სხვ. დედა კეთილი ანგელოზივით დატრიალებდა სტუმრებს. მამა სუფრასთანაც საოცრად მომხიბვლელი, საინტერესოდ, ბრწყინვალედ თამადაობდა. სუფრა კვლავ იმ ასპარეზს წარმოადგენდა, სადაც ელვარება მჭევრმეტყველება, გონებამახვილობა და ქართული ხიბლი. უამრავ საჭირბოროტო საკითხს ეხებოდნენ, მაგრამ მთავარი თემა მაინც საქართველო, მისი წარსული და აწმყო იყო. მაშინ ჯერ კიდევ ბავშვმა და უნებლიე მსმენელმა ბევრი რამ გავიგე და გავაცნობიერე. პირველ რიგში კი XX საუკუნის ოციან წლებში როგორ ქცეულა თავისუფლება რეალობად, აღელვებული ვისმენდი და თითქოს მეც იმ მოვლენების მონაწილე ვხდებოდი პაპის და მრავალი ქართველის სიცოცხლე რომ ემსხვერპლა. მოსმენილი არ ჰგავდა იმ ისტორიას სკოლაში რომ ჩამჩინებდნენ, სადაც ზოგჯერ მოლალატეებს გმირებს ეძახდნენ და გმირებს — მოლალატეებს.

მამაჩემის თაობაც, წინაპართა მსგავსად, ასევე უზომოდ სევდიანი და ამავე დროს, ხალისიანი, მხიარული იყო. საუბრებს, გულს ლახვარივით რომ მესობოდა, მოჰყვებოდა ხუმრობა, სიცხილი. სუფრიდან უცბად აიძლებოდნენ. მამიდა სხვადასხვა ინსტრუმენტს ააუღერებდა, ქართულს ევროპული ცეკვები სცვლიდა, ევროპულს — ქართული. ბიძა და მამიდა, ერთ დროს ჯანო ბაგრატიონის ანსამბლის წევრები, ხელებს გაშლიდნენ. მკაცრი და მუდამ შუბლშეკრული ბებია ელენე ქმარსა და პირველ მსოფლიო ომში დაღუპულ ცხრამეტი წლის ძმას რომ სიცოცხლის ბოლომდე მისტიროდა და მისი მშვიდობით დაბრუნებას ფიცულობდა, გაიღიმებდა, ხელებს გაშლიდა და საერთო ფერხულში ჩაებმებოდა. ელეგანტური წყვილები ტანგოს, ვალსსა და ბოსტონს ცეკვავდნენ, რაშიც დიდი იუმორით დაჯილდოებული ბიძები ცოტნე და გიორგი ასევე შეუდარებელნი იყვნენ. მონუსხულივით შევცქეროდი უცბად გარდაქმნილ, თითქოს ჯადოსნურ სპექტაკლად ქცეულ სანახაობას, სადაც მამაკაცები ჭეშმარიტი რაინდებივით ექცეოდნენ ქალებს. შემდეგ კვლავ სუფრას მიუსხდებოდნენ და გრძელდებოდა სჯა-ბაასი და ლხინი. სუფრასთან დიდი კაცვიით იჯდა ჩემი პატარა ძმაც, მუდამ წიგნებში თავჩარგული, მომავალში თავისუფალი საქართველოს მთავრობის წევრი (1990-1991 წწ.), პოლიგლოტი — ათი ევროპული და იაპონური ენის მცოდნე. ჩენი ოჯახის ამ საღამოებს აღტაცებით, აღფრთოვანებით ხშირად იგონებს დღეს უკვე ხანშიშესული მაშინდელი ახალგაზრდობა.

ჩვენს აგარაკზე, მცხეთასთან, ნარეკვავზე მამას უყვარდა აივანზე ჯდომა. ხელმარჯვნივ, წინამური მოჩანდა, ხელმარცხნივ კი, შორს, ჰორიზონტზე — საგურამო. ფიქრებში წასული, დიდხანს გასცქეროდა სივრცეს, მის ლურჯ თვლებში რომ ირეკლებოდა. მალულად გავხედავდი ხოლმე, ვგრძნობდი,

როგორ დაძაბულად მუშაობდა მისი გონება. იცოდა თქმა — ქალაქის ხმაურში, ტრანსპორტში რომ ვზივარ, იქაც ვმუშაობო. აივანზე სამფეროვანი დიდი ეროვნული დროშა იყო მიყუდებული, რომელიც მამას უსაყვარლესმა შვილიშვილმა ექვსი წლის ნიკოლოზ გაბაშვილმა, ჩვენდა გასაოცრად, დედამისს შეაკერინა და დასასვენებლად ამ დროშით ჩამოვიდა. ამ დროშითვე ის წინ გაუძღვა ქალაქში მიბრუნებულ ბარგით დატვირთულ მშობლებს.

მამას სიკვდილი მოულოდნელი აღმოჩნდა. ის ჯერ კიდევ მხნე, ნარმოსადეგი იყო. სიარულითაც ძველებურად დადიოდა, დინჯად და ქვეყნის ბატონ-პატრონით, საკუთარი ღირსების შეგრძნებით, რითაც ყველგან გამოარჩევდით ქართველს. მას ჯერ კიდევ ბევრი მეცნიერული ჩანაფიქრი და იდეა ჰქონდა. ივანე ჯავახიშვილსა და კოტე მარჯანიშვილზეც აპირებდა მოგონებების დანერას.

სიკვდილის სარეცელზე, რომელსაც საოცრად ვაჟკაცურად შეხვდა, მისი გონება კვლავ დაძაბულად მუშაობდა. თითქოს არც კი იმჩნევდა მოახლოებულ დასასრულს, ძველებურად მოძღვრავდა მონაფეებს, კვლავ უშურველად გასცემდა თემებს და იმ მეცნიერულ რჩევებს იძლეოდა, რისთვისაც მასთან წლების მანძილზე ვინ არ მოდიოდა. სამეცნიერო კრებულიდან, როგორც ეს ადრეც გაუკეთებია, თავისი წერილის ამოღება ისურვა ახალგაზრდა, დამწყები მკვლევარის სასარგებლოდ.

სისტემის შურისძიებამ მისი სიკვდილის შემდეგაც იჩინა თავი. ბევრს კარგად ახსოვს, როგორ პრობლემად და სამარცხვინო ფაქტად იქცა მისთვის ჩვეულებრივ სასაფლაოზეც კი ჩვეულებრივი საფლავის გამოყოფა, სადაც ის დღესაც განისვენებს.

მამას სიკვდილმა სახტად დამტოვა. ეს არ იყო მხოლოდ პირადი ტრაგედია. ეს იყო გაოგნებაც — ამხელა სამყაროს, ინტელექტის და ცოდნის ასე უბრალოდ წასვლის გამო. დარგიდან მიდიოდა ლიდერი და ჩვენ ამ ჯარისკაცებს ვგავდით, მხედართმთავრისა და გეზის მიმცემის გარეშე რომ რჩება. მაგრამ ცხოვრება გრძელდებოდა და ჩემში, როგორც თავის დროზე მამების თაობაში, კვლავ თაობის ინსტიქტი ამოძრავდა. ახლა უკვე ჩვენ უნდა გვეზიდა მხრებით წინაპრების ტვირთი.

1991 წლის 9 აპრილს, როდესაც საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს ვანერდი ხელს, მე ეს ყველა ჭეშმარიტი და სამშობლოსათვის შენირული ქართველის სახელით გავაკეთე. ამ დღეს ჩემთვის კიდევ ერთი დიდი სიმბოლური დატვირთვა ჰქონდა. 9 აპრილი მამაჩემის დაბადების დღეც არის, რაც ყოველწელს დიდი ზარზეებით და სიხარულით აღინიშნებოდა ჩვენს ოჯახში და ვინ იცოდა მაშინ, რომ წლების შემდეგ, ამ დღეს იმ ოცნებას შეესხმებოდა ფრთები, რაზეც თაობები ოცნებობდნენ და რასაც ვალერიან გაბაშვილი მთელი ცხოვრება გულში ატარებდა.

მანანა გაბაშვილი, 2001 წ.

Ե՛կ, հարգելի ԳՅՄԼՄԿ, ԳՅԳԿԷ?
ԶՆԻՑ ՁՆՆԱՅ ԱՅՅ ՄԱԶՈՒՆ ԳՐԱՆ.
ՅԻՉԿ ՉՊՈՐ ՁԼԻՔ ՉԿՐՆ ԷՆԹՅՈՒՆ!

Չկարող եմ կարծիք արտահայտել,
լավ չեմ հասկեր.

Երկրորդ լիցենզիայի հարցում խնդրում եմ
հարգելի ԳՅՄԼՄԿ, ԳՅԳԿԷ,

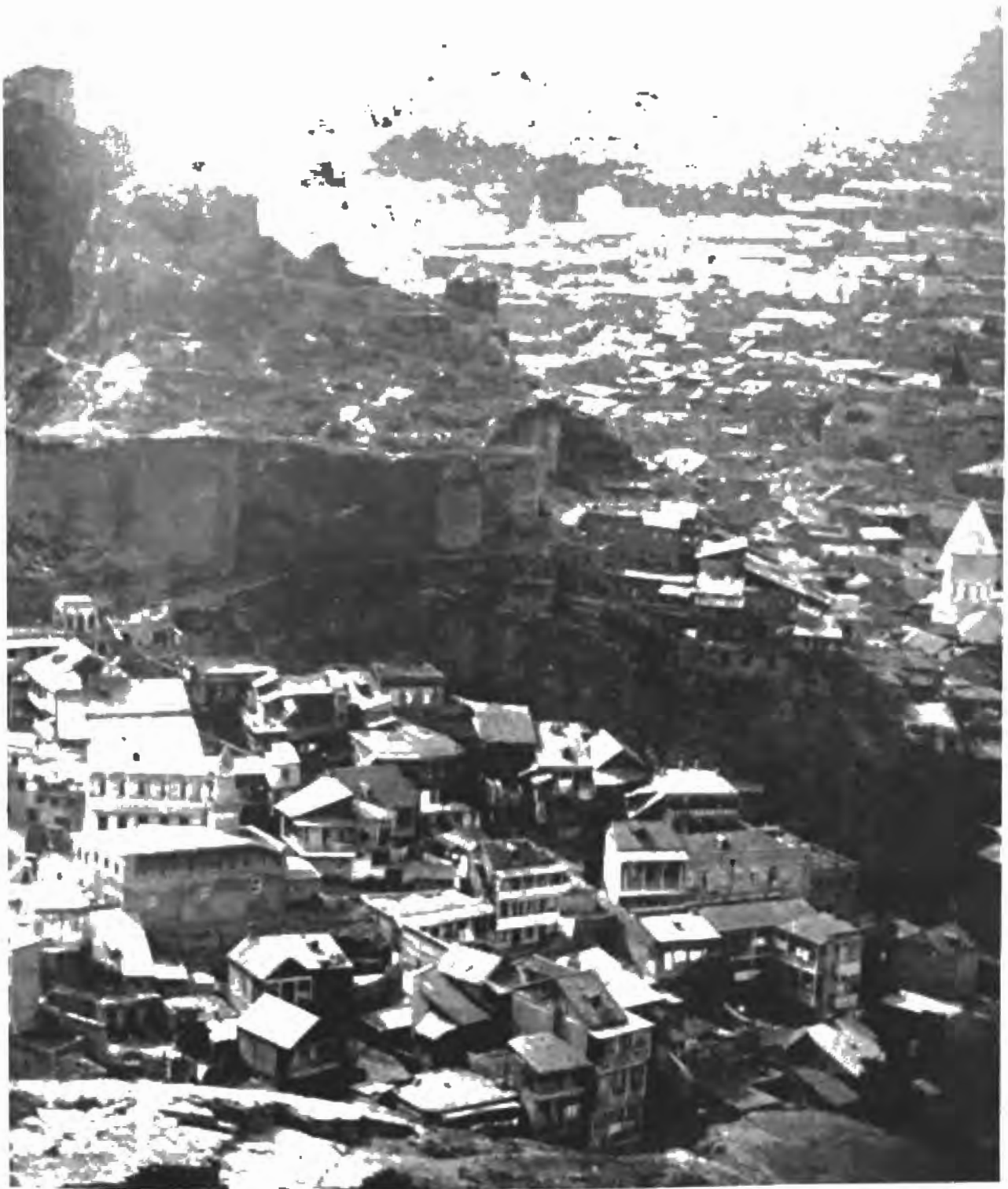
հարգելի ԳՅՄԼՄԿ, ԳՅԳԿԷ,
հարգելի ԳՅՄԼՄԿ, ԳՅԳԿԷ,
հարգելի ԳՅՄԼՄԿ, ԳՅԳԿԷ!

հարգելի ԳՅՄԼՄԿ, ԳՅԳԿԷ

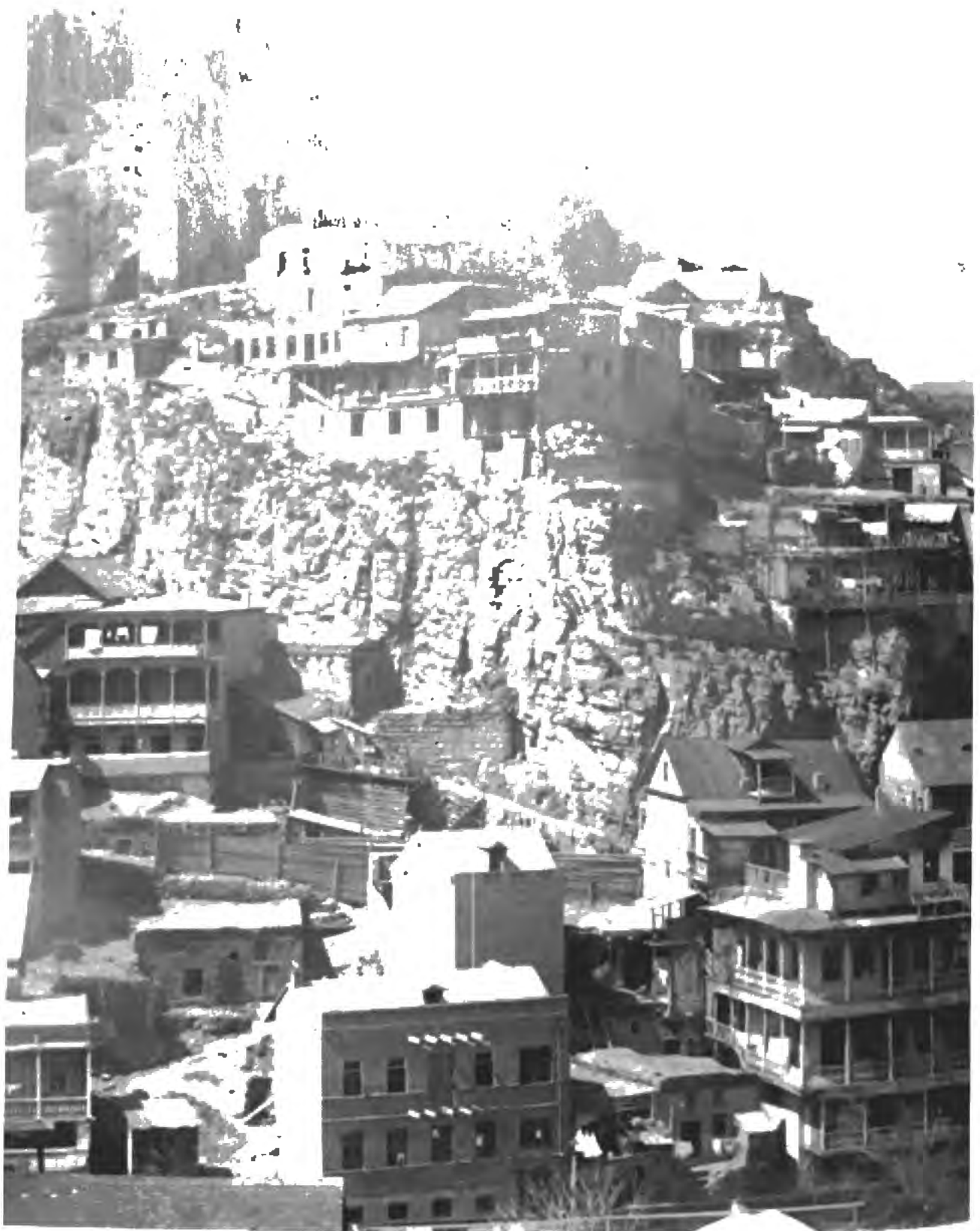
Ե՛կ հարգելի ԳՅՄԼՄԿ, ԳՅԳԿԷ?
ԶՆԻՑ ՁՆՆԱՅ ԱՅՅ ՄԱԶՈՒՆ ԳՐԱՆ?

հարգելի ԳՅՄԼՄԿ, ԳՅԳԿԷ

ფრთხილმართობა

თბილისის ხედი

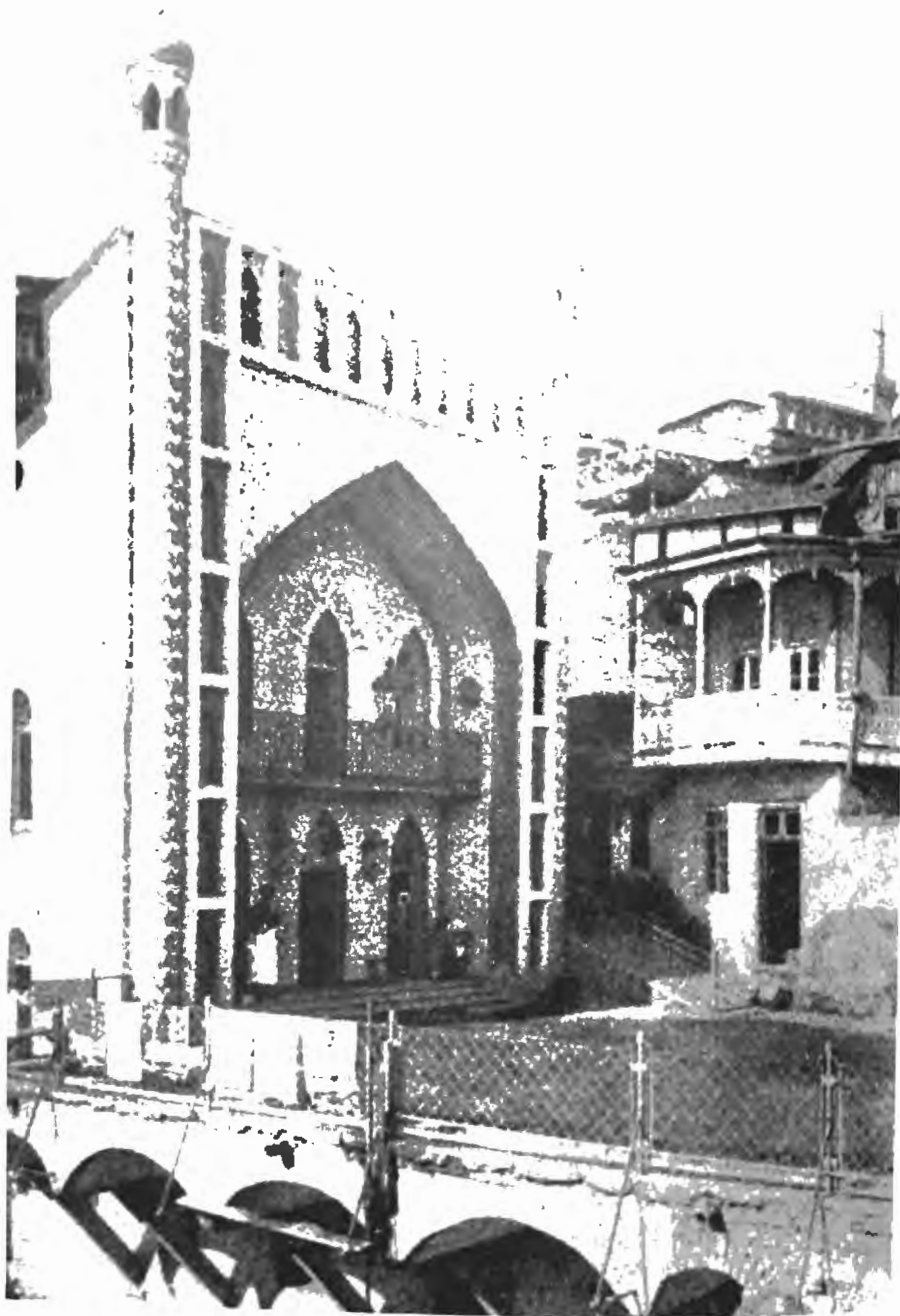
ნარიალა

ქარვასლები მდინარე მტკვარზე

სასტუმრო „კავკაზი“

ჭრელი (ორბელიანების) აბანო

„რიცის“ ქუჩა. 1896 წლის მაისის წყალდიდობა

შიძინების ჩიხი (დღევანდელი ასკანის) ქუჩა

ალექსანდრეს (დღევანდელი 9 აპრილის) ბაღი

კუსტარულ ნაკეთობათა სახელოსნო

ხალიჩების დუქანი თათრის მოედანზე

ხედი მეტეხიდან

ეკატერინე ჭავჭავაძე (სურათი დაცულია ქ. ზუგდიდში, დადიანების მუზეუმში)

მაიკო ორბელიანი